

ARCHITECTURA

ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP
„ARCHITECTURA ET AMICITIA”

20STE JAARGANG
1912

AMSTERDAM
GEBROEDERS BINGER

INHOUD

A	blz.	blz.
Aanbouw van het Rijksmuseum (De)	42, 149, 242, 252, 271, 274, 284, 286, 287, 290, 320, 323, 354, 399	
Aanleg van villaparken, door Jos. Cuypers	351	
Academie v. Beeldende kunsten (De Rijks)	159, 439	
Adres v. A. et A. aan: Vereen. Ambachtsschool Hilversum	33	
Adres v. A. et A. inzake bebouwingsplan Dam te Zaandam	57	
Adres v. A. et A. inzake plannen nieuw Raadhuis te Tiel	57	
Adres v. A. et A. inzake Haagsche schouwburg- kwestie	331	
Adres v. A. et A. inz. modernisering van Enkhuizen	343	
Adres v. A. et A. inzake storende reclameborden in Utrecht	351	
Adres v. A. et A. inzake inbraak op natuurschoon	387	
Adres v. A. et A. inzake leerstoel stedenbouw	387	
Adres v. A. et A. inz. prijsvraag uitbreidingsplan	387	
Adres van A. et A. inzake schoonheidscommissie	415	
Adres van A. et A. inzake Waalbrug Nijmegen	415	
Adres van A. et A. inzake verbouw Binnenhof	439	
Adres d. Utr. Club inzake inbraak op natuurschoon	41	
Adres d. Utr. Club inzake stadschoon Utrecht	397	
Adres der vereniging „Haerlem“ aan B. en W. voor wederopbouw randhuisstoren	16	
Adres van het Verbond Ned. Kunstenaarsvereen. inzake bebouwing Dam	134, 149	
Adres Ned. Oudh. Bond inz. verbouwing Binnenhof	439	
Adres Maatsch. t. bev. d. Bouwk. enz. met verzoek aan alle ministers om voormonumentale bouw- werken de hulp van particuliere architecten in te roepen.	231	
Adres Maatsch. t. bev. d. Bouwk. enz. inzake bebou- wing Museumtuin	288	
Adres Maatsch. t. bevord. d. Bouwk. enz. leerstoel Stedenbouw	371, 380	
Adres Maatsch. t. bevord. d. Bouwk. enz. prijs- vraag uitbreidingsplan	372, 380	
Adres Prov. Z.-H. Architecten-commissie inzake verbouw Binnenhof	405	
Adres v. d. Soc. Tech. Vereen. v. Dem. Ing. en Architecten inzake leerstoel Stedenbouw	436	
Adres aan Z. Exc. Min. v. Binn. Zaken door Ver- bond v. Ned. Kunstenaarsvereenigingen	134	
Adres inzake Dambebouwing (Het)	115	
Adres inzake Dambebouwing (Het) door K. P. C. de Bazel	139	
Adres van de Club van Utr. Ieden v. h. Genoot- schap A. et A. aan Z. Exc. de Min. v. Financiën	195	
Adres (m. toelichting) terzake „Drucker-uitbouw“	271	
Advies aan B. en W. door de Raadhuis-Dam-Com- missie inzake Dambebouwing	215	
Aldeeling V. en H. B. O. (jaarverslag)	409	
Afslie-kwestie op de vergad. v. h. Kunstenaars- verbond (De)	119	
Ambachts- en nijverheidskunst (Ned. Ver. voor expositie Parijs 1914)	262	
Ambachtsschool (De 3c)	285	
Amerikaansche beroepsprincipien, door Satelliet	174	
Amsterdam-Zuid	140, 358, 459	
Archeologische commissie (De Prov. Z. H.)	405	
Architect (Plaatwerk De)	149	
Architect (De) Verslag omtrent het plaatwerk, over 1911	18	
Architect, (Plaatwerk De) Aankondiging jaarver- gadering	397	
Architect op het woningvrangstuk (De) door A. Keppler	368	
Architectenwereld, Uit de	185	
Architectura, Jaarverslag betreffende het weekbl.	443	
Architectura et Amicitia, concept-begroting 1913	397	
Architectuur, Moderne	64	
Architecturmuseum, Een	274	
Arti et Amicitia, Jaarverslag 1911	292	
Asphaltpapier onder leidekking, Ingezonden door L. Hartog	260	
Asphaltpapier onder leidekking, door A. C. A. Rottgans	260	
Aspaltpapier onder leibedecking, door Ad. M.	226, 260, 268, 270, 283, 284	
Auteurswet in verband met plagiaat in de bouw- kunst, (De)	105, 197, 208	
Auteurswet (De) Bijvoegsel bij Nr. 45		
B.		
B. — Het onderhoud v. h. paleis op den Dam	312, 323	
Baanders, H. A. J. Ingezonden: Restauratie v. h. Kon. paleis	450	
Baksteentafelkantanten, (Vereen. v. Ned.) Tentoon- stelling 1913	350	
Balans, Rekening en Begroting 1912, Adl. V. en H. B. O.	410	
Bazel (K. P. C. de)	5, 10, 110, 139	
Bebouwing van den Dam te Amsterdam (De), toe- voegsel, Concept adres, voorstel Rutgers	65	
Begroting 1913, A. et A.	433	
Begroting, Concept 1913	397	
Bergen (Ontstiering van), door A. H.	404	
Berlage (De avond), B'svoordracht over Amerika, door R.	34	
Berlage, Voordracht over Amerika	14, 34, 91, 98, 106	
Berlage, Moderne Architectuur	64	
Bestelgoederenkantoor (H. H. S. M. a. d. Voorbw. 287) door J. G. Wattjes	418	

Beton (Boorpalen van Gewapend)	376
Beton (De toekomst van het Gewapend)	45
Beton (Graphieken ten dienste v. h. controleeren van ontwerpen van platen en balken in gewapend)	364
Beton (Torenbouw in gewapend) door G. J. Meijers	47
Beursgebouw voor de Vereen. v. d. Effectenhandel (Joh. Th. J. Cuypers)	117, 123
Binnenhof (Het)	405, 421, 422, 439, 449
Binnenhof (Verbouwing van het)	421
Bleys (A. C.) In memoriam door Jan Stuyt	26
Boekaankondiging	119, 148, 253
Boekaankondiging (door Red.)	326
Boekbespreking (door A. H.)	276
Boekbespreking (door E. P. M.)	225
Boekbespreking (door I. Klijnen)	121
Boekbespreking (door J.)	138
Boekbespreking (door Johan L. Tol)	37, 102
Boekbespreking James Watt (door Jan de Meijer)	245
Boekbespreking (door R.)	13, 16, 131, 172, 184
Boekbespreking (door v. d. Wijmersse)	218
Boekbespreking (leerboek der waterbouwkunde) door B. J. Kerkhof	428
Boekbespreking (Oud-Deventerrentenboek) door J. de M.	291
Boekletter (Een nieuwe) geteekend door S. H. de Roos	1
Bond "Heemschut"	164, 403
Bond van Ned. Arch. (jaarverslag)	228
Bond Ned. Oudheidkundige	79
Boorpalen van gewapend beton	376
Bouwzárdewerk in de architectuur	22
Bouwkunde-tentoonstelling te Utrecht 1913	435
Bouwkunst (De Auteurswet in verband met plagiaat in de)	193, 197, 208
Bouwkunst (De vorderingen der)	119
Bouwkunst en Vriendschap (prijsvragen 1912)	321
"Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam	63
Bouwkunst (Het 70-j. bestaan van de Maatsch. tot bev. der)	171
Bouwkunst Moderne in Amerika	91, 98, 106
Bouwkunst Oud Russ.	185
Bouwkunst, Mij. t. bev. der) exomens 1915	444
Bouwkunstmethode (ingezonzen) door K. P. C. de Bazel	5
Bouwkunstige Schoonheidseischen te Rotterdam door Satelliet	83
Bouwvaktentoonstelling De te Leipzig in 1913	180
Bouwvaktentoonstelling (Int.)	84
Brouwer (Willem C.)	7, 13
Candidus (Prijsvragen)	152
Cement	15
Cementsoort geweigerd. (Een)	50
Cementsoort geweigerd. Nog eens; Een	82
Cementhandelaren, (Vereen. van) (ingezonzen)	259
Club v. Bouwl. Studentengeselschap „Praktische Studie“	86
Club v. Utr. leden v.h. Gen. A. et A. (Vergadering verslag van de)	9, 11, 75, 121, 180, 195, 306
Concept adres (Voorstel G. J. Rutgers)	57
Conferentie over het bouwkunstig element bij de bescherming der schoonheid van Nederland (De) (door J. d. M.)	8
Congres en Tentoontstelling van den handenarbeid bij het onderwijs en in de opvoeding (door R.)	308
Cuypers, (Jos. Th. J.) (Beurs voor de Vereen. v. d. effectenhandel)	117, 123
Cuypers (Jos. Th. J.) (De twaalfde Denkmalfilageting te Halberstadt)	419
Cuypers (Jos.) (Eenige opmerkingen over den aantleg van villaparken)	351
Cuypers (Jos.) (Ingezonzen)	166, 189
Cuypers (Dr.) en zijn Rijksmuseum	242
Cuypers (Dr. P. J. H.) Ter huldiging op diens 85e verjaardag	161
Cuypers (Dr. P. J. H.) (Door Victor de Stuers)	179
D.	
Dam (De)	285
Dambebouwing (De)	82, 94, 132, 140
Dambebouwing en de architectenkeuze (De) door Ph. J. Hamers	244
Dambebouwing (Het adres inzake)	115
Dambebouwing (Het adres inzake) door K. P. C. de Bazel	139
Dambebouwing (Prijsvragen)	213, 215
Denkmalfilageting te Halberstadt (De twaalfde) door Jos. Th. J. Cuypers	419
Derkinderen (Prof. A. J.) Een nationaal geschenk	100, 100, 113
Diedenhoven (Walter van), A. et A. ende Dambebouwing	72
Diedenhoven (Walter van) Wandschilderkunst	76
Druckeruitbouw (Adres aan Z.E. Min. v. B.Z. door)	
Boorpalen van gewapend beton	
Verbond v. Ned. Kunstenaarsvereeniging	134
Drucker (De collectie)	149
Druckeruitbouw (Adres met toelichting) van A. et A. aan den Raad van Amsterdam	271
Drucker-uitbouw (De)	288, 296, 320, 323, 354
Dusseldorf (door W.)	334
E.	
Een goed voorbeeld	291
Eere-prijsvraag ("Godefroy")	43, 60, 87, 166, 189
Eissenloeffel (Jan) (Werken van)	417
Elementaire Vlakversiering door C. Rol	354, 390
Enkhuizen vooruit door R.	307
E. N. T. O. S. (prijsvraag voor een aannplakbiljet voor de)	275, 291, 357
Excursie naar de Z. Gasfabriek (De)	344
G.	
Gastentoontelling (Int.)	132
Gastentoontelling (Int. prijsvraag v. de affiche)	69,
Geestelijke waarde van stelselmatig ontwerpen (De) door J. E. v. d. Pek	69
Genootschapskalender 1913 (Juryrapport)	424
Genootschapsprijsvragen 1911	8, 17, 49, 81, 133, 160
Genootschapsprijsvragen 1912	345, 439
Genootschap (Verslag van den toestand en handelingen over 1911)	3
Gerben (Joh.) Holl. Kunstenaars in Duitsland	145,
Godefrov (Eereprijsvraag)	43, 60, 87, 166, 189
Goor (C. N. v.) Ingezonzen: prijsvragen en staduitbreiding	412
Graansilo te Rotterdam door J. R.	239

Graphieken ten dienste van het controleren van ontwerpen van balken in gewapend Beton	304
Gratama (J.) Ingezonzen	152
H.	
H. — A. Boekbespreking	279
H. — A. Ontsiering van Bergen	404
H. — A. de Schapenduinen	404
Haas (C. J. de)	14, 39
Haas (C. J. de) Oorspronkelijkheid	258
Haas (C. J. de) Verwantschap tusschen systeem en werkstuk	420
Haghe (Die)	15
Hamers (Ph. J.) De Dambebouwing en de architectenkeuze	244
Hedendaagsche Nieuwbouw te Amsterdam (De)	35
Heemschut (Bond)	164, 403
Hellendoorn (J. J.) De prijsvraagregelen in 'Talgemeen en die van het Rott. raadhuis in't bizonder	153
Het kan verleeren	426
Hirsch & Co. (Het modepaleis van)	429
Hoefer F. A. Een Nederl. openluchtmuseum	129
Hoffmann (Ludwig)	277, 279, 288
Hof van Bouman te Groningen (Het door A. W. Weissmann)	425
Hoorn (Het Waaggebouw te)	8
Huis en tuin, (in bouw, inrichting en aanleg) tentoonstelling 1913	258
Hyggen (L. B.) Over nieuwere systemen van ventilatie, verwarming en koeling in openbare gebouwen	446
I.	
Ingezonzen: Asphaltapier onder leidekking door A. C. A. Rotgans	260, 276
Ingezonzen: Asphaltapier onder leidekking door L. Hartog	260
Ingezonzen: Asphaltapier onder leidekking door C. Visser	283
Ingezonzen: Auguste Rodin over kunst, door W. de Bazel	320
Ingezonzen door K. P. C. de Bazel	5, 49, 110, 139
Ingezonzen door R. Beekink Sr.	213
Ingezonzen door Willem C. Brouwer	13
Ingezonzen door Jos. Cuypers	166
Ingezonzen door C. N. v. Goor	174
Ingezonzen door C. J. de Haas	14, 39
Ingezonzen door C. J. Hendricks	230
Ingezonzen door Jan de Meijer	230
Ingezonzen door Ingenohl	174
Ingezonzen door O. V. R.	167
Ingezonzen door W. A. E. v. d. Pluim	103
Ingezonzen door E. J. v. Schaick Jr.	420
Ingezonzen door H. F. Symons Jr.	85
Ingezonzen door Vereen. v. Cementhandelaren	259
Ingezonzen door A. W. Weissman	54
Ingezonzen: Een schandalijke aantijging door Jan Stuyt	356
Ingezonzen: Prijsvragen en stadsuitbreiding door C. N. v. Goor	412
Ingezonzen: Quellinus schoolkalender 1912 door J. B. Heukelom	78
Ingezonzen: Torenbouw in gewapend beton door G. J. Meijers	47
Ingezonden, Intuïief ontwerpen door W. Retera	
Wzn.—Willem C. Brouwer	6, 10
Instituut der kunsten (Een)	114
Interieurkunst (De Nederl.) door C. W. Nijhoff	381
International verband für die materialprüfungen der Technik	61
J.	
Jaarverslag (afd.) V. en H. B. O. omslag	412
Jaarverslag (afd.) voortgezet en hooger bouwkunst onderricht 1911—12	409
Jaarverslag betreffende het weekblad „Architectura“ 1912	445
Jaarverslag (Bond Ned. Arch.)	229
Jaarverslag (Club van Utr. leden van A. et A.)	11
Jaarverslag (over de bibliotheek)	12
Jaarverslag van den penningmeester	11
Jaarverslag 1911, Mij. „Arti et Amicitia“	202
Jaarverslag 1911, Rijks Comm. v. d. Ned. Monumenten	445, 453
Jacobstoren te Vlissingen (De St.)	433, 448
Juryrapport betreffende den Genootschapskalender 1913	424
Juryrapport inzake prijsvraag v. e. affiche Int. Gastentoontelling	177
Juryrapport inzake prijsvraag voor een wandkalender	407
Juryrapport Leliman, prijsvraag B/ aftuiting van het Leidscheplein	29
Juryrapport, Leliman prijsvraag Kunstsnuiverh. Mus.	136
Juryrapport (Nat. Bouwk.) Studieprijsvraag „Jan-de-dijke woning“	203
Juryrapport (Nat.) Prijsvraag v. h. Centr. blad d. bouwbedrijven	436
Juryrapport prijsvraag E. N. T. O. S.	357
Juryrapport reclamebiljet tentoonstelling Dordrecht	86
K.	
Keppler: De architect en het woningvraagstuk	308
Kerkelijke Kunst	14
Kerkhof (B. J.) Boekbespreking	428
Keijser (Hendrik de) gehuldigd, door A. W. Weissman	65
Kleiproducten (Tentoontelling van)	110
Klerk (M. de) Reisschetsen	27, 36, 50, 59
Klijnen (J.) Boekbespreking door	121
Kromhout (W. Czn.) Het ziekenhuis de „Engelenbergstichting“ te Kampen	18
Kongress für Städtebauwesen, Dusseldorf Sept. 1912	304
Kroniek (Cuypers—Berlage—de Bazel) door R.	247, 255
Kroniek door R.	323
Kropholler (A. J.) Landhuis te Laren	207
Kunstenairshuis (Het)	24
Kunstenairshuis te Amsterdam (Het) door H. Robbers	162
Kunstenairshuis van Nederland (Het) door G. J. Rutgers	183
Kunstenairs in Duitsland (Holl.) door Joh. Gerben	145, 150
Kunstenairsverbond (De affichekwestie op de vergadering van het)	110
Kunstenairsvereenigingen (Verbond v. Nederl.)	408
Kunstenairsvereenigingen (Verbond van Ned.) adres aan Z. Ex. M. v. B. Z.	134

	blz.
Kunstnijverheidsmuseum, Leliman-prijsvraag B. Juryrapport	130
Kunstnijverheidsschool "Quellinus" (De)	209, 217, 220
L.	
Landbouwvereeniging (Kon. Ned.) prijsvragen	67, 269, 325
Landhuis te Laren, Arch. A. J. Kropholler	207
Leibedekking Asphaltapier onder) door Adr. M.	220
Leidingen voor bliksembeveiliging op het Vredes-paleis.	108
Lei voor dagedekking (Der) door W. A. E. v. d. Pluij	301
Leliman (Prijsvraag)	14, 29, 35, 46, 80
Leliman (Prijsvraag B) Kunstnijverheidsmuseum juryrapport	130
M.	
M. (Adr.) Asphaltapier onder leibedekking 220, 268, 284	
M. (Adr.) De tentoonstelling van baksteen en andere producten, Juni 1912	108
M. (Adr.) Een cementsoort geweigerd	80
M. (Adr.) Nog eens; een cementsoort geweigerd	82
M. (Adr.) Het steengat en zijn toepassing	214
M. (Adr.) Maria-school aan de Da Costakade	145
M. (J. d.) Boekbesprekung	201
Maatschappij t. bev. d. Bouwk.	14
Maatschappij t. bev. der Bouwkunst (Het) zo jarig bestaan	171
Marinschool a. d. Da Costakade, door Adr. M.	145
Materialprüfung der Technik (Intern. verband für die)	61
Mededeelingen betreffende het Genootschap op de voorpagina van alle nummers)	
Menkman (W.), Verslag voordracht over het herstellen van oude monumenten	225
Menbelprijsvraag (Een)	309
Meubelprijsvraag, Programma	408
Meijer (Jan de) Boekbesprekung over James Watt	243
Meijer (Jan de) Bouwkundigmethode	5, 6
Meijer (Jan de) De tentoonstelling van baksteen en andere producten	207
Meiners (G. J.) Torenbouw in gewapend beton	47
Modepaleis van Hirsch & Co. (Het)	426
Moderne architectuur	64
Moderne bouwkunst in Amerika	91, 98, 106
Moes (E. W.)	373
Moet het Rijksmuseum vergroot? door Jan Veth	284
Museum (Het W. Fr.) te Hoorn	284
N.	
Nat. Bouwk. Studieprijsvraag „landelijke woning“ juryrapport	203
Nationale Bouwkundige studieprijsvraag (Nederl. Baksteenfabrikanten)	52
National Geschenk (Een) door Prof. A. J. Derkinkinderen	100, 106
Nederl. Vereen. voor Ambachts- en Nijverheids-kunst, expositie Parijs 1914	262
Nuchterheid of gebrek aan nationale eigenwaarde? door Th.	288
Nijhoff (C. W.) De Ned. Interieurkunst	381, 388
O.	blz.
Onderhoud van het paleis op den Dam (Het) door B.	312
„Ons Huis“ prijsvraag arbeiderswoningmeubileringen	49, 214, 220, 226
Oorspronkelijkheid door C. J. de Haas	258
Openluchtmuseum (Een Nederl.)	117, 129, 139, 393
Opgravingen in Griekenland (De Holl.) door W. v. d. P.	237, 300
P.	
P. (W. v. d.) De Holl. opgravingen in Griekenland	237
Paleis of Raadhuis (Aweer)	261
Paleis op den Dam (Het onderhoud v. h.) door B.	312
Paleis Raadhuis (De restauratie van het)	445
Paleis Raadhuis (Het) te Amst.	437
Paleis Raadhuis-kwestie (De)	24, 77, 97, 120, 139, 253
Paleis Raadhuis-vraagstuk (Het)	242
Paushuize	31
Pek (J. E. v. d.) De geestelijke waarde van stelselmatig ontwerpen	69
Pek (J. E. v. d.) Nog eens: „U jukt, meneer, u jukt“	84
Pek (J. E. v. d.) Reorganisatie der Schoonheidscommissie	62
Permanente prijsvraag-commissie	142, 187, 195, 232
Plaatwerk (Het) „de Architect“ Verslagover 1911	18
Pluij (W. A. E. v. d.)	103
Pluij (W. A. E. v. d.) De Holl. opgravingen in Griekenland	300
Pluij (W. A. E. v. d.) De lei voor Dakbedekking	301
Poging tot behoud van Utrecht's schoon (Een)	307
Post en Telegraafkantoor te Utrecht (Het) nieuw Kon.)	238
Prix-de-Rome (Bouwkunst)	178
Prijsvraag Arbeiderswoning meubileringen van „Ons Huis“ te Rotterdam	49, 214, 220, 226
Prijsvraag Commissie (Permanente)	142, 187, 195, 232
Prijsvraag (Een meubel)	309
Prijsvraag (Eere) „Godefroy“	43, 60, 87
Prijsvraag afdicke (Int. Gasteentoondeling)	69
Prijsvraag-Leliman 1911	14, 26, 35, 49, 80
Prijsvraag-Leliman B. Kunstn. Mus. Juryrapport	130
Prijsvraag-Meubel	530
Prijsvraag (Nat. Bouwk. Studie)	52
Prijsvraagnieuws	94, 147
Prijsvraag Raadhuis Rotterdam	142, 148
Prijsvraag reclamebiljet, Dordrecht	70, 79, 86
Prijsvraag reclamebiljet Tentoontelling 1913 te Gouda	80, 238, 242
Prijsvraag reclamepl. Ned. Stucadoors Patroons Bond	85
Prijsvraagregelen in het algemeen en die van het Raadhuis te Rotterdam in het bijzonder (De)	153
Prijsvraag v. d. Bond v. Meubelfabrikanten (Programma)	408
Prijsvraag van het Centr. Blad (Het) juryrapport	436
Prijsvraag van het Centr. blad der bouwbedrijven (De Nat.) Ingezonden door motto „Evolutie“	445
Prijsvraag van het Centr. blad der bouwbedrijven (Nat.)	330
Prijsvraag v. e. aanplakbiljet voor de E. N. T. O. S. 1913	275, 291, 357
Prijsvraag voor een aanplakbiljet voor de tentoonstelling „de vrouw 1813-1913“	251
Prijsvraag v. e. bibliotheekgebouw en museum te Sophia	302

	blz.
Prijsvraag v. e. reclamebiljet tevens geschikt v. e. prentbriefkaart en sluitzegel. V. v. V.	418
Prijsvraag voor een stadion	154, 176, 186, 195, 204, 232, 253, 256
Prijsvraag voor een wandkalender juryrapport	407
Prijsvragen. Bouwkunst en Vriendschap 1912	321
Prijsvragen (Dambebouwing)	213, 215
Prijsvragen d. Kon. Ned. Landbouw vereeniging	67, 209, 325
Prijsvragen door Candidus	152
Prijsvragen door H. B.	188, 373
Prijsvragen en stadsuitbreidings. Ingezonden door C. N. v. Goor	412
Prijsvragen en stadsuitbreidings door H. A. Schram	400
Prijsvragen (Genootschaps)	8, 17, 49, 81, 135, 169
Prijsvragen v. h. muandblad „Sierkunst“	53
Q.	
Quellinus (De Kunstnijverheidsschool)	209, 217, 220
Quellinus schoolkalender 1912 (Der)	70, 80
R.	
R. (Congres en tentoonstelling v. d. handenarbeid b. h. onderwijs en i. d. opvoeding)	308
R. Enkhuizen vooruit	307
R. Kromek. Cuypers, Berlage en de Basel	247, 255
R. J. Graansilo te Rotterdam	239
Raadhuis te Rotterdam (Nieuw)	112, 119, 132
Raadhuis van Amsterdam (Het)	26, 40, 50
Reisschetsen van M. de Klerk	27, 36, 50, 59
Restauratie v. h. Kon. Paleis (omtrek de wijze van) Ingezonden door H. A. J. Baanders	450
Restauratie v. h. Paleis-Raadhuis (De)	445
Retera Wz. (W. Ingezonden)	148
Retera Wz. (W.) intuitief ontwerpen	6, 19
Rieten dak (proef met brandvrij)	237
Robbers (Herman) Het kunstenarshuis te Amsterdam	162
Rol (C.) Elementaire vlakversiering	354, 390
Roland Holst (R. N.) Een instituut der kunsten	114
Roos (S. H. de) een nieuwe boekletter	1
Rotgans (A. C. A.) Asphaltapier onder leibedekking	260, 276
Russische bouwkunst (Ond)	185
Rutgers (G. J.) Conceptades, voorstel	57
Rutgers (De) bebouwing v. d. Dam te Amsterdam toevoegsel concept-adres	95
Rutgers (G. J.) De collectie Drucker	149
Rutgers (G. J.) Het kunstenarshuis van Nederland	183
Rutgers (G. J.) Kroniek	263
Rikscommissie van de Ned. Monumenten, Jaarverslag 1911	245, 253
Rijksmuseum (Aanbouw)	274
Rijksmuseum (De aanbouw van het)	252
Rijksmuseum (Moet het) vergroot? door Jan Veth	284
Rijksmuseum te Amsterdam (Het)	42
S.	
Satelliet. Amerikaansche beroepsprincipien	174
Satelliet (Bouwkunstige schoonheidseisen) te Rotterdam	83
Schaick (J. E. I. v.) Ingezonden	420
Schapenduinen (De)	429
Schapenduinen (De) door A. H.	404
U.	
U jukt, meneer, u jukt! door A. W. Weissman	78
U jukt, meneer, u jukt (Nog eens) door J. E. v. d. Pek	84
Unger (F. G.) Centr. Verwarming en luchtvervanging van gebouwen	309, 327, 330, 365, 402

V.	blz.
Van de oude aarde en het nieuwe weten door H. J. M. Walenkamp	37, 116
Varia	393
V. en H. B. O. jaarverslag	409
V. en H. B. O. omslag	412
Ventilatie (Over nieuwere systemen van verwarming en koeling in openbare gebouwen door L. B. Huygens)	446
Verbouwing v. h. Binnenhof	421
Vereen. v. Ned. Baksteenfabrikanten-tentoonstelling 1913	350
Verplaatsing v. e. petroleumtank	54
Verslag van de gewone ledenvergadering van het Gen. 9, 25, 41, 58, 74, 89, 105, 133, 141, 303, 311, 343, 359, 379, 395, 415, 431	
Verslag v. d. 2e Alg. Verg. v. h. Verbond v. Ned. Kunstenaarsvereenigingen	143
Verslag van de ledenvergadering der Utr. Club 9, 11, 75, 121, 180, 195, 306	
Verslag van den toestand en handelingen v. h. Gen. over 1911	3
Verslag van den toestand en handelingen v. h. Gen. over 1912	440
Verslag v. d. verificatie-commissie	11
Verslag v. d. voordracht v. d. heer Menkman over het herstellen van oude monumenten (verkort)	225
Verslag omtrent het plantwerk „de Architect“ over 1911	18
Verwantschap tuschen systeem en werkstuk door C. J. de Haas	420
Verwarming en luchtververging van gebouwen Centrale door F. G. Unger	309, 327, 336, 365, 402
Villaparken (Eenige opmerkingen over den aanleg van) door Jos. Cuypers	351
Vlakverstiering (Elementaire) door C. Rol	354, 360
Vlissinger toren (Der)	433-448
W	
Wanggebouw te Hoorn (Het)	8
Walenkamp (H. J. M.) Van de oude aarde en het nieuwe weten	37, 116
Wandschilderkunst door Walter v. Diedenhoven	76
Wattjes (J. G.) Bestelgoederenkantoor der H. J. S. M. op den N. Z. Voorburgwal 287	48
Weeldenburg (P. A.) In memoriam	50
Weeshuis te Baren (Het)	158
Weissman (A. W.)	54
Weissman (A. W.) De bebouwing van den Dam	94
Weissman (A. W.) Hendrick de Keyser gehuldigd	66
Weissman (A. W.) Het hof van Bouwman te Groeningen	425
Weissman (A. W.) U jokt, meneer, u jokt	78
Woningcongres X ^e Int. Sept. 1913	290
Woningvraagstuk, Het	147
Wijnpersse (v. d.) Graphieken ten dienste van het controleren van ontwerpen van platen en balken in gewapend beton	364
Wijnpersse (v. d.) Verplaatsing van een petroleumtank	56
Wijnpersse (v. d.) Boekbespreking	218
Z	
Ziekenhuis (Het) „De Engelbergstichting“ te Kampen, door W. Kromhout Czn.	18
Zietsma (J.) Twee en dertig hoek	10

LIJST DER AFBEELDINGEN

blz.	blz.
Het oude Muntgebouw te Utrecht	10
Twee-en-dertig hoek met alle daarin voorkomende diagonalen, van J. Zietsma	10
Ziekenhuis te Kampen, van W. Kromhout Czn.	
Plan-begane grond	18
Plan-verdieping	19
Voorgevel-hoofdgebouw	20
Achtergevel-hoofdgebouw	21
Middenpartij-voorgevel-hoofdgebouw	22
Voeder- en drinkgelegenheid voor vogels, door Otto Schulz, tuinarchitect,	23
„De Bijenkorf“ van J. A. van Straaten Jr., losse plaat in No. 4	
A. C. Bleys (Portret van) In memoriam	27
Reisschetsen van M. de Klerk	
Het Raadhuis te Kopenhagen	28
Idem, plan der hoofdverdieping	29
Idem, gedeelte van den binnenhof	29
Idem, hoofdgevel aan het Raadhuisplein	30
Toren van het Paladshotel te Kopenhagen	36
Hoofdgevel van het Paladshotel	36
Schaubord, 15 ^e eeuwsch, Bourgondisch werk	38
Trik-trikbord, 15 ^e eeuwsch, Bourgondisch werk	39
Reisschetsen van M. de Klerk.	
Schets van een houten klokkenstoel uit het Openluchtmuseum te Stockholm	51
Verplaatsing van een petroleumtank	
De bestutting	54
De tank drijvende, voor de verplaatsing	55
De tank verplaatst	55
Reisschetsen van M. de Klerk.	
Binnenhof van het slot Kronborg in Denemarken	60
Hendrik de Keyser gehuldigd	66
Moderne bouwkunst in Amerika.	
Unity tempel (Prot. kerk) Oak Park III.	92
Kantoorgeb. der Larkin-fabr. Buffalo N. Y.	93
Woonhuis v. Avery Coonley, Riverside III.	99
Woonhuis v. Arthur Heurtley, Oak Park III.	100
Woonhuis van Martin, Buffalo N. Y.	106
Woonkamer in he. landhuis v. Willits Highland Park III.	107
Beursgebouw voor de Vereen. van den Effectenhandel, door Jos. Th. J. Cuypers	118
Het nieuwe stadhuis te Rotterdam (1 April)	119
Nieuwe Effectenbeurste Amsterdam, door Jos. Th. J. Cuypers.	
Voorgevelaanrecht in de groote hal	Losse plaat in No. 16
Plan begane grond	124
Plan eerste verdieping	125
Gevel Warmoesstraat	126
Gevel Papenbrugsteeg	127
Hoogtedoorsnede	128
Schetsen uit het Openluchtmuseum te Stockholm, door M. de Klerk	130
J. H. Leliman-prijsvraag A.	
Het bekroonde eerste ontwerp, losse plaat in No. 17.	
Vestibule uit het eerste ontwerp, losse plaat in No. 17.	
Perspectivisch aanzicht v. h. eerste ontwerp	136
Aanzicht van het Rijks-museum, dat dreigt te verdwijnen	135
Mariaschool aan de Da Costakade te Amsterdam, Architect A. J. Joling.	
Voorgevel aan de Da Costakade	144
Detail van de trap in den gevel	145
Ingang van de pastorie	150
Detail van den ingang	163
Stadion.	
Model van het stadion te Stockholm	156
Plan van het stadion te Stockholm	157
Plan en overzicht van het stadion te Londen	158
Herinneringsplaque en jongste portret van dr. P. J. H. Cuypers	164
Het vredespaleis te 's-Gravenhage.	
Hoofdgevel	167
Zij- en achtergevel	168
Plattegrond met afvoerleidingen	169
Gedeelte der bliksembeveiliging der dakkapellen	170
Roodkop, regenwater vergaarbak met dito afvoerpip	170
Plan der Internationale Bauach-Ausstellung Leipzig 1913.	181
Raadhuis te Noordwijk, architect Nic. Molenaar	190
Plaats-Raadhuis te Woerden	191
De „Selfridge Store“ te Londen	196
Plaats-Modemagazijn in een der grootste steden van Nederland	197
Tentoontelling van baksteen en andere kleiproducten. Ontwerpen „landelijke woning“ te prijs, ontw. van W. Verschoor, te 's-Gravenhage	
ze prijs, ontwerp van Jan Wils, te Alkmaar	199
ze prijs, ontwerp van A. J. Prinsenberg, te Bloemendaal	201
Voor- en achtergevel v. h. ontwerp 1e prijs	202
Voorgevel en breededoorsnede van het ontwerp 2e prijs	202
Voordeur, perceel Weesperzijde 26 te Amsterdam	202
Plaats, voordeur perceel Willemsparkweg 31 te Amsterdam	209
Oefeningen van de Kunstnijverheidsschool „Quellinus“	
Taarkalender op steen getekend in twee kleuren	210

3d.		
210	Rhein Westf. Disconto Gesellschaft	315
211	Plattegrond van groep I. Städtebau	316
212	Plattegrond van groep II. Einrichtungen fur die Gesundheit	316
227	Plattegrond van groep III. Krankenpflege	317
227	Plattegrond van groep IV. Hochbauten	317
227	Warenhaus Tietz, arch. Jos. Olbrich	318
227	Neues Schauspielhaus	318
220	Rijnbrug, Dusseldorf	319
221	Kolonial Instituut te Hamburg	326
223	De Haagsche Schouwburg. Foto vanaf het voorplein	332
223	Voorgevel aan het Voorhout	333
224	Detail van den voorgevel	334
232	Plan der tentoonstelling van "Huis en Tuin" losse plaat in No. 43	
233	Hoofdtoegang	
233	Hoofdtoegang tijdens de Olympische spelen	
234	De Oostelijke toren	
240	Geschiedenis der Ned. Bouwkunst door A. W. Weissman	
240	Stadhuis te Groningen	347
241	Ingang van het stadhuis te Bolsward	348
242	Zunderzijbeuk van het koor der St. Bavokerk te Haarlem	349
249	Elementaire vlakversiering door C. Rol	354, 355, 356
250	De lei voor dakbedekking door Willem van den Pluym	363
266	Boorpalen van gewapend beton	376, 377
267	Nederlandsche interieurkunst op de tentoonstelling te Londen 1912	
272	Schoorsteeninbouw van een zitkamer in eikenhout, door K. P. C. de Bazel	382
273	Woon- en eetkamer in Cuba-mahoniehout door C. W. Nijhoff	383
274	Interieur ontworpen door C. A. Lion Cachet	384
275	Eetkamer in Cuba-mahoniehout, door W. Penman	389
280	Serre, ontworpen door A. J. Smits en H. Fels	390
281	Keuken, ontworpen door Jan de Meyer	391
282	Bouwuurwerk en bouwbeeldwerk door Willem C. Brouwer. Aap, hoekfiguur aan een woonhuis te Bandung	395
283	Overkringingsmotief "leeuw" aan een woonhuis te Dordrecht	395
283	Schouw in een landhuis te Halfweg	396
289	Schoorsteenbekroning aan een villa in het Willemspark te Amsterdam	397
299	Zeventiende eeuwsch huisje te Bergen (N.-H.)	404
300	Bestelgoederenkantoor van de H. H. S. M. N. Z. Voorburgwal te Amsterdam	418
301	Prijsvraag Genootschapskalender 1913	474
301	Het hof van Bouman te Groningen. Middenpartij voorgevel	424
313	Foto vanaf de Maagdenbrug	475
314	Het modepaleis Hirsch & Co. aan het Leidscheplein	426
315	Gips-model van Hirsch	427

ARCHITECTURA

ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, G. F. LA CROIX, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES EN M. J. HACK, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ v. h. GEHR. BINGER, WARMoesstraat 174/b, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN

BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

I. De 1305de GEWENE LEDENVERGADERING zal gehouden worden op WOENSDAG 10 JANUARI e.c., des avonds te 8,30 UUR in het Genootschapslokaal in "Parkzicht".

Agenda:

1. Opening en Notulen der 1304de vergadering.
2. Mededeelingen en Ingekomen stukken.
3. Verkiezing van een lid der Commissie van Redactie.
4. Installatie van de heren W. M. Retera, W. G. van Swers, Jan Mühlischlegel, N. Lansdorp, Jan v. d. Raay, Walter van Diedenhoven, W. A. E. van der Pluym, W. van Twiiver, J. A. Snellebrand Jr., J. F. H. Kohlweij, A. F. van der Weij, Joh. Brouwer, Jos. de Jonge en H. G. Toebe als gewone leden van het Genootschap.
5. Voordracht van den heer A. Kepler over: "DE ARCHITECT EN HET WONINGVRAAGSTUK".
6. Kondvaag en sluiting.

II. Na de verkiezingen in de 56ste Algemeene Vergadering werden in de jongste bestuursvergadering de functies geregeld, als gevolg waarvan het Bestuur thans is samengesteld als volgt:

H. A. J. BAANDERS	Voorzitter.
H. J. M. WALENKAMP	Vice-Voorzitter.
JAN DE MEIJER	ze Secretaris.
J. ROOSING JR.	ze Secretaris.
A. A. KOK	Penningmeester.
M. J. E. LIPPITS	Bibliothecaris-Archivaris, en Plaatsvervangend Lid.
A. REDERT	

III. In de 56ste Algemeene Vergadering werden de na volgende obligaties van de leening 1910 uitgeloot, welke waarden invorderbaar zijn overeenkomstig de aanwijzing op den achterkant der stukken, afgedrukt, t.w.: 137, 43, 97, 139, 20, 2, 110, 21, 11, 68, 25, 120, 72, 113, 5, 58, 57, 15, 106 en 31.

IV. Als gewoon lid van het Genootschap worden voorgesteld de heren S. H. de Roos, Kunstmijvere te Haarlem, door de heren H. A. J. Baanders en G. J. Rutgers; en Chr. L. Schaaf, bouwk. tekenaar te Amsterdam, door de heren C. W. Nijhoff en G. J. Rutgers.

V. Als buitenlid is tot het Genootschap toegetreden en als zoodanig door het bestuur toegelaten den heer Jan Jongerd Jr., Sierschilder te Purmerend.

VI. Als aspirant-lid is tot het Genootschap toegetreden en als zoodanig door het Bestuur toegelaten de heer A. Melchers, bouwkundig tekenaar te Amsterdam.

JAN DE MEIJER, ze Secretaris.

EEN NIEUWE BOEKLETTER GETEKENED
DOOR S. H. DE ROOS.

Hoe zwaar toch is de taak voor hen die de decoratie-ve kunst in deze tijden dienen!

Nieuwe oplossingen zijn noodzakelijk om de decoratieve uitingen tot een werkelijke begeleiding te maken van het ingewikkelde moderne leven, en tegelijk te voldoen niet alleen aan de vaak sterk gewijzigde tech-

AANKONDIGING ONZER HOLLANDSCHE MEDIAEVAL

EEN NIEUWE BOEK-LETTER DOOR
ONS TE SNIJDEN EN TE GIETEN IN
X CORPSEN NAAR TEEKENING VAN
S. H. DE ROOS

NIEUWJAAR MCMXII
LETTERGITERIJ..AMSTERDAM"
VOORHEEN N. TETTERODE

Meermalen is door allen, wien de ontwikkeling en bloei der Nederlandse boekdrukkunst ter harte gaat, de wensch uitgesproken een eigen letter te bezitten, ontworpen door een Nederlander, in aansluiting aan de beweging, die de overige rijvere kunsten, nu een goede tiental jaren geleden, uit den dommel des karakterloze stijl-imitatie heeft geschud. Dit verlangen is ons vaak ter oore gekomen en het is niet onze onwil om deze beweging te steunen, dat wij eerst heden in deze voorlopige proef, met een dergelijke letter, ontworpen door onzen medewerker S. H. de Roos voor den dag komen. Wat wij sedert de laatste jaren u voor nieuwsbrachten bewijst zulks voldoende. Hoezeer ook doordrongen van 't rechtmatige verlangen naar een letter die en Hollandsch, én modern, bovenal gemakkelijk leesbaar zoude zijn, achten wij, en onze medewerker niet minder, dat overvlijing onze bedoelingen al zeer slecht zou dienen. Want dit stond wel voorop, dat niet slechts iets anders, maar vooral iets beters dan de nu bestaande typen gewenscht werd, vrij van het onzen volksaard tegenstaande buitenissige, dat in de zoo groot aantal en verscheidenheid in den handel gebrachte lettersoorten der laatste jaren het stempel van oorspronkelijkheid moet verschaffen en tevens de bestaansmogelijkheid tegenover elkander reden trachtte te geven.

In overeenstemming met de eischen die onze tijd met ontwikkelder kunstverlangens stelt aan gebruik en schoonheid, trachteerde onze medewerker dus een betere letter te ontwerpen. De leesbaarheid mocht niet geschaad door een moeie vorm, de mooie vorm van het enkele type mocht niet verkregen ten koste van den totaal-indruk eener bladzijde. Deze moet een rustige en welgevulde verdeeling van zwart op wit geven, zoodat dat, reeds bij de oudste drukkers, voor het kenmerk der voortreffelijkheid van een schrift heeft gegolden.

Bij het vaststellen van den vorm der lettertekens, ging de ontwerper er niet van uit, met behulp einer constructie dien te bepalen. Het lijenschema dat bij grotere lettertekens en monumentale inscripties welhaast onvermijdelijk is voor de zuivere bepaling der verhoudingen, staat een vrije vorm-

nische eischen, maar tevens ook bevrediging te schenken aan het gansch gewijzigd levensgevoel.

En die nieuwe oplossingen te moeten vinden, niet van uit een krachtig levend en zuiver ambachtsverband, maar gescheiden zooods wij thans staan, door de vier eeuwen lange overheersching der vrije kunsten met hunne voor de dienende kunsten gansch onbruikbare aesthetiek, gescheiden juist van iedere ons sterke traditie!

Hoe zwaar wordt inderdaad hierdoor de taak voor den decoratieve kunstenaar, waar zooveel steun ontbreekt en tegelijk de opgaven zooveel ingewikkelder zijn geworden.

Maar toch ook, hoe vreugdevol is dit zoeken en werken aan de grondslagen van een nieuwe cultuur — niet te tellen de beknotting van eigen vermogens, noch de verloren bloedender mogelijkheden bij ander gesteld doel, maar dit doel boven alles verkiend, ook daar waar het groter inspanning eischt voor schijnbaar geringere uitkomsten, en vloeiender gaven vank ongebruikt ter zijde stelt.

Wanneer wij hier straks zullen zien de honderde voortbrengselen van de officiële Europeesche schilderkunst, heel die schare van officieel gearriveerden in hun vaak zoo verbluffend gewaad met hunne gemakkelijke allures en breed en zeker gebaar, hoe goed zal 't zijn ons dan wel te bedenken, dat in al die landen toch ook die andere werkers worden gevonden, die delvers naarien nieuwe oplossingen die niet ophouden te arbeiden aan de grondslagen voor een nieuw kunstschoon, dat, niet meer gansch ter zijde, maar juist voluit van het dagelijksch leven zal zijn.

geving in den weg. Schrijvende zijn de lettervormen ontstaan en aldus zullen ze tot een voor onzen tijd geëigende vorm gebracht moeten worden, en dan zal niet de enkele, maar de in onderling verband geschreven letter tot grondslag hebben te dienen. Tevens zijn zoodoende beter de optisch storende tekotkomingen, ontstaan door het naast elkaar plaatsen van slechts ten dele den rechthoekigen vorm vullende letters, als A, L, V, W en anderen, tot een minimum terug te brengen. Het wit tuschen de letters toch draagt in niet geringe mate bij tot het rustig, gelijkmatig aspect van geschreven of gedrukt schrift, en het helpt om de letter op zichzelf fraai te doen uitkomen. Door dit schrijvend vaststellen van den vorm, werd ook de onderkastletter meer in overeenstemming gebracht met het monumentale karakter der Romeinsche kapitalen eigen. Een sierlijker vorm der schraveeringen was daarvan het gevolg, welke slechts in de daardoor verlevendigde grote corpsen naar voren treedt, zoodat de duidelijkheid der kleinere corpsen niet ten nadeel wordt beïnvloed.

In hoeverre onze letter aan alle meermalen geuite eischen voldoet, is uit deze voorlopige proef van de dessendiaan slechts gedeeltelijk op te maken. Toch vliegen wij ons, dat de ontwerper, die reeds enige jaren de ontwikkeling der lettersoorten, hunne bruikbaarheid en deugden en gebeeken heeft getoestaan aan zijne moderne inzichten, geslaagd is de moeilijkheden tot oplossing te brengen.

In de eerste plaats meenden wij de boekdrukkers, onze afnemers, en vervolgens de uitgevers, wien tezamen de ontwikkeling onzer boeknijverheid tot een hoger peil in hoofdzaak is overgelaten, reeds nu met de als Hollandsche Mediaeval gedoopte romein-letter bekend te moeten maken. Maar ook het boekenlezend en -minnend publicum, en vooral hen wier streven er op gericht is de kunst meer en beter plaats te gunnen in het dagelijksch leven, dezen allen wordt een aandachtige beschouwing onzer nieuwe letter aanbevolen.

LETTERGITERIJ „AMSTERDAM“ V.H. N. TETTERODE, AMSTERDAM-ROTTERDAM

Hoe zeer ver zijn wij echter van dit bereiken nog af, maar ook, wat betrekken tien, wat betrekken vijftig jaren voor den groei van beginselen. Hoevele verhoudingen hebben zich niet te wijzigen, hoevele inzichten hebben zich niet te verruimen allereerst, om daarna vereenvuldigd saam te groeien tot verhelderend en sterkend besef; wie telkens de mistukkingen die noodig zijn om een traditie te winnen, van waaruit de ambachtelijke zuiverheid haar vlucht kan nemen naar de grote klare schoonheid? En waar alle dienende kunsten, waaralle constructieve kunst dus ook, niet van uit 't emotionele alleen, geboren noch verklard kan worden, daar zij de ombloeide noodzakelijkheid is, en dus de noodzakelijkheid moet doorschouwd worden inhaar wijs voorzakelijk verband, daar openen zich twee mogelijkheden om de ontwikkeling dezer kunst te steunen, — van uit het verstand dat 't doel ziet en de beginselen stelt, en van uit de emotie die langs deze constructie stijgt.

In alle landen waar van een weder opbloeider decoratieve kunsten sprake is, zien wij dit tweeledig bewegen, dit samengaan van strijdend verklaren en van de schoonheid zoekende daad; en de vereeniging dezer twee elementen zal niet alleen het aanschijn der kunst veranderen, maar ook het wezen van den kunstenaar zelf in de allereerste plaats.

Moge het voorafgaande een korte begeleiding vormen voor de afdrucken van den nieuen schoonen boekletter getekend door S. H. de Roos. Hoe gering lijk

deze daad wellicht de velen die zich vergapen aan een schilderkunst, die maar al te vaak de maskaraade thans is, van verleden gevoelensverschijnend in misleidenden avondglans. En toch hoe zwaar is 't de oplossingen te vinden, waavor de Roos' arbeid zich gesteld zag en die bij zoo schoon welslagen tot een gebeurtenis werd, waar wij met trots op wijzen.

Ongetwijfeld hebben de laatste vijftig jaren ons verzorgden boekdruk gebracht, maar deze toch behield immer het karakter van preciosa, en had allermind de bedoeling de drukkunst in haar moderne functie te beïnvloeden. Bij de Roos is dit anders. De dagelijksche aannembaarheid is bij zijn arbeid als beginsel voorop gesteld.

De schoonheidsoverwegingen die het edele drukkersambacht in het algemeen gesproken reeds lang verlaten had, en zijn lot in handen gesteld van commercieel willekeur, die schoonheidsoverwegingen had de Roos weder volop stem te geven bij het vaststellen zijner vormen, en dit, zonder nochthans die commerciële eischen te kunnen ontspringen.

Want is 't niet b.v. de eisch van papierbesparing die de lettervorm tot wanstantige hoge gerechtigheid drong, en alleen door wijs vakinzicht en verfijnde smaak is deze eisch, wel niet op te heffen maar dan toch te verzachten. Wie zal al de moeilijkheden opsommen waarvoor de kunstenaar zich gesteld ziet die zich voor dezen arbeid gereukt, waar telkens commerciële eischen de schoonheid hebben ontwricht, en het vakinzicht hebben verduisterd.

Dit zware en schijnbaar ondankbare werk op zich te nemen met een zoo volle verdieping en toeviding, na jaren van vergeten werken midden in het vak, om dat vak in zijn volle uitgebreidheid te leren overzien, en te overzien ook in zijn ingewikkelde moderne functie, om dan tot dit schoon en harmonisch resultaat te komen, dat niet alleen schoon en harmonisch, maar ook direct en daadgelyks aanwendbaar is. 'T is zeker dat de Roos hiermede de gedroomde mogelijkheden waarvoor wij allerwerken alleen reeds hierdoor dichter bij de verwesenlijking heeft gebracht.

R. N. ROLAND HOLST

VERSLAG VAN DEN TOESTAND EN HANDELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP „ARCHITECTURA ET AMICITIA“, GEDURENDE HET JAAR 1911, UITGEBRACHT OP DE 56DE ALGEMEENE VERGADERING OP 27 DECEMBER 1910.

Leden.

Het ledental bedroeg op 1 December 1911 totaal 434 led., vertegenwoordigd door 415 personen en vereenigingen.

Met genoegen kunnen wij in dit jaar de toetreding van 42 led. melden, zoodat het totaal op 1 December 1911 na aftrek der overledenen, bedroeg 444 led., vertegenwoordigd door 429 personen, verdeeld als volgt:

7 Buitengewone Eereleden, tegen 7 in 1910, 8 Eereleden, waarvan 2 tevens Gewoon, 1 Buitenzid en 2 Donateurs tegenover 9 in 1910.

13 Donateurs, waarvan 1 Eerelid, 11 gewone led., tegenover 17 in 1910.

140 Gewone led., waaronder 2 Eereleden, en 11 donateurs tegen 129 in 1910.

10 aspirant-leden, tegen 10 in 1910.

207 Buitenzid, waaronder 1 Eerelid, tegen 203 in 1910.

51 Kunstlievende led., tegen 50 in 1910.

8 Vereenigingsleden, tegen 9 in 1910.

Dit jaar ontvielen ons door den dood 2 gewone led., terwijl 15 led. bedankten, waaronder 2 donateurs.

Voor het volgende vereenigingsjaar, 1912 hebben zich reeds 15 nieuwe led. aangemeld. Ofschoon het Genootschappelijke leven, dank zij de werkzaamheid van enkele werkers, door vele nieuwe led. werd versterkt, kunnen wij, toch niet nalaten onze jongeren op te wekken hunne collega's het niet te doen inzien lid te worden van „A. et A.“ om zoodoende den goeden strijd voor ons vak mede te helpen strijden.

Bestuur.

In het Bestuur kwamen de volgende veranderingen:

a. De heer Th. Philippi die als Bestuurslid bedankt, werd als 1ste Secretaris opgevolgd door den heer Jan de Meijer, terwijl

b. in de plaats van den heer Th. Philippi, als plaatsvervangend lid werd gekozen de heer A. A. Kok.

Het Bestuur was dit jaar dus als volgt samengesteld: H. A. J. Baanders Voorzitter, H. J. M. Walenkamp, vice-Voorzitter, Jan de Meijer 1ste Secretaris, J. Roosling Jr., 2de Secretaris, A. Redert, Penningmeester, M. J. E. Lippits Bibliothecaris, A. A. Kok, Plaatsvervangend lid.

De altredende led. de heeren H. A. J. Baanders en A. Redert, zullen zoo aanstands hun mandaat in de handen uwer vergadering stellen.

Gedurende dit jaar werden 22 Bestuursvergaderingen gehouden ter behandeling en afdoening van verschillende zaken en ter voorbereiding van de ledenvergaderingen. Een komkommerij hebben wij in onze Bestuursvergaderingen niet gekend.

In dit jaar kwam ook de statutenherziening tot stand. In deze commissie hadden de volgende heeren uit onze led. zitting: Paul J. de Jongh, H. J. Waller Jzn. en W. N. van Vliet. Op deze wijzigingen is de Kon. goedkeuring nog niet verkregen. Zoodra wij deze hebben verkregen, zal de herziening van ons Huish. Reglement plaatshebben.

Redactie.

De redactie van het weekblad en het plaatwerk onderging enkele wijzigingen. Door tijdelijk afwezig zijn van den heer A. A. Hes, nam de heer Adr. Moen het secrétariaat op zich. Zijn verslag zult U straks afzonderlijk horen.

In plaats van den heer Maurits Plate die bedankte, werd de heer M. J. Hack gekozen.

In de vacature van den heer G. F. la Croix, die eveneens bedankte, moet straks nog worden voorzien.

De samenstelling is dus op dit ogenblik: H. A. J. Baanders, voorzitter, Adr. Moen, secretaris, Jan de Meijer, A. A. Kok, M. J. Hack, en A. A. Hes.

Schoonheids Commissie.

De samenstelling dezer commissie is thans:

K. P. C. de Bazel, H. P. Berlage Nzn., M. J. E. Lippits, F. W. M. Poggenbeek, A. W. Weissman en B. J. Oudendag, welke commissie werd bijgestaan door het Gem. Bouw- en Woningtoezicht.

Fragerius Commissie.

In deze commissie kwam ook dit jaar geen verandering, en bleef zij samengesteld uit de heeren:

H. G. Jansen, Paul J. de Jongh, en A. W. Weissman.

Zaal Commissie.

Deze commissie bestaat uit de heeren:

A. A. Kok uit het Bestuur, en J. F. Repko en K. Tholens uit de led. In de vacature van den heer H. W. Nijmann die bedankte, moet nog worden voorzien.

Den 11en Februari had ten huize van haren voorzitter,

den heer A. Salm G. Hz., door onzen voorzitter, den heer H. A. J. Baanders, de installatie der perm. prijsvraag-

commissie plaatst. Hiermede werd het tijdperk van werkzaamheid geopend. Dat het niet bij het woord is gebleven, doch tot daad is gekomen, heeft het afgelopen jaar bewezen, en het verslag in No. 51 van ons blad.

Vergaderingen.

Dit jaar werden 17 ledenvergaderingen gehouden. De vergaderingen werden in 't algemeen goed bezocht; toch zouden wij het op prijs stellen, meerderen der jongeren tegenwoordig te zien op onze vergaderingen, om aan de besprekingen en de bemoeiingen van ons Genootschap deel te nemen.

In dit jaar werd ook het bureau van onzen administrateur den heer G. J. Rutgers telephonisch aangesloten, waardoor de werkzaamheid van genoemden heer zich nog meer kon ontplooien.

Zetel.

Het Genootschap bleef gevestigd in de bovenzalen van „Parkzicht“ te Amsterdam, waarvan wij echter het uitsluitend bezit verkregen. Voor sommige van onze vergaderingen, vooral van die waarop belangrijke lezingen werden gehouden, bleek ons vergaderingslokaal te klein te zijn. Bij zulke gelegenheden wordt het gemis van eigen localiteiten, ook in verband met feestelijkheden, sterk gevoeld.

In ons Genootschapslokaal kon in verband met onze Afdeling V. en H. B. O. een cursus in architectonisch handtekenen worden geopend. Door deze inrichting heeft ons lokaal een zeker cachet gekregen.

Prijsvragen.

Onze Genootschapsprijsvragen bestonden uit de volgende onderwerpen:

1ste Een ambtswooning met representatiesalen voor den Burgemeester eener grote gemeente.
2de ontvangsbouw voor een bloemententoonstelling,
3de een hoofdleur met omlijsting voor een dertig woonhuis,
4de glas-in-loodvenster voor een trappenhuis.
5de patroon voor een behangselpapier.

Voor het ontwerp van een kalenderomslag voor 1912 kwamen 12 ontwerpen in.

Met de 1ste prijs, die tevens voor uitvoering werd bestemd, werd het ontwerp van den heer W. Bogtman te Haarlem bekroond.

Op uitnodiging van den heer J. H. W. Leliman heeft ons Bestuur, in samenwerking met het Bestuur van de Ad. Amsterdam der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, medegewerkt tot het vaststellen der programma's voor de beide prijsvragen, uitgeschreven ter ere van de nagedachtenis van zijn vader, wijlen onzen Eere-voorzitter J. H. Leliman. De uitslag van deze prijsvraag moet nog worden bekend gemaakt.

De deelname aan de prijsvraag door de Ysselsteinsche Bouwmaatschappij moesten wij van onzen leden ontbinden daarder regeling niet overeenkwam met de eischen der Alg. Reg. voor Nat. Bouwkundige prijsvragen.

Excuse.

Over de excusie is het een treurige plicht te moeten schrijven. Deze, door de heeren A. A. Kok en G. J. Rutgers, uitstekend voorbereide tocht naar Hoorn en Enkhuizen is door de slechte deelname van onze leden totaal mistuk.

Dit kan niet worden gezegd van het door ons georganiseerde bezoek aan het Paleis op den Dam. Deze tocht moest door de vele belangstellenden, ongeveer 600, ook uit andere verenigingen, 10 maal worden herhaald. Een woord van lof mag hier niet worden onthouden aan den

heer A. W. Weissman, die genegen was telkens male deze tochten te leiden.

In de groote zaal werd een verzameling oude tekeningen van Viervant, Husley, Blanckard, e. a., dateerende uit de 18de en het begin der 19e eeuw, tentoongesteld, die reeds veel te lang in ons Archief slumerde.

Verder de collectie tekeningen herkomstig van prijsvragen, uitgeschreven door de Vereeniging „Bouwkunst en Vrienden“ te Rotterdam.

Afdelingen.

De afdeling „Voortgezet en Hooger Bouwkunstonderricht“ heeft zijn eerste mijlpaal bereikt. Drie cursusjaren zijn voltooid. Nu na haar 3-jarig bestaan een beter overzicht van hare inrichting is verkregen, zijn plannen tot enkele wijzigingen in voorbereiding. De heer W. Kromhout werd als voorzitter opgevolgd door den heer C. W. Nijhoff. De subsidie van Rijk, Provincie en Gemeente werden volgens onze aanvraag verleend tot een totaal bedrag van 18250. Op dit oogenblik zijn 61 leerlingen ingeschreven. Uitgebreider mededeelingen geeft U het verslag van den administrateur dier Afdeling, den heer G. J. Rutgers.

De afdeling „Kunstnijverheid“ is nog steeds niet toonbaar. Zij leidt haar bestaan nog niet in de werkelijkheid, doch alleen op het papier. Dat zij van plan is ééns te verschijnen bewijst U de begroting. Wij hopen dan als een dik gezond kind.

De Club van Utrechtsche leden van ons Genootschap moest door het overlijden van haren voorzitter, den heer S. J. Trooster BJzn., een treurig verlies lijden. Als zijn opvolger werd de heer Otto Schultz gekozen. De volijverige, dappere medestrijder van den heer Trooster, de heer C. J. de Haas bleef als 1ste secretaris op zijn post. Dankbaar moeten wij het werk van onze jeugdige Club gedenken, als wij weten, met welke moeilijkheden zij heeft te kampen. In een afzonderlijk verslag worden hare werkzaamheden U verder medegedeeld.

Adressen.

De Actie van ons Genootschap bleef onverlaaid. Hiervan getuigen de volgende adressen:

- a. Een adres aan B. en W. van Amsterdam inzake het tentoonstellingsgebouw der LT.K.A.
- b. Dito aan hare Majesteit de Koningin inzake de gebrandschilderde glazen te Egmond a/d Hoef.
- c. Dito aan den Gemeenteraad van Rotterdam inzake de nieuwe Raadhuisplannen aldaar.
- d. Dito aan den heer J. F. Cremer inzake het uitschrijven van een algemene Nat. prijsvraag voor het nieuw te bouwen Koloniaal Instituut.
- e. Dito aan den Raad der Gemeente Amsterdam inzake dit Koloniaal Instituut.
- f. Dito aan den Raad der Gemeente Amsterdam inzake de Paleis-Raadhuis-questie.
- g. Ditouwanden Raad der Gemeente Vlissingen inzake de wederopbouw van de afgebrande St. Jacobstoren aldaar.
- h. Dito een adres van adhesie aan het adres van den B. N. A. inzake de oproeping voor sollicitanten naar de betrekking van Adjunct-Rijksbouwmeester aan zijn Excellentie, den Minister van Binnengesetzche Zaken.

- i. Dito aan B. en W. van Amsterdam inzake de Stedelijke Internationale Tentoonstelling van Kunstwerken van levende Meesters, genaamd de „Vierjaarlijksche“. Het volgende adres werd door ons medeconderteekend: n.m.l.
- j. het adres aan de Staten-Generaal inzake de toetreding tot de Herziene Berner Conventie, gezonden door de Bestuurderen der Vereeniging van Ned. Kunstenars.

wogen methode is het middel der doorgaande kracht, is het middel waardoor de kunstkracht der visie, het karakter van idee en motief, doorwerk in tal van werken en werkers; zoo ontstaat de eenheid in een werk; en deze is zonder daartoe gegeigende werkmethode niet te verkrijgen.

Niet „scheppen als een dier“ dus in bouwkunst, maar als een mensch, als een mensch die niet alleen instinctief als dier leeft, maar zijn leven maken kan tot levenskunst; tot een bouwwerk met aaneengeschakeld verband, tot een sterke ziel.

Het is ten slotte een zaak van individueel of maatschappelijk voelen, een bouwwerk is uiteraard een organisme en hoe meer het sociaal gevoel, het *maatschappelijk voorwaardelijkhedengetoe*ntwaakt; hoe meer in de maatschappij een organisme een bewust organisme, zich zal uitspreken en zonder methode is ook dat niet mogelijk. Is zulk een methode dan muakwerk, is het werk dat met dien hulp geschiedt en anders niet mogelijk is, dan een stap achteruit: Neen, methode is de wet, als bloem van de groeiende plant, zaden rijpend voor wijscher pracht.

Over het lidmaatschap van de „Federatie van Kunstenarsvereenigingen“, tot welker oprichting ons Genootschap medewerkte, moet nog worden beslist.

Hiermede hoop ik U in korte trekken de geschiedenis van ons Genootschap over het jaar 1911 te hebben gegeven.

JAN DE MEIJER, 1ste Secretaris.

INGEZONDEN BOUWKUNSTMETHODE.

EENE eigenaardige gewaarwording gaf mij de lezing aanleiding van Jan de Meijer's voordracht; eene gewaarwording van verwondering n.l., dat iemand die blijkens zijne nu en dan gevuite mening, zich ook wel bezighoudt met wijsgerige beschouwing, zoo weinig onderscheid: de spontaniteit van den geest waaruit elke kunstenarsvisie opbloeit, en de methode volgens welke deze kunstenarsvisie tot kunstdaad wordt.

In dit verband wekt het ook verwondering dat niet onderscheiden werd, dat de methode van elke kunstcatgorie anders zal moeten zijn, krachtens de onderscheiden aard van het doel; en van de materie en arbeidsmiddelen waarmee dat doel wordt bereikt.

Die bouwkunst nu eische in plan en uitwerking een methode met de grootst mogelijke mate van wiskundige zekerheid, teneinde het eenheidsbewustzijn v. d. schoppende kunstenaar en zijn continuïteit van denken ook in de uitwerking en uitvoering doorgaand te kunnen verwezenlijken; want juist de vlamende serafijnsche liefde der eenheid is de kracht en de waarde van schoonheid en kunst.

Het is alleen de willekeurige verwardheid der kunstinzichten van dezen tijd mogelijk te denken, dat een algemeene kunstraditie kan leven, zonder dat een aaneengeschakeld verband de openvolgende daden bijeenhouwt en rede geeft; zoosdat het geheele kunstwerk bouwwerk een door het motief bepaald karakter vertoont.

Men kan in de tot stand koming van een kunstwerk van kleinen omvang zich deze vast gehouden visie van het motief bij een kunstenaar denken, daarbij kan de methode (van wilken en wegen die er toch steeds is, omdat het de natuurmethode is) in het bewustzijn van den schepper, die ook tevens de maker is, blijven leven. Maar in de Bouwkunst is dat anders; daar blijft de methode niet besloten in het bewustzijn van de schoppende kunstenaar, maar moet worden uitgedragen, ten gebruik van alle helpende factoren; deze welover-

Chr. komende, tot de Sumeriërs, alias de Chaldeërs. Hier kon hij halt houden, om niet in de oogen van sommigen historisch onbetrouwbaar te worden geheeten. En om van af Serlio onzen tijd te naderen had hij, tot vermindering van vervelend opsommen, ten slotte kunnen eindigen met den zeer modernen, genialen August Rodin, die van zijn eigen werk zegt, dat het goed is, omdat het meetkunst is. Ik zeg dit niet — wat vanzell spreekt — om den Heer K. onaangenaam te zijn, doch alleen om aan te tonnen hoe elke tijd zich heeft beroepen op de wiskunde als noodzakelijke bron voor de kennis der bouwmeesters. De vroegere bouwmeesters maakten echter nog een onderscheid. In hun geschreven werken beriepen zij zich op de „wiskunde”, in hun geschapen werken bereiken zij grootsheid door de toepassing der „wiskunst”. In de aan de buitenwereld meegedeelde theorie, treedt dus bij hen de wiskunde op; in de praktijk bij hun scheppen: de wiskunst.

Dit is het, wat wij bij het aanhalen uit vroegere werken over bouwkunst, goed in 't oog moeten houden. Wij maken geen onderscheid meer tuschen beide. Wij zijn door onze eigen werkmethode niet meer gewend de „wiskunst” in de oude werken, en de enkele werken van den nieuwem tijd te zien. En trachten wij het geheim van het goed-zijn dier werken door het na-nuffelen van de weinige overgebleven oude werken ons te zien worden geopenbaard dan stuiten wij op woorden als die van Serlio.

Kon ik maar aannemen, dat bij alle vakgenooten het zuivere begrip van het onderscheid tuschen „wiskunde” en „wiskunst” vaststond, doch geen van allen, die nu naar aanleiding van de gehouden voordracht hebben geschreven, geven duur blinken van. Bij geen van allen kon ik merken dat zij voelen, dat dit het punt is waarom alles draait. En toch is uit de aangehaalde woorden van Serlio de opvatting te lezen, waarvan het weder tot leven wekken, het enige doel van mijn voordracht was. Al heb ik dit deze ene keer nog niet bereikt; toch heb ik het genoegen op te merken, dat de fakkels in de brandstof is geworpen.

Doch om terug te komen op de aanhaling van den Heer Kerkhof uit Serlio's boek, dan vinden wij het bovenstaande onderscheid duidelijk daarin terug, n.m.l. in het gedeelte „en soudien nuwelyk weten te antwoorden wat een punt een linie, een pleyne oft een corpus ware sal noch ziel min sonden so wesen zeggghat wat correspondeut oft harmonie ware”. Het eerste gedeelte betreft de „wiskunde”, het cursief gedrukte laantje gedeelte verbergt, wat ik de „wiskunst” noem. Wij kunnen wel zeggen: tot nu toe is zij altijd „harmonie” genoemd. En dit is een juist woord. „Harmonie” drukt nog meer dan „wiskunst” de Eenheden uit, die wij, als mensch, noodzakelijkerwijs moeten voelen met alles wat ons omringt. Doch hoe juist het is, toch verkies ik op dit oogenblik het meer sprekende woord „wiskunst”, daair het sterker op de meer noodzakelijke kennis voor den architect wijst; en bovendien meer de verwantschap toont met de, voor hem even onontbeerlijke, doch drogere, voorafgaande kennis, „wiskunde”.

Vervolgen wij de verhandeling van Serlio verder, dan wordt de kennis der overeenkomst, of Harmonie, niet als leer nader ontwikkeld; wel echter de elementen, het a, b, c, der „wiskunst”. Daardoor denkt men, dat in die tijden van hoogsten bloei der bouwkunst de grootste waarde werd gelegd op dat a, b, c. Niets is minder waar. De zaak is zóó. De Meesters, die de boeken over hun vak schreven, schreven deze voor de jongere vakgenooten, de gezellen en de leerlingen, of voor de leeken. De geheimen van het vak, die zij als Meester

kenden, moesten onder de Meesters blijven, en mochten zij dus niet aan anderen mededeelen. — Hierop is het aardige verhaal van van Lennep: „de Friesche Bouwmeester” geïnspireerd. — Er werd gezegd, dat voor de Meesters zelf een boek bestond. Dat boek is het door mij in de voordracht genoemde „Arcana Arcanum”. Naardit boek is steeds gezocht, doch het is nooit gevonden, om de doodeenvoudige reden, dat een dergelijk volledig boek nooit heeft bestaan. *Het grote alles omvattende leerboek van den werklyken Meester was en is de Natuur.* Dit boek veroudert nooit, en is er steeds. Het ligt voorieder een open, maar kan alleen door den Meester wordengelezen.

Ziehier nader de quintessence van mijn lezing. Daarom heb ik bij het vertoonen der lichtbeelden een groote plaats ingeruimd voor die voorbeelden uit de Natuur, welke overtuigend werken als bewijs, dat de diepere kennis der „wiskunst” niet in de door ons menschen samengestelde leer ligt, doch in de Natuur.

JAN DE MEYER.
B. N. A.

INTUITIEF ONTWERPEN.

In de laatste Architectura's wordt een strijd gevoerd, die m.i. van groot belang is voor de verdere ontwikkeling van de moderne bouwkunst, groter dan men oppervlakkig oordeelend zou meenen.

Ik bedoel den strijd tuschen het stelselmatige en het, wat ik zou willen noemen het intuitieve ontwerpen, het ontwerpen, waarbij de schoonheids-intuïtie de harmonie en „wiskunst” vaststond, doch geen van allen, die nu naar aanleiding van de gehouden voordracht hebben geschreven, geven duur blinken van. Bij geen van allen kon ik merken dat zij voelen, dat dit het punt is waarom alles draait. En toch is uit de aangehaalde woorden van Serlio de opvatting te lezen, waarvan het weder tot leven wekken, het enige doel van mijn voordracht was.

Als gevolg van die voordracht brak Willem C. Brouwer een lans voor het vrije scheppen, zonder hulpmideltjes van systemen, stelsels of formules. Het vrije scheppen is maar niet een persoonlijke mening van Br. maar berust op feiten uit de Kunst-Geschiedenis. Want in welke stijl ook, wanneer de regelmatige en vrije ontwikkeling van een kunst plaats moet maken voor geformuleerde „mathematische regels of „Tien Geboden”, is het met de ontwikkeling gedaan en volgt noodzakelijk herhaling en versteening.

De toepassing van systemen is niets anders dan een middel om de fantasie aan banden te leggen, de fantasie waardoor zich juist een scheppend kunstenaar kenmerkt, de fantasie die van een dood materiaal een dichtstuk maakt, die nieuwe banen zoekt, die b.v. de Duitsche moderne kunst zoo geweldig heeft doen ontwikkelen, ten spijt van regels en schoolmeesterswijsheid.

Die systemen zijn ook de schuld, dat de moderne Hollandsche bouwkunst op een stationair standpunkt is gekomen, misschien wel tengevolge van het doordringen van het systematische ontwerpen in het onderwijs. Op sommige scholen worden de systemen geleerd, op anderen opgedrongen. Er wordt geleerd hoe mooi h.v. een Grieksche vaas, een vrije schepping bij uitnemendheid is, omdat zij in een rechthoekje past. Sommige komen van die ingestompde systempjes, die voor menschen die vrij zich willen vormen, ten slotte met moeite los; anderen, die te weinig individueel zijn aangelegd en ook uit gemakzucht het geleerde lesje telkens weer napraten, zonder eens te proberen om van zelf iets te maken, dat niet op het werk van schoolmeester A. of B. lijkt, (om nog niet te spreken van een individueel kunstwerk), gaan er geheel mede te gronde, krachten waar misschien met wat meer aanmoediging en minder schoolmeesterswijsheid nog heel wat uit te halen zou zijn. Het gevolg van dat opspringen van die, zoo gemakkelijk aan te wennen maniertjes is dan ook, dat we overal bouwwerken zien

á la architect zus of zoo, iets dat men met het vrijlaten van de fantasie en het aanmoedigen van zelf-proberen, zou beperken. Gelukkig zijn er uitzonderingen. Als voorbeeld van goed en sympathiek onderwijs in het ontwerpen noem ik den heer Jan Stuyt, die zijn taak als hervormer zoo opvat, dat hij ieders fantasie respecteert en alleen bepaalde fouten aanwijst.

Het intuïtief voelen, het Wikken en wegen van verhoudingen kan bij het ontwerpen niet in de hand worden gevoerd, maar onwillekeurig wordt een vroeger resultaat, bekende verhoudingen enz. gerepeteerd. Hierdoor ontstaat versteening, die in sommige bouwwerken van den laatsten tijd reeds merkbaar is.

Bij het intuïtieve ontwerpen werkt men niet als louter instinctieve dieren, zoals in het stukje van den heer J. Cuypers bestempeld wordt, (want er is geen dierlijk instinct, dat met kunstgevoelens iets te maken heeft, zoodat het werken als zoodanig uitgesloten is), maar met het zuivere controleerende schoonheidsgevoel, dat ook de fantasie in de banen van het mogelijke houdt, en niet het systeem, dat min of meer voor het gevoel in de plaats moet treden.

W. RETERA WZ.

Aan de Redactie van Architectura.

Mijnheer de Redacteur.

Ik lees zooveel de zoo sympathiek gestelde beschouwingen van den heer Joseph Cuypers.

Ik ben hem daar zeér erkentelijk voor, want ZEd. heeft mij daardoor gewezen op een onvolledigheid in mijn betoog.

Ik bedoelde nam te wijzen op de m.i. overdreven belangstelling in de systemenkunst, waar dit wel eens kon leiden *naarbij* het doel, waar het gevraagd bestond (bestaat) dat het *middel doel* werd. Het spreekt van zelf dat in *welke* kunstuitleiding ook, *men niet „in”* *„s’frie hinein”* kan werken. Ik veronderstelde dan ook, dat dit *te zeer* erkend was, dan dat ik hiervoor een zekere reserve diende in acht te nemen. Een regelmatige verdeeling van stof, van ruimte... of men die langs ruitjes of langs eenigen anderen weg bereikt, zal even noodig zijn, als in een fabriek de arbeid verdeeld wordt. In elk *ander* geval, bestaat er gegrondde vrees, voor het in ‘t honderd loopen van zells de beste bedoeelingen. Endateen regelmatige overwogenheid in de Bouwkunst noodzakelijk zal zijn, wil mij (die daarin leek is) wel in het bijzonder overtuigen. Echter... men heeft wel eens *te veel* van het goede verwacht, wel eens *te veel* aan het goede opgeofferd. Het ging er waarlijk op gelijken, zoals de heer Joseph Cuypers zegt... alsof „alle ontwerp waaronder een doorloopend netwerk van een of ander ruitjesstelsel is getrokken tot vaststelling van alle punten, daarom een goed ontwerp was!”

Daar tegen op te komen, meende ik niet langer te *mogen* milaten, en gaf het *résumé* van de lezing van den Heer Jan de Meyer mij daartoe aanleiding. Zonder aan te valLEN, meende ik het goed recht van fantasie van gemoed te moeten verdedigen, waar deze hoedanigheden m.i. te zeer in het gedrang kwamen.

Waar de heer de Meyer verwees (volgens het *résumé*) naar werken als het „Arcana Arcanum”, naar het werk van Dr. Naber, naar de leer van Pythagoras, naar den Vahana-Cursus der Architecten de Bazel en Lauweriks, en daarmee accoord gaande, zijn geheele lezing daarop baseerde, daar kon ik het tegenovergestelde (*zij het dan ook te eenzijdige*) opmerkingen wel even doen horen meende ik. Ook hierbij is de rechte weg de middenweg en hoop ik gauw met den heer Joseph Cuypers: „dat het bestuur alsook de redactie van A. et A. erin slagen, in een reeks voordrachten deze, alle kunstbeheerschende

grondslagen der compositie, klaar en helder te ontwikkelen”. Dan zal het voor eens en voor goed uit zijn, met de overdreven ruitjes-theorieën, en zullen wij kunnen gaan geraken aan het tweede stadium waarin de nieuwe uitgang, de nieuwe (moderne) kunst, zich zal kunnen gaan ontwikkelen.

WILLEM C. BROUWER, Leiderdorp.

Bij het lezen van bovenstaand stukje, evenals dat van den Heer B. J. Kerkhof, Willem C. Brouwer en Joseph Cuypers, alle geschreven naar aanleiding van de gehouden voordracht, vind ik het opmerkelijk, dat hieruit blijkt, dat men mij niet goed heeft begrepen, (wat ook moeilijk is, als men niet aanwezig was).

De geheele opzet van den gehouden voordracht is juist geweest een actie te beginnen tegen den beperkenden invloed van het systematisch ontwerpen op meetkundigen grondslag, tegen het dorre gedoe dat de persoonlijkheid van den kunstenaar doodt. Ik zeide letterlijk hierover het volgende: „Wij moeten het juiste inzicht krijgen, dat ontwerpen zonder het kennen der *ware* kunsttheorie, niet het *ware* ontwerpen is. Doch bovendien, dat de waarde van het kennen der juiste kunsttheorie niet ligt in een doode rekenwijze, of in het tekenen van ruitjes, of in het door elkaar gooien van lijnen, getrokken langs driehoeken met bepaalde hoeken, doch, dat in de *ware* kunsttheorie een levende kracht ligt verscholen, die niet door den drogen wiskundige of dorren rekenmeester, maar *alleen door den fijn-bestuurden intuitief vorlenden kunstenaar* *enit kan worden getrokken*. De *ware* kunstenaar heeft een leiding, die hij echter zelf in de hand moet hebben, nodig voor zijn phantasie”. En verder: „De *wiskunst*, de basis voor het *ware* systeem, is de kern der kennis van het „bouwen”, het „scheppen” in het Heelal. In dit verband is de dubbele betekenis van het woord „kosmos”, duidelijk, dat door Pythagoras voor het eerst is gebruikt en dat „Heelal”, doch tegelijkertijd „versiering”, „beteekent”. En: „Ik hoop U in lichtbeelden het innige verband te laten zien, dat er bestaat tuschen de natuur en de wiskunst, hopende U daarmede nader te brengen tot het juiste denkbeeld, dat wiskunst en wiskunde niet een veruitgung, door scherpzinnige mensen uitgedacht, stelsel, maar de eigenlijke Natuur, het *I*, even zelf is. Het is een stelsel, zeker, doch van de *juist dogmatische soort*. Het is een regelmatige verdeeling van stof, van ruimte... of men die langs ruitjes of langs eenigen anderen weg bereikt, zal even noodig zijn, als in een fabriek de arbeid verdeeld wordt. In elk *ander* geval, bestaat er gegrondde vrees, voor het in ‘t honderd loopen van zells de beste bedoeelingen. Endateen regelmatige overwogenheid in de Bouwkunst noodzakelijk zal zijn, wil mij (die daarin leek is) wel in het bijzonder overtuigen. Echter... men heeft wel eens *te veel* van het goede verwacht, wel eens *te veel* aan het goede opgeofferd. Het ging er waarlijk op gelijken, zoals de heer Joseph Cuypers zegt... alsof „alle ontwerp waaronder een doorloopend netwerk van een of ander ruitjesstelsel is getrokken tot vaststelling van alle punten, daarom een goed ontwerp was!”

Daar tegen op te komen, meende ik niet langer te *mogen* milaten, en gaf het *résumé* van de lezing van den Heer Jan de Meyer mij daartoe aanleiding. Zonder aan te valLEN, meende ik het goed recht van fantasie van gemoed te moeten verdedigen, waar deze hoedanigheden m.i. te zeer in het gedrang kwamen.

Waar de heer de Meyer verwees (volgens het *résumé*) naar werken als het „Arcana Arcanum”, naar het werk van Dr. Naber, naar de leer van Pythagoras, naar den Vahana-Cursus der Architecten de Bazel en Lauweriks, en daarmee accoord gaande, zijn geheele lezing daarop baseerde, daar kon ik het tegenovergestelde (*zij het dan ook te eenzijdige*) opmerkingen wel even doen horen meende ik. Beide laat hij wederzijds zich aan elkaar toetsen. Nogmaals: die „kennis” is niet het weten in den gewonen zin, doch van een *zoó* hoogen aard, dat zij moeilijk is te formuleren, kan dus nooit een dorre leer zijn. Het is het begrip van de phantasie, een kennen van den bron der phantasie; een hoog religieuze kennis dus. De heer Retera voelt dit, als hij aan het eind zegt: „Bij het intuïtieve ontwerpen werkt men niet als louter instinctieve dieren, zoals in het stukje van den Heer Jos. Cuypers wordt bestempeld” (de Heer R. heeft niet goed gelezen, want de Heer C. zegt dat hij *geen* heil verwacht uit een reactie, die dit wil, 't is de Heer Br. die dit beweert), maar met het zuivere controleerende schoonheidsgevoel dat ook de fantasie in de banen van

het mogelijke houdt". En hij laait volgen: „en niet het systeem, dat min of meer voor het gevoel in de plants moet treden". Hier schudt hij het kind met het bad uit. Omdat er, onzalig genoeg, in ons heerlijk, mooie vakken in ons onderwijs meer schoolmeesters dan werkelijk fijn-vociale mensen te vinden zijn, geeft dit nog geen recht, omdat om de „kennis" (ondarmde het systeem) te veroordeelen! De Heer Retera moet voorzichtig zijn met zijn, wellicht goed bedoelde, bewering, dat de mening van den Heer Br. op feiten uit de Kunstgeschiedenis berust. Ik zou hem aan de hand van de kunstwerken zelf, het tegendeel kunnen bewijzen. Hierover spreek ik in het bischrift bij het stukje van den Heer K. En het blijkt mij zeer noodig te zijn ook de Kunstgeschiedenis te herzien, opdat juist dat punt hierin het voornaamste is, en waardoor de kunstgeschiedenis alleen maar waarde heeft voor ons, *au levende, mensen.* JAN DE MEIJER

DE CONFERENTIE OVER HET BOUWKUNSTELEMENT BIJ DE BESCHERMING DER SCHONHEID VAN NEDERLAND.

Zoo is dan deze tweedaagsche samenkomst en beschouwing over bovengenoemd onderwerp al weder voorbij. Wij kunnen niet anders zeggen, dan dat zi zeer geslaagd mag worden genoemd. De regeling was goed; de verschillende sprekers hebben het, een zoo voorname rol in onze samenleving spelende onderwerp van alle zijden goed belicht; en de belangstelling was van alle zijden uit alle soorten van het land bijzonder groot. Een gemanneerd diner in Brack's Hotel-hotel, waaraan de Commissaris der Koningin voor de Provincie Noord-Holland, de Heer van Leeuwen, en de Burgemeester van Amsterdam, de Heer Roell mede aanstaan, besloot op prettige wijze de conferentie. Op dit oogenbliek te trachten eenigszins een overzicht te geven van al het wetenswaardige wat de sprekers ons mededeelden, is moeilijk. Beter is het, hiermede te wachten tot het geïllustreerd verslag hiervan is verschenen.

Wij herhalen: beide dagen waren een groot succes.
J. D. M.

VAN ALLERLEI AARD.

HET WAAGGEBOUW TE HOORN.

Het voorstel van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland om in de herstellingskosten voor dat waaggebouw een subside te verleenen tot een maximum van f 7750,- heeft in de commissie van de staten besprekkingen terechtgeholpen, waaruit de vrees sprak, dat een herstelling als hier bedoeld, het monumentale van het gebouw zal wegnemen en een nieuw gebouw in eigen vorm opleveren.

Wantsoe Hoorn die herstelling eischt, moet de gemeente haar uit eigen middelen tot stand brengen, wordt gewegeid. De waaggebouwen nog al wat op. Hier tegenover werd opgemerkt, dat Hoorn reeds tal van oude gebouwtjes en torentjes heeft te onderhouden en dat het hier niet ging over het Waaggebouw als waag, maar om het behoud van een gebouw van historische kunstwaarde.

Een dergelijk monument in de hoofdstad van West-Friesland, meende de meesteheid, moet even goed bewaard blijven als de St. Bavo te Haarlem, die ook met stem van de provincie is gerestaureerd. Volledigheidshalve dient vermeld dat in de II. gebouwde vergadering het voorstel van Gel. Staten werd aangenomen. Red.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: Adr. Moen, Cornelis Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect" en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTTERS, „Parkzicht", Hobbeistraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura": in Nederland f 1.90 per kwartaal; buiten Nederland f 10,- per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent. Item met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura": 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het orgaan wordt wekelijks gratis toegeleverd aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het Edmantschap bestaat voor gewone leden f 12,-, voor kanthierende leden f 16,-, voor buitenleden en aspirantleden f 7.50. Donateurs zijn zij die minstens f 20,- per jaar liddragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura" en het plaatwerk „De Architect".

Voor alles betreffende de verkoop van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgivers.

BERICHT.

Belangstellenden worden er aan herinnerd, dat de tentoonstelling van foto's etc. naar uitstallingswerken, georganiseerd door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst in haar gebouw Marnixstraat 402 te Amsterdam, nog elien dag toegankelijk is. Het gebouw is geopend op werkdagen van 10 tot 5 uur, des Zondags van 10 tot 1 uur. Van 7 tot 21 Januari e.v., zullen op deuren als binnengenoemd in hetzelfde gebouw gespoten zijn de ontwerpen ingekomen op de prijsvraag voor een gedenkraum in de Groninger Universiteit.

WEEKBLADEN EN TIJDSSCHRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD, 32, Examens der Mij. tot bevordering der bouwkunst in het jaar 1912. Kroniek XXIX, door J. Gratama. De Amsterdamse poort te Haarlem en het moderne verkeer met vier selecties, naar de plannen van B. en W. van Haarlem, van Dunsont, van Lassche en van Weismann. Over middelbaar technisch onderwijs, door G. Verhoeven.

DE OPPMERKING, 32. Het raagstuk der prijsvragen, Brieven van Piet van Diever, De tuur in de levende stad, ingemind sterk door J. G. van Niftrik.

DE BOUWWERELD, 32. Bouwkundig en natuurkundig. Een Haagse schouwburg in de investeringen cent, L. M. Moeskens; de provisie van de architectuurstand, Afbeeldingen van een landhuis te Amersfoort van J. C. van Epen, architect.

DE INGENIEUR, 32. P. F. E. Rijk, door A. Claes. Proeven op beton, door H. J. Streiff en E. Janssen. Vliegen zonder motor, door R. A. van Sandick.

BUITEN, 32, geeft mooie afbeeldingen van de Ned. Hervormde St. Michaëlskerk en van vele woontempels te Oude Water.

DEUTSCHE BAUZEITUNG, 102, Städtebaulicher Entwicklung von Prag. Werbewerk für Erlangung von Entwürfen für den Neubau der Alsterbrücke in Flörsheim.

GENOOTSCHAPS-PRIJSVRAGEN 1911.

I. *Vraag:* Is het geoorloofd voor het ontwerp burgemeesterswoning de buitentrap te projecteren met 2 perrons, waarvan een z.50 M. boven de straat ligt en het tweede z.20 M.; indien het 2e perron overdekt is en de stoeptrap binnen de rooilijn geprojecteerd is?

Antwoord: Alles is geoorloofd wat binnen de grenzen van de bouwverordening valt. Voor de Jury.

H. A. J. BAANDERS.

PRIJSVRAGEN.

I. *Genootschaps-prijsvragen 1911.* (Zie de programma's in No. 43.)

II. Reclameplaat voor de Vereeniging „St. Cassianus", programma in No. 46, inlevering vooraf op 1 Februari 1912.

III. Ontwerpen van arbeiderswoning-meubilering van de Vereeniging „Simeonis" te Rotterdam, inlevering 15 Februari 1912, programma in No. 46.

IV. Prijsvraag voor een reclamebiljet voor de door de Vereeniging „Tentoonstelling Dordrecht en Omstreken", gevestigd te Dordrecht, te houden tentoonstelling, gedurende de maanden Juli, Augustus en September 1912. De ontwerpen moeten erachter, vooraf op 15 Februari 1912 aan het adres van den alg. Secretaris der Vereeniging Wolvershaven 35 te Dordrecht, worden ingesonden.

Voor de Leidse-prijsvraag ontwerp voor een kunstnijverheidsumuseum, kwamen 24 ontwerpen in.

INHOUD: Mededelingen betreffende het Genootschap. — Een nieuwe boekletter getekend door S. H. de Roos. — Verslag van den inschrijf- en handelingen van het Genootschap „Architectura et Amicitia". — Ingrediënten. — De Conferentie over het bouwkunst-element bij de bescherming der schoonheid van Nederland. — Van allerlei aard. — Weekbladen en Tijdschriften. — Genootschaps-prijsvragen. — Prijsvragen.

ARCHITECTURA ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.R. GEBR. BINGER, WARMESSTRAAT 1746, AMSTERDAM.

MEDIATEELINGEN

BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

I. Als gewoon lid wordt voorgesteld de heer G. H. Roodbol, bouwkundig tekenaar te Amsterdam, door de heeren W. N. van Vliet en G. J. Rutgers.

II. Van Zijne Excellentie den Minister van Binnenl. Zaken mochten wij voor onze Bibliotheek een exemplaar van het werk „Oude Huizen te Utrecht" door Mr. S. Muller Fz. ontvangen, voor welke schenking Zijne Excellentie onzen dank werd aangeboden.

JAN DE MEIJER, te Secretaris.

VERSLAG VAN DE 1305DE GEWONE LEDENVERGADERING, GEHOUDEN OP WOENSDAG 10 JANUARI 1912 IN HET GENOOTSCHAPSLOKAAL IN „PARKZICHT".

Bij ontstentenis van den voorzitter wordt deze vergadering geleid door den vice-voorzitter, den Heer H. J. M. Walenkamp, die de bijeenkomst opent met een woord van welkom aan de aanwezigen, inzonderheid aan den heer A. Keppler, die zich bereid verklaard heeft dezen avond te spreken over het onderwerp dat ons aller belangstelling heeft, n.m.l. het woningvraagstuk.

Nadat de notulen der vorige vergadering zijn gelezen en onveranderd goedgekeurd, wordt overgegaan tot het installeren als gewone leden van een groep in de beide laatste vergaderingen bij ballotage toegelaten candidaten. In even hartelijke als passende termen heeft de voorzitter den nieuwelingen welkom in onzen kring en beveelt hun met vertrouwen de belangen aan van datgene waarvoor A. en A. steeds op de bres stond en waarvoor het, gesteund door jonge krachten, met onverflauwde energie wankzaam hoopt en wenscht te blijven.

De overige punten der agenda worden ter zijde gesteld om eerst het woord te geven aan den heer A. Keppler tot het houden zijner voordracht: „De Architect en het Woningvraagstuk". Met een belangstelling, evenezer getuigende van de kracht die uitgaat van den spreker als van de waardeering welke onze architectenwereld voor het onderwerp toont te bezitten, wordt de rede aangehoord. Onderscheidene leden, behalve de voorzitter b.v. de heeren Weissman, De Meijer en Van Westerop, vonden aanleiding om het een en ander in het midden te brengen en meerdere inlichtingen te vragen: waarop de spreker allen van repliek diende.

Gezien de hooge waarde van het onderwerp en de belangstelling daarin gesteld, vraagt de voorzitter den heer Keppler zijn rede te willen bewerken voor ons

orgaan teneinde ook de niet-aanwezigen daarvan kennis te doen nemen; in welk verzoek de heer Keppler gaurne toestemt. In verband daarmede kan dan tevens opgenomen worden hetgeen door verschillende andere leden werd in 't midden gebracht, 't geen zonder dat verband weinig vruchtbaar zou zijn.

Nadat de heer Keppler dank gebracht is, bekraftigd door applaus, wordt overgegaan tot behandeling der straks uitgestelde punten der agenda.

Ingekomen is een schrijven van Z. E. den Minister van Buitenlandsche Zaken, waarbij Z. E. ons Genootschap een exemplaar deed toekomen van het werk „Oude Huizen te Utrecht" door Mr. S. Muller Fz. welk geschenk voor onze bibliotheek in dank wordt aanvaard.

Aan de orde is verder de verkiezing van een Lid der Commissie van Redactie ter vervanging van den heer G. F. La Croix. Als bestuurscandidaat wordt genoemd de heer W. A. E. van der Pluym, terwijl de vergadering de heer Walter van Diedenhoven als tweede candidaat aantwijst, waarna eerstgenoemde met grote meerderheid wordt gekozen.

Desgevraagd verklaart de heer Van der Pluym de benoeming te aanvaarden.

R.

LEDENVERGADERING VAN DE CLUB VAN UTRECHTSCHE LEDEN VAN HET GENOOTSCHAP „ARCHITECTURA ET AMICITIA".

De notulen der vorige vergadering werden voorgelezen en goed gekeurd. Over 't Agendapunt, „welke reclame is den Architect geoorloofd", werd een vrij lange discussie gevoerd en besloten de vergadering dienaan gaande een schrijven tot het Gen. A. et A. te richten.

Voorts ontstond, naar aanleiding van de afkeurende kritiek in „Architectura" No. 46, betreffende de tentoonstelling van tekeningen in de „Witte Bioscoop" te Amsterdam en naar aanleiding van het schrijven van den Heer J. Gratama, secretaris van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst (zie Arch. No. 51, 1911) de vraag en besprekking: „mag een architect reclame maken en zo ja, op welke wijze? Algemeen werd in die besprekking onnoodig genacht dat in eerstgenoemde critiek de naam van den architect en diens lastgever vermeld werd, aangezien men ook zonder dat, hetzelfde bereiken kan. Besloten werd bovengenoemde vragen in 't algemeen te stellen, opdat hierover meer helderheid ontstaan zal.

Besloten werd een schrijven aan de Provinciale Monumenten-Commissie te richten; waarin de club te kennen

OVERZICHT van het financieele beheer, Club van Utrechtsche leden van het Genootschap „ARCHITECTURA ET AMICITIA”, Werkjaar 1911.

ONTVANGSTEN.

Contributie's over het jaar 1911	f 38,-
Hoofdel. omslag speciaal gegeven inzake het teloer van de gehouden lezing door den Hr. B.	f 78,-
Ontvangen particuliere bijdragen inzake bovengenoemde lezing	f 75,-
Ontvangst lezing	f 13,- 75
Subsidie Genootschap A. et A. te Amsterdam over het jaar 1911	f 25,-
	<hr/>
	229,- 75

Rekening goedgekeurd 22 Dec. 1911.

De Commissie:
w.g. D. I. HEUSENBROEK.
OTTO SCHULTZ.

schillende kunstvereenigingen hier ter stede werd een schrijven gericht met het verzoek aan de tentoonstellingsbiljetten als ook het drukwerk hoogere aestethische eischen te stellen, als dat tot nu toe het geval geweest is. Aan den Minister van Binnenlandsche Zaken werd een schrijven gericht, waarin verzocht werd of Zijne Excelleentie bijzondere aandacht vestigen wil op de wijze van goedkeuring betreffende plannen voor schoolgebouwen, voornamelijk ook wat de aestethische waarde betrifft. Dit schrijven was een adhaesiebetuiging aan een adres van de vereeniging „schoonheid in opvoeding en onderwijs.”

Er werden pogingen in het werk gesteld een tentoonstelling van smaakmisleiding te organiseren. Daar de deelname niet groot was, werd voorlopig van dit plan afgezien. Een bezoek werd gebracht aan de loodwit-en meniefabriek van de firma Greve.

28 Februari sprak de heer H. P. Berlage Nzn. over „Concertzalen” in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen. Zoowel de muziek- als de bouwwereld waren dien avond tezamen.

Een schrijven werd tot B. en W. der Gem. Utrecht gericht, waarin in overweging gegeven werd, ook hier ter stede een gevelwedstrijd te houden in navolging van de Gemeente Leiden. Een afwijzend antwoord werd ontvangen, daar genoemd College er geen heil in ziet, nogmaals een proef in dezen geest te wagen, zoodat ook deze poging jammerlijk mislukte. Een besluit werd genomen in de zomermaanden geen ledenvergaderingen meer te houden.

Gedurende de Lustrumfeesten 1911 heeft een commissie van advies voor gevel- en straatversieringen gefunctioneerd bestaande uit 2 leden van den Senaat en 2 leden der club. Gedurende twee volle maanden hadden elken Dinsdag zittingen plaats en werden belangstellenden op de hoogte van de wijze van versieren gesteld, in aansluiting met het tijdperk waarin de voor te stellen gebeurtenis plaats greep. Op 25 juli gaf de heer A. W. C. Dwars, directeur der Middelbaar Technische School te Utrecht, een aanschouwelijk overzicht van den bruggenbouw in de Gemeente Utrecht. Ook werd dien zelfden dag een bezoek aan den kloostergang Mariaplaats gebracht en aan de fabrieken der firma Smulders.

In juni was er een groot tekort in kas, wat door een

UITGAVEN.

Over van het werkjaar 1910 een tekort in kas van	f 36,- 56 ^{1/2}
Aandiverse administratiekosten Secretaris	f 11,- 24
Aan onkosten lezing te w. honoraria, zaalhuuren etc. etc.	f 161,- 60
Onkosten excursie	f 0,- 70
Batig Saldo	f 19,- 64 ^{1/2}
	<hr/>
	229,- 75

Utrecht, 22 Dec. 1911.

De Penningmeester
W. C. B. VAN DIJK.

hoofdelijken omslag ad f 13 gedeckt werd. Als lid trad toe de heer Corn. v. Straaten Jr. Als kunstlievendlid de heer E. J. van Schaick. In de maand October werd met Alg. stemmen de heer Otto Schultz tot voorzitter gekozen. Een schrijven werd aan den Gemeenteraad van Utrecht gericht, waarin verzocht werd in 't vervolg niet te vlug een voorstel om een prijsvraag uit te schrijven van de hand te wijzen, zoodat dat gebeurd was met het melkpaviljoen in het Wilhelminapark.

Vrijdag 22 December had de Alg. jaarvergadering plaats.

C. J. DE HAAS, *re Secretaris.*

JAARVERSLAG OVER DE BIBLIOTHEEK.

Mijne Heeren.

Als overzicht over de bibliotheek gedurende het jaar 1911 kan ik U het volgende mededeelen:

Het aantal boeken dat werd uitgeleend is ongeveer hetzelfde als in het vorige jaar.

Nieuwe boeken werden niet aangekocht, alleen ontving ik eenige afdelingen van het werk over burgelijke en waterbouwkunst door B. F. Plasschaert, waarop door het Genootschap is ingeteekend.

Ten geschenke ontving de bibliotheek de volgende werken, die onder dankzegging aan de gevers zijn aanvaard:

1. Van Gebr. Binger „Oud Holland” nieuwe bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlandsche Kunst, Nijverheid enz. onder redactie van S. Bredius en E. W. Moes.
2. Van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken: „Het Onderwijs in Nederland”, benevens het 3e deel van „Oud Nederlandsche Steden” door Prof. Dr. H. Brugmans en C. H. Peters, inhoudende het Staatkundig en Maatschappelijk leven.
3. Van den Heer F. van Rossen, uitgever te Amsterdam: „Geschoolheid en Techniek” door D. Thed. v.d. Waerden, een onderzoek naar den invloed van arbeidssplitting en machinerie op de mate van vereischte oefening en bekwaamheid der arbeiders.
4. Van den uitgever Pedro Clignett „De gevallen der Berner Conventie” door H. C. C. Clockener Brousson.
5. Het verslag van het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam over 1910.
6. Jaarverslag van de Kunstnijverheidsschool „Quellinus” over 1910.

7. Van den Heer W. J. M. van de Wijnperze „Leerboek der Grafostatica voor Bouwkundigen”.

8. Bericht über den IX Intern. Wohnungskongress Wien 1910.

9. De Electriciteits-Voorziening in Oostelijk Gelderland en in Overijssel; rapport uitgebracht door het Ingenieursbureau voor electro-technische adviezen, C. D. Nagtglas Versteeg en G. J. J. Verdam.

10. Uitgave v.h. Centraal Bureau voor Sociale Adviezen. Catalogus van de Bibliotheek (2 stuks).

11. Van N. N. Het Bouwkundig Weekblad, Jaargangen 1881—1892.

12. Van den Heer W. C. A. Ridderhof te Leiden „Examens-Opgaven”. Perspectief, Perspectievsche schetsen (rooster constructie), Projectieel en Beschrijvende Meetkunde, voor de teekenakte L. O. Handtekenen in 1910—1911 en m. o. (d. k.)

Van de tijdschriften die in de portefeuilles circuleerden werd het weekblad „la Construction Moderne” vervangen door „der Architect Wiener Monatshete für Bauwesen und Decorative Kunst”.

Voor het Hongaarse tijdschrift „A Ház” werd de Nederlandse uitgave van het Balletindes Métiers d'Art „Sint Lucas” aangeschaft.

De portefeuilles werden geregelijker verzonden.

Van de deelnemers aan den leescirkel, wier aantal steeds groter wordt, kwamen niet veel klachten in.

To betreuren is het dat van de leestafel zeer weinig gebruik gemaakt wordt.

De Bibliotheekaris,
M. J. E. LIPPIUS.

BOEKBESPREKING.

Van zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken mochten wij een exemplaar ontvangen van het werk „Oude Huizen te Utrecht”, door Mr. S. Muller Fz. Dit werk, een te waardeeren aanwinst voor onze bibliotheek, bevat een 48 tal af beeldingen van ex- en interieurs uit Utrecht. In het voorwoord zegt Mr. Muller o.m. :

*De hierbij uitgegeven platen geven van de oudste huizen goede afbeeldingen van nog bestaande gebouwen. Het zijn intendeerde voorstellen; maar gedocumenteerde restauratieplaten, allen gevolgd maar tekeningen of platen herinneren in den Topographischen atlas der stad Utrecht. Ik ben mij volkomen bewust, dat dit een hedenlyk procedé is dat het verre de voorkeur zou verdienen hebben, reproduceren uit te geven van oude afbeeldingen van gevels, die elke deskundige dan desgewenst naar zijn goedvinden had kunnen restaureren. Gaarne had ik ook aldaar gefaald, of althans het restauratieplan niet gegeven zonder de oude afbeelding, waarop het herstelt. Maar dit plan bleek — wel overwogen — onzuiverbaar. Immers *angewen* *van* *enkel* deze restauraties is uitgevoerd, maar *van* *te* *veel* *oude* *afbeeldingen*, *te* *veel* *oude* *afbeeldingen* van gevels, die elke deskundige dan desgewenst naar zijn goedvinden had kunnen restaureren. Gaarne had ik ook aldaar gefaald, of althans het restauratieplan niet gegeven zonder de oude afbeelding, waarop het herstelt. Maar dit plan bleek — wel overwogen — onzuiverbaar. Immers *angewen* *van* *enkel* deze restauraties is uitgevoerd, maar *van* *te* *veel* *oude* *afbeeldingen*, *te* *veel* *oude* *afbeeldingen* van gevels, die elke deskundige dan desgewenst naar zijn goedvinden had kunnen restaureren. Gaarne had ik ook aldaar gefaald, of althans het restauratieplan niet gegeven zonder de oude afbeelding, waarop het herstelt. Maar dit plan bleek — wel overwogen — onzuiverbaar. Immers *angewen* *van* *enkel* deze restauraties is uitgevoerd, maar *van* *te* *veel* *oude* *afbeeldingen*, *te* *veel* *oude* *afbeeldingen* van gevels, die elke deskundige dan desgewenst naar zijn goedvinden had kunnen restaureren. Gaarne had ik ook aldaar gefaald, of althans het restauratieplan niet gegeven zonder de oude afbeelding, waarop het herstelt. Maar dit plan bleek — wel overwogen — onzuiverbaar. Immers *angewen* *van* *enkel* deze restauraties is uitgevoerd, maar *van* *te* *veel* *oude* *afbeeldingen*, *te* *veel* *oude* *afbeeldingen* van gevels, die elke deskundige dan desgewenst naar zijn goedvinden had kunnen restaureren. Gaarne had ik ook aldaar gefaald, of althans het restauratieplan niet gegeven zonder de oude afbeelding, waarop het herstelt. Maar dit plan bleek — wel overwogen — onzuiverbaar. Immers *angewen* *van* *enkel* deze restauraties is uitgevoerd, maar *van* *te* *veel* *oude* *afbeeldingen*, *te* *veel* *oude* *afbeeldingen* van gevels, die elke deskundige dan desgewenst naar zijn goedvinden had kunnen restaureren. Gaarne had ik ook aldaar gefaald, of althans het restauratieplan niet gegeven zonder de oude afbeelding, waarop het herstelt. Maar dit plan bleek — wel overwogen — onzuiverbaar. Immers *angewen* *van* *enkel* deze restauraties is uitgevoerd, maar *van* *te* *veel* *oude* *afbeeldingen*, *te* *veel* *oude* *afbeeldingen* van gevels, die elke deskundige dan desgewenst naar zijn goedvinden had kunnen restaureren. Gaarne had ik ook aldaar gefaald, of althans het restauratieplan niet gegeven zonder de oude afbeelding, waarop het herstelt. Maar dit plan bleek — wel overwogen — onzuiverbaar. Immers *angewen* *van* *enkel* deze restauraties is uitgevoerd, maar *van* *te* *veel* *oude* *afbeeldingen*, *te* *veel* *oude* *afbeeldingen* van gevels, die elke deskundige dan desgewenst naar zijn goedvinden had kunnen restaureren. Gaarne had ik ook aldaar gefaald, of althans het restauratieplan niet gegeven zonder de oude afbeelding, waarop het herstelt. Maar dit plan bleek — wel overwogen — onzuiverbaar. Immers *angewen* *van* *enkel* deze restauraties is uitgevoerd, maar *van* *te* *veel* *oude* *afbeeldingen*, *te* *veel* *oude* *afbeeldingen* van gevels, die elke deskundige dan desgewenst naar zijn goedvinden had kunnen restaureren. Gaarne had ik ook aldaar gefaald, of althans het restauratieplan niet gegeven zonder de oude afbeelding, waarop het herstelt. Maar dit plan bleek — wel overwogen — onzuiverbaar. Immers *angewen* *van* *enkel* deze restauraties is uitgevoerd, maar *van* *te* *veel* *oude* *afbeeldingen*, *te* *veel* *oude* *afbeeldingen* van gevels, die elke deskundige dan desgewenst naar zijn goedvinden had kunnen restaureren. Gaarne had ik ook aldaar gefaald, of althans het restauratieplan niet gegeven zonder de oude afbeelding, waarop het herstelt. Maar dit plan bleek — wel overwogen — onzuiverbaar. Immers *angewen* *van* *enkel* deze restauraties is uitgevoerd, maar *van* *te* *veel* *oude* *afbeeldingen*, *te* *veel* *oude* *afbeeldingen* van gevels, die elke deskundige dan desgewenst naar zijn goedvinden had kunnen restaureren. Gaarne had ik ook aldaar gefaald, of althans het restauratieplan niet gegeven zonder de oude afbeelding, waarop het herstelt. Maar dit plan bleek — wel overwogen — onzuiverbaar. Immers *angewen* *van* *enkel* deze restauraties is uitgevoerd, maar *van* *te* *veel* *oude* *afbeeldingen*, *te* *veel* *oude* *afbeeldingen* van gevels, die elke deskundige dan desgewenst naar zijn goedvinden had kunnen restaureren. Gaarne had ik ook aldaar gefaald, of althans het restauratieplan niet gegeven zonder de oude afbeelding, waarop het herstelt. Maar dit plan bleek — wel overwogen — onzuiverbaar. Immers *angewen* *van* *enkel* deze restauraties is uitgevoerd, maar *van* *te* *veel* *oude* *afbeeldingen*, *te* *veel* *oude* *afbeeldingen* van gevels, die elke deskundige dan desgewenst naar zijn goedvinden had kunnen restaureren. Gaarne had ik ook aldaar gefaald, of althans het restauratieplan niet gegeven zonder de oude afbeelding, waarop het herstelt. Maar dit plan bleek — wel overwogen — onzuiverbaar. Immers *angewen* *van* *enkel* deze restauraties is uitgevoerd, maar *van* *te* *veel* *oude* *afbeeldingen*, *te* *veel* *oude* *afbeeldingen* van gevels, die elke deskundige dan desgewenst naar zijn goedvinden had kunnen restaureren. Gaarne had ik ook aldaar gefaald, of althans het restauratieplan niet gegeven zonder de oude afbeelding, waarop het herstelt. Maar dit plan bleek — wel overwogen — onzuiverbaar. Immers *angewen* *van* *enkel* deze restauraties is uitgevoerd, maar *van* *te* *veel* *oude* *afbeeldingen*, *te* *veel* *oude* *afbeeldingen* van gevels, die elke deskundige dan desgewenst naar zijn goedvinden had kunnen restaureren. Gaarne had ik ook aldaar gefaald, of althans het restauratieplan niet gegeven zonder de oude afbeelding, waarop het herstelt. Maar dit plan bleek — wel overwogen — onzuiverbaar. Immers *angewen* *van* *enkel* deze restauraties is uitgevoerd, maar *van* *te* *veel* *oude* *afbeeldingen*, *te* *veel* *oude* *afbeeldingen* van gevels, die elke deskundige dan desgewenst naar zijn goedvinden had kunnen restaureren. Gaarne had ik ook aldaar gefaald, of althans het restauratieplan niet gegeven zonder de oude afbeelding, waarop het herstelt. Maar dit plan bleek — wel overwogen — onzuiverbaar. Immers *angewen* *van* *enkel* deze restauraties is uitgevoerd, maar *van* *te* *veel* *oude* *afbeeldingen*, *te* *veel* *oude* *afbeeldingen* van gevels, die elke deskundige dan desgewenst naar zijn goedvinden had kunnen restaureren. Gaarne had ik ook aldaar gefaald, of althans het restauratieplan niet gegeven zonder de oude afbeelding, waarop het herstelt. Maar dit plan bleek — wel overwogen — onzuiverbaar. Immers *angewen* *van* *enkel* deze restauraties is uitgevoerd, maar *van* *te* *veel* *oude* *afbeeldingen*, *te* *veel</*

schillende karakters nader onder de oogen gezien, ten bate van de ons allen even heilig staanden kunst. Wij hebben onzen plcht geschaan, wij hebben haart gediend.

WILLEM C. BROEWER.

Geachte Redactie!

Kan 't volgende mogelijk als een antwoord op de vraag van den Heer E. J. van Schaick Jr. dienen. (Zie Arch. 45 en 52 van 1911).

Ons stoffelijc oog ziet de dingen, zoals zij *niet* zijn. Niet altijd wordt er bij aangedacht dat een tafel b.v. anders is als dat wij haar aanschouwen en dat het verdwijnen der lijnen (de perspectief) in werkelijkheid niet bestaat. Zoo ook met het doorzakken van een stek wanneer deze niet een weinig opgelicht wordt.

Door ons beperkt vermogen zien wij de dingen op een grooten afstand kleiner als wanneer ze dichtbij zijn. De indruk welke wij van iets krijgen is geheel af hankelijk van ons eigen inzicht en van de plaats welke wij innemen. Zodoende zijn wij door onze studie in staat aan eenzelfde hoeveelheid materialen een indruk van plomphed of van verhevendheid te geven.

Zoodra wij b.v. de wet der stabiliteit vergeten, lijkt een toren b.v. wankel (zonder dat deze echter omvallen zal). Wanneer wij de wet van de zwaarheid vergeten, dan lijkt de stek doorgedekt, (terwijl dat toch niet het geval is). En evenzo goed als dat wij aan de materialen welke op een afstand komen grovere vormen geven en aan het gebouw een verbreed voet, zoo zijn wij ook verplaatst de stek een weinig op te lichten om de idée van doorzakking te ontnemen.

Voor dat de wetten zich in de stof uiten, treden deze zelfde wetten in de schoonheid op en het moet de begaafdheid en de gevoeligheid van den architect zijn om rekening met die wetten te houden waardoor hij in staat is een schoon geheel te vormen.

C. I. DE HAAS.

LELIMAN PRIJSVRAAG.

MUSEUM VOOR MODERNE KUNSTENIJVERHEID.

De Jury maakt bekend dat op boven genoemde prijsvraag de volgende antwoorden inkwamen:

No. 1. Motto J. N. met 12 teekeningen

+	2.	Illusie	.	.	10	"		2 Kr.
+	3.	Schets	.	.	11	"		
+	4.	Klaverblad	.	.	9	"		
+	5.	Un Patriote	.	.	12	"		
+	6.	Ars Longa	.	.	12	"		
+	7.	Ebby	.	.	9	"		
+	8.	Lelie	.	.	11	"		
+	9.	Evolutie	.	.	9	"		
+	10.	G. B. G. E.	.	.	7	"		
+	11.	Studie	.	.	8	"		
+	12.	Theorie en Praktijk	.	.	9	"		
+	13.	Henry	.	.	10	"		
+	14.	Modulus 500	.	.	9	"		
+	15.	Sans peur et Sans Re- proche	.	.	10	"		
+	16.		.	.	10	"		
+	17.	Wajang	.	.	14	"		
+	18.	Asmall I	.	.	7	"		
+	19.	Kunst en Nijverheid	.	.	9	"		
+	20.		.	.	6	"		
+	21.	Perseus	.	.	9	"		
+	22.	Arbeid Adelt	.	.	9	"		
+	23.	Clio	.	.	11	"		
+	24.	Arti et Industriae	.	.	13	"		

VOORDRACHT-BERLAGE OVER AMERIKA.

Zoals bekend is, is de heer H. P. Berlage Nzn. dezer dingen van zijn Amerikaansche reis teruggekeerd. Natuurlijk zullen velen, en in de eerste plaats de collega's, gaurne vernemen, welke indrukken de heer Berlage van Amerika en zijn bouwkunst heeft gekregen. In verband hiermede laat het zich aanmerken, dat de heer B. door de verschillende bouwkundige vereenigingen aangezocht zal worden, over zijn reis een voordracht te willen houden.

Het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst meende, dat hier een gereede aanleiding is voor de bouwkundige vereenigingen om zich te verenigen teneinde de heer B. door de gezamenlijke vak-beoefenaars te doen verwelkomen en hem te verzoeken in hun midden een voordracht te houden over zijn reis-indrukken. Het Hoofdbestuur heeft hiertoe het initiatief genomen, en mocht zoowel de vereenigingen als de heer Berlage bereid vinden tot medewerking.

In het eind van Januari zal deze bijeenkomst te Amsterdam plaats hebben, welke bijeenkomst door een eenvoudig souper (+/- per persoon) besloten zal worden. Nadere bijzonderheden zullen spoedig worden medegedeeld.

KERKELIJKE KUNST.

Onder dit hoofd geeft de „Onder-de-streep“-redacteur van het Alg. Handelsblad het navolgend kostelijk berichtje: Dit is de vertaling en het afschrift van een rekening, die gevonden is in het archief van een oude kerk in Finland, welke waarschijnlijk door een schilder in 1618 werd gerestaureerd, en die daarover de volgende nota indiende:

De tien geboden verbeterd en een beeld met ver-

mens bestreken

Pilatus en Pontius opgefrischt en hun muts van pelswerk voorzien

Het meisje op het orgel driemaal overgeschilderd

De hemel vergroot en enige nieuwe sterren bijgevoegd

Het hellevuur verbeterd en het gezicht van Satan wat lelijker gemaakt

De 30 zilverlingen van Judas verzilverd

Het einde van de wereld wat verlengd, omdat het te kort was

De Roode Zee van vliegenvuil gereinigd

Zij, d.e. deze of een deser examens wenschen af te leggen, moeten schriftelijk hiervan mededeeling doen voor 15 Januari 1912, aan het bureau der Maatschappij, Marnixstraat 502, Amsterdam. De candidaten zullen in groepen worden ingedeeld; aan hen, die rich behelsaangemeld, zullen alle vereischte inlichtingen tijdig worden verstrekt. Eerst na afloop van alle examens wordt de uitslag bekend gemaakt.

DIE HAGHE.

In een vergadering van de Vereeniging „die Haghe“ heeft de heer Jan Kalf het onderwerp „Nieuwe opvattingen over het restaureren van oude gebouwen“ behandeld.

Spreeker's vrijwel technisch onderwerp, had hem eerst enige bedenking gegeven of dat voor een vereeniging als „die Haghe“ wel geschikt zou zijn, doch nu hij onder de vele belangstellenden leden massen sprekert als Jhr. Victor de Stuers, Van Nieskerken en Frouwens, en vele bekende architecten niet alleen van hier ter stede doch ook van elders, gevuld hij zich gerechtvaardigd dit onderwerp te behandelen, immers op het gebied van het restaureren en het behouden van monumenten is sedert 1875, toen Jhr. Victor de Stuers als referendaris optrad, veel veranderd en menig monument is door zijne toevoeging voor 't nagedacht behouden gebleven; maar naar spreekers inzien is men daarmee niet steeds gegaan in de goede richting. Restaureren is iets anders dan behouden. Spec. beschouwt elke diepgaande restauratie als de vervanging van een historisch document. Hij staat niet op het standpunt van Jhr. de Stuers en Dr. Cuypers, die niet alle kracht er naar streven, om het vervallen monument weder terug te brengen tot zijn oorspronkelijken staat; hij vindt dat een belangrijk onderdeel dat beschadigd en door een nieuw verhangt is, waardeeloos wordt, en wees in dit verband op den toren van Steenwijk, welks spits in den 30-jarigen oorlog verloren ging en van een nieuwe voorzien is, waardoor dat bouwwerk niet meer tot het magisch sprak. Gedurende den beeldentoren werden schitterende kunstscherken verwijderd. De sporen daarvan zijn in vele oude kerken nog aanwezig.

Bij de tot nu toe gevolgde manier van restaureren, verdwijnt dit stuk geschiedenis, en plastist men een nieuw beeld, maar nad model. En ware dit nieuw beeld nu nog een getrouw kopie van het origineel, doch het blijft voor hem een nietswaardige namaken, het is een gewiel als hij ook een verzameling van oude kerfschilderingen in de tegenwoordige kerken ziet. Zelfs al heeft men door oude schilderingen, kopergravures of tekeningen de juiste afbeelding van een kerkeninterior, op loc. kleine schaaf zijn dan deze details, hiervandaan moet men over de juiste continuïteit van afgedekte beelden, want de kant, die zich op dat tijdstip sitte, door de schepping van dat beeld, is thans immers een geheel anders. Spreeker zal steeds streven voor behoud van monumenten, doch is het niet eens met de wijze waarop zulks tot nu toe geschiedt. Evenmin lecht hij aan het voldoelen van dienstzaken stil hij ingrijpende restauraties, voor details als traceringen enz. heeft dit geen beerta.

Het begrip dat een Gotisch bouwwerk in dezenstijl geest moet hersteld en vernieuwd of veranderd worden, is niet het zijne; hij voelt zich daarna gestrik door oudere voorgangers, en pleit er voor dat inname van andere bouwstijlen zeer goed kan bijdragen tot de schoonheid, mits de harmonie niet verbroken; Spreeker vindt tot nu toe dat projectiebediening. Als sprekkend voorbeeld, dat hij het studie te "Sint-Vincentius" waar achter het schoone gebouw in renaissance stijl later een groot gebouw in Lodewijk XIV werd aangebouwd, en trouwdaaraan als tegenhanger het nieuwe plan voor de verbouwing van het stadhuis, maar de zijde van de Grote Markt — het plan van den heer Frouwens — dat door hem uitvoeriger besproken wordt. Deze aanbouw in de bestaande renaissance stijl wordt door hem afgewezen en wel op grond dat de harmonie er door breekt; immers de bouwmeester van den thans bestaande gevel, maakte dan nou, omdat dit naar lengte en hoogte „een geheel“ zou zijn, en om het stellig anders gedaan hebben, indien bij een stuk gronds ter beschikking had gehad, mits thans voor de mogelijke verbouwing gebruikmaakt is. Ook de grafische zalen op het Jillemonhof, na de restauratie, zijn van een gelijk ander aspect dan zoals zij vroeger zijn geweest. Beslist is spreekers ook van mening dat de schileraarachter kerktorens, die nooit valeindig zijn — hij noemt onder meer speciaal Rotterdam en Dordt — nooit van een spits zouden mogen voorzien worden, waarbij spreeker uitvoerig de restauratie van de kerk te Breda behandelt.

Men moet volgens hem dikwijls bij restauratie bouwen in den stijl zoals thans gebruikelijk, is of in den ander; alleen letter en harmonie en schoonheid, en sierkunsten. Bij het debat viel Jhr. de Stuers spreekers aan; hij gevoelde zich gedringen om een krachtig woord van protest te laten hooren tegen de tien geboden voor de nieuwe opvattingen over het restaureren, die catastrophisch, zoals de heer Jan Kalf die hier had voorgelegd. De heer Kalf had zo'n oom even verteld, hoe zijn inzien de restauratie in het vervolg niet mocht plaats hebben, en Jhr. de Stuers smet daartegen oppoeieren, opdat het leden van die Haghe die op dit speciale terrein meest lecken zijn, noch ook een twijfel

zou kunnen ontstaan aan de juistheid van de gronden door den heer Kalf aangevoerd. De grote massa stof door hem behandeld noopte hem zich te bepalen tot slechts enkele gretten. Wat de grafische zalen betreft kan de heer de Stuers niet toelaten wat de inleider daarvan heeft gezegd. Door Dr. Cuypers, hem en andere mannen van naam, heeft de restauratie plaats gehad na jarenlange studie en veel overleg, het gebouw zelf heeft 3 escafen nodig gehad alvorens voltooid te zijn; als schrikkelende voorbeelden haalt hij nog aan het gehouwen van den Hougen Raad, het ministerie van Koloniën, het dak van de Ridderzaal voor de laatste restauratie, de Haagsche St. Jacobstoren (want de originele spits nog in situ en daarmee uitgebrand in 1848 en 1866) enz. om zoodanig te restaureren.

Een van de weinige Gotische huizen, die ons land te Veere heeft is, door hem in 1875 gekocht, voor eigen pensioen, hij heeft het gered want de pannen waren er al af, omdat het verrot was. Het huis is geheel afgebrikken maar de steen is gemanus en neergelegd en niet gebonden, opdat het minder, dat de gevel zo schilderachtig maakte niet zou sterven, daarna is het opgetrokken en prijkt nog te Veere, geheel als in den oorspronkelijken staat, laagwerd door jeder die verstand heeft om de schoonheid er van te waarderen.

De heeren Frouwens en Van Nieskerken sluiten zich geheel bij de woorden van den heer de Stuers aan, de laatste die nog minideelingen over de restauratie van de kerk te Breda had, die door hem wordt uitgevoerd. Hij noopt de leden van die Haghe niet, het volgende jaar naar de restauratie te kunnen kijken tenminste zich te overtuigen van de ernst van het onderzoek en het resultaat om de kerk onder te maken gelijk vroeger. Ten slotte sprak de heer S. de Clercq een woord van waardering dat over de nieuwe denkbeelden ontrent, restauraties als de heer Kalf die voorstelt, dat niet daar niet nog moederden van het jongere gedachte der architecten toe en stelt als enige esch bij het herstel, dat de poësie van het oude, van het historische, van de traditie behouden blijve.

Na korte repliek van den sprekter, die verheugt is over de veelvuldige tegenspraak, resumerde sprekter nogmaals zijn standpunt, dat hij de latere restauratie een artistiek idee voor ogen heeft, doch dat hij daarin vrijgegaan is, opdat ook de moderne architectuur bij de restauratie voor het magisch bewaard blijve.

CEMENT.

Van hevige zijde vermoedt de „N. R. G.“ dat het Nederlandsch Cement-Syndicat te Rotterdam in zijn vergadering, 14 februari te Keulen gehouden, heeft besloten zijn prijzen-met / 1,30 tot / 2 p. 1000 KG., en 30 tot 40 cts per vat te verhogen. De steeds stijgende productiekosten, aldus de heer, dat in het buitenland hogere prijzen worden betaald, zouden ten gevolge hebben gehad, dat verschillende fabrieken er de voorkeur aan geven, dit jaar niet, of althans zo weinig mogelijk, naar Nederland te leveren. Bovendien is het een voldoogen feit, dat in de nabijgelegen landen aanzienlijk hogere prijzen voor het volgende jaar zijn vastgesteld. Een en ander diest als motief voor hetenheidsprijsverhoging voor Nederland.

Voorlangs heeft het Syndicat besloten, het contract, dat het voor 1912 met de Vereeniging van Cement-Handelaars te Rotterdam had gemaakt, niet enige wijzigingen voor 1912 te aanvaarden. Naar verzekerd wordt, zullen daardoor de leden deser vereniging in staat worden gesteld, een meer leverendige winst te maken. Menacht het niet onmogelijk dat Nederland in 1913 een hevigen strijd zal kriegen te aanschouwen tuschen de ruim 1000000000 kg. portland cementfabrieken, welke dan een eenvoudig te verkopen.

Dat daardoor de handel en de buitens het Syndicat staande cementfabrieken (welke thans in de gelegenheid zijn van het bestaans van het syndicat mede te profiteren, zonder daarvoor iets te betalen), een geweldige slag zou worden toegebracht, immers elke fabriek ad dan, met het oog op verkoop van een nieuw syndicat, trachten zooveel mogelijk naar Nederland te leveren, om sich op die manier een zo-hoog mogelijk concurrentie te ontdekken.

Op in deze periode de betrekkelijk kleine buiten-syndicat-fabrieken het tegen de overmacht der grote, thans in het syndicat vereenigde fabrieken stellen kunnen, valt te betwijfelen. In elk geval is het te verwachten, dat sommige fabrieken, om de markt te forceren, op enkele plaatsen magazijnen zullen openen, waar de handelaars hun geen of een onvoldoende afzet garanderen, en zelf en detail zullen gaan verkopen.

„Het is te hopen, dat de fabrikanten er alsnog in zullen slagen, deze catastrofe te voorkomen, welke niet anders dan van ruimtreden in den Nederlandse handel in bouwmaterialen kan hebben.

De geweldige uitharding der ene syndicat-fabrieken, die daardoor alle meer naar Nederland willen leveren, alsook het feit, dat men,

zo lang de Belgische Natuur-Cementfabrieken vrij hand behouden,

van Duitse zijde weinig bereid is, moeite overeenkomsten met de Belgische Portland-Cement-industrie af te sluiten, doen echter letsel-

het tegendeel vermoeden“.

BERICHT.

Door het bestuur der Vereeniging „Haarlem” werd aan het College van Burgemeester en Wethouders het hiervolgend schrijven gericht:

HAARLEM, 31 December 1911.

Aan Heeren Burgemeester en Wethouders van Haarlem,
Edel Achtharte Heren,

Het bestuur der Vereeniging „Haarlem”, goedgekeurd bij Koninklijk Besluit van 31 Mei 1912, heeft de eer U mede te delen, dat in het jaar 1909 gehouden bestuursvergadering het denkbeeld ter sprake kwam om te trachten gouden bogen te huren voor den wederopbouw van den toren van het Raadhuis, die in 1772 wegens den bouwvalg een toestand werd afgebroken.

Wanneer men noch de oude tekeningen van het Raadhuis in oogenschouw neemt, valt het toestand op, zoals uit de hierbij gaande afbeeldingen blijkt, dat het Raadhuis door het afbreken van den toren van een zeker grootste moaden werd beroofd.

Het bestuur meede, dat het op zijn weg lag, pogingen aan te wenden, om het Raadhuis, weder met een toren te doen prijzen, in den geest mede die vroeger daarop was geplaatst.

Reeds dadelijk vond dit denkbeeld grote sympathie, zoo zulks, dat wij zonder een beroep op algemeene medewerking te behoeven te doen, van een betrekkelijk klein aantal belangstellenden, een zoodanigen finanzielen steun mochten ontvangen, dat wij thans een bedrag hebben, dat volgens een zeer betrouwbare raming, voldoende zal zijn, om den bouw van den toren te kunnen bekostigen.

We hebben thans het genoegen aan de Gemeente daarvoor aan te bieden, om van f. 12000,—, waarover reeds zulks door U nodig wordt genoedeeld, bij onzen burgemeester, den Heer J. D. Rutgers van der Loef, kan worden beschikt.

*Het Bestuur der Vereeniging „Haarlem”
(w.g.) JOHES DE BREUK, Voorzitter,
J. L. TABEMA, Secretaris.*

In de 11. gehouden Raadsvergadering heeft de Burgemeester van dit amsel in zijn openingsrede met groote erkentelijkheid melding gemaakt en tevens mededege, dat deze zaak eerlang aan de goedkeuring van den Gemeenteraad zal worden onderworpen. Ref:

EEN BELANGRIKE PRIJSVRAAG IN 'T ZICHT.
De dagbladen melden: Voor den bouw van het Koloniaal Instituut, dat, mocht men wet, al verraden op de Oude Oosterbegraafplaats en waarvoor thans ook toestemming is verkregen van Gedecreteerde Staten, zal een prijsvraag worden uitgeschreven. Voor deze grootse stichting zal dus de Kunstkamer weg bewandeld worden.

KUNSTTENTOONSTELLING TE ROME 1911.
De Jury du Concours International d'Architecture op boven genoemde tentoonstelling heeft aan den heer H. P. BERLAAGE N.R., een gouden en aan de heeren W. VAN BUSKERFELD een bronzen medaille toegekend.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD, 1. Examen der Mij. tot bev. der Bouwkunst, te houden in Februari en Maart 1912. — Technische onderwerpen in het bouwkundig weekblad; aansporing tot de leden tot het leveren van technische artikelen. — Tentoonstelling van uitstallingswerken; de tentoonstelling van Nederlandse werken blijft voortlopend nog gespand; de Duitse instelling, de Wanderausstellung van het Deutsche Museum für Kunst in Handel und gewerbe, Hagen, is reeds weg, doch wordt vermedeljk vervangen door eenen Wanderausstellung van den Bund Heimatshut. — Prijsvraag gedenkraam in het universitetsgebouw te Groningen; de ontwerpen werden tenisongesteld van 7-21 Januari; de besprekking in "Architectura" No. 49. — Raad van arbitrage voor de bouwbedrijf in Nederland. — Driedubbele woning in het Haarlemmerhoutpark, van J. H. van Laghena l.h.s. met plattegrond en twee afbeeldingen. — Kruiskerk XXX, door J. Gratacam; het algemeen jaren. — Arnhemsche bouwkunst, voordracht gehouden door G. Versteeg te Arnhem. — Conferentie over het bouwkundig element bij de bescherming der schoonheid van Nederland. — Ingezonden stukken: de Amsterdamsche poort te Haarlem, door A. W. Weissenma, met bijdrift van J. Gratacam. — BOUWWERELD, 1. De revue van het jaar 1911. — Nogmaals de St. Jacobstoren te Vlissingen. — De Heuvelschutconferentie.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect” en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RETOURIS, „Parkzicht”, Hobbemistraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura”: in Nederland f. 1,00 per kwartaal; buiten Nederland f. 1,00 per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, slechts met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura”: 25 cent per regel, bij herhaalde plaatsing ruk.

Het orgaan wordt uckelijks gratis toegezonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarschijks contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f. 12,-, voor kundelievende leden f. 16,-, voor buitenland en aspirantleden f. 30. Donateurs zijn zij die minstens f. 20,- per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura” en het plaatwerk „De Architect”.

Voor alle betreffende de vereniging van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgever.

ARCHITECTURA

ORGaan VAN HET GENootSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER; ADR. MOEN, SECRETARIS; CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30 TE
AMSTERDAM; JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEIDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V. AL. GEHR. BINGER, WARDHOESSTRAAT 174/6, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN

BE TREFFENDE HET GENootSCHAP.

I. De 1306de GEWONE LIEDENVERGADERING zal gehouden worden op WOENSDAG 27 JANUARI e.k. des avonds te 8.30 uur in het Genootschapslokaal in „Parkzicht”.

Agenda:

1. Opening en Notulen der 1305de vergadering.
2. KUNSTHESCHOUWING OVER ZIJN WERK, TOEGEGLIJKT MET LICHTTHELEN, DOOR DEN HEER K. P. C. DE BAZEL.
3. Ballotage van candidaten voor het gewoon lidmaatschap; n.m.l. de heeren

S. H. de Roos, voorgesteld door de h.h. H. A. J. Baanders en G. J. Rutgers, Chr. L. Schaaf, voorgesteld door de h.h. C. W. Nijhoff en G. J. Rutgers en G. H. Koobol, voorgesteld door de h.h. W. N. van Vliet en G. J. Rutgers.

4. Voorstel van het Bestuur om als lid toe te treden tot de „Vereeniging tot Bevordering van de Valkopleiding voor Handwerkslieden in Nederland.”

5. Mededeelingen en Ingekomen stukken.

6. Rondvraag en sluiting.

De agenda is bij sitzondering een verandering volgde, gegeven met het oog op de duurzaam van den spreker; om welke reden ook de vergadering precies op tijd zal gespeld worden.

II. Als gewone leden worden voorgesteld de heeren J. W. F. Hartkamp, Architect te Amsterdam door de heeren H. A. J. Baanders en J. Roosings Jr., de heer B. van der Meer, Opzichter Teekenaar te Amsterdam, door de heeren Jos. Herman en H. A. J. Baanders, de heer J. Prins Jr., Bouwkundig Teekenaar te Watergraafsmeer door de heeren J. Roodenburg en G. J. Rutgers, en de heer C. J. Cheriex, Bouwkundig Teekenaar te Amsterdam, door de heeren G. F. La Croix en G. J. Rutgers.

III. In aansluiting aan de desbetreffende voorloopige mededeeling in het voorgaand nummer van ons orgaan kan het bestuur thans mededeelen dat de heer Berlage zich bereid verklaard heeft voor een vergadering van de gezamelijke bouwkundige en kunstnijvere vereenigingen een voordracht te houden over de indrukken tijdens zijn reis naar en door Amerika opgedaan. In overleg met den den heer Berlage is deze bijeenkomst bepaald op Dinsdag 30 Januari's avonds te 8 uur in de zaal van Artis te Amsterdam.

Teneinde na afloop nog wat gezellig bijeen te blijven wordt voorgesteld met een eenvoudig gemeenschappelijk souper, à 1,50 per persoon, den avond te besluiten. Het bestuur beveelt zoowel de deelname aan het gezellig samenzijn als het bezoek ter vergadering met nadruk aan en houdt er zich van overtuigd dat A. et A. zoowel als

de vier andere vereenigingen, in ruime mate van zijn belangstelling zal doen blijken.

Voor de deelname aan het souper alleen is voorafgaande kennisgeving noodig en wel tot uiterlijk Maandag 29 Januari e.k. aan het bureau der Maatschappij tot Heyder Bouwkunst, Mariniersstraat 42, Amsterdam.

JAN DE MEIJER, te Secretaris.

GENootSCHAPS PRIJSVRAAGEN 1911.

Op de vijfde genootschapsprijsvraag, ONTWERP VAN EEN PATROON VOOR HUISHAULSPAPIER, kwamen vier antwoorden in onder de volgende motto's: 1. „De Brug”, 2. „Meander”, 3. „Zigzag”, 4. „Landra”. Voor de Jury: H. A. J. BAANDERS.

De leden worden er aan herinnerd dat de programma's van de overige genootschapsprijsvragen geplaatst zijn in No. 43, jaargang 1911, van ons orgaan welk nummer op aanvraag nog steeds verkrijgbaar is.

A. C. BLEIJS †
1842-1912.

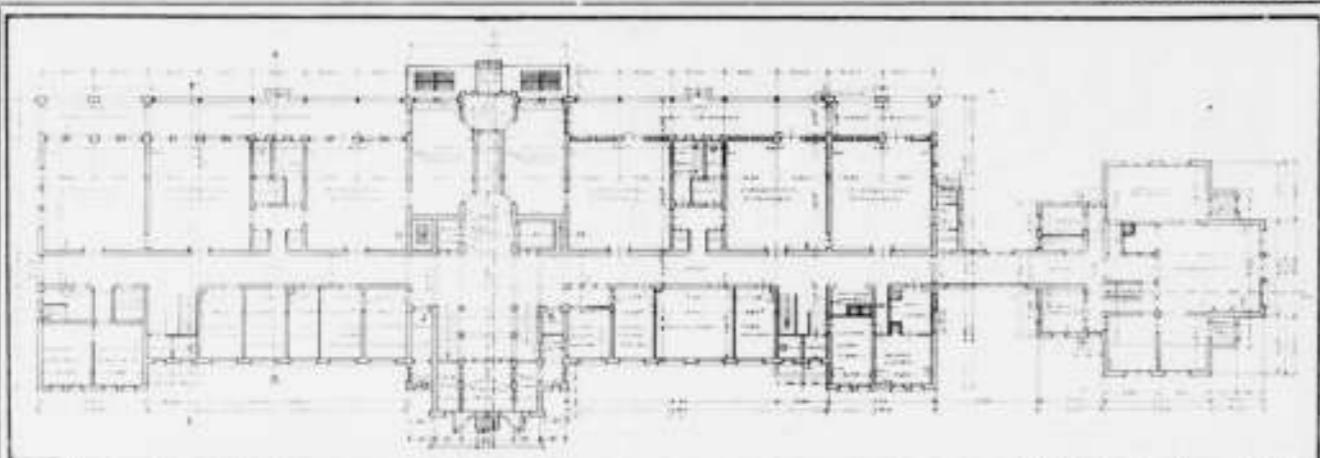
Op 70-jarigen leeftijd overleed op 12 Januari te Kerkrade in de bouwkundige kringen wel bekende architect A. C. Bleijs.

Hij studeerde aan de academie te Antwerpen, trad daarna begiftigd met een gouden medaille, in dienst van Dr. Cuypers en vestigde zich vervolgens als architect te Hoorn, zijn geboorte plaats, waar hij de R.C. kerk bouwde. Later koos Bleijs Amsterdam tot woonplaats en arbeidsterrein en bleef daar tot 1903 toen hij tot Inspecteur der Volksgezondheid voor de provincie Noord-Brabant en Limburg benoemd werd en zichtte 's-Hertogenbosch metterwoerd vestigde.

Als het voornaamste werk van den heer Bleijs wordt aangemerkt de R.C. kerk van den H. Nicolaas aan de Prins Hendriklaan te Amsterdam, aan welk bouwwerk in sommige details Romaansche en Barokke vormen voorkomen.

In het algemeen huldige deze bouwmeester in de meeste zijner profane werken de Hollandsche Renaissance. Tot de meest kenmerkende zijner scheppingen behoren enige woonhuizen aan de N.Z. Voorburgwal bij het Begijnhof, het gesticht „Vredenburg” en het winkelhuis „P.C. Hooft” aan de Leidschestraat hoek Keizersgracht, welk laatste de vrucht is van zijn eerste opdracht te Amsterdam.

Verder noemen wij de St. Laurentiuschool, een kerk te

Ziekenhuis te Kampen. Plan Begane grond.

W. Kroon & Cz., Architect.

Osdam, een te Volendam, een te Pijnacker en een te Kethel, in welke werken hij beurtelings Romaansche, Gotische en Neo Renaissance motieven verwerkte, een deeljk een kapel te Woerden en een pastorie te Beverwijk. Tot de rijkste en meest monumentale scheppingen moeten gerekend worden het St. Elisabeths gesticht en het O.L.V. Gasthuis te Amsterdam. In samenwerking met den heer Berlage verbouwde Bleijs het gebouw van de Maatschappij „Art et Amicitiae“, van welke instelling hij gedurende eenigen tijd bestuurder was. Ook in den Gemeenteraad van de hoofdstad had Bleijs eenigen tijd zitting; zeer lang behoorde hij daarentegen tot de ijverigste werkers in ons Genootschap, van welke werkzaamheid nog de annalen getuigen. In 1887 nam Bleijs zitting aan de bestuurstafel en vervulde aanvankelijk de functie van tweede secretaris, vervolgens die van tweede voorzitter en trad in 1890 als bestuurslid af. Op den 15den Januari werd hij te Amsterdam, na een mis in de St. Nicolaaskerk, met talrijke bewijzen van belangstelling op het kerkhof De Liefde begraven.

HET ZIEKENHUIS

„DE ENGELENBERGSTICHTING“ TE KAMPEN. Het hierbij gevoegd ontwerp is ingericht voor pl.m. 72 bedden patienten; verdeeld in ziekenhuis van acht tot negen bedden ieder, benevens de noodige klassekamers en een kinderaal. Een barak voor besmettelijke zieken enige streng van elkander gescheiden gedeelten, zal op eenigen afstand van het hoofdgebouw worden opgericht. Wat de algemene samenstelling betreft, zo opgemerkt, dat het keukengebouw met daarbij behoorende dienst vertrekken bezuiden het hoofdgebouw is ontworpen; de ruimte voor de verwarmingsinstallatie met kolenkelders en die bestemd voor de opwekking van electrische kracht voor de lift en de verlichting, daarentegen midden onder het hoofdgebouw een plaats heeft gekregen.

De ventilatie der ziekenzalen zal geschieden door monierkanalen, die in de ruimte worden aangebracht tussen de gangmuur en een evenwijdig daarnaante maken monierwand, alle afzonderlijk gehouden, schuin opstijgend uitmonden in de hoog opgaande ventilatieschoorsteen van den middenbouw. Van deze nuttige bouw-elementen is gebruik gemaakt om te doen medewerken aan het architectonisch karakter van den middenbouw.

De fundering zal van gewapend beton op palengemaakt worden. Van gewapend beton zullen ook de vloeren zijn. De geheele bouw zal ongeveer / 225000.— kosten.
W. Kroon & Cz., Architect B.N.A.

VERSLAG OMTRENT HET PLAATWERK „DE ARCHITECT“ OVER 1911.

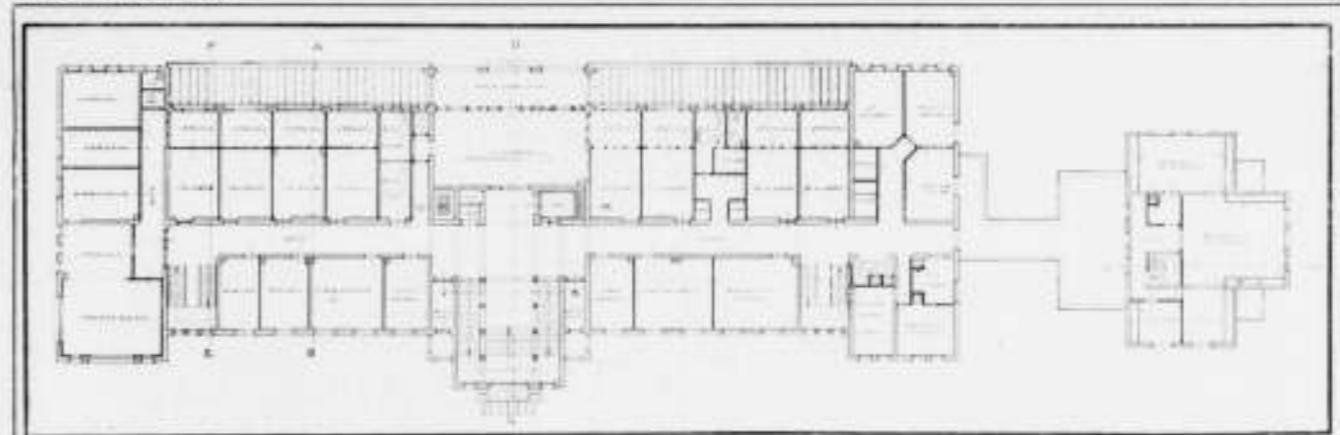
Kon aan het einde van het vorig jaar getuigd worden van de wedergeboorte van ons Plaatwerk en van een gevastigd vertrouwen op zijn toekomst; thans kan met voldoening geconstateerd worden dat dit vertrouwen niet op te optimistische grondslagen berustte.

Na deze eerste periode kan, wijzend op de verkregen resultaten, worden vastgesteld dat het bestuur der N.V. geslaagd is in zijn pogingen om zelfstandig de uitgave te exploiteren. Niet alleen wijst het steeds groeiende aantal abonnees op een grote mate van belangstelling, zoowel van de zijde van collega's en beoefenaars van aanverwante kunstvakken als van de onderwijswereld; doch ook van particulieren, en niet 't minst van de handelswereld, valt een niet te onderschatten waardeering te constateeren.

't Zou ontnijdig en bovendien misplaatst zijn hier thans de waarde dezer belangstelling en waardeering in cijfers om te zetten. Deze verschijnen in den vorm van balans, rekening en begroting in de aanstaande Algem. Vergadering der N.V. Laat mij mogen volstaan met de mededeeling dat de rekening 1911 sluit met een verlies kleiner dan voor dit eerste jaar verwacht kon worden, dat de begroting voor 1912 van dien aard is dat aanleiding gevonden werd een zeer belangrijke som uit te trekken voor aflossing van schuld aan het Genootschap. De voorlopige becijfering, waaruit bovengenoemde aflossingssom gedistilleerd werd, berust op het verblijdend verschijnsel van den wekelijkschen aangroei van het abonnental en de steeds meer ruimte vereischende annoncerubriek.

In de samenstelling van het bestuur van N.V. kwam gedurende het afgelopen jaar geen verandering. De Raad van Commissarissen bleef dus bestaan uit de heren A. J. Joling, voorzitter, H. A. J. Baanders en A. A. Kok. Laatstgenoemde werd in den loop van dit jaar tot gedelegeerd lid benoemd. De R. v. C. vergaderde zoo dikwijls zulks nuttig en noodig gedordineerd werd.

In de Com. van Red. kwamen dezelfde verwisselingen voor als in de Redactie van het Orgaan, doch deze waren niet van invloed op de uitgave van het Plaatwerk, wijl de redactie wegens den verstrekkenden arbeid van hare voorganger zich tot heden van medewerking moest onthouden. Nieuwe stof viel nog niet te beoordelen, de gereedliggende proeven waren slecht te rangschikken. Spoedig zal echter de voorraad verwerkt zijn en dan zal opnieuw beroep moeten worden gedaan

Ziekenhuis te Kampen. Plan Verdieping.

W. Kroon & Cz., Architect.

op de medewerkers en tevens gepoogd worden meer actueel te zijn dan tot heden het geval kon wezen.

Wij vertrouwen dat vele dezen arbeid zullen willen steunen en hunne geestesproducten zullen willen dienbaar maken aan de studie onzer jongeren, aan de ontwikkeling van den kunstzin, aan de verspreiding van het ware en schoone tot bevordering van den bloei der bouwkunst en hare zusteren.

G. J. Rutgers.

BOEKBESPREKING.

De heer Otto Schulz, Tuinarchitect te De Bilt verspreidde dezen dagen een boekje dat bij herhaling de aandacht moet vestigen op de tuinarchitectuur die naast andere en verwante kunsten bezig is zich krachtig te ontwikkelen. Tot dit doel moeten een aantal foto's en projecten mede werken, benevens een tweetal schetsen, welke, veilig kunnen wij dit getuigen, doen zien dat ook op dit terrein enstige pogingen worden aangewend en naar nieuwe, niet moedwillig gezochte motieven wordt uitgezien; tevens er op wijzende dat samenwerking gezocht wordt met die andere architectuur, welke gewoon is zich te verheffen boven het meestal ongeveer platte vlak, waarop de tuinarchitectuur zich beweegt.

De hierachter geplaatste afbeelding, reproductive van een penneschets des Heeren Otto Schulz, geeft een architectonisch verwerkt eenvoudig en dagelijks voorkeurlijk motief te zien. De ontwerper schrijft hierbij als hij wijst op het nut der vogelwereld in de tuinen ongeveer 't volgende: „de vogelwereld beschermen doet men 't best door hare vijanden te bestrijden en onze zangers-woningen te geven, voeder en drinkgelegenheden te verschaffen. Dit laatste wil ik op meer artistieke wijze uitgevoerd onder het oog van het publiek brengen en er op wijzen dat zelfs een drinkgelegenheid voor vogels harmonisch met de omringende natuur verseenigd, een nieuwe attractie in de stads- en villatuin zijn kan. Door een bakje met water neer te zetten, kan het goedkooper, doch waar allerwege het schoonheidsgevoel ontwaakt, daar zal zeer zeker een artistieke bewerking van een zoo eenvoudig en voor de hand liggend motief als een vogelbron recht hebben en ook waardeering vinden.“ R.

INGEZONDEN.

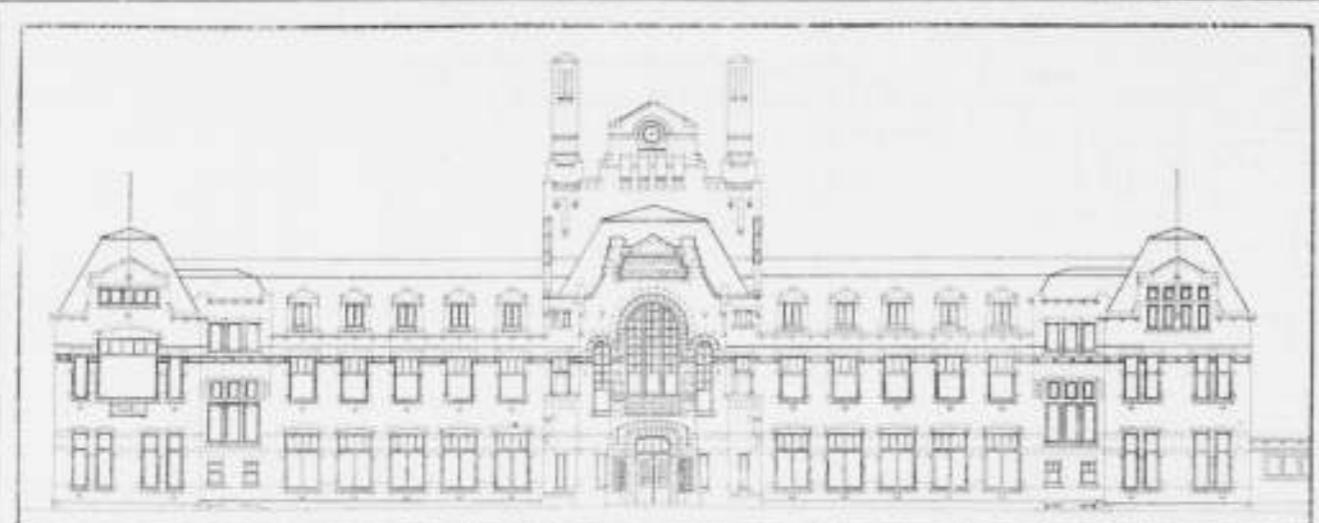
Aan de Redactie van Architectura.
Mijnheer de Redacteur,
Hoewel het gewoonlijk vervelend is, om tot een zaak, die reeds van alle kanten bekeken is, terug te komen, meen

ik toch een opmerking te mogen maken over het bischrift van den Heer J. d. Meijer in Architectura van 6 Januari, om eene daarin voorkomende onduidelijkheid nader te bespreken. De Heer J. d. M. hält een gedeelte van „Intuïtief ontwerpen“ aan en zegt o.a. „Omdat er, onzulig genoeg, in ons heerlijk, mooie vak en in ons onderwijs meer schoolmeesters dan werkelijk fijn-voelende mensen te vinden zijn, geelt dit nog geen recht, om daarom de „kennis“ en daarmee het systeem te voordeelen.“ Nu staat even van te voren de delinieering van het begrip „kennis“, n.l. die „kennis“ is niet het weten in den gewonen zin, doch van een zóó hoogen aard, dat zij moeilijk is te formuleren, kan dus nooit een dorre leer zijn. Het is het begrip van de fantasie; een hoog-religieuze kennis dus“. Hier wordt dus een begrip bedoeld, dat zich dichter bij het onbewuste dan bij het bewuste beweegt en bima overgaat in intuïtief voelen van waarheid en schoonheid. Het verschil tussen schoonheidsgevoel en „kennis“ is dus heel klein.

In bovenzinnelijken vorm zijn zij aan elkaar gelijk. Wanneer de Heer J. d. M. nog eens het geheel wil nalenzen, zal hij de tegenstrijdigheid in het eerst aangehaalde gedeelte merken. Tevens zal hij dan inzien, wat ik met „systeem“ heb bedoeld, n.l. het dorre, drooge, aangeleerde maniertjes stelsel, het fanatische doordrijven van alleen-zaligmakend getheoretiseer van enige bouwkundigen, die maar niet willen begrijpen, dat de tiden van algeheele omkeering in esthetische begrippen gekomen zijn, tengevolge van nieuwe materialen, nieuwe behoeften, bouwkundigen, die moderne bouwkunst willen bepalen naar de esthetische beginselen uit vroegere tijden en dus als het ware met het eene been staan in een oude cultuur en met het andere in de nieuwe. Die esthetische beginselen worden naar formules, stelsels en systemen vastgesteld en met elk zóó'n vinding wordt „school“ gemaakt. Nu geloof ik toch niet, dat de „droadloose eeuw“ zoo arm zal zijn aan kunst-initiatief, dat ze leentje buur moet gaan spelen bij vroegere tijden.

Aan het eind van het bischriftje van den Heer d. M. kring ik nog een voorzichtigheids raadgeving. Een sprekend woord zegt: „Aangeboden diensten / randgevingen zijn zelden aangenaam“, en men zou er aan toe kunnen voegen „al zijn ze nog zoo goed bedoeld.“ In elk geval had de Heer d. M. kunnen informeren, welke Kunst-Geschiedenis feiten ik bedoelde, voor maar van te voren aan te kondigen, dat hij ze aan de hand van de kunstwerken zelf, zou kunnen weerleggen. De bedoelde feiten hoop ik echter later nog eens nader te bespreken.

W. K.

Ziekenhuis te Kampen. Aangetrouwde Handelaren.

W. KROONSTAD CONSTRUCTION CO., INC.

Een antwoord hierop is nu niet noodig, en zou de, in de laatste weken ter sprake gebrachte, werkelijk hoogst belangrijke zaak vervelend maken. Zuiverheid van begrip bestaat er echter nog steeds niet. Laten wij evenwel de, aan het eind van bovenstaand stukje beloofde besprekking eerst afwachten, eer wij verder oordeelen. — L. M.

HET RAADHUIS VAN AMSTERDAM

Op de agenda der Raadsvergadering van Amsterdam, op Woensdag j.l. gehouden, kwam de „Paleis-Randtuin-questie“ voor. Geen wonder dus dat ieder rechtgeaard Amsterdamer, neen Nederlander, ongeschuldig gevolg van gespannen belangstelling, uitzag naar het verslag van deze zitting. Geen wonder dat ieder rechtgeaard vaderlander teleurgesteld was bij het lezen van die eene zin uit dat verslag „de Paleis-Randtuin-questie werd aangeschoten tot een uitgebreide vergadering“ zonder meer, en daarbij meer of minder heimelijk de verzuuchting slakte: „hadden wij in ons Amsterdam slechts één Victor de Stuers, slechts één man met nummermoed, met genoeg trotsch, met genoeg waarheidsliefde, met genoeg vaderlands liefde, met genoeg Hollandsch, maar echt Hollandsch bloed in zijn aderen“; dan . . . ; doch een volgende vergadering van onzen Raad, en dan . . . : Zal onze Raad tot eenige daadwerkelijkheid komen? - Zal onze Raad iets bezitten van wat leeft en woest en bruischt in het hart van dien eenen man in onze Volksvertegenwoordiging die de moed en de kelsch heeft om de dingen te spreken zoals

moed en de kracht heeft om de dingen te zeggen zoals zij in waarheid zijn, dan . . . dan mogen wij wellicht hopen dat ons geslacht nog Van Campen's Raadhuis als Amsterdam's Raadhuis zal begroeten en eeren, dat het de wedergeboorte zal manschouwen van den sedert een eeuw doodden, en zijn omgeving doodende, kolossus aan den Dam. In onverflauwde belangstelling des Raads optreden en de handelingen der Hooge Regsiering verbiedend, zij 't ons vergund onsetot zoolang te verlustigen in de gemoedsuitingen van den grooten veteran Ihr. Mr. Victor de Steurs die naar aanleiding van het betreffend deel van het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer op Hoofdstuk V der Staatsbegroting voor 1912 in de zitting van 19 December L.L. eene verdediging voor het herherstel van ons Raadhuis hooren liet, die erbij afdwingt. De betreffende clause uit het Verloopig Verslag luidt:

Lelijke leden spraken het vertrouwen uit, dat bij eventuele pogingen in die richting, de Minister hieruit zal worden gevonden zijnne mede-

Zieker was men nochtans een sympathiek antwoord.

Mijnheer de Viscontieur? De zaak zelf is genegenlijk beslemd. De toestand van het Raadhuis van Amsterdam, thans ocht dageit in het jaar Koninklijk Paleis, herinnert aan den dooszigtigen tijd sit sma geschiedenis, aan de diepste vernieling die een natie kan ondergaan, nl. wegstaagn te woonen mit de rü det onaanhanklike volken. Dat gebouw is ons de stad Amsterdam onfortuut, ik mag wel zeugen gereeld, door een ons opgedreven Koning, die inmenig opeidt nog soó kwaad niet was, maar die toch eigenlik was een Corsikaansche officier, ons als Koning opgedruven. De geschiedenis heeft soms wonderlijke kronkelingen en vreesme wegen. Als men ants de snoere en sere Amsterdammers uit de 17^e eeuw sou hebben verteld, dat het raadhuis, hetwelk zij stichtten, hun eens dode een Corsikaansche officier zou worden afgesneden, zouden zij het niet hebben gehuifd; en toch is het gebeurd.

Hoe het gebeurde is beschreven geworden in een brochure van Mr. Kleijers en in een beschrijving die ik verleden jar heb uitgegeven.

Toen Willem I als Souverein Vorst terugkwam, heeft hij het kwaad onmiddellijk hersteld en het paleis aan de stad Amsterdam toegewezen. Maar daar de stad toen ten gevolge van den twintigjarigen oorlog in feroude financiele omstandigheden verkeerde, heeft zij tot den Souvereinen Vorst gezegd, dat het haar *op het ogenblik* slecht

Eisenberg te Kamen - Schierwald-Haagdlaan,

W. K. Clegg, Inc., Architect

conveniensie, dat gebouw weer te ontdekken en te restaureren in den staat waarin het nu behoorde te verkeren en zij heeft er aan toegevoegd, dat het haar wenschenamt van zijn, indien de vorst het voorziening, van tijl toe tijd een wellichaam te houden als hij een heuse amsterdamsche leeuw. Daarop heeft Willem I geantwoord, dat dit hem steeds een groot genoegen zou zijn.

De geleerde zaak van des geschilderd op den voet van het rijksdaal, het prinselandschap; maar als niet beijer, dat niets langs daart die het prinselandschap, van wel hier want al een vrouw doet deze prinselandsmeide taestand voer, ander dat er veel achtigt is op zijn definitie. Breitnachtschijf is tegen het voorval van denken elckenigen en volgenderenden bestand genootchederd. Zoo is in 1825 een grote beweeging op tooneel gezet, die eerder in het zand is verloopen. In tijt, nadat niet lang te voren een Aartschap van 100000 guldens was om het tegengenoegding als maatschaps in gebruik zijnde Prinsenhof te verbeteren, werd z. een gemaakte een omtrekke gebouw te vergoeden. Na radikale de grondverdoren in herroeping, ook in den gemeentebestel, en werd geïnspireerd, dat het juistere was dat men uit het prinselandschap raadhuus tot nu toe besteden, ander een poging te doen om het huis van het kleine kapittel te heroveren (wel hebben burgemeester en wethouders niet offen geïntrigeerd die twee tot zijn absolute moeders moed wijs zijn dingen) en wij zullen van de fortuynen van het oude raadhuis werk maken. De burgemeester in de geleidende van de kamer van burgemeester en wethouders ingesteld — de Minister glimlacht en weet er wanhopiglijk niet van — en ik weet dan niet, wat mit dat antwoord noch wisten afgeleid. Maar niet de feiten blik, dat toen in die tijds van huizen handelen, en geen haer op hem bestu geseest is dat er niet gedacht heeft om die quaequierender vooruit te brengen.

Thans zijn wij nog precies even ver.
In 1610 is vanwege burgemeester en wethouders een staaf gedaan die dan welken laad van goeden wil uit te strikken, men heeft dan een commissie van zeventien leden, n.l. dr. G.uyper, Berlage, Brugmans, Moesken en den directeur van publieke werken. Van die commissie is de vraag voorgelegd of het paleys wel te gehuren waren als raadhuis. Er is daarbij gevraagd, want A jooz eerder hegepen hebben dat men de vraag gesteld hadt is het raadhuis als paleys te gehuren? De vraag zelf lach nog al onderling. De commissie is aan het werk gegaan, heeft een voorlopig rapport uitgebracht en verklaard dat het best ging en dat het raadhuis van Van Campen nog uitmuntend kon worden hersteld in een vroegere eet en intumentend dienst kon dien als raadhuis. Nu nu men denkt dat burgemeester en wethouders geestend door dat rapport, gedaan hadden wat de eer van de stad en van het land escht. Maar nemt. Naar mijn inzame overtuiging hadden burgemeester en wethouders volstrekt geen lust het raadhuis terug te vragen, en ogen er tegen op. En wat hebben zij toen gedaan? Zij zijn gaan discusseren op dat rapport en hebben dat rapport enige worpen aan van nadere onderzoch. Er is weer een afvles uitgebracht, dat ik niet zal behandelen, omdat de tijd er niet voor is, maar dat kinderachtig mag genoemd worden. Die houding van burgemeester en wethouders is moe flauw, dat ik mij afvoeg, wat zit daar nu achter? Ik zal het u zeggen, daar zit niets achter dan prallannitie, kleinmoedigheid, angst en.

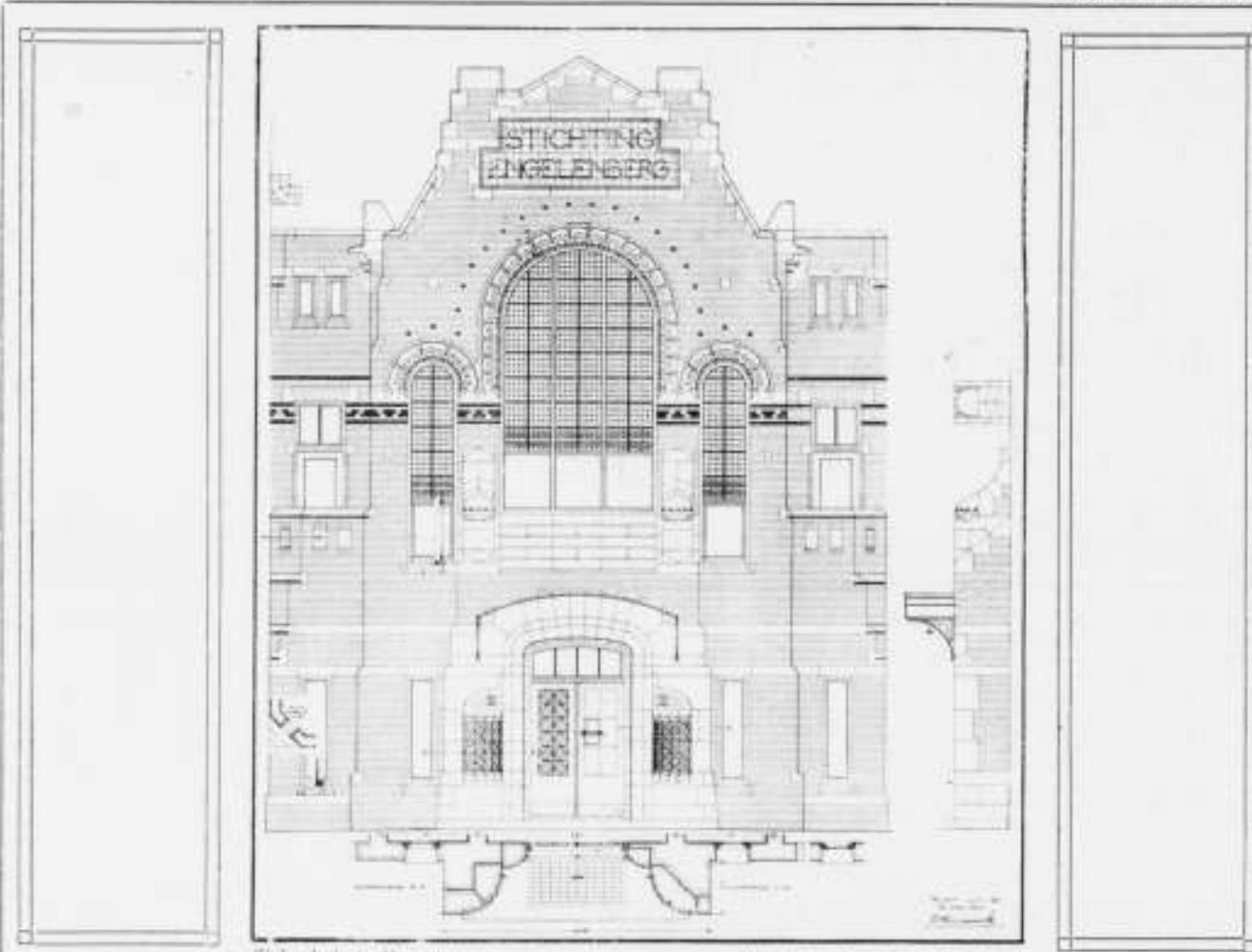
De Voorzitter, graaf van Bylandt: Ik moet u verzochten het gemeenbestuur van Amsterdam niet op die wijze te persisteren.

De heer Dr. Smeets: Dan zal ik vóórloze qualificaties achter houden, te had er anders nog een.

„Máar bij de hoge Regeering voornemens beschaafd en wenschen in overweging van die heinen afstandharen tijd sooffen kunnen leiden tot het ontdekken van het Koninklijk Paleis aan vliet tegenoverliggende oever.”

ter wil op de volgende. Het gemeentebestuur van Amstelveen spreekt niet van teruggeven van het Stadhuis aan de gemeente, maar noemt dit het onttrekken van het Paleis aan zijn tegenwoordig bestemming. In plaats van het woord teruggeven op den voorgrond te stellen, parateert het gemeentebestuur met het woord onttrekken. En nu komt men aan den Minister vragen of er bij de hoge Regeering voorzienenis zou of wenschen in overweging zou om die verandering terug te brengen. Men spoorde er kennelijk op dat de Minister niet een verwonderd gezicht leekweg zal aantreffen: „Hoe mensch, ik weet van niets". De toer is eenvoudig gespoedt; men leunt bij den gemeenteraad terug en zegt: de Regeering weet van niets.

Ik acht die houding, ik zal haar nu maar niet anders qualificeren.

Ziekenhuis te Kampen.
Middenpartij Voorgevel Hoofdgebouw.

W. KROONHOUT Czv., Architect.

onderwaardig. En nu is er iets, dat mij niet erg heeft, nl. dat uit de Memorie van Antwoord wellicht kan worden afgeleid, dat er met den Minister reeds een overleg heeft plaats gehad. In het Voorlopig Verslag sprak men het vertrouwen uit, dat bij eventuele nogeningen in die richting de Minister bereid zou worden te vonden zijn medewerking te verleenen, om Amsterdam te herstellen in het best van zijn voormalig raadhuis, dat sinds een paar tijden als paleis wordt gebruikt.

En in de Memorie van Antwoord waarin zoo droog mogelijk gesproken onderhavige aangedragenheid verkeert niet in een stadium, waarin de onderhavige aangevoerde kunnen mededeelen. Een speler om niet onduidelijk kunnen spreken. En in conclusie? De Raad wordt opgeroepen voor het intusschen constel van hogegeestster wethouders.

Na is er maar een middel om de zaak in de rechte lijn terug te brengen, al. dat de gemeenteraad in beleefdheid voorzichtig doch onvermoeid den volkomen geslotigen wensch uitvoert, dat mindelijk, nadat een paar lang geleden is geopend, het stadium wordt teruggegeven. Niemand twijfelt er aan, dat de raad te gelijkertijd zal te kennen geven dat hij gaarne financieel wil medewerken om den nieuwem toestand gemaaklik te maken. Het ligt ook geen twijfel, dat ook de Regering moet medewerken. Nadat toch van Rijksweg en het Centraalstation een kostbaar paviljoen gebouwd is, om den Koning bij aankomst een paar minuten te ontvangen, daar wil de Regering onmogelijk kunnen bewegen, dat de vrouw zelf van den Koning haar niet aangaat. Ha hoopt, dat er in Amsterdam manieren zullen worden gevonden, die naast verblijf en liefde voor de Koningin, ook den moed en behagen om, zoals het vrije manen, betrekken, den wensch uit te spreken, dat *indelijks recht geschiedt*.

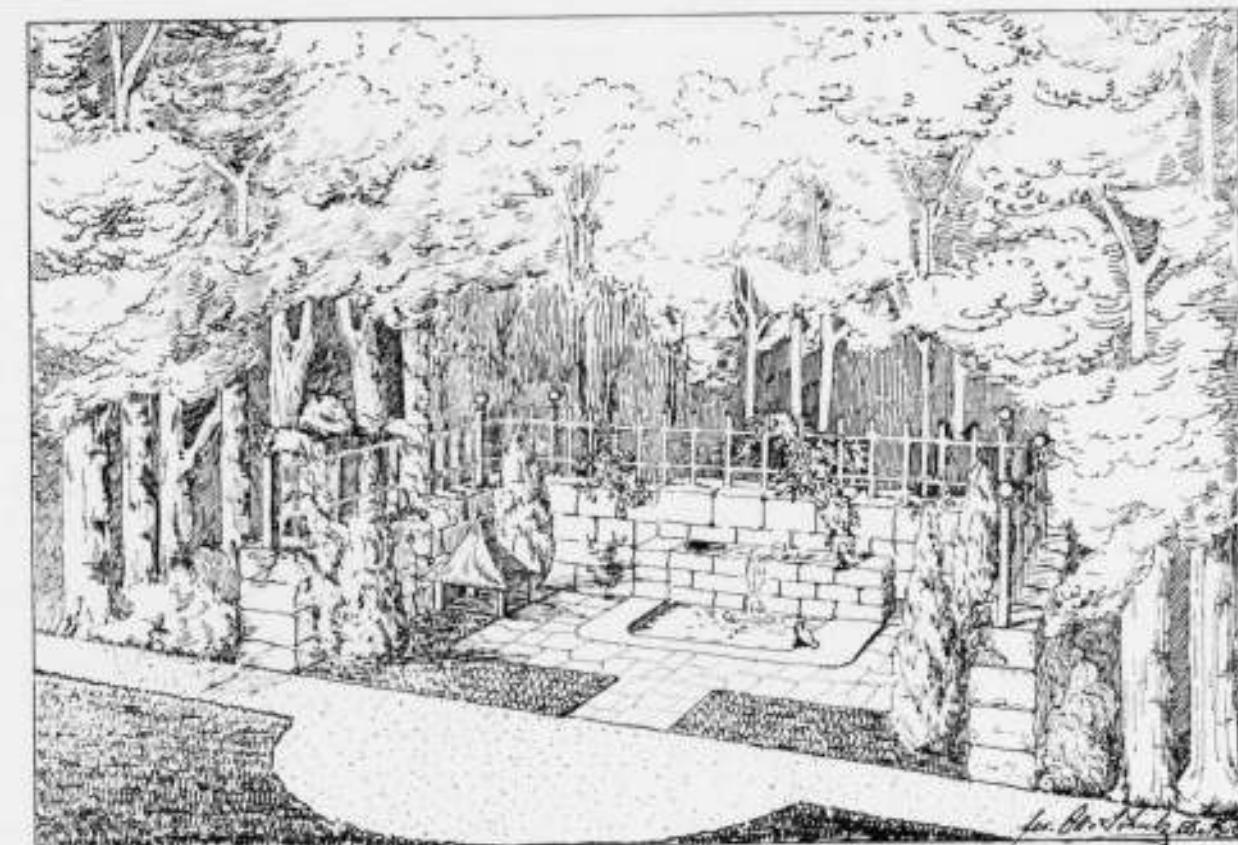
Het geldt hier meer nog dan het totaal erlangen van de beschikking over een eigendom der stad, meer nog dan de herstelling van het admistre welschouder in zijn oorspronkelijken lust... Het zult niet de donkerste bladzijde uit onze historie te schuren; want men

vergeten het niet, het raadhuis, dat het grootste monument is van de glorie van Amsterdam in ons gouden eeuw, is thans het *zichtbare* kenmerk van een diepste *veronderstelling* honderd jaar geleden. Het is niet voldoende in 1893 een papier bedrukt te hebben met een pleidooi tot stichting van een Parlement, het is niet voldoende in 1913 ergens een heid op te richten of feesten en optochten te organiseren. Men heeft niets gedaan, als men dit zichtbaar teken van den smaad, honderd jaar geleden van Nederland en een hoofdstad, aangedaan, niet uitwist; daartoe behoren staatsbestuur en landsgouvernement samen te werken want het is een nationaal belang!

Wat Z.E. op deze rede te zeggen had kan den lezer veilig bespaard blijven. Er is, blijkens het stenografisch verslag niets anders uit te halen dan die eene zin voorkomende in de Memorie van Antwoord: „de onderhavige aangelegenheid verkeert niet in het stadium waarin de ondergetekende zijn gevoelen zou kunnen mededeelen.“

De Regering hult het Paleis-Raadhuis-vraagstuk in een nevel. De Gemeenteraad van Amsterdam brengt klareheid en toone zich zijner waardig. Dit is mijne bede, de bevochtiging een kostbaar paviljoen gebouwd is, om den Koning bij aankomst een paar minuten te ontvangen, daar wil de Regering onmogelijk kunnen bewegen, dat de vrouw zelf van den Koning haar niet aangaat. Ha hoopt, dat er in Amsterdam manieren zullen worden gevonden, die naast verblijf en liefde voor de Koningin, ook den moed en behagen om, zoals het vrije manen, betrekken, den wensch uit te spreken, dat *indelijks recht geschiedt*.

De Heer Willem C. Brouwer van Leidenborg hield in de Academie van B. K. te Rotterdam een voordracht over „*De belangrijke plaats van bouwsteenwerk in de architectuur*.“ De spreker betoogde dat datgene alleen schoon kan zijn en onbelangstellend waard, wat werkelijk logisch omstand, dat in zijn onbe-

Voeder- en drinkgelegenheid voor vogels.

OTTO SCHATZ, Tuin-Architect.

worheid noch als karakterontspiegeling gaf, dat zonder opzet en diepdingen bespiegelingen geboren werd uit den drang der modzaaklikeheid en den lust van levensvreugde. Wordt deze stelling wanvaard, dan zal, maar spreker's mening, mijn critiek zuiverder dan in elk ander geval.

Met enige voorbeelden uit de historie stelt spr. verstandig in het licht, dat het karakter der bouwkunst steeds bepaald is worden door het karakter der omstandigheden en van het ten dienste staande materiaal. En wanter dit niet de houtkunst het geval is, dan beeft het geen beting, dat sit evenzo niet de beeldhouwkunst die beschouwde vermaakt der bouwkunst, welke er steeds op is geweest, de belangrijkheid van een bouwkunstige schepping te verhogen.

Wanneer men in oude stadsgefechten mocht en daar soms nog zeer geestigen beeldhouw- of houtvindt spreekt den en door een techniek en door het uitgebede zeer duidelijk van den tijd, waarin hij is ontstaan. Komt men even over de grens van Nederland, dan ziet men den lust gevierd in kalksteen, bij de Grieken en Romeinen vindt men dit uitgedrukt in marmer of Ierons.

Wanneer men eens nagaat, welk materiaal op een bepaalde plaats gebruikt wordt, dan houdt dat altijd verband met hetgeen de grond heeft. In landen waar geen houten grote hoeveelheid klei aanwezig is, doch wel natuursteen, bijv. marmer, daar ligt het voor de hand, dat juist in die landen de bewerking van klei in mindere mate ontwikkeld wordt dan natuursteen. De Etruskers, welke veel klei vonden gebruikt dat materiaal dan ook veel. Niet alleen insakken of er van natte voorwerpen, doch al perfectioneerden hun techniek in zoever, dat zij kunstproducten in grote verfijning van dat kleimateriaal maakten. Wel vere van het kleimateriaal te beschouwen als alleen geschikt voor ruwe grondwerk in de architectuur, hebben zij de klei gebruikt voor sierscheide doelgaarden, zoals steuks voor kroonlijsten, friezen, lijstwerken, banden, kapiteelen, ons. In de Lombardische laagvlakte, waar de natuursteen meer zeldzaam is, daar is de klei het siernatuursteen materiaal. In het beruchte Ospedale Maggiore te Milaan, alsook in het Castiglione-paleis, toont die terra-cotta een schoone kunstuitingen van beeldwerk aan gehouwen. En niet alleen daar, doch ook in Frankrijk vindt men nog specimen van gehukken kleiversieringen, in het bijzonder te Toulouse. Langs de Rhône zijn wij gemodelleerde tegelwerken in kroonlijsten en halluizen, die keurig van vorm zijn. In het Noorden van Duitsland, in Branden-

burg, in Luxemburg, in Hammerveld wordt de nationale verwant door gehukken klei. En dat niet alleen voor buitengevels, voor het interieur van kerken, kasteelen en private huizen, ook zelfs voor de verheven pijlers der kathedraalen. En dit alles rijp gesmeedest in klei, in directe aanpassing met het vroeg kleimateriaal, dat wij bouwsteenmen noemen. Alleen het land van de klei, ons Vaderland,

heeft een merkwaardige uitzondering gevormd, en heeft zich altijd vermijd in de toepassing van ingevouerde zandsteen of marmer. Zeer sporadisch zijn de stukken gehukken klei, welke als sur-dienstbaar tegenover de architectuur, welke zich noch in het algemeen van klei en dergelijke gehukken stenen bedient.

Wij Nederlanders, wij bewonen van het land, waar de klei als slip heencloot ons te bezien, wij die leven, wonen, zitten op de klei, hebben dit materiaal minner bijna waarde geschat, minner er een volkslating aan gegeven.

Dat ze daartoe wel in staat is, trachtte de spreker te bewijzen met het vertonen van een serie historische lichtbeelden, welke wel niet uit Holland waren genomen, doch uit de Lombardische laagvlakte, die in drassigheid enz. een bodem niet ontdekt.

Waarschijnlijk heeft de heer B. dat verwijst aan het antieke lichtgeschilder met soort steek bedoeld. Hem is evenerlei bekomen door hem wordt evenwel als door ons gevoerde de toepassing van de gehukken klei in de architectuurperiode, welker cultuurproducten wij nog steeds met overvloedige belangstelling beschouwen.

Na het vertonen dieser lichtprojecties betoogt de spreker nog, dat het bouwwerk in elk opzicht moet zijn een aanpassing aan het karakter van den gevel en zijn omgeving. Het bouwwerk moet eerstest beschouwen zijn vooropgezette uitingen, welke daardoor juist niet beschutten kunnen om mogens niet toegelezen worden. Het groot belang van deze beschouwing springt te meer in het oog, wanneer men het bouwwerk denkt in houtklei materiaal, als waarvan de gevel is opgetrokken. Het siernatuursteen, in diezelfde materie als het gevelmateriaal werkt mode tot een zekere verfijning, die men altijd gaarne zoekt.

De heer Brouwer besloot zijn voordracht met den wensch, dat hij er in geïdaagd mocht zijn belangstelling gewekt te hebben voor bouwsteenwerk. Dan volgde nog een aantal lichtbeelden van bouwsteenwerk, waaronder een serie op het bouwsteenwerk van het Vredespaleis betrekking hebende.

DE PALEIS-RAADHUIS-KWESTIE.

Naar „het Volk” merkbaar, is door enige voorz. den raadsleden van amersfoort ingediend op het voorstel van R. en W. om de Paleis op den Dam, waarbij de Raad zonder meer beslist dat R. en W. zich tot den minister van Binnenlandse Zaken zullen wenden met het verzoek, te willen bekendmaken, dat het Paleis voor de beschikking van de gemeente wordt gesteld.

HET KUNSTENAARSHUIS.

Naar de dagbladen medegelegd wordt, na het afspringen der moge onderhandelingen over een bouwblad achter het Rijks-Museumthuis, onderhuids over een terrein gelegen aan het einde van de Van Beurstraat en aan de bocht van de Koest-Hartstraat. Macht men niet de kans van dit terrein slagen dan wordt de kans gespannen op een monumentale afsluiting van versteegmolenstraat. Afgaen van de details lijkt de voorgemelde plaatsing niet ongeschikt, maar men den eventuele bouwplaats volhoudt vrijheid houden moet men niet dwingen zijn project te wijzigen in een moediger of minder vastgesteld voorstelplan.

UIT „DER TAG“.

Ich sitze in der Eisenbahn,
Und sehe aus dem Wagen
Mit rechts und links die Gesetzte an
Mit unheiml. Begegn.

Zer rechten strahlt auf gelben Grund
Die neue Osnabrück,
Der linken wässert mir den Mund.
Der gute Name Manne.

Das Auge schweift nach rechts zurück:
„Asmatre Zigaretten“
Sich links gewandt den schnellen Blick:
„Steindorf's Paradies-Bettin“

Links Paxton, rechts Tielton,
Rechts Henckell, links Blit'-Krone,
Hier: Hanstrat' n' backt mit Mondau,
Dort: Badie stets in Hause!

So wechselt ständig Bild mit Bild,
Figuren, Zeichen, Namen,
Vorher: Blaue weiter Schild auf Schild,
Reklamen auf Reklame.

Gewiss wirkt so die Bahnhofshölle
Sehr feist und Geldanlegend:
Fehlt höchstens noch die Kleinglocke;
Man sieht nichts von der Jugend.

DE BEBOUWING VAN HET GEVERS-DENNOOTPLEIN TE DEN HAAG.

R. en W. hebben den gemeenteraad kennis gegeven, dat zij van de Schoonheidscosmische gebouwen ontvangen hadden advies uitstred de bebouwing van het Gevers-Deynootplein.

Dit advies strekt, hoewel de commissie het plan-Berlage tot gesloten bebouwing in menig opzicht geslaagd acht, tot stichting van een open plein, gunstigend gevende tot ruime vergeschenen.

Daarvoor zou echter nu nodig zijn verplaatsing van de Budkages, wat niet nu kunnen geschieden van op voorwaarden, die voor de gesmeide eer bewaarden zullen zijn. De ontwerpen van dit plan, aldaar zetten R. en W. intern, ongeveer een ten goede meer kosten dan het plan-Berlage, ook daardat het aanzienlijk minder bouwterreinen zal ophoeden.

R. en W. handhaaven dus het oorspronkelijk ingediende voorstel tot gesloten bebouwing van het plein.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: Adr. MOEN, Cors. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkchit“, Hollemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“: in Nederland / 1.00 per kwartaal; buiten Nederland / 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent. Idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing ratat.

Het orgaan wordt wekelijks gratis toegezonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijks contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden / 12.—, voor kunstlievende leden / 14.—, voor buitenleden en aspirantleden / 7.50. Donateurs zijn van minstens / 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“.

Voor alles betreffende de ververing van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgevers.

SCHOOL VOOR KUNSTNIJVERHEID HAALM.

Begins Januari zijn de lessen van het emailleeren aan de School voor Kunstnijverheid te Haarlem onder leiding van Meestermeester Sophie Sonder uit Woerden weder hersteld. Deze dame heeft zich op dit gebied een internationale reputatie weten te verwerven daar zij op de eerste Werkplaatsen van Wiesbaden, Berlijn, Kristiania en Parijs werkzaam was en den laaste tijd voor eigen rekening een nationale opdrachten heeft uitgevoerd.

De cursus zal zes maanden duren en ook door met kerkeningen der School voor Kunstnijverheid kunnen worden bijgewoond, mits zij in de artistieke instudering bestreven zijn. Men wende zich daartoe tot den Directeur van genoemde School.

OUDER MONUMENTEN.

Bi' avsluiting van den congresuur der Koningen in Noord-Brabant is andermaal aan de gemeentehuizen in dat gewest verschilt, voldig kennis te geven aan den Minister van Binnenlandse Zaken, van voorgenoemde stadhuis, verbouwing of herstelling van oude monumenten, bepaalbaar van raadhuisen, kerken, torens, kastelen, poorten, merkwaardige gevels enz. opdat er gelegenheid bestaande afbeeldingen en opmerkingen te mits vertrekken.

WEEKBLADEN EN TIDSCHRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEGBLAUW, Nr. 2. Examens der Mij. tot herv. der Bouwkund. Stichtingscommissie van bouwmaterialen, met het oog op voorgaande examens. — Vossiusche Berlage 1910 Amerika, welke in het hante van Januari zal plaats vinden. — Tentoonstelling van stadhuiswerken, blifft geopend tot 27 Januari. — Tentoonstelling van ontwerpen voor een gedenkraam in het Universiteitsgebouw te Groningen, blifft eveneens geopend tot 27 Januari. — Adressenboekhouder, gericht aan den Raad des Gemeents „Gravendaal“, waarin in overweging gegeven wordt alsoog over de ingekomen ontwerpen het oordeel van deskundigen in te roepen en tot publicatie der ontwerpen over te gaan. — Landhuis te Zaandam van F. H. W. Lohman, niet afbeelde. — Huys te Amstelveen, door J. C. Gerard Meeschaert. — Winddrift, door W. J. M. van de Wijngaert. — Klinischzorgwegen, vereenigst van B. J. Kerkhof. — DE BOUWWERELD, 2. De Bouwkomst in de pers. — De Westelijke dorpen te Zaandam. — De Drie in Nieuw-Nederlandse Binnenland en Noord-Nederlandse Blijgerhuis. — DE OPMERKER, 2. Een belangrijke conferentie. — Proeven met kleinerhuisrating. — Auto-garage te 's-Gravendeel, architect P. H. Scheltema. — DE INGENIEUR, 2. Over de lengte van den steile voor het aanstaan van schietbuiten voor spoorstaalsluisverbindingen. — Verdrag van de staatscommissie inzake den toegang tot Nederland door het Noordsekaanaal. — De Technische Hoogeschool in 1910. — De reis van den Recto-Magnificus, Dr. J. Carolina.

PRIJSVRAGEN.

I. Genootschapsprijsvragen 1911. (Zie de programma's in Nr. 43 1911.)

II. Reclameplaats voor de Vereniging „St. Cuypers“, programma in Nr. 26, 1911, levering voor of op 1 Februarie 1912.

III. Ontwerp van arbeiderswoning-modificering van de Vereniging „Oud-Huis“ te Rotterdam.

Levering 15 Februarie 1912, programma in Nr. 49—1911.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap. — Genootschapsprijsvragen 1912. — A. C. Blok. — Het ziekenhuis „De Engelbergstichting“ te Kampen. — Varsdag ontrent het plaatwerk „De Architect“ over 1911. — Boekbespreking. — Ingezonden. — Het Raadhuis van Amsterdam. — Van allerlei aard. — Weekbladen en Tijdschriften. — Prijsvragen.

ARCHITECTURA

ORGAN VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM. JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, XI. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEIDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMOUSSSTRAAT 1740, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

I. Als gewoon lid wordt voorgesteld de heer P. Gerritzen, bouwkundig tekenaar te Amsterdam door de heer M. J. Hack en G. J. Rutgers.

II. Als buitenleden zijn tot het Genootschap toegetreden en als zoodanig door het bestuur toegelaten de heer W. F. B. Wouters, Opzichter-Landsgebouwen te Den Haag, en P. Elders, gediplom. bouwk. opzichter-teeke-naar te Bussum.

III. VOORDRACHT BERLAGE.

In aansluiting aan de desbetreffende vroegere mededeelingen in de beide voorgaande nummers van ons orgaan kan het bestuur nog en bij herhaling mededeelen dat de heer Berlage zich bereid verklaard heeft voor een vergadering van de gezamelijke bouwkundige en kunstnijvere vereenigingen een voordracht te houden over de indrukken tijdens zijn reis naar en door Amerika opgedaan. In overleg met den heer Berlage is deze bijeenkomst bepaald op Dinsdag 30 Januari 's avonds te 8 uur in de zaal van Artis te Amsterdam.

Teneinde na afloop nog wat gezellig bijeen te blijven wordt een eenvoudig gemeenschappelijk souper, à f. 1.50 per persoon georganiseerd om den avond te besluiten. Het bestuur beveelt zoowel de deelname aan het gezellig samenzijn als het bezoek ter vergadering met nadruk aan en houdt er zich van overtuigd dat de leden van A. et A. met hunne dames, zoowel als die van de vier andere verenigingen, in ruime mate van hunne belangstelling zullen blikken.

Voor de deelname aan het souper alleen is voorafgaande kennisgeving noodig en wel tot uiterlijk Maandag 29 Januari v.e.k. aan het bureau der Maatschappij tot Bev. der Bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam.

JAN DE MEIJER, *je Secretaris.*

CONTRIBUTIE-LIDMAATSCHAP.

In deze en de volgende week zal den ledien van A. et A. de quitantie voor het lidmaatschap over 1912 worden aangeboden. Teneinde de afrekening vlot te doen geschiedt, wordt beleefd het bedrag klaar te leggen, opdat dit bij afwezigheid door huisgenooten betaald kan worden. De gewone leden ontvangen eenen quitantie over het eerste halfjaar, bedragende f. 6.—; de buitenleden over het volle jaar, bedragende f. 7.50.

De Penningmeester, A. A. Kok.

VERSLAG VAN DE 1309^e GEWONE LIEDENVERADERING, GEHOUDEN OP WOENSDAG 24 JANUARI 1912 IN HET GENOOTSCHAPSCAAL IN PARKZICHT.

Na opening der vergadering met een hartelijk welkom aan de talrijke aanwezigen, de zaal was er vol, door den Voorzitter, den heer H. A. J. Baanders, werden de notulen der vorige bijeenkomst gelezen.

De heer Paul J. de Jongh maakt de opmerking dat noch in het gepubliceerd verslag, noch in deze notulen iets is meegedeeld omtrent de belangrijke discussies welke gevoerd zijn naar aanleiding van de voordracht van den heer Keppler in de vorige vergadering, waarop de heer Rutgers, herinnerende aan de toespraak van den heer Keppler met betrekking tot het bewerken der voordracht voor ons orgaan, mededeelt dat het in de bedoeling ligt deze discussies te doen afdrukken ter wille van het goed verband met het voorgaande, in aansluiting met het vertoong des heeren Keppler.

Hierna erlangt de heer K. P. C. de Bazel het woord tot het inleiden der *Kunstbeschouwing over diens werk*. In de zaal zijn, zooveel de ruimte dit toestaande, een aantal tekeningen van den spreker opgehangen.

De heer De Bazel begint met te zeggen dat 't niet zijn voornemen was een voordracht te houden, zoals de betiteling, die in het orgaan aan zijn betoog is gegeven, zou doen vermoeden.

Dok kan spr. niet zonder voorbehoud het woord „*kunstbeschouwing*“ aanvaarden waar het zijn persoonlijken arbeid geldt. Zijn bedoeling is 't geweest een deel van zijn arbeid uit de laaste tien jaren te laten zien, 't geen in eigen kring van veel nut kan zijn bij alles wat we over ons vak zeggen en hooren zeggen in onzen tijd.

Achtereenvolgens worden nu een 35-tal beelden op het doek geprojecteerd van grotere en kleinere bouwwerken, welke in het Gooi, te Amsterdam, te Helmond, te Hattem, te Appeldoorn en elders verrezen.

Bij elk geval afzonderlijk deelde de spreker iets mee van de geschiedenis, de bijzonderheden, van de meer en minder scherp omljnde eischen welke in verband met de bestemming aan het ontwerp gesteld moeten worden en legde herhaaldelik den nadruk op den aard en de gesteldheid van de omgeving waarin het te ontwerpen gebouw moet komen en waarin het passen moet om een bevredigend resultaat op te leveren.

Inzonderheid stond de spreker stil bij een aantal beelden van de modelboerderij „Oud-Bussum“ en somde enige moeilijkheden op welke te bestudeeren en op te lossen waren, ook in verband met de hoge eischen gesteld aan

de hygiënische voeding van het vee en de melkwinning, de reiniging der stallen en van de ligplaatsen, de verwijdering en den afvoer der meststoffen, enz. Aan het slot dient beschouwing, die nu en dan tot applaus aanleiding gaf, wees spreker op de teekeningen aan den wand en zegde gauw bespreking toe.

Van de gelegenheid, die de pauze bood, welke hierop volgde, werd gretig gebruik gemaakt om deze door een zeer bijzonder karakter getypeerde geesteskinderen te bezien en te bewonderen. De heer Plate vraagt, wijzend op het vertoonde beeld van het „Doorgangshuis voor verwaarloosde meisjes“ te Apeldoorn, naar het verband tusschen het uiterlijk aanzien van dit gebouw en de bestemming. Gezien de bestemming zou spr. het karakter van een gesticht verwacht hebben; waarop de heer De Bazel antwoordt met de vraag „wat is karakter van een gesticht?“, daarnaan toevoegende, dat is slechts een appreiatie, de architect heeft bij 't ontwerp steeds rekening te houden met allerlei gegevens, wenschen, eischen, met de omgeving en andere invloeden van buiten. De architect is en in dit opzicht een zeer gevoelig instrument, dat zich willig laat leiden door de genoemde factoren, dikwijls met ter zijdestelling van eigen inzichten ook; in elk geval stelle hij de bruikbaarheid van zijn schepping boven persoonlijke gevoelens; in sommige opzichten slechts is hij zeer koppig.

De heer Rutgers vraagt den spreker om aan de hand zijner aanwezige teekeningen iets te willen mededeelen over het systematisch ontwerpen. Immers het is bekend, en de hulplijnen in de teekeningen wijzen er op, dat de heer De Bazel aandacht heeft gewijd aan dit gedurende den laatsten tijd nog al eens besproken onderwerp. Bovendien zien vele jongere verlangend uit er meer van te vernemen dan tot heden het geval was.

De heer De Bazel herinnert in zijn antwoord aan de voordracht die de heer Berlage hiед in 1893, een betoog voor het impressionisme, in een tijd van verwilderung en bandeloosheid. Het tegenovergestelde van wat de heer

R. meende was echter waar, men probeert niet, aldus de heer De B. De architectuur zelf vertoont een algemeene tegenstelling met de impressionistische leer. Sedert huldigt men dan ook andere principes, men kwam tot andere gezichtspunten leidende tot een zekere stelselmatigheid. Ten opzichte nu van dit stelsel of systeem heerscht wanbegrip. Doorgaande zou men komen tot de mening dat een zeker stelsel Janen alleman in staat kon stellen kunstwerk te verrichten. Er is echter meer; het scheppingsvermogen, de individualiteit, de spontaniteit, de inventie zijn allereerste en noodzakelijke voorwaarden voor de bestaansmogelijkheid van de kunstdaad. Zijn deze aanwezig dan kan de handeling daaruit ontstaande langs wiskundigen weg geleid worden om te komen tot een eenheid; waarin de vaktraditie geboren kan worden, met behoud van persoonlijk type en den eigen aard.

De heer Zwagerman, blijkbaar niet voldaan door dit betoog, vraagt naar de toepassing van stelsels of systemen in verband met de drie dementies, naar den geestelijken ondergrond daarvan en is verder van mening dat de kunstdaad moet zijn een vrije schepping, zonder band, welke echter zou te controleren zijn door het systeem.

De heer De Bazel, hier drie vragen onderscheidende, begint met de laatste en zegt: de kunstdaad komt niet uit het onbewuste, het is de visie van den kunstenaar, de bewustwording die men heeft vast te houden. De visie te controleren zou een fout zijn, echter de wiskundige constructie zal haar leiden, doen uitgroeien, zich doen ontvlooien. Daarin schuilt het kunstenaarsvermogen, dat

het zich ontwikkelt op dezen grondvorm, die van de natuur is.

Op de tweede vraag antwoordt de spreker met te zeggen dat de kunstenaarsdaad is de scheppingsdaad. In de natuur aanschouwt men hetzelfde middel met een ander doel. Tenslotte: van een systeem op een plat vlak is geen sprake, elk systeem is een ruimtesysteem.

De heer Weissman meent dat de wiskunde voor de bouwkunst weinig waarde heeft en vraagt: wat kan de wiskunde voor onze kunst doen?

De heer De Meijer relevert naar aanleiding hiervan zijn geliefkoosd voorbeeld van de 1000 en 1 soorten en vormen van vogeleieren en raakt ook nog even de muziek aan; 't geen leidt tot een allervermakelijkste dialoog tusschen de beide laatste sprekers, doorweven met den onweerstaanbare humor des heeren Weissman.

Hiermee worden de discussies over dit onderwerp besloten.

De heer De Bazel oogst den herhaalden dank des voorzitters; waarna met de verdere behandeling der agenda wordt voortgegaan.

Met algemeene stemmen worden als gewone leden toegelaten de heeren S. H. de Roos, Chr. L. Schaaf en G. H. Roobol.

Vervolgens wordt besloten dat het Genootschap als lid zal toetreden tot de „Vereeniging tot Bevordering van de Vakopleiding voor Handwerkslieden in Nederland“. De voorzitter herinnert aan de reeds gepubliceerde Berlageavond welke op 30 Januari a.s. gehouden wordt in een der zalen van Artis. De heer B. zal worden verwelkomd; vervolgens zal de heer B. zijne indrukken meedelen in Amerika opgedaan, waarna de avond besloten zal worden met een eenvoudig souper. De deelname beveelt spreker met nadruk aan.

Nadat de betreffende brief van den secretaris der Mij. tot Bev. der Bouwk. is voorgelezen, wordt het bestuur een crediet van / 30 verleend voor het bij te dragen deel in de kosten voor dezen avond.

Mededeeling wordt gedaan van een poging die de vier bouwkundige verenigingen in het werk stellen ter verkrijging van een prijsvraag van een openbaar gebouw te Rotterdam en te Utrecht; in 't algemeen om meer sympathie te wekken voor het prijsvraagsysteem. Tenslotte doet de voorzitter nog mededeeling van den uitslag der tweede Leliman-prijsvraag en noemt als de twee bekroonden de leden van A. et A. de heeren Crouwel en Rutgers. Hierna volgt, met een tot weerziens, sluiting. R.

IN MEMORIAM A. C. BLEIJS.

Met het verscheiden van den Bouwmeester A. C. Bleijs is een persoonlijkheid uit ons midden verdwenen, die hoewel in den laatsten tijd niet zoozeer op den voorgrond tredend, in bouwkundige kringen toch alleszins verdient dankbaar gedenkt te worden.

Dankbaar voor het vele dat hij in het algemeen belang der schoonheid heeft teweeggebracht, dankbaar voor wat hij ter verfraaiing voor stad en land heeft tot stand gebracht.

Het eigenaardig karakter van den arbeid van een bouwmeester doet hem vooral werken voor de toekomst; die toekomst nu zal het werk oordeelen.

Immers vooral voor kunstwerken is de tijd de groote en rechtvaardige rechter en het kan de oud-leerlingen van den Meester niet anders dan verheugen te zien hoe thans met groote waardeering over zijn arbeid wordt gesproken.

Ik herinner mij nog levendig welke indruk die artistieke man op mij maakte toen ik met mijn Vader voor het eerst

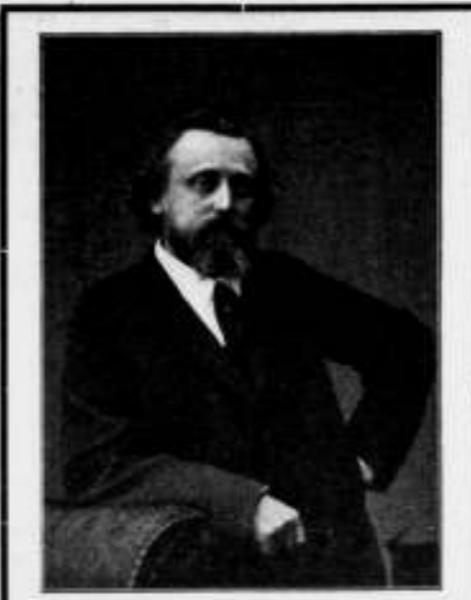

Het nieuwe gebouw van "De Bijenkorf" aan het Damrak te Amsterdam.

Architect: J. A. VAN STRAATEN Jr.

Bovenstaande tekening geeft het pand van "De Bijenkorf" weer zoals het op het oude Beursterrein aan het Damrak aan het Damrak 112 Meter, aan den Dam 27 Meter en aan het Beursplein ruim 25 Meter lang is. Een monumentale hoofdconstructie wordt in gewapend beton uitgevoerd, terwijl de gevels zullen samengesteld zijn uit graniet, zandstenen en kleurige klinkers. — In overleg met de Dam Commissie werd de rooilijn zoodanig vastgesteld, dat 't gebouw zal worden verheffen. — In 't middengebouw tegenover den hoofdingang bevindt zich de grote lichthal met hoofdtrap en vier personenliften, terwijl in de zij-vleugels de kleinere lichthallen, benevens trappenhuizen en nog twee liften zullen worden aangebracht. — Het gebouw zal bevatten souterrain, parterre, vijf étages en zolder. A.s. Maandag zal met de funderingwerken aangevangen worden, die namens de directie van "De Bijenkorf" heden opgedragen zijn aan de aannemersfirma De Vlugt en Domhof, te Amsterdam.

opgetrokken zal worden. Het gebouw beslaat een oppervlakte van 2702 vierk. M., heeft drie hoofdgevels, waarvan die le ingang van ongev. 18 M. komt aan de Damrakzijde, terwijl de beide andere gevels elk een ruim entree zullen krijgen. — In overleg met de Dam Commissie werd de rooilijn zoodanig vastgesteld, dat 't gebouw zal worden verheffen. — In 't middengebouw tegenover den hoofdingang bevindt zich de grote lichthal met hoofdtrap en vier personenliften, terwijl in de zij-vleugels de kleinere lichthallen, benevens trappenhuizen en nog twee liften zullen worden aangebracht. — Het gebouw zal bevatten souterrain, parterre, vijf étages en zolder. A.s. Maandag zal met de funderingwerken aangevangen worden, die namens de directie van "De Bijenkorf" heden opgedragen zijn aan de aannemersfirma De Vlugt en Domhof, te Amsterdam.

A.C. BLEIJER, als Vice-Voorzitter van A. et A., in het jaar 1888.

in zijn huis kwam om over een plaatsje op zijn atelier te spreken. En die indruk werd nog versterkt in de jaren die ik onder zijn leiding mocht arbeiden. Kunstenaar tot in merg en been was heel zijn levenssfeer van kunst doordringen, en wanneer het woord artistiek, door het misbruik wat men er van maakte, niet zoo in discrediet ware gebracht, wij zouden onzen ouden Meester Bleijer het type van den artistieken Bouwmeester willen noemen. Artistiek tot in de kleinigheden van zijn dagelijksch leven; dat was een man die opging in zijn werk, in zijn kunsten met die kunst zijn hele leven wist te doordringen!

Hij was voor ons, zijn leerlingen, de type van een Meester — zoals wij die uit de kunstgeschiedenis kenden — rijp aan ervaring, wijze lessen uitdeelend den ganschen dag. Op de aangenaamste wijze ging hij met ons om en zijn gezonden zin voor humor maakte het werken op zijn atelier tot een genot.

Hetzij dat dit zijn aangeboren aard was, hetzij dat hier de Antwerpsche-academie-invloed is te herkennen — zeker is het dat een bijzondere zin voor monumentaliteit hem eigen was — en de wijze waarop hij over de breedte opvatting en van de grote lijnen kon spreken was steeds een verheuging en leerling tevens. Trouwens dat goed begrip voor de „pondération des masses“ blijkt uit meerdere zijner grote bouwwerken.

Over zijn kunstwerken zal, zoals boven werd gememoreerd, de toekomst oordeelen, wij die het voorrecht hebben gehad hem van nabij te kennen zullen het heengaan van den Bouwmeester A. C. Bleijer betreuren en zijn gedachtenis in ere houden.

Amsterdam, Januari 1912. JAN STUYT.

REISSCHETSEN VAN M. DE KLERK.

I. HET RAADHUIS VAN KOPENHAGEN.

Ons medegenootschapslid, de heer M. de Klerk, hield gedurende de tweede helft van het jaar 1910 verblijf in verschillende steden van Denemarken en Zweden en vervaardigde daar een belangwekkende serie schetsen. De talenten, welke de heer De Klerk in zich vereenigt, maken deze serie tot een collectie van ongewone kwaliteit. Wij hebben het voorrecht een klein aantal hier te

reproduceeren; terwijl een ander deel hoogstwaarschijnlijk bestemd zal worden voor het Plaatwerk De Architect, dat wegens zijn betere productiewijzen dit werk tot zijn recht kan doen komen, hetgeen in deze kolommen uiteraard anders is.

De eerste afbeelding, een potloodschets, geeft een der zijgevels van het Raadhuis te Kopenhagen te zien met den even fraaien als imposanten toren, gebouwd door den architect Martin Nyrop en voltooid in het laantje gedeelte van het jaar 1902; terwijl het werk in het voorjaar van 1893 werd begonnen.

Afbeelding 2 vertoont het plan van de hoofdverdieping, beschreven in een rechthoek groot 71×128 Meter, afbeelding 3 geeft den hoofdgevel gelegen aan het Raadhuisplein, 4 een deel van het gebouw grenzende aan den nader te noemen binnentuin.

Zoals men ziet bestaat het Kopenhagensche Raadhuis feitelijk uit twee gebouwen, het eerste, de eigenlijke zetel der stedelijke regeering, grenzende aan het ruime Raadhuisplein, is van een strenge, symmetrische conceptie; het karakter overeenkomstig de bestemming der localen die het bevat. Deze localen zijn gegroepeerd om een tweeverdiepingen hoge, door een ijzeren kap, overspannen en met glas gedichte hal, de Raadhuishal, in plan meten de 45×22 M.

Het tweede gebouw is bestemd voor herberging der verschillende stedelijke diensten en bevat de daarvoor nodige kantoren, welke, behalve om een lichthal, om een pl.m. 45×45 Meter grote binnentuin gelegen zijn. In 't hart van dezenhof is een fontein geplaatst. Het kan belangstelling wekken te vermelden dat deze Raadhuishal en deze Raadhuishof den Kopenhagenschen burgers behooren. Hier toch verzamelt zich bij zekere gelegenheden de burgerij; terwijl hier tevens volksconcerten worden gegeven. Klarbijelijk vormt dus de stedelijke regeeringszetel een centrum te midden der burgerij, waar toe deze zich bij elke daartoe leidende gelegenheid voelt aangetrokken. Wie denkt hierbij niet met weemoed aan Amsterdam's Raadhuis met zijn Burgerzaal?

Ook de Raadhuistuin, loopende langs de rechterzijgevel van het gebouw, is steeds voor het publiek toegankelijk, van welk recht dan ook een zeer druk gebruik wordt gemaakt.

Deze tuin, architectonisch van aanleg, met laubben, verhoogde en verlaagde voetpaden, enz., biedt een vriendelijken aanzicht, welke nog verhoogd wordt, door het rondvladderen van eene grote menigte tamme duiven, wier woningen zich op de hoekgebouwtjes van den tuinmuur bevinden. Voór dezen tuin staat een uit brons geslagen fontein.

De architectuur van lautsgenoemd gebouw wijkt sterk af van die van het eerste, (zie schets M. de Klerk). Het is van wege de meer ondergeschikte bestemming veelenvoudiger gehouden dan het regeeringsgebouw. De grote toren enerzijds, een kleine, die even uit het dak verrijst, anderzijds met de daartusschen gelegen Raadszaal verbindt beide gebouwen. Het geheel mag zonder twijfel aanspraak maken op waardeering als waardige architectonische kunstuiting, hoewel de ontwerper zich nog niet geheel en in alles aan historische invloeden heeft kunnen onttrekken.

Het meest imponeerend deel is wel de grote toren die zich op een grondplan van pl.m. $10,50 \times 10,50$ Meter uit den zijgevel verheft tot de hoogte van pl.m. 105 Meter, het hoogste punt van het dak van het hoofdgebouw ongeveer twee derde dezer hoogte beneden zich latende. Hij bezit zeer bijzondere kwaliteiten, bovenal een zeer vleiende schoonheid. De prachtige slanke schacht, ma-

Raadhuis te Kopenhagen. fig. 1.

Potschets van een der zijgevels.

stiel gehouden door de niet meer dan noodzakelijke doorbrekingen de kleinst-mogelijke afmetingen te geven, is van uit den granieten sokkel opgetrokken van dieprooden handvorm baksteen, spauzaam afgewisseld hier en daar door wat natuursteen. Hi is tot onder de aan vier zijden uitstekende balcons rondom pl.m. een halve meter verlengd om zich dan tot het opnemen van de klokken- en uurwerkkamer weer wat uit te zetten. Het geheel wordt

tenslotte gekroond door een even sierlijke als geestige tweeledige spits met tusschenlichaam waaraan nogeens een viertal balcons herhaald is. Deze geheele bekroning is in koper uitgevoerd en draagt onder elk der laatstgenoemde balcons het wapen der stad, de drie-torenige burcht.

R.
(Wordt voortgezet.)

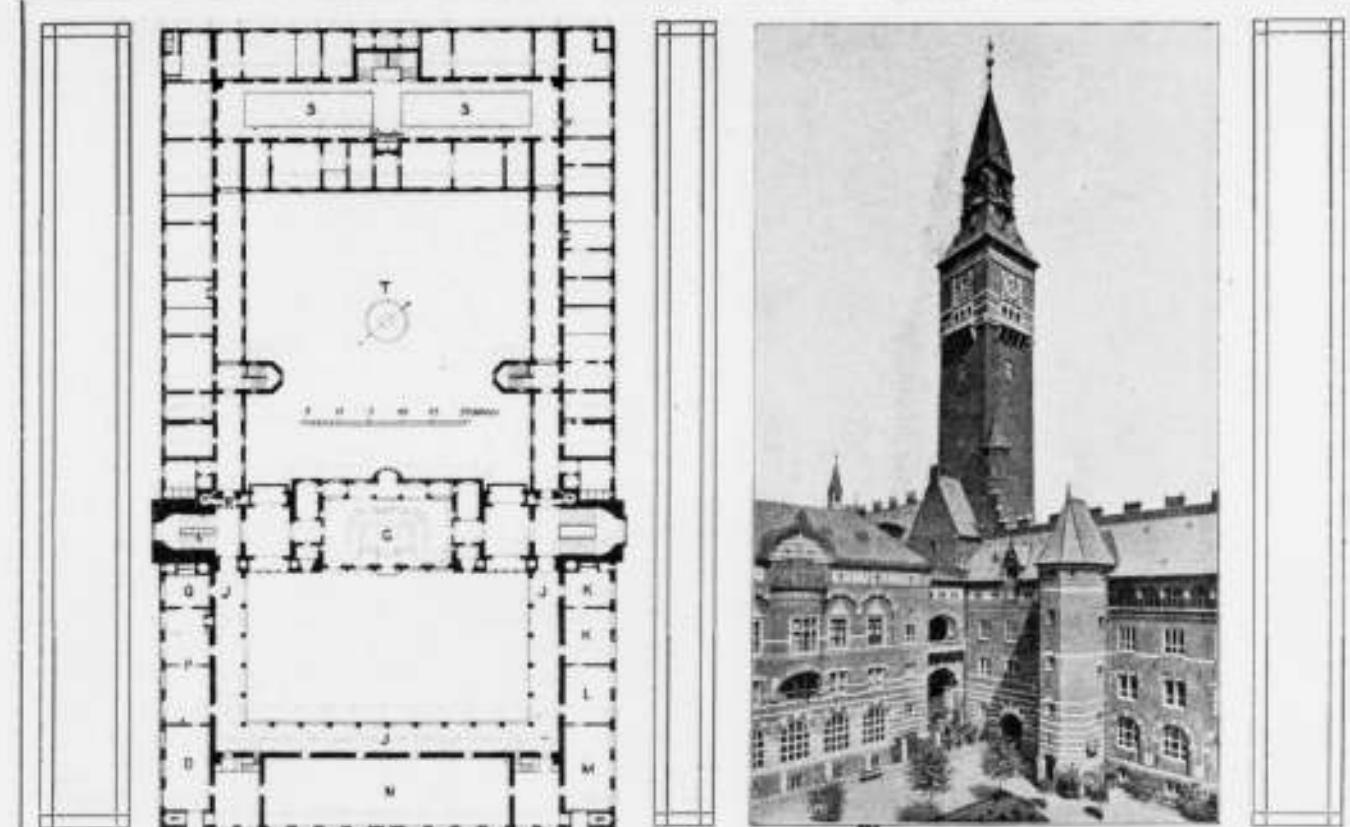
Raadhuis te Kopenhagen.
Plan van den hoofdverdieping.

fig. 2

Raadhuis te Kopenhagen.
Geduite van den hofhof (Raathofhof) met
klokketoren op den achtergrond.

fig. 4

JURYRAPPORT-I. H. LELIMAN-PRIJSVRAAG B.
AFSLUITING VÁN HET LEIDSCHEPLEIN.

Ofschoon door enige mededingers niet onverdienstelijk werk ingezonden werd, kan naar het oordeel der Jury deze prijsvraag, in haar geheel genomen, niet als volkomen geslaagd worden beschouwd.

Geen der ingezonden ontwerpen toch is van zoodanige waarde dat het met volle overtuiging voor eventuele uitvoering aanbevolen zou kunnen worden. De meeste inzendingen zijn onvolledig, en dit voornamelijk wat de aangeving en de omschrijving van den plantsoenaanleg betreft. Het moet betreurd worden dat, op 'n enkele uitzondering na, geen der inzenders blijkbaar samenwerking met tuinbouwkundigen gezocht heeft. Aan de plattegronden, beter nog aan deomschrifvingen is het duidelijk bemerkbaar dat medewerking en voorlichting van vak-kundigen hier ontbrak. Een algemeene opmerking is deze dat geen der ontwerpen een aesthetisch-bevredigende oplossing voor den schuinrechte terreinvoorm, ontstaande door het ombuigen der rooilijn van de Lijnbaansgracht, gevonden heeft. De plaatsing van het hoofdmotief der compositie op dit punt was hier als het ware aangewezen. De bestudeering der ontwerpen alzonderlijk geeft de Jury aanleiding tot de volgende opmerkingen:

Motto: „EENVOUD”.

Dit ontwerp is zeer zwak. De algemeene conceptie, zoowel als de uitvoering der teekeningen valt niet te roemen. De plantsoenaanleg is verbrokkeld. De fontein, welke het hoofdmoment der conceptie vormt, is gedacht uitstekend uit rustieke rotsblokken te bestaan, hetgeen wat al te simpel gedacht is. Het lage hek aan de zijde

van het Leidscheplein, hoewel goed bedoeld, zou in de praktijk een sta-in-den-weg blijken. Ook de hekafsluiting aan den waterkant der Lijnbaansgracht is ongemotiveerd en doet meer aan een inrijhek dan aan een leuning aan den waterkant denken. De toelichting der keuze van beplanting ontbreekt bij dit ontwerp.

Motto: „POLYHYDRIA”.

Van dit ontwerp, hoewel van planindeeling iets beter dan het voorgaande, moet hetzelfde getuigd worden. Het ontwerp der grote middenfiguur, evenals de behandeling van het smeed- en steenhouwwerk, zouden in uitvoering de door den ontwerper blykbbaar bedoelde monumentale werking ongetwijfeld missen. Het hekwerk is veel te zwaar tegenover het plantsoen. De ontwerper zoekt zijn kracht in een overmatig aantal beelden. Ook het plantsoen is te overladen.

Ook bij dit ontwerp ontbreekt de omschrijving der gedachte beplanting. Deze is, gelijk de plattegrond uitwijst veel te overmatig gedacht.

Motto: „BUXARES”.

Dit ontwerp getuigt van meer vaardigheid dan de voorgaande wat het teekenwerk betrifft, echter van niet veel beter begrip van wat op een plaats als deze en voor

een stad als Amsterdam vereisch wordt. Deze compositie ziet er uit als oppervlakkig internationaal tentoonstellingswerk. Verder zijn op de vorhanden ruimte gebouwtjes ontworpen waar geen voldoende plaats voor is. De parkaanleg en de keuze der beplanting zijn overladen en onpraktisch.

Motto: „WALDA”.

is in planindeeling beter dan de voorgaande. De opstan-

Raadhuis te Kopenhagen (fig. 3).

Hoofdgevel aan het Raadhuisplein.

den zijn echter zwak. Ook van het teekenwerk moet hetzelfde gezegd worden.

Aan dit ontwerp ontbreekt een centraal punt, waardoor het geen afgesloten geheel vormt. Men zou het zonder bezwaar voor de conceptie nog verder op gelijke wijze voortzetten kunnen. De compositie der drie, nagenoeg gelijke waterbekkens op één lijn geplaatst is als hoofdgroep nuchter van gedachte; terwijl de kleinere voor het beter uitkommen van de middelen beter weggelegaten konden worden. Van de keuze der bepalingen kan gezegd worden dat deze overladen en onpraktisch is. De plaatsing van bloembedden onder boomten zou den groei der eerste zeer belemmeren. (Dit laatste geldt ook voor verschillende andere ontwerpen).

Motto: „THIDGEEST”.

Het hoofdgebrek van dit ontwerp is, dat het geen stedelijk karakter draagt. Het is ongeschikt om als middelpunt eener voorname stadswijk te dienen. Het draagt een landelijk karakter en is daardoor in disharmonie met de te verwachten aangrenzende moderne stadsbebauing. De toegevoegde perspectief is misteekend. Tegen de keuze der beplanting bestaat weinig bezwaar, deze is een der beste en meest praktische der geheele inzendingen.

Motto: „VAN WATER TOT LAND”.

De architectonische onderdelen, op zich zelf beschouwd

zijn beter dan bij de voorgaande inzendingen. Bij dit ontwerp is een streven naar een meer monumentale oplossing bemerkbaar. De plaatsing van het zware gebouw, waarin gemakhuisjes enz. v.l.v. voor het front van het plantsoen, waardoor het uitzicht op dit laatste vanaf het Leidsche plein benomen wordt, is verwerpelijker. Ook de plaatsing der beide hoge hagen, welke van verschilende zijden het uitzicht op de monumentale fontein belemmeren, wordt onjuist geacht. In zijn toelichting zegt de ontwerper wel dat dit niet het geval is; het trekken van enige gezichtslijnen uit verschillende voorname punten, zal echter van het tegendeel overtuigen.

De keuze der beplanting kan niet slecht genoemd worden; behoudens enkele aangegeven plantensoorten, welke gewijzigd zouden kunnen worden.

Motto: „WETERING”.

Ook bij dit ontwerp wordt het gemakhuisje aan het front van het Leidsche plein geplaatst. Het wordt echter bedekt onder een stroom van water en vormt aldus tegenlijk een fontein.

De architectuur van dit gedeelte van het ontwerp is te log en is vervolgens te stelselmatig behandeld om de bedoeling van den ontwerper volkommen te kunnen beoordeelen. Deze inzending draagt, evenals het meerendeel der overige, de sporen van te weinig doorwerkt en te handig uitgevoerd te zijn. De plattegrondtekening is als

teekenwerk niet zonder verdienste. De keuze der bloemversiering is zwak, die der boombeplanting beter.

Motto: „DOOREXROOSJE”.

Dit ontwerp geeft als hoofdconceptie eene afsluiting aan de zijde van Leidscheplein in den vorm van een open galerij te zien. Door deze open centraalbouw wordt het uitzicht op het achtergelegen plantsoen niet geheel weggenomen. In het midden der rotonde is een zware blauw gekleurde zuilgetekend, welke zich boven, aldoor verdunnend, in een halven bolvorm naar de buitengalerijen ombuigt. Het is de Jury niet volkomen duidelijk wat hiermede bedoeld wordt. Stelt dit, hetgeen vermoed wordt een fontein voor, dan is het duidelijk dat door de inwerking van den wind, die in ons klimaat veelal voorkomt, weinig van de gedachte bolvormige werking der fontein terecht komen zou. De architectonische detail dezer rotonde is fraai van proportie en goed geteekend. Een bevredigende afsluiting van het bovendeel ontbreekt echter.

Toelichting en omschrijving ontbreken bij dit ontwerp.

Motto: „KUKTUIN”.

Dit ontwerp is een der meest ongezochte. Het vertoont een monumentale fontein als hoofdmoment aan de zijde van het Leidscheplein en is zoodanig geplaatst, dat ook van de Weteringschans af er een goede gezichtsuitsluiting door verkregen wordt. De architectonische qualiteiten, ofschoon niet slecht te noemen, zijn niet in alle opzichten te roemen; daarvoor is het geheel te zwaar en te gedrukt; het draagt het bekende zware Duitsche karakter. Vooral de grote bloembekkens in het midden van het plantsoen zijn zonder bekoring. De guirlanden, die achter de bloempotten geplaatst zijn, vallen aldus buiten hun oorspronkelijke bestemming. De bloembedden liggen te dicht onder het bereik van het publiek. De memorie van toelichting is onvoldoende.

Motto: „J. H. LELIMAN IN MEMORIAM”.

Bij dit ontwerp zijn waardeerbare pogingen naar een werkelijk monumentale oplossing van het vraagstuk te bespreken. Het plan heeft echter de cardinale fout dat de directe en onmisbare verbindingssweg van het Leidscheplein met de Ziesenslaade en het aangrenzend stadskwartier opgeofferd is. De ontwerper heeft al zijn kracht geconcentreerd op het uitzicht vanaf het Leidscheplein en heeft het doorzicht naar de Lijnbaansgracht opgeofferd, waarvoor hij in den vorm eener monumentale afsluiting met fontein als het ware een scherm plaatste.

Aldus wordt ook van de zijde der Lijnbaansgracht het gezicht op het Leidscheplein benomen. Dit monument, op zich zelf beschouwd, is van architectonische verdienste. Vooral de zijde, naar het Leidscheplein gekeerd, is niet zonder monumentale werking; de achterzijde daarentegen is te arm gedacht. Als afsluiting van een stadskwartier, met geboomte achter het monument geplaatst, zoudt ontwerp ongetwijfeld uitstekende diensten kunnen vervullen. Memorie-beplanting ontbreekt. Wat op tekening aangegeven staat is niet slecht gedacht.

Motto: „ST. HOPET”.

Dit ontwerp is het best uitgewerkte van de geheele inzending. De grote verdienste er van is dat er een originele gedachte aan ten grondslag ligt. De ontwerper heeft, door een grote lichtzuil als hoofdmoment zijn compositie te denken, getracht iets werkelijk moderns te leveren; dat wil zeggen iets praktisch, dat tevens op monumentale wijze aësthetisch verwerkt is. De detailtekening op grote schaal geeft een goed denkbied van de bedoeling des ontwerpers. De compositie van den plantsoenanleg daarentegen is gezocht en zonder eenheid. De toelichting der gekozen beplanting is onvol-

doende. De keuze der Italiaansche populieren is onpraktisch daar deze boomten door hun sterk opgaande lijn te veel van gelijke kracht als het monument zijn en door hun krachtigen groei dit laatste spoedig overvleugelen zouden. De grote beteekenis der harmonie, welke door *tegenstelling* verkregen wordt, is hier uit het oog verloren. Door een andere boombeplanting zou dit gebrek echter te verhelpen zijn. De zuil leent zich bij uitstek voor perspectivische werking zoodat de aangewezen plaats niet was in de as van het voorste gedeelte Weteringschans, tegenover den ingang van Hirsch; doch op het brekingspunt der beide assen der Lijnbaansgracht waar nu een lekkige doorgang ontworpen is tussen de beide plantsoenen.

Naar aanleiding van het voorgaande heeft de Jury zich niet gerechtigd geacht den eersten prijs toe te kennen. Zij kent aan het ontwerp, ingezonden onder motto „SILHOUET” den tweeden prijs, verhoogd met vijftig gulden toe = twee honderd gulden. De premie wordt toegekend aan het ontwerp motto „J. H. LELIMAN IN MEMORIAM” = honderd gulden.

Gezien het vele waardeerbare in het overige ingeleverde werk, komt het de Jury gewenscht voor het overige van het beschikbare bedrag onder de navolgende inzendingen gelijk te verdeelen; n.m.l. aan de motto's „KUKTUIN” „DOOREXROOSJE”, „VAN WATER TOT LAND” en „WETERING” elk vijftig gulden toe te kennen.

Winnaar van den tweeden prijs is de heer J. Crouwel Jr., van de premie de heer G. J. Rutgers, beide architecten te Amsterdam.

Den overigen bekroonden wordt verzocht den Algemeen Secretaris der Maatschappij tot Bev. der Bouwkunst mede te delen of zij hunne namen bekend wensen te zien gemaakt.

De Jury:

A. W. Bos,
LEONARD A. SPRINGER,
H. J. M. WALENKAMP.

VAN ALLERLEI AARD.

PAUSHUIZEN.

Hoe vreemd er dikwijls met oude bouwwerken omgesprongen is, wordt wij in de latste tijden meer algemeen gewaar, nu ook regeringen in gemeente niet onverschillig zijn omtrent de wijze van restauratie der oude monumenten en bovendien deze kwestie het belang van velen geworden is, ook van hen, die zich niet direct in 't bouwvak bewegen.

Kan het eigenlijk ook anders, want is de stad niet haar gebouwen en het eigendom van allen?

Verren reize worden door velen ondertussen om de aardige en mooie steden van 't houtland te leren kennen en het zuide al heel trotschijfing zijn, wanneer ditzelfde mensen onverschillig zouden blijven bij 't geen hun eigen inwoning betrifft.

Elke poging welke er in 't werk gesteld wordt, om de stad der inwoners te onderhouden en te verbeteren, verdient dan ook ten eerste gewaardeerd te worden en daarom zijn wij ouwe kunstschilder G. W. P. van Dokkum dank schuldig, nu hij op 't ogenblik een kritieke tekening van het regenwoedige Paushuize bij den kunsthandel van A. J. Huism. Siersweg 8, exposeert en daar een plaat uit het pas uitgekomen werk „Oude Huizen te Utrecht” door Mr. N. Muller Frans te zien geeft hoe dat gebouw geweest is.

By een weinig aanzichtig aanschouwen bemerken wij dat Paushuize zeer veel van den oude toestand verloren heeft.

De aardige topgevel is aan de rechterzijde jammerlijk in gedrang gekomen door het verhoogen van den gevel van het ooch daarachter bevindende trappenhuis.

Verder bemerken wij, dat de aardige kruiskozijntypen, waarboven de spitsbogen met de spelende vullingen, nergens meer aanwezig zijn. Deze zijn vervangen door de kale rechte kozijnen waardoor ongetwijfeld veel van de intense architectuur verloren is gegaan. Bovendien zien wij dat in den topgevel de tegenvoordelige kozijnen breder dan de vroegere zijn en dat de spitsbogen daarboven nog de oude vormen aangeven, waardoor vreemde verhoudingen ontstaan zijn. Alhoewel de tekening van den Heer Van Dokkum ons alleen de trapgevel laat zien, bemerken wij door vergelijking dat plaat met

het bestaande gebouw, dat op het geleerde maast den topgevel een verdieping moet zijn, maar ook tegelijk rijst de vraag, waarom zijn die aardige dakvensters er niet neder geplaatst welke het pannendak zo'n aantrekkelijk verdeelen?

Ook de schoorsteenjes zijn van de architectonische vormen beroofd en er is iets meer dan een steenmassa, waar de rook door komt, overgebleven.

De sandsteen is op vele plaatsen onder een dikke verlaag verstopt en dat dit een rekkere eentonigheid geeft, laat zich begrijpen, want geeft niet de levensdrift, waarin h.c. het golvende rood en brons een tintelende speling veroorzaakt, een kleuronderbreking in een grooten baksteen een gevoel?

Een verlaag toch op den ouden sandsteen aangebracht kan command moet die eigenschap benen.

Iederen kan bontwenden zin hoe zonder overleg het konijn boven den ingangspoort in den gevel gezet is. Het horizontale van den spitsboog komt daar 't knipje uit, wat op zich zelf een zeer ongelukkige oplossing te noemen is. Ook de latataansluiting spitsboog en het verdere sandsteen der poort zijn door een verlaag aan het oog onttrokken.

Al het voorgaande bracht mij er toe de aandacht van 't publiek te vragen voor de verbetering der kritiekreeksing van den Heer Van Dokkum en deze te vergelijken met de plaat daarbij geplaatst, om daarna plaatselijk het gebouw, waarvan de steenen romp door de frisseche inschrijving nog steeds aantrekkelijk is, U' op te nemen en spreken ik hierbij den wensch uit, dat dit gebouw wederom in den huster van welke hervacht mogen worden, waardoor dat stadsgedeelte waar zoovele heerlijke en schoone stukken architectuur in overvloed aanwezig zijn en waarop wij trots mogen zijn, een nog groter aantrekkelijkheid voor stadhouders en vreemdeling worden mag.

C. J. DE HAAS.

OUDE GRAZERK.

Uit Goutum: Fr. schrijf men aan de „Lc. Ct." Bij het vernieuwen van een gedekte van den vloer in de voorkerk te Goutum is een bijzonder grote grazerk blootgelegd, 4 meter lang en 2 meter breed, gelegen boven het grafsel, waaronder verschillende ledigen van het geslacht van Emingha zijn begraven.

De opschriften op den steen zijn nog heel duidelijk. Aan den rand vindt men 16 wapens.

BERICHT.

Naar men meldt is 23 Jan. 1911 te Haarlem in het museum van Kunstnijverheid een vergadering gehouden betreffende een Nederlandsche Tentoonstelling te Parijs, welke van Mei tot October 1912 in een paar salen van het „Musée des arts décoratifs" zal georganiseerd worden en wel voor moderne decoratieve kunst en kunstambacht; waarbij terzijde een expositie van Ned.-Indische mode en nieuwe kunstvoorbewerpen zal zijn.

In de Nederlandse afdeling van toegepaste kunst zullen alleen voorwerpen e. a. toegelaten worden, welke geen directe navolgingen zijn van die uit vroegere tijden, zij moeten ontworpen zijn door erkende kunstenaars en hersteld door denzelfd of door hoogst bevoegde firma's zijn uitgevoerd.

Besloten werd, dat er al een centraal comité en een comité voor de belangstelling der belangen voor Indië. Van het laatste is president Mr. C. Th. van Deynen, secretaris Dr. Dekker (Directeur van het Koloniaal Museum).

Bij het persoon van dit blad waren reeds meerdere ledigen van het Comité bekend: da. dr. heeren Jos. Th. J. Cuypers, K. P. C. de Baal, Jac. v. d. Bosch, H. J. M. Wafencamp en wellicht meerdere waarmee in het volgend nummer meer.

GENUA HEEFT EEN ZWAAR VERLIES GELEDEN.

De kerk van Santa Stefano, daterende uit de zegende eeuw, waarin naa. Columbus mit zijn gedopt, is voor 't grootste gedreven ingestort. Vier prachtige altaren en een in hout gesneden madonna werden vernield.

A. DE KOK, Directeur.

EEN CREATORIUM.
Naar wij in de berichten en mededeelingen der „Vereeniging voor Funeraria Lijkverhandeling" lezen, is de bouw van het Crematorium bij Westerveld door het hoofdbestuur gegenood aan een Aannemersfirma te Amsterdam.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADRI. MOEN, Corn. Schuytstraat 3a, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect" en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkzicht", Hobbeinastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura": in Nederland f. 100 per kwartaal; buiten Nederland f. 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, bladen met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura": 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het orgaan wordt wekelijks franco toegemeden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijks contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f. 12.—, voor binnenedelen en aspirantleden f. 7.50. Donateurs zijn zij die minstens f. 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura" en het plaatwerk „De Architect".

Voor allen betrekende de verzending van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgevers.

ARCHITECTURA

ORGAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER; ADRI. MOEN, SECRETARIS; CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 3c, TE
AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEIDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEHR, BINGER, WARMESSTRAAT 174-6, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

I. De 1307de GEWONE LEDENVERGADERING zal gehouden worden op WOENSDAG 7. FEBRUARI e.v., des avonds te 8.30 uur in het Genootschapslokal in „Parkzicht".

Agenda:

1. Opening en Notulen der 1306de ledenvergadering.
2. Mededeelingen en Ingekomen stukken; waaronder een betreffende plannen voor het jaar 1912.
3. Ballotage van candidaten voor het gewoon-lidmaatschap; namelijk de heeren:

J. W. F. HARTKAMP, Architect te Amsterdam, voorgesteld door de heeren H. A. J. Baanders en I. Rooseng. Jr.; B. VAN DER MEER, Opzichter-Teekenaar te Amsterdam, voorgesteld door de heeren Jos. Herman en H. A. J. Baanders; J. PRIJS Jr., Bouwk. Teekenaar te Watergraafsmeer en C. J. CHERREX, Bouwk. Teekenaar te Amsterdam, voorgesteld door de heeren G. F. la Croix en G. J. Rutgers, en P. GERRITSSEN, Bouwk. Teekenaar te Amsterdam, voorgesteld door de heeren M. J. Hack en G. J. Rutgers.

4. Installatie van de heeren S. H. de Roos, Chr. L. Schaaf en G. H. Roobol als gewone leden van het Genootschap.
5. Voordracht van den heer A. W. Weissman, getiteld: „ITALIE", toegelicht met lichttheeiden.
6. Rondvraag en sluiting.

II. Als buitenlid is tot het Genootschap toegetreden en als zoodanig door het bestuur toegelaten de heer J. A. HOOTGERD, Bouwk. teekenaar te Johannesburg Z.A.; idem als aspirant lid de heer H. A. Hes, bouwk. teekenaar naar te Amsterdam.

III. Ons bestuur verzond het volgend schrijven:

Amsterdam, 22 Januari 1912.
Aan de Vereeniging „De Ambachtsschool voor Hilversum en Omstreken" te Hilversum.

Het Bestuur van het Genootschap „Architectura et Amicita" te Amsterdam kennis genomen hebbende van Uw krachtigst pogingen om te komen tot stichting ener Ambachtsschool te Hilversum,

kennis dragende van het besluit van den Gemeenteraad van Hilversum, waarbij aan uwe vereeniging ten behoeve van de stichting dezer school een voorshot werd verleend ten bedrage van f. 90.000,—

eveneens bekend met het feit dat door genoemden Raad een bedrag van f. 10000.— gevórt werd voor aan-

koop van den benodigden grond voor bovenbedoelde stichting.

veronderstellende dat Uwe vereeniging na deze zeer belangrijke besluten verlang tot de voorbereidingen voor de stichting zal overgaan en derhalve zal besluiten tot de keuze van een architect.

veroorlooft zich U als zijne mening te kennen te geven dat voor die keuze in gevallen als het onderhavige geen beter weg kan gevonden worden dan het uitschrijven einer algemeene nationale prijsvraag.

Het is ons bestuur niet onbekend, dat deze wijze om te komen tot de keuze van den architect niet algemeen in stemming vindt, doch dit is een reden te meer om Uwe vereeniging te wijzen op de conclusies welke na breede overwegingen omtrent de keuze van den architect als vaststaande kunnen worden beschouwd.

Behalve door middel van een prijsvraag wordt totheden in de meeste gevallen den architect direct gekozen en wordt den gekozenen een directe opdracht gegeven.

Ten voordele van dit laatste zou zijn aan te voeren dat de samenwerking met hen, van wie de opdracht uitgaat, een veel intiemere kan zijn dan bij het uitschrijven van een prijsvraag het geval is.

Dit betoog zou echter pas juist zijn indien na de levering van het prijsvraagantwoord het overleg tussen opdrachtgever en bekroond architect ophield; doch het tegendeel is waar. Eerst dan begint het intieme overleg dat het definitieve ontwerp doet ontstaan, evenals dit ook bij vrije opdracht eerst beginnen kan wanneer de architect zijn op algemeene gegevens gebaseerd schetsontwerp heeft opgemaakt.

Het doel van een algemeene prijsvraag is niet, en kan niet zijn, het verkrijgen van een in al zijn onderdelen afgewerkte project, gereed voor ambesteding, doch om in groote trekken de best mogelijke dispositie van een bepaald geval te verkrijgen, wat alleen mogelijk is bij vergelijking van verschillende oplossingen door verschillende personen op denzelven basis gegeven.

Dit laatste sluit in, dat het op te maken prijsvraag programma moet zijn samengesteld door, of althans met medewerking van, terzake kundige en bevoegde personen.

Aan het gebrek van deze medewerking, waardoor een gebrekkelijk programma wereldkundig gemaakt werd, is in vele gevallen de minder goede uitslag van prijsvragen toe te schrijven.

Dit heeft de Nederlandsche bouwkundige corporaties aanleiding gegeven:

re. tot het vaststellen van *Algemeene Regelen voor Nationale Bouwknijdige Prijsvragen*, waarvan een afdruk hierbij gaat.

2e. tot het in het leven roepen einer Permanente Prijsvraag-commissie, wier taak het is den eventueelen prijsvraag-aanvrager met raad en daad bij te staan en voor te lichten bij de keuze der juryleden en het samenstellen van het prijsvraag-programma.

Omtrent deze commissie, die thans bestaat uit de heeren: A. Salm Gzn., Architect, Weesperzijde 26, Amsterdam, Voorzitter, C. N. van Goor, Architect, 's Gravendijkwal, Rotterdam, Secretaris en Paul J. de Jongh, Architect, Reguliersgr. 120, Amsterdam, Penningmeester, vindt U in gesloten bijlage meerdere aanwijzingen.

Indien Uwe vereeniging, gezien de zeer gunstige situatie van het onderhavig gevallen opzichte van het prijsvraag-systeem, besluiten mocht, zich daaromtrent meerdere gegevens te verschaffen, dan kan zij zich verzekerd houden de Permanente Prijsvraag-commissie bereid te vinden. Ook ons Bestuur stelt zich daartoe gaarne beschikbaar.

Met de meeste hoogachting
Het Bestuur van het Genootschap
„Architectura et Amicitia"
w.g. H. A. J. BAANDERS, Voorzitter.
JAN DE MEIJER, Secretaris.

Inmiddels is bekend geworden dat deze poging geen resultaat zal hebben en dat reeds opdracht gegeven is aan twee architecten ter plaatse.

IV. In de eerste dagen van Februari wordt van de Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam een collectie prijsvraagantwoorden verwacht. Deze collectie zal gedurende eenigen tijd, nader aan te kondigen, in ons Genootschapslokaal geëxposeerd worden.

JAN DE MEIJER, te Secretaris.

DE BERLAGE AVOND EN

BERLAGE'S VOORDRACHT OVER AMERIKA.

Dinsdagavond was er door de afdeeling Amsterdam der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, het Genootschap „Architectura et Amicitia" en den „Bond van Nederlandse Architecten" een bijeenkomst belegd ter verwelkoming van den heer H. P. Berlage na diens tournee door Amerika; waar tegelijk de heer B. gelegenheid zou vinden iets mede te delen van zijn indrukken in het grote land van den dollar opgedaan. De grote zaal van Artis was boerde vol toen de heer A. Salm Gzn., als voorzitter der oudste deelnemende vereeniging een woord van welkom tot den heer Berlage richtte.

Spr. zeide o.a. hoe de Nederlandse Architecten wereld trots is op den collega, die door mannen als de president der Municipal Art Society, der Yale University en Harvard University geroemd werd als een trots voor Nederland, iemand die komend uit een klein land durfde openhartig critiek leveren op de reuzenwerken der grote republiek.

De heer Berlage, alsdan het woord erlangend, besprak zijn aankomst in New-York, dat op hem aanvankelijk den indruk maakte van een grijzen berg. Aldra gewend aan die reuzenhuizen, reeds bekend door de reproducties, welke daarvan overal te zien zijn, begon langzamerhand het reusachtige, het geweldige der enorme massa's en hunne licht- en schaduw-effecten, die zeker hun schilderachtigs hebben, hunnen invloed te doen gelden. Reeds velen beginnen dan ook schilderijen, etsen, ja zelfs gedichten van en over die machtige gebouwen te maken. Merkwaardig vindt spr. het hoe die grote gebouwen het

beste passen in het rechthoekige stratenplan. Waar bij uitzondering de straat eens niet recht is (als de 3 uur gaans lange Broadway) doen de gebouwen — die dan op een onregelmatig grondplan zijn opgetrokken — minder goed. Spr. geeft hiervan voorbeelden aan de hand van eene serie zeer duidelijke lichtbeelden. Het type van de rechthoekige stad is Chicago, de stad waar ook de eerste sky scraper gebouwd werd en die in alle opzichten de echte Amerikaansche stad is: in alle opzichten geweldig. Geen gezellige mooie hoekjes, geen sentimentaliteit, maar toch schoonheden opleverend, die Europeesche steden niet hebben.

Aan spr. werd verteld dat de nieuwe bouwverordening van Chicago een maximum bouwhoogte van 300 voet gesteld heeft: vroeger bouwde men nog hoger, tot wel 300 voet.

Spr. behandelt dan verschillende lichtbeelden van New-York: Madison Square met de reuzengebouwen, naast den doode opgeschreven kleine huizen; het hoogste gebouw van New-York, een 63 verdiepingen hoge sky scraper, die in één jaar gebouwd moet worden; gebouwen waarin tot 20.000 mensen kunnen wonen, komen voor; 2 à 300 is heelmaal geen zeldzaamheid. Wat spr. noemt de ploertige periode onzer zeventiger en tachtiger jaren, heeft Amerika niet gekend. Het leelijk in den Amerikaanschen bouwtrant is de tegenstelling tusschen het geweldige van sommige gebouwen en de kleine gebouwtjes er naast: typisch immers is het dat de gemiddelde hoogte der huizen in New-York lager is dan die te Parijs. Eerst als alle huizen eens een hoogte zullen hebben gekregen ongeveer als nu de hoogste zal men het mooie kunnen appreccieren.

Intiem doen aan steden als Boston en Newhaven, waarvan spr. huizen op het doek laat zien, die aan onze omgeving doen denken. (Colonial style).

Wanneer echter in zulk een omgeving een sky scraper wordt opgericht, wordt dit werkelijk barbaarsch. Zoo b.v. in Newhaven waar men vlak bij de Yale University een reuzenhotel gebouwd heeft. Het zenden van een adres aan den gemeenteraad mocht niet helpen, hetgeen spr. bewees dat het zenden van protesten over bouwwerk in Amerika al evenmin helpt als in ons land. Men voelt in Amerika wel voor schoon, doch voor verkeer enz. wordt alles opgeofferd. Treinen, trams, telefoon- en telegraafleidingen, enz. worden gewoon op een lekkige stellage zonder enige poging tot mooi houden, aangelegd. Gelukkig dat ook daar vereenigingen als onze Heemschut actief beginnen te worden. Sterk typeerende voorbeelden bevestigden deze noodzakelijkheid.

Terugkomend op New-York en de sky scrapers, denkt spr. aan onze Heemschut; voor New-York zou spr. echter het liefst al het oude maar niet behouden, doch zoo spoedig mogelijk afbreken. Temidden van de reuzengebouwen verzinken ze toch in het niet. Als voorbeeld laat spr. een klein gotisch kerkje projecteren, nauw ingesloten tusschen geweldige entorenhoog daarboven uitstekende gebouwen. Men moet in zo'n omgeving naar andere schoonheidsfactoren gaan zoeken.

De Fifth Avenue behoort volgens spr. tot de mooiste straten der wereld. Een soortgelijke is de Great Avenue in Chicago.

Spr. komt dan tot de architectuur, die nog geheel afhangt is van de klassiek-Europeesche. De invloed van de Ecole des Beaux-Arts is zeer sterk merkbaar. Bij uitzondering vindt men ook wel andere stijlen, zelfs Hollandsche renaissance. De Amerikaansche sky-scraper bestaat meestal uit klassieke zuilen als onderbouw en dan zoveel verdiepingen met vlakke muren en regel-

matig geplaatste vensters; afgesloten door een klassieke kroonlijst. Het geheel is nooit druk of overladen. Intussen gaan er in Amerika stemmen op tegen deze hoge gebouwen. En dat wel omdat het niet algemeen als waar wordt erkend dat de duurte van den grond deze hoge gebouwen noodzakelijk maakt. Het is volgens beweren van sommigen een dwaling te meenen dat er naar boven geen economische grens zou zijn. Met cijfers is aangegetoond dat dit wel zoo is tengevolge waarvan het te hoog bouwen bestrijding ondervindt.

Een origineele Amerikaansche bouwkunst is, op enkele uitzonderingen na, nog verte zoeken. Nu betreurt men het afwezig zijn van een groot talent, dat had gebezield kunnen zijn bij deze reuzengebouwen met prachtig materiaal. Er was gelegenheid voor originele oplossingen: gebouwen zonder trappen, met in de plaats daarvan reusachtige litskokers. Toch is er wel iets van een eigen architectuur in wording; de stoot daartoe is gegeven door den bouwmeester Sullivan.

Na de pauze vertoont de verklarde spr. voorbeelden van officiële gebouwen, in Washington. Baedeker's bewering dat het Capitool een der schoonste gebouwen der nieuwe wereld zou wezen, noemt spr. absoluut onwaar: de fries om het dak is zelfs niet gebeeldhouwd doch geschilderd als ware het beeldwerk. Zoo is er meer. Er is in navolging van onze maalden te Washington er een gemaakt van 300 voet hoogte met een lift er in en kleine uitkijkrampjes; voorbeeld van het barbaarsche van den Amerikaan. Voor een leeszaal der bibliotheek in Boston liet men Puvis de Chavanne te Parijs muurschilderingen maken; waarbij de ambachtelijke zuiverheid van dit werk verwaarloosd werd, want de schilder heeft nooit Boston gezien; dus ook niet de omgeving waarbij zijn werk zou moeten aanpassen.

Overal vindt men er klassieke architectuur, zelfs de stations-moesten in Griekschen tempelstijl verrijzen. De uitvoering en de inrichting zijn echter zeer goed.

Het werksysteem van Sullivan munt uit door meerdere esthetische juistheid in verband met de constructie, het geen daarin bestaat, dat de ijzeren kern, die door de wanden der sky scrapers geheel is voortgezet, gereflekteerd wordt door de uiterlijke architectuurstijl der massa's. Sullivan is, behalve architect, ook schrijver en ideeëel-democraat. Hij las spr. stukken van hem voor waarbij hij ook blijk gaf een groot man te zijn. Een van zijn uitingen jegens de Amerikanen ludde: „Een kolossale energie vertoont uwe gebouwen, doch geen kracht; maar ze desnoods leelijk, doch laat er kracht van uitgaan".

Spr. laat enkele bouwwerken van Sullivan zien en vertelt o. a. dat Amerika baksteenmaak mooier dan wij; de beste echter worden gefabriceerd door een Hollander in Minneapolis. Spr. vertoont en werken van den talentvolsten architect van Amerika, Lloyd Wright, die sterk is in verrassende effecten. Zijn meesterwerk is een kantoorgebouw in Buffalo, een zwaar, massief gebouw van originele opvatting.

Spr. geeft dan nog enkele voorbeelden van werken uit den modernen tijd, zoowel in- als exterieurs, waaronder, enkele van zeer belangwekkende kwaliteiten. Inzonderheid geldt dit van het landhuis-type van Lloyd Wright.

Tot slot komt spr. tot de oerkunst van de oude bewoners. Hij laat enkele voorbeelden zien van gebruiksproducten, de zuivere cultuur (volks-)kunst van Indianen, Mexicanen enz. in den zuiveren en waren eenvoud der echte uit de aanwezige behoeften en den natuurlijken zin voorsochne ontstane handwerkskunst.

Amerika is een geweldig groot land, aldus spreker. Wanneer land en volk eens georganiseerd zullen zijn en zich

ontwikkeld zullen hebben dan zal Amerika worden „het" cultuurland dat ons zal leeren. Met de kenteekenen, nu aanwezig, is het zeker, dat er eens een Amerikaansche cultuur zal wezen, met als reflex een Amerikaansche architectuur, die ons verbaasd zal doen staan. Er zal een wereldcultuur van uitgaan, dat is spreker's vaste overtuiging.

De heer A. Salm Gzn. dankte den heer Berlage namens de „Mij. tot Bevordering der Bouwkunst", „Architectura" en den „Bond van Nederl. Architecten" voor zijn interessante voordracht, waarbij het auditorium zich met applaus aansloot.

Na afloop van deze voordracht had een souper plaats waaraan vele vrienden en vererders van Berlage deelnamen. Daar werd hij gehuldigd door de heeren H. J. Baanders, voorzitter van „Architectura et Amicitia"; H. J. M. Walenkamp, namens den „Bond van Nederl. Architecten"; J. Gratama, secretaris der „Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst"; Jac. van den Bosch, voorzitter der „Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst" en Van Gendt, student aan de „Technische Hoogeschool".

Op voorstel van den heer Roland Holst, werd een gelukwens en huldebetting aan Willem Royaards, door alle aanwezigen onderteekend, dezen jubilaris toegezonden.

De heer Baanders, nogmaals het woord vragende, sprak de hoop uit, dat de komende dag ons brengen zal wat zoo vurig wordt begeerd: een Raadsbesluit gericht op het eerherstel van Amsterdamsch Raadhuis. R.

J. H. LELIMAN PRIJVRAGEN 1911.

B. AFSLUITING VAN HET LEIDSCH PLEIN.

De Jury maakt bekend dat als inzender van het Ontwerp onder Motto „WETERING" zich heeft bekend gemaakt de heer J. P. L. Petri, architect te Amsterdam en van het ontwerp onder Motto „VAN WATER TOY LAND" de heer A. Kramer, eveneens te Amsterdam.

De inzenders van de ontwerpen onder de Motto's „KUIK TUUK" en „DOORXIOOSJE" hebben zich tot heden nog niet bekend gemaakt.

RECTIFICATIE.

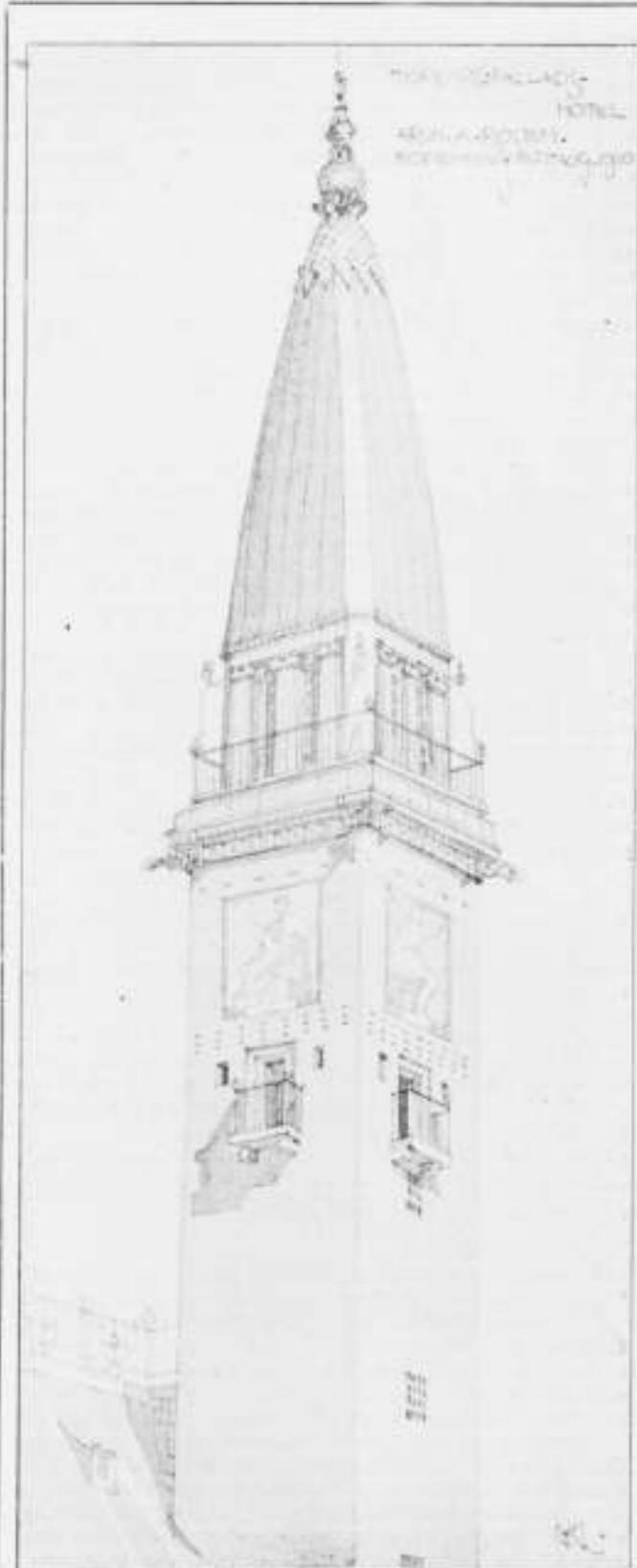
In het rapport der Jury van bovengenoemde prijsvraag wordt van het ontwerp Motto „WETERING" gezegd dat het te „stelselmatig" is opgezet. Dit is het gevolg van een drukfout. De Jury schreef „schotsmaatig".

Bij de bespreking van Motto „WALDA" staat: „Van de keuze der bepalingen... dit moet zijn „der beplantingen".

DE HEDENDAAGSCHE NIEUWBOUW TE AMSTERDAM.

Het Handelsblad van 29 Januari bevat een perspectieve afbeelding van het nieuwe gebouw der „Grote Club" dat eerlang zal verrijzen op den hoek van Kalverstraat en Paleisstraat nadat de laatste zal zijn verbreed, van welke verbreding de verbouwing der Grote Club het gevolg is.

Het Handelsblad schrijft onder deze afbeelding, na een opsomming van den toekomstigen inhoud het volgende: „Met het oog op de onmiddellijke nabijheid van het Paleis-Raadhuis heeft de ontwerper gemicende het uiterlijk der Sociëteit in een niet te zeer daarvan afwijkenden stijl te moeten ontwerpen en dus zich te moeten inspireren op de in de 17e eeuw hier te lande verrezen klassieke gevels, waarvan de voorbeelden gevonden worden o.a. in het Mauritshuis te 's-Hage, de Lakenhal te Leiden e.a. Zoo is dus op een onderbouw van bergsteen een door

Gekleurde potloodschets van den toren van het Palads-Hotel te Kopenhagen. (fig. 1).

twee verdiepingen doorgaande pilasterordonnantie met kroonlijst, fronton en balustrade het motief van den gevel, waartussen de baksteenmuren de gewenschte kleurschakering zullen brengen.
Architect is de heer Th. G. Schill."

In het voorgaand nummer van ons orgaan verscheen een reproductie naar de perspectieftekening van de door den architect J.-A. van Straaten ontworpen „Bijenkorf“ aan het Damrak en den Dam.

Deze beide gebouwen zullen, behalve wat de overige bouwbladen in de toekomst zullen te zien geven, mede het aspect bepalen van het herschapen Damplein. En welk aspect zal dit middenpunt der hoofdstad straks vertonen, nadat het in het eerste kwart van de zoste eeuw geheel in aanzien zal zijn veranderd?

De Bijenkorf, n.b. een oppervlakte beslaande van 2762 M² wordt opgetrokken in een 17-18e eeuwsche architectuur met gewapend beton als hoofdconstructie materiaal; de Groote Club ontwerper inspireerde zich op de klassieke producten der 17e eeuw. Is hier nog commentaar noodig? De genoemde bouwmeesters staan echter niet alleen bij zijn meer zoste eeuwersdén, twee tot driehonderd jaar achter bij hun tijd. Zwingen wij dus hierover . . . ; alleen dit, *indien er ooit een nieuw kasteel zal zijn, en deze komt, indien dan een cultuur zal zijn gegroeid uit den drang van den natuurlijken loop der zoste eeuw zelf, dan zullen deze zoste eeuwers daar waardijk geen schuld aan hebben.* R.

REISSCHETSEN VAN M. DE KLERK.

H. DE TOREN VAN HET PALADS-HOTEL TE KOPENHAGEN.
De hierbij gereproduceerde schets van den toren van het Palads-Hotel is de afbeelding van een schoon fragment uit een fraai modern opgevat bouwwerk aan het Raadhuisplein te Kopenhagen; waarvan de tweede af-

Hoofdgevel van het Palads-Hotel te Kopenhagen. (fig. 2).

beelding een totaal-aanzicht vertoont. Het hotel werd gebouwd door den Architect Anton Rosen. Het bestaat grootendeels uit diep rood gekleurden baksteen, die daartoe plaatste bijna algemeen wordt toegepast, afgewisseld met hier en daar wat graniet.

De toegepaste handvorm baksteen met domineerende kleur moet volgens den ooggetuige bijzonder mooi zijn. Dit schijnt men dan ook, te oordeelen naar de vrij algemene toepassing, wel in te zien.

Deze toren, oorspronkelijk van conceptie, evenals de gehele bouw, bezit dezelfde goede eigenschappen als zijn buurman van het Raadhuis; doch is veel minder groot en voornaam.

De fraaie, even maar gebogen spits is met koper gedekt. (Wordt voortgezet.)

R.

BOEKRECENSIE.

HANDELING VOOR HET HUSSCHILDEREN DOOR C. P. VAN HOEK. AMSTERDAM, VAN MANTGEM EN DE DOES 1911.

De schrijver zegt in zijn voorwoord: „dit werkje is bestemd voor ieder die in het schildersvak belang stelt, in de eerste plaats voor hen die zich willen bekwaam voor den graad van meester of gezel in het huisschilderen en voor leerlingen der ambachtsscholen. Verder voor bouwtechnici die belast zijn met de controle over schilderwerken.

Ziedaar dus, *zoet wieuw* de schrijver schreef.

De heer Cuypers schrijft in zijn aanbeveling: „In de laatste jaren zijn meerdere handboeken voor de verschillende bouwambachten verschenen. Dit mag als een gunstig verschijnsel gelden, omdat het bewijst, dat men meer zorg wenst besteed te zien aan de uitvoering der werken, die tot het gebied van den ambachtsman behoren.“

Ziedaar dus, *wauwauw* de schrijver schreef.

De inleiding vangt aldus aan: Onder het schilderen in technischen zin verstaat men het bedekken van oppervlakken van materialen met een min of meer vloeibare substantie, welke de eigenschap bezit, na eenigen tijd zich om te zetten in een vaste, harde, elastische, zich sterk aan den ondergrond hechtende laag, die de geschilderde bouwdeelen en voorwerpen aan de bestreken kanten volkommen afsluit en beschut tegen uitwendige, eventueel nadeelige, invloeden.

Het technisch schilderen heeft een tweeledig doel, n.l., verduurzaming en verfrissing.

Ziedaar dus, *ned* de schrijver schreef.

Nu blijft nog over te zeggen *hoe* de schrijver schreef. Gemakkelijk is dit niet. Immers, wij behoren feitelijk niet tot de personen voor wie deze handleiding geschreven werd, dan alleen in dit opzicht, dat wij in 't schildersvak „belang stellen“. Waren wij bezig ons te bekwaam voor examen, of waren wij belast met de controle van schilderwerk, wij zouden dit werkje om zijn uitvoerigheid en verstandige indeeling in velerlei opzicht kunnen prijzen.

Want zeker is het, de heer Van Hoek heeft de tank die hij zich stelde, ernstig opgevat. Reeds in de inleiding, waar hij spreekt van het vullen van de verfkast en het verstrikken van de verf, stelt hij het grote belang van schijnbaar onbeduidende handelingen, duidelijk in 't licht. Bij hoofdstuk I en IV springt duidelijk in 't oog — wat trouwens genoeg bekend is — op welk standpunkt de schrijver staat ten opzichte van het loodwitvraagstuk. Zijn mening, omtrent de mindere bruikbaarheid van zinkwit voor buitenwerk, wijkt belangrijk af, van de uitspraak der loodwitcommissie. Ook onze eigen ervar-

ring, zou ons de materialen voor buitenwerkanders doen kiezen dan de heer van Hoek aangeeft.

Hoofdstuk X behandelt het schilderen van nieuw ijzerwerk, het volgend hoofdstuk de bewerking van reeds geschilderd ijzerwerk. Aan beide hoofdstukken heeft de schrijver veel zorg besteed. Hij ziet dat het vrangstuk, hoe ijzer voldoende zal worden geconserveerd, steeds meer en dringender aan de orde zal komen. Hij weet hoeveel hiervan afhangt en het moet worden gezegd: onze spoerbruggen, stationsoverkappingen, enz. zijn bij den heer van Hoek in goede handen. Zoö geschilderd zullen zij het nummer begeven. Maar nu onze bruggenschilders, die zulk werk voor 15 ct. per M² uitvoeren. Een feit is, er wordt over het schilderen van ijzerwerk in de praktijk veel te ligt heen gelopen; er moeten hogere eischen aan gesteld worden. En zoö deze hoofdstukken de uitwerking hebben dat zij den schildersmeer ernst hiervoor bijbrengen, dan kan men ze hoogelijk roemmen.

Bij hoofdstuk XIII kan worden opgemerkt, dat het wel degelijk mogelijk is, om buitenpleisterwerk bij te plannen, hoewel de schrijver het tegendeel beweert. Ook zal niet iedereen schilder het met den schrijver eens zijn, waar deze beweert, dat het onmogelijk is, een sterke matvloer voor buitenwerk te bereiden.

Wat voorts over het schilderen van radiatoren gezegd wordt, is actueel en kan menigeen van nut zijn. De schrijver betreedt in dit hoofdstuk een terrein, waarop de meeste schilders zich niet erg thuis gevonden. Zuurvaste verven, vuurvaste verven, loogvaste verven, watervaste verven, men weet er gewoonlijk weinig van, maar de heer Van Hoek is hier een betrouwbare gids. Hoofdstuk XIV, het werken met verfsputten, is wel interessant om te lezen. De manier van werken, hoewel niet nieuw, is toch vrijwel onbekend, ook al omdat ze maar heel zelden toe te passen. Maar, het is toch wel goed, er eens iets over te lezen.

Ten slotte geeft hoofdstuk XX algemene werken en raadgevingen. Voor zoover deze van technischen aard zijn, eenvoudig en waard om te behartigen. Waar de schrijver echter spreekt over aanneming en concurrentie, dus feitelijk buiten zijn bestek gaat, blijkt hij geen juist kijk op die dingen te hebben.

Het geheel overzichtende kan gezegd worden, dat de schrijver gegeven heeft, wat hij in het voorwoord en de inleiding heeft toegezegd, de catalogeën personen, voor wie hij schreef, zullen door de wijsse waaronder hij schreef, van deze handleiding zekerlijk nut kunnen hebben.

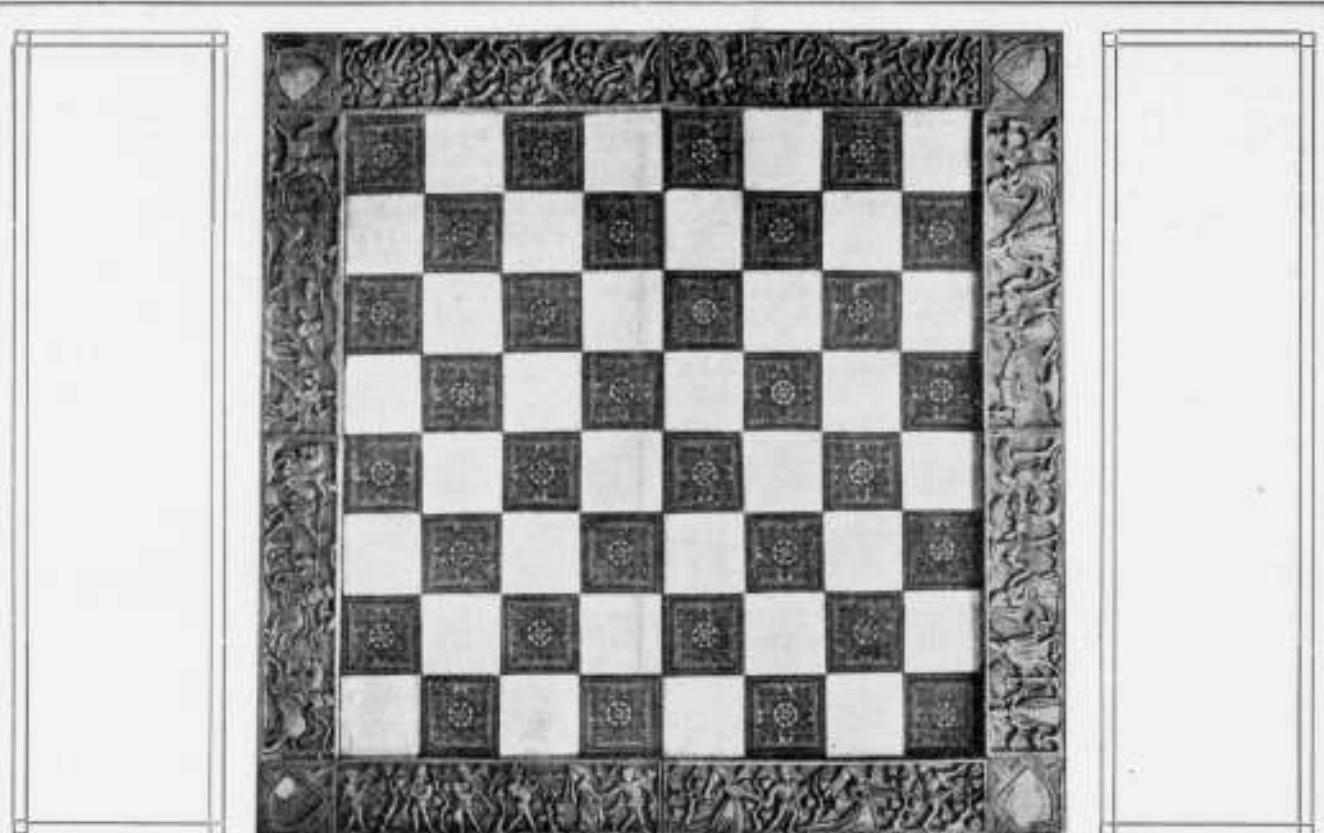
Amsterdam, 25 jan. '12. JOHAN L. TOL.

VAN DE OUDE AARDE EN HET NIEUWE WETEN.

V. HET SPEL DER KONINGEN.

ZOALS men weet, is het niet alleen bij den mensch dat „Spel“ beoefend wordt. Ook onder de dierenwereld wordt het aangetroffen. Hoe aardig is het niet 'n stel jonge honden of katten over elkaar te zien bultelen! Hun leuke grimassen en kromme sprongen kunnen ons doen *gieren* van de pret.

Ook jonge leeuwen en tijgers spelen. Ook vogels spelen. Ziet gij dien vucht raven daar in de lucht uit louter genoeg hun dansende, heerlijke golflinen beschrijven? Hoe hoger ontwikkeld het dier, hoe hoger ontwikkeld het spel bij hem is; en bij den mensch wordt het in zijn hoogsten (dat is in zijn georganiseerd) vorm waargenomen. Wij onderscheiden het spel bij den mensch in twee hoofdgroepen, namelijk in lichamelijke en in geestelijke spellen welke beide soorten natuurlijk niet afgescheiden van

Schaakbord (binnenste gedeelte) 15e eeuwsch Bourgondisch werk. Fig. 5.

elkaar kunnen bestaan, doch onmerkbaar in elkaar overvloeien.)

Spel heeft natuurlijk niets anders ten doel, dan de harmonische ontwikkeling van lichaam en geest te bevorderen.

Door verschillende z.g. Verlichten of Modernen worden spelen als: kaarten, biljarten enz. afgekeurd; doch dit zeer ten onrechte.

Ondanks de misbruiken, waartoe verschillende dezer spelen aanleiding kunnen geven; behooren zij tot de beste oefeningen tot de scherping van het vernuft en het verstand. Zij leeren ons juist en vlug denken; zij leeren ons "consipieren", dit is "saamvatten" „„opvatten".

Vooral voor kunstenaars is daaronder het spel van het hoogste gewicht. En hoe eindeloos verschieden zijn de verschillende spelen niet! Welk een afwisseling! Welk een onbeperkt aantal variaties worden onder de verschillende volken niet aangetroffen.

Eenige evenwel, daaronder zijn de voornaamste. En daartoe behoort op de eerste plaats: „*Het spel der koningen, het schaakspel*“. Overal ter wereld, en dat reeds sedert een ongekend aantal eeuwen, wordt het gespeeld. Het schaakspel biedt de meest mogelijke afwisseling in zijn moeiteijkheden, en is daarom het moeilijkste, en tevens het zuiverste aller spelen. Excessen, als bij vele andere, worden dan ook bij dit spel nimmer aangetroffen.

Bijgaande afbeeldingen van een overschoon schaakbord uit het midden der 15de eeuw, wil ik enkele bijzonderheden over het schaakspel mededelen die ongetwijfeld ook voor de kunst van belang zijn. De grondslag van dit spel is zuiver geometrisch, het

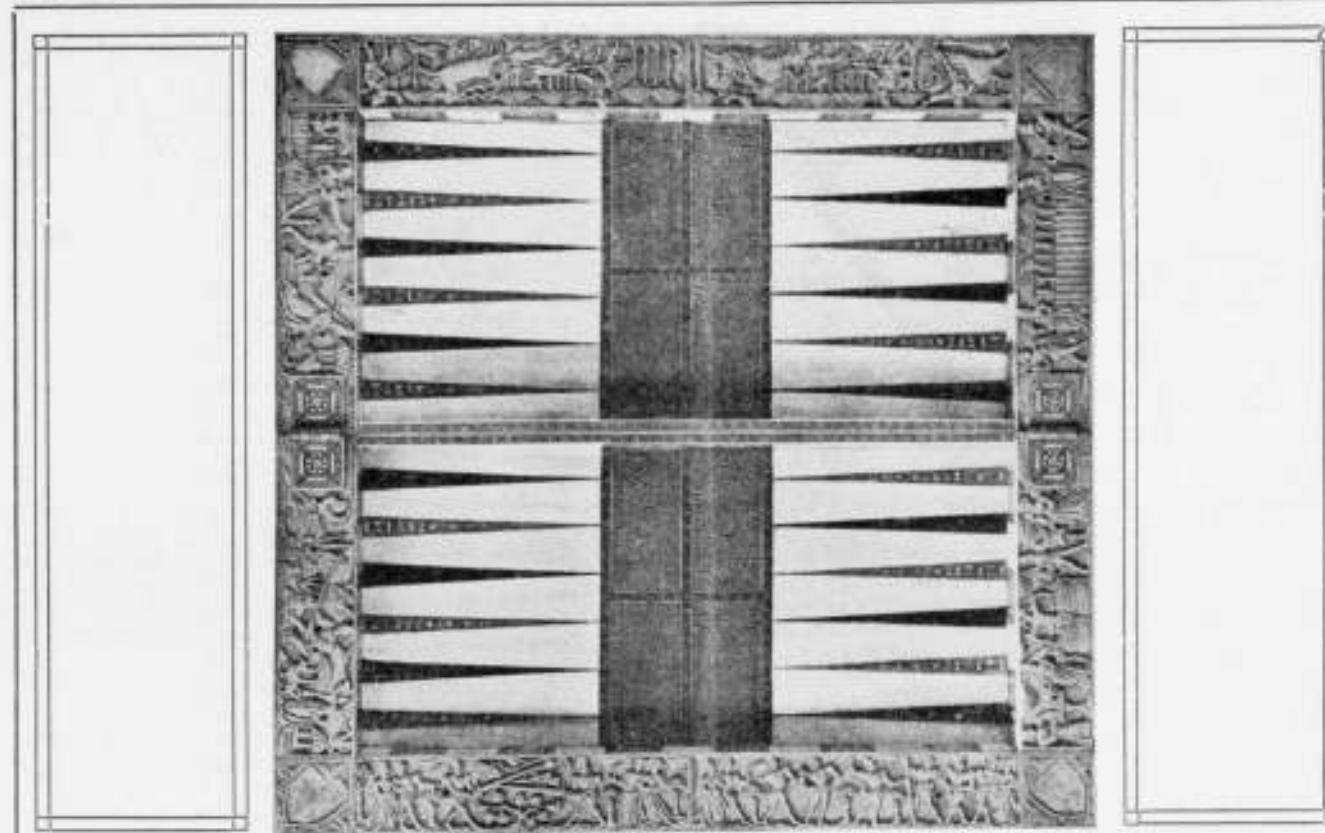
wordt gevormd door een aantal van 8 maal 8 = 64 kwadranten waarvan de helft licht, de andere helft donker gekleurd is. De figuren welke over dit vlak geschoven worden zijn eveneens licht en donker gekleurd, beide eveneens voor de helft. Het aantal figuren, dat op deze 64 kwadranten uitgevoerd kan worden, is onbegrensd;

en even onbegrensd zijn de combinaties, welke op kunstgebied op eenzelfde kwadraatschen grondslag uitgevoerd kunnen worden. Stel: de kwadranten bestaan uit 'n stuk stramien. Hoe verscheiden kunnen de borduurpatronen niet zijn welke op dezengrondslag ontworpen worden kunnen!

Wat de geschiedenis van het schaakspel betreft, is het volkommen zeker, dat de oorsprong ervan niet na te wijzen is. Verschillende thesen zijn daaromtrent opgeworpen. Den Ooster- en Westerlingen, den Grieken, Perzen, Babiloniërs en Indiërs is om heurten de uitvinding ervan toegeschreven geworden. Heden is men van mening, dat de oorsprong in Indië gezocht moet worden.

Een Kroniek der vijfde eeuw verhaalt van een wijzen Brahman, die zijn landsdespot door middel van het schaakspel een gewichtige sociale leercursus gaf. In den vorm van een aantrekkelijk tijdverdrijf kleedde hij de waarheid van de groote beteekenis, die voor de maatschappij het Volk heeft, in; en onbewust kreeg de vorst daardoor liberale denkbeelden.

Toen deze Brahman daarna als belooning een wensch uitspreken mocht, verzocht hij eene zekere hoeveelheid graan te mogen ontvangen. En wel op de volgende wijze: Men zou op het eerste schaakkwadraat één korf leggen; op het tweede 2, op het derde 4, en zoo vervolgens in het kwadraat opklimmend over alle 64 velden.

Trik-trak-bord (binnenste gedeelte) 15e eeuwsch Bourgondisch werk. Fig. 6.

Maar deze wensch deed zich als onuitvoerbaar kennen; want gansch Indië bevatte geen graan genoeg om dezen wenschter te kunnen voldoen!

Uit Indië kwam het schaakspel door bemiddeling van Indische missionarissen der elfde eeuw naar China. Vooral in Perzië maakte het aan het levenslustige hof der Sasanieden opgang, en ontleende het daar aan den „Schah“ zeer vermoedelijk zijn tegenwoordige benaming: „Schatruak-spel“, van den Schah, dat is: van den Koning.

De veelgekruiste Kulturverspreiders: de Arabieren, hebben Europa de liefdedienst van de invoering ervan bewezen.

(De laatste historische gegevens van dit overzichtje zijn aan een studie van Jarno Jessen in „die Gartenlaube“ No. 41, 1911 ontleend.)

Wat zegt ge wel van het hierbij afgebeeldde gecombineerde schaak- en trik trak bord?

Het is 15de eeuwsch Bourgondisch werk, bestaat uit ivoorsnijwerk en houtintarsia en bevindt zich thans in het Nationaal Museum (Bargello) te Florenze.

Het bord kan in het midden toegeklapt worden, gelijk op de afbeeldingen duidelijk te zien is. Het binnengedeelte ervan is het schaakkbord, het buitenste het trik-trak spel. (Overdruk uit „die Formenschatz“ No. 41, 1911.)

Laat mij, wat het schaakspel betreft, even nog opmerken dat in de middeleeuwen soms plastisch wonderschoone schaakspelen gespeeld werden, namelijk door de Koningen of vorsten, bijgestaan door hunne dames en pages in levenden lijve. Op een groot veld werden dan de kwadranten in hun beide kleuren aangegeven, waarover

zich dan de levende figuren onder leiding van een tweetal spelers moesten voortbewegen. Naar de bladen voor enige jaren mededeelden, hebben vermogende Engelsen of Amerikanen een dergelijk spel uitgevoerd. Men weet nu, dat zij toen niet de eersten waren. WALENKAMP.

INGEZONDEN.

Geachte Redactie.

In Architectura No. 4, 1912 lezen wij op blz. 26 bovenaan „De Heer Plate vraagt, wijzend op het vertoonde beeld van het „Doorgangshuis voor verwuilde meisjes“ te Apeldoorn, naar het verband tusschen het uiterlijk aanziend van dit gebouw, en de bestemming.“

Gezien de bestemming zou spr. het karakter van een gesticht verwacht hebben; waarop de heer De Basel antwoordt met de vraag „wat is karakter van een gesticht?“, daaraan toevoegende, dat is slechts een appre- ciatie, de architect heeft bij het ontwerp steeds rekening te houden met allerlei gegevens, wenschen, eischen, met de omgeving en andere invloeden van buiten. De architect is in dit opzicht een zeer gevoelig instrument, dat zich willig laat leiden door de genoemde factoren, dikwijls met ter zijdestelling van eigen inzichten ook, in elk geval stelle hij de bruikbaarheid van zijn schepping boven persoonlijke gevoelens, in sommige opzichten slechts is hij zeer koppig.“

En bij het lezen en overlezen is het mij niet gelukt de wenschelijke bedoeling van den heer De Basel in mij op te nemen. Het komt mij voor dat de waardeering (appreciatie) van een gesticht en elk ander gebouw nauw verband houdt

met de directe bestemming en dat een uitbeelding van dat doel de architectonische gevel dient te zijn.

In hoeverre een architect door de invloeden van buiten af, dus door de omstandigheden, dat niet bereikt heeft, raakt den grond der zaak niet. Het komt mij voor dat de waardering niet alleen uitgaan kan van de fraaie lijnen en verhoudingen, doch dat het voorgenomen zeer zeker ook medewerken moet ten opzichte der goede architectonische oplossing van elk bouwwerk.

Het zou mij aangenaam zijn van den heer de Bazel te vernemen of zijne strekking bij het antwoorden op de vraag van de heer Plate ook zoo geweest is, want het is mij niet mogelijk, zooods het nu in „Architectura” staat, een direct verband tusschen vraag en antwoord te zien.

Dat de bruikbaarheid van een gebouw zeer goed tegelijk als idee een architectonische uitbeelding wezen kan, zien wij o.a. in de model-boederij „Oud Bussum” en waarbij bovendien het kunstgevoel in harmonie gebleven is.

In dat werk toch is bruikbaarheid (als praktische eisch), hygiëne en schoonheid in evenwicht. C. J. DE HAAS.

Ter beantwoording van bovenstaande opmerkingen diene dat ook ik geen verband tusschen vraag en antwoord in het verslag zie; dit komt omdat de vraag en het antwoord niet volledig zijn weergegeven en juist van het antwoord slechts datgene wat op het weggetallen deel der vraag betrekking heeft.

De vraag van den heer Plate vervolgde met „waren er misschien bij de opdracht wenschen in die richting geuit.” Mijn antwoord was: „dat is het eigenlijke karakter van een gesticht: is dat het droge eenigszins sombere, gesloten type dat men dikwijls daarvan maakt? dit is een quæstie van inzicht en appreciatie.” Ik dacht daarbij aan de sterke kentering der laatste tijden, in de pedagogische inzichten omtrent verzorging van minderwaardigen; waarvan reeds gevolg was dat vele categorieën van mensen die vroeger in z.g. gestichten werden opgesloten, nu in meer halfvrije toestand worden verzorgd; uiteraard worden dan daartoe geschikte gebouwen vereischt.

Op bovenstaande liet ik volgen „mijn oogaf was een doorgangshuis voor verworloosde kinderen, een tehuis voor 15 tot 20 meisjes, ik meen dat het karakter van het bouwwerk met dit doel in overeenstemming is.”

Op het gedeelte der vraag dat niet in het verslag is opgenomen staat meer de nevenbeschouwing in het antwoord dat wel in het verslag staat.

Ik geloof dat de zaak den heer de Haas nu duidelijk zijn zal en dat hij niet bevreemd behoeft te zijn dat mijne mening omtrent het voorname architectuurprincipe, naard en karakter betreffende, zich wijzigt; trouwens in mijn voordracht bij de conferentie over het bouwkunstelement in Heemschut, heb ik op dit beginsel nogal nadruk gelegd.

Ik wil van deze gelegenheid tevens gebruik maken om nog een andere onjuistheid in het verslag der discussie te rectificeren, dit kan echter eenvoudig gebeuren door het schrappen van één woordje, nl. het woordje *moet* aan 't eind der zesde regel v.o. kol. 1 blz. 26.

Volledigheidshalve volgt, dat ik naar aanleiding der opmerking van de heer Zwagerman, welke den grond der zaak raakte, zeide, dat hij een fout maakte door te meenen dat systeem kon dienen ter controle van vreeschepping; dat elke kunstdaad, zoals hij juist gevoude, zijn oorsprong vindt in den diep ondergrond van het onbewuste, om de spontaneiteit van den geest, de visie van den kunstenaar; dat in die visie een moment van

verhelderd bewustzijn optreedt, een bewustwording welke de karakteristiek van het motief der visie doet kennen.

Deze karakteristiek moet worden vastgehouden als het waardevolste element; en deze karakteristiek vindt zijn uitdrukking in den wiskunstigen oer- of grondvorm, in welke, evenals in een zaad, de ontwikkelde plant zich bevindt. „Het systeem” nu, zal de methode zijn volgens welke de ontplooiing en uitgroei tot kunstvorm geschiedt. Bussum, Januari 1912. K. DE BAZEL.

HET RAADHUIS VAN AMSTERDAM IN DE RAADSVERGADERING VAN 31 JANUARI.

Aan de orde is de Voordracht van B. en W. om hen uit te noedigen, zich tot den Min. van Binnenl. Zaken te wenden met eenige vragen betreffende de Paleis-Raadhuis-quæstie; — met de missive van B. en W. ten geleide van een memoria van eenige leden der Raadhuis-Dam-commissie naar aamleiding van deze voordracht; — het voorstel van de raadsleden Lambrechtsen van Ritthem, Scheltema en Zwart, houdende amendement op het concept-besluit van de voordracht; — en het voorstel van de raadsleden Vliegen, Wibaut, Van den Tempel, Van Kuijkhof, Gulden, De Miranda en Wolring, houdende amendement op hetzelfde concept-besluit.

De Voorzitter deelt mee, dat van tien Raadsleden, namelijk de heren Ter Haar, Schoch, Worst, Posthumus Meyjes, Röell, Fabius, Boissevain, Van Os, Hendrix en Ruys het verzoek is ingekomen, om aan de openbare behandeling van dit onderwerp een besloten zitting te doen vooralgmaen. Ingevolge de Gemeentewet moet aan dit verzoek worden voldaan als meer den 1/3 der leden het vraagt. In die besloten zitting moet dan beslist worden, of het onderwerp in besloten zitting zal worden behandeld.

De heer Wibaut komt hier tegen op. Volgens de Gemeentewet mag in besloten zitting geen beslissing worden genomen over het doen van uitgaven niet op de begroting voorkomende of de daarop uitgetrokken posten te boven gaande. En dit geldt niet voor het voorstel Lambrechtsen c.s.

De Voorzitter herhaalt, dat in besloten zitting moet vergaderd worden nu meer dan 1/3 der leden het vraagt.

De vergadering gaat over in comité-generaal.

Na ongeveer drie kwartier wordt de vergadering heropend.

De Voorzitter deelt mede, dat in de besloten zitting besloten is, dat aan de behandeling der Paleis-Raadhuisvoordracht, in openbare zitting, geen behandeling in besloten zitting zal voorafgaan. De behandeling van dit punt wordt uitgesteld tot heden over 14 dagen. A.Hbl.

Geduld, geduld; Keulen en Aken zijn niet in één dag gebouwd! R.

PRIJSVRAGEN.

I. Genootschapsprijsvragen 1911. (Zie de programma's in No. 43 1911); welk nummer nog steeds verkrijgbaar is.

II. Ontwerpen van arbeiderswoning-menubeleffing van de Vereniging „Ons Huis” te Rotterdam.

Volledigheidshalve volgt, dat ik naar aanleiding der opmerking van de heer Zwagerman, welke den grond der zaak raakte, zeide, dat hij een fout maakte door te meenen dat systeem kon dienen ter controle van vreeschepping; dat elke kunstdaad, zoals hij juist gevoude,

zijn oorsprong vindt in den diep ondergrond van het onbewuste, om de spontaneiteit van den geest, de visie van den kunstenaar; dat in die visie een moment van

ARCHITECTURA

ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMESSTRAAT 1746, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

I. Als gewoon lid wordt voorgesteld de heer D. Jolink, baukundige te Amsterdam, door de heren Jos. de Jonge en G. J. Rutgers.

II. AFDELING VOORGEZET- EN HOGER BOUWKUNST-ONDERWIJF.

Na voltoening van den driejarigen Cursus dezer Afdeeling wordt op voordracht van het Bestuur der Afdeeling, gehoord de docenten, het diploma toegekend aan de heren D. Saal te München, W. Noorlander te Amsterdam en I. Coenraad te Zaandam. De diploma's zullen op een nader te bepalen datum in een ledenvergadering worden uitgereikt. JAN DE MEIJER, *te Secretaris.*

GENOOTSCHAPS PRIJSVRAGEN 1911.

Op de 4de der Genootschapsprijsvragen, glas-in-loodvenster voor een trappenhuis, kwamen twee antwoorden in onder de motto's:

1. „Primum Mobile”, 1 tekening.
2. „Adelaar”, 2 tekeningen.

Voor de Jury, H. A. J. BAANDERS.

EERE-PRIJSVRAAG „GODEFROY”.

Wij vestigen de aandacht onzer leden en lezers op het hierachter aangedrukte programma van de Eere-prijsvraag „Godefroy”, een Studie-prijsvraag voor een Architectenhuis.

RED.

PLAATWERK „DE ARCHITECT”.

Zooeven verscheen de 6e aflevering van den 10en jaargang, inhoudende de plannen, de ex- en interieurs van twee woonhuizen te Den Haag en Scheveningen, ontworpen door en uitgevoerd onder de leiding van de architecten A. R. Hulshoff en A. A. Kok te Amsterdam. Deze aflevering, die vertraagd is ten gevolge van oponthoudbaarheid aan de drukkerij, wordt spoedig gevolgd door aflevering 1 van den 20sten jaargang, welke ter perse is. Nog steeds zijn niet alle leden van A. et A. abonneerd op onze standaard-uitgave. Men melde zich voor den 20sten jaargang bij de Administratie.

J. H. LELIMAN-PRIJSVRAGEN 1911.

B. AFSLUITING LEIDSCH PLEIN.

Als ontwerper van het motto „Doornroosje” heeft zich bekend gemaakt den heer Joh. T. Looijen, architect te Den Haag.

Door de Club van Utrechtsche leden van het Genootschap „A. et A.” is onderstaand adres verzonken:

Aan de Staten der Provincie Utrecht.

Geeft met verschuldigden eerbied te kennen de Club van Utr. leden van het Gen. „A. et A.” dat zij met groote belangstelling kennis genomen heeft van het door Mr. K. Hazelhoff Roelfsema ingediende voorstel tot het weren van inbreuk op natuurschoon bij de Staten der Provincie Noord-Holland.

dat voornoemde Club het noodig acht ook Uw College in overweging te geven het voorstel van genoemde heer te willen aannemen, gezien hebbende de brutale plaatsing van schreeuwende en onoogelijke reclameborden in de bij uitstek mooie en intieme provincie Utrecht.

dat genoemde vereniging derhalve met groot leedwesen ziet, hoe door het egoïstisch beginsel, welke dit „reclame maken” aankleeft, het natuurschoon ondervindt wordt en dat zi het ten zeerste toejuichen zou, wanneer Uw College overgaan wilde een verbod, als in de ontwerpen verordening van den heer Mr. Hazelhoff Roelfsema neergelegd, aan te nemen en toe te passen.

Het welk doende,

de Club van Utrechtsche leden van het Gen. „A. et A.”

De Voorzitter: De 1ste Secretaris:

w. g. / C. J. DE HAAS.

VERSLAG VAN DE 130^e GEWONE LEDENVERGADERING, GEHOLDEN OP WOENSDAG 7 FEBRUARI 1912 IN HET GENOOTSCHAPSLOKAAL IN PARKZIETTE.

De voorzitter, de heer H. A. J. Baanders, opent met een welkom aan de aanwezigen de vergadering, waarna de notulen der vorige gelezen en onveranderd goedgekeurd worden.

Medeeling wordt gedaan van het inmiddels gepubliceerd adres dat een 28tal ondertekenaren verzonken aan Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken om te waarschuwen tegen de voorgenomen herhaalde uitbreiding van de fragmentengebouwen in den Rijks-Museumtuin. De voorzitter noemt deze publicatie voorbarig en buiten de bedoeling van degene die de beweging opinitiatief van ons bestuur begonnen, en vreest dat de zaak daardoor zal geschadeld worden. Zooeven als een afspraak tot geheimhouding veroorlooft doet de voorzitter mededeeling van het verloop der zaak. Uit den geobserveerde toestand bleek dat 't beter zou zijn voorlopig op deze eenvigzame gedekte wijze te werk te gaan dan de grote

trom te roeren. Het belang der zaak zou daardoor gehaast zijn. De heer Weissman, die geengelegenheid hadde des tijds bijeengeroepen vergadering bijte wonen, acht bij een zoo belangrijke zaak een gezamenlijk optreden der verschillende corporatieën nuttiger en meer doeltreffend, in ieder geval zou dit meer indruk gemaakt hebben dan dit adres van een groep willekeurig gekozen personen. De voorzitter is van mening geweest dat een voor-actie moet voorafgaan. Verschillende gegevens wezen erop dat directe openbaarheid minder goed was. De heer Weissman blijft van mening dat een ernstig protest moet uitgaan van de kunstwereld en stelt voor dat A. et A. daartoe het initiatief zal nemen; acht 't onverklaarbaar dat de bouwmeester zelf in de zaak berust, zoodals reeds herhaaldelijk gebleken is, en meent dat alle toevoegsels gesloopt zullen moeten worden, zul er iets bereikt zijn.

De heer De Jongh ondersteunt het voorstel tot een openbare protestbeweging en zou zelfs niet op nadere gegevens willen wachten; geheimzinnigheden bederven de zaak.

De voorzitter herhaalt dat dit de eerste gedachte is geweest; doch overwegende is gebleken dat van een actie, zoodals thans opgezet, meer resultaat in uitzicht stelde. Het z.g.n. onderonsje moge al niet het doel bereiken, 't is met ernst voorbereid.

Opnieuw stelt de heer Weissman, gesteund door den heer De Jongh voor dat A. et A. zich in verbinding zal stellen met zustervereenigingen om een gemeenschappelijke actie voor te bereiden; welk voorstel door den voorzitter wordt overgenomen. De behandeling wordt aan het bestuur overgelaten.

Bij ingekomen stukken wordt behandeld een schrijven van de Ver. tot Bev. v.h. Vreemdelingenverkeer, ons bestuur uitnodigende deel te nemen aan te houden besprekingen over het plan 2013 ontworpen door den secretaris der Mij. van Nijverheid en om te onderzoeken in hoeverre dit plan kans van slagen zoude hebben. De voorzitter is uit en door het bestuur als gedelegeerde aangewezen en heeft als zoodanig de eerstebijeenkomst bijgewoond, waar besloten is tot voormeld onderzoek. Besloten wordt deze zaak voorlopig aan het bestuur over te laten.

Een vijftal candidaten voor het gewoon lidmaatschap worden bij ballotage met algemeene stemmen toegelezen waarna de heeren S. H. de Roos, Chr. L. Schauf en G. H. Roobol, die in de vorige vergadering zijn geballoteerd als zoodanig geïnstalleerd worden.

Hierna erlangt de heer Weissman het woord tot het houden zijner causerie: „In Italië".

Vooraf brengt spr. onder de aandacht, en dit naar aanleiding van enige ingezonden stukken in de „N. Rott. Courant", dat voor de Dambebauwing, Blijenkorf en Croate Club, de Schoonheidscommissie is uitgeschakeld geworden. Was deze Commissie door den Gemeenteraad ingesteld, dan ware dit onmogelijk geweest. Spr. beveelt aan deze kwestie met andere vereenigingen te bespreken en te overwegen, wat daarin te doen is.

Spreker komt dan tot de aangekondigde causerie en leidt zijn gehoor aan de hand van een aantal projectie-beelden langs een reeks Italiaansche steden, om telkens enige der voornaamste gebouwen uit den beteren tijd te bespreken.

Eene vergelijking tusschen een kerk uit de 6e eeuw en het onlangs door den heer Berlage besproken moderne bouwwerk van den Amerikaanschen architect Lloyd Wright geeft aan 't slot den heer Nijhoff aanleiding tot een ernstig protest. Deze vergelijking in weinig waar-

deerde woorden heeft dezen spreker pijnlijk getroffen, waarom hij nadrukkelijk daartegen wenscht te protesteren.

De voorzitter geeft als zijn mening te kennen, dat men de woorden van den heer Weissman niet als een nauwgezette conclusie heeft op te vatten, noch te beschouwen, terwijl de heer Weissman, zonder onderschatting van de prestaties van Wright, meent dat deze hetzelfde kunstgevoel zou kunnen bezitten als de bouwmeester van Ravenna in de 6e eeuw.

De heer Weissman blijft van mening dat een ernstig protest moet uitgaan van de kunstwereld en stelt voor dat A. et A. daartoe het initiatief zal nemen; acht 't onverklaarbaar dat de bouwmeester zelf in de zaak berust,

zoodals reeds herhaaldelijk gebleken is, en meent dat alle toevoegsels gesloopt zullen moeten worden, zul er iets bereikt zijn.

Dit kleine incident is hiermee gesloten.
Niets meer aan de orde zijnde, volgt sluiting. R.

HET RIJKS-MUSEUM TE AMSTERDAM.

In „Architectura" No. 40 van 7 October 11, bladz. 322, werd de aandacht gevastigd op een gevaar, waarmee op nieuw het Rijks-Museum werd bedreigd. Onder meer werd in het betreffend artikel gezegd: „want het is niet de eerste maal dat men zonder slag of stoot een aanbouw aan het Rijks Museum heeft geduld. Dat het tijd wordt hier ernstig in te grijpen om te trachten te verhinderen dat meerder uitbreiding van aanbouwen plaats heeft, is wel de plicht van elk die prijs stelt niet alleen op *oude*, doch ook op *hedendaagsche* monumenten. De quæstie is deze:

Het plan bestaat den aanbouw voor de verzameling „Moderne Kunst", welke reeds zoo'n afschrikwekkend voorbeeld van uitbreiding is, en een groot deel van het Museum aan het oog onttrekt, uit te breiden in Noordelijke richting, zoodat dan ook een der zivleugels, die langs de Jan Luijkenstraat, gezien van het Museumplein, aan het oog onttrokken zal worden, benevens den zuidelijken toegang van dien vleugel. Nood breekt echter wetten! en zoo zal men zien dat men voor een collectie schilderijen, welke men even goed overal elders kan plaatzen, een onzer hedendaagsche monumenten zal gaan opofferen! Neemt men daarbij nog in aummering dat, om die uitbreiding te volvoeren, al de pas keurig opgestelde fragmenten van de Nieuwe Zijds Kapel zal moeten slopen en op een andere plek wederom zal moeten opstellen, dan blijkt hier tevens uit, dat er vrij roekeloos met de Rijksmiddelen wordt omgesprongen.

Aanbeveling zou het daarom verdienen om hiertegen een ernstig protest ter gelegenheid te doen van de bevoegde autoriteiten te doen toekomen, opdat onze nakomelingschap ons niet *die miskunst* behoeft toe te schrijven, waarvoor wij hen zoo menigmaal hebben aansprakelijk gesteld, en dat ons niet het verwijt treffen, dat wij de Oude Monumenten weliswaar beschermen, doch voor die onzer tijdenooten geen oog hadden, en niet wisten te waardeeren. Door deze waarschuwing de aandacht te trekken van de steeds actief optredende Genootschappen is het doel van deze regelen.

Hoewel nu juist niet de Genootschappen als zoodanig het geval behandeld hebben, is deze waarschuwing toch geenszins zonder resultaat gebleven. Een ernstig en nauwgezett onderzoek werd ingesteld. Eenige aanwijzing gaf ook de Staatsbegroting voor 1912 en de debatten daarover in de Tweede Kamer.

Het voorlopig resultaat, het eerste dat voor publicatie geschikt is, bestaat in het navolgend adres dezer dagen gericht aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken en huidende: „Ondergetekenden geven met verschuldigden verbied te kennen:

Dat zoodals blijkt uit de memorie van antwoord betrekkelijk het V hoofdstuk der staatsbegroting voor het dienstjaar 1912, bij Uwe Excellentie in ernstige overwe-

ging is de vraag: of niet door vergrooting van den bestaanden uitbouw in de tuinen van het Rijksmuseum te Amsterdam, ten behoeve van een toegezegde uitbreiding der Druckerverzameling, meerder ruimte moet worden gevonden.

Dat zij en het overwegen en het met bekwaam spoud ter hand nemen van het verschaffen van meerder museumruimte voor deze collectie ten zeerste toejuichen. Dat zij het nochtans, om redenen van esthetisch en praktisch belang, ernstig zouden betreuren, indien besloten werd daarvoor de museumtuinen nog verder te bebouwen dan nu reeds is geschied; — terwijl zij overtuigd zijn dat een betere oplossing der kwestie wenselijk en zeer goed mogelijk is.

Dat de reden van esthetisch belang, waarom zij dezen verderen uitbouw zouden betreuren gelegen is in het feit: 1e. Dat de voorgenomen uitbouw, niet kan worden gesitueerd ten opzichte van den bovenkant der wegen en van de gebouwen van het museum zoals dat voor een bouwwerk van deze kwaliteit passend is; 2e. Dat deze bijbouw het aanzicht op het nog overgebleven gedeelte van den fraaien zuidelijken museumgevel voor een groot deel onmogelijk zal maken en daardoor tevens het esthetisch effect van het museumgebouw, als dominante punt in het Amsterdamsche stadsbeeld aanzienlijk zal schaden; en zulks, terwijl toch dit gedeelte van het gebouw gekeerd is naar een stadsgedeelte dat aangelegd is in verband met ditzelfde museum en dat zich tot een eerste klasse stadskwartier ontwikkelt.

Dat de reden van praktisch belang gelegen is in het feit, dat de verlichting der schilderijencollectie zelve, waarin toch deze bijbouw zou worden gesticht, zeker gebrekig zal zijn; doordien deze bijbouw betrekkelijk dicht bij den veel hoger, nagenoeg op het zuiden gelegen en in rooden steen opgetrokken gevel en speciaal den Nachtwachttoren zou naderen, waardoor het ontstaan van wederkerig hinderlijke reflexen onvermijdelijk wordt. Dat zij vervolgens meenent te weten hoe nog meerder uitbreiding van de Druckercollectie in de toekomst niet is uitgesloten, in welk geval de nu bedoelde vergrooting toch weder niet toereikend zoude zijn, terwijl dan echter in den tuin geen plaats meer over is voor nog verdere bijbouw.

Dat zij mitsdien Uwe Excellentie dringend in overweging zouden willen geven om, indien blijken mocht dat de totale museumruimte moet worden uitgebreid, de noodige voorbereiding te treffen voor den bouw van een bijgebouw op het daarvoor reeds door de gemeente Amsterdam gereserveerde terrein; terwijl zij vertrouwen dat de gemeente Amsterdam niet ongenegen zal zijn deze zaak harerzids metterdaad te bevorderen.

En intusschen de, ook door ons met grote erkentelijkheid tegemoet gezienne uitbreiding der Druckercollectie, onverwijd te aanvaarden, maar deze aanwinst voorlopig onder te brengen in de bestaande museumruimte zelve, waarin naar hunne overtuiging, zeker, door verschikking, zuivering en gedeeltelijk overbrengen naar depots, de noodige plaats en het noodige licht te vinden zijn.

Dr. Jan Veth, K. de Bazel, Prof. A. J. der Kinderen, H. A. J. Baanders, Jan de Meijer, C. W. Nijhoff, Corn. Veth, Prof. Dr. Brugmans, Dr. Easton, J. Gratama, A. J. Joling, Herman Robbers, Jan Stuyt, Jan Dunselman, Frank Lans, Dorus Herman, W. Reinders, C. W. Dak, Bart van Hove, R. N. Roland Holst, H. P. Berlage, W. de Vlugt, Albert Verwey, Mr. K. Hazelhoff Roelfsema, Van Bruggen, J. H. W. Leliman, A. Salm G. Bzn., Prof. O. Lanz en C. H. Posthumus Meyjes.

Het bovenstaande behoeft weinig commentaar. Toch kunnen er enkele zaken aan worden toegevoegd welke eenigen tijd geleden besproken zijn in een vergadering bijeengeroepen op initiatief van eenige onzer bestuursleden, welke bijeenkomst een vertrouwelijk karakter droeg.

De bestaande fragmentengebouwen, en de laatste bijbouw niet het minst, hebben den fraaien zuidelijken gevel, en daarmee het gehele aspect, van het belangrijkste gebouw in ons land uit de tweede helft der vorige eeuw reeds nu zeer ernstig ontsteld, zelv verminkt. Door deze uit esthetisch oogpunt waardeloze uitbreiding, wellicht ook praktisch weinig geschikt, is het monument zelf zoodanig benadeeld, dat zonder twijfel onze met meer esthetisch gevoel en piëteit toegeruste nakomelingschap het grootste deel daarvan zal doen verdwijnen. Zonder meer zal men het gebouw in zijn volle waardigheid en al zijn majestetie terug willen hebben, het willen zien zoals de geniale ontwerper het der menschheid geschap. En dan is 't van zelf sprekend dat, behalve de ruimte van het Museumplein, ook die van den Museumtuin zal worden opgevorderd. Niet alleen zou het verder bebouwen niet anders als schematisch zijn en vernietiging van het waardevol nationaal bezit, doch men zou dit doen met de wetenschap dat de daaraan bestede statsmiddelen, behalve aan een misdadig, slechts aan een zeer tijdelijk te dienen doel werden verspild.

Het is dus de taak van de kunstwereld, draagster van de verantwoordelijkheid tegenover hare natie in gevallen als het onderhavige, de regeering tijdig en ernstig te waarschuwen, mi deze gekomen is, met een plan dat in weerwil van het geldelijk offer aan de kunst, en als zoodanig van prijzenswaardige strekking, getuigt van gemis aan het juiste inzicht nopens den kunstenaar en diens scheppingen, hier bovendien het nationaal kunstbezit. Hopen wij dat de regeering en hare randgevers deze waarschuwing zullen willen ter harte nemen en de voorbereidingen tot de voorgenomen te veroordeelen, en bovendien ontoereikende, maatregelen zullen staken om hare aandacht te wijden aan het voorbereiden van een betere oplossing die toch waarlijk niet ver te zoeken is.

EREPRIJSVRAAG „GODEFROY". STUDIEPRIJSVRAAG VOOR EEN ARCHITECTENHUIS, UITGESCHREVEN DOOR DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Omschrijving.

Het Architecten-huis is gedacht te zijn het Vereenigingsgebouw in zetel van de Federatie der verschillende Architecten-Vereenigingen hier te lande.

Het Architecten-huis wordt vermoedeld te worden opgericht op een rechttoegang vrij terrein, ter grootte van 40 X 60 M., begrenst in de nieuwe stadsuitbreiding van een der grootste steden van ons land, gelegen niet van der lengte-zijden aan een hoofdverkeersweg en niet de korte zijde aan een straat, van minder belang, en verder ingesloten door heidendome eigendommen. De Hoofdverdieping eerste verdieping, alsbuiten bestemd voor de Architecten, moet bestaan Tentoonstellings-, Voorzetschaps-, Vergaderzalen, Bestuurskamer, Secretariaat, Bibliotheek en Archiefkamer, enz.

Op den beginnen grond bevinden zich de zalen voor de Permanentie Expositie van Bouwmateriaal, enz., met woning voor een Concierge, roomde van Café-restaurant, waarin de Kastelein-pachtor heeft voor de huizing van de huishouding van de huishouding, terwijl een keuken, roomde de Kastelein-pachtersrooming, op de laagste verdieping gelegen is.

De pachter voortsette rechten in de verhuizing en huizing van een 6-tal Architectologergasten, welke daar gelijk bij „zich" het geval is — overnachten kunnen, als er aldaar geen pied-a-terre hebben en gemonodeerd worden door hun Vereeniging.

Op deze verdieping moeten ook een 4-tal Architecten-Atricles disponibiliter zijn.

Het niet bewoonde gedeelte wordt als Tuin aangelegd, waarvan

een geleding in directe verhouding moet staan met het Café-restaurant en niet de zalen der huishoudingen, Permanenten Expositie, om evenals verhuisd te worden aan fabrikanten en leeuwiers, welke in de open-lucht kunnen exposeren.

Voorstel een elektrisch gedreven Personenslift, vanaf den Begane grond tot op de 2e Verdieping, een dito evenwichtige Transportlift, vanaf het souterrain tot de 2e Verdieping daaroverheen, zowel voor personen (eigen en huurpersoneel van den pachter), als voor het transporteren van kosten, tentoonstellingsvoorwerpen, etc. Ten slotte de nodige lokaalvertrekken, Bergplaatsen, Tadetten, W.C.'s, etc. Een en ander hieronder nader omschreven.

Regime Grond.

De Begane-grond Verdieping is gelegen 50 c.m. boven het trottoir. Op deze verdieping een ruime Vestibule met Tochtportaal en Fietsonstelling, een Sprek- en Wachtkamer, waarin Loge voor den Forter. Een Trappenhal met Hoofdtrap tot aan de 2e Verdieping, een Dienstramp en de beide ruwe genoemde Lafften.

Een zaal, of vergunning van kleineren zalen, en in verbinding met den tuin; ten behoeve einer Permanenten Tentoonstelling van Bouwmateriale, met een gezamenlijk oppervlak van ongeveer 430 ad 440 M².

Voorstel tot deze tentoonstelling behorende en in verbinding met deze zaal of zalen: een 2-tal Modelvertrekken, elk groot ongeveer 12 ad 15 M².

Woning voor den Concierge, bestaande uit: Woonkamer en Kastooi, grote en kleine Stoapkamer en een Keukentje, de beschrijdige Bergplaats, W.C., eige Dienstramp, ons.

Aangetekende vertrekken van de Conciergegewing, en de modelvertrekken der Permanenten Tentoonstelling slechts ongeveer 3 M², hoog behoeven te zijn van vloer tot vloer, in tegenstelling met de grote Tentoonstellingszalen en het Cafeterium, die wel dubbel zo hoog moeten zijn, kunnen bedoelde woning in expositieterrekken over 2 verdiepingen verdeeld worden, dus ten Beganegrond Verdieping met Entresol.

Een Cafeterium met een oppervlak van ongeveer 150 M², met Terras aan den tuin, toegang vanaf de voornaamste straat of hoofdstraatweg, met beschutte Tadetten, W.C.'s en Urinoirs.

Eerste Verdieping.

Een grote en een kleine Tentoonstelling, tevens Voordracht- en Vergaderzaal, resp. groot ongeveer 180 en 70 M²; doch soodanig geprojecteert, dat zij in bijzondere gevallen tot een groote zaal vereenvoudig kunnen worden.

Een Bibliotheek tot grootte van ongeveer 20 M².

Een kieskamer grenzende aan den Bibliotheek.

Een Bestuurskamer en iets kamer voor den Secretaris.

Een kamer voor Commissie-vergaderingen.

Een 2e vertrekken elk met een oppervlak van ongeveer 40 M², met inbegrip van inmurkosten, ons.

Een Luchtkamer, ongeveer 80 M², met zinsballoon. In dit vertrek een Blaffer, verbonden door een spijlenlift, moedig met het Cafeterium, alsmede met den kantoor op de 2e verdieping.

Voor de bediening: keuken en etaminatie-spil-trap met het Cafeterium.

Een gemeenschappelijke Sprekamer en Telefooncel.

Verder, behalve de reeds genoemde dienstramp en Trap naar de 2e Verdieping.

Voorstel: kleine Vestiaires, Tadetten met W.C. en Urinoirs.

Tweede Verdieping.

1. Architecten-Bureau. Elk Bureau bestaande uit een Achter-tafel van plan. 35... M², een privé-Kantoor plan. 25... M², met een Sprekamer, ten behoeve der ateliers der modige Tuinlatten met W.C. Een Lichtdrainrichting met vertrek voorzien van speelrichting. Hieraan grenzende een Donkere Kammer voor het ontwikkelen van clichés.

2. Architecten-liguekamers, elk groot plan. 15... M², met inbegrip der, door grotendeels afsluitbare, Aanval van het ladekast.

Hierbij een Badkamer, W.C., en vryder kasten, enz. voor de "service", enz.

Een gedecideerde van deze vertrekken kan desouds in het dak worden ingebouwd.

Woning voor den Kastelein-pachter van het Café-restaurant met ruime Keukens voor het restaurant, tevens voor eigen gebruik.

2. Kamers van bescherming afsluiting en slote, 2 Stoapkamers, Dienst-huiskamer, kamer voor den bewonenden knecht, Bergplaatsen, prentkamer, W.C.s, enz.

3. Verhuisd inrichting door: kasteelkamer of keukenkamer van parketvloer, wasbemaling, wasbemaling-en-langs, enz. of andere materialen voor plafonds, muren van leist. of rot. houtenmuren, etc. of houten, houten enz. enz. door de kasteelkamer of keukenkamer van wasbemaling, tegels, enz. van clay-tile, jaspine, tegels, keramiek, etc. — van metselaar artificiel houten, wasbemeld, hout, etc. — van wasbemaling, wasbemaling, wasbemaling, wasbemaling, etc. enz.

Gedektelijk Sousterrain.

Een hout- en beambtele Sake, groot plan. 3 M². De installatie van Centrale Verwarming, te bereiken vanuit de Conciergegewing, met Kolenkelder en ruime Bergplaatsen in de nabijheid van de dienstlift voor stoelen, schotten, piedestals en ander materiaal voor de Voorfracht-en Tentoonstellingstaufen, kisten, gereedschappen enz. voor de schoonmaaksters enz.

Onder het Café-restaurant de hoge Bergplaatsen, tafel-, Wijn- en Provisiekelders, toegankelijk door kleine spiltrap en in verbinding met de spiltrap.

Bergruimte om "swingers" de tuinmeubelen op te bergen en bergplaats voor materieel van de tuinlatten.

Tochtopeningen.

Gevraagd worden de nadrukkelijke tekeningen:

De Plattegronden van de verschillende Verdiepingen op een schaal van 1:1 tot, behalve die van het gedektelijk Sousterrain, waartoe een schaal van 1:100 voldoende wordt geacht.

Twee Gevels op een schaal van 1:1 tot.

Een Travee van den voornaamsten gevel met Dorsennele op een schaal van 1:1 tot.

Een Perspectief.

Alle tekeningen in potlood waarmee natuurlijk niet bedoeld wordt een "schetsmatige" behandeling. In de plattegronden en doorsneden de mineralen door tint aangeven.

De gevels in kleur opwerken.

Variant-ontwerpen en met gevraagde tekeningen blijven buiten beschouwing.

Wanneer eventueel "systeemverdeling" wordt toegepast, dan mag deze niet worden aangegeven.

De bestemming der vertrekken en ruimten inschrijven met bijvoeging van den linker-bovenhoek der afmetingen van de verschillende vertrekken.

Het schrift op de tekeningen is drukfetter-vorm.

De plattegronden mogen op calquerpapier getekend worden, doch moeten dan op carton worden opgepast.

De tekeningen mogen niet op ramen geplakt worden achter glas enz.; zij mogen echter niet opgedekt zijn.

Een korte *Motivatie van Toelichting* mit omschrijving der toe te passen bouwmateriale, etc., en opgave per verdieping van de afmeting der verschillende vertrekken met overzichtelijke calculatie der oppervlakken.

Een grote en een kleine Tentoonstelling tevens Voordracht- en Vergaderzaal, resp. groot ongeveer 180 en 70 M²; doch soodanig geprojecteert, dat zij in bijzondere gevallen tot een groote zaal vereenvoudig kunnen worden.

Een Bibliotheek tot grootte van ongeveer 20 M².

Een kieskamer grenzende aan den Bibliotheek.

Een Bestuurskamer en iets kamer voor den Secretaris.

Een kamer voor Commissie-vergaderingen.

Een 2e vertrekken elk met een oppervlak van ongeveer 40 M², met inbegrip van inmurkosten, ons.

Een Luchtkamer, ongeveer 80 M², met zinsballoon. In dit vertrek een Blaffer, verbonden door een spijlenlift, moedig met het Cafeterium, alsmede met den kantoor op de 2e verdieping.

Voor de bediening: keuken en etaminatie-spil-trap met het Cafeterium.

Een gemeenschappelijke Sprekamer en Telefooncel.

Verder, behalve de reeds genoemde dienstramp en Trap naar de 2e Verdieping.

Voorstel: kleine Vestiaires, Tadetten met W.C. en Urinoirs.

Tweede Verdieping.

1. Architecten-Bureau. Elk Bureau bestaande uit een Achter-tafel van plan. 35... M², een privé-Kantoor plan. 25... M², met een Sprekamer, ten behoeve der ateliers der modige Tuinlatten met W.C. Een Lichtdrainrichting met vertrek voorzien van speelrichting. Hieraan grenzende een Donkere Kammer voor het ontwikkelen van clichés.

2. Architecten-liguekamers, elk groot plan. 15... M², met inbegrip der, door grotendeels afsluitbare, Aanval van het ladekast.

Hierbij een Badkamer, W.C., en vryder kasten, enz. voor de "service", enz.

Een gedecideerde van deze vertrekken kan desouds in het dak worden ingebouwd.

Woning voor den Kastelein-pachter van het Café-restaurant met ruime Keukens voor het restaurant, tevens voor eigen gebruik.

2. Kamers van bescherming afsluiting en slote, 2 Stoapkamers, Dienst-huiskamer, kamer voor den bewonenden knecht, Bergplaatsen, prentkamer, W.C.s, enz.

Tweede Verdieping.

1. Architecten-Bureau. Elk Bureau bestaande uit een Achter-tafel van plan. 35... M², een privé-Kantoor plan. 25... M², met een Sprekamer, ten behoeve der ateliers der modige Tuinlatten met W.C. Een Lichtdrainrichting met vertrek voorzien van speelrichting. Hieraan grenzende een Donkere Kammer voor het ontwikkelen van clichés.

2. Architecten-liguekamers, elk groot plan. 15... M², met inbegrip der, door grotendeels afsluitbare, Aanval van het ladekast.

Hierbij een Badkamer, W.C., en vryder kasten, enz. voor de "service", enz.

Een gedecideerde van deze vertrekken kan desouds in het dak worden ingebouwd.

Woning voor den Kastelein-pachter van het Café-restaurant met ruime Keukens voor het restaurant, tevens voor eigen gebruik.

2. Kamers van bescherming afsluiting en slote, 2 Stoapkamers, Dienst-huiskamer, kamer voor den bewonenden knecht, Bergplaatsen, prentkamer, W.C.s, enz.

Tweede Verdieping.

1. Architecten-Bureau. Elk Bureau bestaande uit een Achter-tafel van plan. 35... M², een privé-Kantoor plan. 25... M², met een Sprekamer, ten behoeve der ateliers der modige Tuinlatten met W.C. Een Lichtdrainrichting met vertrek voorzien van speelrichting. Hieraan grenzende een Donkere Kammer voor het ontwikkelen van clichés.

2. Architecten-liguekamers, elk groot plan. 15... M², met inbegrip der, door grotendeels afsluitbare, Aanval van het ladekast.

Hierbij een Badkamer, W.C., en vryder kasten, enz. voor de "service", enz.

Een gedecideerde van deze vertrekken kan desouds in het dak worden ingebouwd.

Woning voor den Kastelein-pachter van het Café-restaurant met ruime Keukens voor het restaurant, tevens voor eigen gebruik.

2. Kamers van bescherming afsluiting en slote, 2 Stoapkamers, Dienst-huiskamer, kamer voor den bewonenden knecht, Bergplaatsen, prentkamer, W.C.s, enz.

Tweede Verdieping.

1. Architecten-Bureau. Elk Bureau bestaande uit een Achter-tafel van plan. 35... M², een privé-Kantoor plan. 25... M², met een Sprekamer, ten behoeve der ateliers der modige Tuinlatten met W.C. Een Lichtdrainrichting met vertrek voorzien van speelrichting. Hieraan grenzende een Donkere Kammer voor het ontwikkelen van clichés.

2. Architecten-liguekamers, elk groot plan. 15... M², met inbegrip der, door grotendeels afsluitbare, Aanval van het ladekast.

Hierbij een Badkamer, W.C., en vryder kasten, enz. voor de "service", enz.

Een gedecideerde van deze vertrekken kan desouds in het dak worden ingebouwd.

Woning voor den Kastelein-pachter van het Café-restaurant met ruime Keukens voor het restaurant, tevens voor eigen gebruik.

2. Kamers van bescherming afsluiting en slote, 2 Stoapkamers, Dienst-huiskamer, kamer voor den bewonenden knecht, Bergplaatsen, prentkamer, W.C.s, enz.

Tweede Verdieping.

1. Architecten-Bureau. Elk Bureau bestaande uit een Achter-tafel van plan. 35... M², een privé-Kantoor plan. 25... M², met een Sprekamer, ten behoeve der ateliers der modige Tuinlatten met W.C. Een Lichtdrainrichting met vertrek voorzien van speelrichting. Hieraan grenzende een Donkere Kammer voor het ontwikkelen van clichés.

2. Architecten-liguekamers, elk groot plan. 15... M², met inbegrip der, door grotendeels afsluitbare, Aanval van het ladekast.

Hierbij een Badkamer, W.C., en vryder kasten, enz. voor de "service", enz.

Een gedecideerde van deze vertrekken kan desouds in het dak worden ingebouwd.

Woning voor den Kastelein-pachter van het Café-restaurant met ruime Keukens voor het restaurant, tevens voor eigen gebruik.

2. Kamers van bescherming afsluiting en slote, 2 Stoapkamers, Dienst-huiskamer, kamer voor den bewonenden knecht, Bergplaatsen, prentkamer, W.C.s, enz.

Tweede Verdieping.

1. Architecten-Bureau. Elk Bureau bestaande uit een Achter-tafel van plan. 35... M², een privé-Kantoor plan. 25... M², met een Sprekamer, ten behoeve der ateliers der modige Tuinlatten met W.C. Een Lichtdrainrichting met vertrek voorzien van speelrichting. Hieraan grenzende een Donkere Kammer voor het ontwikkelen van clichés.

2. Architecten-liguekamers, elk groot plan. 15... M², met inbegrip der, door grotendeels afsluitbare, Aanval van het ladekast.

Hierbij een Badkamer, W.C., en vryder kasten, enz. voor de "service", enz.

Een gedecideerde van deze vertrekken kan desouds in het dak worden ingebouwd.

Woning voor den Kastelein-pachter van het Café-restaurant met ruime Keukens voor het restaurant, tevens voor eigen gebruik.

2. Kamers van bescherming afsluiting en slote,

kelijk is van de uitvoering, de weersgesteldheid en de samenstellende materialen is juist, maar heeft men dat niet eveneens bij constructies, uit andere bouwstoffen opgetrokken?

Dat het betonstorten met langere tusschenpoozen zou moeten geschieden, waardoor minder goed werk zou worden verkregen, is onjuist. Na het stellen der houten bekisting wordt het beton achter elkaar gestort. De opbouw geschieht vlugger dan met andere bouwstoffen.

Tenslotte iets over de geuite-bezwaren van aesthetischen aard: Zeer zeker kunnen aan een bouwwerk in betonizer geen vormen worden gegeven, ontleend aan de hout- of steenarchitectuur; dit zou van weinig architectonisch voelen getuigen. Ieder materiaal heeft zijn eigen vormen noodig, zoo ook het beton. Nu moge het waar zijn, dat de bouwkunstenaars nog eenigzins zoekende zijn naar schoone vormen en bewerking van het beton, dit vindt zijn natuurlijke verklaring in het feit, dat het materiaal nog nieuw is. Die vormen zullen echter zonder twijfel gevonden worden. Menig bouwwerk in Duitsland, waar men te dien opzicht al veel verder is dan bij ons, legt daarvan getuigenis af. Zie het Handbuch der Eisenbetonbau „Die Künstlerische Gestaltung der Eisenbetonbauten“, bearbeitet von D. von Mencenseffy, waarin vele afbeeldingen van zeer schoone bouwwerken, uitgevoerd in betonizer, voorkomen.

G. J. MEIJERS, C. L.

VAN ALLERLEI AARD.

BERICHT.

Eraamens voor Bouwkundig-Onderstaat, Bouwkundig-Teknische en Uitvoerder van Bouwwerken, ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en af te nemen in 1912.

Door het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst zijn benoemd, onder goedkeuring van den Minister van Binnenlandsche Zaken, tot Leider van de Commissie, bestaat met het assument de in Franschi en Maart te houden examens voor Bouwkundig-Onderstaat, Bouwkundig-Teknische en Uitvoerder van Bouwwerken: onderstaat: de heeren: H. J. Onrust, lid van het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst; Voorzitter M. H. N. Bolderman, civiel-ingeneur, chef de bureau van het Bouw- en Woningbouw te Amsterdam; H. van Dam, commissaris van de H. R. G. te Haarlem, kennis in de wiskunde te Amsterdam; J. M. Postel, architect te Amsterdam; J. A. v. d. Sluis Veer, architect te Amsterdam, leeraar van de Industrieschool van de Maatschappij voor den Werkenden Stand, aldaar; Mr. E. H. P. Rosenboom, architect, adviseur en procureur te Amsterdam; P. A. Timmers, architect te Amsterdam; H. Loterijman, arts te Amsterdam; M. J. E. Lippits, architect te Amsterdam; G. Versteeg, adjoint-directeur der Gemeente-Werken te Arnhem; J. D. Gantvoort, architect te Deventer, leeraar aan de Burger Avondschool, aldaar; H. van der Kloot Meyburg, architect te Rotterdam, hoofdleraar aan de Academie van Beeldende Kunsten te 's-Gravenhage; W. de Vries Jr., bouwkundig-ingeneur te 's-Gravenhage, assistent aan de Technische Hoogeschool te Delft; M. Vrijenhoek, bouwkundige te 's-Gravenhage; J. L. van Neffen, architect te Haarlem, leeraar aan de Industrieschool van de Maatschappij voor den Werkenden Stand te Amsterdam; W. F. Overeem, architect te Rotterdam; J. van Wijngaarden, architect te Rotterdam, assistent aan de Technische Hoogeschool te Delft; W. de Jong, architect te Utrecht, bouwkundige te klasse der Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoortsegen, aldaar; W. Blek, architect te Weesp; F. de Herder, schilder te Zwolle; G. Stapsma, architect te Smeek; J. Gratama, bouwkundig-ingeneur te Amsterdam; algemeen secretaris van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, secretaris.

VAN EEN CATALOGUS.

Het was een gelukkige gelegenheid van de heeren E. J. F. van Dessel

en Zonen te Eindhoven, om voor de uitgave van een nieuwe catalogus van hunne textiele producten te breken met den ouden afgeliefden stuur, die den zicht, weliswaar langzaam doch zeker, meer en meer ontwikkelend kan zijn van het publiek niet meer kan bevrelijgen. Deze firma heeft dit bladssuur gevonden en het van belang geacht zich te medewerking te verzekeren van den kunstenaar in de plaats van den zetter en drukker niet wie men vroeger mocht te kunnen volstaan.

Chris Lebeau maakte een serie tekeningen voor de pagina's, die men vroeger in slechte verdeling bezette niet elches en veelwortige lettertypen; vervolgens een voor den omslag; en eindelijk een voor de enveloppe, waarin 't boekje zich in het publiek zou vertonen. De laatste lijkt ons 't minst goed geslaagd. Duwaer en Van Ginkel zorgden voor de uitvoering. Het hinenwerk werd gemaakt op Japanse papier, en werd op Japanse wijze gevouwen en verlaagd. De omslag kreeg een prettige kleur. Dit boekje wordt niet, als zoovele andere, direct na ontvangst naar de prullenmand verworpen.

BERICHT.

Bi den dienst der Plaatselijke Werken te Rotterdam zijn benoemd: de heer A. J. Th. Kok tot architect te klasse, waarnemend chef einer hooftafeling, de heer D. B. Logemann tot architect te klasse, en tot architect te klasse de heer V. A. H. C. van Lissa.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD, 4. Adres aan Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken betreffende de Berckepoort te Dordrecht. Het rieten- en strooisel dak voor landelijke gebouwen, door Friedrich Wagner te Rostock en door Regierungshauer Nouck te Berlijn. De Zwolsche stadionplanen in een nieuw stadium. Honoraatmutsel voor bouwbladen, door Mr. E. H. P. Rosenboom.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD, 5. Examenscommissie voor de examens der Maatschappij tot Bevordering der Bouw-kunst, programma van de Ere-prijsverraag Godfray, studieprijsverraag voor een architecten-kunst; de mededeling is opgesteld voor alle Nederlanders; programma's verkrijgbaar aan het Bureau der Maatschappij tot Bevordering der Bouw-kunst. Vergaderingsverslag der afdeling Amsterdam. R.K. Sammlungen te Grisebach, architect Ed. Cuypers; mit einem abgedruckten, keinem alleidagsch draagtaakje, door Schaud. Ons eigen land, deel IV.

DE BOUWWERELD, 4. Het woningtocht, door J. van der Breggen c.s. Het Brusselse schelpkalkmetsel, door J. A. van der Klok.

Frank Lloyd Wright, een modern bouwmeester in Amerika, met enige afbeeldingen. Het loodsteraagstuk, door Dr. H. Weiers Bettink.

DE BOUWWERELD, 5. Frederik de Groot: als bouwmeester en bouwheer, door J. H. W. Lallman. Woningtuin, door H. K. Het Haarlemmerskantoor te Zaandam; J. H. Doodhagen, architect, niet plaat.

DE INGENIEUR, 4. Onderzoeksmethoden en resultaten van den dienst der opsporing van deftigstellen van Staatswege met afbeeldingen, door Mr. W. J. M. van Wijnschoot van der Gracht.

Het scheuren van klinkstenen bij stoombetons, door M. Eikelboom w.i. Ossigheid der Nederlandse wetgeving betreffende afwatering,

DE GAS- EN WATERFITTER, Sanitaire inrichtingen, Beslaan van winkelramen.

PRIJSVRAGEN.

I. Genootschapsprijsvragen 1911. (Zie de programma's in No. 43 1911): welk nummer nog steeds verkrijgbaar is.

II. Ontwerpen van arbeiderswoning-meubilering van de Vereeniging „Ons Huis“ te Rotterdam, inlevering 15 Februari 1912, programma's in No. 49—1911.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap. — Adres Club van Utr. Ieden v. h. Gen. A. et A. — Verslag van de 130de Gewone Ledenvergadering. — Het Rijks-Museum te Amsterdam. — Ere-prijsverraag „Godfray“. Studie-prijsverraag voor een Architectenkunst. — Reisschetsen van Zweedsche en Noorse Architectuur (II). — De toekomst van het gewapend beton. — Bouwbouw in gewapend beton. — Van allerlei aard. — Weekbladen en Tijdschriften — Prijsvragen.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkzicht“, Hobbeistraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“: in Nederland f. 1,00 per kwartaal; buiten Nederland f. 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, leden met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsting rabat.

Het orgaan wordt wekelijkse vorm gegeven aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijks contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f. 12.—, voor kunstleven leden f. 10.—, voor buitenlanden en admiraantheden f. 7,50. Donateurs zijn zij die minstens f. 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“.

Voor alles betreffende de versending van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgevers.

ARCHITECTURA ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUIM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ v.h. GEBR. BINGER, WARMoesstraat 1746, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

I. De 130ste GEWONE LEDENVERGADERING, zal gehouden worden op WOENSDAG 21 FEBRUARI e.v., 's avonds te 8.30 UUR in het Genootschapslocaal in „Parkzicht“.

Agenda:

- Opening en Notulen der 130de ledenvergadering.
- Mededeelingen en Ingekomen stukken.
- Installatie van een groep gewone leden, welke in de vorige vergadering als zoodanig zijn toegelaten.
- Voorstel van het bestuur om definitief toe te treden tot het verbond van Nederl. Kunstenaaarsvereenigingen.
- Verkiezing van 8 afgevaardigden naar de Algem. Vergadering van het Verbond, te houden op 30 Maart a.s.
- Aanwijzing van 2 dezer afgevaardigden, die zitting zullen nemen in het Algem. Bestuur van het Verbond.
- Aanwijzing van 1 lid der commissie voor het te houden Algemeen Kunstenaaarscongres, welke commissie is ingesteld door het Verbond van Nederl. Kunstenaaars-vereenigingen.
- CAUSERIE VAN DEN HEER JOS. TH. CUYPERS.
- Rondvraag en sluiting.

II. Als candidaat voor het gewoon lidmaatschap wordt voorgesteld de heer B. G. van den Zwaan, bouwkundig opzichter-teekenaar te Amsterdam, door de heeren: K. Wiedijk en G. J. Rutgers.

III. Als buitenlid is tot het Genootschap toegetreden en als zoodanig door het bestuur toegelaten de heer C. H. Schwagermann, Techn. Student te Delft.

JAN DE MEIJER, te Secretaris.

GENOOTSCHAPS PRIJSVRAGEN 1911.

Op de derde der Genootschapsprijsvragen, ontwerp van een hoofdingang voor een deftig woonhuis, kwamen zes antwoorden in onder de volgende motto's:

1. „Studio“	bestaande uit twee tekeningen,
2. „Poging“	" vijf "
3. „Februari-1912“	" twee "
4. ?	" drie "
5. „Esperance“	" drie "
6. „Aquarius“	" drie "

Voor de Jury: H. A. J. BAANDERS.

J. H. LEIJMAN-PRIJSVRAGEN 1911.
B. AFSLUITING VAN HET LEIDSCHPELEIN.

De antwoorden, ingekomen op genoemde prijsvraag, zijn vanaf heden gedurende twee weken tentoongesteld in het Genootschapslocaal in „Parkzicht“. Dit locaal is elken dag en avond kosteloos toegankelijk, uitgezonderd 's Zaterdagavonds.

De Jury deelt ons mede, dat, ten aanzien van het ontwerp „Doornroosje“, de toelichting, welke aan deze inzending ontbrak, alsnog is ingekomen. Hoewel deze toelichting te laat is verschenen, en dus geen invloed meer kan hebben op de beoordeling der ontwerpen, meent de Jury verplicht te zijn, hare mededeeling omtrent de bedoeling van dit ontwerp te moeten rectificeren.

Aan de hand dezer toelichting is thans gebleken, wat de ontwerper bedoeld heeft, namelijk, dat tegen den binnenomtrek der galerij een rand van fonteinen ontworpen is, geplant tegen de pilasters, welke fonteinen hun water boogsgewijs naar het centrum sproeien.

De bewerken van de Jury tegen den veronderstelde waterkoepel, als grondgedachte van het plan, blijven onvermindert van kracht.

RECTIFICATIE.

In het voorgaand nummer van „Architectura“ werd abusievelijk als inzender van het ontwerp „Doornroosje“ genoemd de heer Joh. T. Looijen te Den Haag; bedoeld werd het ontwerp onder motto „Kijktuin“, ingezonden door den heer Joh. D. Looijen te Den Haag.

PRIJSVRAAG ARBEIDERSWONINGMEUBILERINGEN VAN „ONS HUIS“ TE ROTTERDAM.

De Directie van „Ons Huis“ te Rotterdam deelt mede, dat tot 15 Februari bij haar ingekomen waren de volgende inzendingen voor de prijsvraag van arbeiderswoningmeubileringen:

- Motto „Rust“.
- " " "Eenvoud".
- " " "Door willen tot kunnen".
- " " "Y. Z."
- " " "Prijsvraag".
- " " "dubbelen cirkelsector waarin lijnenfiguur.

De Directeur van „Ons Huis“, A. DE KOEL.

P. A. WEELDENBURG. †

Velen hadden zich op de algemeene begraafplaats te Rotterdam vereenigd om de laatste eer te bewijzen aan den bekenden stadgenoot, den heer P. A. Weeldenburg, na een langdurig lijden daar ter stede overleden. Er waren vertegenwoordigd het bestuur van Bouwkunst en Vriendschap, dat van de Ambachtsschool, dat van de Academie van beeldende kunsten en technische wetenschappen, het hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, het kerkbestuur der oud-Katholieke gemeente, de collectanten-vereeniging Cor Unum et Anima Una en het oud-Katholieke Ondersteuningstonds. Voorts merkte men er op den directeur der gemeentewerken en tal van architecten en bouwkundigen uit die stad.

Toen allen rondom het graf geschaard stonden, nam de heer A. Otten, het woord, om namens Bouwkunst en Vriendschap, een laasten groet te brengen aan haar oud-voorzitter en lid van verdienste.

Zeven jaren heeft hij als voorzitter van Bouwkunst en Vriendschap gewerkt, en als zoodanig bijgedragen tot den opbloei van het verenigingsleven onder de architecten. Zolang Bouwkunst en Vriendschap bestaat zal zijn nagedachtenis niet vergeten worden. Als laasten groet en blijk van sympathie legde spreker namens de vereniging een krans op het graf.

De heer J. Hindig, sprekende uit naam van het bestuur der Academie van beeldende kunsten en technische wetenschappen, herdaacht met een kort woord de goede eigenschappen van den overledene, die, als leerling op de Academie gekomen, gedurende 40 jaar, als man, met woeker weergaf wat hij daar leerde. Weeldenburg was een aangename persoonlijkheid, een algemeen bemind man, een gaurie gezien figuur.

Tot slot voerde de heer S. de Clercq uit den Haag het woord namens de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, in welker hoofdbestuur de overledene 4 jaren zitting had. Hij herdaacht den sympathieken eenvoud, die van zijn figuur uitging en richtte een woord van deelname tot de nablijvenden, daarbij hij een woord van vaarwel voegende.

J. F. STAAL. †

Woensdag jl. is hier ter stede in den ouderdom van 68 jaren overleden de heer J. F. Staal, lid der bekende aannemersfirma Staal & Haalmeier.

Op de Nieuwe Oosterbegraafplaats had Zaterdagmiddag onder zeer veel belangstelling de ter aardebestelling plaats. Een vijftal kransen dekten de baar.

HET RAADHUIS VAN AMSTERDAM.

Na langdurige discussies heeft de Gemeenteraad van Amsterdam in zijn jongste vergadering met 23 tegen 19 stemmen een voorstel van den heer Vliegen c.s. aangenomen, dat tot strekking heeft B. en W. uit te nooddigen om, alvorens omtrent de voorziening in de behoefte aan een nieuw Stadhuis definitieve voorstellen te doen, zich tot den Minister van Binnenlandse Zaken te wenden met de vraag te willen bevorderen, dat het Koninklijk Paleis op den Dam weder ter beschikking der Gemeente werde gesteld.

III. REISSCHETSEN VAN ZWEEDSCHE EN NOORSCHE ARCHITECTUUR, UIT HET OPENLUCHT MUSEUM TE STOCKHOLM DOOR M. DE KLERK.
Op een der eilanden van het eilandcomplex, dat de stad Stockholm formeert, is het Openlucht Museum "Skansen", gelegen.

Schets van een houten klokkenstoren uit een der Noordelijke provincien van Zweden.

verschenen artikelen onder het hoofd „Geknoei bij den cementhandel“.

Wij kregen op deze vraag ten antwoord dat de weigering enkel en alleen berustte op grond van het bestekartikel dat Syndicatu-cement voorschrijft. Bovendien werd Wodan (Good Hope) cement voor natuur-cement aangekocht en was de eisch hieromtrent: prima *knusmatige* portland-cement.*

* Good-Hope cement uit de Bonne-Espérancefabriek is inderdaad *Knus-portland-cement*, dus geen natuur-cement.

Nu wij dus precies wisten waar de schoen wrong, hadden wij de zaak gevogelijks afgedaankunnen beschouwen. Evenwel kwam het ons meer gewenscht voor, vooral met het oog op wellicht meerder voorkomende gevallen, hier nog wat dieper op in te gaan en ook eens te onderzoeken wat voor cement het Wodan (Good-Hope) cement toch eigenlijk wel is.

Het volgende bleek het geval te zijn:
Voornoemd handelaar levert, behalve Excelsior (een natuurcement), het gewraakte Good-Hope cement of

„kunstmatige” Wodan-cement, dat hij betrekt van de „N.V. Bouwmateriaalhandel v.h. G. M. Stuifsand” te Utrecht. Deze firma zegt den *alleenverkoop* van het Wodan-cement te bezitten wat volkomen juist is wantneer daarbij gelet wordt op het feit dat een *Wodan-cementfabriek niet bestaat en Wodan* niets anders is als een eigen handelsmerk der firma Stuifsand, wat den 6den Maart 1909 onder no. 2.6623 door den Heer G. M. Stuifsand werd gedeponéerd. Onder den naam *Wodan* nu werden in den loop der jaren door bedoelde N.V. heel wat cementen aan de markt gebracht.

Het begon met proberen en beviel het om diverse redenen niet dan was het; wie volgt. Zodoende deed het merk Wodan dienst als proefkonijn totdat . . . er een fabriek gevonden werd die het merk Wodan nu alle luister zou bijzetten nl. de Bonne-Esperance-fabriek te Turnhout, een fabriek, die zich dus blijkbaar schijnt te leenen om in Wodan-zakken Bonne-Esperance cement te storten.

Of er momenteel nog steeds Bonne-Esperance cement in Wodan-zakken gevonden wordt, blijft een open vraag. Wie zal daarop een afdoend antwoord durven geven, gezien de vele en langdurige „proefnemingen” om een goede cement onder de Wodan-vleugelen te stellen, en nog het ernstig feit dat de Bonne-Esperance fabriek ook wel *niet andere cement heeft eigen zakken cult* (zie Industrieel Weekblad van 14 Jan. 1911; Algemeen Ned. Advertentie blad van 4 en 11 Febr. en 18 Maart 1911. En nu komt, Oh noodlot, de Wodan (Good-Hope) cement just van deze fabriek . . .

* * *

Terugkeerende tot ons punt van uitgang, moeten wij al dadelijk opmerken dat het niet op den weg eener redactie ligt van tijd tot tijd monsters te gaan trekken in magazines van handelaars in dakgrint, tuinaarde en portland-cement, vooral wanneer zij daarbij nog voor het feit zijn gesteld worden dit uit diverse partijen en diverse soorten te moeten doen. Bovendien zou dit al spoedig onbegonnen werk blijken te zijn wanneer nog *halve zakken* of zakken met een inhoud van zooveel of zooveel *kop* zouden aangetroffen worden. Hoe zou op deze wijze enigealdoende controle mogelijk zijn?

Doch buiten dat, prima cement komt van prima fabrieken die enkel en alleen onder *eigen fabrieksmerk* haar cement aan de markt brengen en heel wijzig van „handelaarsmerken” *niet* moeten weten, ook al beweert de handelaar met pathos „dat de naam nu reeds bij vele belangrijke Directies is ingevoerd en meer bekendheid heeft gekregen”.

Goede fabrieken *hebben een naam te verliezen* en zullen zich dus wel wachten haren zakken met minderwaardige cementsoorten te vullen ook al zouden die zes van de tien keer onveroordeeld een proefstation verlaten.

* * *

Bij het kiezen eener cementsoort door de „vele belangrijke Directies” dient dus als eerste stap in de goede richting het aanwijzen van een *prima fabricaat* te geschieden; eerst dan is er van een gezonde basis, betreffende het te leveren cement, sprake. Plicht is het nu vervolgens dat én door Directie én door den aannemer hieraan streng de hand wordt gehouden d.w.z. dat men ook scherp toeziet a/w nu het voorgeschreven cement levert. Ook hieromtrent dient men zich van prima referenties te verzekeren. Is de partij dus te klein om regelrecht van de fabriek te betrekken, welnu, een hoogst betrouwbaar tussenpersoon kan veilig toegelaten worden, doch als zoodanig kan o.i. nimmer een handelaar met eigen

„merken” beschouwd worden. En weigeren ten slotte Directie’s en aannemers een werk te gaan beginnen „dat voor het geld niet te maken is” of waar men te voren reeds van zeggen kan „dat er geld bij moet” zoo zal f. — per 1000 K.G. méér waarschijnlijk niet van invloed blijken te zijn op een artikel waaraan in onzen tijd terecht zulke hoge eischen gesteld worden.

Men late dus voor grote bouwwerken tijdig de benodigde hoeveelheid cement in zoo groot mogelijk quantum aanvoeren en overtuigen zich daarbij terdege van den herkomst van het artikel. Uit de aangevoerde partij nu worden *enige* monsters getrokken die onder den *eigen naam* der fabriek (dus *niet* onder „pseudo’s” als: Wodan, Puike, Electra of wat niet al) naar een *taal* proefstations ter keuring worden opgezonden en in negen en negentig van de honderd gevallen zal men veilig den uitslag kunnen tegemoet zien, vooropgesteld, dat men zich er terdege van heeft overtuigd dat het product inderdaad afkomstig is uit eenen werkelijke portland-cementfabriek.

Op deze wijze worden alle partijen bevredigd en zal het risico tot een minimum worden terug gebracht.

Wordt nu nog door de fabrieken *meerder zorg aan het dichtbinden en plonheuen der zakken* besteed en het *toewaardigheid* niet alleen om doch ook door de stroop gedrukt; en wordt de invoer van portland-cement in ons land dan van *Rijkswege* gecontroleerd, waardoor men alras de minderwaardige soorten buiten eigen terrein houdt, zoo zal er voor den architect en voor den aannemer een tijdperk van hoog noodige rust aanbreken en zal de eerste bij een bouw aan nog wat anders en nog wat meerder kunnen denken dan aan goede portland-cement alleen, en zal de laantje met gerustheid kunnen blijven verklaren dat het aangevoerde portland-cement *waarlijk* de voorgeschrevene soort is. Dat die tijd niet verre meer zij!

ADR. M.
NATIONALE BOUWKUNDIGE STUDIE-PRIJS-VRAAG MET ALGEMEENE MEDEDINGING, UITGESCHREVEN DOOR DE VEREENIGING VAN NEDERLANDSCHE BAKSTEEN-FAKTIKANTEN.

Onderwerp: Landelijke zoning.

PROGRAMMA.

Artikel 1. Er wordt verlangd het ontwerp van een landelijke woning, bestemd voor een gezin, bestaande uit man, vrouw en drie kinderen, op geheel vrijterrein. Deze woning moet bevatten twee woonkamers (waarvan de ene minstens 16 vierkante M.), twee slaapkamers en een keuken. De bouwsum bedraagt / 2000.— nd / 2200.— waarin niet begrepen is de aanleg der huisvoering voor zover zich deze buiten het gebouw bevindt.

Art. 2. Het huis moet geheel in baksteen zijn opgetrokken en met pannen gedekt. Buitenumuren dik 22 cM.; binnenmuren dik 11 cM. Fundering op staal, aangelegd op 30 cM. beneden Peil. Bovenkant vloer begane grond 18 cM. boven Peil. Peil gelijk grondslag. Voor ’t geheele gebouw en de onderdeelen daarvan zoo veel mogelijk baksteenproducten toe te passen, alle Nederlandse fabrieken.

Art. 3. Gevraagd wordt: a. Plattegrond(en) op schaal 1 à 50 in zwart inkt op wit papier. b. Alle gevels, een langs- en een dwarsdoorsnede op schaal 1 à 50 in zwart inkt op wit papier. c. Voornaamste gevel op schaal 1 à 20, in kleuren op wit papier. d. Perspectieftekening van het gebouw in kleuren, ooghoogte 1,75 M. boven Peil. Al deze tekeningen op wit papier, ongedecoreerd, niet gerold en niet opgeplakt. Formaat der tekeningen 50 x 70 cM.

e. Een begroting, waaronder verstaan wordt de totale kubieke inhoud, buitenwerks gemeten en genomen vanaf bovenkant vloer begane grond, voorts de bouwkosten per M³.

Op verzoek der jury moet de inzender binnen een week zijn uitgewerkte begroting overleggen. Bij het bepalen der prijzen kan gerekend worden, dat de bouwplaats gelegen is nabij spoor en scheepvaartwater. f. Een korte memorie van toelichting, met volledige aanduiding der materialen.

Art. 4. Elke inzending moet vergezeld gaan van een gesloten enveloppe, waarin zich de naam van den ontwerper bevindt.

Op de buitenzijde der enveloppe moet een correspondentie-adres vermeld staan en een motto, dat ook voor komt op elk der stukken, bij de inzending behorende.

Art. 5. De jury zal bestaan uit de architecten Jos. Cuypers, J. Gratama en H. J. M. Walenkamp, allen te Amsterdam.

Als eerste prijs wordt uitgeloofd / 175.—, als tweede prijs / 100.— en als derde prijs / 50.—.

Wanneer geen der inzendingen voor eenen volledige bekroning in aanmerking komt, kan de jury voorstellen een andere verdeeling van het totale bedrag voor prijzen vastgesteld, onder de beste ontwerpen, mits totaal het bedrag van f. 325.— niet wordt overschreden.

Art. 6. De ontwerpen blijven het eigendom der ontwerpers. De bekroonde ontwerpen worden door de Vereeniging gepubliceerd in haar orgaan *Klei*, voor welke publicatie dat blad de voorkeur geniet.

Art. 7. De jury kan met goedvinden van den ontwerper meerdere niet-bekroonde ontwerpen ter publicatie in het orgaan *Klei* aan het Bestuur der vereeniging voordragen. Voor deze publicatie wordt / 25.— per ontwerp vergoed.

Art. 8. De ontwerpen moeten vrachtvrij zijn ingekomen voor op den 10 Mei 1912 aan het adres der *Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marlyxstraat 402, Amsterdam*.

Op de buitenzijde van elke inzending moet vermeld staan: *Prijsvraag Baksteenfabrikanten*.

Art. 9. Inzendingen, welke niet voldoen aan de bepalingen van dit programma, of die, waarvan de ontwerper voor de uitspraak der jury zijn naam op eenigerlei wijze bekend maakt, komen niet voor beoordeling in aanmerking.

Art. 10. De jury verplicht zich, uitspraak te doen voor den 10 Juni 1912 en haar oordeel over al de bekroonde en ter publicatie voorgedragen ontwerpen in haar rapport mede te delen. Het jury-rapport zal zooveel mogelijk te gelijk met de jury-uitspraak, doch in elk geval voor de opening der tentoonstelling verschijnen en ter lezing liggen.

Art. 11. Inlichtingen kunnen schriftelijk gevraagd worden aan de jury, per adres *Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst* voornoemd, uiterlijk tot 15 Maart 1912. De gevraagde inlichtingen worden verstrekken door publicatie in het orgaan „*Klei*”, Bouwkundig Weekblad, Architectura, Bouwwereld, Opmerker en Centraalblad der Bouwbedrijven.

Uitsluitend de op deze wijze verstrekte inlichtingen zullen beschouwd worden deel uit te maken van het programma.

Art. 12. De Vereeniging behoudt gedurende drie maanden na de jury-uitspraak de beschikking over de ontwerpen, ten einde deze in eenige plaatsen van het land openbaar ten toon te stellen.

Na afloop van dezen termijn worden de inzendingen

vrachtvrij aan de ontwerpers of correspondentie-adres sen teruggezonden.

Art. 13. De mededinging is opengesteld voor alle Nederlanders.

PRIJSVRAGEN VAN HET MAANDBLAD „SIERKUNST”.

PRIJSVRAAG NO. 1.

Gevraagd wordt een ontwerp voor de versiering van een plafond, geschikt om in schablonetechniek te worden uitgevoerd. Het plafond is van een tuinkamer, die 4 M. hoog, 6 M. lang en 4 M. breed is, terwijl de versiering moet bestaan uit een rand of middenstuk.

Scherptekening van de inzending
soals die onder Aanstaande
wordt geschreven.

Verlangd wordt:

1. Een schets van de geheele versiering in kleur;
2. Een tekening, uitgevoerd in zwart op wit papier of carton (dus niet gewassen en geschikt voor reproductie), die 20 x 30 cM. groot is, en waarop voor moet komen het middenstuk in zijn geheel en één der hoeken; dus ongeveer als op bovenstaande schets;
3. Een tekening, uitgevoerd in zwart op wit papier of carton, (niet gewassen, geschikt voor reproductie) van de hoekaflossing, groot 6 x 9 cM.

De Wed. J. Ahrend en Zoon's Boekhandel en Uitgevers-Maatsch. stelt de volgende prijzen beschikbaar: 1e prijs / 50.—, 2e prijs / 25.—, 3e prijs / 10.—, 4e en 5e prijs ieder / 7,50.

PRIJSVRAAG NO. 2.

Gevraagd wordt: Een natuurstudie naar een plant, met toepassingen van deze plant in ornament. De inzendingen moeten aan de volgende eischen voldoen:

1. De natuurstudie moet naar een levend exemplaar zijn gemaakt, (dus niet naar fotografie of tekening) en bevatten:

a. de plant in haar natuurlijke groeiwijze en b. de onderdelen ervan gestileerd.

2. De toepassing in ornament moeten minstens een kleinste afmeting hebben van 12 cM.

3. De tekeningen moeten op wit papier of carton zijn vervaardigd uitsluitend in zwart, zoodanig, dat ze voor reproductie geschikt zijn (dus geen gewassen tekeningen).

4. De toepassingen in ornament moeten vergezeld gaan van een afzonderlijke omschrijving, voor welke doelen ze gebruikt kunnen worden.

De Wed. J. Ahrend en Zoon's Boekhandel en Uitgevers-Maatsch. stelt de volgende prijzen beschikbaar: 1e prijs / 60.—, 2e prijs / 30.—, 3e prijs / 10.—.

De inzendingen moeten *vóór af op 1 Mei 1912* in bezit zijn van de Wed. J. Ahrend & Zoon's Boekhandel en Uitgevers-Maatschappij, Singel 24, Amsterdam. Iedere in-

zending moet voorzien zijn van een motto, en vergezeld gaan van een gesloten enveloppe, waarin naam en adres van den inzender, en waarop hetzelfde motto voorkomt, dat op de tekening staat.

Alle inzendingen blijven het eigendom van den inzender. De uitgeefster van Sierkunst behoudt zich echter het recht voor, alle inzendingen te reproduceren, die de Jury geschikt acht voor publiciteit.^{*)}

De bekroonde ontwerpen worden gereproduceerd met den naam van den inzender; de niet bekroonde met het motto alleen.

De Jury zal bestaan uit de heeren Chris Lebeau, Georg Rueter en Jan Godefroy.

^{*)} Op verzoek heeft de prijswinnaarschrijver zich bereid verklaard deze bepaling te lezen als volgt: "De uitgeefster van Sierkunst stelt zich voor alle inzendingen te reproduceren die de Jury geschikt acht voor soever de inzenders tegen over een te komen vergoeding daartoe kunnen ontwerpen wisschen af te staan". (R.H.)

INGEZONDEN.

Nu in het verslag der vergadering van 7 Februari van het incident-Nijhoff gewag wordt gemaakt, behooren, wie deze bijeenkomst niet hebben bijgewoond, te weten, waarom het ging.

Ik vertoonde een afbeelding van het paleis van Theodoric te Ravenna, in de 6e eeuw gebouwd, en wees er op, dat de gevel dezelfde eigenaardigheden had als sommige bouwwerken van den architect Lloyd Wright, die de heer Berlage ons in Artis had laten zien. Daarbij zei ik nog, "dat er dus niets nieuws onder de zon was". Dit heeft den heer Nijhoff geïrgerd, ofschoon ik er niets kwaads mede bedoelde. Doch nu vond ik in Berlage's opstel „Over moderne Architectuur", in het tijdschrift "De Beweging" het volgende:

"Wat de massagroepering betreft, waarop bij de moderne architectuur de nadruk moet vallen, zoo blijkt de Oostersche kunst reeds min of meer daaraan te voldoen, zoodat voor hen die bang zijn voor een nieuwere richting, de geruststelling blijft, dat er ten slotte „niets nieuws onder de zon" blijkt te zijn."

Zonder het te weten heb ik dus hetzelfde gezegd als de heer Berlage.

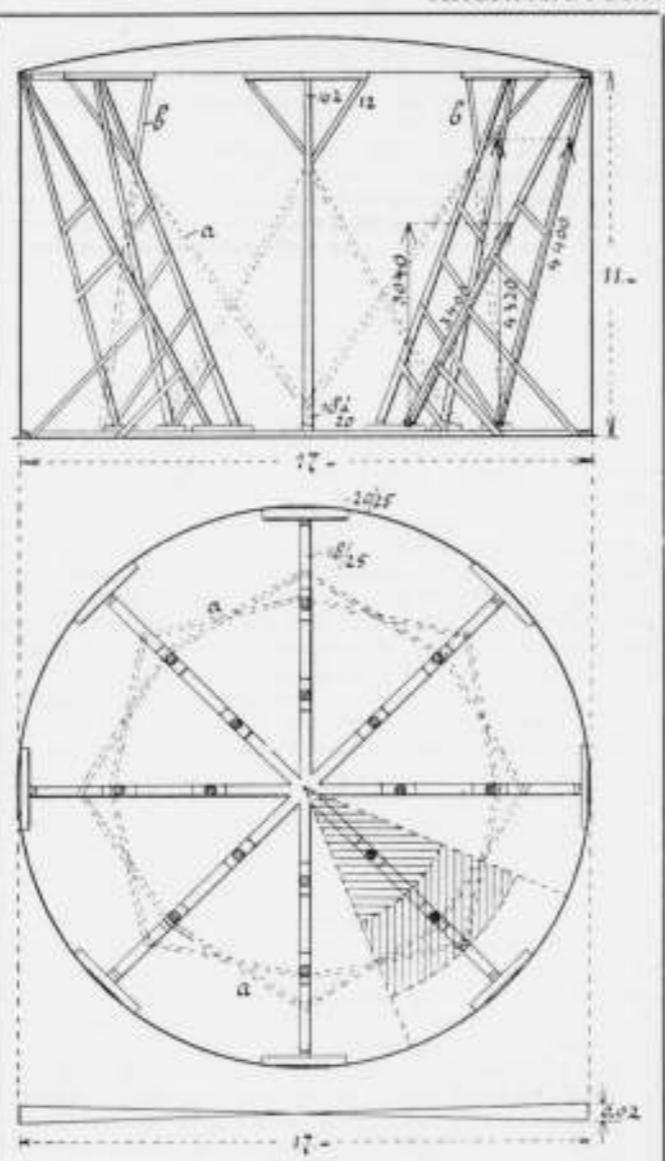
A. W. WEISSMAN.

VERPLAATSING VAN EEN PETROLEUMTANK.

ENIGEN tijd geleden werd mijn advies gevraagd nopens de verplaatsing van een petroleumtank over een afstand van ongeveer 100 M. Het gevante, hoog 11 M, met cirkelvormigen plattegrond van 17 M. middellijn, woog 90.000 K.G.; afmetingen en gewicht waren zoo groot, dat een verplaatsing slechts op buitengewone wijze kon geschieden.

Dit werk werd dan ook op zeer bijzondere manier ten uitvoer gebracht; de toegepaste voorzieningen, de voorvalen feiten en niet het minst de eenvoudige statische berekeningen, die aan de voorzieningen ten grondslag strekten, mogen hier worden mededeeld.

Bedoelde tank, een uit plaatijzer geklonken ketel zonder enig binnenswerk, heeft een inhoud van 2500 M³. Hij werd gedragen door een betonplaat, steunende op 81 palen. Bij de beproeving, waarbij de tank met water werd gevuld, bezweek de fondering. De oorzaak werd gezocht in te zware belasting van elken paal, zoodat een nieuwe fondering, rustende op 286 palen, werd gemaakt in de nabijheid der eerste. Het eigenlijke nieuwe fondament bestond uit een kuip van gewapend beton gevuld met zand, waarvan het bovenvlak 0.7 M. hoger kwam te liggen dan de onderkant van den tank op zijn eerste fondament.

1. Bestutting, 1:200.

De aanwezigheid van een ringdijk rond de fondamenten — een gevolg van een wettelijk voorschrift nopens petroleumtanks — bracht den ondernemer op het denkbeeld een bassin te vormen, — dit zoveel noodig met water te vullen en den tank al drijvende te verplaatsen. Zodoende ontstond de vraag of de bodem van den tank bestand zou zijn tegen den opwaartschen druk van het water en zoo neen, welke voorzieningen zouden noodig zijn om beschadiging te voorkomen.

Ik meende deze vraag op de navolgende wijze te moeten onderzoeken. Weliswaar vermoedde ik aanstands, dat de bodem op zoo sterke wijze zou worden gespannen dat de bevestigingsrand bezwijken zou, maar meer betrouwbaar leek mij de te verwachten krachten — zijhet ook benaderend — onder cijfers te brengen.

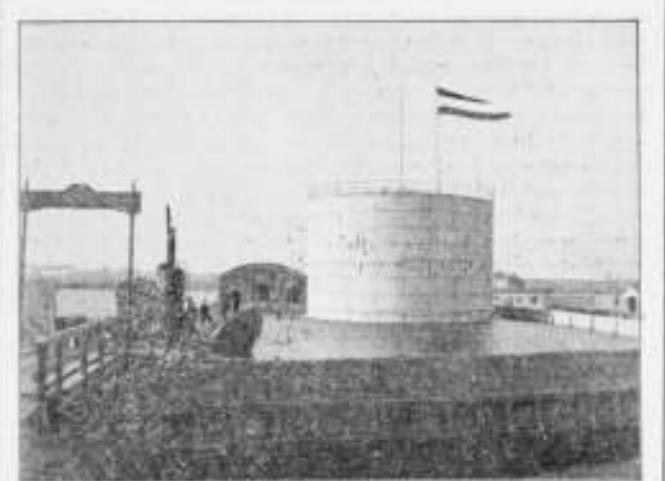
De diepte van indempeling wordt gevonden door het gewicht te delen door het bodemoppervlak; alzo bedraagt zij:

$$\frac{90,000}{286} = 0.4 \text{ M.}$$

De bodem wordt dus belast met een opwaartschen druk groot $0.4 \times 1000 = 400 \text{ K.G. per M}^2$. De bodem vormt

2. De tank drijvende, voor de verplaatsing.

3. De tank verplaatst.

per binnenstut: $7.6 \text{ M}^2 \times 400 \text{ K.G.} = 3040 \text{ K.G.}$
per buitenstut: $10.8 \text{ M}^2 \times 400 \text{ K.G.} = 4320 \text{ K.G.}$
volgens de as van den stut:
per binnenstut: zie figuur 1, 3400 K.G.
per buitenstut: 4400 K.G.

Hier voor waren steigerhouten het aangewezen materiaal; deze rondhouten, dik aan den top 10 à 12 cm, en aan den voet 18 à 20 cm., zouden dus een maximum drukspanning hebben op te nemen van $4400 : (\pi \times 10^2) = 56 \text{ K.G. per cm}^2$.

Dit bedrag, dat voor eenvoudige samendrukking valt beneden de grens der gebruikelijke toe te laten spanning, was voor een stut-in-het-algemeen zeer hoog. Daaruit volgt voor de lengte van den pijl 0.37 M. Men kan nu den vloer verdeeld denken in sectorvormige gedeelten, zoolangs er een in de figuur is getekend. De gemiddelde breedte bedraagt 1 cm, de belasting is 0.4 K.G. per cm². Past men hierop de formule van den kabel toe, dan vindt men voor de horizontale onthondene der steunpuntreactie, — alzo de kracht, waarmee in horizontalen zin over 0.02 M. lengte aan het randhoeklijzer wordt getrokken —:

$$\frac{ql^2}{8f} = \frac{0.04 \times 1700^2}{8 \times 37} = 390 \text{ K.G.}$$

Per cm. lengte wordt het randhoeklijzer belast met een radiaal gerichte kracht groot $390 : \pi = 103 \text{ K.G.}$, bijgevolg bedraagt de samendrukende totale kracht:

$$1700 \times 103 \text{ K.G.} = 33000 \text{ K.G.}$$

Tegen deze kracht zou het randhoeklijzer, $11 \times 11 \times 1.2 \text{ cm.}$, niet bestand zijn, ook al zou men de aangrenzende delen van den bodem en den staande wand ook daarbij rekenen. Bijgevolg was het noodig de oppersing van den bodem te beletten.

Het beste leek mij een stelsel van stutten regelmatig over het bodemvlak verdeeld en met de bovenkant steunend tegen den rand, waar het bovenstuk aan den staande wand is verbonden. Deze beide constructiedelen zouden dan uitsluitend getrokken worden, waartegen zij van zelf zeer goed bestand zijn. Zodoende werd de indeeling ontworpen, die in den plattegrond zichtbaar is.

De druk, dien daarbij een stut voor zijn rekening zou krijgen, kon vrij nauwkeurig worden geschat; elke stut zou worden belast met de oppersende kracht werkzaam op de gedeelten, die met een arceering zijn aangegeven. De belasting van een stut werd zodoende gevonden: in vertikalen zin,

uit de foto's valt het niet moeilijk zich hiervan een voorstelling te vormen. In fig. 2 zijn o.a. de haaltouwen duidelijk zichtbaar. Een woord van lof voor deze krasige manoeuvre komt zeker toe aan de firma J. en D. EILMANN en den heer J. COENRAAD, te Zaandam. Bij opening van het mangat bleken 6 van de 8 binnenstutten ruim 20 cm. zijdelings uitgebogen te zijn; hoe groot

de uitbuiging tijdens de vaart is geweest, viel niet meer na te gaan, 2 van deze 6 stutten waren nabij den top gebroken. De bovenenden waren \pm 5 cm. diep in de liggende blokken gedrongen; — blijkbaar hadden zij het hard te verantwoorden gehad. — De indrukking der liggende blokken was te voorzien geweest. Bij een belasting van langsvezelhout bedraagt toch de indrukking bij 50 K.G. per cm², reeds $\frac{1}{2}$ der dikte. Bedenk men, dat die blokken \pm 25 cm. dik waren en door 2 stutten werden gedrukt, dan blijkt dit praktische resultaat vrijwel te strooken met bovengenoemd door proeven gevonden cijfer.

Eenige maanden daarna is een tankverplaatsing uitgevoerd op een terrein te Delft. Daarbij is o.a. gebruik gemaakt van saamgeperste lucht, waarbij eveneens zeer goede resultaten werden verkregen. De bovengenoemde bewaren verbonden aan het werken binnen in een tank werden zoodoende vermeden.

Utrecht, Januari 1912.

VAN DE WIJNERSSE.

VAN ALLERLEI AARD.

HET GRAF EN GRAFMONUMENTEN.

In de Dinsdagavond gehouden vergadering van den Katholieken Kunstkring De Vieh te Amsterdam heeft Dr. Cuypers eenne causerie gehouden over: Het graf en de grafmonumenten.

Spr. weis er op, dat tot de 16e eeuw twee hoofdgeslachten in beeld zijn gebracht op de graven, te weten: herbiel voor de afgestorvenen en gelot aan een voortbestaan. Zoowel de ontzaglijke koningsgraven in Egypte als het eenvoudige kruis op een dorpskerkhof spreken die taal; eerst later wordt het afschrikwekkende, het lugubere van den dood afgebeeld en ook ons tijds verlooom nog steeds gehouden zullen, een duivende lamp en dergelijke symboolen van het leven, dat eindigt, een dood ander meer. Spr. hoort, dat men, indachtig aan het woord van Socrates, volgens hetwelk de dood is de poort naar een beter leven, weer de oude symboliek in ere zal herstellen...

Daarna liet hij in chronologische volgorde een vijftig lichtbeelden op het doek brengen, welke zijn betrek illustrerend: Egyptische pyramiden, sphinxen en tempelruinen, Etruskische graven, de katacomben te Rome. De spreker merkte er haastig aan, dat in de sancteengroeven te Valkenburg onder zijn leiding een verkleinde nabootsing van de katacomben is gemaakt. Het Mausoleum van Theodoerik te Ravenna, een grafkapel te Jerusalem, een grafkapel te Cairo, enz.

De tweede serie lichtbeelden opende niet de vroegste steenen daadkisten en heftige vuurs een reeks van prachtige graftomben van de twaalfde eeuw af. Duidelijk was toen te zien hoe de devine beeldhouwers de rustig-slapende of vroom-huidende marmeren gestalten later werden gegeven door meer realistische voorstellingen: vermagerde, afgestreden lichamen en reeds half verwoeste wezengetrekken of volkomen geraamten. Een ding, zoo merkte Dr. Cuypers snauks op, werd ook in dien tijd niet vergeten: eenne duidelijke herinnering aan den aanschijn stand en de hoge waardigheid van den afgestorvenen, een edelhengtje op de schouder, reksen wapens en afbeeldingen van de aardse pracht, die, het surfdijk lichaam omring had, mitrakken nummer aan de tombe.

De spreker vond een zeer aandachtig gehoor.

VOEDSTEN UIT ROMEINSCHEN TIJD.

Op een stuk land van den heer A. Hennigan te Heerlen heeft men een gedekt uitgraving van een Romeinschen pottenbakkersoven, die afkomstig moet zijn uit het midden der eerste eeuw tot het begin der tweede eeuw na Christus.

Dit is de eerste in Limburg gevonden Romeinsche oven, die zo compleet was. Het grondig terrein in het ronk is als herhaald met scherven uit den Romeinschen tijd en men hoopt nog meerdere belangrijke vondsten te doen.

Door de arbeiders, die op het terrein werkzaam waren, zijn volgens

hen vijf vierdergelijke ovens vergraven. In een daarvan vond men nog heel wat Romeinsch aardewerk en wel op de plaats, waar het in den oven gehakken was. Van dit aardewerk heeft de gemeente een gedeelte overgenomen terwijl de rest is aangekocht door het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden.

Door den heer H. Martin, assistent aan genoemd museum, worden de verdere werkzaamheden geleid.

Bouwkunst te Groningen kreeg noch een volière noch een fontein in 't Noorderpark, maar wel $\frac{1}{2}$ voor de mooiste in 1912 te voltooien gevallen of complex van gevels. 't Blif maar de vraag wat men onder "mooie gevels" verstaat. Van de ultra-moderne moeheid in bouwstijl vindt men er reeds een menigte bedenkelijke staaltjes.

N.V. VOOR HET MAKEN VAN WATERBOUW-, GROND- EN FUNDEERINGSWERKEN.

In eenne te Amsterdam gehouden vergadering werd besloten tot oprichting van de N.V. voor het maken van Waterbouw-, Grond- en Fundeeringswerken.

Tot directeuren werden benoemd de heeren Ch. H. Bartels en L. A. Sanders.

Tot commissarissen de heeren W. Blankevoort Czn., aannemer te Haarlem, Mr. W. van Hoogenhuyze, directeur van de Giro-Bank te 's-Gravenhage, H. F. Boersma en J. Hornstra, aannemers te 's-Gravenhage, en Jhr. K. de Muralt, ingenieur van Schonewen te Zierikzee. De vereniging wordt gevestigd te Amsterdam.

WONEN IN 'T GOO.

Te koop eene, drie jaar geleden, onder architectuur hecht gebouwde villa, met fraai aangelegden tuin.

"Onder een afslak" is begrijpelijk, doch wat beduidt "onder architectuur"?

BERICHT.

In de advertentie van de Firma MARTIS & Co, te Amsterdam, voorkomende in den Genootschapskalender voor 1912, is absurde sprake van U Y-tegels. Dit moet zijn U J-tegels.

WEEKBLADEN EN TIJDSCHRIFTEN.

JOUWKUNDIG WEEKBLAD, Nr. 6. Adressen aan den Minister van Waterstaat en aan den Raad der gemeente Zaandam, naar aanleiding van den voorgenoemt bouw van een postkantoor aan den Dam te Zaandam. Restauranteen van gebouwen, door L. H. E. van Hyckema Vlieg. Afbeeldingen van de te verwachten nieuwe bebouwing aan den Dam; de bijenkorf en de Grote Club. Voordracht Berlage over Amerika, met enige afbeeldingen van moderne Amerikaanse bouwkunst.

DE BOUWWERELD, No. 6. Frederik de Groot als bouwmeester en bouwheer, door J. H. W. Leliman (vervolg). Afbeeldingen van het nieuwe gebouw van de tegelhandel Heystee, Smit & Co, Reguliersdwarsstraat, architect J. F. Staal Jr.

PRIJSVRAGEN.

I. Genootschapsprijsvragen: 1911. (Zie de programma's in No. 43 1911); welk nummer nog steeds verkrijgbaar is.

II. EEREPRIJSVRAAG "GODEFROY". Programma in No. 6, inlevering 9 Mei a.s.

Bericht van de Uitgevers.

Lose omslagen, alsmede linnen banden (à f. 1.) voor den afgeloopen jaargang zijn bij ons verkrijgbaar.

INHOUD. Mededelingen betreffende het Genootschap, — Genootschapsprijsvragen tot: I. H. Leliman-prijsvraag 1911. — Prijsvraag Arbeiderswoningmeubileringen van "Ons Huis" te Rotterdam. — P. A. Weeldeburg Jr. — J. F. Staal Jr. — III. Reischetsen van Zweedsche en Noorse Architectuur. — Een cementsoort geweigerd. — Nationale bouwkundige studie-prijsvraag. — Prijsvraag van het maatsblad "Sterkunst". — Ingezonden. — Verplaatsing van een petroleumtank. — Van allerlei-aard. — Weekbladen en Tijdschriften. — Prijsvragen.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: Adm. Moen, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect" en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, "Parklicht", Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura": in Nederland f. 1.90 per kwartaal; buiten Nederland f. 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, Idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura": 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het organisme wordt wekelijks franco toegeonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f. 12.—, voor kunstliefende leden f. 10.—, voor huizenleden en aspirant-leden f. 7.50. Donateurs zijn zij die minstens f. 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura" en het plaatwerk „De Architect".

Voor alles betreffende de versending van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgever.

ARCHITECTURA

ORGAAAN VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. F. VAN DER PLUIM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEUR, BINGER, WARMoesstraat 174/6, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN

BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

I. Als candidaat voor het gewoon lidmaatschap wordt voorgesteld de heer E. Sunier, bouwkundige te Amsterdam, door de heeren Jan de Meijer en G. J. Rutgers.

II. Als aspirant-lid is tot het Genootschap toegetroeden en als zoodanig door het Bestuur toegelaten de heer B. de Bruin, bouwkundig tekenaar te Sloten.

III. Door het Bestuur zijn de volgende adressen verzonnen:

Aan den Raad der Gemeente Zaandam. Geeft met verschuldigden eerbied te kennen het Genootschap „Architectura et Amicitia" te Amsterdam, dat het heeft kennis genomen van het ontworpen bebouwingsplan voor den Dam in Uwe Gemeente. Wij wijzen op het zeer gunstig resultaat, dat de Gemeente Zeist heeft gehad met een prijsvraag voor haar Raadhuis. Redenen, waarom het Genootschap voornoemd Uw Achtbaar College beleefd in overweging geeft een algemeene nationale bouwkundige prijsvraag uit te schrijven voor het ontwerp van het Raadhuis Uwer Gemeente. Het Genootschap stelt zich gaarne beschikbaar voor het verstrekken van nadere inlichtingen.

gevoerde werd voor het ontwerpen van plannen voor een nieuw raadhuis in Uwe Gemeente.

dat het in dit besluit meent te zien een wijze van voorbereiden van een bouwplan die alleszins waardeering verdient,

dat het in aansluiting daarmee meent goed te doen met U te herinneren aan het voordeel verbonden aan het uitschrijven van algemeene nationale bouwkundige prijsvragen,

dat deze wijze van te komen tot de keuze van een bevoegd bouwmeester in algemeen aanbeveling verdient, en inzonderheid indien het geldt, als in dit geval, een openbaar gebouw; en meer en meer waardeering vindt, zowel in het buitenland als in ons vaderland. Wij wijzen op het zeer gunstig resultaat, dat de Gemeente Zeist heeft gehad met een prijsvraag voor haar Raadhuis. Redenen, waarom het Genootschap voornoemd Uw Achtbaar College beleefd in overweging geeft een algemeene nationale bouwkundige prijsvraag uit te schrijven voor het ontwerp van het Raadhuis Uwer Gemeente. Het Genootschap stelt zich gaarne beschikbaar voor het verstrekken van nadere inlichtingen.

Het Genootschap „Architectura et Amicitia"

w.g. H. A. J. BAANDERS, Voorzitter.

w.g. JAN DE MEIJER, te Secretaris.

Amsterdam, 25 Februari 1912.

IV. Door het lid, den heer G. J. Rutgers, wordt voorgesteld het onderstaand adres te richten tot het Gemeente-bestuur van Amsterdam, welk voorstel, door het in het volgend nummer al te drukken toegescreven toegelicht, zal worden behandeld in de 130de ledenvergadering op 6 Maart e.v.; zie verslag van de 130ste vergadering hier achter.

V. In dank werd van den uitgever, den heer A. Oosthoek te Utrecht, ontvangen het eerste deel der „Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst", waarvan eenne besprekking zal volgen in deze kolommen.

JAN DE MEIJER, te Secretaris.

CONCEPT-ADRES. VOORSTEL. G. J. RUTGERS.

Aan Heeren Burgemeester en Wethouders der Gemeente Amsterdam.

Aan Edel-Achtbare Heeren Burgemeester

en Wethouders der Gemeente Tiel.

Edel-Achtbare Heeren!

Geeft met verschuldigden eerbied te kennen het Genootschap „Architectura et Amicitia" te Amsterdam, dat het met levendige belangstelling steeds gevuld heeft het verloop van zaken betreffende de bebouwing van den Dam te Amsterdam en alles wat daarmee in

verband staat onafgebroken heeft gemaakt tot onderwerp van ernstig overwegen,
dat het van den Dam te Amsterdam, de historische plek bij uitnemendheid en nog de kern van de hoofdstad, steeds hoog gespannen verwachtingen heeft gekoesterd ten aanzien eener waardige en aesthetische bebouwing als gevolg van zeer belangrijke wijzigingen in de belendingen, de uitmondingen van verschillende straten, enz.,
dat het heeft kennis genomen van de plannen tot bebouwing van twee zeer belangrijke terreinen aan en in de onmiddellijke omgeving van den Dam, namelijk die van de Bijenkorf en van de Grote Club, welke bebouwingen — van grooten invloed zullen zijn op den schaal van de waardigheid welke het aanzien van den Dam na voltooiing zal vertoonen, als beheerschende twee voorname punten,
dat deze kennismaking met bedoelde plannen het Genootschap, voornoemd, tot zijn diep leedwezen geen andere gewaarwording van die dan teleurstelling heeft doen ervaren, een teleurstelling die geworden is tot diepe verontwaardiging, wijl het geldt niet alleen het Amsterdam van heden, niet alleen de hoofdstad in de naaste toekomst; doch, en vooral niet minder, de plek die elken rechtgeaarden vaderlander heilig is van wege historie en traditie daaraan onafscheidelijk verbonden; buiten dien wijl in de ontworpen gebouwen geen spoor is van eenige *rationaliteit*, dat is *gezonnde*, opvatting van architectuur in verband met de bestemming van de onderhavige gebouwen, welke te voldoen hebben aan de eischen van onzen tijd, ergo vormen zullen moeten dragen van dezen tijd zoo zij aanspraak zullen mogen en kunnen maken op eenige kunstwaarde, en als zoodanig zullen kunnen bijdragen tot de zich zelf leidende ontwikkeling eener architectuur, als afspiegeling van een cultuur voortkommende uit de bestaansvoorwaarden welke door het hedendaagsche leven gesteld worden en waarvan noodzakelijk moet worden voldaan,
dat op grond van het voorgaande de voorgenomen be-
handeling van de beide projecten tot stand moet komen.

bouwingen volgens de thans bestaande plannen onherroepelijk veroordeeld moeten worden als zinloze navolging van traditionele vormen, welke totaal onvereenigbaar zijn met voorgenomen hedendaagsche eischen, dat deze plannen tot geen ander resultaat vermogen te leiden dan tot een zeer onwaardige bebouwing van den Dam, waardoor eventueel later op te richten bouwwerken van betere kwaliteiten benadeeld en het totaal aanzien van den Dam en zijn omgeving volstrekt kunstwaardeloos gemaakt worden; redenen waarom het Genootschap voornoemd Uw college met den meesten nadruk aanbeveelt alle pogingen in het werk te stellen welke kunnen leiden tot veroordeeling van de thans bekende plannen en het doen opmaken van andere om te komen tot eene bebouwing van den Dam met eene waardige architectuur, rationeel ontwikkeld uit de niet te loochenen toestanden van het werkelijke leven, waaraan zij deel zal gaan nemen.

Het Genootschap „Architectura et Amicitia“

Leden, ook leutelleden, die niet ter vergadering op 6 Maart kunnen zijn, worden uitgenodigd schriftelijk van hunne zinswijze te doen baken.

VERSLAG VAN DE 1308e GEWONE LEDENVERGADERING, GEHOUDEN OP WOENSDAG 21 FEBRUARI 1905 IN HET GENOOTSCHAPSCAFÉ IN PARIZIË.

Met een welkom aan de aanwezigen, in 't bijzonder aan den heer Jos. Th. J. Cuypers, die bij herhaling bereid gevonden was in eenen brief te geven van zijn

vonden werd in onzen kring eencausserie te houden,

Digitized by srujanika@gmail.com

cipieele gronden, waarvan geen afstand moet worden gedaan, al weet men vooruit geen resultaat te zullen hebben, dan nog mag men om redenen van principieelen aard een protest niet achterwege laten.

De voorzitter bespreekt de moeilijkheden, die voor het gemeentebestuur aan deze kwestie verbonden zijn. Zij antameerde zich de Dam-commissie voor deskundig advies. Wat wij in deze zouden kunnen doen is wellicht wijzen op het prijsvraagsysteem, doch dit is bij de overdracht niet voorbereid. De gemeente behield zich te weinig voor. Moeten w' onsdurbij nu neerleggen en aanvaarden al wat ons eventueel superieur en minderwaardig door willekeurig gekozenen zal worden geleverd? De heer Joling vindt deze kwalificatie te sterk, meent dat bedoeld wordt met superieur modern, en meent daartegen te moeten waarschuwen, waarop de voorzitter de gebruikte woorden vervangt door „beter en minder goed". De heer Rutgers licht het voorstel nader toe en is van mening dat A. et A. niet mag gedoogen dat de beschouwde zaak voortgang zal hebben zonder eenig protest. Ook al weet men dat men zich niet te vleien heeft met enige hoop op succes eener actie, dan toch is het onze plicht op te komen tegen een zinloos gedoe als hier staat te gebeuren, tegen een gewetenloze miskennings van datgene wat een groep van werkers met talloze opofferingen en onvermoeid pogingen ons heeft gegeven, nml. een jonge kunst op gezonde beginselen berustende en voortgekomen uit den zich natuurlijk ontwikkelenden gang van het werkelijke leven rondom.

Besloten wordt hierna het voorstel aan te houden tot de volgende vergadering. Het concept adres met de toelichting zal immiddels door middel van het orgaan ter kennis van de leden worden gebracht.

Verder is ingekomen een schrijven van de Mij. tot Bev. der Bouwk. houdende verzoek om instemming te betuigen met haar adres aan den Gemeenteraad van Zaandam inzake de Dambebauwing aldaar. Het adres wordt voorgelezen. De situatie van het Damplein met de door den Rand reeds vastgestelde bouwblokken wordt geteekend alsook het door genoemde Maatschappij voorgestelde plan. Besloten wordt met de strekking van het adres der Maatschappij instemming te betuigen.

dam te vragen een eventueel verzoek vanden Staat, om den Museumtuin verder te bebouwen, af te wijzen. Na discussie en nadat de heer De Jongh het bestuur heeft gewezen op de grote verantwoordelijkheid welke het aauvaardt, wordt besloten voornlsnog een afwachtende houding aan te nemen.

Na bespreking van den stand van zaken ten opzichte van de schoonheidscommissie, en wat dienaangaande bekend geworden is, verklaart het bestuur zich op de hoogte te zullen houden van alles wat passeert om zoonodig handelend te kunnen optreden. De heer De Jongh waarschuwt onder verwijzing naar 't geen de heer Van der Pek schreef, tegen ondoordachte instructiewijzigingen en uitbreiding van bevoegdheid en dringt aan op behandeling in de ledenvergadering.

De voorzitter geeft de noodige toelichting op het voorstel van het bestuur om definitief toe te treden tot het „Verbond van Nederlandse Kunstenaresvereenigingen", en wel als constituerende vereeniging. Na bespreking van de regeling der stemmingen in het Verbond wordt het bestuursvoorstel zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Overgegaan wordt tot de verkiezing van 8 afgevaardigden naar de Algem. Vergadering van het Verbond op 31. Maart a.s. Gekozen worden achtereenvolgens de heeren: R. N. Roland Holst, M. J. Hack, Jos. Th. J. Cuypers, G. J. Rutgers, H. A. J. Baanders, Jande Meijer, K. P. C. de Bazel en S. H. de Roos. De aanwezige heeren Hack, Rutgers, Baanders en De Meijer verklaren zich bereid tot de aangewezen functie.

Vervolgens worden uit dit 8-tal de heeren R. N. Roland Holst en K. P. C. de Bazel aangewezen om namens A. et A. zitting te nemen in het Algemeen bestuur van het Verbond. Aan het bestuur wordt overgelaten een lid van de Commissie voor het Kunstenarescongres aan te wijzen. De vragenbus levert een vraag op betreffende de paalfundering, welke vraag aan de daartoe bestemde commissie zal worden overhandigd.

Na de gebruikelijke rondvraag volgt hierop sluiting. R.

IV. RUSSISCHESEN von M. KLEIN

plan. Besloten wordt met de strekking van het adres der Maatschappij instemming te betuigen.
Medegeleerd wordt vervolgens de ontvangst van het eerste deel van het werk „De Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst”, eerste stuk, de voormalige Baronië van Breda.

IV. REISSCHELSEN, DOOR J. DE KLERK.

Op de N. O. punt van het eiland Seeland, daar waar de kust van Denemarken zich het meest buigt naar den Zweedschen oever, even ten N. O. van de stad Helsingør, ligt het machtige slot Kronborg. Kan men zich een beter plaats denken dan juist hier, waar het geschut

De voorzitter brengt dank en hulde aan de Rijkscommissie, met dit onderwerp belast, inzonderheid aan haren secretaris den heer Jan Kalf. Een besprekking zal in ons comité volgen.

Een voorstel van het bestuur om bij het Gemeentebe-
stuur van Tiel aan te dringen op het uitschrijven eener
nationale prijsvraag voor het ontwerpen van een nieuw
Raadhuis aldaar, voor welk doel f 1000 door den Raad
gevoteerd werd, wordt bij acclamatie aangenomen.

Mededeeling wordt gedaan omtrent de voorbereidingen door een inmiddels geconstitueerde commissie, waarvan de voorzitter deel uitmaakt, in bewerking genomen, ten einde in 1913 feestelijkheden te organiseren. O.m. staat op het programma eene tentoonstelling van architectuur en rijksverheidskunst; waarvoor van overheidswege steun verwacht wordt.

Omtrent de vroeger besproken actie tegen een herhaalde uitbreiding van de toevoegsels aan het Rijks Museum deelt de voorzitter mee dat deze zaak wordt geacht te

De kapel, waarin in de benedenbouw de middeleeuwse traditie voortleeft in haar spitsboog-vensters, heeft tot ingang een met beeldhouwwerk versierde deuromlijsting

Binnenhof van het slot Kronborg bij Helsingør in Denemarken.

en bekroning. Haar dakvlak wordt onderbroken door kleine dakkapellen en een uit tweeverdieping hoog dakvenster, het geliefkoosde onderdeel der Duitsche bouwkunst voor die dagen.

Links van de kapel sluit zich den verderen bouw aan. In 't midden van het plein, daar waar thans de sprieterige lantaarn die eenzaamheid van het binnenhol nog verhoogt, stond eertijds een met beeldhouwwerk versierd

achthoekig bassin, wiens bronzen kunstvoorwerpen volgens de overlevering verdwenen in den smeltkroes der Zweden.

v.d.P.

EERE-PRIJSVRAAG—GODEFROY.

Hieronder volgen de ingekomen vragen met de antwoorden der Jury:

Vraag 1. Zijn de aangrenzende terreinen met villa's bebouwd, of heeft er een totale bebouwing plaats?

Antwoord. Zie de situatie-schets.

Vraag 2. Wat wordt op pag. 1 regel 5 van het Programma bedoeld met: „een rechthoekig vrij terrein”?

Antwoord. Zie de situatie-schets.

Vraag 3. Wat wordt op pag. 1 regel 9 van boven bedoeld met: „belendende eigendommen”. Zijn dit bouwterreinen of gebouwen; en als het gebouwen zijn, worden dan bedoeld villa's, die rondom vrij staan of aaneengesloten huizen op scheiding gebouwd?

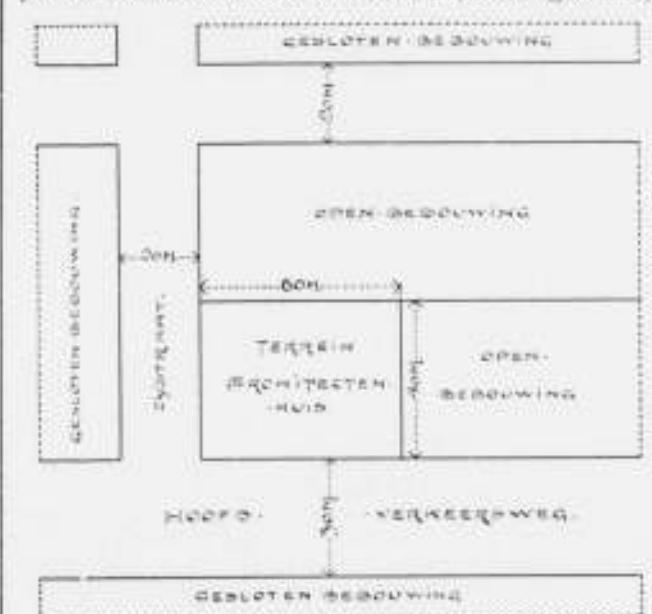
Antwoord. Zie de situatie-schets.

Vraag 4. Is de terreingrens aan de 2 straten de rooilijn of mag men daarbuiten blijven met de gevels?

Antwoord. Ontwerper is geheel vrij (zie ook het antwoord op vraag 10).

Vraag 5. Is het Café-restaurant uitsluitend ten dienste van het architectenhuis, of heeft het publiek er ook vrije toegang?

Antwoord. Het publiek heeft vrije toegang tot het Café-restaurant, en wel van uit den hoofdverkeersweg. De pachter bedient *tevens* de architecten. (Zie Programma).

Vraag 6. Op pag. 5 regel 10 van boven staat: „Deze 5 vertrekken elk met een oppervlak van ongeveer 40 M², enz”. Welk is dat 5de vertrek, want van de bibliotheek is de grootte reeds opgegeven 70 M².

Antwoord. Lees: deze vier vertrekken enz.

Vraag 7. Moet er een afzonderlijke toegang van af de straat zijn voor de woning van den Concierge?

Antwoord. De Concierge-woning moet toegankelijk zijn van uit het tochtportaal der grote vestibule.

Vraag 8. Moet er een afzonderlijke toegang met trappen van af de straat zijn voor de woning van den kastelein-pachter, de keuken en de kelders, of mag de transportlift hiervoor gebruikt worden?

Antwoord. De toegang tot de woning van den kastelein-pachter is door het café. Hij kan van de transportlift gebruik maken. (Zie Programma).

Vraag 9. Op pag. 5, regel 2 van onderen staat: „Een braak- en brandvrije salie, groot ± 3 M. Wat wordt hiermede bedoeld: ± 3 M² of 3 × 3 M.?

Antwoord. Lees ± 3 M².

Vraag 10. Moet het onbebouwde gedeelte van het terrein geheel achter het gebouw liggen of mag het gedeeltelijk er voor en gedeeltelijk er achter liggen, of wat op hetzelfde neerkomt, moet het gebouw rondom vrij liggen of moet het een aaneengesloten bebouwing vormen in aansluiting met aangrenzende gebouwen?

Antwoord. De voornaamste gevel moet aan den hoofdverkeersweg liggen. Terugsprong voor eventuele monumentale stoep of uitbouwingen worden toegestaan. Het is natuurlijk de bedoeling (met het oog op de verpachting van het Café-restaurant) dat, na aftrek van het open, afgesloten expositie-terrein, een behoorlijke tuin overblijft voor het café. Voor de Jury:

A. SALM G.BZN.

PRIJSVRAAG ARBEIDERSWONING-MEUBLEERINGEN VAN „ONS HUIS“ TE ROTTERDAM.

Lijst van alle ingekomen Ontwerpen:

No. 1.	Motto „Rust”.
„ 2.	„Eenvoud”.
„ 3.	„Door willen tot kunnen”.
„ 4.	„YZ”.
„ 5.	„Prijsvraag”.
„ 6.	„Dubbele halve cirkel waarin rechthoek met diagonalen en halve cirkel. Driehoek in cirkel.
„ 7.	„Eenvoud in het huiselijk leven, Doet de mensch naar hoger streven.”
„ 8.	„Schijnen is een ijdele waan, Op het wezen komt het aan.”
„ 9.	„Travail”.
„ 10.	„1912”.
„ 11.	„Eenvoud en Motto „Eigen”.
„ 12.	„Stop”.
„ 13.	„Zonder eenvoud geen gezelligheid”.
„ 14.	„Komfort”.
„ 15.	„Waarheid en Eenvoud”.
„ 16.	„Dar” en Motto „Anny”.
„ 17.	„Eenvoud I en II”.
„ 18.	„Colla” en Motto „Jetta”.
„ 19.	Cirkel in driehoek.
„ 20.	

INTERNATIONALER VERBAND FUER DIE MATERIALPRUEFUNGEN DER TECHNIK.

Omtrent het te New-York in September a.s. te houden Congres, kunnen thans nadere bijzonderheden bekend gemaakt worden.

Den 2en September 1912, des avonds, zullen de leden worden ontvangen door de American Society for Testing Materials, onder medewerking der verschillende Amerikaansche Ingenieurs-Vereenigingen. Den 3den September, voormiddags feestelijke opening. Namiddags Sectie-Vergaderingen. Des avonds ontvangst door the American Society of Civil-Engineers.

Den 4en en 5en September zijn aan Sectie-Vergaderingen gewijd, 's avonds 5 September Excursie naar West-Point.

6 Sept.: Bezoeking der Haveninrichtingen, 7 Sept.: Algemeene Vergadering, Mededeeling van de besluiten der Secties. Sluiting van het Congres.

Des Zondags 8 September begint de Excursie, in een Hoteltrein, waarin het Congres gedurende een week zal verblijven. Deze trein stopt te Washington ter bezichtiging der Proefstations van leger en marine. Hier zal ook Z.E. de President der Vereenigde Staten, de leden ontvangen.

Vervolgens gaat de reis naar Pittsburgh, waar mijnen,

staal- en cementfabrieken bezichtigt worden, daarna naar Buffalo en de Niagarafalls en terug over de Lehigh Valley-Spoorweg; bezichtiging der Bethlehem Steel Works. Terug te New-York 14 September.

Aan het Congres kunnen, behalve afgevaardigden van Regeeringen, Vereenigingen enz. slechts leden van het Verbond deelnemen.

De Congresbijdrage is op 5 Dollars gesteld, voor dames der leden 3 dollars.

De kosten der bovenvermelde excursie bedragen 50 Dollars per persoon.

Formulieren voor aanmelding worden vanaf 1. Juni verkrijgbaar gesteld.

Het Amerikaansch uitvoerend comité geeft een bijdrage van 40.000 Dollars, voornamelijk om het groot aantal afdrukken der talrijke congresschriften mogelijk te maken. Tot nog toe zijn ingekomen circa 80 mededeelingen, waarvan 53 op het gebied der metalen, 4 op dat van betonijzer, 12 op het gebied van cement, 2 over invloed van zeewater op cement, 8 over verschillende andere onderwerpen, terwijl een even groot aantal nog is toegezegd, en over welker toelating de Commissie van Redactie nog moet beslissen.

Alle berichten worden zooveel mogelijk in de periodieke „Mitteilungen“ van het Verbond opgenomen.

Het aantal Nederlanders, welke aan het Congres zullen deelnemen, bedraagt op het oogenblik 5. Het is te verwachten, dat zich nog enige meerder leden zullen aantrekken.

Reeds thans is het wenschelijk pluuts te bespreken op de in Augustus naar New-York vertrekkende stoomschepen, daar in diemaand de terugkeerende Amerikanen gewoonlijk lang vooruit zich van de betere hutten aan boord der schepen verzekeren.

REORGANISATIE DER SCHOONHEIDSCOMMISSIE.

Het „Handelsblad“ van 10 Febr. IJL bevatte het volgende bericht:

Naar wij vernemen heeft de Schoonheidscommissie ten Stadhuis door een harer leden besprekkingen doen voeren om tot een reorganisatie harer commissie te geraken. Deze besprekkingen moeten een zeer bevredigend resultaat hebben opgeleverd, en thans heeft de Schoonheidscommissie een reglement ontworpen om deze commissie op een anderen grondslag te vestigen en haar taak en bevoegdheid juister te omlijnen.

Tot dusver was de Schoonheidscommissie een commissie van advies in zake de bebouwing van gemeente bouwterreinen door B. en W. ingesteld. In de instructie was de taak dier commissie aldus aangegeven, dat zij op uitnodiging van Burgemeester en Wethouders aan dat college advies had uit te brengen, in de eerste plaats bij de beoordeling van bouwontwerpen, ingeleverd bij aanvragen voor erfacht of koop van terreinen achter het Rijksmuseum en vervolgens, daartoe uitgenodigd, ook bij de beoordeling van bouwplannen, ingediend bij een aanvraag voor koop of erfacht van andere dan bovengenoemde terreinen. Het advies werd ingewonnen ten aanzien van het uitwendige der ontwerpen gebouwen.

Deze beperkte taak is ook wel van de zijde van het gemeentebestuur ruimer opgevat, zoodat voor sommige restauratiwerkten advies werd ingewonnen (aanbouw Montelbaanstoren), doch van den anderen kant werd in tal van gevallen geen advies gevraagd, terwijl toch naar de opvatting, zoowel van de commissie, als van de architecten-organisaties, uit wier vertegenwoordigers

de commissie voor het overgrote deel bestaat, een advies deder commissie niet had mogen uitblijven.

Zoo liet het optreden, of juister het niet optreden, der Schoonheidscommissie velen onbevredigd. Men vond in haar niet de commissie, die met kracht kon waken voor de eerbediging en de bevordering van het schoonheids-element bij bouwkundige werken. De wijze waarop de commissie was ingesteld, (door B. en W. namelijk) en hare beperkte taak en bevoegdheid, waren daarvoor een beletsel.

In het plan dat nu aan Burgemeester en Wethouders is voorgelegd is allereerst voorgesteld de commissie niet langer te doen zijn een commissie van bijstand voor B. en W., doch een commissie benoemd door den Gemeenteraad, met bevoegdheden en taak — uitgebreider dan die van thans — aangegeven door den Gemeenteraad. De leden der Schoonheidscommissie handelen met deze reorganisatieplannen geheel overeenkomstig de bedoelingen van de vereenigingen, die op de samenstelling van de commissie invloed hebben, n.l. de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, den Bond van Nederlandse Architecten en het Genootschap „Architectura et Amicitia“.

Het voornehmen bestaat die vereenigingen nog in staat te stellen van hun sympathie met het reorganisatieplan te doen blijken.

Bovenstaande regelen gaven den Heer v. d. Pek aanleiding tot het schrijven van het volgende:

„Deze commissie is destijds ingesteld als een commissie van advies voor B. en W., om desverlangd van voorlichting te dienen betreffende de schoonheid van het uitwendige der gebouwen, die zouden worden opgericht op terreinen, welke de gemeente in koop of in erfacht wil afstaan. Meer bepaald werd dit bedoeld voor de terreinen achter het Rijksmuseum.“

Uit uw bericht blijkt nu, dat de Schoonheidscommissie bij monde van een harer leden ten Stadhuis pogingen heeft aangewend, om het daarheen te leiden, dat zij van een commissie van bijstand van B. en W. zou worden een commissie benoemd door den Gemeenteraad, met uitgebreider bevoegdheden en uitgebreider taak. Deze pogingen zouden volgens uwen berichtgever zijn gedaan overeenkomstig de bedoelingen van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, den Bond van Nederlandse Architecten en het Genootschap „Architectura et Amicitia“.

Het zij mij vergund, u mede te delen, dat tot nu toe bij deze drie vereenigingen de uitbreidings van de bevoegdheid der Schoonheidscommissie nog niet ter sprake is gekomen en er dus door geen hinner een besluit is genomen in den geest als door u bedoeld; zoodat men verstandig zal doen het oordeel der genoemde vereenigingen af te wachten, alvorens in deze zaak verder te gaan. Persoonlijk wensch ik hieraan toe te voegen, dat ik zelf de uitbreiding van de bevoegdheden der Commissie hoogst bedenkelijk acht.

Bij hare oprichting heeft de bedoeling voorgezet, dat de Schoonheidscommissie zou trachten te verbeteren ontwerpen, ingediend door bouwers, wien het allerminst om de schoonheid te doen is. Hare taak heeft zich echter reeds direct uitgebreid tot het beoordeelen van het werk van bouwmeesters, indien dezen ook op genoemde terreinen bouwen. Hiertoe moet de werkgroep der Schoonheidscommissie zich noodzakelijkerwijs wel uitbreiden, omdat de grensstussen bouwer en architect slechts theoretische is te trekken.

De commissie velt thans haar oordeel over het werk van

mammen, die op dezelfde hoogte staan als hare leden, ja, de kans bestaat, dat zij een ontwerp te beoordeelen zal krijgen, waarvan de geest zal gaan boven het gemiddelde van de geestelijke gaven harer leden.

Op deze wijze moet de bouwkunst noodzakelijk geschaad worden.

Voor een goede ontwikkeling der kunst behoort de kunstenaar volledige vrijheid te hebben om zijn gedachten te uiten, en het ligt voor de hand, dat juist de goede kunstenaars, dienieuwe gedachten wenschen te ontwikkelen, in botsing komen met een Schoonheidscommissie, die, hoe ook samengesteld, nooit de waarborgen levert voor een objectieve beoordeling van nieuwe begrippen. Om een voorbeeld te noemen: Ware bij het indienen van het ontwerp der Amsterdamsche Beurs de uitspraak eener Schoonheidscommissie van invloed geweest op het al of niet ongewijzigd aannemen van het ontwerp, dan kunt u er van verzekerd zijn, dat de Beurs niet zou zijn geworden, wat zij is: een frisse uitging van nieuwe gedachten. Dit dient men thans degelijk onder de oogen te zien.

Wat de goede bedoeling betreft, waarmee de commissie is opgericht, daarmee zal ieder kunnen meegaan; maar wie mede gaat met het voornehmen om hare bevoegdheid groter te maken, die begrijpt niet hoezeer de bouwkunst daardoor benadeeld zal worden.

Wil men reeds over een vijftiental jaren onze stad beoordelen zien met onfrisse, onoorspronkelijke en onbenullige werken, dan is er m. i. geen beter middel, dan het plautsen van een geestelijk tourniquet op de wijze, zoals dit staat te geschieden. Wil men daarentegen Amsterdam zich bouwkunstig vrij laten ontwikkelen, dan belemmere men niet de vrije uitging van den geest zijner bouwkunstenaars.

Vraagt men mij, wat ik beter acht voor de geestelijke ontwikkeling onzer stad, duizend prulwerken naast tien geniale scheppingen, of wel duizend en tien middelmatige, dragelijke bouwwerken, dan kies ik zonder aarzelen het eerste.

Mijn advies zou dan ook zijn: Geen uitbreiding van de bevoegdheid der Schoonheidscommissie; deze wordt beperkt tot het beïnvloeden van de werken der speculatiebouwers, doch de bouwmeester blijve vrij“.

Mogen de vereenigingen zich hierbij aansluiten.

J. E. VAN DER PEK

VAN ALLERLEI AARD.

BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP.

In de 16 Februarie gehouden vergadering van deze vereeniging heeft de heer H. W. Mauser, directeur van de aardewerkfabriek „De Porseleyne Fles“ te Delft, een voordracht met lichtbeelden gehouden over „Fabrieken en toepassing van Aardewerk“.

Spreker begin niet te vertellen dat de meest primitive vorm van aardewerk wel is de klei, uit de rivierbedding in vorm geleucht en gedroogd. Het fabrikaat is wel zo'n os als de kennis van het vuur en het vatbaar van gebakken klei kwam dan ook spoedig in zwang, vooral omdat de vormgeving van dit materiaal veel gemakkelijker was dan het uithollen van steen. Ook werd er door zijn eeuwendurende duurzaamheid gebruik van gemaakt tot verfaardiging van brieven in den tijd toen men nog geen perkament en papier kende en am. het kostbare van dit materiaal dachten wij veel van de kennis der oude beschavingperiodes van vier tot zes duizend jaar geleden. Het British Museum o.a. heeft een groot aantal dier kleitabletten.

Indi' ieder volk ontwikkelt zich pottenbakkerskunst, de meer verfijnde technieken echter kwamen uit het Oosten. In China werd omstreeks de helft der 13de eeuw prachtig blauw gemaakt, tot men geen goede cobalt meer vond. Later ± 1520 schijnt evenwel weer blauw door de Arabieren ingevoerd te zijn, waardoor ook weer moeite producten ontstonden.

Het hoofdbestanddeel van alle aardewerk, porselein enz. is klei, het bekroonde verwerkingsproduct van rotsen: het komt nagenoeg overal voor, hetzij in betere of mindere samenstelling, waarvan de meest voorkomende elementen zijn: aluminiumoxyd en silicium of kleieltjes gevonden van omstreeks 4000 jaar voor Christus.

Ons land leert klei van een hoge zuurgraad, waardoor deze klei soort na het bakken rood wordt, of, indien tevens een hoge kalkgraad aanwezig is, geel.

Evenswel oefent de temperatuur bij het bakken ook een zet grootschap in op de klei, sowel als op het fabrikaat. Hoe hoger de temperatuur, hoe glasachtiger het fabrikaat, en zoo kan men zeggen, dat potselein eigenlijk een overgangstoestand tussen aardewerk en glas is.

Het bakken van aardewerk geschiedt bij 325° tot 1600°C. De kleuren of verf in de keramiek bestaan, evenals het materiaal zelf, uit verschillende silicaten met metaalloxyden, waardoor bijna alle kleuren mogelijk zijn. Men onderscheidt daarbij schilderen op het glazuur of schilderen van het glazuur. Hierover moet hier in deze kunst gebruik hebben, is aan tal van voorbeelden te zien, waarvan ook in onze musea mooie exemplaren aanwezig zijn. De meest belangrijke plaats van deze industrie was Faenza, vandaar den naam faience, welke men tegenwoordig aan alle fijn aardewerk geeft.

Ook Holland heeft in verschillende steden pottenbakkers gehad, waarnam wij ons Oude Delfsch te danken hebben; † welk zeker een belangrijke rol speelde voor de ontwikkeling van de Hollandse en Japanse porselein door de O. & C. Compagnie de plateelbakkers noopte hun werk een geheel ander uiterlijk te geven. Dit porselein kwam namelijk souder in trek, dat men er zich in Delft op ging toeleggen het moest na te bouwen, waarin men wel niet mocht staanje, maar waarbij men toch een effect wist te bereiken door het witte email, waardoor het soms bedrieglijk veel op het porselein geleek. In deze periode bereikte Delft zijn grootste bloei en telde meer dan 50 plateelbakkerijen, waaronder die in 1655 opgerichte „Porseleyne Fles“.

Diese bloeiperiode duurde totdat in 1750 Wedgwood in Engeland het witte aardewerk vond, dat, dunner en veel sterker, met zijn heldere en kleurloze glazuur zeer in den smaak viel en het Delfts langzamerhand van de markt verdronk, ja, zelfs ten slotte de gehele Hollandsche industrie te groote richting. Alleen de „Porseleyne Fles“ bleef over, doch daar maakte men in 1870 alleen enerverste steen en goedkoop aardewerk. Toen kwamen Jacob Thooft en Le Comte in 1876 op het denkbedel, door geheel nieuwe techniek te trachten de oude industrie weer tot bloei te brengen, waarbij het sterke witte aardewerk tot uitgangspunt werd gekozen. Door beschrijving in blauw volgens de oude traditie ontstond het tegenwoordige Delfts, dat echter in grondstof en glazuur, wijze van beschrijving, vorm en decor, sterk van het oude afwijkt. Het wil dat ook niets zijn sluit zichzelf, dus geen porselein.

Nu nog iets over het porselein. De kunst om dit te maken was reeds lang in China en later ook in Japan bekend en verspreidt zich in de grote oudeheid. Sommigen meen dat enige eeuwen voor Christus, doch de meer bekende proefperiodes dateerden van de 13de eeuw en later. Egypte begin in de 13de eeuw, Venetië en Florence in het begin van de 16de eeuw porselein gemaakt hebben, doch dit alles is niet het eigenlijke echte porselein, zoals van de Chinezen, maar het volgens een geheel andere techniek vervaardigde zachte porselein. Het harde, dunne, doorschijnende Chineesche had echter zulke goede eigenschappen, dat men op verschillende plaatsen pogingen aanwendde het na te maken en zo o.a. kroeg Wijmans in Rotterdam het privilege tot het vervaardigen van porselein gelijk aan het Chineesche. Het bleef evenwel blakbaar bij een pagina, in Frankrijk maakte men in de 17de eeuw ook porselein, doch het was en bleef zacht. In 1700 slagen men in Berlin eindelijk in, werkelijk hard porselein te maken. J. H. Boettger gaf voor, de kunst te verstaan goed te maken. Friedrich I, koning van Pruisen, wilde hem daarom maar spandoek doen dragen, om ten behoeve van den staat te werken. Boettger nam echter de vlucht naar Saksen, waar keurvorst August II, die ook het gerucht over het goedmaken had gehoord, hem heel aansloten en onder moest stellen van Tschirnhausen, den grondlegger der Saksische glasmilie, die ronds jaren lang probeerde porselein te maken. Hierzag af spoedig dat er van goed maken veel moeite en rief Boettger zich liever toe te leggen op het rooken maar porselein. Daartoe na ondernomen deze alle kleisoorten en de overlevering wil dat zijn aandacht op zekeren dag viel op het witte poeder in zijn pruik. Hij ondervond dat in het blok dat hij daarin eindelijk de zon langs geschotene stof gevonden had. Merkwaardig is het dat het zo lang geschotene en eindelijk gemaakte, werden harde porselein na weinig meer en meer plaats moet maken voor het zachte, en wel doordat dit laatste bij zijn vervaardiging veel meer mogelijkheid van decoratie aanbiedt.

De laatste producties van de bekende fabriek te Sèvres en de Duitse en Oostenrijksche fabrieken zijn meestal van pâte-fondre. Porselein is alleen het wit doorschijnende materiaal.

Na nog een en ander over keramiek.

Ons hieraan vinden wij weders de omstrede toepassing in Egypte, waar o.a. een blauwe tegel werd gevonden welke toegeschreven wordt aan den coördinastischen tijd, plus 4800 jaar voor Christus. Te Muiden werden een groen verglaasde reliëftegel en groen verglaasde kapiteeltjes gevonden van omstreeks 4000 jaar voor Christus.

Van den groeten hincij van het rijk plan, 1600 tot 1100 voor Christus is meer bekend. Ruiters van antieke werkfabrieken zijn uit deze tijd gevonden evenals toepassing van tegels met reliëfgeuren bedekt met gekleurde glazuuren. Zeer interessante toepassingen van dien aard zijn ook gevonden in Babylonie.

Volgens Sir H. C. Rawlinson zou de toren van Babel of der zeven planeten van p.m. 600 voor Christus bestaan hebben uit geglaasuurde steencilindertjes, niet voor de 7 planeten 7 verschillende kleuren. Latere ontgravingen brachten een stadsportaal van Babel aan het licht met een muurdecoratie evensals van geglaasuurde reliëfgevels.

Een en ander aansluiting aan de gevonden Egyptische overblipfaçades. Misschien zijn wel die friezen van Sina en Perzje van verglaasde steencilindertjes, die van p.m. 600 voor Christus afkomstig zijn.

Langsatzender kwaad intoschen Griekenland tot grooten Israel. Echter werd daar, vreemd genoeg, alleen terracotta zonder glazuur toegepast. Eerst in de middeleeuwen kwam men oostal in Europa terracotta tegels met loodglazuur, ook inlegwerk van verschillende gekleurde klei, maar dan nog niet loodglazuur.

In de 12de eeuw begon de uploft van Perzië. Het zgn. goudhuisje vindt zijn wterga niet in ruïnën van klein.

In de 17de en 18de eeuw komt de uploft weder in Holland; vooral Rotterdam maakt uit door het aantal tegelatelierken.

De betrouwbaar van tegenvoorligging vraagt meer dan de lakfeesthou van vroeger bekleding. Vandaar dat de fabriekage traché weder een materiaal samen te vinden dat handig is tegen het klimaat. De grés, gesinterde materialen zijn daarvoor bij uitstek geschikt.

MODERNE ARCHITECTUUR.

De Heer Bergdorff beseft zijn artikelen in de „beweging“ van den mocht, alhds:

„Die werken van de 18de eeuw hebben daarmus slechts de traditionele schoonheid kunnen benaderen, omdat het eigen initiatief bij hun schepping ontbrak. Daarom bleven zij krachteloos, maar ook duurzaam, niet tegenstaand hun afnemers heefd hun de erkenning van 't publiek verloren omdat datzelfde publiek slechts de gewone schoonheid begrijpt. De kunstenaars gaan echter aan deze werken met onverschilligheid voorbij, omdat deze werken de kracht missen, die noodig is om hunne belangstelling te wekken.“

MUSEUM VAN KUNSTNIJVERHEID HAARLEM.

Het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem uitring ten geschenke aan Mevrouw de Duinsterre de Peeters, geboren Barnisse van Lynden te Utrecht een en Saksisch theeservies (tēa-set) van merkwärdig goede conservering en van indrukwekkende kwaliteit.

De Commissie van het Museum zelt dit geschenk op hogen prijs, temeer nog daar, wanneer het Koloniaal Museum weldra naast Amsterdam zal verhuizen, het Museum van Kunstnijverheid over meer ruimte zal kunnen beschikken en geroerd zal worden geroogd.

BERICHT.

In de advertentie van de Firma MARIN & CO, te Amsterdam voorkomende in den Genootschapskalender voor 1912, is absoluutelijk speake van U. Veldges. Dit moet een U. J-tegels.

rechte bouwkunst zal te voorschijn komen, in elk geval eerder dan uit experimenteren met de methode van enkele gewilde bouwstijlen". Het is krachtens den beginnen, dat in de toekomst weer een grote stijl kan worden verwacht, een stijl, die dan niet alleen mooi, maar weer verheven zal kunnen zijn.

Want deze stijl zal weer de kracht blijken te bezitten om de werken der architectuur tot die verhevenheid op te heffen, die noodig is, om hen weer de ideale siting van een cultuur te doen zijn".

HET BETONIJZERVAK.

In en te Utrecht gehouden vergadering van aannemers van betonijzerwerken werd met algemeene stemmen principieel besloten tot oprichting einer vereniging, tem doel hebbende: a. de bevordering van de ontwikkeling der Nederlandse betonijzerindustrie; b. de behartiging van de onderlinge belangen en waarborging van de rechten der aannemers van betonijzerwerken in Nederland; c. het bevorderen van hunne belangen bij de Regering, bij Provinciale en Gemeentebesturen, Kamers van Koophandel en verder daar waar dit zal blijken noodig te zijn.

De concept-statuten werden in het kort besproken, terwijl besloten werd over drie weken opnieuw bijeen te komen, temeinde het gewijzigde concept te behandelen en de vereniging definitief op te richten.

MANDELJAAN TE GOES.

Bij het restaureren van een muur ten stadhuis te Goes is een deur gevonden en opgedoken, waarderich sich bevond een eikenhouten beeld, voorstellend Maximiliaan (1482) met de attributen van ridder van het Gulden Vlies en op de borst geschilderd de dubbele adelaar. Het beeld is 60 cm. hoog en vermoedelijk een gevelbeeld gemaect.

In herinnering moet gebracht dat de aartsbisschop Maximiliaan gebouwd was met Maria van Bourgondie, gravin van Holland en Zeeland en te Goes eens heeft geleefd in het huis naast het Bergsche vorsthuys.

Daarna is in den gevel van dat huis het wapenbord twee arenden geplaatst. Mr. Rossew, grader bij de Rechthank, heeft het verwijderd. Lang nog heeft het huis den naam behouden van „het huis der twee arenden“.

MUSEUM VAN KUNSTNIJVERHEID HAARLEM.

Het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem uitring ten geschenke aan Mevrouw de Duinsterre de Peeters, geboren Barnisse van Lynden te Utrecht een en Saksisch theeservies (tēa-set) van merkwärdig goede conservering en van indrukwekkende kwaliteit.

De Commissie van het Museum zelt dit geschenk op hogen prijs, temeer nog daar, wanneer het Koloniaal Museum weldra naast Amsterdam zal verhuizen, het Museum van Kunstnijverheid over meer ruimte zal kunnen beschikken en geroerd zal worden geroogd.

BERICHT.

In de advertentie van de Firma MARIN & CO, te Amsterdam voorkomende in den Genootschapskalender voor 1912, is absoluutelijk speake van U. Veldges. Dit moet een U. J-tegels.

PRIJSVRAGEN.

I. Genootschapsprijsvragen 1911. (Zie de programma's in No. 43 1911); welk nummer nog steeds verkrijgbare is.

II. LERL-PRIJSVRAAG „GOEDEFROY“.

Programma in No. 6, inhouding a. Met a.s.

III. NAT. BOUWK. STUDIEPRIJSVRAAG, van de Vereniging van Ndl. Baksteen-fabrikanten.

Programma in No. 7.

IV. PRIJSVRAGEN VAN HET MAANDBLAD „SIERKUNST“.

Programma in No. 7.

Bericht van de Uitgevers.

Lose omslagen, alsmede linnen banden (à f 1.-) voor den afgelopen jaargang zijn bij ons verkrijgbaar.

INHOUD: Mededelingen betreffende het Genootschap. — Concept-adres, voorstel G. J. Rutgers. — Verslag van de 130ste Gewone Ledenvergadering. — IV. Reisbeschrijven. — Lere-prijsvraag. — GoedeFroy.

Prijsvraag Articiderscommissie-mobiliseringen van „Huis“ te Rotterdam. — Internationaal Verbond für die Material-prüfungen der Technik. — Reorganisatie der Schoonheidscategorie. — Van allerlei aard. — Prijsvragen.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: Adr. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkzicht“, Hebbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“ in Nederland f. 1.90 per kwartaal; buiten Nederland f. 1.00.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent. Idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het orgaan wordt wereldsmaatschappelijk toegekend aan alle ledens van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmanschap bedraagt voor gewone leden f. 12.—, voor kunstlichere leden f. 10.—, voor buitenleden en aspirant-leden f. 7.50. Domiteurs zijn zij die minstens f. 30.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“.

Voor alles betreffende de versending van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgevers.

ARCHITECTURA

ORGAAAN VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE
AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. T. VAN DER PLUM, LEEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ v.h. GEBR. BINGER, WARMESSTRAAT 1746, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

I. De 130ste GEWONE LIEDENVERGADERING, zal gehouden worden op WOENSDAG 21 FEBRARIUS, 's avonds te 8.30 u.u. in het Genootschapslocaal in „Parkzicht“.

Agenda:

1. Opening en Notulen der 130de ledenvergadering.

2. Mededeelingen en Ingekomen stukken.

3. Installatie van de heeren J. W. F. Hartkamp, J. Prins Jr., B. van der Meer, C. J. Cherie en P. Gerritsen als gewone leden van het Genootschap.

4. Ballotage van de volgende candidaten voor het gewoon lidmaatschap, n.l. de heeren D. Jolink, voorgesteld door de heeren Jos. de Jonge en G. J. Rutgers; B. G. van der Zwaag, voorgesteld door de heeren K. Wiedijk en G. J. Rutgers; en E. Sunier, voorgesteld door de heeren Jan de Meijer en G. J. Rutgers.

5. Behandeling van het voorstel van den heer G. J. Rutgers inzake de Dambebouwing; zie artikel over dit onderwerp hierachter.

6. Rondvraag en sluiting.

II. Vanaf WOENSDAG 6 MAART v.e. zullen gedurende twee avonden in het Genootschapslocaal in „Parkzicht“ tentoongesteld zijn de antwoorden op de prijsvragen, in 1911 uitgeschreven door de Vereniging „Bouwkunst en Vriendschap“ te Rotterdam.

III. Als aspirant-lid is tot het Genootschap toegetreden en als zoodanig door het Bestuur toegelaten de heer J. L. Blanes, bouwkundig teekenaar te Amsterdam.

JAN DE MEIJER, te Secretaris.

DE BEBOUWING VAN DEN DAM TE AMSTERDAM, TOEVOEGSEL-CONCEPT-ADRES, VOORSTEL RUTGERS.

Dat de verwachting der jongeren in architectenkringen omtrent een lang verbeide Dam-ombouwing hoog gespannen was, had goede redenen. Gehoopt, werd daar, op die plek, hunne idaen verwezenlijkt te zien; vuring gewenscht werd daar hunne principes, waaronder reeds zooveel gezegd en geschreven werd, waarover zooveel gestreden, waarvoor zooveel geleden werd, tot werkelijkheid te zien worden.

Ik denk hierbij met eerbied en waarachtige vereering aan den groep van jonge kunstenaars, van wie nu 'n 20 jaar geleden de krachtige beweging uitging, die thans ons bezicht. Zij gevoelden in welken toestand hun kunst verkeerde en stelden zich vol energie tot taak dien toe-

stand te veranderen, dien band van geesteloze lauwheid te breken en nieuw licht te doen opgaan. Zij hebben gegegeven; hun optreden leidde tot eene inderdaad hoopvolle evolutie.

Mocht 't dezen stoeren werkers al niet gelukken tot heden de grote publieke massa te doordringen van wat zij gevoelten, te winnen voor hunne beginselen; verscheidene uitingen van frisch denken en doen, welker ontstaan niet mogelijk was dan met medewerking van een deel dier publieke massa, zijn daar om te bewijzen, dat gewaardeerd werd wat deze kleine groep in het leven bracht. Door de grote meerderheid niet begrepen, misschien zelfs met onverschilligheid geschat.

Het liet zich aanzien dat hier, zou ontkennen het lang slaperend zaad waaruit een jonge gezonde kunst zou geboren worden als gevolg van den drang der komende evolutie in het leven zelf. Vuurbaar een schone evolutie met hoopvolle veerkracht. Gelukkig mogen we ons rekenen in het bezit van enkele producten van dit nobel streven. Het nageslacht zal dankbaar deze voorlopers herdenken en de overheid zegenen onder wier bescherming die enkele karaktervolle monumenten ontstonden, die zullen getuigen van de proto-moderne periode omstreeks 1900.

Wezen reeds het Rijks-Museum, het Centraalstation te Amsterdam op een zeker, nog weinig bepaald, iets dat komen zou, de Beurs kwam, behalve onderscheiden werken buiten de hoofdstad, als de meest stijlvolle uiting der jonge gedachte, met beslistheid aankondigen wat komen moet.

Dit verschijnen was een vreugde, al begreep de grote massa het niet.

Rustig en vol vertrouwen werd voortgecarbid, het oog gericht houdend op de groeiende evolutie van het menschenleven en doen, deze bron van alle cultuur, de hoop gevestigd op hen die in de organisatie zeker doen en laten beheerschen. Zoó en onder deze omstandigheden kwam aan de orde de herschaping van ouzen Dam, noord zieljk gevolg van wat de samenleving voortbracht en dientengevolge te eischen had. De situatie werd, zij 't dan ook met wijziging, vastgesteld als resultaat ener algemeene uiting; een jong kunstenaar betrad den voorgrond. Tot zóover was er vreugde in het beleid, daarna

werd het goede pad verlaten; echter de hoop was en bleef gevestigd op de definitieve oplossing. Ware men voortgegaan met het systeem dat de situatie leverde; hier was de gelegenheid schooner dan ooit om twee idealen te zien verwezenlijken. Primo het met kracht naar buiten zich tonnen onzer hoofdstad in een waardige ombouwing van deze uit hoofde van historie en traditie uitermate bizondere plek gronds, secundo het in duurzaam materiaal uitdrukken van de thans levende en krachtig opblloeiende kunstbegrippen van onzen tijd en onzen geest, waarvan de eeuwen zouden kunnen getuigen.

Ons nationaal plein moet zijn een *monumentaal plein*. Deze voorwaarden had de overheid zich moeten verzekeren onder elke omstandigheid, bijelke transactie. Kosten noch moeite mogen worden gespaard ter wille van dit doel. 't Meest gewenschte ware wellicht geweest dat de Gemeente den bouw van alles wat den Dam raakt volkommen had beheerscht. Op welke wijze zij zich hare positie ten nutte had kunnen en moeten maken is een vraagstuk op zich zelf, dat hier thans buiten beschouwing kan blijven.

Nu dit niet haar wensch schijn te zijn, althans voor de beschouwde punten niet het geval is, rust op haar de plicht met gebruikmaking van alle ten dienste staande middelen om te komen tot een resultaat dat de volmaaktheid tot op den kleinste mogelijkheid benadert. Amsterdam kan en mag zich niet in nooit-te-vergeloijken zorgeloosheid blootstellen aan het gevaar van op deze plek een chaos van alle mogelijke bouwsels te zien ontstaan welke evenzoovele beleedigingen aan als miskendingen van onze hedendagsche kunst vertegenwoordigen, de kunst die bezig is zich krachtig te ontwikkelen tot de nationale kunst der twintigste eeuw in weerwil van miskening en verloochening.

Gedachtig aan het feit dat onze jonge kunst geboren werd uit en door de leden van ons Genootschap „Architectura et Amicitia“ en nog steeds door dit genootschap beter dan door elk ander lichaam, vertegenwoordigd wordt, is het in de eerste plaats de taak van ons Genootschap zich openlijk uit te spreken omtrent zijne meening ten opzichte dezer zaak.

Hiermede is mijns inziens het hierboven genoemd voorstel verlaard. Men begrijpe de tweeledige strekking van dat voorstel en houde de verdediging onzer beginnenden gescheiden van de meer direct praktische zijde — het te verwachten meer of minder resultaat. De voorgestelde vorm waarin het Genootschap zich zal uitspreken kan voor aanvechtig vatbaar geacht worden; men kan een anderen vorm kiezen; doch welken vorm men kiezen moge, men bedenke steeds dat bij eventueel latere gelegenheden de mogelijkheid niet zal mogen bestaan dat ons wordt tegemoet gevoerd dat de Damverbouwing, zoals die dreigt te zullen worden, tot stand kwam met onze instemming.

Het is zeker niet aangenaam voor de betrokken architecten, en der collegialiteit weinig bevorderlijk, dat wij ons over hun werk uitspreken als geschied is, en wellicht nog geschieden zal; dit mogen wij niet geheel voorbij zien. De kracht eener onderlinge sterke hand ware zonder twijfel meer geschikt om de positie van den architect in de samenleving te bevorderen dan scherpe afkeurende kritieken op het werk van collega's onderling. Dit mag er ons echter niet toe brengen onze beginnenden prijs te geven, die een onafgebroken strijd eischen om ze op den duur en gelijken tred houdende met den gang der natuurlijke algemene ontwikkeling ingang te doen vinden. Men

meene evenmin dat het der jongeren aangenaam zou wezen den arbeid der ouderen op deze wijze in bespreking te brengen. Greenzins moet deze actie beschouwd worden als een onvriendelijke daad jegens beide architecten; 't zij verre; doch ik herhaal: deze actie moet ons vrijwaren tegen eventuele aanvullingen, waartoe met recht zou kunnen worden overgegaan indien wij zeggen.

G. J. RUTGERS.

Leden, die niet bij de behandeling van het voorstel op 6 Maart o.k. tegwoordig kunnen zijn, worden dringend uitgenodigd schriftelijk van hante inzending te doen blijken.

HENDRIK DE KEYSER GEHULDIGD.

Den 21 Februari 1912 werd het meer dan levensgrote standbeeld van Hendrik de Keyser in de oostelijke nis van den voorgevel van het Stedelijk Museum te Amster-

dam geplaatst. De eer van een standbeeld is nog aan geen Nederlandsch bouwmeester ten deel gevallen, en daarom verdient het feit wel vermelding.

Toen ik, nu twintig jaar geleden, met het ontwerpen van het gebouw bezig was, meende ik ook aan de beeldhouwkunst gelegenheid te moeten geven, tot de versiering mede te werken, door het teekenken van zestien nissen, waarin figuren konden worden geplaatst, en van een allegorisch beeld als bekroning van den voorgevel.

Alleen het laattste beeld kon, dank zij de vrijegeving van een der leden van het stadsbestuur, door den beeldhouwer A. Hesselink worden uitgevoerd. Bij gebrek aan middelen moesten de zestien nissen ledig blijven, en ik had mij langzamerhand reeds vertrouwd gemaakt met het denkbeeld, ze niet meer gevuld te zullen zien.

Daar werd mij echter in 1910 medegedeeld, dat enige kunstenaars zich vereengd hadden, en een voldoend bedrag bijeen was, om een der nissen van een beeld te voorzien. Gevraagd, wien ik de eer waardig keurde, inden gevel te worden geplaatst, antwoordde ik, dat Hendrik de Keyser mij scheen het meest in aansluiting te komen.

De man „die leven gaf aan marmer, aan metaal, ivoor, albast en klei“, die in zijn tijd „de keizer van de kunst“ genoemd werd, verdiende zeker zulk een hulde. Wel leeft hij door zijn werk, een gedenkteken, dat hij zichzelf stichtte, maar het scheen toch niet ongepast, zijn beeld aan het tegenwoordig geslacht te tonen.

En zoo gaven dan de kunstenaars aan den beeldhouwer Eduard Jacobs te Laren de opdracht tot het maken der figuur. Nu staat De Keyser in de nis, op den linkerarm het model der Zuiderkerk, met de rechterhand zijn mantel vasthoudend. De kop is gevolgd naar het bekende portret, dat Thomas de Keyser in 1621 van zijn vader maakte. Het beeld, in Fransche kalksteen uitgevoerd, valt de nis op gelukkige wijze. Nu nog wat wit, zal het weldra de stille tint hebben verkregen, die de tijd aan natuurstenen geeft.

Voor de westelijke nis is een standbeeld van Jacob van Campen bestemd. Aan het bijeenbrengen van geld, om dit werk te kunnen doen uitvoeren, is men nog niet begonnen. Het denkbeeld, door den voorzitter van Architectura et Amicitia geuit, dat in de eerste plaats de beoefenaars der bouwkunst hun bewondering voor den schepper van „s Werelds Achtste Wonder“ door het schenken van bijdragen voor zijn beeld behoren te tonnen, zal zeker weerklinken vinden.

Een volk, dat zijn grote mannen eert, eert zich zelf.

A. W. WEISSMAN.

PRIJSVRAAGEN, UITGESCHREVEN DOOR DE KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE LANDBOUWVEREENIGING, TER GELEGENHEID VAN DE NATIONALE EN INTERNATIONALE LANDBOUTENTOONSTELLING TE 'S-GRAVENHAGE IN SEPTEMBER 1913.
A. PRIJSVRAAG VOOR ONTWERPEN VAN WONINGEN VOOR LANDARBEIDERS MET KLEIN GRONDGEbruIK.

1. Deze prijsvraag heeft ten doel ontwerpen van woningen voor Landarbeiders met klein grondgebruik voor de verschillende delen des lands naar keuze van den mededinger te verkrijgen. De ontwerpen moeten zoowel in *doelmatige inrichting* als in *goedkoope uitvoering en handelijc voorkomen* bijzonder uitmuntten.

2. De deelname aan deze prijsvraag staat voor ieder hier te lande open, al of niet in samenwerking met anderen.

3. Ter beoordeeling der ontwerpen is een keuringscommissie benoemd bestaande uit de Heeren: Th. Verheggem te Brugge, H. Steketee te Wageningen, Secretaris; W. van Boven te 's-Gravenhage; Jac. van

der Koogh te Middelharnis; L. H. Mansholt te Westpolde; J. Obbink te Aalten, alsmede de heeren J. Limburg, architect te 's-Gravenhage en Karel Muller, architect te Amsterdam, voorgesteld door de Permanent Prijsvraag Commissie. Aanvragen om nadere inlichtingen dienen voor den isten October 1912 schriftelijk gericht te worden aan den Secretaris der Keuringscommissie. De antwoorden zullen uitsluitend ter publicatie worden mededeeld aan de vakbladen.

4. Voor deze prijsvraag is beschikbaar een bedrag van vijfhonderd gulden, te verdeelen onder die inzenders, ten hoogste vijf wier ontwerpen, in verband met de streek, waarvoor zij bestemd zijn, het best voldoen aan het in artikel 1 genoemde doel.

5. De woning moet minstens bevatten een woonvertrek van 18 M², oppervlakte, een slaapkamer, een keldertje, bovendien nog twee afzonderlijke slaapgelegenheid; verder dient, al of niet onder hetzelfde dak aanwezig te zijn een privaat, een stoopplaats voor veevoeder, stallings, enkele geiten en varkens, een kippenhok, bergruimte voor veevoeder en brandstoffen. Overigens is de ontwerper geheel vrij wat betreft indeeling en ligging van de woning. Met redelijke hygiënische eischen, geringe brandgevaar en geringe onderhoudskosten dient rekening gehouden te worden. De ontwerpen moeten voldoen aan de meest algemene voorschriften der bouwverordeningen en zich aanpassen aan de in de betreffende streek heerschende gebruiken.

6. De inzending voor de deelnemers aan deze prijsvraag moet bestaan uit:

a. een tekening van het ontwerp, schaal 1:50 met platte grond en de verschillende doorsneden en gevels.

b. een gedetailleerde opgave der benodigde bouwmateriëlen.

c. een beknopte toelichting van het ontwerp met nadere verklaring der indeeling en opgave van de landstreek en de bedrijfstoestanden voor welke het ontwerp gemaakt is.

7. De volledige inzendingen moeten vrachtvrij voor den isten Januari 1913 worden toegezonden aan het Kantoor der Koninklijke Nederlandse Landbouwvereeniging, Buitenhof 42 te 's-Gravenhage, onder vermelding van een motto, met opgave van een correspondentieadres in gesloten omslag, en van naam en adres van den inzender in gesloten omslag met een verklaring, dat hij indraad de ontwerper is, zoo nodig met vermelding ziner medewerkers. Eerstgenoemde omslag mag door de keuringscommissie geopend worden om met den ontwerper in briefwisseling te treden, laatstgenoemde slechts met diens uitdrukkelijke toestemming. Op straffe van *witsluiting* is het den inzenders verboden zich voor de uitspraak der Keuringscommissie bekend te maken.

8. De keuringscommissie zal met inachtneming van de hierboven gestelde eischen, de verschillende ontwerpen zorgvuldig overwegen en prijzen met diploma's toekennen aan die inzenders, welke het best aan de prijsvraag hebben voldaan.

9. De bekroonde ontwerpen zullen op passende wijze op de Nationale en Internationale Landbouwtentoonstelling in 1913 te 's-Gravenhage tentoongesteld worden, terwijl zij voorts vanwege de Koninklijke Nederlandse Landbouwvereeniging, waartoe deze door het enkele lid der inzending het recht krijgt, geheel of gedeeltelijk gepubliceerd zullen worden. Aan deze publicatie worden de namen der ontwerpers, alsmede het verslag der Keuringscommissie, voor zooverre dat op de bekroonde ontwerpen betrekking heeft, toegevoegd.

10. Het verslag der keurmeesters zal op de tentoonstelling voor belanghebbenden ter inzage zijn; het wordt, zoo mogelijk reeds gedurende de tentoonstelling, in druk verkrijgbaar gesteld.

Aldus vastgesteld in de vergadering van het Dagelijksch Bestuur der Koninklijke Nederlandse Landbouwvereeniging op 18 December 1911.

Ihr. Mr. G. L. M. H. REIJNS DE BEERENBROUCK, ze Voorz. V. R. V. CROESEX, Secretaris.

B. PRIJSVRAAG VOOR ONTWERPEN VAN BOERDERIEN OP HEIDE-ONTGINNINGEN.

1. Deze prijsvraag heeft ten doel de aandacht te vestigen op ontwerpen van boerderijen op heide-ontginnings, die zowel in doelmatige inrichting als in goedkoop uitvoering en landelijk voor komen bijzonder uitmuntten.

2. Daartoe worden de volgende inzendingen gevraagd: Klasse A. Tekeningen van boerderijen op ontginnings, zoals die in hoofdzaak werkelijk zijn uitgevoerd, maar die op grond van praktisch geleken verbeteringen of ter voldoening aan de hieronder gestelde voorwaarden in geringe mate van het oorspronkelijk ontwerp mogen afwijken.

Klasse B. Ontwerpen van boerderijen volgens de hieronder gestelde voorwaarden.

3. De deelname aan klasse A staat uitsluitend open voor hen, die het in artikel 2 bedoelde oorspronkelijk ontwerp vervaardigd hebben.

De deelname aan klasse B staat voor een ieder hier te lande open, al of niet in samenwerking met anderen.

4. Ter beoordeling der ontwerpen is een Keuringscommissie benoemd, bestaande uit de Heeren: C. S. van Beuningen te Maarsbergen, *Voorzitter*; H. Steketee te Wingerden, *Secretaris*; J. Elema te Assen; H. Masselink te Utrecht; G. J. van Poppel te Gijle, alsmede de Heeren J. Limburg, architect te 's-Graventage en Karel Muller, architect te Amsterdam, voorgesteld door de Permanente Prijsvraag-Commissie.

Aanvragen om nadere inlichtingen dienen voor den 1sten October 1912 schriftelijk gericht te worden aan den Secretaris der Keuringscommissie. De antwoorden zullen uitsluitend ter publicatie worden medegedeeld aan de vakbladen.

5. Voor deze prijsvraag is beschikbaar een bedrag van duizend gulden tot toekenning van prijzen aan die inzenders, wie ontwerpen het meest aan het in artikel 1 gestelde doel beantwoorden.

6. De inzendingen voor deze prijsvraag zullen aan de volgende voorwaarden moeten voldoen. De boerderij moet in het bijzonder voor eene heide-ontgining geschikt zijn en zal bestaan uit eene woning voor een huis gezin met het noodige dienstpersoneel, stalting voor koeien, jongvee, paarden en varkens, de noodige berg ruimte voor den oogst, stalmeest, gier, wagens en werktuigen. De meeste waarde zal gehecht worden aan een doelmatige inrichting en aan een goedkoop, doch degelijke uitvoering van de boerderij. De woning en de staltingen moeten aan redelijke hygiënische erschenen voldoen. De geheele inrichting van de boerderij zal zoodanig zijn, dat een gemakkelijk overzicht, voldoende afscheiding der verschillende bedrijfsruimten en besparing aan handenarbeid verkregen wordt. Het ontwerp dient zich te leenen tot verdere uitbreiding van het bedrijf. Men verlangt een aangenaam landelijk voor komen van de boerderij, met vermijding van belangrijke afwijkingen van de hier te lande gebruikelijke bouwwijzen.

De inzendingen voor klasse A moeten geschikt zijn voor eene heide-ontgining met 20 tot 50 H.A. gras- en bouw-

land; die voor klasse B voor eene heide-ontgining met 15 H.A. grasland en 15 H.A. bouwland, waartoe in het geheel een bergruimte van 800 M², noodig is. Verder dient gerekend te worden op stalting van 15 stuks melkvee, 5 stuks jongvee, 20—30 varkens en 3 paarden.

7. De inzending van de deelnemers aan deze prijsvraag moet bestaan uit:

a. een tekening van de boerderij, schaal 1:100 met platte grond en de verschillende doorsneden en aanzichten.

b. enkele detailtekeningen, schaal 1:20 van de verschillende stallen.

c. een perspectieftrekening van het uitwendig voor komen der boerderij, gezien van de voorzijde, ter grootte van ongeveer 0,50 bij 0,75 meter. Voor klasse A kan volstaan worden met enige fotografien, minstens 0,24 bij 0,32 M. van het uit- en inwendig voor komen der boerderij.

d. een beknopte toelichting van de tekeningen, en wel voor klasse A met vermelding der volledige bouwkosten en van de afwijkingen van het ingezonden ontwerp ten opzichte van het ter aan te geven plaatje uitgevoerde oorspronkelijke ontwerp en van klasse B met een gedetailleerde opgave der benodigde bouwmateriaal.

8. De volledige inzendingen moeten vrachtvrij voor of op den 1sten Januari 1913 onder duidelijke vermelding van de prijsvraag worden toegezonden aan het Bureau der Koninklijke Nederlandse Landbouwvereeniging, Buitenhof 42 te 's-Gravenhage, voor klasse A met opgave van den naam en het adres van den inzender, voor klasse B onder vermelding van een motto en met opgave van een correspondentie-adres in gesloten omslag en van naam en adres van den inzender in gesloten omslag met enige verklaring, dat hij inderdaad de ontwerper is, zoo nodig met vermelding zijner medewerkers. First genoemde omslag mag door de Keuringscommissie geopend worden om met den ontwerper in briefwisseling te treden, laatgenoemde omslag slechts met diens uitdrukkelijke toestemming. Op straffe van uitsluiting is het den inzenders in deze klasse verboden zich voor de uitspraak der Keuringscommissie bekend te maken.

9. Ter beoordeling van een inzending in klasse A kan de Keuringscommissie nadere inlichtingen aan den ontwerper vragen en met hem een bezoek brengen aan de boerderij, die volgens het oorspronkelijke ontwerp is uitgevoerd.

10. De Keuringscommissie zal met inachtneming van de hierboven gestelde omschrijving en voorwaarden de verschillende ontwerpen zorgvuldig overwegen en prijzen met diploma's toekennen aan die inzenders, welke het best aan de prijsvraag hebben voldaan.

11. De bekroonde ontwerpen zullen op passende wijze op de Nationale en Internationale Landbouwtentoonstelling in 1913 te 's-Gravenhage tentoongesteld worden, terwijl ze voorts vanwege de Koninklijke Nederlandse Landbouwvereeniging, waartoe deze door het enkele feit der inzending het recht verkrijgt, geheel of gedeeltelijk gepubliceerd zullen worden. Aan deze publicatie worden de namen der bekroonden, alsmede het verslag der Keuringscommissie, voor zooverre dat op de bekroonde ontwerpen betrekking heeft, toegevoegd.

12. Het verslag der keurmeesters zal op de tentoonstelling voor belanghebbenden ter inzage zijn; het wordt, zoo mogelijk reeds gedurende de tentoonstelling, in druk verkrijgbaar gesteld.

Aldus vastgesteld in de vergadering van het Dagelijksch Bestuur der Koninklijke Nederlandse Landbouwvereeniging op 18 December 1911.

Ihr. Mr. G. L. M. H. REIJNS DE BEERENBROUCK, ze Voorz. V. R. V. CROESEX, Secretaris.

De Permanente Prijsvraag-Commissie beveelt de medewerking aan vorenstaande prijsvragen aan met de volgende woorden in een brief d.d. 26 Februari j.l. gericht tot de besturen der Constituerende Vereenigingen:

„Genoemde vereeniging verzocht de P.P.C. hare medewerking bij de samenstelling van de programma's te willen verleenen en hoewel de prijsvragen het karakter van studie prijsvragen hebben, meende de P.P.C. die medewerking niet te mogen weigeren.

De P.P.C. kan met genoegen constateeren dat de prijsvraaguitschriften zich bij de samenstelling van de programma's geheel naar de wensen der P.P.C. richten, en kan de medewerking aan deze prijsvragen ten zeerste aanbevelen".

Hoogachtend, namens de P.P.C.

C. N. VAN GOOR, Secretaris.

DE GEESTELIJKE WAARDE VAN STELSEL-MATIG ONTWERPEN.

In de nummers van 27 Jan. en 3 Febr. van dezen jaargang worden de twee volgende vragen besproken, die door een der leden van A. et A. gesteld zijn:

Welke is de geestelijke ondergrond bij de toepassing van stelsels bij het ontwerpen van kunstwerken? Kan een stelsel dienen als maatstaf bij de beoordeling eener vrije schepping?

De heer de Hazel, hierop antwoordende, omtrent het laattste, en zegt over het eerste het volgende: „dat elke kunst daad zijn oorsprong vindt in den diepem ondergrond van het onbewuste om de spontaneiteit van den geest, de visie van den kunstenaar; dat in die visie een moment van verhelderd bewustzijn optreedt, een bewustwording, welke de karakteristiek van het motief doet kennen. Deze karakteristiek moet worden vastgehouden als het waardevolste element; en deze karakteristiek vindt zijne uitdrukking in den wiskundigen oer- of grondvorm, in welke, evenals in een zaad, de ontwikkelde plant zich bevindt. Het systeem nu zal de methode zijn, volgens welke de onttopeling en uitgroei tot kunstvorm geschieft".

Van 14 September tot 6 October 1912 zal te Amsterdam een Internationale Gas-Tentoonstelling worden gehouden, onder leiding van de Directie der Gemeente-gasfabrieken te Amsterdam.

Voor deze Tentoonstelling verlangt het Comité een aantal plakbiljet, en wenscht daarvoor een prijsvraag uit te schrijven onder de volgende voorwaarden:

Het biljet moet 1,50 x 0,75 M. groot zijn, de marges medereken. Desnoods kan een speling van tien centimeter onder en boven deze maten worden toegestaan.

Het zal lithografisch in drie kleuren door den eersten prijswinner zelfen uitgevoerd moeten worden.

Het biljet zal den volgenden tekst moeten bevatten:

INTERNATIONALE GASTENTOONSTELLING.—AMSTERDAM, 14 SEPTEMBER—6 OCTOBER 1912. PALEIS V. VOLKSVLIJT.

De ontwerpen voor dit biljet moeten op één vierde van de grootte van het oppervlak, evenals in drie kleuren, worden uitgevoerd. Bovendien zal bij ieder ontwerp moeten gevoegd worden een in lithografie uitgevoerd fragment, opdat de Jury kan beoordeelen in hoeverre de mededingers geacht kunnen worden in staat te zijn, het geheel in de geestelike techniek uit te voeren.

Deze begeleidende lithografie behoeft slechts in één kleur (bij voorkeur zwart) te zijn gedrukt.

Ieder ontwerp moet voorzien zijn van een motto en een begeleidend, vergezeld schrijven, dragende hetzelfde motto, bevatende naam en adres van den vervaardiger. Op de buitenzijde der enveloppe moet tevens een correspondentie-adres vermeld zijn.

De ontwerpen moeten franco voor den 30^{den} April a.s. worden toegezonden aan den Directeur der Gemeente-gasfabrieken, Amstel 290, hoek Zwanenburgwal, Amsterdam.

De ingezonden ontwerpen, uitgezonderd dat, hetwelk met den eersten prijs bekrongd, en voor de uitvoering aangewezen wordt, blijven het eigendom van de inzenders.

Het Comité behoudt zich het recht voor alle ontwerpen te exposceren.

Als eerste prijs wordt toegekend een som van vijfhonderd gulden, als tweede prijs een som van één honderd vijftig gulden.

Bovendien zal de prijswinner tweehonderd gulden ont-

vangen voor het op steen brengen van het billet. De kosten van proef trekken zullen voor zijn rekening zijn, en het bedrag zal hem eerst worden uitgekeerd, wanneer de jury ook den einddruk zal hebben goedgekeurd.

De Jury behoudt zich het recht voor, zoo geen der ingekomen ontwerpen haar voor uitvoering geschikt voorkomt, den 1sten prijs niet toe te kennen.

Het billet moet zes weken na ontvangst van de opdracht voor den druk gereed zijn.

De Jury zal bestaan uit de volgende heeren:

J. VAN ROSSUM DU CHATEL, Directeur der Gemeentegasfabrieken; K. P. C. DE BAZEL; JOS. TH. I. CUYPIERS; C. W. NIJHOFF en R. N. ROLAND HOLST.

Meerdere exemplaren van dit programma zijn te verkrijgen ten kantore der Gemeentegasfabrieken, Amstel 204, Amsterdam.

DE „QUELLINUSSCHOOLKALENDER 1912".

De jaarlijksche ontvangst van den kalender der Kunstnijverheidsschool „Quellinus", te Amsterdam, is steeds weer een nieuwe vreugde, een blinde verrassing. Wij hebben geen afstand kunnen doen van den ouden, zoo dat deze ons nog steeds was blijven herinneren aan de laatste maand van het nu reeds weer oude jaar 1911. Dezer dagen had echter de vervanging plaats en, zoals reeds gezegd, deze ontvangst betrekende weer als voorheen een verrassing. De kalender is ingericht als maandkalender. Het schild draagt, behalve den naam *Quellinusschoolkalender* en het jaartal 1912, ter weerszijden van het twaalfbladige blok de beginletters der dagen, zóó dat deze zelfs op vrij grooten afstand duidelijk leesbaar bleven te midden van een hoofdzakelijk plantaardig ornament, dat overigens het hele vlak regelmatig vult in twee kleuren, geel en paars, op een perkamentachtigen grond, welke kleuren het geheel een uiterst beschouwd aanzien verleenten. Op het blok is de maandnaam, met een eenvoudige versiering, en den fond getint; terwijl de datumcijfers werden uitgespaard. Indien wij nog iets anders dan uitsluitend lof over dezen kalender te zeggen hadden, dan zouden wij kunnen vragen: is hier de lithografische techniek, waarin het geheel is uitgevoerd, met volkomen juistheid, d.i. met ambachtelijke zuiverheid, het mocht woord van Roland Holst is zeer verleidelijk toegepast: is 't juist in deze techniek een crisper, letter of anderen vorm te verkrijgen door den fond daaromheen tint te geven? Hoe dit zij, de Quellinusschool heeft zich weer getoond zoals zij is, n.l. een kunstschool, die het gewicht van haar taak kent en het met die taak zeer nauw neemt. Ontwerper van den kalender is de leerling der school R. Hamstra in de klasse van den leerling J. B. Henkemeyer.

PRIJSVRAAG RECLAMEBILJET DORDRECHT. Op de prijsvraag voor een reclamebiljet voor de te Dordrecht in Augustus-September 1912 te houden tentoonstelling zijn ingekomen 108 ontwerpen.

De 1^e prijs, f 125, is toegekend aan den heer C. Rol, decoratief tekenaar, leerling aan de Kunstnijverheidsschool „Quellinus" te Amsterdam, die inzond onder het motto: „Het grijze Dordt houdt tentoonstelling", den 2^{en} prijs f 50, behaalde de heer Goebourgh te Haarlem met motto „Water."

De expositie wordt gehouden op Zondag 3 en Maandag 4 Maart e.c. in het Gebouw „De Toekomst", Steeg over Slot No. 36 te Dordrecht. Het juryrapport wordt geplaatst in het volgend nummer.

de algemeene vergadering over het toetreden laten beslissen, en deelname van Bouwvak en Vriendschap hier ter stede vereisch statutorisering.

Het Kunstenarsverbond verklaarde de commissie ter voorbereiding van het Kunstenarsenhuis diligenter. Zij had zich immiddels, onder leiding van den heer Roubbers, dapper geweerd. Reeds waren er, in overleg met den bouwmeester H. P. Berlage, onderhandelingen gevoerd over een terrein achter het Rijksmuseum, die echter door een beslissing van den Amsterdamschen gemeenteraad zijn afgesproken. Maar nu heeft de commissie van de gemeente voor een half jaar voorkeur verkregen tot den koop van een perceel grond aan de bocht van de Roelof Hartstraat, in het Concertgebouwkwartier, met vrijheid voor den heer Berlage om naar goedvinden te bouwen.

Uit de situatiebekoming blijkt, dat het Kunstenarsenhuis gedacht is in de u.s.d. straat, midden op een plein. Lijn 3 gaat daarlangs. En achter het gebouw is een straat geprojecteerd, die in een paar minuten zal leiden naar het ontwerpstation Zuid aan de Ceintuurbaan, dat in den toekomst het voornaamste beloofd te worden van de vijf stations, die voor Amsterdam nog in de plannen liggen.

De kunstenarscommissie voor het Gebouw heeft zich immiddels met goede uitslag tot aanzienlijke en vermagende stads- en landsgenoooten gewend om in haar midden zitting te nemen. De leden, die de kunstenarsvereniging hierin vertegenwoordigen, zijn de heeren Roubbers, Lohman, Van den Bosch, Bremersma en van Boven. Zij worden bijgestaan door de heeren Berlage en mr. H. L. de Beaufort. De behoeft aan voorlichting van den bouwmeester had zich niet den aard aanschouwd gevoeld. Daarom had de commissie een rondevraag onder de architecten gehouden, die met gelijke stemmen antwoordde den heeren De Bazel en Berlage. En uit dij tweestal keos zij toen laatstgenoemde, die nu aan de plannen bezig is. Mr. de Beaufort is de directeur van het bureau voor het aannemerschap, dat in het nieuw gebouw zal worden gevestigd, met verschillende lokalsaltjes voor ieder der belanghebbende kensten. Voorts assennerde de commissie zich onder meer de heeren Mr. C. M. den Tex, Mr. H. H. van den Berg, Reny de Blok, H. J. Middendorp, E. Huijzinga, Mr. H. L. A. Visser, Mr. F. Kranenburg, Carel Henny en Mr. Dr. J. H. van Tienhoven.

Het oorspronkelijk plan was, dat het Kunstenarsenhuis het eigendom zou worden van het Verbond. Maar dat bleek naer niet wenschelijk te wezen, omdat deze federatie niet den aard en te veranderlijk lichaam is voor de verwikkelingen in verband met een dergelijk bezit. Daarom werd er opgericht een Maatschappij „het Kunstenarsenhuis", waarmee de „Sociedad van leden van het Kunstenarsverbond" het desbetreffende contract zal sluiten.

Voor de stichting is nodig een kapitaal van ongeveer zeven ton. Een Haagsche levensverzekeringsmaatschappij is bereid de helft daarvan te lenen. De dienst der leening vereist een jaarlijks bedrag van 25.000 voor rente en spoedige aflossing. Dan blijft er na 15 jaar hiervan nog anderhalve ton over, wat een gebouw van ongeveer f 700.000 natuurlijk altijd opeenbrengt. En nu zal de commissie de leden van de kunstenarsvereniging mitnoeden twee honderd vijftig hunderd te bewegen om ieder voor f 100 jaarlijks te deelen in de garantie voor deze f 25.000. Zij zullen dit bedrag niet behoeven te geven, want de inkomsten van het gebouw worden geschat op f 38.000 en de uitgaven op f 38.000, modat een overschat van f 30.000 per jaar te verwachten is. Maar zelfs als dit overschat slechts f 25.000 bedraagt, wordt daardoor in den dienst der leening voorzien. De kunstenarsgarantie waarborgt dus slechts dit bedrag. En de overige f 350.000 moet in aandeelen worden geplast.

De commissie stelt zich voor, dat het niet bewaarlijk zal wezen deze uitgegeven te krijgen, waar het geldt de Nederlandse kunstenars te helpen aan een modern tehuis, door den architect Berlage te bouwen, en dat, voor zóó verschillende doeleinden bruikbaar zal wezen, dat er als financiële onderneming welhaast geen risico aan schijnt te zijn verloren.

NIEUWE UITGAVEN:

Catalogus van Technische Blok- en Plaatwerken in De Nederlandse Taal voorhanden bij Wed. J. Ahrend & Zoon's Techn. Blokhandel, Singel 24, Amsterdam.

Wij vestigen er de aandacht op van onze lezers, dat deze Catalogus op aanvraag gratis en franco aan belangstellenden wordt toegezonden. De firma Ahrend heeft een uitgebreid fonds op technisch gebied en zij die er prijs op stellen een veel omvattende lijst van bestaande Hollandsche werken op dit gebied te bezitten om deze bij behoefte te kunnen raadplegen, kunnen wij aanraden een exemplaar van den Catalogus aan te vragen.

Dr. JAN KALF.

Die Senaat der Rijksuniversiteit te Utrecht heeft het doctoraat in de Nederlandsche letteren honoris causa verleend aan den heer Jan Kalf, secretaris van de Rijkscommissie voor de Bescherming van Monumenten van Geschiedenis en Kunst, schrijver o. m. van het eerste stuk "Beschrijving der monumenten, het werk over de Baronie van Breda.

EEN BORSTSTEELED VAN JOZEF ISRAELS.

De catalogus van het Rijks-Museum, het Nederlandsche „Pantheon" — van waarlijk niet uitsluitend „onsterfelijke" nationale helden, — deur dagen nieuwe laester en hoger betekenis geschonken door de plaatsing van het borststeeled van Jozef Israels, een werk van den beeldhouwer Toon Dupuis, die in derselfde galerij reeds door twee andere specimina van zijn kunst: de bustes van Mesdag en van Louis Bouwmeester vertegenwoordigd was.

GRIEKSCHE BEELDENDE KUNST.

Voor de leden van de Academie van beeldende kunsten en technische wetenschappen heeft Prof. Dr. C. W. Volgraaf gesproken over de beeldende kunst in het oude Griekenland.

Spr. constateerde met vreugde, dat de belangstelling in de voorbrenspelen van de Griekse Kunst in ons land steeds levendiger wordt, waarvan de tentoonstelling van Griekse en Romeinsche kunstnijverheid welke hier thans in het gebouw van de academie wordt gehouden, een schitterend getuigenis aflegt.

Door het vertonen van een aantal in chronologische volgorde gerangschikte afbeeldingen van Griekse kunstwerken, wilde spreker de ontwikkeling, van het begin tot het einde, doen gevoelen der Griekse kunst, welke evenals alle kunst heeft gehad: een periode van opkomst, een periode van bloei, en een van verval. De eerste periode kenmerkt zich door hare naïviteit en hare gebondenheid. De tweede is die van de bevrijding uit de knellende banden der traditie, van stereotip geworden schoonheidssregels; het is de tijd, waarin de kunst zich bewust wordt van wat zij wil en van wat zij vermag en waarin het individueel genie zich het heerlijk kan ontlossen. Wanneer de kunst op het hoogtepunt van hare ontwikkeling is gekomen, begint met verschijnende lokalsaltjes voor ieder der belanghebbende kensten. Voorts assennerde de commissie zich onder meer de heeren

Mr. C. M. den Tex, Mr. H. H. van den Berg, Reny de Blok, H. J. Middendorp, E. Huijzinga, Mr. H. L. A. Visser, Mr. F. Kranenburg, Carel Henny en Mr. Dr. J. H. van Tienhoven.

Het oorspronkelijk plan was, dat het Kunstenarsenhuis het eigendom zou worden van het Verbond. Maar dat bleek naer niet wenschelijk te wezen, omdat deze federatie niet den aard en te veranderlijk lichaam is voor de verwikkelingen in verband met een dergelijk bezit. Daarom werd er opgericht een Maatschappij „het Kunstenarsenhuis", waarmee de „Sociedad van leden van het Kunstenarsverbond" het desbetreffende contract zal sluiten.

Voor de stichting is nodig een kapitaal van ongeveer zeven ton. Een Haagsche levensverzekeringsmaatschappij is bereid de helft daarvan te lenen. De dienst der leening vereist een jaarlijks bedrag van 25.000 voor rente en spoedige aflossing. Dan blijft er na 15 jaar hiervan nog anderhalve ton over, wat een gebouw van ongeveer f 700.000 natuurlijk altijd opeenbrengt. En nu zal de commissie de leden van de kunstenarsvereniging mitnoeden twee honderd vijftig hunderd te bewegen om ieder voor f 100 jaarlijks te deelen in de garantie voor deze f 25.000. Zij zullen dit bedrag niet behoeven te geven, want de inkomsten van het gebouw worden geschat op f 38.000 en de uitgaven op f 38.000, modat een overschat van f 30.000 per jaar te verwachten is. Maar zelfs als dit overschat slechts f 25.000 bedraagt, wordt daardoor in den dienst der leening voorzien. De kunstenarsgarantie waarborgt dus slechts dit bedrag. En de overige f 350.000 moet in aandeelen worden geplast.

Spr. vestigde daarna eenige afbeeldingen van werken, betrekking houdende op het voor-dorische tijdperk, welke deden zien de hoogte beschaving, die reeds in dat allerduurste tijdperk in Griekenland gebeert heeft. De vraag of er toen reeds een iets geweest is, als wat men „grootte kunst" noemt, hebben de tot nu toe gedane ontdekkingen echter nog niet bevestigend beantwoord. De mycensche kunst was reeds in verval, taen zij in het grootste gedeelte van Griekenland vrij plotseling door den inval van vijandige stammen werd weggevaagd en na duurde het een paar eeuwen voor er wieder iets ontstond, dat men kunst kon noemen. In het aanvankelijk ornamenteel genie zich het heerlijk kan ontlossen. In de 6e eeuw voor Chr. vindt men overal in Griekenland een archatische, klassieke en hellenistische. Spraken wij over Griekse kunst, dan doelen wij doorgaans alleen op het tweede tijdperk, dat in de 7e of 8e eeuw voor Chr. aanvangt en zich uitstrekkt tot aan de Romeinsche overheersing.

Spr. vestigde daarna eenige afbeeldingen van werken, betrekking houdende op het voor-dorische tijdperk, welke deden zien de hoogte beschaving, die reeds in dat allerduurste tijdperk in Griekenland gebeert heeft. De vraag of er toen reeds een iets geweest is, als

wat men „grootte kunst" noemt, hebben de tot nu toe gedane ontdekkingen echter nog niet bevestigend beantwoord. De mycensche kunst was reeds in verval, taen zij in het grootste gedeelte van Griekenland vrij plotseling door den inval van vijandige stammen werd weggevaagd en na duurde het een paar eeuwen voor er wieder iets ontstond, dat men kunst kon noemen. In het aanvankelijk

ornamenteel genie zich het heerlijk kan ontlossen. In de 6e eeuw voor Chr. vindt men overal in Griekenland een archatische, klassieke en hellenistische. Spraken wij over Griekse kunst, dan doelen wij doorgaans alleen op het tweede tijdperk, dat in de 7e of 8e eeuw voor Chr. aanvangt en zich uitstrekkt tot aan de Romeinsche overheersing.

De commissie stelt zich voor, dat het niet bewaarlijk zal wezen deze uitgegeven te krijgen, waar het geldt de Nederlandse kunstenars te helpen aan een modern tehuis, door den architect Berlage te bouwen, en dat, voor zóó verschillende doeleinden bruikbaar zal wezen, dat er als financiële onderneming welhaast geen risico aan schijnt te zijn verloren.

De commissie stelt zich voor, dat het niet bewaarlijk zal wezen deze uitgegeven te krijgen, waar het geldt de Nederlandse kunstenars te helpen aan een modern tehuis, door den architect Berlage te bouwen, en dat, voor zóó verschillende doeleinden bruikbaar zal wezen, dat er als financiële onderneming welhaast geen risico aan schijnt te zijn verloren.

De commissie stelt zich voor, dat het niet bewaarlijk zal wezen deze uitgegeven te krijgen, waar het geldt de Nederlandse kunstenars te helpen aan een modern tehuis, door den architect Berlage te bouwen, en dat, voor zóó verschillende doeleinden bruikbaar zal wezen, dat er als financiële onderneming welhaast geen risico aan schijnt te zijn verloren.

De commissie stelt zich voor, dat het niet bewaarlijk zal wezen deze uitgegeven te krijgen, waar het geldt de Nederlandse kunstenars te helpen aan een modern tehuis, door den architect Berlage te bouwen, en dat, voor zóó verschillende doeleinden bruikbaar zal wezen, dat er als financiële onderneming welhaast geen risico aan schijnt te zijn verloren.

De commissie stelt zich voor, dat het niet bewaarlijk zal wezen deze uitgegeven te krijgen, waar het geldt de Nederlandse kunstenars te helpen aan een modern tehuis, door den architect Berlage te bouwen, en dat, voor zóó verschillende doeleinden bruikbaar zal wezen, dat er als financiële onderneming welhaast geen risico aan schijnt te zijn verloren.

De commissie stelt zich voor, dat het niet bewaarlijk zal wezen deze uitgegeven te krijgen, waar het geldt de Nederlandse kunstenars te helpen aan een modern tehuis, door den architect Berlage te bouwen, en dat, voor zóó verschillende doeleinden bruikbaar zal wezen, dat er als financiële onderneming welhaast geen risico aan schijnt te zijn verloren.

De commissie stelt zich voor, dat het niet bewaarlijk zal wezen deze uitgegeven te krijgen, waar het geldt de Nederlandse kunstenars te helpen aan een modern tehuis, door den architect Berlage te bouwen, en dat, voor zóó verschillende doeleinden bruikbaar zal wezen, dat er als financiële onderneming welhaast geen risico aan schijnt te zijn verloren.

De commissie stelt zich voor, dat het niet bewaarlijk zal wezen deze uitgegeven te krijgen, waar het geldt de Nederlandse kunstenars te helpen aan een modern tehuis, door den architect Berlage te bouwen, en dat, voor zóó verschillende doeleinden bruikbaar zal wezen, dat er als financiële onderneming welhaast geen risico aan schijnt te zijn verloren.

De commissie stelt zich voor, dat het niet bewaarlijk zal wezen deze uitgegeven te krijgen, waar het geldt de Nederlandse kunstenars te helpen aan een modern tehuis, door den architect Berlage te bouwen, en dat, voor zóó verschillende doeleinden bruikbaar zal wezen, dat er als financiële onderneming welhaast geen risico aan schijnt te zijn verloren.

De commissie stelt zich voor, dat het niet bewaarlijk zal wezen deze uitgegeven te krijgen, waar het geldt de Nederlandse kunstenars te helpen aan een modern tehuis, door den architect Berlage te bouwen, en dat, voor zóó verschillende doeleinden bruikbaar zal wezen, dat er als financiële onderneming welhaast geen risico aan schijnt te zijn verloren.

De commissie stelt zich voor, dat het niet bewaarlijk zal wezen deze uitgegeven te krijgen, waar het geldt de Nederlandse kunstenars te helpen aan een modern tehuis, door den architect Berlage te bouwen, en dat, voor zóó verschillende doeleinden bruikbaar zal wezen, dat er als financiële onderneming welhaast geen risico aan schijnt te zijn verloren.

De commissie stelt zich voor, dat het niet bewaarlijk zal wezen deze uitgegeven te krijgen, waar het geldt de Nederlandse kunstenars te helpen aan een modern tehuis, door den architect Berlage te bouwen, en dat, voor zóó verschillende doeleinden bruikbaar zal wezen, dat er als financiële onderneming welhaast geen risico aan schijnt te zijn verloren.

De commissie stelt zich voor, dat het niet bewaarlijk zal wezen deze uitgegeven te krijgen, waar het geldt de Nederlandse kunstenars te helpen aan een modern tehuis, door den architect Berlage te bouwen, en dat, voor zóó verschillende doeleinden bruikbaar zal wezen, dat er als financiële onderneming welhaast geen risico aan schijnt te zijn verloren.

De commissie stelt zich voor, dat het niet bewaarlijk zal wezen deze uitgegeven te krijgen, waar het geldt de Nederlandse kunstenars te helpen aan een modern tehuis, door den architect Berlage te bouwen, en dat, voor zóó verschillende doeleinden bruikbaar zal wezen, dat er als financiële onderneming welhaast geen risico aan schijnt te zijn verloren.

De commissie stelt zich voor, dat het niet bewaarlijk zal wezen deze uitgegeven te krijgen, waar het geldt de Nederlandse kunstenars te helpen aan een modern tehuis, door den architect Berlage te bouwen, en dat, voor zóó verschillende doeleinden bruikbaar zal wezen, dat er als financiële onderneming welhaast geen risico aan schijnt te zijn verloren.

De commissie stelt zich voor, dat het niet bewaarlijk zal wezen deze uitgegeven te krijgen, waar het geldt de Nederlandse kunstenars te helpen aan een modern tehuis, door den architect Berlage te bouwen, en dat, voor zóó verschillende doeleinden bruikbaar zal wezen, dat er als financiële onderneming welhaast geen risico aan schijnt te zijn verloren.

De commissie stelt zich voor, dat het niet bewaarlijk zal wezen deze uitgege

sch van de attische zeer ter verwijderde nefs omstond een realistische portretkunst.

De ondergang van de kasteel der Grieken is bespoedigd door de Romeinse overheerschijng; de techniek ging echter niet verloren, doosdat de Romeinen geen eigen kunst hadden. Het was een treurig einde, en men had liever de Griekse kunst gehad een ophouden, dan zich in dienst te geven van rijk geworden Romeinen, hoewel wij daaraan het grootste gedeelte van onze kennis van de antieke heidenuitkunst te danken hebben.

WIE IS DE ARCHITEKT VAN HET VRIEDESPALEIS?

De in ons land nog uittangs gegeven voorstelling alszo dat het Carnegie-bestuur niet leiching van een Nederlandsch bouwmeester het planontwerp mocht houden, wordt door denzelfven volstrekt niet gevoeld.

We weten er zwoegz reeds op dat hij door zonder enig overleg houdt de tot eljnre landgenooten geheld voor zichzelf aan te stellen, daarmee ook ongetwijfeld te kennen geeft dat hij de velle artistieke aansprakelijkheid van het gebouw aantreedt. Het een is een logisch gevolg van het ander.

Op Januari 11. is Cordonnier volgens het verslag in het maandblad der "Société Nationale des Architectes du Nord de la France" bij gelegenheid zijner benoeming tot lid van het Institut bewijsdrager van een groot gemaal te Kassel. Het verslag is op zichzelf merkwaardig voor ons, zichtende Hollander, die niet gewoon zijn iemand in zijn presentie dermate in de hoogte te stellen en hem te zeggen dat zijn naam voortaan met onmiskenbare letters zal gegeven staan op de tafels der onsterfelijkheid."

De eerste speler herhaalt aldus het Vredespaleis: "Het ontwerp van ouzen voorrechtige valgenom is in Den Haag gekomen voor de stichting van het Vredespaleis, dat een waar wonder van statige sierlijkheid, een pure merveille de majestueuse élégance, zal zijn." De Nederlandsche consul Leiden-Dupax, die natuurlijk op de hoogte is, geeft aan Cordonnier de verzekering van "le grande honnêteté" die de Hollanders gevonden voor het Vredespaleis. Hem, Het Vredespaleis was niet van de lucht af. Na de proza — die al hooguitvarend genoeg was — kwam de poëzie, die Dr. Delassus inspirerde u. a. tot dit levendig couplet — een uit minstens tweehonderd —

La Haye, un jour, vous vit sans peur.

Près de routes latentes descendre;

Le monde a clama le vainqueur;

C'était un fils de la Flandre.

Wij lezen in de bovenstaat hoe — also speek de Burgemeester — rillingen van rechtmatige trots door de aderen der Rijsselaars gingen bij het Vredespaleis-oncours van stijl-Cordonnier; van machts overtuigingheid; van vreugdelijke funeste; van den roemrijken konstenaar die niet moet heiligen naer het woord: "Chapeau bas, c'est quelque chose de la France qui passe." Kortom Cordonnier werd met duidelijke voorkeuring speciaal naar het Vredespaleis en onder het spel van het Nederlandsche volkslied, geproclameerd tot den rong van artistiek halfgod.

Als men nu nog maar eens ophoudt de verantwoordelijheid voor een eventuele mislukking van het Vredespaleis aan den landgenoot, in de schoenen te schuiven. Wij behalen waarlijk niet Cordonniergezind te zijn dan Cordonnier zelf.

Ongescreven uit de "Bouwweerk".

DE DAM TE ZAANDAM.

De Gemeenteraad van Zaandam heeft besloten de behandeling van de oefencommissie der Damsterschinen een paasdag uit te stellen.

BERICHT.

In de advertentie van de Firma MARTIN & CO te Amsterdam, voorkomende in den Genootschapskalender voor 1912, is alsnoglevink sprake van U-Voegsel. Dit moet zijn U-J-regels.

Bericht van de Uitgevers.

Losse omslagen, alsmede linnen banden (à f. 1.) voor den afgeloopen jaargang zijn bij ons verkrijgbaar.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie Adm. MOEN, Corn. Schuystraat 50, Amsterdam; Voor het plantwerk „De Architect" en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkzicht", Hobbeistraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura" in Nederland / 1,50 per kwartaal; buiten Nederland / 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, brieven met bijlagen 10 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura" / 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatstaart / 5 cent.

Het organo wordt wekelijks Franco toegestonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lijmpaatschap bedraagt voor gewone leden / 12.—, voor kunstlevenleden / 16.—, voor bisschoppen en aartsbisschoppen / 7,50. Donateurs zijn zij die minstens / 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura" en het plantwerk „De Architect".

Voor alles betreffende de versending van het tijdschrift en de advertentien, werde men zich tot de Uitgevers.

A. ET A. EN DE DAMBEBOUWING.

Waar zijn de jongere architecten waarvan „A. et A." het genootschap heeft te zijn? Heeft schrijver desse sich op de jongste vergadering afgegeuld. Waar zijn de architecten voor wie de moderne bouwkunstbeginselen inderdaad de *beginissen* van een aesthetische levensopvatting, van een niet strafelos te loochenen geloof zijn?

Bij denzen toch mag er geen twijf bestaan omtrent hun houding tegemoet de door den heer Rutgers voorgestelde actie.

Ditgene, dat hen 't moet heilig is, voert — ook in hun eigen belang — dat zij onder aarselen die artie stemmen han aller mening en critiek condit dat!

Waar waren de jongere architecten toen het oogenblik gekomen was, dat zij van hun trouw aan het leven van onzen eigen tijd zoodig hielden te getrouw?

Moeg het zoö zijn, dat zij op de a.s. vergadering krachtiger van hun bestaan blijk geven?

VAN DRIEHOVEN.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD, No. 8. Adres in sike prijsvraag Raadhuis te Tiel. De uitgever, door L. G. Rhodes' University College te Godshill, Kaapprovincie, door J. Coenraad Meesche, met afbeeldingen van dit geschrift der architecten Blaker & Kendall, Ver nieuwingen aan smale monumenten, door G. de Hoog Hzn., met afbeeldingen van de kerke te Geldermalsen en kerktonen te Maastricht en te Tricht voor en na de vernieuwing. Een merkwaardig boek, door A. W. Weissman, Hohenmauer und Oranien von Dr. Georg Galland. Verwarming en ventilatie van scholen, door F. W. Unger.

DE BOUWWERELD, No. 8. Bouwkundige Advies-bureaux en bouwkunst, stellingen van Prof. E. Hogg, aangesneen in de vergadering van afgelasten van den bond Heimatschutz te Dresden, den 8. Oct. 1911. Lets over Straatwegen.

DE INGENIEUR, No. 6. Rapport des commissie van onderzoek betreffende de golfformige afsluiting der rails (met afv.). Het een en ander over het verlaat tussen het spoorstaafprosel en de lachverbinding, door E. C. W. van Dijk.

BUITEN, No. 8. Afbeeldingen van de waterpoort te Tiel en van Hampton Court Palace.

PRIJSVRAGEN.

I. Genootschapsprijsvragen 1911. (Zie de programma's in No. 43 1911); welk nummer nog steeds verkrijgbaar is.

II. EELKE PRIJSVRAAG „GODEFROY".

Programma in No. 6, levering 9. Mei a.s.

III. SAT. BOUWK. STUDIEPRIJSVRAAG, van de Vereniging van Ned. Baksteenfabrikanten.

Programma in No. 7.

IV. PRIJSVRAGEN VAN HET MAANDBLAD „SIEKSKUNST".

Programma in No. 7.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap. — De be bouwing van den Dam te Amsterdam. — Hendrik de Keyser gehuldigd. — Prijsvragen, uitgeschreven door de Kon. Nederlandsche Landbouwvereniging. — De geestelijke waarde van het stelselmatig ontwerpen. — Prijsvraag voor een affiche. — De „Quellenschoolkalender 1912". — Prijsvraag-Reclamebiljet-Dordrecht. — Prijsvraag „Landelijke Woning". — Van allerlei aard. — Weekbladen en Tijdschriften. — Prijsvragen.

ARCHITECTURA

ORGAAAN VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 50, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUIM, LEIDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ v.h. GEBR. BINGER, WARMESSTRAAT 1746, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN

BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

Van de uitgeefster van ons orgaan, de *Boek-, Kunst- en Handelsdrukkerij v.h. Gebroeders Binger*, mochten wij voor onze bibliotheek indank ontvangen: *OUD-HOLLAND, nieuwe bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlandsche Kunst, Letterkunde, Nijverheid, etc.*, onder redactie van *Dr. A. Bredius en E. W. Moes*, eerste levering, derdigste jaargang, welke levering bevat:

Rembrandt's portret van Jeremias de Decker door Dr. K. H. de Raaf. Het Nijmeegsche Schippersgild en zijn Appendicum, door H. D. L. van Schevichaven. Het Huis Vreedenburgh, door A. W. Weissman. De Beeldhouwer Johannes Bloemendaal, door D. S. van Zuiden. De Polemiek over de Vertooningen van Jan Vos in 1660 en de 't Zaemenspraeck van Jan Tamboer en Jan Vos, door E. F. Kossman. Nalezing der Tresoriers-rekeningen van 's Gravenhage, door Eduard van Biema en Schilderien op Haarlem's Stadhuis in 1692, medegedeeld door Dr. W. Martin; waarbij vele merkwaardige prenten.

TENTOONSTELLING.

Wij brengen in herinnering dat thans in ons Genootschapslokaal in „Parkzicht", Hobbeistraat, tot ongeveer 20 Maart e.v. eene tentoonstelling gehouden wordt van de antwoorden, welke zijn ingekomen op de door de Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam in 1911 uitgeschreven prijsvragen. Deze tentoonstelling is, met uitzondering van den Zaterdagavond, elken dag en avond toegankelijk.

JAN DE MEIJER, te Secretaris.
Adres gevraagd van den heer E. van der Pauw, buitenlid, vroeger wonende Pensionlaan 8 te Hilversum.

VERSLAG VAN DE 130^e GEWONE LEDENVERGADERING, GEHOUDEN OP WOENSDAG 6 MAART 1912 IN HET GENOOTSCHAPSLOKAAL IN PARKZICHT.

De voorzitter opent met een hartelijk welkom aan de talrijke aanwezigen de vergadering, waarna de notulen der vorige wordengelezen en onveranderd goedgekeurd.

Medegedeeld wordt dat niet allen die in de vorige vergadering tot functies in het „Verbond van Nederlandsche Kunstenaarsvereenigingen" zijn aangewezen die functies hebben aangvaard zoodat in de volgende vergadering opnieuw enige verkiezingen zullen moeten plaats hebben. Ingekomen is: een schrijver van onzen secretaris houdende mededeeling niet ter vergadering te kunnen

zijn, benevens een mededeeling behorende bij punt 5. der agenda;

een schrijven van de Nederl. Vereeniging van IJzerhandelaren als geleide eener verspreide circulaire, waarvan de inhoud reeds bekend is;

een schrijven van den heer J. W. F. Hartkamp, houdende mededeeling niet aanwezig te kunnen zijn om als gewoon lid te worden geïnstalleerd, en

een schrijven van de heer Jos. H. J. Cuypers mededeelende dat schrijver de hem toegezette functie als afgevaardigde naar de Algem. Vergadering van het Verbond van Nederlandsche Kunstenaarsvereenigingen niet kan aanvaarden.

Een groep in de vorige vergadering bij ballotage toegelaten gewone led'en wordt met enige toepasselijke woorden als zoodanig geïnstalleerd, wairna de heeren D. Jolink, B. G. van der Zwaag en E. Sunier met algemeene stemmen tot dit lidmaatschap worden toegelaten. Aan de orde is thans het voorstel G. J. Rutgers inzake de Dambebauwing. In verband hiermede zijn de volgende stukken ingekomen:

een schrijven van den heer J. de Meijer luidende: „Mijn mening omtrent het voorstel Rutgers is nog steeds: geen adres zenden, doch hoogstens afkeuring uitspreken. Hiervoor is de enige vorm: een motie,"

een schrijven van den heer S. H. de Roos luidende: „daar het mij onmogelijk is hedenavond aanwezig te zijn, stel ik er prijs op bij dezen mijne volle instemming te betuigen met het voorstel van den heer Rutgers inzake de Dambebauwing";

een schrijven van den heer G. H. Roobol luidende: „Tot mijn grooten spijt kan ik hedenavond niet ter vergadering komen; doch ik betuig mijn volle instemming met het voorstel Rutgers inzake de Dambebauwing";

een schrijven van den heer D. J. Heusinkveld luidende: „Ondergetekende betuigt, ook namens zijn vriend C. J. de Haas te Utrecht zijne volle sympathie met voorstel en toevoegsel-conceptadres (Architectura 24 Febr. en 2 Mrt. 11) inzake Dambebauwing te Amsterdam";

een schrijven van den heer A. H. Wegerif Gzn. luidende: „Op de vergadering van hedenavond kan ik tot mijn spijt niet tegenwoordig zijn, doch ik deel U door dezen mede dat ik met het conceptadres van den heer G. J. Rutgers volkomen accoord ga. De gepubliceerde ontwerpen zijn een grote teleurstelling; ik had gedacht dat ook van ons Genootschap zoveel kraft was uitgegaan dat wij voor zoiets gespaard zouden blijven. Aan dergelijke teleurstellingen zijn wij in provincie-

steden gewoon, doch in de hoofdstad, Amsterdam, waarvan de kleinere steden zich richten, de zetel van de leidende verenigingen en genootschappen dacht ik dat zoo iets niet meer mogelijk was. Er valt niet te ontkennen dat een gering succes het resultaat kan zijn van dit adres, doch dat mag mijn inziens geen reden zijn, dit krachtige protest achterwege te laten. Het is zaak in het vervolg bij het samenstellen van commissies of het medewerken daarvan, te zorgen dat wij de goede mensen op de goede plaats kriegen, opdat wij ontwerpen door ons genootschap gemaakt „op waardige wijze zien temtijvoer gebracht“;

een schrijven van den heer J. M. van der Meij luidende:

„Als een der maatschappelijkhebbenden bij een ideale Dam-aanleg ben ik wel eenigszins verplicht mijne mening omtrent het voorstel Rutgers in zake de Dambebauing in 't we vergadering te behandelen, te doen blijken schriftelijk; daar het mij niet mogelijk is daarbij tegenwoordig te zijn. Als idee heeft het in het voorstel vervatte zeker mijne volle sympathie. Dit zou ook wel niet anders kunnen daar ik reeds in de memoria, begeleidende mijne inzending op de Dampusvraag in 1908 gewezen heb op de eenig mogelijke bebouwingswijze die werkelijk tot resultaten zou leiden; n.l. een geheele bouwexploitatie door de Gemeente zelve.

Voorts heb ik bij alle besprekingen, die na de bekroning gevuld zijn over eventuele wijzigingen, etc., er op gelegen dat met het vaststellen der rooilijnen slechts een zeer voorlooppig resultaat zou zijn bereikt en dat het werkelijke aspect van het nieuwe Damplein in niet geringe mate beheerscht werd door de architectuur der op de vast te stellen rooilijnen te stichten gebouwen.

Waar nu de intentien in mijne memoria neergelegd, en door de bekroning van grote waarde geworden, reeds in 1908 publiek bekendonden zijn, bestudeerde daarvan stond immers iedereen open, verwondert het mij wel eerst drie jaar daarna, nu reeds van die Dambebauing voorname gedeelten, door hunne mindergeschikte Architectuur, van grooten invloed zullen zijn op het totaal-

aspect, een protest tegen die wijze van bebouwing te horen, waar het voor ieder bij eenig nadelen duidelijk had kunnen zijn waartoe de thans gevuldte handelwijze noodwendig leiden moet. Inplaats daarvan heeft men zich vermeid in allerlei diragatiën over den vorm van het Damplein, die voor het grootste gedeelte meer waarde zouden hebben gehad voor de uitschrijving der prijs vraag, dan daarna.“

een schrijven van den heer R. N. Roland Holst luidende: „Uw artikel in „Architectura“ heb ik met veel instemming gelezen, maar tot mijn spijt kan ik 't voorlaatste nummer niet terug vinden waarin het concept-adres staat. Ik kan dus mijn adhesie niet betuigen, thans reeds, maar 't adres zal ongetwijfeld ter tekening worden gelegd, en ik zal dan zeker niet de gelegenheid laten voorbijgaan om 't te komen lezen, en daar ik, afgaand op uw artikel, stellig verwacht te teekenen ook.“

een telegram van den heer W. Krombhouw luidende: „Hulde bedoeling en formulering optreden Architectura, eenig middel waar anderen om maatschappelijke redenen helas zwijgen of elkander bestrijdend de overheid verwassen, reeds eerder had zulk geestdriftig verzet tegen thans begonnen werken mogen komen, bereiking zal moeilijk zijn, never mind avant Architectura!“

Ten slotte een schrijven van den heer Jos. Th. J. Cuypers

¹ Allesveleijk heeft de dagbladpers maar aanleiding van dit schrijven gezegd dat de heer R. H. het geconpleteerd adres waarschijnlijk zou overleden. De heer R. H. sou dit zonder wijziging der redactie stellig niet gehaald hebben.

luidende: „Op de laatste vergadering vond ik reeds aanleiding om 't adres Rutgers te bestrijden. Ik zou aan dat adres om meerdere redenen geen steun willen geven. De bouw van den Bijnenkorf is door de betreffende Commissie reeds afhandeld. Het ontwerp voor de Groote Club zal nog door zulk een Commissie moeten behandeld worden; daarvan hebben wij vertrouwen te stellen. Tegenover beide gevallen zal dat adres alleen strekken ten nadelen der positie van de architecten in 't algemeen, en de bouwkunst wordt niet door zulke kritiek gedien, wel door voortdurende toewijding aan ons eigen werk. Door goede voorbeelden wordt meer school gemaakt en smaak gevormd dan door beweringen“.

De heer Weissman: „alles in een hand, dan ontstaat eenheid!“ Spr. noemt als voorbeeld de Place de la Concorde waarvan volgens spr. de bebouwing is het resultaat een prijsvraag.

De heer Van der Pek bestrijdt dit echter en pleit verder voor vrijheid van den architect en diens geestelijken arbeid. De heer Van der Pluijkm kan voelen voor splitsing der beschouwde gevallen; beide ontstaan echter onder zekere bindende bepalingen wegens transacties met de Gemeente, acht daarom deze actie op zijn plaats.

De heer De Jongh is van mening dat door een optreden als voorgesteld, de collegialiteit wordt geschand. 't Gaat volgens spr. niet aan beide ontwerpen over één kam te scheuren, ook kan niet gevraagd worden om afkeuring dezer plannen en het doen vervaardigen van andere. De hoge verwachting van de Dambebauing kan slechts gesduurd hebben tot den afloop der prijsvraag, daarna niet meer. Het terrein Bijnenkorf werd uitgeschakeld uit het Damplan, de situatie naar goedvinden gewijzigd, daarvan berust de schuld bij 't Gemeentebestuur. Uitsluitend kunnen we nog, volgens spr., 't oog gericht houden op wat nog komen moet en reden wat te reden valt.

De voorgelezen redactie ondervindt veelzijdig bestrijding, waarbij de discussies telkens ver van het onderwerp verwijderd zijn.

De heer Van der Pek onderneemt weer den strijd voor de vrijheid, modern of niet, en meent dat het bouwen in historische stijlen ook zijn goede kanten kan hebben, welke mening ernstig wordt bestreden.

Na deze discussies wordt op aanvragen van verschillende kanten besloten de behandeling der motie te verdagen tot de volgende vergadering.

Bij de rondvraag informeert de heer De Jongh naar de voordracht van den heer A. Keppler die istoegezegd voor ons orgaan en nog steeds niet verscheen. De voorzitter meldt mee dat de copy nog niet bij de redactie inkwamen en den heer Keppler er nog 's aan zal worden herinnerd.

Hierop volgt sluiting. R.

waardigheid en het aanzien van het Damplein, hetwelk als historisch plein van groote betekenis is,

dat deze gebouwen de afspeeling dienen te zijn van de hedendaagsche cultuur en derhalve uitdrukking moeten geven aan den plicht van de bouwkunst om vorm te geven aan de eischen, die door de zich steeds verjongende samenleving gesteld worden, met inachtneming van den eerbed aan de monumentale uitingen van vroegere geslachten verschuldigd.

dat deze eerbed niet sterker kan betoond worden dan door het navolgen der oude meesters te vermijden, te meer waar de door dezen gebruikte vormen onverenigbaar zijn met de eischen der huidige cultuur,

geeft als hare mening te kennen dat bovenvermelde ontwerpen van de gebouwen van de Bijnenkorf en de Groote Club niet voldoen aan de vermelde principiële eischen en derhalve zullen schaden aan het karakter van den Dam als historisch en waardevol plein.

Hieraan ware toe te voegen: en spreekt den wensch uit dat door de bevoegde autoriteiten alsnog pogingen in 't werk zullen worden gesteld om den dreigenden wantoestand te keeren.

De voorgelezen redactie ondervindt veelzijdig bestrijding, waarbij de discussies telkens ver van het onderwerp verwijderd zijn.

De heer Van der Pek onderneemt weer den strijd voor de vrijheid, modern of niet, en meent dat het bouwen in historische stijlen ook zijn goede kanten kan hebben, welke mening ernstig wordt bestreden.

Na deze discussies wordt op aanvragen van verschillende kanten besloten de behandeling der motie te verdagen tot de volgende vergadering.

Bij de rondvraag informeert de heer De Jongh naar de voordracht van den heer A. Keppler die istoegezegd voor ons orgaan en nog steeds niet verscheen. De voorzitter meldt mee dat de copy nog niet bij de redactie inkwamen en den heer Keppler er nog 's aan zal worden herinnerd.

Hierop volgt sluiting. R.

CLUB VAN UTRECHTSCHE LEDEN VAN HET GENOOTSCHAP „A. ET A.“

VERSLAG VAN DE LEDENVVERGADERING OP 1 MAART 1912.

Na de opening werden de notulen der vorige vergadering gelezen en goedgekeurd. Door een der leden werd op grond van ingewonnen inlichtingen meegedeeld dat de besproken voordeur van de Stadsalmoezinerskamer zal worden hersteld. Vervolgens hielpde heer Corn.

van Straaten Jr. zijn toegezegde causerie over de H. Mariakerk en daar bij behorende kloostergang te Utrecht.

Spreker behandelde eerst den bouw van genoemde kerk door Hendrik IV, Roomsch Keizer, in de jaren 1082-1088, het verval in 1421, waardoor het koor geheel hersteld moet worden en tevens vergroot werd, waarna in 1585 de kerk in het bezit der Hervormden overging en in 1610 het koor, eens het voornaamste deel der kerk, aan het Blijhouwersgild werd afgestaan om hun goederen er in te koop te stellen.

Daarna gaf spreker een overzicht van de verdere geschiedenis van dit eens zo grootsche Bouwwerk, tot dat in 1813 de materialen van de kerk werden verkocht wegens den deernwaardigen toestand, waarin het geheel verkeerde. De kerk werd afgebroken in 1816 en het nog overgebleven Gothicke koor in 1844, waarbij men nog de fundamenten vond van het eerste Romaansche koor.

In 1845 werd op het vrijgekomen terrein het nu nog bestaande Gebouw van Kunsten en Wetenschappen gesticht. Van den kloostergang zijn alleen nog aanwezig enkele arcaden en kelders met gewelfoverdekking.

Vervolgends behandelde spreker de symboliek van deze kerk in 't bijzonder en van de Romaansche en Gothicke kerken in 't algemeen, wat betreft de ligging ten opzichte der windstreken, de indeeling, de torens en de in- en uitwendige versieringen. Door de vergadering werd de heer Van Straaten bedankt voor zijne bespreking, welke door tal van oude prenten, schilderstukken en foto's werd toegelicht.

Daarna was aan de orde de bespreking omtrent de verbetering der rieoleering in de binnenstad.

Besloten werd, dat de club zich in verbinding zal stellen met de Afdeeling van de Mij. tot bev. der Bouwkunst en met den Aannemersbond om te trachten aldus gegevens te verzamelen en daarna gecombineerd een adres te zenden. Hierna sluiting.

D. J. HEUSINKVELD, *2e Secretaris.*

WANDSCHILDERKUNST:

.....steeds zijn Schilderen en Bedrijfswisen Bouwende Kunsten en Ambachten geweest.

De meestere hulpen hebben voor herleving dier kunsten daar denen om gewekt en mogelijk gemaakt, en voegnaam is het dor te zischen, dat al alterezere ruimer zullen worden opgegeven en onderwezen naar het oude Ambachtsbegrip.

De Schilderkunst, thans alleen onderwezen mit het oog op kabinet-schilderijen, dat haart gelukt weer een completerezen met al de vormen van Muurschilderkunst en het Glaschilderen.

En dan moge 's Lands onderwijs weer verbanden worden aan 's Lands werk, zoals dit ook in groter tijden het geval was. A. J. Der Kinderen, Ooer Kunst en Ambachtsonderwijs Blz. 52 en 53.

In het gebouw der Rijks-Academie voor de Beeldende kunstente Amsterdam is dezer dagen een tentoonstelling gehouden van het werk door den winnaar van den Prix de Rome voor schilderkunst, Tjeerd Bottema, in zijn vierde stipendium jaar gemaakt.

Eenige op deze tentoonstelling aanwezige werkstukken leggen getuigenis af, dat het streven om in het academische kunstonderwijs met het alleen-zaligmakend geloof in de schilderkunst te breken, zich officieele waardeering begint te verwerven. Uit het volgende zal, maar ik hoop, blijken, dat het om meer dan één reden van belang is deze gebeurtenis niet onopgemerkt te laten.

Voor het eerst is afgeweken van het verplichte studiereizen der Prix-de-Rome-winnaars en de schilder, in plaats van copieën naar oude meesters of reisschetsen te gaan maken, zag zich tot nu toe aan die kunst gelegen heeft laten liggen, dat niet nadrukkelijk genoeg zijn verheugens over de ideale betekenis van dit feit kunnen uit spreken; en voor den fijnzinnigen baanbreker der nieuwe Hollandsche wandschilderkunst, Der Kinderen, den directeur der Academie, zal het zeker een grote voldoening zijn gestadig aan het veldwinnen zinner denkbeelden te zien plaats-vinden. Het is geloof ik, geen geheim dat het zijn grote illusie is, het instituut, dat hij beheert, uit te breiden van een hogere *teekenschool*, met al de daardoor meegebrachte ambachts-vijandige conventies, tot een *werkplaats* waar de kunst ambachtsbeoefening in dien ruimeren zin, die onze tijd daarnam weer heeft teruggegeven, zich vruchtbaar kan ontwikkelen. Dat de studie der monumentale schilderkunst een

grote plaats in het program van een dergelijk instituut zal innemen behoeft geen betoog voor ieder, die Der Kinderen's Geschriften betreffende dit onderwerp, uit een waarvan ik mij veroorloofde hierboven iets af te drukken, heeft gelezen.

Als de Nederlandse Regeering een uitbreiding der Academie in dezen zin zou bewerkstelligen zou zij daarmee blijke geven overtuigd te zijn van de noodzakelijheid om de versierende kunstende houtenkomende plaats in het maatschappelijk verband der kunsten en ambachten te hergeven. Een overtuiging, die de regeering dan in werkelijkheid zal hebben te huldigen, door, als eerste Nederlandse werkgeester, voor te gaan met het verstrekken van opdrachten aan hen, die zij tot vervulling dier opdrachten deed opleiden.

Nu hier echter een loffelijk bestreven al onmiddellijk begint langs verdachte wegen zich al te snel een huur te zoeken en met de in ere herstelling der versierende kunsten op eenigszins averechtsche wijze wordt aangegeven kan niet met ongemengde verheugenis aan den gang van zaken worden deelgenomen. Wanneer er redenen zijn om te vreezen, dat het grill erkenning van een noodzakelijken eisch niet de wezenlijke voldoening maar een louter vormelijke vervulling ervan ten gevolge zal hebben, wordt het verheugende feit aanstands een zorgwekkend feit.

Wil men van regeeringswege Der Kinderen's streven bevorderen, laat men dan tenminste konsekvent zijn door den door hem aangegeven weg te volgen. Laat men niet beginnen met het geven van opdrachten aan onbevoegden maar met de reorganisatie van het academisch instituut.

Of dat mogelijk zal blijken en welke de resultaten ervan zullen zijn is een vraag, die ter zymer tijd zeker ernstige beschouwing verdient: maar dat men op een wijze, gelijk waarop hier is aangevangen, in elk geval onmiddellijk dood loopt en tot niets anders komt dan tot het parodiëren van Der Kinderen's bedoelingen, is buiten kijf.

De tentoonstelling van de Prix-de-Rome-werkstukken in quiescie illustreert dit treffend.

Met bedroevende surrogaten blijkt hier aan de aanvraag om wandschilderingen voldaan; uit de schilderingen zoals ze daar zijn, blijkt in het minst niet de erkenning van hun bestemming en beteekenis.

Dat moet betreurd worden!

Betreurd omdat het toch niet ontkend kan worden, dat hier niet alleén een precedent geschapen is voor de richting van volgende daden — n.m. de richting der monumentale schilderkunst — maar helius ook voor den *nord* en het *karakter* dier daden. Daarom worde vooral de gevraagde zijde van dit avontuur onder de oogen gezien.

Den schilder, wiens weinig geslaagde arbeid de ongelukkige oorzaak van vele misverstanden kan worden is niets te verwijten, hij is eigenlijk maar het slachtoffer van een proefneming waarna het onomstotelijk is geworden, dat het academische instituut onvoldoende opleiding waarborgt voor den schilder die monumentaal-decoratieve werken zal hebben uit te voeren.

Het is ook niet verbazingwekkend, dat die schilder niet in staat bleek op eenigszins bevrugende wijze zijn taak te volbrengen. Opgevoed als hij werd tot schilder-schilder, kan het bezwaarlijk van hem verwacht worden, dat hij voor een opgave gesteld, die met zijn gewone arbeid slechts in het gebruik van kwasten overeenkomt, zich onmiddellijk inleven zou in de eigenaardige formele en technische eischen, die die opgave meegeeft — laat staan nog, dat zijn aanleg, blijkens zijn andere werk,

geheel niet in de richting van het monumentaal decoratieve gaat.

De wandschilderingen, zeg wandschilderingen, die hij maakte, hebben dan ook niet alleen niets van wandschilderingen omdat zij niet — om een uitdrukking van den wandschilder Roland Holst te gebruiken — in ambachtelijke zuiverheid zijn uitgevoerd, d.w.z. niet in een zich diartoe leenende techniek op den muur zelf zijn geschilderd; zij hebben ook niets van wandschilderingen omdat zij noch in de opbouw van het compositieën schema, noch in de opvatting der uitvoering iets van dat rytmische blijken te bezitten, van dat in vrije gebondenheid met het vlak en de omgevende architectuur samenhangende, dat het essentieel is van een decoratieve compositie. Het zijn middelmataige schilderingen, bestemd om op een muur te worden geplakt, vieux jeu met al de onaantrekkelijkheid daarvan.

Men begrijpe welke alles behalve gewenschte gevolgen uit de tegenstrijdigheid tuschen de opdracht en een dergelijke uitvoering kunnen voortkomen.

Het is immers zeer onwaarschijnlijk, dat de opvatting van deze zaak gelijk die in den kleinen kring van belangstellenden in de monumentale kunsten wordt gehuldigd, algemeen gedeeld zal worden. Ware het zoo, dat velen met ons de hier besproken pogingen als een kakografie der wandschilderkunst zouden opvatten dan werd zeker in dezen tijd niet zooveel opstoteren en onder zooveel miskenning door een klein aantal het leven-wel gezinden een harden strijd tegen stampzitting conventionalisme gestreden. Daarom ligt het voor de hand, dat bij andere overeenkomstige gelegenheden, zoowel door opdrachtgevers als door schilders, door geestelijke apathie of onmacht dwalende, een beroep zal worden gedaan op de voorbeeldige wandschilderingen, die, zal men insinueeren, het rijk heeft doen uitvoeren onder auspicien van Nederlands eersten wandschilder.

Dat mag niet! En het moet hier nadrukkelijk gezegd worden, dat wie met dergelijk beweren zich zal zoeken te beschermen van grove miskenning blijk geeft van datgene waarvoor Der Kinderen met woord en daad steeds heeft gestreden.

Er worde ingezien, dat de academische opleiding in haar huidigen staat niet slechts ten eenenmale onvoldoende is als voorbereiding tot de monumentale schilderkunst, maar dat zij tot een geheel ander deel voert: deze proefneming bewijst het.

Wil de regeering het schoone doel bevorderen van hem, aan wie zij de leiding toevertrouwd heeft van de academie dan volge zij een andere weg.

Slechts zij die van nature de uitdrukkings-mogelijkheden der monumentale kunst beheersen en de daarmede samenhangende technieken machtig zijn kunnen opdrachten op dat gebied met vrucht volbrengen. Het werk van lieden, die noch op het eerste als een gave, noch op het tweede als een verovering kunnen bogen moet, waar het pretendeert monumentaal-schilder- of beeldhouwwerk te wezen, wel van een in hooge mate smaak misleidend gehalte zijn. Daarom zal zonder ophouden tegen de openbare exposities van dergelijke werkstukken moeten worden geprotesteerd: de kans op meer algemeene waardeering van elke betere poging op het gebied der monumentale kunst wordt er in niet geringe mate mede verminderd.

WALTER VAN DIEDENHOVEN.

DE PALEIS-RAADHUISQUAESTIE.

Het volgend adres aan den minister van binnelandse zaken is thans ter tekening verspreid:

„Het gemeentebestuur van de hoofdstad heeft zich tot de

regeering gewend met het verzoek te willen bevorderen, dat het Koninklijk Paleis op den Dam wederter beschikking der gemeente werde gesteld; en zulks met de bedoeling het als zetel voor het stadsbestuur te kunnen doen dienen.

Ondergetekenden, allen burgers van Amsterdam en van warme aanhankelijkheid voor deze stad bezield, stellen er prijs op, humerjzds te getuigen: dat de wenscht, het in Amsterdam's hoogsten bloeiijd als raadhuis gestichte gebouw tot deze bestemming te zien wederkeeren, — ook in den boezem der burgerij levendig is.

Amsterdam ziet zich op het huidige tijdstip geplaatst voor de noodzakelijk, in de gebrekige en bekrompen behuizing van zijn gemeentebestuur te voorzien.

Amsterdam ziet in zijn midden een gebouw, dat op het hoofdplein oprijzend, door een groot voorgeslacht oorspronkelijk niet anders dan als zetel voor het stedelijk bestuur gedacht is, en met de verzinnebeelding daarvan is vervuld; dat nog als bouwwerk een niet te evenaren zetel van het gemeentebestuur zou zijn; dat deze bestemming slechts in een onnationaal tijdsvak van verandering en zwakte verloren heeft.

„En Amsterdam gevoelt op het oogenblik de gerechtvaardigde behoefte te tonen, dat de stad en de verschilende kringen harer bevolking in een tijdsvak van gelukkige ontwikkeling energie en zelfvertrouwen verkeeren: Is het wonder, dat zeer velen hopen, het oude roemruchte Raadhuis, blykens deskundigen verklaring daar toe nog steeds geschikt, wederom tot Stadhuis te mogen zien ingericht?

„Dat zeer velen hierin een groot belang voor de hoofdstad gelegen achten, een onstoffelijk belang zoo men wil, maar dat ook voor de aanmoediging der stoffelike krachten in haar midden, van groote beteekenis mag worden geacht:

„Overtuigd, dat deze verklaringen bij Harer Majestie's Regeering instemming zullen vinden, meenen ondergetekenden evenwel, dat een andere betuiging daaraan behoort verbonden te worden.

„Dat het gebouw aan den Dam sinds vele jaren aan de Koningen van Nederland tot paleis heeft mogen dienen, waar zij, als in de hoofdstad des lands, jaarlijks een bezoek hebben gebracht, buitenlandsche staatshoofden ontvangen en bij plechtige gelegenheden verblijf genomen, welk gebruik door H. M. de Koningin is bestendigd, ook daarvan is onder Amsterdam's bevolking het best levendig. Getuigd mag worden, dat Amsterdam deze bezoeken steeds op hoogen prijs heeft weten te stellen; dat het der gemeente een grote voldoening is en blijven zal, door H. M. de Koningin als hoofdstad te worden bezocht, en haar als hoofdstad gastvrijheid te mogen bewijzen.

„Door de bovengenoemde wenschen is aan deze gevallen niet in het minst te kort gedaan.

„Het zij derhalve ondergetekenden vergund, de overtuiging uit te spreken, dat de hoofdstad het ten hoogste zal blijven waardeeren, als zoodanig H. M. de Koningin tot verblijf te mogen strekken, en er krachtig toe zal weten mede te werken, dat een gastvrij en schoon Koninklijk Paleis te Amsterdam in gereedheid worde gebracht.

„Dit is de wens van ondergetekenden en van vele anderen, — hiervan zijn zij zeker, — met hen gekoesterd in oerchte aanhankelijkheid en trouw voor stads- en landsbelangen, en welke zij als zoodanig meenden, onder de aandacht van Harer Majestie's Regeering te mogen brengen.

„Redenen waarem ondergetekenden de Regeering

verbiedig verzoeken, harerzijds te willen steunen en bevorderen, dat, met inrichting van een nieuw, waardig Koninklijk verblijf te dezer stede, het Koninklijk Paleis op den Dam te Amsterdam weder ter beschikking van de gemeente werde gesteld."

Het adres is opgesteld door: Jhr. Mr. J. F. Backer, J. H. van den Wall Bake, J. Fred. Bangert, J. F. de Beaufort, J. F. L. Blankenberg, J. J. Blusse, J. Th. Boelen, K. D. W. Boissevain, H. de Booij, W. F. Bijvoet Jr., Jos. Th. J. Cuypers, Mr. Chr. P. van Eeghen, Prof. Dr. D. van Embden, Ed. Gerzon, Mr. A. F. van Hall, Mr. J. N. van Hall, Prof. Mr. J. A. van Hamel, A. B. Henry, Prof. Mr. D. Josephus Jitta, J. B. A. Jonckheer, H. van Kempen, Mr. G. Birberger, Prof. Dr. Ph. Kohnstamm, J. S. Meussen, Mr. H. J. van Ogtrop, Mr. Th. B. Pleyte, Mr. R. van Rees, Mr. J. A. van Sonsbeeck, Dr. N. P. van Spanje, Aug. Sträter, Mr. G. M. den Tex, Dr. U. A. M. van Wayenburg, Mr. H. K. Westendorp.

INGEZONDEN

QUELLINUSCHOOLKALENDER 1912.

In het nummer van 2 Maart lezen wij een kennisgeving van de ontvangst, tevens een vriendelijke beoordeeling der nieuwe kalender.

De schrijver stelt daarin een vraag en wenscht die dus beantwoord te zien; hieraan wil ik trachten te voldoen. Schrijver zegt o.a.: Op het blok is de maandnaam en een eenvoudige versiering en den fond getint (geteekend), terwijl de datumcijfers zijn uitgespaard.

....Is hier de lithografische techniek, waarin het geheel is uitgevoerd, niet volkomen juistheid, d.i. met ambachtelijke zuiverheid toegepast? Is 't juist in deze techniek een cijfer, letter of ander vorm te verkrijgen door den fond daaronder een tint te geven?

De vraag is dus feitelijk „Is het een juiste toepassing der lith. techniek wanneer men sommige vormen uitspaart en den fond invult, terwijl men andere vormen invult (teekent) en den fond uitspaart?

Op deze vraag is te antwoorden dat dit uitsparen en tekenen van vormen niets uitstaande heeft met de techniek van het steenteekenen. Met pen of penseel met tusche beteekent men den steenen vult naar gelieve een vorm dan wel een fond in zonder dat aan de zuiverheid der techniek geraakt wordt.

Bestaat er twijfel omtrent het toepassen van uitgespaarde en geteekende vormen in eenzelfde ontwerp dan zou men de vraag kunnen stellen of dit uit een esthetisch oogpunt wenschelijk is. Wanneer zij een harmonieus geheel vormen zal daar in 't algemeen niet veel tegen zijn. Doch deze beschouwing ligt niet in de bedoeling van den schrijver daar zij geen verband houdt met ambachtelijke zuiverheid.

De cijferbladjes zijn evenwel niet met tusche geteekend op de steen doch met arabische gom, d. w. z. de datumcijfers en de fond rondom de maandnamen zijn daarmee ingevuld. De steenis daarna ingeroold met vette verf en de gom afgewassen, zoodat nu uitgespaard kwam te staan wat oorspronkelijk geteekend was. Dit is een gebruikelijke lith. werkwijs, de z.g. gomtekening.

Een onzuivere toepassing van *teeken*-techniek zou het genoemd kunnen worden wanneer gepoogd was het karakter van den uitgespaarden en van den geteekenden vorm te verbasteren.

Van een onjuiste toepassing van enige lithografische techniek kon sprake zijn, wanneer de kalender niet het karakter vertoonde van een op steen geteekend ontwerp

doch het voorkomen zou hebben van een op andere wijze uitgevoerde tekening.

Hiermede hoop ik de vraag voldoende te hebben toegelicht.

J. B. HEUKELOM.

U zult, meneer, U zult!

De woorden, die hierboven staan, gebruikte de heer Van der Pek, toen ik ter vergadering van 6 Maart 1912 mededeelde, dat de Place de la Concorde te Parijs de vrucht van een prijsvraag geweest is.

Nu is dwalen menschelijk. Maar de heer Van der Pek zou mij niet van jokkernij beschuldigd hebben, indien hij het volgende had geweten.

De prijsvraag werd in 1752 uitgeschreven door Koning Lodewijk XV. Deelnemers waren, onder meer, de architecten Boffrand, Blondel, Constant d'Ivry, Servandoni, Lassurance en Gabriel. Het ontwerp van Gabriel werd bekroond en uitgevoerd. Zoo ontstonden de gebouwen, die nu als Ministerie van Marine en als Garde Meuble dienen en aan het plein zijn karakter geven.

Lassurance, die een leerling van Gabriel was, werd belast met het bouwen van het Palais Bourbon, dat aan de overzijde staat.

A. W. WEISSMAN

PRIJSVRAAG VOOR "ST. CASSIANUS", VEREENIGING TOT DRANKBESIJDRING BIJ HET ONDERWIJS EN DE OPVOEDING, te 's-Bosch.

Gevraagd was een tekening voor affiche, prentbriefkaart en sluitzegel, Rapport der Jury, bestaande uit de heren Jan Stuyt, Jan Dusselman, Huib Luns en Prof. van Aken. Ingekomen zijn 43 ontwerpen, waarvan bekroond de tekeningen onder de motto's: *Drickster* (J. G. Lesker te Amsterdam); *Maur* (J. H. Lutz te Amsterdam en *Friesland* Pde Jong te Harlingen). De prijzen bedragen resp. 100,- 160,- en 40,-.

Drickster. Beter dan alle andere heeft dit ontwerp klar en duidelijk, op pakende wijze de grondgedachte weer, terwijl de uitstekende compositie zooveel van figuren als letters, dit beslist voor den eersten prijs desto aannemelijker.

Maur. Moet als vlakversiering gegeven dit ontwerp blijk van goed decoratief talent. De ornamentiek is interessant, vast van tekening en eenvoudig van opvatting, de grondgedachte is niet zoopakkend weergegeven en ligt niet zo voor de hand. Om zijn artistieke kwaliteiten is aan dit ontwerp de tweede prijs toegekend.

Friesland. Klaar van uitdrukking heeft dit ontwerp de bedoeling goed weer. De compositie is echter niet evenwichtig. De hockuvalingen doen handig en waren beter achterwege gelaten. De letters zijn wat fraai. Om de klarheid van uitdrukking, meer dan om de aristieke kwaliteiten, is dit ontwerp met den derden prijs bekroond.

Lotus. Compositie eerder een albumblad dan een affiche. Letters niet steekend, het geheel slap van kleur.

Artus. Compositie eerder een atmosfeer dan affiche. Letters uitsteekend. Het geheel is echter niet duidelijk uitgedrukt.

Dafne. Chic geslaan, maar meer een plaatje dan een affiche.

Kralstok. Zeer goed geteekend. Het bovenstuk met de letters niet in harmonie met het onderige. De gedachte niet genoeg tot uitdrukking gebracht.

KBLT. Niet onaardig van kleur. Wel goed van vlakversiering. Nogal slap van tekening.

Ad mecum Medea. Ornamentiek wel fraai, figuriek bizarre. Getekend van talent. Drukt de grondgedachte niet direct en duidelijk genoeg uit.

Satan. Wel phantastisch van idee. Mooi van tekening, maar niet genoeg vlakversiering.

Sokrates. Welbeheerscht van compositie, goed decoratief begrepen, niet slecht, maar ook niet fraai van kleur. De uitdrukking der grondgedachte is te verward.

Hoep. Decoratief begrip wel aanwezig. Vreesd van compositie. De uitdrukking van de grondgedachte is gezocht. Verdoeling der letters niet in overeenstemming met het doel.

Alcohol. Onbekomen de grondgedachte hier wel tot haar recht komt en het ontwerp door kleur en tekening over het algemeen van artistiek gehalte is, moet op een paar signen en op de letters juistel afgedaan worden, dat het voor een onderscheiding niet in aanmerking kan komen.

Konst adelt. Onbekomen van compositie en tekening. Letters veel te klein. Als affiche ongeschikt.

Argos. Heel aardig kindergetijde. Echter te zeer buiten verband met het onderwerp.

Rode. Goed begrip van vlakversiering niet te ontkennen. Phantastisch van compositie. Echter niet goed beheerscht. Letters slecht, evenals de handstijl.

De jury: J. M. J. STUYT, J. A. DUSSELMAN,

Huib Luns, L. VAN AKEN.

ACADEMIE, ROTTERDAM.

Voor de negende namiddag-vergadering in dien winter had het bestuur van de Academie uitgenodigd Prof. Henri Evers van Delft, die gisteren voor een talrijk publiek een voorfracht over „Berlijn“ heeft gehouden.

Allereerst wees de spreker er op, dat Berlijn niet behoort tot die steden van architecturale kunst, welke een zeer zekere beroemdheid bezitten als zovele andere hoofdsteden, die enkel op den klank van haar naam belangstelling wekken.

Sp. constateerde Berlijn's armoe aan historische architectuur van middeleeuwen en renaissance. Eerst in den horoptijd ontsoeden langsgerijkte monumenten en in den loopder achttiende eeuw beginnen zich langsgerijkte lokale kunstrichtingen te ontwikkelen, waarvan de komstige palen voor al-Böck, het voormalig visschersdorp aan de Spree, de kern vormt, waarin de stad is ontstaan. Deze lokale kunstrichting is verant van de Nederlandse invloeding mit den tijl en kenbaar door haar vormzaam, vuurzaam karakter, door haar strakke raamtekening, door haar bij gebrek aan goede haltes in plezier uitgevoerde muren, door de sterk sprekende, beschutende daken.

Dan herinnerde spreker aan den invloed van Schinkel in de negentiende eeuw, aan de bouwperiode van 1870 tot 1895, een tijdperk van overhaasting, waarin de bouwmeesters onnuchting waren, om aan de vele en nieuwe opgaven op zelfstandige wijze te voldoen. De decorative risico's, de uiterlijke toon — „Groothuurei“ — konden het grote risico van innerlijke seisoenheid niet vergoeden.

Daarop volgde een verlangen naar terugkeer tot eigen cultuur. En opnieuw voor het einde der negentiende eeuw een drang naar verlossing van de chaotische verwarring uit het individualisme ontstaan van den „Sturm und Draengt“. Er kwam een streven naar een nieuw stijl, een streven, om de bestaande local-kunstelementen maar de eischen en de begrippen van het moderne leven te hervormen, den tuur karakteristieke uitdrukking te geven.

Thans, na 15 jaar, heeft deze nieuwe richting, waarvan de leiders Alfred Messel, gestorven in 1909, en Ludwig Hoffmann, waten, reeds groots aanhang gekregen.

De spreker gaf nu een schets van persoon, werken, kunstprosthetische risico's, de uiterlijke toon — „Groothuurei“ — kunnen het grote risico van innerlijke seisoenheid niet vergoeden.

Die St. Peter. Als vlakversiering goed bedoeld; geeft echter de grondgedachte niet voldoende weer.

W.A.O. Geen voldoende begrip van vlakversiering. Onbekomen van kleur en tekening. De letters zijn slecht.

Symbol. Goed bedoeld, doch slecht van tekening. De letters in het midden niet kleurig. Grondgedachte komt niet uit.

Tekening van een kruis op Dwaaldijk. Twee aardig getekende kinderlogies diech als affiche onmisbaar, daar de grondgedachte moeilijk te achterhalen is.

Dover. Geen begrip van vlakversiering. Slecht van tekening en kleur.

Werkhof. Volledig gebrek aan kleur van vlakversiering. Blijkbaar boven de kracht van den ontwerp, ofschoon de grondgedachte goed is te nemen.

Alcohol is vergift. Niet begrepen het karakter van affiche. Voordelig verward en onduidelijk. Slecht van tekening.

Ad Pia Unus. Alhoewel zekere teekenaardigheid niet is te ontkennen, is het ontwerp niet genoeg affiche. De gedachte is niet duidelijk uitgedrukt en de letters zijn bepaald slecht.

Annie. Als vlakversiering tamelijk goed begrepen, minder goed van tekening. De grondgedachte komt niet tot heldere uiting.

Sic Van New York. Alhoewel de grondgedachte hier goed tot uiting komt, is het geheel minder goed van hoofdverdeling en rijz de letters slecht te noemen.

Opeetring. Als geheel niet slecht, de letters zijn zeer goed. De figuren onbekomen. Beziem geen voldoende artistieke kwaliteiten om in aanmerking te komen.

Elipsen. Meer vlak dan versiering. De uitdrukking van de grondgedachte is wat af te wachten. De letters zijn slecht.

Eurowo. Ordinar van opvatting. De grondgedachte komt heelens niet tot haar recht. Omaangevaan van kleur.

De toelichting had de commissie er bij gevraagd, dat den stelling volgens sommigen hier lozen een axioma is, doch dat de moerder reden waren te hebben om te stelen, wij meer dan een ander moesten een vergelijkend duidelijk omschreven programma schijf te bezitten.

De heer Feith had in de gedachtenwisseling gevraagd wat in deze stelling onder „Verzamelen“ verstaan moet worden: verrekenen deze eigen kracht, door aanloop. Zal moet niet bedoeld zijn, door legaten, wil men dan dingen in het museum krijgen, welke er niet in thuis behoren, Mr. Hofstede de Groot, lid der commissie, wees er op dat hier verantwoord moeten worden in den zin van actief verzamelen.

De vergadering vereenigde zich vandaag met stelling 2, nadat daaraan op voorstel van den heer Heets ook toegevoegd was de zinsdeel, welke ook verleden jaar aangenomen was. Deze stelling luidt als aldus: „Het behoort tot de taak van den Nederlandschen Staat, in zijn openbare verzamelingen van schoone kunsten in de eerste plaats de meesterwerken op het gebied der Nederlandse schilders,

VAN ALLERLEI AARD.

PRIJSVRAGEN.

Op de prijsvraag voor een rodaamseljet voor de te Dordrecht te houden tentoonstelling zijn niet minder dan 105 ontwerpen ingekomen. De jury keerde den eersten prijs toe aan het ontwerp ingezonden onder motto „Het grize Dordt dooft Tentoonstelling“, en den tweeden prijs aan het ontwerp onder motto „Water“. Bij de opening der tentoonstelling bleek het eerste ontwerp te zijn van den heer C. Rol, Rustenburghstraat 322, Amsterdam en het tweede van den heer G. Kerkhoff, Raamsingel 38, Haarlem.

J. H. LELIMAN-PRIJSVRAGEN 1911.
MUSEUM VOOR KUNSTNIVIERHEID.

De Jury kende den eersten prijs ad f. 450.— toe aan het ontwerp ingezonden onder het motto „Wajang”, waarvan de ontwerpers zijn de heeren F. J. Kubatz en H. F. Mertens, beide bouwkundig ingenieurs.

De Jury besloot het bedrag van den tweeden prijs ad f. 150.— gelijkelijk te verdeelen onder de inzenders van de ontwerpen onder de motto's „Sans peur et sans reproche”, „Lette” en „Eddy”.

Naar ons bleek is inzender van het eerstgenoemde dezer drie ontwerpen de heer J. Kleinen te Amsterdam lid van ons Genootschap.

NOG EENS: EEN CEMENTSOORT GEWEIGERD.
Wij ontvingen onderstaand schrijven:

Geachte Redactie,

Naar aanleiding van een artikel, onder bovenstaand hoofd in „Architectura” d.d. 17 Febr., geteekend door den heer Adr. M., verzoeken wij beleefd ons enige plaatsruimte af te staan.

Waaronder zulk verdacht geschrijf:

Welke reden heeft de heer Adr. M. hiervoor?

Heeft de heer Adr. M. reeds onaangename ervaringen opgedaan met de „Wodan-Good-Hope” cement onder zijne directie? Wij gelooien het niet, want dan hadden wij van de heer Adr. M. wel iets anders verwacht, tenminste wanneer zijn onderzoek niet zoo oppervlakkig was geweest.

Er zijn directies, die steeds de voorkeur geven aan de oude merken, zoodat er voor een cement, afkomstig van de jongere cementfabrieken, weinig kans bestaat bij die H.H. Architecten bekend te geraken. Daarom verklaren wij ten allen tijde beroid te zijn, eene proef te laten nemen uit de voor ons bestende ladingen, of uit onze magazijnen, en te doen opzenden naar een willekeurig proefstation voor onze kosten.

Informeer U eens naar de qualiteit der cement, bij den heer J. E. van der Pek, Architect, alhier, die zeer onverwachts in Dec. 1911, een proef liet nemen van de Wodan Good-Hope cement, bij den heer J. L. Meester Wzn., alhier, bij Publiekewerken Kamer 146. Doch genoeg, steeds leverden wij de „Wodan-Good-Hope” cement met het grootste succes.

En nu het zonneveld handelsmerk „Wodan”. Dat de firma Stuifzand getracht heeft, onder het merk „Wodan”, een eerste qualiteit cement in den handel te brengen, is volkomen juist, en dat de cementfabriek „la bonne Esperance” Turnhout, er zich voor leent hare cement in „Wodan” zakken te storten, is ook juist, doch dat dit geschied, onder bepaling, dat het fabrieksmerk „Good-Hope”, ook op de zakken genoemd wordt, en de zakken verzegeled worden met de loodjes van de fabriek, schijnt den heer Adr. M. bij zijn onderzoek niet bekend, gemaakte te zijn. Ergo, blijft er dus van een handelsmerk niet veel over. Thans. Uwe verdachtmaking, als zoude een handelaar met eigen merken niet betrouwbaar zijn. Wij hebben bewezen, in 1910 bij stagnatie van de cementfabriek „la bonne Esperance” Turnhout, waardoor de fabriek circa 3 maanden niet kon leveren, geen misbruik gemaakt te hebben van ons handelsmerk „Wodan”, doch onze afnemers bij andere firma's cement lieten betrekken naar hunne keuze, het verschil in prijs voor onze rekening nemende.

Voor architect en aannemer, zal o.i. „dat tijdperk van hoog noodge rust”, niet gestoord worden, wanneer zij voor hunne werken een cement betrekken, waarvan wij

hieronder het resultaat der jongste beproeving laten volgen, genomen bij de Firma Koning & Bientait, onder no. 27393.

Trekproef na 7 dagen.

Gem: uit 6 hoogste 28.5 K.g. per cm.

Gem: uit 10 proeven 28.5 K.g. per cm.

Conclusie: Zeer goed.

Hoogachtend,
A. C. VAN DEN HOEK & ZONEN.

Aan bovenstaand schrijven nog veel toe te voegen lijkt ons niet gewenscht. Het spreekt voor zichzelf. De aandachtige lezer oordeelt nu zelve en verzuime vooral niet de „afdoende” verklaring van het handelsmerk Wodan te herlezen. Vooral het slot: „Ergo, blijft er dus van een handelsmerk niet veel over” is meer dan kostelijk. Wij vragen nog maar alleen: *Waar toe dan dat handelsmerk?*

Maar genoeg. Bovenstaande aanbeveling voor Wodan (Good Hope) cement heeft onze opinie geenszins gewijzigd. Over de qualiteit van het *werkelijke* Good Hope cement hebben we nog geen woord gerept, alleen hebben wij er op gewezen hoe er met het (overbodige) merk „Wodan” en met de „Good Hope” zakken wordt ongesprongen. Of de Bonne Esperance-fabriek zich nu al dan niet het recht heeft voorbehouden op zakken gemaakt „Wodan”, tevens haar merk te plaatsen en bemanden die zakken van hare loodjes te voorzien, doet niets ter zake, want dit geeft nog geenlei waarborg, dat inderdaad alleen Good Hope cement in Wodan zakken zal worden aangevoerd. Nogmaals vragen wij: wanneer de naam „Wodan” er bijgevoegd: De Good Hope cement komt toch van een bekende fabriek die waarlijk geen Wodan-huister van noode heeft. Ten slotte nog de mededeeling dat we een zak in ons bezit hebben, waarop alleen te lezen staat: „*Kunstmatige Wodan-cement*”. Er blijken dus zakken van diverse pluimage in omloop te zijn. Wij vragen nog eens: wat heeft er dan toch wel in *dieu* zak gezeten?

Dat handelaarsmerken alleen dienst moeten doen om de herkomst van de producten te verbergen of diverse fabrieken gelegenheid tot stuvertje wisselen te geven, zal, na kennismeming van bovenstaande aanbeveling der betrokkenen firma, toch wel door niemand meer worden bestreden.

ADR. M.

DAMBEBOUWING.

Er is, naar de „Tel.” weet mede te delen, een consortium gevormd, dat zich ten doel stelt, een gedeelte van den Dam een ander aanzien te geven.

De plannen daartoe zijn reeds in het eerste stadium van uitvoering gekomen. Aan verschillende hypotheekbanken zijn aanvragen gericht voor te verstrekken hypotheken en de Vereeniging van hypotheekbankdirecteuren heeft reeds, met betrekking tot deze aanvragen, vergaderd. Vrij zeker is, dat binnen korten tijd de zaak haar beslag krijgt, zoodat binnen een paar jaren een der Damzijden een geheel ander beeld zal vertonen dan de verscheidenheid van gevels, die dit gedeelte thans biedt.

Bedoelde combinatie heeft het voornehmen, de perceelen Rokin 6a, 6, 4a, 2a en 2 aan te koopen, dat is vanaf de Kromme Elleboogsteeg tot aan den winkel der firma Hajenius, Dam 16. Zij heeft die panden dan ook reeds in handen, evenals dat van de firma Hajenius op den Dam,

ARCHITECTURA

ARCHITECTURA

en de aan dezelfde Damzijde gelegen perceelen Dam 14, Dam 12, alsmede het gebouw van „Zeemanshoop”.

Het „Handelsbad” voegt hier aan toe:

„Zijn we goed ingelicht, dan zijn al deze perceelen geheel of voor het overgrote deel het eigendom van één firma, wat de transactie zeer vergemakkelijkt. Het staat nog niet vast of in het plan ook enkele perceelen in de Kalverstraat, t. e. m. Van Laar zullen worden betrokken. Dit zal, zijn we goed ingelicht, in hoofdzak afhangen van de sommen, voor de uitvoering disponibel gesteld. De perceelen Rokin 3 tot en met 6a, en Dam 10 tot en met 16, zullen worden afgebroken en op den vrijkommen den grond een hotel-restaurant worden opgetrokken *in een stijl overeenkomende met die voor de Dambebauwing gesteld.* (Welke is deze stijl? RED. Arch.)

De gemeente zal den grond, die vrij moet komen om de nieuwe gebouwen te brengen binnen de nieuwe rooilijn, koopen; zoodat een strook van bijna 5 meter breedte en over de gehele lengte van die Damzijde, voor het openbaar verkeer vrijkomt. De ingang van het op te richten hotel zal komen aan de Damzijde, het zal 130 logeerkamers bevatten. Ter hoogte waar thans „Zeemanshoop” is gevestigd, bestaat het plan, een grote lunchroom in te richten en het restaurant van het hotel komt aan de zijde van het Rokin.

In financiële kringen ontmoet het plan veel sympathie, ook ten stadhuis wordt het met groote ingenomenheid begroet.

Naar uit alleszins betrouwbare bron wordt mededeeld, is de uitvoering van het voornehmen zoo goed als verzekerd”.

De laatste inlichting welke wij verkregen luidde: „Binnen enkele dagen valt de definitieve beslissing.” RED. Arch.

BOUWKUNSTIGE SCHOONHEIDSEISCHEN TE ROTTERDAM.

In ons weekblad van 23 Dec. j.l. zijn de adressen van onze zustervereniging „Bouwkunst en Vriendschap” te Rotterdam, gezonden aan den Raad en B. en W. dier stad, gepubliceerd en waar A. en A. adhesie betuigde op het schrijven van 1 Jan. gericht aan B. en W. vooroemd, daar zai tonzen leden wel interessceren hoe de beslissing in den Raad is afgeloopen.

Reeds vroeger is aan B. en W. aldaar het verzoek gedaan over te gaan tot het instellen van een z.g. Schoonheids-commissie, doch terwijl hierop het praeadvies nog moetinkomen, meenden „Bouwkunst en Vriendschap” en enige architect-raadsleden bij de uitgave van gemeentegronden aan den Schiedamscheweg te moeten aandringen op het stellen van aesthetische eischen voor de gevelontwerpen.

De Schiedamsche weg zal in de toekomst een der hoofdverbindingswegen vormen tussen Rotterdam en Schiedam, daarbij aanvarend in het vroegere dorp Delfshaven. Waar nu dat stadsgedeelte nog vele oud-hollandsche, doch veelal reeds min of meer verminkte gevels vertoont, duur hebben B. en W. bij de uitgave van de eerste bouwgronden aan den Schiedamschen weg den eisch gesteld, dat de nieuwe bouwbladen oock ontworpen zouden zijn in Oud-Hollandschen stijl.

Waar wij B. en W. aan den eenen kant erkentelijk kunnen zijn voor het verplichtend stellen van zekere schoonheidseischen, daar is 't voorschrijven van een bepaalde stijlperiode op zijn zachtst uitgedrukt een zonderlinge eisch. De voltoide gevels vertoont nu een winkelruimte op den begane grond en verder drie verdiepingen; zij maken door bewerking en kleur zeker een bevrugende indruk, doch waarom nu eenige oud-hollandsche vormen een betere aansluiting met de gevels van het oude Delfshaven geven, dan modern goed verzonde gevels zouden gedaan hebben, deze opvatting kunnen wij niet toejuichen. Een met zorg samengestelde schoonheidscommissie zou het gemeentebestuur bij de te stellen eischen kunnen adviseren en daardoor zouden z.g. carnavalistische eischen niet gesteld worden.

In de Raadszitting van 11 Jan. j.l. werd dan het voorstel van enige Raadsleden behandeld, om bij de uitgave van gronden aan den Schiedamschen weg, eischen van welstand aan de gevels der te bouwen huizen te stellen. Door B. en W. en de meerderheid der Commissie van plaatselijke werken en den Directeur waren de volgende argumenten tegen het voorstel ingediend: 1°. De bedoelde straat is geen hoofdstraat, zoals men verstaat onder een hoofdstraat in het midden der stad, doch een verkeersweg; de hooldader van het verkeer volgens den Directeur; 2°. Er komt alleen een eenvoudige bebouwing als overgang van een arbeiderswijk tot een betere wijk; 3°. Het stellen van hogere eischen vertraagt den bouw; 4°. Het stellen van hogere eischen van welstand maakt den bouw te duur en drukt dien tegengevolge den grondprijs. Het raadslid architect Buskens verdedigde zijn voorstel door er op te wijzen, dat er niet om schoonheidseischen gevraagd was maar om eischen van *welstand*, om daardoor het verkrijgen van producten van grooten wansmaak te voorkomen en volgens hem een stap in de goede richting te doen. Een der raadsleden tegenstanders was van mening dat het ontwerpen der gevels vele moeilijkheden met zich bracht, volgens hem zouden architecten van naam zich er niet toe lenen hunne plannen in te dienen, als die door andere architecten beoordeeld en afgekeurd kunnen worden, zoodat de martelaars over zullen blijven, van wie niet veel te verwachten en te eischen is.

Wij kunnen onze Rotterdamsche collega's wijzen op de manier van werken bij de Amsterdamsche bouwpolitie, waar voor belanghebbende eigenbouwers een lijst *ter voorzage ligt van architecten*, die genegen zijn gevelontwerpen te vervaardigen, zoodat de risico van afkeuring door de Schoonheidscommissie geheel ten laste komt van die architecten, en de eigenbouwer alleen heeft te zorgen voor het uitvoeren der hem verstrekte detailtekeningen. (S).

De wethouder de Jong berief zich op een der argumenten door den directeur geopperd en wel dat bedoelde straat twee fasen zou doorlopen n.l. vooreerst gewone woonhuizen die later overeenkomstig de behoeften meer en meer verbouwd zouden worden tot winkelhuizen. Een der voorstanders verklaarde dat men de toekomst van de straat in het oog moet houden, wanneer de gevels van begin af aan keuring werden onderworpen, zouden enige verbouwingen ook wel een goede oplossing kunnen verkrijgen.

De voorzitter van den raad achtte 't moeilijk de gevels door een bestuurscollege te doen beoordeelen, en ten tweede dat het bouwen door de burgerbazen bemoeilijkt zou worden. Spreker vreesde evenzeer dat de aesthetica als de hygiëne het nationaal leven zou beïnvloeden, een zeker schrikbewind voor het openbare leven; evenals de hygiëne, moet de aesthetica het openbare leven dienen, maar niet beheersen. Het keuren van gevels geeft geen afdoende oplossing, wij hebben geen museum van geveltekeningen nodig; doch een stratenbeeld met straatbegrenzing. Spr. wees o.a. op de Parklaan waar de gevels op zich zelf wel aan eischen van schoonheid voldoen, doch als geheel geen geslaagd stratenbeeld vertoonden, zoo kunnen honderd gevels, die wellicht ieder

op zich zelf uit hoofde van de aesthetica gekeurd en goed bevonden zijn, toch een geheel vormen, dat uitermate storend is voor het oog. De lout van het Nederlandsche stadsbeeld ligt niet in de ongekeurde gevallen, maar in de verbrokkelde gevallen. Spr. remedie tegen de ontstoring luidt: „Vooreerst moet de Gemeente zoo schoon mogelijk bouwen, wellicht door daarbij gebruik te maken van krachten, die niet vast aan de Gemeente zijn verbonden, zoals Belgische steden dat doen, en ten tweede ver-snippere men niet te veel, bijden verkoop van den grond, de perceelen. Meer dan door het middel, dat de heer Buskens voor oogen staat, zou aan den Schiedamsche weg een goed resultaat bereikt worden, wanneer men slechts niet te kleine perceelen verkocht en den eisch steide, dat dat perceel naar één lijn bebouwd werd".

De heer Buskens verklaarde die meaning grootendeels aannemelijk, indien het ontwerpen van die bouwblokken in bekwaame handen was, er zijn genoeg voorbeelden van bebouwde perceelen die één kooper hadden en één kroonlijst kregen, doch waar het eene blok nog naarder en aikeler om te zien is dan het andere. Ten slotte ging de raad tot stemming over en mocht het voorstel Buskens worden aangenomen, in dat voorstel verklart de Raad dat het stellen van eischen van welstand aan de gevallen der aan den Schiedamsche weg te bouwen huizen alleszins gewencht is, en noodig! B. en W. uit bij de verkoopsvoorwaarden zekere bepalingen op te nemen. Deze bepalingen luiden ongeveer: de ontwerpen der gevallen mitsgaders hunne details, zullen vooraf, uit een oogpunkt van welstand door Burg. en Weth. worden gekeurd, aan welke keuring tevens onderworpen zijn eventueel vrijstaande muren, alsmede de later plaatshebbende verbouwingen der panden.

Tot heden vroegen B. en W. advies bij de Commissie voor Plaatselijke werken, waarvan de directeur dan een rapport opstelde. In deze commissie hadden o.m. twee raadsleden-architecten zitting, doch sedert eenigen tijd, zijn hunne plaatsingen genomen door twee bouwkundigen (eigen-bouwers).

Naar wij hopen, zullen B. en W. de overtuiging hebben of verkrijgen dat het keuren van gevallen niet ieders werk is en slechts in bevoegde handen kan medewerken tot verbetering van het stratenaspect, de architecten van Plaatselijke werken zullen nu de weegschaal in evenwicht moeten houden, tot wellicht binnenkort eenne Rotterdamse schoonheidscmissie in het leven is geroepen, doch daarvoor zal de heer Buskens zich nog wel eens extra schrap mögen zetten, brengen wij hem een woord van hulde voor zijn welstandeischen, dat nu ook de schoonheidseischen mögen volgen. SATELLIET.

INTERNATIONALE BOUWVAKTENTOONSTELLING.

In 1913 wordt te Leipzig een grote internationale bouwvaktentoonstelling gehouden. Eengrootterrein is er voor ingericht. Daarop verrijst o.a. een heele tuinstad. Verder komen er velerlei woningen terwijl men er ook een denkbeeld zal krijgen van het moderne verhuizen.

DE VLASSINGER TORENBOUW.

De heeren A. Staverman en W. L. Huson hebben bij den gemeenteraad de volgende voorstellen ingediend: 1°. de-spits van den St. Jacobstoren te doen herbouwen naar een nieuw ontwerp in harmonie met den onderbouw en aangrenzende kerk;

2°. B. en W. uit te noodigen een nader aan te wijzen architect op te dragen een of meer ontwerpen in bovenbedoelde zin te vervaardigen, ter keuze van den raad, en

waarvan de uitvoering een nader door den raad te bepalen bedrag niet zal mögen overschrijden. Enige gemeenteraren hebben een adresbeweging op touw gezet om adhaesie te betuigen aan dit voorstel en er op aan te dringen, gezien de adviezen, ingewonnen door den heer Staverman, in geen geval tot herbouwen in gewapend beton over te gaan.

NOG EENS: „U JOKT, MENEER, U JOKT!"

Hier volgt een kleine toelichting bij mijn uitroep, die betrekking heeft op de woorden, door den Heer Weissman uit, over de Place de la Concorde te Parijs.

Ware dit plein, zooods het daar ligt, met alles wat er op en er aan staat, het werk van één man, dan zou ik mij gewacht hebben het in tegenstelling te brengen van de door den Heer W. aangehaalde Place Stanislas te Nancy. Mijns inziens kan echter het Parische plein juist bij uitstek dienen om hen tot juiste begrippen te brengen, die thans de vraag stellen: moet ons Damplein, om het tot een schoon architectonisch geheel te maken, bebouwd worden door één man, of is een schoone oplossing te verkrijgen door de samenwerking van velen? Het laatste acht ik zeer goed mogelijk, en zelfs gewencht. Ter verduidelijking hiervan haal ik thans aan, hetgeen G. Riat in zijn boekje over Parijs, uitgekomen in 1900 bij E. A. Seemann te Berlijn, schrijft op bladz. 145:

„De bijzondere schoonheid van de Place de la Concorde brengt de gebruikelijke begrippen van de noodzakelijkheid eener eenheid van stijl, zeer aan het wankelen.. Wij kunnen zich meer verschilend, meer tegengesteld, meer onsaamhangend denken, dan deze met rauwe versierde zuilen, deze paviljoenen in den stijl van Louis XV, deze beelden uit den tijd van Louis Philippe, deze fonteinen, gevuld van Bernini's roem, deze gevallen uit den tijd van Louis XVI, deze beide Nieuw-Grieksche tempels (Mandeli en Palais Bourbon), en de Egyptische Obelisk; niet één woord, de vernuwinging van alle tijden, en van alle kunstgedachten? En toch heeft deze vernuwinging steeds afgeschrifft."

Bi deze toelichting zal ik het laten. Maar aan den Heer Weissman vraag ik: Is de eenheid, die verkregen is in al die verscheidenheid nu het werk van den architect Gabriel? Heeft Gabriel de eenheid gebracht in de veranderingen, die gemaakt zijn na zijn dood? Heeft Gabriel er voor gezorgd, dat een architectonisch geheel verkregen werd, toen de grachten, die het plein achthoekig omringden werden dichtgeworpen in 1855? Heeft Gabriel van te voren bedacht, wat Hittorff honderd jaren later heeft uitgevoerd?

De Heer W. laait het voorkomen, of het plein van de Eendracht, zooods dat thans is, gemaakt zou zijn door Gabriel tengevolge eener prijsvraag. Welnu die voorstelling is bezijden de waarheid.

NASCHRIJF.

Vroeg men mijn advies over de oplossing van de Dumkwestie, dan zou dit luiden:

Ieder die aan den Dam wil laten bouwen op het terrein, dat thans aan de gemeente behoort, worde van gemeente-wege verplicht een nationale prijsvraag voor die bebouwing uit te schrijven. Op deze wijze kan er aan den Dam een geheel verkregen worden, dat zich geestelijk zal verheffen boven de middelmatigheid, die thans dreigt te komen.

Ik hoop, dat A. et A. de oplossing van het vraagstuk in die richting moge zoeken.

J. E. VAN DER PEK.

INGEZONDEN.

Geachte Redactie,

Onder den indruk van het gesprokene ter vergadering van „A. et A." op 6 dezer, vraagt ondergetekende een weinig plaatsruimte.

Naar aanleiding van het voorstel Rutgers werden verschillende meeningen geuit, en verschillende vragen gesteld.

O.a. werd door een der aanwezigen als zijne meening uitgesproken, dat 't het meest modern is, de architect vrij te laten, onverschillig of deze al dan niet moderne neigingen heeft, historisch of in den geest des tijds bouwt. Door een ander der aanwezigen werd de vraag gesteld, wat is cultuur, en door denzelfden wat zijn de „redelijk te stellen eischen voor de hedendaagsche bouwkunst?" In de concept-motie gepubliceerd in No. 10 van ons orgaan, en op de e.k. vergadering te behandelen, komen de volgende zinsneden voor: „dat deze gebouwen de afspeeling dienen te zijn van de hedendaagsche cultuur", enz.

Iets verder: „dat deze eerbied niet sterker kan betoond worden, daardoor het navolgen der oude meesters te vermijden, te meer waar de door deze gebruikte vormen onvereenbaarbaar zijn met de eischen der huidige cultuur". Het bovenaangehaalde uit de besprekingen en deze zinsneden met elkander vergelijkende, komt ondergetekende eenigszins in twijfel.

Hoe moet hij straks stemmen, voor of tegen deze motie? Hij heeft tot kort geleden gemeend, dat 't van zelf spreekt, dat men b.v. niet aan een 20e eeuwsch elektrisch gloeilampje, den vorm van een middeneeuwsche snuitlamp geeft, dat men niet het hedendaagsche motorjacht den vorm geeft van een vroegere trekschuit, dat men niet aan onze tegenwoordige trams den vorm geeft van 'n aapje, dat men ook onze kleeding van heden niet gelijk maakt aan het pakje dat vader Abraham eertijds droeg en, naar ik vernam, voor hem toch 'n zeer goed pakje was.

Dat men al deze dingen maakt, zooods men ze maakt, zou dat misschien een gevolg zijn van cultuur?

Zoo ja, zou men dan ook niet onze gebouwen den vorm geven, die aan „redelijk te stellen eischen" voldoet?

Eischen, die niet maar door den heer Gratama (zooods op de vergadering van 6 dezer werd beweerd), maar door den tijd waarin wij leven gesteld worden.

Is het niet vernederend voor *nu* levende architecten te gaan grisduinen bij onze voorgeslagen en alzoo het publiek in den waan te brengen, dat slechts die voor vaderen iets vermochten te bouwen dat goed is.

Zouden er dan nu geens kunstenaars leven, in staat hun tijd te begrijpen en kunstwerken te scheppen, niet met Jonische of Corintische onderdeelen, maar in den vorm die hun eigen tijd eischen?

Is 't noodig te bouwen, zooods sommige *vrije* architecten doen; buiten zeer hoge en zeer dikke gecanneerde zuilen, waartussen groote spiegelruitern (grieksche?) en dan aan den binnenkant, ten einde de harmonie te bewaren, een kamertje Lod. XVI en daarnaast een kamertje van een andere Lodewijk of zoö iets, tusschen vloeren en wanden van het meest moderne materiaal, cement-ijszer. Zouden die architecten *vrij* scheppen, of zouden zij om andere redenen of onder dwang van hun lastgevers, waartegen zij niet bestand blijken te zijn, dergelijke projecten samenstellen, en dus heelmaal niet *vrij* zijn?

Gaarne zou ondergetekende voor de behandeling der motie zien, dat omtrent deze vraagpunten „meer licht" werd verspreid, opdat hij en vele leden met hem weten mogen, hoe hun houding ten opzichte van de voorgestelde motie moet zijn.

H. F. SIMONS JR.

PRIJSVRAAG VOOR EEN RECLAMEPLAAT VOOR DE DOOR DEN NEDERL. STUKADOORS PATROONS BOND MET MEDWERKING DER GEZELLEN TE HOUDEN TENTOONSTELLING VAN HET STUKADOORSBEDRIJF.

Op deze tentoonstelling zullen worden geëxposeerd:

a. Werkstukken van gezellen, welke voor bekroning in aanmerking kunnen komen,

b. werkstukken van patroons, welke alleen zullen dienen ter ophuisering.

c. diversen op het stukadoorsvak betrekking hebbende materialen en gereedschappen,

d. tekeningen van gemaakt of te maken stukadoorswerk enz. enz.

Verlangd wordt een in overeenstemming met bovenomschreven doel, pakkende reclameplaat, waarop zóö mogelijk het stukadoorsbedrijf in zijn betrekking tot de bouwkunde, hygiëne en de sierkunst wordt aangeduid. De tekening moet zijn op ware grootte, geschikt voor lithografische productie in drie kleuren.

Gewencht is, dat de ontwerper bij eventuele bekroning zelf de tekening voor den druk geraad maakt. De papiermaat van de reclameplaat moet zijn (70 x 100 c.M.).

De keuze der papierkleur is vrij. Op het biljet moet in flinke duidelijke letters het volgende te lezen zijn:

NATIONALE
VAKTENTOONSTELLING VAN HET STUKADOORSBEDRIJF
TE ROTTERDAM

27 September — 6 October 1912.

De ontwerpen blijven het eigendom der inzenders, echter behoud het uitvoerend comité van b.b. tentoonstelling zich het recht voor op de tentoonstelling deze te exposieren.

Gedurende dezen tijd zullen zij tegen brandschade verzekerd zijn.

Als eerste prijs wordt uitgekoofd /140,—; als tweede prijs wordt uitgekoofd /60,— toe te kennen aan die ontwerpen welke daarvoor door de Jury worden aangezeven.

De Jury is gerechtigd om, indien naar zijn oordeel, geen der ingekomen ontwerpen voor den eersten prijs voldoen, het totaal bedrag der prijzen onder de inzenders van enige der beste ontwerpen te verdeelen.

De Jury is gerechtigd ondergeschikte wijzigingen in het ontwerp aan het toekennen van den eersten prijs te verbinden.

Tevens kan de Jury voorstellen doen tot gedeeltelijke prijstockening indien de hoeveelheid en de hoedanigheid der inzendingen daartoe aanleiding geven.

De ontwerpen moeten vrachtvrij voor of op den 15den April 1912 aan het adres van den secretaris v.h. uitv. comité West-Kruiskade 109 Rotterdam ingekomen zijn. Zij moeten plat verpakt zijn en zoover niet op karton getekend op stevig karton zijn opgeplakt.

De ontwerpen moeten voorzien zijn van een motto en vergezeld gaan van een correspondentieadres en van een verzeegde enveloppe, voorzien met hetzelfde motto en inhoudende naam, beroep en adres van den ontwerper. De ontwerpen zullen na afloop van de tentoonstelling Franco aan het opgegeven correspondentieadres worden teruggezonden.

De Jury: W. KROMHOUT CzX., J. HAAGE JR., Voorz. H. F. SIMONS JR., JAN WOLFF, H. G. VERMEER JR., Secr.-Pennington.

PRIJSVRAAG VOOR EEN RECLAMEBILJET VOOR DE DOOR DE VEREENIGING "TENTOONSTELLING 1913" TE GOUDA TE HOUDEN TENTOONSTELLING GEDURENDE DE MAAND AUGUSTUS 1913 TER GELEGENHEID DER OPENING VAN HET VREDESPALEIS.

Verlangd wordt een passende reclameplaat, zoo mogelijk in overeenstemming met het doel der tentoonstelling. De Vereeniging stelt zich ten doel te Gouda een expositie te organiseren waarop voornamelijk zullen worden tentoongesteld of in beeld gebracht de Handel, Industrie en Kunst (St. Janskerk met hare gebrandschilderde glazen) en wat op dat gebied werd of wordt voortgebracht, geschiedt of geschiedt is in Gouda.

De tekening moet zijn op ware grootte, geschikt voor reproductie in kleuren.

De papiermaat van het reclamebiljet moet zijn ongeveer 60 x 75 cm.

Op het biljet moet in duidelijke letters het volgende te lezen zijn: "Tentoonstelling Gouda Augustus 1913" en moet gewezen worden op de St. Janskerk en hare glazen. Het ontwerp moet geschikt zijn om, verkleind, als sluitzegel gebruikt te worden.

De mededeling is opengesteld voor alle Nederlanders. De ontwerpen blijven het eigendom van de inzenders, echter behoudt de Vereeniging "Tentoonstelling Gouda 1913" zich het recht voor deze desgewenacht gedurende ongeveer 14 dagen te Gouda tentoon te stellen.

Als eerste prijs wordt uitgeleefd een bedrag van f 100,— en als tweede prijs een bedrag van f 50,— (deze beide door de jury toe te kennen) en f 25,— als publieksprijs voor het ontwerp waarop door het publiek, dat daarvoor een stembiljet ontvangt, de meeste stemmen worden uitgebracht).

De uitgeleide opgave van den onvanging en het doel der te houden tentoonstelling heeft velen verleid tot een te uiteenlopende variatie der verwachting, te meer wanneer het gegeven ontwerp niet gemaaklike was. Dit bleek ten duidelijke uit de kwaliteit van het ingekomen, deze was niet in verhouding tot het aantal en over het geheel middelmatig te noemen.

Hetrekkelijk weinig ontwerpen karakteriseerden ongeveer de te houden tentoonstelling en het doel was zo hoog en van deze waren er slechts enige, die van een iets diepere symboliek en oorspronkelijke gedachte getuigen.

De uitgeleide opgave van den onvanging en het doel der te houden tentoonstelling heeft velen verleid tot een te uiteenlopende variatie der verwachting, te meer wanneer het gegeven ontwerp niet gemaaklike was. Dit bleek ten duidelijke uit de kwaliteit van het ingekomen, deze was niet in verhouding tot het aantal en over het geheel middelmatig te noemen.

Tevens kan de jury voorstellen doen tot gedeeltelijke prijstoekennung indien de hoeveelheid en de hoedanigheid der inzendingen daartoe aanleiding geven.

De ontwerpen moeten vrachtvrij voor of op 15 Juni 1912 aan het adres van den Secretaris der jury, den heer P. A. Schroot, Ambachtsschool Gouda, ingekomen zijn.

Zij moeten plat verpakt zijn en voor zuiver niet op carton getekend, op stevig carton zijn opgezet. De door de jury bekroonde ontwerpen blijven het eigendom der Vereeniging.

De ontwerpen moeten voorzien zijn van een motto en vergezeld gaan van een correspondentie-adres en van een verzegelde envelop, voorzien van hetzelfde motto, en inhoudende naam, beroep en adres van den ontwerper.

De ontwerpen zullen binnen 2 maanden na de uitspraak der jury franco aan het opgegeven correspondentie-adres worden teruggezonden.

Het Bestuur:

R. L. MARTEENS, Voorzitter,
J. VAN KRAXENDURG, Secretaris.

Jury:

W. KROMHOUT Cz., Architect, Rotterdam.
G. RUETER, Sloterdijk.
W. J. VAN ZANEN, Fotograaf, Gouda.
P. A. SCHROOT, Dir. Ambachtsschool, Gouda.
H. KNUTTEL, Boekdrukker, Gouda.

CLUB VAN BOUWKUNDIG STUDENTEN-GEZELSCHAP „PRACTISCHE STUDIE".

Van 11 Maart tot en met 16 Maart 1912, zal genoemd Gezelschap een Tentoontelling van Utiliteitswerken houden in het nieuwe Gebouw voor Werktuigbouwkunde aan de Nieuwe Laan te Delft. Opening Maandag 11 Maart, 's namiddags ten 3 ure.

Donderdag 14 Maart, 's avonds 8 uur, Gewone Vergadering met Lichtbeelden in Hotel „Wilhelmina" te Delft. Spreker: Prof. J. F. Klinkhamer, B. I. Onderwerp: De aesthetische eischen aan Utiliteitswerken te stellen.

De Secretaris, J. VAN GENDT.

VAN ALLERLEI AARD.

JURYRAPPORT BETREFFENDE DE PRIJSVRAAG VOOR EEN RECLAMEBILJET VOOR DE DOOR DE VEREENIGING "TENTOONSTELLING DORDRECHT EN OMSTREKEN" TE DORDRECHT TE HOUDEN TENTOONSTELLING, GELEGENHEID JULI, AUGUSTUS EN SEPTEMBER 1912.

Afgerond: Inkomsten. Het aantal ingekomen ontwerpen overtrof verre de verwachting, te meer wanneer het gegeven ontwerp niet gemaaklike was. Dit bleek ten duidelijke uit de kwaliteit van het ingekomen, deze was niet in verhouding tot het aantal en over het geheel middelmatig te noemen.

Hetrekkelijk weinig ontwerpen karakteriseerden ongeveer de te houden tentoonstelling en het doel was zo hoog en van deze waren er slechts enige, die van een iets diepere symboliek en oorspronkelijke gedachte getuigen.

De uitgeleide opgave van den onvanging en het doel der te houden tentoonstelling heeft velen verleid tot een te uiteenlopende variatie der verwachting, te meer wanneer het gegeven ontwerp niet gemaaklike was. Dit bleek ten duidelijke uit de kwaliteit van het ingekomen, deze was niet in verhouding tot het aantal en over het geheel middelmatig te noemen.

Bewerkingen. Zondag 22 Februari 11, kwam de jury bijeen. Ingekomen waren 108 ontwerpen, welke stuk voor stuk werden bestudeerd, bij de eerste schifting, die hierna plaats had, werden 72 ontwerpen tesside gelegd. Van deze volkeden enkele niet aan de bepalingen van het programma, andere waren te slecht getekend of beantwoordden niet aan de eischen, die men aan een reclamebiljet mag stellen.

De overblijvende 56 ontwerpen werden in alle aan een nadere onderzoek onderworpen, beginnen van tweede schifting ten gevolge had, waarbij de ontwerpen onder de motto's Rotterdam, Front, Scheids, M. Dagobert, Ronge et Noor, Heraldiek, Ollewest, Dubbel G. Jengel, Studio, Ijzeren, De Blote, Vita, A. J. Toren, Burg. Z. Ende desse-

percent nummer, Scheids Dordrecht en D. en O., werden tesside gelegd. Bij de derde schifting vielen buiten uit de motto's Pakkend, Merwede, Boktorf, Sticht. I. A-Z, Richt, Jopanda, Aan de Merwet en K. F., welke ontwerpen tot de volgende bemerkingen aanleiding gaven:

Motto *Pakkend*: Hoewel soms dieperin zijn en niet speciaal doelend op de tentoonstelling een leukbare reclameplaat. De letters zijn duidelijk, de kleuren niet frisch.

Motto *Merwede*: De gedachte om een kaart van de rivieren en dorpen rond Dordt als hoofdmotief te gehouden mag niet onaardig zijn, echter als reclameplaat zou het toch beter geschikt zijn voor een stoomboot-onderneming dan voor een tentoonstelling. Het lijst met opschriften in den rand is wat conventioneel van opvatting en zwak getekend.

Motto *Boktorf*: Geen reclameplaat. De opvatting en uitvoering te veranderd.

Motto *Sticht. I. A-Z*: Kleurcombinatie wat slap. De omlijsting van het te naturalistische middenvak niet frisch.

Motto *A-Z*: Te droog van opvatting en kleur. Ook het ornament, wat goede kwaliteiten heeft, is te oppervlakkig van behandeling.

Motto *Richt*: Gedachten en kleuren slap, middenmotief, een gezicht op Dordt, niet in verhouding tot de omlijsting.

Motto *Jopanda*: Hoewel goed van kleur en ornament, is in het geheel weinig smaakhang. De letters zijn goed. Het is echter ongeschikt voor een aankondiging.

Motto *Aan de Merwet*: Een knap getekende plaat, mocht het goed van licht en water regen het grijs van den toren- en de huizingen, welke echter nog te gedetailleerd zijn behandeld. De voorstelling heeft evenwel weinig verband met het gevraagde, vestigt alleen de aandacht op Dordt, en is als zoodanig beter geschikt voor een Vereniging tot bevordering van Vreemdelingenverkeer of dergelyk.

Motto *K. F.*: Als reclameplaat niet slecht. De emblemata zijn duidelijk en rustig gegroepeerd, alleen vragen de vier hoekvlakken weinig ornament. De onderrand en de letters sluiten niet mooi aan bij het hoofdmotief.

De Secretaris, J. VAN GENDT.

Alsnog bleven over de volgende zeven ontwerpen, waarvan na uitvorig vergelijkende beschouwing afvallen de volgende motto's in onderstaand volgorde:

Fest. Niet zonder fantasie en als reclamebiljet niet slecht, echter in de hoofdfinering minder gelukkig, hoofdzakelijk door de te brede zigzagen. De letters zijn wat onduidelijk, overigens is dit biljet goed getekend.

Motto D.: Een goede reclameplaat, jammer dat ook het bovenste der vrouwendagen niet wat meer ornamentaler is behandeld. De staande randen, gevormd door schilden, waarop emblemata, zijn goed gedacht, echter wat gruw van opvatting. De opschriften zijn duidelijk, maar de lettervorming niet frisch. Het geheel links getekend.

Motto Cre.: Een duidelijke reclameplaat in pretige kleuren, bruin en donker grijs. Het torensilhouet is echter weinig belangrijk en de vulling der onderdelen der plaat wel pakkerig, doch wat oppervlakkig in de uitvoering. Het tekenwerk is goed.

Motto Pasco: Het symbool, een paauw, die zijn staart ontvouwt om zijn rijkdom te tonnen, is voor een tentoonstelling zeer goed geschikt. De paauw is frisch getekend, doch jammer genoeg heeft de ontwerper het geheel niet kunnen beherschen. De juiste buvensluiting is niet mooi en ook de onderdelen met de wapens sluiten het hoofdmotief niet frisch af. Het tekenwerk is uitstekend.

Motto Stedemaag: Een pakende reclameplaat, in hoofdzak door de kleuren, fel rood en blauw op wit. Het schilderwerk is knap gedaan. De meerdere kleuren echter van mening, dat het onderwerp weinig verband houdt met de opgave en met een kleine waarschuwing voor iedere andere feestelijke heilige dag is gelaten, misschien hij niet in strijd komt met het programma.

Vraag 15. Mogen in plaats van de muren in de doorsneden deuren zijn aan te geven, deze in de kleur van 't papier gehouden worden, terwijl de ramen door tint worden opgewekt?

Antwoord. Neen.

Vraag 16. Kan de termijn van insending met enige weken of een paar maanden verlengd worden?

Antwoord. De gestelde inschrijvingsdatum is bindend.

Vraag 17. Mag de ingang van de ruimtegewing niet aan de zijstraat komen?

Antwoord. Zie het antwoord op vraag 15 in "Architectura" 1912 no. 8, blz. 61.

Belang der mededingers, tenende hen minder onvraagden arbeid te sloen verschenen.

Vraag 18. Wordt ontdekt ook als potlood beschouwd?

Antwoord. Neen.

Vraag 19. Mogen in plaats van de muren in de doorsneden deuren zijn aan te geven, deze in de kleur van 't papier gehouden worden, terwijl de ramen door tint worden opgewekt?

Antwoord. Neen.

Vraag 20. Kan de termijn van insending met enige weken of een paar maanden verlengd worden?

Antwoord. De gestelde inschrijvingsdatum is bindend.

Vraag 21. Mag de ingang van de ruimtegewing niet aan de zijstraat komen?

Antwoord. Zie het antwoord op vraag 15 in "Architectura" 1912 no. 8, blz. 61.

PRIJSVRAAG "LANDELIJKE WONING" UITGESCHREVEN DOOR DE VEREENIGING VAN NEDERLANDSCHE BAKSLEEFABRANTEN.

Hieronder het vervolg der ingekomen vragen met antwoorden:

Vraag 22. Wat heeft de beantwoording eerder gestelde vraag blijkgegeven, dat den ontwerper op het gevraagde punt algemeen vrijheid is gelaten, misschien hij niet in strijd komt met het programma.

Vraag 23. Mag voor scheidingsmuurtjes ook Bimsplaten worden gebruikt?

Antwoord. Het programma verbiedt het niet.

Vraag 24. Wat verstaat men door een langs- en dwarsdoorsnede van een gevel?

Antwoord. Natuurlijk wordt bedoeld een langs- en een dwarsdoorsnede over het geheel.

Vraag 25. Wat heeft de beantwoording eerder gestelde vraag blijkgegeven, dat den ontwerper op het gevraagde punt algemeen vrijheid is gelaten, misschien hij niet in strijd komt met het programma.

Vraag 26. Mag voor scheidingsmuurtjes ook Bimsplaten worden gebruikt?

Antwoord. Het programma verbiedt het niet.

Vraag 27. Wat verstaat men door een langs- en dwarsdoorsnede van een gevel?

Antwoord. Natuurlijk wordt bedoeld een langs- en een dwarsdoorsnede over het geheel.

Vraag 28. Wat heeft de beantwoording eerder gestelde vraag blijkgegeven, dat den ontwerper op het gevraagde punt algemeen vrijheid is gelaten, misschien hij niet in strijd komt met het programma.

Vraag 29. Mag voor scheidingsmuurtjes ook Bimsplaten worden gebruikt?

Antwoord. Het programma verbiedt het niet.

Vraag 30. Is het geoorloofd twee woningen voor twee gezinnen onder een dak te ontwerpen?

Antwoord. Nog.

Vraag 31. Is de voorgeschreven maat der tekeningen bindend?

Antwoord. Alle bepalingen van het programma zijn bindend.

Voor de Jury: L. GRACIA.

DE KWESTIE DER AMSTERDAMSCHÉ POORT TE HAARLEM.

Het plan Van der Stoel tot verbetering van den toestand van de Amsterdamsche poort c. a. is in drink verschoven. De thans reeds bestaande planten oordoen bij onvoldoende. Het gaat niet uitstekend om de Amsterdamsche poort = haar aansluitende wegen, dit vraagt om de kwetsbare weggen.

Vraag 32. In de middelste opgaven van het programma is op zeer volledige en geslaagde wijze voldaan. De kleuren, diep blauw en warm rood, vormen een bijzonder rijke compositie. Het gehele ontwerp getuigt van een zeer vaardige hand.

Coworker: Ensparig was de jury van oordeel, dat aan het ontwerp ingezonden onder motto "Het grote Dordt ons," de eerste prijs moet worden toegekend terwijl het ontwerp ingezonden onder motto "Water," voor den tweeden prijs wenslager.

De Jury: A. W. P. J. B. W. KROMHOUT Cz., R. KAREY, H. LUSS, B. VAN BILDEREIK, Rapporteur.

EEREPRIJSVRAAG GODEFROY.

Hieronder volgen nader ingekomen vragen met de antwoorden der Jury:

Vraag 33. In het programma komt voor de uitstrekking: vrij terrein. Geeft deze uitstrekking den ontwerper de vrijheid, 't gebouw te ontwerpen, spreidend vanaf de grenslijn der aangrenzende eigendommen, met in deze gesels de gewone vensters en verlichtingsopeningen juister instaglas of de glaslijn op een bepaalde hoogte boven de vloeren; of heeft de eigenaar der aangrenzende terreinen 't recht tegen 't gebouw aan te bouwen, nadat deze gevallen moet worden gehouden?

Antwoord. Wanneer aan de grenslijnen der omliggende terreinen wordt gehouden, hetzij door het architectuurhuis, hetzij door de bewoners uit zeeën rust opslakte, alsof slechts en dan een enkele oecozig van het lot dat een reuzenaanwinst en dien weg moet nemen wanneer hij naar Keulen moet, of naar west, noord of zuid ge

De heer A. W. Weissman, secretaris van "Heemskut", schrijft in de "Zotph. Ct".:

Er is een tijd geweest, dat men omtrent de schoonheid einer Nederlandsche stad zeer eigenaardige begrippen had, ja dat men in het gebed geen besef van die schoonheid bleek te lecitten.

Men had het door baron Haussmann gesmoderneerde Parijs beschouwd en meende, dat het mogelijk zou zijn, ook de steden van Nederland te "haussmanniseren". Door het dempen van grachten woude men "boulevards" te zullen krijgen, door het wegdekken van stoepen "trotoirs". Te Amsterdam is, tusschen 1870 en 1890, heel wat water gedempt; daardoor verdwenen mooie grachten en kloven uses doodsche, breedte straten, die in geen enkel opzicht met de boulevards in Parijs vergeleken kunnen worden. In dienzelfden tijd werd ook aan de Amsterdamsche stoepen den oorlog verklaard, en menig fraaiheredes huis is toen van de stoep, eens zijn waardigheid en zijn sieraad, beroofd.

Soert heeft men ingezien, dat verkeerd gehandeld werd en dat een Nederlandsche stad niet op zijn Parijsch veranderd kan worden.

Stelkt daar waar een zeer druk verkeer het wettig, breekt men nog stoep weg. Doch nu beginnen kleine steden, want van verkeers-schijn moet gesproken kan worden, het slechte voorbeeld, dat de grote vele jaren geleden gaven, te volgen. Te Zutphen hebben, zoo werd mij bericht, allen op één na, die in de Korte Hofstraat huizen bezitten, zich bereid verklaard, hun stoepen van de gemonte af te staan, opdat deze ze kan slangen en door een "trotoir" vervangen.

Aan de Eerste Ned. Papierstaaf-fabriek¹ die de Gevelbekleding van het Nederlandsche Paviljoen op de Intern. Tentoonstelling voor Noord-Frankrijk te Roubaix in 1911 heeft uitgevoerd, is de Gouden Medaille toegekend.

WEEKBLADEN EN TIJDSCHRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD, No. 10. Ontwerp voor een bibliotheek, door D. Meintema (met a.h.). Een kolessaaf bestaande uit gewapend beton (met a.h.). Verwarming en ventilatie van scholen, door F. G. Unger. Sociale hygiëne en techniek, door J. L. R. Keuschot.

DE BOUWWERELD, No. 10. Een monument te Vlissingen (met a.h.).

van een reventende euwsch huis. De bouwveronderstelling en het woningvaartink, vervolgarkt door D. E. Westink. De Raamzaal te Rijnsburg, door H. J. Jesse (met a.h.).

DE OPMERKER, Genl. vervolgarkt met hoge plaat van het Stadhuis te Gent.

PRIJSVRAGEN.

I. GENOOTSCHAPSPRIJSVRAGEN 1911. (Zie de programma's in No. 43 1911); welk nummer nog steeds verkrijgbaar is.

II. EERE-PRIJSVRAGAAG. "GORHEROV".

Programma in No. 6, inlevering 9 Mei a.s.

III. NAT. BOUW. STUDIEPRIJSVRAGAAG. "LANDELIJKE WONING".

van de Vereeniging van Ned. Baloteen-fabrikanten.

Programma in No. 7.

IV. PRIJSVRAGEN VAN HET MAANDBLAD "SIERKUNST".

Programma in No. 7.

V. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen voor Boerderijen: programma's in No. 9, inlevering 1 Januari 1912.

VI. Prijsvraag voor een Affiche voor de Internationale Gas-Tentoonstelling te Amsterdam, programma in No. 9, inlevering 29 April 1912.

AFDEELING AMSTERDAM VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Delen dagen werd ons het verslag over 1911 van boven genoemde afdeeling, opgericht in 1852, waaruit het volgende blijkt.

In afdeeling telde op primo Januari 1912 115 leden, dus 2 minder dan in 't vorig jaar. De lijst doorzende, telden wij 37 beoefenaars der bouwkunst van aanverwante vakken. Het bestuur bestond uit de heren F. W. M. Poggenpohl, M. H. N. Bolderman, J. Bakker, E. N. Rood en A. D. N. van Gent, welk bestuur zes malen vergaderde, terwijl vier ledenvergaderingen gehouden werden en een

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk "De Architect" en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, "Parkzicht", Hobbemstraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad "Architectura": in Nederland / 1.90 per kwartaal; buiten Nederland / 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, Idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad "Architectura": 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het organ wordt wekelijks franco toegezonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden / 12.—, voor knaillieve leden / 10.—, voor buitenleden en aspirantleden / 7.50. Donateurs zijn zij die minstens / 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad "Architectura" en het plaatwerk "De Architect".

Voor allen betreffende de versending van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgever.

excuse werd ondernomen. De afdeeling vermeld één adres in 't belang van de bouwkunst.

De stand van de geldmiddelen heeten gunstiger dan in het vorig jaar; hoewel, zegt het verslag, het steeds wenschelijk blijft middelen te beramen zoó mogelijk het ledenfonds te versterken.

De ontvangsten bedroegen f 546.32, de uitgaven f 440.76, resultaat een saldo ad f 105.56 aanwezig is. De begroting voor 1912 is in ontvangsten en uitgaven vastgesteld tot een bedrag ad f 470.—, ongeacht het voorgenoemd saldo.

Ter herdenking van den 50-jarigen herdenking van den brand te Eschede op 7 Mei 1862 zal op het Marktplein een 5 meter hoge monumentale bron worden geplaatst voorstellende een vrouwengravure die in haar handen een horen dos overvloeds draagt. Het geheele plan sal f 3000 kosten.

Te Athene zal een Byzantsch museum worden ingericht. Voor dit doel zal de bouwvallige moskee Monastiraki, die zich aan de westzijde van de Hadrianosstraat bevindt, gerestaureerd worden. Zij is omstreeks het midden der 18de eeuw gebouwd, en met vele koepels versierd.

Te Athene zal een Byzantsch museum worden ingericht. Voor dit doel zal de bouwvallige moskee Monastiraki, die zich aan de westzijde van de Hadrianosstraat bevindt, gerestaureerd worden. Zij is omstreeks het midden der 18de eeuw gebouwd, en met vele koepels versierd.

Aan de Eerste Ned. Papierstaaf-fabriek¹ die de Gevelbekleding van het Nederlandsche Paviljoen op de Intern. Tentoonstelling voor Noord-Frankrijk te Roubaix in 1911 heeft uitgevoerd, is de Gouden Medaille toegekend.

De steden van Zutphen zijn niet breed en men zal er dan ook geen tweede "trotoir" kunnen maken. In de plaats van de steppen, die op zichzelf misschien niet fraai, toch door de afwisseling der lagen, die zij geven, aangenaam zijn, zal het bekende smalle, grijze, verhonge voetpad komen, hetwelk aan een straat nulc een alledaags karakter heeft.

Mocht het verkeer in de Korte Hofstraat en de Turfstraat gedurende de laatste jaren zo druk geworden zijn, dat men om deze reden de stoep moet oplossen, dan dient daarin berust te worden. Doch dat men dat althans aan de straten van Zutphen, waar nalk een druk verkeer niet bestaat, ter wille der schoonheid haar stoepen late!

KERK TE LEUR.

Men schrijft aan de "NH. Ct.":

Soert de ontdekking van het schilderwerk in de kerk te Leur bij Wijchen, waar dit kerke met den dag interessanter. Thans zijn bij het wegdekken der koortstellen minstens vijf-en-twintig panelen voor den dag gekomen, die onbegrijpelijk wijze niet de bewerkte sijde ontschiltuuren waren: ze zijn prachtig en in de grootste verschiedenheid gebeeldhouwd. Daarop is door baron Van Baloven besloten het kerke heelmaal van nieuwe meubelen te voorzien. Behalve twintig nieuwe banken zullen er nu vijf nieuwe koortstellen kunnen, waarvan twee voor het kerkhout en twee voor de adelijke familie.

DE OPMERKER, Genl. vervolgarkt met hoge plaat van het Stadhuis te Gent.

ARCHITECTURA

ORGaan VAN HET GENootSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ v.H. GEBR. BINGER, WARMoesstraat 1746, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN

BETREFFENDE HET GENootSCHAP.

A. GENootSCHAPSPRIJSVRAGEN 1911.

Op de eerste der Genootschapsprijsvragen, *Ontwerp van een Ambtswoning voor een Bargemeester een groote Gemeente*, kwamen 7 antwoorden in onder de volgende motto's:

1. "Hoop".	bestaande uit 8 tekeningen.
2. "Memento Visere".	" 12 "
3. "Architectuur v. d. Heerengracht".	" 13 "
4. "Vita".	" 11 "
5. "A. W." (monogram).	" 10 "
6. "V2".	" 5 "
7. "Studie".	" 8 "

Voor de Jury: H. A. J. BAANDERS.

B. Als gewoon lid wordt voorgesteld de heer F. J. Staal, Architect te Amsterdam, door de heeren J. Gratama en JAN DE MEIJER, te Secretaris.

J. H. LELIMAN-PRIJSVRAGEN 1911.

MUSEUM VOOR KUNSTNUIVERHEID.

De jury heeft de 2e prijs, groot f 150.— verdeeld onder de navolgende motto's:

1. Motto: "Sans peur et sans reproche", ontw.: Joseph Klijnen, B. I. met medewerking van Mb. Bannerman.
2. Motto: Lelie, ontw.: J. Koernraad Meischke en P. Schmitz, beiden te Pretoria.
3. "Ebby", ontw.: M. E. v. d. Wall, B. I. te's Gravenhage.

VERSLAG VAN DE 1310de GEWONE LEDENVERGADERING, GEHOLDEN OP WOENSDAG 20 MAART 1912 IN HET GENootSCHAPSLOCAAL IN PARKZICHT.

Na opening door den voorzitter, den Heer H. A. J. Baanders, werden de notulen onveranderd goedgekeurd. De Heer v. d. Pek doet even de vraag, hoe het staat met het

verslag der lezing van den Heer Keppler, dat nog steeds niet in het weekblad verschijnt. De Heer Rutgers deelt mede, dat het eenigste wat hij van den Heer K. is te weten kunnen komen ongeveer aldus luidt: "ben nog niet klaar".

Als ingekomen stukken worden een tweetal lijkige boekdeelen getoond van "L'Art Public", aff. 7-12, uitgave van het Ministerie van België en door den Minister van Buitenl. Zaken aan het Genootschap geschonken. Den Minister is bereids den dank van het Genootschap voor deze schenking gebracht.

Aan de orde is thans de installatie als gewoon lid der Heeren Jolink, Zwaag en Sunier. De voorzitter heeft hen

met een paar vriendelijke woorden als nieuw lid welkom in den kring van A. et A., en hoopt dat zij de belangen van bouwkunst en Genootschap naar beste weten en krachten zullen voorstaan.

Bij de verkiezing van een lid van het Alg. Bestuur van het Verbond van Nederl. Kunstenaarsvereenigingen (nodig wegens bedenken van den Heer Jos. Cuypers) worden 18 der 28 stemmen uitgebracht op den Heer H. A. J. Baanders, die de benoeming aanneemt, terwijl tot 8e afgevaardigde naar de Algemene Vergadering van het Verbond van Ned. Kunstenaarsvereenigingen gekozen wordt de Heer J. Gratama, die zich eveneens zijn benoeming laat welgevallen.

Vervolgens doet de voorzitter nog mededeling, dat op de laatste der Genootschapsprijsvragen (ambtswoning voor den Burgemeester) 7 antwoorden zijn ingekomen, om hierna over te gaan tot behandeling van punt 6 der agenda, n.l. der voorgestelde motie inzake de Dambebowing, luidende:

De 1310de ledenvergadering van het Genootschap "Architectura et Amicitia" te Amsterdam, gehouden op 20 Maart 1912, kennismissons hebbende van de gepubliceerde ontwerpen voor de bebouwing van de terreinen, aan een onmiddellijk nabij den Dam gelegen, namelijk die voor de gebouwen "De Bijenkorf" en "De Grote Club", overwegende,

dat deze gebouwen van grooten invloed zullen zijn op de waardigheid en het aanzien van het Damplein, hetwelk als historisch plein van grote betekenis is,

dat deze gebouwen de afspiegeling dienen te zijn van het hedendaagsche leven,

dat het de plicht van de bouwkunst is, om vorm te geven aan de eschen, die de hedendaagsche samenleving stelt, met machtneming van den eerstvolgenden

verslag niet sterker kan bestand worden dan door het na volgen der oude meesters te vermijden, temeer waar de drie dezen gebruikte vormen slechts vereenzaam zijn met de hovengeschiedenis,

geeft als hare mening te kennen, dat hovengeschiedenis van de gebouwen van "De Bijenkorf" en "De Grote Club" niet bestaat, maar aan het vermelde principe en derhalve zullen schaden aan het karakter van den Dam als historisch plein,

en spreekt den wensch uit, dat door de bevoegde autoriteiten alzoog pogingen in 't werk zullen gesteld om den dreigenden wanstand te keeren, hetzij door advies te winnen van een daardien speciaal aan te stellen commissie van architecten, hetzij door het uitschrijven van prijsvragen, aan welker resultaten de betrokken grond-eigenaren zich hebben te onderwerpen."

De Voorzitter wijst in een inleidend woord op de artikelen verschenen in Handelsblad en Groene Weekblad alsmede op het éénzijdig gesteld artikel van het Bouwkundig Weekblad. Het doet hem genoegen dat immiddels nog het nieuwe "Hajeniusplan" is te voorschijn getreden, waardoor voor A. et A. nu geen beletsel bestaat

dit plan geheel vrij te bespreken zonder dat hierbij 'teere punt' de aantasting der collegialiteit, in gedrang behoeft te komen. De bedoeling is enkel dat Architectura de autoriteiten ten opzichte der Dambebouwing door voorlichting wenscht te dienen.

De heer De Jong had gedacht een geheel andere motie afgedrukt te vinden n.l. een, die meer den indruk van het gesprokene ter vorige vergadering zou hebben weergegeven. 'Gaat in de thansvoorgestelde motie, zij het dan in meer bedekten vorm toch weer over de gebouwen van Bijnenkorf en Groote Club, en dat keurt Spr. beslist af. En wat te zeggen van de uitdrukking: "hetwelk als historisch plein van groote beteekenis is". Voor Spr. is de Dam in 't geheel geen historisch plein meer. Alles wat aan de historie zou willen herinneren is verdwenen, alleen het loterij-kantoor is misschien trouw aan zijn historie gebleven. Spr.'s zaal tegen de motie is de beweging tegen de Dam-commissie die toch is samengesteld uit mannen van naam op architectuur-gebied. Men wil nu een andere commissie, ook Spr. verwacht niet veel van een commissie, wat kan die ten slotte doen? De ideeën van den heer Van der Pek om voor de te bebouwen terreinen aan den Dam een prijsvraag uit te schrijven lijkt hem dan nog het meest gewenscht.

De Voorzitter zegt dat met "historisch plein" bedoeld wordt: het plein waar historische herinneringen aan verbonden zijn; dus absoluut niet staat op de architectuur der gebouwen aan dat plein. Wat de Dam-commissie — liever de Paleis-Raadhuiscommissie — aangaat, deze commissie had aanvankelijk een geheel andere bedoe-

ling. De heer Van der Pluym, zegt dat het woordje "vermijden", in den zin: "om het navolgen der oude meesters te vermijden", niet op z'n plaats is en beslist vervallen moet. Volgens Spr. zal het eer toejuiching verdienen zoo men waarschijnlijk de oude meesters zou gaan navolgen; we kregen dan wel wat beters dan nu.

De heer Van der Pek zegt zich niet met de voorgestelde motie te kunnen vereenigen. We hebben 2 zaken te onderscheiden n.l. er is aan den Dam grond van de Gemeente en grond van particulieren. Ten opzichte van het eerste ziet hij gaarne het uitschrijven van prijsvragen; voor het laatste wil hij niets bepalen omdat de Gemeente tegenover die particulieren in niets dan groote moeilijkheden zou geraken. Spr. ziet dan ook liever een adres aan den Raad verzonken dan een motie aangenomen; bij dat adres kan dan een memorie van toelichting worden gevoegd waarin we alles kunnen zeggen wat we op het hart hebben, en schakelen aldus de gebouwen van Bijnenkorf en Groote club uit. Dusdoende geven we een weg aan.

De heer Gulden vraagt zich af: wat zou de vergadering van Architectura doen zojuist eens de Raad van Amsterdam was? De zaak dient zuiver gesteld. Wat toch is 't geval. De jongeren vergen dat er een kunst ontstaat die de reflex der hedendaagsche cultuur zal zijn. Dat is met het oog op de huidige samenstelling der maatschappij niet wel mogelijk. Spr. acht de jongere architecten geroepen op te komen tegen de reactie in de bouwkunst, die niets anders is dan de reactie der bourgeoisie. Van deze reactie getuigen ook de opgeworpen plannen. Wanneer A. et A. dus ontwerpen wil hebben van hedendaagsche cultuur dan dient ze de Architecten aan te wijzen die in staat zijn dusdanige projecten te leveren. A. et A. wil nu den Raad van Amsterdam laten regelen wat ze zelf niet weet te regelen. Nog een commissie, noch een prijsvraag zal iets baten; men dient hier thans aan te geven in welke richting men gaan wil en dient, als gevolg

daarvan de architecten aan te wijzen die in staat zijn de kunst der hedendaagsche samenleving te vertolken.

De heer Gratama onderschrijft het betoog van den heer Guldenaarne voor het grootste gedeelte, doch verwacht voor het oogenblik geen resultaat van de voorgestelde werkwijze, gezien de huidige samenstelling van den Raad. Hij is van mening dat de Dam-Raadhuis commissie niet in staat zal zijn een architect te weigeren die door den bouwheer wordt aangewezen. De kwestie van Bijnenkorf en Groote Club dient uitgeschakeld te worden. Spr. zou liever nog een stap verder gaan dan de heer v. d. Pek en zou voor *iedere* bebouwing, dus: hetzij voor particulier, hetzij voor Gemeenteterrein, een prijsvraag uitgeschreven willen zien.

De voorzitter zegt dat het Bestuur van de motie geen "portefeuillekwestie" maken zal en gaarne tot overleg bereid is. Is de motie niet goed, welnu, haat er door de vergadering een andere motie gesteld worden.

De heer de Meyer zegt, dat wat de heer Gulden voorstelt n.l. één architect voor een nieuw Damplein, een utopie is. Waarlijk, de collega's die door particulieren met een opdracht belast zijn, zullen ons hartelijk uitlachen en volkomen terecht. En bovendien de collegialiteit onder de architecten is nog niet zoo groot, dat zij één of een paar collega's zouden willen zien aangewezen noch zouden willen nuwissen om de plannen der Dam-bebauing te maken. Daarom ziet spr. gaarne tot het gemeentebestuur het verzoek gericht om de plannen of in handen der Schoonheidscosmissie te stellen of voor de plannen een prijsvraag uit te schrijven.

De heer Rutgers betreurt het dat noch door den heer v. d. Pek, noch door den heer Gratama critiek gewenscht wordt: het plein waar historische herinneringen aan verbonden zijn; dus absoluut niet staat op de architectuur der gebouwen aan dat plein. Wat de Dam-commissie — liever de Paleis-Raadhuiscommissie — aangaat, deze commissie had aanvankelijk een geheel andere bedoe-

ling. De heer Van der Pluym, zegt dat het woordje "vermijden", in den zin: "om het navolgen der oude meesters te vermijden", niet op z'n plaats is en beslist vervallen moet. Volgens Spr. zal het eer toejuiching verdienen zoo men waarschijnlijk de oude meesters zou gaan navolgen; we kregen dan wel wat beters dan nu.

De heer Van der Pek zegt zich niet met de voorgestelde motie te kunnen vereenigen. We hebben 2 zaken te onderscheiden n.l. er is aan den Dam grond van de Gemeente en grond van particulieren. Ten opzichte van

het eerste ziet hij gaarne het uitschrijven van prijsvragen; voor het laatste wil hij niets bepalen omdat de Gemeente tegenover die particulieren in niets dan groote moeilijkheden zou geraken. Spr. ziet dan ook liever een adres aan den Raad verzonken dan een motie aangenomen; bij dat adres kan dan een memorie van toelichting worden gevoegd waarin we alles kunnen zeggen wat we op het hart hebben, en schakelen aldus de gebouwen van Bijnenkorf en Groote club uit. Dusdoende geven we een weg aan.

De heer Gulden vraagt zich af: wat zou de vergadering van Architectura doen zojuist eens de Raad van Amsterdam was? De zaak dient zuiver gesteld. Wat toch is 't geval. De jongeren vergen dat er een kunst ontstaat die de reflex der hedendaagsche cultuur zal zijn. Dat is met het oog op de huidige samenstelling der maatschappij niet wel mogelijk. Spr. acht de jongere architecten geroepen op te komen tegen de reactie in de bouwkunst, die niets anders is dan de reactie der bourgeoisie. Van deze reactie getuigen ook de opgeworpen plannen. Wanneer A. et A. dus ontwerpen wil hebben van hedendaagsche cultuur dan dient ze de Architecten aan te wijzen die in staat zijn dusdanige projecten te leveren. A. et A. wil nu den Raad van Amsterdam laten regelen wat ze zelf niet weet te regelen. Nog een commissie, noch een prijsvraag zal iets baten; men dient hier thans aan te geven in welke richting men gaan wil en dient, als gevolg

daarvan de architecten aan te wijzen die in staat zijn de kunst der hedendaagsche samenleving te vertolken.

Eigenlijk is het volgens spr. de laksheid van het Genootschap die oorzak is dat we thans werk zien geboren worden dat ons niet lijkt. Al ruim 11 jaar lang is de architect van de Bijnenkorf met zijn projecten bezig en nooit heeft „A. et A." ook maar één woord gerept. Thans is het te laat. Spr. wenscht de motie te discarteren. Beslist noodzakelijk is dat de critiek op Bijnenkorf en Groote Club uitgeschakeld wordt. Wat moet het publiek er toch wel van denken als „sans frases" het werk van collega's van naam en jarenlange praktijk afgebroken wordt. Van den bouwmeester van de Bijnenkorf kan men toch waarlijk wel zeggen dat hij de moderne ideeën voorstaat en er naar streeft en van dien der Groote Club dat die door een jarenlange en groote praktijk en als gediplomeerd bouwkundig ingenieur toch waarlijk niet onder de eerste de beste architecten mag gerangschikt worden. Ook volgens spr. heeft het Genootschap de traditie hoog te houden: niet afbreken, doch opbouwen. Spr. gaat met het voorstel v. d. Pek mede.

De heer Gulden zegt dat iedere architect die „klanten" wil houden, dus ook volgens den heer Ingenohl, verplicht is te bouwen in reactionaire richting.

De heer Ingenohl: dat heb ik niet gezegd.

De heer Gulden: Heb je dat niet gezegd? Dan heb je het toch bedoeld. (Hilariteit). Als men achter het Rijksmuseum loopt, ziet men uit of men de kuitbroeken nog niet ziet. De geest onzer samenleving is reactionair; onze maatschappij wil terugblinken naar het oude, omdat zij, in de toekomst blikken, het grootste deel harer macht ziet afnemen. Daarom: men vraagt aan de gemeente: draag op aan allen, die bouwen op grond, dien gij uitgeeft, dat de architecten door den Raad worden aangewezen en dat de Raad of B. en W. zich wenden tot de Hollandsche architecten, die bij stemming zullen uitmaken, wie van hen de bebouwing zullen tot stand brengen. Dan zal men werken in den geest der moderne cultuur en zal men goede resultaten verkrijgen.

De Heer Ingenohl verzoekt ter wille van een resultaat voor deze vergadering, te stemmen over: motie of adres. Met 14 tegen 10 stemmen wordt de bestuursmotie daarop verworpen.

De Heer Gratama bepleit nog eens een prijsvraag voor alle terreinen, waar de Heer v. d. Pek zich, op grond van de vele daaraan voorafgaande moeilijkheden nog eens tegen verlaakt.

De Heer de Jong zag het adres gaarne tweeledig gesteld dus voor gemeente-terreinen een prijsvraag en, kan 't (dit aan de beslissing van B. en W. overgelaten) dan ook voor de andere terreinen.

Het voorstel van den Heer Gratama: het verzenden van een adres aan den Raad met verzoek om een prijsvraag te eischen voor de bebouwing van alle terreinen aan of in de onmiddellijke nabijheid van den Dam, wordt bij acclamatie aangenomen. In de vergezelleerde memorie van toelichting zal o. a. worden gewezen op de moeite, om de betrokken eigenaren in deze richting te verplichten. Op verzoek van den voorzitter verklaren de Heeren Van der Pek en Gratama zich bereid aan de samenstelling van adres met memorie mede te werken.

De Heer Ingenohl wijst hierna nog even op het feit, dat den 14en Mei a. s. Dr. P. J. H. Cuypers 85 jaar oud wordt en wil het Bestuur hieraan even herinneren. Onder dankzegging deelde de voorzitter mede, dat op de bestuursagenda deze datum reeds stond aangeteekend.

Bij de rondvraag bracht de Heer de Meijer namens een bewoner van het Museumterrein het verzoek over of het Genootschap zou willen medewerken, „dat de stilte van het Museumterrein niet gestoord wordt, door den

aanleg van een tramlijn". De vergadering wenscht een gedocumenteerd voorstel, en dan liefst toegelicht door een paarkaarten en zal dit op een volgende vergadering zoonoodig behandelen.

Hierna sluit de voorzitter onder dankzegging deze goed bezochte vergadering.

Aan. M.

MODERNE BOUWKUNST IN AMERIKA.

FRANK LLOYD WRIGHT, ARCHITECT TE CHICAGO.

Gedurende de voordracht, die door den heer H. P. Berlage gehouden werd (30 Jan. l.l.) na diens reis naar en door Amerika, werd onze aandacht gevestigd, behalve op werken van meer klassieken aard, op dat van enkele architecten die zich in andere richting gedrongen voelden waar hun het kunst gold. Wij brengen in herinnering de namen Sullivan, Wright en andere. Speciaal die, welke aan 't hoofd van dit artikel is geplaatst bleef naklinken in de harten der jongeren, en dit wekt geen verwondering. De afbeeldingen van het werk van dezen meester waren voldoende om een band te leggen; men werd gevoelens gewaar, men ontwaarde verwantschap. Het zien der afbeeldingen van de Protestantse Kerk en van het Kantoorgebouw, hierbij gereproduceerd, waren voldoende om voor den schepper dier bouwwerken te gaan voelen, sympathie op te vatten. Dat niet wij alleen door deze producten van Wright's kunst bekoord zijn en deze hunnen invloed ook elders hebben doen gelden bewijst het verschijnen van een „Sonderheft der Architektur des XX Jahrhunderts" getiteld „Frank Lloyd Wright, Chicago", in het voorjaar uitgegeven door Ernst Was-muth, A. G. te Berlijn (in den handel ad M 450.)

Na de genoemde voordracht van den heer Berlage wijdt de Bouwwereld in twee nummers een artikel aan dezen architect, terwijl de Bouwk. Weekbl. en het Techn. Stud. Tijdschrift, afbeeldingen zijn werken bevattende, daaronder aandacht vestigen. Eerstgenoemd blad schrijft begeleid door eenige fraude reproducties, welke o.a. ook hierbij gaan, o.m.

Natuurlijk heeft in menig opzicht de Amerikaansche bouwkunst den invoed ondervonden van den in vele opzichten nuchteren, praktischen geest die de gindsche samenleving beheerscht. Dit heeft in verband met de gegevens van nieuwe bouwwijzen en materialen, van de samengestelde eischen van het intense hedendaagsch gebruik, zoowel openbare als particuliere bouwwerken daarin ontstaan die men niet tot het domein van eenigen historischen stijl kan rekenen. Maar aan den anderen kant is het geheel der eigenschappen waardoor zij zich onderscheiden, noch zoo harmonisch, noch zoo samenhangend dat men de betiteling van „moderne stijl" op hen zou mogen toepassen. Het begrip stijl immers heeft aan zwaarder eischen te beantwoorden. Het onderstelt een absolute eenheid, een rijpheid en evenwicht van conceptie, welke ook in die Amerikaansche kunstwerken, welke zich van bewuste stijl-imitatie willen vrij houden, nog niet bereikt worden.

Die laastbedoelde groep is bovenstaande in minderheid. Het zuiver modern is de Amerikaansche bouwkunst en nijverheid wanneer zij zich op utiliteits-standpunkt plaatst en daaruit hare vormen en samenstellingen afleidt. Het schijnt evenwel of zij, wier succes in zaken op de verwezenlijking van dat beginsel berust, het in de kunst niet willen laten gelden. Althans daarop wijst de ongewone toepassing welke juist in de laatste jaren aan de historische bouwvormen opnieuw overal in Amerika ten deel viel.

Het is als trachthe de rijk geworden Amerikaan door zich een historisch getint interieur te scheppen, zichzelf en anderen te doen vergeten het absolutum gemis aan een eigen aesthetisch verleden.

Unity Tempel (Protestantsche Kerk), Oak park, III.

In de voordracht, door Frank M. Andrews (New-York) te Londen gehouden in de Royal Society of Arts is de ontwikkeling der hedendaagsche bouwkunst in Amerika uiteengezet. Daarin kwam echter niet tot zijn recht een welsiswaar zwak maar toch merkbaar streven zichgeheel en volkomen los te maken van elke historische nauwkeurig. Die leemte zij hierbij aangevuld.

De architect Frank Lloyd Wright van Chicago is de vader dier richting. Men kan hem, althans in sommige opzichten, niet beter kennensetsen dan als Berlage van Amerika. Beider kunstbeginsel vertoont ten minste in zyne uitingen eenige onmiskenbare verwantschap, hoewel bij Berlage's kunst toch zijn steviger historische scholing nauwerkt in tijner beschaving, in fraaier verhouding en juister evenwicht in de massawerking.

Wij hadden dezen architect Wright reeds terloops meer hooren noemen toen kortgeleden de 8ste „bijzondere levering" van de „Architktur des XX Jahrhunderts" geheel aan hem gewijd werd. Deze levering stelt door het omvangrijke illustratieve materiaal alsmede door de kritsche studie van Wright's werk, door C. R. Ashbee, den lezer in staat tot juiste waardering van Amerika's meest moderne bouwmeester.

Ashbee's studie wordt met een algemeene beschouwing ingezet, waarin de positie der bouwkunst in Amerika op belangwekkende wijze geschetst wordt.

Die positie is teekenend. Amerika bewijst door zijn voorieldre voor de architectuur opnieuw hoe deze de bevorrechte kunstueting plegt te zijn van krachtige, van grooten zin vervulde naties.

De bouwkunst van Amerika speelt in de ontwikkeling, die de kunst in de laatsten tijd vertoonde, eene bijzondere rol, zoodat er slechts enkele steden in het grote land zijn die niet een voorbeeld van goede bouwkunst of minstens een veelbelovend begin te bezitten.

Deze nieuwe geest toont zich vooral in het werk van Frank Lloyd Wright.

Wij zien hoe de met fortuin gezegende man aan zijn rijkdom uiting geeft door bouwwerken, hoe de steden wedijveren in de stichting van grote bibliotheken, clubs, scholen en universiteiten, een onderlinge wedkamp die bij de bondsstaten tot uiting komt in de pracht der parlementsgebouwen.

Ja zelfs in kringen, waarin bij ons de architect een zeldzame gast is, bespeurt men in Amerika de inwerking van zijn geest; het kantoor- en zakengebouw zijn daar bouwkundige kunstwerken geworden.

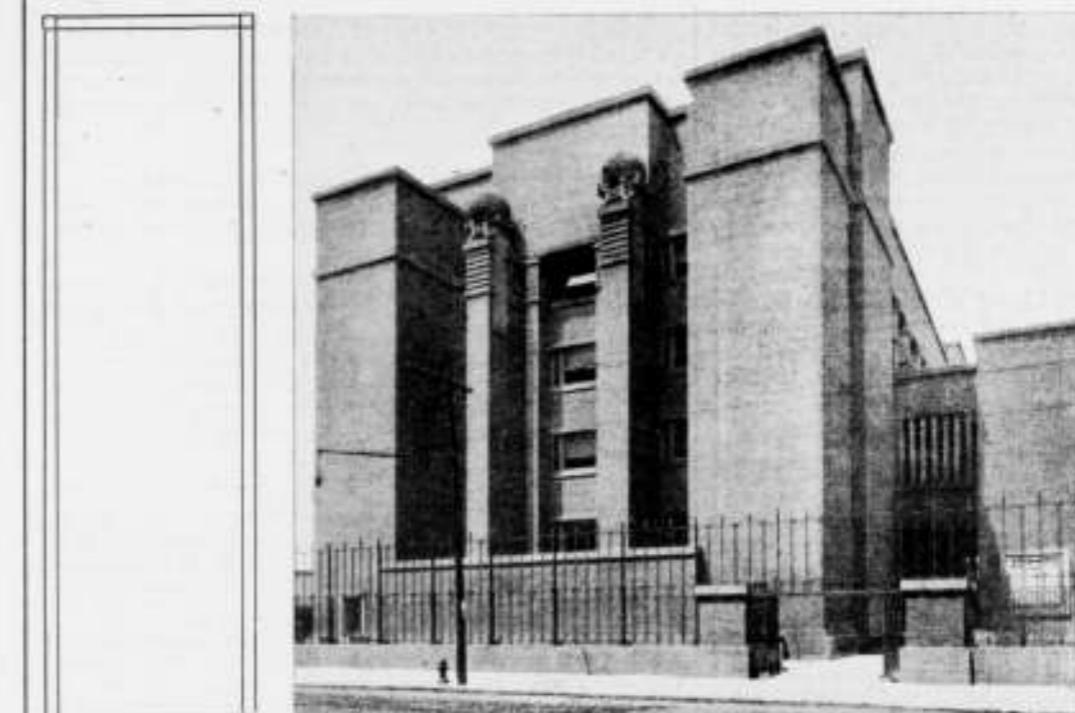
De meest betekende architectenderde beide laantste generaties zijn ook in Europa niet onbekend en namen als Richardson, Mc. Kim, Mead, White, Cope & Stewardson, Day, Gilston, Shurges Hartings, Carrére, Cass Gilbert hebben ook bij ons een goede klank. De gebouwen welke deze mannen stichtten, ik noem hier de boekerijen van Boston en Washington, de Parlementsgebouwen van Pittsburg en Providence, de Metropolitanclub te New-York, de universiteiten van Philadelphia, Cambridge en San Francisco, staan met gouden letters in de geschiedenis der bouwkunst opgetekend.

Wij, die de Amerikaansche bouwkunst aanzien met het oog der oude wereld, onderscheiden daarin vier elementen.

Eerstens de Engelsche traditie die ons in den ouden Colonial-style en in de moderne uit Engeland geïmporteerde vormentegemoet treedt; danden invloed der Franse Ecole des Beaux Arts, waarvan Washington en de 5de Avenue te New-York voorbeelden brengen. Bij deze voegt zich een element dat uit zuivere utiliteitsredenen is ontstaan en dat in de wolkenkrabbers zijne uiting heeft gevonden. Ten slotte echter treedt ons uit het moderne werk van Amerika een geest tegemoet die aan de kust van den stillen Oceaan en in het westelijk centrum een tastbare gedaua heeft aangenomen.

Deze nieuwe geest toont zich vooral in het werk van Frank Lloyd Wright.

De betovering en de bijzondere bekoring dezer nieuwe

Kantoorgebouw der Larkin-fabrieken, Buffalo, N.Y.

richting ligt voor ons vooral in de omstandigheid dat wij in hare werken den weerschijn van Europeesche vormen, waaraan wij reeds zoo lang gewend zijn, volkomen missen, (tenzij dan van enkele zeer bizarre gevallen). De afkeer van de overlevering, de bijzondere plaat-sing, lokken een eigen aard uit, die bijzonder duidelijk blijkt in de vreugde aan nieuwe materialen en in de eerlijke toepassing der machine-techniek. Natuurlijk toonen gebouwen aan de kust van den stillen Oceaan trekken, die sterk afwijken van de kenteekenen der Chicagosche school, want de gegevens zijn afwijkend. Ik heb ook huizen bezocht aan den oever van de Aroyo die mij nog better aantrekken dan die van Lloyd Wright, maar alle aanhangers der nieuwe richting toonen in hun werk de boven aangeduiden karaktertrekken en de werken van Lloyd Wright tonnen ze duidelijker en scherper dan die van een zinner tijdgenooten. Dat kan ons niet verbazen want zijn werk op zijn eigenlijk arbeidsveld, het westelijk centrum van Amerika, is werkelijk nieuw en oorspronkelijk.

Ziehier Wright's plaats aangewezen in het beeld van de hedendaagsche bouwkunst in Amerika. Hij, was van

stijl-imitatie, van vorm-conventie, van overgeleverde ge-

hechtheid aan een of ander type, omringd door de alge-

meen gehuldigde historische kunst. Wright's worsteling

naar eigen aard dagteekent reeds van ongeveer 1860,

dus van omstreeks denzelfden tijd dat in Europa van

verschillende zijden de krachtige oppositie tegen de con-

ventionele bouwkunst algemeen werd ingezet en de

strijd voor een moderne architectuur en kunstnijverheid

begon.

Niet alleen in de tijdsorde spreekt overeenstemming,

ook in de beginsels die, hier als ginds, de baanbrekers

der moderne bouwkunst verkondigen. Lloyd Wright

heeft de zijne neergeschreven in een artikel getiteld „In

the cause of architecture" dat in 1908 het licht zag in de

te New-York verschijnende „Architectural Record".

Het zijn de bekende grondslagen die alom het moderne

streven in de bouwkunst beheerschen, dezelfde trouwens die de bouwkunst beheerschten in alle grote perioden der ontwikkeling. „Ik verlang van een bouwwerk hetzelfde wat ik van een mensch verlang, namelijk dat het eerlijk en waar is en deze hoofdeigenschap wil ik verbinden met zooveel schoonheid en lieflichkeit als ik mij kan voorstellen". Speciaal voor dezen tijd zegt Wright het volgende:

„Maar het wezenlijke is de innerlijke onaantastbaarheid. De machine is het werktuig dat voor onze kultuurperiode de karakteristiek is en het is een belangrijke taak om voor de machine arbeid te vinden die zij volvoeren kan. Het werk aan te passen bij de mogelijkheden der machine is de opgave van het moderne industriële ideaal dat wij moeten ophouwen, indien wij willen dat de bouwkunst hare beheerschende rol in de kunst behoudt".

En later komt hij hierop terug: „De zich vertoonende moeilijkheden zijn de beste vrienden van den kunstenaar. De machine is niet meer uit de wereld te verwijderen, zij is en blijft de pionier der democratie welke het hoogste

doel is van onze hoop en wensch. De architect, van dezen tijd mag geen belangrijker opgave kennen dan het gebruik van dit moderne werktuig, zo uitgebreid als dit slechts mogelijk is. Wat doet hij echter in plaats daarvan? Hij misbruikt het werktuig om vormen te maken die ontstaan in andere tijden onder een anderen hemel, vormen die thans doodend werken, omdat men ze nergens ontloopt, en dat geschiedt met behulp der machine wier hoofdstemming juist is, die vormen te vernietigen".

Ten slotte nog een aanhaling uit Wright's geschrift dat de onderlinge verwantschap der onafhankelijk van elkaar ontstane uitingen van moderne bouwkunst in het licht stelt. „Om een bouwwerk, zijne omgeving en zijne inwendige inrichting tot een harmonisch geheel te voeren moet men er voor zorgen dat het bijkomstige ondergeschikt blijft aan het totaal, onverschillig of het

een aesthetisch of een praktisch doel heeft. Het bouwwerk in zijn geheel moet de onderdelen in zich opnemen en het is de taak van den architect ervoor te zorgen dat zoodat het onverschillig kan zijn, waar of de last daarop geplaatst wordt) of moet de last juist boven de palen komen?

Vraag 1. Bij onbekendheid met den toestand van het bouwwerk, zal deze vraag beter door Bouw- en Woningtoezicht dan door de V. B. Commissie beantwoord kunnen worden.

Vraag 2. Bij gemis aan gegevens omtrent belasting der fundering valt de vereischte zwaarte daarvan moeilijk vast te stellen; de middenpaal bij *a* lijkt ons weinig doeltreffend; o. i. zouden beide muren wel gezet kunnen worden op een enkele rij palen onder elken muur, mits die in rechte lijn, op afstanden van b.v. 75 à 80 cm., ingeheid, van voldoende kop-zwaarte zijn, en door kespens onderling gekoppeld.

Ziebaar een exposé van Lloyd Wright's theorie. Wij moeten thans nagaan — en ter staving zal een aantal afbeeldingen dienen — hoe deze in de praktijk werd toegepast.

(Wordt voortgezet).

DE BEBOUWING VAN DEN DAM.

Ter vergadering van 6 Maart 1912 werd door het Genootschap Architectura et Amicitia de *bebouwing* van den Dam behandeld. De *versiering* van dat plein was niet aan de orde.

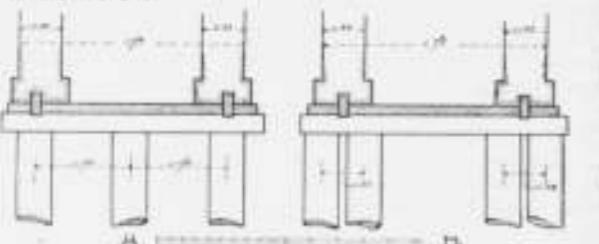
Nu wil ik den heer Van der Pek gaarne toegeven, dat de *versiering* van de Place de la Concorde, die veel tot haar schoonheid bijdraagt, lang naaldood van Gabriel is gemaakt. Maar de *bebouwing*, die het karakter van het plein bepaalt, is, als gevolg der prijsvraag van 1752 door Gabriel en zijn leerlingen ontworpen en uitgevoerd. Het Palais Bourbon is uit de achttiende eeuw, de Rue Royale en de Madeleine zijn ook uit de achttiende eeuw, al heeft het volledigen van de kerk pas in de negentiende eeuw kunnen geschieden.

Indien het denkbeeld van den heer Van der Pek tengevolge heeft, dat door het uitschrijven van nationale prijsvragen de Dam een even grote en karakteristieke eenheid krijgt, als nu de Place de la Concorde vertoont, dan zal dit zeker ieder verheugen, die meent, dat onze bouwkunst nog niet op sterven ligt. A. W. WEISSMAN.

NASCHRIFT.

Met voldoening las ik in de dagbladen, dat de Vergadering door Architectura et Amicitia 20 Maart 1912 gehouden — waar ik tot mijn leedwezen niet kon komen — besloten heeft, zich tot het gemeentebestuur te richten, met het verzoek een prijsvraag voor de bebouwing van den Dam uit te schrijven. Laat ons nu hopen, dat aan dat verzoek voldaan moge worden en dat de uitkomst der prijsvraag even gelukkig zij als van die, welke in 1752 te Parijs voor de Place de la Concorde werd uitgeschreven.

VRAGENBUS.

1. Wanneer 2 bouwmuren op 1 paalfondering staan als boven aangegeven, wordt dan door B. & W. toezicht geëischt dat de fondering gemaakt wordt volgens fig. b, of mag men die maken als in fig. a is aangegeven?

2. Is de fondering volgens fig. a aangegeven in dit geval inconstructief?

Motto „Y Z” geeft meubels van slechte verhouding t.w.v. een stod van slechts even 30 cm. riting, fauteul 40 cm., daarbij verkristend zware houtmatten; details der kasten enz. onbeholpen. Bij de tweede schifting der ingekomen ontwerpen van het kleine woningtype vielen de volgende motto's af: „Rust”, „Prijsvraag”, „Driehoek in driehoek”, „1912”, „Twee cirkelsegmenten met rechthoek”, „Zonder venvoud geen gezelligheid”, „Eenvoud II” (met 5 tekeningen), „Komfort”, „Amy”.

Het aantal goede eigenschappen, aanwezig in de ontwerpen dieser tweede schifting is helas nog niet groot te noemen, want ook in deze groep hebben de mededingers sich weinig trachten in te denken in de algemeene eischen, die in de eerste plaats gesteld dienen te worden bij een woningtype met slechts één woonkamer. Om dit gemis met enkele voorbeelden toe te lichten, dan noemen wij den inzender van motto „Rust”, die in dit beschreven midden een vulvaard en een buffet plaatst; de inzenders van de motto's „Twee cirkelsegmenten met rechthoek” en „Prijsvraag”, plaatsen eveneens een buffet in de kamer; terwijl motto „Komfort” een boekenkast luxueus bloemtafel en theetafel enz. er bij voegt.

Dat de bovenstaande groep inzendingen reeds bij de tweede schifting moest ter zijde worden gelegd, daarover kan in het kort 't volgende worden medegedeeld.

Motto „Rust”. Aan algemeen te stellen eischen voor een hier bedoeld woningtype is niet voldaan; een buffet als belangrijk meubel der inzending is niet in de eerste plaats noodig. Dit buffet is getekend met voorstellen van 2½ duims hout, zijstukken ledikant niet gelukkig, details ontbreken.

Motto „Komfort” lijdt aan gebrek aan inzicht van algemeene eischen. Niet alleen mit dit in de keuze der meubels, doch ook in de opvatting daarvan, vooral ook wat de samenstelling aangaat zijn dit te veel luxameubels te weinig eenvoudig en degelijk. Een woord van lof verdient den inzender voor zijn uitvoerige detailtekeningen, waarmede hij in dit oprecht gunstig afsteekt bij het grootste deel der inzenders.

Motto „Driehoek in cirkel” getuigt van weinig eigen vinding, verder armoedig in vorm- en samenstelling minder eenvoudig te zijn. Alle meubels zijn in eikenhout geschilderd, hetgeen noch praktisch noch genoeglijk kan zijn voor een woonkamer.

Motto „Prijsvraag” is wat algemeene vormgeving aangaat in hetzelfde karakter van moeite inzendingen, waarbij alles recht onder eenigengenheid in de lijnen der regels stijlen, pooten enz.

Het tekenwerk der inzending is vrij goed, terwijl de kleine kleurtekening tot de beste behoert die bij deze prijsvraag zijn ingekomen.

Motto „Twee cirkelsegmenten met rechthoek” behoert tot de goede inzendingen dezer groep. De algemeene vormgeving is niet kwaad, voorzoverre dit betreft de woonkamer-meubels, ofschoon de beklede fauteuils wel niet voor f 10,— zullen zijn te leveren. De slaapkamer is minder goed geslaagd; een waschtafel als toilet opgevat is minder passend voor deze opgave en zo ook voor f 20.— niet zijn te maken.

Motto „Eenvoud II” (met 5 tekeningen). Ofschoon deze inzending weinig belangrijks oplevert, moet zij toch gerangschikt worden onder het betere gedeelte dier groep.

Motto „1912” behoert eveneens tot de betere inzendingen dier groep; er is evenwel te weinig eenheid in den voorm der meubels. Deze inzender heeft geen buffet als hoofdmeubel in de woonkamer geplaatst doch een linnenkast, waardoor hij in dit oprecht gunstig afsteekt, terwijl dit meubel tevens niet kwaad is geplaatst in een aardige eenvoudige wandafsluiting. Tevens geeft hij in zijn toelichting met toevoeging van stalen en monsters een goede prijsberekening.

Motto „Zonder venvoud geen gezelligheid”. De stoelen in de woonkamer zijn niet kwaad, de kast is voor den wooninschrijving een onpraktisch meubel, slaapkamer weinig geslaagd, vooral de ledikanten bij deze inzending is geen enkel detail gevogel.

Motto „Amy”. Deze inzending behoert wat tekenwerk aangaat onder de aardigste soó niet de aardigste. De tekeningen zijn keurig opgeplakt op zwart karton, maar het er onderdaan heel versheid uit ziet, vooral de enkele waterverftekeningen. Evenwel is er zoo goed als geen enkel detail bij. Bovendien zouden deze meubels al heel weinig passen in het bedoelde eenvoudige arbeidersgezin. Verder vinden de meubels te kostbaar worden ofschoon de ontwerper lange prijzen opgeeft, als: f 45,— voor de kast, f 8,— per fauteuil enz.

Na de beide bovengenoemde gehouden eerste schrijfing van der inzendingen voor het kleine woning-type, bleven thans de volgende motto's over:

„Schijnen is een ijdele wanen. Op het wezen komt het aan.” „Eenvoud in het huuslijke leven, doet den mensch meer hoger streven.” „Eenvoud (a)”. (Dit motto „Eenvoud” werd door de jury „Eenvoud (a)” genoemd ter onderscheiding van andere inzendingen onder hetzelfde motto.)

„Eigen”. „Stop”. „Waardheid en Eenvoud” & „Colla”. De inzending onder motto „Schijnen is een ijdele wanen”, „Op het

wezen komt het op aan” geeft in de kleurtekeningen goede opvattingen van eenvoudige wandverfelingen, waren de meubels op zichzelf daargedeeld in overeenstemming gewest dan had de inzender onder de laats nagebleven behoerd.

Motto „Stop” viel daarna af. Het tekenwerk is van een goed en vaardig tekenaar, vooral de enkele gekleurde tekeningen zijn zeer geslaagd. De meubels zijn evenwel niet gelukkig en wil wat erg simpel, en verradus dat de inzender nog geen meubelbekeeraar is, ook van constructie zijn de meubels vrij slecht te noemen, houtmaten te zwaar enz.

Motto „Waardheid en Eenvoud”. De plaatsing der meubels is niet geschikt, dit ligt vooral aan de plaatsing der schoorsteenmantel. In de slaapkamer ontbrekt een waschtafel. De pastelen der kasten zijn te groot in aantal, dit is zowel als kastdeur niet gunstig van ontwerp, doch geeft bovenaan veel onderhoud. Het enige detail op ware grootte door den ontwerper aan zijn inzending toegevoegd, laat zien, dat hij verkristend zwaar hout wenscht te gebruiken.

Motto „Eenvoud in het huuslijke leven doet den mensch naar hoger streven” behoert om harv groeping der meubelen en verdeeling wanden tot de beste inzendingen. Toch is het geheit te veel opgevat alsof er enige meubilering was gevraagd voor een tijdelijke huizenverblijf, vooral ook om de beslist groene kleur van al de meubelen, kasten, banken, stoelen, tafels, enz. Dit karakter van tijdelijke bestemming wordt nog versterkt door den kasten en buffet, die de deuren sowel als de zijpannen geheel uit kraalschroten zijn gemaakt; dit laatste is ook uit het oogpunt van onderhoud niet aan te bevelen. De tafel is zowel onpraktisch als slecht van vorm. De stoelen zijn te weinig van eigen vinding, te veel treffende overeenkomst met Vechtsche matstoelen.

Motto „Eenvoud a” behoert onder de beste inzendingen en was bij de laats aangebleven. Van algemeene opvatting is deze inzending echter minder gelukkig dan de heide kast aangebouwen, de grote kast als linnenkast is niet uitneembaar, terwijl een open buffet ook zijn bewaren heeft. Wat algemeene vormgeving aangaat konden deze meubels niet genoeg waardering verkragen bij de jury om de inzending voor een prijs in aanmerking te doen komen. Een woord van lof over de detailleering mag ten slotte den inzender zeker niet ontbreken.

Voor de kleine woningtype bleven eindelijk de beide inzendingen onder de motto's „Eigen” en „Colla” over. Motto „Colla” is misschien de meest betrouwbare inzending wat de mogelijkheid van uitvoering aangaat voor de vastgestelde prijs. Lang heeft de jury deze inzending besproefd, toch meende zij om verschillende zwakke punten die er te voorzien, aan de inzending onder motto „Eigen” de voorkeur te moeten geven.

Zoo waren de stoelen van motto „Colla” niet gelukkig, zonder ledenregel, bestaat de rugleuning bij sommige stoelen uit een overdreven brede kap, verder is de kast opgevat als linnenkast evenwel niet uitneembaar, maar uit een stuk. Jammer is ook, dat de inzender zo weinig details van zijn werk geeft, wat er is gegeven, in de details der kast b.v. dan is ook hier weer een erg spartaansheid van materiaal betracht. Toch moede de meerderheid der jury den inzender de onderscheiding der premie groot f 40,— te moeten toegeven.

Motto „1912” behoert eveneens tot de betere inzendingen dier groep; er is evenwel te weinig eenheid in den voorm der meubels. Deze inzender heeft geen buffet als hoofdmeubel in de woonkamer geplaatst doch een linnenkast, waardoor hij in dit oprecht gunstig afsteekt, terwijl dit meubel tevens niet kwaad is geplaatst in een aardige eenvoudige wandafsluiting.

Motto „Zonder venvoud geen gezelligheid”. De stoelen in de woonkamer zijn niet kwaad, de kast is voor den wooninschrijving een onpraktisch meubel, slaapkamer weinig geslaagd, vooral de ledikanten bij deze inzending is geen enkel detail gevogel.

Motto „Amy”. Deze inzending behoert wat tekenwerk aangaat onder de aardigste soó niet de aardigste. De tekeningen zijn keurig opgeplakt op zwart karton, maar het er onderdaan heel versheid uit ziet, vooral de enkele waterverftekeningen. Evenwel is er zoo goed als geen enkel detail bij. Bovendien zouden deze meubels al heel weinig passen in het bedoelde eenvoudige arbeidersgezin. Verder vinden de meubels te kostbaar worden ofschoon de ontwerper lange prijzen opgeeft, als: f 45,— voor de kast, f 8,— per fauteuil enz.

Na de beide bovengenoemde gehouden eerste schrijfing van der inzendingen voor het grote woning-type, bleven thans de volgende motto's over:

„Schijnen is een ijdele wanen. Op het wezen komt het aan.” „Eenvoud in het huuslijke leven, doet den mensch meer hoger streven.” „Eenvoud (a)”. (Dit motto „Eenvoud” werd door de jury „Eenvoud (a)” genoemd ter onderscheiding van andere inzendingen onder hetzelfde motto.)

„Eigen”. „Stop”. „Waardheid en Eenvoud” & „Colla”. De inzending onder motto „Schijnen is een ijdele wanen”, „Op het

Motto "Prijswinng" staat als geheel op dezelfde hoogte als zijn inschrijving voor het kleine woningtype. De slaapkamermeubels in 't bijzonder de ledikanten zijn al heel weinig geslaagd. Ook hierbij zijn weer de kleurteekeningen op kleine schaal, zeer aardig uitgevoerd. Motto "Dor" is eveneens van volkomen hetzelfde karakter als motto "Jett" voor het kleine woningtype van dezelfden inzender, zeer geslaagde kleine kleurteekeningen, ensemblement voor ontvangkamer te veel saluunmeubel, tegen blijkbaar ook zo door den inzender is bedoeld, in verband met omgeving en materiaalkarakter, al, zeer slanker gebeleid eikenhout of mahonie, evenwel.... voor de grote kast is f. 34,- uitgetrokken.

Motto "Eenvoud" niet 7 teekeningen behoort tot het betere deel der tweede schijfing groot woningtype. En ten slotte motto "Cirkel met vierkant en driehoek" waarvan de inzender zich alleen tot de grote woning heeft bepaald. Hij heeft teveel gedacht aan een salonmeubelstuk, onder meer teekent hij een saloonstuk met een spiegel, zowel in de binnens- als buitenkast, waarvan de lautte t. M. boven den grond is, dit is voor een spiegel wel wat laag bij den grond. De inzender geeft verder een waschtafel, waarvan het blad 35 c.M. breed is met een houtengewoone hoge spiegel erop enz. enz.

Thans rijgt voor de grote woning nog de volgende motto's overgebleven: "Eenvoud" met 10 teekeningen, "Waarheid en Eenvoud", "Jett" en "Eenhed". Van deze vier inzendingen voor de grote woning viel "Waarheid en Eenvoud" af gelijk in hetzelfde karakter gehouden als de inzending voor het kleine woningtype van dezelfden ontwerper, zoo is echter een inzender grote woning onvoldoende van meubelstukken en weer in het bijzonder de ontvangkamer. Het grote meubel met glasdeurtjes in de binnenkast is niet gelukt van opeen laagenden te zwar, details onthrekken.

Motto "Eenvoud" en motto "Eenhed" zijn beide heel goede inzendingen, er is door deze inzenders serien werk geleverd, zowel in de op-klein-schaal teekeningen als in de detailteekeningen. De interieurteekeningen van "Eenvoud" zijn er heel geslaagd in, met aardige kleurindeling vormen deze met de groeping der meubels een geweldig geheel. Jammer, dat de meubels op zich self minder gelukkig zijn, vooral de kasten zijn wat erg planken-meubels, ledikanten met latwerk, en dan de hockkast zal voor f. 18,- wel niet te leveren zijn. Rusthank-detaile niet achtakten voorstijl? enz.

Motto "Eenhed" is eveneens een heel goede inzending, derselfde goede eigenschappen van motto "Eenvoud" vinden wij er in terug. Motto "Jett" daarentegen is met deze inzending beter dan die van het kleine woningtype van dezelfden inzender onder motto "Gell". De inzending onder motto "Jett" geeft als geheel een betrouwbaare indruk, de inzender heeft zich weten te beperken in verband met de beschouwing prijzen en heeft daardoor niet meer gegeven, dan de prijzen toelaten. In dit verband gezien, ontwerp motto "Eenhed" wel wat veel voor het geld, dat besteed mag worden, daarentegen geeft hij in de linskamer meubelen van bekend model.

De kasten van motto "Eenhed" zijn toegelichtig laag begroot; terwijl hij verder de fauteuils teekent en detailert minder = op de begroting te brengen. Bij de verschillende stukken van inzending motto "Jett" mag ten slotte nog de goed ontworpen kast gescrewd worden. De jury kwam tot besluit aan de inzending van motto "Jett" de voorkeur te moeten geven boven de beide inzendingen van motto "Eenvoud" en "Eenhed" en kende den eersten prijs groot f. 100,- toe aan den ontwerper van motto "Jett", en kende aan de beide inzenders der motto's "Eenvoud" en "Eenhed" elk een premie toe van f. 25,-

K. P. C. DE BAZEL,
H. P. BERLAGE NZN,
De Jury H. J. KLOOT MEIJBURG,
C. W. NIJHOF,
K. VAN LEEUWEN, Rappelator.

VAN ALLERLEI AARD.

HET VREDESPALEIS.

De "Berl. Börsen Courier" deelt mede, dat de Duitsche regering voor het vredespaleis in Den Haag een poort wil geven van goudschild. Het ontwerp van den architect Mohring is door de bouwcommissie goedgekeurd. Op de begroting is M. 60.000 voor dit geschenk uitgetrokken.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, CORN. SCHUYTSTRAAT 30, AMSTERDAM; Voor het plaatwerk „De Architect" en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkacht", Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura": in Nederland f. 1.20 per kwartaal; buiten Nederland f. 10,- per jaar bij voorafbetaling. Losse nummers 20 cent, idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura": 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het orgaan wordt wekelijks gratis toegezonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f. 12,-, voor kunstlievende leden f. 20,-, voor buitenleden en aspirantleden f. 7.50. Donateurs zijn zij die minstens f. 20,- per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura" en het plaatwerk „De Architect".

Voor alles betreffende de verkoop van het tijdschrift en de advertenties, wende men zich tot de Uitgevers.

KIND, KUNST EN SCHOOL.

De afdeling Rotterdam van de N. S. Ver. „Schoonheid in Opleiding en Onderwijs" organiseert een tentoonstelling, te houden in de Academizalen te Rotterdam. Zij is daartoe in staat gesteld, doordat de gemeente Rotterdam en verschillende personen het waarborgfonds steunden.

De medewerking, die het bestuur ondervindt, overtreft de verwachting. 6 April wordt de tentoonstelling officieel geopend en vanaf 7 April zal het publiek dagelijks kunnen zien wat aldaar bijzonder is. Twee schoollokalen worden in een der zalen opgericht, één zoals het gewoonlijk in Holland is en één, zoals het nu kunnen zijn, beide met overeenkomstige inrichting.

Van verschillende landen zal men plannen, foto's en boeken met afbeeldingen van schoolgebouwen met hun inrichtingen kunnen zien, o. a. van de stad München en uit Zurich.

Natuurlijk is ons land niet vergeten.

Men is er geslaagd schoolversiering en geillustreerde boeken van verschillende landen bijeen te krijgen.

Een verzameling speelgoed, handwerken, handnarbeid zal niet ontbreken en tot het aantrekkelijkste zal zeker behoren een verzameling oorspronkelijke teekeningen, niet alleen van onze beste Hollandse kinderteekenaars, maar ook van de in Holland zo welbekende, W. Crane, A. Rackham, W. en G. Caspari, E. Kreidolf, O. Adelborg, Bootet de Monvel, Rabier enz.

De inrichters der tentoonstelling meinen, dan ook er op te mogen rekenen, dat allen, die belang stellen in de opvoeding van het kind, in de meest uitgebreide betekenis van het woord, niet verzuimen zullen deze tentoonstelling te bezoeken.

De heer H. Martin, assistent aan het rijksmuseum van oudheden te Leiden, die in het begin der vorige maand op een terrein van den heer Honigman aan den Linneweg te Hoerlen een drietal Romeinsche, potenbakkerssarcopen uit de eerste eeuw na Christus blootlegde, heeft naar de H. K. meldt. Vrijdag wederom een oven van hetzelfde type aan den dag gebracht.

PRIJSVRAGEN.

I. Genootschapsprijsvragen 1911. (Zie de programma's in No. 43 1911); welk nummer nog steeds verkrijgbaar is.

II. EERE-PRIJSVRAAG „GODEFROY".

Programma in No. 6, inlevering 9 Mei a.s.

III. NAT. BOUWK. STUDIEPRIJSVRAAG. „LANDELIJKE WOONING" van de Vereeniging van Ned. Baksteen-fabrikanten. Programma in No. 7.

IV. PRIJSVRAGEN VAN HET MAANDBLAD „SIERKUNST". (Programma in No. 7).

V. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders. B. Ontwerpen van Boerderijen; programma's in No. 9, inlevering 1 Januari 1913.

VI. Prijsvraag voor een Affiche voor de Internationale Gas-Tentoonstelling te Amsterdam, programma in No. 9, inlevering 29 April 1912.

ARCHITECTURA

ORGAAAN VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEIDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMoesstraat 1746, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

I. DE 131DE GEWONE LEDENVERGADERING ZAL GEHOUDEN WORDEN OP WOENSDAG 3 APRIL '12, DES AVONDS TE 8.30 UUR IN HET GENOOTSCHAPSLOKAAL IS „PARKZIJD".

Agenda.

1. Opening en Notulen der 131de ledenvergadering.

2. Mededeelingen en Ingekomen stukken.

3. Ballotage van de heeren C. Rol, Jan Baanders, A. H. Jansen en F. J. Staal voorgesteld als candidaten voor het Gewoon Lidmaatschap.

4. Voorstel van Prof. Dr. H. Brugmans, Hoogleraar te Amsterdam, getitled: „Een bezoek aan een Nederlandsche stad in de Middeleeuwen".

7. Rondvraag en sluiting.

Met het oog op de voorstel van Prof. Dr. H. Brugmans wordt de introductie nu maar mogelijk open gesteld.

II. Wij brengen ter kennis van onze leden, dat in de 131de vergadering de onderwerpen voor de Genootschapsprijsvragen voor dit jaar behoren te worden vastgesteld en verzoeken daarom opgave van zoodanige onderwerpen.

III. In de 131de vergadering zal het bestuur voorstellen de door de Herziënungscommissie ingediende conceptstatuten definitief goed te keuren. Met 't oog hierop wordt bedoeld concept 14 dagen te voren ter lezing gelegd in de bibliotheek.

IV. Het volgend adres werd door ons Genootschap verzonden:

Aan den Raad der Gemeente Amsterdam

geeft met verschuldigden erbied te kennen het Genootschap „Architectura et Amicitia", ingevolge de opdracht van zime vergadering dd. 20 Maart 1912,

dat het hem voorkomt, dat het Damplein, indien het bebouwd zal worden op de wijze, zoals dit nu staat te geschieden, niet anders kan worden dan een plein van zeer middelmatige architectonische waarde;

dat het de overtuiging uitspreekt, dat het Damplein als hoofdplein van de hoofdstad des lands eenige waarde bezit;

dat het daarom ernstig bij U arop aandringt dat alle middelen in het werk worden gesteld, om deze waarde te verzekeren;

dat wel is waar door U is ingesteld de Dam-Raadhuis-Commissie, maar dat zulk eene Commissie niet anders dan correctief kan optreden en nooit bij machte is door verbeteringen een middelmatig werk tot een bouwwerk van hoge geestelijke waarde om te werken;

dat het U om die reden nadrukkelijk in overweging geelt om het daarheen te leiden, dat geen terrein aan den Dam gelegen, hetwelk in eigendom behoort aan de Gemeente, mag worden bebouwd, alvorens door een openbare nationale prijsvraag is uitgemaakt, welke oplossing de beste is;

dat het U daarom voorstelt, bij den verkoop of het in erfpacht geven van elk gemeente-terrein aan den Dam gelegen, de voorwaarde te verbinden, dat door den koper of erfpachter zoodanige prijsvraag wordt uitgeschreven;

dat het noodig is, dat dit stelselmatig uitschrijven van prijsvragen zooveel mogelijk wordt bevorderd bij den bouw of de verbouwing op terreinen van particuliere eigenaars, voor zoover die terreinen aan den Dam zijn gelegen;

dat een prijsvraag, opgevat volgens de hier te lande geldende regelen voor nationale bouwkundige prijsvragen aan de jury een keuze zal geven uit werken van de beste architecten van het land;

dat slechts op deze wijze voor de schoonheid van het Damplein door Uw Raad gewaakt kan worden en zodoende een geheel verkregen kan worden, dat zich geestelijk zal verheffen boven de middelmatigheid, die thans dreigt te komen.

t. Welk doende zult gij wel doen.

Voor het genootschap „Architectura et Amicitia".

w. g. H. A. J. BAANDERS, Voorzitter.

w. g. JAN DE MEYER, Secretaris.

Amsterdam, 20 Maart 1912.

PALEIS-RAADHUIS.

B. en W. leggen aan den Gemeenteraad over een missie van den Minister van Binnenlandsche Zaken, d.d. 21 Maart, in antwoord op het schrijven tot hem gericht ter uitvoering van - Raads besluit van 14 Februari, waarbij B. en W. werden uitgenodigd, zich tot den Minister te wenden met de vraag te willen bevoorden, dat het Koninklijk Paleis op den Dam weder ter beschikking van de Gemeente wordt gesteld.

De missive huidt a's volgt:

Ik had de eer uw schrijven van 2 Maart II, met bijlagen te ontvangen, ter uitvoering van het besluit van den gemeenteraad van Amsterdam, dd. 14 Februari 1912, waarbij de Raad uw college heeft uitgenodigd, zich tot mij te wenden met de vraag, te willen bevorderen, dat het Koninklijk Paleis op den Dam weder ter beschikking der gemeente werde gesteld.

Dat Amsterdam er prijs op stelt, dit grootsche monument van bouwkunde weder als stadhuis te bezitten, ook om de herinnering aan het roemrake tijdsperiode van kracht en bloei der stad, waarin het is gebouwd, is ten volle verklarbaar. De Regeering kan zich echter niet alleen door dien wensch laten leiden. Zij kan het Paleis, Rijks eigendom, niet, zonder meer, afstaan, en zij kan de tegenwoordige bestemming van het Koninklijk Paleis niet prijs geven, zonder dat op afdoende wijze in die bestemming zij voorzien. Zij moet daarin ook voor Amsterdam een gewichtig belang te moeten zien. Als de zetel van het Rijksbestuur niet aldaar gevestigd, toch draagt Amsterdam nog op zeer kenmerkende wijze het karakter van hoofdstad des Rijks. Naar huid toch van art. 51 der Grondwet, wordt de Koning, die de Regeering aanvaard heeft, plechtig beedigd en ingehuldigd binnen de stad Amsterdam. Vreemde Souvereinen en Staatshoofden, die een officieel bezoek aan ons land brengen, plegen daarte worden ontvangen. De audiënties eindelijk, welke de Koningin ten behoeve van al Hare onderdanen verleent, vinden daar plaats. Dit is de traditie van nu bijna een eeuw sinds het herstel onzer onafhankelijkheid. Deze traditie kan niet door de Regeering en ook niet door de hoofdstad zelve worden prijs gegeven, zonder dat deze laatste haar karakter als zoodanig verliest. Zelfs, al behoeft dit niet als essentieel te worden aange merkt, is danmede verbonden het vertoeven van den Koning op den Dam, in het hart der stad.

Uit een en ander vloeit voort, dat de Regeering, niet in overweging kan nemen, het Koninklijk Paleis ter beschikking der Gemeente te stellen, zolang niet opnieuw een Koninklijk Paleis, volledig geschikt niet slechts voor het verblijf van de Koningin en Hare gasten, maar ook voor de ontvangst zoowel van burgers en autoriteiten als van vreemde Souvereinen en Staatshoofden in Amsterdam zal zijn verrezen en voor zyne bestemming gereed gebracht. Tevens zou allereerst moeten vaststaan, dat de noodige gelden voor den bouw en de inrichting van het nieuwe Paleis beschikking van het Rijk zullen worden gesteld. Immers, terwijl ongetwijfeld daarmede een belangrijk bedrag zou zijn gemoeid, zou de Regeering niet verantwoord wezen, indien zij, door onverplicht, het Paleis aan de Gemeente af te staan, het Rijk voor den last van deze uitgaaf stelde.

Omdat in deze gewichtige aangelegenheid klaarheid behoort te bestaan, en omdat de wensch van een groot deel der burgerij naar het bezit van dit gedenkteeken der oude stedelijke glorie door de Regeering wordt verstaan, heb ik gemoed, door het bovenstaande de inzichten der Regeering aangaande de oplossing van het aan de orde gestelde vraagstuk te moeten doen kennen. Uit het Raadsbesluit, in verband met de daarover gevoerde heraadsdraging, blijkt echter niet, of het de bedoeling van den Gemeenteraad is, het aan de Regeering mogelijk te maken, om het door den Raad gevraagde in gunstige overweging te nemen. Zolang de Gemeenteraad daaromtrent in het onzekere verkeert, kan natuurlijk over dit vraagstuk door de Regeering met de Gemeente geen overleg worden gepleegd.

MODERNE BOUWKUNST IN AMERIKA.

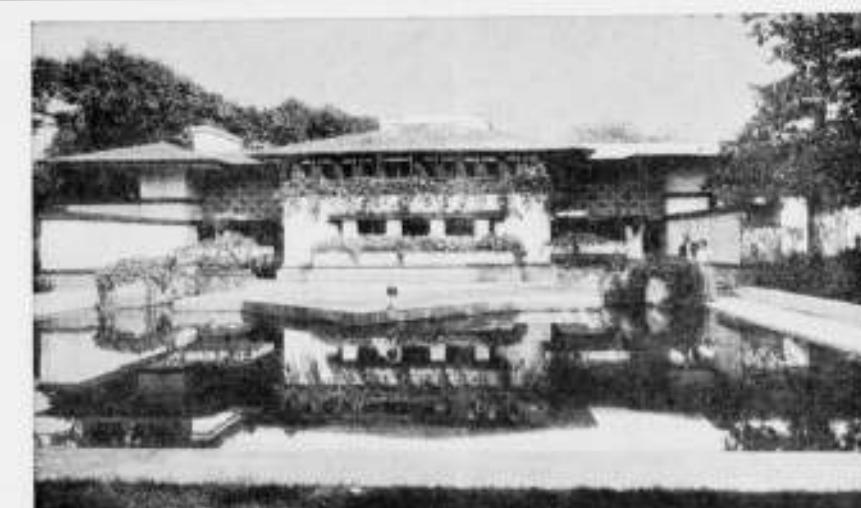
FRANK LLOYD WRIGHT, ARCHITECT TE CHICAGO,
Vervolg van pag. 64.

„Maar groothed wordt met offers gekocht en die offers bestaan dikwijs in een zekere onvruchtbaarheid in onderdelen, welke wederom het gevolg is der opgelegde beperkingen. Voorts neemt men ze waar in een zekere minachting voor die onberekenbare invloeden van intiem en persoonlijken aard, welke ons een gebouw doen liet hebben. Al deze offers worden gebracht aan den kultus der innerlijke waarachtigheid en men mag dat den architect niet als fout aanrekenen, want het is vaak de schuld der omstandigheden waarin hij gedwongen is te werken.“

In deze eene zinsnede van Ashbee wordt met weinige woorden Wright's kunst geschat. Zij onderscheidt zich — zoals trouwens de moderne bouwkunst in het algemeen — door een onmiskenbare hang om maar grootschap te streven ook bij kleine opgaven en bereikt dat voornamelijk door effectvolle groepeeringen van ongebroken massa's. Edoch elke deugd heeft zijn gebreken. De grootschap gaat althans bij Wright's woonhuisarchitectuur niet zelden ten koste der intimiteit zoals wij althans die plegen te begrijpen in onzen, door oud-hollandsche of oud-duitsche voorbeelden geschoolden geest; de zakelijkheid is niet vrij van nuchterheid; de rust doet vaak denken aan dorheid. De individualiteit is op de spits gedreven. Zij mocht krachtig en gezond zijn en — ook dit als bij de moderne richting der architectuur overal ter wereld — bovenaand gegrond op de beginneseelen einer logische samenstelling en praktische bruikbaarheid, maar daarbij is zij, hoewel zonder ordinair te worden, soms banaal en daarbij van een koelheid, eene zakelijkheid, welke waarschijnlijk slechts enkel onzer voor hunne huisechte omgeving op den duur zou kunnen bekoren. Het gaat Wright's kunst als iemand die steeds in onopgesmukten vorm de naakte waarheid verkondigt, onplooibaar en onverzettelijk. Dat dwingt eerbied af, maar het wekt geene teedere genegenheid.

Deze trekken spreken nog sterker in eene andere van Wright's gebouwen als de Unity-Tempel en het Unityhuis te Oak-Park (Illinois) en in het administratiegebouw der Larkin-fabrieken te Buffalo N.Y., maar daar zijn zij meer gerechtvaardigd door den aard der bouwwerken. Bij den Unity-tempel is met zeer persoonlijke visie een aan de antieken verwante graad van monumentaliteit verwezenlijkt. Wordt het vraagstuk der nesthetische oplossing van den cement-iizerbouw gesteld, dan biedt deze tempel van machtig effect een uiterst leerzaam voorbeeld der bereikbare mogelijkheden. Maar vreemd konstreert ook zelfs in dit werk van Wright met den indruk van het geheel, hoe enkele belangrijke onderdelen beslist on-af, niet ten einde toe doorgedacht schijnen. Het administratiegebouw der Larkin-fabrieken is de uiterste konsekwestie van het bedrijfsgebouw. Dit reusachtig gebouw, dat met zyne vier galerijverdiepingen om een middenhal eene samenhangende kantoorruimte is, tot het laatzte plekje voor lessenaars en archiefkasten bestemd, vormt het indrukwekkend symbool der overzichtelijke eenheid van het bedrijf. Het is absoluut zakelijk. Zijn ensemble zoowel als zijn kleinste onderdelen werden uitsluitend gebaseerd op de eischen van het gebruik; licht en lucht stroomen in overvloed binnen. Alles is even hygiënisch als praktisch bedoeld.

Hier is — zoo karakteriseerde Prof. Klinkhamer dit gebouw in zyne voortreffelijke rede over den utiliteitsbouw ter Heemschut-Conferentie — hier is geen gele-

Woonhuis van Avery Coonley, Riverside, Ill.

genheid voor krantjes lezen en pijpjes, voor luieren en babbelen, zoals in onze bureaugebouwen waar schier elk klerkje zijn eigen kamer heeft.

In dit gebouw is — anders dan doorgaans bij Wright's werk — het interieur geslaagder dan het uitwendige, waar het karakter van zuiveren utiliteitsbouw met tot saaiheid en doodschheid overdreven nuchterheid is doorgevoerd. Dat uitwendige is levenloos. Of is het een symbool van geheimzinnige machten, welke, binnen die zware muren opgesloten, werken en zweogen?

Wright vond blijkbaar nog weinig gelegenheid zijn talent te ontплоzen in openbare werken. Zijn werkkring bepaalt zich in hoofdzak tot voorname partikuliere landhuizen. Een geheele reeks gebouwen dezer categorie uit verschillende stadia van Wright's ontwikkeling, te beginnen met een specimen uit 1893, geeft in de genoemde afleveringen der „Berliner Architekturwelt“ een belangwekkend idee hoe uit schuchteren en weifelenden aanvang zich geleidelijk eene steeds scherper en zuiverder omliggende kunstuiting vormde. Deze heeft zich daarbij geheel vrij gehouden van historische elementen. Eene eigenschap die den kunstenaar gemakkelijk werd gemaakt door zyne bijna geheele onthouding van al wat naar ornament zweent. Waarschijnlijk geheel ongezocht roeft het werk van Wright echter enkele malen japanse herinneringen wakker zoowel wat betreft het uit als het inwendige.

Daat komt o.a. duidelijk uit bij eenige kleine landhuisjes, bij de glasverdeling, bij het dekoratief gebruik van planten en takken en vazen. Maar verder heerscht zonder eenigerlei concessies op de meest brutale wijze het utiliteitsbegrip, zoowel wat de konstructie betreft als de voor machinaal uitvoering berekende vormen. Hard, strak en stug doet dit zich vaak voor te ver gedreven als de werking van iedere reactie, maar het is door de wijze waarop het tot in onderdelen werd volgehouden, de uiting van een sterk en niet gewoon karakter.

Het werk maakt een archaischen indruk. Verfijning, waarbij toch de beginsels ongerupt kunnen blijven, zal men tevergeefs zoeken, tenzij daarvoor kunnen gelden enkele sprekende en mogelijk niet onopzettelijke kontrasteffekten als bijv. de weelde van prachtige Oostersche tapeten in overigens uiterst simpel gehouden interieurs.

De beperkte hoogte der vertrekken — in verhouding tot

hun oppervlakte doorgaans gedrukt — is hun meest „gemütlich“ element. Grote stoelen en zwarte tafels zijn ongeveer het enige meubilair. Het overige, kasten en buffetten, maakt deel uit der betimmering. Deze is in zeer simpele vormen gehouden. Als hoofdmotief van het interieur heeft zich naast de centrale verwarming, gehandhaafd de omvangrijke, doorgaans in baksteen uitgevoerde schouw met open haard.

In verband met dit gemis aan meubilair — 'twelk een teekenend onderscheid vormt met het normale, doorgaans met brie à brac overladen amerikaansche huis — is typisch hoe bij de plattegrond-uitbeelding, waarschijnlijk ook met het oog op de verlichting der gedrukte vertrekken, de buitenwanden geheel in venstergroepen plegen te zijn opgelost. Deze geven, vooral wanneer zij besloten zijn tusschen den zwaren gesloten onderbouw en het vervoorspringende dak — effectvolle kontrastwerking! — den indruk der luchtige galerijen en loggia's van italiaansche villa's. Echt zuidelijk is in menig opzicht ook de breedte, echt landhuismatig platte aanleg. De ontwikkeling is gezocht in het horizontale vlak en de samengestelde dienstafdeling van het amerikaansche huis komt aan dien wensch tegemoet. Wright weet het gevaar, dat dit type aan te weinig afwisseling, te weinig relief mank gaat, doorgaans te vermijden o.a. door overvloedigen aanleg van terrassen, pergola's en uitgebouwde paviljoen.

Zoo is het landhuis, dat dikwijs architectonisch tot een eenheid verbonden wordt met een nabijzijnd koets huis of garage, geworden een interessante groepeering. De breedte-ontwikkeling van Wright's landhuizen wordt op velelei wijzen door den ontwerper nader geaccentueerd o.a. door de flauw hellende diaken, wier grote overstek een krachtige horizontale lijn in den gevel doet overheerschen. Het aldus ontplodeerde type kan een indruk van rijkdom, ruimte en overvloed teweeg brengen, die men mist in onzen, bij ander klimaat passenden meer gedrongen aanleg.

Wright is voor Amerika eene typische verschijning. Hij had daarbij het voorrecht, boven menig europeesch geestverwant, dat in de traditie-looze, krachtig pulseerde amerikaansche samenleving, zyne theoriën een groot publiek vonden dat voor de verwezenlijking rijp was.

„Wij kunstenaars zijn geneigd ons te beschouwen als de

Woonhuis van Arthur Heurtley, Oak park III.

ontdekkers der vormen die wij als nieuw aan de wereld geschenken. Dat is niet zoo, want door ons, als werktuig, werk de „Ueberseele“, de geest des tijds.

„In al onze werken vertoonden zich deze lijnen van nerveus haastige actie, deze grote massa's, de zin voor nieuwe verbindingen, de angst voor de traditie, voor de centonigheid welke het gevolg is der voortdurende mechanische herhaling, het streven naar persoonlijkheid om de monotonië te ontgaan. Dit alles is in onzen tijd psychologisch verklaarbaar. Wij hebben slechts te denken aan de industriële concentratie, aan de snelle overwinning der afstanden, aan de telefoon, het electrisch licht met zijn draadleidingen, de goedkoope mechanische energie en de hiermede verbonden wijziging der arbeidsvooraarden; wij moeten bedenken dat het oude en verouderde produktiestelsel failliet is; daarbij komen de telegraaf, de fotografie, de ontwikkeling van de pers en bijzonderlijk der geïllustreerde tijdschriften en al de andere verschijnselen van den nieuwem tijds, welke, hoewel onbewust, op ons inwerken. Zij spreken alle uit ons poppen op het wereldtooneel; zij leiden ons op onbekende wijze, zij laten ons allen een gemeenschappelijke, voor allen verstaanbare taal spreken.“

„Om het nog eens te zeggen, een stijl ontstaat organisch en de stijl der zoste eeuw zou wezen en realiteit missen, wanneer zich in hem niet weerspiegelen de invloeden, welke den achtergrond vormen voor het leven van onzen tijd.“

Die invloeden zijn in Amerika dieper dan elders doorgedrongen. Daar hebben zij op den aanvang eener nieuwe kultur hun stempel gezet, op de kultur van hen, die vrij en frank, zonder traditie, zonder verplichtingen naar links en rechts, zich, onder den drang of met gebruikmaaking dier invloeden, met succes een weg door het leven baanden. In die groep van lieden zal men ontvankelijkheid vinden — zij het ook niet bij allen, dan toch bij enkelen — voor eene kunstuiting welke, als die van Frank Lloyd Wright, gebaseerd is geheel en uitsluitend op de meest moderne levensbeschouwing. Het werk van dezen architect staat in, eenerzijds als zuivere en eerlijke uiting eener nieuwe kultur, anderzijds omdat het niet ontwikkeld is uit losse theoriën, maar aanstonds een publiek vond dat het begreep. Die beide faktoren van welslagen oefenden eene wisselwerking op elkander uit, die aan beide krachtig ten goede kwam en dat betekent voor het blijvend succes van Wright een veelbelovende toekomst.

(Wordt voortgezet).

EEN NATIONAAL GESCHENK.¹⁾ DOOR PROF. A. J. DERKINDEREN.

„...wij schilderen zonder stof, zonder modellen, zonder hof, koning of keizer om ons breed te gevoelen... wij knopen in onze schelp en rijksschilders van den twijfelijs der vreugdeboeiende handelingen.“

JOZEF ISRAËL, „Spanje.“²⁾

„...eine nicht genug zu verdassende Isolierung der Bankästler von den anderen Künstlern...“

OLOTO WILHELM, „Ein Mahnwort.“

In het najaar van 1874 verschenen in „De Arnhemsche Courant“ een 4-tal artikelen van een ongenoemde onder den titel „De Kunst als Regeeringszaak“. Zij bedoelden Thorbecke's bekende uitspraak „Kunst is geen Regeeringszaak“ toe te lichten en te verdedigen.

De bedoeling was zeker uittreffend, maar het resultaat was het geenszins. Met toenemende beklemming leest men welke uiterst bekrompen denkbeelden, ook in heldere hoofden, een vaste plaats verkregen hadden. Niet zonder grond werd er op gewezen hoe „Thorbecke zich steeds heeft vastgeklapt aan de gedachte, dat waar de Regeering uitgenodigd werd om Kunst of Wetenschap te bevorderen, de voornaamste of wellicht de enige aanleiding tot dit verlangen gelegen was in de zucht om kunstenares en wetenschappelijke mannen te beschermen en te verrijken.“

Het was dus een dankbare taak voor Jhr. Mr. Victor de Stuers om deze weinig hoffelijke theorieën te bestrijden met al de scherpzinnigheid waarover hij beschikt; en hij had zijn landgenooten aangemoedigd en verweert te zamen in een Brochure³⁾ om hen op te wekken tot levenderiger tegenstand en beter inzicht. Het loont ongetwijfeld nog steeds de moeite om van dit geschrift kennis te nemen; bij meer wat de aandacht ten zeerste verdient zal men er in lezen, dat reeds vele jaren vroeger de Algevaardigde Wintgens geklaagd had over „het kwijnen van sommige takken van kunst, „die alleen kunnen leven, „waar de staat hulp van kunstenares tot versiering zijner gebouwen inroeft.“

Aan zoo iets echter was in den kring van Minister Thorbecke blijkbaar nimmer gedacht! Dat de Kunst iets anders zijn kon dan een artikel voor „den rijken liefhebber“, dat ze een noodzaak zou kunnen zijn voor een waardig huishouden van den Staat, die zijn openbare Monumenten behoeft zoo goed als zijn voeding en verdediging — het was aan doovemans oor geprekt.

¹⁾ Met toestemming van den auteur overgedrukt uit „De Gids“.
²⁾ Da Capo. Een woord over kriegsering, Kunst en oude Monumenten, door Jhr. Mr. Victor de Stuers. 's-Gravenhage, D. A. Thimus, 1875.

Maar het verzet was er; het bleef zelfs, door een algemeene beweging voortdurend gesteekt, de traagheid en onverschilligheid bestoken; en somtijds met waarlijk onverwacht gunstige gevolgen. Wie thans de Brochure van den heer De Stuers even inziet, dien moet het treffen, dat er toch inderdaad iets verkregen is van het vele dat toen nog zoo zeer tot het ruime gebied der vrome wensen behoorde! Het Rijks-Museum is op grootsche wijze gebouwd, de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten (die toen steeds met het Museum in één gedachte verbonden was) gesticht, de Grafelijke zalen zijn gerestaureerd; men kan in het algemeen dankbaar erkennen dat de belangstelling der Regeering langzamerhand getrokken werd naar de oude kunst, die behouden moet worden, en naar de nieuwe, die den steeds verminderenden schat van het oude zal moeten aanvullen.

Maar gewonnen is de strijd nog geenszins en wij hebben ook in dit jaar weer een der belangrijke conflicten kunnen volgen, die zich daarbij telkens voordoen. Het was toen de Minister van Buitenlandsche Zaken een wetsontwerp indienende waarbij de noodige gelden werden aangevraagd, opdat de Nederlandse Regeering een passend kunstwerk zou kunnen aanbieden voor het in aanbouw zijnde Vredespaleis.

De Memorie van Toelichting bij het Wetsontwerp had het navolgende over de geschiedenis van het geschenk mededeeld:

Zoals bekend is heelt de Tweede Vredes-Conferentie in hare bijeenkomst van 16 October 1907 met algemeene stemmen een nota aangenomen van den heer d'Estourelles de Constant, een der afgevaardigden van Frankrijk, waarin de wensch werd uitgesproken, dat de ter Conferentie vertegenwoordigde regeeringen door giften, bestaande in voortbrengselen van nationale vriehed of kunst, zouden bijdragen tot den bouw of de versiering van het Vredespaleis. Door een groot aantal landen is aan dien wensch gevolg gegeven en ook de Nederlandse Regeering meent dienovereenkomstig te moeten handelen. In verband met een door het Bestuur der Carnegie-Stichting aan den ondergetekende gedaan verzoek worden daarom de noodige gelden

18000 gulden — „aangevraagd voor de aanbieding derzerjds van de gekleurde ramen, die noodig zijn voor de hooiltrap van het paleis en de rotonde van het eerste bordes, waarop zal komen te staan een door de Amerikaansche Regeering toegezegde grote marmeren groep voorstellende eene allegorie van den Vrede door het Recht.“

De plannen der Regeering waren voorlopig door de Volksvertegenwoordiging niet onverdeeld gunstig ontvangen.

Men wilde gaarne weten, of de Regeering niet reeds andere geschenken had gegeven, voorts waarom de keuze gevallen was op een voortbrengsel der glasschilderkunst en niet op een product van eenigen anderen tak van kunstnijverheid, en ten slotte werd in overweging gegeven zorg te dragen, dat tussen verschillende hier te lande bestaande glasbranders een prijskamp werde gehouden".

Zoo waren dus alle elementen aanwezig voor een belangrijk debat, dat dan ook op een der warme Junidagen onze aandacht in spanning kwam houden. Met onverwachten ijver en belangstelling werd de gedachtenwisseling geopend door Jhr. Mr. Victor de Stuers en ze werd verder bijna uitsluitend door hem, door den Minister van Buitenlandsche Zaken Jhr. de Marees van Swinden en door den Voorzitter van het Bestuur van het Vredespaleis Jhr. van Karnebeek. Het officiële verslag der belangrijke besprekingslezingen ge-

voelt men echter het gemis van één element, dat wellicht al te zeer zou kunnen onthoren: de toelichting en aanvulling der kunstenaars zelve, die zich door de praktijk van hunnen arbeid een eigen ervaring en overtuiging konden verwerven.

Het bedenkelijke van dit gemis werd ook tijdens de besprekking gevoeld en herhaaldelijk werd een beroep gedaan op ongenoemde autoriteiten buiten de Kamer, om de uitgesproken meningen te schrageren.

Niet eeuvel duide men het dus, dat ik een poging waag om te dezen in het zoo belangrijke debat te completeeren met enige opmerkingen die, naar ik in gemoede meen, vooral in de ervaring hun oorsprong vinden. Ik zal daarbij strikt vermijden enig oordeel uit te spreken over de opdracht zelve, die ik gaarne door het allerbeste resultaat bekroond zal zien. De belangrijkste onderwerpen trouwens werden naar aanleiding van de opdracht in het geding gebracht en het schijnt mij wenschelijk slechts hierbij aansluiting te zoeken. De keuze der Glasschilderkunst zien wij dat, eigenaardig, genoeg, geheel voorbijgegaan; bedenkingen en verweer beide, zij gelden hoofdzakelijk de wijze waarop de Regeering zich als „Lastgever“ had gedragen, en zij brachten achtereen volgens verschillende belangen ter sprake, die men, ter wille van een rechte waardeering der verschillende revoeringen, aldus zou kunnen rangschikken:

1e. De houding en verplichting der Regeering.
2e. Het al of niet wenschelijke van „Prijsvragen“.
3e. Het Bestuur van Monumentale Bouwwerken en ten slotte 4e. De verhouding van de Kunst tot de Industrie.

De heer de Stuers begon met kortelijc te herinneren aan het verloop der zaak, om dan uiteen te zetten hoe groot zijn telurstellung was over het antwoord des Ministers op de vragen der Tweede Kamer. „Het antwoord des Ministers is geweest, dat hij... gemeend heeft aan het Bestuur der Carnegie-Stichting de meest mogelijke vrijheid van handelen te moeten laten, zoowel omtrent de keuze des vervaardigers als omtrent de uitvoering. Toen zijn ingekomen de adressen van een 12-tal Nederlandse glasbranders, die allen aangedrongen hebben in de gelegenheid gesteld te worden om mee te dingen. Inmiddels is er in de pers tot mijn verbazing een berichtje verschenen, zeggende dat die glasbranders te laat kwamen, want dat dit zaakje reeds bedisseld was en de bestelling al was gedaan aan een bij naam genoemde firma. Ik heb toen de vrijheid genomen aan den Minister te vragen, hoe dat zat, of inderdaad die bestelling had plaats gehad en zoo ja, wanneer en door wie... Het antwoord: in de plaats van vierkant te zeggen, dat de bestelling heeft plaats gehad of niet plaats heeft gehad. Antwoordt hij dat er een afspraak is gemaakt door het bestuur der Carnegie-Stichting met een bepaald genoemde firma en dat dit zijn instemming had.“

Dat is, volgens den heer De Stuers, de loop der zaak geweest en zijn opinie er over doet hij er direct op volgen.

„Zij is deze dat de behandeling van die zaak niet behoorlijk geweest is.“ Wie als kunstenaar het conflict nadert, zal aanstonds onderscheiden dat de betrokken Minister hier in een dubbele kwaliteit wordt toegesproken; in de eerste plaats als lid der Regeering, die als zoodanig niet voldoende rekening zou hebben gehouden met de rechten en het oordeel der Tweede Kamer, en het spreekt van zelf dat hij zich, wat dit deel van het geding aangaat, van elke inmenging zal onthouden.

De meest ernstige bezwaren van den heer De Stuers betreffen echter, wel bezien, den Minister als lastgever

tot een kunstwerk, dus niet in zijn verhouding tot de Tweede Kamer, maar in zijn verhouding tot de Kunst. Hier wordt de zaak dus anders en schijnt een gepaste deelname mij zelfs plicht. En het eerste wat ons dan treft is de vrijmoedigheid waarmee den Minister bij herhaling toegevoegd wordt: „Gij weet er niets van". Ongetwijfeld werd aldus met zeldzame scherpte de aandacht gedrongen naar wat bij het doen eener opdracht van het grootste belang geacht moet worden. Alleen in zake van Kunst werd een dergelijke voorlichting geheel uitgeschakeld; wat er bestond werd in den loop der jaren niet versterkt maar geheel opgeheven. Maar daardoor werd ook onmogelijk gemaakt het eenige wat men van een Minister eischen mag: dat hij zich, in zake van Kunst, om advies wenden zal tot hen, die daarvoor zijn aangewezen.

Zelfs indien het zeldzame toeval het eens zou voeren zou, dat een Minister van Buitenlandsche Zaken ook een veelzijdig kunstkenner was, dan zou wellicht nog bewijfelijk mogen worden of hij wel tot zijn gewichtig ambt geroepen werd om, bij de behartiging onzer buitenlandsche Staatkunde, naar zekere bekende beginselen, ook nog leiding te geven aan werken van kunst naar zijn persoonlijk inzicht.

Maar, al te zeer behoeven wij op deze vraag niet in te gaan. De Minister, wellicht juist gedreven door zijn ernstige belangstelling in kunst¹ heeft met een lofwaardige openhartigheid erkend er weinig of niets van te weten. Hij kaaft echter, niet zonder gemoedelijke ironie, den bal terug en deelde de Kamer mede, „dat hij blij zou zijn indien hij door den loop van het debat wijzer zou zijn geworden".

Indien de zoo omzichtig gekozen woorden al niet letterlijk zeggen dat naar de meening van Z.Exc. ook de Kamer er niets van wist, ze bedoelden toch zeker wel omstrethare bevoegheid een uiterst bedenkelykentwijfel uit te spreken. En het scheen wel of de woorden daarom met zoo veel zorg gekozen werden, omdat de aangevallen Minister gevoelde, dat zoo min als van hem van de Tweede Kamer een betrouwbare kennis van Glasschilderkunst verwacht mocht worden.

Het komt mij voor dat dit volkomen juist gezien was. Zoowel de keuze van ministers als die van kamerleden berust op overwegingen, waarbij aan kunst niet of slechts als iets zeer bijkomstigs kan worden gedacht. Trouwens — onze staatslieden hebben reeds vroeger volkomen begrepen dat het niet de taak der Hooge Landsregeering zijn kan zich met alle grote vraagstukken, die zich kunnen voordoen, rechtstreeks te bemoeien. Want het zou ongehoorde eischen stellen aan hun bekwaamheid niet alleen, maar ook aan hun fisieke krachten. Een verdeeling der verschillende departementen in atdelingen, met de daaraan verbonden ambtenaren, bleek niet eensaldoende hulp. Voor de behartiging der wetenschappelijke belangen werd de Koninklijke Akademie van Wetenschappen gesticht, die de Regeering in voorkomende gevallen van raad dient, evenals dit voor technische aangelegenheden door het Koninklijk Instituut van Ingenieurs geschiedt.

Het is natuurlijk geenszins de bedoeling geweest met de stichting dezer instellingen wantrouwen uit te spreken omtrent de persoonlijke bevoegheid in deze materie van onze staatslieden, want zoowel eminente geleerden als ingenieurs heeft men in den loop der jaren als ministers en kamerleden aan den regeeringsarbeid ziendeelnemen.

¹ Aan de Rijk-Academie herinnert men zich met dankbaarheid hoe hij in 1892 een uitnemende studie over den zog. Prix de Rome publiceerde, die er ongetwijfeld belangrijk toe bijdroeg om deze instelling te bevestigen.

Maar wel mag men er de erkennung in zien van het begin dat het raadzaam is de Regeering en Volksvergadering bij de behandeling van zaken van wetenschappelijk belang de voorlichting te verschaffen van een wetenschappelijk instituut. En tevens werd door de stichting dezer instellingen het goed recht der wetenschap erkend om bij belangrijke vragen ook gehoord te worden.

Alleen in zake van Kunst werd een dergelijke voorlichting geheel uitgeschakeld; wat er bestond werd in den loop der jaren niet versterkt maar geheel opgeheven. Maar daardoor werd ook onmogelijk gemaakt het eenige wat men van een Minister eischen mag: dat hij zich, in zake van Kunst, om advies wenden zal tot hen, die daarvoor zijn aangewezen.

Wij hadden in de eerste helft der toe eeuw zelfs twee Instituten, die tot taak hadden de Regeering voor te lichten: een Koninklijk Instituut, dat behalve voor de belangen der wetenschap, ook (door zijn 4e klasse) voor die der kunst zou te zorgen hebben, en de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten die toen, door haar samengestelde organisatie, daarvoor eveneens in aanmerking kwam. Maar de 4e klasse werd in 1851 opgeheven en er bleef alleen over een Koninklijke Academie van Wetenschappen.

Reeds toen maakten de kunstenaars zich hierover ongerust en de Maatschappij Arti et Amicitiae richtte zich tot de Regeering met de vraag: „Wie zal nu voortaan de Regeering in zake van kunst voorlichten?" De Minister, tot wie den vraag gericht was, antwoordde, en niet zonder rede, met een verwijzing naar de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten.

Weinige jaren later echter werd ook deze opgeheven en hoewel zelfs een man als Bosboom mede voor het behoud van een raadgevend Instituut gepleit had, werd er in de Kamer ternauwernood over gesproken.

Wij zijn ongetwijfeld met onze beide instellingen, Instituut en Academie, niet gelukkig geweest; men mag zelfs aannemen, dat een ernstige teleurstelling ook onder de besten nu en dan ongeduldigen maakte. Maar men zou waarlijk al te onnozel handelen door aan te nemen dat het juist de verlangens der meest bevoegden waren, die een zoo prompte ophelling bewerkten. Hadden ze iets begeerd dat een nieuwe uitgang voor de beeldende kunsten vorderde, dan zou men gezien hebben hoever hun invloed ging! Doch deze ophelling gaf gelegenheid tot zuiniging en was een concessie aan de nog heerschende smakeloosheid en versuffing! Thans komen de debatten van den 30sten Juni ons in het klaarste licht zetten, wat we aldus gewonnen hebben. Nu elk verantwoordelijk Instituut ter voorlichting der Regeering ontbreekt, heeft men toch inlichtingen moeten zoeken. Waar en bij wie? Wij vernemen het niet. De Minister heeft geïnformeerd bij mannen, „die veel met geschilderde glazen hadden te doen gehad" en de heer Van Karnebeek vond een zeker kunstwerk voldoende verdedigd met de verzekering dat „iedereen" het mooi vond.

(Wordt vervolgd).

BOEKBESPREKING.

„HANDLEIDING VOOR DE VERSIERINGSTECHNIEKEN VAN HET SCHILDERSAVAK", DOOR C. P. VAN HOEK. AMSTERDAM, VAN MANTGEM EN DE DOES 1911.

Dit werkje is verschenen als No. 2, in de „Bibliotheek voor Schilders". De aard van het onderwerp brengt mee, dat het veel minder belangrijk is dan No. 1, „Handleiding voor het Huisschilderen". Men kan ook eigenlijk niet verlangen, dat over zulke eenvoudige technieken als

waarover in de eerste 3 hoofdstukken gehandeld wordt, namelijk schabloneren, pausen en biezentrekken, door eenig schrijver belangrijke dingen zullen worden gezegd. Op geheel ander terrein komt de schrijver in de hoofdstukken 4 en 5, behandelend resp. de stof schildertechniek en het reliefschilderen. Wij zagen de producten van beide werkwijsen enige malen op tentoonstellingen en ook, doch uiterst zeldzaam, in de praktijk. En het viel niet mee. Nemen wij daarbij in aanmerking, dat beide methoden in een nieuw gebouw niet toe te passen zijn, dan vinden wij in deze technieken weinig wat ons kan interesseren.

Anders staat dit met de in hoofdstuk 8 behandelde spattechniek. Dit is een wijze van werken die op vele plaatsen met goed gevolg kan worden toegepast. Maar juist hierover is de schrijver niet zoo uitvoerig als wel wenselijk was. Hij geeft den indruk alsof de spattechniek veelal in oliieverf wordt gedaan, terwijl dit toch meest altijd geschiedt in hout of waterverf. De techniek en ook het resultaat zijn dan geheel anders.

Hoofdstuk 9 diverse versieringstechnieken, had wel gemist kunnen worden. Schilderwerk versieren met de calecomanie, gekleurde kristalsteenen of plaatjes paarlemoer, achten wij geen aanbevelenswaardige manier. Wij kunnen dan ook, waar de schrijver met te zeggen, dat een schilder om iets moois te maken „niet altijd met verf behoeft te beginnen en te eindigen", deze uitspraak slechts voor een heel klein gedeelte onderschrijven.

Amsterdam, Maart 1912.

JOHAN L. TOL.

INGEZONDEN.

In verband met het verslag van de 131ste vergadering op 20 Maart 1912, zag ik gauwe opgenomen dat in geene deele door mij een betoog is gehouden voor het navolgen der oude meesters in dien zin, dat we een herleving van historische opwarmingen uit vervlogen tijden perken tege moet mogen gaan. Ik zou daardoor de enigste persoon geweest zijn die op den bewusten avond hiervoor gepleit had, en niets is minder mijn bedoeling geweest. Al vertrouw ik nu wel, dat dit niet uit mijn woorden in 't algemeen is opgemerkt, ook naar aanleiding van hetgeen de voorzitter mij toevoegde; toch heb ik gemeend even te moeten repleveren, na het verslag voor tweederlei uitlegging vatbaar is en te meer daar het verslag der „N. Rott. Cour." mij die woorden liet zeggen. Zoo vind ik het voor een vereeniging als „A. et A." welke zoo vol warmte, zoowel van het bestuur als van de leden, die het de moete waard vonden op dien avond aanwezig te zijn, des te meer jammer dat ik de enigste wanklank zou veroorzaakt hebben, door een dergelijk betoog.

Ik heb gezegd juist de oude meesters na te volgen in dien zin: om te doen als zij deden, een bouwwerk frisch en krachtig uit hun eigen tijd te geven en zoolang we in de bouwkunst een reflex van een gansche maatschappij van een geheel volk zien waarin de beschaving afspeelt, zolang zal men bouwkunst een gemeenschapskunst van de hoogste orde noemen. Ik heb tot getuigenis geroepen, die enkele voorbeelden aan den Dam, welke ons nog resten uit het eind der 15e eeuw, de 16e, 17e en 18e eeuw, en zou er aan toe kunnen voegen, dat wij vroeg-twintigste eeuwers het voorrecht hebben genoten van dienzelfden Dam in al zijn klaarheid hebben kunnen aanschouwen het krachtige nieuwe leven dat uitstraalt van de beurs; en al zullen we binnen enkele jaren moeten heengluren langs een grooten mode-magazijngevel of modegevel-magazijn, toch zal de waarachtig gezonde bouwkunst haar toren boven uit doen zegevieren, het

„duur uw nur" tartend, boven kleinzieligheden van het heden zich verhijdend en zien bewaarheid door het komend geslacht. Moge A. et A. hieraan blijven voort werken.

W. A. E. VAN DER PLUIJP.

Amsterdam, einde Maart 1912.

VAN ALLERLEI AARD.

OFFICIEELE KUNST.

Het gesprokene ter laatste Jodenvergadering geeft het „Alg. Handelsblad" de volgende regeling in de pen:

„Met enige belangstelling hebben wij kennis genomen van de besprekingen over de Dambebauing in het Genootschap „Architectura et Amicitia". Zij die het artikel van een van onze medewerkers in ons blad van Zaterdagavond 13.1. hebben gelezen, weten dat wij ons niet de conclusies, waartoe het genootschap gekomen is, geheel kunnen verspreiden. De meusing, dat het bestuur van risk of gemeente niet kan en mag voorzchriften vaststellen in en wie moet bouwt, dat de staat niet mag bepalen en veroordelen wat kunst is, dat de kunst vrij moet blijven, werd echter, na lange na niet door ieder in die vergaderingen geduld. Toch heeft de vergadering ten slotte verklaard dat het stadsbestuur ook wat den Dam betreft niet verder mag gaan dan voorschrijven dat hij elke bebouwing een prijsvraag moet worden uitgeschreven. Het verste ging het raadslid Gubben, die zich sinds enige jaren gelezen den gemeentelijk telefoonbedienst heeft verlaten, blijkbaar tot een gezaghebbend architect heeft opgewerkt. Een architect levendens, wiens oordeel van zeer groot gewicht is, daar zijn advies als deskundige voor zijn partgnooten voorcker groote waarde zullen hebben. Dit kunnen wij niet geheel beamen. De mogelijkheid, dat bisschoppen sinds juist de sociaaldemocratische raadsfractie de moederheid in den Raad zal hebben, is volstrekt niet uitgesloten en het is dus wel van belang te vermelden dat deze sociaaldemocratische specialiteit op het gebied van bouwkunst een voorstander is van een keuring van architecten door het gemeentebestuur, die dan echter weer, als wij het goed begrijpen, dat keuringsrecht nu delegeren aan de moederheid van een architectenvereniging. In „reactionaire" richting mag niet gescrewd worden. Reactionaire richting — heeft dat vroeger sans régalisse?"

En had eigenlijk Jacob van Campen, die de typisch Hollandsche kunstvormen van zijn tijd voorzag en mode imitatiemodellen aantrede, het officiële gemeente-bestuur van denigheid onthouden moeten worden? Elke reactionaire architect moet door den raad met een bouwverbod gestraft worden — en die heer Gubben wil duidelijk beginnen niet al de architecten van de huiden weder het Rijksmuseum en die van Bijenkorf en Groot Club. Slechts die niet reactiemuren krijgen het gemeentelijk schoonheidssmerk, dat in den behalve de eminente bouwmeesters van de beurs ook die van Cafè de Bisschop. Wij hadden hier even op deze nieuwe toekomst — mogelijkheid van statiehmouling, thans op knastgebied, willen wijzen. Reeds geven de schoonheidscommisies ons een klein begin van officiële kunst, wij zullen wellicht niet meer kunnen doen, dan het allerleukste verhinderen. Wij herinneren ons wel voorbeelden, dat de zelfvalide vergenigingsvoorzitters van de kant-hij-niet-meldt-van-den-dag met het allerleukste iets hebben gehaald dat latere geslaagden schoon noemden. Reeds daarin ic, bisschop, het aanvaard kan worden, een gewaar gelijgen, eveneens als verplichte prijsvragen — anders dan op kleine schaal als h.v. bij de Dambebauing — een gevaar inlezen, indien den bouwers niet volkomen vrijheid wordt gelaten zelf de jury te benoemen. Voorlopig echter hebben de kunstenaars zelve niet van deze officiële kunst willen weten."

He behoeft wel geen betoog, dat het H.blad de besproken kwestie nog niet duidelijk inziet.

PROMOTIE DR. J. KALF.

Toen prof. dr. A. A. Nijland, rector-magnificus der Utrechtse universiteit, Dinsdagmiddag zijn rede over „Het cultuursterke en gelegenheid van den 27sten februaridag, van de stichting der Hogeschool" uitgesproken had, sloot deze mededeling van het in de vergadering van den Academischen Senaat van 21 Februarie genomen besluit, waarbij het Eredoctoraat in de Nederlandse letteren was verleend aan den heer Jan Kalf, secretaris van de commissie voor de Monumenten van Kunst en Geschiedenis, waarna sgr. prof. dr. W. Vogelsang uitnodigde als diens promotor te willen optreden. Prof. Vogelsang wees er op, hoe de heer Kalf zich reeds in hechten kring in den lande een grote mate van bekendheid had verworven door geschriften, hetals als politiek publicist, of door zijn strijdvuurige, weldoorwichtige artikelen uit de Kroniek, doch hoe het niet soeveret deze geschriften waren, die tot het nemen van het besluit aanleiding hadden gegeven. In al zijn geschriften viel, zelfs onder het vijfdeensarcasme, een sterke liefde te onderscheiden tot de zaken, waarover door Kalf werd geschreven: het complex der wetenschappen, die de beschrijving der monumenten ten doel had.

Prof. Voegeling herinnerde vervolgens aan het afbreken sijner academische studien, waarop een tijd van monumentenstudie of meer nabij was gevuld. De in den tijd van zijn hand verschenen werken nagaande, wees spr. er op, hoe Kalf tal van vraagstukken in deze op grondige wijze behandeld en hoe hij zelfs meerdere kwesties voor goed had opgelost. In zijn werk over de Monumenten uit de Baromie van Beede schijnde zelfs iets monumentaals, niet in den omvang, doch in de praktische wijze, waarop de schrijver zijn opeind had volgehouden, door de voorsturende mate van het hoger wetenschappelijk inzicht, waardoor hij zijn arbeid had voltooid.

De promotor eindigde met den wensch, dat de heer Kalf ook in de toekomst, tot heel der wetenschap werkzaam zou mogen blijven voor den verloop dan tevens tot meerdere luister der akademie Utrechtse Hoogeschool.

Dr. Kalf dankte den Senaat voor de verleende onderscheiding en voor de waarderende wijze, waarop hij, ook bij mondje van den promotor, was gehuldigd. Spr. wencht echter niet dat voor hem persoonlijke aangezamen van den onderscheiding te refereren, doch wel de meer algemeene betrekkingen van die oecenscheiding te erkennen, welkij bij en in succeze te mogen zien. Spr. zag er imm. een erkenning in van het prachtvraagende zijner houding, hoe hij was opgekomen tegen het exclusief filologisch karakter van de literarische studie aan de Nederlandsche universiteiten. Wel bestond reeds in zijn studiediaet toen hij aan de Amsterdamsche universiteit het onderwerp in de letteren en wijsbegeerte volgde, een leerstaal voor de esthetica, door niemand minder dan door Allard Pierson bekroon, doch het onderwerp in dien tak van wetenschap kwam niet tot zijn recht, wijf het indien het verband van het universitaire leergaan stond. Spr. had toen de filologische eischen afgezworen, hoewel sich bewust daarmee afstand te doen van een doelmatig in den Nederl. letteren. Daar dus datzelfde was opgetreden tegen het exclusief filologisch karakter der literarische studie aan de hoge school, was deze erkenning voor hem een dankbare voldoening.

Niet minder echter was dit voor de waardering van zijn persoonlijken arbeid, waar die onderscheiding in verband gebracht werd met zame beschrijving van Nederlandse monumenten, waarbij hij eenne in Frankrijk en Duitschland reeds lang met succes toegepast teekenhoude had trajecten ingang te doen vinden, welket brukbaarheid men ook in ons land reeds had erkend. Spr. waarschuwde deze onderscheiding vooral ook als blaf van vestingwerken en mede er de verklaring van den senaat dezen Universiteit in te mogen zien, dat men nog meer werk van hem verwacht, ten einde diens eerstel te rechtvaardigen.

ACADEMIE ROTTERDAM.
In de latste maandagsoordach van de Academie is gestreden aan het woord geweest de heer J. Gratama, bouwkundig ingenieur te Amsterdam, die een voorstel heeft gehouden over de *Modern Nederlandsche Architectuur*.

De spreker vond het geen dankbaar onderwerp, waarover hij het woude wenschen te voeren. In de eerste plaats hiervan niet, omdat van alle kunsten de bouwkunst het publiek het minst bereikt. Appreciatie van de bouwkunst komt of niet in aanmerking of geheel achteloos. In dit verstand klaagde de spreker ook over de weinige belangstelling van de pers. Van de latere architectuur konst zoodijs niet in de bladen voor. Doch, gefalkt, komt hier, volgens den heer Gratama, enige kentering ten goede. In de tweede plaats vond hij zijn gekozen onderwerp niet dankbaar omdat de moderne architectuur, ook de Nederlandse, nog niet tot volle schoneheid is gekomen. Toch is het wenschelijk, haat te bespreken, om daardoor langsmoorhand bij de heerschende verwarring eenigen leidraad van den algemeenen gang van ontwikkeling van de nieuwe bouwkunst te geven.

Spreker gaf vooraf in grote lijnen een schets van de ontwikkeling van de bouwkunst in dit algemeneen en nu in verband met de geslotelike en maatschappelijke ontwikkeling in de vorige en nuw, om er dan op te wijzen, dat de architectuur thans weer als kunst wordt beschouwd, dat men nu in een nieuwe periode verkeert, waarin men meer en meer den stijlmaak dan rug toekent.

Aan de hand van een groot aantal interessante fotootjes liet de heer Gratama inteken, dat de moderne bouwkunst moet beschouwd worden als een streven naar schone rationalisme. Uit de periode van 1870 tot 1890 liet hij verschillende voorbeelden van

overgangen — het Rijksmuseum geeft een uitnemend voorbeeld van overgang van den ouden stijl naar de nieuwe vormen — om dan meer uitvoerig stil te staan bij het werk van Berlage, den bouwmeester van de moderne architectuur. In het bijzonder besprak hij diens meesterwerk: de Amsterdamsche Beurs en verhoede ook het nieuwe gebouw van den Amsterdamschen Diamantbewerkersbond, dat, maar sprekers mening, een van de mooiste scheppingen van Berlage is.

Dan volgde werk van enige volgelingen van Berlage, vervolgens het American-Hotel te Amsterdam van Kroonhout, de koloniale kamer te Nijmegen, van Limburg, enige voorbeelden van moderne bouwkunst, waarin Engelse en Duitse invloed merkbaar waren, en ondelyk heel knap werk van de Bazel, die van een geheel ander beginsel uitgaat dan Berlage, door te streven naar de uiterste harmonie in de architectuur.

Ten slotte gewaagde de heer Gratama van de plannen tot bebouwing van den Dam en omgeving in de hoofdstad, onderwerp de bouwplannen van "de Bijenkorf" en "de grote Club" aan een vluchte critiek, in welke plannen hij tal van teleurstelling moest constateren een westerblok van den stijlmaak, om dan den wensch uit te spreken, dat de uitvoering van de grote bouwplannen in vryheid der commerciële geesten van ons land, in het bijzonder van het stadhuis en post- en telegrafiekantoor alhier, soude mogen getuigen van echte, waarlige, moderne bouwkunst.

SCHOOL VOOR KUNSTNIJVERHEID, HAARLEM.

In de School voor Kunstnijverheid te Haarlem zal bij genoegname deselven gedurende de maanden April, Mei en Juni een buiten-gewone cursus worden gegeven in het maken van filigranenwerk. Deze cursus zal eenmaal per week en wel op Vrijdag gescrende 6de, van negen tot twaalf uur.

Hij den cursus en thans in het emallieren plants heeft kunnen zich nog belangstellende voor deze maanden aanzullen. Deze cursus wordt twee dagen per week, drie Dinsdag en Woensdag gegeven. Voor nadere inlichtingen wende men zich tot den Directeur van het vengenoemde institut.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 12. Gastnum te Katwijk aan Zee door H. J. Smit, met afbeeldingen van plattegronden, gevels en het inwendig. Een wijziging der woningwet, door Schauil, Waterbouwkundig werk op Texel, door Anton Salms, met afbeeldingen. De beveiliging tegen brandgevaar van hoge gebouwen, door Mr. W. H. A. Elzinga-Schauuil te Hilversum. De technische opdring van den oprichter der militaire genie.

DE BOUWWERELD No. 32. Blijspel of willekeur? De bouwverandering en het woningvergraft, door D. E. Wentink. Vergelijkende afbeeldingen van bebouwingen aan den buitenrand einer stad, voorheen en thans. Het huis "de Hinthoorn" te Delft, afbeelding van de bouwkomst. De technische opdring van den oprichter der militaire genie.

I. EERSTE PRIJSVRAAG "GODEFROY". Programma in No. 6, levering 9 Mei a.s.
II. NAT. BOUWK. STUDIEPRIJSVRAAG, "LANDELIJKE WOONING". van de Vereeniging van Ned. Baksteenfabrikanten. Programma in No. 7.

III. PRIJSVRAAG VAN HET MAANDBLAD "SIERKUNST". Programma in No. 7.

IV. Twee prijsvragen aangeschreven door de Kon. Nedel. Landbouwvereniging. A. Ontwerp van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerp van Boeierslen. Programma's in No. 9, levering 15 Januari 1912.

V. Prijsvraag voor een Affiche voor de Internationale Gas-Tentoonstelling te Amsterdam, programma in No. 9, levering 24 April 1912.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap. — Fabrieksfotografie. — Moderne bouwkunst in Amerika (Verslag). — Een nationaal geschenk. — Boekbespreking. — Ingemeten. — Van allerlei aard. — Weekbladen en Tijdschriften. — Prijsvragen.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, CORN. SCHUYTSTRAAT 30, AMSTERDAM; Voor het plantwerk "De Architect" en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, "Parkricht", Hobbemstraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad "Architectura", in Nederland f. 120 per kwartaal; buiten Nederland f. 10.— per jaar bij vreeslithetabell.

ADVERTENTIEN in het weekblad "Architectura": 25 cent per regel. In herhaalde plantaaing rubet.

Het orgaan wordt wekelijks gratis toegestaan aan alle leden van het Genootschap. De statutaire contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor genoemde leden f. 12.—, voor binneneind f. 7.50 en voor adspiraatleden f. 5.—. Donateurs zijn nu de minstens f. 10.— per jaar te betalen. Zij ontvangen gratis het weekblad "Architectura" en het plantwerk "De Architect". Voor allen betrekende de verdeling van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgever.

ARCHITECTURA

ORGAN VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUIM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARDHOESSTRAAT 1746, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

I. Als gewone leden worden voorgesteld de heeren D. Goldschmeding Jr., bouwkundig teekenaar te Amsterdam, door de heeren J. Roosing Jr. en G. J. Rutgers, en A. van Vliet, bouwkundige te Amsterdam, thans buitenlid, door de heeren J. H. Walle Izn. en J. Roosing Jr.

II. In de 131^e vergadering zullen de onderwerpen voor de Genootschapsprijsvragen van dit jaar word vastgesteld. Den leden wordt verzocht opgave van zoodanige onderwerpen te doen.

III. In de 131^e vergadering zal het bestuur voorstellen de door de Herzieningscommissie ingediende concept-statuten goed te keuren. Met het oog hierop wordt bedoeld concept 14 dagen te voren ter lezing gelegd in de bibliotheek.

JAN DE MEIJER, te Secretaris.

VERSLAG VAN DE 131^e GEWONE LEDENVERGADERING, GEHOUDEN OP WOENSDAG 3 APRIL 1912 IN HET GENOOTSCHAPSLOAAL IN PARKZICHT.

De voorzitter, de heer H. A. J. Baanders, opent de vergadering met een "hartelijk welkom" aan de aanwezigen, leden en talrijke introducees, en in sonderheid aan Prof. Dr. H. Brugmans die in ons midden is tot het houden eener voordracht getiteld "Een Bezoek aan een Nederlandsche Stad in de Middeleeuwen".

De notulen der vorige vergadering worden hierna gelezen en onveranderd goedgekeurd.

Gewezen wordt op het adres in zake de Dambebouwing dat door ons Genootschap verzonden is aan B. en W. van Amsterdam als resultaat van de discussie in de laaste vergadering. Dit adres, gevolgd door een van ongeveer gelijke strekking en verzonden door de Afd. Amsterdam van de Mij. tot Bev. der Bouwkunst schijnt, te oordeelen naar een courantenbericht niet zonder resultaat te zullen blijven; althans naar luid van dit bericht zullen B. en W. voorstellen doen aan den Raad.

Voorgelezen wordt een schrijven van het Ned. Cement-Syndicatu huidende als volgt:

ITEM OVER DE HANDELSMERKEN DER NATUR-CEMENTAFRIEKEN.

De heer S. J. Rutgers c.s. welke in opdracht van het gemeente-bestuur van Rotterdam de cementindustrie in de omgeving van Doornik bestudeerde, vestigde er reeds in zijn brochure "Een beroek aan verschillende cementfabrieken" de aandacht op, dat handelsmerken niet den minsten waarborg geven, daar bij verschillende Natur-Cementfabrieken meer dan 15 merken werden aange troffen.

Van deze "Normen" zijn exemplaren hier verkrijgbaar. Rotterdam, Maart 1912.

merken gedeponeerd en als bewijs hiervan sommige dier fabrieken er op na houden om haar product aan den man te kunnen brengen, behoeven slechts te worden genoemd:

Grand' Fontaine met 7 merken, Joossin & Co. met 8 merken, Du mon & Co. met 11 merken, waaronder het merk "Legen", Alexandre Dufresne met 14 merken, waaronder het merk "Le Plomb", Antwerp Portland Cement Works met 16 merken, waaronder het merk "Neckroome Hand", J. B. Leman & Co. met 64 merken, waaronder het merk "Tunnel", Union Fraternelle met 35 merken, waaronder het merk "Arend", enz.

De collectie merken ligt hier ter inzage, modat U zich ervan kunt overtuigen, dat die verschillende fabrieken er zooveel fantasiemerken op na houden.

Bovendien werden b.v. een "Arend" en een "Leeuw" in verschillende vormen elk circa 25 maal gedeponeerd, terwijl o.a. de Portland-Cementmeester Heideberg & Mannheim A.G. aanspraak maakt op het oorspronkelijke handelsmerk "Leeuw". Men accepteert dus niet alle cement, welke in voorzet van een handelsmerk "Leeuw", als Heideberg-Cement. Ook de meeste andere merken der Portland-Cementfabrieken werden door de Natur-Cementfabrieken magneert.

Verder is het een feit, dat de meeste de handelsmerken der Natur-Cementfabrieken geen naam der fabriek dragen; zij moeten dus alleen dienst doen om het artikel een naam te geven, zonder dat de herkomst wordt intuukt. Men kan er echter van op aan, dat alle cement, dat onder merken, welke niet den naam der fabriek en de plaats van herkomst dragen, dus onder fantasiemerken wordt aangeboden, bestis Natur-Cement te. Slechts enkele Natur-Cementfabrieken passen haar eigen naam toe. Wat niet deze fantasiemerken wordt beoogd, ligt duidelijk voor de hand. Men komt op die manier tegemoet aan de wenschen van sommige handelaren, die willen verhogen dat zij Natur-Cement voor Portland-Cement aansluiten. Verkrijgt dan ook een merk een slechte reputatie, dan kunnen in datzelfde cement onder een ander merk aanspoelen en als veel beter dan het voor gaande aanzien. Men wachtet zich dus voor de levering van cement uit fabrieken die er zulke fantasiemerken op na houden.

De werkelijke Portland-Cementfabrieken zetten allen op hunne zakken en vatten, alsofde op de hooches en blikjes den juistest naam harer fabriek, alsofde de herkomst. Ditz hebben dus haare eigen naam te verlezen, en dit is, ten minste reds enige zekerheid, dat men niet een goede fabriek te doen heeft. Alle cement, welke niet Doornik (Tourne), Alain, Vinx, Antwerp, Bruxelles, Calonne, Chercq, Gant, Ramerupt en Gent (Gand) afkomstig is, is bestis Natur-Cement. Zoals gezegd, setten sommige dier fabrieken ook haare naam op de verpakking en men late zich dus daardoor niet misleiden. Het ligt zeer zeker niet in de bedoeling van ingenieurs architecten, Natur-Cement voor Portland-Cement te ontvangen en het is daaronder moedig, dat bij elke levering een bewijs van herkomst wordt gevorderd, om, wanneer men bestis Portland-Cement verlangt en als herkomst een der plaatsen Doornik (Tourne), Alain, Vinx, Antwerp, Bruxelles, Calonne, Chercq, Gant, Ramerupt en Gent (Gand) wordt opgegeven, het cement, als zijnde Natur-Cement, te kunnen weigeren.

Ook verdient het aansleven de Duitsche Normen voor Portland-Cement van December 1908 voor te schrijven, welke bepalingen bevatten, waardoor de levering van Natur-Cement in plaats van Portland-Cement wordt tegen gegaan.

Van deze "Normen" zijn exemplaren hier verkrijgbaar.

Rotterdam, Maart 1912.

Ditschrijvenwordt(is) bovenindien circulaire verspreid.

Woonhuis van Martin, Buffalo, N.Y.

Hierna erlangt Prof. Dr. H. Brugmans het woord tot het houden zijner voordracht die met onverdeelde belangstelling wordt gevolgd en met herhaald applaus beloond; 't geen des voorzitters plicht, den spreker dank te brengen, gemakkelijk maakt.

Een résumé dezer voordracht zal in de kolommen van ons orgaan verschijnen.

Na ballotage worden vervolgens met algemeene stemmen tot het Gewoon-Lidmaatschap toegelegende heeren C. Rol, Jan Baanders, A. H. Jansen en F. J. Staal.

Tijdens de stemming brengt de voorzitter dank aan den heer Van Zwindrecht die namens het Nederl. Cement-Syndicatu ter vergadering is en des gevraagd inlichtingen verstrekkt omtrent de vertoonde handelsmerken, welke op misbruiken wijzen in den hadel in dit zoo belangrijk materiaal.

In herinnering wordt gebracht dat in de volgende vergadering de onderwerpen voor de uit te schrijven Grootschapsprijsvragen zullen worden vastgesteld; voor opgaven waarvan ieder lid wordt uitgenodigd.

De heer Rutgers berinnert aan het idee dat de heer De Jongh ons bestuur aan de hand deed om n.l. naast den zakkalender ook een wandkalender uit te geven. Wellicht kan dit idee bij de keuze der prijsvraagonderwerpen in beschouwing komen.

Verder deelt de voorzitter nog eens mee dat ook in de volgende vergadering zal worden voorgesteld de herziene statuten vast te stellen, waarom het concept ter visie is gelegd.

Uit de vragenbus komt de volgende mededeeling en vraag: „A.s. Maandag wordt bij de opening van de N.Z. Kapel de eerste collecte gehouden ten behoeve van den bouw eener nieuwe Nederl. Herv. Kerk te Amsterdam. Is 't niet te overwegen het kerkbestuur te vragen daarvoor een prijsvraag uit te schrijven?" Deze vraag zal door het bestuur behandeld worden.

R.

MODERNE BOUWKUNST IN AMERIKA.
FRANK LLOYD WRIGHT, ARCHITECT TE CHICAGO.
Vervolg van pag. 100.

Hiermede zou deze korte verhandeling als beëindigd kunnen worden beschouwd, ware 't niet dat er onwillige vergelijkingen gemaakt werden tusschen de toestanden welke ten onzent overheerschend zijn en die van het grote land van den dollar. — „dat liefde voor de bouwkunst deel uitmaakt van het leven van den Ameri-

kaan" — lezen wij, en „bij de overheid de belangstelling levendig is, getuige de grootsche opzet van de openbare gebouwen, prinkende met pralende pracht, zij 't ook een andere als wij deze zouden wenschen" — Zóó nadrukkelijk en zóó algemeen kunnen wij van liefde en belangstelling in dit verband helaas ten onzent nog niet spreken. Met hoge waardering mag wel worden erkend dat sedert de jongste kwarteeuw ten deze reeds heel wat ten gunste veranderd is, dank zij de onafgebroken in 't werk gestelde pogingen van met geloof en vertrouwen toegewijde beoefenaren onzer kunst. Want liefde is bij velen ontbrand, belangstelling gewekt bij overheid en volk, dit lijdt thans geen twijfel meer. Immers in het feit dat courantartikelen gewijd worden aan, vraagstukken gemaakt worden van, kwesties opgeworpen worden over onze bouwkunst, ligt de bevestiging van het bestaan van die genegenheid.

En waar deze aanwezig is, bestaat des te meer grond voor het hoopvol vertrouwen dat uit hetgeen wij thans bezitten aan kunst en beoefenaren een goede, gezonde bouwkunst zal geboren worden. Waar de voorwaarden voor het bestuur aldus gunstig kunnen geacht worden, daar wekt thans belangstelling de vraag naar het wezen, de geaardheid, den groot en de bevordering daarvan. Hoewel voort sommigen blijkens hun woord en daad onbegrijpelijk, heerscht omtrent deze punten allerlei verdeeldheid, verwarring, vertroebeling van denkbeelden; ergo oneenigheid en onderlinge bestrijding, en dit ondanks de positieve mening van enkelen, dat in den grond der zaak allen het eens zijn. Inderdaad dit is even raadselachtig als, naar de uiterlijke verschijnselen oordeelende, waarschijnlijk; en — wie zal deze verwarde denkbeelden ordenen, de zinnen richten, de verdeelde meningen brengen tot het inzicht van het eenig ware? De tijd en zijn helpers!

Frank Lloyd Wright heeft een „afkeer van de overleving, is was van alle stilimitatie, van vorm en conventie, van overgeleverde gehechtheid aan een of ander type" en — kwam met zijn kunst tot den eigen aard, den aard van zijn volk, van zijn land, van de toestanden waarin hij met zijn kunst werd geplaatst.

EEN NATIONAAL GESCHENK
door Prof. A. J. DERKINDEREN,
Vervolg van pag. 102.

Hoe het ook met onze opgeheven Instituten gegaan is, dit, men zal het moeten erkennen, is zeker wel de minst gewenschte toestand. Ook in de kunst bestaat de be-

Woonkamer in het Landhuis van Ward W. Willits, Highland Park, Ill.

hoeft aan een openlijke en waardige behandeling. Ook hier wil men weten hoe en door wie wordt geadviseerd. Dan kunnen de kunstenaars en allen, die zich voor kunst interesseren, gerust zijn en zo niet, zij weten wie ter verantwoording of toelichting of verklaring mag worden opgeroepen. Thans nu den Minister van uit de Kamier zijn onwetendheid verweten wordt, en deze zijn wantrouwen omtrent de bevoegdheid der Kamer uitsprekt, nu er geen erkend en verantwoordelijk Raadgever is, nu moeten de meest vage aanduidingen omtrent ongenoemde adviseurs ons leeren hoe de opdracht tot een belangrijk kunstwerk, een nationaal geschenk nog wel, tot stand komt.

Met te meer recht en nadruk mag op het bedenkelijke van dezen toestand gewezen worden, omdat enige kunstenaars van onbestreden gezag zich zoo duidelijk hebben uitgesproken. In de dagen immers, toen het Rembrandt-feest van 1906 in voorbereiding was, circuleerde in de dagbladen een bericht, dat door den Minister Dr. Kuypers gewerkt werd aan de instelling van een Instituut der Schoone Kunsten, waarvan de opening tijdens het voorgenomen feest kon worden tegemoet gezien. Het is wel een publiek geheim, meen ik, dat Minister Kuypers daartoe de medewerking had ingeroepen van Jozef Israëls en H.W. Mesdag (Schilders), Dr. Cuypers en Prof. Evers (Architecten), Dr. A.J.M. Diepenbroek (Componist), Prof. Bart van Hove (Beeldhouwer) en Prof. P. Dupont (Graveur). Het heeft, naar men beweert, waarschijnlijk niet aan de hartelijke instemming der hier genoemde kunstenaars gelegen dat van het gehele plan niets gekomen is.

Maar het gemis der instelling zal men zeker blijven gevoelen zoo dikwijls kunstwerken bij de Regeering in behandeling moeten komen. Men mag zelfs aannemen dat er tijdens de merkwaardige besprekingen van den 31e Juni menigmaal gedacht is aan het zoo noodige Instituut. De rondborstige verklaring van onzen eminenten Minister van Buitenlandse Zaken: „ik verheig mij op wat ik vandaag nog leeren zal", mag niet ongemerkt langs ons gaan, zij eischt een ander antwoord dan woorden, zij vraagt een daad: de wederinstelling van een Instituut der Kunsten.

Maar van hoe grote betekenis dit alles wezen moge,

het kwam in het debat niet zoozeer op den voergrond en veleer trok de aandacht zich samen op de vraag: of prijsvragen gewencht geacht moeten worden of niet. En waarlijk niet zonder reden. De Kunstenaars hebben er zich herhaaldelijk en bij verschillende gelegenheden over uitgesproken en veelal ongunstig. Reeds tijdens het Congres der Mij. tot Bevordering de Bouwkunst in 1892 werd er over de wenschelijkheid van Prijsvragen menige harde noot gekrakt; al luidde de conclusie ook ten gunste, uit het verslag der discussie blijkt wel dat de tegenstanders zich niet onbetuigd lieten. En het is nog slechts korten tijd geleden dat Dr. Jan Veth in een voortreffelijk artikel al de bezwaren samenvatte die in Kunstenaarskringen tegen de openbare Prijsvragen wel steeds zullen worden gevoeld.

Bevreemdend is het dan ook de heer van Karnebeek te hooren veronderstellen dat het stelsel van Prijsvragen aangenaam moe zijn voor de „daarbij betrokken kunstenaars", en dat het desniettemin geen aanbeveling verdient.

Neen — indien er iets pleit voor het stelsel, dan is het dit, dat het in het algemeen zoo onaangenaam is voor de Kunstenaars; dat het met geringe kans op beloeming of succes zoveel van hen vergt en dat zij het toch blijven verdedigen.

Maar bovendien hadden de bestrijders der Prijsvragen een ongelukkig moment toen beweerd werd dat zij nimmer in de Kunst hadden thuis behoort en de heer de Stuers afdoende kon herinneren aan het schoone tijdperk der Italiaansche Renaissance. Zoo echter geraakten wij hoe langer hoe verder van de enige vraag die hier eigenlijk aan de orde was: het gevaar, in het algemeen, van *persoonlijke opdrachten*. En toch hier lag de kern van het geschil. Niet de bezwaren tegen prijsvragen waren actueel; maar die tegende rechtstreeksche opdracht zoo als hier bedoeld werd. De heer de Stuers had het duidelijk gezegd toen hij de voortreffelijkheid der beginstigde „firma" bestreed en het geval veronderstelde dat werkelijk de beste keuze gedaan ware. „Ware dit het geval geweest, ik zou gezwegen hebben en hebben gedacht: de zaak is in goede, ju, zelfs beste handen, het kan niet beter; laten wij dus geen stof opjagen, vooruit maar! Dit is echter volstrekt niet het geval." En nog eens in een ander gedeelte zinner reden deed

hij uitkomt dat hij niet steeds een Prijsvraag zou eischen, zeggende: „Als ik, als particulier, voor mijn trap-raampjes noodig heb, dan mag ik voor de vervaardiging er van kiezen wie ik wil, en daarin kan ik willekeurig en arbitrair te werk gaan. Maar een Minister, aan het hoofd der Regeering staande, die gaat aanbieden een Nationaal geschenk, mag niet zoo handelen”.

Zoo was dus niet het punt van geschil de absolute deugdelijkheid van het prijsvragenstelsel; maar men gevoelde zich bezwaard over een directe opdracht als thans werd voorgenomen en — oordeelde daar tegenover een Prijsvraag, met haar gebreken, beter.

Voor de Kunstenaars schijnt het mij van groot belang de aandacht bij de aldus nieuw gestelde kwestie te houden. Hun bestrijding heeft blijkbaar zijn invloed in wijder kringen niet gemist. Maar geen hunner heeft er zeker aan gedacht dat wij, als een gevolg daarvan, persoonlijke opdrachten zouden krijgen, waarbij de bevoegdheid der lastgevers ontkend wordt en de raadgevers ongenoemd blijven. Dan missen wij immers de waarschagen die er toch altijd in de openbare behandeling der Prijsvragen gelegen zijn en steeds zullen dus dezelfde bezwaren en bedenkings moeten rijzen. Niemand is er dan van verzekerd dat kunstvaardigheid alleen van invloed zal zijn bij keuze van een Kunstenaar. Want het worde hier bescheiden maar openhartig gezegd: moge ook het niveau der Kunstgeduld zijn in den loop der tijden, evenzeer duidelijker het vermogen in onze bestuurders om tot groote Kunst op te wekken en gelegenheid te openen. Vroeger had men Bischoffsheim die wonderbare goudsmeden waren en Vorsten die den Paleisbauw verstanden. Maar thans is dit haast niet mogelijk meer; het feit ligt er toe, de groote lastgevers voor de Kunstenaars schijnen uitgestorven.

Het zou zeker al zeer onredelijk wezen, indien men hier van de mannen een verwijt wilde maken, die de zoo bij uitstek ondankbare taak hebben van ons steeds ingewikkelde maatschappelijk Bestuur.

Maar het zou even onredelijk wezen het gevraagd te ontkennen, dat hierin voor de openbare en nationale Kunst gelegen is; het gevraagd dat onbevoegdheid, en wat daarvan het gevolg zijn moet, groter aandeel erlangen in de totstandkoming van openbare kunstwerken dan gewenst of geoorloofd is.

En daarom zal onder de Kunstenaars het denkbeeld van Prijsvragen steeds voorstanders vinden; daarom zal het ook zekere populariteit blijven behouden, — waarlijk een niet te onderschatten voordeel in een land waar men nationale geschenken in Kunst kan doen zonder dat iemand (den heer de Stuers werd terecht lof gebracht voor zijn geïsoleerd maar moedig optreden) er zich om bekomert.

Wat echter in de gevoerde debatten niet minder de aandacht verdient, dat is het Bestuur van grote Bouwwerken, waar het direct de belangen der Beeldende kunsten te behartigen heeft.

De heer van Karnebeek heeft ons daarover eenige mededeelingen gedaan die de belangrijkheid der kwestie zeer duidelijk naar voren brengen.

„De Nederlandsche Regeering is begonnen met harer-zijds als geschenk aan te bieden het doen maken van muurschilderingen en daar is een heele correspondentie over gevoerd. De Carnegie-Stichting heeft echter dat aanbod niet aangenomen en gezegd: neen, in dit gebouw kan ik die muurschilderingen niet gebruiken”. En, zoo lietste de heer Van Karnebeek nog toe: „het

„geldt hier niet een nationaal geschenk waarbij men zou zeggen: wij zullen eens zien of op het een of ander gebied iets moois kan gemaakt worden in dit land en dat zullen we geven; neen, het geldt de voldoening aan een wens uitgesproken door het Bestuur der Stichting „dat de verantwoordelijkheid draagt voor den bouw van het Vredespaleis“. Het is dus een feit dat de Regeering ook nog over iets anders heeft gedacht dan over geschildeerde glazuren. Waaronder er niet gedacht is aan het aanbieden van een dier schoone schilderijen die den roem onzer moderne Nederlandsche Kunst uitmaken — wij vernemen het niet. Maar wat ook de regeering gedacht zou hebben, — een schilderij of een tapijt, een geschildeerd-glas of een muurschildering, welk kunstwerk het geweest zou zijn, waarmede zij de eer des lands en den schoonen naam onzer kunst in dit internationale Paleis een rechte vertegenwoordiging zou willen geven, — de Carnegie-Stichting was er om ten slotte uit te maken: eerst wat men gebruiken kon, daarna nog van wie men het gebruiken kon. Wanneer ik dit niet zonder ernstige bedenking vind, dan bedoel ik daarmee geenszins bezwaar te maken tegen een centraal Bestuur bij den bouw van het Vredespaleis, noch om het op te nemen voor een verlenging, door niemand geuit, maar door den heer van Karnebeek in het geding gebracht: „dat het Bestuur van de Stichting gedwongen zou kunnen worden aan te nemen wat geboden wordt, geen keus zou hebben, zich zou moeten neerleggen bij wat men geven wil“.

Het wordt zeker algemeen erkend dat het Bestuur der Stichting noodig heeft „het vertrouwend oor alle Regeeringen gesteld in hen die den bouw van het Vredespaleis op zich hebben genomen, wif het zijn moeilijke taak kunnen vervullen“. Maar met bijzonderen ernst dringt zich dan toch de vraag naar voren: Wie, wat is in dit geval de „Carnegie-Stichting“ die het ene aanbod niet aannam en het andere wenkte?

Natuurlijk wordt die Stichting in de eerste plaats vertegenwoordigd door het Bestuur dat dan ook in het vervolg van het debat steeds als zoodanig genoemd wordt. „Ik heb de eer“, aldus sprak de heer de Stuers, „de vijf heeren die dat bestuur vormen alle te kennen; het zijn mannen die ik hoog-schat om hun ontwikkeling op menig gebied. Ik erken dat zij op menig gebied verre boven mij staan; alleen neem ik de vrijheid om dat wat de Glasbranderij betreft niet te erkennen. In dat opzicht staan zij niet hoog“.

Er was niemand in de Kamer die hiertegen protesteerde en ik geloof zeker dat de geachte Staatslieden zelven er ook nimmer aan gedacht hebben zich een voordeel in deze Kunst aan te matigen. Zij hebben, zoo mag men aannemen, slechts lofwaardig en correct de verantwoordelijkheid aanvaard voor de adviezen van hun Architecten. Want dezen zijn bij het Vredespaleis, zoowel als bij elken Bouw, de enige en hoogste raadgevers der Lastgevers, in alles wat den bouw betreft.

Zij hebben dus (toen eenmaal uitgemaakt was dat men niet zou zeggen: wij zullen eens zien of op het een of ander gebied in dit land voor / 18000 iets moois gemaakt kan worden), zij hebben bepaald wat het nationaal geschenk dan wel zijn zou, ook hoe het zijn zou en waar het zou worden vervaardigd.

Nooit kwam waarschijnlijk de eenzijdige en onvoldoende inrichting van het Bestuur onzer openbare werken in een pakkender feit ter sprake dan hier. En al is het een moeilijkheid, waarvan de besprekung wellicht gevoeligheden kan wekken, zij dient bij deze gelegenheid te worden aangewezen en toegelicht. Van belang voor de Bestuurderen, raakt zij echter direct den

werkkring der Architecten, en de mogelijke ontwikkeling eener Monumentale Kunst.

Ongetwijfeld wordt er terecht geklaagd over de geringe waardeering die den arbeid der Bouwmeesters ten deel vult. Er is, het moet erkend worden, geen moeilijker en geen ondankbaarder kunst dan die van den Architect. Hoe is zij door de steeds wisselende tijdsomstandigheden bedreigd geworden! In de grootscher en primitiever verhoudingen van voorheen was ook de Architect een handwerker en een beeldende kunstenaar. Maar de ongunst der tijden, mag men wel zeggen, heeft hem steeds meer buiten de praktijk der beeldende kunsten gedrongen; ja, het schijnt wel dat de laatzestentallen van jaren het hier dreigend gevraagd komen versterken.

Het verval der oude ambachten, het opkomen van zovele en gecompliceerde materialen, het fabrikmatische groot-bedrijf, de algemene industriële omzetting van het maatschappelijke leven — zij nadert, voor den Beeldhouwer, voor den Schilder en den Musicus, den Architect, die midden in het moderne leven, met de middelen die dat leven hem ten dienste stelt, zijn werk doen moet. En zoo treedt meer en meer het isolément in, dat door de Bouwmeesters zoozeer gevreesd en verworpen wordt. Intusschen — wij moeten daarbij de werkskracht, de energie, en menige nobele poging dubbel waardeeren en hun de belangstelling schenken die hun moeilijken arbeid toch slechts ten goede kan komen. Het is juist uit deze gevoelens dat dan de bedenking moet rijzen, die ik hier ter sprake breng.

Voor alle kunstwerken den Bouw betreffende vraagt een Lastgever of een Bestuur allereerst en alleen het advies van zijn Architect. En dan is er ter wereld geen positie met minder controle en groter alleenheerschappij dan die van den Architect tegenover de wachtende beeldende Kunstenaars. Hij kiest, en sluit buiten; hij bepaalt wanneer de arbeid der beeldende Kunsten zal beginnen; natuurlijk zegt hij wat er gedaan zal worden en hoe het gedaan zal worden; ook hoeveel geld er voor dezen arbeid, na aftrek van al het andere (dat hij noodiger oordeelde), nog beschikbaar zal zijn. Zoo wordt het monumentale Gebouw dat eenmaal, in gezonder tijden, de uiting was van het beeldend vermogen des Volks en de krachten der Gemeenschap, het persoonlijk werk van den Architect. En al behoort nu het geven van zekere leiding en advies tot de natuurlijke taak des Bouwmeesters, men gelooft toch niet dat een zoo absolute en geïsoleerde over macht hem ooit bij de oude kunstwerken werd toegestaan of aangewezen.

Het is inderdaad een dwaling, gevolg eener niet te ontkennen verslapping, dat het karakter van een monumentaal Gebouw allein door den Architect zou moeten worden bepaald, zoals dit thans meermalen geschiedt. De eenheid die er door verkregen wordt is geen artistieke maar een zuiver industriële. En het verheit waarlijk de positie van den Architect niet dat zijn Lastgever van deze dingen gewoonlijk geen verstand heeft en hij dus de geheele vrije beschikking krijgt over de Beeldende Kunstenaars. Het ontroont hem, het voert hem uit het rijk der Kunst in de werkwijze der fabrieken.

En de beeldende Kunstenaars? Ze staan als machteloze individuen onder de bestuursmaatregelen van den Architect. De eenvoudigste aannemer heeft tegenover den Architect een verzekerde positie. Immers, voor dat het werk begon zijn alle eischen en voorwaarden neergelegd en vastgesteld in bestek en begrooting; de betalingen zijn gebaseerd op vaste cijfers, en mocht er een conflict komen, welnu, dan heeft hij zijn vakvereeniging, die hem niet zonder hulp laten zal. Voor den beeldenden

Kunstenaar bestaat dit alles niet. Vroeger zorgden de gilden voor een zekere representatie van het vak, thans komt elk gebouw tot stand zonder dat de beeldende Kunst, redelijk vertegenwoordigd, ook maar een enkel woord heeft kunnen medespreken. Het schone woord van Victor Hugo, die daarmee een treffende karakteristiek gaf der oude Monumentale Bouwwijze: „Le temps, c'est l'architecte, le peuple c'est le maçon“, is wel menigmaal herhaald, maar hoe weinig wordt het ter harte genomen!

Het is nog niet lang geleden dat de schilder van de zoo uitnemend geslaagde muurschilderingen in het gebouw van den Nederl. Diamantbewerkersbond, de heer R. N. Roland Holst, tot een groep jongere architecten sprakende, hon op het hart bond: dat zij in de eerste plaats er voor te zorgen hadden dat hun medewerkers van de Beeldende Kunst vrijgelaten zouden worden.

De hartelijke en zoo welgemeende raid doet duidelijk zien van welke vreeze ieder Kunstenaar bevangen is die den eenmalig zoo-schoone gemeenschapsarbeid der bouwende Kunsten nadert. Men behoeft, bij de huidige verhoudingen, voor die „volledige vrijheid“ niet ernstig bezorgd te zijn, want het zal ten slotte zeker door allen worden toegegeven dat die volledige vrijheid den grondslag der Monumentale Kunst ondergraven zou.

Hoeveel echter zou reeds bereikt zijn indien een regeling getroffen kon worden waarbij erkend werd, dat de Beeldende Kunsten niet geheel aan den Architect behooren onderworpen te zijn. Het zou ongetwijfeld den Beeldhouwer, den Schilder en vele anderen een vastere positie geven waar zij in den bouw betrokken worden, maar het zou vooral den Architecten en hun werk ten goede komen. Zij zouden weer hartelijke medewerkers vinden in hun kunstbroeders, die het toch zoodenzakelijk tegenwicht geven tegen de steeds oprinnende industrie, zij zouden metterdaad de noodige hulp erlangen om hen op te heffen uit het gevreesde isolément, dat echter voor het grootste deel door de thans bestaande verhoudingen veroorzaakt wordt.

Vreemd mag het heeten, dat onze zoo buitengewoon actieve Architecten-Genoootschappen zich nog nimmer met deze moeilijkheid hebben bezig gehouden. Toch schijnt een eerste daad hier niet onmogelijk. Er bestaan reeds voorschriften voor nationale en internationale Prijsvragen. Welnu, wie neemt het initiatief opdat door deze voorschriften een betere inrichting der jury's wordt verkregen, zoodat deze niet meer uitsluitend uit Architecten, maar o.a. ook uit Beeldende Kunstenaars worden samengesteld?

Wellicht zou een dus samengestelde jury niet behoeven ontbonden te worden, wanneer de prijzen zijn toegekend, maar kunnen zij als Raad van Advies of van Arbitrage voor den duur van het werk behouden blijven.

Ieder Architect die de sterke aanraking met de eischen zijsns tijdens als iets begerlijks weet te begrijpen en inziet dat zijn administratieve opperpositie veel eer een valsche last¹⁾ is dan een sterke steun, zal het voordeel, ook voor hem, van zulke regeling erkennen. En de Colleges, die in ruimere zin als Bestuur of Lastgever optreden, zij zouden meer kans hebben op een in elk opzicht deskundige voorlichting bij hun zoo moeilijke taak, waaraan zoo grootte verantwoordelijkheid verbonden is.

De meest eigenaardige en meer actuele kwestie die op dien gedenkwaardigen josten Juninde Kamertersprake

¹⁾ Het pijnlijk conflict Wallot-Strick: bij den bouw van het Rijksdaggebouw te Berlijn is een der vóóreinstige voorbeelden.

kwam lag echter het diepst verscholen. Het is in het algemeen die der verhouding van Kunst en Industrie, van Kunstenaar en Fabrikant, en meer bijzonder hoe wij ons deze verhouding in de Glasschilderkunst te denken hebben. Ze werd niet alleen door den Minister, maar ook door den heer van Karnebeek meermalen in het debat betrokken.

Het is echter een onderwerp, zoozeer verband houdend met de praktische beoefening der Kunst, dat het alleen van uit de beoefening met de vereischte scherppte kan worden bekeken; en wij mogen dus nannemmen dat wij ook hier de adviezen hebben na te speuren, die door de autoriteiten werden ingewonnen. Alles wel overwegen de schijnt het mij dan dat deze adviezen van een zekere oppervlakkigheid entenden niet vrij te pleiten zijn. Wat is immers, ten opzichte der evolutie van Kunst en Industrie, het grootste en niet te loochenen verschijnsel? Dit: dat de Kunst meer en meer door de Industrie verdronken wordt.

(Wordt voortgezet.)

DE AFFICHE-KWESTIE OP DE VERGADERING VAN HET KUNSTENAARSVERBOND.

Op de agenda van de op 30 Maart j.l. gehouden jaarvergadering van het „Verbond van Nederlandse Kunstenaren", was door het Algemeen Bestuur van dien Bond de volgende motie geplaatst:

„De vergadering spreekt haar afkeuring uit over „het misbruiken van een groot kunstwerk, daartoe niet bestemd, tot aanplakbiljet, gelijk zal gebeuren door de Commissie van de Vierjaarlijksche tentoonstelling te Amsterdam".

De voor deze vergadering door het Genootschap „A. et A." afgevaardigde leden stelden echter voor de motie aldus aan te vullen:

„... mede daar deze handelwijze duidt op een missenning om elke kunst en elk kunstambacht binnen de grenzen van eigen aard te houden en het de belangrijke strooming van onze dagen, die een nauwere aansluiting en zuiverder verhouding tusschen de beeldende kunsten verlangt, verduistert".

Zij deden dit met de volgende overwegingen: Dat door het aannemen van de motie zoals deze was voorgesteld door het Algemeen Bestuur, alleen zou worden erkend dat de Commissie van de Vierjaarlijksche tentoonstelling door het aldus misbruiken van Rembrandt's teekening voor een vlakversierend doel, het karakter der vrije kunstproductie had miskend.

Dit toch achten de afgevaardigden van het Genootschap „A. et A." niet voldoende, want erger dan deze miskenning van Rembrandt's kunst die ten slotte door deze misbruik niet direct werd geschaad, achten zij het feit dat een commissie benoemd door B. en W. en geroepen om leiding te geven aan een kunstmanifestatie uitgaande en gesubsidieerd door de gemeente Amsterdam, zoo kortzichtig voorbij had gezien de noordzakelijkheid om elke kunst en elk kunstambacht binnen de grenzen van eigen aard te houden, en de gelegenheid ongebruikt heeft gelaten om de decoratieve kunst te doen volvoeren waar toe deze kunstuitleiding alleen geacht kan worden in staat te zijn.

Zij achten verder het aannemen van de ongewijzigde motie beneden de waardigheid van deze vergadering van kunstenaren, immers hiermede zouden deze slechts erkennen, dat zij niet op 't zeer achterlijke standpunt van de commissie van de 4 jaарlijksche Tentoonstelling stonden, die hiermede blijk gal minstens 25 jaren terug te zijn in aesthetisch inzicht. Toen ter-tijde nog achtte men een

voorwerp „vercieri", zoo 't slechts de reproductie bevatte van een schoon schilderij of beeldwerk, en thans wordt deze opvatting alleen nog gehuldigd door hen, die van den aard en het wezen der decoratieve kunst geen helder inzicht hebben. De afgevaardigden van „A et A." achten te meer de aanvulling der motie noodzakelijk, wijl uit het gebeurde met het affiche 't duidelijk aan het licht kwam, dat het comité der 4 jaарlijksche tentoonstelling te uitsluitend uit personen voor wie slechts de zoogenaamde vrije kunsten recht van bestaan hebben.

Ware de samenstelling der commissie anders geweest, dan zou op deze Tentoontelling ongetwijfeld de bouwkunst ook hare plaats hebben gekregen en behouden, en zouden de bestaande betere inzichten over decoratieve kunst niet zoals thans, door het affiche zijn verduisterd.

Het kwam de afgevaardigden voor, dat een kunstmanifestatie uitgaande en gesubsidieerd door de Gemeente, niet mag geven een zoo éénzijdig beeld van de kunst dezer dagen, en zij betreuren het, dat een Tentoontelling als die hier bedoeld, met voorbijgaan der bouwversierings- en gebruikskunst slechts het schilderij en het vrije beeldhouwwerk naar voren zou brengen, en aldus een zeér éénzijdig beeld zal geven van het tegenwoordige kunstleven. Zij betreuren dit niet alleen als feit, maar ook omdat hierdoor het cultuurinricht, dat een nauwere aansluiting en zuiverder verhouding tusschen de beeldende kunsten verlangt, rechtstreeks wordt geschaad. En 't was daarom, dat de afgevaardigden van het Genootschap „A. et A." een wijziging en aanvulling van de motie voorgesteld, die met groote meerderheid door de vergadering werd aangenomen.

In het volgend nummer verschijnt een kort overzicht over de overige punten, welke in deze vergadering behandeld zijn.

RED.

INGEZONDEN.

De heer van der Pek gelieve: 1e. in „Architectura" van 3 Febr. j.l. een drukfout te verbeteren; op pag. 40 te kol. 2e regel v.o. staat *ou* moet zijn *door*.

2e. Te bedenken dat zijn vertaling van het woord „visie" door: „inzicht" niet de enig mogelijke, en hier ook niet de juiste is. Onder kunstenarsvisie pleegt men te verstaan: het door den kunstenaar gezien. Zijn geestelijke voorstelling e.v.z.

De omzetting van: de karakteristiek van het motief der Kunstenarsvisie, — wordt dan: het kenmerkende der bewegreden van des kunstenars geestelijke voorstelling.

3e. In acht te nemen, dat klaurblykelyk in regel 7, 2e kol. pag. 40, een komma op de verkeerde plaats is gekomen en een woord is uitgevalen.

Daar behoort te staan: in welke, evenals in een zaad de ontwikkelde plant, *de voltoide vorm* zich bevindt.

Voorts meen ik dat de vrager ter vergadering bedoelde te zeggen: de kunst (ontwerp)-daad is *vrije* scheppingsdaad, welke (bij de uitwerking) zou te controleren zijn door het systeem.

Ik stelde daartegenover dat niet controleren, maar leiden de taak der wiskunst is.

Men had het dus m.j. niet over „een maatstaf bij de beoordeeling" eener vrije schepping.

K. DE BAZEL.

TENTOONSTELLING VAN KLEIPRODUCTEN.

Door de Vereeniging van Nederlandse Baksteenfabrikanten is besloten om ter gelegenheid van de tentoon-

stelling van ingekomen ontwerpen op haar prijsvraag: „Landelijke Woning", van 8—23 Juni 1912 eene tentoonstelling te houden van baksteen en andere kleiproducten, in de zalen van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402 te Amsterdam.

Het doel van deze tentoonstelling zal voornamelijk zijn

de schoonheidsqualiteiten van de materialen der bak-

steenindustrie te doen uitkomen. Daartoe zal de tentoon-

stelling op een bijzonder aantrekkelijke en smaakvolle

wijze worden ingericht.

Teneinde algemeen meerderde waardeering te bewerken

voor deze bij uitstek Vaderlandsche industrie, zal de ten-

toontelling zoowel voor leken als voor vakmannen

gratis toegankelijk zijn.

Er zal voor worden gezorgd, dat ter tentoonstelling alle

gewenste inlichtingen kunnen worden verstrekt.

De tentoonstellingscommissie bestaat uit de heeren D.J.

van Wijk, Baksteenfabrikant te Geldermalsen; C.J. Hen-

dricks, Baksteenfabrikant te Woerden en L. Zwiers, Ar-

chitect te Amsterdam.

De inrichting der tentoonstelling zal geschieden door

den Architect L. Zwiers en uitgevoerd door de Kun-

stuebillereninstelling „t Binnenhuis".

Aanmelding van exposanten moet geschieden voor 20

April 1912 bij den Algemeen Secretaris der Vereeni-

ng van Nederlandse Baksteenfabrikanten, den heer

J.H. Janson, Bisschop Hamerstraat 1—a te Nijmegen,

of bij een der vorengenoemde heeren leden der tentoon-

stellingscommissie.

Wij komen op deze tentoonstelling nader terug.

En daar nu de bouwkunst, zoals gezegd, is de kunst der gemeenschap, gaat de strijd over de bouwkunst om de schoonheid in het algemeen, in dit geval om de antieke of de moderne schoonheid. Geen kleinerheid voorwaar, eens zeker niet. Het gaat om het allerhoogste, en ook al weer omdat het om het allerhoogste gaat, is de voorvering daarvan moeiteloos mogelijk, het verset er tegen harlekinkig.

Dat verset komt natuurlijk van hen die liever de oude bouwkunst gehandhaafd zien, dan van hen die een nieuwe schoonheid verlangen. Het zijn dus tegenoverstellingen die tegemoetstaan: staat de overtuiging, dat de oude bouwkunst ons nog kan voldoen, en de overtuiging, dat voor een nieuwe maatschappelijke cultuur de oude bouwkunstige vormen geen toepassing meer kunnen vinden.

... In den Haag is men bezig iets veel ergers te doen door met

weerontwikkeld gekozen een schouwburgbouw in elkaar te zetten. De heren Von Fellner en Holmer die het nu ten slotte toch zoeken

mogen doen, al is het dan ook zonder eigen gevel sic, mogen er

natuurlijk niet weinig trotsch op zijn ten slotte den prijs te hebben

behaald in een prijsvraag met een Engelschen architect en een ad-

ministratief van de gemeentewerken, — waarmee waarlijk geen

geringschatting is bedoeld van den inderland talentvolle jongen

bouwkundige. Maar daar de wijze waarop de schouwburgcom-

missie den zaak heeft voorleerd en behandeld werden de Neder-

landsche architecten uitgescholden: zelfs voor de bemoeiing van

deze oosters werden niet nodig gescreed van Hollandsch

architect te raadplegen; de leden der schouwburgcommissie konden

al zelf wel doen. Wat was dit heer van Malsen wel zeggen als het

timmerwerk niet zijn fabriek door een paar schoomakers moest worden

beoordeeld?

Toch weten de heren Von Fellner en Holmer beter dan de com-

missie zelf, een feit waarvan ik mij door een persoonlijk onderhoud

met hen kan overtuigen, dat er in ons land wel krachten zijn die

een schouwburgproject kunnen maken, soodanig zic' vermoedelijk

er misschien behalen verlaat tot een concentratie te zijn uitgenodigd.

Maar nu die uitnoodiging kwam, hadden in nog meerdere concurrenten

somsch beiden genoegd, mits de Jury ware samengenoegd gewest

uit ledens tot voorleerd bevoegd. Moet de Hollandsche bouwkunst

zich nu niet veel laten welgevallen, zelfs de grata beledigingen

leggen verfragen, — beledigingen die haer... door famigeroten

zelf worden toegelicht? Gelukkig alweer, dat zij althans in het

bouwteam wordt gewaardeerd, al blijft het ergerlijk bestaan, dat

niets tegenover datzelfde buitenland wordt beladen.

Er kan dus wel worden gezegd dat de ontwikkeling der bouwkunst

op gesonde basis ernstig wordt belemmerd, al moet worden mege-

geven dat de gemiddelde leuten ook nu wel tot de allernegste behoeften

Maar ook hij de architecten zullen schamen de inzichten rondan-

te zijn verfruchtend betreffende die eischen die deze tijd stelt, dat alzij

nu maar wordt sloriggaan met de toepassing van oude stijlvoornamen

die daar waar die met die eischen in noordzakelijke houding kom-

men. Zij behoren, wat het liggen betreft, niet geleerd en niets ver-

trouwen dat de vormen die zij maken een karikatuur zijn van de ou-

sprakelijks."

Hirsch krijgt op het Leidse Plein en den architectuur, ik wil schrijf de heer Berlage — alleen bepalen tot het aesthetische geval als nodig, en dan weer de vraag stellen in hoeverre de moderne eischen van grote lichtopeningen vereenigbaar zijn met een icoelijke architectuur. Het prachtige van de klassieke Palladiantsche en den lichter in den lichter zielend. De simheid der tegelroeden van den grooten meesters van vroeger waarlijk wel bekend, zoals deze ook den schoonheidsschemer van het Mauritius gebouwd. Nu verlangt de praktijk van het moderne woonhuis, dat juist de onderbouw moet mogelijk word doorbroken, omdat deze de kalkruinen heeft. Daarmee is mij de geheele toepassing van het klassieke zielenschema reeds verworpen, om van een hoger plan van beoedeeling niet eens te spreken. Ik sou dan de aesthetiche moraliteit willen neemmen, waarvan de verantwoorlijkheden nog maar door wijsigen wordt gevoeld. Het begrip van haer bestaan ontbont eerst met dat van een modern schoonheidsschemer, modat al zeker nog niet is het eigendom van hen, die althans door hun werk blijk geven haer te ontkennen. Want het gaat ten slotte om de vraag of er inderdaad een moderne richting bestaat, waarop het antwoord in hetgegenden is natuurlijk ook alleen door die enkelen wordt gegeven. Het zijn derzelven die, erkennende dat er moderne eischen zijn, ook trachten aesthetisch moreel hun kunst daarnaar te doen bewaarderen.

... De centra der drie grote steden moeten gelijk worden ont-
zien: eerst wil het toeval dat deze drie steden *alleen* een nieuw raadhuis moeten hebben. Dat vraagstuk tracht Amsterdam op te lossen door zijn oude raadhuis op te richten: maar het staat niet tegenstaande dat, voor een moeilijk probleem, dan de beide andere steden, de vernieuwing van zijn voorname plein. Wanneer men bedenkt, wat dat betekent, dan komt men tot het inzicht, dat

En wat heeft men nu een zoo eminenten Staatsman als Ihr, de Marees van Swinderen in de Tweede Kamer laten verkondigen! Ik neem het alweer woordelijk over uit de Handelingen:

„Men weet in het algemeen, dat bij gekleurde glazen als „hier bedoeld, men te maken zal hebben met den artiest „en niet den industrieel”.

Maar volgens de hier uiteengezette beginseulen zou dit immers aldus moeten luiden:

„Men weet in het algemeen dat voor gekleurde glazen „als hier bedoeld, gezocht moet worden naar een kunst „nur die het ontwerpen en het uitvoeren van het ge „vraagde kunstwerk op zich nemen kan”.

Ik mag natuurlijk niet vergaan, dat dit door Z.E.X. zou zijn gezegd en evenmin dat dit inzicht voor de ramen van het Vredespaleis gevuld was. Maar wel mag men zich er over verbazen, dat de raadgevers van den Minister hem verzwegen hebben, dat dit inzicht onder Kunstenares voorstanders vindt. Daardoor kwam de Minister ook tot de zoo onjuiste conclusie: „Wil de heer de Stuers een „Prijsvraag hebben, dan moet hij beginnen met een Prijs „vraag voor het ontwerp en een voor de uitvoering.”

Dit is zoo zeer in strijd met alle ervaringen, dat een der gelijke complicatie zich nog nimmer, naar mijn weten, heeft voorgedaan. Wel kan men zich denken, dat men een Prijsvraag uitschrijft voor een ontwerp, en dan den bekroonde opdraagt of zelf zijn ontwerp uit te voeren of de uitvoering te bezorgen en te bewerken.

Maar de Minister was door zijn adviseurs blijkbaar al te zeer op een dwarspoor geleid. Want wat is er ten slotte geschied? Men verneemt niets van een ontwerp, maar er is gevraagd aan een firma: hoe zoudt gij denken dat „er uitgevoerd moet worden?” En de zaak werd nog eens werkelijk onduidelijk gemaakt: hoewel zeker niet de beste besoeding toen de heer Van Karnebeek herhaaldelijk sprak van „de firma” en van den teekenaar, die gewoonlijk „voor haar werkt en ook voor ons werken zal.” Het benam de belangstellenden de laatste hoop, dat in dit debat over een kunstwerk, dat een nationaal geschenk zou behoren te zijn, ook maar een enkele maal de naam genoemd zou worden van den kunstenaar, die voor het werk, als zinner handen werk, aansprakelijk zou wezen.

En zonder noodzaak is daardoor deze Regeeringsopdracht, die in ons land een zoo schoone opwekking en een aanleiding tot een bijzonder werk van Kunst had moeten wezen, geheel behandeld als ware er slechts sprake van een industrieel product, waarbij de verantwoordelijkheid van een met name genoemd Kunstenaar kon worden voorbijgezien.

Ik ben ervan overtuigd dat de voor onze Kunst zoo gewichtige belangen, die ik hier ter sprake mocht brengen, breder uiteenzetting en behandeling zeker verdienen zouden, en dat een persoonlijke mening in zaken van zoo algemene betekenis steeds een slechts betrekkelijke waarde hebben kan. Gauw echter betuig ik ten slotte, dat ik huitengewoon verheugd zou zijn indien onze Kunstenares-genootschappen deze belangen der Kunst in hunne bemoeiingen zouden willen opnemen; het bewijs zou er door geleverd wordend dat onze moderne Kunstenares, zoals hunne voorgangers in grote vroegere tijden, toonen te begrijpen welk gewicht ook voor hen en hunne Kunst gelegen is in een goede organisatie.

A. J. DER KIDEREN.

NASCHRIJF.

Geruimen tijd nadat dit artikel, onder den indruk der juist gepubliceerde besprekingen, was samengesteld, las ik in het *Handelsblad* het navolgende bericht:

„Naar wij vernemen is aan den heer A. Le Comte, Directeur van het Museum Lambrecht van Meerten te Delft, opgedragen de *Ontwerpen te maken voor de zeven ramen in gebrand glas voor het Vredespaleis*, die het geschenk van Nederland aan de Carnegie-Stichting zullen vormen”.

Het stelt nogmaals de geheele geschiedenis in het aller-zonderlingste licht! Want bij het vele dat wij gehoord hadden was dit ons waarschijnlijk nog onbekend gebleven.

En nadat er uren lang gesproken is over den glassraander, alsof in hem eigenlijk alles vereindig was, brengt de „Courant” ons eindelijk het verrassende nieuws van een Ontwerper!

Maar zelfs aan dit bericht moet iets ontbreken: het vermeldt niet door wie de opdracht gedaan is!

A. J. D. K.

EEN INSTITUUT DER KUNSTEN.”

Prof. Derkinderen heeft in zijn artikel, dat in de voor-gaande kolommen van dit orgaan verscheen, rechtstreeks aangedrongen op de wederinstelling van een instituut der kunsten, dat bij voorkomende gevallen de regering zoowel als de stedelijke overheid van raad zou kunnen dienen. En voorzeker een ieder, die zijn belangrijk artikel heeft gelezen, zal moeten erkennen, dat de door hem aangevoerde argumenten in hooge mate het groeiend besef moeten versterkt hebben, hoe dringend noodig de instelling van een zoodanig adviseerend lichaam is. Immers thans reeds, en ook professor Derkinderen komt dit getuigen, kan zoomin's Landsregeering als de stedelijke overheid uitkomen zonder advies, wan-nar het om belangrijke kunstzaangelegenheden gaat, en zolang een erkend adviseerend lichaam niet bestaat, is het onafwendbaar dat, ondanks alle goede en strikte bedoelingen, vastheid en kwaarheid van handelen blijft ontbreken en de invloed van gansch toevallige persoonlijke relaties, zoowel als die, door intrigue verkregen, nimmer geheel huitengesloten kunnen worden. Recent voorbeelden hiervan liggen helaas voor het grijpen.

Het is echter niet het doel van dit schrijven, de noodzaakelijkheid van een dergelijk instituut te bepleiten, door de gevolgen van de recente misvattingen nader aan te tonnen.

Trouwens, zij zijn bekend en werden reeds elders besproken; daarenboven,wanneer ik wel ingelicht ben, werd de behoefte aan een adviseerend instituut reeds in Regeeringskringen, zoowel als in de kringen der Kunstenares gevoeld, lang voor dat deze misvattingen werden begaan.

Alles zal echter afhangen van de wijze waarop eventueel dit kunst-instituut zal worden samengesteld, of het vruchtbare en met wijs inzicht voor de groote kunstbelangen zal kunnen werkzaam zijn, en ik acht het zeer wel mogelijk dat wij, welbezien, orecht verheugd hebben te zijn, dat 's lands regeering het de laatste zestig jaren zonder een dergelijk instituut heeft gesteld.

Daardoor staan wij thans voor een nieuw feit, onbelemmerd door oude en verouderde tradities, en zal de oplossing van dit vraagstuk gezocht worden met volle erkenning van onze moderne inzichten, en niet slechts als de voortzetting van een oude regeling zonder meer. En dit toch is alleen dan mogelijk, wanneer duidelijk voorgesteld wordt dat een instelling als de hierbedoelde, hoewel permanent als lichaam, in hare bestanddeelen vlotter zal moeten blijven, met andere woorden: dat de personen die er deel van zullen uitmaken nimmer voor het leven zullen worden benoemd.

* Dit artikel is eveneens uit de Gids overgedrukt.

Dit toch is wel een allereerste eisch, en zonder de vervulling daarvan zou mijns inziens de tegenwoordige toestand, hoe bedenkelijk hij ook is, verre te verkiezen zijn boven de instelling van een instituut, dat onvermijdelijk mettertijd een reactionaire en belemmerende macht zou uitoefenen.

Een benoeming voor het leven van de leden voor dit adviseerend lichaam zou betekenen, dat wij een instelling gingen vestigen, waartegen iedere jonge generatie op nieuw zou hebben te strijden en die nimmer het vertrouwen zou hebben van de kunstenaars, wier belangen zij zou heeten voor te staan.

Nemen wij een voorbeeld, en bij voorkeur als voorbeeld juist een beginsel waar professor Derkinderen zelf in de eerste rijen voor strijd al sinds jaren — de reorganisatie van het gansche kunstonderwijs. Alleen een volkomen reorganisatie zal in staat zijn een einde te maken aan den tegenwoordigen, redelozen toestand, waarbij het kunstonderwijs verstoken blijft van het ambacht, en het ambachtsonderwijs verstoken blijft van de konst, waar door een scheiding van schoonheid en noodzakelijkheid bestendig wordt, die de kunst gestadig tot verwilderung moet dragen en het ambacht gestadig doet verdorren, en aldus die twee elementen gescheiden houdt, van wier samengang juist de cultuur der bekkende kunsten geheel afhankelijk is.

Men denkt zich nu de voorbereiding van een dergelijk morilijk vraagstuk, opgedragen aan een adviseerend lichaam dat voor een groot deel zou bestaan uit de overlevenden van vroege generaties, voor wie dit gansche kunstonderwijsvraagstuk nimmer een punt van overweging heeft uitgemaakt.

Men denkt zich eens, om 't nog precieser te zeggen, hoe deze adviespudding zou uitvallen wanneer hij bereid werd door de sommitelen van de Haagsche schilderschool of hun directe volgelingen, gesteund door enkele voorgangers der literaire beweging van '80, artiesten allen, voor wie de konst nimmer anders dan een buitenmaatschappelijke betekenis heeft gehad.

Wanneer een instituut als waarvoor wij pleiten in deze tijden vruchtbaar zal kunnen werken, zal dit alleen dan mogelijk zijn indien bij de samenstelling voluit rekening wordt gehouden met de bewegelijheid der inzichten, en die bewegelijheid voortdurend in dit college vrijelijk toe kan vloeien, en iedere samenstelling vermeden wordt die tot overheersching van gestolten mening moet voeren, geurt door persoonlijkheden, voor wie het verleden meer dan de toekomst betekenis heeft.

Een dergelijk adviseerend lichaam samengesteld uit voor het leven benoemden zou een voortdurende belemmering worden, en een bron van noodelozen strijd en krachtsverspilling, waartegen tijdig te waarschuwen plicht is.

Te meer daar de juiste grondslagen voor de samenstelling van een instituut der kunsten in deze tijden duidelijk zijn, thans, nu het beginsel van organisatie zoo sterk bij de kunstenaars op den voorgrond is getreden, en het zeker op den weg van het bestaande Verbond der kunstenaars-organisaties is gelegen, die personen aan te wijzen telkens voor een zekeren termijn, waaruit de regeering het haar adviseerend lichaam telkens opnieuw zou kunnen kiezen.

Dat professor Derkinderen voor de instelling van een instituut der kunsten heeft gepleit, een instelling die wij zoovele van noede hebben, is een verheugend feit; maar wij moeten verder gaan, en er ook voor waken, dat een dergelijk instituut niet tot stand komt, wanneer het niet alle waarborgen geeft, dat het nimmer kan worden een

reactionair en achterlijk element in het kunstleven, maar immer zal blijven de heldere spiegel van het levende, bewegende en groeiende kunstinzicht.

R. N. ROLAND HOUSET.

HET ADRES INZAKE DAMBEBOUWING.

In het „Handelsblad” van jl. Zaterdagavond schrijft de heer DE BAZEL een stukje onder den titel „De Dambebauwing”, en met dezen aanhef:

„Nu door het bouwkundig genootschap „Architectura et Amicitia” wederom in een adres aan den Raad der gemeente Amsterdam positief en onvoorwaardelijk verklard is, dat het uitschrijven van prijsvragen het middel is om schoone bouwkunst te doen verwelken, en speciaal inzake de Dambebauwing de keus zal geven uit „werken van de beste Nederlandsche architecten, kan het zijn nut hebben, hoewel ik het tegenover dit sym-pathieke jeugdige enthousiasme, noode doc, dezen prijsvragenkelder nog eens van vak- en konstandpunt kritisch te bezien.

Ik meen dit te mogen doen omdat wellicht niemand mij er van verdenken zal de ontwikkeling van een nieuwe en moderne architectuur, niet van ganscher harte tegen te zijn.

Niettemin wekt eene actie, als in de laatste weken te dezer zake gevoerd en de besprekingen die soms op „Babylonische spraakverwarring” gelegen, bij mij gelijken, indruk, als het zien schudden aan een boom met conrup fruit.

De vruchten zullen wel vallen, maar die er in bij trekt „zeker 'n zuur gezicht”.

Tegen deze uitlating moet worden opgekomen omdat: 1° strekking en inhoud van het adres niet juist zijn weergegeven; daarin toch is *met* positief en onvoorwaardelijk uitgesproken dat het uitschrijven van prijsvragen in 't algemeen *het* middel is om schoone! bouwkunst te doen verwelken; dit zal ook wel niemand willen beweren.

2° in genoemd artikel het Genootschap in 't openbaar wordt gekleed door de weinig vleiende uitdrukking van *prijsvragenkelder* waarmee het zou zijn beheert.

Ware de heer DE BAZEL ter vergadering geweest, dan zou hij geen spoor van kolder (is in letterlijken zin: herinnerwaterzucht) bij paarden, waardoor de dieren geheel stomping zijn worden kunnen ontdekken. De zaak der Dambebauwing is breedvoerig en niet de noodige ernst besproken, niet uitsluitend door jeugdige enthousiasten, en ten slotte is tot zending van het adres besloten met vrijwel algemene instemming.

Het komt mij voor dat i.c. de heer DE BAZEL een goed voorbeeld geeft; een lid toch dat een goed lid van het Genootschap zijn wil, dient ter vergadering te komen wanneer belangrijke zaken aan de orde zijn, teneinde daar van zijn inzichten te doen blijken; is hem dat niet mogelijk, dan staat het Genootschapsorgaan voor hem open om zijn stem in 't belang der zaak te doen horen. Laat hij evenwel ook die gelegenheid voorbij gaan, en wil hij na het vallen van een besluit toch nog eene nabeschouwing houden over een daad van zijn Genootschap, dan is m.e. een dagblad niet de eerstaangewezen plaats, maar dient hij zijn beschouwingen, welke uit den aard der zaak voor zijn mededeleden meer waarde kunnen hebben dan voor den dagblad-lezer, te geven in een vakblad, i.c. „Architectura”.

En nu ik toch hierover schrijf, zou ik het Bestuur van A. et A. in overweging willen geven voor 't vervolg zaken van belang, als de Dambebauwing e.a., waarover het

Genootschap zich zal gaan uitspreken, voor te bereiden in *tuishoudelijke vergadering*; dit zal in vele gevallen de besprekking zeker gemakkelijker en vruchtbarder doen zijn dan in een onvoorbereide openbare vergadering mogelijk is. Wanneer wij werkelijk er naar streven willen het aanzien van onze professie naar buiten te verhogen, dan dienen we kwestieuze punten binnenskamers te behandelen en tot klarheid te brengen. Door bij elke gelegenheid in 't openbaar te laten uitkomen hoeveel moeite het kost in onze kringen om tot overeenstemming te komen, kan onze zaak ernstig worden geschaad, en wordt de mogelijkheid geschapen dat ten slotte niet meer naar ons geluisterd worden zal. Om eens een voorbeeld te noemen: het moet toch op de buitenwereld een zonderling indruk hebben gemaakt dat inzake de terreinkeuze voor het Koloniaal Instituut drie bouwkundige vereenigingen drie in strekking gehele tegenstrijdige adressen bij het Gemeentebestuur indienden, met als onvermijdelijk gevolg dat aan geen der adressen eenige aandacht werd geschonken.

Zóó wordt *verlies*, wat, bij een op gezonde basis gestelde samenwerking, *winst* had kunnen zijn.

PAUL J. DE JONGH

VAN DE OUDE AARDE EN HET NIEUWE WETEN.

V. VAN DE LIJFDE TOT HET SCHOONE.

Als er tegenwoordig dikwijls over geklaagd wordt, dat er zoo weinig écht schoons voortgebracht wordt, dan is deze klacht geenzins ongegrond. Ware schoonheid is schaars in onze dagen, schaarscher nog dan 't vorig jaar door de grote droogte de snijboonen en de peultjes.

Dit betreurewaardig feit moet natuurlijk zijn gegronde reden hebben; en er bestaan inderdaad meerdere redenen voor.

Een der voornaamste wordt gevonden in de weinige echt gemeende liefde tot het schoone, leyend in de harten, zoowel der hedendaagsche leken als der kunstenaars. Het werd reeds zoo dikwijls herhaald: de kunst staat na genoeg buiten het leven tegenwoordig; het is zoo iets als een quantité négligable, zij valt buiten de grote stroombingen die het karakter onzer maatschappij bepalen; zij leeft niet in maar staat *naast* het wereldbewegen van onzen tijd.

Hoe wonderlijk het ook klinken moge, dat hierboven ook de kunstenaars worden genoemd; toch is het helas 'n besliste waarheid, dat ook de liefde van de meesten dezer niet volkommen zuiver op de grond genoemd kan worden.

Dit wordt bewezen door het feit, dat bijna algemeen geen voldoende zorg (dat is liefde) aan het werk besteed wordt.

Met uitzondering van het werk der besten en der grootsten, is dat den meesten kunstwerken duidelijk aantoonbaar.

Men voelt dit instinctmatig, als het ware: de maker had het beter gekund, als hij zich maar geheel aan zijn werk had willen geven. Het is onaf, onverzorgd oppervlakkig, in een woord: onzuiver. En de leek die niet weet, waar zijn onverschilligheid in schuilt, voelt toch maar al te duidelijk, dat zijn gevoel door dergelijk werk niet bevredigd wordt. Zoukun dus de onbewuste liefde der leken voor oude kunstwerken niet geheel op rekening der Conventie geschoven worden.

AFGESCHIEDEN (ofschoon niet geheel) hiervan bestaat er nog een andere voorname oorzaak, welke de geboorte van grote schoonheid op het gebied van monumentale kunst belemmt. Het is deze: dat het

ontwikkeld publiek, de intellectuelen en gefortuneerden, zoo weinig voor degelijke kunstwerken over hebben. Wil men hier al tegenin brengen, dat dit niet juist is, daar tegenwoordig reuzenbedragen voor schilderijen en antiquiteiten uitgegeven worden, dan doet dit aan de waarde dezer redeneering niet veel af; daar iedereen wel weet, dat het niet steeds uit zuivere liefde of sympathie is, dat dergelijke sommen voor een bepaald soort kunstwerken besteed worden.

Voor 't grootste deel — het behoeft nauwelijks herhaald — wordt de kunst-sport of jacht, uit zucht naar unicum, bezit, "bluf" en speculatie geboren. Ja, dat laatste voor al. Goede, mits gemakkelijk verplaatsbare (dus makkelijk handel- en verhandelbare) kunstwerken bleken, en blijken nog steeds, heel wat voordeeliger en solider belegging dan vele effecten!

Maar laat ons deze stemming bedervende jeremiade beëindigen, ('t helpt toch niet!) en ons voor enige ogenblikken verkwiken, met de tijden te gedenken, dat kunst nog één was met cultuur, en daarbij hopen, dat die heerlijke tijd weer spoedig aankomt.

Een merkwaardig geval van echte liefde tot de kunst (of zou hier eerder van "hartstocht" moeten gesproken worden?) staat vermeld in Geneva's werk: "*Le Style Louis XIV. Charles Le Brun et son temps*". Dit verhaal is vooral hierom zoo merkwaardig, omdat de grote hartstocht voor kunst van een vrek er uit spreekt: 't Volgende uittreksel ervan moge hier een plaats vinden.

KARDINAAL MAZARIN EN ZIJN KUNSTWERKEN.

DEZE beroemde Kardinaal van Lodewijk XIV was even hartstochtelijk op kunstwerken verzet als op goud. Het bezit van beide waren zijn hevigste passies.

In zijn schitterend paleis lagen de kunstschatassen als opgestapeld. Hij bezat uitgebreide verzamelingen van juweelen, gesneden steenen, goud- en zilverwerken, tapijten, meubelen, schilderijen, bronzen, antieke marmeren beelden enz.

Graaf de Brienne verhaalt, hoe de Kardinaal — van zijn genescheer de treurige tijd vernomen hebbende, dat hij nog slechts twee maanden te leven had — op waarlijk aangripende wijze van zijn kunstwerken afscheid nam. "Ik liep — zoo verhaalt de Brienne — op zekeren dag in de nieuwe appartementen van het Paleis. Ik was in de kleine galerij, waar men een gehele in wol uitgevoerd wandtapijt zag. Scipio voorstellende. Dit tapijt had vroeger aan maarschalk Saint André behoord; het was 't schoonste dat de Kardinaal bezat.

Ik hoorde hem komen, door het gedruisch dat zijn pantoffels maakten, die hij achter zich na sloffen liet, op de manier van een zeer lijdend man, of van iemand, die pas eene ernstige ziekte doorstaan heeft. Ik verborg mij achter het tapijt en hoorde hem zeggen:

"Ik moet dat alles verlaten . . ."

"Il faut quitter tout cela . . ."

Bij elken stap hield hij op, want hij was zeer zwak, en hield zich nu hier, dan daar aan vast. De oogen richtende, nu op dit, dan weer op een ander voorwerp, zuchtte hij uit 't diepst van zijn hart: "Ik zal dat alles verlaten moeten." ("Il faudra quitter tout cela! . . .") en, zich omdwendende, voegde hij eraan toe: "En ook dat nog! Wat heb ik geen moeite gehad, om al deze voorwerpen te verwerven! Kan ik ze zonder smart verlaten? . . . Ik zal ze niet meer zien, niet meer, waar ik heen ga . . ." ("Et encore cela! Que j'ai eu tent de peine à acquérir ces choses! Puis-je les abandonner sans regrets? . . . Je ne les verrai plus, plus, où je vais . . .")

AFGESCHIEDEN (ofschoon niet geheel) hiervan bestaat er nog een andere voorname oorzaak, welke de geboorte van grote schoonheid op het gebied van monumentale kunst belemmt. Het is deze: dat het

"n Diepe zucht ontsnapte me — zoo vervolgde graaf de Brienne — en de Kardinaal hoorde dat, "Wie is daar, riep hij, wie is daar?" — "Ik ben het, Monseigneur, ik wachtte het oogenblik, waarop ik Uwe Eminentie zou kunnen spreken..."

Hij was in zijn grijs-gevoerde kamajapon en had zijn nachtmuts op het hoofd en zei tot mij: "Geef me de hand, ik ben zeer zwak, ik kan niet meer, ik kan niet meer . . ."

"Uwe Eminentie zal wel doen met te gaan zitten", antwoordde ik; en ik wilde een stoel voor hem halen. "Nee, sprak hij, ik wil liever loopen, en heb iets in mijn bibliotheek te doen". Ik presenteerde hem mijn arm, en hij leunde erop. Hij wenschte niet, dat ik hem over zaken spreken zou. "Ik ben niet meer in staat ze aan te horen; spreek er den Koning over, en doe dan wat hij verkiest; ik heb wel andere dingen in m'n hoofd!" — en "op zijn gedachten van daareven terugkomend, zeide hij: "Zie daar, mijn vriend, dat schoone schilderij van Corregio, en daar die Venus van Titiaan, en daar die onvergelijkebare zondvloed van Antonio Carrachio; ik weet, dat ge van schilderijen houdt, en dat ge er goed verstand van hebt. — Oh! mijn arme vriend, ik moet dat alles verluten. Vaarwel, dierbare schilderijen die mij zoveel gekost hebben en die ik zoozeer liefgehad heb..."

Welk kunstenaar zal deze stervende stem niet hooren? Welk gemoed wordt er niet door ontroerd? Is het hier de plaats niet om te huisteren: "Tristior morte".

Aldus Geneva.

WALENKAMP.

EEN NEDERLANDSCH OPENLUCHTMUSEUM.

Door een groep bekende Nederlanders wordt gepoogd te komen tot de Oprichting van een Nederlandsch Openluchtmuseum. Deze heeren noodigen belangstellenden uit tot bijwoning eener Vergadering welke op 23 April e.c. te hall twee ure gehouden wordt in Missus Sacrumte Arnhem om deze oprichting te bespreken.

Aan hen, die het voorrecht hadden kennis te maken met een openluchtmuseum, zal het belang hiervan niet behoeven betoogd te worden. Verondersteld mag worden dat velen, hetzij uit afbeeldingen, hetzij uit beschrijvingen, of door persoonlijke kennismaking, bekend zijn met de Openluchtmusea b.v. te Stockholm, bij Kopenhagen en bij Christiania. Men herinnert zich de reisschetsen van den heer M. de Klerk in deze kolommen verschenen.

Zij ook zullen naar waarde de voortreffeligheden van deze instellingen weten te schatten, welke een getrouw beeld geven van wat de beschavingsgeschiedenis van een volk, zijn woning en familielevens in den uitgebreiden zin betrifft. Zij leveren stof voor vergelijkende studie, zowel voor de geleerde als voor den praktischen handwerker, den landbouwer enz.; zij leveren motieven voor den architect en den beeldhouwer, materiaal voor den schilder, stof voor het ontwaken en ontwikkelen van de volkskunst.

Met vertrouwen, meenen wij, mogen zij, die thans pogingen in het werk stellen om te komen tot de oprichting van een Nederlandsch Openluchtmuseum, staan maken op de belangstelling van allen en den steun van velen in den lande ter bevordering van een onderwerp dat zóó nauw is samengeweven met de belangen van heel het Nederlandsche volk.

Wij hopen ernstig dat deze belangstelling in ruime mate aanwezig zij en het gewaardeerd poging het gewenschte resultaat moge hebben.

Van de hand des heeren F. A. Hoefer te Hattem verschijnt eerlang een artikel over "Een Nederlandsch

Openluchtmuseum", voor welk artikel zonder twijfel belangstelling levendig zal zijn.

BEURSGEBOUW VOOR DE VEREENIGING VAN DEN EFFECTENHANDEL TE AMSTERDAM. JOS. TH. J. CUYERS CIV. BWK. INGR. — ARCHITECT.
DE GEEVEL AAN HET BEURSPLEIN.

Bij deze geometrale afbeeldingen der gevels dient ter toelichting omrent de materialen:

Op een onderbouw van ruwe granietblokken, die uit een mengeling van vier tinten groen en grijs gevormd, en afgesloten wordt door een gepolijsten lichtgeelgrijze band, sluit de hoofdverdieping aan met een witsteen band, waaruit de hoekhoeken van den bouw door 't zelfde materiaal tot aan de kroonlijst duidelijk worden afgeteekend op de platen waar ook inwendig de grote zaal de verdeling beheerscht.

Rond de ingangen wordt het graniet gepolijst, is daardoor aangenamer in aanraking en dieper van toon.

De muren worden opgetrokken in kleurigen baksteen van een niet gladde handvorm, die dus spel in de kleur geeft.

De vensters, die in den muur zich donker afteeknen worden omgeven door ruimkleurig terra cotta, waartegen het donker teakhout der vensterkozijnen duidelijk spreekt.

De dakbedekking is van leien, waarvan de kleur gescheiden wordt van 't rood in den baksteen, omdat de tweede verdieping met haren smallere vensterverdeling, door zoveel meer terra cotta omsloten, verder beroemd is uit grijsen balsteen, die aansluit met de heldere kroonlijst van terra cotta.

HOOFDVERDIEPING.

De inrichting der verdieping beheerscht de samenstelling van het geheele gebouw. De eigenlijke Beurszalen zijn hier gelegen.

De onderlinge distributie is zoodanig te regelen dat het verkeer zoo eenvoudig en vlug mogelijk kan geschieden tussschen Beurszaal eenerzijds en de telegraaf-telefoon van de gemeente van het Rijk anderzijds, verder nog de openbare Beurszaal, waar ook de bezoekers der Koopmansbeurs worden ontvangen.

Doordat de cellen voor den Gemeentelijken telefoon-dienst in de societeitslokalen werden ondergebracht, kon een afzonderlijke ruimte daarvoor worden bespaard.

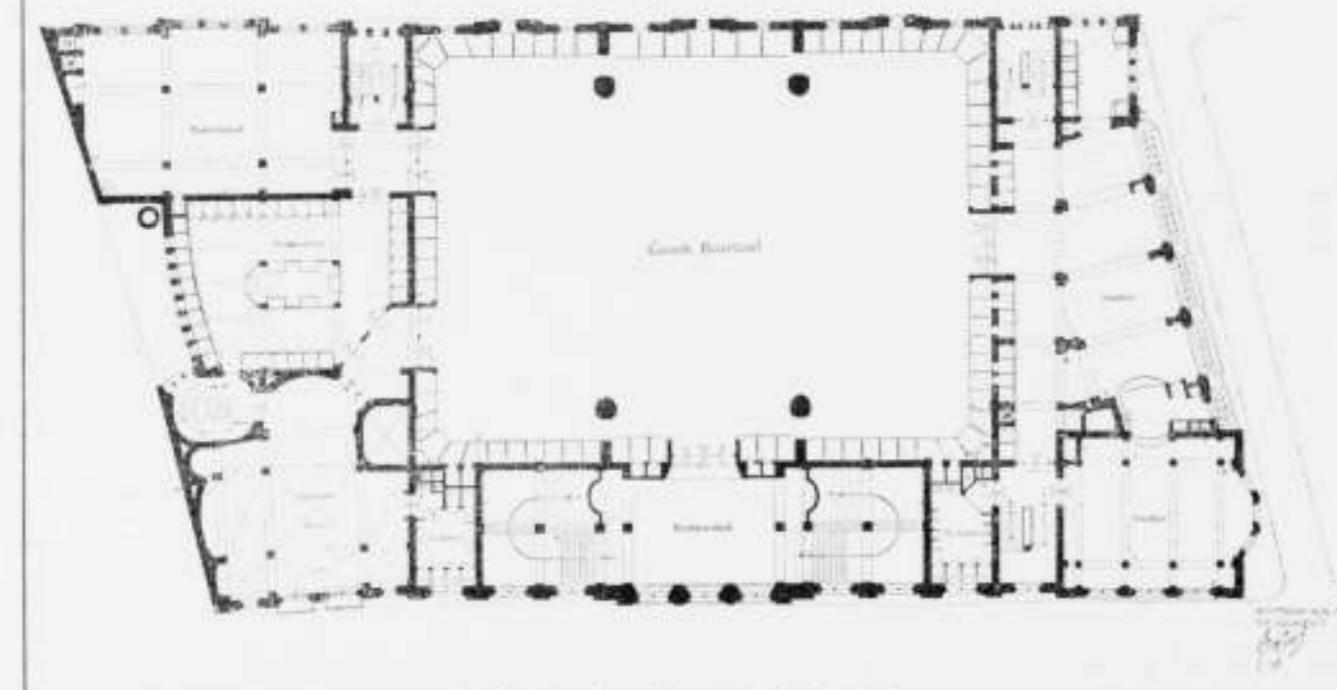
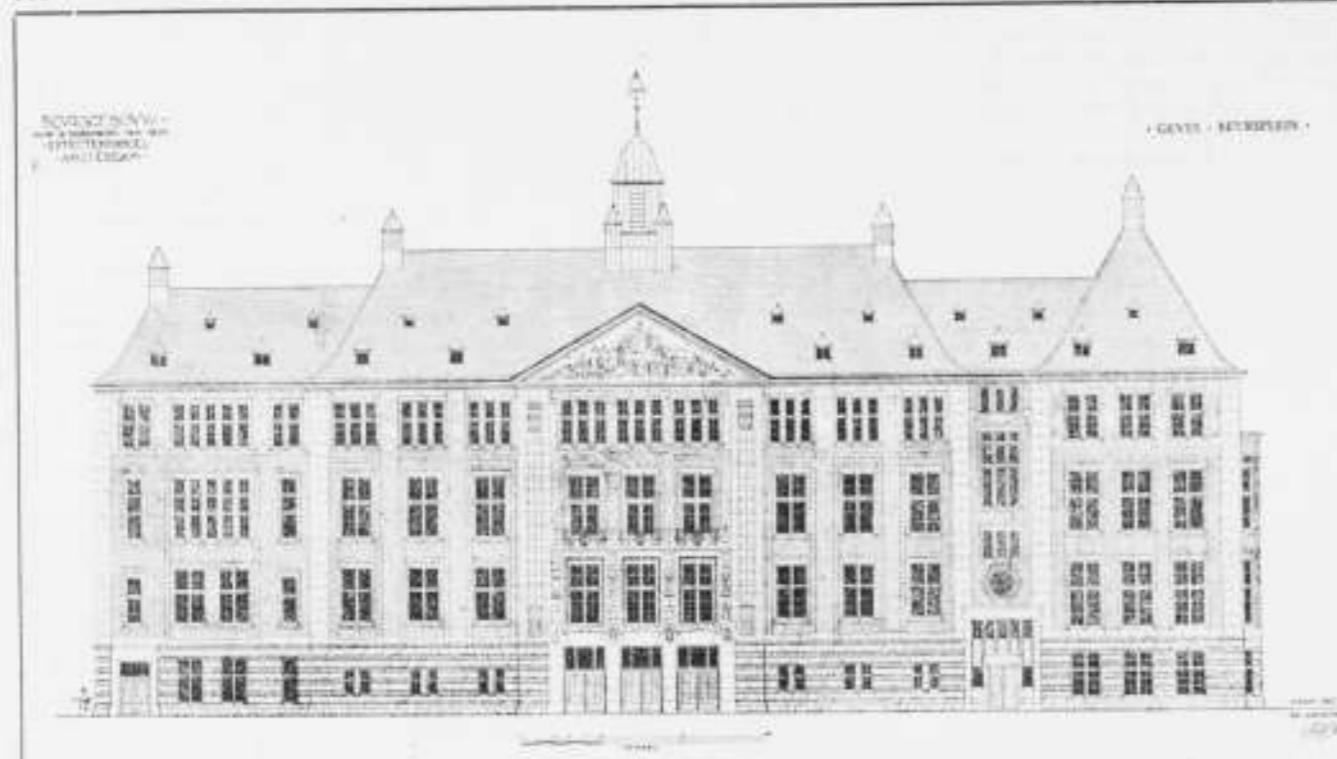
Het terrein heeft bezwarende eigenschappen, als de scheefheid van de Zuidergrens langs de Papenbrugsteeg en de Noordergrens langs de perceelen der buren, daarbij de omstandigheid, dat de Papenbrugsteeg, slechts 3 Meter breed zinde, te weinig licht verschilt voor de benedenlokalen, en het Noordelijk deel van het terrein eenigszins schuin achter den Zuid-Oostelijken hoektoren van de Koopmansbeurs.

De smalle Warmoesstraat, die slechts 7 Meter breed is, maakt het niet gewenst, om kleine lokalen op zijverlichting aangewezen daarlangs te brengen.

Aangezien de natuurlijke plaats voor den hoofdingang, met daarbij behorende vestibule, is aan het Beursplein, en deze van 8 tot 10 M. diep zijn, moet de grote Beurszaal met een breedte van 30 Meter en een lengte 40 M. binnen de muren, naar de Warmoesstraat geschoven worden. Deze Beurszaal wordt verlicht door hoogstaand zijlicht maar vooral ook door bovenlicht. De toiletinrichtingen zijn toegankelijk door de Openbare Beurszaal en van uit de Societeitsvestibule.

(Wordt voortgezet.)

* Deze toelichting werd overgenomen uit een brochure, geschreven door den Architect en bestemd voor de leden der Vereeniging.

HET NIEUWE STADHUIS TE ROTTERDAM.

Perspectievsche schetsteekening van *Bron Bron*, den beroemden Mexicaanschen bouwmeester, aan wiens Rotterdam's eminent college van *Burgemeesters en Wethouwers* op 1 April 1912 opdracht gaven voor den bouw van het nieuwe stadhuis. De berichten omtrent een prijsvraag blijken dus uit de lucht gegrepen te zijn.

BOEKAANKONDIGING.

Van den uitgever Allert de Lange ontvingen wij mededeling dat binnenkort zal verschijnen:

GESCHIEDENIS VAN DE NEDERL. BOUWKUNST DOOR A. W. WEISSMAN. De uitgave zal ondermeer omvatten ongeveer 120 grote platen naar oorspronkelijke teekeningen, gravures, foto's enz. De prijs zal zijn: ingenuaid f 7,50, gebonden f 8,50.

VAN ALLERLEI AARD.

DE VORDERING DER BOUWKUNST. (INGEZONDEN).

De heer Van der Pek schrijft in het *Hiblad*:

In uw Avomblad van 3 April wordt onder blyvengesond hoofd een stuk aangehaald uit het artikel, dat mijn collega H. P. Berlage Nrs. plaatste in „De Beweging“. Hij stelt daar de vraag: waar zijn wij met onze bouwkunst aangekondigd? en opert de mogelijkheid, dat wij zouden zijn op het *deude punt*.

Het zij mij vergund, u als mijn inzicht mede te delen, dat er van het doode punt geen sprake kan zijn, dat er juist in de bouwkunst allerlei stroomingen zijn waar te nemen, en dat die stroomingen zelfs drijven in zeer verkeerde richting te gaan. Veel liever dan te speken van het doode punt, zou ik willen betogen, dat er eerder

de *leve beweging* is, dan wel stilstand; ja, er is *soooveel beweging*, dat daarmt verwarring en wanbegrip ontstaat. Laat ik u daarvan een voorbeeld geven.

Onder ons: moose straten neemt de Kalverstraat een eerste plaats in. Niet, wat de architectuur der daaraan liggende huizen betrifft,

want deze is overaldeutig; maar de straat zelve, haar aanleg, haar kromming, de richting haer oordijnen is *binnengewoon* moet.

Heeft niet den plattegrond van Amsterdam, dan dat men *nergens* zo'n schoon gelegen *Soovrighe* straat vindt. *Hilphaar* is de Kalverstraat ontstaan als parallel van den *Anaal*, d.w.z. van het tegenwoordige *Kokin*, en waar de *Anaal* tusschen *Marnix* en *Dam* een bocht maakt, verkregt de parallelstraat in hoofdzak diezelfde bocht mit dit verschil, dat het *Rokin* meer J-vormig, de Kalverstraat meer Soovrig is gebogen. De dubbele kromming van den Soovrig geeft een buzondere schoonheid aan de straat; luigt men daar door, dan krijgt men zieder uphoeden van algedolen, en steeds veranderend stadsgezicht te zien. Juist daardoor is de Kalverstraat veel aantrekkelijker dan die der andere middeleeuwse straten ouer stad, de *Nieuwendijk*, de *Warmeestraat* en de *Nes*. En zo'n mooie hoofdstraat in den kern ouer stad komt zeer zelden voor; ja, ik durf haast zeggen, de schoonheid van de Kalverstraat is eenig in Europa. Mij slukt, riden genoeg om dat schoonheid te sparen en niet de Kalverstraat geen ondouderdachte proeven te nemen.

Doch wat geschiedt?

De „*Boomkerk*“ werd gesloopt, en een nieuwe winkel van *Vroom* en *Driessmann* wordt gebouwd. Over de architectuur van dit gebouw spreke ik niet, deze valt geheel buiten mijne beschouwing. Maar, er dient zich iets bijzonders voor. Ten einde hoger te kunnen bouwen dan gebruikelijk is, plaatst de eigenaar zijn gevel — z. M. achter de bestaande muur.

Nu zal ik niet beweren, dat er voor de plasselijke achteruitschuiving van een gedeelte einer muur geen aanleiding kan zijn, noch wil ik betogen, dat men ook een achteruitschuiving stelselmatig moet verbieden. Doch de vraag is gewettigd: Mag zulk geduld worden in de Kalverstraat? Wat er van een straat verecht komt, wanneer iedere eigenaar het recht heeft, een anderhalve, of twee meter achter de muur te bouwen, ga men zien in de *Nieuwe Loyerstraat*. Men

wandelde deze straat door van de Vijzelgracht naar de Reguliersgracht, en bedenke, wat er met de Kalverstraat staat te gebeuren, wanneer men ook daar achter de bestaande rooilijnen gaat bouwen. Op deze wijze noch wordt de moeite hoofdstraat onser hoofdstad voor goed en onherstelbaar vermaakt. Helaas, die vermindering is reeds begonnen!

Wanneer ik nu bedenk, welk een huitengewone moeite het kost, om voor den Dam goede rooilijnen vast te stellen, opdat dit plein een gebied werde van meer dan middelmatige schoonheid; wanneer ik dan daartegenover zie, hoe de Kalverstraat klakkeloos, op de ergerniswijze wordt vermindert, zonder dat er ook maar een woord van affiection wordt verzonnen; wanneer ik ten slotte overweeg, dat men op de ene plaats van de oude stad iets tracht te bereiken, wat men op de andere in onnadenkbaarheid verwacht, dan mens ik niet beslistheid te nogen verklaren, dat wij niet zijn op het doode punt, maar veelreer verkezen in een tijperk van schrammelijke verwarring en van wanbegrip.

J. E. VAN DER PEK.

EXAMEN VOOR BOUWK-OPZICHTER, BOUWK-TEEKENAAR EN ONDERBAAS IN 1912, INGESTELD DOOR DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

In verband met het behaalde rangnummer hebben de volgende heeren het diploma behaald voor:

BOUWKUNDIG-OPZICHTER.

- No. 1 E. J. Rothuizen, Amsterdam.
- " 2 K. Beck, Heerenveen.
- " 3 W. de Weij, Haarlem.
- " 4 T. Merbis, Overschie.
- " 5 Joh. Kugem, Leeswarden.
- " 6 P. Metz, Leenwarden.
- " 7 J. J. van der Burg, Amsterdam.
- " 8 A. Goodyk, Sneek.
- " 9 J. Olie, Nieuwe Nederp.
- " 10 J. W. Overmeer, Amsterdam.
- " 11 N. van der Land, Amsterdam.
- " 12 W. J. Kroon, Haarlemmerm.
- " 13 H. J. Kuyser, 's Gravenhage.
- " 14 A. H. Janssen, Onderdorp.
- " 15 W. J. J. de Groot, Amsterdam.
- " 16 G. P. Wyller, Roermond.
- " 17 G. Wolfensberger, Nijmegen.
- " 18 A. D. Evenhuis, Leeuwarden.
- " 19 C. Langejan, Rotterdam.
- " 20 G. R. de Wilde, 's Gravenhage.
- " 21 J. M. Groenewegen, ".
- " 22 J. H. Antonisse, Amsterdam.
- " 23 A. Vroom, Leiden.
- " 24 J. Th. Geurts, 's Gravenhage.
- " 25 G. van der Gaast, Lemmer.
- " 26 W. L. de Haan, Echten (Fr.).
- " 27 B. Ellens, Groningen.
- " 28 M. Danckw., 's Gravenhage.
- " 29 N. van Duurs, Nieuwegein.
- " 30 H. J. de Baan, Breda.
- " 31 G. Gehlen, Enschede.
- " 32 P. Schottem, Langerh. Alph.
- " 33 M. J. Nehemant, Zevenhuizen.
- " 34 F. Vermeir, Utrecht.
- " 35 P. G. Cramer, Haarlem.
- " 36 G. van Wijngaarden, Amst.
- " 37 B. Mulder, 's Gravenhage.
- " 38 G. van Gool, 's Hertogenbosch.
- " 39 J. van der Schaaf, Winterw.
- " 40 A. Rynders, Amsterdam.
- " 41 F. A. More, Zutphen.
- " 42 C. J. van Zetten, Haarlem.
- " 43 P. den Hartog, Rotterdam.
- " 44 P. Wajemaar, Vlaardingen.
- " 45 J. A. Baljeu, Middelburg.
- " 46 I. Ubels, IJmuiden.
- " 47 R. Leijenaar, 's Gravenh.
- " 48 N. van Wijk, 's Gravenh.
- " 49 A. Priester, Winterwijk.
- " 50 T. Ahuna, Utrecht.
- " 51 B. T. Deenik, Culemborg.
- " 52 A. van den Berg, Vlaardingen.
- " 53 L. P. de Jong, Vlaardingen.
- " 54 W. Lanting, Deersum.
- " 55 K. W. J. Schotterdijk, Rott.
- " 56 G. L. C. Vrins, Zwolle.
- " 57 J. Venk, Leeuwarden.
- " 58 L. J. Hugendoorn, Gouda.
- " 59 J. A. van den Berk Stuts, Z.
- " 60 L. Vugelsang Jr., Hilversum.
- " 61 G. M. Burgers, Nijmegen.
- " 62 O. E. Bijlart, 's Gravenv.
- " 63 W. Witteveld, Deventer.
- " 64 W. Ridderhoff, Deventer.
- " 65 D. Swartsbergh.
- " 66 J. Timmermans, Assen.
- " 67 A. J. Wijbenga, Wartena (Fr.).
- " 68 D. D. Gooch, Haarlem.
- " 69 W. J. van Hacken, den Helder.
- " 70 Amt. van der Kerk, Hengelo.
- " 71 J. Boekholt, Oldenzaal.
- " 72 A. de Jong, J. Maa, Utrecht.
- " 73 J. J. de Rauter, Scheveningen.
- " 74 M. Melis, Oost-en W.-Soul.
- " 75 R. Hensstra, Baarn.
- " 76 R. Vugters, Lemmer.
- " 77 C. van Dunselaar, Roer.
- " 78 W. van Manen, Velp.
- " 79 W. N. J. van der Weijden, Rotterdam.
- " 80 P. Beck, Egmond a/Z.
- " 81 J. G. Anderheijde, Haar.
- " 82 T. Borgman, Amsterdam.
- " 83 P. M. Kuyers, Haarlem.
- " 84 G. J. Noordman, Amst.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. REUTERS, „Parkzicht“, Hobblemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“ in Nederland f. 1.00 per kwartaal; buiten Nederland f. 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers zo cent, item niet bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing halveert.

Het orgaan wordt wekelijks gratis toegezonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f. 12.—, voor beroepsleven f. 16.—, voor beroepsleven f. 20.— voor aspirantleden f. 5.—. Donateursbedrag voor degenen leden f. 12.—, voor kunstlievende leden f. 16.—, voor beroepsleven f. 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“.

Voor alles betreffende de verzending van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgever.

BOUWKUNDIG-TEEKENAAR.

- No. 1 E. J. Rothuizen, Amsterdam.
- " 2 A. D. Evenhuis, Leeuward.
- " 3 G. Hogervorst, Haarlem.
- " 4 L. Vogelsang Jr., Hilversum.
- " 5 Th. M. van Heusden, Venlo.
- " 6 W. L. de Haan, Echten (Fr.).

UITGIVERIJ VAN BURGERLIJKE BOUWWERKEN.

- No. 1 G. L. C. Vrins, Zwolle.
- " 2 P. G. Cramer, Haarlem.
- " 3 M. Daniels, 's Gravenhage.
- " 4 D. Koens Jr., 's Gravenh.
- " 5 H. v. d. Velden, Utrecht.
- " 6 A. Oosters Jr., Beemster.

De Vereeniging „Amstelodam“ heeft bij Ten Brink & De Vries, alhier, een album het licht doen zien, dat acht reproducties bevat van door Jan van der Heijden geschilderde stadsgezichten. De heer C. G. 't Hooft, die — naarmate zich herinnert — op 28 Maart reeds Jan van der Heijden als schilder herlaadt, schreef voor deze uitgave een toelichtende tekst.

HET PALEIS-RAADHUIS.

Delen dagen is de wenselijkheid uitgesproken, dat een drietal rechtsgeleerden zou uitmaken, hoe het eigenlijk juridisch met den eigendom van het Paleis-Raadhuis staat.

Thans weet de N. R. CL^e mode te delen, dat aan prof. Dr. H. Brugmans deze dagen door de ministers van Binnenlandse zaken en van Waterstaat vergunning is verleend, om in de kijksarchieven van 1613 tot 1830 na te gaan, wat daar over de bovengenoemde quarens is te vinden. Het zou in het voorjaar van prof. Brugmans liggen, eerlang alle stukken te publiceren, welke betrekking hebben op den overgang Raadhuis-Paleis onder Lodewijk Napoleon en Willem I. Men zou dan te weten kunnen wat er eigenlijk precies tusschen 1608 en 1814 is gebeurd.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 14. Waar zijn wij aangeland? door H. P. Herlage uit „De Bespiegeling“. Moderne architectuur bij Venlo, met twee afschrikwekkende voorbeelden. De Hesdelaagsche Stedenbouw, door Mr. J. P. Fockema Andries, wethouder der gemeente Utrecht. Boekbesprekung, door L. H. E. van Hyekama Vleg. DE BOUWKERELD No. 14. De Amsterdamsche poort te Haarlem, door J. H. W. Leliman. Verbetering van het verkeer bij de Amsterdamsche poort te Haarlem, door A. W. Weissman. Gemeentelijke woningbouw te Utrecht.

PRIJSVRAGEN.

I. EERE-PRIJSVRAAG „GODEFROY“.

Programma in No. 6, inlevering 9 Mei 1912.

II. NAT. BOUWK. STUDIEPRIJSVRAAG, „LANDELIJKE WONING“ van de Vereeniging van Ned. Baksteen-fabrikanten.

Programma in No. 7.

III. PRIJSVRAGEN VAN HET MAANDBLAD „SIERKUNST“.

Programma in No. 7.

IV. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Nedel. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders. II. Ontwerpen van Boerderijen: programma's in No. 9, inlevering 1 Januari 1913.

V. Prijsvraag voor een Affiche voor de Internationale Gas-Tentoonstelling te Amsterdam, programma in No. 9, inlevering 29 April 1912.

INHOUD: Mededelingen betreffende het Genootschap. — Een nationaal geschenk „Snot“ — Een institut der kunsten. — Het uiterste inzake Dambebouwing. — Van de oude arde en het nieuwe water. V. — Nederlandsch Openluchtmuseum. — Beursgebouw van den Effectenhandel te Amsterdam. — Bouwakademie. — Het nieuwe Stadhuis te Rotterdam. — Van allerlei aard. — Weekbladen en Tijdschriften. — Prijsvragen.

ARCHITECTURA

ORGaan VAN HET GENootSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANHES, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. F. VAN DER PLEVM, LEIDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ v.h. GEBE, BINGER, WAEMOESSTRAAT 1746, AMSTERDAM.

MEDEDELINGEN

BETREFFENDE HET GENootSCHAP.

Voorloopig zij reeds medegedeeld dat de eerstvolgende Ledenvergadering, te houden op Woensdag 1 Mei e.k. des avonds te 8 uur in het Genootschapslokaal in „Parkzicht“, zal zijn een gecombineerde vergadering van de Afdeeling Amsterdam der Mij. tot Bev. der Bouwkunst en van ons Genootschap.

In deze vergadering zullen namelijk, zoowel mogelijk in tegenwoordigheid van de leden en bestuurderen der beide genoemde corporatiën, de leden der Jury en meerder genooidigen en introducees de onderscheidingen worden toegekend aan de bekroonden in de J. H. Leliman-Prijsvragen A. en B.

Gedurende deze vergadering zullen de bekroonde ontwerpen in het Genootschapslokaal gefixeerd zijn. De tentoonstelling van alle inzendingen zal worden gehouden in het gebouw der Mij. tot Bev. der Bouwkunst van af Maandag 22 April tot en met Zondag 12 Mei e.k. Bedoeld gebouw is op werkdagen geopend van 10 tot 5 uur, de Zondags van 10 tot 12 uur. De toegang is vrij.

JAN DE MEIJER, te Secretaris.

LEDENVERGADERING VAN DE CLUB VAN UTRECHTSCHE LEDEN VAN HET GENootSCHAP „ARCHITECTURA ET AMICITIA“.

Nadat de voorzitter de vergadering geopend had en de notulen voorgelezen en goedkeurd waren, werd overgegaan tot de behandeling punten. Daar het Utrechtsche Kunstverbond van plan is koninklijke goedkeuring op zijne statuten te vragen en de club lid van genoemd verbond is, werd besloten het Gen. „Architectura et Amicitia“, in overweging te geven de club tot een afdeeling van het Genootschap te maken; waardoor de koninklijke goedkeuring op zijn statuten ook van kracht zouden zijn voor de Afdeeling Utrecht.

De vergadering werd teleurgesteld door een onverwachte verhindering van den Heer W. Menkman die zich bereid verklaard had een causerie over herstellingen van oude bouwwerken te geven. Hierdoor ontstond een gaping in de regeling van den avond, doch niet te min werd deze aangevuld door een vrije besprekung over verschillende belangrijke punten, o.a. over de plaats welke de architect in onzen tijd dient in te nemen.

Voorgenoemd punt werd tot in de onderdeelen en veelzijdig besproken en zoo vulde het gezellig en opbouwend gesprek de vergaderingsavond van de Utrechtsche club.

C. J. DE HAAS, 1ste Secretaris.

BOEKBESPREKING.

DE MONUMENTEN VAN GESCHIEDENIS EN KUNST IN DE PROVINIE NOORD-BRAAANT, EERSTE STUK: DE MONUMENTEN IN DE VOormalige BARONIE VAN BREDA door JAN KALP. SECRETARIS DER RIJKSOMMISSIE MET AFBEELDINGEN NAAR TEKENINGEN EN FOTO'S VAN G. DE HOOG HZ. ARCHITECT-TEEKENAARDICH RIJKSCOMMISSIEEN ANDEREN.

Wel wisten wij allen, dat er een Monumentencommissie in Nederland bestond, maar weinigen wisten, waartoe deze eigenlijk diende. Wel ook waren de namen der commissieleden eenen zekerwaarborg, dat, als er iets tot stand zoude komen, dit zonder twijfel goed zoude zijn, maar een eigenlijk resultaat kende men niet.

Spoedig was men deze geheele, niet aan den weg timmerende, commissie vergeten en men dacht niet beter, alsdat haar werkkring zich bepalen zou, tot administratieve bezigheden en tot het geven van advies in zake restauratiwerk, en zonder twijfel ware dan reeds haar bestuur niet overbodig. Maar nu ons het schoone, directe resultaat van haar werk voor oogen is gekomen, beschouwen wij de instelling der Monumentencommissie niet alleen als goed, doch als beslist noodzakelijk.

In een kort voorbericht deelt de „Rijkscommissie tot het opmaken en uitgeven van een inventaris en een beschrijving der Nederlandse monumenten van Geschiedenis en Kunst“, het doel van haren arbeid mede.

Eigenlijk was dit overbodig, immers haar breedvoerige titel duidt dit voldoende aan. Toch is het goed te vennen, dat zij zich beperkt tot het jaar 1850 en wel niet met het bemerkelijke motief, dat vanaf dit jaar eene herleving op het gebied der bouwkunst valt waar te nemen, welker ontwikkeling nog voortduurt en omdat het haar wenschelijk voorkwam groene werken op te nemen, waarvan de makers nog leven, daar de waardebepaling van zulke werken noodzakelijk voor de beslissing of zij al dan niet als artistiek monument behooren te worden vermeld, haart in strijd scheen met den retrospectieven aard van haren werkkring.

Ik vraag mij af, of dit inderdaad wel argumenten zijn. Is het wel waar, dat sedert 1850 eene herleving in de bouwkunst valt waar te nemen? Hebben wij juist niet allen de vaste overtuiging, dat er nog nooit zooveel eclecticisme in de bouwkunst geheerscht heeft en zooveel banaliteit op den koop toe? Zou er dan ook niet in dit breedvoerige argument eene zekere bangheid schuilen om het kaf van het koren te scheiden?

Na dit voorbericht volgt een voorwoord van den schrijver zelf en deze paar regelen staan op pooten.

„De bewerker — aldus zegt Jan Kalf — heeft een tweeledige roeping: het materiaal te verzamelen voor de kunstgeschiedenis van een land, en de belangstelling voor de monumenten op te wekken in wijde kringen der bevolking, door kennis van deze gedenkteekenen der voorvaderlijke kunst binnen ieders bereik te brengen. Het is mij niet gelukt een boek te schrijven, dat aan deze beide doeleinden gelijkelijk recht laat wedervaren: de wetenschappelijke taak eischt een nauwgezette verantwoording der medegedeelde feiten en een volledigheid in de beschrijving, — welke naar ik vrees — bijzonder geschikt zullen blijken om den lezer, die in de behandelde stof nog slechts matig belang stelt en dus juist er voor gewonnen moet worden, eer af te schrikken dan aan te trekken”.

Wij kunnen Dr. Kalf geruststellen, immers zijne bewerking heeft ons niet alleen vele onbekende schoonheden getoond, doch tevens liefde voor vele monumenten doen gevoelen, terwijl de zoo zuiver systematische opsomming den architect in het bijzonder slechts aangenaam kan zijn.

De Baronië van Breda vormt een zeer groot deel van de provincie N. Brabant en is het best te bepalen door het veelvuldige Rosendaal, Zundert, Baarle, Dongen.

Oorspronkelijk werd N. Brabant door het Germanische volk der Tungri bewoond, en toen de Romeinen in ons land kwamen, werd het gewest Tasandria genaamd, ingedeeld bij de provincie Gallia Belgica.

In de vierde eeuw kwamen er Galische Franken, waarvan verschillende kleine vermeldingen nadere bijzonderheden geven. Zoo o.a. vermaakte de H. Gerbradus in 650 eenige plaatsen aan de abdij van Nivelles en in verband hiermede zondert zich in '67 een afzonderlijke gouw Strya van Tasandria af. Alsdan raakte het achtereenvolgens in het bezit van verschillende edelen, totdat men meer zekerheid verkrijgt in 't begin der twaaldeeuw, alshet een heerlijkheid Breda is geworden. We derom gaan het in verschillende handen over, tot in 1403 door huwelijk in handen kwam van het Nassausche huis.

Bij den dood van Jan I in 1473 ging het over aan Engelbrecht II, tot 1504, dan aan Hendrik tot 1538, vervolgens werd René van Chalon Heer van Breda. Na zijn dood kwam het eindelijk in het bezit van Willem van Nassau, bij wiens overlijden het overging aan Filips Willem en ten slotte aan Maurits in 1618.

In 1625 heroverde Spinola Breda en werd uitgemaakt dat de Koning van Spanje in het bezit der Baronië zou worden gesteld.

Wat de Kerkelijke Geschiedenis aangaat, wordt mededeeld, dat St. Servatius het Christendom in de 4e eeuw in Brabant predikte, maar dat men definitief eerst in '65 een kerkgebouw vermeld vindt, waarbij de abdij Torn een grote rol speelt. Bepaalde datums van den bouw der kerken zijn in 't algemeen niet te geven.

Kloosters zijn er in de Baronië weinig of niet geweest en vooral is het typisch te weten, dat er nooit mannenkloosters toegelaten werden. De reden hiervan wordt bij deze aanteekening niet gezegd.

De Hervorming heeft alleen in de stad Breda eenigen invloed verkregen en na den vrede van Munster werden alle kerken aan de Katholieken ontnomen en aan de Protestanten geschonken. Onder het Fransch regime kwam het meerdeel weer aan de Katholieken.

Oorspronkelijk was Brabant ingedeeld bij de Keulsche kerkprovincie en wel bij het Bisdom Luik. Bij de oprichting der nieuwe Bisdommen in 1559 werd de Baronië ge-

voegd bij het Bisdom Antwerpen. In 1801 werd dit Bisdom door het door Napoleon gesloten concordaat opgeheven en Breda werd toen een apostolische vicariaat, tot dat het in 1853 tot Bisdom verheven werd. De Hervormde gemeenten in de Baronië zijn gerangschikt onder het Provinciale kerkbestuur van N. Brabant.

Aan het slot dezer inleiding wordt gezegd dat het dorp in de Baronië in 't algemeen het type van wegdorf vertoont. Het is mij niet gelukt een boek te schrijven, dat aan deze beide doeleinden gelijkelijk recht laat wedervaren:

de wetenschappelijke taak eischt een nauwgezette verantwoording der medegedeelde feiten en een volledigheid in de beschrijving, — welche naar ik vrees — bijzonder geschikt zullen blijken om den lezer, die in de behandelde stof nog slechts matig belang stelt en dus juist er voor gewonnen moet worden, eer af te schrikken dan aan te trekken”.

Alphabeticisch worden dan in het boek van alle gemeenten de meest waardevolle monumenten vermeld met de ontwikkelingsgeschiedenis, beschrijving en geïllustreerd met de meest belangrijke aanzichten.

Afgezien van de stad Breda zelf blijken in de dorpen alleen nog de kerkgebouwen van monumentale waarde te zijn. Wel komen hier en daar, en dat voornamelijk in plaatsen van meer betekenis, nog een paar schoone profane bouwwerken voor, doch dit blijven uitzonderingen. Deze dorpskerken zijn in 't algemeen van baksteen opgetrokken en versierd met natuurstenen banden en ornamenten. Prachtige voorbeelden zijn de voormalige R. K. Kerk te Rijen, de St. Jacobuskapel te Galder, dan de Nederl. Hervormde kerk te Ginneken, de kleine kapel te Gageldonk en bijzonder de kerk te Ruisbergen te Nispen.

Breda zelf daarentegen is zeer belangrijk.

Waarschijnlijk heeft de eerste vestiging zich om het kasteel gegroeid, waar de stadsaanleg op wijst. De eerste ommuring had op het einde der 14e plaats en kreeg de stad een cirkelvormige gedachte. In 1531 kwam een nieuwe ommuring tot stand en werden de voorsteden in den kring opgenomen. Van deze vestingwerken is niets meer vorhanden.

De voornaamste gebouwen in Breda zijn: Het voormalig Kasteel, thans Militaire Academie, de Grote Kerk, het Raadhuis en voorts enige kleinere kerken en patriecierhuizen.

In 841 — althans volgens een legende — werd door Denen een burcht gesticht, die in 1124 door Hendrik II werd ingenomen en verwoest. Zeker is, dat in 1190 Gotfried van Schoten het kasteel aan Hendrik van Lorraine opdraagt. In 1350 begon Jan van Polanen met den bouw van een nieuw kasteel.

Dit werd in 1686 bijgedeeld weer afgebroken en later bijgebouwd tot Hendrik van Nassau (1483—1538) met

den bouw van een geheel nieuw slot het beginnen. Hij was door verschillende huwelijken zeer rijk geworden en wilde een verblijf stichten, dat met zijne levenswijze en die van zijne prachtlevende vrouw Mencia in overeenstemming was. Begrijperlijkerwijze koos hij zich een architect, die op de hoogte was van de moderne kunst van zijn tijd — de Renaissance — en vond hij dezen in Thomas van Bologna. In 1536 werd onder dezen architect het bouw begonnen.

Hoe het bouwwerk in den loop der tijden er heeft uitgezien, is uit de talrijke reproducties in het boek te zien. De grootste veranderingen zijn geschied toen het werd ingericht voor Militaire Academie. De bestaande toestand is in mooie geometrische tekeningen weergegeven.

De grote Kerk, tegenwoordig in 't bezit zijnde van de Nederduitsch-Hervormde gemeente, was oorspronkelijk een parochiekerk van Breda. De bouwberichten gaan tot 1840 terug, in welk jaar het koor voltooid werd. In den loop der tijden heeft men verschillende kapellen bijgebouwd.

Als bouwmeesters worden geene bepaalde namen genoemd, alleen dat Adriaan Ghiben als uitvoerder

van den toren wordt geacht en voor hem Cornelis Joes de leiding van den bouw moet hebben gehad.

In 1560 werd de kerk door de beeldstormers geteisterd, in 1580 aan de Hervormden toegegeven, die de kerk herhaardelijk aan de Katholieken moesten teruggeven, tot dat ze in 1637 door Frederik Hendrik voor goed aan de Protestanten werd toegegeven.

Over de situatie en de plannen etc. der kerk geven de tekeningen en foto's in het boek de meest volkomen toelichting.

Van veel belang is ook het vrouwentoester St. Catharinadal, omstreeks het midden der dertiende eeuw door Servatius van Breda gesticht. Verschillende plattegronden, aanzichten en geometrische tekeningen brengen ons van dezen bouw op de hoogte. Prachtig is de kloosterkerk, en eveneens de zeer eenvoudige, maar schitterend van proportie, de binnenplaats van het klooster, thans kloosterkazerne.

Verder zijn in Breda nog vele mooie gevels vinden en verdient vooral, die van het raadhuis vermelding. In 1534 werd het oorspronkelijke raadhuis door een brand verwoest.

Naderhand op de oude grondslagen wederom herbouwd, werd er in 1706 een nieuw voorgevel aan toegevoegd onder leiding van den architect Schonck. Deze voorgevel is zeer mooi, eenvoudig doch voornaam. Hij is opgetrokken van baksteen met hardstenen plint. In de stad Breda zijn wel de meest merkwaardige gebouwen in stand gehouden en neemt de beschrijving van deze stad de grootste ruimte in 't boek in beslag.

Mijne verwachtingen van het boek, zijn verre overtroffen geworden en het is juist eigenaardig, dat hoe meer men het ter hand neemt, hoe dierbaarder het wordt. Want als architect vooral, moet men het in alle opzichten respecteeren.

De foto's zijn zoo echt architectonisch te noemen en kunnen alleen veraardigd zijn door iemand, die de architectonische waarden der monumenten ten volle begrijpt; de tekeningen en vooral de penschetsen zijn met smaak getekend en kunnen den maker, den heer G. de Hoog Hz. tot ere strekken.

Dat het boek juist alle gegevens zoo uitput is een grote geruststelling en men krijgt het gevoel, dat men als Nederlandse en als architect nu meer dan voldoende op de hoogte is van wat de Baronië van Breda aan waardevolle monumenten biedt. Juist in onzen oppervlakkigen tijd is het zoo heerlijk nu en dan eens wat te weten, wat men gerust kan noemen, absoluut. Want wel is waar, worden in den laatsten tijd vele mooie plekken en gebouwen van ons vaderland door verschillende uitgaven — Het Huis, Buiten, Ons eigen Land, A. N. W. B. etc. — bekend gemaakt, doch eenige wetenschappelijke en systematische opsomming van alle gegevens was tot heden niet tot stand gekomen. Juist daarom is de uitgave van zulk een boek zoo eenig.

Wat de bijzondere editie op kritipapier betrifft, daarvan heb ik een proefdruk gezien. Het is waar dat de foto's scherper zijn, wat een voordeel is, daartegenover staat echter het grote nadeel, dat eerstens de druk veel slechter te noemen is dan bij de gewone editie en tweedens de duurzaamheid van het papier zelf zeer twijfelachtig is. Daarom is, bij het koopen van het boek, de gewone editie m.i. te prefereren.

Eene kleine opmerking de werking der commissie betrifft, zij mij nu tot slot veroorlooft.

In 1903 werd deze Rijkscommissie ingesteld en in 1912, negen jaar dus na de oprichting, wordt het eerste duidelijk resultaat vertoond.

Niet tornen willende — en trouwens dit ook absoluut niet kunnen — aan de groote capaciteit van de commissieleden, vermeen ik toch deze verstreken tijdperiode een beetje al te groot te mogen noemen.

Op goede grond zou men moeten aannemen dat het laatste deel eerst in de 22ste eeuw het licht zoude zien, hetgeen toch zeer zeker niet in de bedoeling der commissie zal liggen. Een beetje meer voorvarendheid is daarom zeer gewenscht.

J. KUIJEN.

BEURSGEBOUW VOOR DE VEREENIGING VAN DEN EFFECTENHANDEL TE AMSTERDAM. Jos. Th. J. Cuypers Civ. BWK. INGR. — ARCHITECT. (VERVOLG.)

PLAN BEURSGROND.

De begane grondverdieping, die met uitzondering van een kleine binnenplaats aan de noordzijde, het gehele terrein beslaat heeft alleen langs den buitenomtrek lokalen, die over direkt daglicht beschikken. Langs de buitenmuren zijn de dienstvertrekken gerangschikt in afwisseling met beschikbare winkelruimte. Het midden dient uitsluitend voor bergplaatsen.

Er kon niet aan worden gedacht om de Beurszaal reeds op de begane grondverdieping te brengen, en daardoor onmiddellijk toegankelijk te maken. Immers de dienst van Post en Telegraaf, de drukkerij, de vestiarien voor beursbezoekers en eene voor beambten, de berging van rijwielen, en de Lunchroom beslaan zoveel ruimte, dat alleen nog twee rijen van winkels hier zijn in te richten. Alle lokalen die direct van uit de Beurszaal toegankelijk moeten zijn, zullen geplaatst worden op de vier meter hooger gelegen hoofdverdieping.

De bestemming der lokalen is daarin wel te lezen.

Er zijn in dezen plattegrond aanwezig zes vakken, die geheel gelijk op alle verdiepingen terug komen, te weten de vier doorgaande trappen, waarvan een ronde met lift naar de verdiepingen, een grote ventilatiekoker en een Zuidelijke lift. Door vergelijking met de hooger gelegen plattegronden zullen deze gemakkelijk worden gevonden, het best op de hoofdverdieping, zie No. 15. Aan onze linkerhand herkennen wij de ruime ronde trap, waarbinnen een grote liftkoepel is geprojecteerd, geschikt voor 9 personen tegelijk met grote snelheid te vervoeren. Deze begint in den kelder en zou daar, door een dwarsgang onder onze Postlokalen en verder onder de Beursstraat doorgaande, met de Koopmansbeurs in verbinding kunnen worden gebracht. Deze wenteltrap en die, grenzende aan sociëteit en lunchroom, worden in helderkleurig marmer uitgevoerd en de laatste ook met marmer en majolika bekleed.

De oostelijke trappen langs de Warmoesstraat hebben treden van grijs graniet, de wanden van kleurige steen opgetrokken zijn gedeeltelijk bezet met tegels. De rijwielparken en gangen van de begane grondverdieping zijn uitgevoerd in gevoegd metselwerk; de baksteen is tot de hoogte der muren, die door aanraking besmeurd kan worden, verglaasd, daarboven dol.

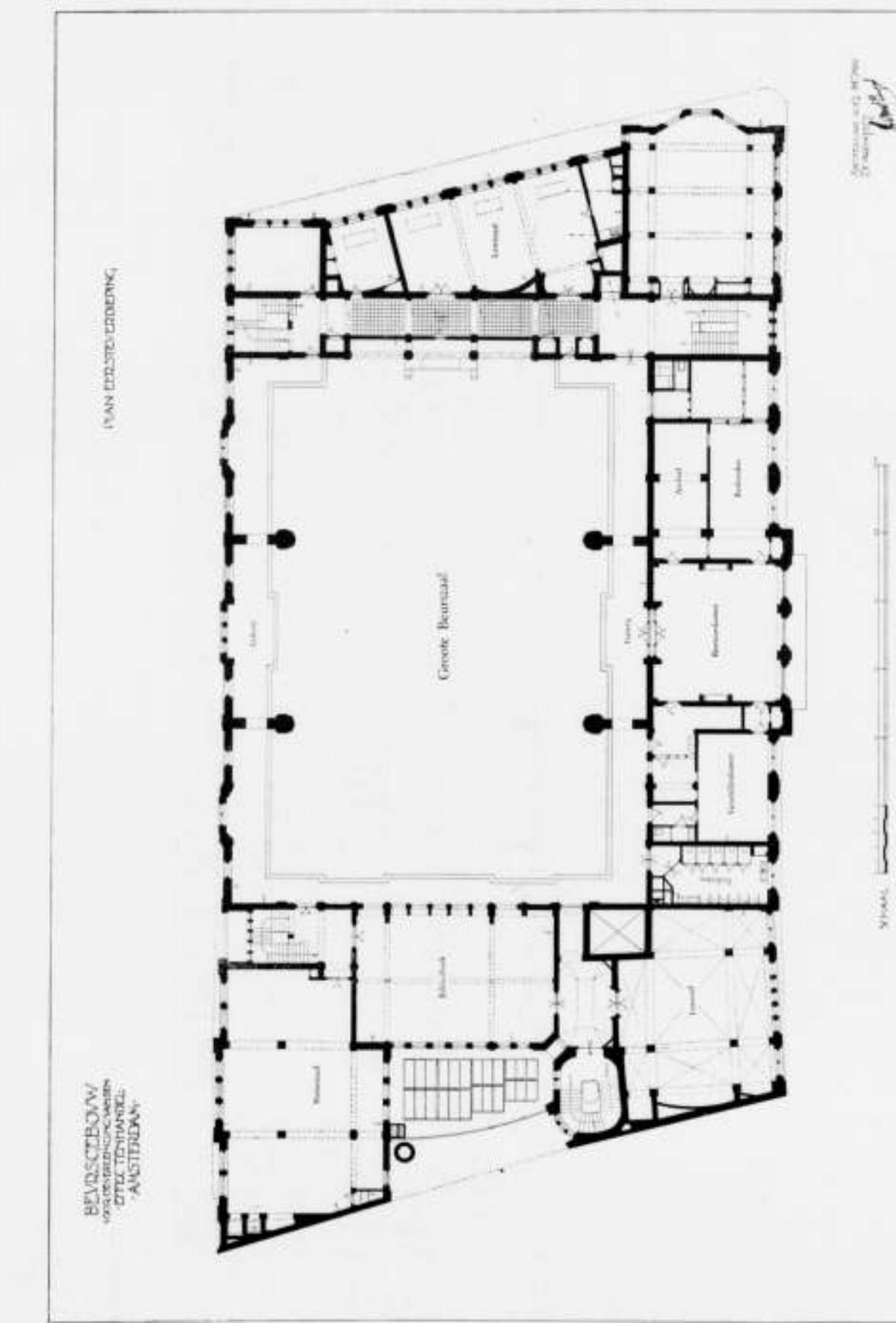
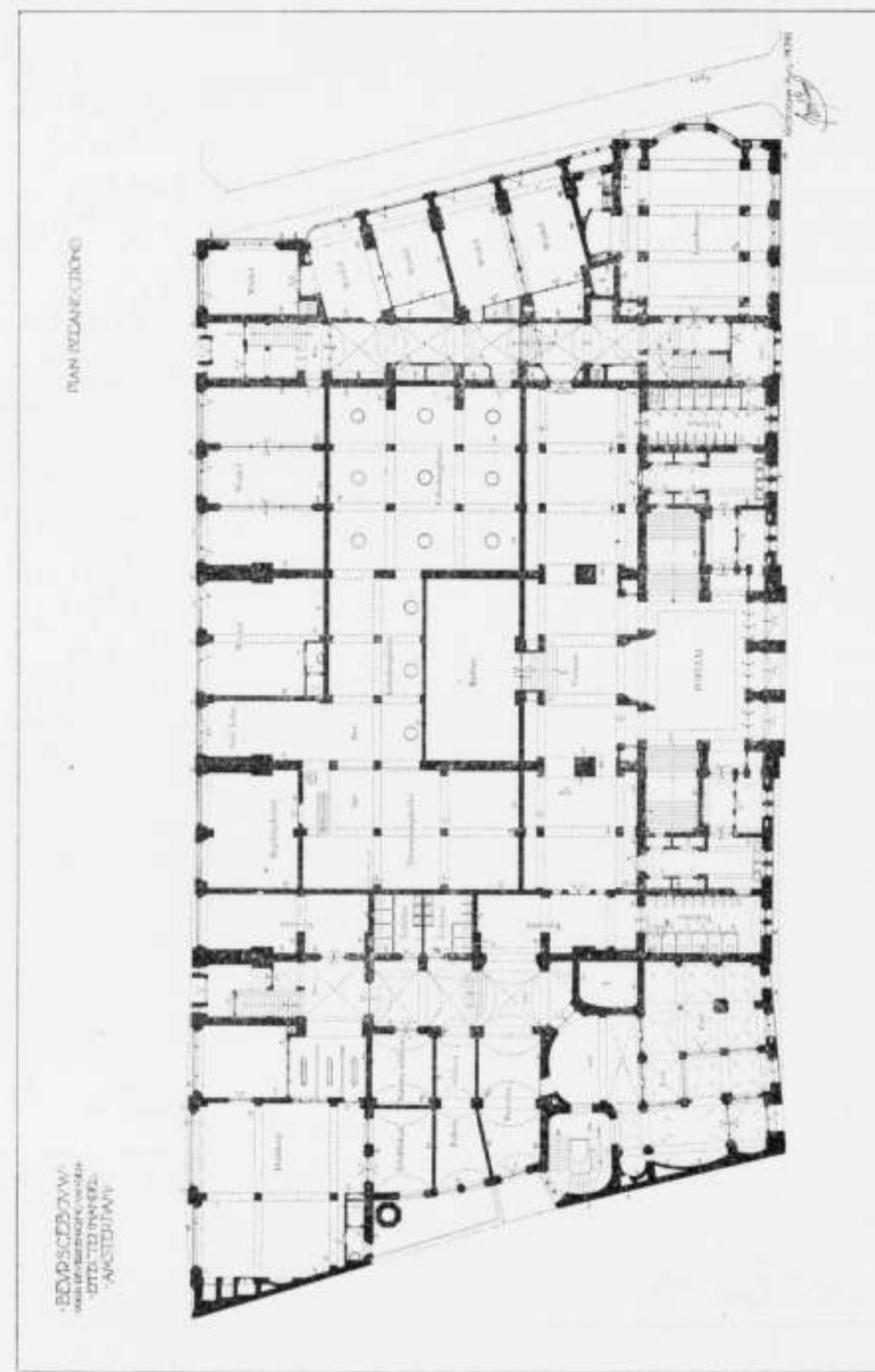
De baksteen, ons voornaamste bouwmateriaal, komt op de hooger gelegen lokalen niet meer in het gezicht.

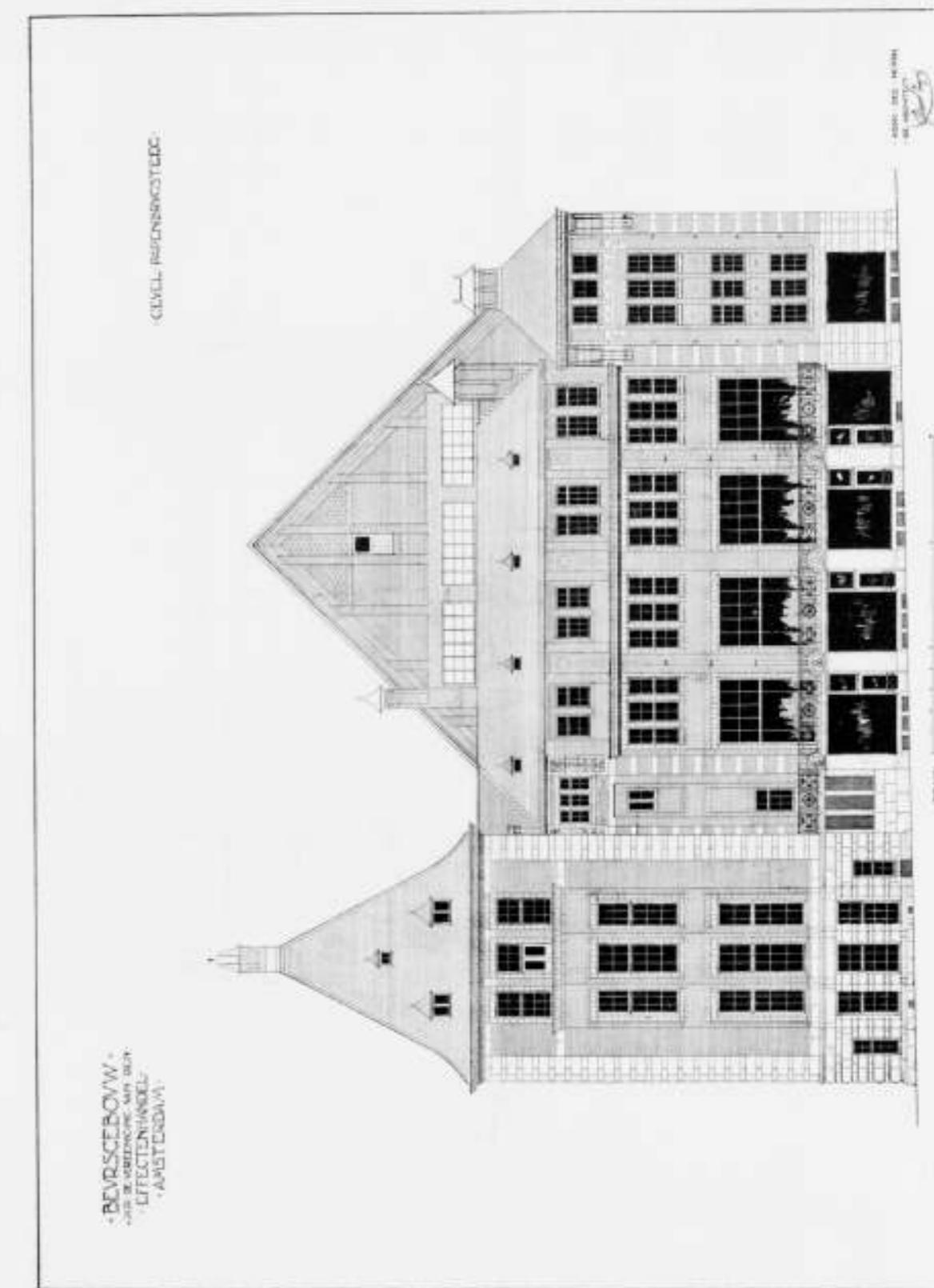
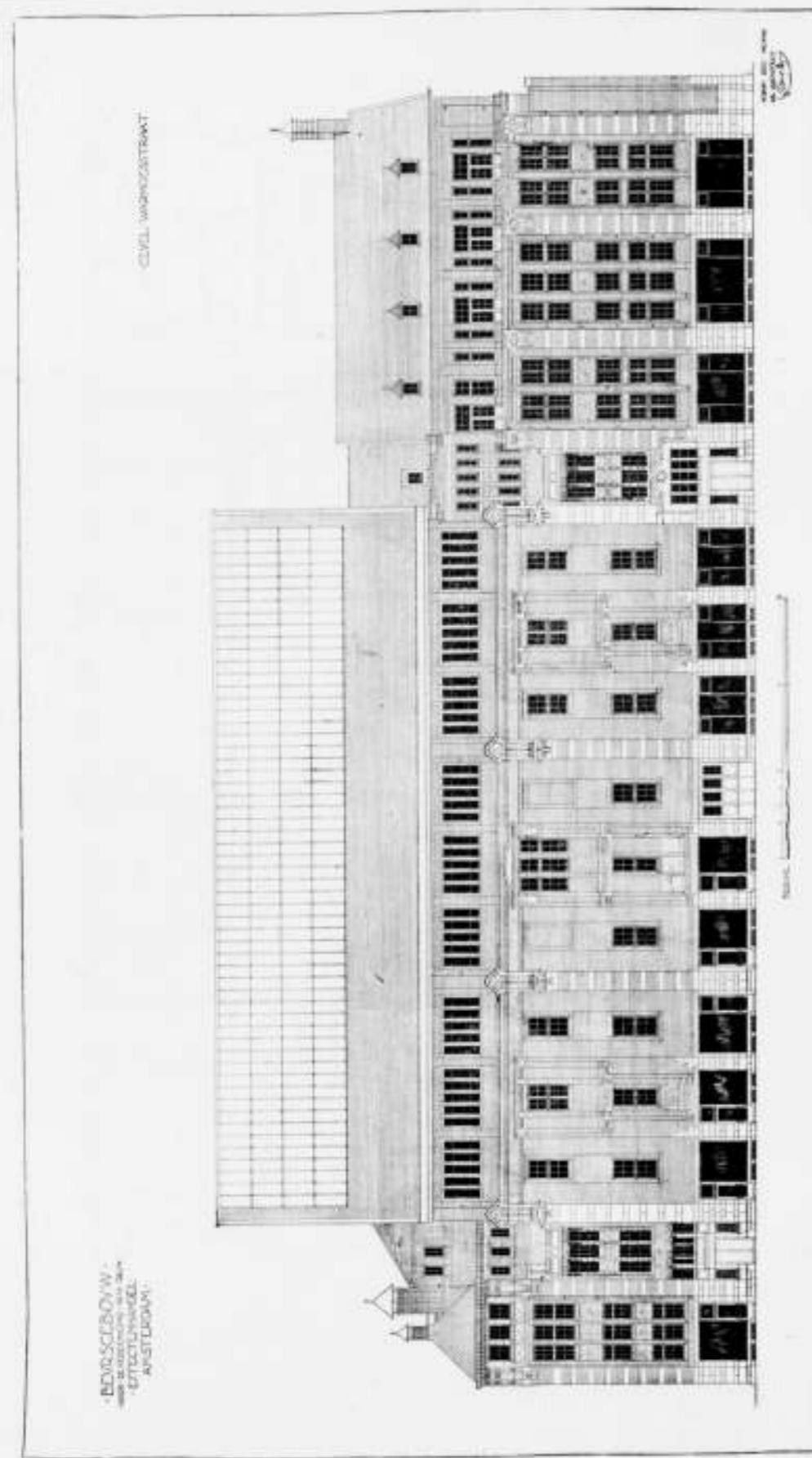
PLAN EERSTE VERDIEPING.

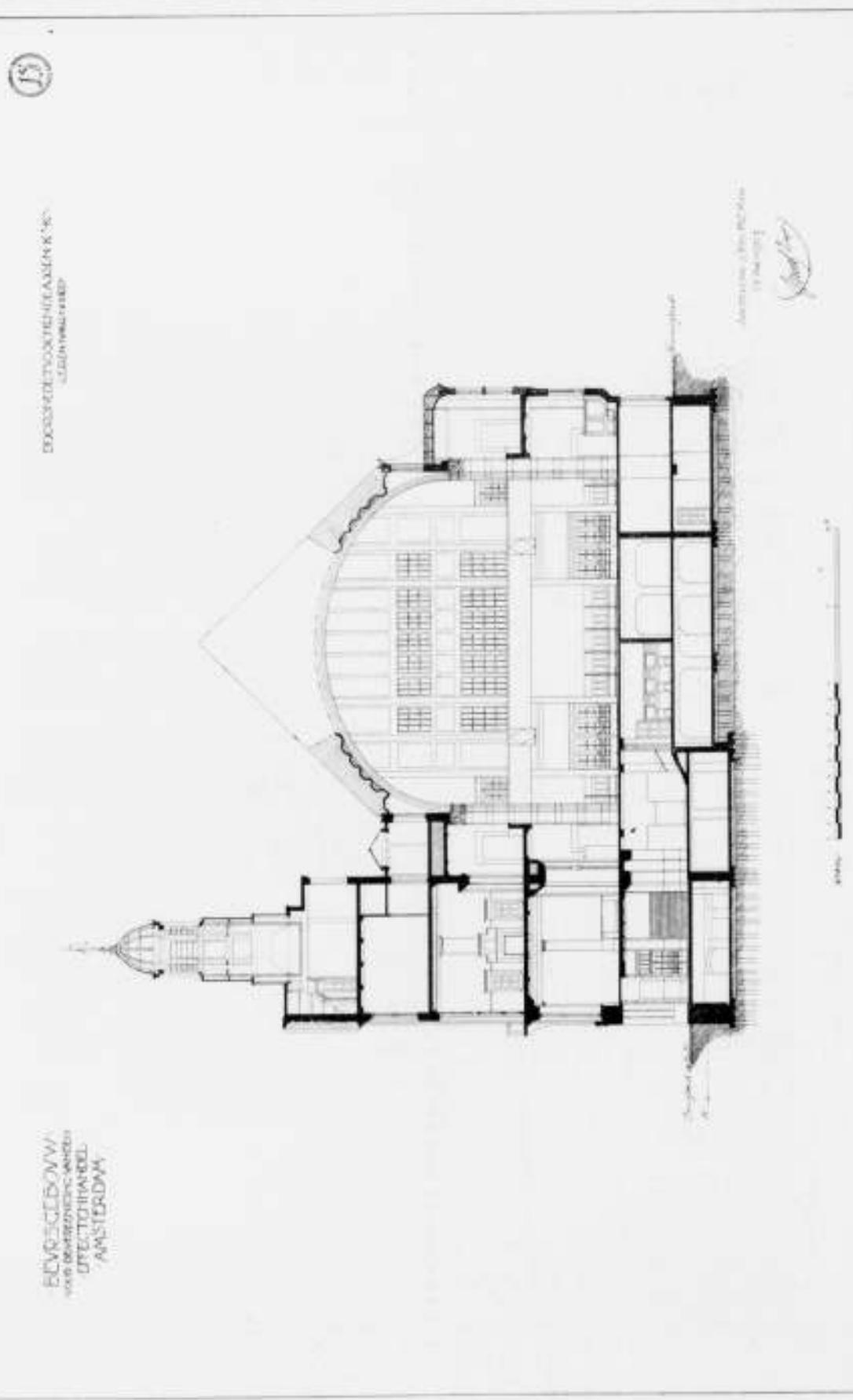
Ook in deze verdieping neemt de grote beurszaal het grootste deel der ruimte in beslag. Op galerijen kan men de zaal met zijne bezoekers in alle richtingen overzien.

De trappen in de vier hoeken van het gebouw en de twee personenliften voeren hier naar de zalen bestemd voor het Bestuur middelen aan den Pleingevel, daarbij aansluitend zuidelijk het Secretariaat en noordelijk de Geschil-

* De beschrijvingen zijn eveneens aan de hoogte onttrokken.

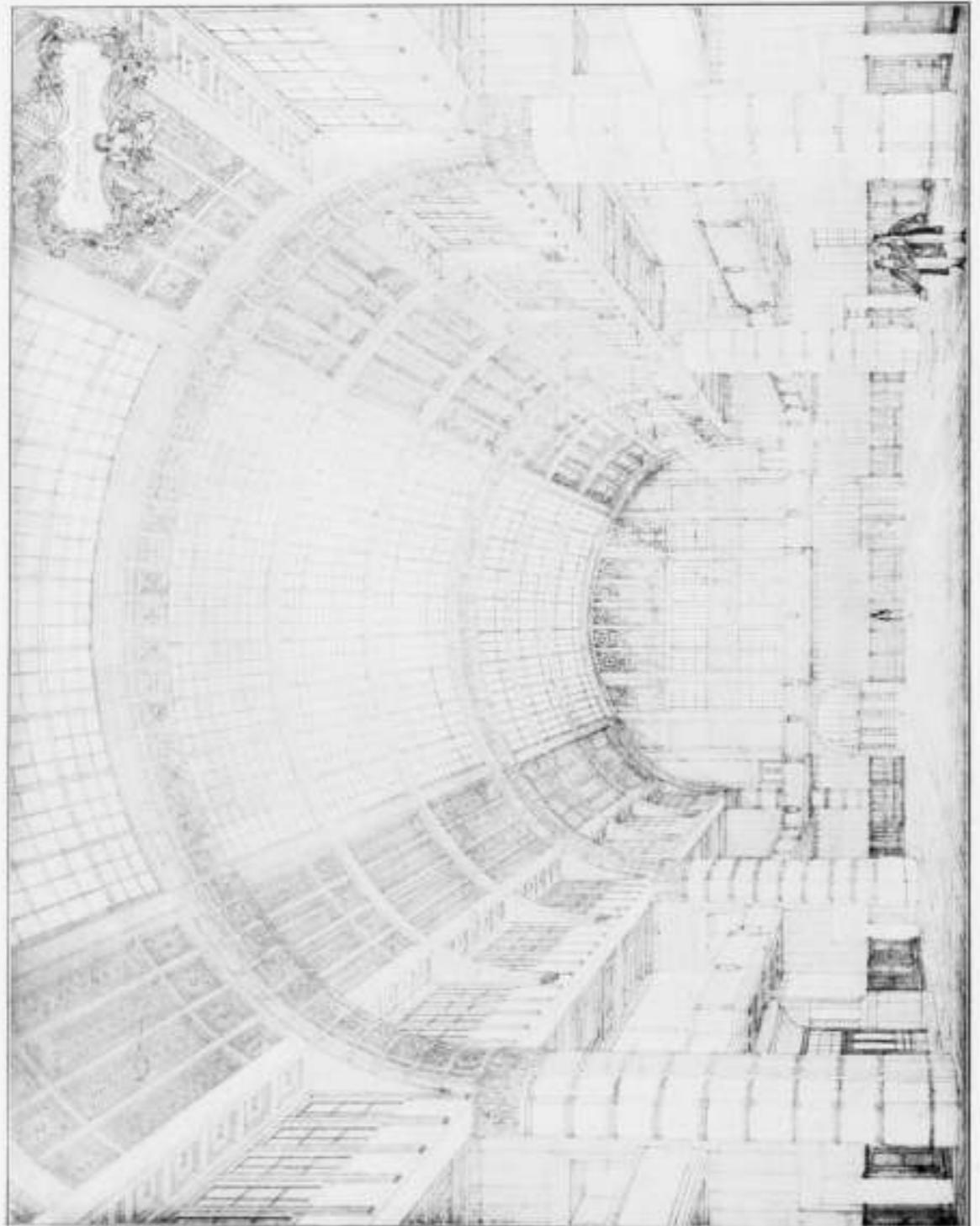

BIJVOEGSEL VAN „ARCHITECTURA“ No. 16 VAN 20 APRIL 1912.

ARCHITECTURA

lenkamer. Verder in den N. W. hoek de Boekenzaal en Leszaal, dan de Noteerzaal aan de Warmoesstraatzijde in vertikale verbinding door twee liften met de drukkerij op den begane grond. In 't zuiden boven de sociëteit de Lotenzaal en een ruime Schrijfzaal aan den hock van Beursplein en Papenbrugsteeg.

In Noord en Zuidvleugel zijn afzonderlijke toiletinrichtingen evenals op de Hoofdverdieping.

TWEEDE VERDIEPING.

Ook hier vinden wij de Beurszaal nog terug. Op den inwendigen dienst van het beursbedrijf hebben betrekking de woning van den administrateur noordelijk aan de Warmoesstraatzijde gelegen en die voor den restaurateur aan de zijde der Papenbrugsteeg en de overige lokalen zijn beschikbaar om als kantoren te worden verhuurd. De beide personenliften moeten eindigen op de hoogte derzer verdieping, evenals de trappen aan de Warmoesstraatzijde en de ronde trap. De trap die aan het Beursplein nabij de Lunchroom begint te klimmen gaat tot den zolder door, waar de kanalen voor de luchtafvoer bij elkaar worden gevoerd en door kleppen van onder uit regelbaar zijn.

GEVEL WARMOESSTRAAT.

Ook in dezen gevel wordt de partij die aansluit aan den kant van de Papenbrugsteeg door de daar heerschende verlichtingsgrenzen zeer gedrukt.

Verder is de toegelaten hoogte voor de Warmoesstraat gelijk en bevordert de regelmaat van den bouw.

De beide trappenhuisen boven de ingangen naar Telefoon- en Telegraafdienst zijn lager gehouden dan de hoofdmassa van 't gebouw.

De 75 Meter lange gevel, waarin weinig sprongen voorkomen in verband met het zacht slingerende terrein, is verdeeld in vertikale richting door geringe sprongen in de hoofdassen, welke hoofdsteunpunten van binnen naar buiten zijn aangeduid door ruimer toepassing van natuursteen.

De kleine bovenvensters van de groote zaal liggen 5 Meter terug achter den gevel, zijn dus van de straathoogte niet zichtbaar.

Beide ingangen kunnen ook voor de beursbezoekers van uit de Warmoesstraat dienst doen.

De grote poort in het midden dient als inrit voor de steenkolen der verwarming.

De drie grote vensters aan de rechterhand verlichten de Beurstruikkerij.

GEVEL PAPENBRUGSTEEG.

Boven de winkels in de middenpartij de Sociëteit met een balkon langs de groote opschuifbare vensters.

Duurboven de Lotenzaal, en het terras, waaraan de woning van den restaurateur.

De lichte vensters tegen den grooten zaalgevel zijn de lantaarns boven den zuidelijken gang.

De hoogten van dezen gevel worden sterk beperkt door de lichtlijn die, ten behoeve van de huizen in de Papenbrugsteeg moet worden geëerbiedigd.

Aleens het hookpaviljoen mag de hoogte van de Beursstraat bereiken.

De gevel van de groote Beurszaal ligt van 10 tot 15 Meter terug achter het gevelvlak der benedenverdiepingen.

De bouwmaterialen zijn dezelfde, als die aan den Plein gevel.

Het graniet is hier vlakker bewerkt, als in onmiddellijke aansluiting met de winkelvensters, waارlangs het personenverkeer onmiddellijk voorbijgaat.

DWAARSDOORSNEDE OVER HET MIDDEN VAN HET GEBOUW.

Van de linkerhand des toeschouwers komen we binnen van het Beursplein in de vestibule en kunnen we doorgaan tot de vestiaire, waarnaast eenige treden hoger een kapperssalon is ingericht.

De trappen zien we hier in het verkort, deze voeren naar de vestibule der Hoofdverdieping met den toegang naar de Beurszaal, die hier over de breedte van 30 M. is afgebeeld.

Al de ruimte en hoogte, die volgens de voorschriften der Bouwpolitie beschikbaar zijn op dit terrein, wordt voor die zaal benut.

Het dak voegt volkommen de uiterste toegelaten hoogte-grens met 45° helling naar de zijde der Warmoesstraat. Op de eerste verdieping is de Bestuurskamer voorgesteld, daarboven een der te verhuren kantoren, nog hoger de zolder met de centrale ventilatie-inrichting in den dakruiter.

De gewelfvormige overdekking van de Beurszaal rust op hoofdbogen van betonizer en tusschenbogen van geconstrueerd prothipizer. Daartussen zijn de vakkken, zijdelen gedicht met terra cotta caissons, in het midden met een dubbele beglaizing, welke weerstand moet bieden aan de groote afkoeling van de kapruimte daarboven. Het dak wordt, behalve voor het bovenlicht van glas, gedekt met leien op een houten beschutting.

EEN NEDERLANDSCH OPENLUCHTMUSEUM.

Deur dageen kwam in de omtrenten ons bericht voore, dat het plan bestaat ons bij Arnhem een openluchtmuseum op te richten. Aan dit bericht zal door velen niet die aandacht geschonken zijn, die het verdient. Voor hen, die de openluchtmusea bij Stockholm, Copenhagen en Christiania kennen, doemt bij het momen van den naam in eens een stuk poesie op; daar keegen zij van die musea een indruk voor altijd van iets frisch, iets heerlijks, iets in hooge mate aantrekkelijks.

Het zij ons veroorloofd, voor hem of haar, die die musea niet kent en die toch ons willen wissel, wat een openluchtmuseum is, er een kort overzicht van te geven. Dene beschrijving zal tevens een beeld geven van hetgoed men zich voorstelt in den loop der tijden ook in Nederland te bereken, want een dergelijk museum moet zich langzamerhand ontwikkelen. Vooral echter een woord omtrent het doel dene musea.

Met den dag — het helpt niet of men zucht of klaagt — verdwijnen ten plattelande de typische boerenwoningen, die met haard bewoont niet alleen herinneren aan rassverschillen maar ook aan verschil in levensbeschouwing. Deze verschillen gaan tot in de kern van het huis toe.

Treden wij dit woningen blaten, dan ondervinden wij spoedig, dat ook hier hoe langer hoe meer de eenvormigheid toeneemt en het oude verlaten wordt. Overal en in alles treedt de matigheid op den voorgrond. Die eenvormigheid magt praktisch zijn, zij dooddt echter alle poëzie.

Ist dit een schaduwzijde van indieën land, de schade hierdoor aan de historische cultus gebracht, wordt beslist bedenkelijk. Sporen worden uitgewist, die later niet of slechts met grote moeite en veel kosten worden teruggevonden. In ons land zal men beslist over enkele jaren sommige typen van huizen — wij nemen slechts het losse of open huis — alleen bij naam kennen en hierdoor een achterstand missen in de ontwikkelingsgeschiedenis van het bevolkingshuis. Bij de voortschrijdende hygiënische eischen zal men zich over eenigen tijd in de levenswijze en omstandigheden in het losse huis niet kunnen verplaatsen. Alleen zal men overtuigt zijn, dat men niet nog u laat zich in den paralleltoestand indelen. En toch vormen die levenswijze en levensomstandigheden een schakel in de beschavingsgeschiedenis van een deel van het Nederlandsche volk.

Die eenvormigheid, die ook hoe langer hoe meer intrekt, dooddet elke individuele gevestiging en vindt den pas af voor den volkskunst. Met haard verdwijnt niet alleen de stijng van uitgang en ontwikkeling der volkskunst, maar ook voor hem, die haar beschouwen en ontwikkelen wil, de motieven en de gegevens om de historische ontwikkeling na te gaan. Is het moeck van den architect naar nieuwe nationale vormen, verarmt het afspreken van het typisch boerhuis een veld; ommez de plaats, die hij het in de bouwgeschiedenis moet aantonen, raakt hij bister. Menige schilder zal over eenigen tijd, indien aldus wordt voortgegaan, hoogst gewencht materiaal miesen.

VAN ALLERLEI AARD.

BERICHT.

Het verslag der jongste Ledenvergadering moet tot het volgend nummer blijven liggen.

DE GEWIJZIGDE SPOORWEGPLANNEN VOOR AMSTERDAM.

Ten Stadhuis zijn thans ingekomen de gewijzigde plannen voor de spoorwegverbindingen om Amsterdam. Men weet dat de voor deze zaak benoemde Staatscommissie aanvankelijk een ontwerp had ingesteld, dat ongeveer 70 miljoen gulden zou kosten en waarbij, in heerde cirkelbogen, gaande om het centrum der stad, een tweedel viaduct-spoorwegen waren gedacht, een voor het goederen en een voor het personenverkeer, welke banen gedeeltelijk ook het uitbreidingsplan-Berlage doormeden. Daarboor juist da de bestaande verbondingslijn Centraal-Station—Weesperpoortstation, die het gelueir Oosterparkkwartier overslaat, kunnen te vervallen.

Men kent het geurkje met de bestaande gelijkstraatse overwegen in die lijn, op punten als de Van Swindenstraat, Liessensstraat, Oosterparkstraat, Korte Overamstelstraat enz., waardoor het verkeer in een hoge mate belemmerd wordt en deze aangebrachte stadslijk feitelijk den gehuise dag van het oude Amsterdam is afgedoten. De oorspronkelijke oplossing, gesteld al dat de hoge uitgaven de uitvoering hadden ingeduld gemaakt, zou dezen toestand nog tal van jaren bestendig hebben. Door de nu aangebrachte wijzigingen is hierin een grote verbetering geboekt.

De Regeering en de spoorgemaatschappijen zijn 't oers gewenst over een inkrimping van het plan, waaroor niet alleen de kosten zijn teruggebracht tot ongeveer 25 miljoen, maar het benadige Oostelijk deel der stad ook veel vroeger gesloten zal worden.

In het nieuwe plan zijn — naar het „N. r. d. D.“ weer mede te denken — de eindelijke ringbanen op den achtergrond gekomen en wordt voorgesteld om de verbondingslijn Centraal-Station—Weesperpoort niet verplaatsing van dat laatste meer oostwaarts in de hoogte te brengen, dus over een viaduct te houden, evenals dat het geval is met de Haarlem—Zaandam-lijn over het viaduct achter de Haarlemmer Hoofdtoren.

Men heeft dan ook in dat stadsdeel geen last meer van de telkens gesloten straatoverwegen, maar wandelt er rijdt onbehinderd onder de viaduct-openingen door.

Natuurlijk is hieroor de medewerking van de gemeente noodig. Men is echter ten Stadhuis zodanig overtuigt van de noodzaakheid, om die zo'n interst hinderlijke verkeersbelemmeringen op te houden, — men heeft 't beproefd met hier en daar een lochtheuggetje of een tunnel, wat toch altijd maar lapwerk blijft — dat van die rijke ongetwijfeld steeds mag worden verwacht ook om de financiële berekenen te overvallen.

PRIJSVRAAG ROTTERDAMSCH RAADHUIS.

Men slecht ons meer dat de heer C. N. van Gooi, te Rotterdam, een der architecten die werden uitgenodigd een project in te dienen voor het nieuwe Raadhuis, voor deze uitnodiging bestant heeft.

BOUWKUNST-TENTOONSTELLING IN 1912.

Bij de opening van de Stedelijke Internationale Tentoonstelling van Levende Meesters de Vierjaarlijksche door den Burgemeester der hoofdstad, zondag dage, 6 m.

„Aan de afdeling „Bouwkunst“ kon niet de ruimte worden verzeerd, die zij nodig achtte. Zij trok zich terug, maar spr. vleit zich, dat „het een treuler pour mieux sauter“ zal zijn; want in 1913 zal een speciale Bouwkunst-tentoonstelling worden gehouden“.

DE ST. PIETERSPOORT.

Tot het blok huizen aan het Rokin, dat ten behoeve van het gebouw der Rotterdamsche Bankvereniging wordt afgebroken, behoort ook de uit het laast der tte eeuw (1644) dagteekende St. Pieterspoort, toegang gevend tot het kleine binnenvleisje aan de Nes. Dankzij de goede inzichten van de architecten, Geurs, van Gemert A.L. enz., zal het echter, naast wij verzamen, in denzelfden vorm worden hersteld. Met den sluitel van Sint-Pieter bewaart het poortje de herinnering

CORRESPONDENTIE-MDRES: Voor de Redactie: Adm. Moen, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. Rutgers, „Parkzicht“, Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“ in Nederland / 100 per kwartaal; buiten Nederland / 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, Idem mit bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing halve.

Het orgaan wordt wekelijks Franco toegezonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijks contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f 12.—, voor kunstlevende leden f 10.—, voor buitenleden f 7.50 en voor aspirantleden f 5.—. Donateurs zijn zij die minstens f 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“. Voor alles betreffende de verhandeling van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgevers.

aan het oude en geheel verdwenen Sint-Pieters-tuinhuis, de Sint-Pieterskapel (later veranderd in een vleeschhal en nog later in een stadsdrukkerij en politie-bureau) en ten slotte aan de vischmarkt, (de zogenoemde Boerenvischmarkt) welke onder het patroon van St. Peter op die plek werd gehouden.

INTERNATIONALE GASTENTOONSTELLING.

Naar wij vernemen, verzekert de belangstelling in de Internationale Gastentoontoonstelling, die in September—October a.s. te Amsterdam gehouden zal worden, het succes.

Er is een groot aantal inschrijvingen, zowel van het binnenland als van het buitenland, ingekomen en nog steeds nieuwe aanvragen ontvangen. Alle beschikbare plaatsruimte in de salen is reeds bezet en het comité is verplicht een gebouw in den tuin te dien plaatsen om alle inzendingen onder te kunnen brengen.

Dit gebouw zal tenminste 1200 M² groot worden en in directe verbinding met de overige salen worden gebracht. In dit gebouw zullen, naast verschillende andere inzendingen, ook de gaskotoren een plaats vinden.

De vereeniging van gasfabrikanten in Nederland heeft ter gelegenheid van de tentoonstelling een prijsvraag uitgeschreven voor een gasformis, gecombineerd met een cokeskachel ter verwarming van de kantine. De ingezonden fornuisen zullen op de Internationale Gastentoontoonstelling te bekijken zijn.

De voorwaarde voor deze prijsvraag zijn te verkrijgen bij den secretaris van boven genoemde vereniging, den heer N. W. van Doesburg, te Leiden.

HET ROTTERDAMSCH RAADHUIS.

„De Bouwwereld“ schrijft:

„Het is nog niet bekend welke der uitgenodigden, waarbij tevens inbekende combinaties voorzien, beslachten. Wel vertrouwt van een beweging onder architecten, die zich ten doel stelt B. en W. van Rotterdam er toe te brengen alsnog den heer H. P. Berlage uit te nodigen, aangoen uit de uitnodigingen blijkt dat H. en W. de moderne richting in beginnelijk niet wenschen uit te staan.“

Te Bessum beruikt het R.K. Kerkbestuur plannen voor het bouwen van een tweede R.K. parochiekerk.

DE DAMRIEHOUWFTE.

Naar wij vernemen hebben B. en W. van Amsterdam deze slagen aan het bestuur van De Grote Club bericht dat de Dam-Randhuis-commissie ongunstig advies heeft uitgebracht over de plannen voor het nieuwe gebouw dier Club; waarom zij het bestuur uitnodigden anderen plannen te willen indienen.

PRIJSVRAGEN.

I. EERSTE PRIJSVRAAG „GODEFRROY“.

Programma in No. 6, inlevering 9 Mei a.s.

II. NATE, BOUWK. STUDIEPRIJSVRAAG, „LANDELIJKE WONING“ van de Vereniging van Ned. Baksteen-fabrikanten.

Programma in No. 7.

III. PRIJSVRAGEN VAN HET MAANDBLAD „SIERKUNST“.

Programma in No. 7.

IV. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Boerderijen; programma's in No. 9, inlevering 4 Januari 1912.

V. Prijsvraag voor een Afslu. voor de Internationale Gas-Tentoontoonstelling te Amsterdam, programma in No. 9, inlevering 29 April 1912.

INHOUD: Mededeeling betreffende het Genootschap. — Ledenvergadering van de Utrechtsche Club. — Backbesprekking. — Beursgroei voor de Vereeniging van den Effectenhandel te Amsterdam (vervolg). — Een Nederlandsch Openluchtmuseum. — Van allerlei aard. — Prijsvragen.

CORRESPONDENTIE-MDRES: Voor de Redactie: Adm. Moen, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. Rutgers, „Parkzicht“, Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“ in Nederland / 100 per kwartaal; buiten Nederland / 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, Idem mit bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing halve.

Het orgaan wordt wekelijks Franco toegezonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijks contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f 12.—, voor kunstlevende leden f 10.—, voor buitenleden f 7.50 en voor aspirantleden f 5.—. Donateurs zijn zij die minstens f 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“. Voor alles betreffende de verhandeling van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgevers.

ARCHITECTURA

ORGaan VAN HET GENootSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMoesstraat 1740, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENootSCHAP.

DE 1313e LIEDENVERGADERING, TEVENGS GECOMBINEERDE

VERGADERING DER AFDELING AMSTERDAM VAN DE „MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST“ EN VAN HET GENootSCHAP „ARCHITECTURA ET AMICITIA“. ZAL GEHOUDEN WORDEN OP WOENSDAG 1 MEI E.K. DES AVONDS TE 8.30 UUR IN HET GENootSCHAPSLOCAAL IN „PARKZICHT“.

Agenda.

- Opening en Notulen der 1312de ledenvergadering.
- Mededeelingen en Ingekomen stukken.

Installatie van de heeren D. Goldschmeding Jr. en A. van Vliet als gewone leden van het Genootschap.

4. Uitreiking der onderscheidingen aan de bekroonden in de J. H. Leliman prijsvragen A en B, ten overstaan van de Besturen der beide boven genoemde corporatien en in tegenwoordigheid der Leden van de Jury's dier prijsvragen: genoegdigen en belangstellenden.

5. Uitreiking der onderscheidingen aan de bekroonden in de Genootschapsprijsvragen 1911, eveneens in tegenwoordigheid der Jury dier prijsvragen.

6. Bepaling van de onderwerpen der Genootschapsprijsvragen voor 1912, bestaande in a. een openbaar bouwwerk, b. een burgerlijk bouwwerk, c. een constructief detail, d. een decoratief detail op bouwkundig gebied, e. een decoratief detail op rijverheidsgebied, f. een schriftelijke verhandeling.

7. Aanwijzing van zes leden, die met het Bestuur de Jury voor deze prijsvragen zullen benoemd.

8. Behandeling van de vraag uit de vragenbus: Is het overwegen het Bestuur der Nederl. Herv. Gemeente te Amsterdam te vragen een prijsvraag uit te schrijven voor een te stichten kerkgebouw?

9. Plannen voor een Zomervurenie in dit jaar.

10. Voorstel van het Bestuur met betrekking tot de huurovereenkomst met de Maatschappij Parkzicht.

11. Rondvraag en sluiting. JAN DE MEIJER, te Serv. Gedurende deze vergadering zullen de bekroonde ontwerpen, ingekomen op de beide J. H. Leliman-prijsvragen, in het locaal geëxposeerd zijn.

Voor de Jury, H. A. J. BAANDERS,

VERSLAG VAN DE 1312e GEWONE LEDENVERGADERING, GEHOUDEN OP WOENSDAG 17 APRIL 1912 IN HET GENootSCHAPSLOCAAL IN PARKZICHT.

Na opening door den voorzitter, den heer H. A. J. Baanders, worden de notulen gelezen en onveranderd goedkeurd. Ingekomen is een schrijven van eenne commissie, onder voorzitterschap van den heer F. A. Hoefer te Hattem, welke commissie zich ten doel stelt de oprichting van een Nederlandsch Openluchtmuseum, inhoudende een uitnodiging tot het zenden einer delegatie naar een vergadering te Arnhem op 24 April 1912 ter besprekking dezer oprichting. Het verzoek wordt ter afdoenig aan het bestuur overgelaten. Een schrijven van den heer J. van der Lip te Utrecht omrent een excusie naar Londen. Bepaald wordt dat geen excusie naar Londen zal worden ondernomen, en op de volgende vergadering betreffende plannen zullen worden behandeld.

Een schrijven van den heer C. Rol die niet aanwezig kon zijn om als gewoon-lid te worden geïnstalleerd. Een brief van de Club of Utrechtsche leden over het herschaffen van deze Club in een afdeeling. Besloten wordt overeenkomstig het reeds vroeger ingenomen

standpunt geen afdeelingen te stichten; temeer daar het nangeroerd argument niet gelden kan. De Club kan als zoodanig evengoed Koninklijke Goedkeuring op hare statuten erlangen als wanneer zij afdeeling zou zijn. Medegeleerd wordt dat ons adresinzake Damgebouwing door B. en W. is gesteld in handen van de Raadhuis-Damcommissie voor advies.

De heeren J. F. Staal Jr. en A. H. Jansen worden met enige toepasselijke woorden als gewone leden geinstalleerd (de heeren C. Rol en Jan Baanders waren niet aanwezig); terwijl de heeren D. Goldschmeding Jr. en A. van Vliet met algemeene stemmen tot het lidmaatschap worden toegelaten.

Het voorstel van het bestuur om op 1 Mei a.s. te vergaderen, buiten het gewone rooster, wordt na toelichting van den voorzitter bij acclamatie goedgekeurd.

Thans is aan de orde de behandeling van de wijziging der statuten. De voorzitter constateert dat 23 stemgerechtige leden aanwezig zijn; verder dat de bepalingen van artikel 18 der statuten zijn in acht genomen. De voorzitter doet voorlezing der gewijzigde statuten zoals deze door de commissie zijn voorgesteld.

De gewijzigde statuten, zoals boven gerekteerd, worden hierop en bloc in stemming gebracht. De uitslag der stemming is dat alle leden zich verklaren voor en geen tegen, zoodat de statutenwijziging in haar geheel blijkt te zijn goedgekeurd.

De voorzitter brengt dank en hulde aan de Herzienvingscommissie, intzonderheid aan den heer Paul J. de Jongh die het leeuwenaandeel in haren tuak had. (applaus). De punten 7, 7a en 8 der agenda: bepaling der onderwerpen voor de Genootschapsprijsvragen 1912, aanwijzing van 6 leden die met het bestuur de Jury zullen benoemen en behandeling van de vraag uit de vragenbus „Is 't te overwegen het Bestuur der Ned. Herv. Gem. te Amsterdam te vragen een prijsvraag uit te schrijven voor een te stichten kerkgebouw?”, werden wegens den gevorderden tijd aangehouden tot de volgende vergadering.

Aan de orde is de voordracht van den heer E. Flesseman Jr., w. en e. i. te Amsterdam, getiteld „Electriciteit in het Woonhuis”, van welke uitgebreide en doorwerkte voordracht een resumé in ons orgaan zal verschijnen. Spreker oogst den dank der vergadering bij monde des voorzitters en door herhaald applaus, nadat hem verzekerd is dat bij de architecten de belangstelling voor dit onderwerp niet zoo gering is als de spreker vrees. Medegeleerd wordt nog dat als onderwerpen voor de prijsvragen zijn opgegeven door den heer Joling een biljart- of speelzaal, een piano-vleugel en een wipbrug; door den heer Hack een monument op den Dam ter vervanging van het tegenwoordige, door de Club van Utrechtsche leden een melk-paviljoen in een plantsoen; door anderen een uitspanningsgelegenheid aan het IJ, een tramwachthuis, een winkel-hoelhuis, een schutenhuis met annexen, en een sportstadion. De voorzitter beveelt opgave van meerdere onderwerpen aan, waaruit in de volgende bijeenkomst zal worden gekozen.

Bij de rondevraag bepleit de heer Van der Pek de instelling einer Commissie van Actie, waarmee bedoeld wordt een instituut dat bouwkundige kwesties, zaken betreffende stadschoon, enz. onderzoekt en acties voorbereid; ten slotte de vergadering adviseert, teneinde te voorzien dat noodlottig, soms schadelijke lange discussies worden gevoerd met allerlei tegenstrijdige meningen. Spreker illustreert zijn voorstel met voorbeelden uit de onmiddellijke omgeving.

De voorzitter waardeert des sprekers belangstellend optreden, ziet evenwel geen kwaad in het voeren van

discusses, ook al strooken de meningen niet direct en betoogt dat elk lid van A. et A. voor zich de functie heeft die de heer Van der Pek zou willen opgedragen zien aan enige commissieleden.

De heer Van der Pek meent dat een twijfelende houding, blijkende uit wijnloopige discussies en verdeelde meningen, de effecten der acties schaden; is daarom voor grondige voorbereiding in een commissie, welker instelling spr. het bestuur in overweging heeft.

De voorzitter kan iets voelen voor een preadviseerde commissie, doch echter niet de mening dat discussies de actie verzwakken. De ervaring leert dat wel degelijk gelet wordt op de wenschen uit architectenkringen.

Het bestuur zal echter het voorstel tot instelling einer commissie, uit verschillende elementen samengesteld, overwegen.

De heer Van der Pek betoogt de noodzakelijkheid van aanhoudend agreeen, adviseren en leiding geven aan autoriteiten en licht dit toe met voorbeelden van afgelaste bochten en gaten in de Kalversstraat, de schoonste bekende middeleeuwse straat, die daardoor bedorven wordt. „Niaatje zonder arm”, enz.

De heer De Jongh ondersteunt het voorstel van den heer Van der Pek, ook omdat de pers vna de discussies onjuist weergeeft, waardoor ongewenste meningen kunnen ontstaan.

Hierna volgt sluiting.

R.

Het volgende adres is verzonden:

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Geeft eerbiediglijk te kennen het Algemeen Bestuur van het Verbond van Nederlandse Kunstenauwersvereenigingen, gevestigd te Amsterdam,

dat blijkens de Memorie van Antwoord betrekkelijk het Ve Hoofdstuk der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1912, door Uwe Excellentie een plan tot verdere bebouwing van de tuinen van het Rijksmuseum te Amsterdam, ter verkrijging van ruimte voor het herbergen van een toegezegde schenking van den heer J. C. Drucker, in voorbereiding is;

dat het Bestuur vooroemd, onder groote waardeering voor hetgeen door Uwe Excellentie gedaan wordt, om de kunstschatten, behorende tot het Rijks-Museum te verrijken, wenscht blijk te geven aan zijne belangstelling in deze zaak, door Uwe Excellentie in herinnering te brengen, welke grote bezwaren aan de uitvoering van dit voornemen in den weg liggen en in welke richting de oplossing van het vraagstuk wellicht te vinden zou zijn. De bezwaren tegen verdere bebouwing van den Museumtuin zijn, wellicht onder meer:

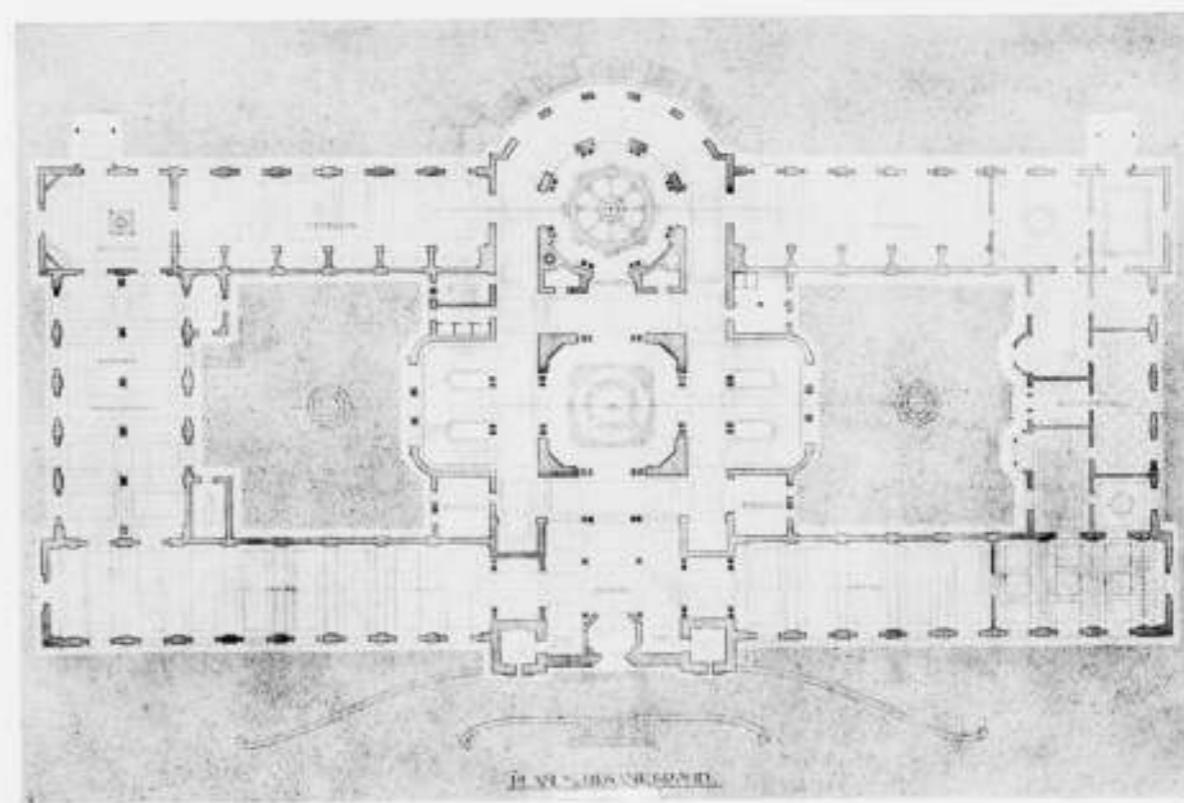
te. van de Gemeente Amsterdam zal opnieuw ontheffing moeten verkregen worden van het servituut, waarmee deze grond bezwaard is, en waarbij bepaald is, dat de tuinen van het Rijksmuseum voor openbaar park bestemd moeten blijven, tegen welke ontheffing de Gemeente Amsterdam ongetwijfeld groote, en zeer gronde bezwaren zal aanvoeren.

2e. de nieuwe gebouwen zullen zeer dicht den Zuidelijken gevel van het Museumgebouw naderen, waardoor hinderlijke reflexen hun invloed zullen laten gelden, zowel in de nieuw te maken zalen, als in de bestaande Nachtwachtaal.

3e. het terrein zal na de voltooiing van het voorgenomen plan zoo volgebouwd zijn, dat verdere vergroting niet meer mogelijk zou blijken, terwijl het toch niet uitgesloten kan dat de toekomstige behoeften van de collectie groter zullen zijn dan nu.

Voorgevel.

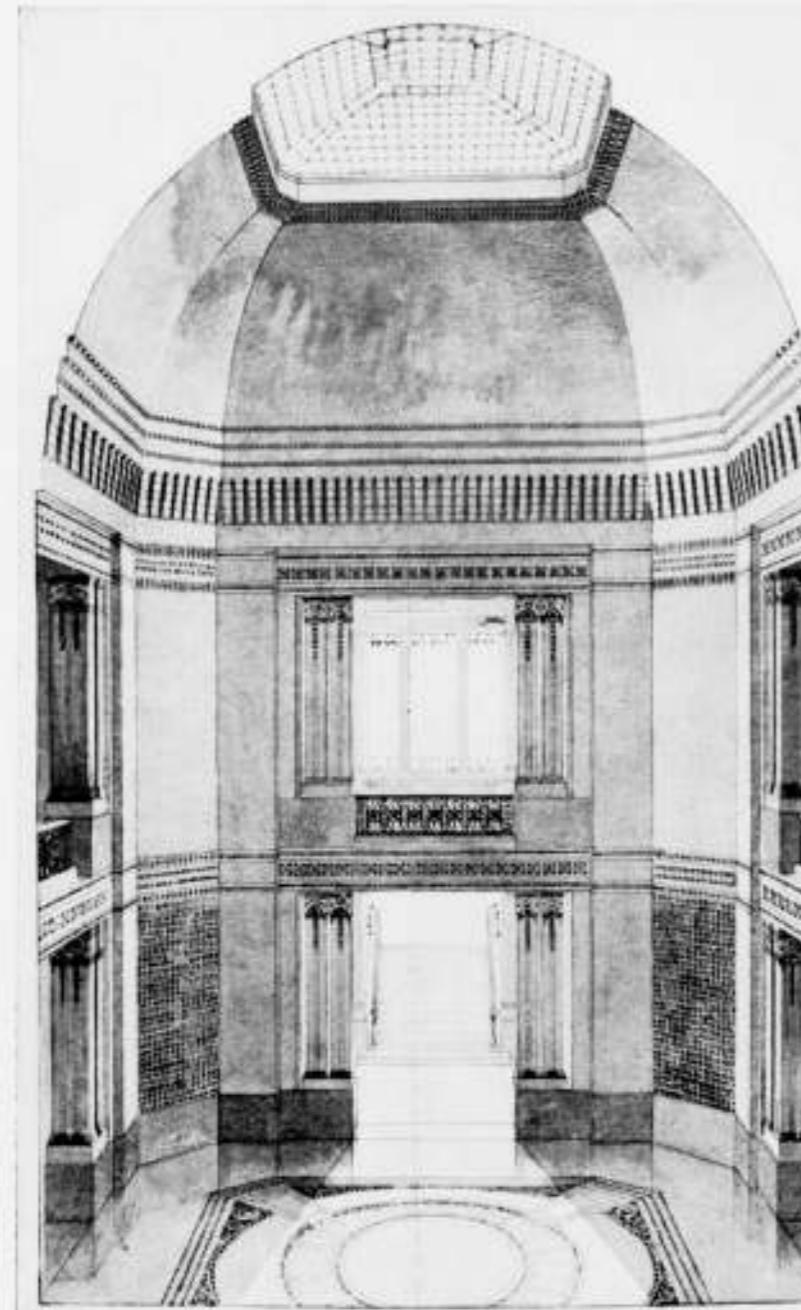

Hoofdverdieping.

Schaal 1:600

J. H. LEIJMAN-PRIJSVRAAG. A, ontwerp voor een Kunstmuseum.

Het ontwerp „Wajang“, bekroond met den eerste prijs, ontwerpers: F. J. KERATZ en H. F. MERTENS.

Vestibule.

J. H. LELIMAN-PIJPERS Aanbieding voor een Kunstmuseum voor de Nieuwe Tijden.
Het ontwerp „Wajang”, bekroond met den eersten prijs, ontwerpers: F. J. KURATZ en H. F. MIESSESS.

Aanzicht van het Rijks-Museum (Zuidzijde), dat dient te verdwijnen.

ten schijnt, dat voor verdere uitbreiding ruimte vereisch zal worden.

4c. de tuin ligt ter plaatse, waar het nieuwe gebouw moet verrijzen belangrijk lager dan de aangrenzende openbare weg, hetgeen voor het aspect van dit gebouw zeer nadeelig zal blijken.

5e. de Rijks Museumgebouwen zullen aan die zijde nog verder aan het oog onttrokken worden en de schoonheid van het meest monumentale gebouw, dat de 19e eeuw in Nederland heeft voortgebracht, het meesterwerk van onzen grooten bouwmeester Dr. Cuypers, zal ernstig benadeeld worden.

Dit is een ernstig, ja het ernstigste bezwaar, dat tegen het voorgenomen plan geopperd kan worden, ongeacht de miskennen van het streven der Gemeente Amsterdam, om door het maken van een ruim plein aan de Zuidzijde van het Museum, aan dit monumentale meesterwerk, Rijkseigendom, recht te doen wedervaren. Deze Gemeente toch heeft twee zeer grote voor villabouw bestemde stukken grond aan deze bestemming onttrokken, zich derhalve de opoffering van zeer grote geldelijke voordeelen getroost.

6e. de fragmenten van de gesloopte N. Z. Kapel, thans ter plaatse opgesteld, zullen naar elders overgebracht moeten worden, hetgeen weder niet onbelangrijke kosten zal meebrengen.

De opgesomde bezwaren te ondervangen en niettemin het gestelde doel te bereiken, zou mogelijk blijken:

1e. door de meer en meer noodig wordende reorganisatie van het Rijks Museum ter hand te nemen; de onderwijsinrichtingen en het architectenbureau zouden elders gevestigd kunnen worden, de schilderijen, die meer geschiedkundige, den kunstwaarde hebben, zouden in de vrijkomende ruimten te verborgen zijn, en door verdere verschikking zal zeker gelegenheid te vinden zijn, om aan de geheele „Drucker Collectie” een waardige plaats en het vereischte licht te verschaffen,

2e. door een nieuw gebouw te stichten, vriji van de bestaande gebouwen, op het terrein, dat door de gemeente Amsterdam beschikbaar gehouden wordt (en waarvoor deze zich dus alweer belangrijke rentesleving getroost.) Dit gebouw zou voor verschillende doeleinden bestemd kunnen worden: voor het opstellen der „Drucker Collectie”, voor het beter huisvesten van het „Nederlandsch Museum”, voor het herbergen van een Rijksverzameling van Moderne Schilderkunst, voor een Kunstdrukkerij.

Mocht de stichting van dit gebouw meer tijd vereischen, dan thans wenschelijk is, dan ware door de hiervoren aangegeven schifting en verschikking der schilderijenverzamelingen in het Rijks Museum tijdelijk in de verlengde ruimte te voorzien.

Mitsdiens spreekt het Bestuur voornoemd den wensch uit, dat het Uwe Excellentie moge behagen, van het plan tot verdere bebouwing van den Museumtuin bij nadere overweging af te zien en het zoo mogelijk daar heen te

leiden, dat het Rijks Museumgebouw eerder meer en meer ontmanteld wordt, dan het door voortgezette inbouwing te ontsieren en te bederven.

t Welk doende zult Gij wiedoen.

Het Algemeen Bestuur van het Verbond van Nederlandse Kunstenaresvereenigingen,
w.g. HERMAN ROBBERS, Voorzitter,
JAC. V. D. BOSCH, Secretaris.

LEILIAN PRIJSVRAAG B. KUNSTNIJVERHEID-MUSEUM.

RAPPORT VAN DE JURY.

Deze prijsvraag, waarvoor 24 antwoorden inkwamen, is zeker wat de hoeveelheid verrichten arbeid betreft gestaagd en het was de jury een vreugde aan een der ontwerpen, waarvan de vele zeer verdienstelijke hoedanigheden tot vergevingsgezindheid stonden tegenover enkele minder goede, de volle bekroning met den eersten prijs evenstellig te kunnen toekennen. Daarmede zag zij ook haren arbeid bekroond.

En waar de Jury zich geplaatst zag tegenover ontwerpen die in onomwonden taal vertelden van de onmacht van den vervaardiger om het gegeven te beheerschen, daar heeft zij toch, al was het wel eens met een weemoedigen glimlach, den moed bewonderd en de volharding van hem die den strijd, eenmaal aangebonden, volhield tot het eind.

Bij een eerste keuring werden enige ontwerpen ter zijde gesteld waarin de jury met den besten wil van de wereld geen andere eigenschappen kon ontdekken dan de zuil, welke te relevieren, puinlijk zou zijn. En beter is 't te zwingen dan kwad te spreken na den dood,

Na deze - toch altijd droeve - bezigheid bleven de hieronder met enige opmerkingen, der jury, volgende inzendingen over.

ARTIEL INDUSTRIE.

De ontvangstzaal maakt niet een geheel uit met de vestibule en heeft aan het eind van de entree geen zin. Zij is daar door een los aanhangsel geworden. De gang aan de achterzijde ter verbinding van de beide vleugels is ongemotiveerd en onpraktisch. De ligging van de trappen en de wijze waarop zij boven uitkomt is niet gelukkig. De toegang tot de hoofdzalen is gebrekbaar. De architectuur is zwak, hetgeen blijkt uit de groepeering en uit de doorsnede. Het teekenwerk heeft de zelfde eigenschap.

ENTRY.

De algemene opvatting van den plattegrond is een voudig en goed, maar gelegenheid voor expositie van kamerinrichtingen in kleine zaaltjes aan een gang, die meer het karakter van boxen dan van kamers hebben, is slecht. De entree van plm. 1,5 M. diepte is te klein. De hoofdtrap is niet gelukkig geprojecteerd.

De architectuur, zonder bijzondere qualiteiten, is vrij rustig, maar het is de vraag of deze rust wel gekomen is over een geest die wilder jaren heeft gekend, en nu tot inkeer is gekomen en bezonnenheid. De verhouding van de hoogte van het dak tot die van het gebouw, doet vreezen dat de geest wat bedrukt was.

De binnenarchitectuur; zonder pretentie, en zonder enthousiasme.

THEORY.

Een slechte plattegrond. Gangen zijn in een museum niet op hun plaats, omdat men door en niet langs de zalen loopt. De ontvangstzaal, achteraf gelegen, staat niet in logisch verband met de vestibule. De achtertrappen die in kleine ruimten uitkomen en verder tot niets toegang geven hebben geen reden van bestaan.

Perspectief aanzicht van het ontwerp Motto "Wajang" voor een Kunstnijverheidsmuseum.

De architectuur is, om het niet te sterk uit te drukken, zwak. De vier torens op de hoeken - waarom die torens? - zijn niet goed van compositie en dooden de rest, die ook niet goed van compositie is. Massa-groepeering is er niet, ten minste geen goede.

Ars LONGA.

Ook lankmoedig is de kunst. Maar zij wil met eerbied begrepen worden. Wie haar prententieus naderen als goede bekenden, terwijl nauwelijks een oppervlakkig woord van eerste kennismaking gefluisterd is, dien draait zij den rug toe, hooghartig. En dan is 't voor goed uit.

De gekleurde doorsnede toont duidelijk aan dat het interieur niet fraai van kleur is. De compositie van den plattegrond is gebrekbaar, de ontvangstzaal met het smalle bovenlicht is onvoldoende verlicht. Toiletten zijn van te weinig aësthetisch belang dan dat men ze aan den hoofdpoort geprojecteerd zou wenschen. En die gangen rondom de binnenplaats! W end U. Ars Longa, tot Henry, en vraag hem waarom die gangen veroordeeld worden. Hij kan 't nu weten.

PERSUS.

De algemene distributie is goed begrepen maar er is gebrek aan wandvlakte, en de ontvangstzaal op den begane grond is onvoldoende verlicht. De driehoekige vorm der liften is origineel maar onpraktisch. Voor het plaatje van afgietsels zal men liefs niet een der gewone museumzalen gebruiken, maar daarvoor een of meer ruimten kiezen die niet het verband der expositiesalen voor de eigenlijke kunstvoorwerpen verbreken. De architectuur ging Perseus boven zijn macht, en schijnt massaler dan zij als gevolg van den plattegrond is. Zit deze schijn Perseus in 't bloed? Zijn vader Zeus bezondigde zich er ook wel eens aan als hij incognito zich te buiten ging.

Het silhouet is nuchter en slecht, de aansluiting van den koepel aan de daken der zijvleugels ongelukkig; en als voorbeelden van onjuiste verhoudingen worde gewezen op die van de kroonlijst tot het geheel en die van de onderverdieping tot de beide bovenverdiepingen.

THEORIE EN PRAKTIK.

Dit project zou noch theoretisch noch praktisch blijken een gelukkige greep te zijn. De plattegrond is te gecompliceerd van conceptie en te verbrokkelijk. De ingang tot het museum ligt daar waar men hem nooit zoeken zou, aan een ziggevel op den hoek. De entree, n.b. met bovenlicht, leidt naar een ontvangstzaal die niet in maar naast het museum ligt, en die voert naar een zaal voor meubelen en tapijten die als een los aanhangsel geprojecteerd is. En de toegang tot overige hoofdzalen ligt..... alweer

opzij, in een hoek van de ontvangstzaal. Deze aversechtsche hoekverassingen schijnen bij voorkeur door dezen ontwerper gekweekt te worden. Voor de gangen - die op de verdieping, tusschen twee rijen vertrekken, is dauren boven donker - raadplege men Henry en Ars Longa. Aan de architectuur is zekere verdienste niet te ontzeggen al is zij wat heterogen, noodlottig gevolg van de gebreken van het plan. „Alle schuld".... enz. Tapijten en meubelen wreken hun isolément, de massa-groepeering offert zich op, de koepels smeken om een betere oplossing.

EVOLUTIE.

De plattegrond is veel te wijnloopig. De ontvangstzaal die ter zijde ligt en nergens heen leidt mist haar doel. De vier uitloopers aan het plan belemmeren het aangenaam flaneeren door de zalen, dat zoo stemmingsvol kan zijn; maken het bezoeken vermoeidend, dwingen telkenmale tot terugkeer op afgelegde schreden. Wie, die daartoe gedwongen wordt, voelt geen verzet: De voorzalen ter weerszijden van de hal zijn niet gevraagd en maken het plan onnoodig groot. Het werk is wel van een die het ernstig meent, maar de architectuur is te veel een combinatie van goede en zwakke hoedanigheden. Het nuchtere dak geeft het geheel een armoedig effect. De torens die niet goed van vorm zijn, zijn slecht van verhouding.

De plattegrond is uiterst zwak. Men zie de ontvangstzaal met garderobe, achter de vestibule en daarvan met een deur gescheiden. Veel verloren en versnipperde ruimte, aansluitend aan de vestibule die niet verlicht is.

In de architectuur eenvoud en rust. Een niet te miskennen begrip van groepeering. In de details staan naast goede ook zwakke vormen.

LEILIE.

De garderobe in 't midden van het gebouw tusschen een ingang en uitgang te leggen is uit aësthetische overwegingen onverdedigbaar. Het gemak dat deze ligging voor de supposities zou opleveren mag aan zoo een gebouw zijn monumentalen ingang in het midden, waarop 't recht heeft, niet ontnemen. De ruimte van de vestibule niet mooi verdeeld, is zonder illusie, de trap, niet breed genoeg, zonder monumentaliteit. De binnenplaats die te klein is, zal van licht, licht als een heerlijk, opwekkende uitbundigheid, verstoken blijven. De ontvangstzaal in een uitkoepel, treurt om het verlies van haar betekenis. De grote zalen liggen goed, maar zullen, in verband met haan breedte, niet voldoende verlicht zijn.

De architectuur heeft goede kwaliteiten, de hoofdverdeling is goed, de opzet is eenvoudig. In de details echter zijn verschillende vormen.

Het teekenwerk is zeer smaakvol. Men lette eens op de perspectiekekening in potlood, met den aardigen aantekening van het terrein.

KLAVERLIAD.

De plattegrond is eenvoudig maar de toegang tot de grote expositiesalen door de kleine kamers is niet gelukkig. Hinderlijk zijn de steunpunten in het midden van de grote zalen. De buitenarchitectuur is rustig en in sommige gedeelten goed van verhouding, maar ongemotiveerd en storend voor den totaalindruck is dat moedwillig verbreken van de grote lijn, door het verspringen der kroonlijsten bij sommige partijen en avant-corps. Bij het middengedeelte van den voorgevel treedt dit gebrek sterk naar voren.

De binnenarchitectuur is zwak; de vormen zouden gaarne aantrekkelijk verbeterd willen worden.

ARBEID ADELT.

Daarom kan ernstige arbeid nog veel goed maken. Deze

wildeman, had, alvorens aan zijn brandend verlangen te voldoen, ripelijk zijn grondplan moeten overwegen, dat ongaarne wordt het woord, en dan nog fluisterend, uitgesproken, slecht is. Die, ook door anderen zoo zeer misbruikte en voor het gebruik onnuttige gangen om de binnenplaatsen maken het plan onnoodig groot. Die pijlers voor den toren in de ontvangstzaal konden niet ongelukkiger geplaatst zijn. Die ganschelijker overbodige pijlers in de zalen voor diverse technieken zien uit naar een nuttiger bestaan.

De architectuur is onrijp en onrustig. Het is de onrijpheid van een talent dat zijn visie nog niet tot klarheid bracht; de onrust van een die zijn architectonisch geweten nog niet heeft gezuiverd. Ook fantastisch is de architectuur, maar de bekoring der fantasie is niet blijvend. Het is een bravourstuk, wel van een virtuoos, maar waarover de dichterlijke adem niet ging die over het kunstvolle gaat. Een driehoekenspel op papier treedt in de plaats van de architectonische vormgeving. De koepel kan telescopisch worden ingeschoven.

SANS POUR ET SANS REPROCHE.

Zonder vrees, ja, anders had deze plattegrond, zonder de door de jury als wenschelijk gedefinieerde binnenplaats, zich niet durven presenteren. Zonder blaam: Ennu hier en daar zal de jury dit ongeruste toch voorzichtig moet aanraken. De plattegrond is een gedachte, is een mooie gedachte. Hij is het uitvoerig van een geest die zuiver en klar moet kunnen denken. Het plan ligt voor U open als het gemoed van een openhartige. Het laat duidelijk zien de goede ligging der grote zalen, en het verborgt zijn gebreken niet. Het wijst U duidelijk op het niet wenschelijke bovenlicht in de zaal voor meubelen, op het onvoldoende licht in de ruimten voor kamerinrichtingen en in de bovenvestibule, op de onbelangrijke vertrekken die aan de voorzijde een hoofdplaats innemen. De architectuur is wel uit één stuk als wijlen Bayard¹ en van een volgehouden karakter. Maar het karakter is armoedig. De functie van een museum is niet alleen die van utiliteit. Het symboliseert ook de weelde, de welvaart van een volk dat al het schoons voortbracht, dat daar geborgen is.

De middenpartij wordt povertjes geaccentueerd door de twee onbeduidende beeldengroepen, en wordt niet mooi door het fronton bekroond. De groepeering der zigevels is niet gelukkig. Tussen plattegrond en opstand is geen overeenstemming wat massawerking betrifft; de hoekzalen die juist in het plan steun geven, blijven lager liggen, waar zij krachtig geprononceerd in den gevel een dankbaar motief hadden kunnen zijn. Het detail toont des ontwerpers zwakke zijden.

WAJANG.

Een verdienstelijke, monumentale plattegrond, waarin de hal met de beide hoofdtrappen zeer gelukkig geprojecteerd is, en niet een goede ligging der zalen. De ontvangstzaal die, achter de hal gelegen, niet veel reden van bestaan meer heeft is niet goed verlicht, een gebrek dat vergroot wordt door de pijlers die tegenover de ramen staan. Ware die middenbouw in de zaal achterwege gebleven dan had deze in alle opzichten wel duurbij gevaren. De architectuur heeft een voorname rust. Blijkbare heeft de maker, al werkende, zijn ontwerp gecorrigeerd, wat loswaardig is, want sommige hoogtematen in doorsnede en gevels komen onderling niet overeen. Van dit ontwerp in zijn weloverwogen eenvoud gaat iets uit dat bekoort. Door heel het werk voelt men de aanraking van een beschafte hand, die smaakvol teekent. Het

¹ Bayard, geb. 1493, "Clerouer sans peur et sans reproche". (R.R.)

interieur van de Hal, weergegeven in een kunstvolle tekening die mooi van kleur is, geeft een stuk architectuur te zien van uitstekend geslaagde verhoudingen.

G.H. GE.

Een nuchtere plattelandsgrond. Het verbond tusschen vestibule en ontvangstzaal is niet mooi opgelost. De vleugels met kammerinrichtingen, waartussen een gang, (die gangen worden een obsessie) zijn losse aanhangsels. Bij het binnentrekken in de vestibule loopt men, als men niet tijdig zijwaarts uitwijkt, tegen den dichten achterwand. De ligging van de trappen is niet monumentaal. De architectuur der niet geslaagde gevels, met mislukte dakgroeping en slechte massaverdeling is onbevredigend. De binnendecoratie is hiermede in harmonie. Montage 500.

De ligging van de hoofdtrap direct tegenover den ingang is het gevolg van een zwak oogenblik bij het concrepieren van het plan dat niet kwaad is, behoudens enkele onderdelen, zoals de toegangen onderling van de verschillende zalen. Maar de architectuur is van een braafheid... een braafheid die bijna slecht is. Het tekenwerk is accuraat maar karakterloos.

A. SCHAAL.

Een binnenhof die te klein is en daaronder een galerij die ongelukkig van verhouding is. De betekenis van de ontvangstzaal is niet begrepen. Het zojuist nooddige verbond met de vestibule is er niet.

De architectuur is ongevoelig en zwak. Dit manifesteert zich vooral in het detail. En ook in de verhouding van parterre en 1e verdieping.

ILLUSIE.

In het midden een vertrek voor foto's en aan weerszijden daarvan entrees! Een verbrokkeld, stelselmatig, tot verveling toe, in vierkanten verdeelde plattelandsgrond zonder illusie. De zaal voor meubelen en tapijten heeft geen voldoende wandvlakte en die voor lay-out geen voldoende licht. De architectuur die ook verbrokkeld is, is zeer zwak. De gebogen kap doet denken aan een palmenkas.

SCHETS.

Weer die overbodige rondgaande gangen die het plan onbruikbaar maken. De ontvangstzaal met garderobe achter de vestibule is onpractisch gelegen. De hoofdtrap heeft de monumentale breedte van ongeveer 1,5 Meter. Liften, toiletten en bergplaatsen aan de gangen, — zou dit eindelijk het geheim der gangen ontsluieren? — zijn ongelukkig gelegen. De architectuur is zonder architectonische gedachte, en waar de gedachte ontbreekt zijn motieven als de uitgebouwde erkertjes en topgevels ijdele woorden.

Het tekenwerk is onduidelijk dus onpraktisch. De wijze van voordracht werkt irritierend.

KUNST EN NUVERHEID.

Zou de toegang tot dit museum door drie poorten als voor een begraafplaats, de wel eens gemaakte opmerking bedoelen te symboliseren dat de kunstvoorwerpen in een museum begraven worden? Als zooodanig zou de toegang gelukt zijn. Maar deze opvatting is nog niet zo algemeen als de ware erkend dat men haar gaarne in museumbauw verkondigt ziet. Het ware verkeerslijker geweest de monumentaliteit in ontvangstzaal en trap uitgedrukt, en gelegenheid te geven de begraven voorwerpen goed te verlichten. Nu zijn de hoofdzalen of niet voldoende, of waar ze het wel zijn, slecht verlicht door de aan drie zijden geplaatste ramen.

De architectuur, een combinatie van goede en slechte gedeelten vormt geen geheel. De achtergevel is goed gegroepeerd, voor- en zijkanten zijn mislukt.

Na bovenstaande overwegingen besloot de jury eenstemmig den eersten prijs toe te kennen aan het ontwerp motto „Wajung“ en daar geen der overige ontwerpen voor den tweeden prijs in aanmerking kwam, dezen gelijklijk te verdeelen onder de inzenders van de Motto's „Sans peur et sans reproche“, „Letie“ en „Eduy“.

Maart 1912. — de jury,

w.g. W. KROMHOUT Czn., Voorzitter.
A. LE COMTE, K. DE BAZEL, JAN STUYT,
J. LIMBURG, Secretaris-Rapporteur.

BOEKBESPREKING.

DE RIOLERING VAN HUIS EN ERF DOOR C. VISSER.

Een boek dat zonder twijfel in een bestaande behoeft voorziet en dat verdient aangeschaft te worden door elkeen die er prijs op stelt zijn bouwwerken niet alleen op uiterlijk schoon, maar wat veel belangrijker is naar soliditeit te zien beoordeeld. Te veel toch wordt over het hoofd gezien van welk groot belang een goede huisriolering is, tot welke ondringelijke onaangenaamheden de zuinigheid ons brengt als dit onderdeel van een bouwwerk niet welverzorgd is. Het Bouwtocacht heeft zonder twijfel reeds veel goeds op dit gebied tot stand gebracht, veel verbeterd wat slecht was, maar vele bouwmeesters zijn nog steeds van mening, dat dit onderwerp hunnen bemoeieningen kan worden overgelaten aan ondergeschikten zonder dat zij er van overtuigd zijn dat deze ter zake kundig zijn of wat nog meer het geval is, zonder dat zij zelfs kunnen beoordeelen of de ondergeschikte van het onderwerp „riolering“ op de hoogte is. Wordt niet veelal een opzichter in hoofdzaken beoordeeld naar zijn vaardigheid in het tekenen? Het gaat zoo met hun riolering maar er zijn ook nog tal van andere onderwerpen in het oog van vele architecten van schijnbaar mindere belangrijkheid waaraan zij zeker te weinig aandacht schenken.

Er zijn er, en van goede reputatie, de ondervinding leerde mij dit, die zich wel bewust geworden waren, dat de riolering een onderdeel was van zijn bouwwerken waarmede het niet in den haak was. Hij had er al veellast van gehad en ging nu tot een middel zijn toevlucht nemen, dat veel bedenklijker was dan hetgeen hij tot op dat oogenblik had gedaan. Hij liet riolen in afvoerbuis van 125 mm. ruim voldoende wandvlakte en die voor lay-out geen voldoende licht. De architectuur die ook verbrokkeld is, is zeer zwak. De gebogen kap doet denken aan een palmenkas.

KUNST EN NUVERHEID.

Weer die overbodige rondgaande gangen die het plan onbruikbaar maken. De ontvangstzaal met garderobe achter de vestibule is onpractisch gelegen. De hoofdtrap heeft de monumentale breedte van ongeveer 1,5 Meter. Liften, toiletten en bergplaatsen aan de gangen, — zou dit eindelijk het geheim der gangen ontsluieren? — zijn ongelukkig gelegen. De architectuur is zonder architectonische gedachte, en waar de gedachte ontbreekt zijn motieven als de uitgebouwde erkertjes en topgevels ijdele woorden.

Het tekenwerk is onduidelijk dus onpraktisch. De wijze van voordracht werkt irritierend.

Zou de toegang tot dit museum door drie poorten als voor een begraafplaats, de wel eens gemaakte opmerking bedoelen te symboliseren dat de kunstvoorwerpen in een museum begraven worden? Als zooodanig zou de toegang gelukt zijn. Maar deze opvatting is nog niet zo algemeen als de ware erkend dat men haar gaarne in museumbauw verkondigt ziet. Het ware verkeerslijker geweest de monumentaliteit in ontvangstzaal en trap uitgedrukt, en gelegenheid te geven de begraven voorwerpen goed te verlichten. Nu zijn de hoofdzalen of niet voldoende, of waar ze het wel zijn, slecht verlicht door de aan drie zijden geplaatste ramen.

De architectuur, een combinatie van goede en slechte gedeelten vormt geen geheel. De achtergevel is goed gegroepeerd, voor- en zijkanten zijn mislukt.

ARCHITECTURA

139

op praktische wijze achter in het boek gevoegd zijn, maar daarentegen schijnt het minder nuttig het grote aantal clichés over te doen drukken, waarover handelaren in sanitair artikelen voor hunne catalogi beschikken en die in de boekwerken meestal nog smakelijker indruk maken dan in dit boek. Wie waschtafels, closets of baden wil uitzoeken of bestudeeren, verlangt daarbij prijzen te weten en heeft meer aan een uitvoerige catalogus. De riolering van huis en erf had zich in dit opzicht moeten beperken tot enkele normadien waaraan deze sanitair artikelen moeten voldoen.

Er is nog een hoofdstuk, dat beter wäre achterwege gebleven, en wel dat over reiniging van alvalwater. Dit zeer moeilijke vraagstuk, dat de schrijver terecht aanbeveelt voor elk geval door bevoegde deskundigen te doen oplossen, behoort zeer bepaald in een boek als dit niet thuis. Van het zeer vluchtig overzicht dat de schrijver hiervan geeft, valt werkelijk meer kwaad dan goed resultaat te verwachten. De mechanische reiniging waarmee in Duitsland thans zulke merkwürdige en uiterst gunstige resultaten worden bereikt, beoordeelt schrijver veel te ongunstig en de mededeeling waarmee hij de vloeiwater-besprekking eindigt, n.l. dat zijn meermalen hinderlijken stank veroorzaakt, schijnt hui verg te maken dit middel toe te passen dat toch werkelijk in vele gevallen aanbeveling verdient. Zoo is er in dit hoofdstuk meer.

Als ik nu naast de reeds genoemde compleetheid van deze arbeid nog op enkele zaken wijs, hoop ik aan de verdienstelijkerheid geen afbreuk te doen maar de schrijver aan te sporen, naast bekorting bij een volgende uitgave, die zonder twijfel volgt, te streven, naar het nog betere. Het verdient aanbeveling het werk te compliteeren met enige uitgewerkte materialistaten met prijsberekening voor enige geheele huisinstallaties, voor grootere maar zeer in het bijzonder ook voor kleinere arbeiderswoningen. Het boek is geheel ingericht op Amsterdamsche toestanden en geïllustreerd met Amsterdamsche voorbeelden en het kan dus geen bezwaar zijn ook een samenstelling bij te voegen met Amsterdamsche prijzen.

Bij de besprekking der werklieden-privaat op-werven enz. behoort aandacht gewijd te worden aan de inrichtingen die tegenwoordig bestaan, waarbij door het ondergronds bewaren van closetwater gevraag voor bevrieten vermeden wordt.

Het bestaan en dus ook het nut daarvan voor arbeiderswoningen van papier- en spoorreservoirs die zeer goedkoop zijn en die, na de ondervinding leert, 10 jaren en misschien meer mee kunnen, schijnt den schrijver onbekend.

Tenslotte zij er op gewezen dat de constructie door den schrijver namenvol, waarbij men ijzerarden buizen zou moeten ondersteunen op een doorgaande houten onderslag, zeer bepaaldelijk is af te keuren. Zulke buizen breken daardoor en indien zulke bijzondere maatregelen noodig zijn, verdient het aanbeveling de onderslag een tot 10 cm. dieper te leggen. Dit zijn alles maar kleingedachten; het zal den schrijver niet beletten plezier van zijn nuttigen arbeid te ondervinden.

INGEZONDEN.

HET ADRES INZAKE DAMBEHOEWING.

Naar aanleiding van het stukje van den heer De Jongh in „Architectura“ van 13 April, zei het mij vergund op te merken:

te, dat n. m. van deze en dergelijke adressen, den algemeenen indruk naar buiten beslist is, dat de archi-

teken voornamelijk van prijsvragen alle heil voor de bouwkunst verwachten; dat ik voornamelijk om deze onjuiste tendens te bestrijden, mijn stukje schreef en ook daarom met voordacht niet in een vakblad, maar openlijk; te, dat ik mede met voordacht het krasse woord „prijsvragenkolder“ bezigde, maar dat de heer De Jongh die kritisch en letterlijk wenscht te lezen, dit ten onrechte op het genootschap toepast, daar het klarabijelijk op de algemeene tendens staat.

Het komt mij voor, dat de heer De J. mijn stukje te beperkt opvat als nabetrachting op het genootschapsbeleid, terwijl dit slechts in het algemeen aanleiding was, om in te gaan tegen te hoog gestelde verwachtingen omtrent de ontwikkeling der bouwkunst door het middel van prijsvragen, en mijne afwijkende mening weergaf ten opzichte van het praktische effect van het onderhavige adres.

Ik formuleerde dit laatste aldus:

„Ik wenscht volstrekt niet het nut te ontkennen, dat soms kan gelegen zijn in een ideën prijsvraag voor een vraagstuk van openbaar belang, zoals die voor de Dam-situatie had kunnen zijn, indien niet te voren door de beperkende bepalingen van het programma het indien van de beste oplossingen onmogelijk was gemaakt. Maar ik betwijfel grondig dat in dezen tijd, bij deze onrijpe verhoudingen bij het zoo dikwijls gebleken onjuiste inzicht in de cultuurwaarde der bouwkunst, ene regeling gevonden zou kunnen worden en toegepast, waardoor zoo ver gevorderde toepassing van het prijsvraagstelsel, zoo verre zekerheid omtrent het resultaat gevien kan als in het bewuste adres wordt voorgespiegeld.“

K. DE BAZEL.

VAN ALLERLEI AARD.

HET NEDERLANDSCHE OPENLUCHT-MUSEUM.

Woensdag jl. werd in Muider Saarcage te Arnhem de aangekondigde vergadering gehouden van belangstellenden in de oprichting van een Nederlandse Openlucht-museum.

De vergadering werd geleid door den heer F. A. Haefer in Hattem. Getoekend waren een aantal foto's, platen en boeken met betrekking tot een inrichting als van de constituerende commissie bedoeld. In een spreekwoordelijke zintheorie van den heer Haefer is dit de voorbereiding tot de voorbereiding van de oprichting anders en derde, met dat dat talrijke bewijzen van instemming met het plan waren ingekomen. De minister van Landbouw heeft zijn sympathie betoogd in het genootschap van Arnhem, heeft op ondubbelzinnige wijze van zijn instemming doen blijken nadat hij de beschikbaar staan van een terrein.

Voor de financiële zijde behoeven, volgens spreker, geen bewijzen te worden genoemd. Een optrekken vereeniging sal contributies innen, beperkende zullen enz. inbrenging, verder rekken men op subsidies. Op den voorstuur staan er nu al overgaan tot de oprichting van de vereniging „Het Nederlandse Openlucht-museum“ word niet herhaald appelaat grootwoord. De Vereniging is er dan, en daar mag vertrouwen; het Openlucht-museum zal volgen. Wij wenschen de Commissie en 't bureau harten voortzettingen. Voorzitter het moeste succes.

DE PALEIS-RAADHUISQUAESTIE.

Men weet dat professor H. Brugmans, de bekende historicus, een onderzoek zou instellen naar de officiële documenten inzake des eigendoms van het Paleis op den Dam.

Hoochst de hoogte daarvan nog niet geheld gerekend is met zijn onderzoek, gaf hij aan den verslaggever van „De Telegraaf“ toch inlichtingen. Hij is nog enige belangrijke stukken uit Den Haag wachtend, terwijl hij daarna op het Grootmoedersarchief, op de Nieuwmarkt, een nauwkeurig onderzoek zal instellen, om na te gaan of er generlei overeenstemming met de statuten gevonden was over het gebruik stellen van het raadhuis als paleis.

Nog een verval weken zal prof. Brugmans voor dit onderzoek nodig hebben. Toch meent hij thans reeds te kunnen constateeren, dat er geen enkel stuk bestaat, waarbij het gebruik aan het eijk werd overgodaan.

DE PRIJSVRAAG VOOR HET ROTTERDAMSCHE RAADHUIS. Wij verscrenen dat, behalve de heer Van Gool ook de heer Van der Steur en Prof. Klinkhamer bedacht hebben voor de uitvoering van project in te leveren voor het Rotterdamse Raadhuis.

TEN DIENSTE VAN DE TRAM.

Ten dienste van de tram zal voor het Centraalstation een huisje verrijzen, van ongeveer 2,20 bij ruim 3 meter en hoog ongeveer 4% meter.

Nu hopen we velen al een angstig „o!” uitroepen, als in hen de gedachte opkomt, hoezeer zulk een staan-dien-weg aan de architectuur van het station zal beletten, tot haar recht te komen. Dit is meer, omdat, zoo wegeen volen, het wachthuisje van de Noord-Hollandsche Stoomtram, aan den waterkant, ook al zo onharmonieus tegen den gevel van Cuypers' werk afsteekt.

Kan het misschien te hummer geruststelling dienen, dat er voor overleg is gepleegd?

Het gebouwtje is overigens ontworpen door den heer Van der Mey, achtbaard adviseur der Gemeente. Het wordt opgetrokken in ijzerconcreet.

Het is bestemd voor het personeel van lijn 11, dat op de gelijkstraatse verdieping zal vertoeven, terwijl boven de wisselwachter, die de wissels op het Stationsplein elektrisch bedient, zal verblijven.

Tot dusver was voor ieder een apart huisje. Deze zullen nu verdwijnen.

IN HET UITBREIDINGSPLAN-ZUID.

B. en W. achten het tijdsuur aangebrachten, om voorbereidende maatregelen te treffen, ten einde in het uitbreidingsplan-Zuid de terreinen,

die daarvoor in de eerste plaats in aanmerking komen en thans reeds eigendom der gemeente zijn, of steaks eigendom der gemeente zullen worden, zo spoedig mogelijk in bouw-explosieke te kunnen brengen. Daartoe is noodig, dat die terreinen tot de in de bouwverordening voorgeschreven hoogte worden opgehoogd. De kosten van deze opvoeging over een oppervlakte van ongeveer 45 H.A. zullen, met inbegrip van de kosten van het graven van een haven voor het te lossen zand, en die van het maken van een tijdelijke brug in den Amsteldijk ter plaatse van de inlaat dier haven ongeveer f 1.000.000 betreffen.

Met het oog op de nabijheid der gaststrek en de belangen van het traanverkeer verdient het, naar het oordeel van B. en W., aanbeveling tegelijkertijd over te gaan tot den aanleg van het gedeelte van den Amsteldijk, gelegen tussen de Wiegelstraat en een punt ongeveer 40 M. ten zuiden van de Trompstraat, op de bij het uitbreidingsplan aangegeven breedte van 25 M. De kosten van dit werk worden geschat op f 215.000.

DE DAMBEDOUWING.

Zoals reeds in ons voorgaand nummer werd mededeeld hebben B. en W. van Amsterdam het bestuur van de Grote Club bericht dat de Dam-Raadhuis-Commissie ongunstig advies heeft uitgebracht over de plannen voor het nieuwe gebouw dier Club; waarom zij het bestuur amselven andere plannen te willen indienen.

Het blijkt achteraf dat de Dam-Raadhuis-Commissie getracht heeft de middelen aan te geven waarmede zoijs kunnen worden gekomen tot een „verbeterd plan”; overbodig te zeggen is dat de Commissie zich daarmee op geraakt terrein begeeft.

VEREENIGING VAN BEELDENDE KUNSTENAARS.

Men is hier ter stede bezig een vereniging van beeldende kunstenaars te stichten, die juryvrye tentoonstellingen zal inhouden.

M. de Groot, P. C. Hooftstraat 52, ontvangt adhesie-aanvragen.

De heer Jos. Th. J. Cuypers, Architect van het Beursgebouw voor de Vereeniging van den Effectenhandel te Amsterdam, deelt ons mee dat de beide perspectieve teekeningen, gereproduceerd in het voorgaand nummer, veraardigd zijn door den heer J. Klijnen hal. verbonden aan het bouwheus van genoemd beursgebouw.

BRUGGEN VAN NIKKELSTAAL.

Sedert men ingeruim heeft dat de vastheid van gewoon staal door het toevoegen van geringe hoeveelheden van andere metalen in sterke mate verhoogd wordt, hebben de staalsoorten, die de vakkilden gegeerd of speciaal staal noemen, een uitgebreide toepassing gevonden. Als bijvoeging kunnen, behalve nikkel en chroom nog eens een aantal zeldzame metalen, zoals wolfram, molybdeen, titanium e.d. in aanmerking zij worden gezien elk voor zich, als ook met elkaar gegeerd, aan het staal toegevoegd, zodat men als eindproduct een soort van chroom-nikkeltaal of molybdeen-wolframaal verkrijgt. Terwijl den soorten door hem lastengewoon grote vast-

heid bijzonder geschikt zijn voor het maken van pantserplaten, gesloten en zwaar belaste machineën, maakt het nikkeltaal vooral uit door het grote trekkingsovermogen en door de elasticiteit ervan en is het dus als materiaal voor bruggen zeer geschikt. Nadat men in Amerika reeds ongeveer 8 jaar geleden met een geheel van nikkeltaal gebouwd, bring goede resultaten had verkregen, wordt ook thans in Europa dit materiaal met veel succes gebruikt. Een spoorwegbrug in Rijnland, die door de Gutehoffnungshütte bij Oberhausen gebouwd werd, is de eerste lang en ook het eerste bouwwerk in Europa, dat geheel uit nikkeltaal bestaat. Ook de grote zweefbrug, die over de haven van de werf in Kiel gaat, is geheel van dit materiaal gebouwd.

Hoewel het staal slechts ongeveer 2½ p.C. nikkel bevat, is zijn vastheid en rekbaarheid daardoor zó veranderd, dat de overheid voor dit materiaal ongeveer 60 p.C. hogere belasting toestaat dan voor gewoon staal. Zoo komt het, dat men met deze bouwstof, niet-tegenstaande den hogere prijs door de aanzmerkelijke besparing aan materiaal een niet onaanzienlijke besparing bij het bouwen van bruggen kan verkrijgen.

IJ. & S.

OM SCHROEFBOUTEN IN STEEN TE BEVESTIGEN.

Gewone bouten met zeskante koppen en moerzen kunnen gebruikt worden om isolatoren, muisplaten e.d. steen te bevestigen met behulp van het volgende middel: Een opening wordt uitgeholdt om den zeskanten kop van den bout op te nemen en deze laatste wordt dan op zijn plaats gebracht, waarna de bout omringd wordt door de twee helften van een eindje ijzeren pijp, dat over een vlak, schuin ten opzichte van de as ervan doorgesneden is, zoodat er twee wigvormige stukken ontstaan. Een der stukken wordt aangebracht met het breedste einde bij den boutkop en het andere stuk met het brede einde iets uit het gat stekende.

Het stuk, dat bevestigd moet worden, wordt nu op zijn plaats gebracht, de moer wordt op de bout geschrövd en aangedraaid. Wanneer de moer dichter gaat nadrukken zit de wigvormige stukken buis ooit elkaar te schuiven, waarbij een indelingse druk op de wanden van het gat wordt uitgeoefend, welke des te groter wordt, naarmate de moer verder geschrövd wordt.

De voordeelen van deze wijze van bevestiging bestaan daarin, dat zeenvoudig en goedkoop is en dat de mogelijkheid bestaat, de bout ten allen tijde los te maken zonder dat er iets van den muur of de daaraan bevestigde stukken beschadigd wordt.

IJ. & S.

PALEIS-RAADHUIS-ZORGVLIET.

Kaart bet „Vld.” verneemt, heeft H. M. de Koningin zich in beginsel en onder zekere voorwaarden bereid verklaard een paleis te aanvaarden op Zorgvliet, waardoor dan de gemeente de beschikking zou krijgen over het terrein van het tegenwoordige paleis om daar een nieuw raadhuis te slijten.

Vast staat, zoo segt het blad, dat van B. en W. van den Haag in den eerstvolgende raadsittingen mededeelingen omtrent deze aangelegenheid kunnen worden tegemoet geven.

PRIJSVRAGEN.

I. EERE-PRIJSVRAAG „GODEFROY”.

Programma in Nr. 6, inlevering 9 Mei a.s.

II. NAT. BOUWK. STUDIEPRIJSVRAAG, „LANDELIJKE WONING” van de Vereeniging van Ned. Baksteen-fabrikanten.

Programma in Nr. 7.

III. PRIJSVRAGEN VAN HET MAANDBLAAD „SIERKUNST”.

Programma in Nr. 7.

IV. Twee prijsvragnen uitgeschreven door de Kon. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Boerderijen: programma's in Nr. 9, inlevering 1 Januari 1912.

V. Prijsvraag voor een Affiche voor de Internationale Gas-Tentoonstelling te Amsterdam, programma in Nr. 9, inlevering 29 April 1912.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap, — Genootschapsprijsvragnen 1911, — Verslag van de 132e Gewone Ledenvergadering, — Adres Verbond van Ned. Kunstenaresvereenigingen, — Leliman, — Prijsvraag II. — Bockhessprekking, — Ingesonden, — Van allerlei aard, — Prijsvragen.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect” en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkricht”, Hobbeistraat, Amsterdam.

AHNOMMEN op het weekblad „Architectura”: in Nederland f 1,20 per kwartaal; buiten Nederland f 5,— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura”: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het orgaan wordt wekelijks Franco toegesonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f 12,—, voor kantoorleden f 10,—, voor batenleden f 7,50 en voor aspirantleden f 5,—. Donateurs zijn zu den minstens f 20,— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura” en het plaatwerk „De Architect”. Voor alles betreffende de verandering van het tijdschrift en de advertentien, wendt men zich tot de Uitgevers.

ARCHITECTURA

ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. F. VAN DER PLUYM, LEIDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ v.h. GERR. BINGER, WARMESSTRAAT 1746, AMSTERDAM.

VERSLAG VAN DE 131^e GEWONE LEIDENVERGADERING, TEVENSGECOMBINEERDE VERGADERING VAN DE AFD. AMSTERDAM DER MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST EN VAN HET GENOOTSCHAP „ARCHITECTURA ET AMICITIA”, GEHOLDEN OP WOENSDAG 1 MEI 1912 IN HET GENOOTSCHAPSLOKAAL IN PARKZICHT.

De Voorzitter, de heer H. A. J. Baanders, opent de vergadering met een hartelijk welkom aan de talrijke aanwezigen, het Bestuur en sommige leden van de Afd. Amsterdam der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, de bekroonden in de verschillende prijsvragen, genodigde en belangstellende introduceés. Met wijziging der agenda wordt allereerst aan de orde gesteld de uitreiking der onderscheidingen aan de bekroonden, het feit dat, mede door de tentoonstelling van de bekroonden, het bekroonden der bekroningen over te gaan, vindt de Voorzitter gelegenheid hulde te brengen aan den stichter dezer prijsvragen, die tot ons aller leedwezen niet aanwezig is om persoonlijk die hulde te aanvaarden. Wij stellen het daarom, aldus de spr., vooral op hoogen prijs dat tot de stichting der Leliman-prijsvragen werd overgegaan, omdat wij daarin hoogelijk te waardeeren hebben het inzicht in het grote nut van dergelijke studieprijsvragen voor de ontwikkeling der bouwkunst. Uit de kringen onder jongeren kunnen zij krachten naar voren brengen die daartoe anders geen gelegenheid zouden vinden. Ook voor uit te voeren werken wordt het systeem, hoewel langzaam, meer en meer gehuldigd en tot ontwikkeling gebracht. Daarvan zijn studieprijsvragen als deze niet vreemd.

In zijn kwaliteit van lid der Jury bespreekt de heer H. P. Berlage de Genootschapsprijsvragen van 1911. Spr. zegt dat de Jury, gezien de talrijke en uitgebreide inzendingen, eenstemming van oordeel was dat deze serie studieprijsvragen, uitgezonderd die van het Glas-in-loodraam, als bijzonder geslaagd moet worden beschouwd. De eerste dezer serie, ontwerp van een Ambts-woning voor den Burgemeester einer grote Gemeente, die als zoodanig als een Amsterdamsch vraagstuk zou te beschouwen zijn, is volgens spr. prijzenswaardig opgelost, al waren er ook nog wel enkele bedenkingen. Met een gelukwens en een passend woord werden de eerste en tweede prijzen uitgereikt respectievelijk aan de heeren Maurits Plate en Th. Philip.

Op de tweede prijsvraag, Ontvanggebouw voor een Bloemententoonstelling, kwamen enige zeer goede ontwerpen in. Het met den eersten prijs bekroonde draagt het gewenste karakter van feestelijkheid dat der tentoonstelling eigen is, en is daarbij zeer vaardig getekend. Het in de tweede plaats bekroonde draagt minder het tijdelijk karakter; doch getuigt evenzeer van talent. Het tekenwerk is zeer handig gedaan, vooral de perspectieve schets heeft de Jury getroffen. Beide bekroonden, de heeren N. Lansdorp en J. M. Vink ontvingen hunne onderscheidingen.

Evenzo volgden die van het ontwerp van een Hoofdingang, waarmee als eerste en tweede de heeren C. J. Blauw en C. A. C. Rotgans als overwinnaars uit het strijdperk traden; vervolgens mocht de heer W. Bogtman achtereenvolgens drie bekroningen aanvaarden, n.l. de tweede prijs, verhoogd tot f 200, werd daarna toegekend aan den heer I. Crouwel Jr., de uitgeleerde prijsvraag voor de prijsvraag B. Relevante in't kort verloop dezer prijsvraag. Zij is niet zoodanig als voorgaanden geslaagd zoals dat wel gewenst ware geweest. Behalve aan het moeilijke van 't vraagstuk vindt spr. dit eensdeels aan een uitdrukking in het programma, waarin van „afsluiting” gesproken wordt, 't geen kennelijk door sommigen verkeerd is opgevat; anderdeels aan het eenigzins te kort gedane deel van 't vraagstuk; n.m.l. de plantsoen-aanleg en beplanting. Edoch, zoodanig uit 't rapport der Jury reeds gebleken is, was zeer veel goeds te waardeeren; reden waarom spr. den medewerkers gaarne dank verschuldigd is. De tweede prijs, verhoogd tot f 200, werd daarna toegekend aan den heer G. J. Rutgers, de uitgeleerde prijsvraag voor de prijsvraag B. Relevante in't kort verloop dezer prijsvraag. Zij is niet zoodanig als voorgaanden geslaagd zoals dat wel gewenst ware geweest. Behalve aan het moeilijke van 't vraagstuk vindt spr. dit eensdeels aan een uitdrukking in het programma, waarin van „afsluiting” gesproken wordt, 't geen kennelijk door sommigen verkeerd is opgevat; anderdeels aan het eenigzins te kort gedane deel van 't vraagstuk; n.m.l. de plantsoen-aanleg en beplanting. Edoch, zoodanig uit 't rapport der Jury reeds gebleken is, was zeer veel goeds te waardeeren; reden waarom spr. den medewerkers gaarne dank verschuldigd is. De tweede prijs, verhoogd tot f 200, werd daarna toegekend aan den heer G. J. Rutgers, de uitgeleerde prijsvraag voor de prijsvraag B. Relevante in't kort verloop dezer prijsvraag. Zij is niet zoodanig als voorgaanden geslaagd zoals dat wel gewenst ware geweest. Behalve aan het moeilijke van 't vraagstuk vindt spr. dit eensdeels aan een uitdrukking in het programma, waarin van „afsluiting” gesproken wordt, 't geen kennelijk door sommigen verkeerd is opgevat; anderdeels aan het eenigzins te kort gedane deel van 't vraagstuk; n.m.l. de plantsoen-aanleg en beplanting. Edoch, zoodanig uit 't rapport der Jury reeds gebleken is, was zeer veel goeds te waardeeren; reden waarom spr. den medewerkers gaarne dank verschuldigd is. De tweede prijs, verhoogd tot f 200, werd daarna toegekend aan den heer G. J. Rutgers, de uitgeleerde prijsvraag voor de prijsvraag B. Relevante in't kort verloop dezer prijsvraag. Zij is niet zoodanig als voorgaanden geslaagd zoals dat wel gewenst ware geweest. Behalve aan het moeilijke van 't vraagstuk vindt spr. dit eensdeels aan een uitdrukking in het programma, waarin van „afsluiting” gesproken wordt, 't geen kennelijk door sommigen verkeerd is opgevat; anderdeels aan het eenigzins te kort gedane deel van 't vraagstuk; n.m.l. de plantsoen-aanleg en beplanting. Edoch, zoodanig uit 't rapport der Jury reeds gebleken is, was zeer veel goeds te waardeeren; reden waarom spr. den medewerkers gaarne dank verschuldigd is. De tweede prijs, verhoogd tot f 200, werd daarna toegekend aan den heer G. J. Rutgers, de uitgeleerde prijsvraag voor de prijsvraag B. Relevante in't kort verloop dezer prijsvraag. Zij is niet zoodanig als voorgaanden geslaagd zoals dat wel gewenst ware geweest. Behalve aan het moeilijke van 't vraagstuk vindt spr. dit eensdeels aan een uitdrukking in het programma, waarin van „afsluiting” gesproken wordt, 't geen kennelijk door sommigen verkeerd is opgevat; anderdeels aan het eenigzins te kort gedane deel van 't vraagstuk; n.m.l. de plantsoen-aanleg en beplanting. Edoch, zoodanig uit 't rapport der Jury reeds gebleken is, was zeer veel goeds te waardeeren; reden waarom spr. den medewerkers gaarne dank verschuldigd is. De tweede prijs, verhoogd tot f 200, werd daarna toegekend aan den heer G. J. Rutgers, de uitgeleerde prijsvraag voor de prijsvraag B. Relevante in't kort verloop dezer prijsvraag. Zij is niet zoodanig als voorgaanden geslaagd zoals dat wel gewenst ware geweest. Behalve aan het moeilijke van 't vraagstuk vindt spr. dit eensdeels aan een uitdrukking in het programma, waarin van „afsluiting” gesproken wordt, 't geen kennelijk door sommigen verkeerd is opgevat; anderdeels aan het eenigzins te kort gedane deel van 't vraagstuk; n.m.l. de plantsoen-aanleg en beplanting. Edoch, zoodanig uit 't rapport der Jury reeds gebleken is, was zeer veel goeds te waardeeren; reden waarom spr. den medewerkers gaarne dank verschuldigd is. De tweede prijs, verhoogd tot f 200, werd daarna toegekend aan den heer G. J. Rutgers, de uitgeleerde prijsvraag voor de prijsvraag B. Relevante in't kort verloop dezer prijsvraag. Zij is niet zoodanig als voorgaanden geslaagd zoals dat wel gewenst ware geweest. Behalve aan het moeilijke van 't vraagstuk vindt spr. dit eensdeels aan een uitdrukking in het programma, waarin van „afsluiting” gesproken wordt, 't geen kennelijk door sommigen verkeerd is opgevat; anderdeels aan het eenigzins te kort gedane deel van 't vraagstuk; n.m.l. de plantsoen-aanleg en beplanting. Edoch, zoodanig uit 't rapport der Jury reeds gebleken is, was zeer veel goeds te waardeeren; reden waarom spr. den medewerkers gaarne dank verschuldigd is. De tweede prijs, verhoogd tot f 200, werd daarna toegekend aan den heer G. J. Rutgers, de uitgeleerde prijsvraag voor de prijsvraag B. Relevante in't kort verloop dezer prijsvraag. Zij is niet zoodanig als voorgaanden geslaagd zoals dat wel gewenst ware geweest. Behalve aan het moeilijke van 't vraagstuk vindt spr. dit eensdeels aan een uitdrukking in het programma, waarin van „afsluiting” gesproken wordt, 't geen kennelijk door sommigen verkeerd is opgevat; anderdeels aan het eenigzins te kort gedane deel van 't vraagstuk; n.m.l. de plantsoen-aanleg en be

voor de Museumprijsvraag uit te reiken. Spr. herinnert aan het juryrapport dat een zeer speciaal klank is gegeven. Aan de hand van dit rapport, dat wellicht geestigheden bevat; doch waarin men een zakelijke beschouwing te vergeefs zoekt, is moeilijk enige prestatie te onderscheiden. Ieder met een persoonlijk gelukwenschen aanvaarden de heeren Kubatz en Mertens de eerste prijs, de heer J. Klijne een premie. De heer Van de Wall kon niet aanwezig zijn evenals de heeren J. C. Meischke en Schmidt die hun ontwerp „Lelele“ uit Pretoria zonden. Voor laatstgenoemden was tegenwoordig de heer Meischke Sr., de vader van den bekroonde ontwerper. Met een welsprekend woord van den Voorzitter is deze gebeurtenis historie geworden.

De heer Weissman oefent kritiek op het juryrapport, dat meer van een causerie dan van een zakelijke behandeling der inzendingen heeft (instemmend applaus). De inzenders hebben recht op een grondige beoordeeling.

De heer Poggeneek, voorzitter der Ald. Amsterdam van de Mij. tot Bevordering der Bouwkunst, zegt dank voor de genoten gastvrijheid, zegt deze wederkerig toe, zich verheugende in de aangename verhouding tuschen de beide corporatiën en sluit zich namens de Aldeeling geheel aan bij de hulde aan den stichter der Leelman-prijsvragen gebracht. Na wederzijdse betuigingen wordt dank gebracht aan de Jury, ook aan hare niet aanwezige leden, waarna gepauzeerd wordt.

Na de pauze is de vergadering huishoudelijk. De notulen worden gelezen, goedkeurd en gearresteerd. De heer D. Goldschmeding Jr., — de heer Van Vliet was niet aanwezig — werd als gewoon lid geïnstalleerd.

Verder worden mededeelingen gedaan die niet voor publicatie geschikt zijn.

Over het prijsvraagsysteem in 't algemeen en de besloten prijsvraag in 't bizarde worden belangrijke besprekkingen gehouden waarop nader zal worden teruggerekomen in een verhandeling hieraan speciaal gewijd.

Aan de orde is het bepalen der onderwerpen voor de Genootschapsprijsvragen 1912; waartoe de volgende onderwerpen worden gekozen: A. een raadhuis voor een groote gemeente, B. een watertoren, C. een steenentrap en wat daarbij behoort, D. een pianokast, E. een wandkalender. Een voorstel van den heer M. J. Hack betreftende een pleinmonument als onderwerp voor een der prijsvragen lukt discussies uit, waarna 't voorstel wordt teruggenomen. Om met het bestuur de Jury voor deze prijsvragen te benoemen worden aangewezen de heeren J. H. de Groot, M. J. Hack, H. van Haarsveld, J. H. Walle, J. Klijnen en J. Hellendoorn, die alle deze functie aanvaarden en tegen de vervolgde bestuursvergadering worden uitgenodigd. Besloten wordt verder, zoodanig, in den naastende zomer een excursie te organiseren naar het Vredespaleis.

Het N. H. Kerkbestuur te Amsterdam zal opmerkzaam gemaakt worden op het prijsvraagsysteem voor eventueel kerkbouw, eveneens dat te Utrecht.

Met een tot weerszins op de excursie, en vervolgens in September a.s., volgt sluiting der laatste vergadering in dit seisoen.

R.
DE NIEUWE EFFECTENBEURS, s.n., DAMRAK.
Ter voldoening aan het verzoek der Redactie om nadere beschouwingen te geven omtrent het ontwerp der Effectenbeurs, zal ik met enkele regels thans moeten volstaan. Want zou ik de aesthetische zijde van dit werk willen toelichten, op enige wijze die in de gegeven omstandigheden van tijd en gebruikelijke kritiek duidelijk

zou zijn, dan is daarvoor meer tijd noodig, dan dien waarover beschikt wordt wanneer met zooveel spoed moet gearbeid worden als bij dezen bouw het geval is. Voorts zullen aesthetische beschouwingen zich veel vaster komen aansluiten aan een uitgevoerd werk, dan wel aan kleine afdrukken van bestektekening, waarover thans voor publicatie wordt beschikt. Ik wensch nu alleen de aandacht te vestigen op de navolgende punten: Het bouwterrein is zeer beperkt en uiterst kostbaar. Voor het terrein werd groter som besteed, dan voor den bouw beschikbaar blijft. De distributie is dus zeer gedrongen, in lengte, breedte en hoogte tot de uiterste toe te laten maten, rooilijnen en vluchtlijnen van af de goten naar de nok der daken.

Nu de plattegrond niet tot een volkomen harmonische groepeering kan komen, zal deze beperking zich in het gansche uiterlijk voorkomen ook doen gevoelen.

Voor zeer vele delen is de bepaling van den hoofdform voorafgaan aan de keuze van het materiaal en de daarmee samenhangende constructiewijze.

Verlichting, verwarming, luchtververging en geluidsdemping, hebben elle op hun beurt een rol gespeeld bij de studie van dit ontwerp.

Baksteenbouw met toepassing van natuursteen en terra cotta werd als uitgangspunt aangenomen, daarbij worden ijzerconstructie, en betonijzerconstructies toegepast op die plantsen, waar dit nuttig of voordeelig is.

Alle vloeren en zolders zijn uit brandvrij materiaal samengesteld. Bij de keuze der materialen moet er naar gestreefd worden om die in harmonie te brengen met de omgeving. Terwijl door soliditeit een beeld van rijkdom kan gegeven worden van de levenskracht der eigenaresse.

Zekere tegenstellingen tuschen karakters van naburen voeren gemakkelijker tot een rustig samengaan, dan gewilde overeenstemming.

Gebouwd wordt in het hart van Oud-Amsterdam.

JOSEPH CUYERS, B.N.A.

PERMANENTE PRIJSVRAAG-COMMISSIE. PRIJSVRAAG RAADHUIS ROTTERDAM.

Aan de Constituerende Vereenigingen.
M. M.
De Permanente Prijsvraag-commissie heeft bij dezen de eer U omtrent de voor den Rotterdamschen Raadhuisbouw uitgeschreven besloten prijsvraag het navolgende te rapporteeren.

De opzet van de prijsvraag is royaal te noemen en in 't algemeen is zij niet in strijd met den geest der Algemeene Regelen, al komt zij hier en daar in botsing met den letterlijken zin van enkele der bepalingen daarvan, en al zal het wenschelijk zijn dat enige, nader aan te geven artikelen een aanvulling verkrijgen.

De vorm, waarin deze prijsvraag werd gegoten en de voorbereiding ervan wijken af van den gewoonlijk gevolgden weg doch de buiten gewone belangrijkheid van het onderwerp in aanmerking genomen kan de gekozen weg gebillikt worden terwijl er geen reden is om aan te nemen, dat bij dezen weg de belangen van prijsvraaguitschrijver en mededinger beiden niet voldoende gewaarborgd zijn.

Bij de bestudeering van het programma vonden wij enkele punten die ons aanleiding gaven tot de navolgende beschouwingen:

1c. Art. 2 bepaalt dat de ingezonden ontwerpen die allen met een gelijke som van f. 7500 gehonoreerd worden het eigendom blijven van de gemeente.

Dit is in strijd met wat in het slot van art. 16 en in art. 19 der A. R. is bepaald.

De P. P. C. acht het echter begrijpelijk dat het gemeente-bestuur het voor haar archief van belang acht de oorspronkelijke ontwerpen der prijsvraag te bezitten en meent dat daartegen ook geen bezwaar bestaat indien de inzenders ze ve daarin berusten en indien er geen aanleiding is om te veronderstellen dat hun geestelijk eigendom op de ontwerpen geschiedt zal worden.

Waar int het programma niet blijkt dat dit laatste het doel van het bezit is en waar mag worden aangenomen

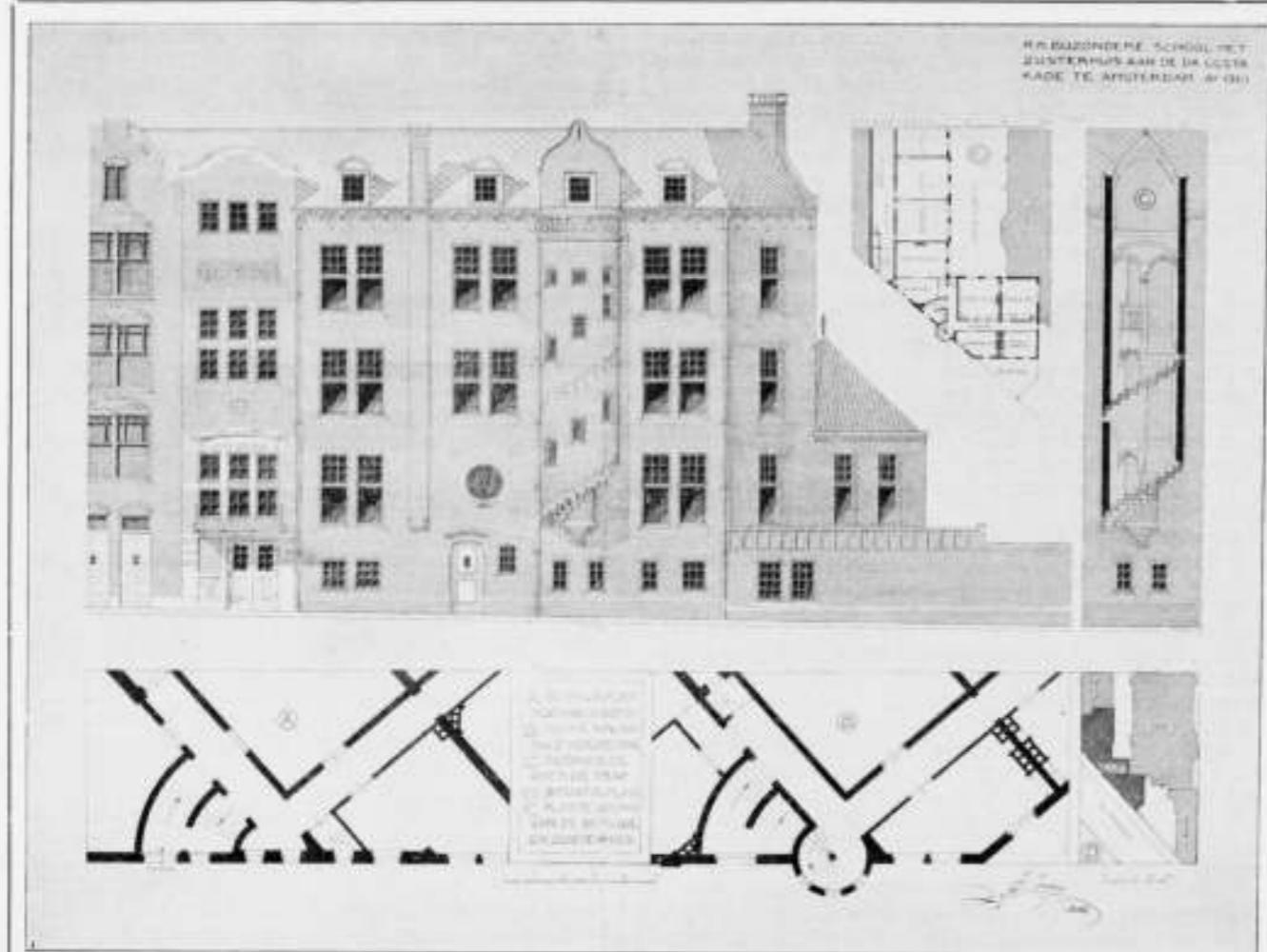
dat de architect die eenmaal zal aangewezen worden het raadhuis te bouwen zeker dat geestelijk eigendom van zijn collega's zal eerbiedigen en zich niet zal leenen tot het plegen van plagiaat, daar meent de P. P. C. dat er geen termen zijn om in dit geval bedoelde bepaling te maken.

Hetzelfde meent de P. P. C. van toepassing te zijn op de laatste alinea van art. 3.

2c. In alinea 1 van art. 3 wordt bepaald dat de gemeenteraad beslist of een en zoo ja welk plan zal worden uitgevoerd, waaruit dan zou voortvloeien dat de gemeenteraad in afwijking van het oordeel der jury een ander dan het door haar als het best aangewezen plan zou kunnen doen uitvoeren.

Dit is in strijd met het bepaalde van alinea 6 van art. 16 der A. R. waarbij als beginsel wordt gesteld dat het werk van den door de jury eerst bekroonde onder dienstleiding worden uitgevoerd enz.

Wair het echter enerzijds een onafwijsbaar recht van den gemeenteraad moet geacht worden aan zich de beslissing te houden omtrent wat door en voor de gemeente gebouwd zal worden, en bij zich niet verantwoord kan achtens door zich vooruit aan de beslissing van een niet verantwoordelijke jury te binden, en het anderzijds niet denkbare is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad willekeurig van de jury uitspraak zal afwijken, gegeven dat daaronder in de Raadszitting van 5 October 1911 door den voorzitter te berde gebrachte (in een der bijlagen van het programma opgenomen) meent de P. P. C. dat met deze bepaling wel genoegzam is dat de gemeenteraad

Voorgevel van de Mariaschool aan de Da Costakade te Amsterdam.

dam; waaraan o.a. door de heeren Roland Holst, De Bazel en Gratama, afgevaardigden van „A. et A.“, werd deelgenomen, wordt op voorstel van de afgevaardigden van ons Genootschap met grote meerderheid de volgende motie aangenomen: „De vergadering spreekt haar afkeuring uit over het misbruiken van een groot kunstwerk, daartoe niet bestemd, tot aanspakkbiljet. Gelijk is gebeurd door de commissie voor de Vierjaarlijksche Tentoonstelling te Amsterdam, mede daar deze handelwijze duikt op een miskenning om elke kunst en elk kunstambacht binnen de grenzen van eigen aard te houden en het de belangrijke strooming van onze dagen, die een nauwere aansluiting en zuiverder verhouding tusschen de beeldende kunsten verlangt, verduistert“. Hierna kwam aan de orde het verslag van de commissie tot overweging van de wenschelijkheid en mogelijkheid van een kunstenaarscongres in 1912. De conclusie strekt tot het organiseren van een zoodanig congres. Onderscheidene belangrijke onderwerpen, welke zullen zijn te behandelen, worden door de commissie genoemd en door de vergadering goedgekeurd, terwijl de gelegenheid geopend blijft meer en andere onderwerpen op te geven. Van gedachten wordt gewisseld overde vraag, en daarvan wordt de behandeling van sommige onderwerpen afhankelijk, of het congres een algemeen kunst-congres moet zijn, gepaard aan feestelijkheden en toegankelijk

ook voor niet-leden; dan wel een vakcongres, waarin door de kunstenaars de belangrijke vraagstukken op kunstgebied zullen worden onderzocht ter bevordering van een goede inwendige eenheid in het Verbond. Ook naar aanleiding van de debatten over de affiche-kwestie wordt de voorkeur gegeven aan een vak-congres. Besloten wordt dit congres te houden in het voorjaar van 1913.

Vervolgens brengt de commissie tot voorlichting van het Verbond over het Ontwerp-Auteurswethaar verslag uit. Medegedeeld wordt dat de commissie na bestudeering van het ontwerp dit in 't algemeen zeer toe te juichen acht; echter zijn op sommige punten op- en aanmerkingen te maken welke den betrokken Minister in een adres met toelichting zullen worden voorgelegd.

Het voorstel van het Algemeen Bestuur om eene petitie te richten tot Zijne Exc. den Minister van Binnenlandse Zaken betreffende het plan van een nieuwe uitbouw aan het Rijksmuseum te Amsterdam van dezelfde strekking als het onlangs door eenige kunstenaars en anderen ingediend request, wordt na discussie en toelichting goedgekeurd. De redactie wordt opgedragen aan een groep leden-architecten. Een door het Algemeen Bestuur voorgestelde motie betreffende algemeene kunsttentoonstellingen, enz., wordt tot nader terugge-
nomen.

Detail van de trap in den gevel van de Mariaschool aan de Da Costakade te Amsterdam.

Tot eene in het najaar te houden vergadering worden aangehouden voorstellen van het Algem. Bestuur tot wijziging den Artikelen 5 en 13 der statuten (toelating Graafse kunsten) en tot het aanvragen der Koninklijke goedkeuring op de Statuten, zoodra zulks mogelijk is; d. i. zoodra alle aangesloten Vereenigingen zelve Koninklijk goedgekeurd zullen zijn.

Door de afgevaardigden van ons Genootschap werd bij de rondvraag verzocht adhesie te willen betuigen aan het adres inzake de Dambebauwing dat door ons Genootschap verzonden werd aan het Gemeentebestuur van Amsterdam betoogende de wenschelijkheid om voor die bebouwing systematisch het uitschrijven van prijsvragen te bevorderen.

De vergadering, die inmiddels belangrijk gedund is, acht zich niet voldoende voorbereid en ingelicht en verwijst daarom het onderwerp ter afdoening naar het Algemeen Bestuur.

MARIA-SCHOOL, AAN DE DA COSTAKADE

Bijschappende afbeeldingen zijn van de in 1910 door den architect A.J. Joling gebouwde Maria-school. De inwendige distributie is duidelijk uit het plan op te maken en deze heeft, wat logisch en daardoor ook waar te noemen is, het exterieur beheerscht. Vooral het naar buiten brengen van het trappenhuis (bij gebrek aan voldoend grondvlak) mag zeer gelukkig genoemd worden.

De detaillering en construeering van dit onderdeel is het aandachtig beschouwen en bestuderen ten volle waard.

Het geheel, opgebouwd uit echt Hollandsch materiaal,

n.l. de baksteen, en met spaarzame toepassing van natuursteen, is volkommen geslaagd te noemen en tot in onderdeelenserieus bekeken. Het beeldhouwwerk van Rien Hack is beschouwd van uitvoering en doet goed als bescheiden versiering der deelen welke een constructieve functie te vervullen hebben.

Het geheel doet den architect A.J. Joling waarlijk alle eer aan.

ADR. M.

HOLLANDSCHE KUNSTENAARS IN DUTSCHLAND, door JOH. GERHAN.

Het was wel een zeer korte reis, waarvan ik U hier het een en ander vertellen wil. Wij hebben het dan ook bijna niet bemerkt in een vreemd land te zijn geweest, waar toch, zoowel hier als daar, de dag een zelfde klaarte over het leven ontsteekt en breder gevormde menschenfeesten monumenten van eenderen aard te hunnen stichten.

En wanneer men dan nog van uit zijn land meedebrengt die sfeer der vertrouwelijkheid, die de vriendschap rond ons sticht, dan is het zekerlijk verheugend, als onvoorbereid de resultaten van het werken onzer aan gene zijde der grenzen wonende tijdgenooten te aanschouwen, vruchtdragender waarlijk, dan dat men alleen, als verloren te midden van die ons dan vreemde en vijandige mensen, allereerst zijn apathie overwinnen moet. Na een halfdorowantken nacht tussen de voor ons Hollanders zoo slecht hanteerbare dekbedden en na een ontbijt van harde broodjes en waterige thee, tegen wij reeds vroeg stationwaards, en weldra stoomden wij als schokkende, tusschen de grauwe steenblokken en groezelige huizenachterkanten, waartussen soms het heel prille groen van een schraal boomje schuchterde, naar het in de nabijheid van Düsseldorf gelegen stadje Hagen. En geheel buiten de stad zijnde, raasden wij voort langs de in hellen glans zich wijd uitstrekende, zich verheffende, dan weer dalende landouwen, waar overeen de melankolische morgen zijn zeverend licht spreidde.

Doch diep gloeide het groen van het gras en groene vonken schenen te regenen om de edele berken die de spoordijken omzoomen.

In de weelderige, schemerpaarse einders doemden de torens en de schoorsteen van verre steden.

Hagen; is het te verwonderen, dat wij verlangend waren, het plaatsje te aanschouwen, waar verscheidene onzer kunstnijveren een nieuwe woonplaats en een nieuwe werkkring gevonden hadden.

En waren daar niet, te midden dier artiesten twee, die toen de nieuwe tijd bij ons zoo hoopvol inzette, tot de talentvolsten behoorden, ijverende om de allerwege ontbottende jonge kunst tot eene rijke ontplooiing te brengen. Lauweriks, die toch een van de eersten en meest standvastige voorgangers van onze jonge beweging was, en Johan Thorn Prikker, wiens onconventionele werk en wiens ontroerend schoone brieven ons reeds sedert lang met eerbied vervuld hadden.

Hagen; we hadden ons eene voorstelling gemaakt van een klein landelijk dorp, waar door een zeer superieur mensch, als Karl Ernst Osthaus toch blijkt te zijn, eene kolonie van artiesten was gesticht, alwaar aan deze artiesten de gelegenheid werd geschonken hunne ideeën omtrent moderne bouw- en sierkunst tot eene schoone werkelijkheid te brengen.

Waren wij teleurgesteld, toen wij ons te midden van de grauwe woonblokken eenen mijvere fabriekstad bleken te bevinden, waar slechts op zeer vereenzaamde plekken de monumenten van eene jeugdige en langzaam maar

onverzettelijk groeiende nieuwe cultuur verrezen waren. Doch neen, was het niet veel schooner en dieper ontroerender tevens, toen wij in de goed gevormde hal van een grootsteedsch stationsgebouw, boven de haastig zich reppende, heen en weder ijende mensen, de kalme pracht van een schoon glasraam zagen lichten, binnen welker omgrenzingen, de wijschen kontoeren van des schilders schoone verbeeldingen majestatisch gebaarden.

En welsterk werden wij getroffen door de grandioze composities van dit in een gedempt kleurengamma, binnen zware, van ingetoomde kracht gespannen, strakke kontoeren, gehouden gebrandschilderd raam.

Het kan mijn doel niet zijn hier eene nauwkeurige beschrijving van dit glasraam te geven, aangezien het toch onmogelijk is den lezer een denkbeeld te suggereren. Ik kan slechts onszelfs Hollanders, welke niet zouden willen erkennen, dat Thorn Prikker een der meest bijzondere artiesten van dezen tijd is, op het hart drukken naar Hagen te reizen en te aanschouwen welke zeer grote kwaliteiten diens werk bezit.

Of hier geen gebreken of leemten te constateeren zijn; zeker wel. Doch ook dit ligt niet op mijn weg in deze causerie nader te analyseren, te meer, waar nu het zien van Thorn Prikker's werken, de herinnering aan de kwaliteiten van zijn werk en het besef, dat onder de huidige werkers weinigen zijn die zulke resultaten bereikt hebben, mij weerhouden kritiek uit te oefenen.

Ongetwijfeld is het Folkwang Museum te Hagen een der meest eigenaardige musea van den tegenwoordigen tijd en men moet den ruimen blikveld den bezitter ten zeerste roemen; wanneer men bemerkt met welk een artistieke speurzijn de daar gehuisveste kunstwerken verzameld en met welk een eksies een smaak deze rangschikt zijn.

Bijna nooit ben ik ontbroken aan die loodzware moeheid en hopeloze mistrostigheid, welke mij tijdens een museumbezoek bezorgt, doch hier zijn de bieengegaarde werken van zulk eene expressiviteit, dat we, den ganschen tijd, welke we in het museum vertoedden in spanning geleefd hebben.

Een koor, van wonderlijke, van vreemde en schoone weiden zingende stemmen hield ons voortdurend gevangen. En is dit te verwonderen, wanneer ik u zeg, dat hier slechts uitstekende specimen van de voorname stijlen der Modernen aanwezig zijn, aldus vormende een sterk sprekkende getuigenis van het zeer bijzondere dat door deze Modernen te voorschijn is gebracht, en tevens openbarende over welke ontzagelijke en onuitputtelijke schatten de menschenwereld en het menschelijk hart nog beschikt.

En moeten we niet glimlachen om het toch duf-burgerlike en hatelijk oppervlakkige, wat de 19^e eeuw slechts vermocht te geven, tegenover dit somwijlen exotische, doch over het algemeen zoo uitstekende ontroerende en diep-menschelijke, wat de jongeren ons gaven.

Doch al die, in door Henry van de Velde gecomponeerde ruimten, geborgen schatten, waaronder werk van Rodin, Minne, Meunier, Vincent Gauquin en Hodler, wil ik voorbij gaan, om slechts eene wile met u te vertoeven bij het werk van een der meest bijzonderen dier modernen en wel bij een paar cartons van Thorn Prikker. Deze beide cartons, het eene voorstellende: de doodslag van Abel door Cain, het andere: twee Apostelen, hebben een sterke indruk op ons gemaakt.

Ook hier, als in het glasraam van de Stationshal te Hagen, die breedheid van gebaar en grandiosheid van compositie, gevat in sterke kontoeren.

Evenwichtig is ook hier de verdeeling der massa's en de wentelingen der lijnen. Ge zult het U nog wel herinneren, hoe Thorn Prikker vroeger eene symfonie van lijnen wist op te bouwen en aan de wenteling en vorm van de lijn een expressie vermocht te geven, welke voor ons perspectieven deed opdoemen van het bereiken van tot dan onbekende mogelijkheden.

In zijn huidige werk komt die beheersching van het expressievermogen van de lijn wederkrachtig na voren, doch nu in eene meer evenwichtige verhouding tot de door deze lijnen omsloten vormen.

Ook nu zal ik niet trachten U een denkbeeld te geven van deze beide cartons aangezien het schilderwerker is om met onze lijkelijke oogen gezien te worden en niet om de aanleiding te zijn, dat door mijne subjektieve beschrijving bij U weder eene subjektieve voorstelling er van gewekt wordt.

Ik wensch slechts nadrukkelijk te constateeren, dat een zeer groot artiest in Hagen werkzaam is, wiens werk echter helaas zelfs in ons land, waar toch wel Toorop, Der Kinderen, en Roland Holst gewaardeerd worden, te weinig bekend is.

Het is mijne besliste overtuiging dat het werk van Thorn Prikker zich meten kan met het beste decoratieve werk van Jan Toorop.

Voor ik het Folkwang Museum met u verlitten wil, zou ik gaarne iets in het midden brengen ten aanzien van hare architectuur, in zooverre hier van architectuur sprake kan zijn. Want de architect Van de Velde moet verbouwen, en wat is er wel voor een architect, hopeloos werk, dan in het doode omhulsel van een bestaand slecht bouwwerk een levende binnenarchitectuur te scheppen.

Toch meen ik, dat, aangezien van deze omstandigheid, Van de Velde meer sierkunstenaar dan componist van ruimten blijkt te zijn, en meer is het dan ook hieraan te moeten toeschrifven, dat het ruimtegeheel verre van mooi is. Wanneer men echter aandachtig de oplossingen en de vormen van deuren, deuromlijstingen en lambriesceringen beschouwt, dan bemerkt men, welk een uitstekende finessing werker hier bezig is geweest. Ja zeker, ik weet het wel. Van de Velde heeft dikwijs de ziel van het materiaal, dat hij verwerkte, miskend, doch de verhoudingen, waarmede hij werkte, en de lijnencomplexen, welke hij te zamen voegde, zijn zoodanig liefelijk en elegant, dat wij met vernieuwde bewondering voor dezen genialen mensch, aan wie wij zoo zeer veel te danken hebben, het Folkwangmuseum verlaten hebben.

Het regende centong en traag den geheelen dag, dien wij voor ons uitstapje bestemd hadden, en over de velden en heuvels rond Hagen hing een fijne nevel-luier, waarin de boomtakken hun nog naakte takkenarmen hoopvol omhoog hieven.

Want er ging als eene huivering van nieuw ontwakend leven door de natuur en in boomtakken als struiken schenen ongeziene krachten werkzaam te zijn, die de berstenszware knoppen deden breken en er het prille groen naar voren deden springen.

Langs een modderig paadje opgeklommen zijnde bevonden wij ons voor een vijftal buitenhuizen, welke wij onmiddellijk als werk van Lauweriks herkenden, en wel niet zooveer omdat ons werk van Lauweriks bekend is, dan wel omdat een Hollander, hij moe dan zijn vaderland afgezworen hebben, toch zijn aard niet verloochenen kan en een Hollander nu eenmaal anders bouwt dan een Duitscher.

Hoewel het natuurlijk niet aangaat om architectonisch werk te beoordeelen naar zijn buitenaspekt, kan het toch

niet anders, dan dit z.g. buitenarchitectuur, als voorrnende een aan de gemeenschap toe behorend goed, aan gerechte kritiek mag worden onderworpen, onabhängig van de waarde der binnenarchitectuur.

Doch ongetwijfeld moeten wij ons welbewust zijn van de verhouding, waarin de architectuur tot de samenleving staat, voordat wij een oordeel mogen uitspreken over hare werken. Want waar toch eene vroege generatie de schoonheidswaarden van een architectonisch werk toetsen aan de subjectieve gewaarwordingen, welke smaakvolle, levendige of aangename vormen in ons wekken, zijn wij ons te zeer bewust van de ernstige, ja stroeve en grootsche taak van de bouwkunst, om de verouderde begrippen van „een smaakvol werk, het welk het oog bevredigt“ te laten gelden.

Het werk van Lauweriks nu, huldigt geenszins die zoo oppervlakkige, meestal lege appreciatie der z.g. be-schaafde lieden, doch bouwt, welbewust hoe de massiviteit van de baksteen en haar bronzen kleur een rijk element voor de schoonheid van zijn werk is, in sterke vlakken zijn landhuizen op.

Lauweriks werk zal derhalve geenszins hen bekoren, die van architectonisch werk voorzamelijk verlangen, dat het smaakvol en oogbevredigend zij.

Doch moeten we niet juist het smaakvolle en het bevredigende haten, waar wij, levende in een tijd van strijd en worsteling, ook strijden en worstelen en wars zijn van alles wat den schijnheil van bevrediging en voldaanheid. Wij worstelen immers naar eene nieuwe architectuur, zoals in deze oude, uiteengevallen samenleving verschillende louten te maken, het is schande, niets te doen. De waarde van een natie kan men bepalen naar hetgeen zij doet op sociaal gebied en het beste sociale werk is dat, hetwelk ten voordele van de huisvesting wordt gedaan. De redenaar vertoont daarna tal van lichtbeelden, die Engelsche woning-interieurs van huis-industrieën doen zien. Men ziet hier zolderingen vlak boven het hoofd der inwoners, grote families in één kleine kamer te zamen, waar nog wordt gewerkt, vreeselijk nauwe straten in Manchester, Liverpool enz.

Als tegenstelling laat spreker ook zalen van goede lodging-houses zien met ruime waschgelegenheden enz.

De stedenbouw eischt in de eerste plaats breedte straten,

alweer met het oog op de toekomst. Dat hiertegen in vroeger eeuwen zoo vaak werd gezondigd, is vooral oorzaak van veel huizen-ellende geweest. Ook dit wordt aangevoerd met behulp van plattegronden van oude steden. Ook wekte het kunstmatig samenstellen van de hele stad naar vaste meetkundige regelen zeer verkeerd. Vergeeten werd, dat de bewoner toch nooit zijn geheele stad tegelijk zien kon en dus de zuivere symmetrie schoonheden er niet van genieten kon. Daarvan werden dan zeer praktische voordeelen opgeofferd. Hij blijkt voorstander te zijn van de huisvesting der rijken in het midden van de stad, opdat zij, die het minst aan hun huis kunnen uitgeven de meeste ruimte hebben. Ook de Amerikaansche skyscrapers keurt hij af. Eindelijk toont de spreker een werkmanwoning van één verdieping met een zolder en ruim tuintje er voor, zoals ze behooren te zijn.

PRIJSVRAAGNIEUWS.

Voorloopig kan worden medegedeeld, dat eene algemene prijsvraag is uitgeschreven voor een „Station“ door de Maatschappij „Het Nederlandsche Sportpark“ te Amsterdam.

Het programma kon in dit nummer niet worden afdrukt omdat gebleken is dat bij de samenstelling daarvan niet de medewerking is ingeraden van de Permanente-Prijsvraag-Commissie, en dus geen zekerheid bestaat dat de inhoud voldoet aan de Algemene Regelen voor Nationale Bouwkundige Prijs-vragen. Om deze reden zal met publiceeren van dit programma in de organen der Bouwkundige Vereenigingen gewacht worden op een advies van de P.P.C.

Deze prijsvraag belooft een zeer belangrijke te worden. De beschikbare bouwsum bedraagt f 225.000; terwijl ter beschikking van de Jury is gesteld een som van f 4500 voor drie premies en een der gepremieerden het maken van het definitieve plan en de hoofdleiding van den bouw zal worden opgedragen. De Jury bestaat uit de heeren H. P. Berlage Xzn., C. B. Posthumus Meyjes, J. H. W. Leliman, F. W. Baron van Tuyl van Serooskerken en J. Warner; dus uit drie architecten en twee sportautoriteiten.

INGEZONDEN:

Aan de Redactie van „Architectura”.

In het Bouwkundig Weekblad bejammert de Heer Grattama den afbraak van het huis Torenzicht te Poeldijk. Reeds einde Juni van het vorige jaar heb ik de aandacht op dit mooie en interessante gebouwtje gevestigd in Architectura, om schoonheidredenen en ook omdat de eigenaar van plan was het slot te verkoopen, zoodat het gemakkelijk in verkeerde handen zou vallen. Zoover ik weet heeft geen enkel bouwkundig blad er iets van overgenomen of er enige aandacht aan geschonken.

Nu ligt het schitterende gebouwtje, dat werkelijk een van de fraaiste specimen van onze nationale kunst was, tegen den grond.

Goed zoo, wanneer een of ander quasi geleerde bol wat gebazel had over jaartallen of een kunstparasiet zich vereeuwigd had door het houden van een collecte, dan was men wel waakzaam geweest.

Maar nu. Och het was niet de moeite waard. Alleen is het hinderlijk, dat er in de klaagrede van het Bouwkundig Weekblad geheel niet over genoemd stukje gesproken wordt, terwijl er toch een tekening wordt gereproduceerd, die erbij behoorde.

Den Haag, 1 Mei 1912. W. RETERA WZ.

BOEK AANKONDIGING.

Verschenen is: „Gewapend-Beton-Voorschriften”, vastgesteld in de vergadering van 23 Maart 1912 van de Afdeeling voor Bouw- en Waterbouwkunde van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, met aantekeningen door D. Kruyf, c.s. Ing. bij het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam; uitgave van L. J. Veen te Amsterdam — f 0.60.

VAN ALLERLEI AARD.

BEELDGROEP.

Op een zolder der oude kerk te Lanneker is, naar men aan het Centr. meldt, door den pastoor Kleinschmidt een in zandsteen gehouwen beeldgroep ontdekt van bijzondere schoonheid. De voorstelling is „de Nood Gods,” of zoogenoemde Piëtas Maria vel sanguinis, met den gestorven Heiland op haar schoot.

Vooruit het gelaa van den Christus is zeldzaam schoon en blijkt het werk van een allereerste meester. Hierop wijzen enkele anatomische behandeling van het lichaam (waaraan de beenen lichtjes ontbreken), de gevuldige drapering en bovenal het idealistisch en knap uitgevoerde gezicht der Moestergaag.

Het stuk is uit de tweede helft der veertiende eeuw en vermoedelijk Nederlandsch werk.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie ARIK. MOEN, CORN. SCHUTVLIETSTRAAT 30, AMSTERDAM; Voor het plaatwerk „De Architect” en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkzicht”, Hobbestraat, Amsterdam.
ABONNEMENT op het weekblad „Architectura”: in Nederland f 1.00 per kwartaal; buiten Nederland f 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent. Leem met bijlagen 30 cent.
ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura”: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.
 Het orgaan wordt wkelijks franco toegezonden aan alle leden van het Genootschap. De jaartijdsche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f 12.—, voor kunstlievende leden f 10.—, voor bussenleden f 7.50 en voor aspirantleden f 5.—. Donatoren enz. zullen minstens f 20.— per jaar betragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura” en het plaatwerk „De Architect”. Voor alles betreffende de versending van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgever.

PRIJSVRAAG-ROTTERDAMSCH RAADHUIS.

In de op 1d. Doodendag gehouden Raadsvergadering deelde de burgemeester van Rotterdam na, mede, dat, wat wij reeds vroeger gemeld hebben, de heeren Van der Steur, Klinkhamer en Van Goor bedankt hebben voor de uitscoediing tot deelname aan bovengemelde prijsvraag. In de plaats voor den heer Van Goor is thans de heer Albert Otten uitgenodigd. Aldus ontstaat de nieuwe combinatie Overeijnder-Otten. De heer Otten hoeft zich hiermede vereenzigt.

HERBOUW VAN DE KERK TE IJSELSTEIN.

Kaart wij niet goede broek vermennen, al daer dan een aanvang worden gemaakt met den herbouw en de restauratie van het door brand vernielde kerkgebouw der Ned. Herv. gemeente te IJselstein.

Voor het toenicht daarop is een commissie van drie leden samengesteld, waarvan een lid, de Commissaris der Koningin in de provincie Utrecht, werd benoemd door den minister van Binnenlandse Zaken. De twee andere leden der commissie zijn, mr. J. B. L. C. C. haron, De Wijkerslooth de Werdestein, lid van de 2e Kamer der Staten-Generaal, te Utrecht, en de heer M. den Bleker, notaris te IJselstein.

OOK EEN POSITIE.

Wij knipten onderstaande advertentie uit een plaatselijk blad:

Gevraagd op het horec van den Ingenieur van den Waterstaat voor het Rijksgezag in Zutphen, Jacob Damsingel tot 1 Mei Zaandam 05, een jong Bureauambtenaar, aanvankelijk tijdelijk op f 400 per jaar, met vooruitzicht op vaste benoeming waaraan persoonlijke tractementverhoging is verbonden.

De candidaat moet voldaan hebben aan den eersten militieplaat of daarvan zijn vrijgesteld, net en duidelijk schrijven, en in het bezit zijn, hetzij van het oinddiploma vaner H. R. S. met 5-jarigen cursus, hetzij van het getuigschrift van goed afgelegd examen voor opdrichter van den Waterstaat.

In het eerste geval moet de candidaat bovenalen enige lesrevenheden berichten in het technisch- en situatie-teekenen.

Kennis van machineschrijven strekt tot aanbeveling.

Zich voorlopig alleen schriftelijk aan te melden bij bovengenoemden Ingenieur.

MUSEUM VAN KUNSTNIJVERHEID, HAARLEM.

Het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem werd gedurende de maand April besocht door roer belangstellenden. Uit de aan het Museum verbonden Boekerie werden 204 boek- en plaatwerken naar verschillende posities van ons land in bruikleen verzuind, terwijl sic lessen der afd. het Museum verbonden. School voor Kunstnijverheid door 147 vrouwelijke en mannelijke leerlingen werden gevolgd.

PRIJSVRAGEN.

I. EEREPRIJSVRAAG „GODEFROY”.

Programma in No. 6, inlevering 9 Mei a.s.

II. NAT. BOUWK. STUDIEPRIJSVRAAG, „LANDELIJKE WONING” van de Vereniging van Ned. Baksteen-fabrikanten.

Programma in No. 7.

III. PRIJSVRAGEN VAN HET MAANDBLAD „SIERKUNST”.

Programma in No. 7.

IV. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Nedrl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Huurders; programma's in No. 9, inlevering 1 Januari 1913.

V. Prijsvraag voor een Affiche voor de Internationale Gas-Tentoonstelling te Amsterdam, programma in No. 13, inlevering 29 April 1912.

INHOUD: Verslag van de 1313e Gewone Ledenvergadering. — De nieuwe Effectenbeurs aan het Damrak te Amsterdam. — Permanente Prijsvraag-Commissie. — Kort Verslag van de Algemeene Vergadering van Nedrl. Kunstenares-Vereenigingen. — Maria-School aan de Da Costakade te Amsterdam. — Hollandsche Kunstenares in Duitsland. — Het Woning-Vraagstuk. — Prijsvraagnieuws. — Ingzend. — Boekaanbieding. — Van allerlei aard. — Prijsvragen.

ARCHITECTURA

ORGAAAN VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUTVLIETSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ v.h. GEBR. BINGER, WARMESSTRAAT 174/6, AMSTERDAM.

Het volgend adres is verzonken:

Aan den Raad der Gemeente Amsterdam.

Geelt met verschuldigden eerbied te kennen, het Algemeen Bestuur van het „Verbond van Nederlandsche Kunstenaresvereenigingen”, ingevolge de opdracht van zijne vergadering van 16 April 1912;

dat het van mening is, dat het Damplein als hoofdplein van de hoofdstad des lands een waardige bebouwing dient te verkrijgen;

dat het daarom ernstig bij U er op aandrangt, dat alle middelen in het werk worden gesteld, om deze waardigheid te verzekeren;

dat het U om die reden nadrukkelijk in overweging geeft, in dit bijzondere geval wanneer noodig het particulier initiatief ondergeschikt te stellen aan het algemeen

nesthetisch belang;

hetwelk doende enz.

Namens het Algemeen Bestuur voornoemd:

HERMAN ROBBERS, Voorzitter,

JAC. VAN DEN BOSCH, Secretaris.

PLAATWERK „DE ARCHITECT”.

Zooeven verscheen van den 20^{en} jaargang de eerste afdeling, inhoudende het ontwerp van een hotel voor een badplaats van B. van den Nieuwer Amstel te Amsterdam. Het ontwerp is in zes platen compleet weergegeven en in een door het Genootschap „Architectura et Amicitia” uitgeschreven prijsvraag bekroond met den eersten prijs.

DE COLLECTIE-DRUCKER.

EEN NATIONALE WELDAAD, EEN NATIONAAL GEVAAR.

Hare Majesteit toonde bij het Koninklijk bezoek aan de Collectie-Drucker op 11. Zaterdag Hare bizondere belangstelling voor de Israëls-zaal, waar zich dertien schilderijen en tien aquarellen van Joseph Israëls bevinden, welke niet behoren tot de Collectie-Drucker; doch in bruikleen zijn afgestaan. De heer Drucker deelde H.M. mede dat ook deze stukken door hem aan den Staat worden geschonken in het volste vertrouwen dat de door Dr. Cuypers ontworpen uitbouw van het Drucker-Museum tot stand zal komen, opdat hij in staat werde gesteld nog meer schenkingen te doen. De heer Drucker wenst n.l. niet, dat zijn collectie verspreid zal worden; doch dat zij blijven blijven”.

Met deze mededeeling, doorden hoofd-directeur van het

Rijks-Museum in een aan de pers verstrekken communiqué, en het door den heer Drucker uitgesproken vertrouwen is de onzekerheid, waarin oningewijde verkeerden, opgeheven en de bevestiging gegeven van het bestaan van het dreigend nationaal gevaar, waaraan bij herhaling in onze jongste nummers werd herinnerd.

Lezen wij wat de heer Drucker gezegd heeft, dan valt niet anders te concluderen dan dat deze aan zijn nationale weldaad wil verbonden zien een nationale wandaad. Herhaaldelijk is van verschillende zijden, en niet het minst van dezen kant, gewezen op het gevaar dat thans geconstateerd is. Men herinnert zich de verschillende geschriften welke vanaf October van 't vorig jaar in deze kolommen verschenen, alsook de adressen die hier werden gedrukt. Men moet zich toen tot onderstellingen en gissingen bepalen, men kan slechts vermoeden van welke zijde het gevaar dreigde, en dan nog met aandoen van geweld aan elke logische gedachte. Hoe toch is het te rijmen, dat iemand die een belangrijke nationale daad verricht, daaraan absoluut wil verbonden zien een daad die niets minder beduidt dan de vernietiging van een deel van ons Nationaal Museum. Immers dit is een ongerijmdheid die van geen logisch denken en doen de vrucht kan zijn en geenszins te verwachten zou zijn van een opecht kunstvererde. Hier moeten dus andere elementen werkzaam zijn behalve de wenschen van den schenker.

Deze wenscht ruimte voor zijne collectie als geheel, 't geen een zeer begrijpelijke wensch is, vertrouwt dat die in voldoende mate zal worden gemaakt ook voor volgende schenkingen, en duidt deze ruimte aan met „de door Dr. Cuypers ontworpen uitbouw van het Drucker-Museum”. Dit is zonder twijfel een zeer bepaalde wensch, die als voorwaarde aan de schenking verbonden, de regeering stellig voor een moeilijke keuze zal hebben gesteld. Doch is inderdaad deze voorwaarde door den heer Drucker gesteld? Zij ware een ongerijmdheid, niet te verwachten van hem die op ondubbelzinnige wijze blijk geeft van wat hij gevoelt voor de kunst; tenzij deze gevoelens beperkt mochten blijven tot dien eenen tak, de schilderkunst.

Zijn den heer Drucker geen andere voorstellen gedaan? Of heeft hij gemeend die niet te moeten aanvaarden?

Hebben de Regeering en hare raadgevers, gezien het gebrek aan de gewenschte ruimte, niet beter weten te doen dan aan Dr. Cuypers op te dragen den bestaanden uitbouw te vergroten?

Hebben de Regeering en hare raadgevers niet overgentegenover den Museumtuin, die tuin moet blijven, een

Drucker-Museum te stichten, waarvoor de Gemeente Amsterdam het terrein naast het Veiligheids-Museum beschikbaar houdt?

Hebben de Regeering en hare raadslieden niet ingezien dat op die wijze een Drucker-Museum gesticht zou kunnen worden dat der collectie waardig en in alle opzichten verre te verkiezen ware boven een complex van aannouwsels, die niet alleen Dr. Cuypers' schepping, doch de heele omgeving benadeelen en onherroepelijk gedoemd zijn door een volgend geslacht te niet te worden gedaan omdat zij zijn misplant?

Of zijn alle overwegingen en goede voornameens gestrand op de halstarrigheid van enkelen misschien?

De heer Drucker heeft thans niet gezegd dat hij geen afzonderlijk gebouw in de onmiddellijke omgeving wenscht; ook niet dat 't zijn uitdrukkelijk verlangen geweest is den uitbouw te zien uitbreiden.

Vast schijnt echter wel te staan dat er thans geen andere plannen in overweging zijn en de heer Drucker zich daarmee vereenigd heeft ten koste van den bekenden Museumvleugel.

In het op 11. Zaterdag aan de pers verstrekte communiqué wil men het doen voorkomen alsof Dr. Cuypers, die bij de bewuste mededeeling tegenwoordig moet zijn gevest, zelf mee zou werken aan het bedierf zijner schepping. Indien dij iederdag de waarheid was, zou men geneigd zijn te vragen „is Dr. Cuypers dan zoo'n dienaar der overheid dat hij zich aan den avond van zijn groot en uitermate vruchtbare leven zou laten opdragen zijn grootste voortbrengsel voor een aanzielijk deel te vermetigen met eigen hand?" Dit kunnen wij niet als waarheid aanvaarden; zells niet al zou men willen beweren dat Dr. Cuypers, de Architect der Rijks-Museumgebouwen, als zoodanig anders handelt als Dr. Cuypers de Kunstenaar.

Neem aan dat de Regeering, met voorbijgaan van alle uit kunstkringen opgegane wenschen, 't zij met of zonder een juist inzicht in de porté van hare daad, zich ter wille eener belangrijke schenking laat veroordeelen tot de vernietiging van het grootste nationale monument der negentiende eeuw, voor welke vernietiging bovendien national kapitaal vereisch wordt; wil zij dan op hare beurt Dr. Cuypers veroordeelen tot de voltrekking van dit vonnis aan diens eigen grootsche schepping, de glorie van zijn leven?

Ook deze onderstelling lijkt niet aanneembaar, edoch.... de eene ongerijmdheid overtreft de andere.

Nooit zal echter de nationale kunstenaarschap, noch het weldenkend publiek, deze daad kunnen billijken en, naar wij hopen, zulde volksvertegenwoordiging, alszij straks de aan te vragen credieten zal hebben toe te staan of te weigeren, rekening houdens met de haart van bevoegde zijde verstrekte advies.

Mocht deze hoop ijdel blijken, dan nog rest het vertrouwen op het beter inzicht der Gemeentelijke autoriteiten onzer stad. Bij deze toch berustten slotte de beschikking over het al of niet verder bebouwen van den Museumtuin. Hopen wij dat de Regeering en de heer Drucker zich nogmaals zullen bedenken en tot beter inzicht en overeenstemming zullen geraken, of, indien dit niet wezen mag, de lichamen, die de eindbeslissing hebben, zich over het bedriegde kunstbelang zullen ontfermen. Hierop is alle hoop gevestigd.

Is het niet teekenend voor onzen tijd, en stelt het de ten onzen dage heerschende toestanden niet in een zeer bizarre licht, het feit dat een kunstproduct van algemeen erkende hooge waarde te vuur en te zwaard ver-

diedig moet worden tegen autoriteiten, tegen vereerders en beschermers der kunst, tegen beoefenaren der kunst, tegen, ja zells tegen..... den schepper zelf.
G. J. RUTGERS.

HOLLANDSCHE KUNSTENAARS IN DUITSLAND, door JOH. GERBER. (Slot).

Neen, zei Lauweriks ons, de Hollandsche architecten, met uitzondering van Berlage, begrijpen nog lang niet wat bouwen is, zoals de Duitschers dit reeds lang begrepen hebben.

De architect moet zich niet zoozeer toeleggen op het vormen der bouwdeelen, dan wel op het componeren van ruimten en dit vergeten de Hollanders te zeer. De Duitschers hebben nieuwe waarden in de architectuur gebracht. De Hollanders echter behouden hunne oude waarden, doch vermoderniseeren deze. Alles wat de Hollanders maken is goed deugdelijk en zonder gebreken, doch hunne binnenarchitectuur is feitelijk vermoderniseerde renaissance architectuur.

Voor de werken der Duitschers hebben de Hollanders gemeenlijk de uitdrukking „het is zoo Duitsch" over, alsof een dergelijk gezegde eenigermate een oordeel inhield. De Hollanders zijn te benauwd om te erkennen dat het werk der Duitschers vele malen heter is dan het hunne.

Ik laat het den Hollandschen lezer zelve over te oordeelen in hoeverre dit oordeel van onzen landsman verdient is, doch wel meen ik te mogen veronderstellen, dat wij verre bij de Duitschers ten achter blijven.

Telken mate wanneer ik in Duitsland ben sta ik verbaasd over wat de Duitschers tot stand gebracht hebben en men behoeft de Duitse steden maar door te loopen om te bemerken hoe allerwege de nieuwere architectuur en kunstnijverheid opbloeit op verreweg juistere en grootschere wijze dan bij ons het geval is.

Kan ik het helpen, dat ik in de straten der Duitsche steden loopend, of de vele lokaliteiten der moderne gebouwen bezoekend, hartgrondig de kleinburgerlijkheid, de bekrompenheid en de sufheid der Hollanders vervloek.

En ik ben er van overtuigd, dat in vele gevallen onze architecten en kunstnijveren mede verantwoordelijk zijn voor den stilstand waarin onze moderne architectuur zich schijnt te bevinden, doorniet krachtiger opte komen voor hunne beginnelen en het schipperen boven het recht uit belijden willen stellen.

Laten wij toch van onze Duitsche broederen de grootheid van blik erven en niet bang zijn om desnoods Duitse vormen en Duitsche motieven toe te passen, wanneer hierdoor nieuw en frisch leven mede binnen gebracht wordt.

Ik zal echter niet ontkennen dat niet de bouwmeesters en kunstnijveren hoofdzakelijk schuldig zijn aan den wijs was in ons land, doch dat de hopeloze dufheid en futloosheid van de kringen, welke onze opdrachtgevers vormen, de eerste aanleiding daartoe is. Wordt toch over de grenzen door inzichtige mensen en menschengroepen veel geld uitgegeven voor het stichten van nieuwe werken, en gonst daar het publieke leven niet van krachtigen durf en energieken handelsgeest?

Daar gaat de regeering vooraan om al het nieuwe werk in handen van de jongere architecten te geven en de directies van „Waarenhäuser" en banken bijveren zich om door de beste jongere architecten hunne grootsche plannen te laten verwezenlijken.

En wij allen weten hoe onze regeeringen telkens meer schande op zich laden door koppig de krachten, die de toekomst zullen beheerschen, te miskennen.

Waar in Duitschland vele stations en openbare gebouwen door moderne bouwmeester en moderne kunstnijveren worden gebouwd en ingericht, daar worden in ons land nog de allernaarste stijlproducten, als b.v. de nieuwe Rijks-Academie te Groningen, getolereerd.

Wij brachten, begeleid door Lauweriks nog een kort bezoek bij Thorn Prikker, die in een der door Lauweriks gebouwde buitenhuizen woont. Hoewel de binnenvoorstelling zeer eenvoudig is, bezit zij oppervlakkig gezien, zeer goede kwaliteiten. Thorn Prikker was in zijn atelier druk bezig met het verschikken en samenvoegen van stukjes gekleurde glas, tot het verkrijgen van het kleurengamma waurin hij een hem in opdracht verstrekt glasraam voor het katholieke „Gesellenhaus" te Neur wenschte uit te voeren.

Was het voor ons eenigszins bedroevend te bemerken hoe zeer zich deze beide mensen van hun moederland afgestorven wanen, verheugend was het ons toch ook weer uit ons gesprek met Thorn Prikker te bemerken, hoe diep gekankerd nog zijn haat tegen het officialisme en het academisme geworteld is, en hoe daar in dien kleinen, finnen mensch, met het rimpelig gelat waarin de levendige oogen vonken, eene nog sterke en onverzwakte vitaliteit aanwezig is.

Wij hebben op weg naar huis niet verzuimd het door Peter Behrens gebouwde Gesellenhaus te Neur te bezoeken, alwaar zich in de absis van een der kapellen een wandschildering van Thorn Prikker bevindt, zoo uitstekend van sobere kracht en van verheven, doch tevens kinderlijken ernst, dat wij ons niet herinneren ooit een dergelijk schoone moderne wandschildering gezien te hebben.

De schildering stelt voor het ten offer brengen van zijn zoon Jacob door Abraham. Hoogst eigenaardig is de compositie. Links van den bolsector, waartegen zich de schildering bevindt, schrijnen Abraham en Jacob. Rechts ligt Jacob op den brandstapel en Abraham buigt zich over hem. In het midden bevindt zich de Engel, die beide in een schildering voorkomende voorstellingen verbindt.

Wij raden al degenen onder ons, welke zich voor de monumentale schilderkunst interesseeren, sterk aan dit grandioze werk te bezichtigen.

Voor dat ik mijn opstel eindig wensch ik nog het volgende onder de oogen te zien.

Zeer zeker is een kunstwerk groter naarmate de ontroering, welke het te weeg brengt heftiger, de visie welke den dieperen grond van het kunstwerk vormt, grootscher en het resultaat volmaakter aan het zich door den kunstenaar gestelde doel beantwoordt.

Toch meen ik, dat dit voor de huidige monumentale schilderkunst niet voldoende is, en tevens de vraag mag gesteld worden in hoeverre het kunstwerk beantwoordt aan het gemeenschapsideal onzer huidige samenleving. Het doet er niet toe of dit ideal nu al dan niet aanwezig is. Zonder twijfel wijzen alle verschijnissen onzer tegenwoordige samenleving er op, dat zulk een ideal, in welken vorm weten wij nog niet, uit de toekomstige generaties ontblotezen zal.

Vandaar dat er, naar mijne mening een anachronisme in schuilt, wanneer de tegenwoordige wandschilder bijbelsche geschiedenis, hoe schoon en ontroerend deze ook zijn mogen, uitbeeldt, aangezien de innerlijke visie, welke aan het ontstaan en aan het ware beminnen dier bijbelsche sproken ten grondslag ligt, zoo geheel vreemd is aan wat in onzen tijd de gemoederen der mensen beweegt.

Of men daarom niet tot schoone resultaten kan komen? Ik zal het geenszins ontkennen, en de dichters Keats en Kloos en nu de schilder Thorn Prikker hebben zeer duidelijk blijk gegeven, dat verouderde sagen wel nieuw leven in te blazen is.

Toch dient er op gewezen te worden dat de werken van deze dichters en dezen schilder niet die ontroeringen in ons kunnen wekken die de scheppingen der oude meesters vermogen te doen. Deze toch vonden in hun eigen tijd en in hunnen eigen omgeving de elementen die gestalte en vorm gaven aan hunne verbeelding; terwijl de armoede aan bindende elementen onzer samenleving gene deed zoeken naar de afgestorven idealen van nu doode perioden.

De oerkrachten van de vroege menschengeslachten blijken wel buitenen groot te zijn, dat zij nog naeuvens in staat zijn de schoonheid dorstenden tot nieuwe schoonheid te inspireren.

Van onze wandschilders weten wij dat Derkinderen in dezen terug ging tot de Middeneeuwen, dat Thorn Prikker de grootsche gedachten der oude litteratuur koestert, dat Tootrop, de zoekende en dwalende, gelooft in deschoot dervanoverschoone herinneringen waarachtige Moederkerk de eindelike rust gevonden te hebben en dat slechts Roland Holst het rijke ideaal, dat de toekomst ons zal openbaren, nader tracht te komen.

Vandaar dan ook, dat de artistieke waarde van het werk dier schilders hier buiten bespreking latende, Roland Holst, naar mijne mening de enige is, die den juisten weg volgt, welke voert tot de wedergeboorte van de monumentale schilderkunst.

Deze schilderkunst zal dan als weleer ontspruiten uit de verlangens, de behoeften en de nooden van den eigen tijd. Niet wij, doch de toekomst zal wijzen en zuiver schijnen.

Amsterdam, 8-4-'12.

JOHAN GERBER.

NIEUWE UITGAVEN.

Oud-Holland, uitgave van Gebroeders Binger.

Zooeven verscheen de 2e aflevering van den dertigsten jaargang met den inhoud: Meeningsverschillen omtrent werken van Rembrandt door Dr. C. Hofstede de Groot (met 7 prenten). Kanttekeningen op het voorgaande door Dr. A. Bredius (met 4 prenten). De schaal van Van Nispen door E. W. Moes (met 1 prent). Uit het Notaris protocol van Salomon Lennertz, van der Wuerf door Dr. J. Prinsen, J. Lzn., Nalezing der Tresoriers-rekeningen van 's-Gravenhage, door Ed. van Biema. Nog iets aangaande de Polemiek over de Vertooningen van Jan Vos in 1660 enz., door Dr. J. A. Worp. Vergeten Schilders door Dr. A. Bredius (met 1 fac-simile). Hindostansche Teekeningen in Nederland in de XVIIIe eeuw door Dr. A. Bredius.

BOEKBESPREKING.

Verschenen is: *Fabrieks-Hygiëne*, beknopte verhandeling over inrichtingen en toestanden in fabrieken en werkplaatsen door A. H. Straatman, W. I. insp. van den arbeid. Gestreefd wordt hierbij naar een populaire uiteenzetting op gevaar af van wetenschappelijk onjuist te worden. Zooals de schrijver zegt, om het voorstellingsvermogen te helpen om zooveel mogelijk figuren in den tekst opgenomen die voor zoover ze kan ontstaan uit de praktijk danken, vrij zwak zijn uitgebeeld en het geheel daardoor nu niet bepaald verfralen. Overigens wordt de bedoeling des schrijvers om: „zoowel werkgever als arbeider een inzicht te geven in de omstandig-

heden en een denkbeeld van de oorzaken, welke tot de hygiënische maatregelen in de sociale wetten leiden, wier toepassing door onbekendheid met deze oorzaken dikwijls bemoeilijkt wordt" vrij dicht benaderd. Uitgever is: F. v. Rössen te Amsterdam die het werkje voor den prijs van 10.00 in de handel brengt.

INGEZONDEN.

Aan de Redactie van Architectura.

In verband met het stukje van den heer W. Reitera in uw blad van 4 Mei j.l. deel ik u mede, dat het artikel met een tekening van den heer Reitera betreffende het huis To-renzicht te Poeldijk mij onbekend was.

De cliché, waarop die tekening voorkomt en die in het Bouwkundig Weekblad is afgedrukt, is overgenomen van de „Bouwwereld" welke er geen bron bij vermeldde.

J. GRATAMA.

PRIJSVRAGEN.

Toen, ter vergadering door „Architectura et Amicitia" den 1 Mei 1912, in het bijzijn van het Bestuur der Afdeeling Amsterdam van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, de prijzen aan de bekroonden uitgereikt waren, had het officiële gedeelte van den avond een einde genomen. De genooidigen en de verslaggevers gingen heen en de leden bleven in huishoudelijke bijeenkomst te zamen.

Zulke huishoudelijke vergaderingen geven een welkome gelegenheid tot bespreking van belangrijke onderwerpen. En daar de mond overloopt van de volheid des harten is het niet te verwonderen, dat men over prijsvragn sprak.

De vorm, waarin de beoordeelaars der prijsvraag voor een kunstnijverheidsmuseum hun beschouwingen hadden gegoten, bleek ergernis te hebben gewekt. Ouderen van dagen herinnerden aan den tijd, toen zij voor de groene tafel verschenen, om bekroningen in ontvangst te nemen. De beoordelaars, die in dit grijs verleden hun rapporten schreven, waren er steeds van doorstrongen, dat zij den ernst te bewaren hadden en dat zij noch geest, noch luim mochten botvieren als zij hun meening zeiden over het werk van jongelieden, dat in vrije uren met grote inspanning vervaardigd was.

De schrijver dezer regelen, die dezen ver verleden tijd nog heeft medegemaakt, bewaart de heugen van een geval, dat doet zien, hoe de jury zelfs ernstig bleef, als een ontwerper zich een grapje veroorloofde. Architectura had als onderwerp voor een prijsvraag gekozen een graftmonument voor een architect. De ontwerper, die den prijs kreeg, had zijn monument van een graf-schrift voorzien, dat ongeveer dus luidde:

„Hij, die dit ceraam graf bewoont,
Heeft mij zijn laatste kunst vertoont,
Hij rust in vier diams eiken kost,
Ten gesigne der directie gelakt en vernist".

Het rapport zei slechts, dat den ontwerper in overweging werd gegeven, dit graftschrift door een ander te vervangen. Dit deed de jongeling, en hij dichtte:

„Deze architect was steeds bekend
Als kloosteraal geniale vent,
Maar, als esthetisch architect,
Heeft hij het meest..... zijn zak gespekt".

Of de juryleden hiermede beter tevreden zijn geweest, meldt de geschiedenis niet. Nu zijn, na dertig jaar, de bordjes verhangen. De deel-

nemers bewaren hun ernst, en de jury maakt grapjes. Laten wij maar hopen, dat dit nieuw geluid zich niet weder zal doen hooren, en dat zij, die studieprijsvragen hebben te beoordeelen, voortdurend zullen blijven bedenken, wat het doel van hun rapport moet zijn. Dit doel is het geven van leerling, en kan alleen bereikt worden, door met den meesten ernst de goede en de slechte eigenschappen van ieder ontwerp uitvoerig na te gaan en in het licht te stellen.

De Rotterdamsche prijsvraag, die volgens de Rotterdammers geen prijsvraag is, kwam daarna op het tapijt. Voorstanders van besloten prijsvragen en voorstanders van algemeene prijsvragen kruisten het staal met elkaar. Het was te begrijpen, dat in een kring van jongelieden zich voor besloten prijsvragen niet warm maakte. Alleen voor de „arrives" is van dit stelsel wat te verwachten. Maar dat ook die er zelfs bedrogen mede uit kunnen komen, bewees het niet uitnodigen van den man, die met al de kracht, die in hem is, gepoogd heeft, de Nederlandse bouwkunst in een nieuwe richting te leiden. De vergadering heeft haar ogenoogen over dit voorbijgaan van Berlage niet verheeld.

Aan kwesties over de „koppelarij", waaraan de uit-schrijvers der Rotterdamsche prijsvraag zich hebben bezondigd, ontsprak het natuurlijk niet, en zelfs de nieuwe zedelijkheidswet werd er bij te pas gebracht. Toch is er ook een droevige, haast tragische kant aan dit geval. Men denke zich den toestand van een architect, die niet voor vol wordt aangezien, en die zich, omdat men hem het ontwerpen alleen niet toevertrouwt, de medewerking van iemand, die ook maar voor half bekwaam geldt, moet laten welgevallen. Natuurlijk, een bedankbrief is gauw genoeg geschreven, maar dan is tevens het halve financiële ei tot een ledige dop geworden. En niet iedereen kan met Heines grenadier zeggen „was schert mich Weib, was schert mich Kind!"

Eigenaardig is het, dat mannen van naam tegenwoordig prijsvragen vooroordeelen. Maar diezelfde mannen laten zich toch telkens een benoeming als jurylid welgevallen, en bedanken niet voor een uitnodiging tot deelneming. Red. Hoe die tegenstrijdigheid te verklaren?

Reeds de apostel Paulus betoogde, dat er verscheidenheid van gaven bestaat. Onder die gaven behoort critisch talent, dat maar zelden met scheppend talent verenigd is. Een goed beoordeelaar moet niet slechts een scherpen blik bezitten, maar hij dient het ook te verstaan, kort en kernachtig zijn oordeel te staven. En een beoordeelaar van bouwkunst-ontwerpen moet dan nog daarenboven in staat wezen, om zich uit de voorgelegde teekeningen een duidelijke voorstelling te maken van het gebouw, dat bedoeld wordt. (Ook al mocht dit ontwerp niets hebben van des beoordeelaars opvatting. Red.)

Onder schilders gaan de ongeloofelijkste verhalen rond van de ongeschiktheid als beoordeelaars, die de grootste scheppende Haagsche meesters telkens weder toonden. Zaten zij voor hun ezels, dan waren zij ieders bewondering waard. Maar buiten hun werkplaats, als zij iets anders moesten doen dan schilderen, vielen zij tegen.

Nederland is maar een klein land, dat niet veel bouwstenen heeft, en ook niet hebben kan, wanneer men althans onderscheid maakt tussen hen die het bouwen als bedrijf en die het als kunst beoefenen. Een voornaam Engelsch architect sprak een paar jaar geleden de merkwaardige woorden: „Architecture is not an art just now, it is only a trade, but we cannot help it".

De architect kan zich niet buiten zijn tijd plaatsen. Hij moet, op straffe van ondergang, aan de eischen van dien tijd voldoen. Zijn die eischen bevorderlijk aan het ont-

staan van kunst, dan krijgt een tijd haar architectuur. Wordt echter door een tijd alles, behalve kunst, aan hen die bouwen gevraagd, hoe kan er dan van architectuur sprake wezen?

Het grote nut van prijsvragen in onzen tijd bestaat daarin, dat zij gelegenheid geven, de ideale zijde der bouwkunst op den voorgrond te brengen. Vooral jongelieden moet men er aan herinneren, dat, al heeft de negentiende eeuw in haar dorre wetenschappelijkheid de architect tot een ingenieur willen maken, de bouwkunst toch alleen waarde heeft voor zooverre zij naar het hoogste streeft. Daarom zijn studie-prijsvragen zoo gewenscht. Zullen evenwel dergelijke prijsvragen aan haar doel beantwoorden, dan moeten zij, die ze te beoordeelen krijgen, zich los kunnen maken van de opvattingen, die de beslommeringen der dagelijksche praktijk van zelf met zich brengen. Ook hun leuze moet zijn: „sursum corda!" Zij dienen zich te herinneren, hoe zij zelf in hun jeugd zich gevoeld zouden hebben, als hun ontwerpen met een „Jantje van Leiden" en wat grappen in het rapport besproken waren geworden. Om met de jury van het kunstnijverheidsmuseum zelf te spreken, velen „hebben in den toon van het rapport met den besten wil van de wereld geen andere eigenschappen kunnen ontdekken, dan dezulke, waarvan het revereerden pijnlijk zou zijn". Als latere beoordeelaars dit bedenken willen, dan zal het nu gegeven voorbeeld niet worden nagevolgd.

CANDIDUS.

DE PRIJSVRAAGREGELEN IN HET ALGEMEEN EN DIE VAN HET RAADHUIS TE ROTTERDAM IN HET BIJZONDER.

Door de verschillende bouwkundige vereenigingen werd na jaren arbeid en strijd eindelijk een prijsvraagregeling ontworpen en door de meerderheid goedgekeurd, waarvan verwacht kan worden dat ze in vele gevallen zou voldoen. Het heeft echter niet mogen zijn.

Waarom wil de architect in het algemeen een prijsvraag? Verschillende motieven zijn daarvoor aan te voeren.

Doch het meest op den voorgrond tredende is wel, dat de jongere kunstenaars gelegenheid gegeven wordt naam te maken en ook hen de gelegenheid te heurt valt belangrijke bouwwerken tot stand te brengen. Zonder de algemene prijsvraag is dat niet mogelijk.

Daartegenover staat echter de bouwheer die graag verzekerd is niet alleen een artiest aan het werk te hebben, doch tevens een man die in de praktijk doorkneed is en reeds meerderen werken tot stand bracht.

Dacht iedere opdrachtgever alleen aan dit laatste, helius de jonge kunstenaars zouden nooit werk bekomen, alleen om de reden dat ze nooit iets gemaakt hadden.

En toch krijgen ze af en toe werk. Waarom? Zoodra het op werken aankomt, zwijgt bij velen de kunstenaarsziel en komt de reine koopman, vaak scharrelaar, naar boven. Tot nog toe was dit echter voor velen de manier om ook eens iets te presteren om daarna te kunnen wijzen op een zeker aantal uitgevoerde werken. In dezen kon de prijsvraag zeer veel goeds tot stand brengen.

Echter kwam er iets tussehen beide, waarvan niemand ooit de uitwerking had kunnen verwachten.

De besloten prijsvraag werd aanbevolen en had vooral voor bouwheeren en oude, gevestigde architecten waarde. Eerstens kon de bouwheer daarbij keuze doen uit mannen die naam en praktijk bezitten en tweedens waren de oudere collega's voor een groot gedeelte van hun werk verzekerd. Men zou dan ook verwachten dat

vooral de besloten prijsvraag het meest zou voldoen. Tot nu toe echter niet.

Ook variaties op dezen werden uitgevonden, getuige de algemene prijsvraag voor het Vredespaleis, waarbij toch enkel verzoek werden mede te werken tegen een behoorlijk honorarium. Of dit billijk is: — Neen.

Zij die hiervoor aangezocht werden, waren mannen van naam, voor wie in 't algemeen de grote kosten aan een prijsvraag verbonden geen bezwaar zouden zijn. Wel voor de jongeren. Zij toch hebben veel geld uit te geven om behoorlijk voor den dag te komen, terwijl hun bureau niet voldoende oplevert, om een belangrijke som, als voor een grote prijsvraag vereisch wordt, ten koste te leggen.

Voor den bouwheer heeft echter de prijsvraag ook waarde; hij toch kan voor een betrekkelijk geringe som een keus laten doen uit het beste. Bij een algemene prijsvraag loopt hij echter de kans een plan te krijgen van een jong architect, welke in de praktijk nog te weinig ervaring opdeed. Zou dit bezwaar nu wel zoo groot zijn? Een jong architect welke in een prijsvraag bekroond wordt, zal in 't algemeen wel voldoende zelfkennis bezitten om zoonoogd zich van de beste hulp te voorzien. Die hulp is voor de uitvoering toch noodig, terwijl hij in doorsnede meer de werken zal bestudeeren dan de ge-rotineerde prakticus.

In de werkelijkheid zal dit dan ook wel meevalen. 't Laat zich echter denken, dat een bouwheer eenigszins huiverig is om op dergelijke gronden in zee te gaan.

Echter zou hier wel een oplossing te vinden zijn die meerderen waarborgen geeft dan de bovenstaande. De Jury zal zoo noodig kunnen oordeelen of de prijsvraag-winner voldoende prakticus is, en zoo niet in overleg met hem een ervaren architect naast hem kunnen zetten. Dit is in het programma reeds aan te geven en zouden voor zoo'n prijsvraag reeds personen gaan samenwerken welke de noodige capaciteiten bezitten voor het gevraagde bouwwerk.

De jonge artiest die niet voldoende zelfkennis bezit om dat te doen, moet dan door de Jury maar terecht gezet worden. De collegialiteit zal er door winnen althans men zal meerderen samenwerking zoeken, welke in het belang is van de bouwkunst.

De regeling voor de besloten prijsvraag kan dan behoorlijk worden opgeborgen. Iets wat hoog tijd wordt, Rotterdam geeft ons in dezen veel te denken. Wat toch is daar het geval?

Een van de grootste bouwwerken voor onzen tijd en ons land moet daar gemaakt worden en het spreekt van zelf dat daar alles zeer terecht goed wordt overwogen. Het College van B. en W. laat eerst een schetsplan maken en aan de hand daarvan wordt een besloten prijsvraag uitgeschreven. De grote kunst schijnt nu te zijn om de besten onder de architecten uit te nooddigen om tot een zoo goed mogelijk resultaat te komen, worden van uit de meest bekenden enkelken uitgenodigd, doch daar-naast ook eenigen welke weinig zelfstandig hebben gewerkt.

Op een zuiver standpunt heeft men zich dus in dezen niet gesteld.

Of men wil de bekwaame kunstenaar met veel ervaring en kiest daarvoor de besloten prijsvraag of men voelt daar niet voor, wil het beste plan wat te krijgen is en kiest de algemene prijsvraag.

Schijnbaar heeft Rotterdam geen van beiden gewild. Zonder afbreuk te doen aan een der uitgenodigden, velen zijn mij persoonlijk zelf onbekend, zal men het met mij eens zijn, dat niet alleen de eersten onzer collega's zijn

uitgenodigd. Tevergeefs zoek ik b.v. naar een Berlage. Nu mag het waar zijn dat men van zijn kunst niet is geïnd om dat deze te waar is; wanneer men Rotterdam doorloopt, danervaart men maar al te dikwijls dat men er van krullen en klatergoud houdt, toch zal men van enkelen der uitgenodigden kunnen verwachten, dat ook zij in de bouwkunst waar zullen zijn.

Onbegrijpelijk is het dat men daar personen uitnooidige en ze zelf combineerde zonder dat er vooraf zelfs ook maar enige voeling onderling werd gehouden.

't Is zelfs de vraag of de a.s. compagnons elkaar wel kennen.

Denkelijk is dit gedaan om de artiest en prakticus samen te binden en daardoor het beste te krijgen wat er te halen is. Edoch wie is hier met de lantaarn rond gegaan om de goeden te zoeken? B. en W. toch zeker niet. Die zouden toch immers niet kunnen beoordeelen wie voloende vakkennis heeft. Maar wie dan wel?

Of zou zich hier weer de oude traditie hebben afgespeeld, dat Jan nog een vriend had en Piet een goede kennis of verre neef. Tante kon wel eens bij enkele raadsleden informeren en kwam misschien zoo de combinatie tot stand? Dit toch mag men voor een dergelijk werk en zulk een hoogstaand college allerminst verwachten.

Doch aan wie de schuld van dit alles?

Aan ons collega's die hielpen vastleggen de prijsvraagregelen, die niet direct inzagen dat vooral de besloten prijsvraag iets dergelijks kon in het leven roepen.

Hulde daarom aan de uitgenodigde collega's die voor de eer hebben dankbaar en zich daardoor spontaan tegen over deze fout hebben gezet. Zoo zijn nu de kunstenaars. Spontaan, doch goed! In vele gevallen bewijst ik het.

Zou het niet beter geweest zijn, dat juist zij een vergadering van alle uitgenodigden bijeen geroepen hadden om gezamenlijk het college van B. en W. op de fout te wijzen, fouten die zij allerminst verwachten, waar toch zij voldeden aan den wensch van de bouwkundige coöperaties en voorlichting gevraagd hadden van enkele hoogstaande vakgenooten.

Nu zal er in den Raad wel geroepen worden, 't is ook nooit goed.

Jammer voor allen en niet in 't minst voor ons.

Een tweede gelegenheid zal veel stof tot denken geven en zal men nog meer huiverig dan nu zich aan een prijsvraag wagen.

Daarom de handen uit de mouw, de prijsvraagregelen nagezien en zoo spoedig mogelijk verbeterd.

Weg met de besloten prijsvraag en hare aanhangsels; alleen de vrije prijsvraag blijft en de regelen daarvan zoo goed mogelijk gemaakt.

Niet afschrikwekkend voor den een of den ander. Het doel van onzen arbeid zij het algemeen welzijn.

Lochem, Mei 1912. J. J. HELLENDOORN, architect.

PRIJSVRAAG VOOR EEN STADION UITGESCHREVEN DOOR DE MAATSCHAPPIJ „HET NEDERLANDSCHE SPORTPARK“ TE AMSTERDAM, 1912.

ARTIKEL 1. De Mij. „Het Nederlandse Sportpark“ schrijft uit een prijsvraag voor een Stadion, te bouwen op het, op bijgaande situatie aangegeven terrein te Amsterdam. De deelname is opengesteld voor architecten en ingenieurs van Nederlandse nationaliteit.

ART. 2. De ontwerpen worden ter beoordeling gesteld in handen eener Jury bestaande uit de Heren:

H. P. BERLAGE, N.Z.N., architect, Voorzitter
C. B. POSTHUMUS MEYJES,

L. H. W. LELIEMAN, Rapporteur
F. W. BAUM VAN TUYL VAN SEROOSKERK, Voorzitter van het Ned. Olympisch Comité.

J. WARNER, Voorzitter van den Nederlandschen Voetbal Bond.

De Mij. voorvoemd behoudt zich het recht voor eventuele vacatures in de Jury aan te vullen of bij langdurige verhindering van een der Juryleden een plaatsvervanger aan te wijzen. Een en ander in overleg met de overige Juryleden.

ART. 3. Ter beschikking van de Jury staat een som van f. 4500,— voor het uitvoeren van drie premies van door haar te bepalen bedrag. Door het Bestuur der Mij. „Het Nederlandse Sportpark“ zal in overleg met de Jury aan den inzender van een der gepreiseerde ontwerpen worden opgedragen het uitwerken der plannen en de hoofdlijding van den bouw tegen de voorwaarden van de Honmarium-tabel der Mij. tot Bev. der Bouwkunst. Zoo de bedoelde inzender na het oordeel der Jury niet de noodige waarborgen van ervaring en praktische kennis mocht bieden, om zelfstandig den bouw te leiden, heeft hij zich, onder goedkeuring der Maatschappij „Het Nederlandse Sportpark“, een mede-verantwoordelijk medewerker toe te voegen. Het bedrag der premie wordt niet in mindering gebracht van het honmarium.

ART. 4. Voor den bouw met uitzondering van honoraria, dagelijksche toericht, administratieve onkosten, is beschikbaar een bedrag van hoogstens f. 225.000,— Bij overschrijding dieser bouwsum volgens het oordeel der Jury wordt een ontwerp ter zijde gelegd. De aanleg en verluchting van het terrein, de inrichting van het grasveld en de afscheiding van het voorplein met de toegangen zijn niet begrepen in het genoemde bedrag der bouwsum. Wel zijn daaronder begrepen de centrale verwarming der na te noemen vertrekken, de inrichting der bad- en douchekamers, de waterleiding en de elektrische verlichting van de ruimten in de gebouwen.

ART. 5. Gevraagd worden: a. situatieplan, waarop aangegeven zijn het Stadion, alsmede het voorplein en de toegangswegen 1 à 500

b. voor het Stadion:

de plattegronden 1 à 200

de gevels 1 à 200

de noodige doorsneden waaruit de samenstelling van het gebouw volledig blijken kan 1 à 100

een gedetailleerde travee met doorsneden aangevende de architectonische opvatting en de konstruktive samenstelling met name der tribunes 1 à 20

travee der grote recreatiestal 1 à 20

c. Voor het voorplein met de toegangen: plattegrond en uitzicht 1 à 100

d. De begroting. Deze behoeft niet te worden gedetailleerd. Bij globale begroting met gebruik van eenhedspreisen, moeten deze echter worden toegesicht. De Jury heeft het recht nadere toelichting te vragen.

e. Memorie van toelichting met name betreffende de konstruktie der tribunes.

ART. 6. De tekeningen moeten zijn uitgevoerd in potlood lijnen; onder opmerking of schaduwanduiding. As- en holpijpen mogen niet voorkomen. Raam- en deuropeningen, evenals de interieurdoorsneden op de plattegrondtekeningen in vlakke tinten aan te geven. Het schrift op de tekeningen uit te voeren in eenvoudige blokletter. Het schrift op de stukken, adressen etc. bij voorkeur in machineschrift, in geen geval echter schrift van de hand der inzenders. De tekeningen moeten worden opgezet op karton. Zij mogen niet worden gescreend in buiten lijsten of achter glas.

ART. 7. De ontwerpen moeten op de gebruikelijke wijze worden ingezonden onder een motto waaronder niet wordt verstaan een getekend kenteken. Zij moeten vergeleken gaan van een behoorlijk gesloten (d. w. z. niet met letters, wagen of op andere wijze herkenbaar gesloten) naamlijst, op welks omslag een correspondeert-adres is aangegeven.

In den naambrief moet gesloten zijn een ondertekende en gedateerde verklaring van den navolgendem inhoud:

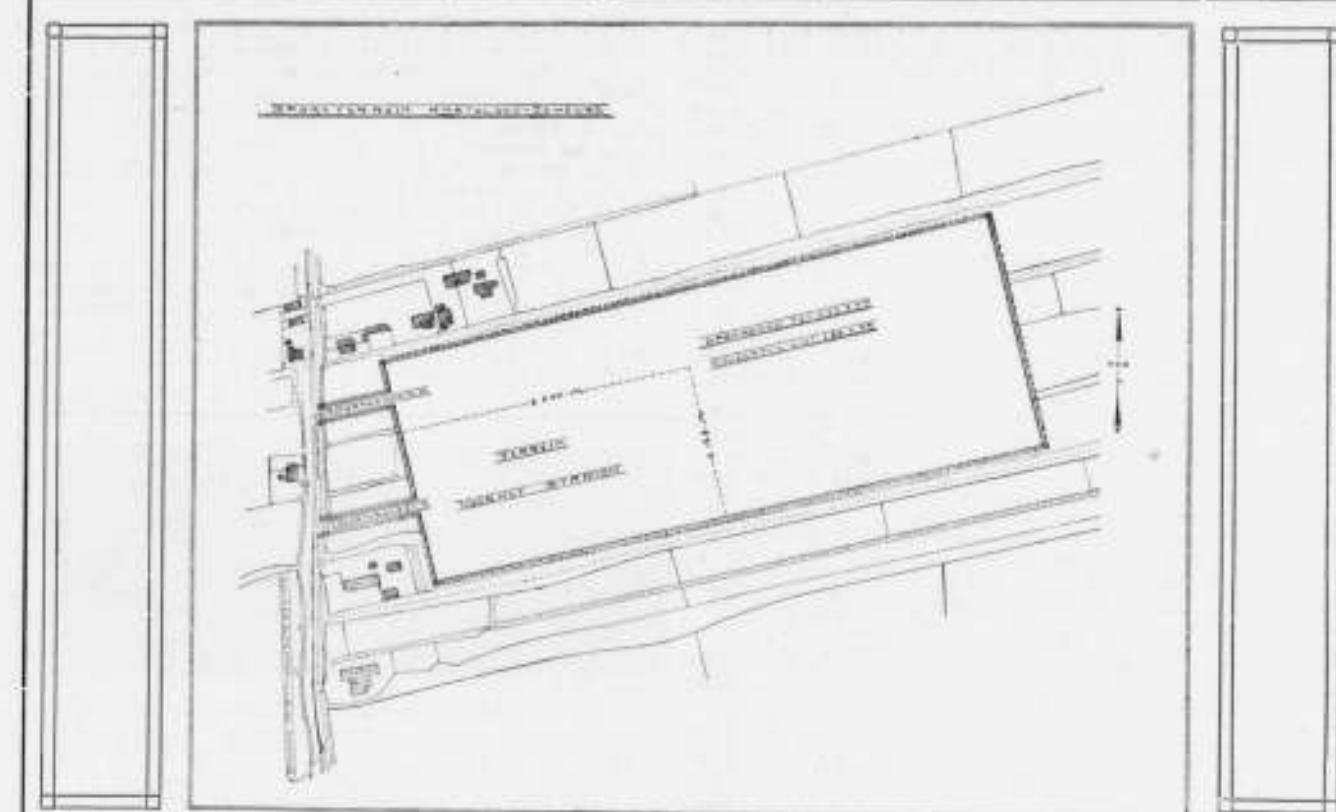
De ondertekende inzender van het ontwerp motto voor een Stadion voor de Mij. Het Nederlandse Sportpark te Amsterdam, verklaart dat dit ontwerp door hem persoonlijk is ontworpen, en door hem of onder zijn persoonlijke leiding is getekend en uitgewerkt,

(naamtekening)

ART. 8. De inzenders zijn op straffe van uitsluiting gehouden de meest strikte anonymiteit te bewaren tot na de beslissing. Mede zijn uitgeworpen die niet voldoen aan de bepalingen van het programma.

ART. 9. Vragen betreffende dit programma kunnen schriftelijk, maar anoniem, worden gericht tot den rapporteur der Jury J. H. W. LELIEMAN, Amsterdam, tot uiterlijk 1 Juni 1912. De vragen worden in de bouwkundige vakbladen wikelijks gepubliceerd en heantwoord. Uitsluitend de aldus verstrekte indelingen worden beschouwd deel niet te maken van het programma.

ART. 10. De ontwerpen worden uiterlijk Zaterdag 13 Juli 1912 franko ingewacht aan het volgend adres: Jury Ned. Sportpark, Marinxstraat 402, Amsterdam. Ontwerpen die na dien datum zijn ingekomen, worden ter zijde gelegd tenzij de inzender ten genoegen der Jury kan aantonen dat zulks niet aan verzuim zijnerzijds is toe te schrijven. De motto's der ingekomen ontwerpen worden gepubliceerd. De Jury doet uitspraak uiterlijk 15 Augustus 1912. Het rapport wordt aan dag- en vakbladen ter publicatie aangeboden.

Situatie, schaal 1 à 500.

ART. 11. Het voor uitvoering aangewezen ontwerp wordt eigendom der Mij. voorvoemd met dien verstande dat de ontwerper het geestelijk eigendom behoudt. Alleen de naambrief van dit ontwerp wordt door de Jury geopend. De overige ontwerpen worden aan de corresponderende adressen franko teruggezonden, na afloop einer tentoonstelling gedurende 14 dagen te houden te Amsterdam in het gebouw der Mij. tot Bev. der Bouwkunst.

ART. 12. De ontwerpen worden door de Mij. Het Ned. Sportpark gedurende een tijden van ontvangst tot terugzending tegen alle schade verzekerd voor een bedrag van f. 1000 per stuk. De Mij. Het Ned. Sportpark hoeft enig dragend tegen beschadiging en verloren raken der ontwerpen, nemt dienzaagsaande geene aansprakelijkheid op sich.

ART. 13. De gebouwen en tribunes zullen met van hout mogen worden gecombineerd eveneens op het niveau van het middenveld. Onder de tribunes moeten verder de navigende lokaliteiten voor den dienst van het stadion worden ontworpen:

DIENST VAN HET STADION.

een kleedkamer voor elk der beide spelende elftallen groot plm. 5 à 8 M. met bijbehorende grote badkamer, waarin een hal-bassin van met drie douchebaden 4 à 4 .

2 kleinere kleedkamers 4 à 3 .

Deze kamers zijn een vestibule in directe verbinding met het veld. Twee kantoren voor het Comité ieder 5 à 6 . Vergaderzaal 0 à 10 . Dokterskamer 4 à 5 . Perskamer 6 à 10 . Telegraaf- en Postkantoor 10 à 8 . Hal met 10 telefooncellen in de nabijheid der perskamer.

Brandsweerpoot 6 à 6 . Politiepost 6 à 6 . Bureau restaurateur 6 à 6 . Centrale keukens en bergplaatsen 10 à 10 .

Ruime keukens en bergplaatsen. (Bepaalde keukens zijn niet nodig.)

Ruime kelder voor berging van provisies en dranken.

De boven genoemde ruimten worden centraal verwarmd, waarvoor te rekenen op verwarmingskelder en brandstofbergplaats.

In de nabijheid van den voor tribune bestemden ingang tot het grasveld (en niet in de nabijheid der 2e rangtribune) te ontwerpen een ruimte voor tijdelijke stallung van 50 paarden.

Hierdoor de tribunes omgeven grasveld is groot 120 X 86 M, bestaande uit een voorhalveld groot 110 X 76 M, dat door een laan van 5 M. breedte rondom omgeven is. Dit veld moet toegankelijk

van de bezoekers van het naast het Stadion gelegen Sportpark. Dere ruanden moeten dus gelegen zijn aan de naar dit park gekeerde zijde van het Stadion en vanaf het Sportpark toegankelijk zijn.

KLEEDKAMERS-BEZOEKERS-SPORTPARK.

10 kleine clublokalen	grond pl.m. 4 x 6 M.
15 grote clublokalen	" 6 x 7 "
dove 25 lokalen elk voorzien van een twaalftal kastjes, van een W.C. met voorportaal en een waschkamer.	" "
6 algemeene kleedkamers	" 6 x 10 "
4 douchekamers.	" "

Vnoots portierskamer, ruime fietsbergplaatsen, berggrachten, tochten en W.C.'s voor Heeren en Dames.

RECREATIELOKALEN-BEZOEKERS-SPORTPARK.

Voor de bezoekers van het Sportpark moet verder worden ontworpen een recreatiesaal, welke ook mag worden ontworpen onder de tribunes of amphitheater, mits zij gelegen is aan een naar het Sportpark gekeerde zijde van het Stadion.

Bij deze zaal, welke bestemd is voor een 400-tal personen, te ontwerpen ruime veranda en terras, binnens de noodgevige serven- en dienstvertrrekken als: ruime buffetkamer, provisiebergplaats, kantoor van den restaurateur, kleedkamers voor het personeel, toiletkamers en W.C.'s voor publiek en personeel, bergplaatsen, enz.

Verder moeten worden ontworpen woningen van den restaurateur en den concierge, elk bestaande uit 2 woonkamers, 2 slaapkamers, keuken en verder genoemt.

HET VOORPROELEN.

Aansluitend bij de, op de situatie aangegeven toegangswegen, die van Gemeentewegen worden aangelegd ter verbinding van het Sportpark met den Amstelvoerschen weg, moet op het terrein worden ontworpen een ruim voorplein met hoofdingang, alsmee een aantal kleine ingangen met tooniquets, overeenkomende met de afdelingen waarin elke der verschillende rangen gesplaatst is, ten einde het publiek te verdeelen en in groepen op de meest geregeld wijze te leiden naar de voor ieder bestende afdelingen. De door den ontwerper gedachte oplossing van dit vraagstuk moet uit de tekeningen, evenveel met inleiding, duidelijk blijken.

Het Bestuur der Maatschappij "Het Nederlandse Sportpark", C. J. K. VAN AALST, Voorzitter. Amsterdam, April 1912. W. A. HOLDERIJK, Secretaris.

ADVIES DER PERMANENTE PRIJSVRAAG-COMMISSIE. Amsterdam, 7 Mei 1912.

Aan de besturen der Constituerende Vereenigingen.

WeEdelgelijk, Heeren.

D. Permanente Prijsvraag-Commissie heeft bij de eer U ontrent de prijsvraag voor een "Stadion", uitgeschreven door de Maatschappij "Het Nederlandse Sportpark" te Amsterdam het volgende te berichten.

Het programma der prijsvraag voldoet in 't algemeen aan de Algemene Regels, doch enkele programmapunten behoeven nadere toelichting of aanvulling als:

Art. 3 stelt het bedrag der premies op f 4500.—. Hieruit blijkt dat de jury het gebouw tusschen de eerste en tweede klasse in rangschik, welke rangschikking de P.P.C. aannemelijk voorkomt.¹⁾ Dit artikel hevat echter verder de bepaling, dat één der gepresenteerde ontwerpen zal worden uitgevoerd, doch niet dat daarvoor het oorspronkelijke ontwerp zal worden aangesloten.

Waar niet vooruit staat, dat de jury het bedrag der prijzen, in die gelijke delen over drie gekozen gelijkwaardige projecten zal kunnen verdeelen, en de mogelijkheid dus bestaat, dat er een door de jury eerst aangewezen ontwerp kan zijn, dat misschien niet tot uitvoering komt, dienen, volgens art. 16 alinea 7 der A.R. de voorwaarden van schadeloosstelling aan dien eerstbekroonde in het programma te worden opgenomen.

In het programma worden verder gemist de bepalingen, dat niet gevraagde stukken bij de beoordeling der prijsvraag buiten beschouwing zullen blijven en niet zullen worden tentoongesteld; en dat ontwerpen, die niet aan het programma voldoen, terzijde zullen worden gelegd. Aan art. 6 zondes de hierop betrekking houdende bepalingen kunnen worden toegevoegd.

De Permanente Prijsvraag-Commissie kan, onder voorwaarde, dat aan het bosongeradenworden wordt tegemoet gekomen, de deelname aan de prijsvraag, die haar zeer interessant lijkt, ten eerste aanbevelen.

De Permanente Prijsvraag-Commissie: A. SALM-GIJSEN, Voorzitter. C. N. VAN GOOR, Secretaris.

PAUL J. DE JONGH, Penningmeester.

¹⁾ In de eerste klasse geschatte tot het bedrag der prijs van f 5 x 1500 = f 7500.—; in de tweede klasse geschatte tot dat bedrag van f 45 x 1500 = f 6750.—.

PRIJSVRAAG VOOR EEN STADION DER MJL "HET NEDERLANDSCHE SPORTPARK" TE AMSTERDAM.

Vraag 1. Moeten de gebouwen, recreatiegebouwen, clubgebouwen, woningen van restaurateur en concierge geprojecteerd worden binnen het terrein van plm. 125 M. X 240 M. en is de rest gereserveerd voor sportpark?

Antw. Ja.

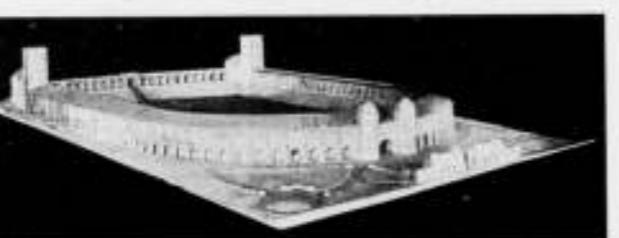
Vraag 2. Is 't voorplein bedoeld te liggen tusschen de twee toegangswegen of op 't in vraag 1 genoemd terrein?

Antw. Op het in vraag 1 genoemd terrein (het terrein tusschen de beide toegangswegen) staat niet ter beschikking van de MJL "Het Ndl. Sportpark".

Vraag 3. De gebouwen en tribunes zullen niet van hout worden gecostruiceerd, is hier mee bedoeld, dat b.v. overkappingen van gebouwen en tribunes, en zitplaatsen op de tribunes, ook niet van hout mogen worden gecostruiceerd?

Antw. De hoofdkonstruktie der tribunes mag niet van hout zijn. Overkapping en banken daarentegen wel.

Namen de Jury: J. H. W. LEIDMAX.

Model van het Stadion te Stockholm.

KORTE BESCHRIJVING VAN HET STADION TE STOCKHOLM.

Het vaste stadion te Stockholm is in de jaren 1910 en 1912 gebouwd, naar de plannen en tekeningen van den architect Torben Greet. De kosten van den bouw bedroegen f 595.000.

Het stadion is opgetrokken uit grijsachtig paarse Zweedsche baksteen en vierkante ruw behouwen blokken graniet. Het plan doet denken aan het amphitheater-type en is hoefijzer-vormig. De twee uiteinden van dit hoefijzer leunen ten N. tegen de helling van een heueltje aan, waarop zij met hun beide torens steunen. Daarachter zijn de administratiegebouwen gelegen. Zij worden bekroond door een galerij, die gelegen is tusschen de beide flankerende torens en die zoodende den hoefijzervorm afsluit. Onder het amphitheater langs den gang bevinden zich de Koninklijke foyers, de vestiaire, de douche-kamers en de kleedkamertjes voor de atleten, de keukens, waar de spijzen voor de deelnemers worden bereid, de open wandelgaleries enz. Alleen vanuit den buitensten wandelgang bereikt men door middel van twaalf treden, die in het hart van de respectieve sector uitkomen, de zitplaatsen van het amphitheater.

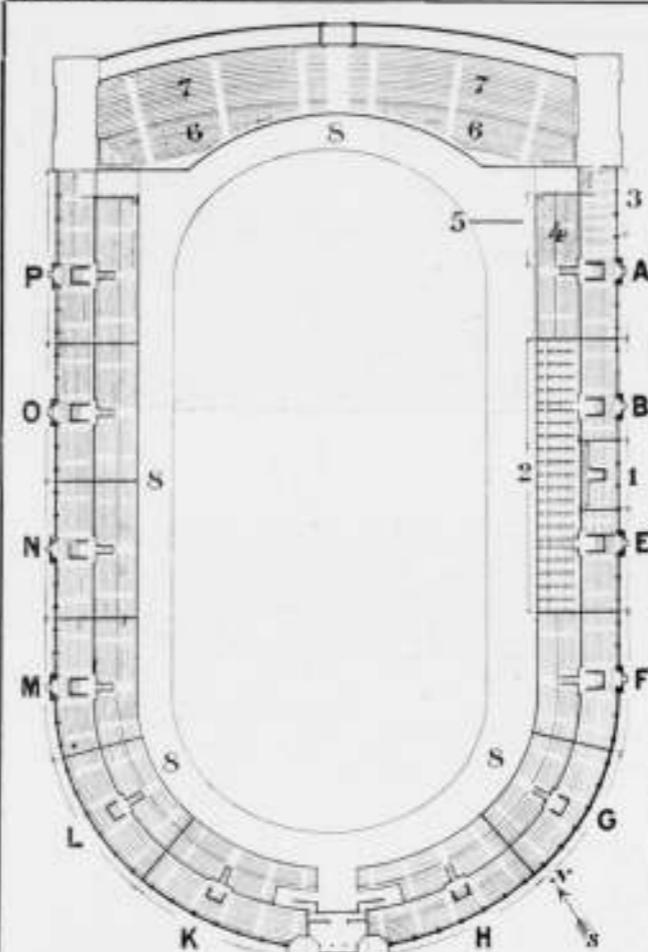
Vier gewelfde poorten geven toegang tot de binnenveste banen. De eerste bevindt zich in het Z. tusschen 2 achtkantige wachttorens; de tweede ten N. in het midden van de zuidengalerij; de beide andere ten O. en ten W. dichtbij de eerstgenoemde torens.

Men heeft toegang vanuit het park door middel van drie groepen van ingangen voor het amphitheater en door een groep voor ieder der helften van de Noordelijke helling. Zij zijn geplaatst, de eene dicht bij den N.O. hoek, de andere dichtbij den N.W. hoek.

De arena bevat een footballterrein, vlakgemaakte ruimten voor het springen en het werpen en rondom er omheen een wielbaan van 383 M. in omtrek.

In den winter kan de arena worden veranderd in een schaatsenrijdersbaan.

De stijl van het gebouw is Zweedsch uit het begin der middeleeuwen. Bij de uitvoering is echter rekening gehouden met de moderne eischen.

Plan van het Stadion te Stockholm.

middeleeuwen. Bij de uitvoering is echter rekening gehouden met de moderne eischen.

Rondom het zuidelijk gedeelte van het stadion loopt een open buitengalerij met uitzicht op het park. De steunbeuken van deze galerij worden bekroond door granietblokken, bestemd om een reeks van 30 beelden te dragen. De 8 zitplaatsen worden twee aan twee geflankeerd door dezelfde soort van blokken. De Oostenlijke toren heeft een wijzerplaat van zwart gesmeed ijzer en twee granieten versieringen.

In het midden van de Noordelijke galerij worden de vlaggen gehesen voor de naties, waaraan de prijzen zullen worden uitgereikt.

De wedstrijden zullen worden aangekondigd en de winners worden uitgeroepen door middel van geluidsignalen en megaphones.

In het midden van de gewelppoort ten z. is de muziektent gelegen.

Het stadion zal ook een plein worden voor verschillende soorten van openluchtfeesten. Door de uitmuntende acoustiek zullen er uitstekend vocale concerten kunnen worden gegeven, grote volksbijeenkomsten, en voorstellingen in de open lucht worden gehouden.

Het aantal plaatsen bedraagt 25000. J. D. M.

VAN ALLERLEI AARD.

NEDERLAND OP DE TENTOONSTELLING TE LONDEN.

Bijna ieder, die niet al te onverschillig is, en zich enigszins op de hoogte houdt van wat er nu gebeurt, zal weten dat ons land vrij belangrijk vertegenwoordigd is geweest door inzendingen op de tentoon-

stelling van "The ideal home" te Londen. Bijna alle bladen hebben daarover uitgebreide verslagen geplaatst, berichten van correspondenten in "lokale kleur" geschreven, of wel ophoudend de inzendingen van ons vaderland. En terecht. Nederland kon schitterend voor den dag. Maar men heeft meermalen het zwartepunt verplaatst. Men heeft gemeend Holland's roem te moeten zien in "het Holl. dorp"; — aer ten onrechte, wijl dit volgens mij het meest onaesthetisch en het minst zuivere deel der geheele tentoonstelling uitmaakt.

Laat ik hier direct aan toevoegen, dat ik niet in 't minst doe op den inhouw van de z.g. "huish's" op het "dorp". Ik doe alleen op de onbelangrijke nabootsing zelf van die huisjes, waarom ik het niet kan nalaten een woord van protest uit te brengen.

Optimisten die het niet ons nauw nemen, beweren wel dat die "dorp" de "clon" is van de tentoonstelling en dat de Engelsen er verrukt mer zijn, maar dat zou gelijk staan met alle Engelsen voor menschen van weinig ontwikkeling uit te maken, en dat weten we nu wel beter. Wanneer werkelijk alle Engelsen, die op de tentoonstelling komen, dan is het trezig gesteld met den smaak der Britse natie. En men bedenke dit: het is de bedoeling geweest een series boed van Nederland te geven, en niet er een kerms van te maken. Men kent de nabootsing van "Oud-Holland" op verschillende attractie-tentoontellingen in ons land vertoond. Men heeft ze in vele steden kunnen zien. Ik laat de waarde van deze nabootsing geheel daar, maar het doel in aanscherping genomen, trof men en meermalen allerdigste nabootsing.

Alles wat wij hier in 't land gehad hebben op dat gebied, is schitterend geweest, vergeleken bij datgene wat men in Londen te zien heeft. Er staat hier, tusschen een "blomenveld" (miniatuur) een motief, enkele meters hoog, dat een vaste hoogte is van een rest, van bordpapier gemaakt, met neerhangende omgekrulde wieken, vrij, zoodat men er omheen kan lopen; voor een achterdoek zoéch slecht, dat men er in onze tienduizend theaters nog heter-aantreft. En dat doek moet nog wel een beeld geven van het Hollandse landschap. En dit is geen afstandswerk; men staat er direct voor. De boomten zijn pilaren, met vierig grijs doek omwikkeld, tot op zekere hoogte, daarboven niet meer dan paal weer. In het doek heeft men gaten gesokken met donde takken. De "Jellana-hoeve" is een platte lappenboed, het afdak omkrullende vellen bordpapier, met vierig rood besmeerd, als alle z.g. gevels, want van schilderwerk kan men hier niet spreken. Ik zal hiervoor niet uitwijken. Het geheel is een samentreapsel van besmeerde lappen en bordpapier, met plasjes vuil water tusschen aarden valjetjes, die..., sloten moeten verbeeld. Stel u voor, de prachtige sloten van ons Hollandse landschap, op milie een wijk behaaglijk gemaakt, omgeven in afgelakte plasjes vuil water. Ik wil niet uitwijken over den treurigen kermsboed, niet quasi serieus karakter.

Men heeft een indruk willen geven van Nederland zoals het is, en men heeft bernik Holland zoals het door vreemdelingen, die nooit hier waren, wordt voorgesteld, d.w.z. belachelijk, klein en penterig. Iemand in Frankrijk vroeg me eens of Holland dicht bij Rotterdam ligt; een ander vroeg me, waarom ik niet mijn gewone kleer had aangehouden, denkende dat ieder hier in een Volendammer pakje loopt. Men mag een dergelijke inkunde van ons land en volk belachelijk en dom vinden, men vergt niet dat de vorige reding van Monnikendummerplaatjes en het houden van tentoonstellingen als deze daartoe bijdragen. Want ook hier is "het dorp" bevolkt door Engelse introuwen in onze hoerengajes verkleed, wat bijzonder belachelijk doet om het onvoiltooide. Dit over het plasige deel, over Holland op z'n malst.

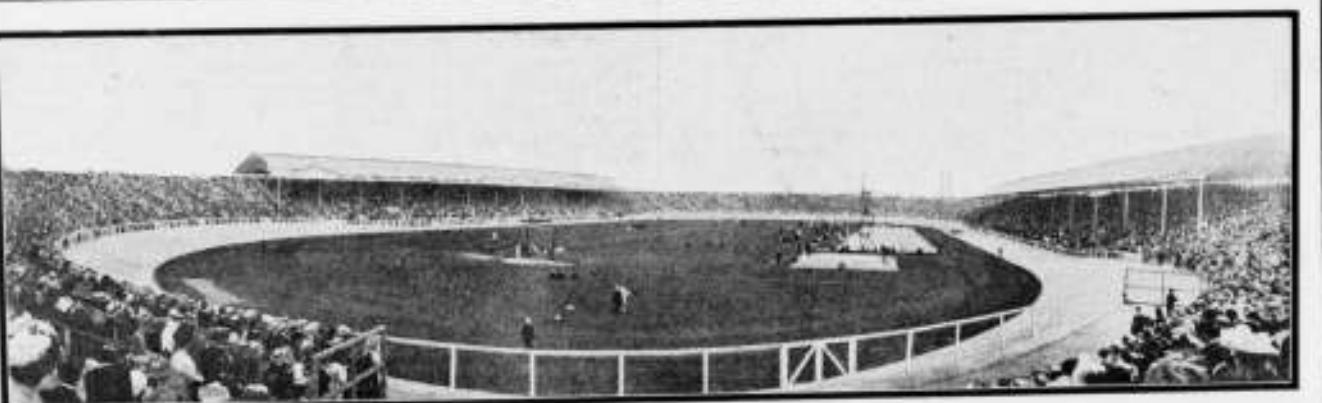
Dan heb ik een buitengewoon aangename taak te vervullen, over het serieus deel der tentoonstelling, over Nederland werk op andere plaats. Ik befoel dan daar, waar het nu gegaan is: om "the ideal home"; het huis zoals 't behoort.

Zelden heeft ons land zo boven anderen uitgestoken. Het is geen snoevel, geen misplaatst trots op werk van eigen bodem, wanneer wij zeggen dat Holland met z'n prachtige modelkamers en kleinkunsten, boven op de quaderij, schitterend is voor den dag gekomen, beter dan Fransen en Belgen.

Want daar is prachtig rijp werk te zien, zoa gaaf en beschaffd, dat de andere exposanten van vreemde landen zich beklaagd moeten vloeden tegenover het kunnen van ons kleine land. 't Is waar, niet al onze kunstenaars zijn verlegenwoedig. Wij missen werk van menschen die er wel behoorden te zijn. Toch kunnen we trots zijn, wijl hier iets is bereikt dat den lach van het buitenland over ons kleinhedt doet verstommen voor nooit ernstig streven en bereiken. En ik weet zeker, en niet op losse goedigen, dat ernstige beschouwers van andere naties er evenzo over denken. En dit ook nog eens te zeggen was mij een dringende behoeft.

De Hollandse moderne meubelkunst te Londen vertoont een gelukkige tegenhanger van het belachelijke "dorp". Gaat ons land door den hedendaagsche kunstambacht zoó te verzorgen, dan komt het voorstaan te staan in het teken der beschaving, zoals het hier boven alle anderen uitsteekt.

Wat de vreemdelingen dit ook begrijpen, mag men aannemen, als

PLAN OF
DRESSING ASSEMBLY & OFFICIALS ROOMS
IN THE STADIUM.
FOR THE
OLYMPIC GAMES.

men weet dat reeds nu de Nederlanders in vele vreemde landen zijn genoodigd hun werk ten toon te stellen.

CORS. VAN DER STAAT

MET WEEESHUIS TE HUREN

Deze stichting, die daitenden ten regen was, viert 25 Mei a.s. haar tweede bestaan.

bij acte van donatie stelde Maria van Oranje, dochter van Prins Willem I en Anna van Buren, op 25 Mei 1612 aan goederen en fondsen een bedrag van $\$22,000$ ter beschikking, „daarvan de rente tegen den penning zestiendaagslyks doet tweeduizend carolus guldens“. Deze opbrengst zou strekken om, wanneer noodig werd bepaald, 24 wezen te onderhouden, wier ouders nooit van deze armen hadden gerekken en wel 12 uit stad en graafschap Buren, 6 uit IJsselstein en 6 uit Leerdam.

Op de plaats, waar voor de hervorming het klooster St. Barbara

van de nonnen van St. Franciscus stond, verrees toen het gebouw, dat nog is de stofelijks, hechte band, die Buren aan Oranje bindt. De onbekende bouwmeester heeft een gebouw gesticht, dat een grootere gemeente dan Buren tot een weetad zou strekken. Huf van Buren beschreef het aldus:

„Het is in zuiver Hollandschen stijl opgetrokken. De zijkant van het Haarlemsch raadhuis, in de Zijlstraat, herinnert aan deze huizen, vooral door de kroonlijst als door de afdekking der vensters. Het woonhuis te Buren heeft een beschaduwd, waarlijk, vriendelijc voor-
komen. De gevel is sprekend, maar toch evenvuldigt ernstig, maar niet zwartmoedig; de talrijke vensters spreken als het ware den be-
schoener vertrouwelijk en gemoeidelijk toe; zij doen het huis allermind op een gevangens gelyken — tot welk denkbied vele andere stichtingen van dezen aard wel eens aanleiding geven. Men moet” —
voegt hij er wellicht ironisch aan toe: „het gebouw natuurlik zijn, als
de linken ogenstaan, waarop de bouwmeester blykbaar gerekend heeft.

De dakvensters en vooral het sierlijke torentje, welks bouwwijze nog aan den Gothischen stijl herinnert, dragen er veel toe bij om het geheel te verlevendigen; zij dringen de gelijkvormigheid der motieven, indien die in den gevel soms al te veel bestaan mocht, op den achtergrond. Ook de fraai gesmeide anters en het eenvoudige lijstwerk van geleien zandsteen brengen een ongezuchte afwisseling aan. De omlijsting van de deur in den hoofdingang heeft een motief in renaissancestijl, het enige van den geheelen gevel. Boven die deur lichtt uit de volgende versoepla het doel van de stichting:

't Geleed door hoop in lieftie chraechtich,
Heeft beweeght doees prinsesse goetdachtfch.
Te stichten ter ere van Godt Almachtich
Dit weeshuis om daer in gestadlach
D arme weesen te geven almentarije
Behouwen oock leser tot dese functacie
U christelyck milt hert. Doet augmentatie,
Godt sal U geven Syn ewige gracie.

Aan de 1013.

De dekstop der poort wordt gekroond door drie beelden: geloof, hoop en liefde. In de fries der kroonlijst staat vermeld: „Maria van Nassau, geboren prinsesse van Oranje, gravinne douairiere van Hubenhu, heeft dit weeshuis gefananderd“.

De stichting best thans een kapitaal van ongeveer een half miljoen. De leden van het Vorstelijk Huis hebben meermalen de stichting met een bezoek vereerd: Koning Willem III in 1855, Koningin Sofia in 1873, Prins Alexander in 1876, Koningin Wilhelmina en H. A. Moeder 15 Augustus 1898.

Maria van Oranje, wie naamtekenen dr. weeren nog op hun linkerschoot dragen, werd 7 Februari 1556 geboren. Zij huwde, 7 Februari 1595, op het kasteel Buren met Hohenlohe, die in 1606 te IJsselstein overleed. Maria overleed op het slot te Buren, op 30 September 1616. Zondag 13 October d.a.v. werd haar stoffelijk overschot in het koor der kerk bijgezet, waar 23 Mei 1901 een gedenksteen op haar graf omthuld werd.

Lang verkeerde men in de dwaling, dat Maria, evenals Hohenlo, te Oerlingen, in 't graafschap Hohenlo, naast haar gemaal begraven lag. De ijverige nasperringen van Hof van Buren leidden in juli 1893 tot het ontdekken van den grafkelder te Buren. Bij opening bleek deze vijf kisten te bevatten: een gevratte, blijkens duidelijke opschriften, de overlijfselen van Maria; een ander die van haar grootvader Maximiliaan van Buren.

INTERNATIONAAL WONINGCONGRES TE SCHEVENINGEN IN 1913.

Sedert eenigen tijd is de voorbereiding ter hand genomen van het Xe Internationaal Woningcongres, dat op uitnodiging der Nederlandsche Regering hier te lande zal gehouden worden. Thans is uader bepaald, dat het Congres zal bijeenkomen in het Kurhaus te Scheveningen en wel op 8 September 1913 en volgende dagen. Waarschijnlijk zullen die dagen worden ingemeten door vergaderingen en drie uren bezoecken aan verschillende delen van het land.

Z. K. H. Prins Hendrik de Nederlanden heeft, zoals reeds in de dagbladen is vermeld, het beschermheerschap van het Congres wel willen aanvaarden.

In het Eere-Comité hebben zich bereid verklaard zitting te nemen, als Voorzitter de Minister van Binnenlandsche Zaken, als onder-voorzitters de Ministers van Buitenlandsche Zaken, Justitie en Financien, de vice-president van den Raad van State en de heer O. Lepreux, directeur der Belgische Nationale Bank en voorzitter van het bestuur Comité der Internationale Woningcongressen en als leden de Commissaris der Koningin in de Provincie Zuid-Holland, de Burgemeesters van Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage en de oud-voorzitteren van de Comités der Internationale Woningcongressen.

Ministers de heeren Goeman Borgesius, Lely en Cort van der Linden, In het voorbereidend Comité hebben als oprichters zitting de heeren: mr. D. Fock, voorzitter, oud-Minister van Koloniën; E. Doen, penningmeester, lid van den Gemeenteraad van 's-Gravenhage; J. H. Faber, inspecteur van de volksgesondheid te Zwolle; mr. J. Lanting, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en voorzitter van het College van Bijstand (Woningwerf); mr. A. F. baron van Lijnden, Burgemeester van Utrecht en voorzitter van het Nederlandsch Congres voor Openbare Gezondheidsvoegeling; W. de Man, lid van den Centraalen Gezondheidsraad, door Z.Exc. den Minister van Binnenlandse Zaken als diens vertegenwoordiger in Comité aangewezen; dr. W. H. Nolens, lid van de Tweede Kamer der Staten Generaal; J. W. C. Tellegen, directeur van het Gemeentelijk Bouw- en Woningtocht te Amsterdam; F. M. Wilhant, lid van den Gemeenteraad van Amsterdam; H. de Wilde, Wethouder van 's-Gravenhage; mr. H. J. Nieboer, secretaris van het Comité te 's-Gravenhage.

KS-AKADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN.

eds sedert geruimen tijd werden onderhandelingen gevoerd tuschen
regeering en het gemeentebestuur van Amsterdam over den bouw
van een nieuwe riks-academie van beeldende kunsten. Naar men
het is het tegenwoordig gebouw aan de Stadhouderskade geheel
afgedaan voor de groeiende behoefté, en heeft men het denkbeeld,
door verboewing de noodraakelijke vergrooting te verkrijgen,
eten laten varen.

ane is, naast wij vernemen, tusschen het rijk en de gemeente rijkspig overeenstemming verkregen, op deze grondslag, dat sterdam, geien het grote belang, dat het berit der Rijksacademie beelvende kunsten voor de hoofdstad heeft, zich verlaat tot beschikbaar stellen van een terrein in de uitbreiding-Zuid, en het allen van de bouwsum, te zamen een waarde van f 300,000 verwoedigend. Daarentegen rou de jaarlijksche rijkshulpdrage vergroot worden.

— ligt in de bedoeling in de nieuwe akademie het onderwijs ook de bewijzen niet te ontdekken.

gens het Hdbl. is de overeenstemming, welke tusschen de regerings- en de gemeentebestuur is getroffen omtrent den bouw van een nieuwe Rijksakademie van Beeldende Kunsten op een gedeelte van terrein van de Uitbreidings-Zuid, nog zeer voorlopig. Eerst van de uitteigingsprocedures tot in hoogste instantie gevoerd zijn, eer een definitieve beslissing genomen kunnen worden.

ST DER INGEKOMEN ONTWERPEN BETREFFENDE DE JSVRAAG „LANDELIJKE WONING”, uitgeschreven door de Vereniging van Nederlandse Baksteenfabrikanten. Binnen den gestelde termijn van 1 Mei waren ingekomen de volgende ontwerpen:

Motto	Bladen	No.	Motto	Bladen
Baksteen	3	42	Risico	4
Kle	4	43	Baksteen XX	5
Eesvoud	4	44	Dik	4
Inhoud hoofdzak	3	45	z cirkels in vierhoek	4
Binnen Hoofdzak	6	46	Ernstig Streven	3
B in N	6	47	Recollectie	3
Buiten	4	48	Klein maar Rein	3
Klei	4	49	Eenvoud	4
Maison de Campagne	4	49 ^a	Klei	4
Beatus Vir	3	49 ^b	Eenheid	4
Baksteen	4	50	Hansvorm	5
Voornit	10	51	Lear	4
Waldestrausen	3	52	K. en G.	4
Anje	4	53	Ons Huis	4
T.	4	54	Paraphe	4
Donia	4	55	Lente	4
Studie	4	56	Alief Hiram	4
Holland	4	57	Parel	4
Baksteen Voorraad	4	58	Economie	4
Medaillon in dub. Cirkel	4	59	22	4
M.	3	60	Eenvoud	5
W.	5	61	Klaverblad in Cirkel	3
C. W.	4	62	E. D.	4
Eenvoud	4	63	Eenvoud	4
Arbeid	4	64	Kruisduwlaar door 3 cirkels	4
Eccna	5	64	Andina	4
M. in cirkel	4	65	Thuys	4
Das	3	66	Baksteen Boven Al	4
Baksteen	4	67	Klein Denmenbosch	3
Klei	4	68	Eerst Balotstenen	4
Willen is Kunnen	4	69	Klei	4
Pace	4	70	Vinla Toos	4
Lente	4	71	Baiten	6
Lente	4	72	D in dubb. Cirkel	3
Mei	4	73	Puzzel	4
Aan 't Water	4	74	F	4
Willen is Kunnen	5	75	Geteckende Kip	4
12 baksteen	5	76	Land	4
Klei	4	77	Doorentum	4
Drie Klezoor	2	78	Baksteen	4
Slaucht en Slaucht	4	79	C	6

No.	Motie	Bladen	No.	Motie	Bladen
80	Begin	4	101	Wie 't mag die mag 't	
81	1 Mei	4	102	en wie 't niet mag, die	
82	Grotekond Landhuis	4	103	moge 't niet meugen	4
83	Drie Cirkels	4	104	Labor Omnia Vincit	4
84	Amsterdam	4	105	Lente 1912	4
85	"Oefening" in dub. Cirkel	4	106	Brumsteen	4
86	In Extremis	4	107	2 L in een G	3
87	Lente	4	108	Stadie	4
88	Eenvoud	3	109	Buitens	4
89	Klei	6	110	Cirkel in 2 driehoeken	4
90	T in dubb. Cirkel	4	111	Landelijk	4
91	Studie	4	112	A.	4
92	Mijn Illusie	4	113	30 x 70	3
93	Ons Drachig Materiaal	4	114	7.34 M° kwaadstaat	4
94	Klei	4	115	II	3
95	Eenvoud	4	116	Chi-ho-ca?	4
96	de Preef	5	117	C.	4
97	Anny	4	118	K.-K.	4
98	Driehoek met Cirkel	3	119	Landelijke Woning	4
99	In Dulcis	4	120	Vijf vierkantjes	4
100	Geel, Meesters in de			Iris.	4
	Kunst, Kritiek	4		Mei 1912	4

REORGANISATIE VAN DE ACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN TE 'SGRAVENHAGE.

Het bestuur van de Academie van Beeldende Kunsten te 's-Gravenhage, heeft den gemeenteraad verzoekt, het jaarlijksche gemeentebudget van f 33.000 te willen verhoogen tot f 50.000, in verband met een voorgenomen belangrijke reorganisatie en uitbreiding van het onderwijs van het Rijk is gevraagd f 23.750, van de provincie f 6500 meer.

Beoogd wordt: 1, den dageurs voor bouwkunde te veranderen in een tweejarigen en den winteravond-cursus voor bouwkundigen in een vierjarige Middelbare Technische school;

2, den bouwkundigen in den avondcursus gelegenheid te geven, om na een 5-jarigen cursus tot hovegenoemde Middelbare Technische school, terug op den dageurs of in den winteravondcursus te worden toegelaten;

3, voor hen, die hunne studien verder willen voortzetten dan in het programma der Middelbaar Technische school is onschreven, daartoe in een éénjarigen dageurs of in een twejarigen avondcursus de gelegenheid te geven;

4, voor de studie voor verschillende tekenakten een één à tweejarigen dageurs te geven; voor de studie voor een vierjarig andere akten kan met betrekkelijk kleine uitbreiding van het onderwijs, de bestaande vierjarige cursus worden gevuld.

Voorzit zal het mondig zijn, onderwijs te geven in: rekenen en Nederlandsche taal, stel-en meetkunde, natuur- en werktuigkunde; Fransch, Duitsch en Engelsch.

Met aanvang verzoekt het bestuur, de subsidie-verhoging te doen ingaan met 1 Januari 1913, ten einde ten spoedste de aangegeven uitbreiding van het onderwijs tot stand te kunnen brengen, enstredt welke uitbreiding in alle deelen overleg is gepleegd met den heer H. J. de Groot, inspecteur M. O.

MONUMENTEN BESCHERMING.

Het zal vermoedelijk niet lang meer duren of Engeland heeft een wet, die *oude monumenten* voor afbraak of verkoop beheert. Op voorstel van de regering heeft het Hoogerhuis in tweede lezing een wetsontwerp daartoe aangenomen. De omschrijving van „oude monumenten“ is zo nu genomen, dat huizen of voorwerpen, die niet bepaald een monument kunnen heeten, er onder vallen, en ook of iets nu wordt niet al te streng opgevat, zoodat de regering kunnen gaan over veel wat er merkwaardigs in menschenhanden is gekomen.

In geval de eigenaar verkoopt wil, heeft de staat den verkoop, en een van de beparingen bepaalt, onder acket beding, den prijs. Er zijn nog twee dergelijke wetsontwerpen door afzonderlijke ledens van het Hoogerhuis ingedien; een commissie zal ze alle drie voor de derde lezing behandelen.

PRIJSVRAAG ROTTERDAMSCH RAADHUIS.

Zoals ons wordt mededeeld, is de termijn van insending der ontwerpen op deze prijsvraag verlengd tot 1 Februari 1913.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: Adr. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkzicht“, Hebbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“: in Nederland f 1.20 per kwartaal; buiten Nederland f 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, Idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het orgaan wordt wekelijks gratis toegesonden aan alle ledens van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone ledens f 12.—, voor binnenedelen f 7.50 en voor aspirantleden f 5.—. Donateurs zijn zij die minstens f 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“. Voor alles betreffende de ververding van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgevers.

FEEST TE KONSTANTINOPEL.

Zaterdag voor een week is te Konstantinopel de nieuwe brug van Galata naar Stamboel (gebouwd door een Duitsche machinefabriek) plechtig geopend.

CLUBGEBOUW VAN „DE HOOP“.

Naar wij vernemen is het ontwerp voor het Clubgebouw van de Koninkl. Amsterd. Roei- en Zeilvereeniging „De Hoop“, opgedragen aan den architect J. M. van der Meij.

DE INWIJDING DER HERBOUWDE CAMPANILE TE VENETIE.

Naar wij vernemen is het ontwerp voor het Clubgebouw van de herbouwde Campanile te Venetië. Naar men schat zijn er meer dan 100.000 mensen naar Venetië gekomen, om die inwijding bij te wonen. Voor alle vensters en op alle daken zaten de kijkstoigen.

Het was schitterend weer. Studentenverenigingen trokken onder het zingen van liederen de stad in en rukker tweeduizend schoolkinderen hadden op de loggia van het Dogepaleis plaats genomen en zongen een „Hymne aan den Marcussen“. Daarna schalde het vurige revolutionaire Mamelioid, de strijdzaag der Italianen in den tijd van de vrijheidsoorlogen. Op het oogenblik der inwijding door den kardinaal-patriarch van Venetië en zijn bisschoppen zong een koor kerkliederen, welke sang plotseling werd afgebroken door het luiden van alle klokken der stad. Na vliegen duizenden duiven op om het bericht der hervrijding naar alle steden van Italië over te brengen, terwijl de aviaire Widmer, die van Triest over de Adriatische Zee was gevlogen, op het Lido neerstreek.

Keizer Wilhelm amid een telegram.

De directeur van Schoone Kunsten bracht den oorlog te pas bij dit feest. Hij betoogde in zijn feestrede, dat Italië door den oorlog naar de vrijheidsoorlogen. Op het oogenblik der inwijding door den kardinaal-patriarch van Venetië en zijn bisschoppen zong een koor kerkliederen, welke sang plotseling werd afgebroken door het luiden van alle klokken der stad. Na vliegen duizenden duiven op om het bericht der hervrijding naar alle steden van Italië over te brengen, terwijl de aviaire Widmer, die van Triest over de Adriatische Zee was gevlogen, op het Lido neerstreek.

CRYPT IN DE ST. WALBURGSKERK TE ZUTPEN.

Dezer dagen is nieuw, waar aan de N. R. Ct. bericht wordt, begonnen met het instellen van een onderzoek naar de crypt in de St. Walburgskerk te Zutphen.

Rust in Augustus 1895 heeft men daarnaar een onderzoek ingesteld, doch dat niet volledig. Het gewelf der crypt, dat ongeveer een meter boven den kerkyloer mistak, heeft men in 1905 afgebroken; de crypt zelf werd toen niet puin en was volgesmeten. Men is nu bezig het noordelijk gedeelte der crypt te ontgraven.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Km. Nederl. Landsbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Boerderijen; programma's in No. 9, inlevering t. Januari 1913.

II. SPORTSTADION.

Programma in No. 19, inlevering 13 Juli 1912.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.

DE OPMERKER No. 18. Het laatste bedrijf van de Vlissingsche Tijdschriften.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 18. Prix de Rome — Bouwkunst. J. Grutama. Inrichting van het brandscherm in schouwburgen door J. H. Schaaf, Eer Nederlandsch Openluchtmuseum door F. A. Hoefnagel. Vervolg.

BOUWWERELD No. 18. J. H. W. Leliman. Eenige aantekeningen over stedenbouw der Oudheid. J. C. van Epen. Landhuis te Amersfoort. B. von Brueken Fock. De Oude Kapel van het Klooster der Bogarden te Middelburg. De Internationale Tentoonstelling van het Bouw- en Wonenwezen. Leipzig 1913.

DEUTSCHE BAUZEITUNG No. 55. Das Neue Rats-Café in Bremen. Arch. Zeit. Rudolf Jacobs in Bremen.

INHOUD: Adres aan den Gemeenteraad van Amsterdam van het Verbond van Ned. Handelsverenigingen. — Plaatwerk „De Architect“ — De Collectie-Drukker. — Hollandsche Kunstenaars in Duitschland (Slot). — Nieuwe Uitgaven. — Boekbesprekking. Ingelanden. — Pruisingen. — De Prijsvraagregels in het algemeen en die van het Raadhuis te Rotterdam in het bijzonder. — Prijsvraag voor een Stadion voor het „Ned. Sportpark“ te Amsterdam. — Korte beschrijving van het Stadion te Stockholm. — Van allerlei aard.

ARCHITECTURA

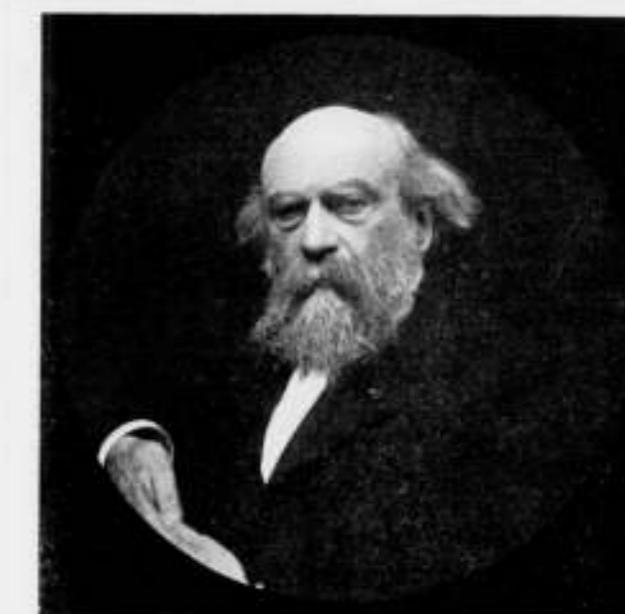
ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER; ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUIM, LEIDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GERR. BINGER, WARMESCHIJDSTRAAT 1746, AMSTERDAM.

Herinneringsplaat.

Dr. P. J. H. Cuypers jongste portret.

Bovenstaande, eenvoudige woorden lezende, worden wij getroffen door den leeftijd, dien deze ontzaglijke werker heeft bereikt.

Officieel wordt vastgesteld, dat iemand op zijn 70ste jaar zijn taak in het openbare leven heeft volbracht. Die berust op goede overwegingen; eerstens is bij een onverlaagde geestkracht, die den mensch tot werken dwingt, het physisch niet meer in staat aan dien machtigen impuls te gehoorzamen, anderzijds wordt den jongeren gelegenheid gegeven op hun beurt vruchtbaar werkzaam te zijn. Dit is 's werelds loop, en een zeer juiste loop. Hier echter geldt alweer, dat uitzonderingen den regel bevestigen. Groote geesten doen grote dingen. Zij rusten niet. Door hun ongewone geestkracht, meestal huizende in een krachtig lichaam, dwingen zij dat lichaam langer de uitvoerder van hun geestelijk willen te zijn, dan een gewoon mensch dat kan.

Zulk een groot man is Dr. Cuypers. De woorden door Mr. van Tienhoven tot hem gesproken op zijn 70ste verjaardag: „Zoolang Dr. Cuypers leeft, zal Dr. Cuypers werken“ zijn tot waarheid geworden; want al

heeft hij zich uit het daadwerkelijk leven teruggetrokken, toch hebben nog alle zaken, ons Koninklijk vak betreffende, zijn liefde, en zal hij zijn, diep in overtuiging gewortelde beginnende tot het laatste oogenblik niet gloed blijven verdedigen. Zij, die hem nu nog mogen ontmoeten zullen eerbied hebben voor de nog jeugdige oogen, waarin het vuur glanst, dat nooit wordt uitgesloten, het vuur van de allesvolbrengende liefde. En dit is het wat hem, ondanks zijn hoogen leeftijd steeds jong doet schijnen, en hem tot een voorbeeld voor ons jongeren maakt.

Er wordt zooveel, te veel, gepraat over ons vak, hoe de architect moet zijn, en hoe zijn standpunt tegenover zijn kunst. Wij hooren de woorden: „vraagstukken van onzen tijd“, „uiting geven aan het moderne leven“, „leven van ons innerlijk“, altemaal op zichzelf prachtige uitdrukkingen, waar niets tegen valt te zeggen, doch die zoo licht, hol en nietszeggende worden.

Tegen de jongeren moet worden gezegd: „Hebt open oog en oor voor wat er geschiedt in den tijd, waarin gij leeft; laait U er echter niet geheel door in beslag nemen,

want vergeet niet, dat de kennis, om het leven van Uw tijd te kunnen begrijpen en er over te oordeelen, in U zelf ligt; dat gij zonder ophouden zoekt, gedreven door de liefde naar het ware weten, U zelf te ontwikkelen. Die machtige zelfontwikkeling omsluit de bewegreden van Uw zijn, en brengt U nader tot Het, wat boven alle tijden blijft. Machtige gevoelens zullen in U worden opgewekt. Gij zult U verhelderd gevoelen, een innerlijke warmte zal U doorstromen. — Dan kent gij de liefde! — Zoo kunnen zij begrijpen, waarom een werkelijk groot kunstenaar oogen-schijnlijk afgesloten blijft van de eigenlijke wereld, en zich rustig, zonder veel woorden, bewust van innerlijke kennis en daardoor van zijn handelen, geeft aan zijn werk.

Zulk een kunstenaar is Dr. Cuypers. De spreuk door hem in den doorgang van zijn grootsche schepping geplantst, was dan ook zijn devies: „t Segghen is maar wind, maar doen, dat is een ding.”

Rustig zijns wegs gaan geelt nu en dan den indruk van te weinig belangstelling te hebben in de dingen, die de wereld beroeren. Niets is minder waar. Een inzichselfverzonkenheid getuigt van waar-kunstenaar-zijn.

En wie is ons hierin tot een groter voorbeeld dan Dr. Cuypers?

Sprak hij dit niet 't best uit, door aan zijn woning het korte en snedige versje van zijn grooten schoonvader Alb. Thym te plaatsen:

Jan bedient 't,
Piet volbrengt 't,
Klaugen laakt 't,
Och, wat maakt 't.

Zeker hij heeft wel eens in woord en schrift zijn begin-selen verdedigd, en zelfs eenigen tijd gedoceerd, doch dit gedeelte van zijn werkzaam-zijn valt bij de beschouwing van de taak, die hij in dit leven heeft vervuld, geheel weg.

De jongeren, die Dr. Cuypers niet meer persoonlijk in zijn volle werkzaamheid kunnen kennen, en alleen zijn werken zien, zullen allicht alleen naar het uiterlijk van zijn werken oordeelende, zeggen: „Het schema, waarop zijn werken zijn gecomposeerd, zelfs de verschillende vormen, waarin deze werken zich uitspreken, kunnen wij toch niet meer gebruiken!” Zij mogen dan al of niet gelijk hebben, één ding vergeten zij. Zij moeten een bouwwerk ook als een rein abstracte kunstvorm opvatten. En dan zullen zij in elk bouwwerk van Dr. Cuypers moeten bewonderen: grootschheid in conceptie, en daar-door voornamme rust, de juiste uitgewogenheid in de ver-schillende massa's en harmonie tusschen de kleuren, die deze massa's aanduiden.

Zij moeten in Dr. Cuypers niet alleen den krachtigen man zien, die in een bepaalde tijd op een voor dien tijd hoogst leerrijke wijze zich uitsprak, doch een fijnvoelend kunstenaar, die, afgescheiden van zijn begin-selen, eigenschappen in zijn werk legde, die het stelde boven den tijd, waarin het was gemaakt. Bewonderen wij diezelfde eigenschappen niet in de verschillende grootsche scheppingen uit welken tijd en welken stijl ook?

Dat al het werk van Dr. Cuypers van die grootschheid en weloverwogenheid getuigt, doet hem en zijn werk eeuwig leven, en zal zelfs zijn tegenstanders eerbied afdwingen.

Beschouwen wij het rijke leven van onzen grooten voor-ganger nader, dan zijn er nog zoovele détails in ons vak, die door hem zijn rechtgezet, die in onzen tijd al niet meer worden aangevochten, en die óns een zekeren grond onder de voeten geven.

Moeten wij dan niet met grote dankbaarheid hem gedenken, die in een tijd van algeheele slapheid en verwantschap met krachtige zelfbewustheid weder

een nieuwe basis aan onze bouwkunst heeft gegeven? Het is ons dan ook een behoede ons-eerlid Dr. Cuypers, de vader van de nieuwere Nederlandsche bouwkunst, op zijn 85sten verjaardag te gedenken en hem hartelijk geluk te wenschen met dezen gedenkwaardigen dag.

DE HULDE AAN DR. P. J. H. CUYPERS.

Ofschoon, om de voor ons bekende en geëerbiedigde reden, Dr. Cuypers zich aan alle huldebetoont op dezen, voor ons allen merkwaardigen dag wil onttrekken, zijn onze voorzitter en ik toch door den heer Jos. Cuypers in staat gesteld het incognito van zijn vader op dien dag een oogenblik te verbreken.

Nu toch eenmaal deze stap was gedaan, wilden de arti-sten van de kunstwerkplaatsen te Roermond gaarne van deze gelegenheid gebruik maken hun grijzen Meester te huldigen.

Zoo werden wij dan ontvangen in het intieme muziek-zaalje, dat de Heer Jos. Cuypers zich in zijn woning naast die van zijn vader heeft geschapen. Een, uit de medewerkers der werkplaatsen gevormd zangkoor zong den jubelaris het Limburgsch volkslied toe, waarna de Heer Jos. Cuypers zijn vader in hartelijke woorden toesprak. Onze voorzitter kreeg toen gelegenheid met eenige welgemeende woorden onze, aan het hoofd van ons blad geplaatste herinneringsplaque, door ons mede-lid M. J. Hack ontworpen en vervaardigd, aan te bieden. Hierna sprak een Professor van het Seminarie zijn ouden vriend hartelijk toe.

Met diepe ontroering, die hem bijna belette te spreken, bedankte Dr. Cuypers voor deze hartelijke hulde. Het zangkoor zong weder het Limburgsch volkslied, en hier-mede was de eenvoudige, zeer besloten, doch treffende huldiging voorbij.

Nog enige oogenblikken mochten wij ons met Dr. Cuy-per onderhouden, doch daar hij een afspraak met enige Leuvense Professoren had gemaakt, die hij in Maas-tricht zou ontmoeten, vertrok deze onbegrijpelijk krasse, werkzame man reeds om halftwalf. Wij hadden echter het voorrecht onder vriendelijk geleide van den Heer Jos. Cuypers de, nog van de werkzaamheid van zijn va-der getuigende woning en werkplaatsen te zien, en bo-vendien het voorrecht de gasten te mogen zijn van Mej. Cuypers.

JAN DE MEIJER, te Secretaris.

HET KUNSTENAARSHUIS TE AMSTERDAM.

Den 21en Maart j.l. werd o. a. aan alle architect-leden der vereenigingen „Architectura et Amicitia”, „Arti et Industriae” enz., van den „Bond van Architecten” en van de „Mij. tot bev. der Bouwkunst” een brochure toege-zonden, getiteld: „Het Kunstenaarshuis te Amsterdam, enige inlichtingen en een verzoek aan de ledens der ver-eeenigingen, te zamen vormende 't Verbond van Neder-landsche Kunstenaarsvereenigingen”¹.

Het zij mij ver-gund door middel van dit blad den ontvangers eens te herinneren aan dat boekje en speciaal aan het verzoek daarin gedaan: deel te nemen aan de garantie voor den dienst der hypothecaire lening, ten behoeve van het Kunstenaarshuis. Men weet, het bedrag der lening zelf zal f. 350.000 bedragen — een bedrag veel groter dan als eenvoudige hypothec op een „incourtant” gebouw te krijgen zou zijn geweest — en de jaarlijksche „diens” der leening, d. w. z. de (vermindering) rente plus (vermeerderende) aflossing: f. 25.000.—. Gevraagd wor-den 250 belangstellenden (waarbij zooveel mogelijk ledens

¹ Mocht iemand onder de aangeduide ledens deze brochure niet hebben ontvangen, zoo wordt hij vriendelijk verzocht haar aan te vragen bij ondergetekende. Ook aan andere belangstellenden zal het boekje op aanvraag worden toegezonden.

der tot het Verbond behorende vereenigingen), die zich, gedurende 15 jaren, gezamenlijk garant willen stellen voor de geregelde betaling van laatstgenoemde som. Na 15 jaar zal dan van het geleende nog maar circa 1% ton over zijn, tot zekerheid waaromtrent de hypothec vol-doende is. De zaak is thans zoo geregeld: de Waarborg-Maatschappij (waarvan in brochure en „bereidverklaring” sprake is) is genegen zich borg te stellen voor de geregelde jaarlijksche betaling der geheele f. 25.000.—, mits minstens 250 solide personen op zich nemen in de dekking van een eventueel tekort ieder voor ten aller-hoogste f. 100.— te deelen. Niemand van deze 250 is dus ooit voor meer dan f. 100.— aansprakelijk. Ongeveer 100 garanten zijn op dit oogenblik reeds gevonden, en wel voor het overgrote meerendeel onder de ledens der Vereenigingen. Het aantal architecten onder deze 200 bedraagt... 5. Te hopen, en, naar de bescheiden meening van ondergetekende, ook zekerheid verwachten valt, dat, wanneer ook de overige 150 garanten bekend zullen zijn, dit percentage er heel anders uit zal zien.

Daar het velen nog niet geheel duidelijk is gebleken te zijn, waarom de garantien voor den dienst der leening zoozeer bij voorkeur onder de ledens der Verbondsver-eeenigingen worden gezocht, zij er hier nogmaals op ge-wezen, dat door dit uitstekend middel een blijvende band komt te ontstaan tussen het Verbond en zijn zetel (zetel tevens, naar wij allen hopen en stellig verwachten, van A. & A., St. Lucas en andere te Amsterdam geves-tigde vereenigingen) een blijvende band tussen de Nederlandsche kunstenaars en hun Huis. Zoo werd het ook gezegd in de brochure, maar de betekenis derzer woorden schijnt nog niet voor ieder even klaar te zijn. Bedoeld wordt, dat het op deze wijze mogelijk zal blijken, aan de kunstenaars blijvend meezeggenschap, durende macht te verzekeren in het beheer van het Huis. In iedere gewone naamloze vennootschap zijnde aandeelhouders oppermachtig. Daar evenwel bij onze zaak een groot deel van het kapitaal zal worden verkregen, dank zij de 250 garanten der hypothecaire lening, en daar deze ga-ranten meerendeels kunstenaars zullen zijn, zal de helft der ledens van den Raad van Beheer kunnen worden aangewezen door het Verbond van Kunstenaarsvereenigingen uit de kunstenaars-garanten-en-kunstenaars-aandeel-houders. Door de zaak zoo nante pakken verschafte het, Comité voor het Kunstenaarshuis, den artiesten zeker-heid, dat hun Huis op den duur aan zijn bestemming zal blijven beantwoorden. Binnenkort zal in een nieuw rond-schrijven van het Comité de voorbereidende tekst der Sta-tuten, op het Beheer betrekking hebbend, worden mee-gegeerd. Men had gehoopt al vroeger tot deze publicatie te kunnen overgaan; detail kwesties van geringe be-tekenis, maar niet gemakkelijk op te lossen, hebben enige vertraging gegeven.

Wie nog twijfelt moet aan de levensvatbaarheid van het Kunstenaarshuis vragen (bij ondergetekende) de be-grooting der exploitatie aan. Deze zal hem (of haar) dan strikt vertrouwelijk worden toegezonden. Uit dit bud-get, met de daarbij gevoegde uitgebreide toelichting, zal het iedereen duidelijk kunnen worden, hoe gering de kans is — zoals ook reeds in de brochure werd gecon-stateerd — dat garantien ooit inderdaad tot dekking van een tekort zullen worden aangesproken. Natuurlijk be-staat die kans; niemand die het verbloemen wil! Tijden van algemeene malaise, oorlog of epidemie kunnen inui-kerden invloed doen gevoelen op de exploitatie juist van een Huis als het onse. Doch de inkomsten, thans geschat (en waarlijk met grote voorzichtigheid) op minstens f. 90.000.— s jaars, zouden f. 52.000.— moeten tegen-

vallen (dus dalen tot het bedrag der geraamde onkosten, zijnde f. 38.000.—); dan eerst zou iedere garant voor f. 100.— moeten worden aangesproken. Neen, nog lager zouden de inkomsten moeten dalen, want bij minder ge-bruk van het Huis daalt natuurlijk ook het cijfer der onkosten. En hierbij bedenke men, dat het meerendeel der inkomsten door vaste contracten (met societeit, ver-eeenigingen, pachters van buffetten en programma's, 't Bureau van Auteursrecht, tooneelgezelschappen enz.) zal zijn geregeld.

Er zijn, ook in kringen van architecten en mijverheids-kunstenaars, enkele bezwaren gerekend tegen de plannen van den heer Berlage, in de brochure gereproduceerd. Men bedenkt evenwel, dat deze plannen... eigenlijk nog geen plannen waren, maar slechts zeer voorlopige schets-teekeningen. In het Comité voor het Kunstenaarshuis uitgebreid nu tot 14 mannen van zaken en 7 kunstenaars: zijn deze avant-projets met grote ingenomenheid begroet, en het lijdt dan ook geen twijfel of de bouw van het Huis zal aan niemand anders dan H. P. Berlage Nzn. worden opgedragen. Doch dit neemt na-tuurlijk niet weg, dat nog alle soorten van wijzigingen mogelijk zijn, dat de plannen nog geheel uitgewerkt moeten worden, en dat van alle wel gefundeerde be-denkingen en adviezen behoorlijk nota genomen worden kan, en ook dankbaar nota genomen worden zal. Men stelle zich dus, wat dat betreft, gerust. Voor tentoon-stellingen b.v., die geen boven-maar zichtbare vereischen, zal goede gelegenheid in het Huis gegeven worden.

Nogmaals zij hier gewezen op het groote belang voor de beoefenaars aller kunsten gelegen in hun zeer talrijke vormen, waarom de garantien voor den dienst der leening tegenwoordig onder de garantien voor den dienst der leening. Het zou natuurlijk gemakkelijk geweest zijn deze garantien allen, of zoo goed als allen, te vinden onder rijke ledens, voor wie het misschien moeten be-talen van nu en dan een klein sommetje geen punt van langdurige overweging behoeft uit te maken. Maar de belangen van het Huis en van de Nederlandsche Kunst eischen dat deze garantien althans hoofdzakelijk kunstenaars zijn. Nu is er een middel waardoor feitelijk ieder (of bijna ieder) der ledens onzer vereenigingen aan de garantie meedoet kan, en dus niet zijn wellicht zeer be-perkte middelen tot het tot stand komen van deze goede en grote zaak bijdragen. Men kan zich combineren. Twee of drie (desnoeds nog meer) kameraden nemen gezamenlijk een garantiestelling op zich. In zo'n geval moet het (wel te verstaan!) één zijn die de bereidverklaring teekent. De anderen verbinden zich tegenover hem, de eventuele schade voor f. 100.— of nog kleiner deel, mee te zullen dragen. Te hopen echter is, dat wie zich eenigszins in staat weet de risico van een garantiestelling alleen te dragen, daartoe geen hulp van kameraden in-roepen zal. Te hopen is tevens — en zij dit het einde derze beschouwing — dat het groote belang, het hoge ideale doel der geheele onderneming voor de ledens der Ver-bondsvereenigingen niet nader behoeft te worden aange-duid. Het Verbond kan een groot, nuttig en machti-ge liichaam worden, de vertegenwoordiger bij uitnemend heid van de Nederlandsche kunst — mits het Verbond een zetel hebbt, een waardig Huis, dat spreekt tot de massa van het volk, zoowel als tot de stedelijke en riks-overheden, van het gegroeid bewustzijn, het groeiend aanzien van de kunstenaars in Nederland.

Amsterdam, 14 Mei '12. HERMAN ROBBERS.
Wanningstraat 19.

Anderen vakbladen voor bouwkundigen worden beledigd verzoekt hieraan artikel gebeel of gedeeltelijk over te nemen.

BOND „HEEMSCHUT”.

Op 8 Mei jl. hield bovenstaande Bond zijn algemeene vergadering. Bij ontstentenis van den voorzitter, Mr. W. B. Buma, werd de vergadering geleid door den penningmeester, den heer G. A. Pos, terwijl van 14 aangesloten vereenigingen de vertegenwoordigers aanwezig waren.

In de openingsrede van den voorzitter werd mededeeld dat van Heemschut een krachtige actie in het afgelopen jaar is uitgegaan en het ledental vooruitgaande is. Zoo was juist bericht ontvangen dat de vereniging van Oudheidkunde voor Rhenen en Omstreken als lid was toegetreden.

Het jaarverslag werd vervolgens door den heer A. W. Weissman, secretaris, uitgebracht. Hieruit doen wij het volgende afdrukken:

BUTTENLAND.

De Bond Heemschut bleef in geregel verkeer met den „Deutschen Bund Heimatschutz”. De Secretaris van dat lichaam, Dr. Fritz Koch te Meiningen, was een vriendelijk tot Heemschut-Conferentie enige mededelingen omtrent „Heimatschutz” in Duitschland te doen.

Het tweede Internationale Congres voor Heemschut zal van 22 tot 25 Juni 1912 te Stuttgart worden gehouden. De Bond zal daar door den ten Secretaris vertegenwoordigd worden. Verschillende belangrijke onderwerpen staan op het programma vernoemd. Over heemschut en vierschaatsverkeer zal Dr. Karl Giannini, Secretaris der Vereniging „Heimatschutz” in Oostenrijk, spreken. Professor Dr. Bovet, Ondervoorzitter der Vereniging „Heimatschutz” in Zwitserland, behandelt het onderwerp „Spoorwegen en Landschapschoon”. Over „Reclame” zal de heer Karel de Clercq, bestuurder der „Societe pour la Protection des Paysages de France” een voorstel houden.

Omtrent wat reeds in Nederland bericht werd hoopt de te Secretaris van Heemschut enkele mededelingen te doen.

MEMOEDINGEN.

Mit groote voldoening kan worden vermeld, dat, dank zij den ijver van correspondenties en belangstellenden, Heemschut in het eerste jaar van zijn bestaan vele mijlen in het belang der schoonheid van Nederland kon werkzaam zijn.

Reeds in het vorig verslag werd melding gemaakt van een adres, gesonden van Zijne Excellentie den Minister van Justitie in sake de voorgenomen stichting van een gebouw voor het Rechterlijke Archief te Zwolle, waardoor ontstoring te vrezen was. Een antwoord op dit adres werd tot dusverre niet ontvangen.

Omtrent de bescheiden van Goertebloed, die bedreigt werden, kan worden mededeeld, dat het gelukt is, althans het belangrijkste deel daarvan te behouden. Van het gemeentebestuur van West-Dongenraden kwam bericht in, dat de toren te Wierum niet zal worden afgebroken.

De strijd tegen ontstoringen reclames werd met kracht voortgezet.

Het gelukkige in enkele gevallen, toegeving te verkrijgen, dat met het plaatsen van reclameborden niet zou worden doorgegaan, of dat reeds aangebrachte reclames weder zouden worden verwijderd. Met een wetelijc verbod is natuurlijk meer te bereiken. In de politie-verordening van Nijmegen werd onlangs enklik een verbodsbeveling opgenomen. Mr. Haarhoff Westfarma, lid van de Provinciale Staten van Noord-Holland, heeft bij dat college een ontwerp-verordening tot betrekking der reclame ingediend. Door een adres-beveiliging heeft Heemschut van zijn instemming mit dit voorstel doen blijken. Moge het precieus, dat Gedeputeerde Staten over deze verordening zullen intrekken, gunstig zijn, opdat althans in Noord-Holland om de ergernis, die de stads veel vindinge reclame wekt, een einde wordt gemaakt!

Omtrent de kazerne, die aan den Vuilesteinse Straatweg bij 't Hertogenbosch zullen worden gebouwd, en waarvan gevoerd werd, dat zij de schoone wandeling zouden bederven, kan worden mededeeld, dat alles gedaan zal worden, om het uiterlijk der gebouwen zo mogelijk mit de omgeving in overeenstemming te brengen.

Ter vergadering van 24 Mei 1911 werd door een der aanwezigen de aansicht gesteld op een te Assen dregende ontstoring, daar toen de te maken tramlijn naar Friesland door het Stadsbouw en over den IJskerk had ontwarpen, waardoor veel fraai gebouwde zou moeten vallen. Het Bestuur heeft zich toen niet adressen tot de autoriteiten gewend, om er op te wijzen, dat, wanneer de tramlijn langs de Noord-Willemsvaart werd geleid, de schoonheid van Assen niet geschaadt zou worden. Getrouwig is deze laatste richting ten slotte gekomen. Getracht zal nu nog moeten worden, de fraai gebouwde van den Parallelweg te behouden.

Over het algemeen zijn onze Gemeentebesturen nog te weinig overtuigd van de grote waarde, die hoogopgaand gebouwte voor de schoonheid

* Volgens ontvangen bericht zullen deze boomen gespaard blijven. (R.)

van een stadsgezicht of een landschap heeft. Zelfs vele mogenaamde deskundigen beseffen niet, dat men hoogopgaand gebouwte niet de meeste zorg in stand houden en slechts die boomen door jonge moet vervangen, welke gevaren opleveren.

De wijze, waarop door de Commissie van toezicht op het Provinciaal Gezicht Meerberg te Steenfoort een gedachte der Schapenduinen, tegenover het gezicht, door het vellen van gebouwte en het afgraven der duinen tot een vlak en kaal terrein was gemaakt waarop amstewoningen aan smalle straten werden gebouwt, gaf Heemschut aanleiding tot het zenden van een adres aan de Provinciale Staten van Noord-Holland. Op dit adres werd 26 Juli 1911 als antwoord ontvangen, dat in opdracht van de Provinciale Staten bij het ontwerpen der verdere plannen met de aesthetische eischen van terrein en omgeving rekening zal worden gehouden.

Den 6 Juli 1911 werd een adres gesonden aan Burgemeester en Wethouders te Haarlem. Hierin werd er op gewezen, dat opgaand gebouwte van der elementen is van de schoonheid der Nederlandse steden en bevoegd, dat dit gebouwte zooveel mogelijk dienst te worden gespaard. Het adres werd verantwoord naar aanleiding van een ingekomen bericht, dat de boomen in de Parklaan gereeld zouden worden. Nu al boomen te Haarlem gelukkig dreigen te verdwijnen, meende Heemschut dat aan dit noodekoos oproepen van schoonheid een eindende dienst te kunnen.

Dit adres had een correspondentie ten gevolge met den heer Leonard A. Springer, Architect van den Hout en Plantsoenen der gemeente Haarlem, die den raad tot het vellen der boomen had gegeven. Het gebeurt niet, dat hier te andere geschattingen te brengen. Van Burgemeester en Wethouders kwam omterdagtekening van 5 September 1911 de mededeeling dat zij aan den inhoud van het vermeeschift aandacht hadden geschonken, en wat de boomen aan den Parklaan betreft, vooralsnog geen wijzigingen in den plantsoenplan aan genoemden weg zullen plaats vinden.

Ook mit Rijderkerk en Heerlen kwam bericht omtrent het voorgenomen vellen van fraai gebouwte; Heemschut heeft gepoogd, dat omhakken te voorkomen. En toen in November 1911 Burgemeester en Wethouders van Haarlem den Raad voorstelden, een honderdtal boomen te doen vallen, werd aanstaande een adres geronden, om het gebouwte te roeden. Het adres heeft niet ingen horen. De geringe moeite, waarmee het besluit tot het vellen des gebouwtes werd genomen, geeft ons echter dat er te Haarlem een keuring zal komen.

Toen uit Zaandam bericht kwam, dat enige honderden opgaande boomen aan de Westzijde zouden vallen, heeft Heemschut, doch te vergeefs, getracht het vellen te voorkomen. Toen werd gemeld, dat R.K. Kapel te Utrecht zou worden afgelokken en door een weinig in de omgeving passend gebouw zou worden vervangen, heeft Heemschut met de Vereniging Nohalemia aantrekkelijk omtrent dit voorstel te voorkomen.

Aan den Raad der gemeente Rotterdam werd een adres gericht, tot ondersteuning van een verordening, door de Vereniging Bouwkunst en Vriendschap gesonden, waarin de wenschelijheid betoogd werd, om

is dat het verkoopen van de gemeente behorende gronden, eschien betreffende den welstand der gebouwen, die daar gesticht zullen worden, te stellen.

Aan den Raad der gemeente Middelburg werd per adres verzoek,

Art. 398 der bouwverordening, dat verbleef geheel of gedeeltelijk te vernieuwen alle uitstekken, potlouchen, nithanghuren, huifels, stoepen, banken en kelderingsgaten, of te doen vervallen, of slechts toepasselijk te verklaren op enkele niet name in de verordening te noemen straten waar de drukte van het verkeer het doen verdwijnen der schilderachtigheid wegtigt.

Te Alkmaar vissche een ijeres draaiing aan het Waagplein verandering. Men wilde deze brug door een ijeren wipbrug vervangen. Heemschut richtte zich per adres tot den Raad, om in overweging te geven, de brug in hout te doen uitvoeren, daar een ijeres brug de omgeving zou ontstören. Op uitnodiging van het Bageljochsche bestuur van Alkmaar verscheen de Secretaris van Heemschut in een vergadering van Burgemeester en Wethouders, welke ook door verschillende leden van den Raad werd bijgewoond. Het bleek mogelijk, de brug van hout, door ijzer versterkt te maken, omdat naas den wens van Heemschut zal worden voldaan. Het Gemeentebestuur van Alkmaar verdient men dank voor de welwillendheid, waarvan het blyk gaf.

De Kamper-binnendoorpoort te Amersfoort werd niet afbraak bedreigd. Daar dit gedenktoeken veel tot de schilderachtigheid der stad bijdraagt, werd een adres aan den Raad gezonden, om het afbreken te ontraden. Ons mede-bestuurlid, Dr. Jan Kalf, wendde krachtige pogingen aan, om de poort te behouden, welke pogingen aanvankelijk niet gesoden uitdag werden bekroond.

In het najaar van 1911 werden twee plannen tot verbetering van het verkeer bij Amsterdamsche Poort te Haarlem openbaar gemaakt.

Daar een der plannen beviel tot de schilderachtigheid der stad bijdraagt, werd een adres aan den Raad gezonden, om het afbreken te ontraden. Ons mede-bestuurlid, Dr. Jan Kalf, wendde krachtige pogingen aan, om de poort te behouden, welke pogingen aanvankelijk niet gesoden uitdag werden bekroond.

Het Arnhemse Gootschaft van Oudheidkunde richtte een schrijven tot het Bestuur, met het verzoek, de pogingen van dat Gootschaft om te verkrijgen, dat een nieuw gebouw voor het Museum van Oudeheden te Arnhem zou worden gesticht, te willen steunen. Daar het Bestuur van oordeel was, dat deze zaak buiten de bemoeiing van Heemschut lag, kon aan het verzoek niet worden voldaan.

Aan den Minister van Waterstaat werd door Heemschut verzoek, de palen op den weg tussen Amsterdam en Haarlem had laten aanbrengen, te doen verwijderen. Bij schrijven van den Commissaris der Konink in Noord-Holland werd, den 16 December 1911, aan het Bestuur van Heemschut in antwoord op zijn adres bericht, dat de Minister de Electrische Spoorwegmaatschappij had gelast, de reeds aangebrachte borden ten spoede te verwijderen.

Met ingenoemheid werd het totstandkomen der Vereeniging Nehalemia te Middelburg, welke zich ten doel stelt het behoud der schoonheid van het eiland Walcheren, door Heemschut begroot.

Deze vereniging wendde zich tot ons Bestuur om steun bij haar pogingen, om te voorkomen, dat het gebouw der vormalige Baars te Utrecht, thans eigendom der Vereniging „Eigen Hulp”, van zijn dak en tornen zouden worden berroofd. Deze steun werd gaarne verleend. Verwacht mag worden, dat het gebouw in zijn tegenwoordigen staat zal blijven.

Aan den Raad der gemeente Alkmaar werd een adres gericht, om te verzoeken, aan het Waagplein geen mijnen van stadsgebouwen voor reclame te verhuren. Bij schrijven van 29 November 1911 kreeg Heemschut bericht van Burgemeester en Wethouders, dat de Raad had besloten, geen mijnen aan dat plein voor reclame-toedienende beschikbaar te stellen.

Naar aanleiding van een bericht uit Edam omtrent de ontstoringe reclames, geschilderd op een gevel naast het Museum aldus, wedde het Bestuur zich tot den eigenaar van dien gevel, en verkroeg van hem de toezegging, dat de reclames zullen verwijderd worden. Bureniën werd de Maatschappij te op gewezen, dat westelijk Schouwen juist om zijn land-schapschoon berecht wordt, zoodat het in het belang van het verkeer zal zijn, te zorgen, dat geen ontstoringe plaats vindt en dat voor de wachthuizen in het landschap passen.

Omtrent de plaats, waar de te maken brug over de Waal te Nijmegen met het oog op stads- en landschapschoon het best zal gelegen zijn, werd de mening van Heemschut gevraagd. Zoodra alle gegevens omtrent dit vraagstuk zullen zijn ontvangen zal het in studie worden genomen.

Van de Koninklijke Nederlandse Landbouwvereniging werd een verzoek ontvangen, om deel te nemen aan de Nationale en Internationale Landbouwtentoonstelling, te „Groningen” in 1913 te houden, en wel door het inzenden van modellen van gebouwen voor den landbouw. Heemschut is er van overtuigd, dat een dergelijke inzending, waarbij goede en slechte voorbeelden tegenover elkaar zullen moeten worden gesteld, van zeer groot nut zal kunnen zijn, en hoeft dat het zal geven, het betrekkelijk groot bedrag, voor het vervaardigen der modellen nodig, bijeen te brengen. Het is de bedoeling, de verschillende typen van boerewoningen, die in Nederland bestaan, te laten zien, en om tevens aanschouwelijk voor te stellen, hoe die typen, door wat de negentiende eeuw er aan toevoegde, beïnvloeden zijn. Van wege den Bond werden voordrachten met lichttheelen te Middelburg, Nijnsel en Apeldoorn gehouden. Ten slotte mag nog worden herinnerd aan de Heemschut-Conferentie door onsen Bond met de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, het Genootschap Architectura et Amicitia, de Vereniging Bouwkunst en Vriendschap en de Bond van Nederlandse Architecten georganiseerd en op 28 en 29 December 1911 te Amsterdam gehouden. De taalrijke der deelnemers en de belangrijkheid der voordrachten hebben de verwachtingen overtroffen. Met grote voldoening mogen de organiserende lichamen op deze moeite genietende Conferentie terugkeren.

Te Alkmaar vissche een ijeres draaiing aan het Waagplein verandering. Men wilde deze brug door een ijeren wipbrug vervangen. Heemschut richtte zich per adres tot den Raad, om in overweging te geven, de brug in hout te doen uitvoeren, daar een ijeres brug de omgeving zou ontstören. Op uitnodiging van het Bageljochsche bestuur van Alkmaar verscheen de Secretaris van Heemschut in een vergadering van Burgemeester en Wethouders, welke ook door verschillende leden van den Raad werd bijgewoond. Het bleek mogelijk, de brug van hout, door ijzer versterkt te maken, omdat naas den wens van Heemschut zal worden voldaan. Het Gemeentebestuur van Alkmaar verdient men dank voor de welwillendheid, waarvan het blyk gaf.

De Kamper-binnendoorpoort te Amersfoort werd niet afbraak bedreigd. Daar dit gedenktoeken veel tot de schilderachtigheid der stad bijdraagt, werd een adres aan den Raad gezonden, om het afbreken te ontraden. Ons mede-bestuurlid, Dr. Jan Kalf, wendde krachtige pogingen aan, om de poort te behouden, welke pogingen aanvankelijk niet gesoden uitdag werden bekroond.

In het najaar van 1911 werden twee plannen tot verbetering van het verkeer bij Amsterdamsche Poort te Haarlem openbaar gemaakt. Daar een der plannen beviel tot de schilderachtigheid der stad bijdraagt, werd een adres aan den Raad gezonden, om het afbreken te ontraden. Ons mede-bestuurlid, Dr. Jan Kalf, wendde krachtige pogingen aan, om de poort te behouden, welke pogingen aanvankelijk niet gesoden uitdag werden bekroond.

Het Arnhemse Gootschaft van Oudheidkunde richtte een schrijven tot het Bestuur, met het verzoek, de pogingen van dat Gootschaft om te verkrijgen, dat een nieuw gebouw voor het Museum van Oudeheden te Arnhem zou worden gesticht, te willen steunen. Daar het Bestuur van oordeel was, dat deze zaak buiten de bemoeiing van Heemschut lag, kon aan het verzoek niet worden voldaan.

Na 'ezing van het jaarsverslag werden enkele kwesties, daarin genoemd, nader besproken. De heer Berlage vroeg inlichtingen omtrent de wipbrug te Amersfoort. De hoogleraar Dr. L. Knapper te Leiden had de vriendelijkheid, in het Nieuws van den Dag een zeer sympathiek artikel over Heemschut te plaatsen. Met vergunning der Directie van dit blad zal dit artikel, door den schrijver welwillend afgestaan, van wege den Bond in druk worden verspreid. Den Hoogleraar komt onzertijdige dank toe voor wat hij ten hare van Heemschut deed.

Met leedwezen werd vernomen, dat de eigenaars van het onder den naam van „Torenschijf” bekende kasteel te Poptijl, dat gebouw, een der weinige overblijfselen van oude kunst in het Westland, hadden afgebroken, omdat zij behoeft hadden aan uitbreiding van hun groententuin. Indien Heemschut bij tijd was gewaarschuwd zou het zeker een poging tot behoud hebben gedaan.

Na 'ezing van het jaarsverslag werden enkele kwesties, daarin genoemd, nader besproken. De heer Berlage vroeg inlichtingen omtrent de wipbrug te Alkmaar en hoe het advies van Heemschut luidde, daar spreker een ijeren wipbrug achtte dan een z.g. houten brug met ijeren kern. De heer Weissman deed mededeeling van zijn besprekkingen te Alkmaar, doch wist niet hoe men de nieuwe brug had uitgevoerd. Hierna zou alsnog onderzoek worden gedaan.

De heer Van Boven besprak de sloping van het kasteel

„Poelwijk” en vroeg waarom „Heemschut” niet gearceerd had.
De Voorz. vraagt vooral tijdlige inlichtingen omtrent dergelijke gevallen aan den bond te doen toekomen. Reeds vroeger heeft Z.E. de Minister van Binn. Zaken de burgemeestersaangeschreven hem in kennis te doen stellen met eventueele sloopingen van monumenten enz. Op verzoek van de vergadering zal met den Oudheidkundigen Bond overleg gepleegd worden hoe aan het minstrele besluit meer kracht kan worden gegeven.
Gevraagd werd hoe gehandeld werd met het advies betreffende de watertoren te Zandvoort, uit het antwoord van den Voorz. bleek dat men het advies had gevraagd van de drie architecten die in het bestuur van Heemschut zitting hebben. (A. W. Weissman, K. P. C. de Bazel en J. H. W. Lefiman).
Tijdens de vergadering werd de rekening en verantwoording over 1911 nagezien en goedgekeurd, terwijl ook in de begroting geen wijzigingen werden aangebracht.

Hierna werd overgegaan tot het kiezen van twee nieuwe bestuursleden, de candidaten van A. et A. werden door het Bestuur ondersteund en vervolgens gekozen, zijnde de heeren Prof. Dr. H. Brugmans en D.F. Tersteeg. Uit het voltallig bestuur werd tot Voorzitter herkozen Mr. W. B. Buma te Huizum.

Hierna kwam in behandeling het voorstel van de Mij. tot Bev. der Bouwkunst; A. et A.; Bouwkunst en Vriendschap; de B. N. A. en de Ned. Oudh. Bond, om in de statuten op te nemen de volgende bepaling: „In beginsel treedt het Bestuur en het Dagelijksch Bestuur betreffende vraagstukken van behoud of bevordering van de Schoonheid in Nederland niet op naar buiten, alvorens het advies is ingerupen van die leden (Vereenigingen) die op het desbetreffende gebied werkzaam zijn”.

Het voorstel was vergezeld van een uitvoerige toelichting, waarin o. m. gewezen werd op de kwestie der Amsterdamsche Poort te Haarlem, waarbij tegenstrijdige adressen aan den Haarlemschen Raad werden verzonnen. Wil men gunstige resultaten, dan dient vooral samenwerking der bij Heemschut aangesloten vereenigingen gezocht te worden, waartoe het benoemen van commissies van advies wenschelijk verklaard werd.

De Voorz. verklaart, dat een statutenwijziging op dit ogenblik niet mogelijk is, doch niettemin in de werkwijze van den Bond kan worden ingevoerd.

Na toelichting van het voorstel door de heeren S. de Clerq en J. Gratama wordt besloten voorlopig slechts een bouwkundige adviescommissie te benoemen, blijkt een dergelijke commissie praktisch goed te werken, dan kunnen later ook voor een ander gebied commissies worden ingesteld.

Heemschut zal nu de vier bouwkundige vereenigingen verzoeken een afgevaardigde te benoemen, verder zullen behalve deze 4 leden nog de bouwkundige leden van het bestuur uit Heemschut in die adviescommissie zitting hebben.

J. R.

EERE-PRIJSVRAAG „GODEFROY”

Op de *Eere Prijsvraag „Godefroy”*, uitgeschreven door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, zijn een 21-tal antwoorden ingekomen onder de navolgende motto's:

1. Bij Geboorte met 5 stuks tekeningen.
2. Piet die maakt 't 10 " "
3. Is wadraat in dubb. cirkel 9 " "

ARCHITECTURA

4. Tempel der Muizen	met 9 stuks tekeningen
5. 1612	7 " "
6. Kongsie	9 " "
7. Ouke	10 " "
8. Kien	10 " "
9. Twee in cirkel	10 " "
10. E. P. G. in cirkel	10 " "
11. P.	9 " "
12. In liefe bloeiend	7 " "
13. Sic	9 " "
14. N.	9 " "
15. Architectenhuis	7 " "
16. C.	9 " "
17. Onder Eén Dak	10 " "
18. Pied à Terre	11 " "
19. B. in twee kwadranten	8 " "
20. A ²	10 " "
21. A	7 " "

In aansluiting aan het bovenstaande kan het navolgende alredes worden medegedeeld:

De Jury heeft hare meening gevormd en stelt het Hoofdbestuur voor geen prijzen en medailles toe te kennen, maar aan den inzender van het ontwerp motto „Kongsie” te geven een beloonding groot f. 400,— en aan den ontwerper van het project-motto „Sic” een beloonding groot f. 200,—.

De tentoonstelling der ingekomen ontwerpen wordt gehouden in het Gebouw der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam. Zij wordt geopend Zondag 18 Mei, ten 10 ure v.m.; om 1 uur wordt zij gesloten, waarna zij weer geopend is van Maandag 20 Mei tot en met Woensdag 29 Mei van 10 ure v.m. tot 5 ure n.m. Zondags van 10 ure v.m. tot 1 ure n.m. Toegang vrij.

De Afdelingen der Maatschappij en andere bouwkundige Vereenigingen worden na 1 Juni in de gelegenheid gesteld de ontwerpen, ingekomen op deze prijsvraag, gedurende eenigen tijd ter expositie te verkrijgen. De projecten moeten voor 1 Januari 1913 teruggezonden worden aan de eigenaars. Desbetreffende verzoeken te richten tot den Algemeen Secretaris, Marnixstraat 40, Amsterdam.

GENOOTSCHAPSPRIJSVRAGEN 1911.

Vanaf Zondag 26 Mei zullen in het Genootschapslokaal de ingekomen antwoorden op bovengenoemde prijsvragen tot nader te bepalen datum tentoongesteld zijn.

HET BESTUUR.

INGEZONDEN.

Geachte Redactie!

Mag ik plaatsing verzoeken voor een ernstig bouwkundig belang: Wij Hollanders hebben van ouds zeer kleine en stijle trappen gemaakt. Dat hebben wij waarschijnlijk van den scheepsbouw geleerd.

Maar het is toch al te ergerlijk, dat dit euvel nog zo sterk voortwoert. Telkens als wij enige stappen in het buitenland doen, voelen wij thuiskomende — bij vele openbare gebouwen, welke onhandige, slecht geproportioneererde trappen nog gemaakt worden!

Ik moet mijne waarde collega's daarop nadrukkelijk wijzen; want waarlijk het zijn niet altijd de minsten onder ons die zich wat te verwijten hebben!

Zoowel in Amsterdam als in Rotterdam zijn in de laatste jaren een paar monumentale gebouwen met granieten trappen opgericht die veel te stijl zijn, en die veel minder

ARCHITECTURA

Hoofdgevel van het Vredespaleis.

helling hadden kunnen hebben. Ik wil de namen der Bouwmeesters hier niet noemen! Het Beursstation te Rotterdam heeft zowel buiten als binnen sedert jaren zulke schandalijk slecht ontworpen trappen, die niet aan eischen voor openbaar verkeer voldoen, dat men zeker meent dat het publiek geen betere trap waard is.

En nu een kort voorschrift, dat ik aanbeveel aan alle bouwkundigen. In scholen, hotels, raadhuisen, kerken, schouwburgen, mag een trap niet stijler zijn dan 16×30 cm. Buitentrappen dienen nog vlakker te liggen, bij voorbeeld 15×32 of 14×36 cm.

Ik leerde van Prof. Morre te Delft het grote belang der trapverhouding; maar geen zijner regels is eenvoudig genoeg in de praktijk.

Van Prof. Gugel kreeg ik daarna dit tabelletje dat uiterst gemakkelijk te onthouden is:

Wij beginnen met 20×20 cm., trap onder 45° die de uiterste stijlte voor 't woonhuis geeft.

Als de aantreden 1 cm. groter wordt, moet de optrede 1/2 cm. kleiner worden.

19.5×21 19×22 18.5×23 18×24 17.5×25
17×26 16.5×27.

Daarna moet de aantrede sterker toenemen, als volgt:

16.×28.5 15.5×30 15.×32 14.5×34 14.×36

Deze vijf laatste verhoudingen heb ik gevonden, door op mijn reis van Amsterdam tot Budapest op vele planten de verhoudingen op te nemen. Hoewel ik persoonlijk

ook wel grootere verhoudingen zou kunnen beklimmen met groot gemak, mag hiervan toch niet worden afgewezen, daar de meeste trappenlimmers korter beenen hebben dan uw waardijk bezorgde collega

JOSEPH CUVPIERS.

Aan de Redactie van „Architectura”.

In het laatste nummer van „Architectura” stelt de heer J. J. Hellendoorn vele vragen betreffende de prijsvragen en meent de handen uit de mouw te steken door het zenden van een ingezonden stuk, ter verkrijging van een door hem gewenschte, zoo spoedig mogelijke herziening dier regelen.

De prijsvraagregelen waren nog niet geheel vastgesteld of er werden verschillende bezwaren, die reeds bij de eerste behandeling in de vereenigingen genoemd waren op den voorgrond gebracht met het gevolg ten slotte dat op voorstel der P. P. C. daarna tegemoet gekomen is.

Hoeveel moeite dit gekost heeft schijnt bovengenoemden heer onbekend te zijn. Ik heb hem dan ook op het grootste gedeelte van alle vergaderingen door de constituerende vereenigingen, gehouden ter behandeling dezer regelen, niet gehoord.

Een weinig meer respect voor den arbeid van zijne collega's meen ik genoemden heer dan ook te mogen aanbevelen.

Ook betreffende krullen en klatergoud kan ik hem in

Zij- en Achtergevel van het Vredespaleis.

alle andere steden van Nederland dan Rotterdam een wandeling in overweging geven.

Geen werk van leden van den B. N. A. Ook in Rotterdam niet.

Maar de handen zijn thans uit de mouw.

O. V. R.

Vol verwachting is

Rott. 13 Mei 1912.

WellEd. Heeren!

In uw geïerd organa „Architectura“ van j.l. Zaterdag

11 dezer No. 19 komt onder: „Hollandsche Kunstenaars in Duitschland“, door Joh. Gerber, de volgende zin voor:

„De schildering stelt voor het ten offer brengen van zijn zoon *Jacob* door Abraham . . .

Ik veroorloof mij de vrijheid u op te merken, dat de zoon

van Abraham niet was *Jacob* doch *Izak*.

Jacob was een kleinzoon van Abraham. *Izak* is echter door zijn vader Abraham op den brandstapel gebracht.

Vertrouwende, dat u in de eerstvolgende aflevering van

bovenstaande onjuistheid mededeeling zal doen, heb ik

de eer te zijn:

Utrecht, 15 Mei 1912.

Uw dw. dn.,
G. SMITS,
Bouwkundige.

BOEKBESPREKING.

„ALLES ELECTRISCH!“

EEN GIDS VOOR LIKKEN, DIE ELECTRICITEIT WILLEN GEbruiken VOOR LICHT OF KRACHT, zeer vrij bewerkt naar de bekroonde Duitsche uitgave van H. Zipp, door L. A. S. Rosman, e.l., uitgave van Van Mantgem & De Does, Amsterdam, 70 pag. pr. f 0.25. De schrijver behandelt in zes hoofdstukken de volgende punten: De verbreiding en het wezen der electriciteit. De belangrijkste toepassingen der electriciteit en hunne kosten. De electriciteit in woonhuizen. De electriciteit in winkels, magazijnen, restaurants en hotels. De electriciteit ten dienste der handwerkslieden en van het kleinbedrijf,

en De electriciteit in het landbouwbedrijf. Het boekje bevat zonder twijfel tal van nuttige wenken en aanwijzingen en is daardoor wat het zijn wil, een gids voor den leek-verbruiker.

LEIDINGEN VOOR BLIKSEMBEVEILIGING OP HET VREDESPALEIS.

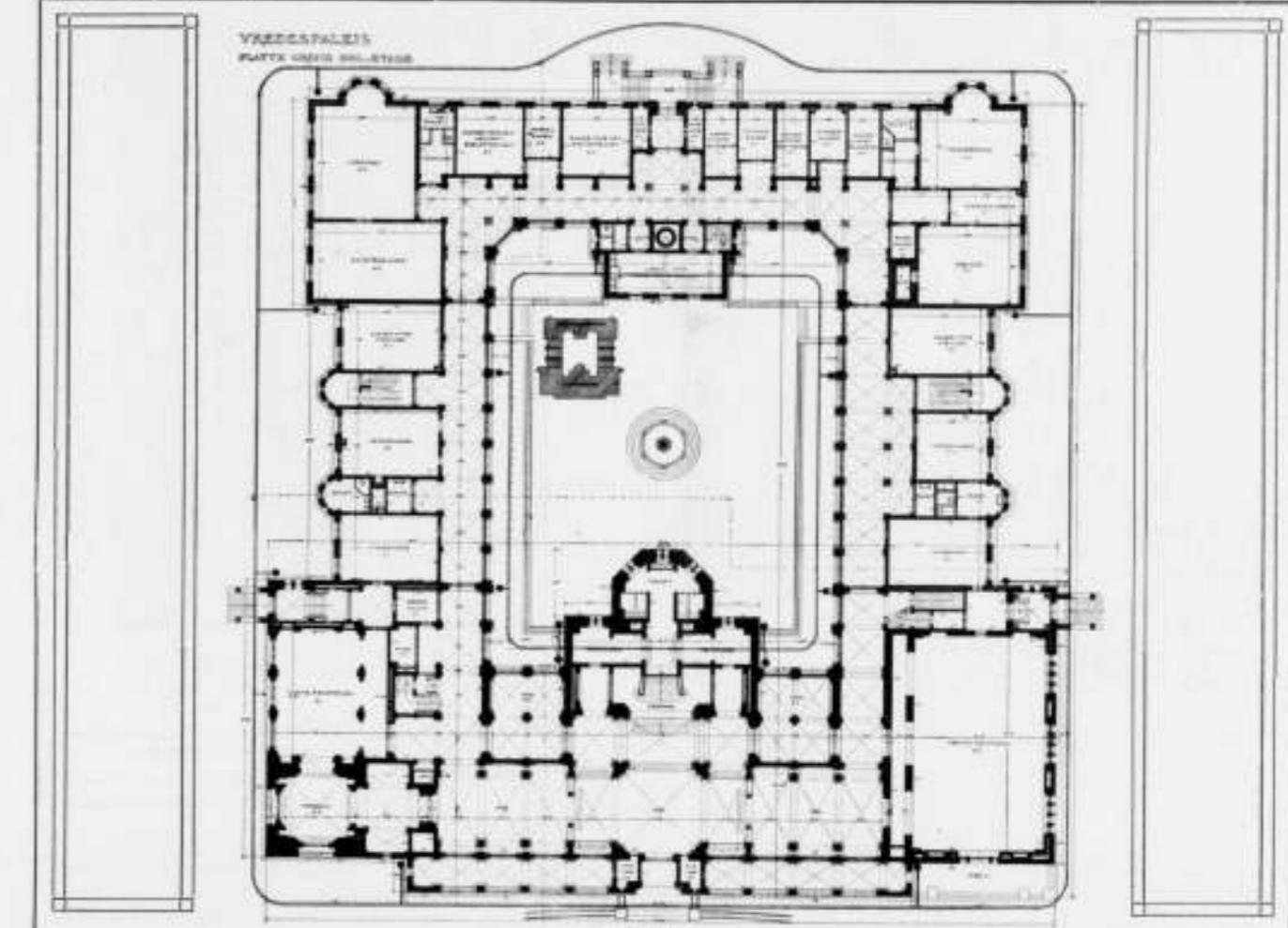
De firma Heringa en Wüthrich te Haarlem geeft in een kleine, gevuldreerde brochure een beschrijving met afbeeldingen van de door haan aangelegde *leidingen voor bliksembeveiliging op het Vredespaleis*.

„De buiten- en binnemuren zijn van steen, de vloeren van gewapend beton, de kapspannen van ijzer, de gooten, vorsten, hoek- en kilkepers van lood en alle dakversieringen, regenafvoerpippen en dito vergaarbakken van koper.

Het afleiderssysteem is nu te splitsen in de volgende 5 delen: 1. de natuurlijke opvangers; 2. de kunstmatige opvangers; 3. de natuurlijke geleiders; 4. de kunstmatige geleiders; 5. de grondverbindingen.

Als natuurlijke opvangers zijn alle looden dakvorsten, hoek- en kilkepers en koperen dak- en torenversieringen gebruikt en vormende, onderling door gegalvaniseerd bandlizer verbonden, een aaneengesloten geheel.

De grote toren wordt bekroond door een groot roodkoperen kegelstuk, eindigende in de windvaan, een aparte opvanger is hier dus evenmin als op den kleinen toren noodig. Aan de onderbinnenzijde van deze koperen mantels zijn de afvoerleidingen benedenwaarts verbonden. De looden vorst over het geheele dak is door ons van afstand tot afstand metallisch aan de daaronder gelegen ijzeren kapspannen verbonden, welke weder rusten op den betonijzeren zoldervloer en aan het ijzer duurvan verbonden zijn; alle betonyloren der diverse verdiepingen zijn nu door gebruik te maken van luchtkokers enz. onderling metallisch verbonden en de onderste vloer is weder met het grondnet in verbinding gebracht.

Plattegrond van het Vredespaleis met tekening van de grondbuizen, ringleiding en de verbindingen der afvoerbuizen.

Het centraal-verwarmingsstelsel in het gebouw, waarvan de radiatoren voor 't grootste gedeelte tegen de buitenmuren staan, is ook verdiepingsgewijze met de vloeren en dus met 't grondnet verbonden. De grote schoorsteen van de centrale verwarming is van beton ijzer en wij brachten hier bovenop een 5-tal korte puntjes (15 c.M.) aan, die met 't ijzer van 't beton verbonden zijn en aan de onderzijde weer aan 't grondbuizennet zijn aangesloten.

De op 't gebouw zichtbare grote schoorstenen, welke meestal slechts voor 't architectonisch geheel dienen en 180 - 200 c.M. meten, ontvingen alle 2 korte puntjes, welche 15 c.M. uit 't cement uitsteken en dit tegen inwateren beschutten.

Binnen in den schoorsteen dalen beide opvangers tot op den vorst, waaraan zij verbonden zijn, al.

Vanaf den vorst is nu 't metaal aan de binnenzijde dus volkommen met elkander en met het grondnet in verbinding gebracht. Nu restte nog ditzelfde te doen voor de buitenzijde.

Zoals bekend heeft 't dak van 't Vredespaleis aan alle zijden vele kapelletjes, alle met lood bekleed en met koper bekroond, elk kapelspitsje (en er zijn er 148) levert een trefkans op, alle moeten dus onderling en aan 't grondnet verbonden worden.

Om dit te verkrijgen zijn vanaf de dakvorsten van afstand tot afstand gegalv. ijzeren banden loodrecht

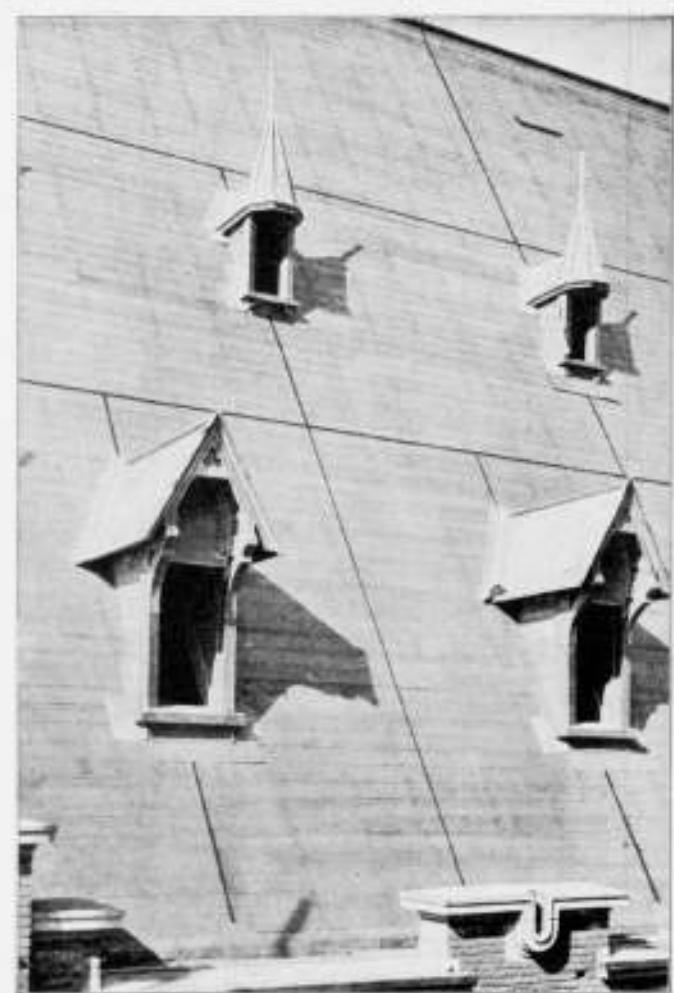
naar de looden goten gemaakt en zijn op deze verticale strooken horizontale aangebracht, langs het geheele dak aan alle zijden loopende en wel juist bij elke rij kapelletjes. Het metaal van elk kapelletje is nu aan deze strooken verbonden en zodoende dus met den goot in verbinding gebracht. Het geheele enorme dak van 't Vredespaleis is dus als 't ware door een metalen kooi met zeer grote mazen aan alle zijden omgeven.

Daar nu het dak met lei bedekt is, was het uit een architectonisch oogpunt absoluut ontoelaatbaar deze honderden meters bandlizer over de leibedekking te leggen, want, hoe goed ook in de kleur der leien overgeschilderd, zouden de strooken toch altijd zichtbaar blijven, schaduw afwerpen en dus misstaan.

Hier blijkt nu dus de noodzakelijkheid de beveiliging reeds in het bouwplan op te nemen, want ware het bouwwerk reeds voltooid, dan was geen goede beveiliging meer mogelijk geweest zonder storing van het harmonisch geheel.

Nu ging dit wel en konden al deze strooken metaal onder de leibedekking worden aangebracht op het houten dakbeschot. Dit dakbeschot is daartoe enkele millimeters ingekroond teneinde de leien vlak op 't hout te kunnen doen aanliggen.

Dat 't hout, in geval van blikseminslag, vlam zal vatten is niet te vrezen en ook in de praktijk reeds bewezen. Ook de natuur zelve geeft daarvan voorbeelden, daar

Gedeelte van de beveiliging der dakkapellen. Men ziet (de handen) dat 't maaal van elke kapel benedenwaarts met den goot in verband is gebracht; bij den goot is den looden overlap zichtbaar, waardoor 't gevlakteerde gat niet aan de buitenlucht komt.

een getroffen boom bijv. nimmer brandsporen vertoont. Wel is mogelijk, dat enkele leien worden verbrand, doch ook daarvoor is in dit geval de kans zeer gering, daar de afleidingscapaciteit van dit gebouw naar de aarde zoo enorm groot is dat de ontladingsstroom zich zoodanig zal verdeelen, dat eenige vernielende werking, op welk punt dan ook, ondenkbaar is.

Al deze metalen stroeken eindigen dus in de looden gotten, welke gotten aan de binnen- en buitenzijde het gebouw nagenoeg geheel omgeven; daar waar echter dit doorlopend natuurlijk verband niet bestaat, is dit kunstmatig door ons tot stand gebracht, zoals bij den grooten toren bijv., waar de gotten door een gebogen metalen stang in onderling verband zijn gebracht.

Op deze wijze vormen de gotten aan de buiten- en binnenzijde dus een aaneengesloten ringleiding; overal waar het bandijzer aan deze gotten of aan den vorst is gesoldert, is dit bandijzer met een looden strook overlapt,

zoodat het bandijzer nergens aan de buitenlucht of vochtigheid komt, waardoor 't systeem op deze wijze vrijwel onvergankelijk is gemaakt. De torenafleiders, welke op

4 en 2 plaatzen in de torens naar beneden leiden, zijn ook met deze gootringleiding verbonden; eveneens de ver-

Roodkoperen regenwater-vergaarbak met 't afvoer-pip, welke tevens als 'bliksemleider' dienst doet.

schillende groote uitstekende zandsteen sierstukken, welke alle een kort opvangertje bezitten. De gotten storten hun water in 18 rood koperen vergaarbakken, die hun voorraad door 18 zware rood koperen regenpijpen ontladen. Deze vergaarbakken zijn door ons alle aan de gotten verbonden, zoodat de bliksemontlading aan de buitenmuren op achttien plaatsen den grond kan bereiken, terwijl, zoals reeds gezegd, aan de binnenzijde de ontlading zich over kapspannen, cementizeren vloeren en centrale verwarming verdeelt en den grond bereikt.

Het grondnet bestaat nu uit een dubbele ringleiding van 1½ dms. geg. ijzeren gasbuizen op 30 cm. diepte in den grond verlegd. De buitenring ter lengte van plm. 300 meter om het Vredespaleis heen, de binnerring op de binnenplaats. De waterafvoerbuizen zijn aan de onderzijde metallisch met dit grondnet in verbinding gebracht, terwijl dit grondnet zelve weer verbonden is aan de terreinwaterleiding, zoodat de denkbaarste beste grondverbinding verkregen is. Het buizennet is zoo ondiep gelegd omdat de bovengrond, vooral tijdens een hevig onweer, nat is en dus de beste verbinding gewaarborgd is. Zoodra het uurwerk in den toren zal zijn aangebracht, moet ook dit aan den afleider verbonden worden.

Omtrent de betonvloer dient nog te worden opgemerkt, dat deze niet over hun geheele uitgestrektheid uit één aaneengesloten geheel bestaan; zij zijn uit vele metallisch niet samenhangende delen vervaardigd. Door ons zijn nu al deze vloeren onderling met elkaar metallisch verbonden.

Het is de redactie aangenam reeds nu enkele afbeeldingen van het Vredespaleis te geven met het oog op een excursie welke bij het bestuur in voorbereiding is.

INHOUD: Huldiging van Dr. P. J. H. Cuypers. — Het Kunstenars-huis te Amsterdam. — Hout "Heemskut". — Eere-Prijsvraag "Godefroy". — Genootschapsprijsvragen 1911. — Ingezonden. — Boekbesprekung. — Lessingen voor bliksem beveiliging op het Vredespaleis.

ARCHITECTURA

ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. I. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE
AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. J. VAN DER PLUYM, LEIDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMONDSTRAAT 1746, AMSTERDAM.

HET 70-JARIG BESTAAN V. D. MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

DONDERDAG 22 Mei j.l. vierde de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst haar 70-jarig bestaan, zoals Candidus het noemde: „die het jaartal des Psalmists verkreeg”.

Doch hoe merkwaardig dit jaartal ook in een menschenleven is, wilde de jubilarisse deze herinneringsdag slechts een bescheiden karakter laten dragen met het oog op de plannen bij het 75-jarig bestaan.

Dit neemt niet weg, dat de dag van gisteren toch een eenszins feestelijk karakter droeg door een bijeenkomst, ook voor genoodigden, waarop de feestrede werd uitgesproken door prof. Henri Evers.

Vóórdat deze het woord verkreeg, opende de voorzitter, de Heer A. Salm G. Bzn. met een rede waarin hij een overzicht gaf van de werkzaamheden in het laatste tiental jaren, dankbrengend aan allen, die zich verdienstelijk maakten.

Hierna had onze voorzitter gelegenheid met een hartelijk woord als hulde van ons Genootschap een laurierkrans te overhandigen.

Daarna sprak de voorzitter van „Bouwkunst en Vriendschap” te Rotterdam, de Heer Alb. Otten. Ook hij hoorde een groene krans aan.

Na afloop van de rede van Prof. Henri Evers verzamelden zich vele leden en genoodigden, waartoe ook uw voorzitter en secretaris de eer hadden toe te behoren aan een feestdinch in het „paviljoen”, waar nog vele hartelijke woorden werden gesproken.

Als hoogtepunt van den avond hadden de feestelingen de hooge eer, Pieter Post een oogenblik in hun midden te hebben. Hij verwaardigde zich voor deze gelegenheid uit de Elyseesche Velden af te dalen en ingelicht door „Candidus” zijn indrukken van wat hij nu zag in Amsterdam uit te spreken.

Wat hij zeide laten wij hier in extenso volgen:

PIETER POST HERLEEF'D.

Uvt 't Elyseesche velt ben ick op aerd gekomen
En heb mijn wegh aenstonds naer Amsteldam

genomen.
Ik Ging daedelyck naer den Dam en trad in het Stadhuis.

Al syde men mij daer: „de Heeren syn niet thuys.”
Wat isser toch geschiet met 's Werecls achtste Wonder,

Dat 't so verandert is van boven en van onder?
Wie heeft er in 't gebouw, soo heerlijck gewrocht,

De kruyseasyns vernield, de schotten aengebrocht?

Wie dorst de truyen te lichten uyt haer voeghen?

Waer sijn de Heeren been, wier reden en genoeghien
Sich eenmaal toonden hier in menigh wijs beslyft?
Iek sie het al, het is met Aemstels grootheyt uyl.

t Is waer, se staen er noch, de troste marmermuren,
Sij sullen seeckerlyck veel eeuwen oock verduren.

Maer 't wort toch noodigh, dat het negende verschijn,
Om 's achtsten wonderwerx nakomelingh te sijn.

Comt aen, wie isser mi van 't wonderwerk de vader,
Wie isser die 't vermagh? Hie tresde ijlings nader,

Hij toone, sonder schroom, dat hij de const besit,
Om vets te maecken, dat sich meten can met dit.

De Heer van Randenbroek, de Architect Van Campen,
Die eens myn meester was, beleeide heel wat rampen.

Doch nimmer sulek een ramp, als hem mi overquam
Door 't schenden van syn werek, 't Stadhuis van Am-

sterdam.

Wat deed de nasaet mi, om desen Helt te eeren,
Van wien heel Nederlant wel-bouwensconst mocht

leeren?

Men doopte met zijn naem een nare achterstraet,

Waerin geen enkel huys, den meester waerdigh, staet.
t Is waer, iek sagh se wel, d'anstijckige gebouwen.

Wier gevls, seggen sij, sun reglen onderhouwen.
Maer 't was voor my, eylies, een misselick gesicht.

Waer kreghen, vroeg 'k mij oft, die brodders onderricht:

Geen nyeuwen trant vermocht de nyeue euw te mac-

ken;

Dus sprack men, daer tot nu de meesters noch ont-

braecken.

En de gemeyne man, die 't zeggenschap tans heeft,
Slechts om een volle buyck, doch niet om const meer

geeft.

Wel heeft men 't vaeck beproeft met stylen uyt 't ver-

leden,
Maer socht, vergeefs, een trant off bouwstyl, die voor 't

beden,

Vermocht te geven, wat de oude vroeger gaff.
Selvs van Palladio en Scamozzi keeck men oft,

En dacht: als ik de const naer hen laet overhellen,
Dan sullen rijke lijen my seeker veel bestellen.

Maer ay, wie sietter niet, wat hier of ginder schort?

Voorwaer de const die soft of schiet, cylaes, te cort,

Wat vint mijn oogh, als 't waert door Aemstels oude

veste,

Al bouconst uitgevoerd! Maer als ick dan ten leste
Mijn blick richt naer den Dam, aenschouwt het een

gesicht,

Soo vreempt als 'k nimmer sagh, daer 't tal in puynen licht

Gesloopt en neergeploft. Waer is de Beurs gebleven
Die d' Keyser van de const had Amstel-dam gegheven.
Waer 't Huijs stond onder 't Zeyl staet nu een vreemt
gebouw.
Doch 'k hoorde seggen dat m' oock dit haest sloopen sou.
De Vismarekt is gansch weg, geen Damrak meer
't aenschouwen.
En waar ick ga off sta sie 'k bouwsels off sie 'k bouwen.
't Is wel een andre tijt, dan toen ick leefde op aert.
Wie sal er zeggen wat de toecomst eens nog baert?
Sal Nederlant dan weer wel-bouwensconst verwerven,
Off... sie 'k den lamfer reets en light de const op
sterven.
Geen ghilt bestaat er meer, dat goede meesters queeckt,
't Is nu de ambachts-const, waervan een yder spreect.
Schoon 't ambacht is noch const, muer anders niet dan
teecknen.
Een architect moet nu vooral goot connen reecknen.
Dan maeckt men hem tot Delft "bouwkundig
ingenieur".
Helaes, men seght van my, dat ick de oude sleur
En cuyten-broeck meteen in Neerland com herstellen.
Maer can ick 't helpen dat, wie lanthuysen bestellen
Myn trant verkiezen, en niet wat men heden maeckt?
Ist waer, dat meesters sijn gansch van de wijs geraeckt,
Bij 't geven wat men vraegt, 'k sal 't haer niet euvel
duyden,
Oock in mijn tijt heb ick wel dicktwijs om de luyden
Tot elant te krighen, heel wat moeyte moeten doen.
Mijn Heer Van Campen, schoon een man van groot
fatsoen
En singulier begaeft voor synne hooghe stellingh,
Heelt dicktwijs last gehad en akeliche quellinh
Wijl hij niet naar der Heeren pijpen dansen wou:
Daen Stalpaert nam het met de const wat minder nauw.
De Helt van Rundenbroeck is sonder roem
ghestorven,
Maer Stalpaert heeft veel gelt en groote eer verworven,
Ick vrees met groote vrees, dat 't nu noch oock soognet.
En dat men, als weleer, in stadt gelijck in-staat,
Geen haver geeft aen 't paert, dat meest se sou
verdienien.
'k Denck hier aen Rotterdam. Daer sijnsem haer tien
Genoodicht tot een kamp voor 't bouwen van 't Stadhuis:
Maer wie 't het beste con kreegh geen uytmoeling thuys,
Want tiental coppelt men er vier aeneen tot paren,
Als oft s'alleen niet tot 't werck bequaem en waren.
Tweemael twee sielen dus, soo gloënd aaneen gesmeet,
Te saem geschaeckelt vast, dat later niemand weet
Wie dat van 't geesteskint de vinder is en vader.
Wat seggen van dit al de bouwconsmaers te gader?
Sij dencken seecker veel, doch houden meest
haer mont,
Wat seer verstandigh is, want seght men niet met gront
Dat sprecken silver is; en 't stille swijghen gulden:
En is 't veel beter niet, dat andren onrecht dulden,
Dan dat men selve sich profijten siet ontgaen?
Maer 'k magh hier niet te langh op aerde blijven staen,
'k Moet weér ten hemel in, naer d'Elyseesche velden.
Doch eer 'k daerheen vertreck, en zetel bij de helden,
Wil 'k nocht mijn hulde biën aen dese Maatschappij,
Die 't jaertal des Psalmists verkreegh en die nu bly.
Haer jubelleest gedenecht by 't klincken der bocalen.
Omoge sy met lust haer honderdal nocht haelen!
Met d'Heer Van Zuylichem wensch ick haer tot beslyt:
Vreé sij hier ewich in, en onvreeé ewich uyt.
"CAXPIDES".
De r^e Secretaris: JAN DE MEIJER.

BOEKBESPREKING.

VORMHARMONIE DOOR J. H. DE GROOT, UITGAVE VAN WED. J. AHREND & ZOOX'S, BOEKHANDEL EN UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ, 212 pag., 3.00.

Elk verschijnend boek met een inhoud van datgene waarnaar wij uitgaan, is een nieuwe vreugde. Wat van die vreugde per slot als gewin te boeken valt, wordt bepaald door veel en velerlei elementen, zoowel in den lezer als in den schrijver.

Dit boek is gewin voor den naastigen lezer; moge het dit worden voor schrijver en uitgever eveneens.

Elk boek wil de voorziening zijn in een zekere behoeft;

het ontstaat uit een zekeren drang. Soms blijkt de behoeft uit de vraag en dan ontstaat anderzijds de drang om aan de vraag te voldoen. Veelal ook is alleen de drang om te geven aanwezig, ongeacht behoeft of vraag. In hoeverre voor dit boek van behoeft sprake kon zijn is moeilijk te beoordeelen, vraag zal er slechts weinig naar geweest zijn. Het is, naa'r 't ons wil voorkomen, geheel het product van den drang naar geven, het geven van hem die van een zekere materie meer heeft dan vele anderen en die anderen van het zijne wil meedeelen.

Als zoodanig hebben wij deze uitgave toe te juichen. Het

gegevene worde dankbaar aanvaard door velen die er

hun voordeel mee doen in het belang van ons aller ge-

meenschappelijk ideaal; het ideaal, dat wij arbeidende

nastreven.

Reeds eenige maanden geleden verscheen van dezen

schrijver het werkje "Kleurharmonie". Het is bedoeld

te behooren bij "Vormharmonie". Beiden vormen een

geheel. Het doel dat de schrijver zich voorstelde was in de eerste plaats te onderzoeken hoe *eenheid* is te brengen in een aantal vormen of kleuren. Voor bouwkunst komt dat in hoofdzaak neer op vormterrein, hoewel het tweede, bijna even belangrijk, element daarvan natuurlijk niet te scheiden is. Schr. vraagt zich af hoe een aantal elementen of onderdelen, (b.v. ramen, deuren, dijk, schoorsteen, enz.) zijn te verwerken tot een groot en goed geheel, het gebouw, en somt dan een reeks van middelen op die dienstig kunnen en moeten worden gemaakt om eenheid tot stand te brengen. "Om vormen tot een harmonisch geheel te vereenigen moeten deze tot elkaar betrokken worden". Vormen kunnen tot elkaar betrokken worden o.a. doordien ze iets met elkaar gemeen hebben in: richting, evenwijdigheid, centraliteit, concentriciteit, gelijkheid, gelijkvormigheid, proporie, evenwicht, symmetrie, enz.; verder kan betrekking aanwezig zijn naar het ontstaan, naar den tijd, enz. Over enkele der opgesomde middelen als gelijkvormigheid, richting, evenwicht, verschenen reeds vroeger enige boekjes van dezen schrijver. Wij brengen slechts in herinnering "Driehoeken bij ontwerpen van ornament" en "Evenwicht". In "Vormharmonie" worden beknopt de genoemde middelen behandeld; terwijl de schr. er op wijst dat voor elk afzonderlijk geval een bizondere studie vereischt wordt om eenheid te brengen in de samenstelling en tevens dat met de genoemde middelen het terrein niet is uitgeput. De gegeven middelen worden aan verschillende ontwerpen toegelicht; terwijl wij bij elke tekening aangegeven vinden van welke vormkopplingen in hoofdzaak bedoeld wordt gebruik te maken; dus de toepassing naar den aard.

Het voorgaande lijstje geeft een aantal middelen om vormen voor het oog en het gevoel bevredigend samen te koppelen. Bij richting denke men aan de beide hoofdrichtingen die deels het karakter van sommige

stijlperiodes typeerden, bij *centraliteit* b.v. aan de straling of porring in den gemetselden boog, enz. In den boog immers is het vraagstuk opgelost van een aantal eenheden, als gewone bakstenen zijn, zoowel aesthetisch als practisch tot één geheel te vereenigen. Centraliteit is daartoe het middel.

Het doel van elk vormkunstenaar zal steeds zijn eenheid te brengen in zijn samenstelling, en ieder laait zich daarbij in de eerste plaats leiden door zijn gevoel. De schrijver erkent zelfs een opperste leiding van het individueel gevoel; doch zegt tevens: er zijn inderdaad regels waar naar het gevoel ordeert.

Waar ons zelf de gelegenheid, vank ook den tijd, ontbreekt om allerlei middelen en regels op te sporen, die ondergeschikt aan het gevoel, de visie kunnen leiden bij het ontwerpen, daar kan het ongetwijfeld zijn nut hebben een aantal als leidraad verzameld en toegelicht te zien.

Over *evenwicht* sprekende verwijst de schr. naar zijn werk „Evenwicht in Architectuur", dat in ons orgaan verscheen en daarna afzonderlijk werd uitgegeven door Van Mantgem en De Does bij wie het nog te verkrijgen is. In volgende hoofdstukken stelt de schr. een aantal vragen en behandelt deze achtervolgens filosofisch en wiskundig; doch daarnavens de praktische en eenvoudige uitvoerbaarheid. Voor de vragen b.v.: hoe verbind ik *harmonisch* een punt met een lijn, een lijn met een lijn, een vorm met een vorm, enz. enz. geeft de schr. evenzoovele bruikbare oplossingen, waaronder heel oude; doch ook tot heden onbekende en zeer verrassende, die de belangrijke hoedanigheid bezitten van te zijn direct mechanisch uitvoerbaar. Het boek bevat een keur van voorbeelden aan de praktijk ontleend, b.v. voor de constructie van bogen over een bepaalde spanningen met een gegevenhoogte, zóódat van den cirkelboog geen gebruik te maken is en men aangewezen zoude zijn op den geterijmden boog, waartegen de schr. ernstige bezwaren heeft; hoofdzakelijk op grond hiervan dat deze bogen de combinatie is van verschillende lijnen en zonder bezwaar met een lijn kan worden volstaan.

Hierbij treffen wij o.m. een paar geheel oorspronkelijke oplossingen aan, die wij van waarde achten. De verkrekenen lijnen zijn vaak van een verrassende schoonheid, niet alleen; doch openen, naar ons inzicht, den weg tot tal van andere resultaten.

De schrijver maakt de veronderstelling dat inderdaad sommige, wellicht vele, der door hem gegeven aanwijzingen in allerlei tijden gebruikt zijn. Zoo acht hij mogelijk dat vormen als fig. 63, gelijkende op den Engelschen tudorboog, de Indische spitsboog, de Gotische boog en de lage spitsboog der Hollandsche vroeg-Renaissance tot dezelfde soort lijnen behooren als deze. De vraag is echter of daarvan dan niets tot ons zou zijn gekomen uit die tijden. Deschrijver wil een eventueel zoekraken dezer grondconstructies aan het bestaan van gilden-geheimen toegeschreven zien en vindt steun voor dit vermoeden in enkele aanwijzingen geput uit overleveringen.

Een enkele bepaalde aanwijzing treffen wij aan bij de constructie van een kolomschacht, (fig. 35 en 61) ieder onzer zal bekend zijn met de wijze waarop dikwijs in de werkplaats cirkelbogen beschreven worden door middel van een driehoek lattenstelsel. In fig. 13 geeft de schr. iets dergelijks; doch toont daarbij aan dat op deze wijze een oneindig aantal andere lijnen te trekken, dus andere vormen te verkrijgen zijn. Van deze uitkomst heeft hoogstwaarschijnlijk niemand onzer vermoeden gehad. Met enkele der gevonden lijnen maakt de schr. een reeks meer of minder geslaagde ontwerpen, welke

echter meer dan voldoende zijn om tot spoorslagte dienen voor den ernstigen werker die op dit thema door wil gaan. Wij vinden voorbeelden van vlakornament, van architectuur, van mijverheid, zelfs van schilderkunst. Veelal ligt aan deze ontwerpen een streng doorgevoerd systeem ten grondslag. De schr. redeneert daarbij aldus:

"Is eens een lijn of meerdere, een punt of meerdere gegeven, dan is men niet vrij in de keuze van lijnen en punten die daarbij gevoegd moeten worden om een harmonisch geheel te vormen. Heeft men nu een basis of richtsnoer waaraan alle toevoegsels moeten gehoorzamen, dan steekt men, zacht uitgedrukt, veiliger van wal; doch men raadplegt daarbij steeds het gevoel".

Als tegenstelling van dit systematisch ontwerpen geeft het boek in de figuren 32, 33 en 117 (wellicht meerdere) voorbeelden van vrije schepping, waarbij echter wel enig harmonisch beginsel heeft voorgezet.

Het hoofdbeginsel van dit werk over "Vormharmonie" is o.i. aldus samen te vatten: "Twee of meer vormen die een samenhangend geheel zullen uitmaken, moeten tot elkaar betrokken worden; evenzo moeten in een kleursamenstelling de kleuren tot elkaar betrokken worden of zijn." Voor het demonstreeren van deze wet geeft de schr. een uitgebreid aantal illustraties, die elk voor zich in het aangegeven verband de waarde van het werk helpen verhogen. R.

INGEZONDEN.

Geachte Redactie,

In het nummer van 18 Mei van „Architectura" las ik het ingezonden stukje van den Heer Jos. Cuypers over trappen.

Waar ik altijd mijn bizondere aandacht heb geschenken aan dit belangrijk onderdeel van een bouwwerk, welke natuurlijk ook dit stukje mijn belangstelling, doch niet mee kunnen gaan met de daarin ontwikkelde denkbeelden, voel ik mij gedrongen met een enkel woord daartegen op te komen.

Ik kan niet beoordeelen of in 't buitenland in 't algemeen de trappen beter geconstrueerd worden dan hier te lande. Hierbij treffen wij o.m. een paar geheel oorspronkelijke oplossingen aan, die wij van waarde achten. De verkrekenen lijnen zijn vaak van een verrassende schoonheid, niet alleen; doch openen, naar ons inzicht, den weg tot tal van andere resultaten.

De schrijver maakt de veronderstelling dat inderdaad sommige, wellicht vele, der door hem gegeven aanwijzingen in allerlei tijden gebruikt zijn. Zoo acht hij mogelijk dat vormen als fig. 63, gelijkende op den Engelschen tudorboog, de Indische spitsboog, de Gotische boog en de lage spitsboog der Hollandsche vroeg-Renaissance tot dezelfde soort lijnen behooren als deze. De vraag is echter of daarvan dan niets tot ons zou zijn gekomen uit die tijden. Deschrijver wil een eventueel zoekraken dezer grondconstructies aan het bestaan van gilden-geheimen toegeschreven zien en vindt steun voor dit vermoeden in enkele aanwijzingen geput uit overleveringen.

Een enkele bepaalde aanwijzing treffen wij aan bij de constructie van een kolomschacht, (fig. 35 en 61) ieder onzer zal bekend zijn met de wijze waarop dikwijs in de werkplaats cirkelbogen beschreven worden door middel van een driehoek lattenstelsel. In fig. 13 geeft de schr. iets dergelijks; doch toont daarbij aan dat op deze wijze een oneindig aantal andere lijnen te trekken, dus andere vormen te verkrijgen zijn. Van deze uitkomst heeft hoogstwaarschijnlijk niemand onzer vermoeden gehad. Met enkele der gevonden lijnen maakt de schr. een reeks meer of minder geslaagde ontwerpen, welke

hangt in veel hoger mate af van de juistheid der *verhouding* tussen op-en-aanstreng. Daarmee wordt niet gezegd, dat de steilete van een trap in geen invloed is, doch dat deze niet domineert en een schijnbaar steile trap toch zeer gemakkelijk kan zijn in 't gebruik.

Wel bestaat er echter een nauw verband tussen de helling van de trap en het *gevoel* bij het gebruik ervan en het is dan ook logisch, dat trappen, die door veel personen tegelijk gebruikt moeten worden, waarbij men dus in zijn bewegingen belemmerd wordt, zoals in schouwburgen, kerken, scholen, en dergelijken, geen al te grote helling mogen hebben.

Ook is het uit een aesthetisch oogpunt gewenscht, om in monumentale gebouwen geen al te steile trappen te maken, ofschoon hierbij in de eerste plaats van invloed zijn te nemen, de aard van het gebouw en het gebruik

dat van de trap wordt gemaakt; en dan zou een te lue trap, hoe fraai van aspect ook, wel eens kunnen blijken ver een gebrek dan een deugd te zijn.

De grens tuschen lui en steil is bovendien moeilijk te trekken, tenzij wij een hoek van 45° zijnde het midden tuschen horizontaal en verticaal als zoodanig aannemen. Ik kan mij echter voorstellen dat een trap van groter helling dan 45°, mits met een juiste verhouding tuschen op- en nantrede voor bepaalde soorten van gebouwen zeer bruikbaar en niet te steil is te achten, terwijl in andere gevallen een hoek van 30° nog niet lui genoeg is. Elk geval dient op zich zelf beschouwd te worden, daar ook de algemeene aanleg, breedte, vorm en ligging van de trap van invloed zijn bij de bepaling der verhouding tuschen op- en nantrede. Het stellen van normen voor bepaalde soorten van gebouwen is daarom niet veel meer dan een slag in de lucht.

De verhoudingscijfers, die de Heer C. van den Heer Gugel leerde, zijn beslist af te keuren. Met alle respect voor de grote gaven van genoemden professor moeten we toch buiten kijf op dit punt meer autoriteit toekennen aan prof. Morre, die van het trappenvraagstuk eene zeer uitvoerige en speciale studie maakte en die als gevolg daarvan, aanbeval de zeer eenvoudige verhoudingsberekening volgens de z.g. lijn van Joseph Sederl, welke het uitvoerig is van een uitgebreid empirisch onderzoek van een groot aantal bestaande trappen.

Deze lijn is een parabool van 201 m.M. pjl en 640 m.M. halve koede. Abscis en ordinat van elk punt van de lijn geven de bij elkaar behorende aanrede en opbrede.

Eigenaardig is, dat de vijf laatste getallencombinaties, die de Heer Gugel op zijn reis vond vrijwel op de lijn van Sederl liggen.

Stelt men de getallencombinatie van prof. Gugel grafisch voor, dan vallen de gevonden punten een heel eind buiten de lijn van Sederl. Een lijn door deze punten getrokken maakt met de lijn gaande door de punten, die de Heer C. zelf vond, een hoek, en nu is het toch duidelijk, dat er geen enkele aanleiding is, om aan te nemen, dat de geleidelijke wijziging in de verhouding tuschen op- en nantrede, welke uit de lijn door de laastgenoemde punten blijkt op een bepaald punt plotseling van aard en grootte zou veranderen.

De door prof. Gugel gegeven verhoudingen zijn afgeleid uit de formule $2 \text{ optrede} + 1 \text{ aanrede} = 62 \text{ cm.}$, doch deze formule, hoewel veel gebruikt, geeft niet in alle gevallen een juiste verhouding, wat de lijn van Sederl blijkens de ervaring wel doet.

Gedurende mijn praktijk heb ik altijd van deze lijn gebruik gemaakt, en er immer zeer goede resultaten mede bereikt, zelfs in gevallen waarin ik verplicht was zeer steile trappen te maken.

Ik zou dus alle collega's willen aanraden zich vooral niet te storen aan zoogenaamde normen omtrent de helling van trappen in bepaalde soorten van gebouwen doch voor elk geval zelf te bepalen welke helling een trap hebben moet in verband met het gebruik, dat ervan gemaakt moet worden en beslist niet te gebruiken, de verhoudingscijfers van prof. Gugel, doch in de plaats daarvan éénmaal de lijn van Jozef Sederl te teekenen en deze altijd te raadplegen bij het vaststellen van op- en nantrede van een trap.

Voor belangstellenden heb ik enkele exemplaren van de lijn in lichtdruk beschikbaar.

C. N. VAN GOOR,
Rotterdam, 22 Mei 1912.

Geachte Redactie,

Mag ik een enkele opmerking maken naar aanleiding van de overigens uitnemende wenken door den heer Jos. Cuypers in het vorig nummer gegeven voor verhoudingen van trappen in openbare gebouwen? Daarin wordt van „scholen” gesproken, in een adem met hotels, rauwhuizen, kerken en schouwburgen, waarvan de trappen een aanrede van minstens 30 c.M. moeten hebben. Tenzij de schrijver alleen scholen voor Middelbaar en Hooger Onderwijs heeft bedoeld, moet ik met hem van mening verschillen, want naar mijne ervaring - en ik mag daarin eenigszins medespelen - mogen de trapreden in gebouwen van Lager Onderwijs, geen meerdere breedte hebben dan 20 c.M., bij een optrede van 16½ à 17 c.M. Wordt deze breedte overschreden, dan zijn die trappen vooral voor kleinere kinderen met hunne korte pasjes, te vermoeiend. In Duitsland zag ik meermalen schooltrappen met aanrede van 30 c.M. en meer en altijd viel het mij op, dat sommige kinderen niet zonder inspanning boven kwamen, terwijl de kleinste onder hen van den nood een deugd maakten, door telkens met de beide voetjes op elke trede steun te zoeken; zoveel treden zooveel bordessen dus. Dit is toch niet de bedoeling van een trap:

Hoogachtend, INGENIUS.

AMERIKAANSCHE BEROEPSPRINCIPIËN.

Waar in den vorigen jaargang van ons weekblad de Amerikaansche prijsvraagregels gepubliceerd werden en de belangrijkheid dier regelen door velen onzer leden erkend werd, zoo is naar mijne mening ook van belang, kennis te nemen van de circulaire, die door het Amerikaansche architecten instituut onder aandacht van zijn leden werd gebracht en betrekking heeft op het bouwkundig beroep en zijn etische voorschriften.

De inhoud dier circulaire luidt als volgt:
Het architectenberoep eischt bij zijn uitoefening, grote erast, zakenkennis en artistieke gaven; aan den architect worden financiële regelingen toeovertrouwd waarbij zijn eer en voorstellen boven eenige verdenking moeten zijn; hij handelt als deskundig adviseur voor zijn client en zijn advies moet zonder nevenbedoelingen zijn; hij is belast met de onpartijdige regeling der juridische verhoudingen tuschen client en aannemers; hij moet doordringen zijn van de zedelijke verplichtingen tegenover collega's en onderschikten en ten slotte beoefent hij een beroep dat grote verantwoordelijkheid eischt ten opzichte van het publiek. Deze verantwoordelijksplichten kunnen niet verlicht worden, tenzij zijne denkbeelden, leiding en talent verbieden en vertrouwen verdienen.

De door prof. Gugel gegeven verhoudingen zijn afgeleid uit de formule $2 \text{ optrede} + 1 \text{ aanrede} = 62 \text{ cm.}$, doch deze formule, hoewel veel gebruikt, geeft niet in alle gevallen een juiste verhouding, wat de lijn van Sederl blijkens de ervaring wel doet.

Gedurende mijn praktijk heb ik altijd van deze lijn gebruik gemaakt, en er immer zeer goede resultaten mede bereikt, zelfs in gevallen waarin ik verplicht was zeer

steile trappen te maken.
Ik zou dus alle collega's willen aanraden zich vooral niet te storen aan zoogenaamde normen omtrent de helling van trappen in bepaalde soorten van gebouwen doch voor elk geval zelf te bepalen welke helling een trap hebben moet in verband met het gebruik, dat ervan gemaakt moet worden en beslist niet te gebruiken, de verhoudingscijfers van prof. Gugel, doch in de plaats daarvan éénmaal de lijn van Jozef Sederl te teekenen en deze altijd te raadplegen bij het vaststellen van op- en nantrede van een trap.

Voor belangstellenden heb ik enkele exemplaren van de lijn in lichtdruk beschikbaar.

C. N. VAN GOOR,
Rotterdam, 22 Mei 1912.

verplicht voorloopige begrotingen te maken, doch hij heeft hierbij zijn client te wijzen op de betrekkelijke waarde van zijn schetsbegroting en dat juiste becijfering alleen mogelijk is na voltooiing der plannen en het bestek.

Indien geen bindende kostprijs door den client wordt opgegeven voordat de plannen voltooid zijn, dan zal de architect de bevoegdheid hebben dusdanige toevoegingen te doen die hij noodzakelijk acht.

4. Werkzaamheden betreffende toezicht en expertise. — Voor alle werkzaamheden uitgezonderd de eenvoudigste is 't in het belang van den lastgever dat een opzichter of tekenaar de werkzaamheden controleert.

In vele gevallen zal 't voor den lastgever wenschelijk zijn zich van speciale adviseurs op technisch of aesthetisch gebied te bedienen, waarop de architect de aandacht heeft te vestigen.

De ondervinding van den architect zal 't mogelijk maken de juiste personen aan te wijzen en zullen deze ook onder zijn hoofding gesteld worden, ofschoon de honoreering door den lastgever geschiedt.

5. Honorarium. — De honorariumtabel van het Instituut is te beschouwen als een juist minimum van honoreeren. De plaats- of aard van het werk, de kwalitieve waarde van zijn diensten, het praktische inzicht of andere omstandigheden rechtvaardigen somtijds een hogere kostenberekening dan in de tabel aangegeven.

6. Honoreering van expertise. — Indien de architect expert werkzaamheden verricht welke in betrekking staan tot prijsvragen of anderszins, zal hij een honorarium ontvangen dat in verhouding staat met de verantwoordelijkheid en de aard van zijn diensten.

7. Geen van zijn verplichtingen als architect zal hij met meerdere nauwgezette moeten verrichten en de eer van het beroep staan in nauw verband hiermede. Onder geen voorwaarden mogen experts wedstrijdbekroningen niet een ander deelen of aannemen.

8. Keuze van aannemers en inschrijvers. — De architect zal den client adviseren omtrent den keuze van aannemer en zijn oordeel over het contract geven.

Door slechts betrouwbare inschrijvers uit te noodigen en de opdracht slechts aan aannemers te gunnen, die betrouwbaar en zaakkundig zijn, beschermt hij de belangen van zijn client.

9. Verplichtingen tegenover de aannemer. — Wanneer de architect beoordeelt of zijn plannen en berekeningen juist worden uitgevoerd, heeft hij zorg te dragen dat zijn tekeningen en berekeningen volledig en nauwkeurig zijn; en hij zal nooit den aannemer aansprakelijk kunnen stellen voor abusien in zijn werk (architect) of trachten de verantwoordelijkheid van zich af te schuiven door onbegrensde bepalingen in het contract of bestek.

10. Belangen bij bouleveranties. — De architect mag direct nog indirect belang hebben bij de bouleveranties. Indien hij financieel betrokken is bij eenig bouwmaterieel, zal hij 't niet beschrijven of gebruiken zonder voorkeur en toestemming van zijn client.

11. Accepteren van provisie of gunstbewijzen. — De architect zal geen provisie of enig stoffelijk gunstbewijs van een aannemer of ander belanghebbend persoon mogen ontvangen, dan slechts van zijn client.

12. Aanmoediging van goede arbeidskrachten. — De grootste invloed en macht van den architect zullen met juist oordeel gebruikt moeten worden. Omdat hij slecht werk moet veroordeelen, zal hij goed werk moeten bevorderen. Intelligentie tekenaars en arbeiders die van goed inzicht blijken te geven, zullen beloond en aangemoedigd moeten worden en de architect moet blijk geven zijner

waardeering ten opzichte van het beroep en de werkzaamheden van den ambachtsman.

13. Aanbieding van gratis diensten. — 't Zoeken naar een eventuele client en hem beroepsdiensten zonder vergoeding aan te bieden, ondanks de waarborgen van persoonlijke of privé zakelijke betrekkingen, leidt tot het verlagen van de waardigheid en de stand van het beroep en is te veroordeelen.

14. Adverteeren. — Adverteeren leidt tot verlaging van de beroepswaardigheid en is dus te veroordeelen.

15. Reclame op gebouwen en 't gebruik van titels. — 't Plaatsen van den naam van een architect op een in aanbouw zijnd gebouw is te veroordeelen, doch een eenvoudige naamauwanding na voltooiing van het bouwwerk heeft de instemming van het Instituut.

Het gebruik der initialen van het lidmaatschap van het Instituut is aan te bevelen bij jedere beroepsdienst en dient mede tot verspreiding van de eer die het gebruik dier initialen insluit.

16. Prijsvragen. — Een architect mag niet aan een prijsvraag als deelnemer of jurylid of deskundig adviseur zijn diensten verleenen, indien de prijsvraag niet geregeld is of wordt overeenkomstig de voorschriften van het Instituut; met uitzondering van de bekroonde, zal hij niet trachten zich het werk te verschaffen, waarvoor een prijsvraag is uitgeschreven.

Hij mag niet trachten invloed uit te oefenen op den uitslag van een prijsvraag, waarvoor hij tekeningen heeft ingezonden. Tenslotte mag hij de opdracht voor een werk niet aanvaarden, indien voor het werk een prijsvraag is uitgeschreven, waarbij hij als adviseur zijn diensten verleende voor samenstelling van het programma of als jurylid bij het beoordeelen.

17. Laster. — Een architect zal de beroepswaardigheid of de verwachtingen of zaken van een medelid architect niet vals of arglistig mogen belasteren.

18. Overname van het werk van anderen. — Een architect zal geen opdracht tot overname van werk aanvaarden indien zulks het gevolg is van een honorariumregeling of vergoedingskwestie of indien oorspronkelijk een ander architect met de werkzaamheden belast, deze opdracht op onbevredigende wijze uitvoerde, tenzij dergelijke kwesties arbitrair of rechterlijk zijn beslist; of tenzij de oorspronkelijke architect naast zijn eischen van rechtswege te doen beslissen; evenmin zal hij trachten de opvolgende architect te onderkruipen, het vervullen van zijn betrekking nadat de einduitspraak in de hangende kwestie gevallen is.

19. Plichten ten opzichte van teekenaars en jonge bouwkundigen. — De architect zal hen, die de architectuur beoefening als hun beroep kiezen, met raad en steun van dienst zijn.

Indien de jongeling zijn opleiding alleen ontvangt op het kantoor van den architect, zoo zal deze hem naar zijn beste vermogen behulpzaam zijn met opvoedende raadgevingen. Een architect zal zijn teekenaars steunen in 't zich eigen maken van opvoedende ontwikkelde hoedanigheden.

Hij zal zooveel mogelijk scholen en inrichtingen die een bouwkundige opleiding beoogen moeten steunen, want een technische opleiding is noodzakelijk voor het bouwkundig beroep, architecten kunnen niet genoeg aandringen op het verbreden van de basis waarop hun vak berust.

20. Plichten ten opzichte van het publiek en ambtenaren. — Een architect zal steeds bedacht zijn op het publieke welzijn en zal voor eigen ontwikkeling deel moeten nemen aan openbare stroomingen, die vanalgemeen nut

kunnen zijn. Hij zal niet handelen tegen wettelijke voor-schriften of belangen van het publiek, zelfs niet op last van zijn client. Een architect zal de officiële autoriteiten, die belast zijn met het toezicht op het bouwen, in de uitoe-fening van hun plichten moeten steunen. Hij moet zorg-vuldig rekening houden met alle bouwwetten en voor-schriften en indien hem iets onjuist of oneerlijk voorkomt, moet hij trachten zulks veranderd te krijgen.

19. Beroepsstandaard. — Het publiek mag verwachten, dat hij die den titel draagt van architect, de kennis en het vermogen heeft om alle bouwkundige werkzaamheden die hij onderneemt, geestelijk te ontwerpen, in beeld te brengen en de hoofdleiding te regelen. **SATELIET.**

PRISVRAAG VOOR EEN STADION DER M.J. „HET NEDERLANDSCHE SPORTPARK“ TE AMSTERDAM.

Programma's van verkrijgbare bij de Uitgevers en Drukkers-Mij van F. VAN ROSEN, Amsterdam, Hoogringsch. 281).

Vraag 20. In programma staat:

Overigens mag geen verbinding tusschen tribunes en veld uitgeworpen worden, wil dit zeggen, dat men geen mensen wil op de strook van 3 meter rond het terrein van 26×110 bij het betrekken en het verlaten der tribunes?

Antw. Het veld en de bedoelde strook blijven voor bezoekers der tribunes gesloten ook bij het betrekken en verlaten der tribunes.

Vraag 21. Wat is het verschil tusschen overdekte tribunes en amphitheater?

Antw. In dit programma hebben beide woorden dezelfde betekenis.

Vraag 22. In het programma wordt niet gesproken over nettenstallen, moeten deze ook onder tribunes geplaatst worden of wordt hier op andere wijze in voorzetten om los dient men te handelen met rijtuigen, auto's enz.?

Antw. Hierin hebben de ontwerpers niet te visceren.

Vraag 23. Mag een overslissing weer als tribune gebruikt worden?

Antw. Neen.

Vraag 24. Moet voor elk eftal een grote badkamer met bassin en drie douchekabines gemaakt worden, of is het genoeg dat ten dienste der leden eftallen?

Antw. Voor elk eftal een afzonderlijke badkamer met bassin en douchekabines.

Vraag 25. Mogen de breede wegen die het Stadion zullen omgeven alleen worden afgemeten van het terrein dat 125×240 M. breed is, of kan de noordelijke zijde van het Stadion op den gress van het daurvor bestende terrein staan?

Antw. De noordelijke zijde van het Stadion kan op den grens van het terrein staan.

Vraag 26. Mogen de tribunes direct aansluiten aan den rechthe-klep van het grasveld, of kan men dit ophal verzoeken door de hoge zijden een ander verl. te geven?

Antw. Het laaste is geoorloofd.

Vraag 27. Mogen op de slakken der overdekte tribunes staanplaatsen ontworpen worden?

Antw. Neen.

Vraag 28. Is het de bedoeling dat de tweede rang ± 3 M. bij de eerste rang vooruit springt? Deze alleen voor de eerste rang een proumenoir ontwerp moet worden, wordt hierdoor, omdat beide rangoen ± 3 M. boven het veld, begrenzen aan de eerste rangs-benodigd het gezicht over het veld door de tweede rangs-benodigd gedektelijk ontzien.

Antw. Het gezicht van de eerste rang mag niet belemmerd worden.

Vraag 29. Wordt het voorplein openbare weg, of moet dit plein reeds bij den toegangswegen worden afgesloten?

Antw. Het voorplein wordt geen openbare weg. Of het reeds bij de toegangswegen moet gesloten moet ieder ontwerper voor zich weten.

Vraag 30. Is de hoofdingang bedoeld voor sportpark of voor het stadium of voor beide?

Antw. Voor het stadium.

Vraag 31. Mocht het publiek der verschillende rangen gelijk afzonderlijk naar de voor ieder bestende afdeling zijn weg vinden? Dus de ingangen met toegang tot de verschillende rangen.

Antw. Zie programma.

Vraag 32. Waar wordt concours hippique gehouden, op het voetbalveld?

Antw. Zie programma.

Vraag 33. Ligt de vloer van den één rangtribune en van het amphitheater ook \pm ruiter boven het veld, gelijk de eerste en tweede rang?

Antw. Zie programma.

Vraag 34. Ligt de promenair eerste rang gelijkvloers met het veld?

Antw. Zie programma.

Vraag 35. Wordt een van de toegangswegen uitsluitend gebruikt voor rijtuigen, paarden, enz.?

Antw. Neen.
Vraag 26. Bevindt er zich een weg aan den zuidkant van het terrein die voor het Stadion zou te benutten zijn?

Antw. Neen.
Vraag 27. Mag het grasveld rond hoeken helen?

Antw. Zie vraag 20.
Vraag 28. Welke maten worden verlangd als minimum-maten voor sit-en staanplaatsen?

Antw. Deze moet elk ontwerper voor zich nagaan.

Vraag 29. Moet op het door een stippelijn aangegeven deel van het terrein op de situatie-tekening groot plm. $240 \text{ M.} \times \text{plm. } 125 \text{ M.}$ ondergebracht worden, a) brede wegen om het stadion, b) de drie tribunes en het amphitheater, c) het grasveld groot $120 \times 86 \text{ M.}$, d) stallung voor 50 paarden en e) het ruime voorplein.

Antw. Zoo ja, hoe moet dan dit voorplein in verband gebracht worden met de beide toegangswegen daar die stippelijn plm. 25 M. van de Noordelijke toegangsweg aflegt.

Vraag 30. Wat betekent dan die stippelijn en de ingesloten maten plm. 240 M. en plm. 125 M. op de situatie-tekening, waarover toch in het programma des prijsvraag niet een woord wordt gesproken?

Antw. Zie me vragen 9 en vraag 20.

b), c), d), e).

f) dat op te houden is zoals van den ontwerper.

g) die de situatie beschrijven.

Vraag 31. Mogen de ontreklijnen van het veld en daarniet ook van de baan daar gebogen zijn, en dit ten koste van het veld, mits behoud der arena?

Antw. Het veld en de bedoelde strook blijven voor bezoekers der tribunes gesloten ook bij het betrekken en verlaten der tribunes.

Vraag 32. Wat is het verschil tussen overdekte tribunes en amphitheater?

Antw. In dit programma hebben beide woorden dezelfde betekenis.

Vraag 33. In het programma wordt niet gesproken over nettenstallen, moeten deze ook onder tribunes geplaatst worden of wordt hier op andere wijze in voorzetten om los dient men te handelen met rijtuigen, auto's enz.?

Antw. Hierin hebben de ontwerpers niet te visceren.

Vraag 34. Mag een overslissing weer als tribune gebruikt worden?

Antw. Neen.

Vraag 35. Moet voor elk eftal een grote badkamer met bassin en drie douchekabines gemaakt worden, of is het genoeg dat ten dienste der leden eftallen?

Antw. Voor elk eftal een afzonderlijke badkamer met bassin en douchekabines.

Vraag 36. Mogen de breede wegen die het Stadion zullen omgeven alleen worden afgemeten van het terrein dat 125×240 M. breed is, of kan de noordelijke zijde van het Stadion op den gress van het daurvor bestende terrein staan?

Antw. De noordelijke zijde van het Stadion kan op den grens van het terrein staan.

Vraag 37. Mogen de tribunes direct aansluiten aan den rechthe-klep van het grasveld, of kan men dit ophal verzoeken door de hoge zijden een ander verl. te geven?

Antw. Het laaste is geoorloofd.

Vraag 38. Mogen op de slakken der overdekte tribunes staanplaatsen ontworpen worden?

Antw. Neen.

Vraag 39. Is het de bedoeling dat de tweede rang ± 3 M. bij de eerste rang vooruit springt? Deze alleen voor de eerste rang een proumenoir ontwerp moet worden, wordt hierdoor, omdat beide rangoen ± 3 M. boven het veld, begrenzen aan de eerste rangs-benodigd het gezicht over het veld door de tweede rangs-benodigd gedektelijk ontzien.

Antw. Zie me vragen 9 en vraag 20.

Vraag 40. Mag de baan als toegangsweg en (met uitzondering van aan de 10×26 rang grondvloer gedeelten) voor staanplaatsen gebruikt worden?

Antw. Zie vraag 4.

Vraag 41. In het programma staat, dat er een principieel scheiding moet zijn tussen het publiek en het terrein (vuchthal). Mag er ook geen verhoring zijn met het verdere sportterrein?

Antw. Van het verdere sportterrein is het Stadion gescheiden door den voorgeschreven weg.

Vraag 42. Mocht niet op het stallen van polo-hallen geremd worden?

Antw. Zie vraag 5.

Vraag 43. Voor de 1e rangs tribune moet een promenair ontwerp worden ter breedte van plm. ± 3 M.; voor de 2e rangs tribunes worden geen promenairs gevraagd. Nochtans is het niet mogelijk de eerste van deze tribunes niet te bouwen ten opzichte van de eerste rij der 1e rangs tribunes, omdat beide rijen op hetzelfde niveau moeten liggen.

Is dit nu wel de bedoeling en verdient het niet den voorkeur de 1e rij der 2e rangs tribunes lager te doen aanzien dan 2 M. boven het niveau van het speelveld?

Antw. De ontwerpers gelieven zich aan het programma te houden.

Vraag 44. Schrijver deszes neemt de vrijheid U te wijzen op deze sekere tegenstrijdigheid tusschen de situatie van het Stadion en den esch, dat de 1e en 2e rangs tribunes in den uamiddag niet van voren door de zon mogen worden beschinen.

In verband met de vastgestelde herhikbare ruimte voor het Stadion moet het speelveld ontworpen worden in de richting oost-west. Aan-gesien het spel het best te overwinnen is langs de lengterichting van het veld, moesten de overdekte tribunes ontworpen worden langs de lengterijken en niet het oog op den zonnestand is dan de zuidelijke te voorkeuren. Echter is men hier niet geheel gevrijwaard voor de zon, hetgeen wel het geval zou zijn, indien genoemde tribunes langs den westkant werden ontworpen. Dit zou echter zeer schadelijk zijn voor het goede overleven van het spel.

Antw. Zie programma.

Vraag 45. Ligt de vloer van den één rangtribune en van het amphitheater ook \pm ruiter boven het veld, gelijk de eerste en tweede rang?

Antw. Zie programma.

Vraag 46. Waar wordt concours hippique gehouden, op het voetbalveld?

Antw. Zie programma.

Vraag 47. Ligt de vloer van den één rangtribune en van het amphitheater ook \pm ruiter boven het veld, gelijk de eerste en tweede rang?

Antw. Zie programma.

Vraag 48. Ligt de promenair eerste rang gelijkvloers met het veld?

Antw. Zie programma.

Vraag 49. Wordt een van de toegangswegen uitsluitend gebruikt voor rijtuigen, paarden, enz.?

Antw. Zie programma.

mogelijk te gunst te komen aan den kinder, dien de zon kan opleveren of moet deze geheld worden vermeden?

Antw. Art. 13 van het programma legt dat de bewoners der te en ze rangs tribunes niet de zon in het aangesicht mogen hebben.

Vraag 50. Mag bij het uitgang niet van de tweede verbindingsweg van 10 M. gebruik gemaakt worden?

Antw. Zie vraag 26.

Vraag 51. Het doort de tribunes omhulde grasveld is omgeven door een baan. Waarvoor dient deze baan? Volgens mijne lezing van het programma is deze baan heilig om het voetbalveld gelegen is dit juist?

Antw. De baan dient bij, voor wedloop en omgeeft het veld.

Vraag 52. Mag het sportpark ten N.-W. van het Stadion benut worden voor uitgangen of toegangen?

Antw. Het N.-W. is geen sportpark (zie situatie).

Vraag 53. Het voorplein moet ontworpen worden in verband met beide toegangswegen. Hieruit volgt dat men ook mag bouwen naast het terrein 240×125 M. Tot hoeveel strekt zich deze bevoegdheit uit?

Antw. De gebouwen mogen niet vallen buiten het aangegeven terrein van $\pm 240 \times 125$ M. (zie vraag 1). Het voorplein kan zich uitstrekken tot den noordelijke toegangsweg.

Vraag 54. Kan de Jury ook enige nadere instellingen verschaffen over het gebruik dat de M.J. Het Nederlandse Sportpark denkt te maken van het overblijvende terrein, ten noorden van het Stadion, daar dit waarschijnlijk van belang is?

Antw. Het terrein ten N. en O. van het Station is bestemd voor den aanleg van tennis, voetbal en hockeyvelden.

Vraag 55. Mag men het voorplein platsen wat zijn voordeelen kan hebben in verband met het feit dat twee toegangswegen bestaan?

Antw. Zie programma.

Vraag 56. Mogen de leden wegen rond het Stadion overhoefd zijn?

Antw. Neen.

Vraag 57. Moeten de bars bij elk der rangs persé onder de tribunes zijn, mag men geen boven-tribune-bars maken die toch voor exploitatie vlijf wat gunstiger zijn?

Antw. Zie programma.

Vraag 58. Mag het publiek op het sportterrein komen?

Antw. Met de afstelling van het sportterrein hebben de inheemse zich niet tegen van kleur.

Vraag 59. Een gevel wordt dubbel gevraagd. Onder sub b) „gevels“ en onder sub c) „plattegronden en aanzicht“, het „aanzicht“ is een van de gevels. Een gevel 1×200 is reeds groot.

Onder sub a) verstaan: het „situatieplan“ van het Stadion en hoe het plekje het Stadion door de toegangen zal bereiken over het voorplein. Dit is hetzelfde als sub c) waar op 1×100 het voorplein niet de toegangen wordt gevraagd.

Zou het niet te gemakkelijke oplossing zijn, indien opgegeven wordt dat het voorplein met de toegangen in de plattegronden en aanzichten

eigen schappen van opvatting, kleur en bewerking vereenigd werden aangetroffen en de ontwerpen terstondelijk gaf het lithografisch procedé te kennen en om zijn aard te begrijpen, bij — naar te verwachten is — in staat zal blijken na wijziging van enkele onderstellen het ontwerp — een goed officieel te kunnen verwerken.

De vervaardiger hiervan bleek te zijn de heer J. J. Jongert Jan, te Purmerend.

Verder bedoelt de jury den tweeden prijs in verdedelen tussen de ontwerpen ingeonden onder de motto's: "Tripes", "Eurythmie" en "Gasheldriif".

De vervaardiger van het ontwerp "Eurythmie" wenschte echter zijn naam niet openbaar gemaakt te zien en weigde eveneens de beschouwing te ontvangen, zoodat ten slute den tweede prijs verdeeld werd tussen "Tripes" en "Gasheldriif".

Na opening der enveloppen bleek de vervaardiger van het ontwerp "Tripes" te zijn de heer H. L. Wolter te Laton, (Gooi) en dat van het ontwerp "Gasheldriif" te heer Tj. Tjeerd te Amsterdam.

De Jury: V. K. P. C. DE RAZEL, JOSEPH TH., CUYPERS, C. W. NHOFF,

J. B. N. BALAKSI HULST en J. VAN REESDALE CHATTEL.

VAN ALLERLEI AARD.

DE PALEIS-RAADSHUISQUESTIE.

Bij het bestuur van de Vereeniging Amstelodamum bestaat, zoo vermoed het Heil, het voorstellen, om zoudra prof. dr. H. Brugmans met zijn onderwerp naar de documenten, die betrekking houden op het gebruik maken van het raadhuis van den Raad van Koninklijk paleis, gevoerd is, de beschouwing te verenigen in een publicatie, vergeund van een toelichtende inleiding.

TENTOONSTELLING IN HET MUIDEKSLOT.

De commissie voor de tentoonstelling restauratie van het Minsterslot onder beheringheer van den Prins der Nederlanden, heeft besloten tot een tentoonstelling in het fort aan 1913. Gedurende de zomermaanden van dat jaar zal het grootste gedeelte van het slot worden geschild met meubelen uit de eerste helft der 17e eeuw, dien tijd waarin P. C. Hoofdt als Baaijn van Gouwland en Driest van Muiden het slot bewoonden.

PRIX DE ROME-BOUWKUNST.

De commissie van toezicht op de Rijksacademie van Beeldende Kunsten heeft aan den minister van Binnenlandsche Zaken overgedragen het rapport der jury, belast met de beoordeling van het werk, ingeonden door den heer Dr. F. Stethoven, die bij Kon. besluit van 26 April 1911 voor de tweede maal begiftigd is met het zegel, bevolgd door art. 13 der wet van 29 Mei 1854 (Stl. no. 78), om hem in de gelegenheid te stellen zich in de schone bouwkunst te voornemen.

Steeds op dat rapport heeft de commissie van toezicht den minister voorgesteld het afdelen te leiden, dat hem voor de derde maal het zegel wordt verleend.

Saar achteloos daarvan is bij Kon. besluit van in dezen evengemeld dagelijk meegerekend, ten einde hem in de gelegenheid te stellen zich in de schone bouwkunst te voornemen.

St. et.

BERICHT.

In de boekerie van het Museum van Kunstsmeerdienst te Haarlem had deze dag een voorzitterschap van den Directeur van genoemd Museum, den Heer E. A. van Salen, een bijeenkomst plaats van het Comité, dat zich heeft gevormd tot het bijeenvroegen enen retrospectieve verzameling van proeven der fotografische techniek.

Het Comité, dat zich deze taak ten doel heeft gesteld, had de Voorzitters van de meest bekende der in ons land gegeven fotografische verenigingen uitgenodigd den bijeenkomst hier te wonen, waaraan de meesten gehoor hadden gegeven, terwijl de afwezige corporaties schriftelijk hunne sympathie beroegden en hunnen steun toegedien.

De groote betrekking, welke de fotografie sedert haart ontstaan van beverleid voor het maatschappelijk leven, voor kunsten en wetenschappen en vime allerlei werken der techniek heeft verkregen is totalek, dat ene verzameling als hier bedacht, ook vone ons land een grote cultuurhistorische en aesthetische betekenis moet worden geacht en daar op het oogmerk de mogelijkheid mag bestaan de meer en meer verdienende, overal verspreide exemplaren van oude fotografische techniek bijeen te brengen, zoo werd besloten, alle-

persoonlijke krachten in het werk te stellen tenende dit doel te bereiken, terwijl bivoudens op belangstellenden in den lande een beweerd gedaan om een overvloed aan beoefenaars plan te helpen voorwaarden, hetzij door het tot beschikking stellen van in hun bestaande merkwaardige voor dit doel geschikte fotografen, hetzij door geldelijke bijdragen.

Het voorstellen bestaat om zoudra de bijeen te brengen verzameling enige omvang heeft verkregen en de tijd zal zijn aangebroken, dat het Museum van Kunstsmeerdienst door het vertrek van het Koninklijk Museum uit het Paviljoen noodzakelijk ruimte te beschikken zal hebben, dien collectie aan de Commissie van oecologisch Museum in beschouwing te brengen, na verloop van tijl een grote betrekking zal hebben verkregen, want dat ook in andere landen het geval is, als een afsonderlijk geheld zal kunnen worden gevestigd.

De Secretaris, de Heer E. A. Loeb, Villa "Irene" te Overveen, is gaarne bereid, aan belangstellenden nadere inlichtingen omtrent een ander te verstrekken.

HET STADHUIS TE ROTTERDAM.

In de Woensdag gehouden Raadsitting te Rotterdam werd studieeling geslagen van het adres der architecten, waarin beoordeeld wordt uitgesproken over het passeren van den heer Berlage bij de stadhuis-prijsvraag.

Naar inleiding van dat adres wenachte de heer Spiekman de vraag te stellen, waarmee Berlage zoödemonstratief is geweest. Spr. betoont dat de beoefenkundigen in deren Raad het niet voor hun collega's leelijk ophogenen. Spr. acht het ondenkbaar met het "Haarhantig Weekblad", dat de uitsluiting is mitgegaan van de jury en weet dat al voor zijn uitgang van het college. Vandane dat hij opholding wenscht. De voorstel antwoordt dat het recht om een laagstaal getal personen uit te mouden, is gegeven aan B. en W., die van die beschouwing berescheld noch hebben gebruik gemaakt. Moer dan dat E. en W. worden gevraagd, waarom B. en W. een bepaald persoon niet hebben uitgesproken. Spr. vestigt er de aandacht op dat noch Berlage, een groot getal andere architecten niet is genoemd en men zal wel niet vergen dat B. en W. die voor die personen moedigen. Onverschuld dat liepen de Raad een ander persoon van een laagstaal functie benoemt, dan van de Raad al heel verbaasd zijn als hij moet een adres vinden, dat hem ter verantwoording riep, wil hij die kunnen op een ander persoon heeft mitgebracht. Spr. verlaat er van over dat de heer Berlage deze beweging, die te vozen in de harten is aangekondigd, zelf niet heeft gespot, omdat hij hetzelf niet tot wenschelijk zou achtten, dat in het openbaar zal worden gescrewd over een number of merkwaardige voorvalen.

Latsschen is het een voorrecht van den heer Spiekman, dat B. en W. Berlage demonstratief geweest hebben. Hiervan is geen sprake, ik en W. achteren zich in deze materie geen deskundigen, zoodat ik ook hierover zich hebben doen voorlichten en eerder enige discussie volkomen het advies hebben gevuld, dat ik van de jury en de raadhuisscommissie hebben gekregen.

De heer Spiekman wencht op dit latst de aandacht te vestigen. Het is dan waar, dat de uitsluiting door de jury heeft plaats gehad.

De jury, die niet volgzaam was van Berlage bestaat. Ondergecht hij het enige, om een parallel te trekken tussen Berlage en de andere niet genoemde architecten.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen ingeschreven door de Kon. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Boerderijen programma's in No. 3, intevering 1 Januari 1913.

II. SPORTSTADION.

Programma in No. 19, intevering 12 juli 1912.

INHOUD: Het 70-jarig bestaan v. d. Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. — Boekbespreking. — Ingezonden. — Amerikaansche Bouwprincipien. — Prijsvraag voor een Stadion der Maatschappij "Het Nederlandsche Sportpark" te Amsterdam. — Rapport van de Jury intake Prijsvraag voor een officieel van de Internationale Tentoonstelling in Amsterdam. — Van allerlei aard. — Prijsvragen.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, CORN. SCHUYTSTRAAT 30, AMSTERDAM; Voor het plantwerk "De Architect" en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, "Parkzicht", Hollemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad "Architectura": in Nederland f. 190 per kwartaal; buiten Nederland f. 100 — per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent. Idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad "Architectura": 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsting rabat.

Het orgaan werd uitsluitend franc toegezonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijks contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f. 12,—, voor kunsthevende leden f. 10,—, voor buitenleden f. 7,50 en voor aspirantleden f. 5,—. Donaties zijn in die munstens f. 20,— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad "Architectura" en het plantwerk "De Architect". Voor alles betreffende de verzending van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgever.

ARCHITECTURA

ORGaan VAN HET GENootSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEIDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ v.h. GEBR. BINGER, WARMoesstraat 1746, AMSTERDAM.

LEDENVERGADERING VAN DE CLUB VAN UTRECHTSCHE LEDEN VAN HET GENOOT SCHAP „ARCHITECTURA ET AMICITIA“.

De notulen werden voorgelezen en goedgekeurd. Ter sprake kwam het agendapunt „koninklijke goedkeuring op de statuten der club“ en werd besloten deze aan te vragen.

Verder werd besloten een schrijven naar 's landsregering te richten met het verzoek de oude gevel van het Muntgebouw, Oude Gracht, te behouden in verband met den bouw van het nieuwe Postkantoor daar te plaatsen.

Een voorstel van den heer G. C. B. van Dijk om pogingen in het werk te stellen, de Maria kloostergang voor het publiek toegankelijk te krijgen, werd aangenomen.

Hierna hield de heer W. Menkman een voordracht over restauraties, waarvan resumé volgt.

Niets meer aan de orde zijnde werd de vergadering gesloten.

C. J. DE HAAS, te Secretaris.

Dr. P. J. H. CUYPERS.

Op 's mans 85en verjaardag behoeft men dr. Cuypers niet geluk te wenschen in de strikte beteekenis van het woord, want hem viel als werkman en kunstenaar al het wenschelijk geluk in ruime mate ten deel.

Het enige wat men hem nog toewenschen moet is, dat hij nog vele jaren het hem te beurt gevallen geluk mag genieten.

De grootste voldoening, die dr. Cuypers op zijn ouden dag smaakt, is wel te zien, dat terwijl hij 35 jaar geleden allereerst in zijn werk werd gekeurd en gesmaad, deze cacophonie thans heeft plaats gemaakt voor een lieftlik concert van de meest melodieuse loftuitingen.

Het was in 1875, dat Cuypers, die tot dusverre eigenlijk alleen voor R.K. kerken en kloosters gewerkt had, door 's lands regeering op allerlei wijzen in dienst werd genomen.

De voornaamste — en de enige geretribueerde — opdracht was de bouw van het Rijksmuseum, een zaak van niet geringe beteekenis.

Het kon niet uitblijven, dat een en ander den nijver, de algast, de jaloerschheid, den ijde van een groot aantal Noord-Nederlandse architecten gaande maakte, van welke velen zich verbeeldden, veel beter en allicht vatbaar om kippenvel te krijgen, wanneer men hem spreekt van abdijen, bisschoppelijke paleizen en seminariën, vooral wanneer die op 's Rijks kosten worden gebouwd.

Dezelfde tactiek volgende, wierp men Cuypers ook naar het hoofd, dat hij trapgevletjes en trapfonteintjes bouwde en glazen in loed zette, alles afdouende bewijzen, dat hij de maatschappij trachthe terug te voeren naar de donkere middeleeuwen of naar Rome, hetgeen precies hetzelfde is.

Aldus wist men in die dagen Cuypers te plaatsen in een kunstmatige atmosfeer van reactie en ultramontanismus, zoodat vreesachtige naturen begonnen te aarzelen hem te naderen.

Toen de minister van Waterstaat, jhr. Klerck, begreep, dat niemand evengoed als Cuypers in staat was het Centraal Station te Amsterdam te bouwen, durfde hij hem de opdracht niet anders te geven dan met toevoeging van een strooman, den architect Van Gendt, die stiptelijk de helft der procenten heeft opgestreken.

Deze ministeriële diplomatiek bleek echter ontoereikend, want toen het station reeds een paar meter boven het maalveld uitstak, werden de geesten van de lieve collega's van dr. Cuypers wakker en werd het onbeschaamdste stuk vertoond, dat ik ooit in mijn leven zag.

De leden van het bestuur der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, met den voorzitter Muysken aan het hoofd, ondernam tegen dr. Cuypers' dienotabene vice-voorzitter was een sluw georganiseerde veldtocht, waarvan de strekking was de Tweede Kamer te verzoeken, het daarheen te leiden, dat aan Cuypers de verdere bouw van het station zou worden ontnomen! Men begon in de verschillende afdeelingen der Maatschappij verzoekschriften te doen tekenen, iets waarmede prof. Van Vloten zich belastte. Toen men op deze requesten de namen van een aantal stampers verzameld had, zou het hoofdbestuur volgen, en om aan de moeilijkheid te ontkomen van de aanwezigheid van dr. Cuypers als onder-voorzitter, werd het bestuur niet bijeengeroepen maar werden de leden per circulaire individueel uitgenodigd een adres aan de Kamer te onderteeken!

Deze struikrooversonderneming leed het jammerlijkst floacco. Langzamerhand was het groot publiek tot het besef gekomen, dat het gekeef tegen Cuypers' prestatie door zeer oncdale beweegredenen was ingegeven en werd men telkens verrast door de buitengewone waardering, welke Cuypers in het buitenland vond; het Royal Institute of British Architects vereerde hem zijn grote gouden medaille; het Fransche Instituut benoemde hem tot zijn correspondeerend lid, onderscheidingen, die nog nooit aan een Nederlandschen architect waren te heurt gevallen; dit alles stemde tot nadenken.

Het laatste ellendig optreden van een aantal fijne architecten, om tegen te gaan, dat aan Cuypers de restauratie der Grafelijke zaalen zou worden toevertrouwd, scheen aanvankelijk enig succes te hebben, toen in de Tweede Kamer met één stem meerderheid in die richting werd besloten, doch het gelukte mij desnietegenstaande dr. Cuypers in de restauratie-commissie te brengen, waarin hij weldra de hoofdrol vervulde, en gelukkig ook, want ik houd mijn hart vast, als ik bedenk, wat er van deze restauratie zou zijn geworden, indien Cuypers er niet bij geweest ware.

Ik heb bij al deze miseries wat lang stilgestaan, om beter het contrast te doen uitkomen met de laatste jaren. Het blad is thans heelemaal gekeerd en onze architecten zijn nu de eersten om Cuypers te prijzen, te loven, toe te juichen en te bewierooken.

Door de verlieden — en die zijn er gelukkig ten alle tijde in grootten getale geweest — geschiedt zulks uit volle overtuiging; bij de anderen weegt misschien eenigszins de gedachte, dat Cuypers op zijn ouden dag geen opdrachten meer zal aanvaarden, waarop zij zouden kunnen azen. Hoe dit zij, dr. Cuypers smaakt thans de voldoening, dat hij allerwege een groot man wordt genoemd, een Altmester, een voorbeeld voor zijn collega's, een glorie voor Nederland, enz. enz.

Het Museumgebouw, vroeger het doelwit van de giftigste pijlen, wordt thans erkend als een monument van den eersten rang, en de architecten vinden het nu zoo mooi, dat zij petitionementen organiseren om te voorkomen, dat aanbouwen het gezicht op een gedeelte van den achtergevel belemmeren.

Cuypers is altijd een groot philosoof geweest. Ik heb dikwijs gelegenheid gehad de sereniteit te bewonderen, waarmede hij de gemeenste aanvallen langs zijn koude kleederen liet aflopen, te bewonderen hoe hij de vuilste intriges met een medelijwend schouderophalen beantwoordde en hoe hij ter wille van het algemeen belang er in toestemde zitting te nemen in technische commissie naast sommigen zitter genepigste belagers!! in dit alles geleid en gesterk door zijn diepen Christelijken geest. Zulk een hoog karakter, dat zich teekt in de spreuk: „Doe wel en zie niet om”, heeft natuurlijk geen behoefte aan bloemen of aan wiervoek, maar toch moet het Cuypers een voldoening zijn, dat tegenwoordig de voortbrengselen van zijn onvermoeibaren arbeid allerengeprezen en bewonderd.

Hij mag daarbij bedenken, dat vele verdienstelijke mannen gestorven zijn voordat hun recht was gedaan en dat het derhalve een voorrecht is, wanneer het iemand gegeven wordt zijn eigen triomf bij te wonen.

16 Mei 1912. VICTOR DE STEERS.

DE BOUWVAKTENTOONSTELLING TE LEIPZIG IN 1913.

Over het doel der internationale bouwvaktentoonstelling te Leipzig 1913 is door Heinrich Pfeiffer, de zakelijke leider van de tentoonstelling, met medewerking van Baurat Enke, Oberbaurat Falun, Prof. Dr. Graul, Gardendirektor Hampel, Baurat Rothe, Stadtbauinspector Strobel, Oberbaurat Toller in Leipzig en geh. Baurat Wischel in Dresden, een vlagschrift uitgegeven, waaran wij het volgende uittreksel ontleenen.

Op een wereldtentoonstelling komt de grootsche strijd der volkeren op alle gebied van het moderne leven, tot uitdrukking. Maar toch vraagt men zich wel eens af, of door de algemeenheid der wereldtentoonstellingen, de afzonderlijke takken van industrie wel die plaats krijgen, die hen in verband met ons cultuurleven toekomen. Want het is duidelijk, dat men zich bij een algemeene wereldtentoonstelling, al is het beschikbare terrein nog zoo groot, toch zeer moet beperken.

Daarom, de moderne ontwikkeling dringt er toe, een bepaald gebied van ons gemeenschaps- of industrie leven, afzonderlijk op een groote wereldtentoonstelling te behandelen. De eerste wereld-specialtentoonstelling, in grooten stijl gehouden, was de internationale Hygiëtentoonstelling in Dresden 1911.

Zo heeft men dan nu in Leipzig het denkbeeld van wereldtentoonstelling voor bouw- en woningwezen te houden, om voor de eerste maal, en dan ook ineens goed,

voor de geheele wereld getuigenis af te leggen van de geweldige vooruitgangen op het gebied van het geheele bouwwezen. De cultuur der menschheid staat in intieme samenhang met het bouwwezen. De glistijnen van de cultuurontwikkeling hebben in alle tijden in de werken der bouwkunst hun verhevendste uitdrukking gevonden. Ook heden bestaat nog deze verhouding tuschen bouwontwikkeling en de geheele cultuur. Onze (n.m.l. de Duitse) sociale ontwikkeling was niet mogelijk geweest zonder den technischen vooruitgang op het gebied van het bouwvak. Evenzoo wekt het steeds groeien van het wereldverkeer het bouwwezen onophoudelijk tot nieuwe daden aan. De gedachte, een wereldtentoonstelling voor

bouw- en woningwezen te houden, kan men daarom als een echt kind van onzen tijd aanzien.

De internationale bouwvaktentoonstelling Leipzig 1913, die in alle kringen de levendigste belangstelling vindt, zal een oppervlakte krijgen groter dan die te Dresden en Brussel. Het terrein ligt buiten de Zuidoostkant van de stad, doch hooger, zoodat men een ver uitzicht heeft over de stad. De tentoonstellingsgebouwen liggen in een rijke tuinaanleg, verlevendigd door waterpartijen en fonteinen. Het geheel echter wordt bekroond door het

geweldig groote, monumentale bouwwerk, het meer dan 100 M. hoge „Völkerschlachtdenkmal”, dat de hoofdstraat van de tentoonstelling architectonische grootschalsluit, en een onovertroffen achtergrond vormt.

Men rekent op een buitengewoon groot aantal bezoekers, omdat behalve de grote mensen massa's, die 's jaarlijks naar de jaarmarkt komen, en de tallooze bezoekers, die tegenwoordig zullen zijn bij de onthulling van het „Völkerschlachtdenkmal”, er een onberekenbaar aantal vaklieden zullen komen.

De bouwtentoonstelling heeft zich tot opgaaf gesteld, een duidelijk, helder beeld van het gehele bouw- en woningwezen in zijn kunst-wetenschappelijke, zoowel als in sociale betekenis te geven.

De geweldige stof zal in goedgeordende en overzichtelijke wijze worden gegroepeerd, zodat de wijdverakte delen der bouw-industrie wetenschappelijke middelpunten krijgen, waardoor men kan zien hoe'n ontwikkeling door de wisselwerking tuschen theorie en praktijk is bereikt. De technische vorming zal door plannen en modellen laten zien welk belangrijk aandeel het heeft op de vooruitgang in het bouwwezen. (Let wel, 't is een Duitscher, die over *zijn* schoolwezen spreekt.) — Statistiek zal ook tot haar recht komen. — En zells tot oplossing van gewichtige vraagstukken, zoodals het aan nemingsstelsel, wil de tentoonstelling bijdragen.

Eindelijk is in uitzicht gesteld, de geschiedkundige ontwikkeling van het bouwwezen, en in geeigende gevallen ethnologische parallelen te geven.

Wij laten hier een overzicht van de groepeering volgen:

Afdeeling I. Bouwkunst.

Onderverdeeld in 8 groepen:

- a. stedenbouw;
- b. ondergrondsche werken;
- c. bovengrondsche
- d. kunstnijverheid en kunst van het inwendige;
- e. architectonische schilder- en beeldhouwkunst;
- f. tuin- en parkaanleg;
- g. kerkhoven;
- h. monumentale bouwkunst, monumentenbescherming, Heemschut, enz.

Afdeeling II. Bouwliteratuur, vakscholen en bureauaardelen;

onderverdeeld in 3 groepen:

- a. bouwlitteratuur en leermiddelen;
- b. bouwvakscholen;
- c. voorwerpen in gebruik op architectenbureaux.

Afdeeling III. Bouwstoffen, hun vervaardiging en gebruik;

onderverdeeld in 20 groepen:

- a. steen, steenbewerking en steensamenstelling;
- b. hout, bewerking en -samenstelling;
- c. ceramiek;
- d. kunststeen, terrazzo-mosaïk;
- e. beton en betonizer;
- f. stucadoorschanswerk;
- g. ijzer;
- h. asphalt, teerproducten;
- i. soleermateriaal;
- j. naadloose vloeren;
- k. tegels;
- l. metaalwerk;
- m. installatiën;
- n. verwarming;
- o. verlichting;
- p. glas;
- q. dakbedekkingen;
- r. schilderwerk;
- s. electriciteit;
- t. diversen.

Afdeeling IV. Machinen, werktuigen en gereedschap in het bouwvak, eveneens voor het maken en de bearbeitung van bouwstoffen en hun vervoer;

onderverdeeld in 6 groepen:

- a. machines tot hulp bij den bouw;
- b. machines voor steen- en glasbewerking;
- c. houtbewerking;

a. machines voor het winnen en verwerken van leem en klei;

e. machines voor metaalbewerking;

f. inrichtingen en hulpmiddelen voor het opslaan, tentoonstellen en verpakking van bouwmaterialen.

Afdeeling V. Grondverkoop, hypothekewezzen, verzekeringen en boekhouding.

Afdeeling VI. Bouwhygiëne voor woningen, fabrieken en straten, bescherming der werklieden, middelen tegen brand;

onderverdeeld in 6 groepen:

a. luchtververschings-, stofreinigings- en ontsmettings-inrichtingen en toestellen;

b. badinrichtingen, volksbaden, fabrieksbaden, wasch-inrichtingen, slaapzalen, kleerruimten, enz.

c. straatreinigingswezen;

d. kleeding voor den arbeider in zijn beroep, middelen tot beschutting tegen gevaar in zijn beroep, verbandkasten, draagbaren enz., inrichtingen om spijzen warm te houden, schaltlokalen enz.;

e. verzekeringen van allerlei soort;

f. middelen tegen brandgevaar.

Afdeeling VII. Tuin-, speel- en sportwezen.

Afdeeling VIII. Onderzoek van bouwmaterialen.

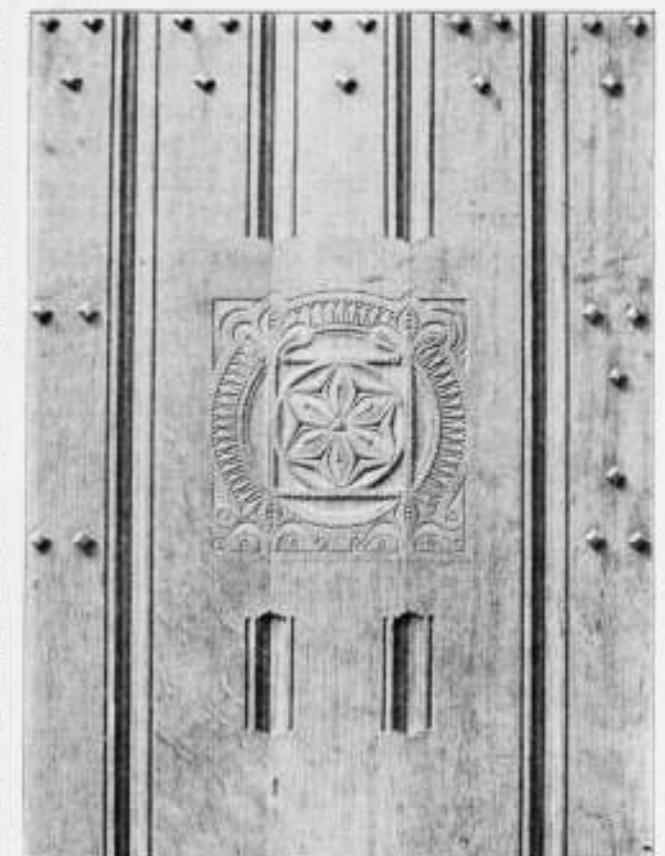
Zoals op bigaande kaart te zien is, neemt de tuinstad „Leipzig Marienbrunn“ een afzonderlijke plaats in. Het verlangen naar decentralisatie en naar één familie- en enkele huizen met tuin wordt tegenwoordig met recht dringender. Engeland heeft op dit gebied voorbeeldig werk geleverd. De tuinvoorstad, die een blijvende bestemming heeft, wordt door middel van een zweef- of éénraailspoor met de bouwtentoonstelling verbonden. Het zal een, uit gezondheids-, sociaal-, technisch en ästhetisch oogpunt goed voorbereide tuinstad worden, 85 huizen met tuin, meest voor één familie, uit de middelen minderbedeelde klassen. Er is ook aan gedacht een ziekenhuis, een voordrachts- en leeszaal, een moderne tuinhal, en daarbij aansluitend een luchtbad met rust-hallen voor de tentoonstellingsbezoekers te maken. Boven de kleedkamertjes van het luchtbad zullen zoveel mogelijk enige moderne schilderateliers worden ingericht, waarvanuit de schilder het ongedwongen, bewegende en rustende levende model kan bestudeeren.

Als een gelukkige samenloop moet worden aangezien het feit, dat in het tentoonstellingsjaar de eerste helft van het Leipziger hoofdstation, een van de geweldigste werken der moderne bouwkunst, voor het verkeer wordt opengesteld. Daar de tweede helft nog in aanbouw is, zal men een belangwekkend gezicht in het ontstaan van dit grootsche bouwwerk hebben. Dit station zal een der grootste van de bestaande stations worden. Het ontvangstgebouw krijgt een gevallengte van 300 M. Op de toekomstige 26 perrons kunnen tegelijkertijd 39 aankomende en vertrekende treinen plaats vinden.

Van de architectonische werking kan men zich door het volgende enige voorstelling vormen. De overdekking van de perronhallen, waarvan de top der boog 20 M. boven de sporen komt te liggen, zal in ijzerconstructie worden uitgevoerd, terwijl het 30 M. boven het dwars-perron opstijgende dak van cementijzer zal worden. Deze overspanning zal een bezienswaardigheid zijn, daer nog nooit een cementijzeren gewelf in zulk een geweldige almeting is uitgevoerd geworden. Voor de grootsche aangeleg van het station mogen volgende cijfers nog spreken: 161.000 M² is alleen het grondvlak van het ontvangstgebouw, terwijl de inhoud 3/4 miljoen M³ is. De perrons en de bijgebouwen beslaan een oppervlakte van 82.000 M².

Ingang van de Pavilions aan de Da Costakade te Amsterdam;
Architect: A. J. Joling.

Detail van den Ingang:
bedelswerk van M. J. Hack.

De werken met dit station samenhangende hebben 135 miljoen Mark gekost.

Uit dit korte overzicht zien wij, dat de tentoonstelling het volgende jaar in Leipzig, er een zal zijn, eenig in haar soort. De wereld zal daar kunnen zien welk een belangrijke rol de bouwkunst weer in onze samenleving gaat spelen.

J. DE M.

RECTIFICATIE.

Wij ontvingen van den Heer C. N. van Goor de volgende rectificatie:

In het stukje (zie voorgaand nummer) over de verhouding van op- en aantreden van trappen is een foutje ingeslopen, dat ik gauwne gerezificeerd had.

In de formule, waaraan de verhoudingen van Prof. Gugel zijn ontleend, moet het getal 62 door 60 vervangen worden. Evenwel worden ook de getallen 61 en 62 gebruikt, doch allen met even weinig goede uitslag.

HET KUNSTENAARSHUIS VAN NEDERLAND.

HET VERBOND DER NEDERLANDSCHE KUNSTENAARSCHAP.

„Het Verbond kan een groot, nuttig en machtig lichaam worden, de vertegenwoordiger bij uitnemendheid van de Nederlandse Kunst — mits het Verbond een zetel hebbé, een waardig Huis, dat spreekt tot de massa des volks, zoowel als tot de stedelijke en rijksoverheden, van het gegrond bewustzijn, het groeiend aanzien van de Kunstenars in Nederland.“

Dit zijn de woorden waarmee de heer Herman Robbers

zijn beschouwing over het Kunstenaarshuis in „Architectura“ No. 20 van 18 Mei besluit.

De beschouwing zelf is er op gericht den leden van het Verbond van Nederl. Kunstenarsvereenigingen het inzicht te verhelderen in den financiëlen grondslag die de oprichting van het Huis kan waarborgen, op grond waarvan zij zouden moeten besluiten hun deel bij te dragen in de noodige garantie voor den dienst der geldlening groot f 350.000; waarvoor nodig zijn 250 belangstellenden die zich gedurende een 15 tal jaren gezamenlijk garant willen stellen voor de geregelde betaling van een som van f 25.000. Aangenomen dus dat de garanten deze som zouden hebben te betalen; dan zou ieder hunner persoonlijk aansprakelijk zijn voor ten hoogste f 100 per jaar.

Over dit bedrag strekt zich echter pas de aangenomen aansprakelijkheid uit indien de inkomsten van het huis welke geraamd worden op ten minste f 90.000's jaars, f 52.000 minder zouden blijken te bedragen, dus bijna 60% beneden de ramming zouden blijven. De kennismaking met de exploitatie-begroting heeft mij de overtuiging gegeven dat dit verschijnsel veilig als uitgesloten mag worden beschouwd; zoodat nimmer een garant voor f 100 zal worden aangesproken. Hoe groot dit bedrag dan wel zou kunnen zijn waag ik niet te becijferen; doch mijns inziens zal dit, zeer buitengewone omstandigheden buiten rekening gelaten, nimmer, en dan nog bij hooge uitzondering, boven 50% stijgen. De heer Robbers heeft dus waarlijk met getracht de zaak te optimistisch voor te stellen.

Na deze zakelijke overwegingen gelden voor ons, leden van het Verbond, andere waardoor w'ons gedrongen voelen ons deel bij te dragen tot de stichting van het Huis. Die overweging is vervat in den aanhef van deze regels, de woorden van den heer Robbers.

Als leden van het Verbond behoeven wij een zetel, één — het centraal punt, het centrum onzer gemeenschappelijke kracht, het uitgangspunt onzer gemeenschappelijke acties —, ons eigen huis.

Zoodra het groot belang, de onschathbare waarde van centraliteit tot ons is doorgedrongen, het begrip van één grote eenheid in de Nederlandsche Kunstenierschap bij ieder onzer levendig is geworden; dan zullen wij in het Verbondshuis ons huis herkennen en een steentje *wijlen* bijdragen tot zine schepping.

Het schijnt dat dit begrip bij de zusterkunsten reeds meer en beter grond gevonden heeft dan bij onze vakgenooten, te oordeelen althans naar het percentage waarmede onze groep vertegenwoordigd is in de lijst der reeds ingeschreven garanten.

Dit is, naar 'k veronderstel, echter niet hierom, niet uit gebrek aan belangstelling; doch meer omdat men geen haast gemaakt heeft met het inzenden van de betreffende biljetten.

Men stelle echter niet langer uit, men redeneert niet uitsluitend zakelijk, men late ook zijn kunsteniersgevoel medespreken en vooral: men late niet al zijn enthousiasme fijnmekken door al te zakelijke overwegingen.

Wil men nog eerst wat meer van de zaken weten, men vraag den heer Herman Robbers, Wanningstraat 19 te Amsterdam, toezending van de bekende brochure, de begroting der exploitatie en vooral ook een intekenbiljet, of meer, voor een garantie tot ten hoogste /100 en helpe aldus de verriging van ons huis bespoedigen.

G. J. RUTGERS.

INGEZONDEN

EENIGE VRAGEN BETREFFENDE DE GASPRIJSVRAAG EN HARE BEOORDEELING.

Bij het bezien der inzendingen kwam de vraag bij mij op. Is het verdedigbaar ten opzichte van de andere inzenders dat aan het best geoordeelde ontwerp de eerste prijs is toegekend en wel op grond van de volgende overwegingen.

Zoals van zelf spreekt heeft de jury hare eischen hoog gesteld, zoodat slechts enkelen in een gelukkig geslaagd werk daarauw zouden kunnen beantwoorden. De critiek in het rapport uitgesproken is dan ook raak, vaak onmeedogenloos. Goede kwaliteiten worden amper genoemd, zwakheden streng gegeeseld.

Waar nu het hoogste geëischt wordt, mogen daar bij een eersten prijs die zwakheden (eveneens in het rapport genoemd) worden ter zijde gesteld. Zou het ten opzichte der anderen juister geweest zijn om die redenen den eersten prijs niet toe te kennen.

Bovendien gaf een andere overweging mij stof tot deze vraag. „Is oorspronkelijkheid in het ontwerp mede een eisch geweest bij de beoordeeling". Het begrip oorspronkelijkheid is rekbare en ieder is in zekere mate beïnvloed door voorgangers of door een vroegere kunstuitleg, doch de overeenkomst in de figuurlijke voorstelling van het eerste ontwerp met figuren uit de beschrijving der bestuurszaal van den A. N. D. B. o.a. de vrijheidsguur is m.i. zoo treffend zij het dan ook in zwakkere vorm en de omlijsting plus de indeeling van het geheel zoo in hetzelfde karakter van het biljet voor „de Centrale" dat wij moeten vragen. „Is dit ontwerp

beïnvloed door het werk van den heer Roland Holst of is het brutal weg copie". Het ontwerp geeft ontzaglijk den indruk van een mooi werk en staat als zoodanig vooraan, doch het trof mij dat het eerder een muurschildering kon zijn dan een reclame biljet voor de straat, dat, hoe beschuld ook van expressie den voorbijganger niet in onwetenheid mag laten, vooral in het opschrift, betreffende de bedoeling der reclame. Ook hier kan enige wijziging ingebracht, doch zou op deze wijze doorgaande niet nog een enkel ander ontwerp tot een goed biljet te verwerken zijn.

Hoewel het niet de gewoonte is op een jury beoordeeling te interpelleeren meen ik het van actueel belang tot het vormen van zuivere denkbeelden deze vragen en beschouwingen in dezen vorm onder de aandacht der Jury te brengen.

Amsterdam 24-5-12. J. B. HEUKELOM.

BOEKBESPREKING.

DAKBEDEKKINGEN, DOOR E. J. ROTHEIJZEN, UITGAVE VAN MANTGEM EN DE DOES. (250 PAG., PRIJS f 1.00.)

In veertien hoofdstukken behandelt de schrijver het vink-onderdeel: „dakbedekkingen", onderscheiden naar den aard en het toe te passen materiaal in even zoovele soorten of constructies.

In het eerste is de gebalken pan aan de orde als de meest bekende en meest toegepaste bedekking, in de tweede plaats gevolgd door de cementpannen; vervolgens de leien als natuursteen en de kunstleien (eternit). Dan volgen de metalen, zinken, looden en koperen daken; en na die van asphaltpapier, houtcement en cementmastiek, de ijzeren, vervolgens de glazen. Daarna volgen niet stroo, hout en ten slotte gewapend beton; terwijl deze alle nog 's in het laatste hoofdstuk de revue passeren in algemene beschouwingen; waarop nog een aantal tabellen volgen met betrekking tot hellingen, formaten en gewichten. Het onderwerp is vrijwel volledig behandeld.

Bij elke toepassing, afgeleid van den aard van het materiaal, zijn meerdere afbeeldingen gegeven, meerendels van bekende constructies. Voor gevorderden in de praktijk geeft bijgevolg dit boek dus weinig nieuws. Het kan evenwel voor dezen zijn nut hebben doordat het de vaak achtelos voorbijgane eenvoudige zaken, waarvan echter toch de deugdelijkheid van het bouwwerk grootendeels afhangt, duidelijk naar voren brengt.

Echter voor deze categorie onzer vakgenooten is het boek niet geschreven. De schrijver zegt n.l. in diens voorbericht o.m.: „Dit boekje is in de eerste plaats bestemd voor den manstaanden bouwkundige. Het is van algemene bekendheid, dat de kennis der dakbedekkingen bij vele bouwkundigen heel wat te wenschen overlaat. In dit werkje wenschen we een beknopte verhandeling daarover te geven; zoodat we vertrouwen, dat na bestudeering de opzichter voor toepassing in de praktijk voldoende kennis zal hebben verkregen om de constructie goed te doen uitvoeren. Studeerenden voor de examens, ingesteld door de Mij. tot Bev. der Bouwk. en voor sommige middelbare teekenacten kunnen in dit werkje alles betreffende dit onderwerp vinden, wat zij voor deze examens hebben te weten". Men moge het met sommige der aangegeven samenstellingen en ondergeschikte details niet eens zijn, zonder twijfel zal ieder practicus het boekje wenschen in de handen van zijn jongere broeders, die er zeker hun voordeel mee zullen weten te doen.

R.

ALEXANDER KOCH'S HANDBUCH NEUZEITLICHER WOHNUNGS-KULTUR, BAND „SCHLAFZIMMER", 180 pag., ruim 200 afbeeldingen, prijs 10 M., in prachtband 12 M.

Bij den uitgever Alexander Koch, te Darmstadt, zullen achteren volgens een aantal deelen verschijnen, tezamen vormende een „Handbuch neuzeitlicher Wohnungs-kultur". Dit boek, dat in een zeer groot aantal afbeeldingen getuigt van het wezen der hedendaagsche Duitsche interieurkunst, vertegenwoordigd door Duitschland's meest be- en erkende kunstenaars, heeft tendoel het koopkrachtig publiek tot het klare inzicht te brengen van hoe hunne binnenuizen niet, en hoe deze wel moeten zijn, en om in steeds wijder kring het begrip te verleven-digen omtrent technische en aesthetische kwaliteiten van de betere soorten der dagelijksche gebruikssartikelen en de inrichting der woning.

Tot dit doel verscheen zooeven, als eerste van de serie, de band „Schlafzimmer" inhoudende een keur van slaapkamers, kleedkamers, logeer- en kinderkamers, badkamers, enz. enz. van kunstenaars als prof. P. Behrens, K. Bertsch, Campbell, prof. J. Hoffmann, prof. G. Metzendorf, prof. Kolo Moser, prof. Albin Müller, Dr. K. Muthesius, prof. A. Niemeyer, prof. Bruno Paul, prof. R. Riemerschmid, prof. E. v. Seidl, C. Witzmann en vele anderen.

Zoooveel artisten, zoooveel verscheidenheid.

In dezen band zijn afgebeeld zeer kostbare interieurs, kostbare, minder kostbare en ook eenvoudige inrichtingen. Vooral dit laatste kan van belang zijn; wij velen nog steeds van mening zijn, dat goed, mooi en kostbaar in het meubel volstrekt onafscheidelijk zijn. Men kan immers voor matigen prijs ook een goed meubel gekocht krijgen — en goed is in die geval meestal mooi ook. Ten slotte zij vermeld, dat de technische uitvoering van het boek vol prenten weinig te wenschen overlaat.

Met hoeveel waardering wijdt alles ook beschouwen, toch blijve niet achterwege, dat hetgeen onze oostelijke naburen ons te zien geven niet ons Hollandsch gevoel kan bevrugden, en we toch een andere gewaarwording ondergaan als we werk zien van onze Hollanders van den eersten rang. Veilig meenen we te mogen zeggen, dat deze in het „neuzeitliche" verder zijn.

R.

OUD-RUSSISCHE BOUWKUNST.

Een onlangs door den Architect Scheurembrandt voor een Berlijnsche Architectenvereeniging gehouden voordracht geeft, volgens de „Bouwwereld", een belangwekkend overzicht van Oud-Russische Bouwkunst. De spr. wees er op, dat in de kunstliteratuur tot nu toe niets over de nationale Russische architectuur te vinden is, en dat ook nergens aan de Hoogeschoolniets positiefs over dit onderwerp gezegd wordt. Over het algemeen wordt een echt Russisch bouwtype niet erkend. Bij geblek aan betere gegevens wordt de Oud-Russische architectuur meer als een slechte Byzantijnsche bouwkunst beschouwd. Op grond van zijn jarenlang werken in Rusland, waarbij hij ijverig studies gemaakt heeft en rijke ervaringen opgedaan, noemde spr. deze opvattingen foutief en bewees dat door talrijke lichtbeelden.

Er bestaat, volgens spr., een groot onderscheid tussen de Noord- en Zuid-Russische architectuur. In het hoge Noorden, voornamelijk in de Gouvernementen Archangel, Wologda, Olonetz, Nowgorod en aan de oevers en op de eilanden der Witte Zee, aan de Duna, vindt het zuiver Russisch bouwtype zijn oorsprong. Hier heeft het zich van de rode tot de rode eeuw van het primitiefste begin tot een verbluffende kunstuitleg, ja, tot een waarlijk monumentale nationaal-Russisch kunst ont-

wikkeld. Uit de lichtbeelden van Oud-Russische houten kerken met hunne artistieke en juist aangebrachte ver-sieringen, bleek een buitengewone kundigheid van den Russischen timmerman, welke bekwaamheid tot dusver onbekend was. Spr. vestigde de aandacht op het ver-bazingwekkende kunnen dezer natuurmensen bij de behandeling hunner architectonische details. Hunne kunstvaardigheid wekt nog meer bewondering, wanneer men bedenkt dat de Noord-Russische timmerlieden niet met potlood en papier konden omgaan en slechts met primitieve werktuigen uit het ruwe hout die prachtige architectonische versieringen aan de omlijstingen van deuren en vensters der kerken, aan de uitwerking van het interieur en aan de zoogenoemde „koningspoort" schiepen. Het is zeer te betreuren dat onze musea geen der artistieke houtsnijwerken uit het Noorden en eigenlijk geen voorbeelden van de zo rijke en veelzijdige Russische kunstnijverheid bezitten, hoewel het nu nog mogelijk zou zijn mooie kisten, spinnwiel, kasten, gedreven metalen voorwerpen, majolika's, emails, weef-sels, borduurwerken, enz. daer te krijgen. De bouwkunst, die uit het Noorden van Rusland stamt, heeft door haar artistieke ontwikkeling als voorbeeld gediend voor de grote nationaal-Russische stijl die de grote gebouwen te Moskou en in andere steden schiep. Deze stijl heeft niets gemeen met de Byzantijnsche bouwkunst.

De invloed van deze is wel in enige fragmenten en motieven waar te nemen; doch deze is niet zeer diep doorgedrongen. De toepassing van aan de Byzantijnsche kunst ontleende motieven vond slechts plaats naast, en onderschikt aan, de zelfstandige ontwikkeling van den houtbouw. Bij de grote bouwwerken is hun invloed nauwelijks merkbaar. Men moet dit daartuun toeschrijven dat de Byzantijnen geen gebruik maakten van den houtbouw en hunne architectuur zich ook voor deze bouwwijze niet leende.

De veel verspreide mening dat het Oud Russisch boerenhuis uit Finland stamt, weerlegde spr. en toonde dit aan de hand van lichtbeelden aan. Daarentegen kon hij in de Zuid-Russische grenslanden een bepaald invloed van West-Europa aanwijzen. Het karakter dezer bouwwerken is echter in beginsel afwijkend van die in Noord-Russland, zoowel in de plattegronden als in het uitwendige.

De veel verspreide mening dat het Oud Russisch boerenhuis uit Finland stamt, weerlegde spr. en toonde dit aan de hand van lichtbeelden aan. Daarentegen kon hij in de Zuid-Russische grenslanden een bepaald invloed van West-Europa aanwijzen. Het karakter dezer bouwwerken is echter in beginsel afwijkend van die in Noord-Russland, zoowel in de plattegronden als in het uitwendige.

VAN ALLERLEI AARD.

Wij lezen in „de Telegraaf":

LIT DE ARCHITECTENWERELD.

R. en W. van de gemeente Rotterdam hebben lichtbeelden van max uitgebreid, om een ontwerp in te zetten voor den stadhuisbouw. Zij hebben evenwel niet uitgenoegd den architect. Berlage. Daarop is er een adres aan den Rotterdamschen raad gericht, waarbij een groot aantal Nld. bouwkundigen enz. hun opinie uitstort.

En nu komt het, door een interpelleratie in den Rotterdamschen raad van den heer Spieren, dat R. en W. aldus gehandeld hebben op advies van de jury in zake de prijsvraag, welke jury bestaat uit bekende Nld. architecten. Tavenne is aangewezen mit het dictat in den raad, dat niet is uitgesloten de „richting" in de Nld. bouwkunst tegenoverstaand, maar de personen van den architect, die daarin het meest op dat voorzichtige is geraden.

Na valien er in deze opmerkelijke zaak twee dingen te constateren, waarop ik wijs wil. Ten eerste schijnt het mij toe, dat het opgetreden in deze van R. en W. zeer bedenkelijk is. Immers, openbarende, dat zij geheld gehandeld hebben op advies van de jury, trachten zij de verantwoordelijkheid voor hun raad te schuilen op het adviseerend ischaam. En de adviseer die de jury hier over personen gaf, waren uiteraard vertrouwelijk. Laatbij komt dat nu R. en W. eigen-

Ijk verplicht zijn de namen der leden van de jury, die misschien als minderheid (we kunnen toch niet aannemen dat Berlage niet aangekomen is) te kennen gegeven moet worden.

Als B. en W., dat niet doen, is het de minderheid van de juryleden niet kwaad te nemen als zij het zelf doen.

De tweede zaak, die ik wil constateren, is nog van meer gewicht. Een jury van kunstenaars van naam stelt in haar advies, aanheidend de Nederlandsche architecten, die, naar haar inziening, het meest in staat zijn een schoon en goed project voor den stadhuisbouw te maken, w't den bouwmeester, die jarenlang een voorganger en leider onder moderne architectuur is geweest, die nu zijn terugkomst uit het Dollarland, waar hij lessingen over bouwkunst hield, door zijn enthousiaste collega's waarminder verschillende leden der onderhavige jury, in bewijsrook en wiens gesproken of gescreven woord door ons pers voor den volle herhaald wordt.

Toen ik in het voorjaar van 1911 wees op 't verdwenen vertrouwen in de leiders onder bouwkunst, kan ik toch nog niet vermoeden, dat nou kunnen gekomen wat nu plaats groep en wat met geen duizend artikelen van schrijvende architecten is gedaan te maken, zelfs al bownen zij niet.

En nu de Rotterdamse jury, hunnen vermaarden collega's buiten den wedstrijd hebben gesloten, zijn zij verplicht daarvan een behoorlijk beredeneerde verklaring te geven.

EEN NIEUW PARK TE AMSTERDAM.

Naar "de Telegraaf" vernuist heeft de Gouvernementsraad in zijn geheime zitting van Woensdagavond, 22 doer, in beginnis besloten tot den aanleg van een park met rots- en waterpartijen om het dusgenaamde Nieuw diep, gelijk bij het Loosengskanaal. B. en W. stellen den Raad voor f. 450.000 voor dit doel uit te trekken, verdeeld over drieënige dienstjaren.

PRIJSVRAAG VOOR EEN STADION DER MIJ. "HET NEDERLANDSCHE SPORTPARK" TE AMSTERDAM.

Vraag 44. De gebouwen van het Sportpark moeten onder de tribunes of amphitheater ontstaan worden en het Stadion moet omgeven zijn door brede wegen, moet er dan een weg voor de tribunes of amphitheater terrein Stadion, of voor de clublokalen (terrein Sportpark) geprojecteerd worden?

Antw. Den vraag wordt door de Jury niet begrepen.

Vraag 45. Mogen de *brede* wegen (art. 13, 1) die het Stadion mogen omgeven, allen worden afgenoem van het terrein dat 125 M. breed is? (Zie eerste gedachte van vraag 9, twekh m.t. niet beantwoord is).

Zoo ja. Kan dan een minimum-maat voor de breedte dieser wegen ook worden aangegeven, daar het begrip "breed" zeer uiteenlopend is, en de maat van 125 M. verminderd met 86 M. nu juist niet ter voorzijde moevelijk vrij laat.

Antw. Zie vraag 9 en vraag 26. De maat der wegen zal door elk ontwerper moeten worden bepaald in verband met de capaciteit welke in zijn ontwerp aan den weg gesteld is.

Vraag 46. Uitdrukkelijk wordt verklaard dat "de promenoir van het middenveld door ijscoer afsluitingen moet zijn gescheiden".

Over de ze rango tribune en het amphitheater der staanplaatsen, eveneens beginnend op het niveau van het middenveld hierop onmiddellijk volgend, wordt niets gezegd. Moet dit ook worden afgemeiden?

Zoo ja. Hoe? of staat dit den ontwerper vrij?

Antw. Uit het programma en het antwoord op de vragen 4 en 29 volgt de noodzakelijkheid der bedoelde afscheidingen welke niet van ijer behoeven te zijn.

Vraag 47. Kan worden aangenomen, dat het terrein, begrensd tussen de beide, op de situatie, aangegeven in gangswegen van 50 M. Amstelveense weg en Sportersstraat wordt behouwd?

Antw. Omtrent dit terrein kan niets worden medegedeeld.

Vraag 48. Het door de tribunes omgeven grasveld moet zijn 130 X 86 M., het voorhalveld is een rechthoek van 110 X 76 M.; moet nu de omliggende zaan niet gegeven zijn met het oog op weilloopen s.d. of moet het geheel den rechthoekvorm behouden?

Antw. Zie vraag 10, 11, 24, 25, 35.

Vraag 49. Moot het voorplein enkel voor het Stadion ontworpen

worden, of over de geheele breedte van het terrein d. l. toegankelijk vanaf de beide toegangswegen zijn?

Antw. Zie vraag 26, 37.

Vraag 50. Wonden eventueele concours hippique op het achtergelegen terrein georganiseerd?

Antw. Zie vraag 16, 38.

Vraag 51. Hoeveel percent van de totale breedte van 125 M. wordt verstaan met het teeken plus minus of min. hoeveel is de totale breedte van het terrein waarop het Stadion moet staan, dus niet de omringende wegen inbegrepen?

Antw. Zie vraag 16, 27.

Vraag 52. Mag licht geschept worden van het terrein ten Zaide?

Antw. Ja.

Vraag 53. Mogen de kleellokalen geleidelijk onder de tribunes, gediepsch vrijstaand, doch binnen het voor het Stadion bestemde terrein geprojecteerd worden?

Antw. Zie programma.

Namen de Jury,

J. H. W. LELIJDAN.

EENE "ARCHITEKTEN"-ADVERTENTIE.

In het "Alg. Hsl." van 8 Mei 11, prijkte, voor zoover ons bekend, voor de eerste maal, de advertentie waarbij een bewoner van Apeldoorn (die zich met naam en toonaam teekent en zich tevens de qualificatie van architect toekent) bekend maakt: "Omgeraktekende houdt zich voor het ontwerpen en uitvoeren van Bouwplannen ten eerste aanbevolen".

In dat geraal verkeerten vele, maar dat is nog geen reden het in de krant te zetten. Althans niet voor hen, die zich soever "architect" gevoelen, dat zij zich aan de opvattingen van hun stand willen houden. Dat "noblesse oblige" betekent voor den architect, evenals voor den dokter en den advocaat, nu eenmaal o.a. dat hij niet adverteert. Dit schijnt nog steeds niet algemeen — en ook niet bij het publiek — te zijn doorgedragen.

(Romme)

Het raadslid, de heer Speckman, schrijft in "Het Volk" over de uitsluiting van Berlage bij de prijsvraag voor het raadhuis:

"Naar mij thans van eenige zijde, die ik als goed ingelijst beschouw, wordt medegedeeld, hoeft in de eerste vergadering der jury, waar de uitvoeringen zijn vastgesteld, Berlage evenveel stemmen gehad als de hoogste der overige architecten. Doch daarna is indrukkelijk aan de jury te kennen gegeven, dat het genootschapsbestuur Berlage *in geen geval* wenchte en werd disconvenieentig verrucht, staande bij het nader opennaken der uitvoering te houden."

Zoo was het mogelijk geworden, dat de burgemeester in de raadsvergadering kon zeggen: "Het genootschapsbestuur heeft de voordracht gevuld", terwijl toch in werkelijkheid Berlage *wel* door het genootschapsbestuur werd geweerd.

* * *

De levering van het benodigde Hang- en sluitwerk voor het gebouw der Firma Hirsch & Cie. te Amsterdam, is opgedragen aan de Firma J. M. de Vries aldaar.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Neders. Landbouwvereeniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Boerderijen: programma's in No. 9, inlevering 1 Januari 1913.

II. SPORTSTADION.
Programma in No. 19, inlevering 13 Juli 1912.

INHOUD: Ledenvergadering van de Utrechtsche Club, — Dr. P. J. H. Cuypers, — De Bonivaktentoestelling te Leipzig 1913, — Rectificatie, — Het Kunstaarschuis van Nederland, — Ingelandse Boekbesprekking, — Oud-Russische bouwkunst, — Van allerlei aard, — Prijsvragen.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk "De Architect" en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, "Parkzicht", Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad "Architectura": in Nederland f. 1.60 per kwartaal; buiten Nederland f. 1.10,— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, Idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad "Architectura": 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het orgaan wordt wekelijks gratis toegevoerd aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f. 12,—, voor huishoudleden f. 7.50 en voor aspirantleden f. 5.—. Donateurs zijn zij die minstens f. 20,— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad "Architectura" en het plaatwerk "De Architect".

Voor alles betreffende de verkoop van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgever.

ARCHITECTURA

ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUIM, LEIDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BEYER, WARMoesstraat 174b, AMSTERDAM.

Ons Bestuur ontving de volgende brieven.

Amsterdam, 24 Mei 1912.

Aan de Besturen der Constituerende Vereenigingen, WelEdelgeb. Heeren,

In aansluiting op ons advies van den 7en dezer, heeft de Permanente Prijsvraag-Commissie de eer U in kennis te stellen dat zij den 2en dezer van het bestuur der Maatschappij Nederlandsch Sportpark te Amsterdam het bericht ontving dat het door haar gewenschte aanvulling van art. 3 van het programma, omtrent de schadeloosstelling uit te keeren bij het niet voor uitvoering aanwijzen van het door de jury als eerste aangezweven ontwerp, *niet wil aanbrengen*.

Aangezien de Commissie aan het slot van voornoemd advies de *voorzwaarde* stelde dat tot mededeling aan de prijsvraag kon worden geadviseerd indien werd tegemoet gekomen aan de door haar gemaakte bedenkingen, en dit nu, althans wat betreft de afwijking van het artikel der A. R. aangaande de hiervoren bedoelde schadeloosstelling, door het Bestuur voornoemd zonder oogaaf van redenen wordt geweigerd, ziet de Commissie, zeer tot haar leedwezen, zich verplicht de mededeling aan deze prijsvraag *te ontraden*.

Zij vindt vervolgens in het feit dat de architect-juryleden medewerken aan de samenstelling van een prijsvraag-programma dat op een belangrijk punt in strijd is met de A. R., aanleiding om in een nader aan de Constituerende Vereenigingen uit te brengen advies, daarop terug te komen.

De Permanente Prijsvraag-Commissie

w.g. A. SAEM G.BZN., Voorzitter

" C. N. VAN GOOR, Secretaris.

" PAUL J. DE JONGH, Penningmeester.

Aan de Besturen der Constituerende Vereenigingen, WelEd. geb. Heeren,

Gevolg gevend aan haar voornemen, uitgedrukt in de laatste alinea van het advies, dat de P.P.C. U dd. 24 Mei inzake de prijsvraag van een Stadion deed toekomen, heeft zij de eer U het volgende onder de aandacht te brengen.

De P.P.C. moet tot haar leedwezen constateeren dat het haar herhaaldelijk is gebleken dat niet overal het juiste begrip omtrent strekking en doel der algemene prijsvraagregels en de noodzakelijkheid om de naleving daarvan te bevorderen, voldoende is doorgedragen; zelfs niet in de kringen der architecten die als leden

der Vereenigingen, die de totstandkoming der regelen bewerkten, in de eerste plaats geroepen geacht kunnen worden, daarvoor te waken.

De P.P.C. kan zich voorstellen dat in de kringen van leken, en vooral van hen op wier weg het, (dank zij hunne maatschappelijke positie) kan liggen prijsvragen uit te schrijven, tegenkanting wordt ondervonden tegen de beperking die de A.R. aan hunne vrijheid en gewoonte om geheel en al naar eigen inzicht en goeddunken te handelen, opleggen.

Dit tegenstand is niet onbegrijpelijk bij hen die in een prijsvraag niet meer zien dan een middel om langs den weg van concurrentie voor den laagsten prijs het beste te verkrijgen wat voor een bepaald doel verkrijgbaar is.

De verregaande willekeur die dan ook voor kort te dezen opzichte nog heerscht, waardoor op de meest cynische wijze de werkkracht van den prijsvraagbeantwoorden den architecten werd geëxplodeerd, het volkomen gemis van een code waarnaar prijsvraagontwerpen en mededinger, zoowel als de jury, zich kon richten, aan welk gebruik, zoo menig onverklaarbaar prijsvraaggekibbel te danken was; en dat de spreekwoordelijke oneensgezindheid der architecten zoo wereldkundig maakte, waren aanleiding voor de bouwkundige vereenigingen, op dit punt wat orde te scheppen en leiden tot de vaststelling der algemene prijsvraagregels, in hun tegenwoordigen, U bekenden vorm.

Het is duidelijk dat deze codificatie die *in beginsel* zowel de rechten van den loyalen prijsvraagontwerper als van den loyalen mededinger waarborgt, niet volmaakt is, dat niet alle mogelijke gevallen daarbij voorzien zijn, dat gedurende blijkt dat aanvulling der bepalingen gewenscht is en dat vooral de *toepassing* met tact behoort te geschieden. En in overeenstemming hiermede is aan de door de Constituerende Vereenigingen, in 't leven geroepen Permanente Prijsvraag-Commissie een uitgebreide volmacht gegeven om namens haar, naar beste weten en inzicht voor de handhaving van de regels der algemene regelen te waken, zonder daarbij zoo gebonden te zijn, als een college ambtenaren aan een verordening.

Waar nu prijsvraagontwerpers, die de voorlichting van architecten inroepen voor de samenstelling van een prijsvraag-programma uit den aard der zaak, naar het oude regime, allicht geneigd zijn, bepalingen in het programma te doen opnemen, die in strijd zijn met de A.R.; is verschil van inzicht met de architecten, die geroepen zijn de A.R. te handhaven, geenszins uitgesloten, en zou

het voor de hand liggen dat in zulke gevallen, die architecten zich wenden tot de P. P. C. die uit den aard van haar functie en werkzaamheid, het aangewezen lichaam is zulk een advies te geven.

Gedurig echter komt de P. P. C. tot de ervaring, dat architecten, die als jurylid medewerkten aan de voorbereiding van een prijsvraag zich er toe leenen belangrijke bepalingen der A. R. ter zijde te stellen zoodoende o.a. uit ons advies in zake het Stadion bleek waardoor zij niet alleen het gezag der door hun vakvereeniging ingestelde regeling ondermijnen, doch ook de P. P. C. in hooge mate in de uitvoering van haar taak bemoeilijken. En verbijsterend mag het genoemd worden, dat in een door de pers bijgewoonde vergadering door architecten over de A. R. wordt gesproken op eene wijze, die van een merkwaardige geringschatting getuigt voor een regeling, die in 't belang van het vak en zijn beoefenaars door hun eigen vakvereeniging werd tot stand gebracht. Het komt dan ook de P. P. C. noodzakelijk voor, dat op enigerlei wijze door de Constituerende Vereenigingen hiertegen wordt opgetreden, en het besef worde gewekt dat van geen vakorganisatie kracht kan uitgaan, zonder dat de leden zich gewennen de door de organisatie vast gestelde wetten en regelingen te eerlijden.

De Commissie meent aan u over te moeten laten te bepalen langs welken weg verbetering op dit punt moet worden aangebracht, zonder welke zij zich niet in staat acht haar taak naar behoren te blijven vervullen.

De Permanente Prijsvraag Commissie:
w. g. A. S. M. G. Bzn., Voorzitter
C. N. VAN GOOR, Secretaris
P. J. DE JONGH, Penningm.

Amsterdam, 29 Mei 1912.

Naar aanleiding van bovenvermeld advies en het schrijven der P. P. C. van 29 Mei 11, zullen de besturen der Constituerende Vereenigingen met de P. P. C. in de volgende week vergaderen.

DE PRIJSVRAGEN.

Sedert de Algemeene Regelen voor Nationale Prijsvragen door onze belangrijkste verenigingen vastgesteld werden, zijn reeds enige voorname prijsvragen uitgeschreven en overeenkomstig de bepalingen dier Alg. Reg. aan het voordeel van de zood goed werkende Permanente Prijsvraag Commissie onderworpen geweest. Herhaaldelijk heeft deze Commissie gunstigen invloed op de programma's van prijsvragen uitgesloend of werdenbare adviezen door de bouwkundige verenigingen met waardeering ontvangen en opgevolgd.

De instelling en de vrij goed gelukkende handhaving der Alg. Regelen zijn een uitdrukking geweest van het ook in onze kringen meer en meer zich openbarende besef, dat de eenheden zich helpen te verbinden en desnoods op te offeren voor het belang van allen, tot versterking van elk individu in 't bijzonder. De oprichting van den Bond van Nederlandsche Architecten, die vakbond moet zijn en de pogingen van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst om zich te zuiveren tot een vakbond, zijn andere uitingen van het besef dier noodzakelijkheid, op het voorbeeld van de zich in de geheele samenleving meer en meer groepeerde belangen.

Elk individu draagt de plicht tot gehoorzaamheid en onderworpenheid aan de beslissing van allen en in de groepen ontwikkelen zich machtsmiddelen om de eenheden tot gehoorzaamheid te nopen. Zelfs in ons Genootschap, dat toch niet in de eerste plaats de ver-

dediging van materiële belangen tot taak heeft, is de behoefté aan voor de leden bindende bepalingen bij schending waarvan de overtreder zich aan correctieve maatregelen blootstelt, opgekomen; de jongste statutenwijzigingen dragen daar de sporen van.

Gehoorzaamheid aan het algemeen belang uit eigen belang wordt ook in onze kringen parool en het wordt langzamerhand min of meer „onlaatsoenlijk” den gehoorzaamheidsplicht te ontkennen of te verzaken. De eerlijkheid tegenover collega's en mededeleden geldt voor aangerand, bij schending van gezamenlijk genomen maatregelen of gemaakte bepalingen.

Het bewustzijn daarvan maakt het alleen mogelijk, nuttige instellingen, als de Algemeene Prijsvraag-regelen en het prijsvraag-stelsel te handhaven en te bevorderen.

Zij, die mededingen in of deelnemen aan een prijsvraag,

waarbij de als nuttig en noodig verklaarde algemeene regelen niet worden in acht genomen, hebben zich het vorenstaande te gedenken. Niet minder dan tegenover lastgevers, is ook tegenover vakgenooten, d.i. lotgenooten, toepassing van goede trouw, vooral aan architecten geboden!

Daarmee is het belang van het prijsvraagstelsel, dat zolang in discrediet verkeerde door onzuivere toepassing, gediend.

Maar ook op nog andere wijze. Het „publiek”, de lekenwereld moet met het stelsel vertrouwd raken en er vertrouwen in gaan stellen. Het stelsel moet „populair” worden. Daartoe moeten niet alleen goede krachten zich niet langer onthouden bij prijsvragen, nu hunne belangen behoorlijk behartigd worden, maar ook moeten de verenigingen de koorden der algemeene regelen niet zood sterke aanhalen, dat zij voor de uitschrijvers knellend worden.

Nu het stelsel nog pas zood kort meer belangstelling begint te wekken, is het raadzaam, dat uitschrijvers, die nog maar al te veel meenen, dat zij zich ergens aan wagen, door zekere plooibaarheid binnen praktische grenzen, ondervinden, dat het ons ook met de behartiging van hunne belangen ernst is.

De Algemeene Regelen zijn nog niet lang in toepassing en het zal wel reeds aan de P. P. C. gebleken zijn, dat zij, in het belang van het stelsel en de popularisering daarvan, hier en daar herziening behoeven. Niemand meer en beter dan deze Commissie moet van die behoefté op de hoogte zijn en het is raadzaam, dat zij met desbetreffende voorstellen aan de constituerende verenigingen niet wacht, totdat de reglementaire vijf jaren verlopen zijn en middelerwijs de strenge handhaving der regelen schade aan de algemeene toepassing van het stelsel toegebracht heeft. Dit is algemeen en van belang. Laten wij de regelen vooralsnog mild toepassen, om later, als het uitschrijven van prijsvragen een publieke behoefté is geworden, strenger en strakker te worden, ter zuivering van het stelsel.

Dit zij ook gezegd tot hen, die in ons genootschap aandringen op afschaffing van de besloten prijsvragen. Zeker, dit systeem kan leiden tot ongewenste praktijken, tot prijsvragen als die voor het Rotterdamse Raadhuis, waarbij de P. P. C. ook zekere plooibaarheid aan den dag heeft moeten leggen in haar advies, om de uitgenodigden met een tevredengesteld gemoed aan het werk te kunnen laten gaan — en waarbij het niet-algemeen-zijn der prijsvraag blijkt te leiden tot kans op schade voor de bouwkunst.

Maar toch — eischt nog niet: alles of niets! Nu het prijsvraagstelsel in 't algemeen nog in opkomst is, zou deze eischt het „niets” wel eens tot gevolg kunnen hebben.

Bedenk, het stelsel is ten onzent nog in de „Sturm und Drang”-periode. Wij zullen nog wel wat ondervinding moeten opdoen, eer de Algemeene Regelen rijp zijn voor toepassing in de ingewikkelde maatschappij op zoöenvoudige wijze, dat alles van zelf sprekend wordt.

Een bewijs der onvolkommenheid onzer Alg. Regelen is ook het feit, dat nog niet juist omlijnd is, in welk geval er van een prijsvraag sprake is, en de regelen dus van toepassing worden.

Deze week zijn wij, om zodoende te zeggen, opgeschrikt door het bericht in de dagbladen:

„Op uitnodiging van de Vereeniging Koloniaal Instituut hebben de architecten Jos. Cuypers, te Amsterdam, J. J. van Nieukerken, te 's-Gravenhage en B. J. Ouendag te Amsterdam, zich belast met het opmaken, ieder afzonderlijk, van plannen voor een te stichten gebouw of gebouw der Vereeniging”.

„Er zijn twee verschillende oplossingen gevraagd: eene waarbij alle benodigde ruimten in één gebouw zijn vereenigd en eene waarbij het Instituutsgebouw en het Museumgebouw gescheiden worden ontworpen.

„Aan ieder dezer architecten zal een overeengekomen, voor allen gelijk honorarium worden uitgekeerd”.

Is dit dan geen prijsvraag?

Voor de beantwoording van deze vraag zou het wel wenschelijk zijn, indien wij van de getroffen regeling wat meer met zekerheid wisten. Wij moeten nannemen, dat in dit geval naar het inzicht der uitgenodigde architecten en van het bestuur der Vereeniging geen sprake, zelst geen schijn van een prijsvraag is, want het zijn allen eerzame liedern, die geacht mogen worden, de in de verenigingen gemaakte afspraken en bepalingen niet willens en wetens te zullen schenden. Maar dit maakt het te duidelijker, dat in de Algemeene Regelen het begrip „prijsvraag” zodoende nauwkeurig omschreven moet worden, dat geenerlei twijfel over het al of niet bestaan van een prijsvraag meer openblijft. Want inderdaad, de eer van geachte collega's zou er mee gemoeid zijn, indien twijfel over de rechtmatigheid van het gevolg geven aan een uitnodiging als bovenvermelde, mogelijk bleek.

Het zou van de uitgenodigde architecten begrijpelijk zijn, indien zij nu op meerderre publiciteit omtrent de getroffen regeling aandrangen en daarvan blijk geven. Want het is toch van belang, dat ieder wete, op welke wijze hun arbeid beoordeeld wordt, de toewijzing van de opdracht al of niet geschiedt, en dat deze wijze strookt met het respect, van ons vak verschuldigd.

Dergelijke publicaties zouden overbodig zijn indien de Algemeene Regelen een scherpe omlijning van het begrip „prijsvraag” gaven.

Het is voor de veiligheid van den goeden naam van onzer en voor de architecten-eer noodzakelijk, dat deze aanvulling der Algemeene Regelen geschiedt en liefst spoedig.

H. B.

EEREPRIJSVRAAG GODEFROY — ARCHITECTENHUIS.

Zoals in het Rapport der Jury is medegedeeld, stelde de Jury voor om aan het ontwerp motto „Kongssie” toe te kennen een beloning groot f 400, en aan het ontwerp motto „Sic” f 200. Bij opening der naamlijsten bleek de ontwerper van het eerste project te zijn de heer L. Streelkerk te Amsterdam; terwijl het tweede project verwaardigd is door de heeren W. Dahmen en Theo Peau. Aangezien deze heeren buitenlanders zijn, moet hun inzending als buiten mededinging beschouwd worden, en werd de beloning niet toegekend.

TENTOONSTELLING VAN BAKSTEEN EN ANDERE KLEIPRODUCTEN EN VAN DE PRIJSVRAAG „LANDELIJKE WONING”.

De Vereeniging van Ned. Baksteenfabrikanten heeft in het gebouw der Maatschappij van Bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam georganiseerd een tentoonstelling van Nederlandse baksteen en producten der aanverwante klei-industrie; zoals siersteen, terracotta, sectiel, majolica, enz.

De bedoeling is door een vrijwel complete collectie van deze materialen, ingezonden door ongeveer 80 exposanten, den belangstellende de gelegenheid te bieden, hiervan een nadere studie te maken, niet het minst wat het artistieke gedachte van deze materialen in het buitenland werd gehouden, is voor Nederland, het land der baksteen, een unicum, en verwacht mag worden, dat zij de belangstelling van velen, in de eerste plaats der Architecten, zal trekken.

Zaterdag 8 Juni a.s. wordt de tentoonstelling geopend, waarna voor de uitgenodigden de heer J. Gratama, Bouwk. Ingenieur, een lezing met lichtbeelden zal houden over baksteenarchitectuur. Het ligt in de bedoeling, dat deze lezing later nog eens gehouden zal worden voor vakgenoten.

Ter gelegenheid van deze tentoonstelling heeft ge-noemde vereniging uitgeschreven een prijsvraag voor een zeer beschieden landelijke woning, bouwsom ongeveer f 2200.—. Voor het geheele gebouw en de onderdelen moeten zooveel mogelijk baksteen-producten toegepast worden, alle Nederlandsch fabrikaat.

Niet minder dan 120 antwoorden zijn hierop ingekomen.

De jury bestaande uit de heeren Jos. Th. J. Cuypers, J. Gratama en H. J. M. Walenkamp, heeft de eerste prijs, groot f 175,—, toegekend aan den heer W. Verschoor te 's-Gravenhage; den tweeden prijs groot f 100,— aan den heer Jan Wils te Alkmaar en den derden prijs groot f 50,— aan den heer A. J. Prinsenbergh te Bloemendaal; terwijl 7 ontwerpen zijn voorgedragen om gereproduceerd te worden in het organum der Ver. van Baksteenfabrikanten (Klei), zinnde de motto's: 22; Eenvoud; 7, 34 M². Handvorm. Wie 't mag die mag het, enz.; en Mei.

Op de openingsbijeenkomst zullen de prijzen worden uitgereikt.

De toegang tot deze baksteen-tentoonstelling is vrij.

INGEZONDEN.

Aan de Redactie van Architectura te Amsterdam, TRAPPEN.

De rectificatie van den Heer Van Goor geeft mij aanleiding tot nog enkele opmerkingen.

Het is juist, dat prof. Gugel het getal 60 als algemeen geldend aangaf.

Daaronam ik dat ook als uitgangspunt, en handhaaf dit van 20 bij 20 tot en met 16,5 bij 27.

Meerdere waarnemingen van veelgebruikte trappen in centraal Europa gaven mij aanleiding om bij de verdere lijst een stijgend totalecijfer aan te nemen.

Dat alles kan graphisch worden afgebeeld, en dus zou daarna wel een wiskundige formule kunnen worden gezocht, die de zacht krommende lijn voorstelt.

Dit maakt de zaak overbodig ingewikkeld.

Den jeugdig bouwkundigen meen ik dus het eenvoudige cijferlijstje ten dringendste te kunnen aanbevelen.

JOSEPH CUYPERS.

Raadhuis te Noordwijk.

Architect: Nic. Molenaar.

OCH-RUSSISCHE BOUWKUNST.

De Berlijnsche Architect Scheurembrandt kent dus niet: „L'Art russe, ses origines, ses éléments constitutifs, son apogée, son avenir par E. Viollet-le-due, Paris, Morel & Cie, 1877". Mooi geïllustreerd met originele teekeningen van den geniaal schrijver.

Of behoort dat niet tot de kunstliteratuur te Berlijn? Overigens hebben de Duitsche bouwmeesters hun kennis der middeleeuwen toch wel bij den geestigen Franschman gaan aanvullen.

Jos. C.

DE AUTEURSWET IN VERBAND MET PLAGIAAT IN DE BOUWKUNST.

Overgedrukt uit het „Bouwkundig Weekblad" 1912, nr. 19 en 20.

Bij de behandeling van het ontwerp voor de nieuwe regeling van het auteursrecht in de Afdeelingen der Tweede Kamer zijn de volgende opmerkingen gemaakt, welke in het bijzonder onze aandacht trokken:

„De bepaling, dat bouwwerken tegen nabouw beschermd worden, werd duidelijk gewenscht; maar anderen deden dien wensch niet, en nog anderen wilden de heele bescherming niet".

Ten einde de wenschelijheid van de bescherming van den geestelijken eigendom van den architect nog eens te onderstrepen, zullen wij van gevallen, waarbij strafeloos architectonische scheppingen of onderdelen daarvan werden overgenomen, enkele frappante nader bespreken.

Vooraf ga echter een klein historisch overzicht van de Nederlandsche wet op het auteurschap en van de Berne Conventie, waaruit blijken zal, hoe herhaaldelijk ook op de bescherming der Werken van Bouwkunst is aangedrongen.

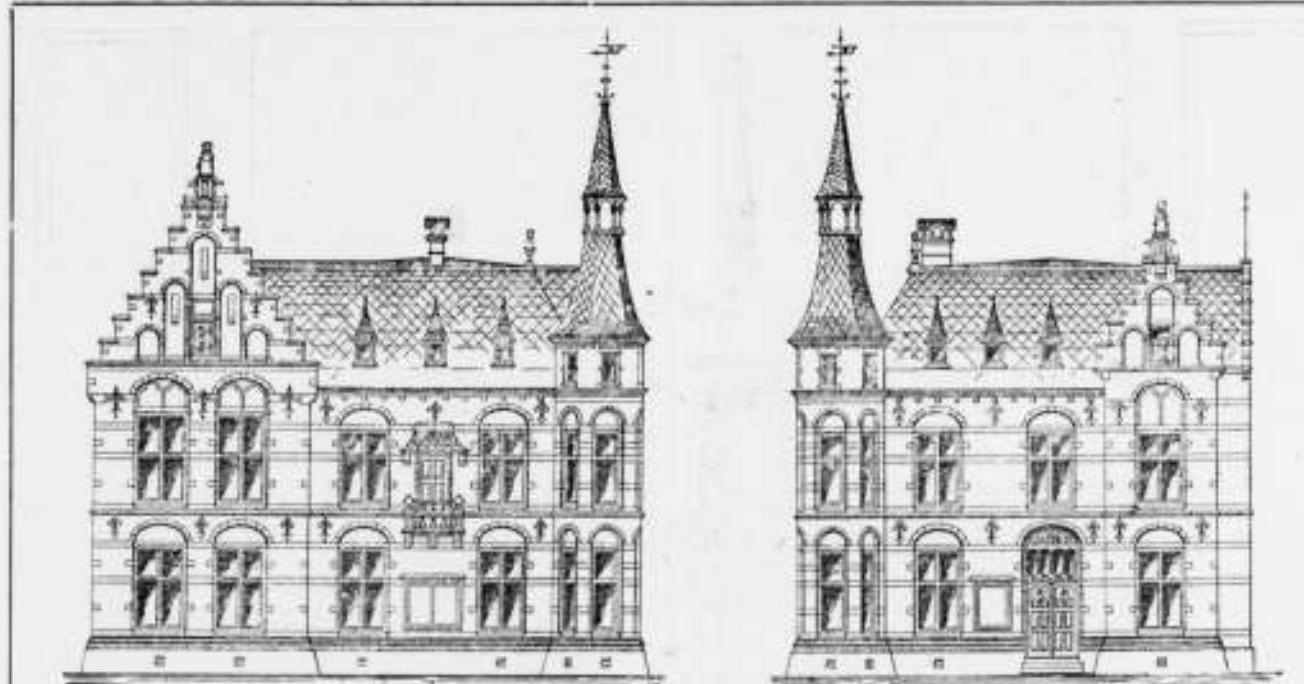
Bij de wet van 1881 was het recht geregeld op het uitgeven van geschriften, plaat-, kaart-, muziek- en toneelwerken, mondelinge voordrachten, alsmede het voeren van dramatisch-muzikale- en toneelwerken. In de Memorie van Toelichting was de meening uitgesproken, dat de bescherming betreffende werken der beeldende kunsten bij afzonderlijke wet geregeld moest worden.

Door Z. M. Koning Willem III is daarop 19 Februari 1884 aan de Tweede Kamer een ontwerp van een dergelijke wet aangeboden, welke indiening 3 December 1884 werd herhaald.

De Tweede Kamer onderzocht het ontwerp in de Afdeelingen; de Regeering legde bij hare Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Kamer een gewijzigd wetsontwerp over, waaromtrent van de zijde der Kamer eindverslag werd uitgebracht. Nadat aldus de schriftelijke behandeling was ten einde gebracht, kwam het wetsvoorstel te vervallen, omdat een ontbinding van de Tweede Kamer plaats vond.

„De bepaling, dat bouwwerken tegen nabouw beschermd worden, werd duidelijk gewenscht; maar anderen deden dien wensch niet, en nog anderen wilden de heele bescherming niet".

Dit verwaarlozen van de belangen der beeldende kunstenaars verwekte terecht ontstemming; van verschillende zijden werd in den loop der jaren de Regeering gewezen op de wenschelijheid van de bescherming en het tot stand komen van een desbetreffende auteurswet. Het was de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, die voor het eerst optrad voor de wenschen van de architecten in deze, door in een adres aan Z. Exce. den Minister van Binnenl. Zaken, d.d. 28 Maart 1889, te verzoeken dat het onafgedaan ontwerp wet van 1887 wederom bij de Tweede Kamer werd ingediend met

Plaiaat, Raadhuis te Woerden, Voor- en Zijgevel. (Overgenomen van de Bestektekening).

dien verstande, dat daarin onder § 1 Art. 1 worden opgenomen niet alleen de bouwkundige tekeningen en modellen, maar ook „de werken der bouwkunst".

In dit adres (ondertekend door het toenmalig bestuur der Mij. tot Bev. der Bouwk., de H.H.: P. J. H. Cuypers, voorz., C. T. J. Louis Rieber, secr.) wordt gezegd:

„Wellicht is de ontwerper van het wetsontwerp van de meening uitgegaan, dat bouwwerken niet beschermd behoeften te worden, omdat het nooit zoude voorkomen, dat die werden nagebootst, doch de onjuistheid deser redeneering is nog onlangs treffend gebleken.

„Het bewijs toch hoe dringend noodzakelijk het is, dat ook de werken der bouwkunst door de wet beschermd worden, is geleverd door het feit, dat korten tijd geleden te Woerden heeft plaats gehad".

„Daar toch heeft de gemeente het Raadhuis van Noordwijk na gebouwd, zonder toestemming van den architect-ontwerper van dat gebouw en zonder hem daarvoor eenige vergoeding toe te kennen".

Dit geval van plagiaat is afgebeeld en uitvoerig besproken in B. Weekblad 1889; wij ontleenen daaraan de reproducties op blz. 190 en 191 betreffende de raadhuisen te Noordwijk en te Woerden.

In 1889 werden de afkeurende beschouwingen van het Bouwk. Weekblad betreffende dit onderwerp door de grote persovergenomen. Ongelooflijk is, wat het Weekblad van Woerden d.d. 2 Maart 1889 tot verweer schreef, waarin o.a. voorkomt:

„Het staat ieder vrij te bouwen zoo hij wil (al bouwt hij zoals anderen) van plagiaat kan hier geen sprake zijn". En: „Als men nu weet, dat de burgemeester van Noordwijk alle mogelijke gegevens den burgemeester van Woerden wilde verschaffen, kan er van plagiaat geen sprake zijn".

Hijsaande afbeeldingen spreken afdoende, en de handeling van Woerdens gemeentebestuur werpt een helder licht op de ergerlijke wijze, waarop zelfs ontwikkelde lieden in den jare 1887 dachten over het artistiek eigendom.

De regeling van het auteursrecht op werken van beeldende kunst werd 8 December 1903 wederom ter sprake gebracht door Ihr. Victor de Stuers in de Vergadering der Tweede Kamers, en hij vestigde op de hem eigen pittige wijze ook nog eens de aandacht op het Woerdensche plaiaat.

Wij nemen zijn betoog volledigheidshalve in zijn geheel over:

„In het Voorloopig Verslag is aan den Minister gevraagd of hij zijn aandacht aan deze zaak wilde wijden; „de Minister heeft beloofd dit te zullen doen".

„Voor dit antwoord ben ik hem dankbaar; intussen is het misschien niet kwijd om er thans nog een kort woord over te zeggen, ten einde de warmte van den Minister bij dat onderzoek te verhogen.

„Zoals de toestand nu is, moet die uiterst slecht en onlogisch genoemd worden.

„Wij hebben wetten tot bescherming van het auteursrecht op werken van letterkundigen aard en tot bescherming van den industrieel eigendom, maar een wet tot verdediging van het recht der kunstenaars op hunne werken ontbrekt steeds.

„Toch is het een zaak, die reeds lang zoo goed als gereed is om afgedaan te worden. Sinds 10 jaren ligt het wetsontwerp gereed doch men hoort er niets van!

„Zoo blijven de artiesten zonder bescherming tegenover degenen, die van hun talent, hun genie en hun arbeid misbruik maken. Een schilder moet het aannem dat zijn schilderijen strafeloos door een fotograaf gereproducerd worden, welke dan gaat strijken met de winst,

„die hij behoerde te kunnen trekken uit de productie van zijn werk. Met graveurs is hetzelfde het geval; zij zijn de slachtoffers van phototypische nabootsing. Een beeldhouwer kan eigenlijk niets in den handel brengen want, levert hij b.v. een borstbeeld van de Koningin dan staat hij er aan bloot, dat den volgenden dag een afgieter er honderden afgietsels van maakt en verkoopt.

„Ook architecten staan bloot aan diefstal van hun projecten. Dat klinkt zonderling, maar het is toch waar. Ik

„kan daarvan een voorbeeld aanhalen, dat niet heel lang geleden gebeurd is. Een burgemeester, die behoefte had aan een nieuw stadhuis, had het oog laten vallen op „het nieuwe stadhuis te Noordwijk, dat hem wel beviel. Hij informeerde naar den architect, liet dien bij zich komen en besprak den bouw van een eigen stadhuis; men kwam voorlopig overeen over den prijs, de inrichting, het honorarium, enz.; doch nu kreeg de burgemeester in eens een lumineus denkbeeld. Hij begreep dat hij zijn stadhuis wel goedkooper kon krijgen, en vroeg aan zijn collega te Noordwijk om de plannen en de teekeningen. Toen de plannen kwamen bleken zij „niet te passen voor zijn stadhuis, deuren, vensters, de trap, kortom alles moest net andersom staan vanwege het terrein. Maar daar draaide die burgemeester zijn hand niet voor om; neen, hij draaide een voudig het plan om, hield dit het achterste voren tegen een ruit van zijn venster en trok het door, waarop hij het stadhuis door zijn timmerman liet opbouwen zonder verder iets te laten horen aan den architect, met wiens hij voorlopig afsproken had en die nu moest aanzien hoe er gebruik gemaakt werd van zijn talent, zonder dat hij er iets voor kreeg.

Dit is nu geen verhaaltje, dat ik uit mijn duim zing; ik wil man en paard noemen, het feit is gebeurd te Woerden en de burgemeester, die het pleegde, heet Schalij. Sedert dien tijd verander ik de ij in een k, want ik vind hem een grooten schalk.

Men kan nu zien in welk een nadelige positie de onbeschermde kunstenaar verkeert. Ik hoop, dat de Minister hier werk van zal maken en verwacht dat hij dit spoedig zal doen, want de zaak ligt als gesneden koek, „kant en klaar voor hem gereed.”

En wat denkt men nu dat minister Loeff daarop den geachten afgevaardigde uit Weert antwoordde?

„Uit mijn zwingen zal de geachte afgevaardigde opgemaakt hebben dat ik op dit oogenblik dat punt niet in mijn werkplan wensch op te nemen. Mocht dit het geval zijn dan wil ik die onderstelling van den geachten afgevuldigd nu nog mondeling als juist bevestigen!”

Gelukkig dat de tegenwoordige Ministers er anders over dachten! Niettemin er zijn blijkbaar dan nog steeds mensen, ook in de beide kamers, die zelfs nu nog niet schijnen te beseffen, dat artistiek eigendom beschermend behoort te worden, en dat het geen gemeen goed is.

Een treffend voorbeeld daarvan is het volgende, hoewel dit niet een architect overkwam, al kan het niettemin ook op Bouwkunst en op plaat plegende architecten worden toegepast en kan het van waarde zijn bij de behandeling van de Concept-Wet.

Een uitgeversfirma in de hoofdstad onzes lands, allerwege bekend als hoogstaande, brengt in 1910 een vertaling in den handel van een in Duitschland uitgegeven boekwerk, zonder dat de auteur of diens uitgever daar iets van wisten. Volgt van die zijde natuurlijk een protest. Wat antwoord nu de hoogstaande firma:

„Daar in Nederland geen wetten zijn, die het ongevraagd uitgeven van een vertaling verbieden, meenden wij, dat hierover verdere correspondentie onnoodig is. Nederland, weet U immers, is niet bij de Berner Conventie aangesloten.”

Het was de heer W. P. van Stockum Jr. die krachtig voor de benadeelden opkwam en o.a. schreef:

„Het begrip, — dat alleen reeds uit een eenvoudig gevoel van betrouwbaarheid moet aangenomen worden, — dat van den eigendom aan een ander toebehorende niet ten eigen bate gebruik mag gemaakt worden, zonder weten of toestemming van den rechtshabende, ook

„dan wanneer die eigendom behoort aan iemand, die „niet tot de Nederlandsche natie behoort, en daarom niet beschermd kan worden door de Nederlandsche wet, „schijnt nog niet tot allen te zijn doorgedrongen.

Omdat er geen wet bestaat, die oneerlijke handelingen tegenover den vreemdeling verbiedt, daarom acht men „het geoorloofd oneerlijkheid te plegen, en voor zulk een daad geen verantwoording schuldig te zijn. Zeer gemakkelijk voorwaar, doch daarmee wordt erkend, „dat niet verboden oneerlijkheid een eerlijke handeling is”.

Dergelijke mensen zijn niet te overtuigen al zijn de voorbeelden nog zoo treffend.

Mevrouw Thérèse van Duyt-Schwartzé uitte haar diepe verontwaardiging en minachting, nog niet lang geleden, — toen buiten haar voorkeur was door haar veraardigd portret van H. M. de Koningin in den handel werd gebracht door een goedkoop blaadje en later in den vorm van briefkaarten (na op een treurige wijze gereproduceerd en verminkt te zijn) — door middel van een ingezonden stuk in het Algemeen Handelsblad als volgt:

„Dieven en Moordenaars!”

„Dit ons lieve vaderland, wat betreft beeldende kunst en letteren, nog steeds het paradijs is van roofvogels en vrijbueters weet ieder. De kunstenaar draagt dus ook maar lijdzaam, wat hij niet veranderen kan. Maar het zal niemand verbazen, dat hij gaat tegenspartelen, „wanneer men niet alleen hem bestelt, maar ook beproeft te vermoorden. M. n. w. wanneer men niet alleen zijn werk reproduceert, zonder enigen schijn van verlot, maar dit doet zoo slecht, dat het niet anders dan „zijn kunstenaars-reputatie kan schaden”.

Moet ook haar stem zijn als die eens roependen in de woestijn?

Doch vervolgen wij het stukje historie.

Ondertussen bleef de behandeling van het wetsontwerp maar steeds uit, ondanks den aandrang, van de zijde der kunstenaars uitgevoerd. Sept. 1904 richtte „Arti et Amicitiae” zich met een adres tot H. M. de Koningin, waarin verzocht werd een wet regelende het auteursrecht op werken van beeldende kunsten en de toetreding van Nederland tot de Berner Conventie, in overleg met de Staten Generaal, te willen uitvaardigen. Hierin wordt o.a. vermeld, dat, waar zoovele andere landen het bedoelde onderwerp wettelijk regelden en daarmee de behoefte aan zoodanige regeling erkenden, het onaannemelijk was, dat alleen in ons land de behoefte daarvan niet zou bestaan:

„Nederland is te dezen manieren uniek in Europa, wanneer men Turkije uitzondert. Het bedoelde onderwerp is geregd:

„In Engeland reeds in 1766, in Frankrijk reeds bij het Decreet 19 Juli 1793, in het Duitsche Rijk sinds 1 Januari 1876, in België sinds 22 Maart 1886, in de Ver. Staten van N. Amerika sinds 1891, in Oostenrijk sinds 26 December 1895, in Rusland bij de art. 28 e. v. van het B. W.”

Dit adres bleef onbeantwoord; eveneens toen het 24 November 1905 voor de tweede maal werd verzoend. Ook de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst herhaalde hare pogingen, door 16 November 1901 eveneens een adres te richten tot H. M. de Koningin, waarin nogmaals aandacht werd gevraagd voor het adres der Maatschappij van 28 Maart 1886, gericht tot ZExc. den Minister van Binnenl. Zaken.

17 October 1910 is het verlangen om de wettelijke regeling aanhangig te maken, ernstig ter sprake gebracht waar dit behoort, en naar aanleiding daarvan werd de

Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst aangeraden zich opnieuw met een adres tot H. M. de Koningin te richten, dat niet anders behoeft te bevatten dan het bescheiden verzoek om alsnog gevolg te willen geven aan het adres van 16 November 1904, dat in afschrift daarnbij zou moeten worden overgelegd.

Afdrukken van dat nieuwe adres en van de bijlage zouden dan moeten worden toegezonden aan al de (9) Ministers, Hoofden der Departementen van Algemeen Bestuur, 9 Februari 1912 werd bij Kon. Boodschap bij de Tweede Kamer ingediend een ontwerp van wet, houdende een nieuwe regeling van het auteursrecht in overeenstemming met de bepalingen der Berner Conventie.

Het is hier de plaats nog iets over de Berner Conventie zelf te vermelden. Deze beroemde internationale regeling tot bescherming van den letterkundigen en artistieken eigendom is 9 September 1866 te Bern gesticht, nadat aldaar in 1864 de conferentie van gedecideerden van verschillende Staten had plaats gehad. Deze conventie, die regelmatig om de 10 jaar wordt herzien, is te Parijs in 1896 aangevuld en te Berlijn in 1908 geheel herzien; tot haar zijn toegetreden de staten België, Denemarken met de Faroe-eilanden, Duitschland, Engeland met koloniën en bezittingen, Frankrijk met Algiers en koloniën, Haïti, Japan, Liberia, Luxemburg, Monaco, Noorwegen, Spanje met koloniën, Zweden, Zwitserland, Tunis.

De bij de Conventie aangesloten staten vormen een Unie, die ook een centraal orgaan bezit in het te Bern gevestigde „Bureau de l'Union internationale pour la protection des œuvres littéraires et artistiques.” Omstrengt de regeling van de Berner Conventie lezen wij in de: „Proeve van een Wetsontwerp, regelende het Auteursrecht op de werken van kunst en kunstnijverheid, opgesteld door eene Commissie in opdracht van de Vereeniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels” het volgende:

„De Berner Conventie heeft terecht, vooral in den aanvang, niet willen geven een uniforme, voor alle landen geldende regeling, maar een internationale regeling, steunende op verschillende nationale wetgevingen. Zij verleent dan ook slechts aan de werken, afkomstig uit een der Uniestaten in de andere aangesloten rijken eene bescherming, gelijk aan die welke de nationale producten van kunst en geest aldauw genieten. Nog steeds is dit de grondslag der Conventie gebleven; nog steeds is deze bescherming in de verschillende landen afwisselend geregeld; nog steeds zul dus ook de bescherming van hetzelfde kunstwerk in het ene land anders geregeld zijn als in het andere; doch langzamerhand, bij het rijpen der denkbeelden, heeft men zich meer en meer daarvan losgemaakt. Terwijl bijv. de oorspronkelijke Conventie als eisch voor deze internationale bescherming stelde, dat voor de te beschermen producten in het land van oorsprong was voldaan aan de eventueel aldauw vereischte formaliteiten, heeft de laatste wijziging de bescherming daarvan geheel losgemaakt en is uitdrukkelijk thans in de Conventie vermeld, dat zij aan *geen enkele formaliteit* is gebonden”.

Dit laatste is als een enorme verbetering te beschouwen.

Werd voorgelegd,

VAN ALLERLEI AARD.

BERLAGE UITGESLOTEN.

Het Rotterdamse raadslid, de heer H. Spiekman, heeft dd. 4 deze den burgemeester verzocht, in de aantoonende raadsvergadering deze vraag tot het Gemeentebestuur te richten:

„Is er door of uit het Gemeentebestuur op enigerlei wijze invloed gevoerd op de bouwkundige juryleden, om den heer H. P. Berlage

niet te brengen op de voorfracht van architecten, die voor het indienen van een plan voor het nieuwe Stadhuis zouden worden uitgenodigd? En soó ja, om welke reden?”

„Het wil mij voorkommen — alhoewel motiveert hij zijn verzoek, — dat er seden in, nogmaals de aangewezen Berlage, in een publieke zitting van den gemeentezaad ter sprake te brengen.

„Ook, mededeeling in de vorige vergadering van den raad, dat het gemeentebestuur tot de keus der architecten, die voor het indienen van een plan uitgenodigd zouden worden, nitsalud is afgegaan op de voorfracht der jury, gaf mij geen aanleiding op dat ogenblik veder op de zaak te gaan.

„Na dien tijd evenwel zit er in verschillende bladen mededelingen verschenen, die er op duiden, dat er van uit het gemeentebestuur pressie in enigerlei vorm is gevoerd, niet het doel, den architect H. P. Berlage van de voorfracht te verwijderen. En zelfs wordt in enkele bladen de onderstelling geopperd, dat Berlage's politiek overtuiging in dien een rol speelt, welke laatste, den aard der onderwerpgerichte zaak in aanziening nemende, mij bijna ongelofelijk voorkomt.”

L. Dennerdag heeft in den Gemeentezaad van Rotterdam de heer Spiekman zijn aankondiging interpellatie gehouden over het uitstellen van Berlage bij de prijzaanbieding voor het stadhuis.

De Voorzitter antwoordde het volgende: Ik antwoord, dat de jury in de besprekings- en de stemming over de uit te noemen architecten volkomen vrij is geweest. Omstrengt de heraadszingen in den beginnen van Berlage van de voorfracht te verwijderen. De leden der jury zul ik geen mededeelingen doen. De leden der jury zul ik bij den aanvang hunne werkzaamheden overtuigen, daarmee stipte geheslinging te betrachten. Zij zullen daarin terecht de onmisbare voorwaarde voor een onbewimpelde bescherming van personen. Geen verdraagmaking, geen losgen en geen kathal val mij bewegen die overeenkomst te schelen, ook niet door te verklaren, wat niet gegegd is. Eensdels toch zou zoodanige verklaring wellicht voorstandelijk worden door er bij te voegen, wat dan wel gezegd is, en anderdeels zou zoodanige verklaring opname in een oordeel, een onderstaan en een beschuldigen worden, daartegenover de onmogelijkheid om zonder kans van vergissing het gesprek te reconstrueren in een voor minst 3 maanden gehouden vergadering van 9 personen. Ik zal mij dan aan de afspraak, welke zoo uitdrukkelijk in de jury gemaakt werd, houden en berustend allen smaad en aantijgingen verduren, welke mijn stilzwijgen mij beriktent.

Dit wat de vraag van den heer Spiekman betrifft. Van mijn kant wensch ik echter ook eens een vraag te doen. En wel deze: Of niet allen perken te houden gaat de wijze waarop voor een bepaalde architect aanspraak, ja, dwingt op het gemeentebestuur wordt uitgedeeld, door het voor te stellen alsof burgemeester en Wethouders door denen architect niet uit te noemen een geheel verkeerd bestuur nemen, alsof van de zaak niets terucht kan komen, ja, alsof voorhanden is de voor den houtje aangewezen man. Het is duidelijk, dat deze actie in hoge mate krenkend en onmoedigend is voor hen, die een onmoediging ontvinden en haat aannemen en die thans op de meest laidschrijke wijze loeren verklamen, dat een die vrelijen hen staat is buitengesloten. Het is evenmin voor bewijs vatbaar, dat aldus op onvoorzienbare wijze wordt ingegrepen in de zaak niet op het terrein der openbaarheid liggende voorbereiding van de stichting van een gemeentegebouw. Die voorbereiding is door den Gemeentezaad opgedragen aan Burgemeester en Wethouders, gehouden jij en raadsvoorzitter. Is en afgelopen en de aankondiging aan den Raad mededeelde, dan kan de Raad zijn oordeel en zijn bestuur vaststellen, maar het gaat nu niet aan, dat hangende die voorbereiding, van buitenaf en op den Raad en op het Dageelijks Bestuur, in een bepaalde richting wordt uitgevoerd, dat de arbeid der jury in het deelar wordt gehaald en daarin der leden der jury worden gesmeerd, zich te verantwoorden. Waartoe dit moet leiden, wordt klar als men zich indient in den verdere loop der zaak.

Evenmin als de keus der architecten zal later de keus van het beste plan allen bevriddigen. Zal men er zich op hebben voor te bereiden dat ook dan van buitenaf voor een niet uitverkoren ontwerp wordt gegeerd en de onoordeelbaarheid der jury in twijfel getrokken? De betrekking van den voor den bewijsden architect gescreven drang geeft trouwens recht om te onderstellen dat, indien hij uitgenodigd doch zijn plan niet als het beste gekozen ware, dit hardop zou zijn aangekondigd en toegeschreven of aan genen aan te wijzen, maar een kunstenaar die aan ingepaste invloeding, lastzitten is, wat wij thans zien geschieden niettegenstaande of verwonderlijks voor hen, die zich berispen wat in de laatste jaren plaats had en nog steeds plaats heeft bij de voorbereiding of de stichting van grote gebouwen in Nederland. Schier zonder uitzondering heeft men door groepen van bouwkundigen en andere belangstellenden een aanvalen primo sic wijze van opdracht van den bouw en secundo het bouwplan. Zoo goed als steeds werd daarmee een actie uitgewoed, gevoerd en ten slotte in requesten belichaamt, ook wel door hen die zichtelijker vaker de gelegenheid schenken om de bouwkunst met pen en inkt vooruit te brengen dan dat anderen hen in de gelegenheid stellen dat te doen door het stichten van gebouwen. Vraagt mij dan ook een vreesindeling

naar de verklaring van het niet te miskenen feit, dat de Nederlandse steden zo bitter arm zijn aan grote gebouwen — niet alleen openbare gebouwen, want het door mij vermelde doet zich even goed voor bij grote kantoren, hotels en winkelhuizen — dan verwijst ik naar de bemoeiing welke ieder die een belangrijke bouw beoogt ondervindt: door de heftige en rimoerige critiek die uit de kringen der bouwkundigen valt op haast ieder van zijn handelingen wordt gevoerd. Voor zijn gestogen moet men in ons vaderland niet het initiatief nemen tot groot bouwwerk.

Dienstlike heftige en rimoerige critiek heeft nog een ander leelijk gevolg: nl. dat zij de scheppingsspontaniteit van bouwmeesters ongunstig beïnvloedt. Het besef dat bij het eerst verschijnen van een plan de afkuring in het harnas gereed staat om de sloophuiscampagne te beginnen, blijft op het creatief vermogen van een kunstenaar niet zonder invloed. Het waar belang der vaderlandse architectuur echter dan ook andere praktijk, nl. een van waardering, aanmoediging en samenwerking. Geen kabau bij iedereen groot bouw, maar vreugde over een vooruitgang, de wevaart en de energie, waaruit de bouw geboren wordt, vreugde in het besef dat er niets is, dat meer tot naveling wekt dan het overvloedig versieren van nieuwe gebouwen en dat daarbij niemand meer belang heeft en meer wordt omhoog gehesen dan de stand der bouwmeesters. Moge men ook dit bedenken bij het Rotterdamse stadhuis en niet voortgaan met een veldtocht, die thans tot niets dan tot verlastering kan leiden. Want dit is zeker dat noch het gemeentelastuur, noch de Raadhuismissie, noch de jury zich door het verwerp rammer van hun weg zullen daan brengen of zich zullen doen prikkelen tot verklaringen minstens personen. En eveneens hoop ik dat het groot gerecht zonder invloed moge blijven op den arbeidsmarkt en de scheppingserngle van hen, die wij met vol vertrouwen tot het innemen van een plan uitnodigden en onder wie, naar onze vastvertrouwing, de man of de mannen zich bevinden, in staat en bekwaam om voor Rotterdam een Raadhuis te doen verrijken, den meester en der stad beide tot eer.

EEN GEBOUW VOOR HET KOLONIAAL INSTITUUT.

De pers verspreidt het navolgende bericht:

Op uitnodiging van de Vereniging Koloniaal Instituut te Amsterdam hebben de heren architecten Jos. Cuypers te Amsterdam, L. J. van Nieuwkerk te 's Gravenhage en B. J. Oenendag te Amsterdam zich beïnst met het openen, weder afnemderijk van plannen voor een te stichten gebouw of gebouwen voor deze Vereniging. De gebouwen zullen worden opgericht in het gedeelte van de voormalige Oosterbegraafplaats, dat door de gemeente Amsterdam daarvoor beschikbaar is gesteld.

Er zijn twee verschillende oplossingen gevraagd, een waarbij alle benodigde ruimten in één gebouw zijn vereind, en een waarbij het Instituutgebouw en het Museumbouw gescheiden worden ontworpen. Aan ieder denzijt heuren architecten zal een overeenkomen voor allen gelijk honorarium worden uitgekeerd.

DE VEREENIGING „HET NEDERLANDSCH OPENLUCHTMUSEUM”, houdt hare eerste algemeene vergadering op Woensdag 12 Juni 1912, des namiddags ten halfwo, in Miss Sacrum te Arnhem. Aan de orde is het vaststellen van de Statuten en van het Herschonelijk Reglement.

KUNST EN KUNSTNIJVERHEID IN SIAM.

De uitgever Julius Bard in Berlijn, bekend door zijn verzorgde, kostbare uitgaven, kondigt de verschijning van een reeks plaatwerken aan over boven genoemd onderwerp.

Een lefelijk poging, daar over de artistieke ontwikkeling van Achter-Indië haast niets bekend is. Over Engelsch-Indië bestaan een aantal werken, over Japan, een lange reeks. Ook de Chineesche kunst wordt meer bestudeerd en omstreeks blijft evenmin bewerkt. In deze Zuid-Asiatische keten ontbrak tot nog toe Siam als brakliggend kunstgebied. En dat het eveneens een kunstgebied moet zijn, daarvoor

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, CORN. SCHUYTSTRAAT 30, AMSTERDAM; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkacht“, Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“: in Nederland 1.10 per kwartaal; buiten Nederland 1.10 — per jaar bij vooruitbetaling, losse nummers 20 cent, Idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing subat.

Het orgaan wordt wekkenis franco toegeonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden 1.12, — voor konstlievende leden 1.10, — voor buitenleden 1.10 en voor aspirantleden 1.5, — Donateurs zijn zij die minstens 1.20, — per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“.

Voor alles betreffende de verzending van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgever.

pleeft de karakteristieke vorm der meerdeels Boeddhistische beelden, die een eigen stijl vertoonten. De Boeddha's niet los ongeworpen kleed, dat steeds den eenen schouder onbedekt laat, smalle figuren, die zich juist door die tengere gestalte scherp onderscheiden van de ronde, welgevulde, Japansche Boeddha's van de meer naturalistische uit Engelsch Indië. De rijke versiering, die bij de beelden uit het Hindoe-Pantheon op Java in het oog valt, de uitvoerig bewerkte tiara en armbanden, worden hier in Achter-Indië eveneens toegepast, en menige Bodhisatwa is een pronkstukje van haast overdadige versiering.

Het kleurige, overdadige karakter derer Achter-Indische beelden is tevens het type van het overige, artistieke werk in Siam, het is veelal een poging naar pracht en rijkdom en daardoor niet altijd een streven naar schoonheid.

En dit is zeer goed te verklaren! Van volkskunst, het meer intieme werk, dat we vooral in ons Indië vinden, is in Siam weinig bekend. Het is vermedeljk verdrongen door het bijna uitsluitend werken voor het hof, het middeleeuwse en glanzende Siamse samenleving. Als in de dagen van den „Roi soleil“ concentreerden zich de artistieke krachten rond het hof en deze vorstelijke kunst wordt overgedragen op de kerkelijke. Met vorstelijke pracht worden de Godenbeelden en de enkele tempels uitgedoend en uit de kunstnijverheid worden haast uitsluitend de takken van weleer bevoordecht.

Maar met het binnendringen van Europa gedurende de laatste dertig jaar dreigt deze nationale knist te verloren gaan. En het is zeer te prijzen, dat juist van komisklike zijde die gevaren erkend wordt en beproeft het schoone in deze landen tijdig vast te leggen. Een lefelijk voorbeeld voor ons Java, waar de verzueming en bestudeering der eigen, inlandse kunst door den Javaschen adel nog veel te wenschen overlaat, al moest dit een welbegrepen oestavaal zijn! De koning van Siam, die reeds voor enkele jaren in „My Journey in Phra Ruang's Land“, een schets van het onde kustleven gegeven heeft, droeg den Duitschen architect en ingenieur Dr. Karl Dühring op, het lang verwaakte werk in te halen en met behulp van Prince Damrong een kunstgeschiedenis van Siam te schrijven.

Deze medewerking van nationale zijde doet alles goede verwachten en met vreugde mag men het grootsoch opgeerde werk verwachten, dat in reeksen van 20 folio-platen o.a. de paardenmoer-werken, goud- en zilverarbeit, kostuums, geschilderde en geweven stoffen, lont-en-touwwerk, wandtapijten, muziekwerk, geschilderd porselein en talente op gesmeed lederwerk zal behandelen. De eerste portefeuille omvat het lakwerk in zwart en goud, dat voor de meest verschillende doeleinden wordt toegepast, vooral bij architectuur.

Behoef het nog gezegd te worden, dat deze publicatie van Achter-Indië veel zal bevatten, dat weer van belang is voor de kennis van het kunstgebed in Indië!

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen ingeschreven door de Kon. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Boerderijen; programma's in No. 9, inlevering 1 Januari 1913.

II. SPORTSTADION.
Programma in No. 19, inlevering 15 Juli 1912.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 22. Pieter Post berleefd. — Grote bijzonderheden aan land, aankondiging van een boek betreffende oude botrook in Denemarken, door D. F. Slinthauer. — Loods voor een bestuurbaar lachtschip, niet afh. door v. d. Wijnpersse.

DE BOUWWERELD. Rafael en de Italiaansche hoogrenaissance, door J. H. W. Lehman. — Centrale coöperatieve boerenleenbank te Eindhoven, niet afh. door Jan Stuyt. — Heemsluit op een gevaarlijken weg.

INHOUD: Advies van de P.P.C. in zaake de prijsvraag van het Sportstadion. — Brief van de P.P.C. — De Prisvragen door H.B. — Ere-prijsvraag Godefray. — Baksteneninstelling. — Prijsvraag „Landelijke Woning“. — Ingemond, Jos Cuypers. — De antwoord in verband met plaat in de bouwkunst. — Van allerlei aard, w.o. Berlage uitgesloten en Koloniaal Instituut.

ARCHITECTURA ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ v.h. GEIR. BINGER, WARMESSTRAAT 174b, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP. PRIJSVRAAG-STADION.

In de Vergadering van de Bestuurerder Constitueerende Vereeniging met de P. P. C., gehouden den 11 Juni 1912, werd de volgende conclusie aangenomen:

De Bestuuren der Constitueerende Vereenigingen: gezien de door de P. P. C. geopperde bezwaren tegen het programma, vervat in het advies van de P. P. C. van 24 Mei j.l.,

afkeurende, dat de Jury medewerkte aan de samenstelling van een prijsvraag-programma, waarbij meerdere bepalingen van de A.R., nader aangeduid in het rapport der P. P. C. van 7 Mei j.l., buiten werking werden gesteld; afkeurende, dat zij, na daarop in het advies der P. P. C. gewezen te zijn, in hare houding is blijven volharden en zelfs op twee punten, waarin het Bestuur van de Mij. Het Nederl. Sportpark had toegegeven, geen wijziging heeft aangebracht;

spreken als hunne mening uit, dat het alleszins gewenscht is, dat leden der Constitueerende Vereenigingen, die op eenigerlei wijze betrokken worden in de voorbereiding van een prijsvraag, zich in elk geval voor de publicatie van het programma, zich in verbinding stellen met de P. P. C.;

overwegende echter, dat de mededingers van de prijsvraag, die, hoewel zij wankamer hadden kunnen zijn, na het advies van de P. P. C. van 7 Mei, geen dupe mogen zijn van de vertraging, die door de handelingen van de Jury in de publicatie van de adviezen der P. P. C. is gekomen;

besluiten, dat in deze omstandigheden de medewerking aan deze prijsvraag niet als ongeoorloofd is te beschouwen.

De Bestuuren der vier constitueerende Vereenigingen.

Ons bestuur ontving het navolgende schrijven:

Mijne Heeren,
Het Bestuur der Vereeniging van Nederlandse Baksteenfabrikanten heeft de eer Uw Bestuur en de H.H. Leden Uwer Vereeniging uit te nooden tot het wonen van de lezing met lichtbeelden over „Baksteen-Architectuur“, welke op Donderdag 20 Juni a.s. door den heer J. Gratama zal worden gehouden in het Gebouw der Mij. t. B. d. B. te Amsterdam.

De lezing zal aanvangen om 8 uur des avonds, zoodat er

gelegenheid is voor diegenen, die van buiten de stad komen, om ook de tentoonstelling van de antwoorden op onze prijsvraag „Landelijke Woning“ en de daarvan verbonden tentoonstelling van baksteen en andere klei-producten in den loop van den middag te bezoeken.

Ondergetekende zal voor het geven van inlichtingen ter tentoonstelling aanwezig zijn, terwijl ook de exposanten worden uitgenodigd om zooveel mogelijk juist den 20 juni aanwezig te zijn bij hun uitstalling.

Het voornoemde Bestuur verzoekt U deze uitnodiging in Uw orgaan, of op andere wijze, ter kennis van Uwe leden te willen brengen.

Intusschen heb ik namens het Bestuur der Vereeniging van Nederlandse Baksteenfabrikanten, de eer te zijn, Hoogachtend,

De Algemeene Secretaris
J. H. JANSON.

CLUB VAN UTRECHTSCHE LEDEN VAN HET GENOOTSCHAP „A. ET A.“

De Utr. club verzond onderstaand adres:

Aan Zijne Excellentie den Minister van Financiën.
Geeft met de meeste hoogachting te kennen: de club van Utr. leden v. h. Gen. A. et A..

dat zij met grote belangstelling gehoord heeft er sprake is van den bouw van een nieuw postkantoor in de Gemeente Utrecht,

dat het gebouw op de plaats van het oude Muntgebouw, Oude Gracht W.Z. en omliggend terrein komen zal, dat het oude Muntgebouw een fraai gevel bezit,

dat het verlies van genoemde gevel te betreuren zoude zijn,

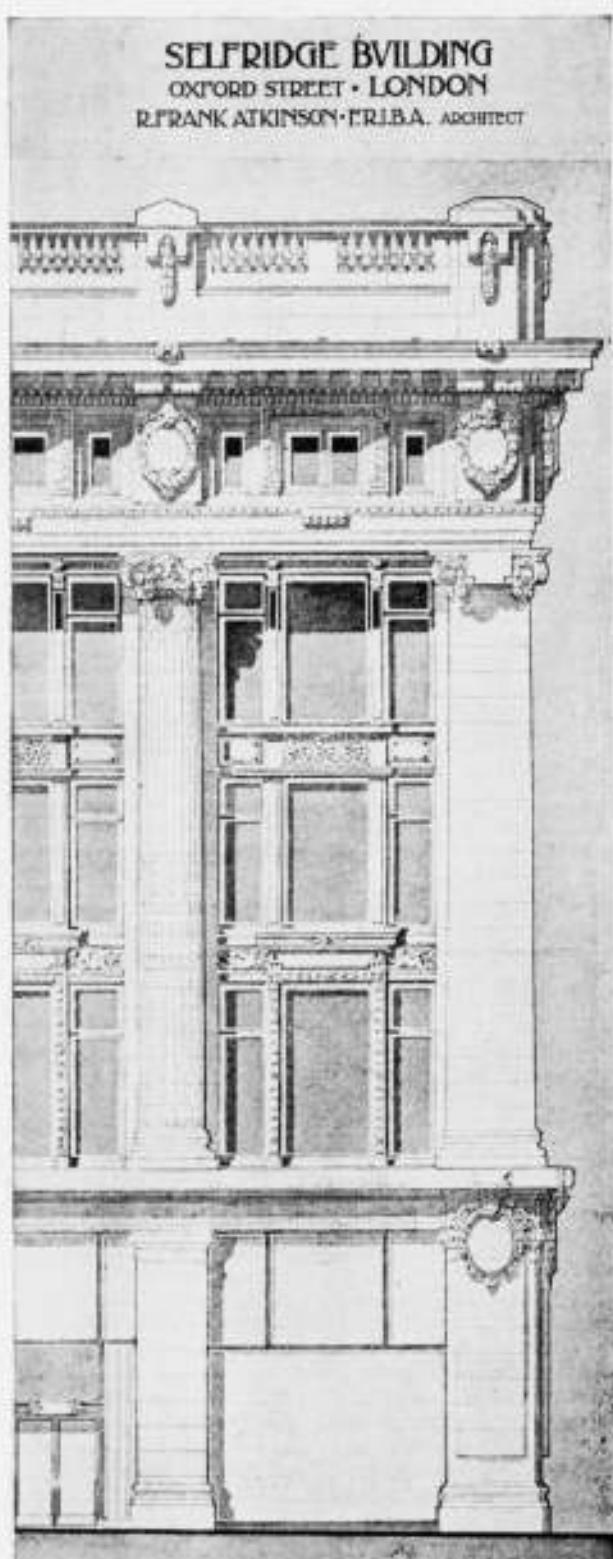
redenen waarom de club, hiervoor genoemd, de vrijheid neemt, uwe Excellentie te verzoeken bij den bouw van het nieuwe postkantoor zoodanige stappen te willendoen, waardoor de oude gevel, hiervoor vermeld, op een of andere wijze bewaard blijve, bv. door op een vindingrijke manier haar in het nieuwe project op te lossen. Om hiervoor echter met succes een goed ontwerp te krijgen,

geven ondergetekenden UEx. beleefd in overweging een prijsvraag onder de Ned. bouwkunsttheoretaren te doen uitschrijven, waardoor een frisch en levendig stuk architectuur van eigen tijd gewrocht moge worden.

Met Hoogachting,

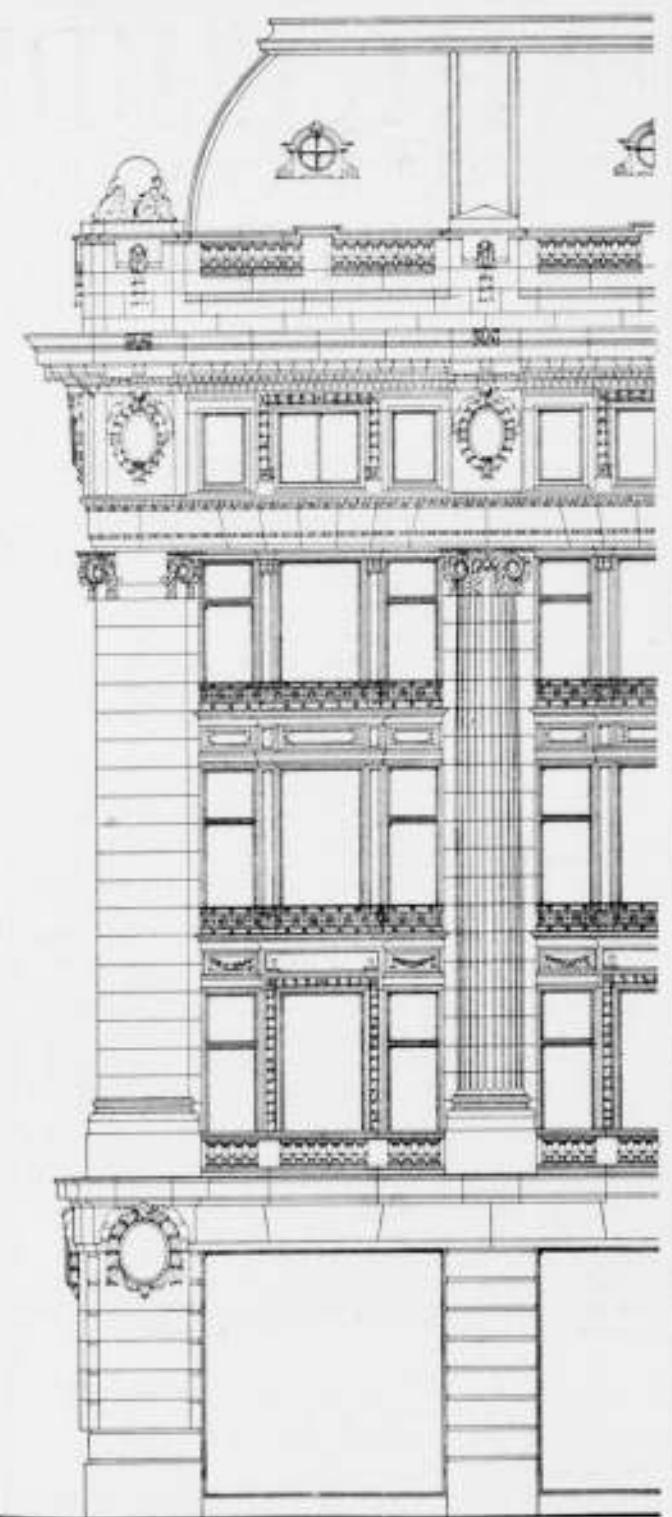
Namens de club v. Utr. leden v. h. Gen. „A. et A.“
De Voorzitter:
(w.g.) OTTO SCHULZ.

De Secretaris:
(w.g.) C. J. DE HAAS.

• GEVEL - TRAVEE •

De "Selfridge Store", te Londen. Tekening, voorkomende op het blad van de Architectural Review, Vol. XXV 1909.

Plaiaat: Ontwerp voor een Modemagazijn in een der grootste steden van Nederland.

DE AUTEURSWET IN VERBAND MET PLAIAAT IN DE BOUWKUNST.

Overgedrukt uit het „*Bouwkundig Weekblad*” 1912,
no. 19 en 20. (Vervolg van pag. 193.)

Tot de beschermden werken worden thans beschouwd alle werken op letterkundig, wetenschappelijk of artistiek gebied, wat ook de wijze of vorm van voortbrengen zij; zoodat niet alleen de bouwkundige projecten teekeningen, schetsen, maar ook de bouwwerken zelf beschermde zijn.*)

(Deze uitgebreide bepaling is tot onze grote voldoening ook opgenomen in het nieuwe Nederlandsche ontwerp-wet op het Auteursrecht).

Het zijn vooral ook de Internationale Architecten-congressen geweest, die de belangen der bouwkonstenaars in deze hebben voorgestaan. Op het congres te Brussel in 1897 en daarna te Parijs in 1900 werd er op aangedrongen, dat de bouwkunst in de bescherming gelijk gesteld zou worden met de andere beeldende kunsten; te Madrid in 1904, te Londen in 1906 en te Weenen in 1908 werd de wenschelijheid uitgesproken niet alleen de teekeningen, maar ook de bouwwerken zelf te beschermen.

Le VIIIe Congrès International des Architectes, réuni à Vienne en 1908, rappelant d'une part les voeux émis depuis trente ans dans les Congrès Internationaux des Architèces et de la propriété artistique, ainsi que les Congrès Internationaux de l'Association littéraire et artistique internationale, et notamment à Madrid en 1904, et Londres en 1906, et rappelant d'autre part le protocole de clôture de la Conférence diplomatique tenue à Paris en 1896, lequel consacre le principe de la protection complète des œuvres d'architecture.

Rappelant enfin, les Actes anglais de 1766 et de 1862, la Loi espagnole de 1879, la Loi française de 1902, la Loi allemande de 1907, lesquels protègent expressément les œuvres d'architecture.

Est d'avis:

"1°. Que les dessins d'architecture comprenant les dessins des façades extérieure et intérieure, les plans, coupe et élévation, et les détails décoratifs, constituent la première manifestation de la pensée de l'architecte et l'œuvre d'architecture;

"2°. que l'édifice n'est qu'une reproduction, sur le terrain, des dessins d'architecture.

Et renouvelle le voeu: que l'Oeuvre d'architecture et tous les dessins qui la composent, ensemble et séparément, soient protégés dans toutes les législations et dans toutes les conventions internationales, à l'égal de toutes les œuvres artistiques."

Het zijn de Secties van de verschillende landen van het Comité Permanent International des Architectes die het hunneertoe hebben bijgebracht en voortdurend gezorgd hebben, dat deze moties onder de aandacht der resp. Regeeringen werden gebracht.*)

*). Bij de Conventie van 9 September 1886 gecombineerd met de Acte Additionnel van 4 Mei 1896 is lidde de tukst betreffende deze aangelegenheid:

les œuvres de dessin, de peinture, de sculpture, de gravure; les lithographies, les illustrations, les cartes géographiques; les plans, croquis et ouvrages plastiques, relatifs à la géographie, à la typographie, à l'architecture ou aux sciences en général;

terwijl dit art. gereviseerd te Berlijn 13 November 1908 leidt:

les œuvres de dessin, de peinture, d'architecture, de sculpture, de gravure et de lithographie; les illustrations, les cartes géographiques; les plans, croquis et ouvrages plastiques, relatifs à la géographie, à la typographie, à l'architecture ou aux sciences.

*) Het Hollandsche Comité bestaat uit de H.H.: Dr. P. J. H. Cuypers, Voorritter, H. P. Berlage Nm. en A. Salm G. Ben., Secretaris.

Uit het bovenstaande blijkt voldoende, hoe herhaaldelijk ook de architecten voor hun rechten zijn opgekomen. In de laatste jaren werd het onderwerp, in verband met de wenschelijheid der toetreding van Nederland tot de Berner Conventie, weer actueel, blijkens vele desbetreffende vergaderingen en polemiken en ingezonden stukken in dag- en andere bladen en bleek, dat op de medewerking van de Regeering kon gerekend worden. In 1908 toch liet de Regeering zich voor het eerst vertegenwoordigen op de te Berlijn gehouden herzieningsconferentie van de Berner Conventie en wel door Mr. Dr. F. W. J. G. Snijder van Wissekerke, raad-adviser aan het Ministerie van Justitie, Directeur van het Bureau voor den Industriëlen Eigendom; Mr. L. J. Plemp van Duiveland, Hoofd-redacteur van de „Nieuwe Courant”; Herman Robbers, Letterkundige, en W. P. van Stockum Jr., Uitgever.

Bij gelegenheid van het VII Internationaal Uitgeverscongres (22 Juli 1910) werden in de sluitingszittingen en aan het daarop gevuld „banquet”, door H. E. de Ministers van Binnenlandsche- en Buitenlandsche Zaken toespraken gehouden, waaruit bleek, dat de indiening van het ontwerp tot aansluiting van Nederland bij de Berner Conventie een feit was en dat de Ministers zouden pal staan bij de verdediging van het ontwerp tegen de oppositie, hetgeen den Heer N. G. van Kampen, sprekende namens den Nederlandschen Uitgeversbond, aanleiding gaf ons met grote voldoening te kunnen verklaren, dat weldra Nederland de naam van „roofstaat” zal verliezen.

Kort daarop, reeds in Augustus, dienden zij een wetsontwerp in, strekkende om aan de Kroon de bevoegdheid voor te behouden, Nederland tot de Berner Conventie te doen toetreden.

11 Maart 1911 werd door de Tweede Kamer, en op 22 Juni 1911 door de Eerste Kamer het wetsontwerp, bepalende de toetreding van Nederland en Koloniën tot de Berner Conventie, aangenomen. Destijds uitvoerig vermeld in B. Weekblad 1911 No. 26. De Ministers hebben „pal gestaan” en het ontwerp krachtig verdedigd.

Beter dan uit lange betogen, speekt de noodzakelijkheid tot bescherming van den geestelijken eigendom van den architect uit voorbeelden. Reeds gaven wij het geval: Raadhuis-Noordwijk-Woerden. Maar er wordt niet alleen binnen onze landspalen zonder blikken of blozen gecopieerd; ook van de buitenlanders wordt gestolen. Een merkwaardig en hoogst belangrijk geval heeft zich kort geleden in een der grootste steden van ons land bij den bouw van een groot modemagazijn voorgedaan. Hier toch werd de gevel-ordonnantie van de „Selfridge Store” te Londen, architect R. Frank Atkinson, door den Hollandschen collega precies gecopieerd, tot in de kleinste details.

De afbeeldingen op pag. 196 hiernevens leveren hiertoe het bewijs.*)

Van het Hollandsche project is slechts een der bestektekeningen afgebeeld.

Dit project werd ingediend bij de Schoonheidscommissie; gelukkig dat de toenmalige voorzitter dier commissie het plaatje nog tijdig ontdekte. De volledige bestektekeningen met fotografische aanzichten van het geheel en onderdeelen van de Selfridge Store komen voor in „The Architectural Review, Vol. XXV. No. 151, Juni 1909 blz. 261, 292—298, en daarnaar is de copie gemaakt.

(Wordt vervolgd).

*) Het enige verschil is, dat bij de „Selfridge Store” een „roofgat” is terwijl in het modemagazijn de bovenverdieping benut wordt voor ateliers, enz., en daarvóór een dak moet worden aangebracht.

DE TENTOONSTELLING VAN BAKSTEEN EN ANDERE PRODUCTEN, JUNI 1912.

De Vereeniging van Ned. Baksteenfabrikanten heeft het prijzenswaardig voornemen gehad, en het is niet bij een voornemen gebleven doch in een expositie omgezet, om „onze Holl. architecten, op tot nog toe niet gevolgde wijze, van naderbij te doen kennismaken met den baksteen en andere voorwerpen van klei”, zoodas de inleiding van den catalogus zegt, alsook dat „getracht wordt vooral de kleurverhoudingen en daarmede dus in de allereerste plaats de aesthetische waarde van ons bij uitstek vaderlandsche bouwmateriaal te doen spreken. Daarnaast evenwel wordt gepoogd ook een beeld te geven van de enorme verscheidenheid van producten uit klei vervaardigd, producten die in onze Holl. architectuur naast den baksteen een voorname rol spelen of kunnen spelen.”

Op gelukkige wijze is zij o.i. daarin geslaagd, voor zoverre wij over 't hoofd zien wat hier *niet* is geëxposeerd, b.v. de prachtige handvormsteen. Friesche- en Utr. steen, enz.

Uit een uit den aard der zaak in zichzelf weinig aantrekkelijk product is overigens een alleszins bezienswaardig geheel opgebouwd. De aankleding en rangschikking der tentoonstelling is, gezien het moeilijke van het vraagstuk, een succes geworden wat in grote mate te danken zal zijn aan de znakkundige leiding die hier heeft voorgezeten. Met gemak valt alles te overzien en menig aardig hoochje is op geheel ongekunstelde wijze verkregen. De expositie, die in het gebouw van de maatschappij tot bevordering der bouwkunst van 8-23 Juni gehouden wordt, bestaat n. b. w. uit 3 afdelingen, nl.: beneden de producten van fabrieken die zich op meer speciaal gebied bewegen als sier- en vorblendsteen, tegels, ovenbouwsteen en id., voor stoomschoorstenen, buizen, dakkappen en enkele valken met z.g. bestratingsmaterialen. Boven omvat de grote vergaderzaal het resultaat van de gehouden prijsraad voor het ontwerp van een burgerwoonhuisje, zooveel mogelijk van baksteen gebouwd en voor de som van 1.200 kant en klaar te leveren; terwijl de nevenzaal de baksteen in z'n talrijke kleurvariaties, alsmede de aanverwante producten terra-cotta, sectiel en majolika te aanschouwen geeft. Bepalen wij ons speciaal tot deze laatste afdeling die toch is de elouder gneusche expositie, dan valt ons oog dadelijk op de verschillende door regelwerk omvinte valken baksteen, netjes in verband opgemaakt en correct gevoegd. Te aanschouwen valt een grote afwisseling in kleur, in ruig of glad oppervak, fijnheid van korrel enz., alternatief zaken die juist *pleiten* voor den baksteen. En daarbij dan nog te denken dat bij al die verscheidenheid nog één belangrijke eigenschap noodwendig ontbreekt n.l. „de stand des tijds” die de kleuren proeft en ordend, ja nog verdubbeld, voorzeker verkrijgt men dan toch hier een indruk van baksteen die bekost. En omdat hardheid en kleur noodzakelijkerwijze niet altijd samengaan en er voor den practicus toch even goed wat te zien en te genieten zou zijn als voor den aesteticus, zoo heeft men een tafel met monsters overladen, waar een elk zich naar hartlust kan tegoe doen aan klank en afmeting.

Zeker goed gezien wil deze expositie toch in niet-ge-rienge mate een aanprizing van het artikel, een vergroting van alzet gebied bedoelen zal.

Wat de baksteenindustrie voor ons land te beteekenen heeft, moge uit het navolgende blijken, aan de inleiding van den catalogus der tentoonstelling ontleend. De totaalproductie, lezen wij daar, bedraagt nagenoeg een milliard gebakken steenen per jaar ter globale waarde

van 12 miljoen gulden. Het aantal steenfabrieken beloopt meer dan 400, met een getal van rond 20.000 arbeiders, waarvan het voor ongevalenverzekering in aummering komende loon een totaal aanwijst van nagenoeg 5 miljoen gulden per jaar.

De nauwverwante pannenindustrie omstreeks 110 fabrieken met rond 2100 arbeiders. Het verzekeringsplichtig loonbedrag per jaar voor deze industrie te zamen met die van tegelfabrieken, hetwelk een totaal aantal arbeiders van rond 2000 betreft, beloopt ruim 800.000 gulden.

Vermelden wij ten slotte in dit verband nog dat alle keramische bedrijven te samen in het jaar 1900 omvatten: gemiddeld 22.858 werkliden met een verzekeringsplichtig loonbedrag van 6.220.627 gulden, terwijl dit loon over 1910, bij eenne eenigszins gewijzigde classificering der bedrijven 6.088.405 bedroeg.

Er zijn echter ook nog andere cijfers het vermelden waard, zij het in ander verband.

Voor het bakken der steenen zijn brandstoffen noodig en wel bij een jaarproductie van 1000 miljoen steenen een hoeveelheid ter waarde van ongeveer 3 miljoen gulden.

De totaalhoeveelheid dezer brandstoffen — waarbij die voor de machine-installatie niet zijn medegerekend — stellende op 375.000 ton wordt daarvoor gemiddeld aan scheeps- en spoorvracht een bedrag van omstreeks 500.000 gulden betaald. De binnenschipperij in ons land heeft, behalve bij het grootste deel dezer vrachtsom, een groot belang bij het vervoeren van de gebakken steenen. In een cijfer uitgedrukt is de som welke met dit laatste vervoer gemoed is, ongeveer 1.500.000 gulden, waarbij is aangenomen, dat pl.m. 20 pCt. dertotainproductieniet per schip vervoerd wordt.

De binnenschipperij heeft dus een wel groot belang bij de steenindustrie, maar er zijn andere bedrijven, waarvan men zoo spoedig niet denkt, welke eveneens voor respectabele sommen belanghebbend zijn. Zonen, transportverzekeringsmaatschappijen, welke tegen een globaal gesteld premiebedrag van 1.50 pCt. over de ladingswaarde voor steenkool en van 0.80 pCt. over die waarde voor baksteen over de voorgenomen cijfers reeds een premiebedrag van bijna 12.000 gulden per jaar innen.

Behalve de baksteen treffen we voorts nog bouwwerk van Brouwer en Thooft en Labouchère en Majolica van de Keramische Werkstätten der Grossherzogliche Manufactur te Karlsruhe aan. Het eerste getuigt van forscheid, in volkommen harmonie met de ruwheid van den baksteenmassa; het laatste als buiten gewone bedreyvenheid in de technische verzorging van het product te waardeeren, wat ook gezegd kan worden, van de „baksteenleeuwen” van de fabriek „Udenhout” die de vestibule flankeren.

Over de prijsraad thans nog een enkel woord. Langs alle wanden en op een tafel ter lengte der gneusche vergaderzaal, hangen en liggen de 120 inzendingen, omvattende ruim 500 teekeningen.

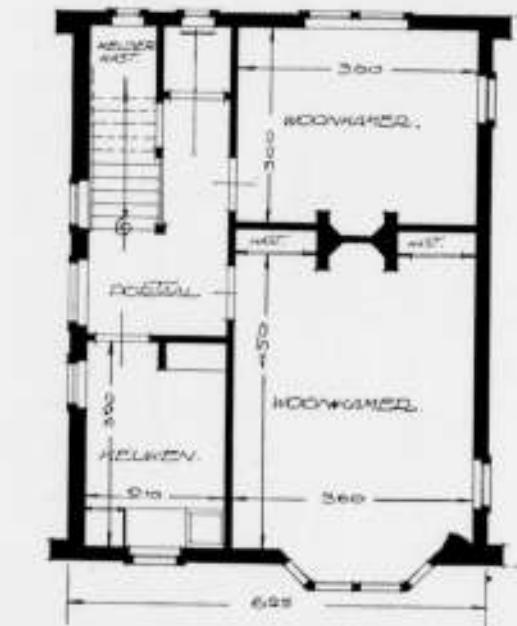
De jury, bestaande uit de architecten Jos. Th. J. Cuypers, J. Gratiama en H. J. M. Walenkamp is tevreden over het resultaat en kon éénparig tot het toekennen der bekroningen adviseren.

Bekroond werd met den eersten prijs van 1.75 het ontwerp, onder het motto „Ons prachtig materiaal”, door den heer W. Verschoor te 's Gravenhage ingezonden; den tweeden prijs 1.00, verkreeg het plan motto „Thuys”, van Jan Wils te Alkmaar; den derde de inzending „Bak-

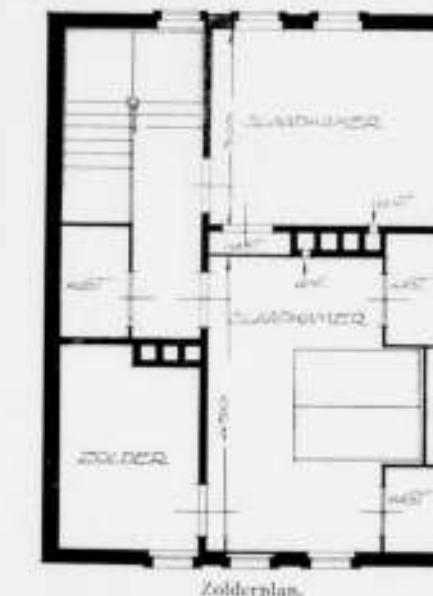
Motto: Ons prachtig materiaal.

Ontwerp van W. Verschoor te 's Gravenhage, bekroond met den eersten prijs.

Begane grond,
Ontwerp van W. Verschoor te 's Gravenhage, bekroond met den eersten prijs.

Kenwoord: Thoys.

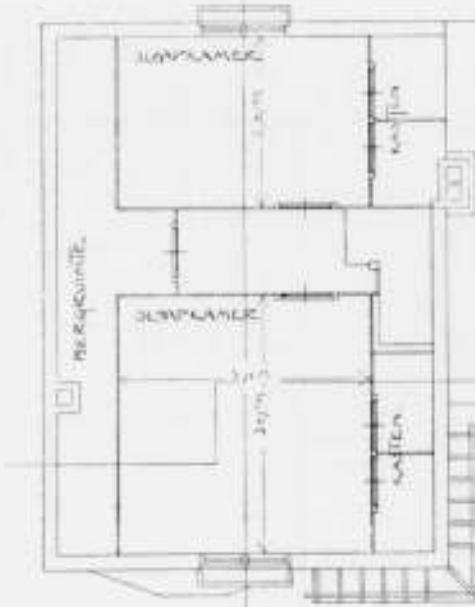

Ontwerp van Jan Wils te Alkmaar,
bekroond met den tweeden prijs.

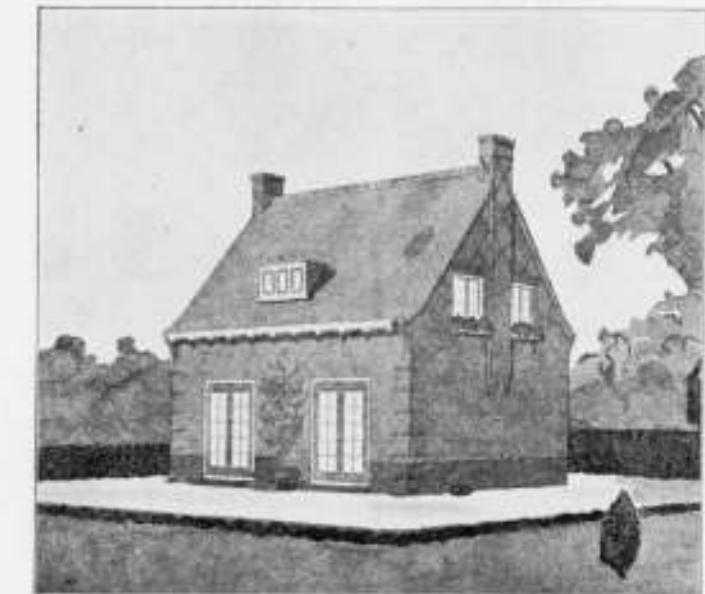
Plattegrond.

Ontwerp van Jan Wils te Alkmaar, bekroond met den tweeden prijs.

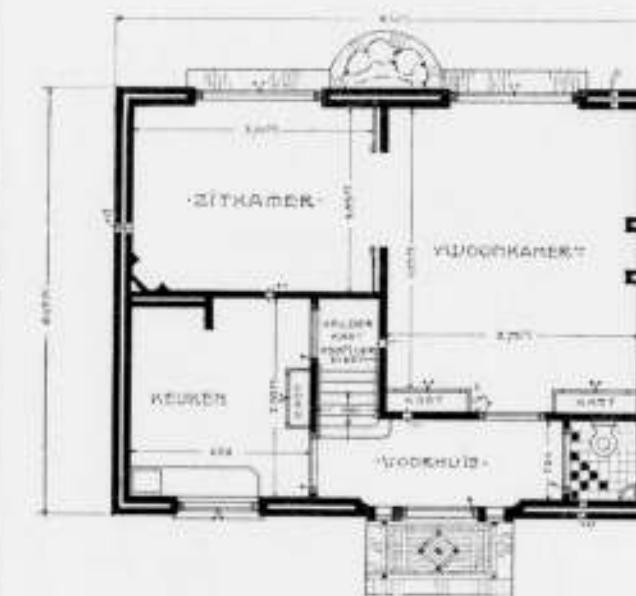

Zolderplan.

Motta: Baksteen.

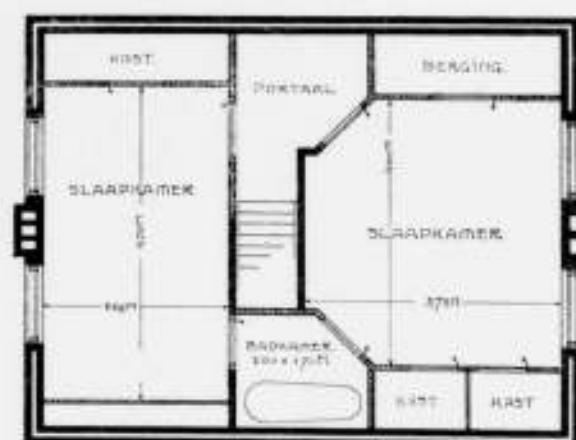

Ontwerp van A. J. Prinsenberg te Bloemendaal, bekroond met den derden prijs.

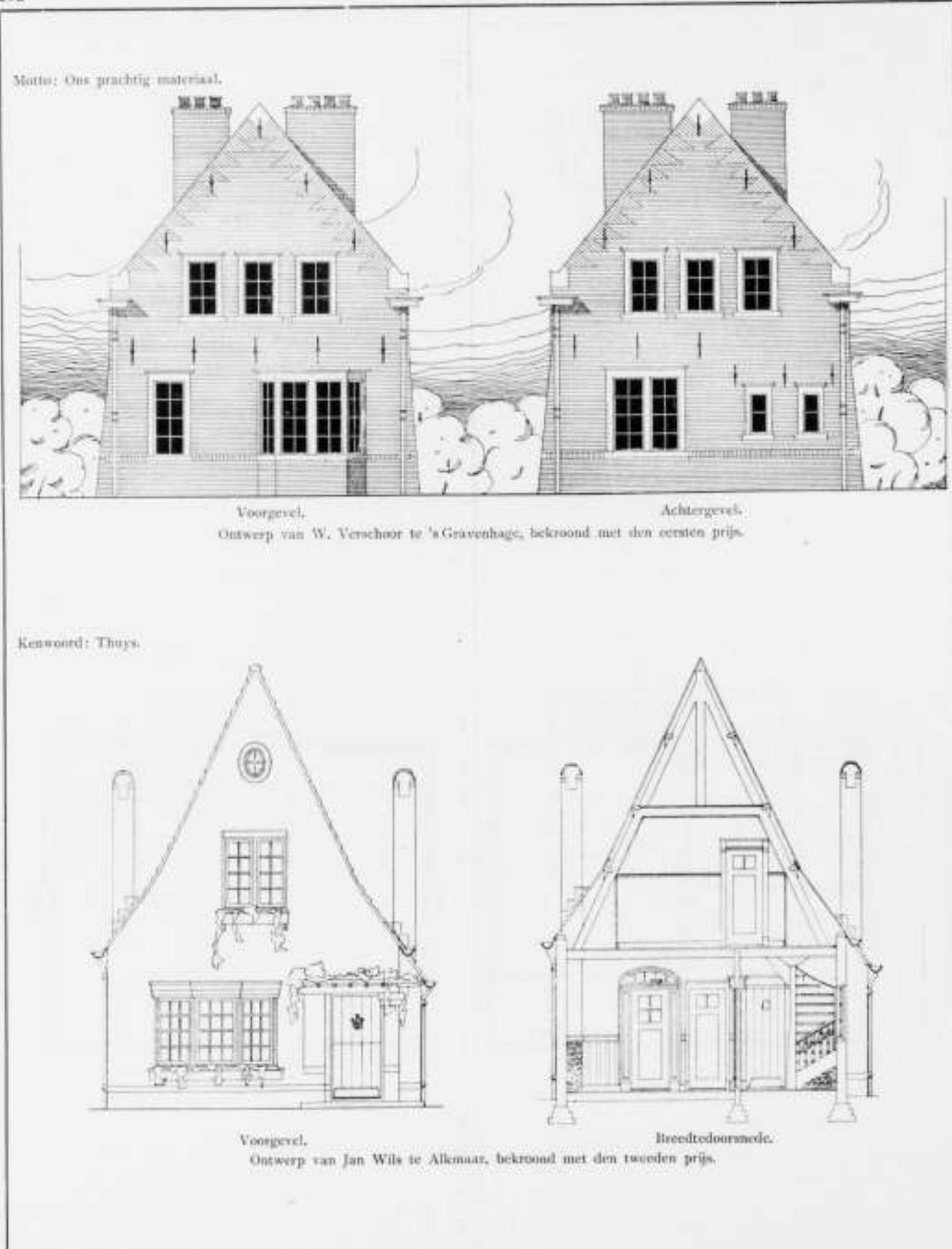

Plan begane grond.

Ontwerp van A. J. Prinsenberg te Bloemendaal, bekroond met den derden prijs.

Plan verdieping.

steen", ontwerper A. J. Prinsenbergh te Bloemendaal. Het eerste ontwerp geeft 305, het tweede 310, het derde 293 kubieke meter ombouwde ruimte.

Het grote struikelblok bij deze prijsvraag, eigenlijk bij

alle serieuze prijsvragen, was de bouwsum.

Een huisje kant en klaar voor f. 2200.— te leveren valt in de praktijk niet mee. Daar blijft een aannemer met een staande boord, zooods we hoorden zeggen, wel met zijn handen van af. Of nu de drie gelukkigen de verdienste bezitten van dat cijfer niet te overschrijden, zou een eventuele uitvoering kunnen beantwoorden. Zeer veel verdienstelijk werk werd op grond van bovenstaande terzijde gelegd al werden er ook meerderen voor publicatie in „Klei" aangewezen. Door de grote welwillendheid van de tentoonstellingsdirectie zijn we in staat gesteld hiernevens de drie bekroonde inzendingen te reproduceren.

Wijl het juryrapport, dat hierachter is opgenomen, voorts alles zegt, meenen wij met deze regelen te kunnen volstaan.

Een bezoek aan deze expositie durven wij met klem aanbevelen.

ADRI. M.

NASCHRIJF.

Zaterdagmiddag j.l. kwamen tal van genoodigden in de vergaderzaal van het gebouw der Maatschappij voor Bouwkunst bijeen om de plechtige opening der tentoonstelling bij te wonen.

De heer D. J. van Wijk, voorzitter der Vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten, heette de aanwezigen welkom. In de eerste plaats de genoodigden, architecten en ingenieurs, die bij de bouwvakken betrokken zijn. In de tweede plaats de exposanten, wier medewerking onmisbaar is geweest voor het resultaat dat bereikt werd; voorts de leden der vereeniging, die ondanks niet deelname, toch blijk van grote belangstelling geven door hun tegenwoordigheid.

De tentoonstelling heeft haar ontstaan volgens spr. te danken aan de door het vakblad „Klei" uitgeschreven prijsvraag voor het ontwerpen van een landelijke woning. Spr. dankte hierbij de leden van de jury voor de moeilijke taak, die zij hebben verricht. Moetijk daarom, omdat zij zich hadden uit te spreken over niet minder dan 120 ontwerpen.

De tentoonstelling zelf moet beschouwd worden als een studietentoonstelling voor architecten, ingenieurs, opzichters en leerlingen in het bouwvak. Getracht is een zooveel mogelijk overzichtelijk geheel te verkrijgen, door de steenen in grote vlakken, naast elkaar geschild, op te stellen.

Het doel, dat o.m. met deze tentoonstelling beoogd wordt, is, naast het hierboven uiteengezette, onze natie eens op de hoogte te stellen van de betekenis van deze zogenaamde landelijke industrie.

Na deze levendig toegejuichte rede werd het woord gegeven aan den heer mr. H. Smeenge om de tentoonstelling te openen.

Spr. dankte voor het initiatief om deze tentoonstelling te houden en juichte het toe dat de baksteenfabrikanten niet zoo duidelijk om hulp vragen, maar allereerst zelf de handen uit de mouwen steken. Spr. hoopte, dat de tentoonstelling zal slagen en rijke vruchten zal afwerpen. Daarop verklarde hij de tentoonstelling voor geopend. Vervolgens werd door den heer J. Gratama, bouwkundig ingenieur, een lezing gehouden over baksteenarchitectuur. Nederland is het land van den baksteen. De schoonheid van Nederland wordt door den baksteen beheerscht.

Geen juist begrip van wat baksteenarchitectuur is en

wat met haar bereikt kan worden, toonde prof. Evers, toen hij voor de monumentale architectuur natuursteen aanbeval. Juist in onzen tijd wordt de baksteen, die weervaast en muurvast is, monumentaal behandeld, op een wijze, die nog verder gaat dan in eenige periode, van de gothic af.

De natuursteen heeft monumentaliteit. Baksteen heeft die ook, maar zij heeft een andere monumentaliteit.

De baksteenarchitectuur is een architectuur van gesloten vormen, van grote vlakken en lijnen, met een kleur die varieert van grijs, geel, rood en paars. De samenstelling is bovenindien van dien aard, dat een mozaïek werking wordt bereikt. Ook is combinatie met natuursteen mogelijk, maar bij consequent doordenken heeft men daarin een tweeslachtigheid te zien.

Spr. gaf hierop een historisch overzicht van de baksteenarchitectuur. Na een tijdsperiode van verval werd de baksteen in 1870 geleidelijk in eer hersteld. Het was dr. Cuypers, een vurig aanhanger van Viollet le Duc, die een energieke strijd voor den baksteen heeft gevoerd.

Reeds bij opdrachten voor zijn eerste kerken verving hij de gepleisterde gewelven door baksteen-gewelven. Ook in munten als Berlage, De Bazel, Kromhout vindt de baksteen krachtige voorstanders. Duitsche architecten vragen eveneens bij voorkeur naar de Hollandse baksteen, die om haar artistiek aspect van hoge waarde is.

Spr. stond verder bij onderdelen stil, om daarna met lichtbeelden de ontwikkeling van het monumentaal bouwen met baksteen aan te tonen. Tot slot werden de prijzen uitgereikt, die behaald werden in de prijsvraag voornoemd.

NATIONALE BOUWKUNDIGE STUDIE PRIJSVRAAG „LANDELIJKE WONING".

UITGESCHREVEN DOOR DE VEREENIGING VAN NEDERLANDSCHE BAKSTEENFABRIKANTEN.

JURY RAPPORT.

Het is de Jury aangenaam aan het bestuur der Ver. van Ned. Baksteenfabrikanten te kunnen mededeelen, dat deze prijsvraag een gunstig resultaat heeft gehad.

Wijst het groot aantal inzendingen (120) op een linke deelname, het feit, dat er onder de ingezonden projecten meerdere zijn, die verdienste hebben, bewijst, dat de opgave in het algemeen niet boven de krachten der mededingers is gegaan.

De inzendingen getuigen van ernstigen wil en menig project vertoont verdienstelijk tekenwerk.

Uit den aard der zaak was het moeilijk een kenze te doen, aangezien de eenvoudige platte gronden niet veel variaties toelaten en de noodzakelijk sobere architectuur het aantal opvattingen beperkt.

Hoewel het ontwerp „Landelijke woning" twee typen toelat, namelijk arbeiderswoning of woning voor een kleine beambte, en landelijk optrekje, geschikt voor meer gezinnen, die zomers een landhuis betrekken, komt het eerste type onder de inzendingen zeer weinig voor. Dit type vraagt een ruim en direct contact tussen de woonkamer en de keuken, waar de huisvrouw veelal vertoeft (een woonkamer keuken is niet overeenkomstig het programma).

Het ontwerp motto „Geef meesters in de kunst kritiek", heeft een goede gedachte in zijn platte grond; de architectuur is echter zwak.

Bij het zde type is een scheiding dezer vertrekken meer gewenst. Echter moet hier de eis gesteld worden, dat de drie vertrekken, woonkamer, kamer en keuken

dicht bij elkaar liggen, om gemakkelijk onderling te bereiken te zijn.

Hierbij is het wenselijk, dat woonkamer en kamer gemakkelijk tot één ruimte gemaakt kunnen worden; enkele projecten vertoonden hiervan goede oplossingen. Was de plattegrond een belangrijk punt bij de beoordeling, niet minder was dit de architectuur, voornamelijk der gevels. Waar deze prijsvraag is uitgeschreven door Baksteenfabrikanten, met het doel te laten zien, dat baksteen zich uitstekend leent voor den bouw van dergelijke woningen, moest aan de architectuur bijzondere aandacht geschonken worden, zoodat niet die overheersende waarde werd toegekend aan de detailering der platte gronden, welke zij gewoonlijk bij prijsvragen geniet. Ten slotte werd ook de kosten vraag onder oogen gezien; /2200,— voor een landelijke woning is niet veel, zoodat alleen projecten met een beknopte plattegrond, zonder sponzen, met een soberen opbouw en hoogst eenvoudig daal voor den gestelden prijs uitgevoerd kunnen worden.

Meerdere inzenders hebben tegen dit punt gezondigd; door hun plattegronden te ingewikkeld of te uitgebreid te maken, met uitbouwen, (soms onbruikbare) veranda's, samengestelde dakvormen, enz., waardoor de bouwsoem niet toereikend is daarenboven een eenvoudige hoofdform van het gebouwtje, bij dergelijke kleine opgaven een eisch, ontbreekt.

De gedachte aan een groter landhuis heeft daarbij parten gespeeld; enkele projecten krijgen eerst een normale verhouding, als zij $1\frac{1}{2}$ of 2 maal vergroot worden.

Andere inzenders tonen gebrek aan juist inzicht van baksteenversiering, door overloading van kleur of details. Na de eerste uitvoerige schifting hield de Jury de volgende projecten over, met de motto's: Ons prachtig materiaal, Thuis, Baksteen, 22, Eenvoud, 7,34 M². Wie 't mag enz., Mei en Handvorm. Bij een tweede schifting kwam zij tot de conclusie, dat de eerste prijs, groot /175 moet worden toegekend aan het motto: Ons prachtig materiaal (ontwerper de Heer W. Verschoor te 's Gravenhage); de tweede prijs, groot /100,— aan het motto:

Thuis (ontwerper de Heer Jan Wils te Alkmaar) en de derde prijs, groot /50,— aan het motto: Baksteen (ontwerper de Heer A. J. Prinsenberg te Bloemendaal), terwijl de overige zes werden voorgedragen om aangekocht te worden voor reproductie in „Klein". Hieronder volgen de opmerkingen over genoemde ontwerpen.

Ons prachtig materiaal. De plattegrond zit beknopt in elkaar en is eenvoudig; het is een verdienst, dat de twee kamers en de keuken op het portaal uitkomen; het verdient aanbeveling, de kamers onderling en de keuken en de naast liggende kamer door deuren direct toegankelijk te maken. De slaapkamers zijn ruim en goed verlicht. De architectuur is eenvoudig en goed passend voor een dergelijk eenvoudig gebouwtje. Het teekenwerk is flink, behalve van het detail.

Thuis. Dit ontwerp heeft ongeveer dezelfde plattegrond; echter is één kamer niet toegankelijk van uit het portaal; de slaapkamers zijn voldoende.

De architectuur wordt beheerscht door een groot dak en een aardige raamverdeling. Het stijle dak, dat niet geheel Hollandsch is, doet in topgevels goed; aangezien het gebouwtje ondiep is, lijkt het op zijde wat algesneden. Het project heeft iets fijns, en het teekenwerk verraadt een gevoelige hand.

Baksteen. Het wijsch genoemde voorhuis (lees: gang) zou goed zijn, wanneer het wat groter was. De verbin-

ding tusschen woonkamer en keuken is niet goed, tenzij in de zitkamer gegeten wordt; in dat geval moet een verbinding tusschen deze twee gemaakt worden. De slaapkamers zijn ruim, en goed verlicht. De architectuur is verdienstelijk en heeft, gelijk de beide vorige, een goed baksteen-karakter; het teekenwerk is goed; de detailtekening is zeer geslaagd.

22. Dit ontwerp heeft een goede plattegrond, echter wat ruim; de slaapkamers zijn wat verbrokken en hebben niet veel licht.

Het huisje met zijn groot tentdak heeft een goede type voor een bescheiden woning; toch is bij alle degelijkheid dit project een beetje dor.

7,34 M². Dit ontwerp heeft hetzelfde type; ook hier is de plattegrond goed; echter is de keuken wat smal. De grote slaapkamers hebben in verhouding niet veel licht. Wat de behandeling der architectuur onderdeelen betreft, bijv. de ramen, is dit project aantrekkelijker dan het vorige; het heeft echter het bezwaar, dat het grote tentdak wat zwaar op de muurtjes staat; de dakramen erin zijn eenigszins hinderlijk. Het teekenwerk is goed.

Wie 't mag, enz. Dit Duitsch getinte project heeft verdienstelijke eigenschappen; het heeft de allure van een optrekje voor fijne mensen. De plattegrond wordt beheerscht door de twee goed gecombineerde woonkamers; de slaapkamers zijn handig in het mansarde dak geborgen. Het geheel is echter wat popperig. Het teekenwerk is vlot en aardig.

Me. Dit ontwerp heeft een beknopte plattegrond; een gebrek is de slechte verbinding der 3 vertrekken onderling. De veranda is veel te ondiep en daardoor niet te gebruiken; de slaapkamers zijn goed. De twee grote schoorsteen op de hoeken van het gebouwtje zijn niet aan te bevelen.

De architectuur is eenvoudig, op het nachtere af. Het detail is flink geteekend.

Handvorm. De plattegrond is te groot; dit maakt, in verband met het samengestelde dak, het gebouwtje te duur.

De architectuur is wel verdienstelijk, maar wat klein van schaal.

Aan het eind van haar taak gekomen, spreekt de Jury de hoop uit, dat de Ver. van Ned. Baksteenfabrikanten nog meerdere van dergelijke prijsvragen zal uitschrijven, die, blijkens deze, succes zullen hebben.

De Jury, (teg.) Jos. TH. J. CUYERS,
" L. GRATAMA,
" H. J. M. WALENKAMP.

PRIJSVRAAG-STADION.

PRIJSVRAAG VOOR EEN STADION DER MIJ. „HET NEDERLANDSCHE SPORTPARK" TE AMSTERDAM.

Vraag 54. Op het op de situatie voor het Stadion aangewezen gedeelte loopt slechts een der beide toegangswegen uit. Is het de bedoeling slechts deze, of beide wegen op het voorplein te doen intrekken? In het laatste geval om het voorplein geleidelijk buiten het voor het Stadion bestemde terrein vallen.

Antw. Zie vraag 26, 37, 49.

Vraag 55. In het programma staat dat de kleedkamers enz. voor de bewoners van het Sportpark, moeten zijn gelegen aan de naar dat park gekeerde zijde van het Stadion. Van het Stadion zullen evenwel twee zijden naar het Sportpark gekeerd zijn. Is het misschien de bedoeling de smalle strook van het overblijvende gedeelte niet als sportterrein te benutten?

Antw. De smalle strook ten noorden van het Stadion wordt ook als sportterrein benut.

Vraag 56. In het programma pag. 6 regel 8 van boven staat:

„Voor de tribune 1ste en 2de rang enz."

regel 10 van boven staat:

„Voor de 1ste rangtribune moet ontworpen worden een promenoir".

Wordt nu met het „voor" van regel 8 bedoeld, het tegenovergestelde van achter en niet „voor" in regel 10, „ten behoeve"?

Of wordt met beide het tegenovergestelde van achter bedoeld?

Antw. In beide gevallen betekent „voor" het tegenovergestelde van achter.

Vraag 57. Is de in regel 27 blz. 6 genoemde promenoir dezelfde als die in regel 10 genoemd of wordt misschien de baan bedoeld genoemd in regel 59?

Antw. Het is dezelfde promenoir.

Vraag 58. Waar is vermeld, dat de 3de rangtribune en het amphitheater beginnen op het niveau van het midenveld, is dan hinstelling dat het amphitheater b.v. zich bevindt achter de 3de rangtribune?

Antw. Ja.

Vraag 59. Welke zijn de bouwverordeningen waar het gebouw aan moet voldoen, en waar zijn deze te bekomen?

Antw. De Amsterdamse bouwverordening, te koop aan de Stadsdrankkerij.

Vraag 60. Mogen bij eventueel te maken gewapend betonconstructies die voorbeschrijving, langs door het Km. Gen. v. Ing. Ingenieurs aangegeven, als basis genomen worden?

Antw. Natuurlijk, zoó de vraag althans beoekt het Km. Inst. v. Ing.

Vraag 61. Mag de laan van 3 M. rondom het grasveld gebruikt worden als toegangsweg naar de tribunes en als wandelpromenoir bij de 3de rangtribune?

Antw. Deze vraag is reeds ontkennend beantwoord.

Vraag 62. In artikel 13 staat: met bijbehorende grote badkamer waarin een badkuip van $\pm 4 \times 4$ M. Wat is hier bedoeld, de kuiper 4×4 of de badkuip 4×4 M?

Antw. Het badkuip.

Vraag 63. Welke is de grondgesteldheid, met het oog op de fungering?

Antw. Te rekenen op 13 M. palen.

Vraag 64. Moet er nergens een plaats voor een nest worden gereserveerd?

Antw. Neen, indien niet in het programma vermeld.

Vraag 65. Heeft er een dubbele controle plaats eerst aan de toegangen en dan bij de ingangen naar de tribunes?

Antw. Het vraagstuk van de toegangen is den inzenders ter oplossing gesteld.

Vraag 66. Is 't mogelijk dat de ene toegangsweg in de as van de locatie geplaatst, opgescheurd wordt of verbreed wordt aangezien 2 toegangswegen van 10 M. beslist onvoldoende zullen blijken om 30.000 mensen af te voeren?

Antw. De toegangswegen kunnen niet worden verbreed of verplaats.

Vraag 67. Op 't terrein van 't Sportpark naast 't Stadion kunnen alleen tennisbanen in de richting O. W. aangelegd worden. Mogen daar dus behalve een weg langs 't Stadion ook een weg naar 't Sportpark worden geplaatst of mag 't geheel voor cirkulatie gehouden worden?

Antw. Wegen naar het Sportpark behoeven door de inzenders niet te worden aangegeven.

Vraag 68. Zijn de wegen om 't Stadion rijwagen?

Antw. Zie vraag 65.

Vraag 69. Moet men zorgen voor 't niet in botsing komen van rijtuig- en automobielverkeer en voetgangerverkeer?

Antw. Zie vraag 64.

Vraag 70. Er wordt gevraagd, onder de tribunes verschillende lokalisaties voor den dienst van het Stadion te ontwerpen. Daar de vloer van de voorste rij der 10 en de 2de rang tribunes, 2 M. boven het veld moet liggen worden de lokalisaties daaronder wel laag van verdieping, is dat niet in strijd met de Amsterdamsche bouwverordening?

Antw. Indien de ontwerper in moeilijkheden komt, zal hij voor die lokalisaties een andere plaats onder de tribune moeten zoeken.

Vraag 71. Mogen de 2e rang plaatsen per se ter weerszijde van een rang?

Antw. Zie programma.

Vraag 72. Wat is de eigendomsgrond, is bijv. alleen het opgehoogde terrein dus met stadsaerterrein) eigendom, of ook nog ruime daarna?

Antw. Het opgehoogde terrein is door de Gemeente ter beschikking der Mij. „Het Nederl. Sportpark" gesteld.

Vraag 73. Mogen Stadion en Sportpark geheel afzonderlijk gehouden worden?

Antw. Zie programma.

Vraag 74. Zijn de beide toegangswegen tevens de enigste uitgangswegen?

Antw. Ja.

Vraag 75. Is het absoluut onmogelijk om indieningstermijn 3 maanden te verlengen?

Antw. Absoluut onmogelijk.

Vraag 76. Mogen bij alle ruimten (dus ook de hars, clublokalen en recreatieraum en de woningen) op elektrische verlichting in de begroting gerekend worden?

Mogen ook de hars centraal verwarmd zijn?

Antw. Alle vertrekken onder de tribunes moeten worden verwarmd en elektrisch verlicht dus ook de hars, clublokalen, kleedkamers, receptieruimte. De woningen niet te voorzien van centrale verwarming.

Vraag 77. Uit het programma is 't mij niet duidelijk of rijtuigen en automobiel der bezoekers slechts op het voorplein mogen rijden, of dat er gelegenheid moet zijn, dat daar tot voor de ingangen der tribunes kan gaan?

Antw. Zie vraag 65.

Vraag 78. Mogen de te en ze rangtribunes niet geleidelijk onder en boven elkaar, daar de ruimten aan de langssijden tamelijk beperkt zijn?

Antw. Zie programma.

Vraag 79. Waartoe dienen de kleine kleedkamers?

Antw. Die ligt in den naam uitgedrukt.

Vraag 80. Indien het Stadion geplaatst wordt aan de noordelijke grens van het terrein, is 't dan geoorloofd, den toegangsweg uit te verleggen, dat die weg in het midden van het Stadion komt?

Antw. Neen.

Vraag 81. Is bedoeld, dat de voorportalen met W.C.'s bij elk der 2 clublokalen direct van buiten toegankelijk zijn, of moeten deze lokalen om gangen of vestibulen gegroepeerd worden?

Antw. Het eerste is niet bedoeld.

Vraag 82. Mogen de algemeene kleedkamers en slachthuizen op een verdieping boven genoemde clublokalen ontworpen worden altijd onder tribune of amphitheater?

Antw. Ja.

Namens de Jury,
J. H. W. LELIJSSEN.

De gelegenheid tot het stellen van vragen is volgens programma op 1 juni gesloten.

K. P. C. DE RAZEL, Voorzitter.
C. N. VAN GOOR, te Secretaris.

BESTUUR NED. TRAMWEG MIJ.
Het bestuur der Ned. Tramweg Mij. zal binnenkort van Heerinnen naar Utrecht verplaats worden. Directeur, boekhouder en personeel vertrekken allen naar Utrecht.

Inplaats van den Heer Hamelink is tot nieuwe directeur deser Maatschappij Jr. Ketsman van Veen (Dir. der S.S. en N.S.C.) — Sedert enige maanden is in bestuur de IJn Gorredijk-Oosterwolde in aanstelling met de oude IJn Heerenveen-Drachten; is in uitvoering de IJn Drachten-Roden-Groningen, zullen aanbesteed worden de IJn Steenwijk-Vledder, Meppel-Vledder-Smilde en Oosterwolde-Assen; daarna zal nog gemaakt worden de IJn Assen-Norg-Roden, alles door dezelfde Maatschappij.

NIEUW STATION TE DEVENTER.
De gemeenteraad van Deventer zal spoedig behandelen een schrijven van den minister van Waterstaat, meldende, dat ontrent een nieuw gemeenschappelijk station te Deventer alle overeenstemming tusschen partijen is verkregen, ook de Kon. Ned. Locaalspoorweg Maatschappij, en waarin de minister de bevestiging der instemming van den Raad verzoekt ten aanzien der volgende regeling:

De gemeente verbindt zich bij te dragen:
a. een bedrag van f 150.000;

b. indien de bouwkosten het gemiddelijk bedrag der verschillende bedragen (Rijk, S. S. H. IJ, S. M., Deventer-Ommen, Km. Ned. Spoor Willem III en gemeente Deventer) samen f 1.474.000 overschrijden, een aandeel in die overschrijding, gevolgorde aan de sub. a. bedoelde som, tot een maximum van 12 p.C. dier som;

c. de voor den aanleg van het station benodigde gemeente-terreinen, welke in eigendom overgaan aan den Staat;

FUNDAMENTEN DER MARTINIKERK.

Daar het oude gedeelte der Martinikerk te Groningen dateert uit de 12de eeuw, hebben de kerkvoogden een onderzoek naar hare fundamenteen ingesteld.

Geblikken is, dat die fundamenteen resten op grote keien, en dat onder de beide hoeken aan de Zuidzijde hooftsteen zijn neergelegd ter grootte van hunne heilsteenen.

Een eredit van f. 13.600 is door B. en W. aangavaagd voor een zeer aardige verbouwing van het hoofdgebouw der Stads kerk van leening aan den O. Z. Voorburgwal, mogelijk geworden uit het daarin gevestigde kantoor van den ambtenaer voor het schooleghet maar de overige is verhaald.

Gaat men aan dit huis prutsen: neen toch!!!

PRIJSVRAAGEN.

Een merkwaardig geval heeft zich te Frederikstad voorgedaan. Er moest daar een nieuw tolkantoor worden gebouwd. Het plaatselijke parochieel verlangde om stadhouders als bouwer. De bevoegde overheid vond drie architecten, die te Frederikstad waren geboren, en schreef onder hen een prijsvraag uit. Zij benoemde echter geen jury uit vakmannen. Om dat vengrijp goud te maken besloten de drie architecten hun ontwerpen ook door een scheidsgericht van vakgenooten te laten beoordeelen en verbonzen te zich, dat wie voor deze niet den prijs won, het werk ook niet zou uitvoeren. De uitslag was, dat de jury van vakgenooten het duurste ontwerp den prijs gaf, en de bevoegde overheid aan het goedkoopste. De architect van dit ontwerp echter weigerde het uit te voeren, waamp de overheid heelest het tolkantoor naar het bekende ontwerp door een vierden architect te laten bouwen. Ondanks dat bleven de vakgenooten elkaar trouw en hielden de eer van hun herue hoog.

De opdracht tot uitvoering is nog niet aanvaard.

MUSEUM VAN KUNSTNIJVERHEID HAARLEM.

Het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem werd gedurende de maand Mei besocht door 654 belangstellenden. Uit dezaal het Museum verbonden boekeri werden 233 boek- en plaatgallen waar verschillende plaatzen van ons land in hulkaiken verzonken, terwijl de aan het Museum verbonden school voor Kunstnijverheid door 146 vrouwelijke en mannelijke leerlingen werd bezocht.

EEN OUD GEDOUW BEHOUDEN.

Dan Gedepoterde Staten van Noord-Holland voorstellen om aan de gemeente Haarlemmer bij Beijen op Zoom een vrij grote substaal te verheuen ter bestrooiing van de kosten ad f. 20.000 verbonde aan het verbouwen der oude Roumisch-Katholieke Kerk tot Raadhus, is het thans zeker, dat dit gebouw, dat grote monumentale waarde heeft, behouden blijven sal: te meer daar het Rijk voor de helft in die kosten zal bijdragen.

OPGRAVINGEN TE ARGOS.

Prof. C. W. Vollgraff schrijft d.d. 24 Mei aan de „Prov. Gron. Cl.“: Den zoen Mei hier aangekomen heb ik daags daarop met de werknemers kunnen beginnen. De opgraving vindt plaats op een vaste terrein, ongeveer 7500 M² groot, dat in 1906 voor dat doel ontdekt is. Bij mijne aankomst vond ik dit terrein voor een zeer groot gedeelte met gesteenten bedekt en vermaakt, dat de Staat zelf het voor een aantal jaren verpacht had. Gelukkig vermaak ik verder, dat men dit pachtocht niet meer stiptigert als te niet gedaan zou beschouwen, en komende de werkzaamheden, nadat de grond was binnengehaald, zich uitstrekken tot het gehalte terreinen.

Het tempelfundament, dat in 1906 reeds gedadelijk blootgelegd was, is thans geheel en definitief ontgraven. Het droog een kalksteen tempel van 100 voet x 34 à 35 M. lang. Aan de Zuidzijde is zelfs de rij van orthostaten nog bewaard. In byzantijnsche tijd heeft men het moest, wat er toen nog van den tempel stond, afgebroken, en de steenen gebruikt om op dezelfde grondslagen een groot recht-hoekig gebouw met halzenomen zuilen instellen. De bestemming van dit gebouw blijft voorlopig onbekend. Evenmin is bij de ontgraving van den tempel gevonden, aan welke godheid deze was gewijd, soosdat de sleutel uit Pausius' beschrijving van het marktplein van Argos nog blijft ontheeken. Wel is de basis van het

staalbeld van de in den tempel verernde godheid nog op hare oorspronkelijke plaats staande teruggevonden, en in de nabijheid daarvan een vrij groot aantal brokstukken van het beeld zelf, dat van wit marmer en moer dan levensgroot was. Naar alle waarschijnlijkheid was het beeld van een godin. Ook enig ander beeldhouwwerk en enige inscripties zijn in en bij den tempel gevonden; de belangrijkste voorstellingen intussen zijn alle van architectonischen aard. Onze architect, de heer Willem A. E. van der Pluijm, leeraar aan de Rijksschool van Bouwkunst te Amsterdam, is deze dagen aangekomen en mit openeten en teekenen begonnen.

Thans wordt het overige gedeelte van ons terrein met loopgraven afgewacht, om te zien, welke andere gebouwen er in de oudheid nog op gestaan hebben.

KERKELIJKE KUNST.

Aan de Akademie van Beeldende Kunsten te Dusseldorf wordt een afdeling voor kerkeelijke kunst ingesteld, die zoodan door geestelijken als bisschoppen beoordeeld kan worden. Onder hen, die over de instelling van kerkeelijke gebouwen voorzien zullen houden, zijn o.a. Prof. Gurlitt uit Dresden, wiens prachtig kerkgelukkige bezoekers der Kunstverhoudingstentoonstelling te Dresden zich wel zullen herinneren en Dr. Brodt uit Barmen, een kampioen voor „Heimatkunst“, een scherp tegenstander van het plaatsoen van quasi-Gothische kerkgebouwen in simple dorpsgemeenten, wier aspect daardoor volkommen vernield wordt. De leerscours is in overleg met de hoge, kerkeelijke overheid te Keulen ingericht en met grond mag verwacht worden, dat ook door geestelijken een ruim gebruik gemaakt zal worden van deze voordrachten over kerkeelijke kunst, te meer, waar deze gelegenheid tot nog toe ontbreken heeft.

Voor al katholieke geestelijken, die bij het bouwen en inrichten van hunne kerkgebouwen een beslistende stem kunnen laten gelden, zal meer artistieke ontwikkeling van belang zijn!

Arbeiders, die dezer dagen berig waren met herstellingswerken aan een der binnengalerijen van de kerk Notre-Dame te Mantes-la-Jolie, vinden in een vergelin hokje een oud kleed, dat zij totaal waardeloos achtten en dus uitpenden om hem tegen den regen te beschermen. Een kleene, die het toevallig zag, stond versteld over de schoonheid van het tapet, dat van Perzisch moakiel is, en meeds meer dan vier eeuwen oud moet zijn. Het is 8 M. lang en 4 M. breed en een prachtig weefsel, verstoend allerlei fantastische figuren in heerlijke kleuren op een zwart fond.

Pajot, directeur van Louvre-museum, heeft reeds een bid van 30.000 francs gedaan. De gemeenteraad heeft echter besloten niet tot den verkoop over te gaan, alvorens het kleed door een deskundige getoetst is.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Ned. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, II. Ontwerpen van Boerderijen: programma's, in No. 9, inlevering 1 Januari 1912.

II. SPORTSTADION.

Programma in No. 19, inlevering 13 Juli 1912.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 23. De Stadionprijsvraag. — Verslag van de Algemene Meivergadering. — De alg. voorschriften voor gespaard beton, door H. E. Suyver. — Reproducties van plattegronden en perspectieven-aanzicht van de gevels van de gunstigste bewerkte ontwerpen van de Godfray-prijsvraag.

DE BOUWWERELD No. 23. Vervolg van „Rafaël en de Italiaansche hoogrenaissance“, door J. H. W. Leliman. — Enige aantekeningen door een architect uit de provincie. — Spraken en citaten.

INHOUD: Mededelingen betreffende het Genootschap. — Club van Utrechtsche leden van het Gen. „A. et A.“ — De autoren in verband met plaat in de bouwkunst (Vervolg). — De tentoonstelling van baksteen en andere producten, Juni 1912. — Nationale bouwkundige studie-prijsvraag „Landelijke Woning“. — Prijsvraag Stadion. — Van allerlei aard. — Prijsvragen. — Weekbladen en Tijdschriften.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: Adr. MOEN, Cor. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkricht“, Hobbeistraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“: in Nederland f. 1.90 per kwartaal; buiten Nederland f. 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent. Idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het organo wordt wekelijks Franco toegedragen aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f. 12.—, voor kienstleven leden f. 10.—, voor buitenleden f. 7.50 en voor aspirantleden f. 5.—. Donateurs zijn in die minstens f. 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“.

Voor alles betreffende de ververing van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgever.

ARCHITECTURA

ORGAAAN VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUIM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. Gebr. BINGER, WARMoesstraat 174/6, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN

BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

I. Als gewoon lid van het Genootschap is door de heeren C. W. Nijhoff en M. J. Hack voorgesteld de heer W. Pool, bouwk. tekenaar te Nieuwer-Amstel.

II. Als aspirant-lid is tot het Genootschap toegetreden en als zoodanig door het Bestuur toegelaten de heer C. W. van den Berg te Amsterdam.

JAN DE MEIJER, *te Secretaris.*

DE TENTOONSTELLING VAN BAKSTEEN EN ANDERE PRODUCTEN.

Aan het stukje van onzen geachte redacteur, den heer Adr. Moen, wilde ik gaarne enkele losse opmerkingen toevoegen.

Ten eerste moet er, wat de heer M. terloops heeft gedaan, nog eens nadrukkelijk worden gewezen op de eenzijdigheid in de tentoongestelde soorten van baksteen; des te opvallender, omdat de baksteen natuurlijk de voornaamste plaats op deze tentoonstelling inneemt.

Laten wij het geval eens overtuigend stellen. Wij gaan n.l. met een vreemdeling, die veel van de schoonheid van onzen, steeds te weinig geroemde baksteen heeft gehoord, de tentoonstelling bezoeken. Zeggen wij dan niet, een weinig verlegen, hem uitleggend: „Je moet niet naar wat je hier ziet, je oordeel over onzen baksteen vormen. De hoedanigheid van den steen hier is best, maar de mooiste baksteensoorten, wat kleur betrfft, zie je hier niet. Uitgezonderd een paar soorten IJselsteen, is hier alleen maar één soort: de Waalsteen.“

Deze uitlegging zou nooitig zijn. 't Is zonde en jammer, dat onze fraaiste baksteen, de Utrechtsche en de Leidsche, nog gezwegen de vele andere soorten, hier niet zijn vertegenwoordigd.

Lezen wij wat in de inleiding van de catalogus staat: „Getracht wordt vooraf de kleurverhoudingen en daarmede dus in de allereerste plaats de aesthetische waarde van ons bij uitstek Nederlandsch bouwmateriaal te doen spreken“, dan wordt dit ontbreken een gebrek van de tentoonstelling.

Was het wellicht niet mogelijk de andere baksteenfabrikanten te bewegen ook tentoon te stellen? — Doch al was dit zoo, 't zou toch gemakkelijk zijn geweest van elke soort, al waren het maar enkele, wat losse steenen op te stapelen. Dat dit niet gebeurd is, blijft te betreuren.

Een woord van lof anders voor de aardige aankleding van het zaaltje. Vooral de terra-cotta's, het sectiel aardewerk, en het verglaasde bouwaaardewerk zijn aardig gerangschikt, en verlevendigen op rustige wijze het gehele aanziend.

Nu moet mij een tweede opmerking uit de pen.

Bij al het bouwaaardewerk, van een artistieke hand getuigende, vinden wij geen vermelding gemaakt van den ontwerper. — Wat steekt anders ons Ned. fabrikaat van loof F. 't Hooft en Lubouchere gunstig af tegen het buitenlandsche. Ik bedoel n.m.l. in de technische uitvoering. Wat is er een diepte en een warmte van toon in de glazuren bereikt?

Een derde opmerking betreft het nieuwe fabrikaat de „Carduustegels“. Wij herinneren ons nog het eerste verschijnen op de laatste Lustrum tentoonstelling van „A. et A.“ in het Sunsoo Museum. Toen was het een werkelijk artistiek product, aardige handvormtegels, wie is de ontwerper van de aardige ornamenten, in pittige kleurstelling uitgevoerd? Naar hooren zeggen de heer Norden, nu zijn de machinale bewerking de tegels wellicht beter handelswaar geworden, doch hun artistieke hoedanigheden zijn zij kwijt. Dit is zeer jammer.

Ten strijde zullen wij moeten trekken tegen den buitenplintsteen. Dit is een verkrachting van het materiaal, en ook van de baksteenstijl. 't Is een vormgeving uit den natuursteenstijl. Nu een opmerking van anderen aard. Aan de catalogus gaat een inleiding vooraf. Een prettig geschreven praatje om den bezoeker van de tentoonstelling wat in te lichten omtrent het maken van baksteen. Dit is alleszins te loven; doch waarom nu zo'n onmogelijk historisch overzichtje, — 't woord is veel te weidsch voor die enkele regels. — De Assyriërs en Babyloniers gebruikten reeds gebakken kleisteen, o.a. voor de hangende tuinen van Semiramis voor de muren van Babylon, waarin van gebakken steen dierfiguren en relief waren aangebracht, enz.

Dit neer te schrijven, of over te schrijven, in onzen tiel, bij een huidigen stand van de wetenschap, die steunt op reeksen schitterende opgravingen, is een voudig belachelijk. 't Is of we iets lezen uit 1850. De zin: „Ook de Romeinen, die op hun veroverings-tochten naar de Germanische landen hun kunst van het potten-, pannen- en steenbakken ook naar onze streken zullen hebben overgebracht“, is al zeer onjuist. Toen de Romeinen om zoo te zeggen nog niet geboren waren, stond de keramiek in Noord-Europa al op een hoge trap. (Zie b.v. het werk: „Das vorgeschichtliche Europa, Kulturen und Völker“ van H. Häbne, een aardig werkje uit de „Monographien zur Weltgeschichte“. De ver-

breidung der cultuur is eerst van Noord naar Zuid en Oost gegaan. De Indo-Germanen hebben hun bakermat en hun cultuur niet in Indië gehad, doch hun oorsprong ligt in Noord-Europa. Deze vroeger veel aangevochtene hypothese is thans door de prehistorici algemeen erkend. En nu is het waar, en vooral zeer typisch, dat duizenden jaren later een der krachtigste takken van den Indo-Germanischen stam bestemd is, de verouderde cultuur in Noord-Europa te vernietigen, om te doen plaats maken voor de nieuwe. — Ook een cirkelgang der Natuur! — J. D. M.

Naar het Bestuur der Vereeniging van Ned. Baksteenfabrikanten ons mededeelt zal de tentoonstelling voor noemt nog 14 dagen langer geopend blijven en tot en met 8 Juli alsnog kosteloos toegankelijk zijn. R.D.

DE AUTEURSWET IN VERBAND MET PLAGIAAT IN DE BOUWKUNST.

Overgedrukt uit het „Bouwkundig Weekblad“ 1912, nr. 19 en 20. (Vervolg van pag. 197.)

De Commissie weigerde het project, en verzocht den architect het schriftelijke bewijs te leveren, de toestemming tot overname van Atkinson te hebben gekregen, of zich met dezen te verstaan. Daar echter de architect zich niet met Atkinson in contact wilde stellen, werd hij gedwongen zijn project te wijzigen. Bij de besprekingen en bij het wijzigen van het ontwerp toonde, naar wij vernamen en het spijt ons dit te moeten zeggen, de architect, die de overname erkende, absoluut geen schuldgevoel. De Schoonheidscommissie heeft ons land voor een groote blaauw behoed. Wat moest de Engelsche architect wel van de Nederlandse architecten denken, als hij zijn eigen geesteskind, op de meest brutale wijze zag gecopieerd in de Hollandsche grote stad? Met een gevoel van hevige ergenis over een dergelijke linksche diestal, zou hij hoonend denken over den Nederlandschen pseudobouwkunstenaar, die onmachtig is zelf te scheppen, en nu zijn werk maar toot met gestolen veeren uit den vreemde! Nog gezwegen van het feit, dat de Hollandsche collega zijn geld opstrijkt voor het werk van een ander. Dit plagiaat is wel buitengewoon kras, daar het hier een der grootste gebouwen van ons land betreft.

Het is dan ook alleszins gewettigd, dat zooveel mogelijk openlijk hiertegen wordt geprotesteerd. Dat onderdeelen van gebouwen gecopieerd worden komt dagelijks voor; ook hiervan geven wij een voorbeeld: A. stelt voor een voordeur door den Voorzitter van de Mij. t. B. d. B. ontworpen voor zijn eigen woning. Toevalligerwijze zag hij eenige jaren geleden aan den Willemsparkweg No. 51 te Amsterdam zijn eigen deur gecopieerd, inclusief het hekje van kunstsmederwerk.

Wij geloven met het bovenstaande duidelijk genoeg te hebben aangetoond, dat het noodzakelijk is ook de bouwkunst en haar auteurs wel te beschermen, en hopen dat zij, die daaraan mochten twijfelen, nu daarover anders zullen gaan oordeelen.

Nog een enkel woord over de vraag, of de bescherming zich moet uitspreken tot na den dood van den auteur, waaraan door sommigen ook getwijfeld wordt.

Het komt ons voor, dat het moreele recht van den auteur erkennend, het aan geen twijfel onderhevig kan zijn, of de bescherming zich ook moet uitspreken tot na den dood van den auteur. Immers, uitsluitend de

* In 't midden bevindt sich een renaissance schildje met enige attributen, passar, driebok, em. Hiermede was de copist blijkbaar geen weg, hij liet dit vervallen en maakte een schild met een gat, copierende alleen het lijstje, dus makend een schilderijlijst, zonder schilderij!

* Dat zijn de bij de Conventie aangesloten Staten.

auteur heeft het recht op het werk, door hem gemaakt, en dus heeft ook alleen hij het recht op de voordeelen, die uit zijn schepping voortkomen.

Tot die voordeelen behoort ook, dat hij bij zijn overlijden over dit recht kan beschikken, zoals hij ook over zijn andere eigendommen beschikt. De Staat heeft niet het recht zich te eeniger tijd de eigendommen van een zijner burgers toe te eigenen, en dus ook niet het auteurrecht. Vandaar dat het juist en billijk zoude zijn, als aan dit recht geen termijn werd gesteld, en dus voor den auteur een recht zou zijn voor de eeuwigheid. Maar zoover zijn wij nog niet; laten wij voorlopig tevreden zijn, als de bescherming zich uitstrekkt tot 50 jaar na den dood van den auteur.

De duur van de bescherming is in alle landen tot de Unie *) behorende, niet dezelfde.

In Frankrijk b.v. 50, in Italië 50, in Spanje 80, in andere landen 30 jaar na den dood van den auteur, terwijl in enkele landen nog verschillende regelingen bestaan en verschil wordt gemaakt voor letterkundigen en kunstenaars.

Waar te Berlijn 1908 de tegenwoordige conventie de bescherming vaststelde gedurende het leven van den auteur en 50 jaar na diens dood, is het gewenscht, nu een nieuwe auteurswet voor Nederland zal worden vastgesteld, die bepalingen over te nemen.

Iimmers zoals in den aanvang dezes reeds is gezegd wordt meer en meer en de noodzakelijkheid gevoeld één internationale regeling voor alle landen vast te stellen, (het begrip van eerlijkheid en billijkheid is toch voor alle nationaliteiten hetzelfde!)

Het is een niet genoeg te waardeeren feit, dat in het ontwerp de 50 jaar is aangehouden, want er is een Art. 25 in de te Berlijn gewijzigde nieuwe Conventie, dat als een achteruitgang inplaats van een vooruitgang is te beschouwen. Elke staat toch kan bepalen zich niet te verbieden alle artikelen over te nemen, maar was vrijdaar uit een keuze te doen. Dit artikel is zeer ongewenscht. Zooveel staten — even zooveel Conventies!

Vóór 1908 gal men aan de vreemdelingen gelijke bescherming als zij in hun eigen land genoten; en na wijziging werden zij beschermd volgens de bepalingen in de resp. landen, dus ongeveer voor elk land verschillend!

Wanneer nu 50 jaar een als door de Conventie behoorlijk tielperk wordt beschouwd, moet men dat in al de Unie-landen doen. Nederland heeft, wat dat betrifft, als nieuw toegetredene een prachtig voorbeeld gegeven! In herinnering wordt nog gebracht, dat Mr. Georges Harmand, Avocat à la Cour te Parijs, de kampvechter voor de rechten der beeldende kunstenaars en speciaal voor architecten, Voorzitter van het Congrès Artistique International, gehouden in Rome in 1911, onderstaande motie voorstelde, in vereeniging met José Nogué, afgevaardigde van de Spaansche schilders en beeldhouwers:

„Le Congrès: Considérant que l'Art dans ses diverses manifestations, reste *un*, et que les droits de l'auteur sur son œuvre sont et doivent être identiques, quels que soient le mérite et la destination de l'œuvre.

Affirme:

„¹ Qu'il ne doit être établi aucune distinction, quant à l'étendue des droits de propriété artistique, entre les œuvres de peinture, de sculpture, d'architecture, de gravure en médailles, de gravure et d'art appliquée;

„² Que ce n'est pas l'œuvre, rangée dans une de ces catégories, mais aussi l'Artiste-Auteur, qui doit être en visage par le législateur et protégé;

* Dat zijn de bij de Conventie aangesloten Staten.

A. Voordeur perceel Weesperridge 26 te Amsterdam.

B. Plaats, Voordeur perceel Willemparkweg 31 te Amsterdam.

„³ Que toutes les œuvres ayant un caractère *original* et *personnel* doivent bénéficier de la même protection dans toutes les lois et les conventions internationales;

„⁴ Que cette protection, qui doit être aussi étendue que possible, ne doit résulter ni de l'insertion d'aucune formule de réserves, ni de l'accomplissement de formalités administratives, puisqu'elle procède du *droit naturel*;

„Demande que toutes les œuvres artistiques bénéficient de la protection uniforme durant la vie de l'auteur et au minimum cinquante ans après sa mort;

„Et souhaite l'unification du droit de tous les auteurs d'œuvres littéraires et artistiques sur ces bases dans le plus bref délai possible".

Deze motie werd aangenomen, met opdracht aan de daarna geconstitueerde Comités Permanents Artistiques voor alle landen, haar ter kennis te brengen van hunne resp. Regeeringen, hetgeen geschiedde.*

Met grootte belangstelling wordt het antwoord van de Regeering tegemoet gezien op de opmerkingen, gemaakt in de Aldeelingen na onderzoek van het ontwerp; en de hoop en de verwachting worden uitgesproken, dat de kortzichtigen en de tegenstanders van de Auteurswet alsnog tot reden zullen worden gebracht en dat, waar de beeldende kunsten bescherming zullen genieten, geen uitzondering zal worden gemaakt voor de Bouwkunst!

* Het Hollandsche Comité is geconstitueerd als volgt: Prof. Bart van Boven, Voorzitter, Dr. P. J. H. Cuypers, Willy Martens, Prof. Aarts, A. Salm Gijzen, Secretaris.

DE KUNSTNIJVERHEIDSSCHOOL „QUELLINUS“

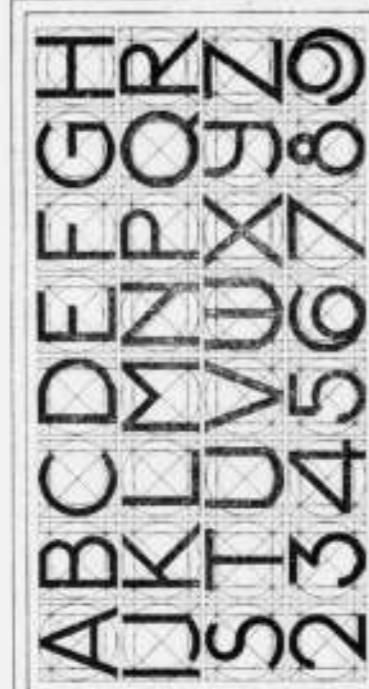
Een dezer dagen ontvingen wij het geillustreerd jaarverslag van bovenvermelde school. Het is wederom een keurig boekje, niet alleen om rede eener goede verzorging doch speciaal op grond van enkele daarin voorkomende, zeer lezenswaardige beschouwingen.

In het vorig jaarverslag werd medegedeeld dat het in de bedoeling ligt de verschillende vakafdelingen dezer uitnemende school achterenvolgens in de verschillende jaarslagen te behandelen en werd toen al dadelijk het meubelteekenken te berde gebracht (zie ook „Architectura“ 1911, No. 21).

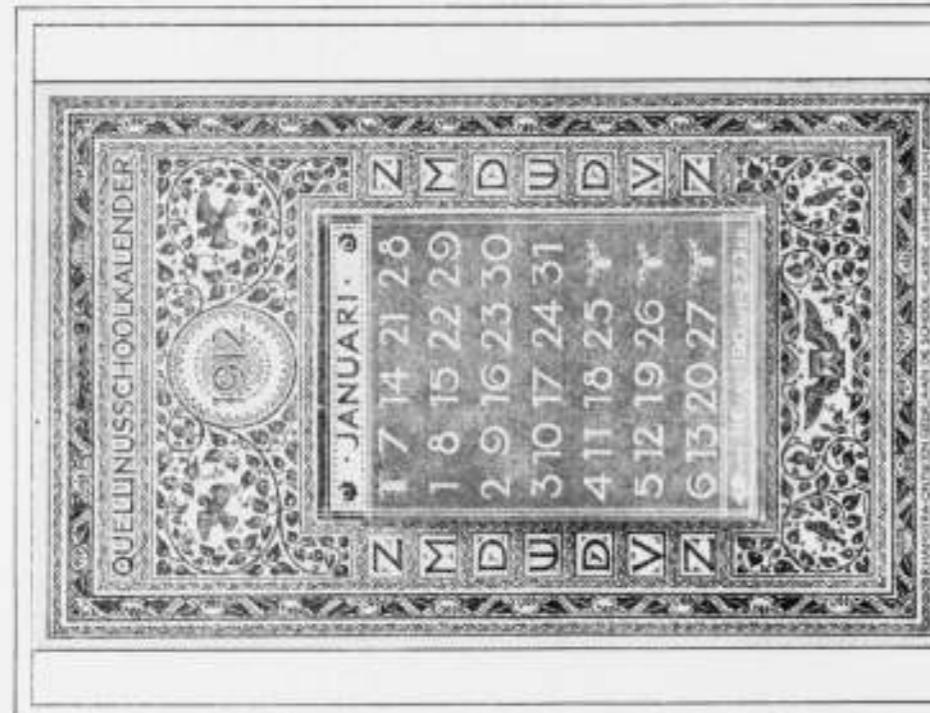
Ditmaal gaat het over de *Lithografie*, en wel in hoofdzak omdat: 1° de plaats, die de lithografie op de kunstnijverheidsschool „Quellinus“ inneemt, meermalen verkeerd wordt beoordeeld en de waarde van het lithografisch teekenen op deze inrichting daardoor niet altijd juist wordt ingezien en 2° de lithografie bij velen slechts bij name bekend is.

De beschouwingen hiervoren door ons bedoeld, zijn opgenomen onder sub 4. Cursus, a. Onderwijs; en luiden als volgt:

De beoefening van de lithografie, het beteeken van den lithografischen steen in ambachtelijk zuiveren zin, heeft aan de kunstnijverheidsschool „Quellinus“ een dubbel doel. In de eerste plaats heeft het zijn nut dat zij, die zich wijden aan de decoratieve teekenkunst, deze teekenkunst in verband leeren brengen met één of meer uitvoeringsmaterialen, opdat het innig verband tusschen

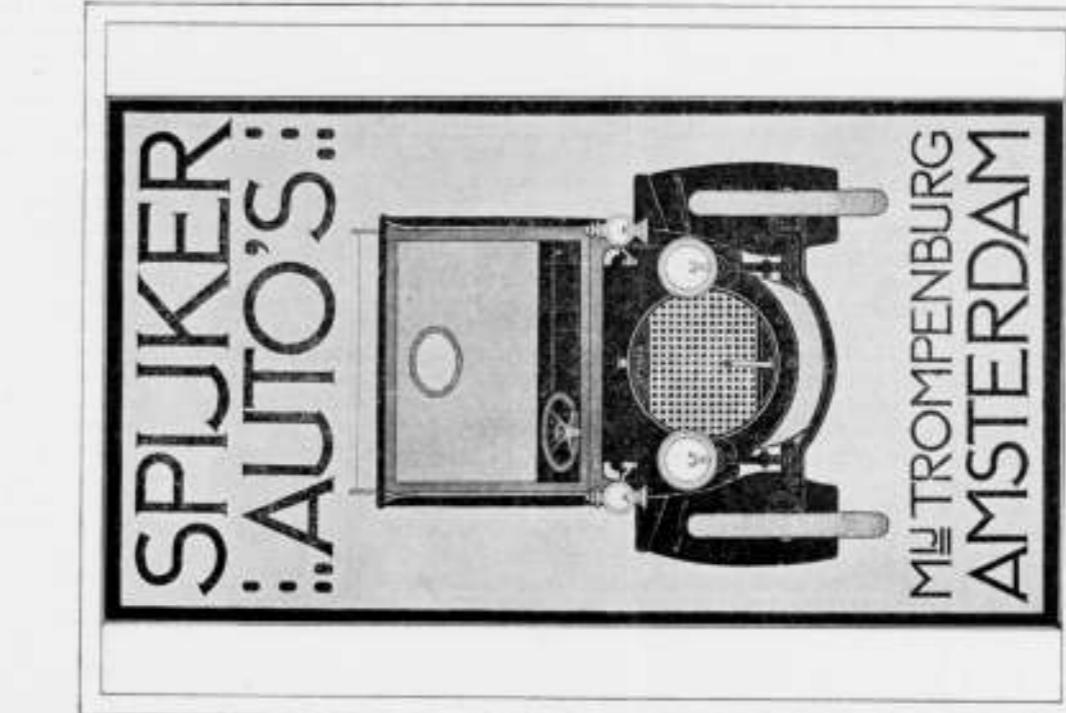
Pencaating met tusche op den gldoden stene. Alphabet en toepassing van letters in een ornamentale vulling. In het hout haastig gecut zijn de ketten en de versiering in den fund aangepaard.

Markkalender van de Konstingrythmischool 'Quellinus'. Op stenen gesteekend in twee kleuren (geel en grijswiel) gedrukt op goed potins papier. Twee vijfde van de ware grootte. Ontwerp, beschrijving, op teeken en druk van R. Haanen.

Tekening op steen waar een relief in punttechniek, halve ware, is geactiveert.

Reclamatuur voor de Automobielindustrie uitgevoerd in vrij kleine
grootte. Blauw, bruin, grijs en rood.
Een vierde der man
is groot.

de teekening en de uitvoering in een bepaald materiaal duidelijk op den voorgrond kan treden. En daar de lithografe zich bij uitstek leent om in de teekening alle ambachtelijke moeilijkheden, aan een bepaald materiaal en bepaalde techniek verbonden, onder de oogen te zien, heeft het beoefenen van deze tak van grafische kunst, ook voor hen die geen vak-lithografen zullen worden, een grote waarde.

In de tweede plaats heeft het lithografisch teekenen natuurlijk zijn nut voor de aanstaande lithografen. Deze zullen, zoals vanzelf spreekt, de lithografe als vak in meer uitbreiden zin beoefenen en deze beoefening zal, voor zoover dit mogelijk is, met het leven verband houden. Dat hier zooveel mogelijk gezegd wordt, vindt zijn oorzaak in het feit, dat het leven een vak, en ook voor de lithografe geldt dit, niet steeds geeft zoals de zuivere beoefening ervan het eigenlijk wel eischt en dat ook het leven aan de vakbeoefenaar het vak niet altijd in die uitgebreidheid toont, als voor een breedere ontwikkeling van deze vakbeoefenaar wel wenschelijk ware. De school nu kan in beide gevallen een factor ten goede zijn: door de zuivere ambachtsbeoefening hoog te houden en de verschillende kanten van het vak op zijn tijd naar voren te brengen.

De Lithografie is dus de kunst om den lithografischen steen op zulk een wijze te beteeken dat daarvan op de steendrukpers, hetzij hand- of snelpers, afdrukken, naar de goede regelen van het ambacht, kunnen gemaakt worden.

Voor een lithografischen afdruk in één kleur behoeft slechts één steen beteekend te worden, voor een in meerdere kleuren (steenkleurendruk) zijn meerdere steenen te beteeken (chromolithografie). Men kiest dan een zeker getal grondkleuren, waarmee alle nuanceeringen zijn te bereiken. Het getal vastgestelde grondkleuren geeft dus het getal te beteeken steenen aan.

In het leven wordt de lithografie op tweeënlei wijze beoefend. Bij de eerste wijze gaat men uit van het goede grondbeginsel dat een lithografische afdruk in de eerste plaats die kenmerken moet vertoonen, welke aan een steenteekening eigen zijn, dus ambachtelijk zuiver moet zijn. De kunstenaar-lithograaf brengt dus zijn gedachten in vormen en kleuren aldus op den steen, dat het eigendommelk mooi van de steenteekening, dus de aard van het materiaal en de eigenaardigheden van de techniek, geheel tot hun recht komen. Bij de tweede wijze stelt de lithografie zich ten doel andere technieken bedriegelijk na te bootsen b.v. een aquarel of een olieverfschildering. Het doel is hier dus niet de steenteekening als steenteekening in haar waarde te erkennen, maar, door allerlei kunstmiddelen, iets voort te brengen dat, hoewel langs den weg der lithografie ontstaan, een indruk opwekt als ware het uit een andere techniek voortgespoten.

Dat deze tweede opvatting op de kunstnijverheidsschool geen plaats kan vinden is duidelijk. Het technisch eigenaardige van een aquarel is gelegen in haar doorzichtige dunheid, dat van een olieverfschildering in haar volheid en diepte; terwijl het technisch eigendommelk, en juist daardoor aantrekkelijke, van de lithografie te zoeken is in de soepel gevoeligheid van de teekening, in de grote afwisseling van tinten en kleuren, met weinige kleuren druk bereikt en in de eigenaardige wijze van bewerking, eigen aan de steenteekening, waarbij zich onderscheidende steenteekennmethoden gelijktijdig laten toepassen, om ten slotte tot een verrassend resultaat te leiden.

De lithografische steen is kalkachtig. Meestentijds zijn de steenen geelachtig van kleur en worden dan voor het teekenwerk gebruikt, de leverkleurige dienen voor het

graveerwerk. Heeft een steen reeds eenmaal gediend en moet hij op nieuw in gebruik gesteld worden, dan verwijdt men eerst de oude teekening door den steen te bedekken met een laagje zand en water, om daarna met een tweeden steen, met de vlakke zijde op den eersten gelegd, er overheen te schuren tot de teekening verwijderd is. Beide steenen schuren op deze wijze elkaar schoon. Is de teekening verdwenen, dan wordt nagegaan of de steen goed vlak is, want alleen van een zuiver vlakken steen is een goede afdruk te verwachten. De steen wordt nu met kunstpuimsteen geslepen om krassen te verwijderen en daarna gepolijst met natuurpuimsteen. De scherpe kanten van den steen worden rond bijgeslepen, waardoor deze kanten bij het drukken vrij van de verf blijven; scherpe kanten nemen namelijk gemakkelijk verf aan.

De zoogenaamde gladde steen is nu gereed en kan dienen voor het penteeken en het spruiten met tusche (d.i. lithografische of vette inkt). Voor het teekenen met vet krijt moet de gladde steen echter gegrend worden. Dit greinen geschiedt door den steen te bedekken met vuursteen en water en er daarna met een glazen looper overheen te wrijven. Met korte draaiingen wordt de looper langzaam over den steen bewegen en de scherpe vuursteen brengt aldus, onder den druk van den looper, een fine korn op de oppervlakte van den steen.

Wanneer nu de gladde steen met vette inkt (tusche) of de gekornde steen met vet krijt wordt beteekend en daarna wordt overdekt met een laagje arabische gom, waarbij een zekere hoeveelheid salpeterzuur is gevoegd (etsen), dan worden de beteekende plaatzen niet, de andere wel door de ets aangestast, waardoor de laatste ongevoelig worden voor het aannemen van vet (de later op te brengen drukverf). Nu wordt de ets afgewassen met water, en een laagje zuivere arabische gom wordt op den steen gezet en moet daarop drogen om den steen te sluiten. Dan wordt de gomlaag met water verwijderd en de teekening ten slotte uitgewassen met terpentijn en water, waarna deze teekening zich op den steen vertoont als een vettige oppervlakte. De steen moet nu goed gelijkmatig vochtig worden gehouden totdat hij voldoende met verf is ingerold. Het inrollen geschiedt met een lederen of wel met een gummirol. Deze verfrol wordt eerst schraal met verf verzaagd door hem te rollen over den verfsteen, waarop de verf dun is uitgestreken. Door nu de verfrol over den lithografischen steen te laten loopen zet de verf zich langzaam op de beteekende plaatzen af, zoodat deze meer en meer duidelijk voor den dag komen. Is er voldoende verf op den steen gebracht, dan wordt er een vel papier opgelegd, waarover een zoogenaamde dekker, en de steen wordt aan den eenen kant onder spanning gezet en daarna onder de spanning doorgedraaid, waardoor de verf zich op het papier afdrukt. De steen wordt daarna onmiddellijk weer vochtig gemaakt en dit wordt tot het einde toe volgehouden, omdat een steen die droog staat in zijn geheel weer gevoelig wordt voor het aannemen van verf. De eerste afdrukken zijn nog schraal en er moeten verscheidene gemaakte worden alvorens zij voldoende op kracht zijn. Houdt men met afdrukken op, dan wordt de steen ingerold en daarna onder de arabische gom gezet, waardoor hij tegen verkeerde invloeden voldoende beveiligd is. De afdrukken nu kunnen in elke gewenste kleur vervaatd worden. Deze kleur wordt op den verfsteen gemengd, daarop uitgestreken en vervolgens door den rol op den lithografischen steen gebracht.

(Wordt vervolgd.)

PRIJSVRAGEN-DAMBEBOUWING.

Uit het overzicht van de 11. Woensdag gehouden vergadering van den Gemeenteraad van Amsterdam citeeren wij het volgende:

Aan de orde is een voorstel van B. en W. strekkende tot uitgave in ertpacht van een perceel aan den Vijgendam, enz.

De heer Posthumus Meyjes informeert bij dit punt der agenda naar het oordeel van de Raadhuis-Damcommissie over het verzoek van de architectenvereenigingen, om dengenen die aan den Dam willen bouwen de verplichting op te leggen, *erne prijsvraag uit te schrijven*; dit om een waardige Dambebauwing te verzekeren. De wethouder deelde daarop mede, dat de commissie, in haar juist gisteren verschenen rapport, de inwilliging van het verzoek der bouwmeesters *ontraadt*. Wel is zij voor het verleenen van financiële steun door de gemeente, bijaldien een bouwer van een groot complex zich uit eigen beweging voor het uitschrijven van een prijsvraag verklaart. Begrepen wij de bedoeling van de vliegtige mededeelingen des wethouders wel, dan is dus de Raadhuis-Damcommissie *tegen dwang* in deze.

INGEZONDEN.

Aan de Redactie van „Architectura“.

Geachte Redactie,

Met belangstelling hebben wij kennis genomen van het uitvoerig artikel van den heer J. W. Le Nobel over de Brandschilderkunst, blyk gevende niet alleen van een zekere belezenheid waarover de auteur beschikt, doch tevens treedt daarbij op den voorgrond het productie van zijne persoonlijke waarnemingen. Alzoo blijft hierover weinig te zeggen. De belangstellende die gaarne meer zou willen weten van glasschilderen, zou zich daar toe zelf aan deze kunst moeten gaan wijden om door *ervaring* begrip te kunnen verkrijgen van hetgeen hij verder wenst te weten. Onzes inziens heeft den heer Le Nobel alles wat voor den leek op dit gebied, duidelijk te maken was, genoegzaam omschreven, voor zoover dit doenlijk was; hoewel hij alleen de kerkselike kunst bespreekt. Daar, waar hij er op wijst, dat degenen die meer dan éénmaal hoogstens tweemaal branden, de kunst niet verstaan, kunnen wij mededeelen dat er buiten de kerkselike brandschilderkunst wel eens gevallen voorkomen dat men met één à tweemaal branden veel tekort schiet en dat in die gevallen de brandschilderkunst in dat stadium eerst op kunst begint te gelijken, wil men er ten minste maar streven iets artistieks voor den dag te brengen. Wanneer we die branche van glasschilderen op het oog hebben en we beschouwen dan sommige tafrelties, dan zien we dat de primitiviteit daarin een verbaasende rol speelt. Zoo was het voorheen en zoo is het thans.

Wanneer we kerkramen beschouwen, dan zal het ons opvallen dat de voorstellingen zich leenen om bijna alleen glas te gebruiken van de benodigde kleuren in verschillende nuances en door de grisailles de schaduwtonen aan te brengen. Maar er wordt wel eens iets anders verlangd en om dan iets degelijks te maken wordt ook wel wat meer kunst vereischt. In die richting is men nog niet veel gevorderd. Daartoe zou noodig zijn: de gelegenheid tot studeeren, en dat deze vrij algemeen ontbreekt wenschen we straks even aan te tonen.

Wat de techniek zelve betrifft rest ons verder niets meer te zeggen, maar wij zouden er op kunnen wijzen: dat de meesters der oude kunstwerken, naar het ons voorkomt, mensen waren die men steeds *aan* en *in* hun werk kon vinden. Menschen, die zich in hunne tafreeën verdiep-

ten, met een esotherische toewijding aan hun Godheid. Vandaard die harmonische schoonheid in kleur, bij zooveel eenvoud in bewerking of techniek.

Want eenvoud is het kenmerk van Godsdienst en van kunst. Menschen, die geïnspireerd werden en daardoor zagen in andere sferen, waarvan de schoonheid in kleur en van de voorstelling der tafrelen, niet door de troebel aardsche kleuren noch door de gebrekige techniek is te evenaren. Vandaard dat bij het aanschouwen van een dergelijk meesterstuk, ons het stilzwijgen wordt opgelegd. De impressie van een etherische indruk maakt zich van ons meester, we staan voor een oogenblik ademloos.

Terecht zegt de heer Le Nobel dat ons land zulke kunstwerken op dit gebied niet bezit. Maar hoe kan dit ook. Ons Holland, rijk aan geld, rijk in gebrek aan liefde en waardeering voor de kunst en daardoor arm aan geesten opzichte van het buitenland, staat dientengevolge ver achter in kunst en industrie op velerlei gebied. Hoe moet de kunstenaar, het genie, doorgaans iemand die niet mild met aardsche goederen bedeeld is, gelegenheid vinden zich verder te ontwikkelen, als de meer gefortuneerde veel meer blijven gevoelen voor verhoging van rente en vermeerdering van kapitaal dan voor kunst. De kunst bedekt; en de kunstenaar doet het zelfde, wanneer hij zich aan zijn geniale gaven overgeeft en geen zelfbeheersching genoeg bezit om zich daarvan terug te houden en andere bezigheden te verrichten welke hem ten minste in staat stellen om in zijn lichamelijk onderhoud te voorzien. Daardoor is er steeds gebrek aan geestelijk voedsel, reden waarom de ontwikkeling vertraagt, en het genie veel lijdt. Ook in vroegere tijden is het eenigszins zoo geweest, indien de overgeleverde verhalen van kunstenaars op betrouwbare gronden berusten. Maar we herhalen het: De kunstenaars uit dien tijd, gingen *meer* op in hun werk dan de hedendaagsche, en het schijnt ons toe dat in de geheele maatschappij destijds toch meer kunstvoel, meer kunstgenot, heerschten, dan thans. Wel is er gelukkig een merkbaar streven naar verhoging en veredeling van kunst waar te nemen, maar de algemeen domineerende geest des tijds, De concurrentie, (wat de prijzen betrifft), zal niet gemakkelijk te overwinnen zijn.

Wanneer we oude kunstvoortbrengselen aanschouwen, en die zijn er vele, en vergelijken deze dan met het tegenwoordig wordt gewrocht en soms tegen marktprijzen aan den man wordt gebracht, dan moet bij ons onwillekeurig de vraag rijzen welke de heer H. P. Berlage in „De Beweging“ deed.
„Waar zijn wij aangeland?“

Aanschouw de Bouwkunst, de Sierkunst, de Houtsnijkunst, de Beeldhouwkunst, de Glasschilderkunst, enz. Nagenoeg alles wijst op achterstaan. En zolang de heerschende gedachtengang niet veranderd en het ons steeds als een akelige echo in de oren klinkt: „Hoe weinig kost het, en hoe gauw is het klip!“ Zolang zal het intreden van verbetering ten aanzien van kunst, kunstgevoel en kunstgenot, zich laten wachten of althans weinig merkbaar zijn. En vooral wanneer architecten, die toonaangevers in bouwkunst, zich moeten liggen medesleepen door dezen suggestieve drang der omstandigheden, die allengs is ontstaan en steeds meer en meer op den voorgrond treedt, door en als gevolg van het concurreren.

In „Architectura“ No. 43, den 28sten October 1911 verschenen, lezen wij in een ingezonden beschouwing van den heer A. M. v. Westerop, onder meer: „Maar is het dan niet treurig, dat mannen met een naam in de bouw-

wereld zich nog schuldig maken aan een leugen, aan bestendiging van het parool „Wie doet het voor een koopje?“ En als nu werkelijk de bouwmeesters van onzen tijd zulks doen, waar zal het dan nog aanlunden?

Wat moet de architect ontwerpen en tekenen, om den principaal die als gevolg van een en ander ook naar de koopjes kijkt, te kunnen bevredigen? Wat moet er ten slotte van de eerste tot de laatste die een praktisch deel neemt aan den bouw en aan de versiering van het monument of gebouw geworden, wanneer nooit de tijd kan worden gegeven voor eene degelijke behandeling? Een oordeelkundig werkman? Of een die denkt: vooruit maar, er moet veel uit de handen komen.

Wanneer we het werk zien dat een halve eeuw geleden werd afgeleverd en hetgeen thans gemaakt wordt, dan is het enorm verschil in deugdelijkheid en in degelijkheid zeer in het oog lopend. En het materiaal heeft op velerlei gebied ook wel de sporen achtergelaten van koopjesjagerij. Veel van dat bederf van schoonheid en van deugd kan worden tegenwerkt wanneer de bouwmeester de schijn vermeidt en dusdewaardheid *in entrac*t waart te zijn. Maar als de architect onwaar is in zijn werken wat moeten dan de nijmenners en de werklieden wel zijn? De strijd om het bestaan doet veel. Maar die strijd om het bestaan is voortgekomen uit het onwaar zijn en zal steeds feller worden naarmate men in het onwaar zijn toeneemt, en zelfs concureert in het onwaar zijn.

Thans ziet de gelegenheid die naar kunst en schoonheid in de ware zin des woords streeft, zich meer en meer en steeds meer verdriegen. In onzen tijd speelen andere kunsten de hoofdrol, te weten: de kunst om zich *voor te doen* als kunstenaar, en, de kunst van een zekere manier van redeneeren, om niet te spreken van elkander af te breken. Heiden zijn onwaar. Opmerkelijk is het echter, dat deze twee kunsten zich daaraan in eenzelfde persoonlijkheid vereenigen. Zij weten U met een academisch talent en professorale grootheid te verblinden, en redeneeren dat het U duizelt van de vele overbodige woorden. Heel vaak gebeurt het dat zij zich niet bewust zijn, of hetgeen zij verkondigen, waar is of onwaar. Doch niet tegenstaande dat, verschaft hem zijn redenaarstaalent meer financiële voordeelen, dan zijn kunstenaarstaalent.

Veel redeneeren, veel lezen, veel zien, draagt veel bij tot veel weten en zelfs tot theoretische kennis, doch bevestigt geenzins de praktische kennis. Maar het aanzien geven doet in onzen tijd zeer veel. Voornam en geleerd schijnen, goed besproken zijn, de kunst verstaan om zich populair te maken en den ganschen dag bij den weg zijn, zindbaar hetgeen den huidigen kunstenaar nodig heeft en *doen moet* om naam en werkzaamheden te kunnen verkrijgen. Die het niet doet beloopt de kans vergeten, zoo niet verdronken te worden. Het laatste gebeurt 't meest. En die het wel doet, hoe vindt die kunstenaar tijd of gelegenheid om zich verder te ontwikkelen en wanneer moet hij zijn werkstukken in orde maken?

Hiermede zij tevens naargenoemd, dat het werkelijk aan gelegenheid ontbreekt, om zich in de brandschilderkunst verder te kunnen bekwaam en een meer artistieke wijze te kunnen machtig worden. Ware het niet dat verschillende ongewenste toestanden de ontwikkeling verhinderen en dat men nog tot in het stof boog voor een aristocratisch kleedingstuik, en zich liet begonchelen door een aangenomen waardigheid in optreden of door een overweldigende theoretische redeneering, dan zou wellicht blijken, dat na enige studie ook heden ten dage nog wel kunstwerk kan worden voortgebracht.

Men zou moeten aanvangen met de kunst te zoeken bij de eenvoud en de kunst naar waarde te honoreren,

zoodat de kunstenaar de gelegenheid heeft, *waar te kunnen zijn*, in zijn werken.

Wij hopen hiermede ook iets te kunnen bijdragen tot veredeling van de kunst in het algemeen, en tot wijziging van het kunst- en zedenbedervend parool in het bijzonder, (de oneerlijke concurrentie).

Hoogachtend,

A'dam, 24 Mei '12.

K. BEEKINK SR.

TENTOONSTELLING VAN MEUBLEERINGEN VOOR ARBEIDERSWONINGEN IN "ONS HUIS" TE ROTTERDAM.

Deze interessante tentoonstelling wordt gehouden van 5—30 Juni 1912 en is geopend elken werkdag van 8—10 uur des avonds, bovenop Woensdag en Zaterdag des namiddags van 2—6 uur en op Zondag des namiddags van 2—5 uur. In ons volgend nummer hopen wij er uitvoeriger op terug te komen. Plaatsgebrek noopt ons tot dit uitstel.

VAN ALLERLEI AARD.

HET STEENGAAS EN ZIJN TOEPASSING.

Steenglas, een product samengesteld uit tot raïtjes geslochten ijzerdraad met daarop geperste, steenhard gehakken terra-cotta is ook in ons land al vrij goed bekend. Het beantwoordt aan den eisch van brandbaar materiaal, is gemakkelijk aan te brengen en weeft, misschien toegepast, zelfs verrassende resultaten af.

Su het Amst. Gen. Bouw- en Woningtoezicht, ja, liever nog, nu de Amst. Landbouw-autoriteit zich voor dit materiaal gewonnen heeft, laat het zich aannem, dat het steenglas, na een tijdelijk van "ornstig" zaken, z'n kinderjaren te boven gekomen is en evenals zulks al geruime tijd in het huizenland het geval is, ook in ons land een breedere plaats zal gaan innemen. Dit kan alleen dan het geval zijn, zo goed gevormde werkkrachten onder deskundige, soedie leiding met de toepassingen belast worden, wat zich niet enkel tot het stellen en spannen van het gaas doch ook tot de *afwerking* ervan dient uit te strekken.

Betrekkelijke toepassingen hier te lande zijn h.v. het plafond en de lambris der gaanderijen in den Varieteit "Flora", diverse toepassingen in het American- en Doden-Hotel, de Handelsschool, melkfabriek "de Weichsel", bierbrouwerij "de Valk", het magazijn "de Koning van Zweden", verschillende handwerkwaren, politiebureaus en scholen, allen te Amsterdam en in den laatsten tijd vooral het nieuwe, grote abattoir te 's-Gravenhage en het Kinderhuis te Soest. Thans is de exploitatie van het materiaal in handen van de N. V. "de Steenglasmaatschappij", gevestigd te Amsterdam (Keizersgr. 15) in 's-Gravenhage (Sweelinckstraat 19).

ATB. M.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kun. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landbouwers, B. Ontwerpen van Bobsletten; programma's in No. 9, levering 1 Januari 1912.

II. SPORTSTADION.

Programma in No. 10, levering 13 Juli 1912.

WEEKBLADEN EN TIJDSCHRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 24. Tentoonstelling van baksteen en andere kleiproducten, door J. G. Graaffma. — Verslag van de vergadering van den Bond Heemskund, gehouden op 8 Mei j.l. in het gebouw van de Ma. tot b.v. der Bouwkunst. — Nationale bouwkundige studie-prijsvraag "Jandelske woning", uitgeschreven door de vereniging van Ned. baksteenfabrikanten; juryrapport met afbeeldingen van de bekroonde ontwerpen.

DE OPMERKLR. No. 24. Het huis van "het Nederlandsche Rode Kruis" te 's-Gravenhage, met afbeeldingen van plattegronden en gevel voor de restauratie.

DE HOUWWEERLD No. 24. De baksteen-tentoonstelling. — De herbouw van de Ned. Herv. Kerk te Hooge Zwalwe (met afbeeldingen), door A. K. Kruithof Azn., architect te Rotterdam". — De Studioprijsvraag, door J. H. W. Leliman.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap. — De tentoonstelling van baksteen en andere producten. — De autowet in verband met plaatjes in de bouwkunst (Slot). — De kunstniveeschool "Graafsmans". — Prijsvraag-Dambebauwing. — Ingenuiden. — Tentoonstelling van meubileeringen voor arbeiderswoningen in "Ons Huis" te Rotterdam. — Van allerlei aard. — Prijsvraag. — Weekbladen en Tijdschriften.

ARCHITECTURA

ORGaan VAN HET GENootSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADIG. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUTVSTRAAT, No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DEE PLUYM, LEIDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEHR. BINGER, WARMoesstraat 174/6, AMSTERDAM.

DE DAMBEBOUWING, DE PRIJSVRAGEN.

Zoals reeds in het voorgaand nummer van ons orgaan kort werd vermeld, is in de L. Woensdag gehouden vergadering van den Gemeenteraad van Amsterdam door den Wethouder Delprat een voorlopige mededeeling gedaan over het advies van de Raadhuis-Dam-Commissie omtrent de adressen van de verschillende verenigingen met betrekking tot de bebouwing der terrassen aan en om den Dam.

Dat advies is daarna in het Gemeenteblad opgenomen. Wij laten het hier in extenso volgen.

Aan Heren Burgemeester en Wethouders van Amsterdam. Bij Uwe missies, onder de hiermen aangehaalde nummers aan ons Commissie toegezonden, vraagt Uw College advies omtrent enige door verschillende kunstenaarsverenigingen aan den Gemeenteraad gerichte adressen betreffende den bouw aan en nabij den Dam. Bedoelde adressen bevatte het versiek moeilijke bepalingen vast te stellen, dat een waardevolle Dambebauwing werde verzekerd. Terwijl deze vereniging meent, dat die resultaat alleen kan worden verkregen, als de Gemeente hare terrassen self exploiteert, laten de andere deze kwestie in het middelpunt, doch alle adresseerden beschouwende verenigingen stemmen hierin overeen, dat zij van het uitschrijven van nationale prijsvragen voor de bebouwing der verschillende grondstukken die gewone projecten bewaren komt vergroot, is wel hierin gelegen, dat, behalve het aantrekken der rijstel van twijfelaars nietig, de particuliere gegadigde voor den grond vooraf ook niet kan weten, aan wie ten slotte de architectonische vervaarding van het door hem te betalen en te geleven gebouw zal worden toevertrouwd. In sommige gevallen zal dit een onverklaarbaar bewaar blijken.

Ons Commissie maent echter, dat er zich ook gevallen kunnen voordoen, waarbij het uitschrijven eener prijsvraag zeker aantrekkelijk is. Het is toch niet lastig te stellen, dat er zich gegadigden voorstellen, die door de omstandigheden, waarin zij zich bevinden niet betrekking hebben op de bestaande voorlating, ook voor zichzelf van een prijsvraag de beste oplossing verwachten, doch die alleen niet de uitschrijvende kosten daartoe niet beschouwt.

In zulking geval kan ons Commissie Uw College kunnen adviseren, het uitschrijven eener prijsvraag te stemmen. Aan de gegadigden evenwel bepaaldens de prijsvraag-eis te stellen, want zij niet te mogen aanschouwen, wil de Gemeente daarmee te veel moeite ondervinden, dat in dien de prijsvraag het universel middel lecht, om de bestaande oplossing te brengen.

Ons Commissie erkent evenwel, dat, indien bij de onderhandelingen over de grondstukken de gelegenheid zich voortzet in de mogelijkheid blijkt, om belanghebbenden een nationale prijsvraag te doen uitschrijven, voor de prijsvraag-eis te zeggen, om haar gemeenteweg te heroveren en meer speciaal denkt zij hierbij aan het grote middelenhuisblok tegenover het voormalig Raadhuis.

Heeft ons Commissie hiermede haar oordel gegeven over het prijsvraag-ondeel, dan wencht zij daarbij tevens op te merken, dat den bewaarde gang van zaken ook niet gehad onder bedenkning acht. Het betrifft nl. de bepaling, dat "het uiterlijk aanzien der gebouwen gelijk de goedkeuring van Uw College moet hebben verkregen". Is dit schijnbaar om vrij krachtige bepaling, zij kan thans bij de geheel vrije architecten-kennet door den erfachter tot moei-

lijkbeden aanleiding geven, welke voor alle daarbij betrokken partijen soms zeer groot, mogelijk wel eens onverkomekbaar kunnen blijken. Onze Commissie meent, dat die moeilijkheden zonl niet geheld ontgaan, dan toch tot een minimum zullen worden beperkt, indien Uw College in de allereerste plaats bij de aanvraag van gegadigden voor de grondstukken doet vragen naar den naam van den architect, die met den bouw zal worden belast en naar een uggaf van de door hem ontwerpen en uitgevoerde bouwwerken. Na ons advies daarentrent te hebben ingewonnen, ware door Uw College al of niet toe toelating van dien architect te beslissen in de onderhandelingen over de uitgifte van het betrokken grondstück mede verder afhankelijk te stellen van de waarborgen voor een goede architectonische oplossing, gelegen in de nadere goedkeuring der plannen.

Niet *zeldzaam* van die architect-kennis, doch wel in *hoofdstad* nu het afhangen of de Dambebauung der Hoofdstad waardig wordt en redelijk gestelde verwachtingen zal bevredigen.

Toch kan de verantwoordelijkheid voor een goed eindresultaat dan nog slechts ten dele door onze Commissie worden aangvaard. Dat zij hieroor geheld en uitsluitend verantwoordelijk zou kunnen worden gesteld, zoals in de raadszitting van den 17den April jl. door den heer Wethouder voor Paliokre Werken en den heer Posthumus Meyjes is beweerd, is een meening, waartegen wij ernstig moet optrekken. Zij wenscht dit te doen, omdat van haar blijkbaar wordt verwacht, dat met hare instelling alle waarborgen voor een kundig resultaat zijn verkregen, terwijl zij bij een onbevoligend resultaat daarvoor een verantwoordelijkheid zal worden gesteld.

En toch nu niets onbillijk is dan deze gevolgtrekking, omdat aldus de macht en ook de invloed unserer Commissie zo worden overschat. Wat toch is het geval?

Zij kan onvoldoende ontwerpen afkeuren en op de gebreken van algemeen toelaatbare ontwerpen wijzen, zij kan daardoor het wanstaalige wezen, door tactvol optreden de noodige correcties ten goede doen aanbrengen en — als haar voorstaand advies wordt gevuld

— het geven van bouwprefrachten aan daartoe onbevoegden tegengaan. Doch dit is niet voldoende om haar voor allen de volle eindverantwoordelijkheid te kunnen dragen. Onze Commissie treedt slechts adviseerend en dus nimmer zelf scheppend op; voor hare adviezen draagt zij haar verantwoordelijkheid en voor niets meer. De volle verantwoordelijkheid voor de goed architectonisch versorgde uitvoering der door onze Commissie gegekenide plannen verblift aan en kan ten slotte bij niemand anders berusten dan bij de architecten, die met de bebouwing der verschillende grondstukken worden belast. Onze Commissie zal het op prijs stellen, indien Uw College kon goedvinden bij Uwe voorstellen ter zake aan den Gemeenteraad te dien, dit, haar advies daarbij te doen afrukken.

*De Raadhuis-Dam-Commissie,
P. J. H. CUYTERS,
Voorzitter.*

*De Secretaris,
W. J. de Groot.*

*C. MUYSEN,
H. F. BERLAGE NZN,
H. BROUWERS
A. W. BOOS.*

Vatten wij den inhoud van dit advies kort samen, dan komen wij tot het volgende: De commissie is van oordeel dat het uitschrijven van nationale prijsvragen niet de enige zekerheid zou geven of de grootste waarborg zou bieden voor de beste bebouwing aan den Dam en zijne omgeving. Hiermee is dus erkend dat door het uitschrijven van prijsvragen zekerheid, zij 't niet de enige, en waarborg, zij 't niet de grootste, zou worden verkregen voor de beste bebouwing aan en om den Dam. Dit primo!

De Commissie adviseerde tot het uitschrijven van een prijsvraag voor het geval het Prinsenhof met zijn bijgebouwen tot een nieuw stadhuis moet worden omgebouwd omdat de Gemeente daarbij uitsluitend alle zeggenschap heeft, dus als bouwheer (lastgever) optreedt. Hiermede is dus de wenschelijkhed erkend van prijsvragen in gevallen waar één lastgever optreedt en niet met allerlei bizarre belangen van derden behoeft te worden rekening gehouden. Dit secundo!

De commissie is van mening dat er zich gevallen kunnen voordoen waarbij het uitschrijven van prijsvragen aanbeveling verdient. In zoodanige gevallen zou de commissie B. en W. adviseren zulk uitschrijven van prijsvragen te steunen, overwegende dat voor de prijsvraag-idee voldoende is te zeggen om haar van gemeentewege te bevorderen. Inzonderheid denkt de commissie

hierbij aan het grote middenbouwblok tegenover het voormalig (Raadhuis aan den Dam). Dit tertio! In deze drie punten is dus een erkennings en aanbeveling vervat van het prijsvraag-systeem in betrekking zoowel tot Gemeente- als tot particuliere bouwwerken. Hierdoor mogen wij de commissie erkentelijk zijn. Evenwel is de commissie van oordeel dat aan gegadigden voor de Damterreinen bepaaldelijk den prijsvraag-eisch te stellen te ver gaan. Zij meent dit niet te mogen aanbevelen, wijl de Gemeente daarmee te veel zou uitspreken dat zij in dezen de prijsvraag het universeel middel acht om de beste oplossing te brengen.

De grote moeilijkheid toch, aldus de commissie, is wel hierin gelegen dat, behulve het aanvaarden der risico van een twijfelachtigen uitslag, de particuliere gegadigde voor den grond vooraf ook niet kan weten aan wie ten slotte de architectonische verzorging van het door hem te betalen en te gebruiken gebouw zal worden toegetrouw'd.

Hiermee doet de commissie heel iets anders als de wenschelijkhed der prijsvraag erkennen en haar aanbevelen. Zij spreekt dus zichzelf tegen, tengevolge van twijfel; bovendien laat zij in deze beschouwing alle voordeelen, tegenover dit schijnbaar bezwaar staande, nevens de beteekenis van de werkzaamheid eener deskundige jury, buiten rekening.

Wel zegt de commissie „er is op te veel onbevredigende resultaten van prijsvragen te wijzen, enz.“; doch zij laait na hierbij te voegen dat daartoe meestal voldoende geldige redenen waren aan te wijzen; alsook dat er tal van voorbeelden te noemen zijn van zeer geslaagde prijsvragen. Met dit alles heeft de commissie, zeer tot ons leedwezen, eene onjuiste voorstelling, een slecht beeld, gegeven van de waarde der prijsvraag en haar daarom niet bevorderd. Wat de commissie dan wel wil?

Zij wil van B. en W. vernemen welke architecten eventueel de erfpathers voornemens zijn met den bouw hunner perceelen te belasten. Zij willen die architecten laten opgeven welke bouwwerken alzoo door hen zijn ontworpen en uitgevoerd om daarna B. en W. te adviseren tot al of niet toelating van die architecten.

't Wil ons voorkomen dat de Commissie met dit voorstel, zoo dit door B. en W. mocht worden aangvaard, eene zeer grote verantwoordelijkheid op zich neemt; doch dit is haar zaak. Lets anders is echter dat de Commissie blijkbaar uitsluitend aan die architecten enig deel der Dambebauung wenscht te zien toegetrouw'd die eene lijst van ontwerpen en uitgevoerde bouwwerken kunnen overleggen; waarmee gezegd is dat alle jongeren evenvoudig zullen zijn uitgesloten. Bewijzen van bevoegdheid en bekwaamheid worden niet gevraagd; ook worden geen ontwerpen in onderzoek genomen van tot heden weinig of niet bekende collega's; het enig noodige is de lange lijst, de referenties.

In gemoede vragen wij: is daarmee de grootst mogelijke waarborg verzekerd voor de beste bebouwing, eene der Hoofdstad waardige, en heeft men eenige hoop dat op deze wijze de bouwkunst zal worden gedied en vooruitgebracht? Wij zijn zoo vrij dit te bewijzen, en met grond. Zie slechts wat wordt voortgebracht rondom ons en erkent dan wat ge met eigen oog waarnemt, d.i. dat zij die 't meest bouwen, 't minst doen voor de bouwkunst.

(Wellicht komen wij hierop nader terug.)

RECTIFICATIE:

In het stukje over de baksteen-tentoonstelling is een zetfout ingeslopen. „Buitenplintsteen“ moet zijn „brutenplintsteen.“

BERICHT.

Als inleiding tot een bezoek, te brengen aan de baksteen-tentoonstelling door leerlingen van Ambacht- en Kunsteniversiteitscholen, zal op Dinsdag 2 Juli a.s. ten 9^{1/2} ure v.m. in het gebouw der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402 Amsterdam, een lezing met lichtbeelden gehouden worden over het maken van den Baksteen door den Secretaris der Vereeniging van Nederl. Baksteenfabrikanten.

De lezing is ook toegankelijk voor alle andere belangstellenden.

DE KUNSTNIJVERHEIDSSCHOOL „QUELLINUS.“ Vervolg van pag. 212.

Lithografische teekenmethoden:

a. Op den gladden steen: Het teekenen en spritsen. Wan-ner een tekening met potlood of door middel van een calque op den steen is gebracht (de tekening staat op den steen altijd in spiegelbeeld, waardoor bij den afdruk de oorspronkelijke stand wordt teruggekregen), kan de tusche, al naar het werk die vereist, met de pen of de penseel in stippen, lijnen of vlakken op den steen worden gebracht (waarbij de vormen aldus inkt op den steen kunnen worden gezet) of wel de fond kan in tusche worden aangegeven, waardoor de vormen juist uitgespaard zullen blijven.

Pointilleeren noemt men het uitvoeren van een tekening door stippen, klein en ver uit elkaar waar de tint licht moet zijn, groter en dichter bij elkaar naarmate deze krachtiger zal moeten wezen. Door pointilleeren ontstaat accuraat werk, dat, evenals alle tusche-teekening, sterk op den steen komt te staan. Spritsen of spatten doen men door met een schuurtje, gedoopt in tusche, over een raampje van ijzergas te strijken. De spatten vallen dan neer op den steen en door oefening kunnen op deze wijze tinten van verlangde kracht verkregen worden. Het spritsen is een vlugge werkwijze, die dan ook toepassing vindt waar grote vlakken met weinig tekening vereist worden. Door bij het spritsen bepaalde delen van den steen met gom af te dekken, kan men figuren in verschillende tinten verkrijgen.

b. Op den gegrenden steen: Het teekenen met vet krijt op den gegrenden steen eischt een zeer zorgvuldige behandeling wanneer men tot een afdruk wil komen, die een juist beeld geeft van de tekening. De krittekening moet langzamerhand tot kracht worden gebracht, om een deugdelijke inwerking van het vet op den steen te verkrijgen. Wordt het krijt er te vlugtig opgebracht dan blijkt, na het etsen, dat slechts een gedeelte ervan op den steen heeft ingewerkt. De druk wordt dan zwakker, lichter dan de tekening en ook correctie is in dit geval gewoonlijk niet in staat, om het kwad alsnoog te verhelpen, tenminste niet bij werk waaraan hoge eischen worden gesteld.

In aansluiting met het krijt wordt ook wel tusche op den gegrenden steen toegepast voor het invullen van sommige delen, en door middel van schrapen met graveernald of mes kunnen deze delen dan weer tot lichtere tinten worden verwerkt, terwijl over de weggeschraapte tusche weer met krijt kan worden getekend. Aldus kunnen fijne aaneengesloten tinten worden voortgebracht, die bij het z.g. „stof-uitdrukken“ van belang zijn.

Zoo kan de tusche ook verdunt of schraal worden opgezet, wat eveneens tot fijne tinten van een grote levendigheid kan leiden.

c. Op den geasphalteerde steen: De steen, waarop asphalt zal worden aangebracht, is eerst gegrend. De tekening wordt op dezen gegrenden steen door middel van potlood, calque of door een klots aangebracht. De papierrand en het hoogste wit in de tekening, dus die plaatzen waar geen kleur door middel van het asphalt is aan te brengen, worden nu met arabische gom afgedeekt en na drooging wordt de steen met een laagje asphalt ingerold. Daar de asphalt doorzichtig is schijnt de tekening er dus doorheen. De steen wordt nu afgewassen met water, waardoor de gom oplost en de gegomde plekken weer de zuivere steenkleur vertonen. Is de steen droog, dan kan de asphalt op halve tint geschuurd worden, door met fijn gemalen natuurpuimsteen, met de muis van de hand, de asphalt zoodanig te bewerken, dat de verhoogde puntjes van den gegrenden steen ervan bevrijd worden, waardoor de halve tint ontstaat. Op donkere plaatzen kan men nu tusche zetten of met vet krijt op den steen teekenen, terwijl met graveernald of mes de tinten, door schrapen, opgelicht kunnen worden. De asphalt heeft op den steen denzelfden invloed als de tusche, maar men beoogt er een vlugge bewerking mede, terwijl de toepassing ervan vooral waarde heeft wanneer de tussentint overheerschend is. In de laatste jaren wordt de geasphalteerde steen zelden meer gebruikt.

De chromo- of kleurlithografie heeft de beschreyen procede's tot haar beschikking, terwijl de praktijk daar nog aan toevoegt het gebruik van de film. (Een film is een stuk doorzichtige, elastische gelatine op een raampje gespannen).

Op deze film bevinden zich regelmatig en dicht bij elkaar geplaatst reliefpunten. Wordt nu zulk een film met de daarvoor speciaal geschikte verf ingeroold en daarna op den lithografischen steen gelegd, dan kan men op die plaatzen, waar dit gewenst is, de verf van de film met een stift op den steen overdrukken. Zoo als boven reeds werd gezegd wordt voor de toepassing van elke hoofdkleur een afzonderlijke steen vereist, welke steen dan in de vereiste kleur wordt afgedrukt. Is de eerste druk droog, dan komt de tweede daaroverheen, vervolgens de derde en zo voort tot de gewenste kleurwerking is verkregen. De chromolithograaf betekent de kleursteen, terwijl het maken van de chromolithografische afdrukken in de praktijk een geheel afzonderlijk vak is, dat van den drukker, voor wie het maken van goede drukken in waarheid een vak op zich zelf mag heeten. Op de kunstnijverheidsschool worden echter steeds proefdrukken met behulp van de aanstaande lithografen gemaakt, om de waarde van de steenteekening voortdurend aan het resultaat van den druk te kunnen toetsen.

Het betekenen van de steenen, voor de chromolithografie bestemd, geschiedt als volgt. Om te beginnen maakt de lithograaf een contourtekening op steen, met de bedoeling deze contourtekening op zooviele steenen te herhalen als er kleuren bij de chromolithografie zullen worden toegepast. De verschillende hoofdkleuren toch, die van evenzoovele steenen zullen worden afgedrukt, zullen precies op hun juiste plaats moeten staan, wat slechts dan mogelijk zal zijn als op elken kleursteen éénzelfde contourtekening voorkomt met een paar vaste punten, die steeds op elkaar vallen. Wordt de chromolithografie naar een in kleuren uitgevoerd ontwerp of naar een tekening vervaardigd (het meest voorkomend geval), dan wordt een contourtekening in tusche op stijspapier (bon cote) vervaardigd. Dit stijspapier is zeer doorschijnend en, als het op de originele tekening wordt gelegd, kunnen met een fijn pennetje alle kleurtjes, plannetjes en lijntjes worden gecontoureeerd. Door deze contourtekening vervolgens op een steen te

tekening wordt op dezen gegrenden steen door middel van potlood, calque of door een klots aangebracht. De papierrand en het hoogste wit in de tekening, dus die plaatzen waar geen kleur door middel van het asphalt is aan te brengen, worden nu met arabische gom afgedeckt en na drooging wordt de steen met een laagje asphalt ingerold. Daar de asphalt doorzichtig is schijnt de tekening er dus doorheen. De steen wordt nu afgewassen met water, waardoor de gom oplost en de gegomde plekken weer de zuivere steenkleur vertonen. Is de steen droog, dan kan de asphalt op halve tint geschuurd worden, door met fijn gemalen natuurpuimsteen, met de muis van de hand, de asphalt zoodanig te bewerken, dat de verhoogde puntjes van den gegrenden steen ervan bevrijd worden, waardoor de halve tint ontstaat. Op donkere plaatzen kan men nu tusche zetten of met vet krijt op den steen teekenen, terwijl met graveernald of mes de tinten, door schrapen, opgelicht kunnen worden. De asphalt heeft op den steen denzelfden invloed als de tusche, maar men beoogt er een vlugge bewerking mede, terwijl de toepassing ervan vooral waarde heeft wanneer de tussentint overheerschend is. In de laatste jaren wordt de geasphalteerde steen zelden meer gebruikt.

De chromo- of kleurlithografie heeft de beschreyen procede's tot haar beschikking, terwijl de praktijk daar nog aan toevoegt het gebruik van de film. (Een film is een stuk doorzichtige, elastische gelatine op een raampje gespannen).

Op deze film bevinden zich regelmatig en dicht bij elkaar geplaatst reliefpunten. Wordt nu zulk een film met de daarvoor speciaal geschikte verf ingeroold en daarna op den lithografischen steen gelegd, dan kan men op die plaatzen, waar dit gewenst is, de verf van de film met een stift op den steen overdrukken. Zoo als boven reeds werd gezegd wordt voor de toepassing van elke hoofdkleur een afzonderlijke steen vereist, welke steen dan in de vereiste kleur wordt afgedrukt.

Pointilleeren noemt men het uitvoeren van een tekening door stippen, klein en ver uit elkaar waar de tint licht moet zijn, groter en dichter bij elkaar naarmate deze krachtiger zal moeten wezen. Door pointilleeren ontstaat accuraat werk, dat, evenals alle tusche-teekening, sterk op den steen komt te staan. Spritsen of spatten doen men door met een schuurtje, gedoopt in tusche, over een raampje van ijzergas te strijken. De spatten vallen dan neer op den steen en door oefening kunnen op deze wijze tinten van verlangde kracht verkregen worden. Het spritsen is een vlugge werkwijze, die dan ook toepassing vindt waar grote vlakken met weinig tekening vereist worden. Door bij het spritsen bepaalde delen van den steen met gom af te dekken, kan men figuren in verschillende tinten verkrijgen.

b. Op den gegrenden steen: Het teekenen met vet krijt op den gegrenden steen eischt een zeer zorgvuldige behandeling wanneer men tot een afdruk wil komen, die een juist beeld geeft van de tekening. De krittekening moet langzamerhand tot kracht worden gebracht, om een deugdelijke inwerking van het vet op den steen te verkrijgen. Wordt het krijt er te vlugtig opgebracht dan blijkt, na het etsen, dat slechts een gedeelte ervan op den steen heeft ingewerkt. De druk wordt dan zwakker, lichter dan de tekening en ook correctie is in dit geval gewoonlijk niet in staat, om het kwad alsnoog te verhelpen, tenminste niet bij werk waaraan hoge eischen worden gesteld.

In aansluiting met het krijt wordt ook wel tusche op den gegrenden steen toegepast voor het invullen van sommige delen, en door middel van schrapen met graveernald of mes kunnen deze delen dan weer tot lichtere tinten worden verwerkt, terwijl over de weggeschraapte tusche weer met krijt kan worden getekend. Aldus kunnen fijne aaneengesloten tinten worden voortgebracht, die bij het z.g. „stof-uitdrukken“ van belang zijn.

Zoo kan de tusche ook verdunt of schraal worden opgezet, wat eveneens tot fijne tinten van een grote levendigheid kan leiden.

c. Op den geasphalteerde steen: De steen, waarop asphalt zal worden aangebracht, is eerst gegrend. De tekening wordt op dezen gegrenden steen door middel van potlood, calque of door een klots aangebracht. De papierrand en het hoogste wit in de tekening, dus die plaatzen waar geen kleur door middel van het asphalt is aan te brengen, worden nu met arabische gom afgedeckt en na drooging wordt de steen met een laagje asphalt ingerold. Daar de asphalt doorzichtig is schijnt de tekening er dus doorheen. De steen wordt nu afgewassen met water, waardoor de gom oplost en de gegomde plekken weer de zuivere steenkleur vertonen. Is de steen droog, dan kan de asphalt op halve tint geschuurd worden, door met fijn gemalen natuurpuimsteen, met de muis van de hand, de asphalt zoodanig te bewerken, dat de verhoogde puntjes van den gegrenden steen ervan bevrijd worden, waardoor de halve tint ontstaat. Op donkere plaatzen kan men nu tusche zetten of met vet krijt op den steen teekenen, terwijl met graveernald of mes de tinten, door schrapen, opgelicht kunnen worden. De asphalt heeft op den steen denzelfden invloed als de tusche, maar men beoogt er een vlugge bewerking mede, terwijl de toepassing ervan vooral waarde heeft wanneer de tussentint overheerschend is. In de laatste jaren wordt de geasphalteerde steen zelden meer gebruikt.

De chromo- of kleurlithografie heeft de beschreyen procede's tot haar beschikking, terwijl de praktijk daar nog aan toevoegt het gebruik van de film. (Een film is een stuk doorzichtige, elastische gelatine op een raampje gespannen).

leggen en onder de pers door te halen, komt de tekening op den steen te staan. Op dezen steen, waarop dus nu de details van de tekening staan aangegeven, wordt aan de boven- en de onderzijde een kruis geteekend, waarna er zoveel afdrukken van worden gemaakt als er verder kleursteen nodig zullen zijn. Deze afdrukken worden met roodaard of met blauw gepoederd en daarna op de genoemde kleursteen overgezet, zoodat op elken kleursteen precies dezelfde hoofddetails en dezelfde kruisjes staan, waardoor het eenzijdig mogelijk is de kleurpartijen op haar juiste plaats op de steenen aan te brengen en anderzijds de verschillende afdrukken steeds juist passend op elkaar te doen sluiten. De gepoederde afdrukken zijn de reeds genoemde klatsen, het overbrengen heet ook klatsen.

De chromolithograaf heeft dus nu een aantal kleursteen tot zijn beschikking en vindt op al deze steenen de hoofdpartijen van de tekening aangegeven. De drukker van zijn kant vindt op al de steenen dezelfde kruisjes, waardoor het hem mogelijk is het papier van de aangestane chromolithografie steeds op de juiste plaats op den betreffenden steen te leggen.

De taak van den chromolithograaf bestaat in het zoeken van de juiste waarde der verschillende kleuren in de oorspronkelijke tekening. Nemen wij b.v. eens aan dat de chromolithografie een zeskleurendruk zal worden en dat één van deze kleuren een bepaalde soort rood zal zijn; de aard van dit rood hangt natuurlijk samen met de kleur van het origineel. De chromolithograaf heeft dan het rood in de oorspronkelijke tekening op te zoeken en in zijn waarde te schatten, echter niet alleen op die plaatzen, welke werkelijk rood zijn, maar ook daar waar het rood voorkomt als onderdeel van een andere kleur, b.v. van bruin of van paarsch. Hij haalt dus als het ware de kleur rood, hetzij deze zelfstandig of gemengd optreedt, in haar verschillende waarden uit de oorspronkelijke tekening te voorschijn en zet vervolgens op den betreffenden steen, die voor den afdruk van het rood bestemd is, met het zwart krijt of met tusche deze rode kleur waarde neer. Niet dus het rood teekent hij, maar de waarde van het rood en zóo vervolgens, op de verschillende kleursteen, de waarde van al de zes kleuren, waarin de chromolithografie zal worden afdrukkt. De kleur zelve komt pas op den steen, wanneer de drukker dezen met den betreffenden verfrol zal hebben ingerold. Het prepareren van de steenen geschiedt nu verder als boven beschreven. De steenen worden geëst en de verf voor den eersten druk wordt op den verfsteen klaarge maakt. Het klezen van de kleuren en het afdrukken eischt, zoals vanzelf spreekt, de grootste zorg en toewijding.

d. Het graveeren.

Voor het graveeren wordt gewoonlijk gebruik gemaakt van prima steenen van leverkleurige tint. De steen wordt eerst gepoederd en daarna met een wollen lap met eenig zuringzout ingewreven, om de oppervlakte ongevoelig te maken voor het aanbrengen van verf. Vervolgens wordt de steen door middel van een schuier (met roodaardpoeder of zwartsel) met een dun laagje rood of zwart bedekt, waarna de tekening met een stalen graveeraad of een schrijfdiamant wordt ingekrast (gegraveerd). De gegraveerde tekening staat dus *in* den steen, terwijl de tusche- of kruitekening zich op den steen bevindt. De steen wordt nu ingewreven met olie of vet, waardoor de ingegraveerde lijnen gevoelig worden voor het aanbrengen van verf, waarna de steen wordt afgewassen tot dat de verfeling (het roodaard of het zwartsel) geheel verdwenen is. Vervolgens wordt de steen door middel

van een tampon (een plankje met een handvat, van onderen bespannen met een lap bau, waarop zich de verf bevindt) ingewreven. Hierdoor wordt de verf in de ingegraveerde lijnen gedrukt (wanneer men er namelijk zorg voor draagt dat deze vochtig wordt gehouden). Is er voldoende verf ingewreven dan wordt de steen op, vooraf vochtig gemaakt, papier afdrukken. Van de gravuresteen zelve worden vele afdrukken gemaakt.

BOEKBESPREKING.

GRAPHO-STATISCHE BEREKENINGEN VAN IJZERCONSTRUCTIES door W. NOORLANDER. 430 bladz. 305 fig., prijs geb. / 3.00. Uitg. WED. AHREND & ZS. TOEGEPASTE IJZERCONSTRUCTIES door W. NOORLANDER. Tekst en Atlas, resp. 207 bladz. en 59 platen in folio. Prijs geb. / 27.50 Uitg. als voren.

De twee hierboven vermelde werken zijn geschreven naar aanleiding van een grote ijzerconstructie enige jaren geleden onder leiding van den heer NOORLANDER uitgevoerd. Een voorbericht is niet aanwezig, zoodat men omtrent de bedoeling van den Schrijver in het duister verkeert. Waarschijnlijk beoogt het eerste werk een ontwikkeling van de theorie der grafostatica en het tweede werk een toepassing daarvan op de ijzerconstructie. Het moet zeker worden toegejuicht als een practicus zijn ervaring mededeelt, althans indien die ervaring zich eengesins verder uitstrekkt dan de alliedagsche algemeen bekende zaken. Anders wordt echter het geval, indien mededeelingen worden gedaan zonder dat daarbij de praktische kennis van bijzondere betekenis is en waarbij de theorie zelfs gebrekig is. Het valt te bewijzen of het algemeen belang door die mededeelingen gebaat wordt.

Het eerste werk zou als studieboek moeten beantwoorden aan de eischen van wetenschappelijke correctheid, rationele opzet van het betoog en behoorlijke verzorging van den vorm.

De correctheid laat veel te wenschen over; zeker is fouten maken menschelijk, maar er zijn grenzen en zóo veel onjuistheden, als worden aangetroffen de berekeningen op blz. 52, 112, 130, 137 en 138 de formules op blz. 128 en 217, hadden in een studieboek niet moeten voorkomen. De voorgestelde wijze van kolomberekening (blz. 200 e.v.) is de toepassing der formule van EULER en de formule voor eenvoudigen druk. Dit is niet voldoende. Wanneer bijv. een vloeiizieren kolom een geringere lengte dan 105° de straal van trageheid heeft, geldt de formule van EULER niet; echter bestaat dan nog wel degelijk gevaar voor knik, zoodat ook de andere formule niet toepasselijk is. Ook wordt weliswaar aangegeven dat bij een kolom de bevestiging der uiteinden van invloed is op de kniklengte, maar in geen der voorbeelden wordt daarmee rekening gehouden. De door den Schrijver voorgestelde berekeningswijze wordt in sommige duitse werkjes aangegeven en vindt praktische toepassing; zij is echter niet correct en behoort daarom in een vademeicum, maar niet in een studieboek thuis.

De opzet van het betoog voldoet niet aan de matigste eischen. De graphostatica berust geheel en uitsluitend

op het parallellogram van krachten; uit dit grondbegrip hadden alle verdere begrippen moeten zijn afgeleid; herhaaldelijk worden echter stellingen onbewezen toegepast (blz. 28, 275, 332). Het betoog is op verschillende plaatsen moeilijk leesbaar (blz. 59, 62, 69, 113, 124); meermalen wordt van een begrip een onvolledige of onjuiste voorstelling gegeven (blz. 66, 79); sommige berekeningswijzen zijn onvolledig of onslachtig (blz. 192, 90, 259); het woord „spanning“ wordt bijna doorgaans verkeerd gebruikt, wat begripsverwarring veroorzaakt. Nopens de wijze, waarop de vorm is verzorgd moet worden opgemerkt, dat de Schrijver niet den gewenschten stijl bezigt om zich uit te drukken. Op vele plaatsen komen zinnen voor, die even duidelijk en correct zijn als de navolgende:

„Het *uiteinden* van een kracht in twee andere daarmede evenwijdig, welke door bepaalde punten gaan en met de gegeven kracht in evenwicht zijn.“ (Inhoud)

„Daar het moment een product is, kan ook de kracht met de schaal der tekening, de arm met den krachtenmaatstaaf gemeten worden“ (blz. 22).

„Het laatste lid van deze gelijk vervangende door... bl. 195.“

„De secundaire spanningen... zijn niet te overwinnen (blz. 241), dus elke constructie, waarin secundaire spanningen optreden, stort in.“

„De dakbelting zit leunen op dakbeschot“ (blz. 279). Voorts maakt de Schrijver gebruik van de woorden: vrijdrager, enkellast, aquatoriaal tragehidsmoment, loope (Duitsch „Lappe“) en bezigt voor het begrip „toete laten spanning“ liefst 4 verschillende uitdrukkingen, die alle nieuw zijn in de technische literatuur nl. toegelaten, — geoorloofde —, veroorloofde spanning en vastheidscijfer. Van de figuren zijn er meerdere alleen met een vergrootglas te ontcijferen, bovendien wemelt het boek van druk- en spelfouten.

Ik heb gemicend het karakter van dit werk in details te moeten blootleggen, omdat ik een verschijnsel wenschte te signaleren, dat zich al geruimen tijd in de technische literatuur voordoet, n.l. het schrijven van boeken door onbevoegden. Menschen, wie kennis nog in het eerste (gelukkige) stadium verkeert, waarbij men zijn eigen onkunde niet besef en die geen notie nopens den opbouw van een betoog bezitten, werpen zich op als voorlichters van anderen. Ook zijn er wier kennis voldoende moet geschikt worden, maar die zich niet ontzien in plaats van een werkelijk boek een collectie opmerkingen neer te schrijven, waaruit de lezer zell maar een geheel moet trachten te maken. En deze boeken worden voor grof geld aan de markt gebracht! Het lijkt mij werkelijk noodig toe, dat het kaf van het koren wordt gescheiden. In de eerste plaat moet de pers daartoe medewerken.

Gaam we thans den inhoud van het tweede werk na. Dit bestaat uit een stel van 54 tekeningen elk 61×43 c.M., waarbij een paar honderd bladzijden tekst.

Het tekenwerk maakt een goede indruk, de details zijn vlot en duidelijk getekend, goed gereproduceerd; we zien hier den Schrijver van zijn beste zijde en ondervinden een gevoel van verademing na de penibele leestuur van het eerste boek. Wanneer de Schrijver zich tot dit werk bepaald en daarbij gezorgd had voor een transportabel formaat (de atlas is 33×44 c.M.) en een lagere prijs, zou de verschijning met sympathieken kunnen worden begroet. Dit ware mogelijk geweest, omdat het werk talrijke herhalingen bevat en zonder bezwaar aannemerlijkhoudt zou kunnen bekort worden.

Bij nadere kennismaking valt ook dit werk niet mede.

Voorerst is bij alle kolommen verzuimd de kniklengte op een geringer bedrag dan de lengte der kolom te stellen, ofschoon daartoe doorloopend aanleiding bestaat. Dit maakt, dat de kolommen noodeloos zwaar geconstrueerd zijn. Alsof dit nog niet genoeg is, wordt zelts met den zekerheidscoörficient 6 ten opzichte van de knikbelasting gewerkt.

Schrijvers wijze van construeren lijkt ons niet tot de zuinigste te behoren.

Ook kan ik mij niet vereenigen met de zienswijze, dat een muur, die in zijn lengterichting door een balk wordt ondersteund, daarop een gelijkmatig verdeelde belasting uitoeft. Het metselwerk kan de doorbuiging van den ligger niet volgen, zoodat de balk meer het karakter van een koppelanker aannemt, terwijl de muur als gewelf fungert, steunend ter plaatse waar de ligger niet zakt, d.i. boven de steunpunten. Trouwens proeven met houten platen, die een in zand opgemetseld muur droegen, hebben dit punt al grootdeels overeenkomstig de door mij voorgestane zienswijze tot klarheid gebracht.

Het laatste lid van deze gelijk vervangende door... bl. 195.

„De secundaire spanningen... zijn niet te overwinnen (blz. 241), dus elke constructie, waarin secundaire spanningen optreden, stort in.“

„De dakbelting zit leunen op dakbeschot“ (blz. 279).

Voorts maakt de Schrijver gebruik van de woorden: vrijdrager, enkellast, aquatoriaal tragehidsmoment, loope (Duitsch „Lappe“) en bezigt voor het begrip „toete laten spanning“ liefst 4 verschillende uitdrukkingen, die alle nieuw zijn in de technische literatuur nl. toegelaten, — geoorloofde —, veroorloofde spanning en vastheidscijfer. Van de figuren zijn er meerdere alleen met een vergrootglas te ontcijferen, bovendien wemelt het boek van druk- en spelfouten.

Ik heb gemicend het karakter van dit werk in details te moeten blootleggen, omdat ik een verschijnsel wenschte te signaleren, dat zich al geruimen tijd in de technische literatuur voordoet, n.l. het schrijven van boeken door onbevoegden. Menschen, wie kennis nog in het eerste (gelukkige) stadium verkeert, waarbij men zijn eigen onkunde niet besef en die geen notie nopens den opbouw van een betoog bezitten, werpen zich op als voorlichters van anderen. Ook zijn er wier kennis voldoende moet geschikt worden, maar die zich niet ontzien in plaats van een werkelijk boek een collectie opmerkingen neer te schrijven, waaruit de lezer zell maar een geheel moet trachten te maken. En deze boeken worden voor grof geld aan de markt gebracht! Het lijkt mij werkelijk noodig toe, dat het kaf van het koren wordt gescheiden. In de eerste plaat moet de pers daartoe medewerken.

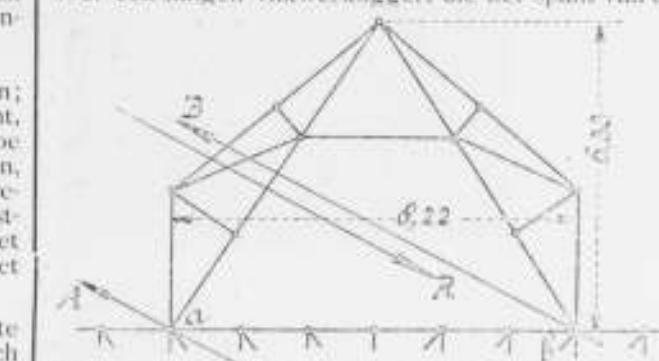
Gaam we thans den inhoud van het tweede werk na. Dit bestaat uit een stel van 54 tekeningen elk 61×43 c.M., waarbij een paar honderd bladzijden tekst.

Het tekenwerk maakt een goede indruk, de details zijn vlot en duidelijk getekend, goed gereproduceerd; we zien hier den Schrijver van zijn beste zijde en ondervinden een gevoel van verademing na de penibele leestuur van het eerste boek. Wanneer de Schrijver zich tot dit werk bepaald en daarbij gezorgd had voor een transportabel formaat (de atlas is 33×44 c.M.) en een lagere prijs, zou de verschijning met sympathieken kunnen worden begroet. Dit ware mogelijk geweest, omdat het werk talrijke herhalingen bevat en zonder bezwaar aannemerlijkhoudt zou kunnen bekort worden.

Niettegenstaande deze gebreken vallen zekere verdiensten van het werk niet te ontkennen; boven werd reeds hierop de aandacht gevestigd. — als voorbeelden van werktekeningen kunnen de platen van den Atlas gerust worden aanbevolen.

Utrecht, Juni 1912.

VAN DE WINPERSSE.

Woonkamer van het klein woningtype. Ontwerper de Heer T.J. Tjeerde.

TENTOONSTELLING VAN MEUBILEERINGEN VOOR ARBEIDERS-WONINGEN IN „ONS HUIS“ TE ROTTERDAM JUNI 1912.

Eenigen tijd geleden werden door het Bestuur van „Ons Huis“ pogingen aangewend om enige meubelfabrikanten te bewegen in „Ons Huis“ een tentoonstelling te houden van meubelen voor de arbeiderswoning. Spoedig echter bleek het, dat dit plan weinig kans van slagen had. De toeschrijvingen waren zeer schaarsch en meestels van onbevredigenden aard, zoodat duidelijk aan den dag trad, dat aan het vervaardigen van eenvoudige, goedkoope meubelen, geschikt voor den arbeider in 't algemeen, weinig aandacht wordt geschonken. Vermoedelijk moet hiervan de oorzaak gezocht worden in het feit, dat de productie van dergelijke meubelen weinig winstdraagt in verhouding tot de meer kostbare meubelen. Daar komt nog bij, dat de vraag naar eenvoudige, goed gevormde en goed samengestelde meubelen gering is, daar het publiek en vooral het arbeiderspubliek, nog teveel waarde hecht aan uiterlijke vormenprincipiën en onologischen opschik, die de herstellingssche z.g. „stijlmeubelen“ kenmerken.

Waar alsof van fabrikanten geen voldoende steun was te verwachten, heeft het bestuur gemicced zijn doel te kunnen bereiken door het uitschrijven van een prijsraag voor het ontwerpen van volledige meubileeringen met daarbij passende omgeving voor een kleine en een grote arbeiderswoning, teneinde de te bekronen ontwerpen te dien uitvoeren en ten toon te stellen, en zoo mogelijk op enigerlei wijze den stoot te geven tot het in den handel brengen daarvan.

DE GROOTE WONING: ontwerper de heer C. Konig, te Amsterdam. De wanden van woon- en slaapkamer zijn door middel van weinig kostbaar behangspapier ingedeeld in een onderwand, die ter hoogte van de deuren met een houten lijstje is afgesloten, en een fries als bekroning en overgang tot het plafond. De onderwand vormt zoöndende een rustigen achtergrond voor de personen, die zich in deze ruimte bewegen en de meubelen die er in zijn geplaatst.

De tentoonstellingscommissie nam het uitgangspunt: twee groepen van inkomen, resp. van 600-900 en van 900-1200 Gld. per jaar. Tot de tweede groep behoorde dan de arbeiders met de hoogste loonen, kleine ambtenaren en dergelijken.

Voor elk van den groepen werd een afzonderlijk woningtype vastgesteld, welke typer als arbeiderswoningen voorhanden, althans hier ter stede, wel tot de uitzonderingen behooren, doch die geacht mogen worden de richting aan te wijzen, in welke circiale serieuze pogingen tot verbetering der volksmoevesting in de grote bevolkingscentra bewegen.

In de prijsraag werd aan de ontwerpers de eisch gesteld, dat de gehele inrichting, met inbegrip van gordijnen, vloerbedekking, wandversiering, enz., doch met uitzondering van bedden en keukeninventaria, voor het eenvoudigste woningtype niet meer dan f 300,-, voor het grotere type hoogstens f 450.— zou bedragen.

Ondanks de moeitekosten aan de uitvoering van deze taak verbonden, kon de Jury, bestaande uit de Heeren: K. P. C. De Bazel, H. P. Berlage N.z., H. van der Kloot Meijburg, Klaas van Leeuwen en C. W. Nijhoff, de uitgeleefde prijzen toekennen. Voor het kleine woningtype werd bekroond het ontwerp van den Heer T.J. Tjeerde te Amsterdam, waarvan wij, dank zij des Heeren Tjeerde's vriendelijkhed, een paar afbeeldingen hiernevens plaatsen. Red., en voor het grote woningtype, dat van den Heer C. Konig te Amsterdam. Beide ontwerpen werden uitgevoerd in de meubelfabriek van den Heer S. J. Obbes te Amsterdam.

In twee volledig ingerichte woningen is het resultaat van de prijsraag tentoongesteld. Bovendien is opgericht een derde woning, die is ingedeeld en gemeubeld op een wijze, zoals door velen wordt gewenst, doch die hygiënisch noch aesthetisch kan voldoen, een woning dus, die als slechte tegenstelling naast de beide andere woningen is gedacht.

DE WONINGEN.*a. DE KLEINE WONING:* ontwerper de Heer T.J. Tjeerde, te Amsterdam.

De wanden van woon- en slaapkamer zijn door middel van weinig kostbaar behangspapier ingedeeld in een onderwand, die ter hoogte van de deuren met een houten lijstje is afgesloten, en een fries als bekroning en overgang tot het plafond. De onderwand vormt zoöndende een rustigen achtergrond voor de personen, die zich in deze ruimte bewegen en de meubelen die er in zijn geplaatst.

Ruimte I. Poortaal.

Kapstok voorzien van plank, jashaken en spiegel, uitgevoerd in geschilderd vurenhout.

Ruimte II. Slaapkamer.

Twee-persoons-bedkant met 2 stoelen. Alles uitgevoerd in geschilderd vurenhout. In het ledikant is gedacht een staaldraad-matras, waarop een kapomatas, enz.

Vloerbekleding van zel, gordijnen van lancaster.

Ruimte III. Keuken.

Tafel en 2 stoelen in geschilderd vurenhout. De muren zijn gewit, Gassel paanen, enz. Gordijn van lancaster.

Vloerbekleding van linoleum, als in de woonkamer.

Ruimte IV. Woonkamer.

Tafel, 4 stoelen, waarvan de zitting als volgt samengesteld is: 1° singels, 2° behangselinnen, 3° crin vegetal, 4° katoen, 5° laagje watten, 6° leerdoek.

Twee fauteuils, bekleding als boven.

Servieskastje, hmenkast, theedoekrekje, pijpentekje, wandklokje met slingerbeweging.

Alles uitgevoerd in gepolitoerd vurenhout. De constructie der meubelen is soöld, de vormen zijn behagelijk, de afwerking, met consequente afvonding van alle hoeken, zeer zorgvuldig, wat echter de meubelen belangrijk duurder maakt.

Vloer belegd met linoleum Hollandia.

Karpet van koehaar.

1 Lancaster rolgordijn.

Vitrage-gordijnen.

Wandversiering.

b. DE GROOTE WONING: ontwerper de heer C. Konig, te Amsterdam. In de woonkamer is hetzelfde beginsel gehuldigd als in de kleine woning. Ook hier is de wand verdeeld in een lambrisering als fond en een fries als afsluiting en overgang tot het plafond. De onderwand of lambrisering is hier echter in linoleum uitgevoerd, zoodat beschadiging, als bij behang mogelijk, zijn uitgesloten, waardoor het onderhoud zoöndende geringer wordt en dientengevolge de hogere aanschaffingskosten worden vergoed. In afwijking van den gewone marmeren schoorsteenmantel is in de woonkamer een gemetselde schoorsteen aangebracht.

De wanden der overige vertrekken missen een onderverdeling. In zit- en slaapkamer zijn de gehele wanden gelijkelijk behangen, in elk der vertrekken met ander papier.

Ruimte V. Gang.

Hier zijn geen meubelen aangebracht.

Ruimte VI. Keuken.

Gewitte muren.

Tafel en twee stoelen in geschilderd vurenhout.

Gassel paanen enz.

Keukenmeubelen van het klein woningtype. Ontwerper de Heer T.J. Tjeerde.

Vloerbekleding van zel.
Gordijn van lancaster.

Ruimte VII. Slapkamer.
Twee-persoons-ledikant, tafel en 2 stoelen.

Alles in pitch pine.

Ruimte VIII. Ondergang of Zithamer.

Tafel, 4 stoelen met zitting van contraplagmu, belegd met crin vegetal, waaroverheen linnen, daarover watten, en alles overtrokken met leerdoek.

1 canapee, als vuren.

1 theetafel met los blad.

1 piedestal, 1 boekenhanger, 1 schoorsteenspiegel. Alles uitgevoerd in gebeitst eikenhout.

De constructie der meubelen is overal zichtbaar. Zij zijn behaald naar strenge eischen van waarheid en eenvoud. Van het materiaal is een zeer spaarsam gebruik gemaakt.

Vloer belegd met matten.

Gordijnen.

Ruimte IX. Woonkamer.

Tafel met uitschuifbladen.

6 stoelen met zitting als in de zithamer.

1 fauteuil.

1 bergmeubel met planken en laden.

1 schoorsteenspiegel.

Van de constructie der meubelen geldt hetzelfde als wat inruimte die in de zithamer is gezegd. De wijze waarop de ontwerper hier de constructie heeft doen uitkomen is van deze meubelen een der bekoorlijkheden. Zeer rationeel zijn in de woonkamer gemakkelijker en daardoor wat kostbaarder, zittstoelen geplaatst, dan in de ontvang- of zithamer, die uit den aard der zaak minder veelvuldig gebruikt wordt.

Al deze meubelen zijn uitgevoerd in gebeitst Amerikaansch eschenhout.

Wandversiering.

Vloer belegd met een rand van lisdeum en een linoleumkarpet.

Gordijnen.

Ruimte X. Slapkamer.

Een-persoons-ledikant met commode en stoel in pitch pine.

Vloer belegd met zel.

Gordijnen.

VAN ALLERLEI AARD.

MUSEUM VAN KUNSTNIJVERHEID TE HAARLEM.

Maandag 24 Juni heeft de Vergadering van den Raad van Bestuur van het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem in de Raadzaal van genoemd Museum plaats gehad.

De waarnemend Voorzitter herhaalt wijzen F. M. IJssen van Lijnden die sedert 1898, de functie van Voorzitter van den Raad van Bestuur met zoveel overtuiging heeft waargenomen. Verder werd verslag uitgebracht over de werkzaamheden van het afgelopen jaar en roeping en verantwoording afgelagd omtrent het beheer van het Museum en de School voor Kunstnijverheid.

Verder werd van gedachten gewisseld over de nieuwe organisatie van het Museum als wanneer over de locatie, die het Kolonial Museum thans in gebruik heeft, zal kunnen worden beschikt. Enige nieuwe inden voor den Raad van Bestuur werden voorgedragen. Als Voorzitter van den Raad werd benoemd Jhr. Mr. P. Teding van Berkhout. Na afloop der Vergadering werd, onder leiding van den Directeur, het Museum in oogenchotje genomen.

GEMEENTEMUSEUM NIJMEGEN.

Men schrijft aan het Alg. Handelsblad uit Nijmegen: *Het gemeentemuseum, tot het vorig jaar gevestigd in het Stadhuis, is thans overgebracht naar de Mariakerk en zal van deze dagen voor het publiek geopend worden. Ontheat dit kerkgebouw, dat onder de leiding van den directeur van Gemeentewerken, den heer Weeve, geheel in en uitwendig werd gerestaureerd, schrijft dr. Cuypers, dat het een hoogst schone kerkbouw is, en in Nederland nagenoeg uniek. De lengte is ruim 30 M., breedte 9 M., hoogte 15 M. en bestaat uit een travee of boogvakken, in de lengte gesloten door een vijfhoekig koepel. Het gehele gebouw is met kruisgewelven overdekt. Het westelijk gedeelte der kapel is, ter lengte van 4 boogcellen en ter geleide breedte door een beneden verdieping uitgegaan. In 2 buitens verdeelt door 2 rijen ronde kolommen in bergscheen, welke de kruisgewelven, die 4 M. hoog zijn, dragen. Bij den ingang zijn enkele vertrekken gevormd voor de industrieën, wiskamer enz.*

Beneden treft men de Romeinsche afdeling aan; breddelen en beeldhouwwerken, graf- en gedenkstenen, urnen, ossuarijen; op de eerste verdieping voorstelling der Roma, afdeling en voorts gedenkstukken van vadersmaatscharen en Germanischen afkomst; Celtsche, Romaanse, Gallo-Belgische, Frankische.

Op de tweede verdieping worden weergelicht in de middelenruimten, den gildestiel, enz., terwijl op de 3e stage plaats is gemaakt voor de uitgebundige collectie voorwerpen uit Oost en West, omtrent aangeboden aan de gemeente door den heer Beijns. Het gehele gebouw heeft centrale verwarming en wordt elektrisch verlicht, en vormt als museum een schoon gebouw. Ook aan de oorduidcommissie z.l. de heeren mr. C. G. J. Bijleveld, mr. F. W. A. Huischler en G. M. Kamming een voorval van hulde niet worden onthouden.

R. K. KERK AAN DE NIEUWE PARKLAAN TE SCHIEVENENINGEN.

Op een oppervlakte van 4665 M², groote aan de Nieuwe Parklaan gelegen, bestemd voor uitgifte in erfpacht, zou de bouwcommissie voor de nieuw te stichten parochie te Scheveningen wenschen te doen bouwen een kerk met toren, een kapel, een pastorie, een school, alsook een aantal woninghuizen.

Aangenomen de betrokken kerkelijke autoriteit geen toestemming verleent voor het bouwen op erfpachtkrond, heeft de bouwcommissie verachtbaar, haart de bedoelde oppervlakte te verkopen tegen f 22 per M². B. en W. zijn van gevallen, dat deze wijk van bebouwing van het terrein in niet genoeg mate aan de omgeving ten goede zal komen en voor den Raad alle aanleiding bestaat ons voor zoodanig van hem afhaart, dat behouwing in de hand te werken tot verkoop van het terrein te besluiten.

De bouwcommissie, die de doen B. en W. gestelde voorwaarden aannhardt, stelt zich voor eerst de pastorie, een gedeelte van den toren, de aan de Nieuwe Parklaan ontworpen woontuinen en een hulpkerk, dan laatste op de voor de school geschikte plaats te doen bouwen, naarmate de definitieve kerk, de kapel, het verdere gedeelte van den toren en de overige woonhuizen en tot slotte de school. De hulpkerk moet binnen één jaar na de ondertekening van de

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADRI. MOEN, Corn. Schuytstraat 50, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. REYERS, „Parklaan“, Hobbeistraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“ in Nederland f 1.60 per kwartaal; buiten Nederland f 1.10 — per jaar bij voorafbetaaling. Losse nummers per cent, inclusief bijlagen 10 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het orgaan wordt wekelijks frank toegemeten aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f 12,—, voor knmidelbare leden f 10,—, voor buitenleden f 7.50 en voor adsparentleden f 5.—. Dusacteurs zijn in die minstens f 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“.

Voor alles betreffende de verhandeling van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgever.

definitieve acte van overdracht, de definitieve kerk, de toren en de kapel moeten binnen vijf jaren, en de school moet binnen zeven jaren na die ondertekening gereed zijn; voor de woonhuizen langs de Nieuwe Parklaan is die termijn 3 jaar, voor de andere 5 jaar.

OPGRAVINGEN TE ARGOS.

Prof. C. W. Volgraaff schrijft dat 13 decr uit Argos aan de Pr. Ge. CL: Sedert mijn vertrek schrijven heeft de hoofdarcheïd bestaan in het opdelen van de tot M. lange Nomidaïje van het antieke marktgebouw, dat op ons terrein gelegen is, thansmede dat ik ook niet nog oageveen een week terug was. De zuilen staan hier grootendeels nog op hunne plaats op het stylobaat. Het stylobaat is 75 c.M. breed en gebouwd van grote, goed bewerken kalksteenblokken.

De zuilen zijn van den te Argos allen tijd veel gebruikt porose; de oudste zuilnominen, die overvind staan, zijn iets meer dan 1 M. hoog; hier en daar staat ook nog een stuk van den tweeden zuilnomin door boven op. Die middelste van elke mid bedraagt 62 c.M.; de afstand van midpunt tot midpunt 2 M. Het gehele plan nu bestaat een oppervlak van ongeveer 30 o.v. M.; het had desti form van een iets wat onregelmatig langwerpigen rechthoek en kan slechts deel overzicht een geven. De zuidzijde is tam steile, de Westzijde nog in het geheel niet onderzocht. Ik had vroeger gedacht, d't het blijken sou, dat wij hier met een gebouw uit het hellenistische tijdperk te doen hadden. Maar thans blijkt wel mit de vormen van de kapitelen en mit de onderlinge verhoudingen van de verschillende delen van het hoofdgeschel, dat het gebouw ouder is; het moet opklimmen tot de 4de, zoo niet tot het einde van de 5de eeuw v. Chr. Een zondig marktgebouw mit dien tijd was tot nu toe nog nergens aangegetroffen.

In de nabijheid moest een ronde marmeren tempel uit vroeg Romeinse tijd gestaan hebben. Wij hebben stukken van de zuilen, het fries en de kroonlijst, maar de fondamenten nog niet; de kroonlijst is onderop met gebeeldhouwde palmetten en rosetten versierd. Het verdere onderzoek van het tweede theater leert, dat wij hier te maken hebben met een zeer oud theater mit rechte, of althans nauwelijks gekromme zijnen zithuizen. Later heeft men op dezelfde plaats een aanzienlijk kleiner theater mit halfcirkelvormige zijnen zithuizen in de rots uitgehakt. De orchestra van dit latere theater, die oorspronkelijk marmeren borduur had, is, ligt ouder dan 5 à 6 M. dikke peinhang. Het puin bevat Romeinsche scherven, u.n. terra sigillata uit de tijd van Augustus. In de orchestra is een iets minder dan levensgrote marmeren kop gevonden van een Griekschen wijsgewij schrijver.

PRIJSVRAAG-WERELDSTAD.

De architect Walter Burley Griffis te Chicago werd bekroond met den eerste prijs in de prijsvraag voor een plan van aanleg voor een te stichten hoofdstad der Australische Federatie. Het bekroonde ontwerp vertoont het ruuhale type: een stel straten quaam namelijk uit van een centraal punt, een plein waarvan de officiële gebouwen gescreet zijn, en worden op regelmatige afstanden gescheiden door een ander stel straten dat een aantal gelijkvormige veelhoeken beschrijft rondom het centrum.

Voorlopig is gerekt op 72000 inwoners. Men zegt dat een dergelijk project voor een gehele stad nog niet is voorgestoken. Het idee is echter in ons land niet vreemd. De Baer's stad bij Den Haag zou ook zoog worden een berlage van het project van de Baer over in het Haagsche uitbreidingsplan.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Nederl. Landsvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Boerderijen: programma's in No. 9, inlevering 1 Januari 1912.

II. SPORTSTADION.

Programma in No. 10, inlevering 13 Juli 1912.

De Dambeboning, de Prijsvragen, — Certificatie, — Bericht, — De kunstnijverheidsschool „Quellinus“ (Vervolg), — Boekbespreking, — Tentoonstelling van modellen voor arbeiderswoningen in „Ons Huis“ te Rotterdam Juni 1912. — Van allerlei aard. — Prijsvragen.

ARCHITECTURA

ORGaan VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADRI. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 50, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUIM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUSSE- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMESSTRAAT 1746, AMSTERDAM.

HET STADION TE STOCKHOLM.

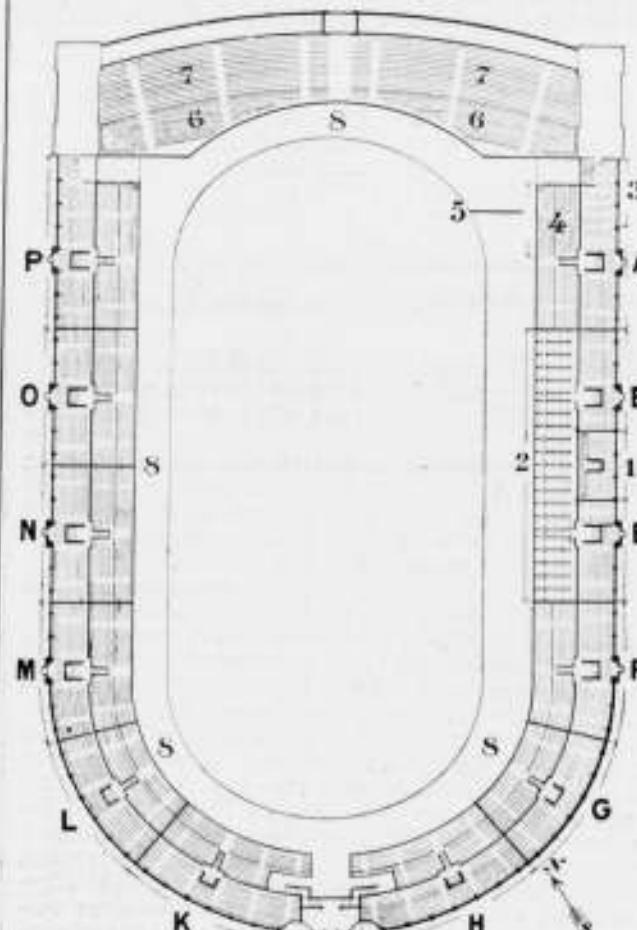
ARCHITECT TORBJORN GRUT.

Het jongste nummer van het Zweedsche architectonische tijdschrift „Arkitektur“ bevat een uitgebreide beschrijving van het stadion te Stockholm van de hand des architecten en geïllustreerd met, behalve enige

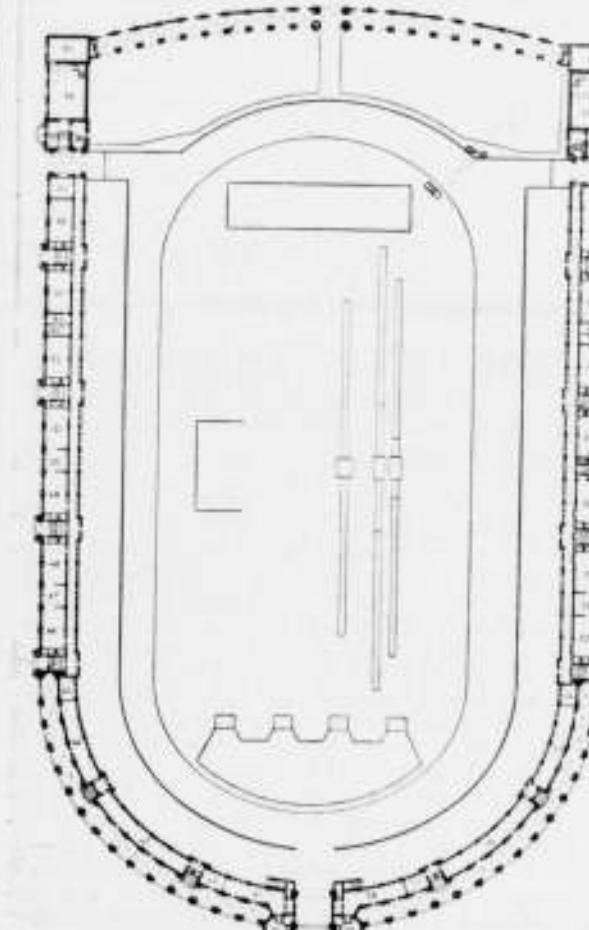
fotografische opnamen, plannen en een doorsnede, welke een vrij duidelijk beeld geven van het geheel als bouwwerk.

Het onderstaande is aan deze beschrijving ontleend; wij geven het begeleid door enige der afbeeldingen en de plans.

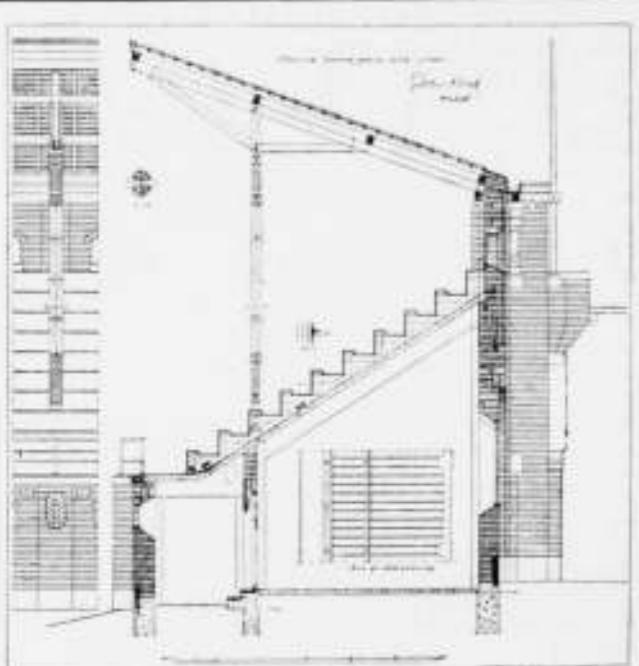
Voor het stadion is een terrein gekozen op den hoek

Plan van het Stadion met de zitplaatsen.

Plan Beg. Grond. — De ruimten onder de amphiteaters.

Doorsnede over het Amphitheatrum.

Sturevagen en Valhallavagen in 't centrum van Stockholm's elegante wijken met goede tramverbindingen. In de ommiddelbare nabijheid zijn de tennishallen, sportterrein, renbanen, enz. gelegen; alsook de nieuwe kazernes en scholen.

Het terrein is ten noord-oosten begrensd door een hoogte; het zuidelijk deel is met oude eiken en beuken begroefd. De groote van het stadion werd bepaald door de vereischte afmetingen van het voetbalveld, omgeven door den loopbaan, de amphiteaters en de wandelpaden. Het noordelijk gedeelte is gevatt tussen twee forsche flankgebouwen naar buiten gemarkeerd, elk door een vierkanten toren.

In den oostelijken toren bevindt zich, in den vorm van een poortgewelf, de hoofdingang voor de sportlui, in den westelijken een voor andere doeleinden. Aan de zuidzijde ligt in de lange as een derde ingang. Deze, geflankeerd door twee lage achthoekige torens, geeft toegang tot de arena.

De amphiteaters zijn voor het grootste deel, alleen het gedeelte dat tussen de flankgebouwen ligt is hiervan uitgesloten, permanent. Het geheel is opgetrokken van baksteen en met schuine daken overdekt (waarop nader wordt teruggekomen) en bevat, behalve de zitplaatsen, wandelpanden, dienstlokalen, kamers voor de sportbeoefenaars, baden, douches, keukens, enz., zoaals in het plan met de bisschrijf is aangeduid. In de flankgebouwen bevinden zich lokalen voor de expedie, de pers, vergader- en administratiekamers voor comité's en voor groepen sportlui; verder kamers voor beambten, dokters, politie en brandweer; benevens de woning van den concierge. Alle lokalen zijn elektrisch verlicht. Het gedeelte tussen de flankgebouwen — thans provisorisch samengesteld voor de Olympische spelen — is bestemd voor een algemeen besloten wandelterrein met gazons. De zuidelijke ingang zal daartoe den toegang verleenen. De torens, die inwendig geheel benut zijn, bieden op hunne platte afdekkingen gelegenheid voor het afzenden van signalen en het plaatsen van vlaggen (op de z.g.n. vlagbalcons).

R.
(Wordt voortgezet.)

De ingangen voor het publiek zijn op de volgende wijze in vijf groepen verdeeld.

Aan de Zuidzijde ligt de toegang tot het park en de zuidelijke zitplaatsen, elk met vier tourquets, benevens drie uitgangen met verplaatsbare hekken. Aan de west-, zoowel als aan de oostzijde, bevinden zich vier ingangen, eveneens met tourquets en hekken; terwijl tenslotte aan de noordoostelijke en noordwestelijke hoeken, portalen of vestibules gelegen zijn, elk met vier tourquets en een uitgangshek. Bij alle toe- en uitgangen zijn toiletten voor het publiek geplaatst. Het buitenterrein is door middel van hekken gescheiden overeenkomstig de rangen. De bezoekers der verschillende rangen worden dus, den weg die door deze hekken wordt aangewezen volgende, naar hunne plaatsen geleid.

De toegang tot de amphiteaters wordt uitsluitend verkregen langs de buitenpromenade en vandaar door middel van trappen uitkomende in de respectieve centra van de verschillende rangen. De twaalf trappen, met deze bestemming aangebracht, zijn uitwendig aangewezen door eenigszins torenvormige verzwaringen van de lange gevels, welke verder in traveen zijn verdeeld door een reeks pilasters op afstanden van circa 5 Meter. Deze afmeting is door het heele bouwwerk heen als eenheidsmaat volgehouden. De toegangen tot de verschillende rangen worden nader aangeduid door diverse vlaggen, welke deels aan horizontale, deels aan verticale masten worden aangebracht.

Bij den oostelijken toren, 't dichtst bij de spelen, werd de perskamer met fojer, telefooncellen, enz. geprojecteerd. Voor elken persman is een lessenaar gemaakt, met een telefoonverbinding naar diens plaats op de galerij. Een tweede perskamer is ondergebracht in het noordelijk deel bij den grooten ingang. Voor de verdeeling en plaatsing der overige diensticaleitessen raadplegt men de plans. Voor de bezoekers van elken rang zijn in de nabijheid buffetten en keukens ingericht, zoodat het bedienend personeel geen lange wegen heeft af te leggen. Plaatsbewijzen worden verkocht in de kleine daartoe bestemde bijgebouwen ter weerszijden van den grooten ingang, van waar uit gemakkelijk alle rangen bereikbaar zijn.

Tijdens de Olympische spelen bevat het stadion 2200 genummerde plaatsen waaronder 4000 staanplaatsen in het noordelijk gedeelte, 1300 zitplaatsen op de amphiteaters (waarvan de helft permanent), 3000 zitplaatsen in de noordelijke extra-galerijen; benevens 2000 zitplaatsen voor de sportlui op het noordelijke benedengedeelte. Bij de opening en inwijding vonden 25000 personen behoorlijk plaats in het stadion. Dit bewijst wel dat de plaatsruimte ruim voldoende kan geacht worden.

Het gebouw is opgetrokken van baksteen, groot formaat en gemetseld met 2 cm. voeg, op een fundering van beton en gedekt met eenvoudige rode pannen op een houten dakconstructie. In het metselwerk van de gevels zijn rondom granietblokken aangebracht met de bedoeling deze later te vervormen tot figurale beeldhouwwerken, te zamen twee-en-vijftig stuks; waarvan thans slechts twee bewerkt zijn n.m.l. de twee in den Oostelijken toren onder den wijzerplaat van het uurwerk, welke de schematische voorstelling van Ask en Embla dragen. De sokkels en de afdekkingen zijn van rood Zweedsch graniet. De hellende vlakken onder de amphiteaters zijn in gewapend beton geconstrueerd, waterdicht afgedekt met asphalt; waarop de houten zitbanken verplaatsbaar en gemakkelijk aaneembare (voor het schoonhouden) zijn bevestigd.

R.
(Wordt voortgezet.)

BOEKBESPREKING.

Het nieuw verschenen „Leerboek der Vastheidsleer“, door W. J. M. v. d. Wijnpersse, behandelt voornamelijk de Algemene Theorie van Balken en Kolommen.

Achtereenvolgens worden verschillende spanningen en vormveranderingen, doorbuining, statisch bepaalde en onbepaalde liggers behandeld — ten slotte kolommen en stijlen. Een goede eigenschap van het boek is, dat aan het eind van elk hoofdstuk vragenstukken betreffende het behandelde gegeven worden en ook enkele uitgewerkte opgaven. Ik meen uit het voorbericht te mogen opmaken, dat in het derde deel „toepassingen“ van deze vastheidsleer zullen verschijnen, dus voorbeelden uit de praktijk toegelicht door tekeningen. En dit is zeer noodzakelijk, want al is de vastheidsleer een mooi vak, voor hen die de studie van een Middelbaar Technische school doorlopen, zal deze studie nog meer nut alwerpen, wanneer de theorie hand in hand gaat met toepassingen en voorbeelden, uit de praktijk toegelicht door tekeningen, en dat wel om het gevaar te ontlopen, dat de vastheidsleer tot een droog en onbegrepen vak wordt. Van het boekje overigens niets dan goed, want moeilijke onderwerpen als bijv. „Tragheidsmoment“, „Knikbelasting“ enz. worden er zeer helder en duidelijk behandeld.

E. P. M.

VERKORT VERSLAG VAN DE VOORDRACHT, GEHOUDEN DOOR DEN HEER W. MENKMAN, VOOR DE CLUB VAN UTRECHTSCHE LEDEN OVER HET HERSTELLEN VAN OUDE MONUMENTEN.

Mijne Heeren!

Daar mij de groote eer te beurt viel, om in uw vergadering iets mede te mogen delen over het herstellen van oude monumenten, wil ik trachten u eenigszins een denkbeeld te geven van wat al hier op dit gebied ver richt wordt. Laat mij u vooraf zeggen, dat de arbeid, dien men vroeger aan bepaalde kunstwerken besteedde, helaas in onzen tijd door slechts enkele wordt gewaardeerd. Wanneer men reeds aan het kind wat meer aesthetische opvoeding gaf, zou zeer zeker algemeen den zin voor schoonheid en kunst meer ontwikkeld worden. Mannen, van wie men verwachtte mocht, dat zij uit den aard van hun vak of beroep, liefde voor schoonheid en kunst hoog zouden houden, boetten dit dikwijls in voor winstbejag ofwel, missen de noodige fijngevoeligheid, om zich eenigermate in te denken met welk een liefde en inspanning menig stuk werk volbracht is.

Vanaf de oudste tijden is het kenmerkend, hoe bij alle volken in meerdere of mindere mate, het besef leefde, om waar kunstwerk voort te brengen en in ere te houden. Waar ook ons land een cervolle plaats inneemt en kunstenaars op alle gebied voortbrachten, zoo heeft het toch een tijd doorgemaakt, terwijl het in partijen verdeeld was, dat sommige verder gingen dan hun leidlieden, vooral tijdens den beeldendstorm, waardoor ontzaglijk veel kunstproducten vernietigd werden; de kleurrijke schildering van beelden en ornamenten moet onverschillig het materiaal vervangen worden door een ijzige koude, witte of grijze kleur.

Gelukskig kwam alreeds een kentering, waarin enkele bekwame mannen zich opmaakten, om de oude kunst weder te voorschijn te brengen; vooral om de oude polychromie op te halen. Die polychromie bepaalde zich niet enkel tot losse of op zich zelf staande beelden, maar stond in verband met de ornamenteering die het omgaaf, zoo, dat alle materiaal behandeld werd. Kon een kunst-

werk in zandsteen of marmer uitgevoerd, niet aan de aesthetische eischen voldoen, zoo werd zulks met was, tempera, goud of kleur bewerkt, om het te verrijken of om het tot een passend geheel met de omgeving te maken. Zegt men wel eens, dat deze wijze van behandeling van heidensche oorsprong is, wanneer kunstenaarsgeniën, als Michael Angelo en Raphaël, er zich van bedienden, is het zeer zeker tot artistieke waarde gekomen; en kan het door kunstenaars van lagere rang toch zeer goed en juist toegepast worden.

In deze Beeldhouw- en Schilderkunst is toch veel dat verheft, dat het oog boeit, dat den geest verrijkt; en nagaande met welk een nauwgezetheid vele kunstenaars dit werk volbracht, past het ons, om met alle zorg in de praktijk deze werken te voorschijn te brengen. Ofschoon wij leven in een tijd van vrijheid, die soms handeloos wordt, mag men toch zeker niet de kunst aan die vrijheid opofferen en als met ruwe hand deze werken negeeren, zich verre daarboven verheven achtend. Nee! de historic bewijst dat hoe dieper een volk inleeft, hoe vruchtbarder en ricker de voortbrengsel zijn.

Rijk zijn de kunstscheppingen; het een verdringt het andere eer het nog tot zijne volle ontvolging gekomen is. Zoekt men thans oude kunstwerken in hun ware gedachte terug te brengen, het is niet om ze slags na te volgen, maar om er een passend gebruik van te maken in het milieo onzer moderne kunst, die steeds zoekt iets te geven wat nog niet was of in andere toepassing. (Be studeert het oude, om het te onthouden).

Op het gebied, waaruit ik U enige werken wil tonen, ontdekte ik een vaste gedachte van behandeling, of schoon verschillend en met onderscheiden materialen toegepast.

Aangezien ik indertijd door Mr. Muller, archivaris alhier, werd aangezocht om oude tekeningen, portretten, wapens, zegels, enz. te copiëren en te restaureren, kwam voor mij allerlei arbeid aan het museum, om oude kunststukken in hun waarheid terug te brengen of te conser vieren.

Waar men indertijd veel gepolychromeerd beeldhouwwerk onder een dikke moderne witte verlaag bedekte, ging veel artistiek werk verloren. Na veel proefnemingen gelukte het mij een voorwerp in zijn ware kleuren te voorschijn te brengen. Onder meer kleinere voorwerpen, werd mij door den Heer Brom, rector aan de St. Joh. de Deo, een madonnabeeld van groote kunst waarde toevertrouwd, om het van een dikke verlaag te ontdoen, hetgeen zeer goed gelukte en waardoor eene agenoeg ongeschonden polychromie te voorschijn kwam. Daarna had ik twee beelden van het orgel uit de Domkerk evenzoo te behandelen, welke thans eene plaats gevonden hebben in 't museum.

Het madonnabeeld en deze twee, ofschoon van hout en wit geschilderd, bleken in de behandeling nog zeer verschillend, aangezien de witte verf zich bij de ene niet veel meer moeite liet verwijderen dan bij de andere.

Een werk van grooten omvang, en niet zoo intact, was een beeldhouwwerk van zandsteen, vroeger geplaatst in den gevel van de eerste verdieping van een huis op de Oudegracht. Weerdzijde No. 49, bij de Jansbrug, te Utrecht genaamd het huis Keizer Karel. Het onderste gedeelte wordt gevormd door een fries, voorstellende twee tegen elkaar optrekende legers, waartusschen vier leeuwenkoppen; op deze leeuwenkoppen rusten vier gecanneerde pilasters met Corinthische basem enten en kapiteelen, terwijl het bovengedeelte wordt gevormd door een fries met ornamenten in Renaissance-

stijl: van de drie dus gevormde valken bevatten de twee buitenste vroeger twee vensters, terwijl het middelste geheel werd ingenomen door een voorstelling ter ere van Karel V. De Keizer geharnast met kort overkleed van gebloemde stof, waarop de riksadelaar, met de ridderorden van het Gulden Vlies om den hals, de Keizerskroon op het hoofd, het zwaard en de riksappel in de handen, staat in een nis; ter weerszijden staan twee halfronde pilasters met de zinspreuk van Keizer Karel Plus Oltre, die een georneerde deksteen dragen, waarboven een spits-toeloopend ornament met drie fantastische figuren en renaissance-ornamenten. Ter weerszijden van de twee pilasters ziet men twee figuren met leeuwenkoppen en paardenpoten. Onder het beeldstaan tusschen twee consolen, die de pilasters dragen, de woorden: *Carolus Quintus Romanor Imperator ex Midden der 16e eeuw.* Ten behoeve der behoorlijke expositie zijn, volgens een van den gevel bestaande foto, bijgewerkt de volgende ontbrekende gedeelten: Alle vlakke lijsten, de platte pilasters met de basementen, de twee kapiteelen van het nisje, en het rechter been van het beeld; de helft van een leeuwenkop en van een kapiteel zijn op de andere afgegoten en aan de bewaarde stukken gevoegd. Het beeld van den Keizer is opnieuw gepolychromeerd in de oude kleuren, bij het schoonmaken onder de verf gevonden.

Nadat verscheidene werken o.a. het restaureren van een monument van den bisschop van Egmond in de afsluiting van het koor der Domkerk, aan mijne zorg waren toevertrouwd geweest, werd mij opdracht gegeven om een borstbeeld in terra cotta in den waren toestand te brengen. Dit beeld, geheel onder een zwarte verlaag verborgen, kwam in een zeer schoone kleur te voorschijn en prijkt thans in het museum. Het beeld stelt voor David van Mollem, eigenaar van de beroemde buitenplaats „Zijdebaaien” in Pijlsweerd aan de Vecht, vervaardigd in 1740 door den beeldhouwer J. Cresant. Waarschijnlijk beviel den beeldhouwer de kleur van terra cotta niet, want ook andere beelden door hem vervaardigd, vertoonten dezelfde kleur.

Nadat ik U enkele dingen, uit het vele dat ik behandelde, noemde, wil ik nog even Uwe aandacht vragen voor hetgeen mij uit de behandeling bleek. De oude polychromie is bijna overal op dezelfde manier behandeld, met dit verschil, dat het eenen behandelde is met mineralwaterverven en het andere van jongeren datum met olieverf. De ondergrond blijkt meestal een samenstelling van rode arde met kieselzure kalk, ook wel rode arde met lijm; vooral de legeringen voor goud zijn goed en met zorg behandeld.

Wat het eerste betreft, waar ik het zelf toepaste, ken ik geen beter procedé voor een dergelijke bewerking. Met zorg deze ingredienten toegepast, bewijzen zij goede diensten, ook voor muurvlakschildering, mits, alleen minerale kleuren gebruikt worden; men behoudt daarbij frisse levendige kleuren beter dan met olieverf. In het voorportaal van het nieuwe museum te Berlijn, waar zich muurschilderingen van Kaulbach bevinden, vermeent men, dat die op dezelfde wijze zijn geproduceerd.

DE KUNSTNIJVERHEIDSSCHOOL, „QUELLINUS”

In het nummer van ons blad van 29 Juni j.l. ontleenden wij een en ander aan het jaarverslag der Quellinusschool en wel speciaal met betrekking tot de lithografische-teekenmethoden. Plaatsgebrek noodzaakte ons toen van het opnemen van een tweetal reproducties naar

kleurendrukken af te zien. Wijl die o.i. toch zeer zeker het vormen eerder voorstelling inzake de chromolithografie trachten te vergemakkelijken, meenen wij goed te doen ze in dit nummer alsnog op te nemen.

ASPHALT PAPIER ONDER LEIBEDEKING.
Nu den laatsten tijd de toepassing van asphaltpapier onder leidekking veelvuldig voorkomt en zich de mening schijnbaar wil doen vestigen dat deze extra dekking enkel op grond van belangrijke voordeelen geschiedt (ergo dus als een noodzakelijkheid voor goed werk dient beschouwd te worden) zouden wij het ten zeerste op prijs stellen, zoo in de kolommen van dit blad het pro en contra inzake deze extra dekking eens nader werd onder de oogen gezien.

Tot op heden verkeeren wij persoonlijk nog steeds in de mening dat een asphaltonderdekking bij goede leidekking niet alleen absoluut gemist kan worden, doch zelfs beslist voldoende te keuren en al dadelijk op deze gronden:

- dat asphaltpapier de houten beschieting aan het oog ontrekt en de leidekker dus nimmer kan gewaar worden of hij z'n lei op één of op twee deelen spijkert (het laatste geval heeft direct vernietiging der leidengesloten.)
- dat het spijkeren der leien groote bezwaren ontmoet daar, waar ook de asphaltstrooken gespikerd zijn.
- dat het aan beide zijden gespikerd asphaltpapier door het krimpen van het dakbord spoedig aan flarden scheurt en een openhooping van vuil onder de leien in de hand werkt.
- dat het op ontelbare plaatsen doorspikerde asphaltpapier geen enkele waarborg voor extradichtheid geeft.

Ant. M.

RECTIFICATIE.

In de besprekning van Noorlander's IJzerinstructies — zie vorige nummer — is de prijs f. 27,50 vermeld. Dit was de aanvankelijke prijs (1910); hij bedraagt thans f. 15.—.

V. D. W.

TENTOONSTELLING VAN MEUBLEERINGEN VOOR ARBEIDERSWONINGEN IN „ONS HUIS” TE ROTTERDAM JUNI 1912.
Gecreëert wij in het vorig nummer van ons orgaan een korte opsomming der beide bekroonde woningtypen waartoe van het kl. typeren paar foto's, tot slot ontleenen wij nog aan den catalogus, hoe de slechte woning is „aangekleed”. Wij lezen daar:

DE SLECHTE WONING.

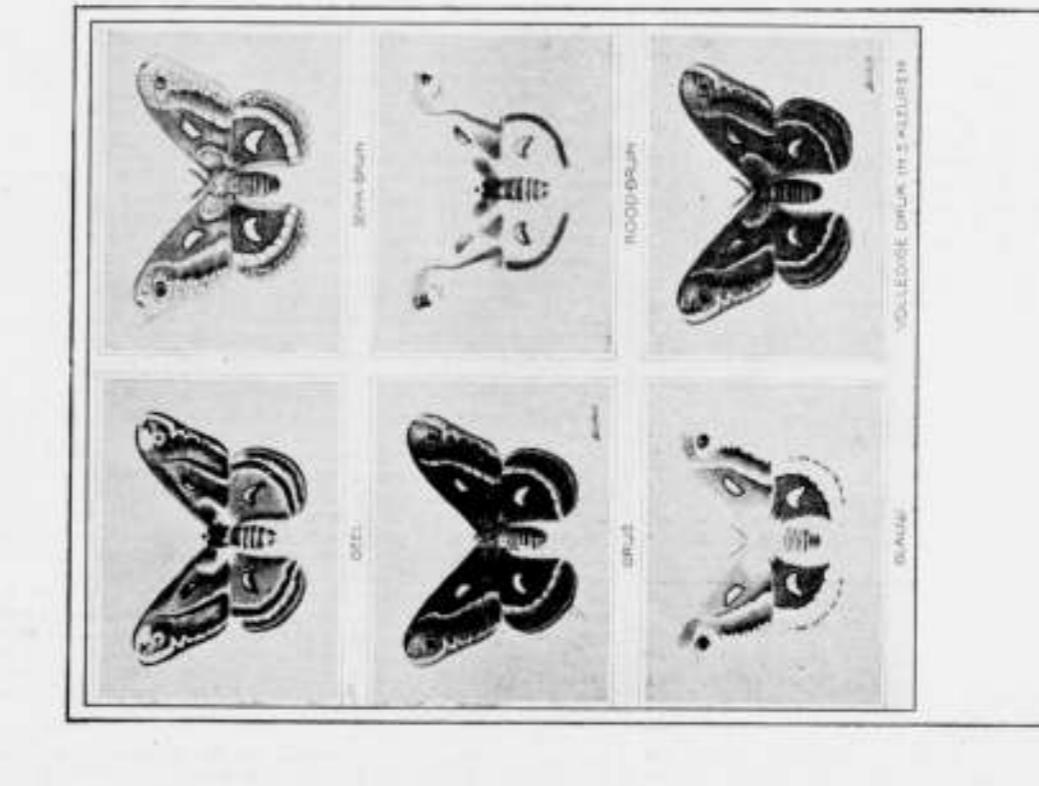
Onderscheiden de beide modelwoningen sich door een streven naar goede ruimte-onthaveling, aangename kleurencompositie en logische, sober voorstelling der meubelen, zodat een rustig, stemmig interieur is verkrijgen, de slechte woning geeft als tegenstelling een veelvuldig *verschrikkelijk* type te zien, dat die eigenschappen gehed en al mist en *overvalt* niet onbelangrijke hygiënische misstanden vertoont.

Zoo valt het ten sterkste af te kennen, dat in een en hetzelfde vertrek wordt gewoond, gekookt en.... geslapen, terwijl een kleine pronkamer bijna voortdurend ongebruikt staat. Ook de donkere, slecht geventreerde alkof, in welke de ruimte onder de bedstede nog wel dienst doet tot herberg van aardappelen, hoort wórdt niet aan de eischen van hygiëne.

Doch ook op esthetisch gebied zijn de misstanden niet minder groot. Sterk treedt daar voorn een zucht tot opachik, tot pralery en navolgen van rijke vroebeelden met minderwaardige middelen. De zoö noodge rust, de samenhang tusschen de meubelen en de ben minstende ruimte ontbrekt geheel en al. Verswarring alom. De wanden zijn beplakt met een fets papierje, kwastig overtrokken met strepen, bloemen en goed, ja vooral veel goed! Hierbij sluit zich aan, of liever sluit zich niet bij aan, de valse onbestendige kleur van deuren en ramen. Doch niet alleen de wand, ook de vloerbekleding is hont. Het holt werkt uitermate storend, door de met de omgeving in tegenspraak zijnde kleuren en de veel te sterk sprekende, vooral in de keukenkamer, juist zonderling gevormde motieven. Men heeft zich in 't minst geen rekenschap gegeven, dat een vloer is een plat vlak, dat niet den indruk mag maken als te-

Chromolithografie, uitgevoerd in spitsachtergrond, De vier kleurenstellingen (goud, groen, blauw, rood), toepassing van de vloerbedekking. Een vijfde van de vloer-grootte.

Chromolithografie van een vloer. De vijf kleuren drukken, bestemd voor de kleuren goud, spitsblauw, grijs, rood en lila, vertonen op de plaat den zwart achtergrond voor de bestende kleur. Onder rechts de afbeelding van de verschillende kleurenindrukken. Een derde van de vloer-grootte.

zijn een terrein bestemd tot het bijeenbrengen van alle mogelijke en onmogelijke motieven. En wat te zeggen van de meubelen? Van de mensen, die hen huis zoo ingericht hielden, wordt gesproken, dat zij een "set" inhoudelijc hebben. In de motie of pronkamer zijn meubelen geplaatst, die genseindelijk worden aangeleid met den naam van "stijlmeubelen" (sic!), doch die alle kwaliteiten, die een goed meubel moet bezitten, volkommen missen. De vormen zijn onstatisch, willekeurig en gruwelijk en houden weinig verband met de constructie, noch met den aard van het materiaal. Uit alles spreekt de zucht naar opschrik en uiterlijk vertoon, en wel ten koste van solide samenstelling. De met een lekkige tripp bekledede zittingen zijn ongemakkelijk. Met hun samenviel van singels en springveuten, maar beneden geloof open, vormen zij een voorradelijker voor moeilijk te verwijderen stof. De vervaarlijk krakende ruststoel is een toonbeeld van miserabile constructie.

Ook aan de meubelen der leken-kamer kleven deze gebreken. De stoelen met hun verzonnen pooten en leuning, hun kleine zitting, als zeer verouderde nabootsing van de rijke Lodewijk XVI-stoelen, zijn niet alleen zeer leedlijc, doch ook ongemakkelijk en onsoeisch. Ook de tafel, bekleed met een setje in imitatief mat (om iemand genoeg te niet een tafel, die onderdaan niet een mat was bedekt?) en haar willekeurig gevormde pooten, en ten overvloede gepolsterd in nabootsing van een lustbare houtstoel, vertoont te worden afgekondigd. Trouwens het nabootsen van een of andere kostbare houtstoel is een eufit, dat men herhaaldelijk aantreft en dat juist is ingevuld, dat men er het lageachtige, bedrieglijke niet meer van intrekt.

Over de tafel heen ligt een los vel, netjes, doch leeflijk door opzichtigheid.

Ook de wandversieringen zijn van dezelfde hoedanigheid: hout en prakserig; de spiegel niet onlogische lijst, sly platen niet juist traditionele voorstellingen, de penlijke vazen met nagaamakte bloemen, ze zijn alle misgrepen tegen den goede smaak en in strijd met het begrip, dat een woning moet een rustig, behagelijk en aangenaam moet stemmen. Dan eerst kan men met vader Cats zeggen: "Eigen haard is goed waard".

De bestanddelen van het meubelair der woning zijn de volgende:

In mahonie gepolsterde tafel f. 10,-.
2 stoelen à f. 2,50, samen f. 10,-.

1 mahonie geschilderde kast van vorsenhout f. 11,-.
1 spiegel 3,75, twee wandplaten f. 2,50.

Vloerkleedking van reil à 80 cts. per el, voor de geheele kamer f. 11,-.
Karpel van koehuise f. 6,50.

Gordijnen van lancaster, samen f. 4,50, met ondergoedtjes en toebekommen f. 1,50.

Gordijnen voor de bedstede f. 2,12.

In de alkoof f. 1,50.

Vloerkleeding van zell f. 2,-.

Gordijnen voor de bedstede f. 2,12.

Kleedje f. 0,82.

In de pronkamer:

1 tafel van opgelegd notenhout f. 14,-.

2 stoelen met tripp bekleed, gepolsterd noten, à 4,50, samen f. 18,-.

1 notenhout geschilderde varen spiegelkast f. 25,-.

1 rooststoel f. 7,50, 1 vauwstoel f. 7,50.

1 spiegel met vergulde lijst f. 8,50.

1 theetafel met blad f. 1,50, 1 bloementafeltje f. 1,50, beide naauw Japanse lakwerk.

2 alengrafien f. 4,-, 1 rookstel f. 1,95.

Vloerkleeding van zell à 67 cts. per el, voor de geheele kamer f. 5,25.

Imitatie-saximenter karpel f. 8,-.

1 vloekussen f. 0,50.

Gordijnen met toebekommen f. 8,24.

Alles tenamen f. 179,12, waarvan f. 226,70 voor de meubelen en f. 52,61 voor de rest.

De prijzen van het behangspapier in deze woning zijn: voor dat in de keukenkamer 12½ cts., alkoof 15 cts., pronkamer 15 cts., per rol.

Wijders omvat de tentoonstelling nog inwendigen van:

Rieten meubelen. — Oud-Hollandsche meubelen. — Wandversiering.

— Handwerken. — Aardewerk. — Japansch manufaert. — Katten. — Goedkoope bedrukte kattenjes, en u. Jaeren is alsnog met staaldradenmatras en beddegoed.

BOND VAN NED. ARCHITECTEN.

Aan het jaarenslag over 1911 ontloeden wij het volgende:

Het ledental bedroeg op 1 Januari 1912 46 leden tegen 43 op denzelfden datum in 1911.

Het Bestuur was gedurende 1911 saamgesteld als volgt:

K. P. C. DE BAZEL, Voorritter. P. J. HOUTZAGERS, Penningma-

H. P. HERLADE NEN, Vice-Voorz. J. E. VAN DER PEK, 6 leden.

C. N. VAN GOOR, 3e Secret. J. J. V. NIJLUCKEREN, 3 leden.

PAUL J. DE JONGH, 2e Secret.

10 een adres aan den gemeenteraad van Amsterdam in zake wijziging van enige bepalingen in de bouwverordening dier gemeente.

20 een adres aan den Minister van Binnenlandsche Zaken betreffende een sollicitatiesoepel naar de betrekking van adjoint Rijksbouwmeester, waarbij werden uitgesloten zij die niet het diploma B. I. der Technische hogeschool hadden. Het adres verzocht alsnog ook ungediplomeerde in aanmerking te dienen komen;

20 een adres aan den gemeenteraad van Amsterdam in zake het aanwijzen van een gedeelte van de Oosterbegraafplaats voor den bouw van het Koloniaal Instituut, en betrekking de ongeschiktheid van dat emplacement;

20 een adres van adhesie aan dat van den Bond Hoornsch gericht tot Provinciale Staten van Noord-Holland betreffende instassing van stad en land;

20 een adres aan den gemeenteraad van Amsterdam in samenwerking met de Mij. t. Is. d. Bouwkunst, Architectura et Amicitia en Bouwkunst en Vriendschap protesteerend tegen de verdringing der Bouwkunst op de vierjarige tentoonstelling;

20 een adres van adhesie aan dat der Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap gericht tot den gemeenteraad van Rotterdam, verzoekende eschen van walstrand te stellen voor gebouwen te stichten op daar de gemeente verkochten grond, en toe het instellen van een schoonheidsscommisie;

20 een adres aan het gemeentebestuur van Haarlem betreffende de verbetering der toegangs wegen naast de Amsterdamsche Poort, wijzend op de mogelijkheid dat monument ongeschikt te behouden en terens aan de eschen van het moderne verkeer te voldoen;

20 een adres aan den Raad der gemeente Zaandam in zake de bebouwing van het Damplein aldaar verzoekend dit vraagstuk door een der rade kundige te doen bestuderen opdat een esthetische hebouwing van dat plein verkregen kunnen worden. Over betrekkelijke onderwerp werd een adres aan den minister van Waterstaat verstuurd;

20 een verzoek aan B. en W. van 's Gravenhage omtrent de bebouwing van het Gevers Deynootplein, verzoekend den hand in de gehorigheid te stellen over dit vraagstuk een advies te geven tenzijne waarborg te verkrijgen voor een bebouwing overeenkomstig goede beginnissen voor stedenbouw.

Ten slotte werd mede door den Bond in zijn kwaliteit als constituerende vereeniging beweerd dat de Permanentie Progravingcommissie een adres richtte tot den gemeenteraad van Rotterdam in zake den voorgenomen Randhuisbouw aldaar.

Voorts hield het Bestuur beprokken met dat van den Bond voor lichamelijke opvoeding over het uitschrijven van prijsvragen voor een stadium en de inrichting voor een sportterrein, welke besprekingen echter niet tot een resultaat leidden.

Verder meende de Bond zich in een motie van afkeuring te moeten uit spreken over het door de commissie voor het Kunstenarsenhuis, van het Verbond van Kunstenarsvereenigingen, gehouden referendum over de keuze van een architect voor het Kunstenarsenhuis. Ten slotte werden enige geschillen en klachten behandeld en beëindigd.

VAN ALLERLEI AARD.

OPGRAVINGEN VAN MEROE.

In de Internationale Wochenschrift van 19 Nov. 1910 is uitvoerig bericht gegeven van het begin der opgravingen van Meroe. Bij die eerste campagne kon de ligging van den tempel van Amun en enige belangrijke gebouwen der stad bepaald worden. De Amun-tempel werd soover opgegraven dat men het algemene plan kon herkennen en een belangrijke miniatuurtempel in de woestijn ontdekt. In KM. ten Oosten van de stad werd opgegraven. Tussen dien tempel en de stad lag een uitgestrekte necropole, waarin 3 perioden onderscheiden konden worden. Inmiddels hebben Garstang, Griffith en Sayce de resultaten der eerste campagne in het werk: "Meroe, the state of Ethiopia", gepubliceerd. In het voorjaar verschenen Juji-minnaar der Wochenschrift wordt een en ander mededeeld over de tweede campagne. Reeds het tweede voorjaar van Garstang had iets over deze opgravingen verteld, o.a.: dat er een bronzen kop van Augustus was gevonden en eenig vaatwerk met stofgoud.

De grote Amun-tempel werd geheel aan het licht gebracht. Ook aan de verdere opgraving van den sonnetempel werd gewerkt. De voorname ontdekking echter was een Koninklijke burcht ten Westen van den Amun-tempel, die twee grote paleizen en verscheidene andere openbare gebouwen omsloot. Verschillende gebouwen werden geheel of gedeeltelijk opgegraven.

Onder de voorwerpen die gevonden werden, verdient vermelding in den Amun-tempel een prachtig kameel Griekscher werk met de afbeelding van twee galoppiende paarden, het ene zwart, het andere wit (werk van plm. 300 v. C.). Men vond daar ook een kleine steen tafel met reliëfs, verder een vrij lang opschrift in merotic cursief-schrift. Er werd daar ook gevonden een inrichting voor het offeren van grote dieren en een groot steenblok, waarheen men langs trappen opklom, en dat versierd was met de afbeelding van gevangenen. In den sonnetempel verscheidene reliëfs, meestal voorstellingen van het mishandelen van gevangenen en het slachten van jongelingen en knaben. Bij het geheel opgegraven paleis, dat uit een veel

later tijd dateert dan Meroe's stichting, lagen in een groeve tal van scherven van aardewerk en andere kleine voorwerpen. Het Fayence dat er gevonden werd, waren sista of ankh levensattachten en ringen, alle met opschriften. De inhoud dier groeven hoort zeker thuis in een vroegere tijd dan het gebouw zelf, en wel van de 6e tot de 8ste eeuw v. Chr., terwijl het gebouw zelf dateert van het begin van den christelijke tijd. In het centrum van het gebouw stond men op 4 M. onder den grond op een soort van schatkamer, die echter geheel leeg was. Vlak daarbij, onder de fondamenten van een muur, lag de hierboven vermelde vaas met stofgoud en 3 gouden sterren in den vorm een pyramide, die volgens de opschriften uit de 8ste of 9de eeuw v. Chr. dateert.

In de nabijheid van een ander gebouw, dat aan een paleis doet denken, en van een door 4 zuilen gedragen dak voorzien was, vond men een overvloed van alluuren voorwerpen uit de 6ste dynastie en latere versieringen, waarschijnlijk voor een koninklijke trouw-besteld. Een kamer in dit paleis was bijnaalder belangwekkend, omdat de wanden geheel met stuc waren bedekt en op harlaamsche wijze met oplichte kleuren beschilderd waren. Er waren hier taferelen met den koning en de koningin van Aethiopie, hen beambten, hen bondgenoten en gevangenen van een vreesli ras. In een ander gebouw vond men de overblijfselen van 3 standbeelden van zeer merkwärdig karakter, heel realistisch; voor zoover men kan nagaan stellen is een neger.

De historische resultaten der tweede opgravingscampagne hebben de verwachtingen verre overtroffen. Wel is er weinig licht geworpen op de latere geschiedenis van het Aethiopisch koninkrijk, — maar voor de vroegere geschiedenis van het rijk brachten de opgravingen veel nieuws. Zij hebben bewezen dat in de 6de en 8ste eeuw v. Chr. een zaaitelling Aethiopie een gewichtige plaats innam in de Oosterse wereld en op de Egyptische geschiedenis grote invloed oefende.

Zoo kan er in het daarter, waaraan de Agyptische geschiedenis tussen den tijd van Osorkon II en de Assyrische verovering gehuld was, veel licht gekomen. Aegyptie was toen een provincie van Aethiopie onhoukelijk. Memphis en Thebe waren de steden van heerschers, die hun mocht naar het bevechten van den koning van Meroe ontvingen, en het waren de koningen van Aethiopie, waarmee de koningen van Juda waren verbonden. De neger-troepen mit den Soedan sloegen de scharen der Assyriërs die in Palestina waren gevallen, terug en reden Jerusalem in de dagen van Hezekiah.

De geschiedenis van Soedan begint met het neolithisch tijdperk; de merottische beschaving werd aan deze oorspronkelijke meridionale bevolking van buiten uit gebracht. De veroveringen der XII dynastie brachten Agyptische beschaving in de districten ten Zuiden van den Oosten en den zuiden kataract. Meroe moet de zetel van een belangrijke industrie geweest zijn. Sayce noemt het: het Birmingham van het Oude Afrika. Naar de schijn hebben deze districten geen bronstijdperken gekend (zie Sayce in de Proceedings of the Society of Biblical Archaeology, 1911).

De stad Meroe heeft reeds een geschiedenis in het neolithisch tijdperk, maar eerst in de 6de eeuw v. Chr. werd zij de zetel van een belangrijke beschaving of een regering. De vondsten in Meroe spreken van een koning Mal-Nequen als koning van Opper- en Beneden-Egypte, van wie men kan aannemen dat hij de eerste der Aethiopische koningen is geweest, die Egypte en Aethiopie beheerschten. Of de reeds vroeger bekende koning Aspänt, die den zonnetempel bouwde, de onmisdelijke of eerst een latere opvolger van Mal-Nequen is geweest, kan men nog niet uitmaken. Tot slaver heeft men aangenomen dat Aspänt tegen het einde der 7de eeuw v. Chr. leefde, maar men moet hem veel eerder dateeren. Het was de periode van inwendige twisten en een anarchie in Egypte, die ongeveer 300 begon, toen Mal-Nequen en zijn opvolgers het beheer over het dal van de Nijl kregen.

Natuurlijk zagen de Egyptische jaarboeken hierover, maar de opgravingen van Meroe hebben bewezen dat de latere koningen der 22ste dynastie, en de Pharaos der 23ste en 24ste, heerscharen waren bij de genade van den Aethiopischen koning, en dat in dien tijd Memphis en Thebe slechts de hoofdsteden waren van trapen van den koning van Meroe. De verovering van Egypte bracht de Aethiopiërs ook aan de grenzen van het rijk Juda. Aethiopie en Juda werden bondgenoten, en zo trok Tatarya op ter verdediging van Juda tegen de Assyriërs, en in den slag bij Eltekah redde de Soedaneesche soldaten Jerusalem en den Joodse vorst van Santerib's overwinning. Jesaja was zonder twijfel bekend met de aardrijkskunde van het zuidelijk Soedan achter de rivieren van Abyssinië.

Zijn beschrijving van den "Kro" is zo nauwkeurig, dat hij daarvan slechts door een uitgeputte kas gehoord hebben. Ja — de bekendheid met het koninkrijk van Meroe dateert misschien al uit vroeger tijd dan 300. Als Zerah de Aethiopier (2 Kron. 14) niet met den Egyptischen Osorkon I gedenkt, heeft misschien de Delta reeds in 895 onder Aethiopische controle gestaan. De Griekse invloed in Meroe begint met den mit Diiodorus bekenden Ergamenes, den vijand der priesters. Later volgde Romeinsche invloed. Niets christelijk is er te Meroe te vinden, behalve de latere "Kenisa" (een plaats, waar puin werd geworpen en een christelijke kerk stond). Meroe is overwonnen en verwoest, eer het christendom ingevoerd is.

RESTAURATIE HAAGSCHE ST. JACOBSKERK.

Na de regeling, waarmee de Gemeenteraad zich verenigde en bij het tot stand komen waarvan alleen de door de ommanteling van het gebouw der Grootste St. Jacobskerk blok komende gedeelten der muren mocht hersteld worden, een kerkvoogden nadere te raden gevonden, een algemene in- en uitwendige restauratie van het gebouw te doen uitvoeren.

Het ligt in hun bedoeling, om het afbreken van de gehouwen over 5 jaren en de uitwendige restauratie — die zij overeenkomstig het advies van hun architect, den heer Jos. Th. J. Cuyper te Amsterdam, bij het bovenstaande gedeelte van het koor rooden wenschen te beginnen — over 13 jaren te verdeelen.

In de maand September a.s. mocht worden aangegeven met het afbreken van den mithouw aan de Noordzijde van het kerkgebouw (de voormalige sacristie), van de daarnaast gelegen bergplaats en van het aan deze laatste behorende huisje. Bouwbediening Kerk no. 1, terwijl in September 1913 alle arbeide tegen de kerk staande huiskjes zouden zijn verwijderd.

Met het oog op een ander behalen kerkvoogden aan het Gemeentebestuur van Den Haag verzoekt, dat hun de vergoeding van f 96,335 wegens het gemis van hout worden uitbetaald in 5 gelijke jaarschijne termijnen, van welke de eerste op 1 September a.s. nu verschijnen, en het bedrag van f 36,484,80 wegens kosten van het afbreken en van restauratie eveneens in 5 gelijke jaarschijne termijnen, van welke de eerste op 1 September 1913 zou verschijnen.

In de maand September a.s. mocht worden aangegeven met het afbreken van den mithouw aan de Noordzijde van het kerkgebouw (de voormalige sacristie), van de daarnaast gelegen bergplaats en van het aan deze laatste behorende huisje. Bouwbediening Kerk no. 1, terwijl in September 1913 alle arbeide tegen de kerk staande huiskjes zouden zijn verwijderd.

Met het oog op een ander behalen kerkvoogden aan het Gemeentebestuur van Den Haag verzoekt, dat hun de vergoeding van f 96,335 wegens het gemis van hout worden uitbetaald in 5 gelijke jaarschijne termijnen, van welke de eerste op 1 September a.s. nu verschijnen, en het bedrag van f 36,484,80 wegens kosten van het afbreken en van restauratie eveneens in 5 gelijke jaarschijne termijnen, van welke de eerste op 1 September 1913 zou verschijnen.

B. en W. achten het evenwel met het oog op den welstand gewenacht, dat tegelijk met de soorten genoemde gehouwen, ook de huiskjes Rond-de-Groote-Kerk nos. 2, 3, 4 en 5 worden afgeladen, waardoor de geheele N. O. zijde van het kerkgebouw zal vrijkomen en daarvan plaats te voor het vrekker noodige verzuizing verkeegen wurde.

Kerkvoogden zijn daartoe bereid, mits hun van de vergoeding ad f 96,335 voor het gemis van hout op 1 Sept. a.s. of nooit eerder vroeger dan met het afbreken begoanen zal worden, f 36,335 worde ingekroond en op 1 Sept. van elk der volgende vier jaren f 15,000.

Ook die wijze van betaling zou voor de Gemeente geen bezwaar opleveren, doch wenschelijk sou zijn te helpen, dat elk der laatste vier termijnen slechts al worden voldaan, wanneer telkens een gemengdaam aantal gehouwen ter bemoeiedeling van B. en W. zal zijn afgebroken.

Van het bedrag, dat krachtnaam in den aanvang bedoelde regeling ten laste der Gemeente komt, zal dus aan kerkvoogden zijn uit te keeren: in 1912 f 36,335, in elk der jaren 1913 t/m. 1916 f 15,000 + f 7,206,92 = f 22,206,92 of over die jaren te samen f 89,187,68 en in 1917 f 7,206,92, totaal f 132,870,60.

De herstelling van de in het gerecht komende muuroppervlakten in haar geheel komt volgens deze plannen eerst gereed, nadat de Gemeente de eventueel door haar te betalen bijdrage niet hebben uitgekeerd.

B. en W. zijn van mening, dat de Gemeente daarin kan berusten, omdat binnen vijf jaren een gedeelte en van die muuroppervlakte en van het bovenstaande gedeelte der muren dat zijn gerestaureert, terwijl bovendien zekerheid bestaat, dat de inwendige restauratie in haar geheel binnen 15 jaar zal zijn tot stand gekomen.

Voor de uitbetaling, telkens van een termijn van het wegens kosten van afbreken en van restauratiewerken te geven befrag, ware als voorwaarde te stellen, dat aldus van de muren een gedeelte, overeenkomende met de bloot gekomen vlakte, zal zijn gerestaureerd en ook ten minste een vijfde gedeelte van den door het kerkbestuur aan de Gemeente af te stanen grond aan haar zal zijn overgedragen, en wel in die wijze, dat telkens een, in overleg tussen kerkvoogden en B. en W. te bepalen, aaneengesloten gedeelte — wat de laatste van hetzelfde ook een geheel uitmaakt met hetgeen reeds overgedragen is — aan de Gemeente komt.

B. en W. stellen derhalve den Gemeenteraad voor, de vroeger getroffen regeling in bovenstaandezen sin te wijzigen.

OUD GRAF BLOOTGELEGD.

Eenige werklieden, die op de pick, waar een oud huisje was afgebroken, dus schraafden men aan de L. Ct. uit Dokkum, herig waren, den kuil voor een regenwaterbak te graven, kwamen vrijdag tot de ontdekking, dat er op een voorhistorische begraafplaats terecht waren gekomen.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabot.

Het orgaan wordt wekelijks Franco toegedragen aan alle leden van het Genootschap. De jaarschijne contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f 12,—, voor kunstliefhebber leden f 16,—, voor buitenleden f 7,50 en voor aspirantleden f 5,—. Donateurs zijn zij die minstens f 20,— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“.

Voor alles betreffende de versending van het tijdschrift en de advertentien, verde men zich tot de Uitgever.

blootgelegd, dat, na de verwijdering van een grote hoeveelheid zwarre steenen, een verweerde houten lijkstiel bleek te omtrekken. De kist was ongeschikt van het mode der thans nog wel bestaande steenen lijkstenen, die na het jaar 1900 een tijdlang de houten lijkstenen vervangen. Vermoedelijk is dit graf ouder van veel oudere datum, wil het gevonden is op of nabij dij plaats, waar volgens de geschiedachers ten tijde van Bonifacius de heiden-kapel stond. Na verwijdering van de kist, waarin het lichaam met het hoofd naar het oosten lag begraven, bleek, dat zij rustte op een bed van ongeldig gevulde reusachtige kerken, zoals men bij de humebedden steeds aantreft. Is of nabij de kist zijn een potje en poescheren gevonden.

DE ST. JACOBSKERK TE VLISSINGEN.

Bij den thans in vollen gang zijnde herbouw van den op 5 September 1911 door brand vernielde St. Jacobskerk te Vlissingen is gesteld dat de graften worden gedragen door het vuur behouden geleden, dat zij niet opnieuw dienen kunnen dienen als vloer voor de kerk. De opschrijven zijn niet veel moeite bewaard gebleven. Besloten is om de vloer van de kerk 75 cm. te verlagen en daardoor de pilaren daer te heren te doen uitkomen.

De kolommen, waar de mede afgebende toren op viel zijn weer hersteld, de andere voor het grootste gedeelte gerestaureerd, terwijl men ook druk aan den kap bezig is.

Voor de restauratie der kerk is een Rijks subsidie aangevraagd.

HET PADRO TE MADRID.

In de „Cicerone“ wordt geklaagd over de toestanden in het Prado te Madrid, waar de kostelijkste kunstschatlen van verwaarlozing zijn prijsgegeven. Niet alleen onde Spaansche meesters, ook de Vlaamingen en Hollanders en de vroegere Duitschers zijn, zoals men weet, in het museum rijt vertegenwoordigd. Het is, zoodoende de schrijver, prof. Biemann, doet uitkomen, een internationaal belang, dat hier gevaar loopt. Onder de directie van den schilder Villegas is in het Prado zo goed als niets van de conservatie der schilderijen geslaan. Niet alleen is er jammerlijk tekort aan ruimte, zoodat men de stukken niet behoorlijk kan zien, maar een onschathbaar herit staat in kelders geborgen, met alle nadelle gevolgen daaraan verbonden. Biemann wil een beweging in het leven roepen onder de kunstvrienden en verzamelaars te Madrid, en hen genootschappelijk bij den koning laten adresseren om voorziening in den onthoudharen staat van zaken.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 26. De voorbereiding voor den raadhuisbouw te Rotterdam. — De grote bouwvaktentoonstelling te Leipzig Mei-November 1913. — Mortels voor opgaande muren door P. F. van der Wallen, (met afbeeldingen). — De Dambebauung. — Invloed van klimplanten op murenwerk.

DE BOUWWERELD No. 26. De Dambebauung te Amsterdam. — De bestrijding van ontsierende reclame. — Losse plaat met afbeeldingen van het landhuis „t Zuidereind“ te Hilversum, architect J. H. W. Leliman.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Boerderijen; programma's in No. 9, inlevering 1 Januari 1913.

II. SPORTSTADION.

Programma in No. 16, inlevering 15 Juli 1912.

INHOUD: Het Stadion te Stockholm. — Verkort verslag van de voordracht, gehouden voor de Utrechtsche Club. — De Kunstmijerheidsschool „Quellins“. — Asphalt papier onder leibedekking. — Rectificatie. — Tentoonstelling van meubileringen voor arbeiderswoningen in „Ons Huis“ te Rotterdam, Junii 1912. — Bond van Nederl. Architecten. — Van allerlei aard. — Weekbladen en Tijdschriften. — Prijsvragen.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RETIERS, „Parkzicht“, Hobbeistraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“ in Nederland f 1,90 per kwartaal; buiten Nederland f 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, item met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabot.

Het orgaan wordt wekelijks Franco toegedragen aan alle leden van het Genootschap. De jaarschijne contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f 12,—, voor kunstliefhebber leden f 16,—, voor buitenleden f 7,50 en voor aspirantleden f 5,—. Donateurs zijn zij die minstens f 20,— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“.

Voor alles betreffende de versending van het tijdschrift en de advertentien, verde men zich tot de Uitgever.

ARCHITECTURA

ORGAN VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUIM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ v.h. GEBR. BINGER, WARHOESSTRAAT 1746, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

Als gewone leden zijn voorgesteld de heeren W. G. van der Waay en G. E. de Groot, beide bouwkundigen te Amsterdam, door de heeren W. van Vliet en A. A. Hes. Overeenkomstig de betreffende statutenbepaling zijn dezen heeren door het Bestuur voorlopig de rechten, aan het gewoon-lidmaatschap verbonden, toegekend en volgt nader de ballotage. JAN DE MEIJER, te Secr.

Aan Hunne Excellenties, de Ministers van Binnenlandsche Zaken, Buitenlandsche Zaken, Justitie, Waterstaat, Landbouw, Handel en Nijverheid, Oorlog, Marine, Financiën, Koloniën.

Excellentie,

Geven met verschuldigden eerbied te kennen,

de MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST te Amsterdam,

het GENOOTSCHAP „ARCHITECTURA ET AMICITIA“ te Amsterdam,

de VEREENIGING „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP“ te Rotterdam,

en de BOXD VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN te Amsterdam,

dat zij, in verband met de belangrijke bouwwerken, welke door Uw Departement worden voorbereid, de vrijheid nemen het volgende onder Uwe aandacht te brengen:

Algemeen wordt de wenschelijkheid gevoeld, dat er bij het tot stand komen van de groote, monumentale gebouwen naar gestreefd moet worden, dat deze aan de mogelijk hoogste architectonische eischen zullen voldoen.

Deze bouwwerken toch zijn de ware monumenten van onzen tijd, bestemd om weer te geven den stand en de ontwikkeling der hedendaagsche bouwkunst als beeld van onze cultuur; en meestal gelegen op voorname punten in stad of land, zijn zij van overwegende betekenis voor de schoonheid van het stadsbeeld waarvan zij deel uitmaken.

Is het dus een eisch voor particulieren, dat zij bij hunne plannen voor zoodanigen bouw zich hiervan rekenschap geven en daarnaar regelen de keuze van den bouwmeester die deze bouwwerken zal ontwerpen en de uitvoering ervan zal leiden, des te zwaarder rust deze verplichting op de overheid, die in dezen werkelijk eene roeping te vervullen heeft en geen middelen ongebruikt mag laten zich op de best mogelijke wijze van dezen plicht te kwijten.

Het is daarom aan bedenking onderhevig, het groot aantal monumentale bouwwerken dat door de Regeering van stad en land wordt gesticht, altijd te doen ontwerpen door eenige weinige ambtenaren. Daarnaast is het ongewencht, en in hooge mate belemmerend voor eene gezonde en alzijdige ontwikkeling van de Nederlandsche bouwkunst, dat voor hare meest monumentale uitingen voortdurend en stelselmatig ongebruikt worden gelaten de vele niet ambtelijke architectonische krachten in den lande, wier werken en streven getuigen dat onder hen gevonden worden, de dragers der beginselen, die eene juiste en harmonische ontwikkeling der moderne bouwkunst kunnen waarborgen.

Aanleiding tot het bovenstaande vinden ondergetekenden in de plannen voor den bouw van eenige hoogstbelangrijke bouwwerken, uitgaande van de Regeering, waartoe in de eerste plaats genoemd moeten worden: het nieuwe Postkantoor te Rotterdam, het nieuwe Gebouw van de Tweede Kamer te 's-Gravenhage, de Ministeries van Waterstaat, Landbouw, Nijverheid en Handel, eventueele Paleisbouw te Amsterdam en te 's-Gravenhage, Kazernebouw te Rotterdam en het nieuwe Postkantoor van Utrecht.

Het zij ondergetekenden vergund wegens den urgenten aard van het onderwerp meer speciaal bij de voorbereiding van den bouw van het nieuwe Postkantoor te Rotterdam stil te staan en ten dezen te wijzen op het door het Gemeentebestuur van Rotterdam gegeven voorbeeld ten aanzien van de stichting van het Raadhuis aldaar, waarvoor een prijsvraag werd uitgeschreven. In verband daarmee meenden ondergetekenden er op te mogen aandringen dat ook voor het te stichten Postkantoor de medewerking van den particulieren architect worde ingeroepen, 't zij op gelijke wijze als voor het raadhuis geschiedde, 't zij op andere wijze, b.v. door vrije opdracht of langs den vaak en met succes toegepasten weg einer openbare prijsvraag. Gewezen moge te dezen opzichte worden op de totstandkoming op die wijze, vooral in het buitenland, van vele belangrijke bouwwerken, als: het Rijksmuseum te Amsterdam, het plan voor de Dambebauung te Amsterdam, de Schouwburg te Rotterdam, het Rijksdaggebouw te Berlijn, het Parlementsgebouw te Londen, het Raadhuis van Weenen, het Parlementsgebouw te Buda-Pest, de Kapitoolen der verschillende Amerikaansche Staten, de Grand-Opéra te Parijs, de nieuwe Opera te Berlijn, Schouwburgen te Frankfort, Stuttgart, Dordrecht, Kon. Academie van

Hoofdtoegang tot het Stadion te Stockholm.

Beeldende Kunsten en Muziek te Berlijn, Stations te Leipzig, Basel, Frankfort en Karlsruhe, de kerk du Sacré Coeur te Parijs, enz. enz.

Redenen waarom ondergetekenden, ten volle overtuigd van Uw belangstelling te dezer zake en van Uw wensch de ontwikkeling der moderne bouwkunst krachtig te willen bevorderen, U met den meesten aandrang in overweging geven om voor de stichting van monumentale bouwwerken, de medewerking ook van den particulieren architect in te roepen.

't Welk doende, enz.

Voor het Hoofdbestuur der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst,

A. SALM G. BZN., Voorzitter.

J. GRATAMA, Secretaris.

Voor het Genootschap „Architectura et Amicitia“.

H. A. J. BAANDERS, Voorzitter.

JAN DE MEIJER, Secretaris.

Voor de Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap“.

ALD. OTTEN, Voorzitter.

J. HERMAN DE ROOS, Secretaris.

Voor den Bond van Nederlandsche Architecten,

K. P. C. DE BAZEL, Voorzitter.

C. N. VAN GOOR, Secretaris.

Amsterdam, Juni 1912.
Rotterdam.

Amsterdam, 19 Juni 1912.
Aan den Redacteur van het „Bouwkundig Weekblad“, Amsterdam.

Mijnheer de Redacteur.

In onze vergadring van 17 dezer is ter sprake gekomen de in Uw nummer van 15 dezer opgenomen „Conclusie der Constituerende Vereenigingen“ en werd met algemeene stemmen besloten U te verzoeken, de volgende verklaring namens ons Comité in Uw Weekblad te willen opnemen, aan welke opdracht wij mits dezen voldoen. Met groot leedwezen heeft ons Comité kennis genomen van dat gedeelte dier conclusie, dat een motie van af-

keuring betekent aan het adres der Heeren, die zoo welwillend waren, zich tegenover ons bereid te verklaren als Jury in zake de prijsvraag op te treden.

De drie ledigen-architecten immers hebben zich de grootste moeite gegeven om een concept-programma, door hen opgemaakt overeenkomstig de letter der wet van de Vereenigingen voor Prijsvragen, door ons Comité te doen aannemen.

Na langdurige besprekkingen en nadat wij enige punten hadden toegegeven, bleek de Jury overtuigend, dat in ons Comité geen eenheid omtrent de kwestie „le prys“ te verkrijgen was en slechts een meerderheid te erlangen was voor het programma, zoals het thans is vastgesteld. Daar dit, zoo niet met de *letter*, dan toch wel met den *geest* der wet in overeenstemming was, heeft de Jury daarin ten slotte berust, nadat dezerzijds uitdrukkelijk was geconstateerd, dat anders de geheele prijsvraag zou moeten vervallen en noodgedwongen een weg zou moeten worden ingeslagen, die niet gaat in de richting van de bevordering der *nationale* bouwkunst.

Ons Comité is van mening, dat de Juryleden in stede van smaad, hulde hadden verdien voor den praktischen zin, die zij in deze aangelegenheid aan den dag hebben gelegd.

Hoogachtend,

Het Comité voor het Nederlandse Sportpark,
was get. C. J. K. VAN AALST, Voorzitter.

W. A. HOLDERT, Secretaris.

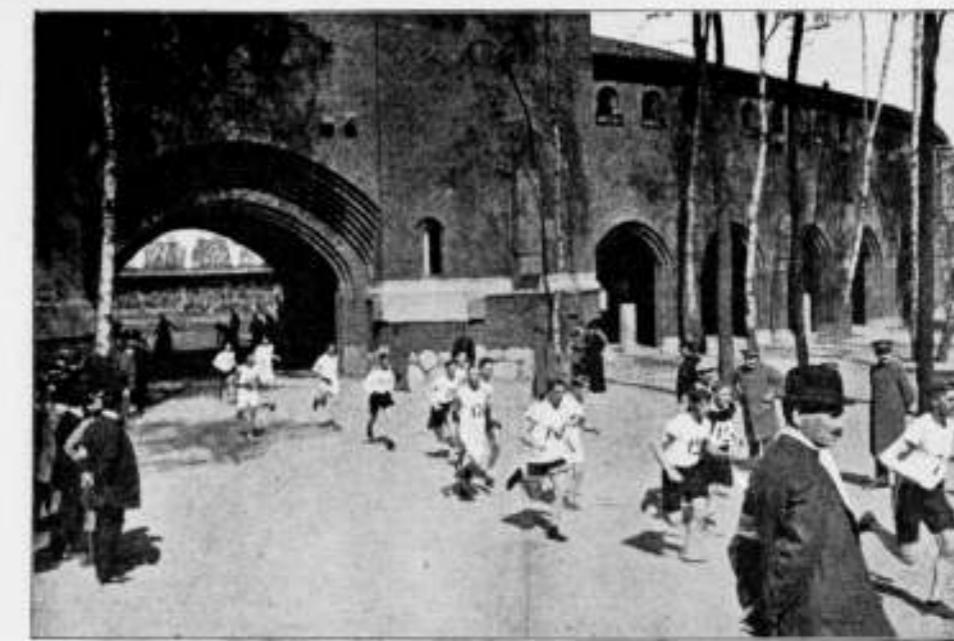
Aan het Comité voor het Nederlandse Sportpark
te Amsterdam.

WelEdelgeb. Heeren.

De P.P.C. heeft de eer U in antwoord op Uw schrijven van 10 Juni j.l. aan den Redacteur van het Bouwkundig Weekblad het volgende op te merken:

Het is *niet* juist dat het programma voor de Stadion prijsvraag in overeenstemming is met den *Geest* der Algemeene Regelen voor nationale bouwkundige prijsvragen.

In ons schrijven aan U dd. 9 Mei, aan de jury dd. 10 Mei

Hoofdtoegang tot het Stadion tijdens de Olympische Spelen.

en in ons rapport aan de Constituerende Vereenigingen dd. 7 Mei, hebben wij aangegeven op welke punten het programma in strijd was met dien *geest* en zullen daarop dus niet terug komen.

De Besturen der Constituerende Vereenigingen, die in dezen zeker ook door U tot oordeelen bevoegd geacht zullen worden bleken de meaning der Permanente prijsvraag-commissie te delen, en hebben de handelwijze der architect juryleden afgekeurd, omdat zij daarin een ernstig vergrip zagen tegen de juiste vakvereenigingsbegrippen, die het eerbiedigen der vereenigingsreglementen en der organen die voor de naleving daarvan hebben te waken, als eerste eisch stellen.

Van *Uw* standpunkt kan de jury mogelijk hulde gebracht

worden voor haar practische zin, doch daar dezerzijds een ander standpunkt moet worden ingenomen is ook de waardeering van dien practischen zin eene andere en moet zij leiden tot het afkeurend votum der besturen van de Constituerende Vereenigingen.

Namens de Permanente Prijsvraag Commissie:
C. N. VAN GOOR, Secretaris.

HET STADION TE STOCKHOLM.

ARCHITECT TORBJÖRN GRUT. (Vervolg van pag. 224.)

Zoals reeds vroeger gezegd is zijn bij alle rangen toilet-kamers ingericht voor het publiek. Behalve deze vinden de deelnemers aan de spelen en wedstrijden voor zich nog een twaalftal toilet- en douchekamers gereed, voorzien van de noodige kleerenkasten, tafels, stoelen, banken en massagebanken. Al deze inrichtingen zijn centraal verwarmd; terwijl steeds over een ruime hoeveelheid water, zoowel warm als koud, kan worden beschikt.

Het middenterrein bestaat uit een zorgvuldig aangelegd grasveld, droog en vast. Een oppervlakte van 64×104 Meter is bestemd voor het voetbalveld; verder is plaats ingeruimd voor gymnastiektoestellen, trek-, springbanen, enz. De loopbaan daaromheen is een evenezer met zorg aangelegde en verharde weg, eenzijdig, d.i. bij den oploop, ter breedte van 10,50 Meter, anderzijds ter breedte van 7,50 Meter.

Over de architectuur van het bouwwerk, ook wat het constructief gedeelte aangaat, wijdt de architect in den breedte uit. Het is overbodig het hele relaas hier te laten volgen; slechts met enkele gezegden meenen wij van des kunstenaars bedoeling voldoende te doen blijken.

De samenstelling, zoo zegt hij, is van Middeleeuwse hechtheid, doch alles uit modern materiaal. Waar dit goede diensten kon bewijzen en uit economisch oogpunt aanbeveling verdient werd gewapend beton toegepast; overigens werd gebruik gemaakt, als reeds eerder gezegd, van de materieelen aan het land eigen; dus van graniet en baksteen. Het graniet alleen op maat gehakt, verder zoals de natuur het den meester biedt; de baksteen van de bekende noordelijke kwaliteiten: groot, krachtig en van een prachtige rode kleur. De muren, aldus de architect, gelijken op die van oude vestingwerken, krachtig en stoer. Geheel in overeenstemming dus met het karakter van het gebouw.

De enige versiering zal ter gelegenheid bestaan uit beeldhouwwerken, waarvoor nu reeds het materiaal in den bouw is opgenomen en in ruime mate op de juiste plaatsen aangebracht. Tot nog toe heeft men zich, op een enkele uitzondering na, om financiële redenen moeten beperken tot het maken van schetsen voor sculpturale détails. De architect spreekt hierover als volgt:

„De granietblokken in de gevallen zijn van behoorlijke afwateringen voorzien en kunnen geduldig wachten op hunne bewerkers. De brute oppervlakken harmonieeren zeer goed met den omgevenden baksteen. Voor de blokken aan het zuiderportaal heeft de beeldhouwer Tore Strindberg, zeer mooie schetsen gemaakt. De uitvoering is echter tot later uitgesteld. Met de bedoeling ze eens aan de blokken van de ziportalen uit te voeren heeft Eldrik het goede idee gehad de verschillende volkeren in hunne verschillende sportcostuums uit te beelden. Een andere serie van vijf stuks zijn gereserveerd voor Milles die ook eens zijn aandeel zal hebben in de sculpturale versiering van het Stadion. Een andere serie is bestemd om tot groteske scheppingen verwerkt te worden, naar ik hoop van Fagerberg, Strindberg of Neud. Voor

De Oostelijke Toren; links de tijdelijke tribune; rechts het permanente amphitheater.

de twee reusachtige blokken bij den grooten noordelijken ingang heeft Gunnar Hallström prachtige ontwerpen gemaakt. Aan de zinden van het middenportaal zijn granietvelden voor reliefsculpturen aangebracht. In de arena zullen aan de hoeken van het voetbalveld vier granieten zuilen verrijzen (4.—M. hoog) die de vier windstreken zullen symboliseren waarvoor Fagelberg gevraagd heeft ideën te mogen scheppen. In de zuiderarcaden staat in elke boog een granieten voetstuk voor figuren in brons van sportief karakter, waarop tijdelijk afgietsels van klassieke sculpturen zijn geplaatst. Het voornemsten bestaat dat mettertijd hier zestig werken van Zweedsche beeldhouwers zullen worden bijeengebracht. Hier is dus een ruim arbeidsveld voor onze jonge kunstenaars, die het studie-materiaal kunnen vinden op de sportbanen van het Stadion. In het park bij de ingangen staan acht grote voetstukken, nu begroeid met rozen, bestemd om eens beeldhouwwerken van verschillend karakter te dragen. De vier plaatsen voor de ingangen heb ik bestemd voor vier bereden hoornblazers in brons; doch dit is slechts een voorlopige gedachte, die door den tijd gewijzigd zou kunnen worden. De gebouwen leveren alzoo groote en monumentale opgaven voor onze beeldhouwers. Het kan vreemd schijnen dat zooveel aan de toekomst is overgelaten; doch ik voorzie dat de gebouwen steeds de algemeene belangstelling zullen hebben. Goedkoope versierselen heb ik vermeden; alleen het allerbeste acht ik goed genoeg. Iedere versiering moet een volledig kunstwerk zijn. Men wachte liever tot later dan nu iets middelmatigs te nemen. Ik hoop dat de toekom-

stige beeldhouwers uitsluitend monumentale werken zullen kunnen maken.

Het ergste wat het Stadion zou kunnen overkomen zou zijn dat er plotseling over een massa geld kon beschikt worden voor de sculpturale versierselen".

Overigens deelt de architect de geschiedenis mee van het ontstaan van dit grootsche bouwwerk, waaruit duidelijk blijkt dat het daarbij ook al niet steeds voor den wind ging en met allerlei misères te kampen viel. De bouwkosten bedroegen 1.100.000 Kronen. Op 1 Juni 1912 werd het Stadion ingewijd en thans worden er de Olympische spelen in gehouden. Na deze Olympiaden moet Stockholm's Stadion de vaste plaats blijven van de vrije sport van het noorden; maar het wordt ook de plaats voor de grote volksfeesten, concerten en betoogingen. Men wil het het centrum doen zijn van alle buitenhuistreffen zoals Stockholm's Raadhuis dit is voor de binnenuistallen. Zoo zal het in elk jaargetijde het midelpunt vormen van alle uitspanning en het middel tot veelzijdige lichamelijke opvoeding der jeugd. R.

In het op pag. 223, 1ste kolom, gereproduceerde plan wordt de verdeeling der zitplaatsen tijdens de Olympische spelen aangegeven. Bij het plan in de 2e kolom op die pagina kan het volgende lijstje dienen:

20 = voorraadkamer, 21 = expeditie, 22 = vestibule, 23 = pers, 24—65 = douche, kleedkamers en toiletten, 26 en 29 = Koningsfoyer en vestibule, 34 en 45 = voorraadkamers, 35—44 en 60 = buffetten en keukens, 38 en 41 = turngereedschappen, 39, 40 en 58 = vestibules, 57 = koor.

TRAPPEN.

Naar aanleiding van de in ons blad verschenen artikelen van de hand der Heeren Jos. Th. J. Cuypers en C. N. van Goor over de rechte verhouding van op- en aantreden van trappen, zond de Heer Joh. S. Vosberg, directeur van de Ambachtsschool te Sneek, ons het door hem geschreven werk "De trappenbouwer".

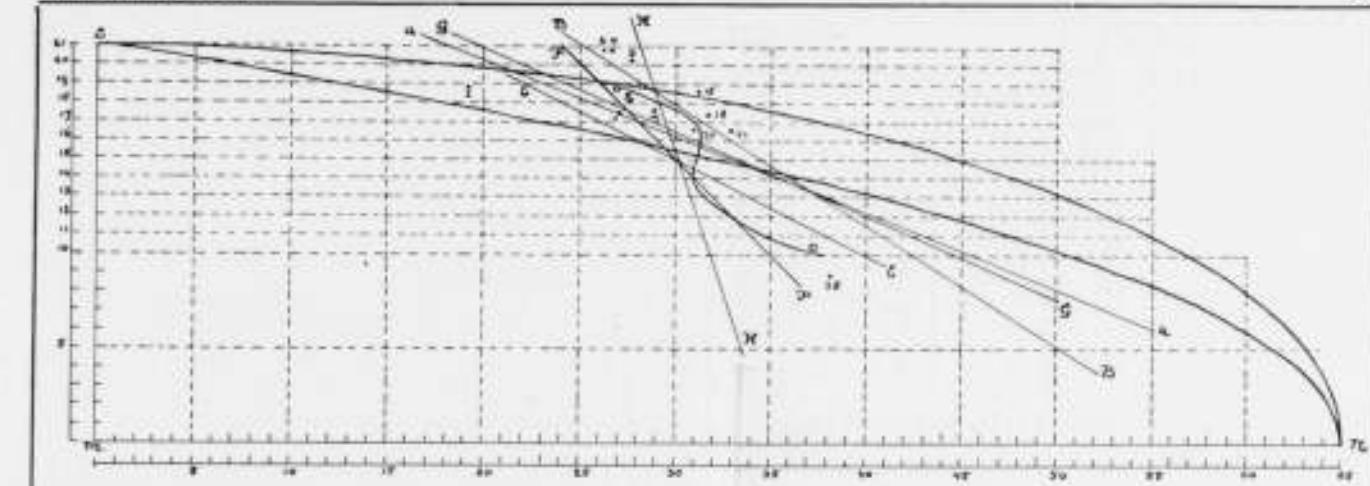
Wij ontleenen hieraan het volgende:

Op- en aantreden, twee belangrijke zaken bij een trap, waarvan de meer of minder gemakkelijke begaanbaarheid afhangt, worden al verschillend opgegeven.

TABEL I.—OORDEELVELLINGEN OVER SOMMIGE TRAPPEN VOOR DE OPMETING GEDAAN.

No.	Hoogte in cm.	Aan- treden in cm.	Optreden in cm.
2.	Niet ongemakkelijk, doch te klein	19,2	18,8
3.	Door jonge, vlotte mensen goed te bekomen.	26,5	20,8
4.	Ongemakkelijk.	26,5	20,9
9.	Te veel optreden, korenfrageren vinden die goed.	27,7	20,2
10.	Aantreden te klein.	27,5	18,4
11.	Te klein.	27	17,5
14.	Gemakkelijk, doch mocht wel wat groter.	28,8	17,6
15.	Naar het oordeel van vrouwen de gemakkelijkste haalbare trap in Amsterdam.	31,2	18,5
18.	Gemakkelijk, doch beter wat groter.	31,7	17,3
20.	Gemakkelijk.	31	16,6
21.	doch klein.	33	16,6
38.	Terug van de zuster van het paleis van Duriaan te Kerkstraat.	38,1	8,89

(1) On. Eng. in Arch. Magazijn, 1912, blz. 221.

SCHREDELENGTE IN CM. VOLGENS DE FORMULE $2h + b - s$

a. a	B. B	G. G	H. H	Een	Parabol
60		61,6		39,6	55,4
61	67	61,8		63,4	58,4
61,2	66,22	61,92		64	58,02
61,4	66,44	62,04		64,8	59,44
61,6	66,76	62,06	60	65,6	59,96
61,8	65,88	62,28	64,4	66,38	60,48
62	65,60	62,40	60	67	61
62,2	65,32	62,52	55,2	67,70	61,52
62,4	65,04	62,64		68,4	62,04
62,6	64,76	62,76		69	62,56
62,8	64,48	62,88		69,6	63,08
63	64,2	63		70,2	63,6
64	62,8	63,6		72,8	66

TABEL IV.—AANTREDE IN CM. BIJ EEN OPTREDE VAN 18 CM.

17,4	Volgens de Parabol.
24	" verhouding $2h + b - s$.
25	" lijn A.A.
27	" verhouding $h + b - s$.
27	Professor Wilcke voor mannen volgens de verhouding $2\frac{1}{2}h + b - s$.
28	" Officieren van het corps Ingenieurs, Mineurs en Sappeurs door J. D. Pasteurs.
28,3	" de lijn H.H.
29	" D.D.
29,6	" B.B.
30	" van Hendsen.
32,5	" de Ellips.

De schredelengte van bejaarde personen en vrouwen is kleiner dan van mannen in de kracht van hun leven; van zwakke personen en kinderen is de schredelengte geringer dan van jonge krachtige personen en van mensen van middelbare leeftijd. De verschillende leeftijd is groot, doch om ons bedoeling weer te geven zullen we slechts drie verschillende gevallen nemen:

1. Een trap die wordt begaan door jonge, vlinge personen, hierbij kan men nu als passend aannemen een optrede van 18,4 cm., en een aantrede van 25 cm., volgens lijn G.G., wij verkrijgen dan een schredelengte van 61,8 cm. (zie tabel III).

2. Bij een trap die wordt begaan door lieden van gevorderde leeftijd of voor vrouwen, nemen wij nu voor optrede 16,2 cm., dan is de aantrede 30 cm., en de schredelengte 62,4 cm.

3. Bij een trap waarvan alleen mensen op leeftijd of zwakke personen gebruik maken moet nu voor optrede weer iets minder worden genomen, bijv. 14,0 cm. en voor aantrede 35 cm., de schredelengte is hierbij 63 cm.

Wij verkrijgen dus juist het tegenovergestelde van hetgeen wij moesten hebben, hoe geringer de optrede, hoe groter hier de schredelengte is, bij de ellips en parabol, zie hierover tabel III.

Dien lijnen kunnen derhalve, o. i. niet een goede verhouding aangeven, men zal hierdoor bij een geringe optrede de zoogenaamde loome trappen verkrijgen, die vermoedelijk zijn in het begin, omdat de aantrede te groot is.

Wenscht men evenwel toch met behulp van rechte lijnen de verhoudingen te bepalen, en wel zo, dat bij vermindering der optrede ook de schredelengte vermindert, dan is nu ook heel goed mogelijk, zoals wordt verduidelijkt door de lijnen B.B. en H.H.

Bij lijn B.B. is de vermindering der schredelengte gering; bij H.H. daarentegen, belangrijk groter. Voor onderlinge vergelijking zijn ook in tabel 4 nog enige verhoudingen gegeven.

Uit het voorgaande blijkt zeker voldoende, dat het niet gemakkelijk is de juiste verhoudingen te bepalen voor alle denkbare gevallen. Volgens deze meening is het niet bepaalde formules of lijnen, waarmee men voor alle mogelijke soorten van trappen kan daar komen, doch aan de hand van enige lijnen algemeen gevolgde verhoudingen, en verder door bestudeering van het bepaalde model, waarvoor een trap dienst moet doen, zal men moeten komen tot de vereiste afmetingen.

Voor de maten zou men dan als norm kunnen nemen, voor een trap in een gewoon burgerwoning, 18 cm. optrede, bij een aantrede van 25 cm., schredelengte derhalve: 61 cm.

Voor de verschillende soorten gebouwen, als: scholen, villa's, zie-

kenhuizen, museums enz. zal men nu verder tot goede afmetingen kunnen komen, wanneer men rekening houdt met de schredelengte en het volhoudingsvermogen der beklimmers.

Wanneer men over het volhoudingsvermogen nadenkt, komt men allicht tot de volgende referering: er zijn weinig personen, die een trap, van bijv. 20 treden, zoodanig kunnen beklimmen, dat de vuur boven aan de trap nog even gemakkelijk en vlug wordt opgeleukt als dit bij de eerste optrede het geval is.

Wél men derhalve een trap, die zoog gemakkelijk mogelijk is te beklimmen, dan koste men rekening met gennende eigenschap, alsof de optreden geleidelijk vermindert naar boven, de aantreden kan gelijk blijven.

Een trap door ons aldus gereconstrueerd, en geplaatst in een burgerwoonhuis voldoet uitstekend.

De verhouding bij deze trap, zijn: beneden, optrede 18,5 cm., aantrede 26 cm., lijn G.G., opbrede 16,5 cm., aantrede 26 cm.

Het maken van een trap als bovengenoemd is moeilijker en werkzamer dan wanneer de optreden alle gelijk zijn, doch reeds te veel heeft men alleen oog voor vlug en goedkoop, zoodat het werkelijk hoog tijd wordt, dat men eens terug gaat naar de vraag, hoe behoort ies te zijn, om aan het doel te beantwoorden.

Of nu waarlijk deze laatstgenoemde trap met vermindende optreden aangenam in 't gebruik zal zijn, schijnt ons nog wat twijfelachtig, daar bij 't afloopen een vermeerdering van optreden toch ook niet aan de moeite zal te gemoet komen.

A.H.

INGEZONDEN.

Woerden, 6 Juli 1912.

Mijnheer de Redacteur,

Mag ik even eene bemerking maken op het artikel in "Architectura" d.d. 22 Juni j.l. over de bijkententoonstelling, ondertekend door J. de M. naar aanleiding van de volgende zinsneden: — "Uitgezonderd een paar soorten IJselsteen, is hier maar één soort: de Waalsteen". "t Is zonde en jammer, dat onze fraaiste baksteen, de Utrechtsche en de Leidsche nog gezwegen, de vele andere soorten, hier niet zijn vertegenwoordigd".

Er komt op de tentoonstelling slechts één vak IJselsteen voor. Echter 8 vakken Rijnsteenen ook genaamd Utrechtsche drieling (oudtijds geheeten Leidsche steen) dus ruim 11 pCt. van alle inzendingen.

Verder een 20 tal vakken Brabantsche steenen. Ook zijn Limburgsche steenen aanwezig.

Hoewel het inderdaad jammer is, dat niet meerder fabrikanten hun materiaal op deze tentoonstelling exposeerden, ondanks alle moeite door de commissie hiertoe aangewend, komt het mij voor, dat J. de M. de inzendingen eenigszins oppervlakkig beschouwd heeft.

Hoogachtend,

C. J. HENDRICKS.

Ondanks bovenstaande mening, kan ik mededeelen, dat de inzendingen mijn volle belangstelling — zeer tot mijn leering — hebben gehad, zoodat ik ook enige malen de tentoonstelling bezocht. Doch steeds kreeg ik, en meerderen met mij, denzelfden indruk: eenzijdigheid, en een-tonigheid in de soorten baksteen. — Ik laat de namen er buiten. — Die ligt voor mij hoofdzakelijk in de kleur. Daarom schreef ik: De hoedanigheid van den steen hier is best, maar de mooiste baksteensoorten, *wat kleur heeft*, zie je hier niet. Uitgezonderd een paar soorten IJselsteen (hiermede bedoel ik de gele), is hier alleen maar één soort: de Waalsteen". (Hiermede bedoel ik de steen, die ofschoon verschillende benamingen draagt, toch, wat hardheid en daardoor kleur aangaat, de Waalsteen trachtte te benaderen).

De Heer Hendricks nu, schrijft dat de Utrechtsche steen, door zijn steen, wel was vertegenwoordigd. Doch hierin haspeilt de Heer H. een beetje met de namen. De eigenlijke Utrechtsche steen is de eigenaardige paarskleurige

steen met de gele vlek. Deze fraaie soort was *niet* aanwezig. Sommigen rekenen tot de Utrechtsche steen ook de producten van enkele steenbakkerijen bezuiden Utrecht aan den Vaartschen Rijn.

De 8 vakken Rijnsteen — de juiste benaming, want de steenbakkerijen liggen aan den Rijn, de Heer H. schrijft zelf onder zijn naam Rijnsteenvakker — vertoonden de typische kleur van den Utrechtschen steen niet. Het onderscheid tussen de steenen met de oude benamingen "Rijnsteen" en "Utrechtsche steen", ligt in het verschilende formaat.

De echte Rijnse steen, de dunne, heeft de lengte van een drieling. Daarom noemde men ze: "Rijnse drielingen". De echte Utrechtsche steen, de Utrechtsche mop, ook dunne steen, zoals wij die kennen aan onze oude patricierhuizen) hebben daarentegen een lengte van een Waalsteen.

Dat oudtijds de Leidsche steen ook wel Rijnse steen werd genoemd is begrijpelijk, te door haar vorm (die van een drieling), te door de ligging van de Leidsche steenbakkerijen aan den Rijn. *t* Gaat hiermee, als met het paard en de koe. Beide zijn dieren, maar daarom is een paard en de koe nog niet van dezelfde soort. Zoo is alle Rijnse steen nog geen Leidsche.

Met alle waardeering voor het product des Heeren H. is de kleur van zijn steen, nog niet die van de specifiek Leidsche.

Er schijnt door de steenbakkers getracht te worden, zo veel mogelijk den Waalsteen nabij te komen. Het sterkst was dit op de tentoonstelling het geval met de Brab. en Limburgsche.

Niemand zal toch durven beweren, dat buiten hun naam in de catalogus, de steensoorten die typische kenmerken vertoonden, waardoor zij zich duidelijk van elkaar onderscheiden.

Wat ik betreurt is, dat de plaatselijke eigenaardigheden, die van sterken invloed op de kleur zijn, worden opgeheven; dat er te zeer een veralgemeening plaats heeft. En hier, wij moeten het ronduit uitspreken — ligt de schuld niet aan de steenbakkers, doch aan de architecten, die steeds gedreven hebben naar: "hardheid, hardheid, hardheid!"

Dit natuurlijk ten koste van de kleur.

De eigenaardigheid van de oude Leidsche steen — zoals die b.v. nog wordt gemaakt door de fabriek "Oudzorg" te Leiderdorp — was haar prachtige, frische, opwekkende kleur rood, een orangerood, dat wij zoer bewonderen aan de oude bouwwerken der Hollandsche Renaissance (in oude stukken uit die dagen lezen wij altijd over Leidsche steen), die samenging met taaiheid, niet met ondoorbakkenheid.

En is nu voor de meeste gevallen, ik spreek over gevelwerk, die hoedanigheid niet best voor het doel?

Er wordt te veel gesproken over architectuur, ente weining gedacht aan het karakter, oppervlakte en kleur van de steen, waar door eenvoudige bouwwerken, zonder verdere architectonische pretentie, nog tot werkelijk hoogstaande bouwkunstige uitingen worden gemaakt.

JAN DE MEIJER.

DE HOLLANDSCHE OPGRAVINGEN IN GRIEKENLAND ONDER LEIDING VAN PROF. DR. C. W. VOLGRAFF.

(Van onzen speciaal correspondent en mede-redacteur A. E. W. v. d. Pluym).

Na de ontgraving van den 100-voetigen tempel is men begonnen aan de reeds vroeger gevonden zuilen,

welke thans geheel ontgraven is en ruim 106 M. lengte bij een breedte van ± 25 M. heeft. Vermoedelijk vormt zij de lange zijde (Noord) van een zuilenhal welke aan het oude marktplein lag. Zij bestaat uit een fundament van poros-blokken waarop het 0,75 M. brede stylobaat van hier veel voorkomende, blauw witte kalksteen. Hierop staan de zuilen van poros — gemiddeld 2 M. (2 voet argos). Voor het grootste gedeelte zijn deze zuilen nog aanwezig echter veelal niet meer dan één, hoogstens twee zuilentrempels. De zuilen zijn dorisch, missen dus een basement en hebben 20 canneluren. Een enkel kapiteel hiervan is gevonden, eveneens van poros. Van verdere bovenbouw is nog weinig bekend op dit oogenblik.

Daar waar de zuilenrij aansluit bij den eerstgenoemden tempel, is zij sterk gerepareerd — over een lengte van ± 27 M. — met verschillende stukken steen, waarvan enige inscripties hadden en zoodanig dus vroegere bestemmingen nader aanduiden. Thans zijn eveneens voor 't grootste gedeelte verzameld de fragmenten welke in allerlei fundamenten der dwarsmuren uit Byzantynschen tijd in den tempel opgestapeld lagen. Hierdoor heeft men tal van architecturen, Triglyphen, metopen, kroonlijststukken, zuilentrempels, kapiteelen en andere architectonische fragmenten gevonden van verschillende bouwwerken, te summen een 300 grote stukken, ongenoemd de kleine voorwerpen, waaronder terracotta's, stukken van beelden, bas-reliefs, enz. Hoewel aan verschillende bouwwerken behorend, zijn toch enkele groepen dierender fragmenten te maken en wel die van een poros — van een blauwe kalksteen — en van een marmer bouw.

De blokken van den poros-bouw hebben een bepleistering welke gekleurd was en waarvan tal van voorbeelden bewaard zijn gebleven.

Ook van het aanbrengen van bronzen versieringen, voornamelijk op de metopen zijn sporen aanwezig.

W. v. d. P.

PROEF MET BRANDVRIJ RIETEN DAK.

De Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst deelt ons het volgende mede:

In de laatste jaren zijn de gewone rieten of stroddaken langzaam verdronken, omdat door het grote brandgevaar de assurantie-maatschappijen gebouwen met die materialen gedekt, hetzij niet, hetzij slechts tegen hoge premie willen verzekeren.

Het verdwijnen van deze daken komt, dat rijen moeten toegeven, niet ten schade en aan de schoonheid van het landschap en aan het bouwbedrijf. In de plaats toch van de moe, rustige gebouwen, die door hun kleur in harmonie zijn met de omgeving, verruinen meer en meer huizen van stads-sanzien, welke het landschapsschoon ernstig storen. Doch ook voor het bedrijf hebben rieten en stroddaken veel voor. Zij zijn toch zeer isolerend, 's winters daarentegen warm, iets wat bij panne-daken nimmer in die mate te bereiken is.

Het behoefte dieser daken is dus van het grootste belang, waarom dan ook het Hoofdbestuur der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst besloten heeft pogingen aan te wenden tot het nemen van een proef met een brandvrij rieten dak.

Op een terrein van de gemeente Arnhem, gelegen tussen de van Liewick van Pabststraat en de G. A. van Nispenstraat val een loods van plus minus 6 X 10 M. gebouwd worden; gedeeltelijk geslekt met panne, gedeeltelijk metriet. De proef ten opzichte van de meer of mindere brandbaarheid zal enige maanden later genomen worden. De bedoeling is om voor zoveel mogelijk de natuurlijke omstandigheden te bereiken, nl. door dat het gebouwtje ongeveer een half jaar aan weer en wind heeft blootgestaan zal het preparaat waarin het riet gedrenkt wordt, indien het niet goed is, zijn afgewisseld en dus zijn beschermende werking niet meer kunnen uitoefenen wat bij de proef door de grote brandbaarheid zou blijken.

Zoals men weet, geschiedt zulks niet medewerking, ook financiering van andere corporaties, w. o. A. et A., wat blijkbaar in der haast schijnt vergeten te zijn beleefdheidshalve te vermelden. R.R.

Maandag 8 Juli a.s. zal door den heer Vosbroek, tinslekker te Wormsweide bij Bremen, een bekende op dit gebied, aangeslagen worden met het dekken van het op voren genoemd terrein opgestelde huisje. Hij is bereid om personen, die zijn methode willen leeren, hierin onderricht te geven voor een bedrag van 20 Mark.

HET NIEUWE KONINKLIJKE POST- EN TELEGRAAFKANTOOR TE Utrecht.

Men zend ons de volgende stukjes, geknipt uit het Utr. dagblad: De club van Utrechtsche leden van „Architectura et Amicitia“ heeft indertijd een poging gewaagd tot behoud van den bestaande gevel van 't Rijks Munt, Oude Gracht-zijde, mits gerestaureerd en mits opgenomen in het nieuwe plan. De bewegredenen in het adres, dat gerecht was aan Z. Exc. den Min. v. Binnenl. Zaken waren hoewel sober, toch afdoende genoemd in ieder onbesoordeelde lezer moest toegeven dat er niet goede wil veel te bereiken was. Juist wat de leden van A. et A. wenschten,

Daarop komt de heer Th. Verlaan, bouwkundig Rijksoprichter mit

h' onverschillig gerecht in het nummer van 15 Juni vertellen, dat die bouwplannen eigenlijk snertplannen zijn en geeft naar harten alle blijken de strekking van het adres niet eens begrepen, laat staan goed gelezen te hebben.

De club van A. et A. wilde n.l. — het was duidelijk genoeg in het adres aangegeven — de moeis oude Munt hoofdgevel, die men nu maar eens van de overzijde van de Oude Gracht moet gaan zien, in zijn grote lijnen opnemen, zonder voorloopig op details in te gaan. Omwillens heeft de heer Verlaan het adres gesteund met reproductie van 2 tekeningen, links (A) de oude gevel, rechts (B) de tegenwoordige toestand aangevoerde. Wan-neren men nu deze duidelijke reproducties goed beziet, moet men den Utrechtschen leden van A. et A. eigenlijk d a n k b a a r zijn ons op "n diergelyk stuk bouwkunst — hier in den echten sin van het woord — te wijzen, vooral waar zij streven naar het behouw middels opname, in de nieuwe plannen.

De heer Verlaan zet het evenwel zoo goed en zoo krachtig, dat de heer M. K. in uw nummer van 22 Juni LI. hetzelfde nog eens moet vertellen en den bouwkundigen Rijksoprichter 'n plaat op den hoed set wegens zijn "gezonden practischen en" en overigens "vindt dat er aan zijn betoog geen woord toegevoegd behoort te worden." Dies schrijf de heer M. K. er geen woord, maar goedgeteld 64 regels is bij om den heer Verlaan bij te staan "tegen het onsaaldriven en het aanhouden van leedlike vervallen dingen" dom de leden van A. et A. De heeren Verlaan en M. K. aanschijnen dus den stijl van de Rijksbouwmeesters, in den laatsten tijd aangeduid met "Waterstaats"-stijl. Maar als we nu eens de gehuwen van den Centraal Gezondheidsraad, de Universiteitsbibliotheek, de Rijksclinieken, de Psychiatrische klinieken, de Nieuwe Munt eens naast elkaar gaan stellen, wat een illustratie van schoonheidsposten krijgen we dan! Of is soms ons nieuwe Gerechtsgebouw in de Haarburgerstraat een "stuk werk, sprekend van „jonge“, „ophleisende“, „kracht“? Het zijn immers allemaal argumenten voor het betoog hoe er niet gebouwd moet worden.

De ervaring leert dus overvloedig, dat er van al die nieuwe bouw-plannen niets te wachten valt. Is het dus de club van A. et A. koolijk te nemen waar zij tegen om behoud en gebruik van iets wat goed en mooi is, en vooral wat praktisch gewichtiger is en minder geld zal kosten — om toepassing en behoud van iets wat bestaat?

Een midderweg? Het gaat immers toch maar over den achterkant, nietwaar?... Welnu, de heer Rijkshouwmeester ontwerpe n. „frisch“ nieuw Koninklijk Postkantoor mit 't voorlaat zoo mooi als hij wil, en gelijkseit dan aan den achterkant — „het is immers toch maar een achterkant“ den goede, oude, monut bestaande gevel (plan A. et A.) en beide partijen hebben hun sin. Maar met absolute zekerheid is dan te voorstellen, dat we ons schamen zullen over den voorlaat, en ons verhogen zullen in een trotsch zijn op den achterkant. Caveant consules. Met insinduer dank voor de verleende plaatsruimte mijnsheer de Hoofdredacteur.

Hoogachtend,
Een belangstellende.

Gaarne zeg de Club van Utrechtsche leden voor het Genootschap „Architectura et Amicitia“ het volgende in uw blad opgenomen:

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. KUTTERS, „Parkricht“, Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“: in Nederland / 1.90 per kwartaal; buiten Nederland / 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, Idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het orgaan wordt wekelijks Franco toegedragen aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het liedschap bedraagt voor gewone leden / 12.—, voor kunstlievende leden / 10.—, voor buitenleden / 7.50 en voor aspirantleden / 5.—. Donatoren zijn rij die minstens / 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“. Voor alles betreffende de verhandeling van het tijdschrift en de advertentie, wende men zich tot de Uitgever.

Geloven hebbende de gedachtewisselingen in de verschillende bladen over het Nieuwe Postkantoor in verband met den gevel van het Oude Munthgebouw, geeft de club, hiervoor genoemd, hiermede te kennen, dat het niet hare bedoeling is oude vervallen gebouwen te bewaren, doch waar zulks mogelijk is en zoals dit in verband met het Postkantoor zoo goed gaat, te meer na aan de Oude Gracht-zijde de achtergevel van het Postkantoor komt, oude monumenten te restaureren en in de werkelijke gedachte terug te brengen of in moderne architectuur op te lossen, zoals dit ook in 't buitenland met oude gebouwen gebeurd o.a. dat moderne tornen gebouwd en in harmonie gebracht worden met oude kathedraalen en zoals welter, o.a. ten tijde der Renaissance, men eigen stijlnootieven wist toe te passen in overgebleven monumenten.

Vooral sprekend en waarder is o. a. de monumentale indeling van den Ouden Munthgevel gebleven en zuude reden dit voldoende zijn te bewaren, terwijl een verandering van den ingang en de koerijen in de oude vormen teruggebracht, toegejuicht zoude worden.

Met Hoogachting,

Het Bestuur v. d. Clb v. Utr. led. v. h. Gen. A. et A.
EEN TWEEOE BEELD VOOR HET STED. MUSEUM.

Naar wij vernehmen zal, indien de gemeente Amsterdam een haart gedaan aanbod aanvaardt, Hendrik de Keyser in den gevel van het Stedelijk Museum niet lang alleen staan. Aan de gemeente toch is door het bestuur der Rijks-Academie van beeldende kunsten aangeboden aan den Prix-de-Rome-winnaar Ingen Housz op te dragen het maken van een beeld, dat in een der nissen van het museum zou worden geplaatst. Op deze wijze sou de heer Ingen Housz in zijn vierde subsidie-jaar, in plaats van opnieuw in het buitenland te gaan studeeren, een opdracht van belang te verralen krijgen, en de stad zou een beeld ontvangen, dat zij vermoedelijk tegen geld voorzter niet sou kunnen.

Op deze wijze wordt weer een Prix-de-Rome-winnaar, evenals verleden jaar Hölttema, die toen een paar paneelen schilderde voor de Koninklijke Bibliotheek de gelegenheid gegeven in zijn vak werk te doen ten algemeen nutte.

Over de figuur, die gekozen zou worden, wordt overlegd, in de eerste plaats met den architect van het gebouw, den heer Weissman. Er is sprake van den Amsterdamschen schilder Jacob Cornelius van Oostzaan (voor 1470—naar 1535).

AL. H. B.

VAN ALLERLEI AARD.

DE GROOTE CLUB.

Naar wij vernehmen is het ontwerp voor de Groote Club thans zodanig gewijzigd, dat de Raadhuis-Dam-commissie zich er mee heeft kunnen vereenzigen en niets den houw dus meer in den weg staat. Niet heel, zoals men aanvankelijk verwachtte, een geheel nieuw ontwerp ingediend, doch de bestaande plannen werden volgens de aanwijzingen der bovenbedoelde commissie veranderd. Zoenda dat de sloping afgelopen is sal met den bouw worden begonnen.

PRIJSVRAAG VOOR EEN RECLAMEBLIJF VOOR DE IN 1913 TE GOUDA TE HOUDEN TENTOONSTELLING.

Hij de prijsvraag voor een reclamebiljet voor de in 1913 te Gouda te houden tentoonstelling zijn 26 ontwerpen ingezonden.

De jury kende den 10 prijs toe aan het ontwerp van den heer C. Rol, leeraar aan de Quellinuschool te Amsterdam. De tweede prijs werd verdeeld tussen de heeren J. M. Homburg, decorateur te Rotterdam en E. Molkenkamp, tekenaar te Amsterdam.

De derde prijs zal door het publiek worden toegekend, waarvoor een tentoonstelling van de ingezonden ontwerpen zal worden gehouden.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen ontgeschreven door de Kon. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders; B. Ontwerpen van Boerderijen; programma's in No. 9, inlevering 1 Januari 1913.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap. — Adressen. — Het Stadion te Stockholm (Vervolg). — Trappen. — Ingeminden. — De Hollandse opgravingen in Griekenland onder leiding van Prof. Dr. C. W. Volberg. — Proef met brandvrij rieten dak. — Het nieuwe Koninklijk Post- en Telegraafkantoor te Utrecht. — Een tweede beeld voor het Stedelijk Museum. — Van allerlei aard. — Prijsvragen.

ARCHITECTURA ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE
AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ v.h. GEER. BINGER, WARMESSTRAAT 1746, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN

BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

Wij ontvingen van den Heer W. F. C. SCHAAP te Arnhem het volgend schrijven:

Arnhem, den 11 Juli 1912.

WelEd. Heer!

Hierbij heb ik de eer U te berichten, dat heden den 11 Juli 1912 een aanvang is gemaakt met het aanbrengen van het brandvrij rieten dak op het gebouwtje, gelegen op een terrein tusschen de van Lawick van Pabststraat en de G. A. van Nippenstraat alhier. Hoogachtend,

W. F. C. SCHAAP.

JAN DE MEIJER, te Seer.

KONGRESS FÜR STÄDTEWESEN" TE DÜSSELDORF, 23—26 SEPTEMBER 1912.

De aandacht wordt gevestigd op bovengenoemd Kongres en op de eveneens te Düsseldorf te houden „Steden Tentoonstelling“.

De Tentoonstelling bevat 5 Afdelingen:

1. Städtebau.
2. Einrichtungen für die Gesundheit.
3. " " Krankenfürsorge.
4. Hochbauten (insbesondere Schulen, Rathäuser, Industrie. [Museen].

Op het daaraan verbonden Kongres zullen voordrachten gehouden worden betreffende de Groepen:

- I. Städtebau.
- II. Städtische Betriebe.
- III. Pflege der Wissenschaft, Kunst und Wohlfahrt in den Städten.

Verder zullen belangrijke stedelijke en industriele inrichtingen bezocht worden.

De deelname aan het Kongres bedraagt 12 Mark voor één groep, voor elke groep meer 6 Mark.

Naderen inlichtingen worden verstrekt aan het Bureau van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam.

GRAANSILO TE ROTTERDAM.

Sedert enkele jaren heeft Rotterdam zich ontwikkeld tot een zeer belangrijke graan importhaven, want uit het buitenland wordt daar meer dan 3 miljoen ton granen per jaar ingevoerd, wat per werkdag ongeveer 10000 ton of eenige scheepsladingen beduidt. Daar 't veel in den graanhandel voorkomt dat de groothan-

delaars nog geen koopers hebben gevonden voor verschillende aangevoerde partijen, of wel dat men het graan niet op de markt brengt alvorens de prijzen gestegen zijn. Zoo moet het graan tijdelijk geborgen worden, in pakhuizen en in lichters (kleine rivierschepen), het overladen en wegen geschiedt vroeger door middel van meetbakken die telkens gewogen werden, doch deze wijze van werken is bijna geheel verdwenen en verdronken door de drijvende graanelevators, ondanks den strijd der havenarbeiders die ook hier voor de machine hebben moeten wijken.

De oude graanpakhuizen hebben gewoonlijk een groot aantal zolders, waar het graan in grote vakken door houten schotten gescheiden bewaard werd, de schotten werden geplaatst tusschen vierkante houten stijlen met sponningen aan 3 of 4 zijden, in het midden der vloeren bleef gewoonlijk een looppad vrij, het volstorten der vakken geschiedde door zaldendragers, die zich van kleine ladders bedienden; om het ontkiem van het graan tegen te gaan, moet het graan steeds verwerkt worden, door b.v. van 't eene vak naar het volgende te scheppen, ook gebruikte men hierbij trechters in de vloeren om het graan telkens naar een lager liggende zolder te verwerken.

De tegenwoordige silo's hebben nu een meer of minder volmaakte inrichting om het graan mechanisch te verwerken, de ruimte die vroeger verloren ging doordat op iedere zoldervloer (verdieping) in het graanvak een vrije ruimte voor 't instorten onder het plafond moet blijven, heeft men nu gewonnen door de graanvakken tot kokers (cellen) te bouwen, waar het graan op de bovenste verdieping ingestort en op den beganen grond gelost wordt. In verband met de hoge zijdelingsche druk op de wanden en de zware belasting op de bodems der cellen is het gewapend beton het economische bouwmateriaal voor het inwendige der graansilo's.

Indien wij de pakhuizen te Rotterdam naar hunne aesthetische waarde willen beoordeelen, dan lijkt ons een boottocht hiervoor 't meest aangewezen en zulks is niet moeilijk indien wij op de gewone werkdagen in de maanden Juni, Juli en Augustus ons aan het Maasstation inschepen op een stoombot der firma Fop Smit, die deze riviertochten organiseert. Wij bezoeken dan ook de Maashaven, die bijna geheel ombouwd is met loodsen en pakhuizen, de eerste meestal van ijzer en de laaste van balesteen opgetrokken, aan de Zuidzijde van dezen haven wordt onze aandacht getrokken door het graanpakhuis der N.V. Graansilo Maatschappij, boven de zeeschepen

Graansilo te Rotterdam, Maashaven Z. Z. Architect J. P. Stok Wzn.

uitstekend, krijgen wij direct den indruk van de grootsche afmetingen van dit utiliteitsgebouw, hoe gunstig werkt juist hier het eenvoudige silhouet, de naar ons toe gerichte Westzijde heeft een typische schaduwwerking, die ons een oogenblik herinnert aan de Kutabtoren te Delhi, wij zijn onderwijs genaderd om te zien dat het gewapend beton voor het geheel is toegepast en de vormgeving beheerschte. De verdiepingen en cellen zijn door een valverdeling in de gevels aangeduid, bij de cellen door grote gewapend betonplaten en bij de open zolders aan de Oostzijde en bovenste verdieping zijn de wandvakken gedicht door holle betonblokken ter hoogte van ± 25 cm, waardoor 't geheel niet monotoon is geworden.

Op de hierbij gevoegde plattegrond fig. 3, waarbij het gebouw boven de trechters der cellen is doorgesneden, blijkt duidelijk de indeeling en de logische gedachte buiten-architectuur, de lengte en breedteafmetingen bedragen 59.13 - 32.88 M. de afmetingen der cellen zijn verschillend genomen om partijen graan van diverse omspanning te kunnen opslaan.

Voor de grote cellen is de achthoekige grondvorm gekozen als overgang tot de statisch meer juiste ronde vorm, de 30 achthoekige cellen hebben ieder ruimte voor 300 ton, daar tussen liggen 20 vierkante cellen ieder voor 50 ton en nog 5 driehoekige cellen ook ieder voor 50 ton; de hoogte der cellen bedraagt 22. - M.

Om ongewenste zettingen te voorkomen, is de Westelijke helft gescheiden van het overige deel van het ge-

bouw. Op den begane grond zie figuur 4, bevinden zich onder de vierkante cellen, zware achthoekige betonpijlers berekent om het gewicht van 60000 K.G. te dragen. De uitlaat kokers voor de vierkante cellen zijn naast deze pijlers aangebracht.

In de Oostelijke helft bevinden zich 60 rechthoekige cellen, ieder voor 100 ton en 12 kleinere ieder voor 50 ton, verder bevinden zich in dat gedeelte een trappenhuis, personenlift en gelegenheid voor sorteer en reinigen van het graan, bovendien vlakke opslagruimte over 7 verdiepingen, totaal biedt het silo-gebouw een beringing van 20000 ton.

Voor in- en uitlading zijn in den haven gebouwd twee scheepselevators, grondvlak 8 × 4.5 M. ieder, terwijl aan de lange gevels overlast in spoorwagens mooglijk is. De elevators dienen tevens om het graan in het silo-gebouw te verplaatsen en bij opneming of aflevering te wegen.

In de Oostelijke elevator kan het graan uit de scheepen opgemalen, mechanisch in zakken gebracht worden op een hoogte van ± 5 M. boven de spoorrails, de zakken glijden dan over een "sul" in de spoorwagens. Verder kan men van uit de elevator de zakken in andere scheepen doen glijden, de capaciteit der elevator bedraagt 70 ton per uur.

De Westelijke elevator met een uurcapaciteit van 100 ton, dient meer speciaal voor opneming in het silo-gebouw en voor aflevering daaruit.

Door een telescoopbuis wordt het graan weder uit de

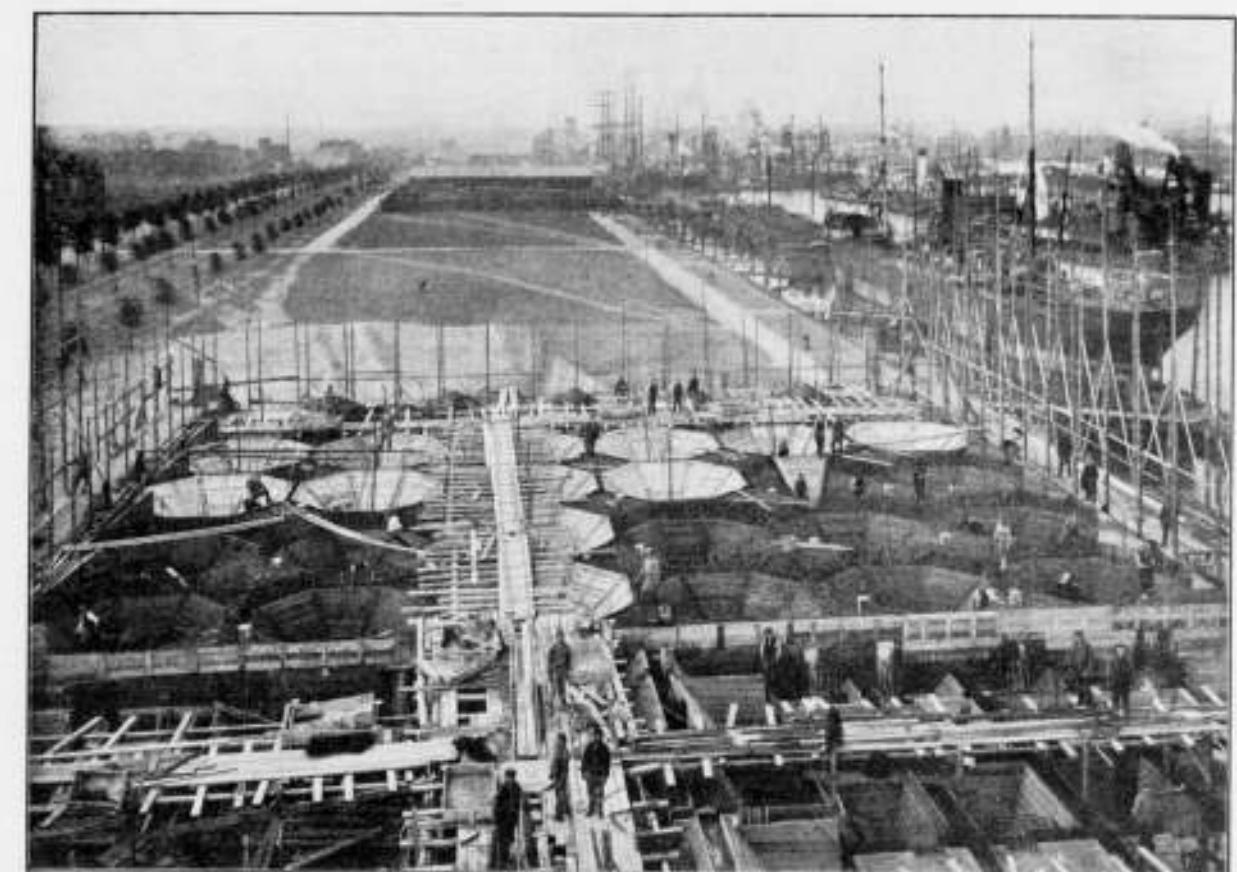

Fig. 2. Graansilo te Rotterdam. De bewapening en de modellen der trechtervormige bodems van de silo-cellens.

scheepen in de elevator gevoerd en gestort op een transportband die zich in de verbindingssbrug naar de silo beweegt, hier vangt een andere transportband het graan op en voert 't naar één der beide hoofdelevators, voor berghing van het drijfwerk zintwe verhoogde gedeelten, (ruim 30 M. boven de straat), op het dak zichtbaar. Op de zolderverdieping bevinden zich wederom twee transportbanden, die door middel van een vernuftig mechanisme zoodanig te stellen zijn dat het graan door buizen in één der cellen gestort wordt, ieder dezer transportbanden bedient drie rijen der achthoekige cellen en tussen cellen.

Voor 't verwerken van het graan bevinden zich onder den begane grondvloer in kanalen nog twee transportbanden waardoor het graan van den Westzijde naar de Oostelijke helft gevoerd kan worden om b.v. door den scheepselevator verder over geladen worden, na eerst gewogen te zijn.

In verbinding met de ondergrondse transportbanden kunnen verder inrichtingen voor 't in zakken vullen aangesloten worden.

Als een interessante foto tijdens den bouw kan gelden fig. 2 waarop de constructie der trechters te zien is, de wanden der cellen waren slechts 21 c.M. dik, terwijl de baksteenwand van het silogebouw te Amsterdam aan het IJ een wanddikte van 0.88 M. hebben, zonder nog te denken aan de trekkankers, schotelposten enz., die bij de baksteenconstructie ook onmisbaar waren, en men zal moeten erkennen dat het gewapend beton het constructiemateriaal bij uitnemendheid is voor den bouw der silo's.

De firma F. J. Stulemeyer & Co. te Breda heeft het geheele gebouw in één jaar opgetrokken, voor het storten van den bovenbouw van silo's en pakhus was slechts 6 maanden noodig.

Voor het transport der materialen was een dubbele lift aan één der smalle zijden van het gebouw opgericht, vandaar werd de beton in kipkarren over een draagbaar spoor naar de stortplaatsen op het werk gereden.

Gemiddeld werd 100-150 M³ beton per dag verwerkt.

Een indruk van het omvangrijke centerwerk krijgen wij op fig. 5. Zoowel voor de acht- als rechthoekige cellen had men modellen geconstrueerd, die werden opgehangen aan een zware houten ring, dezen houten draagring was door schoren en liggers aan een makelaar bevestigd, die wederom geleid werd in een houten koker door batings gevormd. De zischotten ter hoogte van ± 1.80 M. werden door ijzeren platen aan den houten draagring opgehangen, bij de achthoekige modellen, vormen de hoekschotten één geheel en kwam in het midden van iedere achthoekzijde een houten plank als wig om de schotten op hun juiste plaats te houden, na het verharden der beton werden deze wiggen opgetrokken waardoor ook de schotten vrij kwamen en het geheele model opgeheschen kon worden. In de afbeelding zijn op het eerste plan de rechthoekige modellen met de hoekwigplanken zichtbaar, het tweede plan de achthoekige modellen, waarvan een tweetal in takels

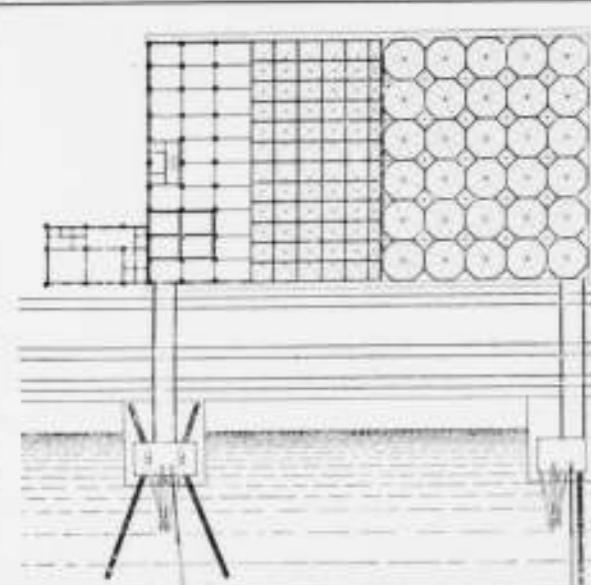

Fig. 3. Gemaanshuus te Rotterdam. Plattegrond.

hangt. De modellen waren aan de bovenzijde met een vloer voorzien om het draagbaar spoor gemakkelijk te kunnen leggen en verplaatsen. Het gewicht der acht-hoekige houten modellen met de ijzerversterkingen bedroeg ± 3000 K.G.

Alvorens dit opstel te eindigen brengen wij een woord van dank aan den architect J. P. Stok Wzn. en aan den firma F. J. Stulemeyer voor de inlichtingen en gegevens, die zij ons bereidwillig afstonden. J. R.

Wegen plaatgebrek moeten de afb. 4 en 5 tot het volgend No. blijven liggen.

Dr. CUYPERS EN ZIJN RIJKSMUSEUM.

Hoe de bouwmeester van het Rijksmuseum zelf over een verder verknocien — door weer nieuwe aanbouw — van zijn schepping denkt, blijkt uit de navolgende feuilleton-passage, voorkomende in de „N. Rott. Ct.”:

Maar, met dit al wrekt zich in de kleingeestigheid van de commissies bij de sichting van het Rijks Museum. Ik had niet af willen bouwen; ik had het middendeel willen maken met de woudige ruimte voor uiterste vleugels, voldend de ligt van het hek den vijfhoek. Doch de heeren vonden: 't was nu al te groot! En bovendien zilden zij niet dat men zou denken: er is geen geld geweest om het werk af te maken. Alleen Victor de Stuers was op mijn hand; hij voorzag wel er sedert is moeten gebeten: telkens stukken erbij happen. Maar om er nu voor de collectie Drucker te 'n brok naast te zetten, daar ben ik vlerkant tegen. Ik heb dan ook aan den Amsterdamschen Raad geschreven, dat het uiterste is bereikt; dat anders de ghele achtergevel bedekt wordt, dien men an ten minste op'n tachtig meter afstand nog kan overzien. En daarbij heb ik voorgesteld, om op een stuk grond achter het Rijks Museum een nieuw museum te bouwen, naast dat voor het reddingswezen, om het voor de verzameling van den heer Drukker en andere moderne schilderijen te bestemmen. En ik hoop, dat het gemeentebestuur wel in dezen geest zal willen beslissen...

* * *

Na kennismeming van bovenstaande werden wij door het navolgend krantenberichtje niet weinig verrast. Er blijkt daaruit, dat het niet meer gaat over de vraag hoe de schilderijen zullen worden geëxposeerd, doch waar

ze zullen worden geëxposeerd. Een averechtsch verkeerd standpunt alzoo. Bedoeld berichtje luidt: Het voorstel tot het maken van een nieuwe uitbouw aan het Rijksmuseum zal eerlang aan de goedkeuring van den Gemeenteraad worden onderworpen. De betrokken commissie van bijstand is over deze aangelegenheid niet tot eenstemmigheid kunnen komen. Een minderheid had tegen de verdere ontstiering van het gebouw, door een nieuwe uitbouw, zoodanig bezwaar dat zij zich niet verantwoord achtte daaraan haar goedkeuring te verleenen. De meerderheid echter, hoewel dit bezwaar erkennende en deelende, achtte zich niet verantwoord met het uitspreken van een veto, waardoor het blijvend bezit van de waardevolle collectie-Drucker voor Amsterdam in gevaar zou kunnen komen.

HET PALEIS-RAADHUIS VRAAGSTUK.

Prof. dr. H. Brugmans heeft een onderzoek ingesteld naar de vraag of het Paleis op den Dam als het eigendom van den Staat dan wel als het eigendom van de gemeente moet worden beschouwd.

Prof. Brugmans heeft thans dat onderzoek gecindigd, de slotsom waartoe hij komt is:

In 1808 heeft koning Lodewijk het gebouw eenvoudig in zijn bezit genomen, met welk recht blijve in het midden gelaten. Men kan dus aannemen dat het rijksbezit was. Na den val van koning Lodewijk gingen de rechten op keizer Napoleon over. Na den val van Napoleon ging diens rechten op de nieuwe nationale regering over, met andere woorden ook op Willen I. Deze stond het gebouw op 2 December 1813 weer af aan de stad Amsterdam, met het verzoek om eenige vertrekken voor hem disponibel te houden. Ten slotte besloot de Raad van Amsterdam op 28 Januari 1814 om het gebruik van het aan de stad teruggegeven paleis *voortoepig* aan den souvereinen vorst aan te bieden.

Op deze feiten rust de tegenwoordige toestand van het Paleis. De rechtsquaestie, die hierbij gesteld kan worden, is, volgens prof. Brugmans, niet de hoofdzaak.

TENTOONSTELLING GOUDA 1913. — PRIJSVRAAG VOOR EEN RECLAME-BILJET. RAPPORT VAN DE JURY.

Ingekomen zijn de volgende inzendingen, genummerd volgens ontvangst:

1. Motto: Jonas komende uit de grote visch.
2. " Een ieder denkt zijn uil een valk te zijn.
3. " Astra.
4. " Rozelaer.
5. " De goudsche pijp houdt tentoonstelling.
6. " Gebroeders Crabeth (bedoeld is Crabeth).
7. " Pakkend.
8. " De Prijsvraag.
9. " Luctor.
10. " Excelsior.
11. " Cor.
12. " Oranje boven.
13. " Sans peur et....
14. " Ecce plus quam Jonas hic (zie deze is meer Prijsvraag 1913. [dan Jonas]).
15. " P. O.
16. " Gouda's Glorie.
17. " Padvinder.
18. " Mijn Gouwenaartje.
19. " Goud.
20. " Ioszus.
21. " Lint.
22. " St. Janskerk.

21. Motto: De wapens neder.

25. " Pipenstad.

26. " Jacoba.

Uit deze inzendingen werden allereerst terzijde gelegd, zulke ontwerpen, die naar het oordeel der Jury *niet* in aanmerking konden komen, en wel omdat zij alle kwaliteiten misten die aan een goed reclame-biljet moeten opvallen, of slecht waren getoekend.

De meeste dezer ontwerpen gaven of in gebrekige uitvoering een onvoldragen idee weer, of waren van principieel verkeerde opzet.

Ook waren er enkele, die niet voldoende — zoals toch gevraagd was — het doel der te houden tentoonstelling in het licht stelden.

Nadat dus uitgesloten was wat de Jury door hun fouten *ougeschikt*, of om andere reden *onbruikbaar* leek, bleef een groep over van 20 ontwerpen, zonde de motto's: Mijn Gouwenaartje, Cor, Jacoba, Padvinder, Rozelaer, Lint, Sans peur et.... Prijsvraag 1913, zie deze is meer dan Jonas en de Prijsvraag.

Een nauwkeurige schifting bracht hier de volgende 5 motto's meer naar voren, n.l. Lint, Cor, de Prijsvraag, Rozelaer en mijn Gouwenaartje.

Om zijn uitmuntende hoedanigheden werd daarna met algemeene stemmen aan het ontwerp „motto Lint”, de eerste prijs toegekend.

Bij opening van den naambrief bleek de vervaardiger te zijn, de Heer C. Rol, leeraar aan de Quellinusschool te Amsterdam.

Duur de overige ontwerpen verre achter stonden bij het met den eersten prijs bekroonde, werd besloten de tweede prijs te splitsen, en deze, ieder voor de helft, toe te kennen aan de inzendingen onder de motto's Cor en de Prijsvraag.

Van het ontwerp motto Cor maakte zich als vervaardiger bekend de Heer J. M. Homburg, decorateur te Rotterdam, terwijl van het ontwerp, motto de Prijsvraag inzender bleek te zijn de Heer E. Mollenkamp, tekenaar te Amsterdam.

Gouda, 27 Juni 1912.

De Jury vooroemd,

w.g. H. KNUTTEL.

W. J. v. ZASEN.

W. KROMHOUT Czn.

G. REUTER.

P. A. SCHROOT.

BOEKBESPREKING.

JAMES WATT.

Wij behoeven waarlijk niet te doen aan „heroworship” om onder den machtigen invloed te komen van den naam: „James Watt”, de geniale uitvinder en grondlegger van de stoomwerkzeugkunde.

Niet alleen doet bij het hooren van dien naam een grote persoonlijkheid voor onzen geest op. Meer nog dan die persoonlijkheid overzien wij een machtig cultuurjumper, waarin het menschelijk denken en vernuft een voor dien tijd nog nimmer gekende ontwikkeling doormaakte. Wij mogen over die ontwikkeling denken zoals wij willen; wij mogen van een kunststandpunt, door onjuiste toepassing, er afkeerig van zijn geworden, machting heeft zich toch de menschelijke geest getoond in het scheppen der stoommachine.

Waarin het machting van deze geestesdaad ligt? Wel, het wonderbaarlijke ligt niet in de machine, doch in *het binden en ondergeslukt maken van natuurkrachten aan den wil van den mensch*.

Wij verwende mensen van de 20ste eeuw, die spelen

met electriciteit, en voor wie het nieuwje van de wonderlijke stof: het radium, reeds af is, mogen ons nog wel eens even terug denken — en hoe kort is het pas geleden, hoogstens anderhalve eeuw — inden tijd toen, naast de kracht van den mensch, de blaaskracht van den wind en de stuwkracht van het water alleen de dienaren van den mensch waren. En bij deze beide is er feitelijk nog geen sprake van beheerschen der natuurkrachten. Pas door uit dezelfde hoeveelheid water, door omzetting in stoom, zooveel meer kracht te voorschijn te roepen en *dienbaar* te maken, is er sprake van „beheerschen der natuurkrachten”.

En uit dit oogpunt voel ik altijd een grote bewondering voor die mensen, wier geest schijnbaar eenvoudige uitvindingen deden, waardoor die machtige krachten werden opgeroepen en dienbaar gemaakt.

Onder die mensen is James Watt zeker een der grootsten. Hij toch is de eerste geweest die werkelijk de kracht van den stoom dienbaar maakte. Voor hem, bij de z.g. stoommachine van Newcomen, werd de stoom, van een drukking maar even meer dan de atmospheric, wel gebruikt om den zuiger langzaam op te halen, maar toch ook om, door middel van condensatie, een *luchtdruk* te maken aan de ene zijde van den cilinder, waardoor de atmospheric druk aan de andere zijde den zuiger naar beneden drukte.

De machine van Newcomen was dus eigenlijk een lucht-drukmachine.

Watt daarentegen schakelde den luchtdruk uit. Bij zijn machine was de stoom, onder verhoogden druk, werkelijk de enige arbeidverrichter.

Met zijn machine is de rij geopend van al die machtige helpers, die den mensch in staat stellen zijn technisch kunnen te volmaken.

Ik noemde zooeven Watt een der grootste mensen — beschouwd naar zijn geestesontwikkeling —, want een kenteken van grootheid van geest ligt in den krachtigen wil, denkbeelden tot werkelijkheid te maken.

Hoe meer tegenstand een genie ondervindt, desto groter wordt zijn wilskracht. Ga de levensgeschiedenis van alle grote mensen na, bij allen vindt gij hetzelfde verschijnsel. En het schijnt noodig te zijn, in de pers der verdrukking levert de mensch het beste, wat hij heeft. De reden hiervan? Een mensch, zelfs de grootste, is er zich niet van bewust, wat hij in zich heeft. De tegenstand brengt hem ertoe toch te willen slagen. En om te slagen moet hij steeds nieuwe krachten in het veld brengen, steeds nieuwe wegen betreden, steeds nieuwe hulpmiddelen uitdenken. En zooworstelende ontgaat hij zichzelf. Hoe de wilskracht bij Watt in hooge mate aanwezig was, leeren de omstandigheden, waaronder hij moet werken en die wij mede doorleven bij het lezen van een uitstekend boekje, dat dezer dagen over James Watt is geschreven door D. de Vries: „Het leven en de werken van James Watt”, uitgave van E. E. Kluwer te Deventer. Het is prettig, dat het een oorspronkelijke studie over Watt is, geen vertaling uit het Engelsch.

‘t Is een aardig uitgevoerd boekje, niet duur, het kost maar f. 1. ‘t Is versiert met vele afbeeldingen en facsimiles. De Heer de Vries toch werd door Mr. George Tangyes, den bezitter van zoowat alles, wat van James Watt is bewaard gebleven, in de gelegenheid gesteld te putten uit authentieke gegevens. Briefen en tekeningen, prachtig bewaard gebleven, mocht hij laten fotograferen.

Mr. Tangyes bewoont nu nog Watt's woonhuis. Hij is de eigenaar der beroemde Tangyes-fabrieken te Soho. Die fabrieken zijn de voortzetting van de fabriek van

James Watt en zijn compagno Boulton. En in die fabriek is een volledig museum met een schat van herinneringen aan den grooten schepper en denker.

Nog even een staltje met hoe'n taue wilskracht Watt zijn doel in 't oog hield en bereikte. Tien jaren moest hij werken — neen zweogen en tobben — eer hij zijn proefmachine zoover had, dat zij goed liep. Niet dat er iets aan het denkbeeld van zijn uitvinding haperde. Neen, het was alleen tobben om de noodige hulp en de gereedschappen te krijgen. En die beide waren er niet. Men kende de machinale metaalbewerking nog niet en er waren geen mechanikers. Hoe lang het peil was, waarop de werklieden in de ijzerbewerking stonden en waarmede Watt de uitvoering van zijn denkbeelden aanving, blijkt, wel uit de klink, die hij schreef aan een zijner vrienden na de mishukking zijner eerste stoommachine: „En nu mijn oude blikslager dood is, ben ik beroerd van mijn leidend mechaniker”.

Wat Watt universeel maakt dan de grondlegger der stoomwerktenkunde te zijn, is, dat hij tevens daarmede de grondlegger der machinale metaalbewerking is.

Wat ook een kenmerk van het genie is, is zijn veelzijdigheid. Watt was tuschen 1760 en 1775 meer in de bouwkunde werkzaam, dan in de werktuinkunde. Terwijl hij toch in 1765 zijn stoommachine uitvond. Verschillende documenten uit dien tijd, als adviezen, rapporten, tekeningen en brieven, doen zien, dat hij een werkzaam aandeel nam in het kanaalseren en verbeteren van de Clyde en andere Schotsche waterwegen, het aanleggen van havenwerken, kaden en waterleiding. Veel werk verrichtte hij voor den waterweg, thans bekend in Schotland als het Caledonisch kanaal.

Watt was ook een uitstekend chemiker, en een instrumentmaker, zoodoer weinigen zullen worden gevonden. Gij allen kent den micrometer voor het meten van plaatdikken, waarmede gij verschillen van 1/100 m.M. kunt aflezen. Dit is één der kleine uitvindingen van Watt. Daar „stijl” alles voor hem was, bezwaarde hem het steeds moeten overschriften van zijn brieven. En zoo vond hij de copiepers uit, een schijnbaar nietige uitvinding, doch een weldaad, voor duizenden. Laten wij het leven van zulke mensen, al zijn het geen vakgenooten, overpeinen en tot voorbeeld nemen. Dan zullen wij worden geprickeld tot grotere daden, dan het doen van onze dagelijksche plicht, hoe mooi dit ook op zichzelf is.

JAS DE MEIJER.

DE DAMEBOUWING EN DE ARCHITECTENKEUZE.

In „De Telegraaf” treffen wij onder dit hoofd onderstaand stuk van den Heer Ph. J. Hamers aan. Hoewel de schrijver te sterk generaliseert, verdient het stuk toch opmerking, wijl er inderdaad op menige wondeplek in ons vak onmeedogenloos de vinger gelegd wordt.

„Naar aanleiding van het aan den raad der gemeente Amsterdam overgelegd advies der Raadhuis-Dam-commissie inzake de Damebebauwing, verzoek ik u beleefd, het onderstaande in uw blad op te nemen.

Bijzonder trof mij de zienswijze der genoemde commissie, waar zij zegt: „Niet uitsluitend van die architectenkeuze, doch wel in hoofdaak zal het afhangen, of de Damebebauwing der hoofdstad waardig wordt en redeelijk gestelde verwachtingen zal bevredigen”.

Zeer juist, de architectenkeuze is hoofdaak, en waarop is nu die keuze gewoonlijk gebaseerd? Wel op minstens 75 p.C. onjuiste en oppervlakkige zienswijze van het bouwend publiek, op leugen, bedrog en pronkerij met andermansveeren. Het unfair, het meest grievende in

ons schoone vak, de bouwkunst, zit voor ons, jongeren, en voor de weinig talentvolle anderen hierin, dat de over-groote meerderheid der meestbeklante „architecten” niet kan tekenen, niet kan ontwerpen, en, wat erger is, dat ook niet behoeft te doen. Hun enige, soms te waardeeren, eigenschap bestaat in de „kunst” om aan werk te komen. Doch, de manieren, daarbij in praktijk gebracht zijn niet altijd de fraaiste. Het bouwend publiek is aan een en ander niet geheel onschuldig. Men is, de feiten bewijzen zuks toch dagelijks lichtzinnig of onoordeelkundig in zijn keuze, 't publiek interesseert zich weinig of niet voor de kunst der kunsten, de eenig moeite en noodzakelijke kunst der praktische vormgeving. Men gaat af op geschetter, op reclame's, op persberichten. Juist deze laatste zoo gehele te goeder trouw vaak ontstaan, worden door het publiek maar al te graag voor absoluut 't ware genomen. Een nieuw gebouw is gereed, belanghebbenden etc., en natuurlijk ook de pers, worden uitgenodigd de feestelijke opening bij te wonen. Zouls overal elders is ook hier wel weer iemand, die die openings- en welkomstrede zal houden. Hij roemt 't verval des architects, zijn vindingrijkheid, zijn kijk op de esthetische uitbeelding, zijn juiste keuze van kleur en materiaal, de pers noteert, men doet een ommegang, de pers noteert, men staat pal, de naam des architects zweeft op ieders lippen. De krant verschijnt, „men” leest... de „architect” krijgt nieuwe opdrachten...“

Onze naeve schrijven het jaar 2012...

In de zitting van den gemeenteraad van heden is besloten, den dwarsweg, gelegen tusschen de Galgensteeg en de Stumperstraat, te noemen de Jan Willem Beunhaasweg, welke thans juist 100 jaar geleden het grote monumentale gebouw der firma Kalfskop op den Dam ontwierp”.

„... Bij die „plechtige” opening had men „vergeten” een paar jonge, intelligente werkers te noemen. Zij hadden nu „weliswaar” alle voorstudies en de ontwerpen gemaakt, alles gedetailleerd en alle beslommeringen van den bouw overwonnen, maar zij waren toch niet de mannen, die de „opdracht” tot den bouw hadden dus... zij waren niet de architecten. Waar blijft de bescherming van onzen geestelijken eigendom, waar het auteursrecht op onze ontwerpen; verkoopen wij dan voor een salaris, buiten het recht om van ons werk gebruik te maken maken door onzen afnemer, ook onzen naam en onzen geestelijken eigendom? Moeten we lijdelijk aanzien, dat men maar steeds zoo doorgaat, medehelpen onze naeve voor den gek te houden en hun een kunstgeschiedenis achterlaten van 75 p.C. leugen?

JAS DE MEIJER.

reldtentoonstellingen (Brussel, enz.) met werk van anderen, waar zij niets aan hebben gedaan, ja, dat zij vaak niet eer onder oogen kregen dan kort voor de verzing, om hun „handtekening” er onder te plaatsen; zij „winnen” dan medailles en grand prix en de pers verkondigt hun lof. Zij zenden de ontwerpen van hun teekenaars in op prijsvragen (Dam-prijsvraag, Vredespaleis, stadion-prijsvraag, enz., enz.) en „winnen” alweer prijzen en lot en... nieuw werk en zij willen dan den toon aangeven onzer hedendaagsche bouwkunst.

Een bekend „architect”, die altijd vreeselijk weinig tijd heeft, omdat hij het zóó druk heeft, en daarom zelf niets doet, maar wiens naam ik vanwege de onbenulligheid des persoons niet wil noemen, en die misschien juist daarna zijn vele werk dankt, moet ergens een villa bouwen. Het toeval wil, dat hij tijdens den bouw zoowat „nooit tijd” had om over de detailleering te spreken, of die zelf aan te geven, zoals dat behoort. De aannemer kan maar niet opschieten, hij krijgt geen tekeningen en ziet in, dat hij niet op tijd kan klaarkomen. Toevallig heeft deze aannemer een sleutel van een onbewoond staande villa, gebouwd door De Bazel, en nu gapt hij daar elk oogenblik profieleringen, details en constructies en maakt er dan zelf nog wat bij en laat er wat af, alshet hem te duur voorkomt.

Men kan zich voorstellen, wat een „bouwstijl” daaruit weer ontstaat... maar de principaal weet dat niet, het laait hem ook koud, maar wat erger is: die „architect” krijgt weer werk, 't gaat toch zoo gemakkelijk, en geen mensch vraagt waar het vandaan komt. Welnu, zoo kan ik voortgaan en uw geheele blad vullen. Zoo, en soms nog een beetje erger, wordt er van ons schoone vak gemaakt een handel, ja, in zijn soort een vuilhandel.

De keuze van den architect is dus een zeer belangrijke zaak in 't algemeen en zeker wel in het bijzonder voor de Damebebauwing.

Moge het bouwend publiek eens meer belang gaan stellen in die schare van werkers, die niet zoo schreeuwerg aan den weg timmeren, of andere „hulpmiddelen” gebruiken, om hun „relaties” uit te breiden!

Verre ervan, dat ik zou willen gelooven, dat voortaan alleen de werken aan de knapsten zullen worden gegeven, bevreemd het me toch van het anders zoo voorzichtige en „zuinige” publiek, dat het zoovele moeite onderwerpt als diamantbeurs, crematorium, roeclubgebouw, Dam-bebauwing, enz., reeds heeft gegeven aan lieden, die noch practisch, noch aethetisch berekend zijn voor hun taak en persoonlijk ook nimmer nog maar een schijntje bewijs van het tegendeel hebben geleverd.

Amsterdam, Juli 1912.

PIT. J. HAMERS.

NEGENDE JAARVERSLAG DER RIJKSCOMMISSIE TOT HET OPMAKEN EN UITGEVEN VAN EEN INVENTARIS EN EENE BESCHRIJVING VAN DE NEDERLANDSCHE MONUMENTEN VAN GESCHIEDENIS EN KUNST. (1 Januari—31 December 1911)

Wederom mochten wij voor de leestafel een jaarverslag der Ned. Monumenten-commissie ontvangen. Aan dit leugig verslag, behandelende achtervolgenges: I. de voorlopige inventaris; II. de beschrijving en afbeelding der monumenten; III. verdere werkzaamheden) waaraan nog een tweede hoogst belangrijke rapporten als bijlagen I en II zijn toegevoegd, willen wij een en ander ontleenen. Over den stand der werkzaamheden kan dan allereerst het volgende worden medegedeeld:

1^e. De voorlopige inventaris der provincies Utrecht en Drente zijn gedrukt en uitgegeven.

2^e. De voorlopige inventaris van Zuid-Holland, bewerkt door Mr. Overvoorde, kon nog niet worden perspapar gemaakt, daar de Secretaris door andere werkzaamheden was in beslag genomen.

3^e. Met de voorlopige inventaris der provincies Gelderland en Overijssel werd geregeld voortgegaan. Thans ontbreken hiertaan nog slechts enkele gemeenten.

4^e. Het lid der Commissie, de heer Peters, bewerkte voor afsonderlijke publicatie een beschrijving der voornaamste monumenten in de provincie Groningen. Daar hiermede de meeste gegevens, noodig voor haren voorlopigen inventaris, zijn bijeengebracht, hoopt de Commissie dat thans ook den provincie spoedig gehoor werkzaam zal zijn.

5^e. De provincies Limburg en Zeeland zijn geleden bewerkt.

Het eerste stuk van de Geillustreerde beschrijving der monumenten, bewerkt door den Secretaris der Commissie, kwam gereed. Dit uit XVIII en 399 bladzijden bestaande deel, verlucht met 335 afbeeldingen, 3 kaarten en 33 historiestukplaten, behandelt de monumenten in de voormalige Provincie van Breda. Van de 700 exemplaren sterke oplage van dit boek, waarvan 600 op normaalpapier en 100 op kleurstofpapier, werden door Uwe Excellentie 550 stuks voor den verkoop bestemd en 150 ter beschikking der Commissie gelaten. Hoewel in overleg met den heer A. Oosthoek te Utrecht, am wens Uwe Excellentie het deliet had opgedragen, met de publicatie van het boek werd gewacht tot het begin van 1912, kost het der Commissie gepast voor reeds in dit jaarverslag betreffende date uitgave het volgende moeite te deden.

De totale kosten van het boek (druk, clichés, papier en inmaaien), hebben bedragen f 3183,71½, waarvan f 2220,42½ is gekwetst oft de gewone afdelingen der Commissie, terwijl voor het verschijnselende bodrag van f 2952,79 door Uwe Excellentie een extra-credit werd toegestaan, waarvoor de Commissie gaarne ook zo'deel plaatje aan Uwe Excellentie haren dank betuigt. Daar de Commissie van mening was, dat een zo groot mogelijk verbreding van dit boek onder het publiek dienstbaar zou kunnen zijn, om in brede kringen belangstelling voor de monumenten op te wekken en daardoor immers te bevorderen, heeft u aan Uwe Excellentie voorgesteld het voor den gescreven prijs van f 2,- verkrijgbaar te stellen. Het is daar hoogst aangenaam te kunnen mededelen, dat deze prijs ook indendau aan sic verspreiding is ten goede gekomen, daar het werk nog geen naam heeft en de uitgave reeds op weinige exemplaren na was uitverocht.

De Commissie heeft de tot hare beschikking gestelde exemplaren in de eerste plaats gekennt op het boek toe te wijzen aan de bestuurders van alle daarin beschreven gemeenten. Zij heeft dor, in een begrijpende circulaire, er op gewezen, dat zij niet behulp van dit boek genadekend kunnen nagaan of er bij voorgenomen bestrijding, verbouwing of afbraak van een oud gebouw, aanleiding bestaat daaraan kennt te geven aan Uwe Excellentie en vertrouw daarom, dat voor de Provincie van Breda de amtelijke inlichtingen dienst betrekende de monumenten thans behoorlijk verreerd mag worden geacht, daar geen gemeentebestuur in dit gebied zich bij datadighed nog kan verontschuldigen door onbekendheid met de historische of kunstwaarde van een oud gebouw. De Commissie heeft voorts exemplaren gezonden aan wetenschappelijke instellingen (musea, bibliotheeken), aan autoriteiten en particulieren, van wie zij hulp had ondervonden bij de bewerking van dit deel, aan lichamen, waartmede zij in ruitverkeer staat, een en ander volgens eene door Uwe Excellentie goedgekeurde distributielijst. Zij heeft thans nog een veertigtal exemplaren over, die voornamelijk bestemd zijn, om haar gelegenheid te geven ruitverkeer aan te gaan met de bestuurders van overeenkomstige buitenlandse publicaties.

De met de bewerking van dit eerste deel opgedane ervaring heeft de Commissie aanleiding gegeven tot enige aanvulling en wijziging in het Leidraad voor de Geillustreerde beschrijving der Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst.

In de eerste plaats achtte de Commissie het gewencht een formulering van het door de monumentenbeschrijving benoede doel in den Leidraad op te nemen. Vervolgens scheen het haar noodig duidelijk vast te stellen, dat de historische aantekeningen, welke van de monumentenbeschrijvingen worden toegevoegd, strikt beperkt dienen te blijven tot hetgeen voor de monumenten als zoodanig van belang is, en dat de beschrijvingen zelf zo'n beknopt mogelijk moeten zijn. Met het oog op een ander best de Commissie wijzigingen gebracht in de artikelen 1, 8, 10 en 13 van heten Leidraad.

Reeds vroeger was medegedeeld, dat als tweede stuk van de Geillustreerde beschrijving der monumenten een deel van Gelderland in bewerking was genomen, nl. de Tieler- en Hommelerwaard en het Land van Kallenburg. In verband hiermede zijn nog opgemeten Woeshuis te Kallenburg (plattegronden, doorsneden en details); Slot Loevestein in de gemeente Poederoos (plattegronden en doorsneden);

Dorpont te Poederoos;

Ned. Herv. kerk te Rijns (plattegrond, dwarsdoorsnede en detail); Lutherse kerk (voorm. St.-Ceciliakapel) te Tiel (plattegrond).

Voorde werden alle voor dit gebied noodige fotografische opnames gemaakt, zoodat het afbeeldingennateriaal thans volledig is en de bewerking van den tekst kan volgen.

Een aanvang werd gemaakt met het verzamelen van gegevens voor een derde deel, dat aan Maastricht en omstreken zal zijn gewijd.

Hierover zijn reeds enige fotografische opnamen gedaan, terwijl werden ongenomen:
Rooms-Katholieke kerk te St. Geertruid (plattegrond, lengte-drieënmeide, doopvont en detail);
Rooms-Katholieke kerk te Kaster (plattegrond);
St. Mathaskerk te Maastricht (plattegrond, doornesden en details);
Kapel van het voormalig klooster Nieuwenhof te Maastricht (plattegrond en details);
Walsche kerk te Maastricht (plattegrond).
Het aantal der gemaakte fotografische opnamen bedraagt 239.

Gedeputeerde Staten van Gelderland vroegen het advies der Commissie betreffende bij hen ingekomen subsidies-aanvragen voor de verplaatsing en wijziging van het murenwerk en de wapenborden van den toren der Grote kerk te Zaltbommel en van de herstelling der voormalige kloosterkerk te Harderwijk. De Commissie kon ten aanzien van beide gevallen verklaren, dat het ver eenen der subsidie haart gewenst voorkomt.
De Provinciale-konservator der Rijnprovincie, Prof. Dr. E. Renaud te Dordt, decideert aan de Commissie mede, dat uit de kerk te Xanten twee belangrijke zestiende-eeuwsche wandtafijten waren gestolen en verschukt haart dit in Nederland bekend te maken, daar hij vermoedde, dat zij naar hier waren overgebracht. Door plaatsing van een ingezonden stuk in 23 dagbladen heeft de Commissie aan dit verzoek voldaan. De tapeten zijn enigen tijd later door een antiquaire te Brussel teruggevonden.

Bij het in September in Salzburg gehouden congres voor monumentenzorg en Heimatschutz deed de Commissie zich vertegenwoordigen door den heer F. A. Hoefer. Een door diens opgesteld overzicht der handelingen van het congres is als Bijlage I aan het verslag toegevoegd.

Het lid der Commissie, Mr. Dr. J. C. Overvoorde, deed in 1910 en 1911 ene reis om een onderzoek in te stellen naar de monumenten van Nederlandse oorsprong, of ouder Nederlandse invloed moest staan, in de tegenwoordige en vroegere Nederlandse kolonies en bezittingen buiten Europa. Met grote erkentelijkheid ontving de Commissie van Mr. Overvoorde een voorlopig verslag van zijn belangrijke bevindingen, dat als Bijlage II wordt medegedeeld.

Evenals in 1910 heeft de Commissie ook dit jaar toegestaan, dat de done harant vroegene assistent, den heer A. van Rijnsdijk, te haren behoeve bewerkte aanvulling op haren kaartatalogus van tijdschrift-artikelen van Nederlandse monumenten door hem werd omgewerkt tot een supplement, bij zijn vervolg op Petit's Repertorium, en uitgegeven door den Ned. Oudheidkundigen Bond.

Verschillende malen werden aan belangstellenden inlichtingen over monumenten gegeven. Afdrucken van de fotografische opnamen der Commissie werden o.a. verstrekt aan Prof. Evers, Prof. Vogelsang en den heer Van der Kloot Metburg ten behoeve van hun onderwijs, onderscheidenlijk aan de Technische Hoogeschool, de Utrechtse Universiteit en de Academie te 's-Gravenhage. Voor een, door de Maatschappij van Bosscher Kunst te Amsterdam ingerichte tentoonstelling van duosparkjes kon de Commissie een belangrijke versameling foto's inzenden, en enige malen was zij ook in de gelegenheid uitgaven van dienst te zijn voor de illustratie van boeken. Voor dit laatste doel heeft zij huse foto's zeer gaarne in bruikleen, doch verlangt, dat bij de reproductie de herkomst vermeld wordt, om aldus meer inkenschap te geven aan hare versameling, die zij gaarne zo productief mogelijk moet maken. Zij heeft daarmen met groot leedwerken ervaren, dat de firma Schellama en Holkema het olsbaar achter een aantal haar kosteloos ter reproductie afgestane foto's soms enige vermelding der herkomst af te heiden in het Werkblad "Bauden".

Wordt voortgezet.

VAN ALLERLEI AARD.

DE VROUW 1813-1913.

Aan de tentoonstelling "De vrouw 1813-1913" zal een afdeling Beeldende Kunsten verbonden zijn. Daar toe heeft zich een subcommissie gevormd, bestaande uit de dames: Thérèse van Duyf-Schwarz, presidente; J. A. Schreve-Pijerman, vice-presidente; H. W. J. Schaap-Van der Pol, secretaris; Villa "Nova", 's-Gravenvoort, Agneta Gys-

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, CORN. SCHUYSTRAT 30, AMSTERDAM; Voor het plaatwerk "De Architect" en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, "Parkzicht", Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad "Architectura": in Nederland f 1.90 per kwartaal; buiten Nederland f 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad "Architectura": 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het organo wordt wekelijks frank toegestonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f 12.—, voor kunstlevende leden f 10.—, voor buitenleden f 7.50 en voor aspirantleden f 5.—. Donateurs zijn zij die minstens f 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad "Architectura" en het plaatwerk "De Architect".

Voor alles betreffende de verzending van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgever.

ARCHITECTURA ORGAAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE
AMSTERDAM. JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUIM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ v.h. GEBR. BINGER, WARMoesstraat 1746, AMSTERDAM.

KRONIEK: CUYPERS, BERLAGE, DE BAZEL.

Een ijverig medewerker van de „N. Rott. Courant“ kwam op het idee eens een praatje uit te lokken met Dr. P. J. H. Cuypers. Dit is op zichzelf, het aangename van zoon' bezoek aan een gesprek met een groot man, waarvoor ieder graag een warme dag zou offeren, buiten rekening gelaten, een onschuldige zaak. Bovendien kon zij in den komkommerijd voor den journalistieken jager vruchtbare zijn. Dit bezoek en de vriendelijke ontvangst misgunnen wij den heer Brusse niet, evenmin de dosis wijsheid welke hij heeft kunnen putten uit den bron, waarnaar te zoeken hij zich getroostte ondanks de heerschende en veler energie doodende temperatuur. Of hij echter goed deed de opgedane wijsheid te exploiteren zoals dit is geschied in de 2 x 5 kolommen „Onder de Menschen“: . . . Wij zouden hier 3 vraagtekens willen plantsen en den heer Brusse in gemoeide den raad geven zich voortaan maar geen offers te getroosten en het exploiteren op zoodanige wijze na te laten, of... andere sujetten op te sporen voor zijne experimenten.

Met dat al de „N. Rott. Ct.“ vulde zijn 10 kolommen, gevolgd door nog 5 die aan De Bazel te danken zijn. Hoe weinig sympathie ons, achterna beschouwd, het geval geworden is, kan het zijn nu hebben het relaas door te loopen. We weten reeds dat Dr. Cuypers zich vierkant tegen een herhaalden aanspraak aan het Rijks-Museum verklaard heeft, en dit den Gemeenteraad geschreven heeft, daarbij voorstellende om op een stuk grond achter het Rijks-Museum een nieuw Museum te bouwen om dit voor de verzameling van den heer Drucker en andere moderne schilderijen te bestemmen.

Daarna ging 't over den ouden tijd, vervolgens over den tegenwoordigen en kwam natuurlijk ook Berlage ter sprake.

Natuurlijk wie spreekt niet over Berlage en waar bespreekt men hem niet?

„En inderdaad op 't hooren van dezen naam (wij citeren) verstrakte Dr. Cuypers' gezicht, en er kwam 'n wrevelige tinteling in zijn oogen:

„Berlage? . . . Berlage is op één punt mis; hij wil nieuwe vormen vinden! En dat gaat niet aan. Vormen zijn er: buiten ons en onafhankelijk van ons in 't heelal: de cirkel, de rechthoek, de parallel. En er zou alléén van nieuwe vormen spreken kunnen wezen, als er andere materialen in de wereld kwamen, die nieuwe eischen stelden, en waaraan de bestaande vormen niet meer

voldeden. Doch zolang dit niet het geval is, is het begrip nieuwe vormen onzin. Berlage heeft 't geprobeerd

in zijn Beurs, door op andere manier massa's op te stapelen dan de innerlijke constructie aangeeft...

„— De taak van de architectuur is: beschutten; met materialen die voldoen aan de behoefté, in goede, ware en schoone vormen....

Maar Berlage zoekt te veel naar andere vormen dan de bestaande. Leeraart hij niet: het Christendom bestaat niet meer; het Christendom verafschuwt het lichaam en zorgde slechts voor het toekomstig heil van de menschen? — Maar wij, modernen, zullen nu eens alleen voor het lichaam gaan zorgen: — Zijn huis zonder naad, dat de microben binnensluit, is toch een aberratie, die al te ver gaat. — Alsof alleen de microben het leven verkorten.

Maar men moet de architectuur niet in nieuwe vormen willen dwingen, zoals Berlage doet door zijn grote vierkante massa's, die niet het gevolg van de constructie zijn, omdat ze niet logisch voortkomen uit het inhewende. — van het Beursgebouw bijvoorbeeld. Die bonken steen aan den ingang, — om iets te noemen, — zijn toch niet noodig tot ondersteuning van de trap? — Neen, hij wil alleen maar anders bouwen dan anderen... En zeer zeker, alle ornament moet gevolg van de constructie wezen; — er werden en worden nog vaak te veel ornamenten aangebracht, waar ze niet noodig zijn. Doch daaraan ontkomt men toch niet door eenvoudig maar één bonk steen te maken, en dan nog weer zware bonken er boven op te stapelen..."

Wij wenschen hierover niet in beschouwing te brengen. Met betrekking tot wat Berlage's Beurs raakt, herinneren wij de „N. Rott. Courant“ alleen aan hetgeen dit blad in Mei 1903 als Dr. Cuypers' oordeel publiceerde en waarin o.m. de volgende zinnen voorkomen:

„Het is de groote verdienste van den bouwmeester, dat hij niet alleen voldaan heeft aan de menigvuldige eischen, welke gesteld zijn, maar ook dat hij daaraan op zoodoende, doelmatige en praktische wijze heeft voldaan. De samenstelling van het plan is duidelijk, de toegangen zijn ruim, evenals de trappen, welke ook gemakkelijk en op de meest doelmatige wijze zijn ontworpen. Overal is overvloed van licht en lucht. Berlage heeft zich trouw gehouden aan de ware beginselen, die den ernstigen bouwmeester in zijn kunst moeten binden, ten eerste met nauwgezetheid en zo volkomen mogelijk de behoefté te vervullen, waaraan moet worden voldaan, ten tweede gebruik te maken van die materialen, welke het meest geschikt voorkomen.

„men, om het doel te bereiken, dat men zich voorstelt en den vorm aan deze te geven, welken zij door hun aard, hoedanigheid en eigenschappen vereischen, in overeenstemming met de wetten der statica en de eischen der duurzaamheid; terwijl er op sommige punten wellicht te weinig rekening is gehouden met de wetten der esthetica.

Met kennis van zaken heeft hij de eenvoudigste vormen gekozen, in overeenstemming met de functien, voor elk voorwerp aan de structuur eingen. Duidelijk spreken de eenvoudige monolithen, die de breede bogen der galerijen dragen. De wanden der hallen, in zuiver gevormden baksteen met zorg opgemetseld en regelmatig gevoegd, zijn in volkommen overeenkomst met de bestemming van het gebouw, waarin dagelijks duizende menschen zich bewegen. De toegangen en deuren, eenvoudig van constructie, zijn voorzien van steenen kozijnen, die bestand zijn tegen de onophoudelijke bewegingen der bezoekers; de trappen met haar afsluitingen van graniet zullen eeuwen trotseeren, ondanks de duizenden die er over, op en af loopen.

Door de keuze einer eenvoudige structuur en doelmatige, oordeelkundig duurzame bouwstoffen heeft de bouwmeester een kenmerk van distinctie aan zijn werk gegeven.

Wij eischen van den heer Brusse niet dat hij alles zoude weten wat zijn blad gedurende tien jaren of langer publiceerde. Waar 't echter een zoo belangrijke zaak geldt had hij zich nog wel eens mogen bedenken alvorens de „Onder de Menschen“ feuillets in den bekenden vorm de wereld in te zenden; te meer waar hij daartegen van bevoegde zijde gewaarschuwd werd. Blijkbaar heeft de schrijver zich geen rekenschap gegeven van de gevolgen die er de niet-te-keeren nasleep van worden en geworden zijn. Aangenomen dat de journalist daarvoor onverschillig is en er wellicht behagen in schept veel, en voor vele longen niet te verwerken, stof op te jagen, dan nog diende hij te bedenken dat behalve het gezag van engrootbladnog andere, en niet minder zwaar wegende, belangen te schaden zijn door de wereldkundigheid van bepaalde gezegden van gezaghebbende zijde.

Na publicatie van het gesprek met Dr. Cuypers is de interviewende jager opnieuw uitgetogen. Hij stootte echter 'n snuffelende neus. Berlage liet zich niet verschalken en . . . zweeg. Beter had hij zeker niet kunnen doen.

Daarna probeerde hij 't met De Basel. Deze bleek gevilliger, „hoevel overstelpet met werk, was de heer De Basel aanstands bereid om de philippica van den nestor tegenover zijn jongeren kunstbroeder zin na zin rustig na te gaan.“

Indien de heer Brusse meer en beter dit rustig nagaan gevuld had en aanstands zijn aanteekeningen nauwkeuriger gemaakt, dan zou ongetwijfeld het resultaat van deze samensprekking heel wat vruchtbaarder geweest zijn. Het relaas draagt er de onmiskenbare sporen van dat of sommige zinnen besnoeid zijn, waardoor deze hun kracht en beteekenis voor een groot deel verloren, of dat sommige aannullende, en tot andere noodzakelijk behoorende, gezegden eenvoudig zijn weg gelaten, of dat de spreker op sommige punten totaal niet begrepen is. Hoe 't zij, de verhandeling bevat zeer belangwekkende passages ondanks kennelijke hiaten.

Allereerst sprak hij er zijn verwondering over uit, dat Dr. Cuypers zich hier zoo volkomen als tegenvoeter van Berlage openbaart, en wel absoluut zonder waardeering, waar Berlage toch wezenlijk een deel der be-

ginse van Cuypers en van Viollet-le-Duc voortstaat: het vormrationalisme namelijk, wat hij ook eerlijk tracht door te voeren en te verwezenlijken. Inderdaad onbegrijpelijk is die totale afwezigheid van waardeering, omdat ieder deskundige dit pogen bij Berlage zien moet, en het toch ook aan Cuypers niet kan ontgaan. In zekerent sin staat Berlage immers op de schouders van Cuypers; gaat hij zoó sterk strevend door in een deel van Cuypers' beginselen, — zij 't op eigen wijs, wat natuurlijk zijn recht is!

Daarom moet een dergelijke uitspraak verwarring wekken in de hoofden van de leken: zoó'n onvoorwaardelijk misprijsen van dit streven, terwijl er indemand verwantschap bestaat! En omdat de klare begrippe omrent de bouwkunst bij het gros van het couranten-lezend publiek nog zoo weinig ontwikkeld zijn, schijnt een dergelijke philippica verkeerd, temeer door het grote gezag van Cuypers' naam.

Hier deelt dus De Basel ons inzicht waar wij beweerd hebben dat 't schaden kan sommige gezegden van gezaghebbende zijde bij 't grote publiek wereldkundig te maken.

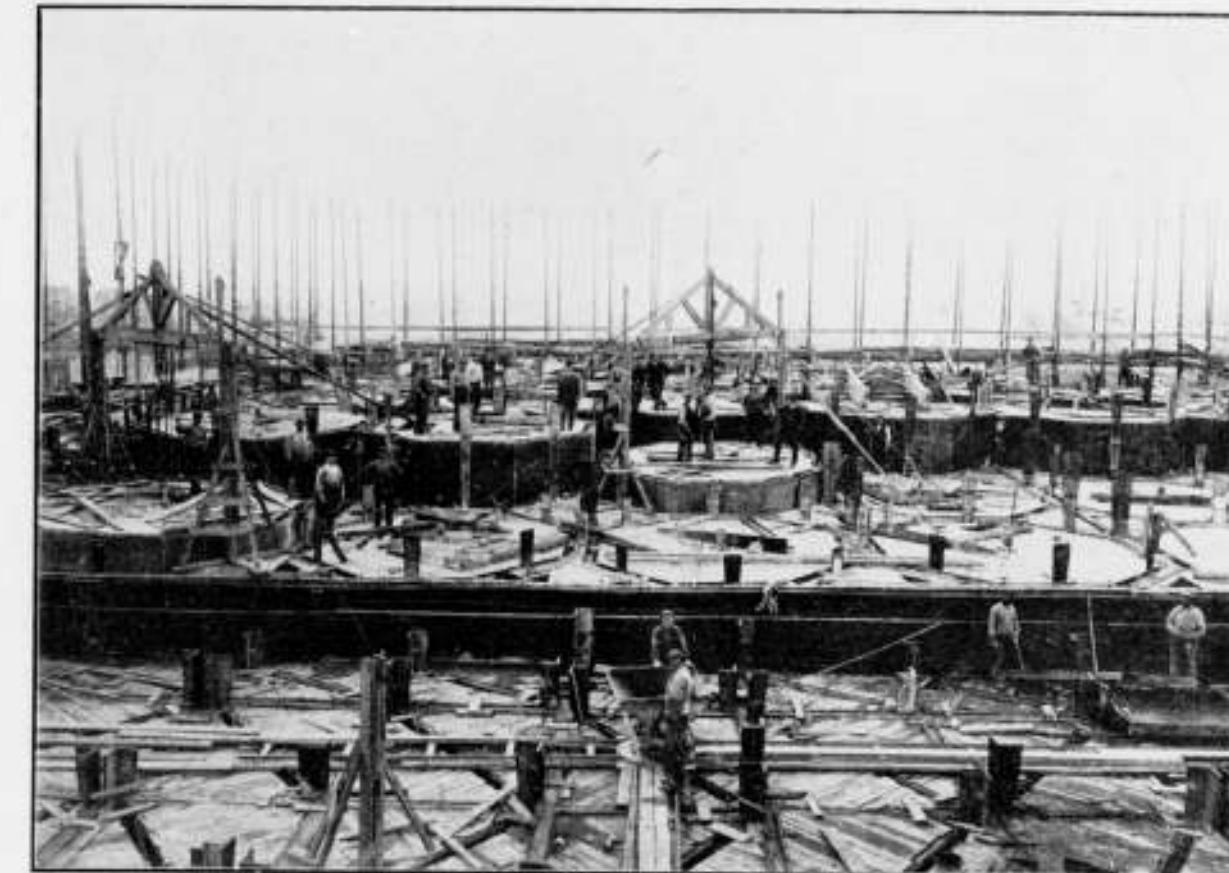
Ontegenzeggelijk heeft het oordeel van dr. Cuypers een heel menschenleven lang recht gehad op gezag. Ik voor mij heb altijd een enorme bewondering voor dezen genialen bouwmeester gehad. In de jaren, dat ik bij hem werkte, heeft voor mij het licht geschenen over alle mogelijkheden van het vak; is voor 't eerst het hele veld der architectuur voor mij opengeslagen. Zijn weldadige inspiratie, zijn opwekkende leiding, omdat hij met volle toewijding leefde in de dingen, als het scheppende genie, dat een ieder die met en onder hem werkte, bezieldde! En altijd kwam er wat nieuws uit zijn verbeelding voort, altijd was hij aanstonds in de plannen in, doordrong hij ze met zijn geest, zonder rusten. Dit waarlijk volkomen kunstvermogen en alzijdig meesterschap over het vak maakt het begrijpelijk dat dr. Cuypers zich sterk stoot aan arbeid, waarin de vorm eenzijdig of onvolkomen doorwerk is. Het geeft hem volle recht van critiek, en maakt het verklaarbaar waarne hij zich spontaan eens heftig uitlaat.

— Verklaarbaar, dat Cuypers, met zijn heel anderen aard, wel eens optort tegen Berlage's manier van doen. Cuypers, in zijn volledig vermogen, én met zijn stagen wil, om den vorm tot 't uiterste door te voeren;

— wat Berlage eigenlijk niet doet. Die laait 't zitten, maakt een vorm niet af, hetzij opzettelijk of niet. Waar Berlage zich al tevreden stelt met een vierkanten steen, wanneer hij daarin de krachtsuitdrukking ziet die hij nodig heeft, zal Cuypers er een profiel in hakken, soms ook als het de krachtsuitdrukking schaadt. Maar zoo wekt Berlage wel eens den indruk van gauwer tevreden te wezen, een enkele muil zelfs met den schijn van het massale, en van, zonder zekerheid op het papier, met het bouwen nog wel eens te experimenteren.

Hij wil zich vooral laten leiden door maatschappelijke tendensen. Hij vindt dat het ver doorgevoerde detailleeren niet meer past in onzen tijd, die er een is van business, van practischen zin, waarom een gebouw ook niet duur mag wezen. Maar, afgescheiden nog van de vraag of de bouwkunstenaar door het praktische streven van zijn tijd alleen geleid en beheerscht mag worden, wil 't mij voorkomen, dat onze generatie toch ook te geraffineerd is, om met onvolkomen vormen genoegen te nemen, die zeker modern-kunstgevoelige mensen niet kunnen bevredigen.

Doch voorzeker is 't een onomstotelijke waarheid, dat

Graansilo te Rotterdam. Maashaven Z. Z.
De afbeelding toont het verstelbare verplaatsbare model, die ieder 3000 KG. weegt.

de ruwe, onvoltooide maar juist gevoelde vorm beter is dan een vorm, die, hoewel voltooid, niet het eigenlijk passende kleed is voor het wezen dat functioneert, zoals er toch maar al te veel worden gemaakt. — En zoo ziet ge, dat deze kwestie er ten dele een is van verschil in kunstinzicht.

Maar met dit al is het niet juist om zich door verschil in kunstinzicht te laten verleiden tot een algemeen oordeel over het werk van een vakgenoot, zoals Dr. Cuypers nu ten opzichte van Berlage heeft gedaan. Dan wordt zoó'n oordeel zeer eenzijdig, waardoor er van zijn gezag op mensen zonder zelfstandig inzicht dus ook een eenzijdige suggestie uitgaat.

De groote vraag, waarmede dit geval te maken heeft, betrifft de taak van den bouwmeester. Dr. Cuypers zegt zelf — waar ieder kunstenaar immers van overtuigd is — dat de toornlgang in de bouwkunst natuurlijk geenszins is uitgesloten. Maar dan is ook uitgemaakt, dat de bouwkunstenaar scheppend optreedt, dat wil zeggen verandering en nieuwe vormen brengen kan. En dan moeten andere kunstinzichten ook aanvaard en gewaardeerd worden, wil men het verwijf van absolute ontgaan.

Er gaat inderdaad van Dr. Cuypers een streven uit om zijn inzichten blijvend te maken. En dat is te bedenken, omdat vooral ook autoriteiten zich zoo gauwe door zijn gezag laten leiden. En na zijn zoo onomwonden uiting tegen het streven van Berlage, zou men daaruit te licht concluderen dat hij de geheele jonge

beweging in de bouwkunst niet goed gezind is, wat juist door zijn invloed op officiële bouwmeesters en andere desbetreffende ambtenaren in allerlei openbare diensten, wel eens als een rem kan werken. Te meer omdat lieden zonder eigen scheppingsvermogen en uitshuidend in zekere richting gedreven, uit den aard in hun beperktheid tot oude vormen gekant zijn tegen het ernstige werk der oorspronkelijke kunstenaars en hun nieuwe vormen. Wat te bezwaarder wordt indien de bezielende meester op hoogte leeftijd deze volgelingen niet meer met vastheid kan leiden. —

Waar Dr. Cuypers nu in uw interview begint te spreken over „vormen“, die er *zijn* buiten ons en onafhankelijk van ons in 't heelal, zegt hij een onomstotelijke waarheid; — doch daaraan twijfelt immers geen enkele architect, en mij dunkt ook Berlage niet. Hij doelt hier, in deze blijkbaar hogere gestemdeheid, op de ideële grondvormen, op het wezen der bouwwerken, op de ziel in het lichaam. En *alle bouwkunstenaars* zijn het er over eens, dat in deze wiskundige grondvormen geen nieuws is te vinden.

Maar de onderscheiden elementen in de bouwkunst zijn: de ideële grondvormen of wel het wezen; — vervolgens de lichaamlijke vormen, — en ten derde het kleed, omdat vooral ook autoriteiten zich zoo gauwe door zijn gezag laten leiden. En na zijn zoo onomwonden uiting tegen het streven van Berlage, zou men daaruit te licht concluderen dat hij de geheele jonge

Graansilo te Rotterdam. Maashaven Z.Z. Zullen op den beganeen grond met onderaanzicht der silo-trichters van de 300 tons-silo's een te lere zul in berekend op een last van 600.000 K.G.

tegen door zijn voorbehoud voor mogelijke nieuwe bouwstoffen; bijvoorbeeld: het gewapend beton! En ten slotte, in betrekking tot het derde element, het kleed om het lichaam: — wat zou er voor den kunstenaar overblijven; wanneer het niet zijn taak was om hier altijd weer nieuwe vormen te zoeken, dat wil zeggen: om te scheppen? Inderdaad, alle bouwmeesters werken met een zekere materie, doch de kunstenaars streven daarbij naar aldoor nieuwe rangschikking en karakterbeelding. En waardoor — wanneer in dezen zin het begrip nieuwe vormen zou zijn uitgesloten — waardoor zijn dan telkens de nieuwe historische vormen elkander opgevolgd? Zou dat dan nu niet meer mogen? Zouden dan nu alle wonderen voor goed de wereld uit zijn? Maar daarom kan Dr. Cuypers dit, bij nader inzien, zoo

ook niet bedoelen. Hij erkent immers in hetzelfde verband de mogelijkheid van vooruitgang: hij zegt: we bouwen nu heel anders; — mijn gebouwen zijn allemaal quiders, allemaal oorspronkelijk. — wat volkomen juist is. Hij toont zich daarin voorval den bouwmeester, al mag er dan, ten gevolge van overmaat van werk, in het kleed jammer genoeg wel gecopieerd wezen. Maar in al deze uitspraken ligt dan toch de innerlijke erkenning, dat het wel mogelijk is om nieuwe vormen te vinden! Dat het niet mis is van Berlage, om daarnaar te zoeken. En het gaat niet aan, om dan maar misprijzend te zeggen; hij wil alleen maar anders bouwend dan anderen. Het is een kwestie van kunstvermogen, van kunnen of niet, van tevreden zijn met den schijn of met het wezen. Ik herhaal: van dergelijke verwarringe uitspraken kan

een suggestie uitgaan, die tot verkeerde gevolgtrekkingen leidt bij mensen die deze onderscheidingen niet kunnen maken. En dat is een gevarenlijke tendens in ons stadium van den tijd, waarin de bouwkunst wel eens onder gemakzucht lijdt. Niet zeer sterk-willende architecten zouden er de conclusie uit kunnen trekken: „nieuwe vormen zijn toch niet te vinden, dus nu behoeven wij niet meer te pogen”, — waarbij zij de armen laten zakken. Het zou kunnen worden een premie op de onmacht, een stijven in het ongelooft van de mensen. Terwijl het publiek, dat hout bouwen, wel degelijk moet voeren is naar het nieuwe en het schoone, wanneer de architecten het maar maken en het goed doen. Inderdaad, dan nemen hun principalen 't wel aan. — Als het voortdurende haasten waarlijk een bezwaar, want voor het rijpen van de vruchten is tijd noodig. Maar dan moet men ook niet te grif toegeven aan de moderne tendensen, waartegenover Berlage wel eens wat zwak staat. Er is geen haast, dat kan niet; een kunstenaar moet geen onripe vruchten willen plukken; daar moet hij met al zijn krachten tegen in gaan.

En wat nu aangaat Berlage's theorieën omtrent het Christendom en de nieuwe roeping der architectuur, zoals hij die in zijn boeken uiteenzet. — De interpretatie daarvan door dr. Cuypers lijkt voorwaar op een parodie. Maar hiertegenover kan uiteraard niemand beter dan Berlage zelf zijn bedoelingen uiteenzetten. Met dit al is de geprikkeldheid van dr. Cuypers tegen veel van wat er nieuwe vormen worden genoemd niet onverklaarbaar, — dat wil zeggen: in algemeen zin. Want inderdaad heeft een categorie van jongeren een verwilderding vertoond in hun gebouwen, waaraan een bouwmeester als hij zich moet ergeren. Daar was een zekere negatie in ere van: „er bestaat niets, wij hebben met 't verleden niets te maken, en wij scheppen dus maar in 's Blaue hinein.” Een wanbegrip — veelal gevolg van onkunde en onmacht, van een gefilosofeer in de ruimte, alsof er niet wel degelijk principes bestaan om op te bouwen, en niet wel degelijk vaste normen. Om 't populair te verklaren: alsof men vrij zou wezen om een keldervenster in het dak te zetten, en een kerktoren als een kroeg!

Maar het is alweer een vergissing om die geprikkeldheid te uiten aan het adres van Berlage. — al zou er zijn na te gaan of een voorganger niet zekere verantwoordelijkheid is aan te rekenen voor de slechte werken van zijn navolgers. Doch in ieder geval: serieuze mensen ontgroeten toch aan die verwilderding, en zij hebben ontegenzeggelijk het terrein gewonnen.

De geometrie of Cuypers, als eeuwig bouwkundig beginsel, is toch ook reeds lang door Berlage aanvaard, wiens leer van het impressionisme indertijd ook mij te genover hem heeft gesteld.

Maar de geheele verklaring van Cuypers' uitval ligt toch mijns inziens — naai ik reeds zei — in een slechts gradueel verschil van kunstzinricht, Cuypers, met den wil om den vorm zoo ver mogelijk door te voeren, tot volkomen ontbloeting: het lichaam, het kleed met de versiering, harmonisch aan elkaar ontgroeid; met het vermogen om dien wil te verwezenlijken, waar door hij dan ook zoö'n groot bouwmeester is! Want de lichaamlike vorm van zijn bouwwerken beantwoordt altijd aan 't wezen. Maar . . . bij zijn aankleeden gebruikt hij veel afgedragen plunjie. Terwijl Berlage, met denzelfden wil, nog niet tot de volkomen vormgeving gekomen is. Doch hoe het zij: Dr. Cuypers' theorieën hebben voor de jongeren, en óók voor Berlage, — die zijn bewondering voor den grooten bouwmeester zelfs nog eens on-

omwonden heeft uitgesproken in de Nieuwe Gids — wijdere verscieten, verdere inzichten geopend, waar hij zelf, hoewel voortgaande in eigen lijn nu langzamer hand van hen verwijderd is komen staan in 't verloop van zijn lange leven.

Aldus De Bazel. A bon entendeur! Wij hebben voorts hieraan niets toe te voegen; doch gaan nog even terug naar het onderhoud met Dr. Cuypers.

„Maar met dit al” — aldus de heer Brusse tot Dr. Cuypers — „deelt u toch zeker wel de opvatting van zoö veel kunstenaars en van die menigte intellectueelen, die het ernstig betreuren, dat een voorganger als Berlage in Rotterdam opzettelijk is uitgesloten van het meedingen in den prijskamp voor het nieuwe stadhuis . . .

„Betreuren?” — betreuren: Die petitie van architecten „was ridicul!” Het betreft hier een particuliere zaak van de gemeente Rotterdam, die door den Raad breed is opgevat. Heel breed. En B. en W., met de voorbereiding van de uitvoering belast, hebben enige architecten genomen, om mee de deelnemers aan de prijsvraag te kiezen. — Gaat 't nu aan te vragen: waarom hebt ge dien en dien niet genoegd? Met welk recht spreken die onderteekenaars van het petitionnement zoö als zij dat doen? Wie zijn het, die aan Berlage 't diploma van den eersten bouwmeester van Nederland uitreiken? — De burgemeester heeft daarop dan ook uitstekend en afdoend geantwoord in den Raad.

Is het niet of men Dr. Cuypers *hoort* spreken? Aldus „Het Groene Weekblad” van 21 Juli 11. Ziedaar immers den toon waarop iemand zich uit, die zoö'n beetje voor de vuist wegpraat. Als een man in vollen ernst het hier behandelde onder de oogen ziet bedenkt hij immers: „1°, dat de bouw van het vijf miljoenen-raadhuis niet is zoowaar een „particuliere” zaak van de gemeente Rotterdam, en in elk geval geen „particuliere” zaak van den Gemeenteraad of van B. en W. van Rotterdam; „2°, dat B. en W. „breed” kunnen zijn in hun opvatting! maar *klein* zijn gebleken hun middelen; de achterde-mousche voorstelling van het advies van de jury, hier gebrandmerkt; „3°, dat het „recht” om bij petitie te vragen een groot architect de *gelegenheid* te geven, met wel tien anderen (!) de beste (of de slechtste) ontwerper te blijken, toch boven twijfel verheven is; „4°, dat niemand aan Berlage „het diploma van den eersten bouwmeester van Nederland” heeft uitgereikt, of heeft willen uitreiken; „5°, dat de burgemeester niet alleen niet afdoende heeft geantwoord, maar heeft geantwoord zonder te antwoorden en met een slinksigheidje en een brutaliteitje zijn burgemeesterlijke vege lijd heeft gered.”

Tal van stemmen zijn sedert opgegaan, tal van meningenvervolgigd. Zuivere als resultaat van objectieve beschouwing, minder zuivere met zekere tendensen. Vooral deze laatste zijn het die met nadruk wijzen op het kwaad dat uitgaat van publicaties die dit nooit hadden moeten worden.

PRIJSVRAAG VOOR EEN AANPLAKBILJET VOOR DE TENTOONSTELLING „DE VROUW 1813—1913”

Van het Bestuur van de Tentoonstelling „De vrouw 1813—1913” ontvingen wij onderstaand prijsvraag programma dat wij — hoewel speciaal voor dames bestemd — toch gaarne een plaats in ons blad afstaan. Het luidt:

„De mededinging is uitsluitend opengesteld voor Nederlandsche Vrouwen. Het biljet moet 120 bij 80 c.m. groot zijn, marge medegerekend. Deze maten kunnen zoowel

in de hoogte als in de breedte genomen worden, Desnoods kan een speling van 10 cm. boven en onder elk dezer maten worden toegestaan. Het zal lithografisch in twee kleuren behalve de papierkleur, door de eerste prijs-winster moeten worden uitgevoerd.

Het biljet moet den volgenden teksten bevatten:

Tentoonstelling „De vrouw 1813—1913” van 1 Mei tot 15 September 1913 op „Meerhuizen” Amsteldijk, Amsterdam.

De ontwerpen voor dit biljet moeten op ware grootte in twee kleuren, behalve de papierkleur, worden uitgevoerd. Nadat de Jury haar voorloopige uitspraak heeft gedaan zal de inzendster van het eveneens voorloopig voor de uitvoering bestemde biljet, verplicht zijn een fragment van haar ontwerp, naar keuze van de Jury, op steen te brengen en te doen afdrukken, om hare bekendheid met de lithografische techniek te bewijzen. Ieder onderwerp moet voorzien zijn van een motto en een begeleidend verzeegd schrijven dragende hetzelfde motto en bevattende naam en adres van de vervaardiger.

Op de buitenzijde van de enveloppe moet tevens een correspondentieadres vermeld zijn. De ontwerpen moeten voor den 1sten October a.s. franco worden toegestonden aan het Secretariaat Damrak 28—30 Amsterdam. De ingezonden ontwerpen, uitgezonderd dat, ‘t welk met den eersten prijs bekroond en voor uitvoering aangewezen wordt, blijven eigendom van de inzendsters. Het Bestuur behoudt zich het recht voor alle ontwerpen twee keer te exposeren: den eersten keer, onmiddellijk na het verschijnen van het Jury rapport, den tweeden keer op de Tentoonstelling „De vrouw 1813—1913”. Als eerste prijs wordt uitgekoeld de som van f 250.— als tweede prijs f 100. Bovendien zal de prijs-winster f 100. ontvangen voor het op steen brengen van het biljet.

De Jury behoudt zich het recht voor, zoo geen der ingezonden ontwerpen haar voor uitvoering geschikt voorkomt de eerste prijs niet toe te kennen. Het biljet moet acht weken na ontvangst van de opdracht voor den druk gereed zijn.

De Jury zal bestaan uit de Dames en Heeren:

Mevr. Thérèse van Duyl Schwartz, Mej. Nelly Bodenheim, Mej. Marg. Verwey, Mevr. Baanders Fockema, de heeren Nijhoff en Roland Holst, Dr. Mia Boissevain. Het verslag van het voorloopig Comité waarin het doel van de Tentoonstelling nader omschreven is, is te verkrijgen aan het Secretariaat Damrak 28—30; alwaar tevens meerdere exemplaren van deze voorwaarden verkrijgbaar zijn.

Het Dagelijksch Bestuur:

Mevr. Dr. MIA BOISSEVAIN, Presidente,
Mevr. W. ASSER THORBECKE, Vice Presidente.
Mevr. J. E. v. BUEREX-HUYs, 1ste Secretaresse.
Mevr. R. MANUS, 2de Secretaresse.
Mevr. J. P. ODVAK-WOUTERS, Penningmeesteres.
Mevr. Dr. G. DOCTERSV. LEEUWEN-V. MAARSEVEEN.
Mevr. J. P. WESSELINK-VAN ROSSUM.

DE AANBOUW VAN HET RIJKSMUSEUM.

Verleden week plaatsen wij een berichtje weergevende de mening der Comm. v. Bijstand.

Een later bericht nu meldt dat B. en W. van Amsterdam zich vereenigd hebben met de mening van de meerderheid der Commissie van Bijstand en den Raad in dien zin

Niettemin erkennen B. en W. dat de raad voor een zeer lastige beslissing wordt gesteld, te meer, waar Dr. Cuypers, door hen naar zijn mening gevraagd, bij brief van 26 April j.l. zegt, de verantwoordelijkheid voor den uitbouw overeenkomstig zijn eigen plannen, geheel te moeten laten aan hen, die zulks wenschen en bevelen.

* * *

Het voorstel van B. en W. om aan den Staat vergunning te verleenen tot het vergroten van den aanbouw van het Rijksmuseum, waarin de schenking Drucker is ondergebracht.

Ten einde de groote belangen bij de ten deze te nemen beslissing betrokken, volledig in het licht te stellen, brennen B. en W. het volgende in herinnering:

Nadat in 1903 door den heer en mevrouw Drucker aan den Staat der Nederlanden ter plaatsing in het Rijksmuseum een hoogst belangrijke verzameling schilderijen in bruikleen was afgestaan, werd door hen in 1909 een waardevolle verzameling schilderijen en aquarellen van de besten der hedendaagsche Nederlandse kunstenaars aan den Staat geschenkt gegeven. Deze verzameling is ondergebracht in de met vergunning van het gemeentebestuur gebouwde Drucker-zalen.

Eveneens werd daarin plaats gevonden voor de verzameling Israëls, die in Mei desjaars door den heer en mevrouw Drucker aan het rijksmuseum geschenkt gegeven. Bij de mededeeling van die schenking sprak de heer Drucker het vertrouwen uit, dat verdere uitbouw van de Drucker-zalen van het Rijksmuseum, volgens de daarvoor door den architect dr. Cuypers ontworpen plannen, zou plaats hebben, opdat het hem mogelijk zou worden gemaakt nog meerdere schenkingen aan het rijk te doen. Het is B. en W. gebleken, dat de heer en mevrouw Drucker inderdaad het voldoen aan deze toezegging afhankelijk stellen van de vergroting van den bestaanden Drucker-uitbouw en dat zij bezwaar maken tegen andere oplossingen, zoals deze door onderscheiden vereenigingen en kunstenaars zijn aan de hand gedaan. De redenen, die de schenkers tot het innemen van dit standpunt leiden, zijn vele, doch de voornaamste is deze, dat zij de door hen geschonken en nog te schenken verzamelingen deel wenschen te zien uitmaken van aansluitende verzamelingen in het Rijksmuseum en dat, waar bij den bestaenden uitbouw een verlichting van de zalen werd verkregen, als in geen ander museum wordt aangetroffen, zij prijs stellen op zalen met een zelfde verlichting, aan welken wensch, bij uitvoering van het plan van dr. Cuypers, zal worden voldaan.

Kan derhalve aan de wenschen van den heer Drucker tegemoet worden gekomen en daartoe aan den Minister van binnengeschiedenis de gevraagde toestemming worden verleend, dan wordt voorkomen, dat wellicht een zeer belangrijke kunstverzameling voor ons land, althans voor Amsterdam, verloren gaat; hiertegenover staat dan echter, dat, naar veler oordeel, het Rijksmuseum weder iets van zijn schoonheid zal inboeten.

Het college van B. en W. vrees echter niet, dat door de voorgenomen vergroting van den bijbouw het uiterlijk aanzien van het museum in die mate lijden zal, als door velen wordt gemeend. Zoals toch uit een overgelegde tekening blijkt, zal van den bijbouw niets te zien zijn, wanneer men het gebouw nadert van het noorden, het westen of het oosten. Alleen van de zuidzijde en dan nog enkel indien men gaat in de richting van den doorgang onder het museum, zal een gedeelte van den achtergevel iets later in het gezicht komen, dan thans het geval is. Dat gedeelte is echter reeds thans grootdeels aan het gezicht onttrokken door boom en beplanting.

Niettemin erkennen B. en W. dat de raad voor een zeer lastige beslissing wordt gesteld, te meer, waar Dr. Cuypers, door hen naar zijn mening gevraagd, bij brief van 26 April j.l. zegt, de verantwoordelijkheid voor den uitbouw overeenkomstig zijn eigen plannen, geheel te moeten laten aan hen, die zulks wenschen en bevelen.

wederwaardigheden, waaraan wij, door plaatsgebrek daartoe genoodzaakt, slechts enkele aanteekeningen kunnen overslaan, t. w.:

BLIJFMALSEN. De toren der Ned. Hervormde kerk had vroeger een lage spits in den vorm einer vierzijdige piramide met licht ingebogen dakkapellen, van fraai silhouet. Toen deze spits in 1910 vernieuwing behoefde, heeft men niet den ouden vorm aangehouden, doch het metenselv van den toren van weinig verhoogd en daarop een van vier- tot achtkant ingesnoerde spits geplaatst, hoger dan de oude. Een eigenaardigheid van den ouden toren, te opmerkelijk omdat dezelfde lage spitsvorm bij verschillende torens in den oostrek voorkomt in das typisch voor deze streek schijnt te zijn, ging op deze wijze verloren. Hadde het gemeentebestuur van de voorgenoemde wijziging behoorlijk kennis gegeven aan het Département van Utre Exellentie, dan zou deze noodlottige schending natuurlijk voorkomen zijn.

DORDRECHT. Burgemeester en Wethouders van deze gemeente stelden aan den raad voor de sg. Berckpoort, een merkwaardig renaissance-bouwwerk uit de zestiende eeuw, waarvan vele historische herinneringen verbonden zijn, te slopen, om plaats te vinden voor een nieuwe school. Niet het minst door toedoen van een der leden der Commissie, die ter sake met Burgemeester en Wethouders in overleg trad, is dit noodlottig plan gelukkig verstoorn.

HAARLEM. De Secretaris van den Bond „Heemschut” berichtte, dat de gevel van het garnizoens-klokkengeslager atelier was ontstaan van de pleisterlaag, waardoor bleek, dat het een fraai baksteengevel is, met bergschoen boogblakken versierd en niet oren gevleeteen, die het jaartal 1567 droeg, zoodat het gebouw dagteekent mit eenen tijd, waarin slechts weinig bewaard is gebleven. De Genie was volgens dit bericht voorneem den goot opnieuw te bepleisteren en daarna met portlandcement, zoodat hij onherroepelijk zou bedorven worden. Aan den Minister van Oorlog is daartoe verrocht dat te voorzien en int beden is de gevel niet opnieuw te bepleisteren, zoodat de Commissie vertrouwt, dat hij voor lange tijd behouding zal blijven.

KAMPEN. Bij een bezoek bleek, dat bestellingen, ondernomen aan de Rooms-Katholieke kerk van Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart, de sg. Bietenkerk¹, niet minder bediening waren. Zoo wilde men in het mit verschillende perioden dagteekend gebouw, die niet overal op derselfde hoogte aangelegde hoven stonden op een hoogte liggen en de schalken, die van de waterlijn opgaen, doortronden tot op den grond, kortom wagnamen wat in den huw nog was op zijn historische ontwikkeling. De tusschenkomst werd ingeroepen van de Afd. K. W. van Utre Exellentie’s Département en dienstelijk vorderen konden de bedoelde hoven althans ten deele nog worden hersteld en voorzien. Twee der schalken bleken te rusten op gebrochhoude houten kraagatukken. Toen vermoeden werd, dat het kerkbestuur deze wilde verkoopen, is aan Z. D. H. den Aartsbisschop van Utrecht met gunstig gevolg verstaan dat te beletten.

VERE. Toen in 1881 een aantal gemaakt werd met de sloping van het fraue Schotse huis „Het Lammetje”, een der weinige overgebleven gotische woningen hier te lande, redde Jhr. Mr. Victor de Stuers dit merkwaardig monument van oude burgerlijke bouwkunst door het aan te koopen. Onlangs gaf hij aan het Rijk ten geschenke en thans is het geheel hersteld, zoodat het voor langen tijd behouding kan worden geacht.

ZWOLLE. Sinds enige jaren is het bovenstaan van den aan de burgerlijke gemeente behorende toren bij de Rooms-Katholieke kerk van Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart te Zwolle ingericht tot reservoir der gemeentelijke drinkwaterleiding.

Bij beschikking van 2 Juni 1911 was door Burgemeester en Wethouders aan het parochiaal kerkbestuur vergunning gegeven, tot het verdiepen van en tegen den toren gelegen kelder ten behoeve van den aanleg einer centrale verluchting voor de kerk, tot Juli d. a. v. bleek den Inspecteur van het gemeentelijk bouw- en woningtoezicht, dat men om ruimte te winnen een deel der verinding van het fundament van den toren had weggekapt. Zoodat dit vermaan heeft de Commissie hiervan kennis gegeven aan de Afd. K. W. van Utre Exellentie’s Département. Het gevolg over de verantwoordelijkheid voor de mogelijke gevolgen van deze verzwakking van den toren is nog niet bepaald.

Omtrent maatregelen, wenschijk in het belang van den arbeid der Commissie geacht, wordt nog het volgende gezegd: Na het eerste deel van de definitieve beschrijving der monumenten gereed kwam, is de Commissie beter dan vroeger in staat den aantrek van hunne arbeid te overzien. Het spreekt vanzelf, dat de tijd welken dit eerste deel gevorderd heeft, niet als maatstaf behouwt te worden genomen voor de volgende drieën.

Twee tot drie jaren zullen echter, al naar gelang der grootte van

Nu echter de minister schrijft, dat een andere oplossing dan vergroting van den bestaenden Drucker-uitbouw niet mogelijk is, en het B. en W. bekend is, dat deze de enige is, waarmede de heer en mevrouw Drucker zich vereenigen, dient een keuze te worden gedaan. En waar deze staat tussen de mogelijkheid, dat Nederland en meer in het bijzonder Amsterdam zich zou zien ontgaan een zeer belangrijke verzameling van de beste werken van Nederlandse kunstenaars, en het toelaten van een op zichzelf minder gewenschten, doch in verband met de reeds aangebrachte gebouwen, vrij onschadelijke bijbouw aan het Rijksmuseum, meenen zij, dat zij niet verantwoord zullen zijn, indien zij adviseerden, de gevraagde toestemming te weigeren.

PRIJSVRAAG VOOR EEN STADION DER MAATSCHAPPIJ HET NEDERLANDSCHE SPORTPARK TE AMSTERDAM.

Bi sluiting der termijn waren ingekommen 24 inzendingen onder de navolgende motto’s:

Platvol; Stockholm; Nederlands Colosseum; Ontspanning; Esperanto; Renperk; Sport staalt spieren; Poliglot; Veni creator spiritus; Banades; Je maintiendrai; De tijdgeest; Hoc erat in votis; Wilau; Ernst; Van onzen tijd; Trial; Macucua; Pat; Sport spiert; Tertius; Olympic; Olympia; P. E. J.

Het zal vermoedelijk nog geruimen tijd duren, eer de jury met haar onderzoek en beoordeeling gereed is. In-tussen zijn de werkzaamheden aan het terrein begonnen. Er wordt druk aan de ophooging gewerkt.

DE PALEIS-RAADHUIS-QUASTIE.

Naar de Tel. verneemt, overwegen B. en W. van Amsterdam het plan om, nu het historisch onderzoek van prof. dr. Brugmans, aangaande de vraag, of het Paleis op den Dam² het eigendom van den staat dan wel als dat van de gemeente moet worden beschouwd, gefindigd is, drie bekende juristen, onafhankelijk van elkaar, de quaestie van uit een rechtskundig oogpunt te laten onderzoeken.

BOEKAAANKONDIGING.

F. J. VAES. *Lijntekenken*. Uitgave P. Noordhoff te Groningen, prijs f 1.25. Het boek, geschreven door F. J. Vaes, w. l. leeraar aan een H. B. S. 5-jarige cursus en aan de academie voor B. K. en T. W. te Rotterdam, is bedoeld als handleiding bij het eerste onderwijs in het lijntekenken. Het behandelt achtereenvolgens: de tekeninstrumenten, de constructies, de kromme lijnen, de tekenvoorbieden. Studenten voor de tekenakten zullen voor het vak „methode” belang stellen in dit boek.

Algemeene voorschriften voor de uitvoering van werken in gewapend beton, vastgesteld door het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, afdeeling voor bouw- en waterbouw, 23 Maart 1912. De N. V. Wed. J. Ahrend en Zoon’s Boekhandel en Uitgevers-Maatschappij heeft deze voorschriften in boekvorm doen verschijnen, voorzien van toelichtingen en aanteekeningen door J. H. Schaudt, inspecteur van het gemeentelijk bouw- en woningtoezicht te Zwolle. De prijs is f 0.50.

NEGENDI JAARVERSLAG DER RIJKSCOMMISSIE TOT HET OPMAKEN EN UITGEVEN VAN EEN INVENTARIS EN EENE BESCHRIJVING VAN DE NEDERLANDSCHE MONUMENTEN VAN GESCHIEDENIS EN KUNST. (1 Januari—31 December 1911) Vervolg van blz. 246.

Omtrent de bemoeiening van de Commissie of hare leden in het belang van bepaalde monumenten volgt wijsers een lange lijst van

¹ Ook vroeger moest de Commissie reeds klagen over onvoldoende kundige herstellings, die deze toren bedreigden. Vierde Jaarverslag, blz. 13.

² Zie over dit gebouw het artikel van den heer F. A. Hoef, in *Bulletin van den Nederl. Oudheidkundigen Bond*, 1907, blz. 91 v.v.

het telkens te behandelen gebied, ongewijfeld voor ieder deel noodig blijken. De beschrijving van het geboule land zal zeker vele dorpen van den omvang van het eerste deel vullen, nodat lange jaren niet de voltooiing van het gansche werk genoemd zullen zijn. Het behoeft geen betoog, dat dit een zeer ongewenste toestand is, daar de monumenten met toenemende snelheid verdwijnen en kunnen beschrijving juist zorgen wil, dat zij in de gevallen, waarin dit verloren moet te vermijden is, althans door afbeelding in woord, tekening en foto, niet gehoopt te lozen gaan. Bespoediging van het werk is daarom dringend noodzakelijk. En zo kan gemakkelijk verkregen worden, indien de beschrijving niet, gelijk tot heden, aan één man doch aan meer personen wordt opgedragen.

Dit leden der Commissie, die allen een drukken werking hebben, kunnen zich slechts bij aanduiding voor de definitieve beschrijving der monumenten beschikbaar stellen. Vier soover hun tijd het toelaat, hebben zij zich reeds belast met het bijeenbrengen der gegevens voor de voorlopige inventarisatie, die begonnen is opdat althans kunnen afbrennen tien een groot overzicht der monumenten, ook niet het nog op hun behoud van zoo groot belang, zou verkregen worden. Maar ook dit werk vordert betrekkelijk langzaam, omdat ook de voorlopige lijsten ten eiste geredigerd moeten worden door den Secretaris der Commissie. Zoo wordt ook hier de voortgang van haren arbeid hemoclijkt, omdat de Commissie over steeds een wetenschappelijk ambtenaar beschikt, die bovenstaan geheel alleen heeft te zorgen voor hare briefwisseling, de voorbereiding en uitvoering harer vergaderingen en het beheer van hare bibliotheek brieven en behalve zijn voorname werk: de samenstelling der definitieve monumentenbeschrijving. Datz instand is des te bedenkelijker, omdat, indien de Secretaris om een of andere reden aan zijn ambt woud ontrookken, de arbeid der Commissie zoo goed als geheel zou moeten stilstaan, tot een ander zich in deze taak had ingewerkt. Ook hierom, om da niet zonder moeite gevestigde traditie van het werk behouden te ouen blijven, is het een eisch van verstandig beleid, dat naast den Secretaris een tweede wetenschappelijk gevormde ambtenaar woule gesteld, die aan het werk deelneemt en eventueel den Secretaris kan vervangen.

VAN ALLERLEI AARD.

HEEMSLUT BEWEGING.

In Frankrijk zullen de hinderlijke en ontsierende reclame-borden, die er, als hij ons, langs elke spoorlijn zijn opgesteld, gelijk verdwijnen; er is althans door de Kamer een wet aangenomen, waarin de prijs voor dergelijke reclame-middelen zo hoog is gesteld, dat er niet velen zich meer aan vergrijpen zullen. Als nu ook de Senaat het ontwerp aannemt, dan heeft Frankrijk het goede voorbeeld gegeven. Zieker enkele cijfers uit het nieuwe tarief. Er zal £25 per vierkanten meter per jaar moeten worden betaald voor borden, welke minder dan 6 meter lengte hebben; £10 per vierkanten meter voor borden van minder dan 6 meter lengte;

£100 per vierkanten meter voor borden minder dan 20 Meter lang, en £120 per vierkanten meter voor alle afmetingen daarrboven. Een reclameboed van de groote, waarin al thans meestal voorkomen, zou kosten te staan op £300 per jaar.

MUSEUM VAN KUNSTNIVIERHEID, HAARLEM

De Directeur van het Museum van Kunstnivierheid te Haarlem is voorzienens om bij gezegde declinering in de maand September een Tentoonstelling te houden van Silhouetten, zoodat uitknipsels als tekeningen.

De kunst der Silhouetten was in de eerste helft der 19de eeuw ook hier te lande zeer in zwang en het zal hoogstwaardig zijn om bij te zien het goen daaraan ten oment nog is overgebleven. De Directeur van genoemde Museum doet derhalve een beroep op de medewerking van allen die uitknipsels en tekeningen in hun bezit hebben om deze gedurende eenigen tijd voor het houden der tentoonstelling te willen afgaan.

STADSUITBREIDING.

De gemeente Enschede heeft ter uitvoering van het Uitbreidingsplan verschillende terreinen, ter grootte van 168000 M² aangekocht, gelegen in 't Laanderd aaldaar, terwijl binnenkort zal worden overgegaan

tot verderen aankoop van de gronden in dat stadsdeel, zoo mogelijk bij menselijke schikking of anders door ontginning. De Gemeente zal daardoor geraaken tot betere verlaagingswegen, maar ook in staat zijn perceelen beschikbaar te stellen voor arbeiders- en burgerwoningen, waaran daar zoö grote behoeft bestaat.

OPGRAVEN IN ARGOS.

Prof. C. W. Volgraft schrijft d.d. 30 Juni uit Argos aan de Pr. Gr. Ct.: De werkzaamheden alhier waderen haart einde; morgen wordt de inventaris voltooid en worden al de vondsten overgedragen aan den beheerder van het museum te Argos. Nadat de ontgraving van de lange zuilenrij van het marktplein voltooid was, is de overblijvende tijd gebruikt om een aantal byzantinsche funeraleustammen af te breken, die grootendeels uit antieke houtskalen bestonden. Daarbij zijn ontgevest 250 meestal goed bewaarde blokken van tempelgebouwen van verschillende afmetingen en verschillend materiaal gevonden. Verder een niet onaanzienlijk aantal inscripties op steen, waaronder 4 praeconcretes mit de zds en één uit de 3de eeuw v. Chr., een paar lange lijsten van overstaanstaars in toomeledistriën uit de zds en de 3de eeuw v. Chr., een nieuw fragment van 17 regels van het verdrag tussen twee cretensche steden, waarvan in 1606 een ander stuk gevonden was, mit plm. 250 v. Chr., 2 fragmenten van een oorkonde uit het einde van de 3de eeuw v. Chr., waarin de loop van de grenzen van Argolis wordt aangegeven, 2 vioetstukken van standbeelden uit de 3de eeuw voor Christus met de namen van de beeldhouwers, en een inscriptie ter ere van Pompeius den Grooten, den redder en weldoener der menschheit voor wie in het die jaar van zijn bewind een standbeeld op de markt te Argos werd opgericht.

In de nabijheid van Epano-Bellisi, een dorp 30 K. M. ten NW. van Argos, heb ik den oorsprong van de Romeinsche waterleiding van Argos ontdekt. Deze waterleiding passeerde de bedding van den Inachos en den Charadrius op hogen, die gedeeltelijk bewaard zijn en nog door niemand zijn beschreven. Te Skala, een gehucht aan den weg van Argos naar Epano-Bellisi, heb ik een tot nog toe onbekende myceneische necropolis ontdekt. Hier heb ik acht grote rotegravuren gezien, waarvan er een door leden mit den ontdekking gepland is, terwijl de 7 anderen den indruk maken van ongeachond te zijn. Allicht zijn daar nog meer graven, die eerst bij nadere onderzoek gevonden kunnen worden.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Boerderijen; programma's in No. 9, inlevering 1 Januari 1913.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 29. De westelijke gevel der Nieuwe Kerk te Amsterdam, door J. G. met afd. Het ontwerp algemeen/ administratieve voorschrijven en de aansprakelijkheid van den architect, door Mr. K. J. van Niswkerken. — Dr. Cuypers geinterviewd. — Jaarverslag van den Raad van Arbitrage voor de bouwhedendaen over het jaar 1911.

DE BOUWWERELD No. 29. Prijsvragen (de Stadionprijsraag in het bijzonder) en de P.P.C., door J. H. W. L. — Wat er met onze "monumenten" gebeurt, met afd. van het Raadhuis te Balk met verbouwingsplannen en een nieuwous tegen de kerk te Zwolle.

INHOUD: Kroniek: Cuypers, Berlage, De Haan. — Prijsraag voor een aankondiging voor de Tentoonstelling „De Vrouw 1813—1913.” —

Prijsraag voor een Stadion der Maatschappij Het Nederlandsche Sportpark te Amsterdam. — De aanbouw van het Rijksmuseum. — De Paleis-Raadhuis-questie. — Bouwakondeling. — Negende Jaarverslag der Rijkscommissie tot het opmaken en uitgeven van een inventaris en een beschrijving van de Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst. — Slot. — Van allerlei aard. — Prijsvragen. — Weekbladen en Tijdschriften.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, CORN. SCHUYTSTRAAT 30, AMSTERDAM; Voor het plaatwerk „De Architect” en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGENS, „Parkzicht”, Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura”: in Nederland f. 1.00 per kwartaal; buiten Nederland f. 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent. Idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura”: 25 cent per regel, bij herhaalde plaatsing dubbel.

Het orgaan wordt wekelijks gratis toegezonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f. 12.—, voor kunstheuvende leden f. 10.—, voor buitenleden f. 7.50 en voor adspirantleden f. 5.—. Donateurs zijn zij die minstens f. 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura” en het plaatwerk „De Architect”.

Voor alles betreffende de versending van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgevers.

ARCHITECTURA

ORGAN VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEDEX.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMERSSTRAAT 1746, AMSTERDAM.

KRONIEK: CUYPERS, BERLAGE.

In aansluiting op en ter wille van de volledigheid van hetgeen onder bovenstaand hoofd in ons voorgaand nummer verscheen, laten wij hieronder een brief volgen van Dr. P. J. H. Cuypers aan de Redactie van de „N. R. Courant” welken brief dit blad onder „Ingezonden” plubliceerde:

Aan de Redactie van de Nieuwe Rott. Courant.

Tot mijn grote teleurstelling las ik in het Handelsblad voor 23 Juli (?) een overzicht van enige artikelen, welke in de laatste dagen zijn verschenen ten gevolge van een onderhoud dat ik den heer Brusse toestond. Wel was mij het eerste artikel bekend in de N. R. Ct., maar het tweede gedeelte, ofschoon enige dagen na de verschijning mij door den schrijver toegezonden, had ik nog niet gelezen. Ik wist niet welk gebruik de heer Brusse van zijn onderhoud met mij wilde maken, maar ik hield het in elke geval voor uitgesloten, dat mijn interviewer iets hoegenaamd zou publiceeren zonder het geschreven vooraf aan mijn oordeel en revisie te onderwerpen.

Had de heer Brusse zich niet aan deze journalistieke usantie onttrokken, dan ware voorkomen geworden, dat door zijn toedoen op mijn gezag beschouwingen en mededelingen openbaar werden gemaakt, welke ten tande niet voor publiciteit bestemd van vatbaar waren en wat eerger is ten dele allermist mijn denkwijze juist weergeven.

Op de onkiesch gepubliceerde bijzonderheden betreffende zaken van meer privaten aard, waarmee het grote publiek niets te maken heeft, kom ik evenmin terug, als op de min correcte voorstellingen er van, wil hier het redres ofwel onmogelijk is of welte weinig van algemeen belang is. Des te meer voel ik mij evenwel gedrongen om op te komen tegen de beschouwingen in de „N. R. Ct. over den heer Berlage en diens artistieken arbeid, wijf die allermist beantwoorden aan mijne werkelijke veel hogere apprecciatie, welke den heer Berlage van elders bekend is.” (Wij cursiveren.)

Aangezien wij beiden, gelijk terecht is opgemerkt in „de Tijd” den stelregel huldigen: „Toute forme, qui n'est pas indiquée par la structure doit être repoussée”, kan ik mij onmogelijk over den heer Berlage hebben uitgelaten, zoals de heer Brusse het voorstelt. Het geheel verwerpen van aansluiting aan alle historische vormen

^{*)} Men kan deze lezen kunnen uit hetgeen aangehaald wordt in een artikel in Architectura 27 Juli 1912 over dit interview door R. geschreven.

„der Bouwkunst van den Bouwmeester van de Amsterdamsche Beurs is hier het grondverschil tusschen ons beiden, dat ik tot uitdrukking wilde brengen maar dat al heel gebrekig weer te vinden is in de critiek mij door den heer Brusse in den mond gelegd. Soortgelijke opmerking geldt hetgeen de schrijver in N. R. Ct. mij laat zeggen over de denkbeelden van den heer Berlage betreffende het Christendom. Evenmin als den grootsten tegenstander van den christelijken godsdienst, kan het in het hoofd van dezen modernen bouwmeester o' kommen tegen alle evidentie in de absurditeit te debiteren: het Christendom bestaat niet meer. Hoe de heer Berlage in werkelijkheid over het Christendom denkt, in verband met de moderne schoonheidscultuur, kan een ieder weten, die gelijk ik, zijne veelbesproken studies over bouwkunst, stijl en samenleving aandachtig gelezen heeft. In deze studies constateert de schrijver integendeel, dat de moderne schoonheidscultuur juist in de historische gegroeide christelijke beschaving een hinderpaal ontmoet, welke aan de verwezenlijking van zijne artistieke denkbeelden nog altijd onverbiddelijk in den weg staat. Op deze tegenstelling heb ik de aandacht van den heer Brusse gevestigd maar ik heb mij daarbij heel wat correcter uitgedrukt dan men, afgaande op het artikel in de N. R. Ct., meenou zou.”

Dr. P. J. H. Cuypers, Arch. d. R. M. geb.

De Redactie van de „N. R. Courant” schrijft hieronder een stuk waaruit wijf volgende citeeren: „De redacteur van de rubriek „Onder de Menschen”, — vaststellende dat Dr. Cuypers hem, rondzwerende door Brabant en Limburg, op zijn telegrafisch verzoek telegrafisch en drongen om op te komen tegen de beschouwingen in de „N. R. Ct. over den heer Berlage en diens artistieken arbeid, wijf die allermist beantwoorden aan mijne werkelijke veel hogere apprecciatie, welke den heer Berlage van elders bekend is.” (Wij cursiveren.)

Aangezien wij beiden, gelijk terecht is opgemerkt in „de Tijd” den stelregel huldigen: „Toute forme, qui n'est pas indiquée par la structure doit être repoussée”, kan ik mij onmogelijk over den heer Berlage hebben uitgelaten, zoals de heer Brusse het voorstelt. Het geheel verwerpen van aansluiting aan alle historische vormen

gedeeld is, openbaar te maken, zóó als hij dit heeft gedaan.

Nadat Dr. Cuypers, die blijkbaar niet op onze courant geabonneerd is, van andere zijde het eerste der drie door hem geïnspireerde artikelen had ontvangen, schreef hij persoonlijk den 12en Juli uit Roermond aan onzen redacteur onder meer:

„Met genoegen nam ik kennis van Uw gunstig uitnemend artikel Onder de Menschen Zwerftocht II over Dr. Cuypers. Zeer zult U mij verplichten indien U mij wilt mededeelen op welke wijze ik mij kan verzekeren dat al die artikelen van U te mogen ontvangen. In de hoop eenig antwoord van U te mogen ontvangen blijf ik uiterne, na vriendelijken groet; Uw dw. dienaar P. J. H. Cuypers.

Dit briefje weertegel wel volkomen het verwijt, dat Dr. Cuypers niet anders verwacht had of zijn interviewer zou hoegenaamd niets publiceeren zonder het geschreven vooroor aan zijn oordeel en revisie te onderwerpen. Dr. C. repte daarvan immers niet geen woord, nadat hij het eerste stuk reeds met genoegen heeft gelezen, en hij denkt er niet aan om van het vervolg inzage der copy te krijgen, daar hij enkel maar verzoekt om de contanten te zenden, waar de rest in staat.

Hierop zijn dan ook, direct bij het verschijnen, de volgende artikelen aan Dr. Cuypers toegestonden. Die bouwmeester heeft dus op zijn verzoek de weergaaf van zijn woorden, ook over Berlage, in zijn huis gehad op 15 en 16 juli. Is het nu aannemelijk, dat deze woorden, bijzonder wat betreft het uiterst delicate ontwerp, der volkomen misprinsing van een kunstbroeder, zoo overrechts in ons blad hebben gestaan, zonder dat Dr. Cuypers, toch eenmaal in correspondentie met den redacteur over die stukken, nu eveneens aanspond naar de pen zou hebben gegrepen om dit openlijk onrecht, zijn confrater daardoor aangedaan, ten spoedigste te herstellen? —

Doch neen, Dr. Cuypers zweeg. Maar talrijker en talrijker werden de protesten, juist maar aanleiding van dezen aanval. En nu de verontwaardiging op haar hoogst schijnt, ontvangen wij, twaalf dagen later, dit protest, waar wel de naam, echter niet de handtekening van Dr. Cuypers onderstaat, begeleid van een brief, ondertekend door Dr. Cuypers' zoon Jozef Cuypers!

Dit begeleidend schrijven motiveert de toezending van het bewaarschrift: „Ik (de zoon) zie mij verplicht, ten gevolge van den verkeerd geachteindruck door de artikelen van den heer Brusse gemaakt, daarop terug te komen." — Voor den interviewer is het echter geen vraag wie van dezen „verkeerd geachteindruck" schuldig staat; hij, die de woorden aan den journalist „zoo meegedeeld heeft als deze ze nog letterlijk in zijn aantekeningen aankunnen wijzen, of degeen die niets anders deed dan ze opschrijven.

Maar een feit is, dat Dr. Cuypers nu eenmaal moeilijkheden heeft ondervonden van zijn uitspraken, waarna die thans, langdurig overwogen en achteraf aan Berlage's boeken getoest, gansch gecorrigeerd en gewijzigd hierboven opnieuw verschijnen, met een schuldig stellen van... den journalist! De verbeterde editie zal voorzeker met voldoening worden ontvangen. — Maar behouden daarnaast de met spontane opechtigheid door Dr. Cuypers zelf voor den journalist geuite innerlijke gevoelens niet een althans even grote psychologische waarde?

Met dit al acht de redacteur van O. d. M. de diepere betekenis van dezen brief, in verband met andere po-

lemiek, van voldoend journalistiek belang om in zijn rubriek uitvoeriger het wezen van het interview te behandelen."

HET AMSTERDAMSCH STADION.

1. DE UITSLAG DER PRIJSVRAAG.

Zaterdag voor een week heeft de uitspraak plaats gehad van de door de Mij. „Het Nederlandsche Sportpark uitgeschreven prijsvraag. De jury, bestaande uit de heeren H. P. Berlage Nzn., architect, voorzitter; C. B. Posthumus Meijjes, idem; J. H. W. Leliman, idem, rapporteur; F. W. baron van Tuyl van Serooskerken, voorzitter van het Nederlandsch Olympisch Comité en J. Warner, voorzitter van den Nederlandschen Voetbalbond, deelde in een uitvoerig rapport mede, dat ingekomen waren 24 ontwerpen. In tegenwoordigheid van de leden van den Raad van Beheer en de terrein-commissie, deelde de voorzitter der jury mede, dat deze prijsvraag alle verwachtingen had overtroffen, zoodat de jury tot een beslist resultaat was gekomen. Zij had evenwel verschillende, zeer mooie plannen ter zijde moeten leggen, die niet voldeden aan de bepalingen van het programma. Intusschen werden de ontwerpen onder de motto's „Banardes" en „Tijdgeest" voorgedragen ter premieering, ad / 1500 elk; terwijl de jury de maatschappij in overweging gaf, te harer beschikking te stellen een bedrag ad / 1500, gelijkst te verdeelen tusschen de ontwerpen ingediend onder de motto's „Polyglot" en „Stockholm". Na onderzoek en ampele besprekking vereenigde het bestuur der Maatschappij zich met de uitspraak der jury.

Ten slotte werd het ontwerp, ingediend onder het motto „Banardes", door de jury met algemeene stemmen voorgedragen als het voor uitvoering aangewezen ontwerp en door de bestuurderen van voornoemde maatschappij in bloc aanvaard. Na opening van den naambrief bleek het ontwerp „Banardes" te zijn ingezonden door den heer H. Elte Phzn., architect te Amsterdam. De inzendingen „Tijdgeest" en „Polyglot" waren ontworpen en van de hand der Heeren V. d. Vlijgh en Heineken en Kuipers Architecten te Amsterdam.

2. JURY-RAPPORT.

Wij ontvingen het jury-rapport inzake deze prijsvraag dat luidt als volgt:

„In handen der jury zijn gesteld 24 inzendingen onder de volgende motto's, genummerd naar de volgorde van ontvangst:

1. Platvol; 2. Stockholm; 3. Neerlands Colosseum; 4. Ontspanning; 5. Esperanto; 6. Renpark; 7. Sport stadt spieren; 8. Poliglot; 9. Veni creator spiritus; 10. Banardes; 11. Je Maintiendrai; 12. De Tijdgeest; 13. Hoe erat in ortis; 14. Wilau; 15. Ernst; 16. Van onzen tijd; 17. Trial; 18. Macucava; 19. Pat; 20. Sport spiert; 21. Tertius; 22. Olympia; 23. Olympia en 24. P. E. J.

Elk der ingekomen ontwerpen is aan een nauwgezet onderzoek onderworpen. Waar echter de onderhavige prijsvraag geen studiedoeleinden beoogt, bepaalt de jury zich in haar rapport tot het bespreken van het viertal ontwerpen, dat bij laatste schifting overbleef.

Op den voorgrond zij gesteld, dat de jury mocht constateeren, dat het meerendeel der inzenders zich ernstig aan de oplossing van het vraagstuk heeft gewijd en in het bijzonder aan die van het moeilijkste en belangrijkste onderdeel: de geregelde circulatie der reusachtige menchenmenigte, zowel op het voorplein als in het gebouw. Is zulks reeds van groot belang bij de — geleidelijke — vulling van het stadion, van nog meer betekenis

is de bestudeering van het vraagstuk der ontruiming, die in een kort tijdsverloop moet kunnen geschieden. Verschillende ontwerpers, die op goede of redelijke wijze waarborgen gaven voor een regelmatige toestrooming van het publiek, hadden voor het vraagstuk van de wegstroming geene voldoende ruimte en onbemerkende communicatie nagegeven. Andere ontwerpen gaven aanleiding tot de bemerking, dat zij de menchenmenigte te veel concentreerden bij enkele kort bijgelegen in- of uitgangen in plaats van haar, onmiddellijk bij haar komst op het stadioonterrein, zowel als bij de ontruiming zooveel mogelijk te verspreiden en te verdeelen.

De jury heeft zich bij de schifting der ontwerpen in de eerste plaats afgewrongen, hoe het verkeersvraagstuk was opgelost.

Eenige inzendingen waren onvolledig en konden niet voor beoordeling in aanmerking komen. Slechts een enkel ontwerp moest terzijde worden gelegd, omdat de inzender zijne krachten als ontwerper blijkbaar aanzienlijk had overschat. Kon de jury dus aanspond constateeren, dat deze prijsvraag een zeer ernstige mededeling had uitgelekt, dit blijkt te meer, omdat ook enkele der ontwerpen, die reeds bij de eerste schifting moesten uitvallen wegens afwijkingen van primaire eischen van het programma (als bijv. verregaande overschrijding van het beschikbare bouwterrein of afwijking der verlengde zonnige ligging der 1 en 2 rangtribunes) niettemin hoogst verdienstelijke kwaliteiten van plan of architectuur vertoonden.

Bij nadere schifting moesten mede worden uitgeschoten 1° die ontwerpen, welke — deels ook volgens de eigen begroting — de beschikbare bouwsum overschreden, zonder dat een mogelijkheid van bezuiniging bestond, welke niet het ontwerp in zijn wezen zou aantasten, en 2° de ontwerpen, waarbij de verkeersregeling op onvoldelige wijze was opgelost of bij de groepeering der plaatsen geene rekening was gehouden met de noodzaakelijheid, dat overal een gemakkelijk en vrij overzicht over het veld werd genoten.

Geschiedde de eerste schifting meer op grond van den algemeenen opzet der ontwerpen, de inzendingen Nos. 2, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 17, 18 en 22 werden aan een nader, gedetailleerd onderzoek onderworpen, waarbij wederom op den voorgrond stond de wijze, waarop het verkeer geregeld was. Na hernieuwe schifting bleven als de relatief beste oplossingen over de ontwerpen Nos. 2, 8, 10 en 12.

In deze ontwerpen trof de jury aan logisch en goed doorchte oplossingen, in verband met een ernstig streven naar een economischen opzet, ondanks zij aanleiding geven tot enkele bemerkingen, die evenwel niet den hoofdopzet raken en hoevel op een enkel, zij het ook onderschikt punt, eenige afwijking van het programma moet worden geconstateerd.

Bij het ontwerp No. 2, motto „Stockholm", was tengevolge van de lengteontwikkeling van het stadion waarin blijkens de toelichting de ontwerper door een toelaatbare versmalling der plaatsen, steeds wilde tegemoetkomen een voorplein van te geringe diepte overgebleven. De plattegrond van het stadion zelf, biedt over het algemeen een bevredigende oplossing van de belangrijke punten.

Het is echter aan twijfel onderhevig of alleen met de door den ontwerper reeds aangegeven bezuinigingen de bouwsum tot het beschikbare bedrag zou zijn terug te brengen.

Het ontwerp, No. 8, motto „Poliglot", trekt de aandacht, niet slechts door de kwaliteiten der zeer modern getinte

architectuur, maar ook door de consequente wijze, waarop de splitsing van het publiek in het gebouw is doorgevoerd. De hoofdgedachte moge juist — zelfs ingenieuus — zijn, toch leide zij tot te ingewikkelde oplossing. De concentratie van het publiek bij enkele uitgangen, is niet zonder bedenk, evenmin als de lange corridors, die de ontruiming bemoeilijken. Hierin ware evenwel te voorzien met behoud van het goede. Het plan bezit de verdienste van regelmaat en overzichtelijkheid, maar daartegenover staat o.a., dat aan de nevenlokalen niet de noodige aandacht is gewijd en de clublokalen bijv. niet juist en niet geheel overeenkomstig het programma zijn gesitueerd.

Geven deze beide ontwerpen „Stockholm" en „Poliglot", ondanks hunne kwaliteiten, aanleiding tot bemerkingen, die — hoewel zij behoren tot de relatief beste inzendingen — een premieering in den zin van art. 3 van het programma uitsluiten, anders is dit ten aanzien der ontwerpen No. 10, motto „Banardes", en No. 12, motto „Tijdgeest".

Het ontwerp „Banardes" blijft bij nadere beschouwing tot in onderdeelen een uiterst gunstigen indruk maken. Het is de meest beknopte, vanzelf sprekende oplossing, welke door den strengen regelmaat, die overal in den aanleg is volgehouden zeer overzichtelijk en eenvoudig is — deugden, die zich ook in de consequentie uiten. Even wélderoverwogen als de oplossing van het vraagstuk eener veilige vulling en ontruiming van het stadion in al zijne rangen — in aansluiting bij den aanleg van een ruim voorplein, dat eene gemakkelijke voorzerteing van het publiek verzekert — is de toepassing der dienstlokalen der kleedkamers en clublokalen, der bars, toiletgelegenheden en o.a. der stallen. Tot bemerking geeft echter aanleiding, dat het promenoir niet over de volle lengte van den ten rang doorloopt.

De architectuur zoowel van het stadion als het voorplein is in gevolge het kennelijk streven naar beperking in verband met de gestelde bouwsum, eenvoudig en sober maar beschafd, en — hoewel ietwat massiel — van een passend karakter.

Het ontwerp „Tijdgeest" vertoont mede een voor gegeerde vulling en ontruiming zeer doelmatigen plattegrond, zij het ook dat hij de in ruimen getale aanwezige en goedverdeelde trappen er een aantal is, welks beloop met twee bordessen niet zonder bedenkking is. Bij de groepeering der ruimten onder het stadion is — welke de verdiensten ook zijn — niet in allen deele rekening gehouden met het gemak van den dienst, terwijl de ventilatie en verlichting van enkele hunner onvoldoende is.

De behandeling van het voorplein in verband met een voorzerteing van het publiek overeenkomstig de rangen, is goed doordacht, hoewel zij eenigszins tot verbrokkeling van het beschikbare oppervlak leidt. De architectonische opvatting is zeer eenvoudig gehouden.

Ten aanzien van de begroting der beide laatst genoemde ontwerpen „Banardes" en „Tijdgeest" heeft de jury alle reserve in acht te nemen. Zij heeft echter overwogen dat door gepaste bezuiniging bij de ontwerpen, die het vraagstuk op zeer economische wijze aanvatten, de mogelijkheid bestaat om hen met behoud hunner kwaliteiten voor de gestelde som te verwezenlijken.

De jury is op grond van het bovenstaande eenstemmig tot de slotsom gekomen, dat twee ontwerpen en wel die ingezonden onder de motto's „Banardes" en „Tijdgeest" in aanmerking komen voor premieering, met een bedrag van / 1500 op grond van art. 3 van het prijsvraagprogramma, terwijl zij u voorstelt om ter harer beschikking te stellen een bedrag van / 1500, ter gelijke verdeeling

tusschen de inzenders der ontwerpen „Poliglot” en „Stockholm” als waardeering van hun zeer ernstigen en verdienstvolle arbeid.

(w.g.) H. P. BERLAGE NZN., Voorzitter.
C. B. POSTHUMUS MEIJER.
J. H. W. LELMAN,
F. W. VAN TUYL VAN SEROOSKERKEN.
J. WARNER.

Amsterdam, 25 Juli 1912.

3. TENTOONSTELLING.

Van af Donderdag 1 Augustus zijn in 't gebouw van de Mij. tot Bevordering der Bouwkunst, te Amsterdam, gedurende 14 dagen, de 24 ingezonden ontwerpen tentoongesteld.

OORSPRONKELIJKHEID.

Onze tijd vraagt een eigen stijl, nieuwe vormen en constructies van eigen schepping.

Die ontwakende stijl is van eigen tijd.

Nu ontstaat uit een opvolging van voortgebrachte vormen eene ontwikkeling en worden als vanzelf de eerste vormen door beteren vervangen.

Geboren uit den drang om zich zelf te zijn, zich zelf te begrijpen, en zooodende te weten waardeert het zelf in staat is, ontstaat een oorspronkelijk werk en zonder direct aan alle eischen van schoonheid te voldoen of bevrediging te geven aan wat gaarne gezien wordt, is het voortgebrachte *nedir* omdat het overeenkomt met het kunnen *uit en door* zich zelf.

Deze oorspronkelijkheid is dus vrij van nagebootste vormen welke bestaan of afgedaan zijn.

Zoo ontstaat een stijl door verbetering en vernietiging van wat onvolkommen is... De tijd waarin een dusdanige groei zich ontwikkelt, begrijpt dat proces niet, want de gebrekklage vormen worden als *af en klaar* beschouwd.

De tijd, waarin een oorspronkelijke stijl groeit, leeft voort op afgedaane vormen en heeft geen geloof in een tijd waarin de groeiende vormen tot een vaste en afgeronde stijl zullen zijn samengebracht.

Afd. I. A. Werkstukken vervaardigd door gezellen.

B. Werkstukken vervaardigd door leerlingen.

C. Inzendingen van Ornamentwerken.

Afd. II. Idem door patroons.

Afd. III. Inzending van Betonwerken in betrekking tot het vak.

Afd. IV. Inzending van Teekeningen enz., het vak betreffende.

Als nadere omschrijving der afdeelingen kan het volgende dienen, o.a.:

Dat voor *af. I* er wel degelijk op zal gelet worden dat de inzenders met hun werkstukken aantoonen, dat zij volkomen een begrip hebben omtrent de ware roeping van het stukadoorswerk als een voltooid bouwonderdeel, zoodat werd b.v. hun inzending in werkelijkheid toegepast, dit zoude blijken een bruikbaar en tevens fraai afwerkings van een of ander bouwwerk of gedeelte er van te zijn.

En al geschiedt de vorming van een stijl zeer langzaam en komen er oogenblikken waarin het vertrouwen verloren lijkt, niets kan den weg versperren om die ontwikkeling tegen te gaan, want het groeit in eigen tijd der tijden. Het aantal stoere werkers wordt gaandeweg groter en zonder te willen is de zegepralaan hen.

C. J. DE HAAS.

TENTOONSTELLING: „HUIS EN TUIN, IN BOUW, INRICHTING EN AANLEG”.

Op de Buitengewone Algemeene Vergadering der Vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten, gehouden den 24 Juli 1912, te Utrecht, is besloten het initiatief te nemen tot het houden van een tentoonstelling van Juli tot October 1913, betreffende: „Huis en Tuin, in bouw, inrichting en aanleg”.

1°. Inzending van ornament toegepast bij de werkstukken en

2°. Inzending van ornament afzonderlijk.
De inzenders hebben met de volgende bepalingen rekening te houden:

1. De in te zenden voorwerpen moeten gemakkelijk vervoerbaar zijn.
2. Van ieder werkstuk zal, waar het noodig blijkt, een tekening verlangd worden met de verschillende details.
3. Fragmentwerk zal zooveel mogelijk vermieden moeten worden.
4. Een inzending van enige personen, zoogenaamde groepinzending, is toegestaan.

Voor afd. II. Geheel als voor de bovenomschreven afdeeling.

Voor afd. III. Ook hier moet terdege rekening gehouden wordend dat de in te zenden werkstukken vervoerbaar zijn. Voor bekroning komen in aanmerking inzendingen bedoeld in afd. I en IV.

ALGEMEENE BEPALINGEN.

De werkstukken enz. zullen enkele dagen voor de tentoonstelling beoordeeld worden door een jury, bestaande uit bekwaame bouwkundigen en valkenden, opdat de mogelijkheid zal bestaan de bekroningen tijdens de opening bekend te maken en uit te reiken.

Voor de inzendingen van gezellen komen de kosten van verzending naar en van de tentoonstelling, voor rekening van het Uitvoerend Comité, terwijl plaatsruimte voor de inzendingen van gezellen en patroons eveneens kosteloos is.

Bij elk werkstuk moet zijn een verzegelde enveloppe, waarin de naam van den vervaardiger zich bevindt. Op de enveloppe moet vermeld staan het motto waaronder wordt ingezonden en een correspondentieadres.

Op elk emballagewerk moet het kenteken voorkomen van het ingeleverd stuk.

Het Comité voornoemd kan niet aansprakelijk gesteld worden voor eventuele beschadigingen van werkstukken.

Alle werkstukken blijven het eigendom van de inzenders doch het Comité heeft het recht foto's te maken van die inzendingen, welke zij daarvoor geschikt acht.

Bij de inzending moet worden vermeld of het werkstuk wordt terug verlangd.

Krachtens het feit zijn inzending word, iedere inzender geacht zich aan deze voorschriften te onderwerpen.

Inzenders van werkstukken, waarvoor geen vrij vervoer is toegestaan, zijn verplicht deze na sluiting van de tentoonstelling zoo spoedig mogelijk van de plaats der exposities te laten weghalen. Inzendingen welke drie dagen na de sluiting niet zijn weggehaald, vervallen aan het Comité.

Reis- en Verblijfkosten van inzenders buiten de gemeente Rotterdam, die naar het oordeel van het uitvoerend comité daarvoor in aanmerking komen, kunnen worden vergoed.

INGEZONDEN.

Aan de redactie van „Architectura”.
M. M. H. H.!

Reeds in onze annone's wezen wij er op, dat de door de firma Kalker & Visser, Amsterdam, aangeboden „Wicking-Extra” volgens verklaring van de fabriek zelve hydraulische kalkcement. De firma Kalker en Visser brengt in den laastenstijd attesten in den handel, waarin dit product naast „Wicking-Extra” „Anker-Cement” wordt genoemd. Hiermede wordt dus klaarblijkelijk besoogd een ieder te doen geloven, dat Wicking-Extra inderdaad Cement is. Blijkt reeds hieruit dat het gewenscht is de aandacht te

vestigen op de wijze van handelen der firma Kalker & Visser, de onderstaande briefwisseling, welke een aannemer ons, ter publicatie, beschikbaar stelde, zal bovendien de dringende noodzaakelijkheid daarvan ten volle aan het licht brengen.

Deze briefwisseling luidt als volgt:

Briefkaart van 11 April 1912 van den Aannemer aan de firma Kalker & Visser:

„Gaarne zou ik, naar aanleiding van het mijtoegezonden attest over Anker-Cement vernemen, wat U voor dit Cement franco wagon Rotterdam noteert en van welke fabriek die afkomstig is.”

Brief van 13 April 1912 van de firma Kalker & Visser aan den Aannemer:

„Wij ontvingen U schrijven van dato gisteren, en kunnen U onze „Wicking-Extra” aanbieden tegen den prijs van f 12.— per 1000 K.G., franco vracht station Rotterdam. Betaling 30 dagen netto.

Zakken worden tegen den prijs van 20 cents per stuk berekend, en indien dezelve franco en binnenuiterlijk twee maanden naar de fabriek te Neubekum, anschluss Friederichshorst geretourneerd worden, tegen dezen prijs weder gecrediteerd.

De „Wicking-Extra” is van de bekende fabriek Wicking'sche Portland Cement und Wasserkalkwerke te Recklinghausen.

Het zal ons zeer aangenaam zijn hierop Uwe geerde orders te mogen ontvangen en teekenken in afwachting.” P.S. Bovengenoemde prijs is voor wagons van 1500 K.G., aangezien de vracht voor 1000 K.G. aanmerkelijk hoger is.

Briefkaart van 16 April 1912 van den aannemer aan de firma Kalker & Visser:

„In het bezit van U schrijven van 13 dezer, zou ik gaarne van U vernemen, of het door U geoffreerde merk „Wicking-Extra” Portland Cement of Natuurcement is.”

Brief van 18 April 1912 van de firma Kalker & Visser aan den Aannemer:

„Wij bevestigen ons bezoek van hedenmorgen, en berichten wij U hiermede, dat „Wicking-Extra” *knustmatig fabricaat* (cursivering van ons) is en leveren wij dit onder garantie voor druk-entrekkracht volgens de A.V. De proefnemingen bewijzen, dat dit de Algemene voorwaarden verre overtredt. Wij zijn overtuigd dat de qualiteit U zeer zeker zal bevallen en doen besluiten ook met het oog op den lagen prijs na proefname geregeld na te bestellen. Dit is de ervaring, welke wij zonder uitzondering bij elke proefbestelling hebben opgedaan.

Vertrouwende Uwe gewaardeerde orders te mogen uitvoeren teekenhen wij.”

Brief van 22 April 1912 van den Aannemer aan de firma Kalker & Visser:

„Uw schrijven van 18 dezer heb ik ontvangen, en verzoek ik U voorlopig 90.000 Kg. Portland Cement van het merk Wicking Extra voor mij te noteeren. De levering moet geschieden naar Rotterdam station Maas en de betaling zou ik wenschen gesteld te zien op 3 maanden. Voor de goede orde gelieve U mij dezen koop te bevestigen.

De architect, die ik Uw brief heb laten lezen, merkt echter op, dat goed beschouwd, uit Uw brief niet blijkt, dat U inderdaad kunstmatige Portland Cement levert en daarvoor ten volle de A.V. garandeert. Ik voor mij lees dat daar niet uit, doch voor de goede orde gelieve U in Uwe bevestiging te vermelden dat U inderdaad Portland Cement zult leveren, dat geheel en al aan de keur zal voldoen.

Na ontvangst van Uwe bevestiging zal ik U opdracht tot afzending geven.

Ook zou ik nog graag van U vernemen of U onder Anker Cement en Wicking Extra hetzelfde verstaat. Is Anker-Cement soms goedkooper? Alwachtend."

P.S. De levering, die in het geheel vermoedelijk wel ruim 12 wagons zal bedragen, moet voor einde van dit jaar geschieden.

Brief van 24 April 1912 van de firma Kalker & Visser aan den Aannemer:

"In beleefd antwoord op Uw schrijven van 22 dezer overhandigen wij U inliggend proefneming verricht door het Bureau Koning & Blentjes alhier, op onze Ankercement cursiveering van ons" of Wicking-Extra.

Wij garanderen naar deze resultaten te zullen leveren met een schommeling van 10 pCt, boven en beneden de daarbij genoemde cijfers.

Aangenum zaal het ons zijn het adres van verzending te mogen ontvangen en teekenen immiddels."

Brief van 26 April 1912 van den Aannemer aan de firma Kalker & Visser:

"Uw schrijven van 24 dezer heb ik aan mijn architect ter inzage gezonden. Deze schrijft mij thans volgens bijgaand afschrift. Schrijf U mij des, of U een dergelijke verklaring bij elken wagon kunt overleggen, zoo niet, dan beschouw ik mijn koop als niet gedaan. Geeft U thans definitief antwoord, want de zaak begint me wel wat te vervelen."

Brief van den Architect aan den Aannemer:

"Hierbij ontvangt U het schrijven van de HH. Kalker & Visser terug. Deze Heeren draaien om de zaak heen en hebben U nog geen antwoord gegeven, dat mij zoodanig bevredigd dat ik die Ankercement kan toelaten.

Ik heb U gevraagd om van de leveranciers een positieve verklaring te verlangen, niet dat zij een kunstmatig "fabricaat" of Ankercement zullen leveren, doch dat Ankercement kunstmatige Portlandcement is, die ten volle aan de A.V. voldoet. Nu U mij deze verklaring nog niet hebt verstrekt deel ik U mede, dat ik niet van plan ben die Ankercement toe te laten. Koop U dus maar . . .

Wilt U echter persé die Ankercement betrekken, dan kan mijn bezwaar alleen uit den weg worden geruimd door bij elke zending een door de Wicking-sche Portland Cement und Wasseralkalwerke geteekend bewijs van herkomst te voegen, waarbij zij verklaren, dat Ankercement een kunstmatige Portlandcement is, die ten volle beantwoordt aan de "Algemeene Voorschriften voor de uitvoering en het onderhoud van werken onder beheer van het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid, vastgesteld 1 Februari 1901".

De heeren Kalker & Visser zeggen wel, dat zij de resultaten garanderen volgens het ingezonden rapport met een schommeling van 10 pCt, boven en beneden de daarbij genoemde cijfers, doch wat heb ik aan goede trek- en drukvastheden, wanneer de in de A.V. voorkomende voorschriften ten opzichte van bindtijd, volumebestendigheid en fijnheid van malen niet worden gegarandeerd...?"

Telegram van 6 Mei 1912 van den Aannemer aan de firma Kalker & Visser:

"Zendt nog heden antwoord brief 26 April. Moet uiterlijk Woensdagmorgen besluit nemen."

Op den laatsten brief en het telegram is door den Aannemer nimmer enig antwoord ontvangen. Indien echter de Aannemer envoornamelijk de Architect niet op hunne hoede waren geweest, dan waren zij erin gelopen. Zij

hadden dan Wicking Extra gekocht, vertrouwende Portland Cement te ontvangen, terwijl zij hydraulische kalk hadden gekregen.

Wij hebben het in het belang van den eerlijken handel tot onzen plach gerekend, dit onder de aandacht van belanghebbenden te brengen.

Wij verzoeken U beleefd, aan bovenstaand artikel eenen plaatsruimte in Uw blad te verleenen, en verblijven. U daarvoor beleefd dank zeggende.

Hoogachtend,

VEREENIGING VAN CEMENT-HANDELAARS.

ASPHALTPIPER ONDER LEIBEDEKKING.

Aangezien de schrijver van bedoeld artikel het Pro en Contra inzake deze extra bedekking onder de oogen wenst te zien, doch wel het contra bespreekt en het Pro totaal vergeet, zult U mij Mijnheer de Redacteur een grooten dienst doen, wanneer U het Pro in deze zaak, door mij nader te omschrijven, wilt opnemen.

Punt A. Asphaltpaper ontrekt de houten beschieting aan het oog van den leidekker. Zeer te recht merkt schrijver op dat daardoor een lei gespikerd kan worden op twee delen en bij krimpen der bedekking de lei vernietigd. Ik vermeen echter dat het spikeren van leien een verouderd systeem is en een leibedekking ophaken aangebracht veel doeltreffender is. Mag ik tevens hierbij opmerken dat, wanneer men beslist de dakbedekking met leien gespikerd wilt zien, de leidekken niet staande maar liggend behoren te worden aangebracht, waardoor het niet mogelijk meer is, een lei op twee planken gelijk te kunnen spikeren, waardoor het gespikkeld bezwaar uit den weg is geruimd.

Punt B is daardoor gelijktijdig opgelost.

Punt C zegt: Asphaltpaper gespikerd aan twee zijden scheurt aan flarden, opeenhoping van vuil onder de leien werkt het in de hand. Wanneer men een kap met Asphalt bekleed onder een leidendak, moet alleen de bovenzijde gespikerd worden en de naden tijdelijk worden vastgezet met een latje, en naargelang het leidendak avanceert, de latjes door de leidekkers worden weggenomen, dan is tevens het bezwaar van aan weerszijden spikeren ook opgeheven. Al wordt echter de baan kap aan kop aan beide zijde gespikerd, dan is Asphaltpaper nog te elastisch om te scheuren. Immers alle spoorwegloodsen, fruithallen, vischmarkten, koepels, kippenholken zijn kop aan kop genegeld, hiervan kan men zich dagelijks overtuigen, dat van scheuren geen sprake is, en kan ik nu tevens Punt D oplossen, dat door al die spikkers toch bedoelde dakbedekkingen wel degelijk dicht zijn. Het hoofdpunt verzuamt de schrijver geheel en dit is: dat in ieder geval bij het breken van leien, de kap waterdicht blijft en dat beschieting voor leibedekking soms weken lang aan weer en wind zijn blootgesteld waardoor de kapdeelen omhoog zwollen en dit voor kommen wordt, door het beschoten gedeelte onmiddellijk met Asphaltpaper te bekleden. Bij voorbaat Mijnheer de Redacteur mijnen dank voor de verleende plaatsruimte.

Hoogachtend,
L. HARTOG, Asphalt Fabrikant.

Aan de Redactie van "Architectura" verzoekt ondergetekende beleefd plaatsing van het volgende:

ASPHALTPIPER ONDER LEIBEDEKKING.

In "Architectura" van 6 Juli 1912 zegt de Heer Adr. M.: het ten zeerste door de redactie op prijs zal worden gesteld, zoo in dit blad het voor en tegen inzake asphaltpaper onder leibedekking besproken wordt".

Het hoofddoel dat men met 't papier onder leibedekking beoogt, is niet een extra-bedecking, doch het drooghouden der beschieting, onmiddellijk na 't aanbrengen van deze. Het gebouw kan dan als waterdicht worden beschouwd en men ondervindt dus geen hinder (zoals anders wel) van 't doorlekken, men kan dus beginnen met vloeren leggen enz. Geen geringe voordeelen, in dezen tijd van "haast je, rep je!"

Het leidekken toch is een tijdrovend werk en wanneer dit werk gestaakt moet worden wegens veelvuldigen of aanhoudenden regen behoeft de afwerking van het inwendige geen vertraging te ondervinden.

Ook wordt de houten beschieting niet onmiddellijk blootgesteld aan 't condensatiewater, dat zich bij vorst onder de leien vormt, zij 't ook dat er wel een weinig water door de gantjes kan dringen.

't Zelfde geldt voor eventueel ontbrekende leien, 't hout zal nagenoeg droog blijven. Nu de bezwaren van den Heer Adr. M.

a. Dat asphaltpaper de houten beschieting aan 't oog onttrekt, waardoor de leidekker niet zou kunnen zien of hij zijn lei op één of 2 delen spikert, is een denkbeeldig bezwaar; bij gespikerde leien toch, liggen de delen horizontaal, de 2 spijkers in iedere lei liggen dock in een horizontale lijn, dus komen ze altijd in één plank; bij 't gebruik van haken, kan 't dakbeschot verticaal zijn en een lei die aan een haak hangt zal nimmer scheuren.

b. Waarom ontmoet het spikeren der leien grote bezwaren op de plaats waar de asphaltpaperbanen gespikerd zijn?

Dat de leispijkers of haakjes op de zelfde hoogte zouden kunnen komen als de asphaltspijkers, is een klap die gemakkelijk te ontzieken valt, immers, men zou de zelde bezwaren kunnen aanvoeren tegen de spijkers waarmee beschieting en gording of sparren verbonden zijn. Bovendien zijn, mij althans, geen klachten van leidekkers in dezen bekend.

c. Het asphaltpaper aan twee kanten te spiken, dus boven en onder, is niet noodig. Om de plooij welke door het uitzalkken ontstaan, te voorkomen, spikert men de banen, aan den voet van het dak beginnend, alleen aan de bovenzijde, en heeft voorlopig de onderkant met een tegel vast, om 't opwinnen te beletten. Deze lat neemt men weg, als het leidekken zoo hoog is gevorderd.

Wanneer het papier eenigen tijd gezeten heeft, is het ook reeds uitgezakt.

Aangenomen wordt, dat de elastische eigenschap van het papier het klepperen der leien helpt beperken.

Ofschoon een leibedekking zonder papier goed werk kan zijn, is er toch geen overwegend bezwaar tegen het gebruik, gezien de argumenten die er voor zijn aan te voeren!

Amsterdam, 26 Juli 1912. A. C. A. ROTGANS.

ALWEER: PALEIS OF RAADHUIS?

De N. Rott. C. schrijft:

Hei "Nieuws" heeft den titel 260 neergeschreven boven een artikel naar aanleiding van het historisch onderzoek dat prof. dr. H. Brugmans, hoogleraar aan de universiteit van Amsterdam, ingesteld heeft naer de vraag of het Paleis op den Dam als het eigendom van den Staat, dan wel als het eigendom van de gemeente moet worden beschouwd. Alwér: Paleis of Raadhuis? In dat "alweer" is iets van tegenzin, de geraaktheid van iemand die verplaatst is na een vervolgd onderwerp ter sprake te brengen. En de eerste regel van het artikel bevestigt het vermoeden van den stemborg: "De pogingen van prof. Brugmans, om het licht der geschiedschrijving te laten schijnen in deze netelige queristie die nu ten minste voor een poos van de lucht was gebleven" (cursievezen) verheugen sich in de liganden belangstelling der lezers voor "de herberg van het Raadhuis".

Indien lezen wij daarin, later maakte de Engelsche gezant Clancarty, in opdracht zijner regering, er den Prins opmerksam op, van huyszel gewicht het was, dat hij in goede verstandhouding met Amsterdam bleef. Juist het feit dat Willem V, de vader van Willem I, toen nooit in Amsterdam kwam, had de impopulariteit van het Huis van Oranje in Amsterdam verminderd, en daarom gaf lord Clancarty den Prins in overweging

Brugmans, die lid was van de Commissie Dam-commissie, zijn onderzoek begonnen is met een gevolgde overtuiging, en dat hij zijn moratorium niet ondernomen heeft, isgevolge officiële opecht, niet staat aan den anderen kant dat wij hier te doen hebben met een uitvoerend minister van Amsterdams historie en een zeer bekend, maar schrullig, "Nieuws" alle hinde heeft.

Wij hebben nu de hand van een interview, dat een medewerker van het "Haardblad" met den hoogleraar gehouden heeft, mogedeld welke conclusies prof. Brugmans trok. Kortweg gezegd kunnen die conclusies hierop neer, dat het Paleis op den Dam, niet noede Raadhuis, nog *altijd nieuws* bleef.

Toch vindt dat "Nieuws", dat zich steeds tot talk heeft gemaakt van de tegenstanders der herberg, in de uitkomsten van het onderzoek aanduiding om zich te verheugen.

Immers, prof. Brugmans heeft, volgens dat blad, geene nieuwe feiten ontdekt, waardoor de oude quæsite kon aangesloten van een nieuw standpunt, en wellicht opgelost.

Wij zouden ons oordelen in den gaarde willen ophalen tot tijds aanduiding om de herberg te verheugen.

Immers, prof. Brugmans heeft, volgens dat blad, geene nieuwe feiten ontdekt, waardoor de oude quæsite kon aangesloten van een nieuw standpunt, en wellicht opgelost.

Wij zouden ons oordelen in den gaarde willen ophalen tot tijds aanduiding om de herberg te verheugen.

Gelijk de hoogleraar in het begin van zijn mededelingen verheerde, mocht hij bij dat onderzoek de medewerking ontferriden van de Ministers van Waterstaat en van Binnensche Zaken, en van B. en W. van Amsterdam, terwijl hij ook van de ambtenaren van het Rijks- en het Generale-archief de gewenste hulp ontving. Hij heeft dat alle immers kunnen ontferriden: geen deur bleef voor hem gesloten. — En toch zijn hem — o Nieuws! — geene nieuwe feiten onder de ogen gekomen. Welke hem, als eerlijk, wetenschappelijk mens, noodzaakt zijn oorspronkelijke mening te wijzigen, en te erkennen dat inderdaad, te eindigen tijd, de regering van Amsterdam, den eigenhouder van het Paleis niet handen heeft gegeven.

Onomstotelijk schijnt daarentegen thans vast te staan, dat de Prins op den dag toen hij te Amsterdam tot sonderling voorstond — den 2de December van het jaar 1813 — het stadhuis van Amsterdam heeft teruggenomen. (De regering werd toen weder naar Den Haag verplaatst.) Hij deed dat op aanraden van Van Van Hogendorp, en in de middag van 2 December 1813 van het provinciaal bestuur van Amsterdam, liet men — blijksens het bovengenoemde interview — lezen, dat de president mededelde hoe de Prins in dat moment buiten de Haagsepoort op de militaire wagen verkeerde, dat Paleis binnen deze stad wederom als Stadhuis van de Regering en de Burgerij te coelen, als een licht van de achtig en toegengenoeg door Z. K. H. aan deze belangrijke stad toegedragen.

Tevens gaf volgens dezelfde notulen Z. K. H. te kennen, dat bleefde zich niet de afschaffing van eenige vertrekken in latere zonde vergenoegen om bij een eventueel verblijf alhier van gebruik te maken.

Ons in tal van brieven uit dien tijd heeft prof. Brugmans hiertoe het huis gegeven.

Hij werd op dien Van der Duyn in een brief van 2 December 1813 aan Van Hogendorp geschreven. Van der Duyn gaf in dien brief een verslag van de wamen ontvangt, den Prins in Amsterdam te beurt gevallen en hij vertelt dan tevens, dat "l'entre de toute l'Hotel de ville a fait le plus grand et le meilleur effet".

Kemper, die ook bij dat ontvangst tegenwoordig was, schrijft in een brief van 3 December 1813 aan zijn vrouw: "Wij leidden hier den Prins op het Paleis, dat door hem aan de stad werd teruggenomen."

Van Hogendorp zelf schreef 3 December 1813 aan de moeder van Willem I: "de Prins is rendu à la ville et superbe hotel dont il avait fait un palais".

Een sterke argument poest prof. Brugmans dit: de Prins zelf heeft op 2 December 1813 zijn herberende proclamatie, waarbij hij de souvereiniteit en de regering van Amsterdam, op het paleis getekend, terwijl te voorschijn was van de woorden: "Gedurende op dat Raadhuis van

Later maakte de Engelsche gezant Clancarty, in opdracht zijner regering, er den Prins opmerksam op, van huyszel gewicht het was, dat hij in goede verstandhouding met Amsterdam bleef. Juist het feit dat Willem V, de vader van Willem I, nooit in Amsterdam kwam, had de impopulariteit van het Huis van Oranje in Amsterdam verminderd, en daarom gaf lord Clancarty den Prins in overweging

enige maanden van het jaar — of, zoodoel het elders heet, eenigen tijd — in Amsterdam door te brengen, ten einde de voeling met Amsterdam niet te verliezen. De Engelse genant vertelt, dat de Prins eerst niet veel oren had naar dien wensch, maar ten slotte, na enige weken deliberatie, door hem is overgehaald.

De Prins, het denkbeeld goedkeurende, ging nu redeneeren, dat het beter was het stadhuis als paleis te gebruiken, zoals koning Lodewijk dat gedaan had; waar de schatkist niet toeliet om twee gebouwen aan aan te koopen, lag het immers voor de hand het stadhuis voorloping als paleis te betrekken. Na op 2 Dec. 1813 het stadhuis te hebben teruggegeven was het enige wat hij vragen kon, het gebouw voorloping in gebruik te kunnen nemen.

Er komt daarop een deputatie uit de regering van Amsterdam naar den Haag, en vervolgens nog een deputatie, die het voorloping gebruik aanbiedt. Van afstand van het gebouw is geen sprake.

Dat blijkt ten duidelijkste uit de stukken. In het deliberatieboek, het

notulenboek, der stad Amsterdam van 28 Januari 1814 kan men lezen, dat niet teringekunnen werd op de teruggeave van 2 December 1813;

maar dat het gebruik van enige vertrekken, waarom door den Prins op 2 December 1813 gevraagd werd, uitgebreid is geworden tot een

provisioneel gebruik van het geschilderde paleis.

Op 28 Januari 1814 is dan ook door den raad besloten: „aan Hoog- gemeld: Z. K. H. het provisioneel gebruik van het aan deze stad gescrede paleis aan te bieden.”

Maar: het Paleis is op 2 December 1813 aan de stad teruggegeven en behoort nog aan de stad, maar het is op 28 Januari 1814 voorloping in gebruik gegeven aan den soevereinen vorst.

Zoo stelt prof. Brugmans zich de zaak voor, en hij voegt eraan toe, dat na dien rijd tuschen de stad en den Koning (de Koningin) nooit weer ene nadere scheiding is aangegaan.

Het komt ons voor, dat prof. Brugmans met zijn uitgeheldreide en nauwkeurige studie niet slechts den gemeenteraad, maar ook B. en W. zeer aan zich heeft verplicht. Mogen die vruchten hiervan blijken als straks B. en W. hun prae-advises uitbrengen naar aanleiding van het antwoord van minister Heemskerk, en daarna de gemeenteraad over dat prae-advises beraadslaagt!

NEDERL. VEREENIGING VOOR AMBACHTS- EN NIJVERHEIDSKUNST TE AMSTERDAM.

Mededeelingen betreffende de onderhandelingen met het comité voor de tentoonstelling van Ned. en Ned. Ind. Kunstnijverheid in het Musée des Arts décoratifs, Parijs 1914.

In de ledengadering gehouden 20 juni jl. heeft het bestuur uitvoerig rapport uitgebracht over de gevoerde onderhandelingen in inke de Parijse Tentoonstelling en voorlezing gedaan van desbetreffende stukken en correspondenties.

Het bestuur is echter van mening dat, waar slechts een deel der leden op deze vergadering aanwezig was, het gewencht is op deze aangelegenheid, zij het dan thans in het kort, nogmaals terug te komen, opdat alle leden zich goed op de hoogte kunnen stellen van dien, om principiële redenen vooral, zo gewichtige aangelegenheid.

To meer acht het bestuur dat noodzakelijk is er in verschillende dagbladen mededeelingen, over tentoonstelling betreffende, van te publiceren, die, hoewel niet officieel van het Centraal Comité der Parijse Tentoonstelling afkomstig, tochthans door dit Comité niet zijn tegengesproken, hoewel deze mededeelingen noch volledig, noch geheel juist zijn te noemen. Het bestuur acht zich niet gescrede deze niet-officiële persberichten openlijk te weergiven of aan te vullen, maar waar het bestuur er op stelt alle leden onzer vereeniging volledig in te lichten, besluit het toch ook deze mededeelingen aan de pers te doen toekennen, om deze althans in de gelegenheid te stellen en uit te noeden van deze vullender en juister gegevens gebruik te maken.

Zonals de leden weten, betreft het de voorbereiding van een tentoonstelling te Parijs, waartoe de Directie van het Musée des Arts décoratifs te Parijs het initiatief had genomen, en waarvoor zij hiedt was twee zalen in het paviljoen „Marsan“ ter beschikking te stellen van de Nederlandse en Nederlandsch-Indische Kunstnijverheid. De directie van voormal museum wendde zich tot enkele Hollandse particulieren, die daarna een centraal comité ter voorbereiding samenstellden, in welk comité echter *geen enkel kunstenaar zitting had*.

Door dit comité werd daarna een speciale commissie voor de Nederlandse afdeling voor Moderne Toegepaste Kunst samengesteld, waarvan de *leiding rechter in handen van niet-kunstenaars was gegeven*.

Bovendien werd er een voorlopige exposant-commisie aangewezen, die *zowel de keffet als onderneemers en fabrikanten bestond*. Tien langzamerhand den bijzonderheden bekend werden, inzoomt het bestuur der V. A. N. K. sich, hoewel ongevraagd, met de zaken te moeten bemoeien. Als gevolg hiervan, wordt er uit de leden van de vereeniging een commissie gekozen om aan het bestaande centrale comité der Parijse tentoonstelling de bewaren mede te deelen welke algemeen bij de kunstenaars tegen de voorbereiding dier tentoonstelling geresen waren.

Het Centraal Comité zag toen blijkbaar in, dat voor het wekslagen van een dergelijke tentoonstelling, de medewerking van de kunstenaars en hunne vereeniging onmisbaar zou zijn, en aldus werd, hoewel wat laat, de erkenning van de V. A. N. K. verkregen.

Bij daaraop gevolgde besprekking en briefwisseling stelde de commissie uit de V. A. N. K. zich ten doel om, uitgaande van den nu enmaal bestaenden toestand, de zaken weder in een beter spoor te brengen.

De hoofdpunten, waarover de onderhandelingen gevoerd werden, waren de volgende:

a. Uitbreiding van het Centraal Comité met enige kunstenaarsleden.

b. Herziening van de Commissie voor Moderne Nederlandse Toegepaste Kunst.

c. In verband hiermede, het vormen van een Technische Regelingscommissie uit en door de kunstenaars, ieden van de onder d' genoemde Commissie.

d. Inonders zullen slechts zijn de kunstenaarsontwerpers, terwijl daarnaast de fabrikant-uitvoerder als vervaardiger van het werk genoemd kan worden.

De onderhandelingen strandden tenslotte op de beide laatste punten c en d, welke het Centraal Comité weigerde te aanvaarden, nodig zij in een schrijven van 26 Juni jl. om vereeniging medegeleide, dat *zij van de verdere medewerking der Nederl. Vereeniging V. A. N. K. moest afzien*.

Wat in de wetenschappelijke wereld terecht niet mogelijk zou zijn dat bijvoorbeeld de organisatie van een wetenschappelijk congres zou worden ter hand gezet genomen aflatuitend door enkele buiten de wetenschap staande particulieren en enkele leveranciers van wetenschappelijke ingrediënten, en dat deze particulieren de kans zou worden gelaten, welke wetenschappelijke personen al of niet tot de voorbereiding van een dergelijk congres zouden worden uitgenodigd, dit schreef standaard wordt, wanneer het konst geldt, helas nog te vaak door belangstellende particulieren gehuldigd.

Tegen die scheve opvatting op te kamen lag geheel op den weg van dat het Bestuur van de V. A. N. K. meent zijn plicht te zijn.

Want hoewel de kunstenaars zich ook altijd zullen verblijven over de belangstelling en toewijding van hen, die, hoewel buiten de kunstbeoefening staan, de belangen van de kunst wenschen te dienen, zo zijn toch de uitvoerende kunstenaars gerechtigd in de eerste plaats de leiding te eischen van alle kunstmanifestaties, die minder hun scheppend kunstvermogen imbestaanbaar zouden zijn.

Daar het stellen van dezez toch zo vanzelf sprekenden eisch, geleid heeft tot zo ongewenste afloop, mogen wij betrekken, maar toegift zijn wij overtuigd, dat het vasthouden aan deze eerste eischen voor de toekomst althans van het grootste gewicht is.

Het bestuur herinnert de leden hierbij nogmaals aan het reeds op een vorige vergadering genomen besluit, waarbij alle individuele deelname aan deze expositie, door de leden onzer vereeniging, werd uitgeschakeld.

Het bestuur zal verder overwegen of het houden van een tentoonstelling van Moderne Toegepaste Kunst te Parijs, uitgaande van onze vereeniging, wenselijk en mogelijk is, en zal daaronder op een volgende vergadering voorstellen doen.

Het Bestuur:
R. N. ROLAND HOLTE, Voorzitter.
K. P. C. DE BAZEL, Vice-Voorzitter.
WALTER VAN DRESDENHOFVAN, Secretaris.
C. W. NIJHOFF, 2e Secretaris.
J. VISSER JR., Penningmeester.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD, 30. Dr. Cuypers geïnterviewd. — Woningen der Amsterdamsche Coöperatieve Woningvereeniging „Samenwerk“; arch. M. J. E. Lippits (met abb. van plattegronden en gevels). — Het ontwerp abb. adm. voorzchriften en de aansprakelijkheid van den architect door Mr. K. J. van Niekerken (vervolg).

DE BOUWWERELD, 30. Gebreken in metselwerk en beton door prof. J. A. van der Kloes. — Het bouwvak en de daaroverwante ijverheid en handel in 1911. — Afbeeldingen van de Synagoge te Nijmegen, arch. Oscar Leeuw.

DE INGENIEUR, 30. De nieuwe Kustlichttoren in gewapend beton nabij het Westhoofd gemeente Ouddorp (eiland Goeree), door B. A. Verhey (c. i. met afbeeldingen). — Statiessinrichtingen te Rotterdam door W. F. H. van Ryckevorsel (c. i. met plattegrond).

INSHOUDEI: Kroniek: Cuypers, Berlage. — Het Amsterdamsche Stadion. — Oorspronkelijkheid. — Tentoonstelling: „Huis en Tuin, in boor, inrichting en aanleg“. — Nationale Tentoonstelling van Werkstukken het Stukadoersvak betreffende. — Ingeronden. — Afreer: Paleis of Raadhuis? — Ned. Vereeniging voor Aviachts- en Nijverheidskunst te Amsterdam. — Weekbladen en Tijdschriften.

ARCHITECTURA

ORGaan VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMESSTRAAT 174/6, AMSTERDAM.

KRONIEK.

De schrijver van „Onder de Menschen“ pende in de „N. Rott. Courant“ het volgende naar aanleiding van onze „Kroniek“ van voor 14 dagen: *

HET INTERVIEW.

Eerst zoo hier en daar 'n enkele dubbelzinnige opmerking; — toen de architect Kropholler in „de Tijd“, die er declineerend over sprak, dat niet een architect, maar een journalist, leek op bouwkundig gebied, Dr. Cuypers heeft geïnterviewd. Daarna R. — R. — in het weekblad „Architectura“.

Deze R. neemt het ons gloeiend kwalijk dat wij hier, drie artikelen achtereen, twee meesters in zijn vak: Dr. Cuypers en De Bazel, aan 't woord gelaten hebben voor hun beschouwingen over bouwkundige onderwerpen. En zoodra hij ons dit, op koddig neuswijken toon, eens ter dege raak heeft gezegd, vat R. de schaar, zet 'm in die verderfelijke stukken, „die nooit publicaties hadden mogen worden“, en plakt daar zijn kroniek pardoes mee vol, vijf pagina's lang, van het nummer dat in 't geheel acht bladzijden telt. — Maar inmiddels roeft hij ons — of liever den redacteur dezer rubriek persoonlijk —, nog rellend na, dat 't immers komommertijd is, en dat de „journalistieke jager“ daarom zich de warme reis getrouwst voor . . . een interview met een „groot man!“

Nu zou ik kunnen volstaan met daaruit af te leiden: o zoo, dus de heer R. wordt in de hondsdagen liever met zeeslangen bezig gehouden dan door besprekingen uit den mond van Dr. Cuypers en De Bazel, die voorzeker in dit drukkende jaargetij ernstiger aandacht vragen van zijn architecturen geest. — Want anders ontgaat mij volkommen de reden van zijn smalend verwijt. Tenzij het 'n ietwat ordinaire humor mocht wezen van den rustig op zijn stoel gezeten kroniekeur, die — wellicht in overhemds mouwen en met 'n pijp aan 't koeltje door zijn open raam — zich verkneuterde; — hij heeft de moete van een reis en van zijn hersenspanning gedaan, voor wat ik nu één, twee drie knip in dezen weerlags broecken, feitenarmen en doezelngewekkenden komommertijd! In dergelyken allerkromsten trant heeft R. daar toen zoo klakkeloos nog maar enkele grollen meer doorgestrooid, allemaal aan 't adres van den interviewer. Wel

* De Redactie heeft gedownload volledigheidshalve het gehele relaas in extenso over te nemen; hoewel heel veel onder hieraer had kunnen vervallen.

blijkbaar zonder verder overwegen of bedachtzaamheid, want 't is toch niet te veronderstellen van een architect, en dan nog wel een aan wien Architectura's zevenhoofdige redactie vijf vellen hoofdartikel overlaat, dat hij — waarlijk zóó'n kruk in de logica zou wezen als hij zich hier voor 't publiek vertoont.

Maar waar deze grof heden en insinuaties zonder enig redelijk verband op die plaats dan toch komen onder de oogen van velen wier orde een journalist niet onverschillig kan laten, schijnt het de moete waard te trachten die verwarringen van R.'s hand om de lappen van mijn uitgeknipte werk ook recht te zetten.

Wat verwijt R. mij dan? — Dat ik aan Dr. Cuypers om een onderhoud voor mijn rubriek heb gevraagd: — Ja en neen; hij spreekt niet ronduit, hij smaalt en insinueert. Ik kwam — vertelt R. — op 't idee eens een praatje uit te lokken met Dr. C. Dit is — vindt hij — op zich zelf „een onschuldige zaak.“ Een ieder zou voor het aangebrachte bezoek aan en een gesprek met een groot man een warme dag offeren. En in den komommertijd kon 't den journalistieken jager vruchtbaar zijn. Dit bezoek en de vriendelijke ontvangst misgunt R. mij niet, — evenmin de dosis wijsheid die ik heb kunnen putten uit de bron, alweer: onder de energie-doodende temperatuur. Missir... ik had die wijsheid niet mogen „exploiteren“ in twee artikelen. En dan matigt de onbekende R. zich aan mij raad te geven over de wijze waarop ik mijn rubriek heb te schrijven: Ik moet me voortaan geen offers getroosten en het exploiteren op zoodanige wijze nalaten, of . . . andere sujetten opsporen voor mijn experimenten. En hoe weinig sympathiek hem, „achterna beschouwd“, het geval ook is, hij zal er toch zijn kolommen maar mee volknippen.

Deze redenatie is er een, wat men noemt: van Jan Kal-lebas. Maar we ontmoeten van onbevoegden wel vaker dergelijke kleinerende piet-praat over het werk van journalisten in 't algemeen, omdat dergelijke lieden geen steek begrijpen van de roeping der pers. Ik vraag u in gemoede: wanneer ge uw onderwerpen onder de menschen zocht, is 't dan te misprisen dat ge daarvoor belangrijke persoonlijkheden kiest op ieder gebied? Is het daarbij dan om „praatjes“, om bladvulling te doen, of welom het publiek nader te brengen tot allerlei markante figuren in desamenleving? Is hun voorbeeld, hun gesproken woord, zijn hun levensinzichten, ervaringen en beschouwingen op elks speciale terrein dan niet meer van waarde in onzen haastig-vluchttigen tijd, waarin elk individu meer en meer voor zich zelf ploert en streeft, ten

koste van de persoonswaardeering,—om voor ons volk, van vereering maar te zwingen? R. zelf noemt Dr. Cuypers: „een groot man”. Maar om 's hemels wil, waarom had ik dan toch niet hem, doch wel zooveel ander kunstenaars van belang, in mijn rubriek mogen bespreken en laten spreken? En nu herhaal ik, dat ik dezen grooten bouwmeester om een onderhoud heb gevraagd voor mijn rubriek. Dat hij mij dit welwillend verleend heeft. Dat hij toen is gaan spreken tot den journalist, tot het publiek. Dat ik, overtuiging van de belangrijkheid der dingen die de levenswijze kunstenaar op hoge jaren zou zeggen (met zijn wetenschap, dat zij zouden worden gepubliceerd), verlof vroeg om daarvan onder zijn spreken aantekeningen te maken. En dat Dr. Cuypers dit goed vond.

Inderdaad, een interview met dezen bouwmeester te mogen schrijven, is een voorrecht voor een journalist, omdat het een voorrecht is voor het publiek op deze wijze met een zoo belangwekkende figuur kennis te maken.

R. echter noemt dit: „exploiteren”. En aan het slot spreekt hij zelfs van „het kwaad dat uitgaat van publicaties (als deze), die dit nooit hadden mogen worden”.

Hij motiveert dit wel niet uitdrukkelijk, maar toch blijkt uit zijn opmerkingen, dat ik wat hij „de praatjes” noemt uit dit onderhoud wél, maar Dr. Cuypers oordeel over Berlage niet had mogen weergeven. — Nu kan men deze misvatting van R. op verschillende wijzen uitleggen. Of hij neemt Dr. Cuypers niet nu serieus, of hij acht hem onbevoegd en is bang dat de grijzaard zich blameert, of hij wenscht in een dagblad geen oordeelvellingen, van wie ook, te lezen, die niet kloppen met R.'s eigen universeel en onfeilbaar inzicht. Maar dan prijs ik mij gelukkig, dat ik geen dezer overwegingen deel. Gelukkig, als journalist, die, — in de ondergeschikte positie van interviewer, — de natuurlijk wel overwogen keuze der te ondervragen personen eenmaal gedaan, zijn eigen sympathieën en antipathieën, zijn eigen subjectiviteit aan kant heeft te zetten, om zoogroot mogelijk als 't ware te wezen de phonografische plaat.

Wat had R. dan eigenlijk gewild? Een soort censuur van mij over uitlatingen van ..., Dr. Cuypers? — Dat ik onder 't uitwerken van mijn aantekeningen over dit gesprek, was gaan corrigeren, veranderen en schrappen overeenkomstig mijn eigen leeken-opvattingen? — Wanneer men mij daarop had kunnen aanvallen, dan had ik als journalist beschamend gestaan, omdat ik gezondig zou hebben tegen de eerlijkheid en de goede trouw, die onze hoogste moraal plegegt te zijn. En dat nog wel tegenover een oud man, die mij in goed vertrouwen en zoo uiterst alfabet ontvangen had: om — op mijn verzoek — zijn woorden weer te geven aan het publiek.

En nu in 't bijzonder de uitlatingen over Berlage waarvan R. in dienzelfden ongemotiveerd smalenden toon zegt ..., en kwam natuurlijk ook Berlage ter sprake. Natuurlijk, wie spreekt niet over Berlage en waar spreekt men hem niet?

Ik vraag wederom is het voor de kennis van het publiek omtrent grote kunstenaars niet van belang, wanneer de een zich uitspreekt over den ander? Ik ga verder: wie is daartoe beter bevoegd? — Had R. dan waarlijk van mij verlangd, dat ik, Dr. Cuypers aanhoorende over onze moderne architectuur, den naam van Berlage opzettelijk had verzwegen? Is dit de tactiek, die zekere slinksheid, die hij óók al in den interviewer zou prijzen. Kan hij zich voorstellen, dat een leek, die journalist is, die jaren lang als zoodanig onder de mensen verkeert,

en dan toch zeker niet minder dan anderen de stroomingen van zijn tijd, de maatschappelijke verschijnselen op ieder gebied geroepen wordt waar te nemen, zich veroorlooft er voor zichzelf meeningen, overtuigingen en waardeeringen op na te houden? R. vindt het zeker de comble van aannemiging wanneer zoo'n krantjager bijvoorbeeld een grote bewondering zou durven koesteren voor den bouwmeester Berlage, nadat hij diens boeken aandachtig heeft gelezen, zijn gebouwen gezien, herhaaldelijk zijn voordrachten bijgewoond, en zelfs wel persoonlijk met hem heeft mogen verkeren. Maar, gesteld dit perfide geval, — had dan zoo'n journalist zijn inziens erg dapper gehandeld, wanneer hij, toen Dr. Cuypers hem sprak over moderne bouwkunst, uit pure vrees om den ouden meester onwelgevallig te wezen, den naam van den jongeren kunstenaar, dien hij vereert, krampachtig weggedrukt had van zijn lippen?

Of had R. soms gewild, dat de interviewer de misprijzende woorden van Dr. C., die dan dwars ingingen tegen des journalisten bewondering voor den Beurs-bouwmeester ... daarom dan ook helemaal weggemoffeld zou hebben, en het interview met Dr. C. hierdoor in het cardinale gedeelte vervalscht?

Van dezen R., die er, blijkens zijn hier bedoelde kronic, maar zonder overtuiging op los pent, lijkt mij de veronderstelling juist. Hoewel hij mij verderop verwijt, dat ik „onmiskenbaar” in mijn interview met De Bazel „gesnoeid of eenvoudig gezegden weggelegaten” heb, voor welke insinuatie ik hem aanstand beschamend zal zetten.

Doch voortgaande in de veronderstellende wijs — wat ook wel in positieve vorm had kunnen gezegd — : de interviewer schreef, ware 't, vierkant tegen eigen overtuiging in, uit den mond van Dr. C. de disqualificatie op: voor de courant, waarvoor een interview nu eenmaal bestemd is. En hij deed dit, trouw aan den eersten eisch voor den ondervrager: objectiviteit.

Doch toen hij opgeschreven had, wat hem dan tegen de borst moest zijn, omdat het een door hem vereerd kunstenaar aantastte in zijn diepste beginselen, — waren er dan toen geen menschelijker overwegingen denkbaar dan „interview-jagerij”, dan pogem om Berlage te „verschalken” en „zijn snuffelende neus” in andermaans zaken te steken — zoals alweer deze R. uit eigen ordinair levensinricht maar voorttrekt — voor het feit, dat de journalist op den trein is gaan zitten en aan den zoo misprezen bouwmeester heeft gevraagd: „ik ben als journalist eerlijkheidshalve verplicht dit oordeel van Dr. C. over u in mijn rubriek op te nemen. Wilt ge niet aanstands daar tegenover uw verdediging stellen?”

Ontgaat R. de mogelijkheid, dat de krantjager toen met den bouwmeester — die, breed als hij denkt, de situatie, waarin de journalist verkeerde, aanstands volkommen billijkte, en zijn bezoek verklaarde te waarderen — geruimen tijd overleg heeft gepleegd, al had de heer Berlage zich aanstands op het hoge standpunt gesteld van zonder voorbehoud op den aanval te zwingen: En dat zij tezamen rijpelijk hebben overwogen, wat den journalist nu te doen stond? En dat uit dit overleg het verzoek aan De Bazel is voortgekomen, om aan den „journalistieken jager” zijn oordeel over het geval mee te delen in den vorm van 'n interview?

R., met zijn troebel inzicht, vertelt: „toen de jager bij Berlage zijn snuffelende neus had gestooten, probeerde hij 't met De Bazel, die williger bleek.” Maar nu komt het kostelijkste:

„Indien — schrijft R. — de heer Brusse meer en beter „dit rustig nagaan (van Dr. C.'s woorden door De Bazel)

„gevolgd had en aanstands zijn aantekeningen nauwkeuriger gemaakt, dan zou ongetwijfeld het resultaat van deze samensprekking heel wat vruchtbaarder geweest zijn. Het relaas draagt er de onmiskenbare sporen van dat of sommige zinnen besnoeid zijn, waardoor deze hun kracht en betekenis voor een groot deel verloren, of dat sommige aanvullende, en tot andere noodzakelijk behorende, gezegden eenvoudig zijn weggelegd, of dat de spreker op sommige punten totaal niet begrepen is.”

Hoe is nu 't interview met de Bazel tot stand gekomen? Eerst had ik 's avonds met dezen wijsgeerigen architect het geval in den breedte besproken. Den volgenden middag kwam ik bij hem terug om het essentieel van dit gesprek met hem samen te repeeteren voor het artikel. En bij iedere uitspraak herhaalde ik, lezend uit mijn aantekeningen: „u bedoelt dus zóó?” Waarbij elk opgevoerd woord werd overwogen. — Daaruit werd het artikel opgeschreven. Maar omdat de heer De Bazel er nog over doordacht, wilde hij 't, nadat 't in schrift zou staan, wellicht nog hier en daar aanvullen. Dat gebeurde inderdaad, en toen hij er zoo zijn hat aan had gegeven, kwam het in de courant; onder de ogen van R., — dien ik nu toch waarlijk niet langer als kronickschrijver ernstig te woord behoeft te staan.

Ik had dit smalende gebazel dan ook van het begin af genegeerd, ware er in 't naargeestige deuntje niet een motief, dat ons journalisten bekend in de oren klinkt. Namelijk de aannemigende toon, de eigenwaan en de laadtunkendheid, waarmee er zoo nu en dan van uit het publiek door eenigerlei willekeurling wordt geoordeeld over journalisten in 't algemeen, die persmuskieten, die nieuwjesjagers, en hun krantengeschrijf. Dat wil zeggen: zoo lang zij de pers niet nodig hebben. Want daarna worden de dagbladschrijvers dagelijks uit alle deelen der samenleving gezocht, gevleid en met strijkages bejegend, om toch maar hun belangen te behartigen, 't op te nemen voor hun onrecht, hun eerzucht, hun financieel voordeel, hun kunst, hun grieven, enzoovoort, enzoovoort. Want de courant, niet waar, vormt in onzen tijd nu eenmaal een groot deel van de ontwikkeling, van de kennis en het oordeel der gansche natie. Hoevelen, wier reputatie men dat toch niet aan zou zeggen, willen er niet graag in de krant? Ook in den vorm van een interview? Hoe vaak, bij voorbeeld, komen architecten zich bij ons, persjagers, beklagen over de onverschilligheid van het publiek tegenover de architectuur en haar dienaren? Terwijl zij zelf — op een enkele loflijke uitzondering na — gemeenlijk de pen niet anders opnemen dan om elkaar af te takelen, tenzij om, met ontstemming van alle waardeering, slechts eigen werk, eigen richting te propageeren, in een vorm — die geen leek aantrekt om 't te lezen.

Doch zoodra staat er dan in een blad iets wat den een of ander niet past of hij matigt zich, vaak op den pedantsten toon, een smalend gepraat en geschrijf over diezelfde krantentui aan, van wier moeilijken allerlei hoge eischen stellend van zoo'n eenzijdig op het bouwen afgerecht man immers geen flauw vermoeden heeft.

Maar om nu op 't onderhavige geval terug te komen: Wat voel ik hierin — ook nadat ik met verschillende architecten heb gesproken — als de cardinale kwestie: Dat in bouwkundige kringen, naast oprechte vereering voor den genialen bouwmeester van zóóvele monumenten, een gepriskeerde stemming heerscht over den machtigen invloed van Dr. Cuypers nog op den huidigen dag. En dat zij hem zijn uitval op Berlage zeer kwalijk nemen,

of 't willen goedmaken waar hij zich huns inziens voorbijsprak. Maar dat de enkelen, die daar nu over schrijven in vaak grove aanvallen op den interviewer, den moed missen om hun misnoegen uit te spreken aan het juiste adres. Inderdaad, het raakt in onzen gecompliceerde tijd steeds meer uit zwang om — althans in 't openbaar — vierkant en eerlijk voor zijn overtuiging uit te komen, vooral waar het personen betreft van nog groot gezag. En dan draait men er liever om heen en treft over het doel heen degenen, die nu toch eenmaal vogelvrij schijnen te zijn.

Vertrouwen mijn opponenten den 85-jarigen bouwmeester zijn vrijwel almachtig zeggenschap over zeer veel van wat althans de officiële architectuur betreft, niet langer toe: Ja, ontkennen zij bij voorbaat de waarde van de woorden, die hij voor 't publiek bestemd, tot den interviewer spreekt? — Hoe is anders hun grief te verklaren, dat de journalist naar Dr. Cuypers is toegegaan? — van waar anders de voogdij van 'n R. over den bouwmeester, als hij mij verbiedt speciaal *dien* beschouwingen te vragen, en aanraadt om liever aan te kloppen bij anderen? Vanwaar die opvatting, dat het onkiesch zou wezen om *volledig* te publiceeren, wat Dr. C. zijn interviewer meegedeeld heeft? Dr. C., die toch zoo in alle opzichten sedert jaar en dag een public man is, een officieel man, een man van zijn moderne wereld, dat hij best weet wat hij voor den journalist, wien bij een onderhoud verleent, moet zeggen en zwijgen, — omdat 't interview immers niet anders is dan een gesprek voor de courant? — Waarom schuiven die opponenten de verantwoordelijkheid voor Dr. Cuypers' woorden van hem zelf af op dien zondebok, den journalist?

Tot hiertoe had ik geschreven, toen het ontkennend ingezonden stuk verscheen, waaronder Jozef Cuypers den naam zijs Vaders heeft gezet, — en dat zich nu juist beroept op dienzelfden R. van hierboven.

„Maar hierdoor is dan toch volkomen recht gedaan aan hen die u aanvieren?” — zal men zeggen. — In woorden wel, maar niet in wezen. Want, met allen eerbied voor Dr. Cuypers' hoge jaren, — dit verbijsterend dement is zóó desillusioneerd onoprecht, dat ik niet aannemen kan, dat het spontaan is voortgekomen uit den eigen wil van den grijzaard, die zóó eerlijk en onomwonden onder vier oogen zijn herinneringen, illusies en grieven aan mij heeft toevertrouwd voor de courant.

Wanneer ik nu, omdat mijn journalisteneer op naam van een zóó aanzienlijk kunstenaar wordt aangetast, om den geïnterviewde de verantwoordelijkheid van eigen later aangevallen uitspraken te ontnemen, — Dr. Cuypers bijvoorbeeld herinner aan zijn „ter-zijde”, voor zijn nu be-twiste uitspraak in zake bouwkunst en Christendom: „Ja, ik heb die boeken van Berlage natuurlijk niet gelezen, maar onlangs gevonden in 'n krant, enz....”, zal hij dan kunnen instemmen met die tirade in het stuk waar zijn naam onder staat:

„Hoe de heer Berlage in werkelijkheid over het Christendom, denkt, in verband met de moderne schoonheidscultuur, kan een ieder weten, die, gelijk ik, zijne veelbesproken studies over bouwkunst, stijl en samenleving aandachtig gelezen heeft?”

Of moet ik in deze en zóó vele andere zinnen van het bij nadere bestudeering zóó dubbelzinnig gestelde protest, een diplomatische wending zoeken, — mij er mee troostend dat in de diplomatische wereld óók, wanneer het nuttig mocht blijken, de ontkenning van eenmaal gesproken woorden geen zeldzaamheid is?

Landhuis te Laren.

Architect A. J. Kropholler.

Doch hoe het zij — na mijn zakelijke opmerkingen onder de tegenspraak in het Maandagavondnummer, voeg ik daar niets meer aan toe, uit referentie voor een oud man. En ik voel mijn werk toch niet vergeefs, omdat ik per slot een intiem oordeel, zoals architecten het elkander blijkbaar zelf nooit zeggen, op schrift heb gesteld. Want aanvankelijk moege deze spontane appreciatie wat stof hebben opgeworpen en eenige verwarring gewekt. — ook na dit onweer zal de lucht zuiverder aanvoelen.

Alleen dit wil ik nog zeggen: dat het mij nu gemakkelijk zou vallen om mijn aanvallers toe te geven: het is onkiescht (en voor den journalist een gevaar!) om een 85-jarig kunstenaar te gaan interviewen! Maar ik houd vol dat zij zich vergissen. En dat mijn interview, vooral in verband met het daarop gevolgde refus, is en blijft een stuk van psychologische betekenis omtrent een der aanzienlijkste figuren van zijn tijd. Helaas, de authenticiteit ervan zou ik alleen kunnen bewijzen door op de eerstvolgende tentoonstelling van Architectura mijn veertig pagina's aantekening in te zenden in stijlvolle lijsten. Want daaruit zou ieder op de betwiste punten de gesproken zinnen gemakkelijk kunnen reconstrueren, — en op 't laatste blad de nog zo kloek en sierlijke handtekening bewonderen, die Dr. Cuypers, ter herinnering aan dit heuglijk interview, daar op mijn verzoek heeft neergepend.

En hiermee neemt de journalistieke jager voor goed afscheid van dit levendig jachtafereel om in een vacante nieuwe krachten voor verdere strooptochten op te doen.

De schrijver van „Onder de Menschen“ heeft mij blijkbaar nog al kwalijk genomen dat ik, nu 14 dagen geleden, zijn beide interviews hier besprak, daaraan in sommige opzichten mijne mening toevoegende. Hij wijst in de

Nieuwe Rott. Courant daaraan opnieuw 2×5 kolommen en geeft zijn hart lucht in heel wat dat uitsluitend voor mij bestemd is, niemand anders kan interesseren. Een ietwat grappige inleiding (van wege den komkommer-tijd?), dan iets journalist-contra-dilettant-weekbladschrijver, vervolgens een nijdigheidje, dan een verwrongen beschouwing over wat ik „exploiteeren“ heb durven noemen, eindelijk nog een vennijnigheidje. zóó kwamen de 10 kolommen klaar nog juist voor de vacante.

Heeft de heer Brusse mij dan inderdaad niet begrepen? Of was hij zóó boos dat hij niet meer begrijpen kon, wellicht wilde, tengevolge van het stof door zijne „interviews“ opgejaagd en waarvan hij natuurlijk mee te slikken kreeg. Of de „onbekende R.“, die zich vermeed in deze kolommen te knippen en te schrijven, daaraan dus schuldig was? Ja! in des heeren Brusse's oog, ja! Zoo'n „kleineerde piet-praat, redenatie van Jan Kallebas, van onbevoegden“, komt ook hélemaal niet te pas.

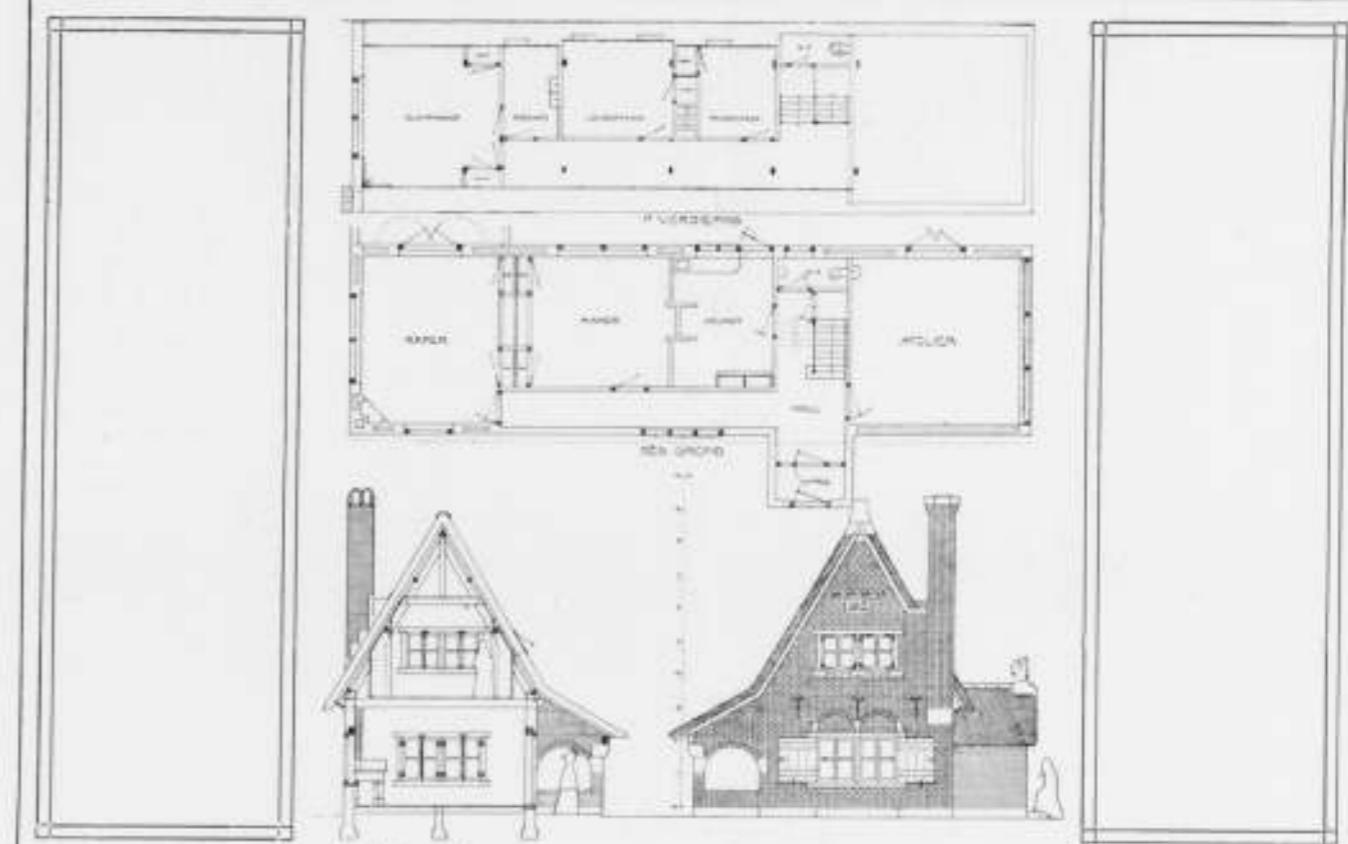
Dit alles heeft den heer Brusse zóó geprirkeld, dat hij heusch niet meer begreep, zich aangevallen, beleidigd,

gekleineerd voelde en niet alleen zich zéll, doch de pers,

de héele vaderlandsche pers....

Niets is minder mijne bedoeling geweest dan dit. Noch de heer Brusse, noch de pers heb ik willen kleineren. Ik heb alleen gezegd, en dit wensch ik staande te houden, dat dergelijke „interviews“ en speciaal het gesprek met Dr. Cuypers niet „geexploiteerd“, beter gezegd: „niet zóó geexploiteerd“, mogen worden als de heer Brusse deed. Dit heb ik, als mijne mening, in het licht willen stellen, met welke meening ik gansch niet alleen stond. De heer Brusse is van bevoegde zijde bovendien,

en om goede redenen, gewaarschuwd tegen de publicatie in den bekenden vorm, doch deze waarschuwning is door hem in den wind geslagen. Daarover spreekt de

Landhuis te Laren.

Architect A. J. Kropholler.

heer Brusse thans niet. De overwegingen, die tot deze waarschuwning leidden, deelt hij niet.

Ieder, zonder twijfel ook de schrijver, zal met mij eens zijn dat de kunst, hier meer speciaal de bouwkunst, niet gedient wordt door deze publicatie; ook al „voelt hij zijn werk per slot toch niet vergeefs omdat hij een intiem oordeel op schrift heeft gesteld zoals architecten het volgens zijnne mening elkaar zelf nooit zeggen“.

Dit als antwoord op de vraag: „Wat verwijt R. mij dan?“ Wat de schrijver „in genoede vraagt“; zeker daarmee ben ik het geheel eens; doch daarover gaat 't hier niet. In de repliek is bovendien gehele Dr. Cuypers' vroegere oordeel over Berlage's Beurs buiten beschouwing gelaten.

Op de vele volgende vragen en veronderstellingen zal ik moeten zwijgen, ook al zijn sommige daarvan nog zóó uitdagend gelanceerd. Er zijn daarvoor nog andere redenen dan die welke de interviewer kent of te kennen wenst.

Waar de schrijver De Bazels's woorden, en het ontstaan daarvan zoals de courant ze geeft, bespreekt, zal ik op gevaar af van hem opnieuw te vertoornen, toch nog even in tegenspraak moeten komen. Gaarne wil ik geloven wat de heer Brusse zegt; doch dat De Basel de dingen vollediger en daarom duidelijker en logischer gedacht heeft, staat vast. Desgevraagd zou De Basel dit zonder twijfel zelf erkennen (en heeft dit wellicht reeds gedaan). Voor het couranten-lezend publiek mag hij zich al tevreden hebben gesteld met: wat in de copy stond; het is hem geensins ontgaan dat sommige gezegden noodzakelijk aanvulling behoeften.

Veel zou er verder over dit 10 kolommen lange artikel

van de heer Brusse te zeggen en te strijden zijn; doch waartoe?

Voor den goeden verstaunner schrijft de heer Brusse m.i. het requisitoir over zijn eigen misslag. Zijn ongemotiveerd nijdige uitvalen laat ik voor wat ze zijn en wil ze hem wel vergeven. G. J. RUTGERS.

LANDHUIS TE LAREN. (N.H.) Architect A. J. KROPHOLLER.

Het landhuis met atelier (voor den beeldhouwer Mendes da Costa) staat te Laren nabij den molen, halverwege het station Gooische stoomtram en de villa van den Heer H. Polak.

Het landhuis, voor een bouwsum van plm. / 0000 gezet, draagt het eerste brandvrij rieten dak uit deze omgeving. Bij de genomen proeven omtrent brandvrijheid voldeed het hier gevuld procedé uitnemend. Door de brandverzekeringmaatschappij werd het dan ook als brandvrij niet verzekerd. De tint van het riet mist alleen door de bewerking het frisse van een nieuw dak.

De gevelsteen is van de allergoedkoopste soort, doch metaalhard. De prijs hiervan was voor één partij / 5 per 1000 en voor een andere partij / 8 per 1000. Het zijn stukken en brokken, kromgetrokken steenen, haligsmolen en daardoor met glazuur overdekte steenen, kortom, de steenen vertoonden grote onregelmatigheden in vorm en kleur.

Echter eens gemetseld vond iedere leek dat het muurwerk er uitzag zoals alle muurwerk, wellicht met het enige verschil, dat er wat meer variëteit in de stenen te zien was dan men dit gewoonlijk aan de nieuwe huizen vindt.

Landhuis te Laren. Zij- en achtergevel.

Architect A. J. Kropholler.

Alleen een eigenbouwer, die het toevallig zag, keurde het sterk af. Het was meneer niet netjes genoeg. Een geluk voor ons allen, dat die muur geen boom en gras op speculatie kunnen bouwen, want die zouden er als geheel in één tint door hem gemaakt, abominabel vervelend uitzien — evenals zijn éénkleurige baksteenmuren. Voor de rest heeft het huis niets bijzonders. De kozijnen zijn van zeer zwaar hout, zoals men dat aan oude huizen vindt. Het is geschilderd in geel, wit en donker kobaltgroen, respectievelijk voor kozijnen, ramen en luiken, eveneens zoals men dat vroeger veel deed. Het eerste spreekt meer dan de magere lattenkozijnen, die men tegenwoordig veel ziet, en het tweede heeft het voordeel van een rustig kleureffect te geven. Door den beeldhouwer Mendes da Costa zelf wordt het huisje met beeldhouwwerk versierd. Het huisje is in ruim 2 maanden, en voortreffelijk, uitgevoerd door den heer E. Hartog, aannemer te Baarn.

ASPHALTAPIER ONDER LEIBEDEKING. Even een paar opmerkingen naar aanleiding van de — onder dit hoofd — ingezonden stukken. In het vorstnummer toch bepleit de heer L. Hartog, Asphaltfabrikant, het gebruik van asphaltpapier onder leibedekking, wat volkomen begrijpelijk is. Evenwel grondt hij zijne pleitredre op technische beweringen, die nu niet geheel onaanvaardbaar zijn. Zijn „vermeenen" al dadelijk, „dat het spijken van leien een verouderd systeem is en een leibedekking op haken aangebracht, veel doeltreffender is", is hiervan een doorslaand bewijs, ook al geeft hij hierbij vriendelijk den raad, om bij spijken der leien de dakdeelen toch vooral liggende aan te brengen „waardoor het niet mogelijk meer is, een lei op twee planken gelijk te spijken".

Dat de opvatting van den heer H. inzake al of niet spijken der leien al wat verouderd blijkt te zijn, kunnen de hier volgende rapporten inzake dit onderwerp (door de afdelingen Amsterdam en Arnhem, bij monde van

de heeren Posthumus Meyers en Van de Berg, aan het Hoofdbestuur der „Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst" uitgebracht) uitwijzen. Deze rapporten dateeren van 1895 en we schrijven thans... 1912! Op de vraag: *Welke zijn de voor- en nadelen van het dekken met leien met haakjes?* *Welke is de beste leibedekking?* werd het volgende gerapporteerd:

Antwoord der Afdeeling Amsterdam: Het dekken van leien met haakjes is sedert een vijftiental jaren bij verschillende gebouwen toegepast. Beschouwt men deze dakvlakken, dan blijkt het, dat de haakjes welke van ijzer zijn, hetzij gegalvaniseerd of niet, genoegzaam geheel op de bocht, waar het haakje om de lei grijpt, zijn doorgeroest. De ene lei na de andere raakt dan los en het leidak moet worden verdekt. De leien daken die met koperen haakjes, en wel roodkoperen haakjes, zijn gedekt, zijn beter gebleven, doch ook hier zijn de haakjes voor zoverre zij aan de buitenlucht zijn blootgesteld, steeds sterk geoxideerd.^{*)} De nadelen zijn nog bovenindien het minder vastliggen der leien dan wanneer deze zijn gespikerd.

Het voordeel der bedekking met haakjes is de gemakkelijke wijze van herstellen van gebroken leien, door het uitbuigen der haakjes en het inboeten van een nieuwe lei. Zijn de haakjes echter te sterk geoxideerd, dan vervalt ook dit voordeel, daar de haakjes dan afbreken bij het ombuigen.

De erkend beste leibedekking welke, mits met zorg gedekt, eeuwen kan liggen, is die met Moezeliesen in couvertak, gespikerd met zware roodkoperen leinagels. Bij het dekken moet de lei nauwkeurig behakt worden volgens zijn natuurlijke draad.

De Moezeliesen ongeschikt om er maasdak van te maken, daar de draad gewoonlijk dwars in de lei loopt, doch daardoor bij uitstek geschikt voor couvertak.

Terwijl het zink der goten daardoor nog bovenindien in sterke mate aangetast wordt.

ADR. M.

Antwoord der Afdeeling Arnhem:

Om de beantwoording van het eerste gedeelte van de vraag beter tot haar recht te doen komen, meen ik, dat het beter is eerst het tweede gedeelte te behandelen en wel: „Welke is de beste leibedekking?"

In de eerste plaats is voor een goede bedekking een goed materiaal een hoofdaak, zoodat de beste leien voor de leibedekking zeer zeker aan te bevelen zijn. De Moezeliesen en ook de Fransche Remogne leien, zijn over 't algemeen de beste, en wat bedekking betrifft, is het couvertak het meest (vooral om de vele voordeelen) aan te bevelen.

Waar bij de dekking als maas-, schulp- en puntak is dat de leien elkaar horizontaal en verticaal dekken, is dit bij het couvertak niet het geval.

Om eenigszins nader de constructie van het couvertak te verklaren, het navolgende:

Alleen de onderste rij leien (zoogenaamde aanzetleien) loopt horizontaal, overigens loopen de rijen in schuine richting en overdekt in elke rij de ene lei de andere, met een rand of overlap van 7 à 8 c.m. breedte.

Het loopen in schuine richting bevordert de afloop van het water, en belet het minder opzuigen daarvan, wat zeer zeker een groot voordeel is boven de bedekkingen van maas-, schulp- en puntak.

Waar de leien elkaar voor 2/3 bedekken bij maas-, schulp- en puntak, is dit bij couvertak veel minder en geeft de laattste bedekking een leienbesparing van 20%. Na deze voorafgaande beschouwing blijkt dus, dat couvertak de beste en voordeeligste wijze van bedekking is, bij een grote leienbesparing; vooral bij toepassing voor grote daken van kerken bijv., geeft dit bij een besparing van 20% ook 20% minder belasting dan bij alle overige leibedekkingen.

Het eerste gedeelte der vraag luidt:

„Welke zijn de voor- en nadelen van het dekken met leien met haakjes?"

Aan het dekken van leien met haakjes zijn, mijns inziens, meerdere nadelen dan voordeelen verbonden. Een der voordeelen is zeer zeker, dat een leidak met haakjes gemakkelijker te herstellen is; vooral het inbrengen van nieuwe leien (bijboeten zoogenaamd) kan beter geschieden; dan dat de leien met nagels zijn bevestigd.

Een der grote nadelen is echter, dat bij geringen wind een vervelend gekleppeert wordt veroorzaakt van de leien, omdat deze veel losser liggen dan wanneer zij met nagels zijn bevestigd.

In geen geval zijn haakjes of nagels van ijzer aan te bevelen, als zij niet gegalvaniseerd zijn, en verdient bovenal koper de voorkeur.

Voor iedere lei wordt een haakje of twee nagels gebruikt, en verdient 't laatste, wegens de goedkoopheid, nog de voorkeur boven haakjes.

Dat nu bij liggend dakbeschot het spiken van leien op twee delen buiten gesloten is, is geheel bijzijden de waarheid *zoover asphaltapier wordt toegepast*. De heer H. gelieve dit bij vakmenschen eens nader te informeren. Punt B is hierdoor geenszins gelijktijdig opgelost.

ADR. M.

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE LANDBOUWVEREENIGING.**PRIJSVRAAG: ONTWERPEN VAN WONINGEN VOOR LANDARBEIDERS MET KLEIN GRONDGEbruIK.**

Bij den Secretaris der Keuringscommissie voor boven- genoemde Prijsvraag is een aantal vragen om inlich-

tingen ingekomen. Door de Keuringscommissie werd besloten daarop onderstaande antwoorden te geven.

Vraag 1. De oppervlakte der vertrekken, is deze zonder aftrek der binnentrekken?

Antwoord. Ja.

Vraag 2. Wordt onder slaapgelegenheden verstaan, slaapkamers of bedsteden?

Antwoord. Beide. Bedsteden in het woonvertrek moeten bij voorkeur vermieden worden.

Vraag 3. In het programma staat vermeld stallung, bij voorkeur voor enkele geiten. Daar nu alle landarbeiders met klein grondgebruik in mijn omgeving in het bezit zijn van een koe en meestal ook nog een rund, zou deze stallung, wil de woning aan haar doel beantwoorden, niet voldoende zijn. Dus verzoek ik U mij mede te deelen of ik hier rekening mede kan houden.

Antwoord. Ja. Het is juist de bedoeling, dat zooveel mogelijk rekening wordt gehouden met bestaande toestanden in de betreffende streek.

De Secretaris der Koninklijke Nederlandse Landbouwvereeniging,
V. R. V. CROESEX.

OVER HET SCHOONHEIDSBEGRIP BIJ INGENIEURSOUWWERKEN.

De enigste A. Plate schrijft onder dit hoofd in „De Ingenieur" het volgende:

Ruskin in zijn „Seven Lamps of Architecture" leerde roeds vele jaren geleden dat „there never was more flagrant or impudent folly than the smallest portion of ornament in anything concerned with railroads or other things". Het is zeker dat wat Ruskin schreef over spoorwegen door hem bedoeld was voor al die bouwwerken, welke men in het algemeen utiliteitswerken noemt.

Na Ruskin is de genoemde stelling door meerdere mannen van gesag op het gebied der architectuur in velerlei vorm herhaald.

Een principieel verschil in denkberaden ontstand echter op een ander punt. Ruskin wenschte uit den geest zijn harten eigenlijk niets liever dan dat de ornamenten de geheele architectuur te verhinderen, om terug te komen tot de cultuurperiode van gotiek. Zijn volgelingen daarentegen, meer staande te midden van de moderne maatschappij, verzoenden zich ten slotte met het denkbeeld van de plaatshoudende evolutie in de bouwwijze als een noodzakelijk ijs te aanvaarden. In stedt van een plotseling terugkeer te wenschen naar bouwwijzen van vroeger enen, waaraan thans alle levensvatbaarheid ontheert, beperden zij zich de evolutie in zuiveren hanen te leiden.

De moderne opvatting omtrent bouwkunst, er op gericht zich aan de eigenlijke ingenieurwetenschap aan te passen, deze te beschouwen als iets onontbeerlijks, breken och langzaam, maar zeker in verschillende landen aan, speciaal in Duitsland, Oostenrijk, enige Noorse landen en ook Nederland. Merkwaardig genoeg, wordt deze beweging in brede kringen van ingenieurs, dus door hen wiens de beweging het meest ter harte moet gaan, niet gevuld, althans niet begrepen. Het bewijs hiervoor wordt geleverd door talrijke ingenieursbouwwerken. Om slechts enkele te noemen.

In onze grote steden ziet men vleug bruggen, bestaande uit ieren liggers, afgedekt door zware steenen handen. De dragende liggers, de kern vormend van het bouwwerk, teekenen zich door de tegenstelling met de steen, zwak af. Analog hiermede zijn de ieren latelen, welke steenen muren dragen, een bouwwijze van slechte architecten overgenomen.

De totaalfindruk bij zoodanige bouwwerken is die van instabiliteit. Er is dus bij het ontwerpen geen poging gedaan om de ingenieurwetenschap te gebruiken tot het verkrijgen van een harmonisch geheel. In een ouer grote steden is een „monumentale" brug, geconstrueerd uit ieren boogliggers. De liggers zijn aan de zijkanten bedekt met granieten platen, welke de leug uitwendig het aanzien van een steenconstructie geven. Waren de voegen zoodanig aangebracht, dat de steen zich niet als dragende constructie doch inderdaad als bekleeding voerde, dan zou de noodzakelijke samenhang, de samengroeiing als het ware tussen kern en bekleding, toch ontbreken, zoodat ook in dien zin de bouwwijze verkeert blijft. De roesten ouer nagelkoppen van bruggen en kapconstructies, alsof de gieterijen consoles, waren „ornamenten" om de voetingen van kappen los aangebracht of als niet dragende steenpunten onder gordijnen geplaatst, zijn ten slotte ieder willekeurig. Zelfs behoort het spijker, waarin het werk niet surrogaten van stofsteen als geoorloofd wordt beschouwd, nog niet tot het verleden.

In de meeste gevallen stelt de ingenieur en wel speciaal de civiel-ingeneur zich ondoordig een uiterst moeilijk vraagstuk, door te dragen iets "architectonisch" te leveren, terwijl het zuiver constructief behandelens van zijn ontwerp, in de meeste gevallen reeds moeilijk genoeg, een in alle opzichten veel bevredigender resultaat uit aesthetisch oogpunt zou opleveren.

Een treffend voorbeeld hiervan geven vele grote bruggen. De Hengelo brug zal op ieder toestouw een machigere indruk maken en daarmee is inderdaad datgene bereikt, wat van een dergelijk bouwwerk verecht kan worden.

Daarentegen maken Duitse bruggen uit de laatste jaren, we denken hierbij aan Dusseldorf en Keulen, dank zij haar massaal, steenen ingangspunten, volstrekt niet een grootsoort infiltri, welken hunne gietmassa sonder meer toeweg sou brengen. Het evenwicht der massa's is totaal verstoord, het bouwwerk is groot in plaats van grootsch.

Behalve bij den overbrugt komt de begripverwarring sterk aan het licht bij den loop van watertoerens. Niemand zal ontkennen dat het ontwerpen van een goed geproportioneerid watertoren moeilijk is als gevolg van de eigenaardige eischen. Slantt de ontwerper niet, wat regelt si, dan ligt voor de hand te trachten den toren niet meer in het oog te doen springen dan mit den aard zijner afmetingen result geschiedt moet. Toch worden in ons land nog steeds torens in gewapend beton uitgevoerd, waarbij niet extra kosten de beton bekleed wordt mit schril gekleurde steen. Het daokt vooral voorzien van kantelen, welke een variant vormen op die voorkomende op middel- en oude herten. Het gevolg is, dat door het aldus ontstaan schuwende geheel het landschap sien in den omstrek bedorven wordt.

Hoevele stoombeschepen zijn met inderdaad mooi? Toch denkt de scheepshouwer er niet aan, aan zijn ontwerp iets anders toe te voegen dan hetgeen gebeet in overeenstemming gebracht kan worden met zijn eigen zuvere ingenieurswetschap. Men zal immers geen stoomschip verfraaien door den romp mit ijzeren rissetten te voorzien?

Treffend ook is hoe de holle voorsteven met beeld, welke het ranke, deel niet grot ontwerp een welschap sien, het stoomschip zeer moestaan. Zij passen niet bij het lichaam, dat van uiterlijk schoon dankt aan de strenge doorvoering der techniek in al zijn lijnen. De heer Plate heeft daarvan voorbeelden en stelt dan de vraag: Hoe kan men tot een algemene verbetering bij de utiliteitsbouw werken komen?

De weg daartoe moet in de eerste plaats door de civiel ingenieurs selven gesucht worden. Hoe meer zij een open oog willen hebben voor de nieuwere opvattingen omtrent aesthetica in het algemeen en bouwkunde in het bijzonder, hoe minder de kans worst, dat zij voortgaan land en steden te ontsieren.

Ten deele zou verbetering te verkrijgen zijn door een kleine wijziging in de Delfsche opleiding. Tot dusverre worden aan de civiel ingenieurs-schoonheidsgeschriften in hoofdzaak bijgebracht door collegen in hout-kundige geschiedenis, welke ongetwijfeld tot een algemene ontwikkeling kunnen bijdragen, maar ook een gevaria opleveren voor hen, die er niet toe kunnen kennis te nemen van die groeiende denkbeelden in de moderne bouwkunde. Bij hen kunnen de zuivere stijlcoleges zonder meer het gevolg hebben, dat zij niet doordringen worden van de waarheid, dat "die kunstlerische Echtheit berust in der vollen Ueberzeugung von Wesen und Form, nicht darin dass das Wesen der Sache einer hergelöht Form zum Opfer fällt", om niet den Duitschen hervormer Muthesius te spreken.

Om dat "Wesen" op klare wijze tot uitdrukking te leeren brengen, zou een zorgvuldige studie van de verhoudings- en evenwichtsleer, onschakelbare diensten kunnen bewijzen. Praktische oefeningen om de verschillende hulpmiddelen (triangulatie, quadratuur, etc.) ter voor- kriging van harmonische ontwerpen, te horen-toepassen, ware voorale te wenschen, desoods ten koste van den tijd aan bouwkundige geschiedenis besteed.

De aanspannde ingenieur kan zich daarbij overtuigd houden dat zijn aandeel in den toekomstigen bouwtijdt niet gering zal zijn. Gekoelde Morris niet reeds dat juist van de zuiver zakelijke bouwwerken de nieuwe en echte architectuur zou kunnen, voelre dan van de proficiënties met verschillende meer of minder toepasselijke bouwstijlen?

VAN ALLERLEI AARD.

MUSEUM VAN KUNSTNIJVERHEID HAARLEM.

De tentoonstelling van silhouetten, welke in de maand September in het Museum van Kunstnijverheid in Haarlem zal worden gehouden, behoeft wegens de vele aansprekenden die plaats hebben, zeer belangrijk te worden. De inzendingen zullen mit de meeste zorg behandeld worden en voor de opgegeven waarde tegen brandschade verzekerd worden. Zij worden ingewacht van 25 Augustus tot 1 September, waarbij de inzenders wel zorg willen dragen nauwkeurige opgave van naam en woonsplaats te voegen en tevens te vermelden, dat de zending voor genoemde tentoonstelling bestemd is.

CATACOMBE VAN VALKENBURG.

Dinsdagmorgen voor een week heeft te Valkenburg (L.) de plechtige opening plaats gehad van het dit jaar aangelegde laaste gedeelte van de reconstructie der Romeinse Catacomben. Uit Rome waren daarvoor overgekomen de commandant der Pauselijke Lijfwacht, graaf Cecoppius Marum, terwijl verder aanwezig waren de heeren Maroij de Jongh uit Rome, mons van het Eerste-Kamerlid, de leden der commissie voor de Catacomben, burgemeesters uit den omstrek en andere autoriteiten.

Voor den ingang op het Rotspark voerden het woord de heer Jan Diepen, eigenaar der Catacomben, voorts prof. Pijper uit Leiden, dr. Cappela uit Roermond en Graaf Cecoppius, terwijl later voor den ingang der Players-Catacombe de officiële opening plaats had door baron Kanter.

• • •

— De oude kerk te Katwijk, waarvoor kunstschilders sich altijd sterk interesseren, wegens haar eigenaardigen bouw, zal binnenkort voor een groot deel haar schilderachting voor komen zien verdwijnen. Reeds voor enkele jaren is, tot grote ontstemming van vele, de antieke toten gebeit in modernen stijl gerestaureerd. Nu sal er een gebeit nieuwe kap op de kerk worden getimmerd. Dit werk is bij aanbesteding opgedragen aan A. Parleyliet voor f 2500. Het moet over vijf weken gereed zijn. Sinds de godsbienstoeferingen er niet meer in gehouden worden, wordt deze kerk gebruikt voor haring-pakhuis door de rederij N. V. Katwijk a/ Zee.

EXPEDITIE NAAR HET PASCHENEILAND.

In den Stille Oceaan ligt een klein, eenvoudig eilandje, het Paschen-eiland, dat sinds lange jaren het voorwerp van onderzoeken en beschouwingen is geweest van tal van ethnologen en reislustigen, en wel, omdat men daar een aantal reusachtige standbeelden vindt, over wier oprichting en oprichters men tot dusver niet zeker weet. Enkele dier standbeelden — er zijn er enkele honderden en zij stellen mensachtige figuren voor — zijn tot 22 M. hoog, terwijl zij bovenindien nog staan op een oesterstuk van 10 M. hoogte en 60 M. lengte. Ook de tegenwoordige bewoners van het eilandje weten geenerlei uitschets te geven omtrent de oorspronkelijke ontwerpers der reusenfiguren; vast staat alleen, dat hun voorvalderen de bouwmeesters niet geweest zijn.

Een Engelsch sportman, W. Scobey Routledge, onderneemt nu een expeditie naar het eiland, met het doel de standbeelden nader te bestudeeren en het vraagstuk, wie de oprichters er van zijn, tot oplossing te brengen. Hij wordt o. a. vergezeld door een archaeoloog en een geoloog van het Britsche Museum.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Boerderijen; programma's in No. 9, inlevering t. Januari 1913. (Zie vragen en antwoorden in No. 32.)

INHOUD: Kromnick. — Landhuis te Laren (N.H.). — Asphaltpaper onder leibedekking. — Koninklijke Nederlandse Landbouwvereniging. — Over het schoonheidsgeschrift bij ingenieursbouwwerken. — Van allerlei aard. — Prijsvragen.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: Adm. Moen, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. Rutters, „Parkzicht“, Heilhemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“: in Nederland f 1.90 per kwartaal; buiten Nederland f 1.10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent; Idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIËN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing is dat. Het orgaan wordt wekelijks gratis toegekomen aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het liemaatschap bedraagt voor gewone leden f 12.—, voor kunstleven leden f 10.—, voor huishoudleden f 7.50 en voor aspirantleden f 5.—. Donateurs zijn zij die minstens f 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“.

Voor alles betreffende de verzending van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgevers.

ARCHITECTURA

ORGAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMESSTRAAT 174/6, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

INTERNATIONALE BOUWKUNSTENTOONSTELLING TE AMSTERDAM IN 1913.

In de vergadering van 8 Aug. jl. hebben de afgevaardigden der Besturen van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, van het Genootschap „Architectura et Amicitia“, de Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap“ en den Bond van Nederlandsche Architecten in beginsel vastgesteld, dat het niet gewenscht is in 1913 een uitgebreide Internationale Bouwkunst-tentoontelling te organiseren, terwijl in datzelfde jaar te Leipzig een Internationale „Baufach-Ausstellung mit sonder ausstellungen“ op uitgebreide schaal (zie „Architectura“ No. 22) zal plaats vinden.

De oud-commissieleden van de Bouwkundige Afdeeling der Internationale en Stedelijke tentoonstelling van Kunstwerken door levende Meesters te Amsterdam ontvingen toen opdracht dit den Heer Burgemeester mede te delen.

De geopperde bezwaren, als: de concurrentie, de moeite, de keuze tussen Leipzig en Amsterdam, de versnippering der krachten, onvolledige vertegenwoordiging der Bouwkunst en aanverwante kunstvakken, hetzij te Leipzig, hetzij te Amsterdam, ook de concurrentie van de reeds alom in den lande voorbereide tentoonstellingen voor 1913 werden door den Heer Burgemeester gedeld. Deze kon zich met het voorstel om eventueel de Bouwkunsttentoonstelling in 1914 te houden zeer goed vereenigen, en ziet nadere voorstellen met belangstelling tegemoet, waarbij hij de zeer gewaardeerde voorlopige toezegging deed van zijn steun en medewerking.

JAN DE MEIJER, te Secr.

• • •

Ons Bestuur verzond het navolgend adres:

Aan den Raad der Gemeente Amsterdam.
Verzoekt het genootschap Architectura et Amicitia, te Amsterdam gevestigd, met den meesten eerbied, onder aanbieding van een memoria of toelichting, waarin zijne bewegredenen tot dit adres uitgezet zijn,

dat de Raad afzie van medewerking aan plannen, die ertoe leiden, dat het „Openbaar Park“, behorende tot het Rijks-Museum, nog verder bebouwd wordt.

t Welk doende, doet gij wel.

Voor het genootschap Architectura et Amicitia,
H. A. J. BAANDERS, Voorzitter.
JAN DE MEIJER, Secretaris.

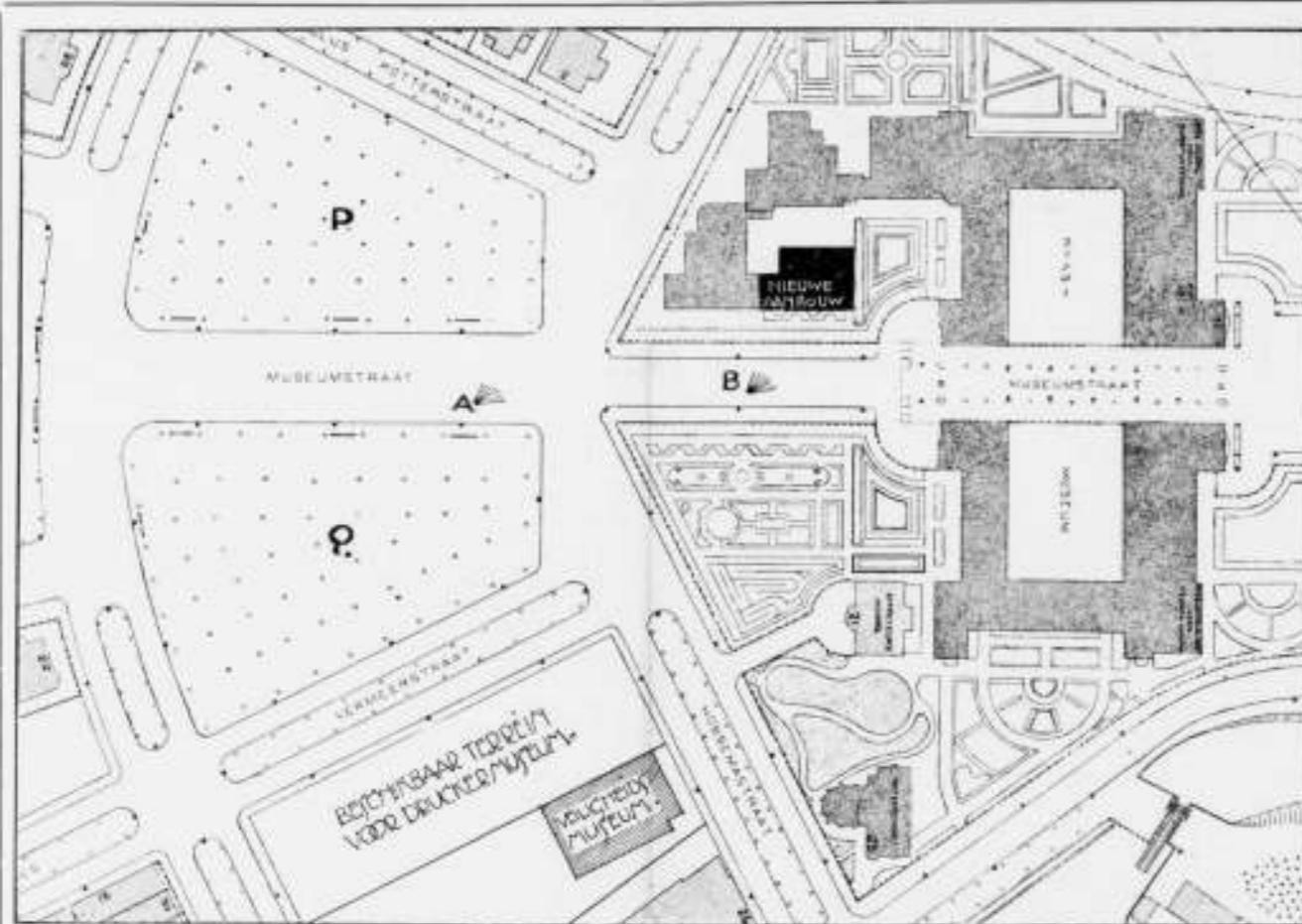
Amsterdam, Augustus 1912.

TOELICHTING, behorende bij het adres aan den Gemeenteraad van Amsterdam gericht door het Genootschap „Architectura et Amicitia“ ter zake van de voorgenomen uitbreiding van den „Drucker-uitbouw“ aan het Rijks-Museum.

Het lijkt geen twijfel, of het voorstel door het Dagelijksche Bestuur onzer stad aan den Raad gedaan, om medewerking te verleent aan de plannen der Regeering, beoogende de zoogenaamde „Drucker-uitbouw“ aan het Rijks-Museum te vergroten, zal bij den Raad levendige belangstelling wekken. Het nemen ener beslissing in deze zaak wordt namelijk zeer bemoeilijkt door den nadruk, die in de Memorie van Toelichting tot het betreffende voorstel gelegd wordt op het verlangen van den Heer en Mevrouw Drucker, dat hunne buitengewoon rijke schenkingen in aansluiting met de overige veranderingen in het Rijksmuseum zullen ondergebracht worden. Ongetwijfeld is het zeer lofwaardig dat aan dit verlangen de meest mogelijke nadacht gewijd wordt; tegenover de voorstelijke schenkingen en toezeggingen is zoodanige houding niet dan prijzenswaardig. Doch aan den anderen kant dient met niet minder belangstelling gelet te worden op de ernstige benadeeling, die het meesterwerk van den grootsten bouwkunstenaar van ons land der vorige eeuw bedreigt, indien aan bovenbedoel verlangen gehoor gegeven wordt op de thans voorgestelde wijze: door uitbreiding van den bestaande „Drucker-uitbouw“. En op meerdere belangen, die ons gemeentebestuur te behartigen heeft — nu zelfs blijkt te verdedigen te hebben tegenover de Regeering.

Waar uit de toelichting van B. en W. blijkt dat in ruime mate aandacht geschonken wordt aan de wenschen van den Heer en Mevrouw Drucker, blijkt niet, dat met evenveel ernst de gevolgen van het medewerken aan de plannen van Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken onder het oog gezien zijn.

Tevergeefs zoekt men naár mededeeling van welke pogingen aangewend zijn, om het verlangen van de milde schenkers te bevrideren, zonder daarbij in de noodzaak te geraken van vergroting van den uitbouw. Heeft de Regeering inderdaad gepoogd in het Rijks-Museum zell ruimte te maken, om de nieuwe verzamelingen onder te brengen? Reeds op het eerste gericht omtrent verdere bebouwing van den Museum-tuin wendde een groep bekende mannen zich tot de Regeering met een verzoek van het plan af te zien en over te gaan tot de reeds meer malen gewenschte verschikking der collecties in het Rijksmuseum, waarbij alleen aan de meesterwerken

Plattegrond van het Rijks-Museum naast de Drucker-aanbouwen en de omgeving. Men lette op de nabijheid van den Rembrandt-uitbouw, die op deze plattegrond niet getint is.

plants verleend zou worden en de overige schilderijen die meer historische of wetenschappelijke dan kunstwaarde bezitten, overgebracht zouden kunnen worden in de ruimten, vrijkomende door verplaatsing van scholen, architecten-bureau, enz. Daarbij zou zeer zeker in het Rijksmuseum voldoende plaats beschikbaar komen, om aan den wensch van den Heer en Mevrouw Drucker beter gehoor te kunnen geven, dan door eenen plaatsing hunner collecties in bijgebouwen geschiedt.

Is inderdaad met den ernstigen wil, zoo mogelijk hiertoe te geraken, in deze richting naar eene oplossing gezocht zonder bevredigenden uitslag?

Behalve, dat de bestaande verzamelingen beter tot hun recht zouden gebracht worden, behalve, dat de Drucker-collectie niet in een bijbouw, doch werkelijk in aansluiting met de bestaande collecties zouden opgesteld kunnen worden, wordt de moeite, die bovenbedoelde verschikking met zich medebrengt, nog beloond, doordat er de noodzakelijkheid mede ontgaan wordt, het schoone Rijksmuseum-gebouw te ontsieren en belangrijk in zijn kunstwaarde te schaden. Tezamen genomen toch voor zeker een ruime beloning!

Of, en in hoeverre de Heer Drucker het licht in het hoofdgebouw onvoldoende vindt, en of het onmogelijk gebleken is, in dit geval hier verbetering in te brengen, wordt niet vernomen. Waarbij dient bedacht te worden, dat het lang niet zeker is, dat het licht in de te bouwen zalen het licht in het hoofdgebouw in qualiteit zal overtreffen.

De geringe afstand tuschen deze zalen en den het zonlicht weerkaatsenden, heldrooden zuidelijken gevel kon wel eens van grooten invloed blijken!

Is er alsozo weinig aandacht gewijd aan de middelen, ter voorkoming van de uitbreiding, en evenmin aan de bezwaren, die de uitvoering zou kunnen opleveren, — waarbij wij nog denken aan de moeilijkheid om later bij nieuwe schenkingen nieuwe ruimte te scheppen bij gebrek aan bebouwbare tuin-oppervlakte — al even weinig is er gedacht aan de miskennung van de goede zorgen en de opofferingen, die onze stad heeft overgehad, om het Rijksmuseum-gebouw recht te doen wedervaren. De kostbare stukken bouwgrond op bijgaande situatie kaart met P en Q aangegeven zijn onbebouwd gelaten met het oogmerk het Rijksmuseum aan deze zijde een waardig voorplein te verzekeren. De radiaal aangelegde straten in het voornaamste woonkwartier van Amsterdam zijn gericht op deze zijde van het monumentale gebouw. Bij de overdracht van den grond aan het Rijk ten behoeve van de stichting van het Rijksmuseum bedong onze stad de voorwaarde, dat het ruim toegemeten, omliggende terrein de bestemming van „openbaar park” zou verkrijgen en behouden. Dit alles, om aan het schoone gebouw een waardige omgeving te verzekeren.

Van het meeste belang voor het monumentale effect van het gebouw is de handhaving van het „park” in den vorm, dien Dr. Cuypers eraan gegeven heeft. De hoog opschietende groepen populieren, die op de hoeken van

Photo No. I. Gezicht op het Rijks-Museum, zoals het zich thans vertoont aan de Zuidzijde. De foto is genomen in punt A. van bijgaande plattegrond. Van de fraaie gevels van het bibliotheekgebouw is niets meer te zien.

het park geplant zijn, geven reeds van verre de afmetingen van het complex aan. Overal waar de aanleg nog onaangetast is, werkt zij mede om het monumentale effect van het geheele complex, gebouw en tuin, te verhogen. Niet dan met zekerheid van schade kan men den aanleg aantasten — wat men wederom, hoewel men reeds te veel leergeld betaald heeft door het wegwerken van de twee prachtige bibliotheek-gevels, bij herhaling voornemens is te doen. Wij wijzen er met nadruk op: het Rijksmuseum kan zijn entourage niet onberen.

Men verwijze nu niet, ook niet op zoo schoorvoetende wijze als in de toelichting van B. en W. naar de vroeger door den Raad reeds verleende vergunning tot oprichting van den bestaanden Drucker-uitbouw. Wie zich de geschiedenis daarvan herinnert, kan daaraan niet dan met zekerheid wreveel over de toen gepleegde afpersing terugdenken. De vergunning is toen afgedwongen met de bedreiging, dat de collectie Drucker naar elders zou verhuizen en als middel om de schaamteloos daarover te bedekken, vond men uit, dat de tuin kon gebruikt worden voor opstelling van bouwfragmenten en dat tegen een fragmenten-gebouw geen bezwaar behoeft te bestaan, een fragmenten-gebouw, dat dan de collectie Drucker kon bevatten. Men zie het resultaat op bijgaande foto No. I, die een beeld geeft van den Zuidwestelijk vleugel van het Museum, zoals deze zich thans, gezien van het geheele museum plein, aan het oog voordoet, en

men betreure met ons, die weten wat achter de onooglijke, bergplaats-achtige Drucker-uitbouw verborgen ligt, de aantasting van zooveel schoons. En dit om welke reden? Omdat het museumbestuur vasthoudend is aan het bestaande en opziet tegen de zo onnodige opruiming in eigen huishouden? Hetschijnt wel, of het museum-bestuur door verwerping van het aanhangige voorstel gedrongen moet worden naar de betere middelen, die ten dienste staan, om aan het verlangen van den Heer en Mevrouw Drucker te voldoen. De voorverplaatsing van collecties en inrichtingen eventueel benodigde bouwgrond heeft ons Gemeentebestuur beschikbaar gehouden, zulks met opoffering van de opbrengst, die deze grond kan leveren. Op de vermindering van het Rijksmuseum-gebouw is — met reden — in de toelichting bij het voorstel zoo weinig mogelijk nadruk gelegd. Behalve de opmerking, dat, naar veler oordeel, het Rijksmuseum weder *niet* van zijn schoonheid zal inboeten, vernemen wij, dat blijkens daartoe overgelegde teekeningen men het gebouw van drie zijden naderen kan, zonder te kunnen zien, wat er aan de vierde zijde gebeurd is! In dezen trant verder betoogende, hadden B. en W. hieraan kunnen toevoegen, dat men van de Drucker-uitbouwen in 't geheel niets zien kan, zelst niet, indien men de bedriegde zijde van het Rijksmuseum nadert, mits met afgewend gelaat. Waarlijk, door het overleggen der teekeningen, tonnen B. en W. niet dat het hun zeer ter harte gaat!

Photo No. II. Van den Zuid-Westelijken vleugel, het bibliotheekgebouw en het eerste fragmenten gebouw.
Dit photo is genomen in punt B.

Op duidelijker wijze kunnen wij den Raad tonen, wat thans wederom verloren zal gaan, door bijgaande foto No. II, die genomen is ter plaatse, waar in de situatie tekening de letter B staat, dus op geringen afstand van den Rembrandt-uitbouw, dat is op de plaats, die voor het bezien van het resterende het meest gunstig is. Door de naast de foto aangehechte strook neer te slaan, zal men opmerken hoeveel thans weder dreigt verloren te gaan: de Zuidgevel van den Z.W. vleugel grootendeels, de Oost- en de Zuidgevel van het bibliotheekgebouw, het geestige klokketorentje van den eersten fragmenten-aanbouw (opgericht in den tijd, toen ook de Staat de destrijs in de bouwerij gebruikelijke methode volgde, bouwvergunning te vragen als met het werk reeds lang aangevangen was) en eindelijk het overschot van wat eens een fraai deel van het „openbare park” was.

Na kennismeting van deze foto zal men bezwaarlijk kunnen toegeven, dat het museum slechts *iets* van zijn schoonheid zal inboeten. Integendeel men zal neiging gevoelen zich te scharen aan de zijde van den grijzen kunstenaar, Dr. Cuypers, die zich op zijn hoogen leeftijd nog moet geven, zijn meesterwerk tegen schenende hand te verdedigen.

Indien de Raad zich in dezen geest uitspreekt, zal hij een voorbeeld geven van de wijze, waarop een land zijn grote mannen moet eren en daarbij tevens aan den Heer en Mevrouw Drucker de hand reiken om te gera-

ken tot inwilliging van hun voornamsten wensch „de door hen geschonken en nog te schenken verzamelingen deel te zien uitmaken van aansluitende verzamelingen in het Rijksmuseum.”

En onze stad zal gelegenheid hebben te tonen, dat de verdediging van verworven rechten haar ernst is, ondanks geuite dreigementen, waarin vernedering schuilt.

AANBOUW RIJKSMUSEUM.

Het Gemeenteblad bevat thans een voorstel van het Raadslid Posthumus Meyjes om het volgende besluit te nemen:

„De Raad, zich niet kunnende vereenigen met de voorstel van B. en W., d.d. 23 Juli 1912, No. 886, waarbij wordt voorgesteld vergunning te verleenen, om het in 1873 aan het Rijk ten dienste van den bouw van het Rijksmuseum geschonken terrein nog meer te bebouwen dan tot nogtoe is geschied, besluit uit het oogpunt van stadschoon en uit eerbed voor het architecturale schoon van het Rijksmuseumgebouw, geen verdere bebouwing van het thans nog onbebouwde museumterrein toe te staan.

„De Raad, gaarne willende medewerken, om de waardevolle collectie Drucker in de onmiddellijke omgeving van het Rijksmuseum te doen blijven, verklaart zich

bereid ten dienste van den bouw van een nieuw museum voor hedendaagsche kunst, waarin alsdan de collectie Drucker de eereplaats zoude verkrijgen, onder nader te stellen voorwaarden en behoudens de wettelijk vereischte goedkeuring van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, een besluit te nemen, aan het Rijk kosteloos af te staan het bouwterrein, gelegen aan de Joh. Vermeerstraat tusschen de Hobbema- en de Honthorststraat naast het Veiligheidsmuseumgebouw.”

Ter toelichting zegt de voorsteller: De voorstel van B. en W. aan den Raad om vergunning te verleenen, den ter onzaliger ure gestichten aannam achter het Rijksmuseum ten dienste van de collectie Drucker nog meer dan eens zo groot te laten maken en aldus den framien achtergevel van het Rijksmuseumgebouw nog meer te ombouwen en te bedekken, heeft een zeer pijnlijken indruk gemaakt op alle belangstellenden in de monumenten van bouwkunst uit de latere jaren en in het bijzonder op de bewonderaars van het Rijksmuseum als gebouw.

Reeds heeft het aspect van den achtergevel belangrijk geleid door het aanbouwen van de Rembrandtaal en door den Drucker-aanbouw en nu dreigt het gevaar, dat op den eens ingeslagen verkeerden weg zal worden voortgegaan en opnieuw een fraai gedeelte vanden achtergevel van het Rijksmuseum grootendeels aan het oog zal worden onttrokken.

Reeds is door een aantal schilders, bouwmeesters en kunstkenners tot Z.Ex. der Minister van Binnenlandsche Zaken per adres het dringend verzoek gericht, niet tot dit vandalisme te willen medewerken.

De bouwmeester van het Rijksmuseum, dr. Cuypers, heeft zich onomwonden uitgesproken in woord en geschrift, waar hij zegt:

Als bouwkunstenaar moet ik elken verderen aanbouw of bijbouw op het museumterrein ten stelligste blijven ontraden;

maar om er nu voor de collectie Drucker weer ‘n brok aan te zetten, daar ben ik vierkant tegen.

Hij geeft twee oplossingen aan, om de collectie Drucker een plaats te geven, deze pracht-verzameling waardig, en wel:

1°. om in het bestaande Rijksmuseumgebouw eenige zalen daarvoor in te ruimen, aldus zoude aan den wensch van den heer en mevrouw Drucker zijn voldaan, „dat de door hen geschonken en nog te schenken verzamelingen deel zouden uitmaken van aansluitende verzamelingen in het Rijksmuseum”. Voor de schilderijen uit de te ont-

ruimen zalen en voor uitbreiding zoude dan een annex van het museum in de nabijheid moeten worden gebouwd,

2°. om een geheel nieuw museumgebouw voor hedendaagsche kunst te bouwen en daarin de geheele collectie Drucker bijeen te brengen en een eereplaats te geven.

Terecht wijzen B. en W. in de voorstel erop, dat de Raad voor een zeer lastige beslissing wordt gesteld, te meer, waar dr. Cuypers alle verantwoordelijkheid voor den mistand, welke zoude geschapen worden en voor het schenden van het door hem gebouwde monument, laadt op de schouders van hen, die zulks wenschen en bevelen.

Overtuigd, dat de Raad niet zal wenschen, dat den bouwmeester zoude bevolen worden tegen zijn gevoelen en overtuiging het schoonste bouwwerk, dat hij schiep, nog meer te bederven, dan hij reeds gedwongen was te doen, vertrouwt de voorsteller dat de Raad zich niet zal vereenigen met de voorstel No. 886 van B. en W.

De Raad heeft het in handen; moge de Raad besluiten te zeggen: „tot hiertoe en niet verder!”

Amsterdam toone zich dankbaar, dat de prachtcollectie Drucker binnen zijn muren wordt bewaard en tentoon-

gesteld. Amsterdam brengt daarvoor een offer, door aan het Rijk aan te bieden het zeer gunstig gelegen bouwterrein achter en onmiddellijk in de nabijheid van het Rijksmuseum, groot 3535 M², ter waarde van ongeveer f 150.000, opdat het Rijk daarop stichtte een nieuw museum voor hedendaagsche kunst, te bouwen door dr. Cuypers, die daarbij voorzeker wel zal zorgen, dat de collectie Drucker, in de eerezaal ondergebracht, even goed verlicht zal worden, als zij thans is in den aanbouw. Mogen alsdan de heer en mevrouw Drucker, deze medewerking van Amsterdam en van het Rijk waardeerde, hunne bezwaren laten vallen, dan zal groter dank van het Nederlandse volk hun ten deel zijn, dan dat ter wille van de schilderijen en kunstvoorwerpen het monumentale Rijksmuseumgebouw weder zoude worden geschonden.

PRIJSVRAAG VOOR EEN AANPLAKBILJET VOOR DE E.N.T.O.S. TE AMSTERDAM JUNI-SEPTEMBER 1913.

Het Uitvoerend Comité voor de Eerste Nederlandse Tentoontelling op Scheepvaartgebied te Amsterdam 1913 schrijft een prijsvraag uit voor een schetsontwerp voor een aanplakbiljet voor deze tentoonstelling, die gehouden zal worden aan den overkant van het IJ, op het Tolhuisterrein en aangrenzende terreinen. Het Comité wil trachten te verkrijgen een aanplakbiljet, groot ongeveer 1,50 x 0,75 M., dat in hoogstens drie kleuren kan worden uitgevoerd (uit te voeren in steendruk in hoogstens drie kleuren, of met hoogstens drie stenen). Het verlangt daarvoor een schetsontwerp op de helft van de grootte, getekend in de kleuren, waarin de ontwerper zich de uitvoering voorstelt, met bijvoeging van enkele details, uitvoerig getekend en op ware grootte. Het ontwerp zal den volgenden tekst moeten bevatten: E.N.T.O.S. (Eerste Nederlandse Tentoontelling op Scheepvaartgebied) Amsterdam, Juni-September 1913 Tolhuisterreinen.

Ieder ontwerp moet voorzien zijn van een motto en een begeleidend verzegeld schrijven, dragende hetzelfde motto, bevattende naam en adres van den vervaardiger. Op de buitenzijde der enveloppe moet tevens een correspondentie-adres vermeld zijn.

De ontwerpen moeten franco voor 1 Oct. a.s. worden toegezonden aan het Bureau der E.N.T.O.S., Beursgebouw Amsterdam.

De ingezonden ontwerpen, uitgezonderd dat, hetwelk met den eerstenprijs bekroond en voor de uitvoering aangewezen wordt, blijven het eigendom van de inzenders.

Het Comité behoudt zich het recht voor alle ontwerpen te exposeren.

Als eerste prijs wordt toegekend een som van f 350, als tweede een som van f 100.

De ontwerper van de tekening, bekroond met den eersten prijs, is verplicht zijn ontwerp op ware grootte te tekenen en op steen over te brengen, voor welken arbeid hij na goedkeuring er van door de jury f 100 extra beloening zal ontvangen.

De drukker van den proefdruk zal in onderling overleg worden aangewezen.

De prijzen worden eerst uitbetaald nadat alle genoemde werkzaamheden ten genoegen der jury zijn verricht. Binnen vier weken na toekeuring van den prijs moet het op steen gedrukte (of het op ware grootte getekende) biljet aan het oordeel der jury worden onderworpen.

De jury behoudt zich het recht voor, zoo een der inge-

komen ontwerpen haar voor uitvoering geschikt voor komt, den eersten prijs niet toe te kennen. De jury zal bestaan uit de volgende heeren: Prof. A. J. Derkinderen, Directeur-Hoogleraar Rijks Akademie van Beeldende Kunsten, Prof. J. J. Aarts, Hoogl. aan de Rijks Akademie van Beeldende Kunsten, G. W. Duyssenhoff, Sierkunstenaar, Mr. J. Kalf Jr., Kunstcriticus, en H. J. M. Walenkamp, Architect. Nadere inlichtingen zijn te bekomen aan het Bureau der Scheepvaarttentoonstelling, Beurs, Damrak te Amsterdam.

BOEKBESPREKING.

DE TECHNISCHE VRAAGHAAK.

Handboek, bevattende een verzameling van gegevens, wiskundige en prijsberekeningen op technisch en bouwkundig gebied, bijeengebracht door J. C. de Meyier Jr., uitgave van A. E. Kluwer, Deventer, 1912, prijs gebonden 10,-.

In het voorbericht vermeldt de schrijver, dat zooveel mogelijk naar alzijdigheid is gestreefd, voorts dat alleen betrouwbare bronnen zijn geraadplegd, aangevuld met gegevens uit eigen ervaring, terwijl de opgave van prijzen, welke uit den aard der zaak van verschillende tijden en andere omstandigheden afhankelijk zijn, dienen moet om den gebruiker in de kosten van verschillende materialen en bewerkingen een inzicht te geven, hetwelk voor voorlopige ramingen voldoende is.

De verschillende formules en tabellen, die veelvuldig gebruikt worden, o.a. op statisch gebied zijn zeer volledig gegeven. Een globale prijsopgave van alle mogelijke onderdelen, tot zelfs van koplatten, raamnaalden en glasroeden toe, kan zeer zeker zijn nut hebben. Dat de alzijdigheid zich echter uitgestrekt heeft tot eenne afdeeling over „het projecteren van gebouwen”, onderdeel in: a. woonhuizen; b. scholen; c. ziekenhuizen; d. badinrichtingen en badhuizen; e. slachthuizen, dat men aldauw plannen van arbeiderswoningen, burgerwoonhuizen, heerenshuizen, villa's, scholen en ziekenhuizen in diverse soorten en prijzen voor het opslaan heeft, nu, dat gaat toch wel wat al te ver en geeft een idee van bouwkundig stalenboek, dat toch zeker niet de bedoeling én van den schrijver én van den uitgever zal geweest zijn.

Dat er wijders heel wat aangeboden wordt, bewijst de volgende, gedeeltelijke opsomming der inhoudsopgave: cosmographische gegevens; meteorologische gegevens; geographische gegevens; geologische gegevens; hydrographie van Nederland; munten; maten en gewichten; wiskundige gegevens; het gebruik van de rekenmachine; rente-berekening; inhoud van vlakken en lichamen; berekening der aardmassa's; meetkundige constructies; van toepassing in de bouw- en werktuigkunde; draagvermogen van balken, kolommen, enz.; belastingen en eigen gewicht van bouwconstructies; rente en afschrijving bij een bedrijf, enz. enz. enz., waarna nog volgen 8 pagina's „inhoud”, omvattende 276 pagina's drucks.

Zeer zeker dus een alzijdig en uitgebreid werk. A. H.

INGEZONDEN.

Aan de Redactie van „Architectura”, met beleefd verzoek om plaatsing.

ASPHALTPAPIER ONDER LEI-BEDEKKING.

Ter aanvulling van mijn betoog in No. 31 en mede naar aanleiding van de conclusie in No. 32, welke de Heer

Adr. M. trekt, (en afgedrukt is onder de rapporten over: „de voor- en nadelen van het dekken met leien op hankjes?” en: „Welke is de beste leibedecking?”) merk ik op dat deze conclusie ook alleén betrekking heeft op de in die rapporten als de best geoordeelde leibedecking, terwijl in „Architectura” slechts de voor- en nadelen van asphaltpapier onder leibedecking in 't algemeen, dus niet alleen van 't couvertdak, besproken zouden worden.

Genoemde conclusie behoort aangevuld te worden met het hieronder cursief gedrukte gedeelte, en wordt dan als volgt:

Dat nu bij liggend dakbeschot het spikkeren van leien op twee delen buitengesloten is, is geheel bijzijden de waarheid, zoo er asphaltpapier wordt toegepast *onder couvertdak of andere bedekking, waarbij de spijkers in een schuine richting komen!*

Doch er is geen enkele reden om het voordeel van asphaltpapier, n.l.: het drooghouden der beschieting tijdens leidekken, te derven bij maaß-, schulp- of puntaken enz. waarvan de nageel en ook de delen bij deze wijze van bevestigen in horizontale richting komen.

Bij schulp- en puntaken zijn de voordeelen van dubbele dekking vereenigd met het beter afdruijen als bij 't couvertdak.

't Maasdak is in Nederland veel gebruikelijk en 't couvertdak in Duitschland.

Onder groote waardeering voor de aangehaalde rapporten is er toch wat te zeggen tegen de uitspraak: „couvertdak is de beste”.

't Schijnt toch aannemelijk dat het maasdak waarvan de derde lei nog ± 7 cm. over de eerste dekt, de zoogenaamde dubbele dekking, meer betrouwbaar is dan de enkele dekking van het couvertdak. Als een regenbui met sterke wind in ongunstige richting op 't couvertdak valt, is ermeer kans op opstuwen van 't water dan bij de dubbele dekking. Er kunnen tenslotte nog overwegingen van esthetischen aard zijn om *niet* het couvertdak te nemen, dus wel maaß- of andere bedekking.

't In punt b, genoemd „groot” (?) bezwaar, n.l. een eventuele ontmoeting van leispijken en asphaltspijken is van zoo onderschikten aard, dat 't onbegrijpelijk is, hoe men daaraan zoo lang kan vasthouden. Als bij hooge uitzondering die ontmoeting mocht plaats hebben met de tweede leispicker dan neemt de leidekker de lei los, en slaat een nieuw gat, da's alles!

Dergelijke bezwaartjes zijn er slechts om ze te overwinnen en niet om er een hinderpaal in te zien voor de toepassing van 't asphaltpapier.

Besluitend onder aanbeveling voor op- of aanmerkingen van hen, die daartoe aanleiding mochten vinden, teekent met hoogachting.

Amsterdam, 11 Aug. 1912. A. C. A. ROTGANS.

P. S. Rechtzetting van zetfouten: In 't begin van mijn stukje in No. 31 is het — teeken achter de (?) weggeleten en het woord (ontstaan) op de 14de regel van onder moet zijn: (ontstaat).

VOOR DE LEESTAFEL.

Van de Vereeniging „Nehalennia” (tot instandhouding en bevordering van Walcheren's natuur- en stedenschoon), alsmede van „Bouwkunst en Vriendschap” te Rotterdam ontvingen wij een exemplaar van haar jaarschrift, dat ter leestafel gedeponeerd werd.

LUDWIG HOFFMANN. — 1852 - 31 Juli - 1912. Den 31sten Juli heeft de Berlijnsche stadsarchitect, Geh. Baurat Dr. Ing. Ludwig Hoffmann, lid der Berlijnsche Kunstacademie en der Kgl. Academie des Bouwesens, zijn tienden verjaardag gevieren. Evenals zijn vertrouwste vriend en geestverwant Alfred Messel in Darmstadt geboren, ontving hij zijn eerste artistieke opleiding aan de Kgl. Bauschule te Kassel en vervolgde deze aan de Bauacademie te Berlijn voornamelijk onder Heinrich Strack, die hem inwijdde in de monumentale grootheid der Italiaansche renaissance. Deze trok hem naar Italië om ter plaatse hare wijze van uitdrukking en het geheim van hare werking te bestudeeren toen hem in de prijsvraag voor het Rijksgerichtsgebouw te Leipzig de kroning en de uitvoering was ten deel gevallen. Toen Hoffmann, 44 jaar oud, na de voltooiing van dezen bouw (1886-95) als Stadtbaurat naar Berlijn werd beroepen, wist men dat van hem geen onstuimiger drang voorwaarts was te wachten, noch een proefneming met het begin eener nieuwe nog niet gerichte kunst. Geen overmoedig wagen, maar zorgvuldig overleg, nauwgezet doorwerken van doelbewuste, akademisch zuivere vormen kenmerkten reeds zijn eerste grote werk.

De ervenis die hij te Berlijn aavnardde, was het algemeen bespotte schematisme van den dorsten bureaustijl. Geen wonder dus, dat reeds zijn eerste schoolgebouwen met hunne ernstige zakelijkheid, de schilderachtige groepeering en de liefdevolle bestudeering van alle onderdelen en meer nog, de omvattende tentoonstelling zijner ontwerpen en modellen op de Grosze Berliner Kunstausstellung 1901 — zuiver zakelijk gebouwd, zonder enig vertoon van perspectieven enz. — algemeen een verademing, een vertrouwensvolle hoop voor de toekomst gaven. In onafgebroken reeks volgden elkaar sedert de gebouwen op van de meest uiteenlopende bestemming en omvang.

Zij hebben alle de beloften gehouden en overtroffen. Wie echter de werkzaamheid van Hoffmann in het zestienjarig tijdvak van rustelozen arbeid als leider van het stedelijk bouwbureau wil waarderen, moet niet slechts de gebouwen elk voor zich beoordeelen maar hun totaal, hunne beteekenis voor het stadsbeeld en daarbij het bijzonder karakter der Berlijnsche verhoudingen in het oog vatten.

Berlijn gaat meer dan de andere grote steden gebukt onder de gevolgen van eene te snelle ontwikkeling. Eerst tegen het eind der 17de eeuw verheven boven de beteekenis eener kleine Brandenburgsche stad, heeft Berlijn door Schlüter en Frederik den Grote een karakter verkregen. Dit echter is thans verdwenen met uitzondering van weinige sporen die eveneens binnenkort zullen vallen. Het veelbelovend begin van Schinkel's school is in de daarna volgende verwarring van stijlvolgeling zonder gevolgen gebleven. Om de steeds meer ontstierde stadskern schikten zich in de zestiger en zeventiger jaren met de nuchterne, schematische dorheid de uitgestrekte noordelijke en oostelijke stadsdelen, die thans door de arbeidersbevolking werden betrokken. Daarop volgden vanaf den aanvang der tachtiger jaren de steeds poeniger bouwwerken van Berlijn-West, waarvan het eene altijd het andere tracht te overschreuen.

Zoo vond Hoffmann bij zijne ambtsaanvaarding een reusachtige huizenzee van de meest heterogene samenstelling, zonder organisch verband noch gemeenschappelijke esthetische overlevering, en vooral zonder de kostelijke overlevering eener oude, door eeuwen gevestigde cultuur, zonder voorname architectonische neigingen. Wanneer sedert reeds oneindig veel bereikt

wordt, wanneer orde komt in de chaos en het goede en het beste niet meer spoorloos verdwijnt in de massa, dan komt een groot deel der verdienste, zoo niet alle, toe aan Hoffmann's stedelijke gebouwen naast Messel's baanbrekende bank-, woon- en kantoorgebouwen. Juist zijne gebouwen hebben zoveel bijgedragen tot verheffing van het architectonisch gevoel. De kritiek heeft er vaak genoeg mede willen spotten dat Hoffmann's gebouwen niet stijlzuiver waren, dat zij nu eens zich aansloten bij Italiaansche, dan bij Hollandsche of Noord-Duitsche renaissance, dat zij hier met rustica-blokken in den trant der Palazzi gebouwd werden, gindsch in baksteenbouw of in Zuid-Duitsche pleisterarchitectuur. Wie echter in aanmerking neemt hoe het karakter der verschillende stadsdeelen uiteenloopt, zal dankbaar waardeeren dat Hoffmann met zijn en zeker gevoel de daarbij behorende architectonische vormen heeft begrepen en hij daardoor aan de stedelijke gebouwen in hunne omgeving de grootste beteekenis en stemming wist te verleenen. In dat verband moet men de gebouwen natuurlijk niet alleen op afbeeldingen maar ter plaatse beoordeelen. Dan eerst zal men inzien hoe meestertelijk zij in hunne omgeving zijn gedacht en hoe zij daarin een nieuwe en steeds voornamer toon brengen, die overheerscht in de troosteloze dorheid of de bezigstige poenigheid.

En ondanks die schijnbare veelsoortigheid vertonen zij toch eene eenheid van geest, geheel doordrongen en beheerscht door de rijpe ervaring en het buitengewone organiserende talent, waarmee Hoffmann zijn reusachtigen arbeidslust weet te verzetten. Eén van geest zijn zooral in de zorgvuldige uitbeelding van alle onderdelen, in de doelbewuste zuiverheid, in het strenge zelfbedwang dat afziet van alle knuffels en kleinkheden, maar dat ook met de meest verfijnde middelen het gewenste effect weet te bereiken.

Deze hoge terughoudende richting, waarin de vorm middel is en geen doel, heeft in het nieuwe stadhuis dat na negenjarigen bouwtijd in Oktober 1911 werd ingewijd, hare volkomenste uiting gevonden. Overall blijkt het streven om bij de behandeling van elk, ook schijnbaar onderschikt detail, een volwaardig esthetisch effect te bereiken en zulks niet door opvalende schaaf of door openhooping van vormen, maar door fijngevoelde artistieke opvatting. Zoo heeft bijv. de vaak bij Italiaansche voorbeelden zich nauw aansluitende kleine plastische versiering der portalen enz. door de volmaakte uitvoering en meer nog door de sobere toepassing, de weloverwogen opstelling overal aan blijvende bekoring en esthetische beteekenis gewonnen.

In dezen zin heeft Hoffmann aan de groote, in haar streven en haar resultaat weifelende Berlijnsche bouwkunst steeds uitnemende voorbeelden gegeven. Hij heeft evenals Messel school gemaakt in de verheffing van het artistiek peil. Dat moeten ook zij zonder voorbehoud erkennen, die in Hoffmann den overtuigden aanhanger der gevestigde traditie en den tegenstander van een nieuwe stijl bestrijden. Deze kan zich volgens Hoffmann's overtuiging slechts organisch ontwikkelen uit een voortdurend voortschrijden der kultuur en niet uit een afkeer der oude kunstuitingen.

Hier kan niet worden ingegaan op de afzonderlijke werken van zijn omvattende werking waarbij het Märkische Museum, het Virchow-ziekenhuis en de grote welfandigheidsstichting te Buch met haar oudeledenhuis, hare sanatoria voor longlijders, ziekenhuizen en krankzinnengestichten als de breedst opgezette en in esthetisch

zoowel als technisch opzicht meest volmaakte scheppingen zijn te noemen. Dat de stad Berlijn haar beproefden Bouwmeester geen beslissenden invloed heeft toegekend bij de bebouwing van het grote Tempelhofer Paradeveld, kan slechts iemand begrijpen die de vreemde Berlijnsche toestanden kent. Athene had echter de gelukkigste keuze getroffen toen het aan Hoffmann zijn uitbreidingsplan toevertrouwde. In dit tot in alle onderdelen zorgvuldig doordacht werk, in de schitterende distributie der parken en verkeerswegen, van de verdeling der openbare gebouwen, in de zorgzaam voorzichtige wijziging van het bestaande, in de tijngesloten en vaak met ongelooflijk eenvoudige middelen doorgevoerde wijze waarop elk bouwwerk tot zijn recht is gebracht, uit zich Ludwig Hoffmann's meesterschap op het schitterendst. Wel beschikt geen andere stad over zulken overvloed der edelste kunstwerken noch over zulk een omgeving, maar zij kunnen alle leeren van Hoffmann's plan dat het gehele stadsgebied vanaf den boschrijken Lykabettos tot de golf van Phaleron wil vervormen tot een groot openlucht museum met betrekking tot de uitbeelding van straten en pleinen en de toepassing van kunstwerken als gemeengoed, niet als doode, in een museum opgeborgen voorwerpen.

Voor het keizerlijk Berlijn wijdt Hoffmann zich thans aan de uitvoering van de nieuwe gebouwen op het Museum-eiland volgens de nagelezen plannen van zijn vriend Messel. Moge hem tot de doorvoering dezer grote taak onverminderde werkkraft en lust gegeven zijn.

C. ZETZSCHE.

Een portefeuille met de voornaamste plannen (40 platen) met toelichting is bij Ernst Wasmuth A. G. te Berlijn verschenen.

Oversnoeden uit „De Bl. W."

VAN ALLERLEI AARD.

WAALBRUG-NIJMEGEN.

Zoals men weet heeft de Gouvernement van Nijmegen langs besloten tot den bouw van een vaste brug over de Waal bij de Belvédère, met een afrit naar de Waalkade en tenens om aan de Staten van Gelderland een renteloos voorrecht te vragen van 400000 terug te betalen in 60 jaren.

Ten grondslag hier ingegeven is mit diesen heugewoon lang niet ingegeven en in een adres aan de Staten gaven w. h. redenen daarvoor op, nl. dat de plaats der brug slecht gekozen is, wijf het verkeer nu niet door doch langs de stad geleid wordt. Blijkbaar heeft de Raad dit ook wel gevonden en daarom ter eisler ic een afrit naar de Waalkade aan de Belvédèreleng toegegoed.

Over de financiële zijde der mak hebben de ingegeven bewezen. Daarom verzoeken de Staten geen renteloos voorrecht voor die brug toe te staan doch eerst een nauwkeurig onderzoek te laten instellen of bovengevoerde brug werkelijk de voorkeur verdient boven de andere voorgestelde bruggen.

HISTORISCH ONDERZOEK.

Ditstijds werd hier mededeeling gedaan omtrent het vinden van een brug in het even te huureven van meer dan 100 Meter lengte. Een nadere onderzoek heeft geleid dat in de nabijheid van Hunze een klein weg door 1 land en 0,30 tot 0,60 Meter breedheid ligt. De kruisweg is in aantal gelijk op een bed van twijgen rijksbont. Het onderzoek, dat geleid wordt door den heer Van Gisber, wordt voortgezet.

MUSEUM VAN KUNSTNIJVERHEID HAARLEM.

Voor de tentoonstelling van silhouetten, die in het museum van Kunstnijverheid te Haarlem wordt voorbereid, werden vele welwillende

toezeggingen gedaan en daerop deze tentoonstelling hoogst merkwaardig te worden, nodat de Directie het voorneemt heeft, aan den catalogus een kaartje toe te voegen. Zij doet derhalve een beroep op allen, die over dit onderwerp enig licht kunnen doen schijnen, haer daarmutrent mededeeling te willen doen, terwijl zij het op hoogen prijs zal stellen, indien men haar omtrent de intendingen zaneed mogelijc nadere bijzonderheden wil doen tekenen.

COMITÉ PERMANENT INTERNATIONAL DES ARCHITECTES. Na het overlijden van den president van het Comité Permanent International des Architectes, den heer H. Danmet, is op den onlangs te Parijs gehouden vergadering de mestor der architecten, Dr. P. J. H. Cuypers, tot diens opvolger benoemd, tot 15 December van dit jaar, om daarna te worden vervangen door den vice-president, den heer H. P. Nénot.

Dr. Cuypers blijft dan ere-president, tevens ere-president van de Société des Artistes Français. De heer A. Salmon, is benoemd tot secretaris van het „Bureau du Comité“ te Parijs.

DE GRANDE CHARTREUSE.

De vereeniging van Architecten van Dauphine heeft zich per adres tot de Regering gewend, om den overgang der Grande Chartreuse te voorloomen.

Overwegende, dat het klooster der Grande Chartreuse een voorbeeld is van schoone kloosterbouw, waarvan het karakter in overeenstemming is met de heilige natuur, die het omgeeft; O. dat dit klooster de wereld daar beroemd is als bouwkundig meesterschap, m. de herinneringen, die er aan verbonden zijn en gerekend mag worden onder de merkwaardigste bouwwerken van Frankrijk en Dauphine;

O. dat de staat van verval en verlatenheid van die gebouwen niet recht de publieke opinie verontrust;

Verlaat de vereeniging van architecten van Dauphine zich aan te sluiten bij de wettige campagne voor het behoud der Chartreuse en dringt er met nadruk op aan, dat de gebouwen sowel van het klooster als van de kapellen zoo spoedig mogelijk worden gebracht op de lijst der historische monumenten, met het doel m. in goede staat te houden, en protesteert tegen elke verandering in sanatorium, gevangenis, hotel of welke andere aanpassing ook, die het karakter van het oude kloostergebouw zouden veranderen.

RESTAURATIE VAN EEN KERKRAAM.

— De Ned. Herv. genootte te Hennikje vliest 29 September het 300-jarig bestaan van haar kerkgebouw. Te daar gelegenheid zal het enig overgebleven gebrandschilderde kerkrasm daterende van 1658 en geschenk van de stad Breda aan die kerk, gerestaureerd worden.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD, 32. Lanthuis te Laren, architect A. J. Kröpffler met afbeeldingen. — Het ontwerp algemene administratieve voorschriften en de aansprakelijkheid van den architect, door Mr. K. J. van Nieukerken (vervolgartikel). — Normalplaatjes van gewapend beton, met afbeeldingen.

DE BOUWWERELD, 32. Eenjarig Heemblad. Nekalennia 1911-12, met ene afbeelding van een woningbouw te Oostkapelle, ontworpen door C. Doets. — Gehryen in metaalwerk en beton door J. A. V. d. Kloes (vervolg artikel).

DE TENTOONSTELLING VAN GEMEENTEWEAREN TE DUSSELDORF (29 Juny - 31 Oct. '12). — Afbeelding van „de bloesende theeboon“, onde wiskelijn die bij de verbreding van de Vrijestraat gaat verduiven.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragnen uitgeschreven door de Kon. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders. B. Ontwerpen van Boerderijen; programma's in No. 9, levering 1 Januari 1913. (Zie vragen en antwoorden in No. 32.)

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap. — Aanbouw Rijkszuiverin. — Prijsvraag voor een aankondiging voor de E.N.T.O.S. te Amsterdam, Jeni-September 1913. — Boekbespreking. — Ingezonden. — Vom de Leestafel. — Ludwig Hoffmann. — 1832-33 July 1912. — Van allerlei aard. — Weekbladen en Tijdschriften. — Prijsvragnen.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: Adr. Moes, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkzicht“, Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“: in Nederland f. 1.90 per kwartaal; buiten Nederland f. 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, Idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatting rabat.

Het orgaan wordt wekelijks gratis toegezonden aan alle ledens van het Genootschap. De jaarschijflike contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone ledens f. 12.—, voor kinstudieven ledens f. 10.—, voor houtenledens f. 7.50 en voor adspiraatledens f. 5.—. Lidmaatschapsbedrag voor gewone ledens f. 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“. Voor alles betreffende de verandering van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgevers.

ARCHITECTURA

ORGAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOES, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM. JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUIJM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEHR. BINGER, WARMESSTRAAT 1746, AMSTERDAM.

MEDEDDELINGEN

BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

I. AFDEELING VOORGEZET- EN HOGER BOUWKUNST-ONDERRICHT.

De inschrijving van deelnemers aan den cursus 1912-13, welke cursus aantrekt op een der eerstdagen van October, is open gesteld vanaf heden tot 15 September e.v. De opgave tot inschrijving geschiedt mondeling of schriftelijk aan het bureau van het Genootschap, „Parkzicht“, Hobbemastraat Amsterdam. Bij schriftelijke opgave geven lieve men, behalve naam en adres, te vermelden den leeftijd, het beroep, den duur zijner werkzaamheid als opzichter, tekenaar of opzichter tekenaar en het reeds genoemde onderwijs met vermelding van eventueel behaalde diploma's.

Inlichtingen verstrekt de administrateur der Afdeeling aan genoemd bureau.

II. De deelnemers aan den Cursus, 30 jaar, die in aanmerking wenschen te komen voor het diploma, zijn uitgenodigd hun werk in te leveren aan het bureau van het Genootschap voor of op Zaterdag 31 Augustus e.v.

G. J. RUTGERS, *Idem.*

III. PLAATWERK DE ARCHITECT.

Zooeven verscheen van den twintigsten jaargang dezer uitgave de derde aflevering, bevattende drie reproducties naar gekleurde projectie tekening van de gevels van het American-Hotel te Amsterdam, door den Architect-ontwerper W. Kromhout Czn., benevens drie reproducties naar foto's van belangrijke uitwendige onderdelen van dit bouwwerk, de planten en een doorsnede op kleine schaal zijn opgenomen in den beschrijvenden tekst.

Men abonneert zich op deze uitgave, waarvan de artistieke leiding berust bij de Genootschappelijke redactie, aan het bureau van het Genootschap, „Parkzicht“, Hobbemastraat, Amsterdam. De abonnementsprijs bedraagt voor ledens van A. et A. F. 5.—, voor ledens van sommige zustersverenigingen f. 6.50 en voor niet-leden van een dezer vereenigingen f. 7.50 per jaargang. De jaargang bestaat uit zes afleveringen, elk bevattende zes platen en beschrijvende tekst.

IV. Als kunstliefend lid is tot het Genootschap toegelaten de firma Couturier & Ladiges te Amsterdam. Als adspiraat-lid is op voordracht van den heer A. A. Kok toegelaten de heer J. van den Biggelaar, bouwkundig tekenaar te Amsterdam.

Als gewoon lid wordt voorgesteld de heer P. J. Smit,

bouwkundig opzichter-tekenaar te Amsterdam door de heeren Muurits Plate en Fr. J. Padt.

J. Roosink Jr., *et seqq.*

LUDWIG HOFFMANN.

Het voorgaand nummer van ons orgaan bevat een paar kolommen drucks, door C. Zetsche gewijd aan den Berlijnschen stads-bouwmeester Ludwig Hoffmann, ter gelegenheid van diens zestiende verjaardag op 31 Juli 11. Wat wij daar lazen over dezen architect, wiens naam zoo dikwijls reeds vernomen werd, pricklede tot verder zoeken en verzamelen.

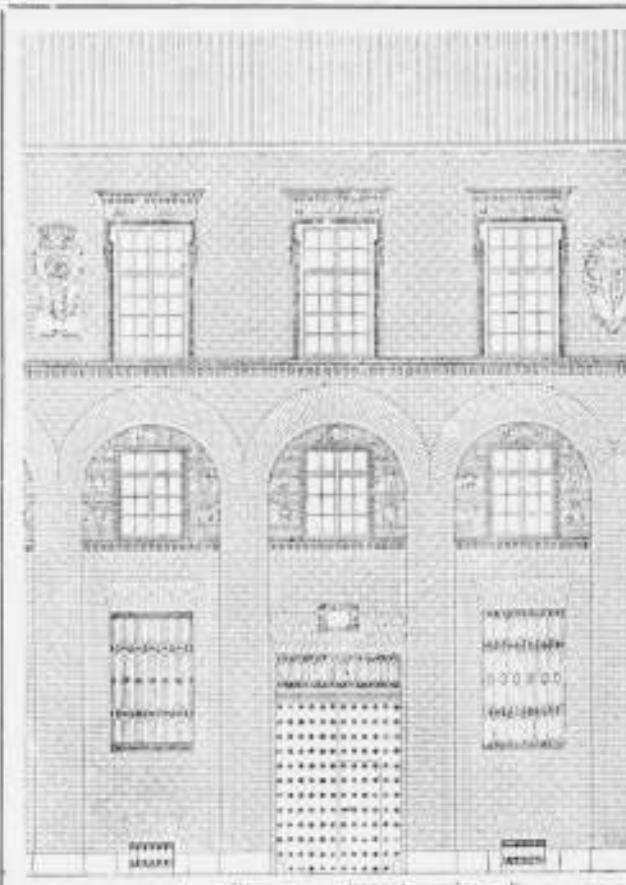
Op onderscheidene plaatsen bleek wat te vinden, en van zooveel belang mag de arbeid van dezen tijdgenoot zonder twijfel geacht worden, afgzien er van of men het met zijn kunstopvattingen al dan niet eens kan zijn, dat hier iets van het vele dat deze man voortbracht.

Hierbij gaan enige afbeeldingen van enkele zijner talrijke bouwwerken, welke wij nantrolen in een speciaal acht hem gewijd „Sonderheft der Berliner Architekturwelt“, uitgegeven door Ernst Wasmuth A. G. te Berlijn, waarin Fritz Stahl, kunstcriticus te Berlijn, o.m. het volgende schrijft:

Wie kijk heeft op architectuur, die zal overal in de buitentuinen van Berlijn gebouwen ontdekken, die uit de zee van muurte en stijve banaliteiten als voorbeelden van goede smaak boven de omgeving verheven zijn. Zij worden niet door dezelfde stijl bijeengehouden, wel eerder door denzelfden geest: men voelt reeds van buiten dat telkemale de alzonderlijke opgave niet gevoeld en liefde aangevoeld en opgelost zijn, zoodat ze tegelijk dienst doen en verfranen. Met een zekere stoutmoedige bescheidenheid, die op het bewustzijn van innerlijke waarde berust, zoeken ze geen praal of bekoring op den aanschouwer uit te oefenen. Alles, stof en gedachte, is levendig en sprekend. Zij staan tussen hun buren als voorname lieden in goed en goedgegraven gewand tussen op zijn Zondags uitgedoschte plebeiers.

De gebouwen zijn de huizen, die de stad Berlijn sinds een tiental jaren opgericht heeft om in de verschillende behoeften van haar burgers te voorzien: volkscholen, ziekenhuizen, kinderbewarplaatsen, badinrichtingen, enz. Hun schepper is de bouwmeester van de stad, Ludwig Hoffmann.

Men moet deze werken verzamelen en er getuigenis van leggen. Want wie kent ze? „Het bouwkundig inzicht“

Woning van den rector in de Lychenerstrasse (Façadesysteem).
L. HOFFMANN, Arch.

is een zeldzame gave, het is de Duitschers*) bepaald niet aangeboren, en tot nu toe gebeurt niets om het hen bij te brengen. Maar zelfs wanneer de Berlijners het hadden, ze zouden het in Berlijn zelf zo weinig aanwenden als het „schilderachtige” en het „plastische” dat toch vele bezitten, maar slechts in den vreemde in toepassing brengen. Menschen, die er overal in de wereld voor bekend staan, dat ze alles gezien hebben, zien thuis nooit iets. Zoo weten ze van den omvang en den aard der werkzaamheden van Ludwig Hoffmann wel wat, maar ze hebben er geen inzicht in. Zelfs de bestuurders van de stad schijnen er geen idee van te hebben, welk een grootsch en mooi kwartier deze gebouwen, in elkaar’s omgeving geplaatst, zouden vormen. — Wanneer de steenen zwijgen, moeten de mensen spreken.

Het is nu juist tien jaar geleden, dat ik, de nieuwe kunstcriticus van het Berlijnsche dagblad, de nieuwe bouwmeester van de stad Berlijn opzocht, om iets van zijn plannen te vernemen. Het waren heerlijke oogenblikken toen de bezielende en welbesprokante man mij, uit map na map, plan op plan liet zien en in beeld en woord voorstelde, in welken geest hij de opdrachten van zijn ambt dacht uit te voeren. Bij elk ambtelijk wantrouwen twijfelde ik niet één oogenblik, of hier stond een man bekwaam en bereden, die tienmaal meer presteerde, dan het vele, dat hij beloofde. En in deze tien jaren heeft het tot de liefste plichten van mijn beroep gehoord, deze enorme arbeid na te gaan en het ééne plan na het andere

* of’t met de Hollanders beter gesteld is? (R.)

Woning van den rector in de Lychenerstrasse. L. HOFFMANN, Arch.

tot een mooie daad te zien worden. Een prachtig schouwspel voor een ieder, die onze stad lief heeft, en voor ieder, die welbehagen heeft in zegenrijke arbeid.

Ik had zooeven van Hoffmann’s huizen gezegd, dat ze zijn gebouwd met zin en liefde. Dat schijnt mij een goede formulering voor de natuur van den mensch en den kunstenaar, in hem te zijn, die onmogelijk te scheiden zijn.

Een oude vakgenoot van Hoffmann pleegt van hem te zeggen, bewonderend, maar wellicht ook een beetje ironisch, hij heeft de filosofie der bouwkunst uitgevonden. „Wij”, voegt hij er dan wel onderwerpend, maar wellicht ook een beetje overwegend bij, „wij hebben bij het projecteeren niets gedacht”. Hij zou op denzelfden toon kunnen zeggen: „Hoffmann heeft het ethos der bouwkunst uitgevonden”, en daarana toevoegen: „Wij hebben bij het projecteeren niets gevoeld”. Of, hij zou beiden samen kunnen vatten en bekennen: „Wij hebben als geleerde architecten de bouwkunst als beroep uitgeoefend, en als mensen voor mensen door bouwkundige werken gezorgd”. En wat voor de massa van zijn generatie geldt, dat geldt zonder twijfel ook voor de massa der tegenwoordige, die minstens evenzeer geneigd zijn, meer aan zich zelf, dan aan de zaak te denken.

Het „ik” treedt terug, het geeft zich geheel aan de zaak over, het wil dienen. De kunst is voor hem niet tot gebruik voor zichzelf, maar middel; niet eenig vrij spel van den luim, maar slechts vrije vorming van een in de grondslagen onwrikbare noodzakelijkheid. „Kunstvol” en „practisch” zijn echter geen tegenstellingen, maar het kunstvolle is de meest volkomen vorm van het praktische met een toevoeging van schoonheid.

Elke moeilijkheid, door de praktijk aan eenige opgave verbonden, wordt door den kunstenaar dankbaar aanvaard als een te verwerken motief. Hoe meer voorwaarden, des te groter de kans dat zijn schepping het karakter

Fragment van den Virchow-Ziekenhuis.

LUDWIG HOFFMANN, Architect.

ter zal verkrijgen van de behoeften welke deze voorwaarden noodzakelijk maakten. Het zal den konstenaar trotsch zijn aan de gestelde eischen zo volledig mogelijk te voldoen en alle verlangen zal zijn schepping beheerschen, die straks op hare beurt naar buiten zal vertoonen welke tank in haar is volbracht.

Hoffmann is een filantroop; hij heeft de mensen lief, voor wie hij bouwt, en hij houdt van hen des te meer, naarmate ze armer en zwakker zijn.

Hij schijnt als bestemd voor een werkzaamheid in dienst der sociale wetgeving. Hij heeft de zeldzame gave, met vreemde zielen mee te voelen, met de ziel van het kind, dat op school gaat van de zieke, die uit het eigen in het openbare huis gebracht wordt, van de invalide die men een heim aanbiedt. Hij weet, wat hen gelukkig maakt, en is verheugd het te weten en te kunnen geven. Hij voelt ook mee met hen die aan zulke inrichtingen werken zullen, en wil hen den arbeid verlichten.

Daaruit komen die zekere en heldere grondslagen te voorschijn, zoals alleen de koudste berekening, maar zoals nooit alleén de koudse berekening kan scheppen. De keizer heeft, toen hij het plan van het Virchowziekenhuis zag, aan Moltke’s strategie herinnerd en daarmee de volmaakte juistheid, de niets vergetende omzichtigheid nadrukkelijk gekenmerkt. Niets is toevalig, alles gemotiveerd. En daaruit verheffen zich de eenvoudige façades, die zijn huizen natuurlijke en karaktervolle aanzichten geven. Bij dringt de zaak niet in zijn vormen, maar laat haar in zijn fantasie vrij groeien.

En evenzo goed als hij voor de physische behoeften zorgt, draagt hij ook zorg voor wat de ziel betrifft. Zijn kunststaal zou men kunnen zeggen, heeft iets van de manier, waarop slimme en liefderijke geneesheeren tot zieken, opvoeders tot kinderen spreken: zacht, hartelijk met vriendelijke beelden en vrolijke grappen.

Wie eenmaal in moeilijke omstandigheden het troosten-de streeten van zulk een taal gevoeld heeft, die weet, dat ze weldadig werkt. Maar slechts dan, wanneer ze echt

is, daar het gevoelige gemoed elk spoor van een gemakke loon wantrouwen en schrik inboezemt. Bij Hoffmann is ze altijd goed gemeend. Men vindt in zijn werken een onuitputtelijke overvloed van vriendelijke invallen, die des te sterker werken, daar juist voor zulke gebouwen sedert eeuwen een zure en knorrige strengheid gebruikelijk of liever in misbruik was.

Zoo verkrijgt, evenals de constructeur, ook de kunstenaar in Hoffmann zijn opdracht van de mensen. Aan geboren gave en door nauwgezette studie verworven kennis verbonden zich, om de gebouwen de sierende schoonheid der verhoudingen en lijnen te verleenen, geholpen door het materiaal voor de werkingen, die zijn natuurlijk fijne smaak als noodzakelijk aanwezig achtte.

Het gebouw, dat van Hoffmann’s bouwen de meest kenmerkende voorstelling geeft, is het ziekenhuis van Rudolf Virchow. Wie dit huis of, beter gezegd, deze stad, want er leven bijna drie duizend mensen in de inrichting, doorwandelt, die kent den geheelen man en heeft nog slechts over den omvang van zijn kunnen en scheppen enige kennis op te doen. En juist hier zal men ook het duidelijkst begrijpen, dat zijn werzaamheid niet alleen van artistieke, maar ook van sociale betekenis is.

Het is bekend, dat de verbreide vrees voor het ziekenhuis rechtstreeks een openbaar gevaar betekent. Om aan deze vrees een einde te maken, dat het ziekenhuis niet meer als een dreigende gevangenis, maar als een onder zekere omstandigheden wenschelijk toevluchts-oord te beschouwen is, is deze inrichting bestemd en geïngend. Deze vrees kan bij niemand bestaan blijven, die de statige huizingen met hun vriendelijken tuinaanleg, die over de witte muren heen en door hunne openingen groeten, oock slechts van buiten ziet. Vestigt zich niet dadelijk de overtuiging, dat de zieke daar meer vindt dan hem zelfs het beste huis in de grote stad zou kunnen aanbieden. En wie nu als bezoeker of zieke de stad eenmaal bezocht heeft, die weet, dat op de meest nauwgezette wijze er voor gezorgd is, alle

Krankenhausgäste-Bau. Landhaus vorne.

Bistumsgästebau.

LUDWIG HOFFMANN, Architekt.

gasten elke verstoring te besparen, en hen een stille, huiselike, lichte, vriendelijke omgeving te verschaffen. Het geheele verkeer van de inrichting met de buitenwereld, dat natuurlijk door den omvang van deze ziekenstad zeer druk zijn moet, is in een aparte straat door een aparte ingang geleid. Het blijft op deze wijze aan oog en oor der bewoners onttrokken. En evenzo staat het met het interne leven, dat van de huishouding, daar de kook- en waschkeukens, de machinekamers voor stoombereiding, licht- en watertoevoer aan dezelfde straat gelegen zijn. De lijkenkamer en de begrafeniskapel, een eenvoudig, maar plechtig werkend koepelgebouw, zijn geheel aan het eind der stad geplaatst. Zoo wordt de zieken de aan het „memento mori“ herinnerende aanzlik bespaard. Met bijzondere omzichtigheid is er ook voor gezorgd, dat het eerste binnenkommen in het huis zich voor den zieke niet met zijn enorm verhoogde gevoeligheid onder de meest gunstige voorwaarden voordoet. Niet slechts, dat de entreehal iets bijna feestelijks heeft; maar deze hal en de onmiddelijk daarbij aansluitende gangen met de kantoren zijn van de eerste ziekenzalen nog ver genoeg verwijderd, dat ze geheel en al vrij van alle herinneringen aan de bestemming van het huis blijven.

Het treffendst openbaart zich de eigenaardigheid van den aantrek, als men uit den tuin van het grote hoofdgebouw door het mooie portaal in het eigenlijke binnenseinde gedeelte treedt. Het verraste oog ziet een vriendelijke, naar een goed plan aangelegde tuinstad. Een zeerbrede avenue, in 't midden groene grasvlakten met kleurige

bonte bloemenbedden, hier en daar een verfrisschende fontein van goede vorm, aan beide zijden schaduwrijke lanen met witte rustbanken. Aan deze straat liggen de paviljoens voor de zieken der afdeling als landhuizen, helder en vriendelijk met hun witte muren, en rode daken; de ligplaatsen door een groen hek omgeven met bonte bloemen op alle vensterbanken der met groen omgeven ramen. Volgt men deze straat, dan heeft men naar alle zijden mooie uitzichten, of men vooruit blickt, waar zich over de boomen heen de koepel van de kapel verheft, achteruit naar het hoofdgebouw, of rechts naar de arbeidersstad, welker waterstoren zijn kap hoog in de lucht steekt. De voorname factor is, hier als elders, de vereeniging van de natuur en het kunstwerk; een der belangrijkste factoren in Hoffmann's werken, die niet alleen met steenen bouwt, maar huis en straat en tuin als één geheel ziet. Zoo is dan ook het eenigzins heuvellachtige terrein van het park, dat zich aan de promenade aansluit, voor uitzichten op de stad gebruikt geworden, die zich juist van hier uit bijzonder goed, als een behangelijk oud stadje, voordoet. En nu de zalen, waarin de zieken zijn ondergebracht. Zij zijn zoo veel mogelijk licht en luchting gehouden, zoodat, wanneer men het zeggen wil, de netheid zichtbaar wordt. Het overheerschende wit wordt slechts door spaarzame decoratie met weinige kleuren onderbroken.

Het beste bewijs daarvoor, dat men Ludwig Hoffmann niet slechts als „architect“ beschouwen kan, ligt hierin, dat dit bouwwerk, zoals vele andere, zoo veel oplettend-

Ingang tot het Krankenhausgäste-Bau.

LUDWIG HOFFMANN, Arch.

Gemeenschapshuis in de Poststrasse.

LUDWIG HOFFMANN, Arch.

heid eischt, voor men tot de bouwkunst in eigenlijke zin komt. Juist omdat dit zoo is, blijft het voor een gevaren bewaard, het gevaren van onzen tijd, dat is: „het teveel“. Het teveel der vormen, waarmee de kunstenaar zich zoo licht met een „te weinig“ aan gehalte bedriegen kan. Hoffmann zou van huizen zeggen, en zijn woord als een variatie op Lessing's woord over de vrouwen laten gelden: „wanneer ze mooi zijn, zijn ze ongesmukt het mooiste; zijn ze juist en goed gebouwd en geproportioneererd, dan zou het zonde wezen, door bijvoegsel en uitwassen die schoonheid te vernietigen of slechts te verstoren“. En omdat, om in beelden te blijven, een koopman in modeartikelen, die zijn beroep verstaat, slechts weinig versiercelen aanwendt om bepaalde zaken uit te doen komen en daardoor het aspect van het geheel verzwakt; juist zoo gaat de bouwmeester te werk met zijn in- en exterieur.

Deze eenvoud treedt in de ziekenstad overall op den voorgrond; van de stemmige kapel af over het paleisachtige hoofdgebouw en de landhuisachtige paviljoens tot aan de dienst- en machinelocaties. Zij staan tot elkaar als in een afslappende reeks.

Hier is elk overbodig toevoegsel, zoals anders zoowel door architecten als door bouwers vereerd wordt, vermiden. Geen vorm is uit de een of andere soort van gebouwen, van burchten of kasteelen of burgermanshuizen, geen aan een anderen tijd ontleend. Zoo zijn deze huizen in den waren zin van het woord „modern“. Zij bestaan slechts uit de grondelementen van het voor een bepaald doel bestemde huis en werken uitsluitend door de grote lijnen.

Naast de zekerheid en harmonie der grote massa's valt in de eerste plaats de zorg voor de detailering op. Zoo als nu weer door velen, nadat een tijdlang de kunstgedachte overschat geworden is, de „qualiteit“ absceerde eisch aan het product van de een of andere kunst gesteld wordt, kunnen Hoffmann als een van de eerste vertegenwoordigers van deze opvatting beschouwen. De ergste fouten van het tijdperk van geest, en ziellos maken worden beginnen jegens de details. De opgeplakte en tot de bouworde behoorende ornamenten werden uit boeken met voorbeelden nagetekend; hoe ze later bij den bouw werkten, dat wist en daarom bekommerte zich geen mensch. Daartegenover voelt men hier elke voor-sprong, elk raam, elk ornament doorwerkt, waardoor elk dezer deelen aesthetisch precies de functie vervuld, die het is toebedeeld. Weinig versiering, maar dit weinige van een goedloope arbeid, maar goed kunstenaars werk, en bovendien met smaak zoaaangebracht, dat het gezien wordt en als een eenheid de zaal of het huis het karakter van eenheid en verbazingwekkend geeft. Zoo heeft elk paviljoen bij alle gemeenzaamheid toch een onderscheidend teeken.

Wordt voortgezet.

R.

INGEZONDEN. ASPHALTPIPER ONDER LEIENDAKBEDEKKING.

Mijnheer de Redacteur!

Naar aanleiding van de vraag in boeverre een onderfang van asphaltdakpapier onder een leiendakbedekking aanbeveling kan verdienen meen ik nog de volgende opmerking te mogen maken.

Voorbijgezien wordt dat asphaltdakpapier, zal het voor daken een eengzsins duurzame bedekking geven, onderhoud vereischt, het moet zoo eenmaal 's jaars geteerd worden. Laat men dit na dan zal het materiaal na kortere of langere tijd hard, brokkelig en ondicht worden en houd daarmede ook de waarde er van als dakbedekking op.

Nu moge het door leien beschermd asphaltpapier tot een langer leven voorbestemd zijn dan het open en bloot liggende, in duurzaamheid staat het vergeleken met het leidnuk vrijzeker verre achter. Er komt dus na een niet nauwkeurig te bepalen aantal jaren een tijd waarin de ondichte asphaltpapierlaag een ongewenschte verzamelplaats voor stof en vuil wordt en waarin bovendien het soms doorlekende water wordt vastgehouden en verrotting van het dakbeschot in de hand werkt.

Toen ik voor een paar jaren eens aan een ervaren opzichter zijn oordeel vroeg over het bovengenoemd gebruik van asphaltpapier antwoordde hij: het is uitstekend om én het dakbeschot én het gebouw droog te houden tijdens de nogal tijd eischende dekking, vooral wanneer dit in regenperiode geschiedt, maar wanneer het dak gereed is wenschte ik weldat ik het papier er weder kon onderuit halen.

C. VISSER.

Met bovenstaande zijn wij het volkommen eens. Om met den heer Rotgans te spreken: vinden wij het onbegrijpelijk hoe iemand zóólang aan de quasi voordeelen van asphaltpapier als blijvende dekking onder leien kan vasthouden. Heeft de heer R. wel eens asphaltpapier van eenige jaren oud gezien? Asphaltpapier n.l. waarnaar men niet meer heeft omgezen: Zeker niet, anders zou hij weten dat het totaal opraakt en enkel een partij lappen, met het noodige vuil achterlaat, wat, door een malsch regentje, vantijd tot tijd gedrenkt, spoedig een brum vocht algeeft dat verrotting van het dakbord, vergezeld van schimmel aan de binnenzijde daarvan tengevolge heeft. Als tijdelijke dekking erkennen wij gaarne enkele voordeelen doch bij het naderen van de leidekking dient dit, hulpmiddeel dadelijk te verdwijnen. Het wordt o. i. thans meer dan tijd om het dwaze idee „dat asphaltpapier voor een goede leidekking onmisbaar is”, voorgoed den kop in te drukken. Er wordt op dit gebied al veel te veel *magdau* — al is het dan ook door menschen die van hun bestekken een klapper van eens andermans dwaze technische voorschriften maken.

ADR. M.

HET WEST-FRIESCH MUSEUM TE HOORN.

Dezer dagen ontvingen wij het verslag over den toestand van het West-Friesch Museum te Hoorn, gedurende het jaar 1911. Hieruit blijkt dat 1911 zich heeft doen kennen als een jaar vol inspanningen maar zelfvoldoening schenkenden arbeid. Na een sluiting van ongeveer 16 maanden is het thans gelukt het museum te heropenen en weder ter bezichtiging te stellen voor de belangstellenden. Het gebouw, waarin de verzamelingen van uitnemende werken gestoord door de vele minder belangrijke er om heen. Het is een ziekte van vele musea, maar bij ons is het heel erg.

Men moet tot een duidelijker grondbeginsel voor de verzameling, men moet tot een stelsel van zuivering komen. Zoo kan het niet langer, want onze kostelijkste Rijksverzameling, die in een bepaalde lijn tot de mooisten van de wereld behoort, wordt op die wijze tot iets ongenietbaars gemaakt.

Zeker, er zijn technische moeilijkheden. Bepalingen van legaten, — het kleine jaarlijksche crediet voor aankoop, waardoor men licht tot het verwerven van derderangsdingen geleid wordt — het historisch, ook zelfs kunst-

ren voorwerpen verleend kan worden en deze beter tot hun recht komen.

Aldus opgefrist en verjongd gaat het West-Friesche Museum een nieuw levenstijdperk in, zich in de belangstelling van velen aanbevelend.

MOET HET RIJKSMUSEUM VERGROOT?

De Heer Jan Veth schrijft in het *Alg. Handelsblad*: Men is in groote moeilijkheden met het Rijksmuseum. De heer Drucker stelt opnieuw mooie schilderijen ter beschikking, maar dan wil hij daar ook weer nieuwe salen voor krijgen. Dr. Cuypers verklaart zich wel bereid, die zalen aan te bouwen, maar zou het toch, lettende op den welstand van zijn gebouw, eigenlijk liever niet doen. De Regeering wil echter bouwen en dringt aan bij de stad Amsterdam, die over den grond te zeggen heeft, en waarschijnlijk heeft zij in haar pressie den heer Drucker wel zeer achter zich. Het raadslid Posthumus Meijes stelt voor, den aanbouw van een afzonderlijk gebouw voor moderne kunst achter het Rijksmuseum te vergemakkelijken door stadsgrond daartoe aan het Rijk af te staan. Maar de heer Drucker heeft al vroeger te kennen gegeven, in zooiets niet te willen treden. Zoo komt men in de knel door het op zijn stuk staan van een in andere opzichten buitengewoon liberaal man.

Het lijkt al heel moeilijk een oplossing te vinden in het dilemma, zoals het daar voor ons ligt. Maar het is nodig er op te wijzen, dat deze moeilijkheden vooral voortkomen uit het als onveranderlijk aanvaarden van toestanden, die in den grond verbeterd konden en moesten worden. Er zijn waarheden die zoo eenvoudig zijn, dat men wel eens vergeet ze onder de oogen te zien, wanneer men midden in de verwikkelingen zit.

Zulk een eenvoudige waarheid is het, dat ons Rijksmuseum geen gebrek aan ruimte zou hebben, voor het aanvaarden van nieuwe schenkingen, wanneer het niet te zeer gevuld was met dingen die er niet in hooren. Het is de verdienste van het Genootschap Architectura et Amicitia, dit in hare toelichting tot een aan den Gemeenteraad verzonden adres thans te doen uitkomen. Maar het mag niet nog veel groter nadruk gezegd worden. Er is — ik bepaal mij tot de schilderijen-verzameling — sinds de schatten van het Trippenhuis in 1884 hierheen werden overgebracht, namhoudend meer bijgekomen, al maar meer bijgekocht. Maar er is niets afgegaan. En het is alsof men het langzamerhand vanzelf sprekend is gaan vinden, dat een museum-collectie verbeterd wordt, wanneer men haar uitgebreider maakt. Toch is daar het tegendeel van waar. Zoo ergens, dan komt het bij een schilderijen-verzameling niet op de quantiteit, maar op de qualiteit aan. *Nou multa sed nullum* zij hier het door alles heen geldend parool.

Iedereen voelt dit eigenlijk. Alle bezoekers, binnen- en buitenlanders, klagen over den chaos. Het is doodelijk vermoeiend, hier rond te dolen. Men wordt in het genieten van uitnemende werken gestoord door de vele minder belangrijke er om heen. Het is een ziekte van vele musea, maar bij ons is het heel erg.

Men moet tot een duidelijker grondbeginsel voor de verzameling, men moet tot een stelsel van zuivering komen. Zoo kan het niet langer, want onze kostelijkste Rijksverzameling, die in een bepaalde lijn tot de mooisten van de wereld behoort, wordt op die wijze tot iets ongenietbaars gemaakt.

Zeker, er zijn technische moeilijkheden. Bepalingen van legaten, — het kleine jaarlijksche crediet voor aankoop, waardoor men licht tot het verwerven van derderangsdingen geleid wordt — het historisch, ook zelfs kunst-

historisch belang van vele dingen, die overigens niet zoo heel mooi zijn. Maar er is nooit ernstig naar getracht die moeilijkheden radical te overwinnen. En zoo gaat men maar door op het oude systeemloze systeem: uitbreiden op avontuur.

Ik heb wel eens gemeend, dat de helft van de schilderijen uit ons Rijksmuseum er gemist konden worden. Maar zulke taxaties in het wilde hebben alleen betekenissen in zooverre zij een ander tot zell overwegen prikkelen. Het wordt echter tijd de zaak exacter te onderzoeken. Laat ons de bespiegeling opgeven: ik kom met een concreet voorstel. De Regeering benoemt een commissie van vijf personen. De bloote liefde tot het schoone, de kunsthistorie en ook de historie en het ambtenaarsinziicht moeten in dit gezelschap op hun best vertegenwoordigd zijn. Er wordt na discussie over elk schilderij gestemd. Wanneer er vier stemmen vallen tegen het behoud van het stuk in deze keurverzameling, dan wordt er een andere bestemming aan gegeven. Voor een onredelijken heil-storm heeft men op die manier niette vreezen. Decentralisatie en depot zullen als veiligheidskleppen dienen. Maar ik ben er zeker van, dat de aldus gehouden schoonmaak grote verrassingen zal opleveren.

En van gebrek aan plaatsruimte zal men dan voorerst niet meer hooren!

Wanneer de bizarde aandacht, welke de quæstie van den Drucker-aanbouw thans algemeen trekt, indirect tot zulke een zuivering mocht leiden, dan zou het gansche geval ook voor de toekomst van de museumquæstie, en per slot voor heel een beter algemeen besef van de waarder der kunst, wel zeer ten zegen worden.

DE 3^e AMBACHTSSCHOOL.

In tegenwoordigheden van een groot aantal genoodigden had Maandagmiddag de overdracht plaats van de in „gemeentelijken stijl” opgetrokken 3^e ambachtsschool aan de Borneostraat. Aanwezig waren o.a. de burgemeester, jhr. Roëll, de wethouder Josephus Litta, de heer Ketelaar, lid van Ged. Staten van Noord-Holland, bevruchtend van de Maatschappij voor den Werkenden Stand, verschillende Raadsleden, directeur en leeraren van de school en verdere belangstellenden.

De Burgemeester heette de aanwezigen welkom en deelde vervolgens het een en ander mede van de totstandkoming dezer kolossale onderwijsinrichting, waar toe reeds in 1903 principieel door den Gemeenteraad was besloten. Eerst 6 jaar later, in 1909, werd echter definitief tot de oprichting besloten. Een den vele plannen die door het bestuur van de afd. Ambachtsscholen werden ontworpen liep over een bedrag van f 161.000, doch dit werd door Publieke Werken geraamd op f 320.000. Talrijke besprekingen zijn daarop gevolgd, ook met de Commissie van Toeziend op het M. O., speciaal belast met het toezicht op de ambachtsscholen. Een goedkooper plan werd gemaakt, doch ten slotte is toch tot de uitvoering van het grote plan besloten, nadat het Rijk voor de uitvoering daarvan zijn subsidie tot een bedrag van f 48.500 in de jaarlijksche kosten afhankelijk had gesteld.

De gemeente verleent een subsidie tot hetzelfde bedrag en de Provincie f 10.000. Het gebouw, dat plaats biedt voor 500 dingleerlingen en 825 avondleerlingen, heeft in het geheel f 420.000 gekost. De tegenspoed, welke bij de voorbereiding werd ondervonden, veranderde in voorspoed, nadat in Juni 1911 tot de oprichting was besloten.

Reeds 11 maanden later, in Mei van dit jaar, 2 maanden voor den tijd, werd de school door de aannemers, de heeren Z. Gelders en J. v. d. Wal, opgeleverd. September

a.s. vangt de nieuwe cursus aan. Als nu de leerlingen in voldoende aantal naar de Borneostraat willen komen.

HET SCHEEPVAARTHUIS.

Binnenkort zal onze stad een nieuw gebouw rijkser zijn. Reeds geruimen tijd was het der directie van de Kon. Ned. Stoomboot Maatschappij duidelijk, dat haar kantoorgebouw aan de Prins Hendrikkade 161 niet meer voldoed aan de eischen welke gesteld mogen worden, niet alleen wat betreft de inrichting, maar ook door een tekort aan ruimte.

Inmiddels was het bekend, dat ook de directies van de Stoomvaart Maatschappij „Nederland” en de Kon. Paketvaart Maatschappij behoefte hadden aan meer ruimte. Er werd overleg gepleegd en zoo is men ten slotte gekomen tot het plan om gezamenlijk een nieuw gebouw, een scheepvaarthuis, te stichten, waar de directies van onze voornaamste reederijen hare bureaux zullen vestigen. Opgericht werd de Naamloze Venootschap Kantoorgebouw „Het Scheepvaarthuis”, met een maatschappelijk kapitaal van f 1.000.000. Aandeelhouders zijn de maatschappijen, die hare kantoren in het nieuwe gebouw zullen vestigen, nl. de Kon. Ned. Stoomboot Mij., de Stoomvaart Mij. „Nederland”, de Kon. Paketvaart Mij., de Kon. West-Indische Maatschappij, de Java-China-Japan-lijn en de Nieuwe Rijnvaart Maatschappij. Het Scheepvaarthuis zal opgericht worden op den hoek van Prins Hendrikkade en Binnenkant. In het geheel zullen 13 huizen gesloopt worden, nl. de perceelen Prins Hendrikkade 168 tot 114 en Binnenkant 1 tot 6, waardoor een terrein van 1.400 vierk. M. vrij komt. Het maken van de plannen voor het nieuwe gebouw is opgedragen aan de heeren Gebr. van Gendt A.Lzn. en den heer J. M. van der Mey. Terwijl de heeren Van Gendt zich meer speciaal aan de praktische en doelmatige inrichting van het interieur zullen wijden, zal de taak van den heer Van der Mey, voornamelijk zijn voor een waardige architectuur uit aesthetisch oogpunt zorg te dragen. De bedoeling is om, zoals het „Alg. Hd.” dat uitdrukt, de gevels zoveel mogelijk in overstemming van de oud-Amsterdam, waar in vroeger dagen de Oost-Indië-vaarders ter rede lagen en waar ook nu nog zoveel is, wat herinnert aan het tijdperk waarin onze scheepvaart in haar grootsten bloei verkeerde.

DE DAM.

Naar de bladen melden is in de vergadering van het college van Burgemeester en Wethouders besloten, dat voor het Damterrein Vijgendam hoek Rokin in de eerste plaats in aanmerking zullen komen gegadigden, die er een gebouw willen zetten, bestemd voor winkels en kantoorlokalen, zulks in overeenstemming met het advies te dien zake van de Raadhuis-Dam-commissie.

Aan weerszijden van den Vijgendam worden thans ook schuttingen geplaatst, zodat men zich een denkbeeld kan vormen van de breedte, welke deze straat zal krijgen. Met de rioxideering is men zoover gevorderd, dat alleen nog het gedeelte ten zuiden van den Dam, langs het Rokin, moet worden aangelegd. Donderdagmorgen zou men met het heien hiervoor beginnen, doch door een defect aan de heimachine kon aan dit voornemen geen gevolg worden gegeven.

Is ook dit werk afgelopen, dan zal worden overgegaan tot sloping van het laatste gebouw der Damterreinen, het kantoor der firma Van Eyk, dat thans nog als directie voor Publieke werken in gebruik is.

Voorbijgezien wordt dat asphaltdakpapier, zal het voor daken een eenigszins duurzame bedekking geven, onderhoud vereischt, het moet zoo eenmaal 's jaars geteerd worden. Laat men dit na dan zal het materiaal na kortere of langere tijd hard, brokkelig en ondicht worden en houd daarmede ook de waarde er van als dakbedekking op.

Nu moge het door leien beschermd asphaltpapier tot een langer leven voorbestemd zijn dan het open en bloot liggende, in duurzaamheid staat het vergeleken met het leidend vrijzeker verre achter. Er komt dus na een niet nauwkeurig te bepalen aantal jaren een tijd waarin de ondichte asphaltpapierlaag een ongewenste verzamelplaats voor stof en vuil wordt en waarin bovendien het soms doorlekende water wordt vastgehouden en verrotting van het dakbeschot in de hand werkt.

Toen ik voor een paar jaren eens aan een ervaren opzichter zijn oordeel vroeg over het bovengenoemd gebruik van asphaltpapier antwoordde hij: het is uitstekend om én het dakbeschot én het gebouw droog te houden tijdens de nogal tijd eischende dekking, vooral wanneer dit in regenperiode geschiedt, maar wanneer het dak gereed is wenschte ik wel dat ik het papier er weder kon onderuit halen.

C. VISSER.

Met bovenstaande zijn wij het volkomen eens. Om met den heer Rotgans te spreken: vinden wij het onbegrijpelijk hoe iemand zolang aan de quasi voordeelen van asphaltpapier als blijvende dekking onder leien kan vasthouden. Heeft de heer R. wel eens asphaltpapier van eenige jaren oud gezien? Asphaltpapier n.l. waarnaar men niet meer heeft omgezien: Zeker niet, anders zou hij weten dat het totaal oprakt en enkel een partij lappen, met het noodige vuil achterlaat, wat, door een malsech regentje, vantoedt tot gedrent, spoedig een bruin vocht algeeft dat verrotting van het dakbord, vergezeld van schimmel aan de binnenzijde daarvan tengevolge heeft. Als tijdelijke dekking erkennen wij gaarne enkele voordeelen doch bij het naderen van de leidekking dient dit *hulpuiddel* dadelijk te verdwijnen. Het wordt o. i. thans meer dan tijd om het dwaze idee „dat asphaltpapier voor een goede leidekking onmisbaar is”, voorgoed den kop in te drukken. Er wordt op dit gebied al veel te veel *magie* — al is het dan ook door mensen die van hun bestekken een klapper van eens andermansdwaze technische voorschriften maken.

ADR. M.

HET WEST-FRIESCH MUSEUM TE HOORN.

Dezer dagen ontvingen wij het verslag over den toestand van het West-Friesch Museum te Hoorn, gedurende het jaar 1911. Hieruit blijkt dat 1911 zich heeft doen kennen als een jaar vol inspanningen maar zelfvoldoening schenkenden arbeid. Na een sluiting van ongeveer 16 maanden is het thans gelukt het museum te heropenen en weder ter beschikking te stellen voor de belangstellenden. Het gebouw, waarin de verzamelingen gehuisvest zijn, eischeerde restauratie en dientengevolge was in 1910 sluiting onvermijdelijk. Meer dan twee jaar heeft de vernieuwing van het „Oude Staten college” geduur, wil getracht is het nieuwe tot in de kleinste bijzonderheden aan het oude gelijk te doen zijn en de oude beeldhouwwerken hunne plaats te doen behouden. Evenwel is, waar de oude gevel van Namenschen steen gehecht verweerd bleek te zijn, deze herbouwd in hardsteen, aan de binnenzijde vereenigd met de gewapend betonconstructie. Thans kan dan ook het geheele gebouw voor exposeren benut worden inclusief de zolder verdieping, zoodat meerdere ruimte aan de te exposere-

ren voorwerpen verleend kan worden en deze beter tot hun recht komen.

Aldus opgefrescht en verjondgaat het West-Friesche Museum een nieuw levenstijdperk in, zich in de belangstelling van velen aanbevolend.

MOET HET RIJKSMUSEUM VERGROOT?

De Heer Jan Veth schrijft in het *Alg. Handelsblad*: Men is in groote moeilijkheden met het Rijksmuseum. De heer Drucker stelt opnieuw mooie schilderijen ter beschikking, maar dan wil hij daar ook weer nieuwe zalen voor krijgen. Dr. Cuypers verklaart zich wel bereid, die zalen aan te bouwen, maar zou het toch, lettende op den welstand van zijn gebouw, eigenlijk liever niet doen. De Regeering wil echter bouwen en dringt aan bij de stad Amsterdam, die over den grond te zeggen heeft, en waarschijnlijk heeft zij in haar pressie den heer Drucker wel zeer achter zich. Het raadslid Posthumus Meijes stelt voor, den aanbouw van een afzonderlijk gebouw voor moderne kunst achter het Rijksmuseum te vergemakkelijken door stadsgrond daartoe aan het Rijk nl te staan. Maar de heer Drucker heeft al vroeger te kennen gegeven, in zoojets niet te willen treden. Zoo komt men in de knel door het op zijn stuk staan van een in andere opzichten buitengewoon liberaal man.

Het lijkt al heel moeilijk een oplossing te vinden in het dilemma, zoals het daar voor ons ligt. Maar het is noodig er op te wijzen, dat deze moeilijkheden vooral voortkomen uit het als onveranderlijk aanvaarden van toestanden, die in den grond verbeterd konden en moesten worden. Er zijn wanrheden die zoo eenvoudig zijn, dat men wel eens vergeet ze onder de oogen te zien, wanneer men middern in de verwikkelingen zit.

Zulk een eenvoudige waarheid is het, dat ons Rijksmuseum geen gebrek aan ruimte zou hebben, voor het aanvaarden van nieuwe schenkingen, wanneer het niet te zeer gevuld was met dingen die er niet in hooren. Het is de verdienste van het Genootschap Architectura et Amicitia, dit in hare toelichting tot een aan den Gemeenteraad verzonden adres thans te doen uitkomen. Maar het mag niet nog veel groter nadruk gezegd worden. Er is, — ik bepaal mij tot de schilderijen-verzameling — sinds de schatten van het Trippenhuis in 1884 hierheen werden overgebracht, aanhoudend meer bijgekomen, al maar meer bijgekocht. Maar er is niets afgegaan. En het is alsof men het langzamerhand vanzelf sprekend is gaan vinden, dat een museum-collectie verbeterd wordt, wanneer men haar uitgebreider maakt. Toch is daar het tegendeel van waar. Zoo ergens, dan komt het bij een schilderijen-verzameling niet op de quantiteit, maar op de kwaliteit aan. *Non multa sed multum* zij hier het door alles heen geldend parool.

Iedereen voelt dit eigenlijk. Alle bezoekers, binnen- en buitenlanders, klagen over den chaos. Het is doodelijk vermoeiend, hier rond te dolen. Men wordt in het genieten van uitnemende werken gestoord door de vele minder belangrijke er om heen. Het is een ziekte van vele musea, maar bij ons is het heel erg.

Men moet tot een duidelijker grondbeginsel voor de verzameling, men moet tot een stelsel van zuivering komen. Zoó kan het niet langer, want onze kostelijkste Rijksverzameling, die in een bepaalde lijn tot de mooisten van de wereld behoort, wordt op die wijze tot iets ongenietbaars gemaakt.

Zeker, er zijn technische moeilijkheden. Bepalingen van legaten, — het kleine jaarlijksche crediet voor aankoop, waardoor men licht tot het verwerven van derderangs dingen geleid wordt — het historisch, ook zelfs kunst-

historisch belang van vele dingen, die overigens niet zoo heel mooi zijn. Maar er is nooit ernstig naar getracht die moeilijkheden radicaal te overwinnen. En zoo gaat men maar door op het oude systeemloze systeem: uitbreiden op avontuur.

Ik heb wel eens gemeend, dat de helft van de schilderijen uit ons Rijksmuseum er gemist konden worden. Maar zulke taxaties in het wilde hebben alleen betrekking in zooverre een ander tot zelf overwegen prikkelen. Het wordt echter tijd de zaak exacter te onderzoeken. Laat ons de bespiegeling opgeven: ik kom met een concreet voorstel. De Regeering benoemde een commissie van vijf personen. De blote hiefde tot het schoone, de kunsthistorie en ook de historie en het ambtenaarsinzicht moeten in dit gezelschap op hun best vertegenwoordigd zijn. Er wordt nu discussie over elk schilderij gestemd. Wanneer er vier stemmen vallen tegen het behoud van het stuk in deze keurverzameling, dan wordt er een andere bestemming aan gegeven. Voor een onredelijken beeldendstorm heeft men op die manier niet te vreezen. Decentralisatie en depot zullen als veiligheidskleppen dienen. Maar ik ben er zeker van, dat de aldus gehouden schoonmaak grote verrassingen zal opleveren.

En van gebrek aan plaatruimte zal men dan vooreerst niet meer hooren!

Wanneer de bizarde aandacht, welke de quæstie van den Drucker-aanbouw thans algemeen trekt, indirect tot zulk een zuivering mocht leiden, dan zou het gansche geval ook voor de toekomst van de museumquæstie, en per slot voor heel een beter algemeen besef van de waarde der kunst, wel zeer ten zegen worden.

DE 3^e AMBACHTSSCHOOL.

In tegenwoordigheden van een groot aantal genoodigden had Maandagmiddag de overdracht plaats van de in „gemeentelijken stijl” opgetrokken 3^e ambachtsschool aan de Borneostraat. Aanwezig waren o.a. de burgemeester, jhr. Roëll, de wethouder Josephus Jitta, de heer Ketelaar, lid van Ged. Staten van Noord-Holland, bestuurders van de Maatschappij voor den Werkenden Stand, verschillende Raadsleden, directeur en leeraren van de school en verdere belangstellenden.

De Burgemeester heette de aanwezigen welkom en deelde vervolgens het een en ander mede van de toekomsting dezer kolossale onderwijsinstelling, waartoe reeds in 1903 principieel door den Gemeenteraad was besloten. Eerst 6 jaar later, in 1909, werd echter definitief tot de oprichting besloten. Een der vele plannen die door het bestuur van de afd. Ambachtsscholen werden ontworpen liep over een bedrag van f 1.610.000, doch dit werd door Publieke Werken geraamd op f 320.000. Talrijke besprekingen zijn daarop gevolgd, ook met de Commissie van Toezicht op het M. O., speciaal belast met het toezicht op de ambachtsscholen. Eengoedkooper plan werd gemaakt, doch ten slotte is toch tot de uitvoering van het grote plan besloten, nadat het Rijk voor de uitvoering daarvan zijn subsidie tot een bedrag van f 48.500 in de jaarlijksche kosten afhankelijk had gesteld. De gemeente verleent een subsidie tot hetzelfde bedrag en de Provincie f 10.000. Het gebouw, dat plaats biedt voor 300 dagleerlingen en 825 avondleerlingen, heeft in het geheel f 420.000 gekost. De tegenspoed, welke bij de voorbereiding werd ondervonden, veranderde in voorspoed, nadat in Juni 1911 tot de oprichting was besloten.

Reeds 11 maanden later, in Mei van dit jaar, 2 maanden voor den tijd, werd de school door de aannemers, de heeren Z. Gelders en J. v.d. Wal, opgeleverd. September

a.s. vangt de nieuwe cursus aan. Als nu de leerlingen in voldoende aantal naar de Borneostraat willen komen.

HET SCHEEPVAARTHUIS.

Binnenkort zal onze stad een nieuw gebouw rijkser zijn. Reeds geruimen tijd was het der directie van de Kon. Ned. Stoomboot Maatschappij duidelijk, dat haar kantoorgebouw aan de Prins Hendrikkade 161 niet meer voldeed aan de eischen, welke gesteld mogen worden, niet alleen wat betreft de inrichting, maar ook door een tekort aan ruimte.

Inmiddels was het bekend, dat ook de directies van de Stoomvaart Maatschappij „Nederland” en de Kon. Paketvaart Maatschappij behoefte hadden aan meer ruimte. Er werd overleg gepleegd en zoo is men ten slotte gekomen tot het plan om gezamenlijk een nieuw gebouw, een scheepvaarthuis, te stichten, waar de directies van onze voornaamste reederijen hare bureaux zullen vestigen. Opgericht werd de Naamloze Vennootschap Kantoorgebouw „Het Scheepvaarthuis”, met een maatschappelijk kapitaal van f 1.000.000. Aandeelhouders zijn de maatschappijen, die hare kantoren in het nieuwe gebouw zullen vestigen, nl. de Kon. Ned. Stoomboot Mij., de Stoomvaart Mij. „Nederland”, de Kon. Paketvaart Mij., de Kon. West-Indische Maaidienst, de Java-China-Japan-lijn en de Nieuwe Rijnvaart Maatschappij.

Het Scheepvaarthuis zal opgericht worden op den hoek van Prins Hendrikkade en Binnenkant. In het geheel zullen 13 huizen gesloopt worden, nl. de perceelen Prins Hendrikkade 108 tot 114 en Binnenkant 1 tot 6, waardoor een terrein van 1400 vierk. M. vrij komt. Het maken van de plannen voor het nieuwe gebouw is opgedragen aan de heeren Gebr. van Gendt A.Lzn. en den heer J.M. van der Mey. Terwijl de heeren Van Gendt zich meer speciaal aan de praktische en doelmatige inrichting van het interieur zullen wijden, zal de taak van den heer Van der Mey, voornamelijk zijn voor een waardige architectuur uit aesthetisch oogpunt zorg te dragen. De bedoeling is om, zoals het „Alg. Hbd.” dat uitdrukt, de gevels zooveel mogelijk in overstemming te brengen met de typische omgeving van het oud-Amsterdam, waar in vroeger dagen de Oost-Indië-vaarders ter reede lagen en waar ook nu nog zooveel is, wat herinnert aan het tijdperk waarin onze scheepvaart in haar grootsten bloei verkeerde.

DE DAM.

Naar de bladen melden is in de vergadering van het college van Burgemeester en Wethouders besloten, dat voor het Damterrein Vijgendam hoek Rokin in de eerste plaats in aanmerking zullen komen gegadigden, die er een gebouw willen zetten, bestemd voor winkels en kantoorlokalen, zulks in overeenstemming met het advies te dien zake van de Raadhuis-Dam-commissie.

Aan weerszijden van den Vijgendam worden thans ook schuttingen geplaatst, zoodat men zich een denkbeeld kan vormen van de breedte, welke deze straat zal krijgen. Met de riolering is men zoover gevorderd, dat alleen nog het gedeelte ten zuiden van den Dam, langs het Rokin, moet worden aangelegd. Donderdagmorgen zou men met het heen hiervoor beginnen, doch door een defect aan de heimachine kon aan dit voornehmen geen gevolg worden gegeven.

Is ook dit werk afgelopen, dan zal worden overgegaan tot sloping van het laatste gebouw der Damterreinen, het kantoor der firma Van Eyk, dat thans nog als directiekeet voor Publieke werken in gebruik is.

VAN ALLERLEI AARD.

DE ST. JANSKERK TE GOUDA.

De St. Janskirk te Gouda, met haar gebrandschilderde glazen, grot
men nog steeds vroet te restaureren. Behalve door particulieren en
de kerkoogdij worden voor de herstelling ook bijdragen gegeven
door het Rijk van 7.000,- per jaar, door de provincie Zuid-Holland
van 1.000,- per jaar en door de gemeente Gouda eveneens van 1.000,- per jaar.

De commissie voor de restauratie legt nu, het volgende in haar

thans verschenen verslag:

Nader in 1910 en in het begin van 1911 de kappen en de beschutting
van de noordelijke zijbeuk waren hersteld, werd in 1911 de bekapping
en de gewelfbeschutting van het middenschip tussen den toren en
het transept, onder handen genomen, terwijl van dit dakgedekt
het leien dak en de buiten gebed zijn vernieuwd. Thans zijn dus het
dak van het middenbeuk en de lagere daken van de oostwestelijke
henkes tot aan het transept of gehel vernieuwd of afdicht hersteld.
Wederom werden in de wintermaanden enige kolommen schoon-
gemaakt en bijgewerkt.

De pouren van beschutting van het plafond hadden tot het bestaat
geled, geen wijziging in het bestaande te brengen; in het najaar
werden derhalve de houten gewelven van de elf volken der noord-
westelijke zijbeuk welke in 1910 en 1911 waren hersteld, in de
oude kleur overgeschilderd.

In de maand Juli werd het gerestaureerde grote transeptraam nr. 7
heropgesteld (zie „Architectura“ Nr. jaargang 1911). In de latere
honderd jaren was daarvan alleen de onderste helft in het verder
te zien geweest, wilde bovenste helft bij een storm ingewaaid was;
de schutvennen waren evenwel vernield en bewaard en vermeden de
laatste voor de restauratie ook van deze helft. Thans is het rondbogige
raam in een gehel weder uitstaan en heeft het de rots vensters
in den noordervenster tot een schitterend gehel te maken.

De commissie brengt een woord van warme erkentelijkheid aan de
midde-groefster, die de kosten der herstelling van dit raam voor haar
rekening nam.

RESTAURATIE OUDÉ POORTJES.

Door den gewaardeerden staan van verschillende ingezonden is het
mogelijk geweest van twintig antieke poortjes binnen een gemeente

te restaureren. Daarne behoert in de eerste plaats het poortje in
de Koningstraat, dat hiermee aan de plaats waar de bewoners van
Goes hun vissemarkt hadden, daar nu op het plein bij het
gasthuis plaats had. Daar de Lijnbaanstraat destijds nog slechts aan
een zijde ingeplikt was, was een gang daar het vischpoortje de
korste weg. Van het tweede poortje, dat op de Kruikstraat,
wordt niet voldoende gezegd. Eenmaal gedolen was de siedelijke be-
graafplaats, thans kerkplein, door een hoge muur omringd en men
was dienstvervolg verplicht, komende van de Markt, langs het
Klooster te gaan tot men aan de Kerkstraat kwam. Op de Kruik-
straat kan men niet komen, daar een groot gebouw, de klooster-
school of stadschool, de straat afslot. In 1910 hadden de gemeente
een ander gebouw aan te koopen en in terichten tot school. De
kunst viel op een gebouw in de Lijnbaanstraat. Men brak de kloos-
terschuur af, verwielde de vleideel standaard en de vleideel stoethoog
in 1911-1912 nieuwe schutterhoven stichtten. Het lag evenwel voor
de hand, dat deze middele instellingen een leeuwijken toegang be-
hoorden in te houden, waarmen het grondgebouw een metro straat
aan het leggen. Langzaamhart kreng meer besloten een Latijnse school
te stichten. Die stedelijke notulen 26 October 1913 verhaald, dat de regering besloot „de kerk van h.e. zusterhuis te
appropriëren tot een school, waarin ook gehouden wordt de Kamer
der Katholieken“. Daar deze nieuwe inrichting een eigen ingang moest
hebben aan de nieuwe straat, bouwde men het in genootschaps-
laartje en het et boven betrekkelijk AMAX - DAPAL - LASEX IV.
Die wetenschap is te lezen door hetgoed tot hant voortkomt.

Dit poortje schijnt in 1710 300 in reval te zijn geraakt, dat enige
ingezonden het weer in orde lieten brengen. In 1910 was het geheel
ingestort en welder lieten enige ingezonden het restant eraan. Thans
in 1912 was het opschrift onleesbaar geworden, dat de lezer van ijk een
immengewoon model, dat enige ingezonden, die het behoud van
dit poortje voor de plausibele geschiedenis van groot belang acht-
ten, het op eigen kosten lieten restaureren.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.

BOEKWENDIG WEEKBLAD, 25. Oud- en nieuw Haarlem, door

HUNNEBEDDEN.

Tenzijnde zo mogelijk nadere aanwijzingen te vinden omtrent den
conference ons der hunebedden, worden thuis opgravingen gedaan
bij de hunebedden te trouwen. De opgravingen gescheiden onder
toezicht van dr. Holwerda, conservator aan het Rijksmuseum van
Oudheden te Londen.

In aansluiting met dit bericht kunnen we thans op goed grond mede-
delen, dat onder het hunebed een grafkelder is ontdekt tot lengte
van ongeveer 7 M. en ter breedte van 1½ M. In de grafkelder werden
verschillende stenen beitsen en hamers, bewerkt enige
urnen gevonden. Het onderzoek moet hebben geleid tot de conclusie
dat de hunebedden minstens 1200 jaar voor onze jaartelling ge-
bouwd en dus meer dan 3000 jaren ouf zijn. Onze veerdere inzichten
waanchoe wij niet op de eind voorniet te loopen. Vast staat
in elk geval needs dat het onderzoek erg wat meer resultaten op-
leverd dan dat maar de stad Hummelo tusschen Eslo en Vathlo,
welke andermaal in 1846 plaats had en een geheel negatief resultaat
heeft opgeleverd.

DE KERK TE JISLAUWEN.

Men schrijft in Kampen aan het „A. H. B.“:

Het kerkgooch der Nederl. Hervormde Gemeente te Jislauden
dat na de plannen van den rijksarchitect den heer A. Mulier wordt
vergroot, nadert allengs zijn voltoening. Deze oude kerk, een monument
van historische waarde en kunst, werd aanvankelijk gebouwd
in de vormen der Romaansche en Gotische stijlperiode; verschillende
geslachten hebben aan dit gebouw gehecht, hebben het gewijzigd
en vergroot, al naar de behoeften van den eredienst tot in den loop
der tijden veranderd.

Thans wordt dit kerkgooch op rationele wijze uitgebred en verdualeerd
in een kruiskerk met transepten en scheiken. Het fraaie koor en de
toren blijven onveranderd en de oude kerk blijft voor den deskundige
dadelijk zichtbaar. De nieuwe bijbouw wordt uitgevoerd in baksteen;
de gotische vormen van spitslangen, toegevuld met vlechtungen, ranken
compositen en stukken daken geven een schilderachtig kleur-en lijenspel
te zien, dat met het mons aspect van Jislauden op vriendelike
wijze harmoniseert.

Door den Bouw Heemkunst is een adres aan den gemeenteraad
van Amsterdam gesonden om het terrein behoorende bij het Rijks-
museum, niet eerder te bestemmen voor bouwterreinen en daartoe de
ontzetting van de Zuidzijde van het gebouw, nog groter te maken.
H. M. de Koningin-Moeder heeft aan de Vereniging tot behartiging
van het hoofd van Natuurmonumenten een gift van f 100
dien toekomen.

H. M. de Koningin-Moeder heeft aan de Vereniging tot behartiging
van het hoofd van Natuurmonumenten een gift van f 100
dien toekomen.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.

BOEKWENDIG WEEKBLAD, 25. Oud- en nieuw Haarlem, door

L. Gratama, met afbeeldingen naar schetsen van G. Kerkhof.
Het ontwerp slgt. adm. voorstellen en de aangelezenheid van den
architect, vertoont, door Mr. K. J. van Nieuwkerken. — Wie zal's
nissen? verhoude actie of reactie? door J. D. Lamire.

DE BOUWWERELD, 25. Ludwig Hoffmann, 1852-1912, door

C. Zetsche. Herinneringen aan het Heemskun-congres te Stuttgart,

Juni 1912 gehouden, door A. W. Weissman, met art. van arbeiders-

woningen, uitgeworpen door de Baanberatungsstelle te Stuttgart.

Afbeeldingen van een niet eerder geslaagd huisbuis te Zantvoort.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de kon. Nederl. Land-

bouwvereniging: A. Ontwerpen van woningen voor Landarbeiders,

B. Ontwerpen van Boerderijen; programma's in Nr. 9, inlevering

1 Januari 1913. Zie vragen en antwoorden in Nr. 32.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap. — Ludwig
Hoffmann. — Ingvaarden. — Het West-Friesch Museum te Hoorn.
Moet het Rijksmuseum vergroot? — De ge Ambachtsschool. — Het
Scheepvaartmuseum. — De Dam. — Van allerlei aard. — Weekbladen
en Tijdschriften. — Prijsvragen.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: Adr. Moen, Cor. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor
de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkzicht“, Hobbeistraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“: in Nederland f 1.00 per kwartaal; buiten Nederland f 1.00 per jaar bij voornithanding.
Loose nummers 20 cent, item met liggen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatting salut.

Het regian wordt wekelijks gratis toegestaan aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap
bedraagt voor gewone leden f 12.—, voor lidteneeden f 7.50 en voor adjutantleden f 5.—. Donatoren
sijn zij die minstens f 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“.

Voor alles betreffende de verandering van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgevers.

ARCHITECTURA

ORGAN VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. HAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE
AMSTERDAM. JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEIDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMESSTRAAT 1746, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

L. AFDELING VOORTGEZET- EN HOGER BOUWKUNST ONDERRICHT.

De inschrijving van deelnemers aan den cursus 1912-13,
welke cursus aanvangt op een der eerstdagen van Octo-
ber, is opengesteld tot 15 September e.k.

De opgave tot inschrijving geschiedt mondeling of schrif-
telijk aan het bureau van het Genootschap, „Parkzicht“
Hobbeistraat Amsterdam. Bij schriftelijke opgave ge-
lieve men, behalve naam en adres, te vermelden den
leeftijd, het beroep, den duur zijner werkzaamheid als
opzichter, tekenaar of opzichter-tekenaar en het reeds
genoten onderwijs met opgave van eventueel behaalde
diploma's.

Inlichtingen verstrek de administrateur der Afdeeling
aan genoemd bureau.

Voor de goede orde, o.m. met het oog op adresverande-
ring, is het gewenscht dat ook de reeds ingeschrevenen
van hun voornementotheerhaalde deelname kennisgeven.

II. De deelnemers aan den Cursus, 3e jaar, die in aan-
merking wenschen te komen voor het diploma, zijn uit-
genodigd hun werk in te leveren aan het bureau van
het Genootschap vóór of op Zaterdag 31 Augustus e.k.

G. J. RUTGERS, *Adm.*

DE „DRUCKER-UITBOUW“.

Van allerlei zijden komen blijkken van instemming in
met de strekking van het adres van ons genootschap
aan den Raad ter zake van de voorgenomen uitbreiding
van den Drucker-uitbouw. Al zijn er enkelen, die andere
middelen, dan in het adres voorgeslagen, voorstaan ter
voorkoming van verdere verminking van het Rijks-
museumgebouw, van niemand hebben wij vernomen,

dat hij ter wille van een rijk geschenk de aantasting der
schoonheid van het gebouw zou willen toestaan, nergens,
ook niet in 't openbaar, hoevelen ook in de dagbladen
hun mening over het geval kenbaar maakten, is de
bewering bestreden, dat door de inrichting van het
Rijksmuseum te wijzigen, voldoende ruimte te vinden
zal zijn voor de schenkingen van den Heer en Mevrouw
Drucker.

Integendeel het blijkt meer en meer, dat met groot
verlangen naar verbetering van den toestand der
collecties in het gebouw wordt uitgezien. De huidige
toestand voldoet niemand. De velerlei collecties brengen

elkander in 't gedrang en de afzonderlijke bewonderaars
van deze collecties dringen allen aan op verruiming of
verplaatsing, en allen zijn het er over eens, dat er vol-
doende ruimte in het museum gemaakt kan worden, om
de „Drucker-collecties“ overeenkomstig hunne waarde,
die nergens onderschat wordt, onder te brengen.
Ook, zij, die niet in 't openbaar, doch per brief hun mee-
ning aan ons Bestuur te kennen gaven, stemmen met het
koor van ontvredenen in, en toonen onbetedigd te
zullen blijven, ook al wordt de bestaande uitbouw ver-
groot, of liever hun ontstemming zal er slechts door
stijgen!

Van zeer gewaardeerde zijde wordt ons Bestuur de
opmerking gemaakt, dat deze gelegenheid diende aan-
gegeven te worden, om het hier te lande onaange-
vochten dogma te bestrijden, als zou een museumgebouw
maar steeds groot genoeg moeten blijven om wassende
collecties te herbergen, en de schrijver adviseert aan te
dringen op de stichting van een nieuw museumgebouw
in de buurt van het bestaande.

Ook het voorstel van den Heer Posthumus-Meijes aan
den Raad beoogt zoodanige stichting. Gaarne brengen
wij hulde aan dit verdienstelijk raadslid voor zijn flink
en royal ingrijpend voorstel, dat in gewone gevallen
en ter voldoening van de bovenbedoelde ontvredenen
het beste voorstel is, dat gedaan zou kunnen worden.

Men meene niet, dat ons Genootschap niet geheel dit
voorstel zou kunnen steunen en toejuichen. Integendeel,
geen voorstel verdient, bezien uit het oogpunt van archi-
tecten, méér steun. Beter dan met villa's (zonder tuin)
kan het museumplein aan de oostzijde afgesloten wor-
den door een monumentaal gebouw, als dit nieuwe mu-
seum zou kunnen worden.

Maar in het geval, zoals het thans voor ons ligt, mag in
deze richting de oplossing niet in de eerste plaats gezocht
worden. Wat ons te doen staat is te voorkomen, dat het
Rijksmuseum verder ingebouwd wordt, met inachtneming
van de pertinente wenschen van een buitengewoon
milden schenker. En deze wenschen zijn in strijd met het
aanbieden van een nieuw gebouw voor zijne collecties,
los van de bestaande verzamelingen in het Rijksmuseum.
Het is een min of meer publiek geheim, dat de heer Druc-
ker zoodanig nieuw gebouw weigert te aanvaarden voor
zijne collecties, die anderdaad van zeer buitengewone
kunstwaarde zijn en voor de verwerving waarvan men
zich bijzondere moeite en kosten zeer zeker getroosten
mag.

Nu mogen er enkele opgewonden zijn, die ons bestuur

schrijven: „men moet die Maecenas met zijn Marissen en Israëlsen om de ooren slaan” — hoezeer wij de heilige verontwaardiging, die tot zulke wilde uitingen inspireert, respecteeren — wij zijn er verre van, daarmee in te stemmen. Een zoo butengewonen Maecenas, die onschabare schenkingen aan den rijken Staat der Nederlanden doet, mag zich destoods, eenige grilligheid en eenige ijdelheid veroorloven.

Maar lands- en stadsregeering hebben bij het eerbiedigen van de uitgesproken wenschen er alle maatregelen tegen te nemen, dat niet tegelijkertijd onherstelbaar verlies toegebracht wordt door blijvende vermindering van een groot en zeldzaam kunstwerk. En daarbij moeten wij de autoriteiten steunen en hun geen voorstellen doen, als tot de oprichting van een nieuw gebouw ten behoeve der Drucker-collectie, waarvan wij weten, dat het geen baat zal geven — vooral nu een ander probaat middel voor de hand ligt, dat tevens vele andere voordeelen met zich brengt.

De ruimte in het Rijksmuseum is beschikbaar — dit blijkt meer en meer. De heer Drucker verlangt, behalve aan sluiting van de bestaande collecties, op aandrang van zijn adviseerende schilders-aanhang, kleine exposities in atelier formaat, zoals dit blijkt uit de bestaande Drucker-zaltes. Welnu, is de beschikbare ruimte niet duartoe in te richten? Zou Dr. Camper hierbij niet beter slagen de bestaande schoonheid te handhaven, dan door het maken van steeds nieuwe aanwassen en puisten tegen den gevel, dien B. en W. met zekere miskenning der waarde „achtergevel” noemen?

Waarlijk, wij meenen, dat ons Genootschap het in de gegeven omstandigheden meest rationele middel aan de hand gedaan heeft.

Het is duidelijk, dat de Gemeenteraad in de inwendige inrichting van het Rijksmuseum niet ingrijpen kan, maar de wetenschap, dat er voldoende ruimte bestaat, zal den randsleden geruststelling ten aanzien van het lot der Drucker-collectie geven en de Raad zal, onder aanbeveling van nieuwe bouwgrond ten bewijze van zijn ernstigen zin tot medewerking het voorstel kunnen afwijzen in de overtuiging, dat het de Regeering mogelijk zal blijken den heer Drucker te voldoen, ook al worden de bestaande uitbouwen niet vergroot.

In verband met deze zaak zijn, zoover ons bekend gevonden, de navolgende adressen alsoog aan den Raad der Gemeente Amsterdam verzonden:

Amsterdam, 25 Aug. 1912.

Aan den Raad der Gemeente Amsterdam.
Edelachtbare Heeren,

Geeft met verschuldigen eerbild te kennen, het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, dat, waar het Rijksmuseum een monumentaal bouwwerk is, er op berekend om aan alle zijden zijn fraaie architectuur te vertoonen, het zeer te betreuren is, dat aan de zuidzijde door de bekende aanbouwen het gezicht op dien gevel voor een belangrijk deel ernstig wordt geschaad;

dat Amsterdam blijk geeft geen juist begrip en waardering voor het meesterwerk der Nederlandse Architectuur uit de 19^e eeuw te hebben, daar het toelaat, dat een deel van het bouwwerk voor het oog achter minder belangrijke gebouwen wordt verborgen, in stede van de schoonheid van het framie stadsbeeld aldus tot zijn recht te doen komen;

dat het dus een vergroting van den aanbouw Drucker, waardoor een nog groter deel van genoemden gevel

aan het oog zal worden onttrokken, ten zeerste zou betreuren; en
dat het verder te dezer zake volkomen adhaesie betuigt aan het adres en toelichting van het Genootschap Architectura et Amicitia over dit onderwerp tot U gericht.
't Welk doende, enz.

Voor het Hoofdbestuur voornoemd,
w.g./ A. SALM G. BZN., Voorzitter.
w.g./ J. GRATAMA, Secretaris.

Aan den Raad der Gemeente Amsterdam.

Het zij ons vergund bij en door deze adhaesie te betuigen aan het door het Genootschap „Architectura et Amicitia” ingediende adres, betreffende een herhaald aanbouwen aan het Rijks-Museum.

Met de meeste hoogachting, namens het Utrechtsch Kunstverbond waarbij aangesloten zijn: Vereeniging tot Bevordering van het Vreemdelingenverkeer Utrecht en Omstreken;

Club van Utrechtsche Leden van het Genootschap „Architectura et Amicitia”; Schilder- en Teekenkundig Genootschap „Kunstliefde”; Nederl. Bond van Vakschoolleeraren en leeraressen, Afdeling Utrecht;

Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Afdeling Utrecht;

Het Boellaerd Fonds;

Vereeniging ter Bevordering van Beeldende Kunsten.

De Voorzitter: De Secretaris:
w.g./ CAREL J. A. BEGEER. w.g./ C. J. DE HAAS.

NUCHTERHEID, OF GEBREK AAN NATIONALE EIGENWAARDE:

Door stad en land worden nu, sedert het gevleugelde woord van „Holland op zijn smalst” in verband met monumentenbescherming werd uitgesproken, allerwege onze oude monumenten bewaard, verzorgd en *outmanfeld*. Om maar enige voorbeelden te noemen die voor de hand liggen: de Nieuwe Kerk te Amsterdam, de z.g.n. grote kerken te 's-Gravenhage, Gouda, Arnhem worden vrij gelegd door de wanstallige bijkoutjes ten koste van aannemerlijke bedragen weg te breken. Ook oude verdedigingswerken als poorten en walmuren worden vrijgelegd.

Maar wat wil men dan toch doen met het Rijksmuseum? Eischt de moderne cultuur dat onze kunst met voeten getreden wordt om de andere te eeren?

Of zijn wij alleen voor die kunst gevoelig geworden, waarvan wij de erkennung door den vreemdeling onder oijfers kunnen brengen, daar zij een goed deel van het Nederlandsche werk tot over den oceaan meenemen? Al hebben zij voor onze architectuur nog geen geld geboden, wij kunnen er toch niet aan twijfelen, dat die buiten onze grenzen evengoed wordt op prijs gesteld.

Wil men de proef nemen hoe ver wij gaan kunnen totdat de kunstminnende vreemdeling bij ons zal komen protest aanteeken tegen de vermindering van het Rijksmuseum dat door hen toch van den bouw af is op prijs gesteld?

Tu.

LUDWIG HOFFMANN, (vervolg van pagina 287).

In den loop van dit betoog is gezegd dat wie Berlijn doorgewandeld heeft dezen architect kent en zich dan nog alleen rekenschap te geven heeft van den omvang van diens kunnen. Of deze bewering is staande te houden; de uiteraard zeer oppervlakkige kennismaking door

Stadthuis te Berlijn. Hoffmann's belangrijkste schepping.

Toren van het Stadthuis te Berlijn.

zondat tenslotte dus niet de vrije kunstenaar, doch indradig de aard van 't geval zelf de beslissende stem behoudt. Ondanks dit alles zijn toch wel al zijn werken van denzelven geest doortrokken en vormen toch zijn scheppingen te zamen één grote familie.

Evenals alle stijlen, culturen der elkaar opgevolgde perioden, beheerscht Hoffmann alle materialen. „Geen materiaal is minder echt als het andere wanneer men het maar niet misbruikt, doch naar karakter en aard waarderdeert en zijn eigenschappen tot uiting brengt. Dit geldt ook voor de pleisterspecie op den gevel, die de verachting, welke haar deel werd, alleen verdient als men er den bergsteen mee gaat immitieren.” Gehouwen steen, baksteen en pleister staan voor Hoffmann als gelijkwaardige elementen naast elkaar. Alle drie kunnen door bekwame en bedachtzame toepassing tot zuivere en onweerstaanbaar verlangen dat hij steeds weer iets geheel anders wil geven. Hieraan lijkt ons niet vreemd het feit dat Berlijn geen bepaalde traditie kent, welk feit den scheppenden kunstenaar cene onbeperkte vrijheid toestaat en hem dus naar zijn geest ten goede, soms wellicht ten kwade, komt. Een zeer belangrijke kwestie mag hierbij echter niet buiten bespreking gelaten worden en dat is, dat Hoffmann er steeds naar streft die oplossing te vinden welke naar zijn inzicht de meest passende is voor elke opgave in 't bizarer in verband met ligging, grootte, doel en meer andere invloedhebbende factoren;

De verzorging der onderdelen tot in de meest ongeschikte details, welke geldt als een scherp onderscheidende eigenschap van Hoffmann's producten, treedt in

t' bizonder op den voorgrond in de zorgvuldige keuze der materialen en hunne bewerking. Van elk deel wordt het materiaal bepaald uit zijn functie, zijn belasting, zijn verband met de omgevende delen in het geheel; uit welke gegevens tegelijkertijd den vorm wordt afgeleid. Ten slotte treedt des kunstenaars veelzijdigheid op den voorgrond in de wat wij zouden kunnen noemen de ethische of wel filosofische zijde van zijn bouwen. Door silhouet, verdeeling, onderverdeeling en versiering geeft hij elk gebouw een eigen karakter, het karakter van zijn bestemming. De aanwezigheid van deze eigenschap is niet slechts een esthetische eisch. Haar betekenis heeft een veel wijdere strekking en rukt ook onmiddellijk de praktische. Slechts daaroor wordt het mogelijk de persoonlijke betrekking tot stand te brengen van de gebruikers of bewoners tot hun huis of hun interieur. Het volgen aan dezen eisch is de voorwaarde waarop een huis aangenaam bewoond, enige inrichting gemakkelijk gebruikt, een gebouw in 't algemeen gaarne gezien wordt en ontroering wekt bij den aanschouwer door het naar buiten uitspreken van zijn innerlijk wezen.

Dat deze eisch derhalve een zeer belangrijke is, voor rijp kunstwerk een onafwisselbare, zal niemand ontkennen die bedenkt welk een opvoedende kracht van een goede, welk een demoraliseerende invloed kan uitgaan van een slechte woning; om nog niet te spreken van de school, waarin de jeugd hare opvoeding ontvangen moet, van het badhuis, de vergaderzaal en tal van andere huizen, waarin de menschheid verkeert, van de grote openbare en officiële gebouwen wier invloed op het algemeen onmiskenbaar is.

Het spreekt van zelf dat Hoffman niet van het begin af in het volle bezit was van de rijke middelen die hem thans in staat stellen te voldoen aan de zeer hoge eischen welke aan zijn werken worden gesteld.

Een langen weg heeft hij echter moeten doorlopen sedert zijne studien, gelijk met Alfred Messel, om, toegewijd met een uitgebreide kennis der historie, te komen van de idealen van toen tot de daden van heden. R.

X- INTERNATIONAAL WONING CONGRES, 's-GRAVENHAGE, SEPTEMBER 1913.

Den 8^{en} September en volgende dagen zal, krachtens uitnodiging daartoe gedaan door de Nederlandse Regeering en door het Gemeentebestuur van 's Gravenhage, het Internationaal Woningcongres voor de eerste maal in Nederland bijeenkomen en wel in de gemeente 's-Gravenhage.

Het Nederlandse comité, dat, in samenwerking met het te Brussel gevestigde bestendige comité der Internationale Woningcongressen, de voorbereiding van dit congres heeft ter hand genomen, kan in de eerste plaats met groote erkentelijkheid vermelden, dat Z. K. H. Prins Hendrik der Nederlanden zich wel bereid heeft willen verklaren het beschermheerschap van het comité en van het congres te aanvaarden.

Het comité maakt verder dankbaar gewag van de samenstelling van het Eerste comité en is erkentelijk voor de beeldwilligheid, waarmede de uitnodiging om daartoe toe te treden is aangenomen.

Aan dit Internationaal Woningcongres zijn negen andere voorafgegaan en wel: in 1886 te Parijs, in 1894 te Antwerpen, in 1895 te Bordeaux, in 1897 te Brussel, in 1900 te Parijs, in 1902 te Düsseldorf, in 1905 te Luik, in 1907 te Londen en in 1910 te Weenen. In steeds klimmende mate zijn de Internationale Woningcongressen, waar-

heen door vele regeringen officiële vertegenwoordigers worden algevaardigd, een vereenigingspunt gevonden van hen die, als regeringspersonen, leden van vertegenwoordigende lichamen, deskundigen op verschillend gebied of belangstellenden, kennis wenschen te nemen van de wijze waarop zich buiten hun eigen land de woningtoestanden hebben ontwikkeld, de middelen tot verbetering der volkshuisvesting, die aldus door overheden particulieren zijn aangewend en de resultaten die daarmee bereikt zijn.

Het congres zal trachten werkzaam te zijn ter verbreiding van de kennis omtrent het woningvraagstuk op tweederlei wijze en wel vooreerst door de behandeling van een aantal punten ter vergadering en vervolgens door plaatselijk kennis te nemen van hetgeen in Nederland in het belang der volkshuisvesting is geschied.

De punten, die ditmaal zullen worden behandeld, zijn:

I. Verbetering van woningtoestanden op het platte land;

II. Verbetering en opruiming van ongezonde woningen;

III. Overbevolking van woningen;

IV. Wetelijke regeling der stadsuitbreiding.

De debatten hierover worden voorbereid door rapporten uit de verschillende landen, uit te brengen door hen, die voor elk der afzonderlijke punten bij uitstek deskundig zijn. De rapporten zullen, naargelang mag worden, evenals die welke voor vroegere congressen zijn uitgebracht, blijvende waarde bezitten als bijdragen tot de kennis van wetgeving en praktijk in de onderscheidene landen.

Het bezoek aan de plaatsen, die voor de belangstellenden in het woningvraagstuk van betekenis zijn, zal zooveel mogelijk zoo worden ingericht, dat de buitenlandsche congresleden op hun tochten tevens een denkbeeld verkrijgen van de schoonheid die Nederland in stad en land aanbiedt.

Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat, ook bij het betrachten der grootste zuinigheid, de uitgaven, die het congres zal medebrengen, niet onbelangrijk zullen zijn. Het comité heeft te zorgen voor het drukken van rapporten en verslag (bij het vorige congres waren dit twee boekdeelen van te zamen bijna 1500 bladzijden), van programma's, circulaires, enz. Een Nederland waarde ontvangst moet aan de vertegenwoordigers der onderscheidene regeringen en aan de overige bezoekers worden bereid. De kosten, aan een en ander verbonden, zullen, vermeerdert met tal van bijkomstige uitgaven, naar zich laait voorzien, een bedrag bereiken, aanzienlijk hoger dan hetgeen verkregen zal worden uit de subsidies, die, zoals het comité met dankbaarheid constateert, van officiële zijde in uitzicht zijn gesteld, en uit de contributies der congresleden. Daarom heeft het comité zich reeds tot eenige belangstellenden gewend met het verzoek om eenige bijdrage ter dekking van het geraamde tekort te willen beschikbaar stellen en het verheugt zich te kunnen mededeelen, dat bereids enkele giften zijn toegezegd, waaronder één van f 1000, drie elk van f 250 en één van f 100. Verdere versterking der inkosten blijft echter dringend geboden, en daarom spreekt het comité de hoop uit, dat nog vele bereid mogen worden bevonden om financiële steun te verleenen en zodoende het welslagen van het congres te helpen verzekeren.

Voorzitter van het voorbereidend Comité is de heer Mr. D. Fock, Oud-Minister van Koloniën. Algemeen Secretaris is de heer Mr. H. J. Nieboer, Den Haag, van den Eyndestraat 2, die bereid is aan belangstellenden nadere inlichtingen te verstrekken.

Aan de Gemeentebegroting van Amsterdam ontleenen wij het navolgende:

Voorgesteld wordt aan het Comité ter voorbereiding van het in 1913 te 's-Gravenhage te houden *Tiende Internationale Woningcongres f 1000*— subsidie te geven. Het te Weenen genomen besluit om het Tiende Internationale Woningcongres hier te lande te houden, moet mede worden toegeschreven aan het feit, dat de directeur van het gemeentelijk bouw- en woningtoezicht, die het te Weenen gehouden congres heeft bijgewoond, door B. en W. gemachtigd werd de verklaring af te leggen, dat door hen het houden van het Xe Internationale Woningcongres in Nederland en een bezoek van de deelnemers aan het congres aan Amsterdam op prijs zoude worden gesteld. De subsidie is echter nog meer gerechtvaardigd, wijl de meeste der op het congres te behandelde onderwerpen, welke vermeld zijn in het "Programma des questions", voor Amsterdam op dit ogenblik van groot belang zijn.

Voorts wordt voorgesteld aan den Amsterdamschen Woningraad, voor het, door deze instelling ter gelegenheid van het Woningcongres, uit te geven geschrift, waarin vermeld zal worden wat door de gemeente en particulieren ten behoeve van de verbetering der volkshuisvesting te Amsterdam is verricht of wordt voorbereid, f 1500— subsidie toe te kennen.

Op het programma van het Xe Internationale Woningcongres komt voor een bezoek van de deelnemers van het congres aan Amsterdam ter beschrijving van woningen van verschillend type. Het zal ongetwijfeld doelmatig zijn — zoodoende de ervaring elders heeft geleerd — om den deelnemers een samenvattend geschrift in een of meer talen aan te bieden, waarin vermeld staat wat te Amsterdam door de gemeente en particulieren is verricht ten behoeve van de verbetering der volkshuisvesting. Maar niet alleen voor de deelnemers aan het congres, ook voor ieder die in het belangrijke vraagstuk der volkshuisvesting belang stelt, zal het geschrift waarde hebben.

PRIJSVRAAG RECLAMEBLIJET E. N. T. O. S.

In de mededeeling, omtrent het ontwerp van dit reclameblad, is een fout geslopen, wat het formaat der tekening betreft. Dit moet nl. niet zijn $\pm 1.50 \times 0.75$ M., maar $\pm 1.20 \times 0.80$ M. De grootte van het papier is $\pm 1.25 \times 0.85$ M.

BOEKBESPREKING,

OUD-DEVENTER PRENTENBOEK,

Zal een leek, den naam "Deventer" hoorende, aangezien worden aangedaan door de gedachte aan de overheerlike, aromatische koek, ons architecten zou dit kwalijk passen.

Ofschoon dagelijks met materialen omgaande, is het verwondering wekkend hoe niet-materialistisch onszekunstbroederen zijn!

Mischijs is het noodgedwongen. Want het vak eischt veel van zijn beoefenaar. Voornamelijk tijd. De arme architect heeft geen tijd om rustig zijn brood te eten, laait staan een Lucullischen maaltijd te genieten!

Geestelijk voedsel is daarom het wat den stumper op de beenen moet houden: mooie gebouwen, kunstvoortbrengselen uit alle tijden, schilderachtige stadsgezichten voeden zijn hooger innerlijk.

Maar, ik behoeft het U niet te vertellen, ook dat voedsel kan hij „in natura“ zoo moeilijk verkrijgen. Het eischt, behalve geld — wat den bouwkunstenaar anders ruim toevloeit — ook alweer tijd. Reizen kost veel tijd.

Ook dit dervende, zegent hij dengene, die hem dat voedsel toch reikt, zij het ook als surrogaat. Lofzangen zingt hij op den photograaf, den uitgever en den drukker, die hem in staat stellen zich te verzadigen aan alles, wat de wereld aan kunstschoon biedt.

Denken wij in de eerste plaats slechts aan de vele schitterende uitgaven, die verschillende kunstschatten nadert tot ons hebben gebracht, dan in de werkelijkheid mogelijk is; b.v. aan de prachtuitgraving van de St. Marco te Venetië. Vindt gij er niet details in, die, standt gij voor, of in het bouwwerk zelf, niet bereikbaar zijn, en die gij dus niet tot in de fijnste bijzonderheden kunt bestudeeren? Zeker, de stemming door de kleur mist gij in de weergaven, doch gij wint aan vormkennis.

En dankbaar moeten wij hun zijn, die door kleiner, een overzicht gevende werkjes, ook al dat wetenswaardigs makkelijker bereikbaar maken.

Hier denk ik aan de „Monographieen zur Kunsts geschichte“, aan de „Bertüchtige Kunsts tätte“, aan de „Italia artistica“, en zoovele andere. Tot deze behoort ook een pas verschenen boekje van M. E. Houck: „Oud-Deventer prentenboek“, een Hollandsche en daarom bescheidener uitgave van Charles Dixon te Deventer, een prettig uitziend werkje.

Het geeft niet een droge op elkaar volging van gebouwen, doch is opgevat als een geillustreerde Baedeker van Deventer. Behalve photo's zijn er ook afbeeldingen van oude prenten en teekeningen in.

Stappen wij van uit 't station Deventer binnen, dan vinden wij in dit boekje een grids, aan welks hand wij een wandeling door het oude gedeelte der stad maken, die ons de geschiedenis van de stad vertelt, en die ons tevens opmerkzaam maakt, op al wat op bouwkunstig gebied merkwaardig is.

Het aardige prentenboek zij iederen bezoeker van Deventer aanbevolen.

J. D. M.

BERICHT.

Naar het Secretariaat der Vereeniging van Nederlandse Baksteenfabrikanten ons mededeelt, blijkt uit berichten, welke bij het Bestuur der Vereeniging zijn ingekomen, dat op de steenfabrieken belangrijke schade geleden is aan de vormlingen (pas gevormde steenen), eensdeels door het ongunstige weder van de laaste weken en anderdeels door den jongsten hevigen storm en regen, terwijl het aantal der verloren gegane steenen in de miljoenen stuks loopt.

Tengevolge van den reeds bestaanden achterstand in vergelijking tot het vorig jaar (van 10 tot 30 pCt. en meer) en vooral ook door de nu weder aangerichte schade zal een belangrijke prijsverhoging, volgens mededeeling der Vereeniging van Nederlandse Baksteenfabrikanten, niet kunnen uitblijven, gezien de levendige vraag naar baksteen en gezien ook de onmogelijkheid van inhalen van den achterstand wegens te ver gevorderd seizoen.

EEN GOED VOORBEELD.

Het Gemeentebestuur van Maastricht heeft onderstaand oproep tot de Ingezetenen dier gemeente gericht: „Talrijk zijn de vreemdelingen, die onze stad om hunne franie en imposante historische gebouwen bezoeken en daardoor herinnerd worden aan het roemrijk verleden van Maastricht.

De vraag is gewettigd, of de indruk, dien zij medenemen, nog niet dieper zou zijn, indien er van de kant der ingezetenen meer naar gestreden werd, het uiterlijk schoon

onzer pleinen en straten te verhoogen — een streven, dat tevens den kunstzin en het schoonheidsgevoel der eigen inwoners zou ontwikkelen.

Het werkt in hoge mate veredelend te zien, hoe onze oude kerkgebouwen na hunne restauratie uitmunten door schoonheid van lijnen, door juistheid van de afmetingen der constructiedelen, door soberheid en strengheid in de aangebrachte versieringen. Ditzelfde is het geval met tal van andere gebouwen, zoodoende de zoogenaamde feilenkazerne, het daarnaast gelegen tornetje, den walnur, de torens der Helpoort en de geheele omgeving daar ter plaatse.

Vraagt men zich al, hoe dit bereikt werd, dan is het antwoord zeer eenvoudig: men heeft getracht, die gebouwen en bouwwerken zooveel mogelijk te ontdoen van de gevolgen van het vandalisme van vroegere geschachten en ze te herstellen in hunnen oorspronkelijken — wij zouden haast zeggen: natuurlijken — luister.

In het bijzonder heeft men er naar gestreefd, de tafrijke verf- en kallidagen, waaronder de architectonisch zoo schoone lijnen schuil gingen, weder te verwijderen.

Het loftelijk voorbeeld, in deze gegeven door staat, provincie, gemeente en kerkbesturen, heeft ook enkele particularen tot nadelen gebracht en hen geleerd, hoe zij zelf met dechton toebehorende huizen hebben te handelen. Is b.v. niet het onlangs herstelde geveltype in de Platstraat een sieraad voor de geheele omgeving? Zijn er niet meerderen andere huizen die, ontdaan van de uitke verflaag, waarmede smakeloze handen ze ontstred hadden, thans een aangenamen, den schoonheidszin strelende aanzicht opleveren?

Men zal toch wel het hemelsbreed verschil zien dat er bestaat tuschen een gevel, waarvan de harmonieuze samenstelling uit hardsteen, zandsteen of mergelblokken eenerzijds, en baksteen anderzijds, in den oorspronkelijken toestand bewaard is gebleven — en een anderen, waarvan een vroegere eigenaar in zijn misschien groot, maar voor ons minder begrijpelijk kunstgevoel, aan den hardsteen een bloedkleur, aan den rooden baksteen een graskleur liet geven?

Een der grootste Nederlanders van onzen tijd, onze gewestgenoot Dr. P. J. H. Cuypers, heeft het meermalen herhaald: „lets wat onwaar is, kan niet schoon zijn”.

Dezen stelregel tot den onzen makend, moeten wij beslist veroordelen de wijze, waarop hier ter stede tal van fraue gevels verminkt worden.

Waarom, zoo vragen wij ons af, moet aan den van zichzelf toch zoo schoone hardsteen een kleur gegeven worden, die hij van nature niet bezit? Waarom moeten de huizen beschilderd worden in de onsoogelijkste kleuren: met gele, groene, paarse, witte, blauwe, ja zelfs vuurroode strepen? Waarom vindt men hier gevels van hardsteen overdekt met onbestaanbare en ondenkbare marmerkleuren, ja, hoe heeft iemand den wansmank kunnen hebben, een hardsteen puif met een cementkleurige verflaag te doen bestrijken?

Is het er dan alleen om te doen, de gevels zoo schreuwend mogelijk te maken en zóó te bederven, dat zij in leelijkheid die der buren den loef afsteken? Zulk een handelwijze is onverschoonbaar, zelfs al geschiedt zij om reclame te maken.

Wij wenschen eene poging te doen, om de ontstiering der stad door het smakeloos verven van huizen tegen te gaan, door de ingezeten te wijzen op het onaesthetische daarvan.

Doch er is meer. Wat geldt voor het bederven van het gevel-uitterlijk door het aanbrengen van onnatuurlijke kleuren, geldt in nog meerder mate voor het vervangen

van oude, karakteristieke gevels door vulgaire gebouwen. Hoe vaak ziet men niet, dat huizen, uit vroeger eeuwen af komstig en den stempel dragend van den kunstzin onzer voorouders, tegen den grond worden geworpen, terwijl er voor in de plaats verruilen gebouwen, die alleszins het karakter dragen van het materialistisch zaken-karakter van eigen tijd, zonder lijn, zonder tekening, zonder stijl, een smakeloze combinatie van steen, ijzer en glas.

Wij veroorloven ons daarom, den huiseigenaren en in het algemeen allen, bij wie in deze de beslissing rust, in overweging te geven, om, alvorens zij er toe overgaan, hunne panden op te schilderen, zich af te vragen, of het niet veel beter ware, de oude verf- of kalklagen te verwijderen en aan de bouwstoffen hunne natuurlijke kleur terug te geven. Dat zal misschien tot enige meerder kosten aanleiding geven, doch daar staat tegenover een veel grootere besparing in de toekomst, daar de kosten van onderhoud tot een minimum teruggebracht worden.

En mocht men er toe willen overgaan den geheelen gevel te vernieuwen, late men dan eerst nagaan of de bestaande, zoo deze althans uit bouwkundig oogpunt van enige waarde is, niet kan behouden blijven en door een restauratie in behoorlijken staat kan worden gebracht. Door aldus te handelen, zal men bijdragen tot verframing van onze stad, die in hare tafrijke en waardevolle gebouwen voor inwoner en vreemdeling zooveel belangrijks en bezienswaardigs oplevert. En waar door de ingezetenzen zoo vaal, een beroep wordt gedaan op het Gemeente-bestuur, opdat dit zijne hulp verleene bij het bevorderen van het verkeer hier ter stede, moge het beroep, dat thans door het Gemeente-bestuur wordt gedaan op de medewerking der ingezetenzen in goede marge vallen. Het architectonisch schoon van een stad — de oude Hollandsche en Vlaamsche steden bewijzen het ten volle — oefent op de vreemdeling een grotere aantrekkracht uit dan welk kunstmatig middel ook.

Burgemeester en Wethouders:

Mr. L. B. J. VAN OPPEN.

De Secretaris:

G. J. H. PEYKE.

MAATSCHAPPIJ „ARTI ET AMICITIA”.

Aan het Verslag over het Maatschappelijk jaar 1911, uiteen wij onderstaande mededeelingen:

De Maatschappij geroert den 8 Juni, de hooge eer van het bezoek van Hare Majestie de Koningin en van Zijne Koninklijke Hoogheid den Prins der Nederlanden, ter gelegenheid van de Voorjaartentoestelling. Hare Majestie de Koningin-Moeder gaf van Hare hooge belangstelling blyk door H. D. Z. heerek, aan dese expositie op 10 Junij. De gouden medaille door Hare Majestie de Koningin ter beschikking van Bestuurderezen gesteld, werd door hen toegekend aan den Heer A. M. Gorter voor zijn belangrijke inzending op de Voorjaartentoestelling.

Hare Majestie de Koningin deed wederom een gift van f. 250 ten bate der Stichting Het Fonds voor Wetenschap en Wezen van Kunstenaren, leden der Maatschappij „Arti et Amicitia”, aan het Bestuur toekomen.

Tot Erete-lid der Maatschappij werd benoemd de Heer Mr. P. Dooy, Directeur van Teylers Stichting te Haarlem.

Bij de riceptie ter gelegenheid van zijn 75en verjaardag op 8 Januari, de gelukwensen der Maatschappij gehuwd.

De Heer Mr. G. van Tienhoven, Erete-lid der Maatschappij, werd den 12 Februarie ter gelegenheid van zijn 70sten verjaardag, namens de Maatschappij gehuwd gewencht.

Den Heer Mr. Dr. W. F. van Leeuwen, Erete-lid der Maatschappij werden bij de aanvaarding van het ambt als Commissaris der Koningin in de Provincie Noord-Holland, de gelukwensen der Maatschappij aangeboden.

293

Voor deze tentoonstelling was een regerings-subsidie tot bedrage van f. 100,— verkregen. In de Commissie van toelating hadden — behalve de Comiteleden — zitting de heeren G. H. Breitner, F. Hart Nibbrig en W. B. Tholen, door de inzenders bij meerderheid van stemmen gekozen.

Aangenomen werden 38 schilderijen, 37 tekeningen en etsen en 4 beeldhouwwerken.

De heer A. Kriens, Comis der Nederlanden te Barcelona, belaste zich evenals vroeger, bereidwillig met het inrichten der zaal en met de behartiging van de belangen der inzenders.

Door de jury voor het toekennen der medailles werden de volgende inzenders bekroond: Medaille eerste klasse: Mevr. Th. Schwartz van Duyt, de Heer H. J. Haverman en M. van der Maarel.

Medaille tweede klasse: Mevr. S. Bischoff-Robertson en de Heer M. Bauer; medaille derde klasse: Mevr. H. W. J. Schap-van der Fek, de Heer W. van den Berg, Ed. Frankfort, Th. Goedkoop, A. Huijzer, J. H. van Mastenbroek, J. G. Veldheer en A. W. van Vorden.

Eerde vermelding: de Herren C. Kuypers en D. de Vries-Lans, ingevolge het bepaalde in Art. 5 van het Reglement, bleef het Comité voor het jaar 1910.

Jozef Israëls werd in 1848 kunstbeerd lid der Maatschappij en in 1852 stemhebbend geworden. In 1872, nadat hij zich te „Gesvenhage“ had gevestigd, volgde aanvullende inschrijving als lidvoorzitter. Gedurende een aantal jaren droeg Israëls door het inzenden van zijn werken, belangrijk bij tot den laagster der periodieke tentoonstellingen in de Maatschappij.

In 1897 werd in de konstzaal een expositié gehouden van enige van „smeesters“ schilderijen, daartoe niet particuliér hecht afgestaan.

Op de Erete-tentoonstelling, welke in 1906 tijdens de Rendomfestiviteiten in Arti werd ingericht, was Israëls door 22 schilderijen en aquarellen vertegenwoordigd, terwijl voorts op de Retrospectieve Tentoonstelling in 1910 gehouden bij de herdenking van het 70-jarig bestaan der Maatschappij, een 5-jaar rijk werk, uit verschillende periodes, zich bevonden.

De Maatschappij is enige maats in de gelegenheid geweest, den meester te mogen huldigen.

In Februarie 1892 werd Israëls' zomer verjaardag in Arti gevieren, in de grote kunstzaal went toen een vereenzaamd gehouden. De heldere beweging werd besloten met de vertoening van een tableau vivant maar „Een zom van het suide valt“.

Tevens werd een maat ingeschreven op de in het maatschappelijk gebouw geplaatste gedenkplaquette, gewijd aan de grote beeldhouwkunstenaar van Nederland.

Op Israëls' tachtigste verjaardag in 1905 werd hem het Erete-Vooritterschap der Maatschappij aangewezen — de langste onderscheiding waarover deze kan beschikken.

Dat de meester der Maatschappij zeer genegen was, is o.m. gebleken uit de schenking door hem bij de gelegenheid van Arti gedaan.

Pieter Dupont, Hoogleraar aan de Rijks Academie van Beeldende Kunsten, gela. te Amsterdam 1870, overle. te Hilversum op 7 Februarie, stemhebbend lid sedert 1903. Het vroege verschijnen van denen hoogstaanden kunstenaar wordt door de Maatschappij als een zeer ernstig verlies gevoeld. Aanstandig na zijn overlijden werd door Bestuurderezen, in overleg met de Commissie van Scheur over de kaustalen, besloten int licht houden van een expositié van zijn werk.

Ingerek door de goede zorgen van de Herren M. W. van der Valk, K. van Leeuwen en D. H. M. Haring, gaf den Erete-tentoonstelling era ruimte blyk op Prof. Dupont's uitmengwoort talent.

In het van groote waarde getuigende, met warmte geschilderde voorbeeld van den Catalogus, ontwerp Prof. A. J. der Kinderen een beeld van den sympathieke kunstenaar en zijn van zooveel overtuiging en volharding sprekelijk arbeid.

Tom Oeffmann, geb. 1854 te „Gesvenhage“, overle. 23 Augustus te Laren N. H., lidmaat sedert 1905.

Jan van Looy, geb. 1853 te Amsterdam, overle. 14 April te Cleve, ooid-bestuurd lid der Maatschappij (1890—1902), stemhebbend lid sedert 1884.

Reinert Dekker, overle. 15 April te Amsterdam, gewoon lid sedert 1911.

Petrus Johannes Franken, geb. 1866 te Tilburg, overle. 25 Juli te „Gesvenhage“, gewoon lid sedert 1900.

Johannes Frederik Hulk, geb. 1829 te Amsterdam, overle. 12 Juni te Haarlem, gewoon lid sedert 1897.

Graaf van de Wall Perny, geb. 1877 te Apeldoorn, overle. 27 December te Amsterdam, gewoon lid sedert 1902.

Bestuurderezen verleide hulde aan de negelachteren der overledenen en een woord van dank voor de vele diensten der Maatschappij bewezen.

Het Comité voor Beeldende Kunstenstellingen was voor het jaar 1911 samengesteld als volgt:

Prof. Bart van Horst, Voorritter, H. J. Haverman, tweede Voorritter, A. M. Gorter en J. J. Ives Browne, Secretaris-Penningmeester.

Het Comité verleende zijn medewerking aan de se Internationale Kunsttentoonstelling te Barcelona.

VAN ALLERLEI AARD.

— De decoratieve schilderingen in het Arsenal te Amsterdam, die in zeer gehavende toestand verkeerden, zijn volgens het jaarverslag van het Rijksmuseum voor schilderijen, nadat het gebouw vmt sloop gered was, hersteld en opnieuw geplaatst, terwijl ze van het beheer van het Departement van Onderwijs werden overgebracht naar dat van Binnelandse Zaken. Wij hopen dat het gebouw self-benhardt even gelukkig zal zijn!

— Op de Keizersgracht 334—358 staat 't Katholieke Hofje „Liefe en Yldefontein.“ Het is heel weinig bekend, waarvan zijn ligging wel de noordaal valt. 't Hofje ligt namelijk achter enige huizen aan de Keizersgracht slechts door een gang verbonden.

't Hofje, dat 't vrouwtje woning geeft, gaat den weg op van vele andere dater dagen: 't wordt gesloopt en modern herbouwd. Een der huizen ervoor is reeds afgebroken.

't Is een prettig intiem hockje: lage, oude huisjes met heel veel bloemen voor de ramen en een groot bleekblauw in 't midden. 't Hofje, dat ervoor in de plaats komt, wordt in oud-Hollandsche stijl gebouwd.

LOODGIETERS EN KERKEN.

In een misive aan de Commissarissen der Koningin in de verschillende provincies wijst de minister van binnengeschiedenis er op dat het meermalen is voorgekomen, dat monumenten van geschiedenis en kunst van prooi der vlammen zijn geworden tengevolge der onvoorzichtigheid van werklieden, voornamelijk van lodgieters, aan de diaken of gaten werkzaam. Het ware, meent de minister, ongetwijfeld wenschelijk, indien voor moedelijc dij niet is geschiedt, van gemeente-wege maatregelen werden genomen, welke ten doel hebben brandgevaar te voorkomen in al die gevallen, waarin zoodanig gevaar te voeren is, inzonderheid, als aan diaken of gaten niet van vat moet worden gewekt. De minister sou het aangenam vindt, indien de aansicht van de gemeentebestuur hierop werd gevestigd.

BRANDPROEF MET ONBRANDBAAR RIET OP DE TERREINEN VAN DE TENTOONSTELLING TE DORDRECHT.

De heer H. Dabbelman H., te Gennep, fabrikant van onbrandbaar riet, schrijft ons:

"Door mij wordt sinds enigen tijd in den handel gebracht een nieuw riet, u.l. onbrandbaar niet voor dakkbedekking, op welke uitvinding door mij reeds in verschillende landen patent is genomen. Ten einde deze onbrandbaarheid tegemoet te komen, heb ik het voorraad, niet verblijvende medewerking van het Dordrechtsche Tentoonstellingsbestuur, op Vrijdag 6 September a.s., des namiddags te twee ure, een proef te nemen op het terrein van voornamde tentoonstelling, en zoal dat my zeer aangenamen sijn, indien U den proefneming niet Uwe goede tegenwoordigheid mocht willen vereeren en U van deze proefneming een verslag rooij willen geven in Uw goede blad, opdat Uw lezers met de uitvinding betreden worden en van de soortgelijke voordeelen brengende rieten dakkbedekking kunnen profiteren. Wij hopen hierop nadere trouw te kunnen. Arnhem en Dordrecht staan des al. in het teken van hun onbrandbaar riet. Wellicht spoedig meerder plaatsen met meerdere proeven.

DE NED. HERV. KERK TE BEVERWIJK.

Door het instaan van den bliksem is op 21 Aug. 13, de toren der Ned. Her. Kerk in brand geraakt. De toren is uitgebrand. De kerk heeft echter weinig schade geleden. De „Noord-Holl. Oudh.” geven intrekt dit gebouw, een door enige afbrekelingen tadelijke beschrijving waaraan het volgende ontleend is:

„De kerk bestaat uit drie bouken; iedere bouk eindigt aan de oostzijde redthoekig. De middenbouk en de noordzijdebouk bestaan uit 8 traveeën; de zuidzijdebouk heeft er slechts 5. De bouken hebben gelijke hoogte en worden door korte, achtkante pijlers, van achteraan lichtkapitelen en over enwendige basementen voorzien, van elkaar gescheiden. Delagen, welke deze pijlers verbinden, zijn spitsbogen, doch verschillen slechts weinig van den halfcirkelboog; en zijn zeer eenvoudig geprofileert. Het schijnt, dat pijlers en bogen nog uit de 13e eeuw afkomstig zijn. Aan de noord-, oost- en zuidzijden van het gebouw zijn, in de 18e en 19e eeuw, kapellen gebouwd, die weinig architectonische waarde bezitten.

Aan de westzijde, voor de middenbouk, staat een reuze steenen toren, die echter niet onmiselijk tegen den westelijke gevel geplaatst is, doch door een lagere aanbouw met de kerk in verband gebracht is. Hij bestaat uit geklakte stenen en heeft taafsteenblokken op de hoeken; de spits is van hout. De toegang tot den toren gescheiden door een poortje in Dorischen stijl, in het karakter van plint, 190. De verdiepingen van den toren zijn met nissen versierd, die echter door herstellingen der 17e en 18e eeuw veel van hun oorspronkelijk karakter verloren hebben.

De vensters der kerk besloten haupe traceeringen niet meer; die aan de noordzijde zijn zeer klein en schijnen de minste te zijn; die aan de zuidzijde zijn groter, terwijl de beide westelijke het grootst zijn. De steunbeuken besloten enwendige schuine afdekkingen. De gevels van het gebouw zijn, met uitzondeing van die aan de noordzijde, waar de gebakken steen in het gezicht bleef, bepleisterd. De gewelven der kerk zijn van hout.

Predikstoel en banken zijn van eikenhout uit de 17e eeuw. In de middenbouk bevindt zich een goed geprofileerd koorkoor van omstreeks 1600. Het doopbekken schijnt uit denzelfden tijd. Voorts worden vermeld enige gesneden deuren, opschriftenborden in rondbogen en

het in 1736 door Anna Elisabeth Geelvink geschonken orgel, alsmede enige oude koperen kastskronen en dito blakers. De bovengenoemde kapellen zijn grafkapellen waarbij in het bijzonder genoemd worden die van Johannes Corver, met een marmeren portret in de neoclassicistische stijl en die van de familie Van Haren-carpel, welke 2 rouwkaarsen en twee marmeren tombes heeft. Fraaier echter is de late-gotische grafkalk van een priester die, ten deele aan het gezicht onttrokken, onder het orgel te staan is.

— In het plaatsje Riviera nabij Bolgona ontdekte prof. Cortoni van Madonna van den Venetiënsche meester Jacopo Bellini. Het stuk is goed bewaard en zal naar het museum te Bologna worden overgebracht.

— In Zwitserland is verleden jaar een nationale Heemschutwet tot stand gekomen, op grond waarvan in de verschillende kantons gewestelijke regelingen maken. Thans heeft Zürich er een uitgevaardigd.

Den verordening beschrijft de natuur, de landschap en stadsgebieden, de monumenten, die zich in de vrije natuur bevindende voorwerpen, die voor zichzelf of in verband met wetenschap en schoonheid van belang zijn om te worden bescherm'd, zoals bijv. archeologische blokken, rotspartijen, onde en zeldzame bomen en dergelijke. Voorts komen in aanmerking de voor-historische palemoningen, medicinale bronnen, mitropunten, bouwwerken verbonden aan gewichtige historische herinneringen.

Het is verboden een dode dingen zonder toestemming der overheid te niet te doen, te veranderen, hun effect te verkleinen, etc.

De verordening keert zich in 't bijzonder tegen het aanbrengen of het voorbestaan van reclameborden, opschriften, uitslakramen, heldereclame en dergelijke. De uitvoering der natuur- en heemschutwet ligt in de eerste plaats bij de gemeenteraden. De regeringssraad benoemt een commissie van deskundigen als Heemschutcommissie, die oordelen over de noodzakelijheid van bescherming overieder afzonderlijk gescreet.

De gemeenteraad van Zürich is belast met de handhaving der kantonale verordening voor het gebied der stad, met uitzondering van de reclame op publiek terrein, die onder toezicht der politie staat. De wensen en aanvragen der inwoners zijn dus aan deze te richtten. Tevens zijn de noodige maatregelen genomen en de noodige personen benoemd, die in zullen handhaven.

Moge hun arbeid vruchtbaar zijn het ontbrek't in Zürich niet aan schoonheden uit de oude en nieuwe tijden, die bescherming noodig hebben.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD, 34. De vergrooting van den uitbouwdrucker aan het Rijksmuseum. Het ontwerp algemeen administratieve voorzieningen en de aansprakelijkheid van den architect, vervolgartsel door Mr. K. J. van Nieuwkerken. Verwarming met water onder druk, door F. G. Unger, wd.

DE BOUWWERELD, 34. Herinneringen aan het Heemschut-congres, door A. W. Weismann, met afbeeldingen van schilderachtige straatjes en enkele kerken te Wimpfen aan de Neckar. Mijn een-familiehuis door H. Kasparz te Antwerpen, Fabrieksgebouw der N. V. „Purametho” uit den Omval,

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, II. Ontwerpen van Boerderijen; programma's in No. 9, inlevering 1 Januari 1913. (Zie vragen en antwoorden in No. 32.)

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap. — De „Drucker-uitbouw.” — Nuchterheid, of gehrek aan eigenwaarde. — Ludwig Hoffmann (Vervolg). — Xe Internationaal Woningcongres. — Prijsvraag Reclameblad E.N.T.O.S. — Boekbesprekking. — Bericht: Een goed voorbeeld. — Maatschappij „Arti et Amicitia.” — Van allerlei aard. — Werkbladen en Tijdschriften. — Présrvagen.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, CORN. SCHUYTSTRAAT 30, AMSTERDAM; Voor het plaatwerk „De Architect” en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkzicht”, Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura” in Nederland f 1.00 per kwartaal; buiten Nederland f 1.10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, item met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura”: 25 cent per regel. Bij herhaalde plantsing rabat.

Het orgaan wordt wekelijks fransen toegevoerd aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f 12.—, voor buitenleden f 7.50 en voor aspirantleden f 5.—. Donaties zijn zo. die minstens f 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura” en het plaatwerk „De Architect”. Voor alles betreffende de verzending van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgevers.

ARCHITECTURA

ORGAN VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDITACIE: H. A. J. HAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. BINGER, WARMESSTRAAT 174/6, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

DE 13140 GEWONE LEDENVERGADERING ZAL GEHOUDEN WORDEN OP WOENSDAG 11 SEPTEMBER E.K. DES AVONDS TE 8.30 EUR IN HET GENOOTSCHAPSLOKAAL IN „PARKZICH.”

Agenda.

- Opening en Notulen der 1313de ledenvvergadering.
 - Mededeelingen, waaronder overzicht van het zomerreces, en Ingekomen stukken.
 - Ballotage van de heren W. G. van der Waay en G. E. de Groot, voorgesteld door de heren W. N. van Vliet en A. A. Hes; J. P. Mieras, voorgesteld door de heren A. A. Kok en J. Roosink Jr.; W. Pool, voorgesteld door de heren C. W. Nijhoff en M. J. Hack.
 - Besprekking van de alsnog te houden excursie.
 - Benoeming van een lid in een Commissie, wier taak het zal zijn, in zaken betreffende bouwkunst het Bestuur van den Bond „Heemschut” voor te lichten.
 - Behandeling van een schrijven van de „Permanente Prijsvraag Commissie,” ter zake van het Plan voor het Kolonial Instituut te Amsterdam.
 - Behandeling van een schrijven van het Bestuur van den „Bond van Nederlandsche Architecten”, luidende als volgt:
- „Naar aanleiding van uitvoerige besprekkingen, die in de ledenvvergadering van onzen Bond den 21ste Junij l. zijn gehouden over de U bekende moeilijkheden, die bij het uitschrijven van de Stadion-prijsvraag zijn gerezen, werd in die vergadering met groote meerderheid een voorstel van den heer J. E. van der Pek aangenomen, bedoelende om voor de leden der constituerende Vereenigingen het medewerken aan een prijsvraag niet als geoorloofd te beschouwen, wanneer het programma daarvan niet is gecontrasneerd door de Permanente Prijsvraag Commissie.
- Het Bestuur verzoekt U dit voorstel in Uwe Vereeniging aan de orde te willen stellen en daarop een besluit uit te lokken, waarvan het gaarne te zijner tijd mededeeling ontvangt.”
- J. ROOSINK JR., 2e Secretaris.

II. AFDEELING VOORTGEZET- EN HOGER BOUWKUNST-ONDERDRIEKT.

De inschrijving van deelnemers aan den cursus 1912—13, welke cursus aanyagt op een der eerstdagen van October, is opengesteld tot 15 September e.k.

De opgave tot inschrijving geschiedt mondeling of schrift-

telijk aan het bureau van het Genootschap, „Parkzicht”, Hobbemastraat Amsterdam. Bij schriftelijke opgave gebeve men, behalve naam en adres, te vermelden den leeftijd, het beroep, den duur zijner werkzaamheid als opzichter, tekenaar of opzichter-tekenaar en het reeds genoten onderwijs met opgave van eventueel behaalde diploma's.

Inlichtingen verstrek de administrateur der Afdeeling aan genoemd bureau.

Voor de goede orde, o.m. met het oog op adresverandering, is het gewenscht dat ook de reeds ingeschrevenen van hun voornement tot herhaalde deelname kennis geven.

G. J. RUTGERS, Adm.

PRIJSVRAAG-OFTWERP VAN DEN OMSLAG VOOR DEN GENOOTSCHAPS-KALENDER 1913.

Gevraagd wordt: een tekening van den opengeslagen omslag, hoog 16 cm., breed 16.4 cm., waarbij 4 mm. voor den rug is gerekend.

Het boekje wordt, dichtgeslagen, gemeten 7—14 cm. De tekening wordt dus een weinig verkleind. De tekst op het voorblad luidt:

GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA
KALENDER 1913

De groepeering der woorden is in verband met de versiering vrij gelaten.

Het ontwerp is te tekenen in zwart inkt op wit papier. Uitgekoeld wordt één prijs ad / 25.—, benevens het diploma van het Genootschap.

De inzendingen moeten zijn ingekomen aan het bureau van het Genootschap in „Parkzicht”, Hobbemastraat te Amsterdam, voor of op den 1ste December 1912.

Op de buitenzijde van elke inzending moet duidelijk het woord „Genootschapskalender” vermeld zijn. Over de keuze der kleuren van het papier en de drukinkt zal de bekroonde inzender adviseeren.

Op deze prijsvraag zijn de gewone Algemeene Bepalingen van toepassing.

De Jury wordt gevormd door het Bestuur van „A. et A.”

Voor het Bestuur,

J. ROOSINK JR., 2e Secretaris.

DE „DRUCKER-UTBOUW”.

Sedert onze vorige publicatie's is nog een en ander geschiedt, wat wij volledigheidshalve in extenso zullen

relevenen. Allereerst werd onderstaand adhesie-adres verzonden, luidende:

Amsterdam, Augustus 1912.

Aan den Gemeenteraad van Amsterdam.

Geven ondergetekenden eerbiedig te kennen dat zij instemming betuigen met de strekking van het adres, tot Uw college gericht door het Genootschap Architectura et Amicitia ter zake van de voorgestelde uitbreiding van den „Drucker-Uitbouw” aan het Rijksmuseum.

Zij betuigen deze instemming mede namens de belangstellenden wier namen ter linkerzijde hieronder zijn ingevuld, daartoe door hen gemachtigd, wijf zij niet in de gelegenheid waren persoonlijk dit adres mede te ondertekenen.

Prof. Dr. H. Brugmans,

Cornelis Veth,

Mr. H. P. L. Wiessing,

Albert Verwey,

A. J. Joling,

C. K. Elout,

R. N. Roland Holst,

A. W. Weissman,

Prof. Dr. W. Vogelsang,

Jan Veth,

Prof. Henri Evers,

Anton Averkamp,

W. Kromhout Czn.

Th. M. Ketelaar,

F. W. M. Poggenebeek,

B. J. Oudebag

Herman Robbers,

A. G. Boissevain,

M. Victor Zwijnsen,

K. de Bazel,

J. Gratama,

H. P. Berlage Nzn.

H. G. Jansen,

Tjeerd Kuypers,

J. H. W. Leliman,

A. Salm G. Bzn.

Jon. Ingenohl,

D. A. N. Margadant,

J. W. F. Hartkamp,

Jos. Th. J. Cuypers, B.N.A.

C. Baard,

Paul J. de Jongh, B.N.A.

Jan Stuyt,

C. W. Nyhoff,

Joh. C. Breen,

H. A. J. Baanders.

Bovendien verzond de Heer v. Hogendorp te Scheveningen een adres aan den Raad van den volgenden inhoud:

„Tegen verderen Drucker-uitbouw in den tuin van het Rijksmuseum gaan vele stemmen op, van welke onderscheidene twee andere oplossingen aanbevelen.

Hieronder wordt gewezen op de ernstige bezwaren die beide oplossingen aankleven,

De eerste ervan strekt om in het hoofdgebouw van het Rijksmuseum, ten behoeve der schenkingen vanden heer en mevrouw Drucker, plaats in te ruimen, door verwijdering van de niet-aesthetische schilderijen. In verband daarmede diene het volgende:

Toen het echtpaar Drucker er toe wilde overgaan gedelten uit hunne kostbare en belangrijke verzameling meer blijvend aan het Rijksmuseum af te staan, hadden zij gelegenheid er zalen te kiezen waar, volgens hun bijnaal verlangen, de kunstwerken goed tot hun recht zouden komen. Zij vonden er slechts één, te weten zaal no. 342, gelegen in den bijbouw, die echter onvoldoende ruimte bood. Zulks leidde tot den thans bestaenden Drucker-uitbouw, welke in 1909 is geopend en de schenkingen van 1909 en 1912 ten gevolge had, vertegenwoordigende een handelswaarde van 10 à 12 ton.

Was evengenoemd ongunstig oordeel van den heer en mevrouw Drucker onredelijk: Ter ontkennende beantwoording dier vraag wijs ik op het volgende.
Kort voor de openstelling van het Rijksmuseum, toen de kunstwerken er nog niet aanwezig waren, had ik gelegenheid het gebouw van binnen te zien. Mijn mede-

bezoeker gaf aanstonds de vrees te kennen dat voor schilderijen het licht ongunstig zou zijn wegens zijn schelheid; toen hij weinig tijds daarna en nog voor de openstelling den wereldvermaarden oculist, nu wijlen professor Donders ontmoette, verklaarde deze dat de lichtinval geschiedde onder te scherpen hoek, vandaar te schel licht. Dat oordeel is sedert van wege het Museum beheer implicite erkend door de aanbrenging van stellingen aan de boven binnenzijde der ramen van de tien kabinetjes (nrs. 215, 216, 217, 218, 219, 270, 271, 272, 273 en 274) gelegen aan de noordzijde, ter weerszijden van de grote vestibule, door welke stellingen het *zijlicht* aldus onder aanzienlijk minder scherpen hoek op de schilderijen valt. Desniettemin blijven die kabinetten ook om andere redenen weinig geschikt als schouwzalen voor schilderijen. En wat de zalen met *bouwincident* betreft, herinner ik aan het getooh met de „Nachtwacht”, dat, onder drang van Jozef Israëls en dr. Jan Veth, ten gevolge had den Rembrandt-uitbouw, die den zuidgevel van het Rijksmuseum ontlustert, eene ontlustering, welke tot het aesthetisch nadeel van den bestaanden en den aangevraagden Drucker-uitbouw in verhouding staat als een olifant tot een muis.

Bij de beschouwing van de afbeeldingen in het Bouwkundig Weekblad van Zaterdag 24 Augustus j.l., weergevende den huidigen en den voorgestelden toestand van den Zuidelijke gevel van het Rijksmuseum met bijgebouwen, zal den onbevooroordeelden belangstellende blijken dat de oorspronkelijke *monumentale bouwwijze* van dat deel is overgegaan in een *picturale*. Zulks moge betrekvenswaardig zijn — ik deel die zienswijze. — dit neemt echter niet weg dat men dien toestand, nu zij eenmaal bestaat, rekening dient gehouden te worden bij de beoordeling van den gevraagden nieuwe Drucker-uitbouw. Van uit dat standpunkt bezien wil het mij voor kommen dat het verzet ertegen van overdrijving niet is vrij te pleiten en zulk te meer omdat de verdere uitbouw zal worden toevertrouwd aan den talentvolle bouwmeester die al het reeds bestaande heeft gewrocht. Staande op voldoenden afstand om het bijgebouwencomplex te omvatten, ontwaart het oog een profileering — fijn, geestig en wonderschoon. 's Kunstenaars hand, die kalk en steen weet te bezielen en te doen spreken tot ons gemoed, heeft de *monumentale pracht* — aan ons oogen deele ontrokken, vervangen door *picturale schoonheid*.

Ik keer thans terug tot de beoordeling der zalen.

Hij, die zich de moeite wil getroosten om ter plaatse bovengenoemde zaal no. 342 te vergelijken met de zalen in het hoofdgebouw eenerzijds en anderzijds met de zalen nrs. 367 en 368 van den bestaenden Drucker-uitbouw, zal, als hij heeft een coloristisch oog en onbevoordeeld is, ontwaren, dat eerstgenoemde zaal als schouwzaal voor schilderijen *goed* is, de voorzegde Drucker-zalen *zeer goed* en die in het hoofdgebouw daarentegen *onvoldoende*.

Pièkeit en eerbied jegens onze grote kunstenaars doen den heer en mevrouw Drucker er naar streven hunne werken geplaatst te zien in zalen waar zij „goed tot hun recht komen”; daarom is het niet wel aan te nemen, dat zij eene oplossing zullen aanvaarden, welke hun *onvoldoende* zalen zou verschaffen in stede van de *zeer goede*, welke zij eensdeels reeds hebben en die zij onderdeels verwachten van den bestreden verderen uitbouw; zij zullen daartoe te minder bereid zijn sedert dr. Cuypers hen, na een persoonlijke besprekking en daaropgevolgde gezette overweging zijnerzijds schriftelijkkenbaar heeft gemakkt zich te vereenigen met de zienswijze dat „een

offer gebracht moet worden” (nl. de verdere uitbouw) „omdat daardoor een aanwinst kon verkregen worden, welke tegen het offer ruimschoots opwoog.”

Van nabij bekend met de kunstschat, welke den heer en mevrouw Drucker thans nog toebehooren, en met hunne zeer ernstige voornemens tot vermeerdering en afronding ervan, kan ik uit volle overtuiging verklaren, dat de in het vooruitzicht gestelde aanwinst, waarvan hierboven gesproken wordt, inderdaad zeer aanzienlijk en kostbaar is.

Voor zoover noodig merk ik nog op, dat de noodzaaklijkheden van den thans bestreden verderen uitbouw, door den heer en mevrouw Drucker reeds is betoogd tijdens het vaststellen der plannen van den bestaenden uitbouw, terwijl hun toen is te kennen gegeven, dat daartegen geen bezwaren zouden bestaan. Door dien verderen uitbouw wordt overigens ook voor de toekomst voorzien in de nodige plaatsruimte, gelijk trouwens door den heer Drucker is verzekerd aan den Minister van Binnenlandsche Zaken op eene duartoe uitdrukkelijk door Zijne Excellentie tot hem gerichte vraag; zulks geschiedde op eene audiëtie, waarbij ik zelf tegenwoordig was.

Ik wijs er nog op dat dr. Cuypers van de zijde van den heer en mevrouw Drucker steeds met de meest mogelijke piëteit is bejegend. Daar ik deze geheele aangelegenheid niet of namens hen heb behandeld, kan ik zulks op grond van eigen ervaring bevestigen.

Overigens zij mij de verklaring veroorlooid dat het felle, hartstochtelijk verzet der tegenstanders mij heeft gegeven hierboven af te dalen tot beschouwing over het Rijksmuseumgebouw, die uitsluitend zijn gedacht als verweer tegen de ongegronde beschuldigingen, welke den heer en mevrouw Drucker naar het hoofd zijn geslingerd; allermind zijn die beschouwingen bedoeld als kleinering van dr. Cuypers, in wiens ik den genialen bouwkunstenaar eer, aan wiens ons Vaderland zooveel is verschuldigd en die, in de meergenoemde zalen nrs. 367 en 368 van den bestaenden Drucker-uitbouw, schouwzalen heeft doen verruiken voor moderne schilderijen, die tot het beste behoren wat ik binnen en buiten Nederland ken.

Ik ga thans over tot de tweede der voorgestelde oplossingen, te weten het bouwen van een nieuw museum buiten den tuin van het Rijksmuseum, doch in de onmiddellijke nabijheid daarvan, gelegen naast het Veiligheidsmuseum aan de Joh. Vermeerstraat, tuschen de Hobbema- en Honthorststraten. Daar de heer en mevrouw Drucker bovenlicht wenschen, evenals in de bestaande Drucker-zalen, zou de voor hunne schenkingen bestemde localiteit in evenbedoeld Museum komen, maar verluidt, op de vierde verdieping. Die platting in de hanebalen zoude onaangenaam zijn voor de bezoekers en buitenlieden ongewenst ingeval van brand, waarmede in het onderwerpelijk geval meer rekening gehouden dient te worden vermits het Museumgebouw onder ander beheer zou staan, dan het daaraan behorende Veiligheidsmuseum. Daarenboven zouden de heer en mevrouw Drucker de *zeer goede* zalen, die zij reeds hebben, alsmede de nieuwe zeer goede die zij door verderen uitbouw hopen te verkrijgen, moeten prijsgeven voor andere, die nog in de lucht zweven.

Voorzeker zal dan ook voor hen gelden het spreekwoord: „Beter één vogel in de hand, dan tien in de lucht”. Er bestaat tegen de tweede oplossing nog een ander meer objectief bezwaar van zeer overwegende aard. Bij het ontwerpen en uitvoeren van het Rijksmuseum is niet het noodige terrein voorbehouden voor vergrooting

en daaraan zijn te wijten de moeilijkheden, welke thans bij deze Drucker-aangelegenheid worden ondervonden; diezelfde bezwaren, doch in veel sterker mate, bestaan tegen het nieuwe museum aan de Joh. Vermeerstraat, vermits daarbij voor latere uitbreiding volstrekt geen terrein is gereserveerd, gelijk ik meen te moeten opmaken uit de situatiegegeving op blz. 405 der hierboven aangehaalde alleverging van het Bouwkundig Weekblad.

Aanvaarding der tweede oplossing zou die oetrenswaardige bezwaren binnen afzienbare tijd opnieuw doen verruiken en dan nog wel in veel acuter vorm. De tweede oplossing komt mij om die redenen niet aantrekkelijk voor.

De heer en mevrouw Drucker hebben het Rijksmuseum aanzienlijk verricht en anderszijds hebben zij, na moeite en strijd, verkregen dat enige schouwzalen zijn verrezen, die, wat verlichting en afmetingen, alsmede wat de keuze en plaatsing der kunstwerken betreft, kunnen gelden als modellen voor een schilderijenmuseum op aesthetischen grondslag.

Hun beider streven is te meer te waardeeren, omdat die aesthetische grondslag, gelijk door Dr. Jan Veth is uitgegezen (*Handelsblad*, 20 Aug. 1912, Avondbl., ze bl.), in de schilderijenafdeling van het Rijksmuseum overigens ontbreekt: dientengevolge blijven belangrijke schenkingen achterwege en anderzijds beantwoordt die afdeling niet aan hare bestemming, welke in hoofdzaak strekt tot aesthetische vorming en opvoeding.

Als dank voor hunne zoowel geslaagde en verdienstelijke bemoeieningen, welke zij door middel van den aangevraagden verderen uitbouw hopen voort te zetten, als dank voor hunne voorstelijke vrijgevigheid, nogsten zij verzet en worden op meer of minder open wijze beschuldigd van eigendunk, onredelijkheid en dwingzucht en dat alles geschied zonder dat zij vooral gehoord zijn, zonder dat de bestrijders hunne bedoelingen en beweegredenen voldoende kennen, kortom het is „la mort sans phrase”.

Zij, die *werkelijk* belang stellen in onze openbare kunstverzamelingen mogen zich, zonder onderschatting der hoge kunstwaarde van het Rijksmuseum als bouwmonument, wel rekenschap geven, dat bijdergelijke gedraging de schenkers verre blijven; een niet genoeg te betreuren nadeel, vermits de Regeering zooveel moet besteden aan sociale en militaire doeleinden, dat er te weinig beschikbaar blijft voor aankopen van belangrijke kunstwerken, de hoge prijzen daarvoor in aanmerking genomen.

Ot zulke gedragingen overigens vereenigbaar zijn met de waardigheid der Hoofdstad, het is de zaak der Amsterdammers zelven en van hun Gemeenteraad. Niettemin zullen velen ook buiten Amsterdam verlangend zijn de vernemmen hoe de Raad daarover denkt. Weldra zal deze gelegenheid hebben zich daarover uit te spreken bij de beslissing omtrent de voordracht van Burgemeester en Wethouders dd. 23 Juli 1912, No. 886 in zake den Drucker-uitbouw.

Moge die beslissing genomen worden met inachtneming der groote algemene belangen die in het spel zijn. Moge die beslissing Nederland en zijn hoofdstad waardig zijn, Scheveningen, 30 Augustus 1912. D. v. HOGENDORP.

Eengoed beeld ten slotte, van de stemming in den Raad geeft het navolgend overzicht:

In de Donderdagmiddag j.l. gehouden vergadering van den gemeenteraad is behandeld het voorstel van B. en W. om aan den staat vergunning te verleenen tot vergroting van den bestaenden Drucker-uitbouw aan het

Rijksmuseum, en het daarbij behorend amendement van het raadslid Posthumus Meyjes, om uit een oogpunt van stadschoon en uit eerbied voor het architecturale schoon van het Rijksmuseum geene verdere bebouwing van den tuin toe te staan, maar aan het Rijk kosteloos af te staan het bouwterrein gelegen aan de Joh. Vermeerstraat naast het Veiligheidsmuseum, ten einde daarop een Rijksmuseum voor moderne kunst te bouwen. De heer Posthumus Meyjes erkende dat de raad voor een zeer moeilijk vraagstuk staat. Eenerzijds wil de raad gaarne eene goede plaats verschaffen aan de pracht-collectie-Drucker, maar anderzijds mag zij toch niet voortgaan den schoonen achtergevel van het Rijksmuseum te bederven. Spr. vindt het geen argument om nu maar te zeggen: die achtergevel is toch al bedorven! Als men een *faux pas* heeft gedaan is het beter daarop terug te komen, dan een nieuwe misstap te begaan. Spr. wil zijn voorstel in twee delen verdeelen. In de allereerste plaats wenscht hij te zien uitgemaakt, dat de tuin van het Rijks-Museum niet verder mag worden bebouwd. Toen in 1873 de gemeente Amsterdam aan het Rijk grond afstond voor het Rijks-Museum, is dat op zeer royale wijze gebeurd. Het Rijks-Museum zou van alle kanten te zien zijn, en om het museum heen werden later zeer breede straten ontworpen. Eerst is toen de Rembrandtzaal gebouwd, daarna volgde de eerste uitbouw-Drucker. Verder mag men in elk geval niet gaan. Ten einde evenwel uiting te geven aan de groote waardeering welke ook Amsterdam gevoelt voor de daad van den heer en mevrouw Drucker, stelde spr. in de tweede plaats voor, aan het Rijk aan te bieden een gunstig gelegen bouwterrein, tot stichting van een nieuw museum voor hedendaagsche kunst.

Eene tweede oplossing zou zijn eene schifting in het Rijks-Museum. Spr. legt er den nadruk op, dat dr. Cuypers zelf zeer tegen verderen uitbouw gekant is.

De heer ter Haar sloot zich hierbij aan, en herinnerde eraan dat hij reeds in 1906 zijn stem tegen den eersten aanbouw-Drucker heeft verheven. De raad mag nu in geen geval verder gaan.

Prof. Fabius kon zich uitnemend voorstellen dat velen bezwaar hebben tegen het denkbeeld om den uitbouw-Drucker nu nog te vergroten. Desalniettemin is spr. bereid met het voorstel van B. en W. mee te gaan. Spr. gevoelt veel voor de bezwaren van bouwkundige zijde, al meent hij dat die bezwaren wel wat overdreven worden. Hij wijst er echter met den heer van Hogendorp op dat de voornaamste ontstoring van den achtergevel van het Rijksmuseum gevormd wordt door de Rembrandtzaal. En nu zijn er verschillende andere oplossingen aan de hand gedaan dan die van B. en W. Maar geen dezer geeft solutie, omdat de heer en mevrouw Drucker er prijs op stellen nieuwe zalen te hebben met hetzelfde licht. En dat prachtige licht is in het Rijksmuseum niet te krijgen. Ook de stichting van een nieuw Rijksmuseum voor moderne kunst geeft geene solutie, daar de collectie-Drucker dan op de derde of vierde verdieping zou moeten worden geplaatst.

Mr. Schoch meende dat de zaak niet zuiver is gehouden. De overeenkomst van 1880 tusschen rijk en gemeente liet geen twijfel over. Nadrukkelijk werd daarin bepaald dat de tuin van het Rijksmuseum onbebouwd zou blijven. Het rijk heeft zich niet gehouden aan die overeenkomst, maar plaatste in het plantsoen allerlei bouwfragmenten, blijkens hunne ervaring, overbodig zouden zijn.

De heer Kl. de Vries, eveneens een motie aankondigend, sprak zijn hoge waardeering uit voor de nieuwe schenking-Drucker, maar sloot zich verder aan bij het betoog des heeren Posthumus Meyjes en Schoch. In geen geval

voudig aan Amsterdam dat de eenige manier om de collectie-Drucker op waarde wijze onder te brengen was de bouw van den Drucker-uitbouw. Dus werd daartoe besloten, en thans vervolgen B. en W. bij hun voorstel deze gedachte in climax. Deze oplossing, schrijven B. en W., is de eenige waarmede de heer en mevrouw Drucker zich vereenigen, en zij geven te kennen dat anders Nederland en Amsterdam zich zullen zien ontgaan eene zeer belangrijke verzameling schilderijen. Spr. gelooft dat deze zaak te zeer op de spits is gedreven — door de regering. Hij wenscht hierbij nadrukkelijk op te merken dat z. i. den heer en mevrouw Drucker geen enkele blaam kan treffen.

Zij hielden zich vast aan de ministeriële toezegging, ook toen de Rijksbouwmeester bezwaren deed hooren. Spr. heeft voor zich een briefje van den heer Drucker aan een zijner amici, geschreven in Maart l.l. De heer Drucker verzekert daarin, dat het hem en zijne vrouw alleen te doen is om goed licht en behoorlijke plaatsruimte voor hunne schilderijen. Nergens blijkt echter, dat hij vasthouwt aan dien tweeden uitbouw, al verzekert hij ook dat hij, bij verwerping van het voorstel van B. en W., zal overwegen wat hem te doen staat.

Spr. brengt een woord van hulde aan den heer en mevrouw Drucker, die voor het vaderland gedaan hebben wat weinigen deden, en hij zet daarna uiteen waarom hij den nieuwe uitbouw ongewenst acht.

Er zijn daarvoor verschillende redenen. Vooreerst dat de bouwmeester zelf niet wil en niet kan. Niet kan: want hij kan zijn eigen werk niet verder bederven. Trouwens, hij staat in zijn oordeel niet alleen. De jonge van der Mey denkt ook ongunstig over verderen uitbouw en desgeleken oordeelt onze directeur van publieke werken. Ten einde echter zoover te gaan als kan in het uitspreken van waardeering voor de voorstelijke gift van het echtpaar Drucker, steunt spr. het voorstel Posthumus Meyjes.

De heer Wibaut verklaarde het voor een groot deel met den heer Schoch eens te zijn.

In geen der stukken wordt gezegd dat de heer en mevrouw Drucker de uitbreiding van den uitbouw-Drucker de enige oplossing vinden. Zij hebben slechts verlangd dat de door hunne schenking verkregen schilderijen zóó geplaatst zullen worden, dat de kunstvoorwerpen voldoende tot hun recht komen. Zelfs is het niet zeker dat de lichtinval in den nieuwe uitbouw gelijk zal zijn aan dien in den ouden. Spr. heeft daaraan dezer dagen door een deskundige redelijkerwijze hooren opperen. Spr. gelooft niet dat het zoeken van een andere oplossing dan die welke B. en W. aan de hand deden, ten gevolge zal hebben dat de nieuwe schenking-Drucker ons land en onze stad onthouden zal worden. Ongewenst acht spr. het, heden het eerste gedeelte van het voorstel van den heer Posthumus Meyjes aan te nemen. Beter oordeelt hij het om de regering te verzoeken in het Rijks-Museum eene schifting van schilderijen tot stand te brengen, zoals dr. Jan Veth heeft aanbevolen. Hij acht het zeer waarschijnlijk dat dan voldoende ruimte zal worden gevonden, waarin de schilderijen van den heer en mevrouw Drucker kunnen worden geplaatst, volkomen op de wijze welke zij verkiezen. Spr. zou willen voorstellen aan B. en W. te verzoeken zich in dien geest tot de regering te wenden. Hij wenscht echter allereerst van B. en W. te vernemen of dergelijke stappen, blijkens hunne ervaring, overbodig zouden zijn.

De heer Kl. de Vries, eveneens een motie aankondigend, sprak zijn hoge waardeering uit voor de nieuwe schenking-Drucker, maar sloot zich verder aan bij het betoog des heeren Posthumus Meyjes en Schoch. In geen geval

Totaal aanzicht van den tempel.

mag verderen bijbouw worden toegestaan, en zelfs zou hij den eersten uitbouw willen wegnemen. Hierover moet met de Regering onderhandeld worden.

Spr. stelde daarop mede, namens de heeren Boissevain en De Jongh, eene motie voor, waarin de Raad, op hogen prijs stellend de tweede royale schenking van den heer en mevrouw Drucker, B. en W., uitnodigt in overleg te treden met de regering en den heer en mevrouw Drucker, ten einde te verkrijgen, hetzij plaatsing van de collectie in een afzonderlijk gebouw, hetzij door ontruiming van eenige zalen in het Rijks-Museum.

Wethouder Delprat gaf een overzicht van de geschiedenis der zaak. Aanvankelijk hadden de heer en mevrouw Drucker het denkbeeld om hunne geheele collectie in het Rijks-Museum bijeen te brengen. Naast de roemruchte Oud-Hollandsche school wilden zij de glorieuze, moderne Nederlandse meesters plaatsen. Het idee om hiervoor een afzonderlijk gebouw te stichten was hun niet welkom. Het onderzoek leerde echter dat er geene ruimte zou zijn te vinden in het Rijks-Museum, waarom de heer Drucker genoegen nam met een uitbouw. Echter niet dan nadat een der ambtenaren hem, in het bijzijn van dr. Cuypers, verzekerd had dat het in dien uitbouw niet aan ruimte zou ontbreken. Uitbreiding zou te allen tijde mogelijk zijn.

Toen eenmaal de uitbouw tot stand was gebracht bleek dat de lichtinval bijzonder mooi was. Nergens in de wereld heeft de heer Drucker zulk een gunstige verlichting aantreffen, en hij houdt daarom vast aan uitbreiding van dien uitbouw. Staat men de uitbreiding niet toe, dan zal het zeer de vraag zijn of de schenking doorgaat. Wellicht dat de schilderijen in eene andere stad in Nederland zullen worden geplaatst, maar in elk geval ontgaan zij Amsterdam.

Spr. wijst erop dat dr. Cuypers aanvankelijk geene bezwaren heeft doen hooren tegen den nieuwe uitbouw. Althans dit bleek in een mondeling gesprek dat de burgemeester voerde met spr. Echter heeft dr. Cuypers niet voldaan aan de uitnodiging om deze mening later schriftelijk te bevestigen.

Er schijnen toen andere invloeden aan het werk te zijn gegaan. Spr. blijft zich intusschen op het eerste oordeel van dr. Cuypers beroepen. Het aspect van het hoofdgebouw

zal niet geschaad worden, en spr. had dan ook verwacht dat de raad met enthousiasme het gevraagde offer zou brengen. Den bouw van een afzonderlijk museum begeert de heer en mevrouw Drucker niet. Zij willen hunne collectie doen aansluiten aan het Rijks-Museum.

Beiden zijn niet zoo heel jong meer, en zij wenschen dat hun idealen bij hun leven verwezenlijkt wordt. En de bouw van een nieuw Museum zou langen tijd vorderen. Ook de voorzitter sprak nog een woord van aanbeveling voor het voorstel van B. en W. Het denkbeeld Posthumus Meyjes is reeds door B. en W. zelve aan den heer en mevrouw Drucker overgelegd, maar zij konden zich met die oplossing niet vereenigen. Dit wat betreft de stichting van een afzonderlijk museum. Wat aangaat het denkbeeld van dr. Jan Veth om in het Rijks-museum enige zalen te ontruimen heeft spr. inlichtingen gevraagd aan den hoofddirecteur van het Rijks-Museum. Voor de geheele collectie-Drucker zou noodig zijn 319^{1/2} strekkende meter zaalruimte, en de enige zaal welke thans in het Rijks-Museum beschikbaar zou kunnen worden gesteld biedt slechts 32 strekkende meter. Er zouden dus in het Rijks-Museum tien zalen moeten worden ontruimd, dat is een geheele vleugel zonder de kabinetten aan de voorzijde.

De heer Wibaut diende een motie in, waarin de raad, van oordeel dat alle maatregelen genomen moeten worden om te waarborgen dat de schilderijen en kunstvoorwerpen, geschonken door den heer en mevrouw Drucker voldoende tot hun recht komen; van oordeel dat deze voorwaarde waarschijnlijk is te bereiken door schifting in het Rijks-Museum, en zoo noodig in verband daarmee de stichting van een nieuw historisch museum;

van oordeel dat deze oplossing moet worden verkozen boven uitbreiding van den uitbouw-Drucker, B. en W. uitnodigt zich in verbinding te stellen met de regering en den heer en mevrouw Drucker, en B. en W. machtigt om den benodigden grond aan te bieden.

In verband met beide moties werden de beraadslagingen hierna geschorst. De twee voorstellen zullen eerst in het Gemeenteblad worden opgenomen. Daarna zal de gedachtenwisseling in eene volgende vergadering hervat worden.

N. O. hoek van den tempel.

DE HOLLANDSCHE OPGRAVINGEN IN GRIEKENLAND.

In begin Mei j.l. zijn de Hollandsche opgravingen in Griekenland onder leiding van Prof. Dr. C. W. Vollgraff, uit Groningen weder vervolgd. De laatste waren in 1906 geweest, de eerste in 1902, terwijl in 1903 en 1904 eveneens opgravingen gedaan werden — zoodat thans voor de vijfde maal de werkzaamheden begonnen zijn.

Anvankelijk reeds koos Prof. Vollgraff deze streek n.l. Argos, als arbeidsveld, daar het toch ging bij hem om een onderzoek in te stellen naar oud-Griekschen stedenbouw.

Argos als een der voornaamste centra van den Peloponnesus in de oudheid, gelegen aan den grooten handelsweg — welke liep en nog loopt van Nauplia, over Tiryns-Argos-Mykenae naar Corinthe, was reeds vroeg tot bloei gekomen en door zijn ligging van strategische waarde voor de Argievers, die voor een deel de vlakte bewoonden.

Wel is waar zijn het heden ten dage geen grote tempel resten of andere monumenten, die den bezoeker in 't oog vallen — en zouden opgravingen dus hier niet geven direct groote schitterende architectuur overblijfselen of machtig beeldhouwwerk, maar daarentegen moest Argos voorzeker onder den grond nog voortleven voor de cultuurhistorie in 't algemeen. Is 't daarom vroeger misschien iets op den achtergrond geschoven, wijl het bovengronds bijna geen gebouwen meer toonde; voor den ernstigen onderzoeker moet het echter resultaten geven, die hem instaat stellen dieper in te dringen in het stede-leven der oude Grieken.

Argos ligt te midden van een vruchtbare vlakte, (vruchtbaar zoolang kunstmatige besproeiingen voldoende water over het land verspreiden) aan drie zijden is deze vlakte begrensd door het bergland, aan de vierde zijde (Zuid) bespoeld door de zee (golf van Nauplia). Twee heuvels beheerschen Argos en zijn de natuurlijke burchten aan wier voet tusschen beide in, de stad zich ontwikkelde.

De ene is de ± 300 M. hoge Larissa, de andere de ± 75 M. hoge Aspis (aldus genoemd naa haar schild-

vorm). Beide hebben dan ook vroegtijdig nederzettingen gehad. Het is op de Aspis, waar de opgravingen het eerst begonnen zijn en welke vele vondsten van nederzettingen gegeven hebben: van af den prehistorischen tijd tot en met den Byzantinschen tijd. Deze opgravingen zijn reeds gedeeltelijk gepubliceerd — terwijl het laatste gedeelte ook spoedig gereed zal zijn.

Belangrijk zou nu ook worden het vroegere marktplein (agora) te ontgraven. Daar waar het middelpunt van het gemeenschapsleven der oude stad gelegen was en zij haar groote bouwwerken had opgericht waarvan Pausanias er in de 2e helft 2e eeuw na Chr. nog zeven-tien noemt.

Hoewel reeds vóór 1906 door Prof. V. deze plaats vermoed werd en als zoodanig een stuk grond onteigend was (juist buiten de tegenwoordige stad gelegen, ongeveer 7500 M² groot) kon nog op het eind der expeditie van 1906 dit vermoeden bewaarheid worden door het vinden van den eersten tempel.

Hoewel de staat dit onteigende voor archaeologische doeleinden en de kosten dus geheel voor de Hollandsche opgravingen kwamen, had diezelfde staat het in dien tusschen tijd n.l. na 1906, weer verpacht en groeide er wat schrale gerst op; echter zoodra de oogst binnen was, waarmee men zich blijkbaar haastte toen men hoorde dat de opgravingen weer zouden beginnen, was het vlakke terrein gereed ontgraven te worden. Jammer dat men te gelijk met het bebouwen van het land ook kans gezien had enkele kolommen, welke verder op stonden in voorlopende onderzoek — sleuven, stuk te slaan; wat de tijd in meer dan 20 eeuwen niet heeft kunnen doen hebben de boeren in zes jaar tijd nog weten op te knappen.

Thans is de onderbouw van den eersten tempel geheel ontgraven. Hij bestaat uit een fondament van z.g. porose steen en een stylobaat met wanden van een hier veel voorkomende grijs-witten kalksteen, welke zeer fijn van structuur is. Gemiddeld ligt de onderste laag der funesteering 3.50 M. onder den tegenwoordigen grondslag — welke in de oudheid ± 2.50 M. lager was, zoodat het fondament ± 1.00 M. onder het toenmalige niveau lag. Bij benadering (het geheel is nog niet opgemeten) meet

Z. O. van den tempel.

de tempel 100-115 voet, (de voet van Argos is ± 0.31 M.) Het zijn voornamelijk den Zuid- en een gedeelte van den Oostwand, die het best bewaard bleven, zoodat hier de fundeering, het stylobaat en een gedeelte der rechtstandsmuren te zien zijn, te samen tot een hoogte van ± 3.00 M., zijnde dus nog 0.50 M. onder den tegenwoordigen grond.

Het fundament bestaat uit grote blokken poros, die gemiddeld 0.31-0.62-1.24 M. (1-2-4 voet) zwaar zijn; zij kwamen niet in het zicht en waren daarom ruw bewerkt, echter wel rechthoekig en zuiver op maat. Dan volgden vierlagen kalksteen, ieder hoog 1 voet en gemiddeld 7 voet lang bij 2 voet breed. De onderste laag was gedeeltelijk onder den grond en daar dan ook ruw behakt, terwijl het in het zicht komende gedeelte fijn geschuurd was, evenals de overige trapsgewijze telkens 1 voet terugspringende lagen. Zij vormen het terras waarop de eigenlijke tempel verrijst. De treden echter hebben aan de zijkant een kleinere aantreden (± 1/2 voet) dan aan de voorzijde.

Op dit stylobaat stond aan drie zijden een muur, die de ruimte omslot, waarin zich het grote beeld bevond. Deze wanden zijn geconstrueerd uit twee-dik kalksteenblokken ieder 1 voet zwaar, 3 voet hoog en gemiddeld 5 voet lang. Telkens goed verankerd onderling, vormen zij voorzeker een degelijke muur — maar toch ziet men uit deze manier van werken weer dat zij zo'n min mogelijk voegen wilden maken aan de buitenzijde om wellicht den schijn te geven grote blokken gebruikt te hebben, anders hadden zij als de Romeinen toch wellicht de steenen meer op hun plat gelegd. Het staand leger wat ze hiendoor kregen zal toch niet te prefereren zijn boven een liggend leger, al vliest het hier ook niet stuk. Zelfs hebben ze de steen niet een regelmatig verband geplaatst over de dikte van de muur. De bewerking van de steen aan de buitenzijde is een manier die veel hier voorkomt, en die doorsommigen beschouwd wordt als een voorlopige wijze van afwerking n.l. aan de vier zijden is de steen omlijst door een rand van varieerde breedte (van 0.06 M. tot 0.08 M.) welke fijn gefrijsd is. Het overblijvend gedeelte is ongeveer 0.03 M. hoger, bijwijze van vlak tussen gebouchardeerd. Sommigen zien in het kussen slechts 't vlak welke den steen tegen beschadiging zal

behoeden zoolang hij niet op zijn plaats zit, om later wanneer alles gereed is, alles onder de rei te behakken en te schuren.

In het midden van de binnen ruimte ligt op twee zware blokken poros gefundeerde, de vierkante bases van kalksteen voor het beeld. Deze bases is 1 voethoog en heeft een oppervlakte van 4 × 4 voet. Het beeld selve is verdwenen, hoewel van een groot marmeren beeld een fragment van den kop (voorhoofd, ogen en neus) en tal van stukken van het lichaam gevonden werden.

Maar waar zijn de zuilen en hoofdstel-blokken, dakbedekking en versierende delen van den bovenbouw? Deze worden in grote menigte teruggevonden in de muren van bouwwerken der latere bewoners van de vlakte. Of deze klassieke tempels verwoest zijn gedurende oorlog of invallen van andere volken (o.a. de Gothen op 't eind der 3e en 4e eeuw) opdat ze vervallen zijn door den tijd en gesloopt; zeker is het dat ook weer dit gebouw laat zien hoe een nageslacht als de Byzantijnen en later hier ook de Franken en Venetianen den onderbouw benut hebben voor 't optrekken hunner werken, die zoo'n schril contrast vormen met die welke eens de fijne geest der Hellenen schep.

Zoo ziet men de verschillende perioden duidelijk van elkaar gescheiden in dit bouwwerk. Aan de zuidzijde ziet men een zwaren Romeinschen pijler van baksteen, welke zich op regelmatige afstanden langs den geheelen zuidmuur verder herhaald. Ze vormen de steunpunten van bogen die in den Romeinschen tijd een arcade vormden. Tegen deze pijler ziet men de blokken kalksteen welke tot den oorspronkelijken cella muur behoorden.

De tegenoverliggende noordmuur is uit later tijd en geheel uit bouwfragmenten opgestapeld. Vreemd zijn de talrijke dwarsmuren eveneens uit bouwfragmenten opgestapeld en met aarde aangevuld. Ze dateeren uit veel later tijd dan de Grieksche en Romeinsche periode. Moeilijk is thans reeds een bestemming hieraan te geven. Onwijskeurig denkt men aan de zooveel andere bergruimten op Kreta in 't paleis van Minos te Knossos ook in Delphi zag ik een kleinen tempel welke vele dwars-

muren uit later tijd had). Verschillende gegevens wijzen uit dat hier niet aan steunmuren van de vloer gedacht moet worden.

Nadat alles van den tempel ontgraven was, kon men beginnen de verschillende fragmenten te verzamelen en enkele hooldgroepeeringen te maken en wel die van een poros-bouw, een kalksteen bouw en een marmerbouw. De tijd was thans nog te kort om de opmetingen en beschrijvingen reeds vast te stellen, echter enkele algemeenheid werden genoemd o.a. waren de poros-blokken bedekt met een verlaag, zonder ornamentale versieringen (voorzoover men kon nagaan). De triglyphen en metopen waren blauw (kobaltachtig). De metopen zijn dikwijls versierd geweest met bronzen platen waarvan nog verschillende sporen aanwezig zijn en op vele plaatsen de bronzen nagels waarmee deze vastgehecht waren, gevonden worden. De kroonlijst blokken zijn aan den onderkant van den voorsprong tusschen de platen met de z.g. druppels, rood gekleurd (bruinachtig rood).

Het is slechts de eerste tempel die thans blootgelegd is en die een keur van architectonische fragmenten gegeven heeft waarbij gevoegd moeten worden de kleineren en grootere beeldhouwwerken, kunstnijverheid voortbrengselen, munten en een aantal inscripties. Rekent men dat hier nog in de 2^e eeuw na Chr. een zeventien tempels aan dit marktplein gelegen waren, behalve andere gebouwen, dan valt nog veel hiervan te verwachten.

Augustus 1912. WILLEM A. E. VAN DER PLUYM.

PRIJSVRAAG VOOR EEN BIBLIOTHEEK- GEBOUW EN EEN MUSEUM TE SOFIA.

Het programma der prijsvraag — waarbij staat der eenheidsprijs van de bouwmaterialen, situatiëlekeuring en 2 foto's — is ter leestafel gedeponeerd.

De inlevering der projecten is bepaald op uiterlijk 1 December 1912. Als prijzen worden uitgeleefd: 1e prijs 4000 francs, 2e prijs 2500 francs, 3e prijs 1000 prijs.

TENTOONSTELLING IN DE ROTTERDAMSCHÉ KUNSTKRING.

Van 1 tot en met 29 September 1912 wordt in de Rott. Kunstkring — Witte de Withstraat — een expositie gehouden van bouwaardewerk en ontwerpen voor bouwwerk van Willem C. Brouwer te Leiderdorp, bensvens eenige werken van W. Huszár.

EEN NIEUW TECHNISCH MAANDBLAD.

Verschenen is het eerste No. van „Gewapend beton“ Maandblad voor beton- en gewapend-betonbouw, onder hoofdredactie van den civiel-ingenieur B. A. Verhey. De inleiding zegt o.m.: „Er zal naar gestreeld worden beschrijvingen op te nemen van belangrijke uitgevoerde werken; evenwel zullen ook kleine werken worden beschreven, ten einde de belangrijkheid van het materiaal op velerlei gebied te kunnen aantonen.“ Medewerking is toegezegd uit Ned.-Indië en Z.-Afrika. Uitgever is de firma L. J. Veen. De prijs per jaargang franco p. post bedraagt f 2,65.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: Adr. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkzicht“, Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“: in Nederland f 1,90 per kwartaal; buiten Nederland f 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, item met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing ruukt.

Het orgaan wordt wekelijks frans tegevonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het ledenaatschap bedraagt voor gewone leden f 12.—, voor kunstlicende leden f 10.—, voor houtenleden f 7,50 en voor aspirantleden f 5.—. Donateurs zijn zij die minstens f 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“.

Voor alles betreffende de verzending van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgevers.

VAN ALLERLEI AARD.

DE DAMBEBOUWING.

Het Alg. Handelsblad schrijft: „Reeds in het vorige jaar werd door den architect Willem Hoffmann te Nijmegen, namens een Nijmeegsche-Amsterdamsch consortium een plan bij de gemeente ingediend tot het bouwen van een hotel-café-restaurant op de hoek van Vijgendam en Rokin. De Raadhuis-Dam-Commissie, in welker handen het plan was gesteld, maakte geen bezwaar den architect toe te laten, doch verklaarde — in een dezer dagen toegemeden — de voorkeur te geven aan een bebouwing van dien hoek met winkelhuizen gelijkstaande en daarboven kantoorinkallen. Daar de architect hier tegen bezwaar maakte, zijn thans de onderhandelingen met dit consortium afgesprogen.“ In aansluiting hierop deelt dit blad nog mede:

„Wij hebben meegedacht, dat door het gemeentebestuur bezwaar is gemaakt tegen de plannen van een Nijmeegsche combinatie, welke op den hoek Vijgendam en Rokin een hotel wilde stichten. Dit bezwaar was hierop gegruind, dat de Raadhuis-Dam-Commissie voor deze hoek de voorkeur gaf aan een bebouwing met winkels en kantoren. De architect der Nijmeegsche combinatie, de heer Willem Hoffmann, trachtte aan het bezwaar tegemoet te komen, door in het hotel winkels te ontwerpen, doch het gemeentebestuur kon zich ook hiermede niet vereenzigen.“

Naar wij thans vernemen is tusschen het gemeentebestuur en een Amsterdamsche combinatie, gevormd door den makelaar Jacq Bloch Jr., overeenstemming verkregen over de bebouwing van het terras Vijgendam—Rokin met winkels en kantoren. De plannen voor dit gebouw zijn ontworpen door den architect Focke Kuipers, die reeds door de Raadhuis-Dam-Commissie is toegelaten.

Binnenkort kan een voorfracht te derre zake tegemoet worden gezien.“

DE ARCHITECT DER E. N. T. O. S. IN SAMENWERKING MET EEN BOUWCOMMISSIE.

Het Comité voor de uitvoering der scheepvaarttentoonstelling (welke in 1913 over het IJ zal worden gehouden en waarvan de heer H. J. M. Walenkamp architect is) heeft goed gevonden zich de medewerking te verzekeren van een bouwcommissie, bestaande uit de Heeren: C. D. Nagtglas Versteegh, M. B. N. Bolderman en G. van Arkel.

Naar wij vernemen is deze bouwcommissie thans ingesteld na herhaald verzoek van den architect der tentoonstelling, die een deskundige commissie schijnbaar prefererde boven een latere comité van uitvoering.

DE HAAGSCHE SCHOUWBURG.

Het voorstel in zake den bouw van een nieuwe schouwburg op de tegenwoordige plaats, dat door B. en W. van Den Haag als resultaat van den arbeid van de Schouwburgcommissie, aan den Raad zal worden aangeboden, zal vergeuld gaan van de bestelsvooraanbieden voor dien bouw en voor alle verdere in- en uitwendige werkzaamheden — de meubilering inbegrepen.

De kosten van den bouw worden geschat op ongeveer f 1,150,000. Het ligt voorts in het voorbereiden van B. en W. den Raad voor te stellen de leiding bij de uitvoering van den bouw op te dragen aan de heeren Eller en Helens, architecten te Weenen en ontwerpers van het plan.

De nieuwe schouwburg zal plaats kunnen bieden aan 1268 bezoekers.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Nederl. Landhoudvreesing: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Boerderijen; programma's in No. 9, inlevering 1 Januari 1913. (Zie vragen en antwoorden in No. 32.)

II. Prijsvraag voor een Aanplakblad voor de E. N. T. O. S. te Amsterdam. Programma in No. 33.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap, — De „Drucker-Uitboei“. — De Hollandse opgravingen in Griekenland. — Prijsvraag voor een Bibliotheekgebouw en een Museum te Sofia. — Tentoonstelling in de Rotterdamsche Kunstkring. — Een nieuw Technisch Maandblad. — Van allerlei aard. — Prijsvragen.

ARCHITECTURA

ORGaan VAN HET GENootSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LIEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ v.h. Gebr. BINGER, WARMoesstraat 1746, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENootSCHAP.

I. De 1313e GEWONE LEDENVERGADERING zal gehouden worden op WOENSDAG 15 SEPTEMBER E.K. des avonds te 8.30 UUR in het GENootSCHAPSLOKAAL IN „PARKZICHT“.

Agenda,

1. Opening en Notulen der 1314de ledenvergadering.
2. Mededeelingen en Ingekomen Stukken.

3. Installatie van de heeren W. G. van der Waay, G. E. de Groot, J. P. Mieras, W. Pool en P. J. Smit als gewone leden van het Genootschap.

4. Benoeming van een lid in een Commissie, wier taak het zal zijn, in zaken betreffende bouwkunst, het Bestuur van den Bond „Heemschut“ voor te lichten.

Dit punt wird van de agenda der voorgaande vergadering afgeweerd, teneinde het Bestuur in de gelegenheid te stellen een voorfracht op te maken.

5. Behandeling van een schrijven van de Permanente Prijsvraag-Commissie ter zake van het Plan voor het Kolonial Instituut te Amsterdam.

Voorstelling van de behandeling in de voorgaande vergadering.

6. Behandeling van een schrijven van het Bestuur van den „Bond van Nederlandsche Architecten“, welkschrijven ter kennis van de leden is gebracht onder punt 7 der agenda van de voorgaande vergadering.

7. Rondvraag en sluiting.

II. Als buitenlid wenscht tot het Genootschap toe te treden de heer P. M. C. Nicolai, w. i., te Utrecht.

JAN DE MEIJER, ze Seer.

III. AFDEELING VOORTGEZET- EN HOGER BOUWKUNST-ONDERRICHT.

De inschrijving van deelnemers aan den cursus 1912 — 13, welke cursus aanvangt op een der eerstdagen van October, is opengesteld tot 15 September e.k.

De opgave tot inschrijving geschiedt mondeling of schriftelijk aan het bureau van het Genootschap, „Parkzicht“, Hobbemastraat, Amsterdam. Bijzchriftelijke opgave gegeven aan lieve men, behalve naam en adres, te vermelden den leeftijd, het beroep, den duur zijner werkzaamheid als opzichter, tekenaar of opzichter-tekenaar en het reeds genoten onderwijs met opgave van eventueel behaalde diploma's.

Inlichtingen verstrek de administrateur der Afdeeling aan genoemd bureau.

Voor de goede orde, o.m. met het oog op adresverandering, is het gewencht dat ook de reeds ingeschrevenen van hun voornement otherhaaldeelname-kennis geven.

G. J. RUTGERS, Idm.

STAEDTISCHE AUSSTELLUNG, DUSSELDORF.

Ingevolge de besprekking in de jongste ledenvergadering deelt het Bestuur mee, dat op 24 en 25 Sept. e.k. door een groep architecten een bezoek wordt gebracht aan bovenvermelde Tentoonstelling. Het vertrek heeft plaats op 24 Sept., des morgens te 7 uur, uit Amsterdam. Inlichtingen verstrek het Secretariaat. Zie verhandeling op pag. 304.

VERSLAG VAN DE 1314e LEDENVERGADERING GEHOLDEN OP WOENSDAG 14 SEPTEMBER 1912 IN HET GENootSCHAPSLOKAAL „PARKZICHT“.

De voorzitter, de heer Baanders, openet met een kort welkomstwoord deze eerste vergadering na het zomerreces, waarna de notulen der laatste gehouden vergadering worden gelezen en na kleine aanvulling worden goedgekeurd.

Onder de ingekomen stukken komt o.m. voor: a. een brief van den bond Heemschut (welke later zal worden in behandeling genomen); b. Id. van de commissie tot oprichting van een gedenkteken op het graf van wijlen den heer J. Kuijper. De voorzitter zou gaarne hierover het oordeel der vergadering vernemen, die, na korte besprekking, het bestuur machtigde in evenredigheid van de draagkracht der kas, een bijdrage hiervoor beschikbaar te stellen. Het monument zal belangeloos worden ontworpen door den heer W. Kromhout Czn., vriend van den overledene.

c. Id. van de Amst. Commissie van plan 1013 om steun bij de volvoering harer plannen, speciaal wat betreft het oprichten van een monument op den Dam. De voorzitter liet een en ander als lid dier commissie nader toe, doch zou het nemen van een besluit gaarne verdaagd zien tot een volgende vergadering op grond van een besprekking, die hij een dezer dagen over dit punt zal voeren.

De heer Weissman zou gaarne even de vraag gesteld zien of er weer een monument moet komen op den Dam zoo het thans bestaande verdwijnen kan. Zou dit geen afbreuk doen aan het paleis? De heer Ingenohl zag liever eerst de vraag gesteld: wat voor 'n plein krijgen we; alvorens een monument te gaan ontwerpen voor een plein dat nog absoluut niet vastgesteld is. Bovendien acht spr. het oprichten van een monument niet urgent.

Voor welk doel zou dat moeten zijn? Na een 100-jarige onafhankelijkheid gaat men daarvoor toch geen monument meer oprichten, en laten we niet vergeten, het monument dat thans op den Dam staat gedenkt dat feit al. Overeenkomstig het voorstel des voorzitters wordt de

verdere besprekking tot een volgende vergadering aan gehouden.

Than geest de voorzitter een uitvoerig overzicht van het zomerreces, waarnaan het volgende kan worden ontleend:

Tot op heden traden 48 nieuwe leden tot het Genootschap toe. Het bestuur hield zich onledig met de voorbereiding der excusie; met de regeling der Genootschapsprijsvragen (waarvoor de jury is samengesteld uit de heren De Jong, v. d. Pek, Nijhoff en Berlage). In een der e.v. Nos, zullen de programma's worden gepubliceerd; met den Drucker aanbouw, thans nog in volle actie; met een adresbeweging aan alle Ministers, — De parlementshoofden, teneinde het uitschrijven van prijsvragen voor Rijksgebouwen aan te bevelen; met de aanbieding van een huldebrief aan Dr. Cuyper, waarvan de voorzitter verslag uitbrengt; met de Dambesouwing, thans nog aan de orde; en met de samenstelling van een lijst van personen, die tot het houden van voordrachten zullen worden uitgenodigd. Voorts herinnert de voorzitter nog aan de te Leiden en Dordrecht gehoudene en goed geslaagde proeven met het brandvrije rietendak, welke proef einde October a.s. te Arnhem nogmaals namens verschillende bouwkundige corporatien zal worden gehouden; aan de Stucadoorstoornstelling te Rotterdam; aan het nogmaals uitstellen der Int.-4-Jaarsche Bouwkunstoontstelling; aan de Auteurswet, die nog in behandeling verkeert; aan de plannen voor het Kunstenhuys, die nog immer op verwezenlijking wachten, alhoewel reeds 145 van de 250 borgstellingen geplaatst zijn. Spreker wekt nog eens tot deelname op.

Tenslotte passeert het Weekblad en de Cursus H.B.O. (die op voorstel des heeren Nijhoff van een 3 tot een 4 jarige cursus is uitgebreid) nog even de revue, om met de mededeeling, dat de huur met „Parkzicht“ wederom verlengd is, dit welverzorgd resumé te besluiten.

De vergadering gaat hierna over tot ballotage van de heren P. J. Smit, W. G. v. d. Waay, G. E. de Groot, J. P. Mieras en W. Pool, die allen (met algemeene stemmen) als lid worden toegelaten.

Het benoemen van een lid in de Commissie van den Bond „Heemschut“ wordt tot een volgende vergadering aangehouden, wil een voordracht van het bestuur eerst gaurne gezien wordt. Inzake de te houden excusie kan worden medegedeeld dat het Vredespaleis voortaan voor bezoek van deskundigen gesloten is. Het bestuur is thans in overleg getreden met de directie van de Zuider Gasfabriek, die zich dadelijk bereid verklaard te leden van ons Genootschap een en ander te demonstreren.

Op verzoek der vergadering zal het Bestuur dit bezoek in overleg met voornoemde Directie vaststellen op Zaterdag 5 October a.s. Eveneens wordt het plan overwogen om bovendien een excusie naar Dusseldorf te doen plaats vinden. De heer Gratama, juist ter vergadering gekomen, geeft van de momenteel aldaar gehouden wondende tentoonstelling hoogst belangrijke mededelingen en inlichtingen. Spr. stelt voor een 2 daagsche excusie naar Dusseldorf te doen samenvallen met die van de maatschappij t. bev. der Bouwk. op 24 en 25 Sept. a.s. Besloten wordt in het orgaan een oproep tot dit 2 daagsch uitstapje te plaatsen.

Hierna komt aan de orde punt 6 der agenda: behandeling van een schrijven van de p. p.c. ter zake van het plan voor het Kolonial Instituut te Amsterdam. Breedvoerig wordt hierover van gedachten gewisseld en, met het oog op het reeds late uur, besloten tot het houden einer extra vergadering op Woensdag a.s. teneinde de gedachtenwisselingen alsdan te kunnen voortzetten. Te ruim half 12 u. sluit de voorzitter onder dankzegging

deze eerste, goed bezochte en hoogst belangrijke vergadering.
ADR. M.

KONGRESS FÜR STADTEWESEN, TE HOUDEN TE DUSSELDORF VAN 25—28 SEPT. 1912.

De Maatschappij tot bevordering der bouwkunst houdt dit jaar hare alg. Septembervergadering te Dusseldorf en verbint daarvan een excusie naar de Städteausstellung. Deze vergadering excusie is bepaald op Dinsdag 24 en Woensdag 25 September.

De commissie van voorbereiding heeft alvast een bezoek aan Dusseldorf gebracht ten einde zich nader op de hoogte te stellen van de „Ausstellung“ en van het „Kongress für Stadtewesen“. In verband met de verkregen inlichtingen deelt zij het volgende mede: 1)

PROGRAMMA:

Dinsdag 24 September.

9. u. v. m. Reunie van alle excursionisten in de hal van het kunstpaleis (Cecilienallee).

9. u. v. m. — 1 u. n.m. Bezoek aan de Städteausstellung. Entrée 1 Mrk. Beginnen met Groep IV, Hochbauten. 1

1—2 nur n.m. Gemeenschappelijke maaltijd in het Restaurant van het Kunsthuis 2 Mrk. per couvert. Bij tijdige opgave der deelnemers wordt een afzonderlijke zaal beschikbaar gesteld.

HOTELS.

Kamers worden desgewenst bezorgd door het „Verkehrsverein“ te Dusseldorf, Graaf Adolfstrasse 91 (niet ver van het station), wanneer deze tijdig besteld worden. Hotels voor heeren, die eenvoudig wenschen te logeren, zijn o.a. Hof van Holland, Immermannstrasse 51-53, Bahnhofshotel, Bergisch-Märkischer Hof, Worringenstrasse 122, Zentral Hotel, hoek Graaf Adolfstrasse en Harkortstrasse, alle vlak bij het station. Er zijn trouwens nog vele andere hotels vlak bij het stationsplein (Wilhelmplatz), waarvoor per kamer allicht een halve of eenige Marken meer wordt gevraagd. Als zoodanig noemen wij het Hanza Hotel, Wilhelmplatz, Germanna, Bismarckstrasse 101. De ondervinding heeft ons geleerd dat de hotels zeer goedkoop annonceren, doch slechts enkele goedkoope „einzelzimmer“ van die prijs beschikbaar hebben, die meest bezet blijken te zijn.

Als zeer goede hotels worden nog aanbevolen: Monopol-Metropol, Kaiser Wilhelmstrasse 214 vanaf 4 en 5 Mark met Restaurant, Hotel Royal, id. Bismarckstrasse 102.

Kamers van af 5 Mark of 6 en 8 Mark. Palast Hotel, Breidenbacher Hof, Alleestrasse 34, en het Parkhotel Cornelius Platz, beide evenals Metropol met Weinrestaurant. In allen geval, vooral met het oog op het congres, is het zaak tijdig te bestellen, met opgave van den prijs welke men wenscht te besteden met duidelijke opgave van zijn adres, hetzij men schrijft aan het Verkehrsverein, hetzij

1 Om 10 nur van gaan een gids in Groep IV rond, die kosteloos uitgegaat heeft. Item is er om 5 nur nam. een gids voor Groep 1.

Graf Adolfstrasse, Handelskammer, Wilhelms-Platz, Cent. Station; Hansa-Haus; Löwenhaus, 5½ nur u.m. Kaffee mit Kuchen, in het café „Industrie“, Wilhelmplatz, tegenover het Centraal Station. 2 seconds. Apollo-theater (grote specialiteitenvoorstelling). Hoek König- en Aderstrasse.

Woensdag 25 September.

9. u. v. m.—1 u. n.m. Bezoek aan de Städteausstellung. Entrée 1 Mrk. Beginnen met Groep IV, Hochbauten. 1—2 nur n.m. Gemeenschappelijke maaltijd in het Restaurant van het Kunsthuis 2 Mrk. per couvert. Bij tijdige opgave der deelnemers wordt een afzonderlijke zaal beschikbaar gesteld.

HOTELS.

Kamers worden desgewenst bezorgd door het „Verkehrsverein“ te Dusseldorf, Graaf Adolfstrasse 91 (niet ver van het station), wanneer deze tijdig besteld worden. Hotels voor heeren, die eenvoudig wenschen te logeren, zijn o.a. Hof van Holland, Immermannstrasse 51-53, Bahnhofshotel, Bergisch-Märkischer Hof, Worringenstrasse 122, Zentral Hotel, hoek Graaf Adolfstrasse en Harkortstrasse, alle vlak bij het station. Er zijn trouwens nog vele andere hotels vlak bij het stationsplein (Wilhelmplatz), waarvoor per kamer allicht een halve of eenige Marken meer wordt gevraagd. Als zoodanig noemen wij het Hanza Hotel, Wilhelmplatz, Germanna, Bismarckstrasse 101. De ondervinding heeft ons geleerd dat de hotels zeer goedkoop annonceren, doch slechts enkele goedkoope „einzelzimmer“ van die prijs beschikbaar hebben, die meest bezet blijken te zijn.

Als zeer goede hotels worden nog aanbevolen: Monopol-Metropol, Kaiser Wilhelmstrasse 214 vanaf 4 en 5 Mark met Restaurant, Hotel Royal, id. Bismarckstrasse 102.

Kamers van af 5 Mark of 6 en 8 Mark. Palast Hotel, Breidenbacher Hof, Alleestrasse 34, en het Parkhotel Cornelius Platz, beide evenals Metropol met Weinrestaurant. In allen geval, vooral met het oog op het congres, is het zaak tijdig te bestellen, met opgave van den prijs welke men wenscht te besteden met duidelijke opgave van zijn adres, hetzij men schrijft aan het Verkehrsverein, hetzij

a. Bebauungspläne und Wegekarten, met als onderdeel: Kirche im Stadtteil.

B. Heimatschutz.

C. Historische Plan-Sammlung.

D. Platz und Monument.

E. Friedhofsanlagen.

F. Städtische Grünanlagen.

G. Ballon aufnahmen.

H. Bodenpolitik, met de onderdelen:

a. Boden-ankaufs-politik und Aufschließung.

b. Bauordnung und Bauzonenteilung.

c. Umlegung der Grundstücke.

d. Erbaurecht, Wiederaufrecht, Rentengutsbildung als bodenpolitische Mittel.

aan de Hoteldirectie zelf. (In het laast geval wordt met het oog op het Congres nog aanbevolen met „betaald antwoord“. Postzegels van 25 Pfennig zijn aan de postkantoren hier te lande wel verkrijgbaar.)

GIDS.

Een handige, geillustreerde gids in het Hollandsch, getiteld „Dusseldorf aan den Rijn“, is verkrijgbaar à 1 Mark bij het Verkehrsverein, Graf Adolfstrasse 91, dichtbij het Centraal Station. In deze gids is echter geen kaart. Een handige gids, met kleine, overzichtelijke kaart is „Düsseldorf und Umgebung“, behorend tot de bekende Grieken'sche Reiseführer. Prijs 60 pf. Overal verkrijgbaar. Idem „Illustrirter Führer durch Düsseldorf und Umgebung“ van Leo Woerl, met flinke, duidelijke kaart. Prijs 50 pf.

STÄDTE-AUSSTELLUNG TE DUSSELDORF.

Deze hoogst belangrijke en uitvoerige tentoonstelling is verdeeld in 5 groepen: groep I. Städtebau; groep II. Einrichtungen für die Gesundheit; groep III. Einrichtungen für die Krankenpflege; groep IV. Hochbauten en groep V. Industrie. Voor de indeeling van het Tentoonstellingsgebouw hopen wij volgende week de plattegronden van het geheel en van de groepen, waarin ook de onderdelen duidelijk vermeld zijn, te plaatsen. Hier onder wordt alleen groep I. besproken.

Bezoek aan Groep I. Städtebau.

Deze groep is onderverdeeld in:

- A. Bebauungspläne und Wegekarten, met als onderdeel: Kirche im Stadtteil.
- B. Heimatschutz.
- C. Historische Plan-Sammlung.
- D. Platz und Monument.
- E. Friedhofsanlagen.
- F. Städtische Grünanlagen.
- G. Ballon aufnahmen.
- H. Bodenpolitik, met de onderdelen:
- a. Boden-ankaufs-politik und Aufschließung.
- b. Bauordnung und Bauzonenteilung.
- c. Umlegung der Grundstücke.
- d. Erbaurecht, Wiederaufrecht, Rentengutsbildung als bodenpolitische Mittel.

TREINVERBINDINGEN.

Staatspoor.

	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200	201	202	203	204	205	206	207	208	209	210	211	212	213	214	215	216	217	218	219	220	221	222	223	224	225	226	227	228	229	230	231	232	233	234	235	236	237	238	239	240	241	242	243	244	245	246	247	248	249	250	251	252	253	254	255	256	257	258	259	260	261	262	263	264	265	266	267	268	269	270	271	272	273	274	275	276	277	278	279	280	281	282	283	284	285	286	287	288	289	290	291	292	293	294	295	296	297	298	299	300	301	302	303	304	305	306	307	308	309	310	311	312	313	314	315	316	317	318	319	320	321	322	323	324	325	326	327	328	329	330	331	332	333	334	335	336	337	338	339	340	341	342	343	344	345	346	347	348	349	350	351	352	353	354	355	356	357	358	359	360	361	362	363	364	365	366	367	368	369	370	371	372	373	374	375	376	377	378	379	380	381	382	383	384	385	386	387	388	389	390	391	3

e. Bodenaufschiessung von Bauland für den Kleinwohnungsbau durch die Industrie.

f. Verschiedenis.
g. Bauberatungsstellen.

Het is niet onze bedoeling al het tentoongestelde in deze groep, die een grote tentoonstelling op zich zelf vormt, te bespreken. Wij willen slechts op hoofdzaken wijzen, als opwekking van de excursionisten, om deze hoogstbelangrijke afdeeling te gaan zien, waarbij het onderstaande als leidraad kan dienen.

Binnenkomende in de hoofdvestibule van het Kunsthuis bevindt zich links groep I, waarvan het eerste onderdeel: *Bebauungspläne und Wegekarten in Zaal 1—9* is ondergebracht.

In Zaal 1 hangt een kaart aan den wand rechts, voorstellende een *Overzichtsplan van de hoofdverkeerswegen in het Industriegebied* (1) de streek, waarin de tentoongestelde steden als Düsseldorf, Keulen, Essen, Hagen i. M., Hamm, Leizig enz. voorkomen. Met rood zin hiervan de bestaande straatwegen, die de plaatsen onderling verbinden, aangegeven. Even net van meest zeer kronkelende wegen, welke 7 à 8 M. breed zijn. Vroeger, toen gewoon vrachtverkeer plaats vond, waren deze wegen, ondanks hunne slingerende vorm, voldoende. Met de opkomst van nijverheid en industrie in deze streek werd door de spoorwegen het stratenverkeer verlicht.

Echter is sedert ongeveer 10 jaren het tram- en autoverkeer sterk toegenomen, met het gevolg dat de bestaande wegen geheel onvoldoende worden.

Daarom wordt door de „Aufsichtsbehörden“ overwogen om nieuwe rechte verbindingswegen van minstens 21 M. breedte te maken, aan beide zijden van den Rijn op ruim verkeer berekend, zoodat de steden onderling en met de havens en landplaatsen op de snelste wijze verbonden worden.

Dit is een reusachtig plan; spoorwegen zullen daarbij moeten worden verlegd, rivieren met haar vele bochten gekanaliseerd of verplaatst, enz. Een voorbeeld, dat zeker navolging verdient.

In het cabinet, hier vlak tegenover, zijn afbeeldingen en foto's van Essen (2); deze geven een interessante oplossing van de „rijhuizen-aanleg“.

Gewoonlijk wordt bij villa-parken de grond zo klein mogelijk verkaveld; de villa's, hoewel vrijstaande, komen te dicht op elkaar, soms met tusschenruimten van 4 à 5 M. Het gevolg is dat de vrijstaande villa niet aan alle zijden te overzien is; van de zijgevel en de achtergevel wordt dan geen werk gemaakt. Ook wordt de natuur-aanleg tussen de villa's te veel verbrokken, en is het gehele aanzicht wat onrustig.

Daarom wordt er, zonals te Essen, naar gestreefd rijhuizen te verkrijgen, met hier en daar openingen voor door-luchting van het blok-binnenste of voor doorkijk. Op enkele punten zijn villa terrenen gereserveerd, doch zoiets dat het terrein rond de vrijstaande villa ruim is. Het bebouwingsplan van de Brüninghaushof vertoont deze rij-huizen; zij hebben meest een gestrekte rechthoekige vorm, met vrijlating van de smalle zijden. De groenvlakken hebben gedeeltelijk rand-bebouwing, zoals het duidelijkst bij Essen-West, altho, so, te zien is. Deze huizenparken zijn van het lawain en stof der straten tamelijk wel afgesloten.

Dé photo's vertoonten het nieuwe Essen, straathoekoplossingen, overbouwing van straten, enz.

(Wordt voortgezet.)

VERSLAG VAN DE J.L. GEHOUDENEN LIEDENVERGADERING VAN DE CLIEF VAN UTRICHTSCHE LEDEN VAN HET GENOOTSCHAP „ARCHITECTURA ET AMICITIA“.

Wijl het aantal leden van het Bestuur niet volledig was, werd door de benoeming van den Heer P. M. C. Nicolaï daarin voorzien, welke benoeming door dien heer aangenard werd.

Door den secretaris werd de vergadering medegedeeld

dat een schrijven van het Genootschap „A. et A.“ ingekomen was met het verzoek adhesie te betuigen betreffende het adres inzake de uitbreiding van het Rijksmuseum, hetwelk aan den Gemeenteraad van Amsterdam gezonden was. Een adres van instemming is tot den Raad gericht.

In de afgelopen maand had een gecombineerde vergadering met de Besturen van den Ned. Aannemersbond Ald. Utrecht en de Club van Utrechtsche leden van het Genootschap „A. et A.“ plaats. Op die vergadering werd over de riooleering van de oude stad Utrecht gesproken en werd besloten om van de leden der beide vereenigingen gegevens omtrent onjuiste toestanden te kriegen en aldus wederom bij elkander te komen en te beslissen hoe verder te handelen.

Van het Genootschap „A. et A.“ te Amsterdam zal in den vervolge het planwerk „De Architect“ gratis aan de Club toegezonden worden, eveneens een drietal exemplaren van het weekblad „Architectura“, het orgaan van het Genootschap.

De secretaris decideerde voorts mede dat de Koninklijke goedkeuring op de Statuten aangevraagd is.

Gedurende den komenden winter zal de leesportefeuille opnieuw bij de leden rondgaan. Eénige tijdschriften en plantwerken werden door de leden daarvoor afgestaan. Hierna had de bespreking „Werkplan Winter 1912—1913“ plaats.

De Heer G. C. B. van Dijk zal op een avond het onderwerp „De verhouding van aannemer en architect“ inleiden.

Pogingen zullen in het werk gesteld worden een gevel-wedstrijd in de Gemeente Utrecht te kriegen. Hier voor zal de Club zich in verbinding stellen met de Vereen. tot Bevord. van Vremdelingenverkeer voor Utrecht en Omstreken.

Verder zullen enige heeren architecten uitgenodigd worden lezingen voor den gesloten kring van leden en uitgenodigden te geven.

De wenschelijheid werd ter tafel gebracht dit jaar een tentoonstelling van het werk van Utrechtsche architecten te organiseren. Getracht zal worden medewerking te krijgen.

Een der leden vroeg of het ook op den weg van de club ligt te trachten opheffing der „Verboden kringen“ rondom Utrecht te kriegen. De aanwezigen waren de meening toegedaan dat zeer zeker een poging in die richting gewenscht is.

Nadiet nog besloten was opnieuw tot de Prov. Staten van Utrecht een adres te richten voor het behoud van het natuurschoon in deze provincie, werd de vergadering gesloten.

C. J. DE HAAS, *te Secr.*

„ENKHUIZEN VOORUIT“.

„Enkhuizen wordt handelsstad en zelfs bloemenstad; wanneer dit moet beteeken dat zij ophoudt uit historisch oogpunt „dode stad“ te zijn en dat de moderne beschaving, het oude eerbiedwaardige opruimende, ook daar doordringt, dan is dit zeer te betreuren. Ieder die er is geweest kent het fraaie vroeg 17de eeuwsche poortje in de paktuinen, breedvoerig beschreven in de Noord-Holl. Oudheden van v. Arkel & Weissman deel I blz. 122 met opschrift:

D.B.N.E.A.D.S.P.F.D.Q.S.V.E.V.S.S.T.

Naar ik verneem is dit juweel van bouwkunst aan de opkoopers J. Verfaillie te Helder en H. de Vos te Hoorn voor 1100 verkocht.

Over den verkoop van den fraaisten woonhuisgevel van Enkhuizen, wellicht van geheel Nederland, althans buiten het IJ, is men nog in onderhandeling. Deze gevel is beschreven in het bovenvermelde werk I blz. 110. Ook hier geeft de eigenaar, wiens door het noodlot grillig een pand van hoge waarde was toegetrouwde meer blijk van geldzucht dan van kunstliefde, en zal der stad zijn inwoners onberekenbare schade berokkenen. De haringmaagd is veil en verkoopt hare bekoorlijkheden aan den meestbiedende en als een oude dame op jaren dat doet, geschiedt het niet ongestraft. Dit alles gebeurt „Heemschut“ en „Monumenten Commissie“ ten spijt en een voogdijraad trekt zich deze aangelegenheid aan. Van enige zorg en activiteit van het gemeentestuur is mij niets gebleken.

Humor ontbreekt niet, want de raadselachtige letters hierboven vermeld, beteeknen:

Die Benijdt een ander sijn Profyt

Die Quelt sijn vleesch en verspilt sijn tijd.

Benijden wij daarom het profijt den baatzuchtigen Enkhuizer niet; maar betreuren wij dat er niet beter zorg wordt gedragen voor het schoon onzer steden dat toch in zeker opzicht ten algemeenen nutte bestaat.

DE VRIES VAN DOESBURGH.

Leeuwarden, 28 Augustus 1912.

‘Was door dit ingezonden stukje in de N. Rotterd. Courant van een dêzer dagen dat zich weer levendig aan ons opdrong de droeve herinnering welke wij mee-namen van ons laatste bezoek aan Enkhuizen. Dit bezoek ligt nu al bijna anderhalf jaar achter ons. Wie weet hoe er in dien tijd opnieuw gemoderniseerd is door een voortvarend gemeentebestuur; trouw bijgestaan door een dito gemeente-bouwmeester. Wij zagen hoe deze beide, bestuur en ambtenaar, bezig waren hun oud stadje van haar charme langzaam, doch zeker, te omdoen. Grachten waren gedempt om en ter wille van het verkeer, letwel verkeer in Enkhuizen, brede straten te maken; straten met plantsoenen, zoals elk ander stads-bestuur ze heeft laten aanleggen, en die dus in Enkhuizen ook wel nodig zouden zijn; Enkhuizen dat niet moet met den tijd, den modernen tijd, met z'n moderne vervoermiddelen, en zooveel meer, ‘t geen den stadsbesturen plichten oplegt.

Wij zagen plannen van een riol; met lengte- en dwars-profielen waaruit ons duidelijk gemaakt werd dat op nieuw geelicht zou worden een dier grachten te dempen waaraan Enkhuizen zijn naam en zijn vreemdelingen verkeer te danken heeft . . . gehad.

Ook werd ons verklaard dat geen enkele van de boomstaan kon blijven. Die bomen die tientallen jaren hadden samengewerkt met de daarachter staande verweerde gevels en groenbemoste rode daken om den bezoeker te bekoeren; ze moesten vallen. Allemaal moesten ze weg voor ‘t leggen van het moderne riol in de modern wordende stad . . . neen, niet voor het riol alleen; dat kwam in ‘t midden; maar omdat . . . ze niet in de rij en niet op onderling gelijke afstanden stonden; omdat ze niet alle recht waren blijven staan, een beetje rechts of een beetje links gezakt waren tegen volge van de vele stormen welke zij gedurende al die tientallen jaren getoesteerd hadden.

En wat nu wel ‘t allerbedenkelijkste is? Zoodra zoo’n niet-modern grachtje voor het niet-voortstrevende begrippen bezielde gemeentebestuur is omgegooid in een moderne straat met of zonder plantsoen, dan laten zich ook de vooruitstrevende gemeentenaren niet ontbuigd.

Fluks gaan zij aan den slag, volgende het opwekkend voorbeeld van de moderniseerende vroedschap die 't o zoo goed meent met z'n stad; sloopen hunne oude huizen, die uit den tijd zijn, en bouwen met de hulp van den modernist der moderne Enkhuizer timmerlieden allemaal moderne woonhuizen, winkelhuizen, kantoren en wat dies meer zij op de door den Raad vastgestelde natuurlijk rechte moderne rooflijn langs de moderne straat van de stad die met d'r tijd mee wil.

Zoo wordt de eens zoo schoone stad, een van het drietal parelen der Zuiderzee, gemitamorfoseerd. Zij poogt te worden een moderne stad.

De hemel beware haar voor dit modernisme! R.

NIEUWE UITGAVEN.

VRAAGSTUKKEN MET UITGEWERKTE VOORBEELDEN TER OEFENING IN HET BEREKENEN VAN BOUWKUNDIGE CONSTRUCTIES DOOR P. W. SCHARROO.

Dezer dagen ontvingen we bovengenoemd werkje ter recensie. Het dankt zijn ontstaan aan de behoeft om naast het werk "Elementaire berekeningen van bouwkundige constructies" van denzelfden schrijver als een verzameling vraagstukken (met uitgewerkte voorbeelden) gebruikt te worden. Te dien einde zijn de voor de oplossing te bezigen paragrafen, formules en tabellen van genoemd werk onder de verschillende vraagstukken, zoowel als onder de uitgewerkte voorbeelden vermeld. Behalve bij een dusdanig gebruik is het ook den zelfstudeerenden, zoowel als den onderwijzer zeer welkom door zijn grote keuze vragen en voorbeelden van allerlei aard, terwijl de bewerking voor eerstgenoemden ook zeer duidelijk is. Ongetwijfeld zullen velen zich dit werkje aanschaffen.

A. H.

CONGRES EN TENTOONSTELLING VAN DEN HANDENDARBEID BIJ HET ONDERWIJS EN IN DE OPVOEDING.

Dit congres wordt op Vrijdag en Zaterdag, 13 en 14 September, in het Stedelijk Museum te Amsterdam gehouden, ingeleid zou men kunnen zeggen door de Tentoonstelling die op Woensdag 11. dezer geopend werd in hetzelfde gebouw.

Het programma van het Congres bevat het volgende: Receptie van de Congresleden door het Gemeente-bestuur van Amsterdam ten stadhuis op Donderdagavond, Vrijdagmorgen opening van het Congres door den voorzitter Dr. J. H. Gunning Wzn., en rede van Dr. D. Bos, die een uiteenzetting zal geven van de pedagogische, ethische en maatschappelijke betekenis van den handendarbeid, des middags gevuld door de behandeling van het onderwerp: "De handendarbeid in het Buitenland". Dit onderwerp wordt achtereenvolgens voor verschillende landen door verschillende sprekers ingeleid: Duitsland en Zwitserland door den heer P. T. van der Meulen, Amerika en Engeland door Mej. Joh. G. Ligt, De Scandinavische Rijken door den heer N. Broekhuysen.

De Zaterdagmorgen zal gewijd zijn aan de vraag: "welke vallen van den handendarbeid moeten op de verschillende scholen worden onderwezen"; welke vraag zal worden ingeleid door de heren K. de Vries Szn. en A. W. Weissman; terwijl des namiddags aan de orde wordt gesteld het onderwerp: "De Opleiding der Leerkrachten", in welk onderwerp zullen voorgaan de heren D. Been en H. Enno v. Gelder. Over dit congres volgt

te zijner tijd verslag van het congreslid, dat als zoodanig ons Genootschap vertegenwoordigt. Bepalen we ons thans tot de tentoonstelling in het Stedelijk Museum. Dr. J. H. Gunning, voorzitter van het congres-bestuur, wees er in zijn openingsrede op dat deze Tentoonstelling een bizondere waarde kan worden toegekend in vergelijking met reeds te voren gehouden exposities op dit gebied, wij hieraan thans is verbonden het congres, de gelegenheid waar men, d.w.z. de werkers op het terrein van den handendarbeid en de belangstellende outsiders, elkaar zullen ontmoeten en van gedachten wisselen. De nadruk legde spr. hierbij op die categorie van belangstellenden, die hij aanduidde met den naam "technici". Bedoeld worden natuurlijke allen, wier arbeid en bemoeieningen raken aan den handendarbeid en wat daarmee in verband staat. Tot deze categorie behoren wij, architecten en kunstnijveren. Voor ons en ons bedrijf kan de beweging voor den handendarbeid van het hoogste belang zijn. Bij herhaling deed Dr. Gunning beroep op de belangstelling en de kritiek van technische zijde, de kritiek welke de "beweging" zich ten nutte zal weten te maken. Inderdaad, de beweging is deze belangstelling waard. De tentoonstelling zal het bewijzen, de verhandelingen in het congres zullen het bevestigen. Al reeds voor men de tentoonstellingszalen bereikt heeft, maakt een zeer aangenamen indruk de geïllustreerde catalogus, welke den bezoeker zich voor 25 cent aanschafft om hem te leiden en voor te lichten. Dit boekje draagt het karakter van wat in de hele beweging voor den handendarbeid vooropgezet is. Zoowel uiterlijk als innerlijk is het met nauwlettendheid en smaak verzorgd. Over de tentoonstelling zeide Dr. Gunning in zijn openingsrede o.m. het volgende en dit is van belang te weten en tevens toereikend om bij hem die tot heden geen kennis namen van de bemoeieningen der "beweging", die belangstelling te wekken, waarop deze expositie aanspraak mag maken.

"Ik heb in al de jaren, dat ik aan de "beweging" deelneem, al heel wat tentoonstellingen van Handendarbeid in binnen- en buitenland, gezien en ook wel aan de inrichting ervan meegewerk. Maar van geen enkele heb ik zo groote verwachting gehad als van deze."

"Dat ligt niet aan haar volledigheid. Want die is helas zeer onvolkommen. Vele scholen ontbreken op 't appèl en daaronder ook zulke, die wij hier gaarne een eerste, ja een cereplaats hadden zien innemen."

"Zoo zoude ik op nog meer, niet minder betrekenswaardige lacunes kunnen wijzen. Maar nog in een ander opzicht is de tentoonstelling onvolledig, moet zijdit zijn. Immers, niet alle werk leent zich even goed tot transport en exposities, en vooral: aan de meeste scholen kon men slechts over een klein gedeelte van het gemaakte werk beschikken, omdat het algemeen gewoonte is, dat het werk het eigendom der leerlingen (of cursisten) blijft en door hen mee naar huis wordt genomen."

"Daarom is 't zoo goed, dat deze catalogus geïllustreerd is. Dat verhoogt niet alleen zijn aantrekkelijkheid, maar door die aardige kickjes worden onvermijdelijke leemten der tentoongestelde verzamelingen zoo goed aangevuld."

"In andere opzichten evenwel mag de tentoonstelling tamelijk wel volledig genoemd worden. Al ontbraken enkele scholen, geen enkele categorie van scholen is geheel en al onvertegenwoordigd. De handendarbeid wordt in Nederland reeds beoefend op bewaarscholen, scholen voor gewoon, uitgebreid en meer uitgebreid lagere onderwijs, op scholen voor gegoeden en onbemedelden, op openbare en bizondere, ook confessionele

scholen, op inrichtingen tot opleiding van onderwijzers, op scholen voor achterlijke en gebrekkige kinderen, op cursussen voor kinderen en volwassenen, ja zelfs het middelbaar onderwijs is althans door één school vertegenwoordigd. Alleen het gymnasium en de universiteit schitteren nog door totale afwezigheid. Of dit een normale toestand is, dan wel of, in navolging van andere landen, ook deze terreinen voor den handendarbeid moeten worden opgeëindig, ziedaar en der vragen, die ons op ons congres zullen bezig houden.

"Volledig mag voorts de tentoonstelling ook heeten, in zooverre alle soorten van handendarbeid, die op onze scholen en daarbuiten beoefend worden, er te vinden zijn. Ik heb althans niet kunnen ontdekken, dat één gemist wordt. En men behoeft den catalogus slechts door te bladeren om zich te verbazen - met blije verbazing!"

hoe groot dat aantal reeds is. Papier-, klei-, carton- en houtarbeid mogen overal de grootste plaats innemen, gelijk niet meer dan natuurlijk is, daarnaast vindt men raffia pitriet, weven, houtbeitel- en sijnwerk en boekbindwerk. En hoeveel verschillende arbeid wordt onder al die verzamelnamen niet samengevat?

"De tentoonstelling geeft dus een levendig en in sommige opzichten vrij volledig beeld van wat er op 't ogenblik in Nederland reeds aan handendarbeid gedaan wordt en ik meen mij niet aan kunstmatig of kortzichtig optimisme schuldig te maken, wanneer ik zeg, dat het een veelsindsig verblijdend en moed gevend taferel is".

Het mag onverodigd geschat worden hieraan meer toe te voegen onzerzijds dan een warme aanbeveling van dezen arbeid in de belangstelling van velen.

De tentoonstelling blijft op de gewone Museumuren en dagen geopend tot 18 September e.k. R.

CENTRALE VERWARMING EN LUCHTVERVERSCHING VAN GEBOUWEN.

DOOR F. G. UNGER, W.L.

DEEL I. ALGEMEENE BESCHOUWINGEN EN GEGEVENS.

Inleiding.

Het gebruik van stoom en electriciteit heeft in den loop der vorige eeuw een gestadige ommekaer te weeg gebracht in onze samenleving en individuele levensomstandigheden. Allerlei eertijds slechts gedroomde mogelijkheden worden de een na de ander verwezenlijkt en daardoor worden voortdurend nieuwe behoeften geschapen.

Dit openbaart zich ook op een gedeelte van het gebied der techniek, dat zich voornamelijk in het laatste kwartaal der vorige eeuw is gaan ontwikkelen en allengs een enorm vliecht heeft genomen, n.l. de techniek der verwarming en luchtverviersching van gebouwen.

Aangezien deze techniek een grote betekenis heeft voor ons dagelijks leven en een belangrijke invloed is gaan uitoefenen op de werkzaamheden van allen, die zich met de uitvoering van bouwwerken bezig houden, zijn in de navolgende verhandelingen enige der voorname punten in het kort besproken.

Kennis voor bouwkundigen.

Hij het samenstellen van deze verhandeling werd het standpunt ingenomen dat het voor den bouwkundige in de eerste plaats noodzakelijk is een goed begrip te krijgen van die beginselen der verwarmings- en ventilatie-techniek, welke van directen invloed zijn op zijn eigenlijke werkzaamheden, d.w.z. op het maken van plannen voor een gebouw, op de architectuur daarvan en op de eigenlijke uitvoering van het bouwwerk.

In de tweede plaats dient de bouwkundige, en wel in het bijzonder de bouwkundige opzichter, met meer oordeel dan thans doorgaans het geval is toezicht te kunnen uitoefenen op de montage van dergelijke inrichtingen, zoodat van oogenblik tot oogenblik dit werk ook van de zijde van den architect onder behoorlijke controle staat. Want het is niet mogelijk een dergelijke inrichting na oplevering in al zijn onderdelen te keuren, aangezien allerlei gedeelten door de verdere bouwwerkzaamheden aan het oog worden onttrokken en dan buiten de controle vallen.

De eigentijke techniek der verwarming en luchtverviersching van gebouwen zal ik dan nog verder in hoofd trekken behandelen.

Betekenis en vooruitgangseigenschappen.

Allereerst een enkel woord over de betekenis der verwarming en ventilatie in den tegenwoordigen tijd. De behoeft aan een eene inrichting voor centrale verwarming doet zich tegenwoordig niet meer alleen gevoelen bij grote gebouwen, doch ook bij gewone villa's en woonhuizen. Het feit dat door eene dergelijke installatie eene gelijkmatige, aangename, snelregelbare temperatuur kan worden verkregen (klachten over te hoge temperatuur, onaangename atmosfeer enz., zijn in den regel het gevolg van onoordeelkundige behandeling en gebrekig werkend of verkeerd gekozen systeem), dat van uit een centraal punt warmte naar alle delen van het gebouw kan worden geleid, het vervoer van brandstoffen en verbrandingsproducten door het gebouw verlaat en eenenvoudige bediening wordt verkregen, dat de hygiëne wordt bevorderd door de lage oppervlakte temperatuur der verwarmingstoestellen in de vertrekken en door de combinatie van verwarmings- en ventilatie-inrichtingen, dat alles draagt er wel toe bij het gebruik van centrale verwarmingsinrichtingen in steeds groter mate toe-passing te doen vinden.

En niet alleen geldt dit voor ieder gebouw op zich zelf, ook voor groepen van gebouwen is het gebruik van een dergelijke centrale installatie van groot gewicht en bestaat er op dit gebied reeds tal van belangrijke inrichtingen. Bedenkt men hierbij de mogelijkheid van een combinatie te kunnen treffen tuschen krachts- en warmtecentrales, door b.v. de warmte, die in elektrische krachtsstations als onbruikbaar verloren gaat (en dit is wel zo tot 60°C. van de warmte, die door de steenkool wordt ontwikkeld) voor een groot deel nog te gebruiken voor verwarmingsdoeleinden, dan wordt het duidelijk, dat op dit gebied het latste woord nog lang niet gesproken is en dat vele interessante toepassingen kunnen worden gemaakt. Zoo bestaan er in het buitenland reeds grote inrichtingen, waar electriciteit en warmtecentrale een zijn.

Op enige voorname punten dient men het oog gevestigd te houden bij het beoordelen der voor- en nadelen aan het gebruik van een centrale verwarmingsinrichting in een gebouw verbonden. In de eerste plaats bedenke men dat eene dergelijke installatie is de fabriek der warmte en de verbruiker tegelijk. Het verschil met een elektrische installatie springt hierbij wel in het oog. Daar wordt de electriciteit elders geproduceerd, n.l. aan de centrale, alwaar geocleerd personeel en een kostbare inlaadeleene geperfectioneerde machine-inrichting in de productie voorziet.

In een centraal verwarmd gebouw wordt de ketelinstallatie in een kelder opgesteld en ongeocleerd en dikwijls ongeschikt personeel moet in de warmteproductie al vrij

zien. Het heet wel, dat die warmteproductie automatisch gescheert, doch dit is maar ten deele waar en veel hangt af van de min of meer oordeelkundige bediening.

Constructie tijdens opbouw

Men bedenkt voorts, dat de geheele inrichting een mechanisme vormt, dat niet kant en klaar aan de eene of andere fabriek wordt afgewerkt en in elkaar gezet, doch dat ketelinstallatie, pijpleidingen en verwarmingstoestellen tot één geheel worden opgebouwd in het bouwwerk zelf, en men begrijpt dan, hoe licht er het een en ander aan de werking kan haperen, wanneer niet een zorgvuldig mogelijke berekening en uitvoering bij den opbouw worden in acht genomen.

Wisselende invloeden

Voor alles moet er aan worden gedacht, dat men bij verwarming van een gebouw met zeer wisselende en ongelijke factoren te rekenen heeft en dat onvoldoende of te krachtige verwarming direct aan den lijve wordt ondervonden.

De invloed van weer en wind is zeer wisselend en dus ook de afkoeling van een gebouw zeer ongelijk. Het ene gebouw is voorts van veel soedere constructie of van heel ander materiaal opgetrokken dan het andere, terwijl door de ligging dit gebouw veel meer blootgesteld is aan den invloed van het weer dan het gindsche.

En ten slotte is de ene mensch veel gevoeliger voor temperatuursinvloeden dan de andere, heeft de een het te warm, als het den andere nog te koud is, enz.

Uit dit alles ziet men dat er bij den aanleg van een verwarmingssinrichting met heel wat meer factoren te rekenen valt, dan b.v. bij dien van ene electrische lichtinstallatie.

Aan het veel gemakkelijker verleggen der lichtgeleidingen dan van de verwarmingsbuizen, aan het veel gemakkelijker plaatsruimte vinden voor een lichtpunt, dient men ook te denken. En de kans op bedrijfsstoring bij een electrische lichtinstallatie is gering in vergelijking met die bij een verwarmingssinrichting. Men behoeft b.v. maar te denken aan de mogelijkheid van bevriezen van een niet of onvoldoende geïsoleerd gedeelte der pijpleiding.

Het hier gezegde moge enigermate een beeld geven van de voordeelen aan centrale verwarming van een gebouw verbonden en van de moeilijkheden en bezwaren, welke niet mogen worden onderschat.

Verband met indeeling en architectuur

In de allereerste plaats dient de bouwkundige zich zoodanig vertrouwd te maken met het wezen der verwarmings- en ventilaties-inrichtingen, dat hij begrijpt, welken invloed zij zullen uitoefenen op zijn plannen, dus welk verband er moet bestaan tusschen indeeling en architectuur van een gebouw en genoemde inrichtingen.

Plaatsing en soort der verwarmingstoestellen

Ik noem als voorbeeld de plaatsing en de soort der verwarmingstoestellen bij ene verwarring door middel van water of lagedruk stoorn.

In de vertrekken zal men als regel de toestellen onder

de vensterbanken der ramen moeten plaatsen, vooral, wanneer daarin personen zullen verblijven, die veelal zittend hunne bezigheden verrichten, dus in studeerkamers, kantoorlokalen, enz. De hoogte der radiatoren houdt direct verband met de hoogte van de borstwering en aangezien de prijs der radiatoren geringer is, naarmate zij hooger kunnen zijn, dient de bouwkundige daarmede zooveel mogelijk rekening te houden. Het is geens-zins de bedoeling hiermede te zeggen, dat de hoogte der radiatoren de hoogte van de borstwering moet bepalen, doch wel, dat het soms slechts om een verschil van enkele centimeters gaat, of een hooger, dan wel een lager type zal kunnen worden gekozen.

En aangezien de prijs van een verwarmingsinrichting tot 20% van de bouwsum kan bedragen, is iedere besparing hier wel van beteekenis.

Uit een oogpunt van goede verwarmingstechniek is het ook af te keuren, een zit-, b.v. een studeervertrek of leerkamer te voorzien van vele openslaande deuren in den buitenwand, aangezien men dan geen verwarmingstoestellen kan plaatsen voor de voornaamste afkoelende oppervlakken, waardoor tochtverschijnselen langs den vloer zich voordoen, die zeer onaangenaam en nadeelig voor de gezondheid zijn.

Hierop wordt later nog terug gekomen.
(Wordt voorgezet.)

BERICHT

Blykens zooeven ontvangen bericht uit Soerakarta, is ons medelid, de Architect der Genie in Ned. Oost-Indië, A. H. Pinxter bevorderd tot 2e Luitenant-Magazijnmeester der Genie.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN

BOUWKUNDIG WEEKBLAD, 23. Dorpsreiniging te Mantgum, architect D. Meijerius, met enige afbeeldingen. Galerijconstructies voor schouwburgen, door J. H. Schaudt, met afbeeldingen. Internationale conferentie over volks- en schoolhallen te Scheveningen.

DE BOUWWERELD, 33. A. W. Weissman. Het dient een feest aan den IJsselpolder, met afbeelding van twee ontwerpen door Philip Vingboons gemaakt voor het sluis Vredenburg in de Beemster. Het snoep van werken in gewapend beton.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD, 35. Kroniek XI. Heemschut, water-toren te Oosterbeek, arch. Roelof Kuijpers, met afd. Een nieuw uitbreidingsplan tusschen Spaarndammerdijk en Spaarndammerstraten, door A. Keppler, c.l. Middelburg, door B. van Brinken Fock, met afd.

DE BOUWWERELD, 36. Oude landelijke bouwkunst in Engeland. Het snoep van werken uit gewapend beton, met enige afbeeldingen. Boerderij te Vaassen door J. J. Hellendorn, met afd.

PRIJSVRAGEN

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Ned. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Boerderijen; programma's in No. 9, meivaring 1 Januari 1913. Zie vragen en antwoorden in No. 32.

II. Prijsvraag voor een Aanplakbiljet voor de E. N. T. O. S. te Amsterdam. Programma in No. 33.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap. — Verslag van de 1314e Ledenvergadering. — Kongress für Städtebau. — Verslag van de Utrechtsche Ledenvergadering. — „Enkhuizen vooruit“. — Nieuwe Uitgaven. — Congres en Tentoonstelling van den handelsbedrijf bij het onderwijs en in de opleiding. — Centrale verwarming en lichtververvulling van gebouwen. — Bericht. — Weekbladen en Tijdschriften. — Prijsvragen.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTIGER, „Parkzicht“, Hobbeistraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“: in Nederland 1.10 per kwartaal; buiten Nederland 1.10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, Idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het orgaan wordt wekelijks frissen toegezonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het Genootschap bedraagt voor gewone leden f. 12.—, voor kunstleven leden f. 10.—, voor buitenleden f. 7.50 en voor aspirantleden f. 5.—. Donateurs zijn die minstens f. 20.— per jaar lidmaken. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“.

D. BEZ. betreffende de verspreiding van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgevers.

ARCHITECTURA

ORGAN VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOE, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMESSTRAAT 174/6, AMSTERDAM.

VERSLAG VAN DE 1315e LEDENVERGADERING GEHOUVEN OP WOENSDAG 18 SEPTEMBER 1912 IN HET GENOOTSCHAPSLOKAAL „PARKZICHT“.

De voorzitter, de heer Baanders opent de vergadering en verzoekt lezing der notulen die worden goedgekeurd voor zooverre ze geschreven zijn; de rest zal op de volgende vergadering worden gelezen. Als ingekomen stuk komt ter tafel een brief van den bond van Ned. Architecten inzake de prijsvraag Kon. Instituut. Op verzoek van den voorzitter zal dit schrijven bij punt 5 der agenda behandeld worden.

Als nu is aan de orde de installatie der nieuwe leden. De heer v. d. Waay, die alleen tegenwoordig is, wordt met een paar welgekozen woorden door den voorzitter als zoodanig geïnstalleerd. Voor de benoeming van een lid in een commissie van den bond „Heemschut“ die het bestuur van dien Bond in zaken betreffende bouwkunst zal voorlichten, wordt door het Bestuur als tweetal gesteld de heeren Maurits Plate en J. Rooseng, waarvan de heer Plate bij meerderheid van stemmen wordt gekozen. Genoemde heer neemt zijn benoeming aan na uit den mond des voorzitters nadrukkelijk te hebben vernomen dat hij als lid dier commissie geheel zelfstandig, dus naar eigen inzicht kan oordeel vellen.

Hierna komt aan de orde het schrijven onder sub 6 der agenda vermeld, (zie „Architectura“, No. 36, te kolom, te pag.) van den Bond van Ned. Architecten.

Op verzoek van den voorzitter licht de heer de Jongh als lid der P. P. C. dit punt nog eens nader toe. De heer Ingenohl vraagt of van de nieuwe bepaling verwacht zal worden dat ze niet meer te ontlopen valt. Hij wijst in verband hiermede op hetgeen niet met het bestuur gebeurd is.

De voorzitter zegt dat er dient uitgemaakt te worden wat een prijsvraag is. De heer Plate vraagt wat wel de straf zal zijn voor dat lid, dat zich niet aan die nieuwe bepaling houdt. Z.t. is Architectura een *kunstgenootschap* en geen *vakvereeniging*.

De heer de Jongh zegt dat het hier niet gaat over kunst of vakvereeniging dan wel; of een vereeniging die zich competent verklaart heeft aan de opstelling der algemeene regelen mede te werken, nu ook *verplicht* is die regelen te helpen handhaven.

Met algemeene stemmen wordt hierna aangenomen dat het *ongeoorloofd* is aan prijsvragen mede te werken die niet door de P. P. C. zijn gecontrasigneerd. De vergadering gaat hierna met het voorstel van den praesidium mede om den aard der straf bepaling eerst nog eens nader in

het bestuur onder de oogen te zien alvorens deze voor het Genootschap bindend vast te stellen. Hierna komt thans aan de orde de brief voornoemd van den Bond van Ned. Architecten, luidende:

Aan de Besturen der Constituerende Vereenigingen. Weledel Geb. Heeren!

Het Bestuur van den Bond van Nederlandsche Architecten ontving evenals die der andere Constituerende Vereenigingen een schrijven van de Permanente Prijsvraag Commissie in zake de kwestie „Kolonial Insti-tuut“.

Het Bestuur gaat in beginsel accoord met dit schrijven doch zou gaarne met de andere besturen van gedachten wisselen over de wijze waarop zij zich tot de Heeren Cuypers, Van Nieukerken en Ouendag zullen wenden. Het stelt U te dien einde eene op nader aan te geven tijd en plaats te beleggen conferentie van voorzitters en secretarissen der besturen voor. Gaarne uw bericht hieromtrent zoo spoedig mogelijk tegemoet ziende, hoogachtend.

(w.g.) C. N. VAN GOOR, te Secretaris.

De vergadering besluit, na kennisname met dit schrijven, dat het bestuur van het Genootschap nader met de besturen der constituerende vereenigingen zal confreren, alvorens in deze zaak een beslissing te nemen.

De voorzitter geeft hierbij de verzekering dat het bestuur ernstig naar zal streven om op deze conferentie een *afdoende discussie* uit te lokken.

De heer de Jongh bespreekt nu nog even de Haagsche schouwburgkwestie en vraagt of „Heemschut“ ook pogingen heeft aangewend voor behoud der oude schouwburg.

De heer Weissman zegt dat er in den Haag een comité van actie bestaat en dat Heemschut zich op verzoek dier commissie voor behoud der oude gevel heeft uitgesproken. De heeren de Meijer, Walenkamp en de Jongh bespreken dit punt nog nader met afwijkende mening.

De heer Plate is ontstemd over het nog niet verschijnen van het juryrapport. De voorzitter licht de oorzaak hiervan toe, al is ook hij van oordeel dat het lang duurt. In gelijken geest bespreken de heeren Ingenohl en de Jongh het niet verschijnen van de lezing (met de gevoerde debatten) des heeren Keppler in ons orgaan. De voorzitter zegt dat genoemde heer al een paar malen is aangezocht geworden, doch tot nu toe zonder enig resultaat.

De heer De Jongh is van mening dat het toch niet aangaat een zaak, waarbij een ambtenaar zich nog al vrij

kras over ambtenaren en architecten uitliet, zoo maar in den dooppot te stoppen. Hij verzoekt dat in elk geval dan een verslag der debatten in het orgaan wordt opgenomen. De voorzitter wijst er nog even op dat a.s. Woensdag de Drucker-kwestie "inden Raad komt. Het stuk van den heer Six zal in het orgaan nader besproken worden vooral waar die heer daarin spreekt van „misseiden" en „zand in de oogen strooien". Ook de excursie naar Dusseldorf wordt door spr. nog eens warm aanbevolen. Ten slotte wordt een voorstel van den secretaris der redactie aangenomen om een commissie uit Bestuur en leden te benoemen die zal onderzoeken of het plaatwerk „de Architect" met andere periodieken — zoolangs „Bouwkunst" — saam te smelen valt ten einde zoodende tot de uitgave van één groot plaatwerk te geraken. Op de e.v. vergadering — over drie weken — zal deze commissie worden benoemd. Hierna sloot de voorzitter om even elf uur de vergadering.

ADR. M.

HET ONDERHOUD VAN HET PALEIS OP DEN DAM.

VERVAL VAN HET KONINKLIJK PALEIS?

Hedenmiddag is een arm van een der beelden in het tympan (het driehoekig gevelveld in het midden van den voorgevel) van het Koninklijk Paleis plotseling afgebroken en op de „kleine steentjes" voor het Paleis gevallen. Een schildwacht, die er onder liep, had nog juist den tijd op zijde te gaan. De steen viel als poeder uiteen.

Naar men zich herinnert is enige jaren geleden ook eens een stuk steen van het Paleis afgebrokeld.

Bovenstaand berichtje troffen wij voor een paar dagen in het Handelsblad. De berichtgever had gevoegelijk het vraagteken achter het opschrift weg kunnen laten. Het gebouw verkeert niet in zoodanigen staat van onderhoud en dit onderhoud wordt niet zóó behartigd, als voor het meesterwerk van onze Nederlandsche bouwkunst verlangd mag worden.

Wat de berichtgever zich herinnert dat er „eenige jaren geleden ook eens een stuk steen van het Paleis is afgebrokeld" is in zijn vaagheid wel wat te zacht uitgedrukt. Minstens vijftig van de sierlijk bewerkte consolen in de eerste kroonlijst (ter halve hoogte van het gebouw) zijn niet alleen afgebrokeld, doch geheel verdwenen.

Een paar jaren geleden, in 1908, nadat het zich herhaaldelijk voorgedaan had, dat deze consolen onverhoeds op „de kleine steentjes" en op den openbare weg neerplotten tot groot gevaar van schildwachten en voetgangers, heeft men deze kroonlijst eens geïnspecteerd. Men herinnert zich den daarbij gebruikten verplantbaren steiger, die een tijdlang de nacht der Amsterdammers trok, zonder dat in het openbaar vermeld werd, wat men toch wel uitvoerde.

Welman, men inspecteerde toen, en de timmermansbaans, die zonder verdere technische voorlichting dan zijne bij het onderhouden van arbeiderswoningen opgedane ondervinding, hierbij adviseerde, beyond, dat de zandsteen kroonlijst niet met lood afgedekt en door de eeuwen heen „doorgewaterd" was, zoomede de consolen, die deze kroonlijst gedeeltelijk helpen dragen. Zeer velen derzeer consolen vereischt dringend vernieuwing en wat deed men? Men vernieuwde inderdaad. Doch niet met zandsteen, wat toch echter ieder, die eenig besef van verplichting tegenover het achtste wereldwonder bezit, zou gedaan hebben, maar met greenenhout, in de kleur bijgesausd met een modderig sopje, op tentoonstellings-

manier! Van de straat af kan men deze houten consoles onderscheiden van die, welke nog van zandsteen zijn en de oplettende waarnemer zal opmerken, dat het aantal houten exemplaren zeer groot is. Aan de zijde van de Paleisstraat heeft deze „reparatie" nog niet zóó uitgebreid plaats gehad (zeker wegens gebrek aan geldmiddelen) als aan de Damzijde en hier ontbreken dus vele consolen, die afgevallen en niet „vernieuwd" zijn.

Het is de moeite waard eens te gaan zien, hoe de rijke Staat der Nederlanden, op wiens de plicht van onderhoud der koninklijke verblijven rust, dezen plicht betracht ten aanzien van het schoonste gebouw, dat hij in leen en in gebruik heeft.

In denzelfden tijd, toen bovenbedoelde inspectie plaats had, bracht een groot aantal leden van ons Genootschap een bezoek aan het voormalig Raadhuis. Behalve de wolkjes motvlinders, die opvlogen, als een vrijpostige bezoeker het waagde een der hoezen van de prachtige Empire meubelen, waarmede Lodewijk Napoleon, de vreemdeling, het paleis voorzien heeft, op te lichten, trof ons nog een andere merkwaardigheid, die zoowel van zorg voor de bewoners en de bezoekers, als voor de kunstschat getuigde. In de grote zaal waren namelijk over het „Utrechtsche" tapijt, waarmede de marmeren, met koper ingelegden vloer bedekt is, dekkelkens uitgespreid voorzover de bezoekers het tapijt moesten overschrijden.

Een gedeelte hiervan was echter wederom afgezet met een kring van houten banken, om de bezoekers te verhinderen, dat zij deze plek zouden passeren, omdat het daar..... zoo lekte. Het lekte door het beschilderde gewelf heen!

De prachtige kristallen kronen, die, hoewel „Style Empire", in de plechtige ruimte stil en statig hingen te droomen, en de oude vlaggen uit den tijd onzer heldhaftigheid lieten zich deze miskenning hummer waardigheid stil voorbijgaan. Maar de uitgezaagde latjes, style „Guillaume trois", indertijd op de marmeren kroonlijsten bevestigd voor het aanbrengen eener feestverlichting van vetroppies à 3 cent (gevuld), die latjes gnuifden over onze verwondering. Zij wisten bepaald al, waar de schoen wrong en ook wij hadden even later gelegenheid dit waar te nemen.

Want toen wij bij het vervolgen van onzen tocht, dank zij de welwillende vergunning van de Paleis-directie, na een interessante wandeling over de met plavuizen beglaide zolders onder de zware kupspannen door en langs de geweldige schoorsteen, het plat onder het carillon betreden hadden, merkten wij op, dat juist boven de plavuizen, waar het zoo lekte in de grote zaal, het lood van het dak verdwenen was. Flauwtjes blonk het zink nog van nieuwigheid.

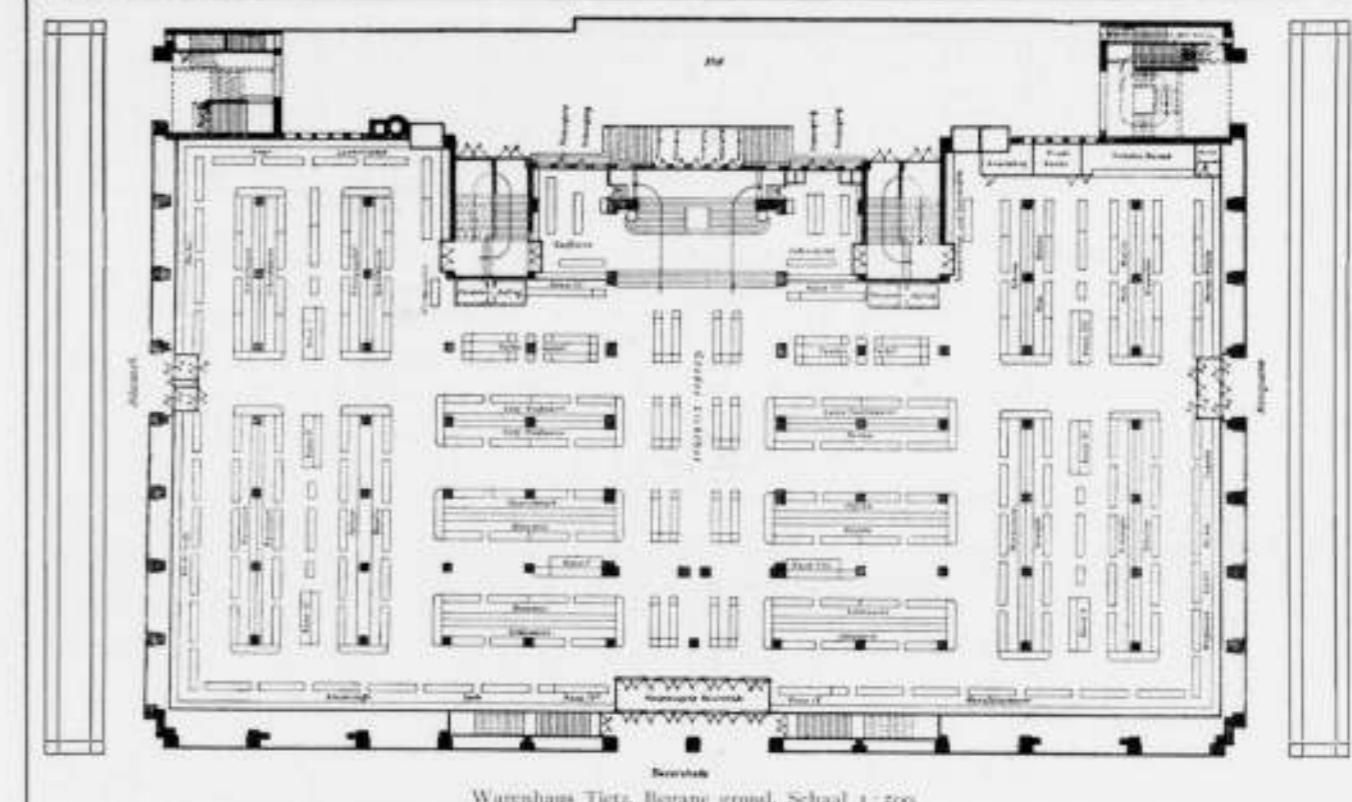
Zou de Staat daar bij wijze van proef, van den Rijksloodgieter het bekende aambodaanvaard hebben: „gratis de dakbedekking wel te willen vernieuwen?"

Of zou de opbrengst van het lood een welkome bijdrage geweest zijn in de kosten om het Paleis eens 'n flinke beurt te geven?

Onder de verwonderde bezoekers werd toen zoo iets gemompeld.

En nu valt er een arm van het beeldhouwwerk uit den marmeren tympan voor de voeten van een krijgsman op de plaats rust, in gruiselementen. De krijgsman „had nog juist den tijd op zijde te gaan", zegt de berichtgever heel hoffelijk en eerbiedig. Maar zou deze onnoozele opmerking ook zoo gemaakt zijn, indien de koninklijke Familie zich op dat moment juist op het balcon bevonden had?

Den berichtgever ontgaat blijkbaar, hoe dit geval een

Warenhaus Tietz, Begane grond, Schaal 1:500.

duidelijke aanwijzing is, dat „het paleis in verval" is, zonder vraagteken. Hoeveel vogelmest blijft daar jaar en dag zijn vernielden invloed op het marmer uitoeften? Wie weet hoeveel kostbare guano in het frontispice verzameld is en wie weet of de opbrengst ervan de schoonmaakkosten niet zou dekken!

Het wordt tijd, dat de gemeente zijn bezit meer dringend gaat opeischen mede ter voorkoming van verder verval. Mocht het zich doen aanzien, dat dit nog langer duren moet, dan wenschelijk blijkt, dan zou het gemeentebestuur kunnen overwegen intusschen een bedrag ter beschikking van den Staat te stellen ter verhoging van het bedrag, dat aan de Koningin verstrekt wordt voor het onderhoud van hare verblijven en speciaal van het meest kunstvolle dier verblijven.

Mogelijk ware daartoe ook te bestemmen de sommen, die de Staat voorneemt is te besteden aan het verder aantasten der schoonheid van een ander architectonisch kunstwerk, het Rijksmuseum. Ons gemeentebestuur zou bij afwijzing van het daartoe strekkende verzoek, dit advies allach kunnen inlassen. De terechtwijzing die erin zou liggen, is niet overbodig!

B.
straten heeft men gezicht op het raadhuis of een deel ervan en op het „gesloten" plein; op het midden van het plein zelf heeft men echter een gesloten stadsbeeld. Het geheel ziet er aantrekkelijk uit; en als men bedenkt dat kleine plaatsen als Herne op dergelijke ruime wijze hun stad monumentaal verbeteren (en zoo zijn er meerdere in Duitsland) dan maakt het stumperen van de wereldstad Amsterdam, met zijn Dam toch wel een erg bedroevende indruk!

Op onze schreden terugkerende gaan wij door Zaal 6 en 1 naar Zaal 2. Hier vinden wij aan onze rechterhand: *Bebouwingsplan van de Königl. Domäne Dahlem b. Berlin*; idem van *Halberstadt* en idem van *Wyk auf Föhr* (15), alle van den architect Herman Jansen te Berlin. Het streven van dezen architect is er op gericht om zooveel mogelijk het groen in een stad niet te verdeelen maar aan elkaar te binden. Vooral op het project van het zeeplaatsje Wyk is dit goed te zien. Teneinde ook wandelwegen te verkrijgen, die niet aan zee liggen, zijn daar de banden „groen" aangebracht, die om financiële en praktische redenen, een randbebouwing krijgen. Tusschen 2 straten is nu de toestand als volgt:

Langs de straten staan de huizen; daarrachter bevinden zich de tuinen en tusschen deze achtertuinen in bevindt zich de breede baan van „groen." Tegen den eindwand van dit zaaltje bevinden zich *projecten van prof. Karl Henrici* (16) en wel voor *Dessau* uit het jaar 1889, das uit de vroegste jeugd van de stedenbouw beweging, met voorbeeldige plaatsing der openbare gebouwen in het straatbeeld en interessante perspectieven; verder van *Kempen* en van *Halberstadt*. Interessant is de wijze, waarop Henrici de doorzichten in te lange straten afbreekt, namelijk door de straten bij elkaar doorsnijding af op een plein uitloopend, even te verschuiven waardoor het beeld door de architectuur

STADTE-AUSSTELLUNG TE DUSSELDORF.*

Wij gaan nu naar Zaal 6, en vinden links en rechts modellen voor den *Aanleg van markt en raadhuis te Herne* (7), hiervoor is een prijsvraag uitgeschreven; links staat het voor uitvoering bestemde ontwerp van prof. Kreis te Dusseldorf (8); rechts staat het ontwerp van de architecten Kurzreuter, Haro en Möll (9). Ditz laaste, in goede, klassieke architectuur opgevat, geeft een bijzondere en fraue oplossing; van 6 verschillende

* Aan de vriendelijkheid des Redactie van het „Bouwk. Weekblad", danken wij bijgaande «liche's met tekst.

Red.

Düsseldorf. Ratinger-Tor.

van een hoekhuis wordt afgesloten. Verschillende variaties van dit thema zijn te zien.

Verder geeft Henrici geen brede gras-aanleg, als Jansen, maar brengt hij het „groen“ aan in den vorm van boomalleen.

De tegenovergestelde poort doorgaande komen wij in *Zaal 4* en vinden vlak naast den ingang een *Model voor de omgeving van het nieuwe Raadhuis alsmede van het Oostelijk Stadspark te Schöneberg* (17), waarbij plattegronden, perspectieven en projectie-teekeningen, ontwerp van Paul Wolf, Stadsbaan-inspector te Schöneberg. Een hoogst verdienstelijk project van monumentale werking; de aansluiting van Raadhuis en park is uitstekend. Om het park is gedacht een lage bebouwing terwijl daarachter, als achtergrond, de hogere stadsbebauing zichtbaar is. Merkwaardig is de veelbestreden plaatsing van het monument voor het raadhuis; het staat namelijk niet in de as van den voorgevel, doch terzijde; dit is gedaan om het monument zoo best mogelijk te doen uitkomen in verband met de omringende architectuur, en vooral ook om het van uit 4 belangrijke straten zichtbaar te doen zijn. Een dergelijke plaatsing komt ook in vroegere tijden voor b.v. bij het Gattamelata-monument in Padua.

Aan den eenen langswand van *Zaal 4* hangen de projecten van Bruno Möhring 1ste prijs en Henry Grosz, 4de prijs, (19) en aan den anderen langswand het project van Wolf (20) dat aangekocht is.

In het NW. van de stad Leipzig bevindt zich een grote weide, die zich aan de ene zijde tot aan het middelpunt der stad uitstrekken en aan de andere zijde door grote boschen is begrensd. In aansluiting aan de voorgenomen hoogwaterreguleering van dit, tot heden geheel onbebouwd gebleven, land moet nu een grootsche bebouwing plaats vinden, en moesten er behalve grote sportvelden en een plein voor de Leipziger Messe, nog een feesthal en andere openbare gebouwen komen. De hoofdengteas in de richting van het kanaal was gegeven, en de plaatsing der hoofdgebouwen in een loodrecht daarop staande dwarsas met verbreding van het kanaal tot een waterbekken op het snijpunt der beide assen lag voor de hand en komt dan ook bij de 3 projecten voor.

Wij kunnen echter in dit kort overzicht hier niet langer bij stilstaan en gaan we naar *Zaal 5*, waar wij een fraaie collectie afbeeldingen van:

Kerken in het Stadsbeeld aantreffen (21). De bedoeling is te laten zien, hoe in oude steden op voorbeeldige wijze het stedenbouw-vraagstuk: de kerk in het stadsbeeld te

plaatsen en haar met de omgeving, zij het architectuur of landschap, tot een goed geheel te verbinden, werd opgelost.

Prachtige voorbeelden zijn hiervan te zien: Limburg a.d. Lahn, St. Pieter te Rome, Dietkirchen, Corvey, Wetzlar, Breslau, Gräfrath, enz.

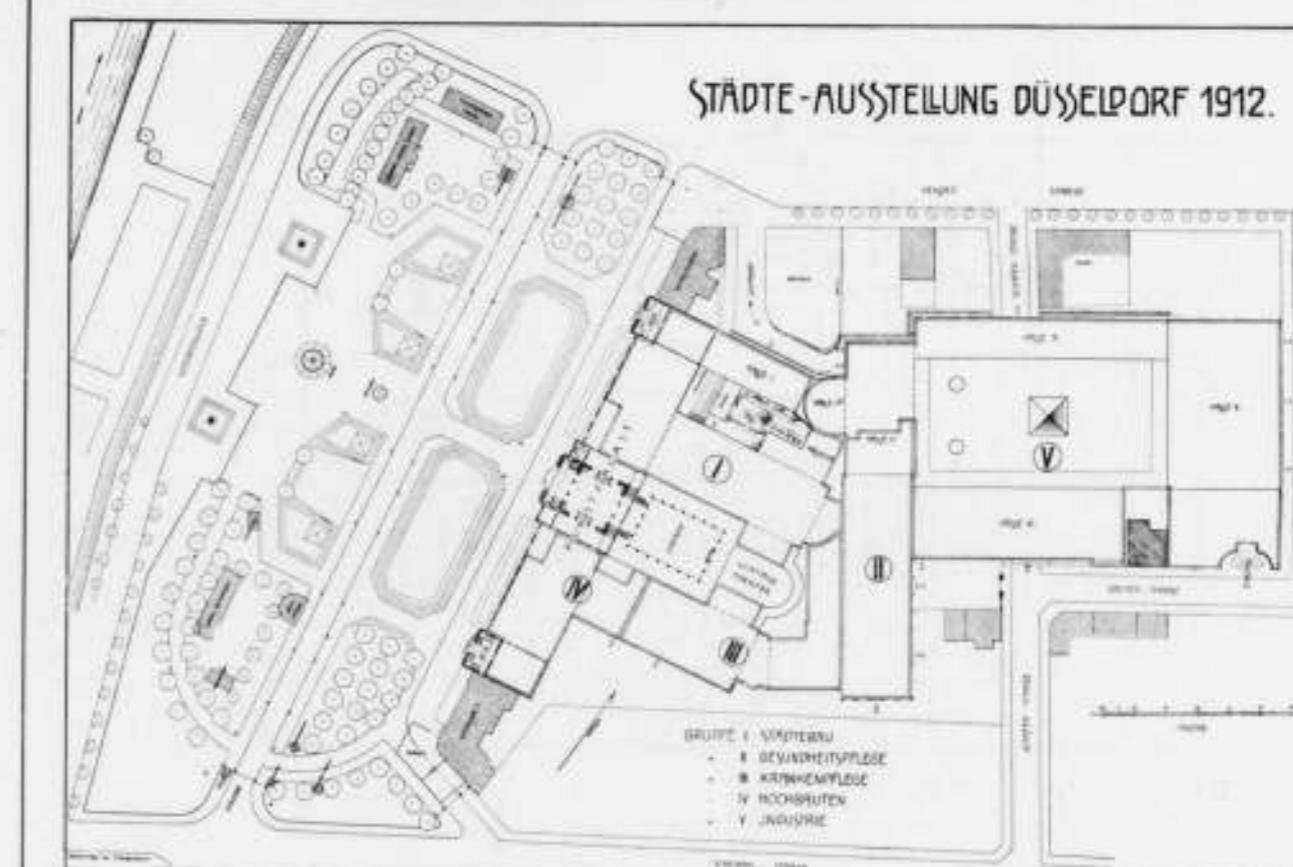
Goed is aan deze fraaie afbeeldingen te zien, hoe door tegenstelling en juiste plaatsing, silhouetwerking en goede architectuur de schilderachtige schoonheid en monumentaliteit der kerken in de oude steden ontstaat. Een dankbaar studieveld, ook voor Heimatschutz. En ongemerkt sluiten wij hierbij aan de afdeeling:

Heimatschutz. In *Zaal 10, 11 en 12* worden Westfaalsche Stadsbeelden gegeven, een fraaie collectie foto's uit de schilderachtige oude plaatsjes als Bielefeld, Gütersloh, Wiederbrücke, Münster, enz. (22,23). In *Zaal 12* wordt goed aanschouwelijk voorgesteld, hoe door Heimatschutz tegen grote vernieling van het oude schoon, tengevolge van verbreding van de straten, gewaakt wordt. Nemen wij daartoe het plan van Höxter (14). In zwarte lijnen is de bestaande toestand aangegeven; verschillende straten waren voor het verkeer te smal of te ongeleijk; de rode lijnen geven de verandering, zoals de gemeente die voorsloeg, weer. Zonder enig streven fraue oude huizen te bewaren zijn de lijnen getrokken, zodat talrijke schilderachtige gevels zouden vallen. De belangrijkste zijn op de plattegrond aangeduid, terwijl de desbetreffende foto's er naast hangen.

Höxter zou in de plaats van zijn schilderachtige schoonheid, de verveling van een nuchter en lelijk nieuw stadje verkregen hebben. Van de zijde van Heimatschutz is een verbeterd plan gemaakt, in groene lijnen aangegeven, waarin hier en daar, voorzichtig uitgezocht, ruimte en lucht verkregen is, de oude gebouwen bewaard blijven, en het aardige karakter van het stadje niet gewijzigd wordt.

Meerdere voorbeelden zijn hiervan aanwezig; zie bijv. Minden (25).

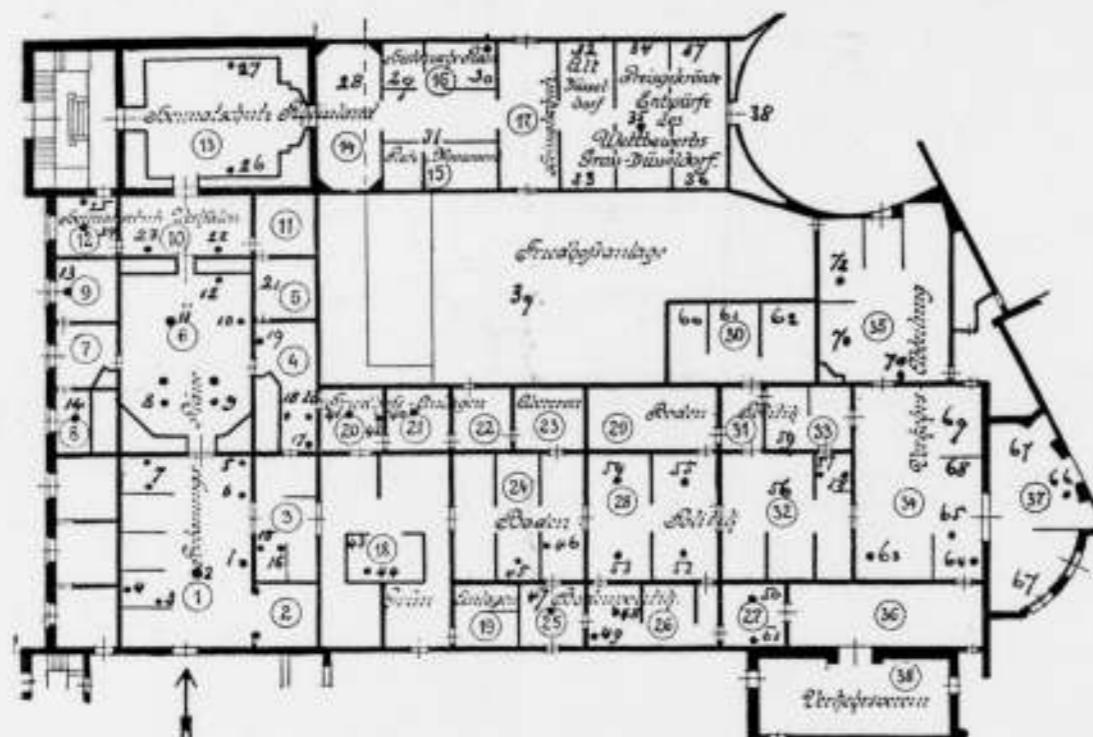
Zaal 14 geeft een voortzetting van de Rheinische Städtebilder, terwijl in *Zaal 16*, in aansluiting aan het vorig onderwerp, *Historische plannen* zijn tentoongesteld. De ontwikkeling van enkele steden tengevolge van de eischen der 19de eeuw zijn hier te zien; links bevinden zich vooral oude historische afbeeldingen (29) terwijl rechts o. a. het plan van Wiesbaden (30) opvalt. Hiervan zijn 5 plattegronden opgehangen. Wiesbaden was in 1799 en in 1826 nog klein. Het kwam op als badplaats; een boulevard in grote rechte lijnen werd om het stadje

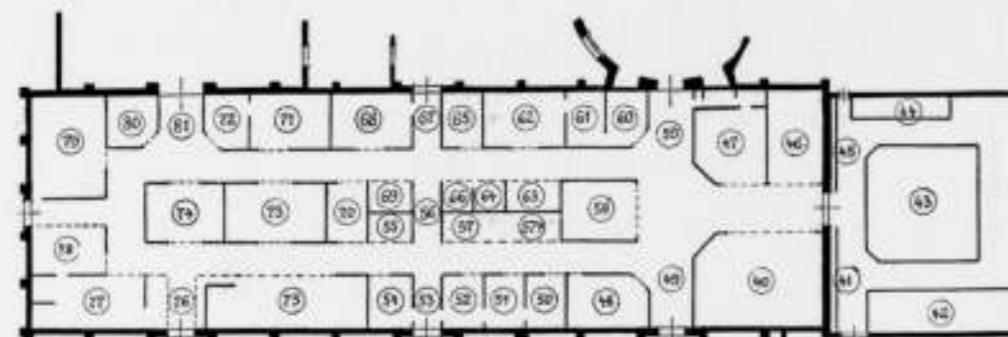
STÄDTE-AUSSTELLUNG DÜSSELDORF 1912.

Düsseldorf. Rhein. Westf. Disconto-Gesellschaft.

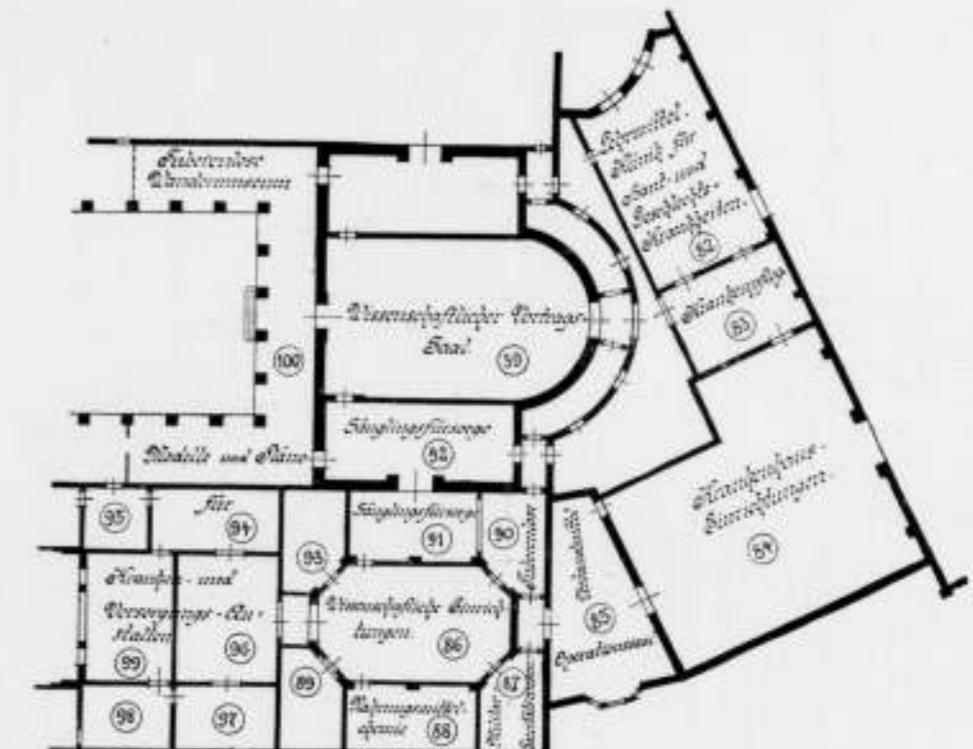
Plattegrond van Groep I, Stadtbau

Strassenbau, Zaal 48.
Kanalisation, Zaal 56, 59, 60-74.
Mullverwertung, Zaal 75, 76.
Wasserversorgung, Zaal 50-58, 73, 74.

Städteansstellung te Dusseldorf.

Plattegrond van Group II, Einrichtungen für die Gesundheit

Plattegrond van *Group III, Krankenpflege*.

Stadtausstellung in Düsseldorf,

Plattegrond van Groep IV, Hoekant.

Düsseldorf. Warenhaus Tietz.

Arch. Jos. Obrich.

Düsseldorf. Neues Schauspielhaus.

Düsseldorf. Kijnbrug.

gelegd. In 1857 werd het station gebouwd; in 1888 werd dit met den spooraanleg zeer vergroot, terwijl de stad in rechthoekigen aanleg zich uitbreidde; in 1910 werd de uitbreiding afgewerkt door een gebogen aanleg, een ring, die een minder goede straataanleg ten gevolge had; tevens werd het station verplaatst.

Na een blik geworpen te hebben in *Zaal 15, Platz und Monument* (31), gaan wij door *Zaal 17*, waarin nog een expositie van *Heimatschutz*, en komen in de zaal, waar de 5 bekroonde ontwerpen van de hoogst belangrijke en grote *Prijsvraag voor Grass-Düsseldorf* zijn opgehangen, een hoogtepunt van deze *Städtebaugroep*.

Wij keeren echter op onze schreden terug en gaan door *Zaal 17* naar buiten in de *Friedhofsanlage* (39).

Hier kunnen voorbeelden van eenvoudige graftekenen van steen, hout of metaal zien, die goedkoop en toch smaakvol zijn en waarbij ook de bedoeling voorzit, niet alle in één rij te plaatsen.

Wij gaan nu door *Zaal 22*, waar ook afbeeldingen van kerkhoven en grafstenen hangen, naar *Zaal 21*, waar wij een model en 2 plannen van de *Stedelijke begravingsplaats te Minden* (40) nader bekijken. De graven worden hier stelselmatig in rijen geplaatst; echter worden de rijen gescheiden door een heg, zoodat de gedenksteenken een goed fond hebben. Toch is deze aanleg wat gekust; aantrekkelijker is de aanleg in de *Sennefriedhof van Bielefeld* (41), waar de grafstenen groepsgewijze bij elkaar liggen, rondom omsloten door een heg, wat een intieme oplossing geeft. Deze aanleg is natuurlijker; ja, men gnat zels zoo ver, de aangrenzende heide weinig te veranderen, en de graven daar niet al te regelmatig te plaatsen. Te midden van de heide- en andere bloemen maakt dit een natuurlijk en gevoelig effect.

Aardig is verder het resultaat van een prijsvraag voor eenvoudige gedenkplaten te zien (42); hierbij zijn verdienstelijke inzendingen, en uit alles blijkt, hoe zeer Duitsland ook in een onderdeel als kerkhofbehandeling Nederland ver vooruit is.

Wij komen nu aan de afdeeling *Grünanlagen in Zaal 18*, en merken in het voorbij gaan op: het *Stadtbaudplan van Crefeld* (43) met grote, effen grasvlakten, voorzien van enkele boomgroepen. *Düsseldorf* heeft een grote inzending van zijn verschillende parken; wij vestigen de aandacht op het model van de *Hausplatz* (44), waarbij door groeipeering van bomen een flink midden speelterrein in zand voor kinderen, en in de 4 hoeken 4 kleinere verkregen zijn.

De tijd, dat men het aanbrengen van bomen en bloemen

alleen noodig achtte voor enkele hoofdpunten van de stad, is reeds voorbij. Men ziet nu in, dat parken, tuinen en grasvelden tot het organisme van de stad behoren, dat zij de longen van de stad zijn en onontbeerlijk voor spelen, sport, licht en luchtbaden, enz., terwijl zij daarenboven buitengewoon kunnen medewerken om het vriendelijk, rustig en voornaam karakter eener stad te verhogen.

In het kabinet naast het middenkabinet van *Zaal 29* bevinden zich belangwekkende voorbeelden van *Baulandumlegung*. Zie hiertoe het plan van *Frankfurt a. M.* voor de omlegging in Niederrad (46). Het aan te leggen gebied omvat 20.41 H.A. met 140 grondstukken. De zeer lange en smalle strookken worden door de geprojecteerde nieuwe straten herhandelbaar doorsneden. Hierdoor ontstaat meermalen ongelukkige bouwblokken, verbrokeld, en daardoor voor den bezitter van weinig waarde. Om hiervoor een beteren toestand te verkrijgen is het terrein in bepaalde en gesloten bouwblokken verdeeld, die goed te bouwen zijn en welke respectievelijk voor de vorige geruwd worden. Hierdoor zijn eigenaars en stad beide gebaat. Meestal is dit vrijwillig gegaan door de betreffende partijen; echter is het gewenscht, dat de wet ingrijpt, wanneer een onwillige grondbezitter de omlegging tegenhoudt. In Frankfort is dat geschiedt, doch te Düsseldorf was dit niet mogelijk.

Wij gaan nu weer terug, en door *Zaal 26* en *Zaal 28*, waar wij voorbeelden vinden van *Bebauung voor den kleinvoningbouw door de Groot-industrie*.

In ditzelfde zaaltje bevinden zich tegen den achterwand voorbeelden van den invloed der *Bauberatungsstelle der stad Trier* (51). Gaan wij terug en door het gangetje naar *Zaal 28*, dan vinden wij daar nog verschillende interessante voorbeelden van kleinvoningbouw voor arbeiders en beambten door de Groot-industrie. Zoo een model van de *Huizen der Gewerbschaft „Carl Alexander“ in Boesweiler bij Aken*, architect Grosswendt (52), met verdienstelijke groeipeering van dubbel- en rijenhuisen; de architectuur heeft een goed, eenvoudig karakter. Iedere familie bewoont een huisje met een keuken, 2 kamers en 2 kelderuimten. Hierbij behoort een stal en een stuk grond, ± 380 M² groot. Alle huizen zijn geheel onderkelderd. De bouwkosten per huis bedragen p.m. 4400 Mark (zonder de grondkosten).

Verder wijzen wij op inzendingen van *Krupp uit Essen* (53-54); met modellen van de *Kolonie Zech-Gottfried Wilhelm*, en van de *Beamten en Arbeiderskolonie Zech Friedrich-Ernstine*. De Haupener Bergbau A.G.

Dortmund vertoont de nieuwe *Baumbten und Arbeiterkolonie der Zeche Victoria-Lünen* (55). In de breedere verkeersstraten, 10—12 M., monden de smalle woonstraten, 5 M., uit. Het type der huizen is voornamelijk dubbel-woonhuis. Midden in den aanleg bevindt zich de markt, met Casino, visch- en vleeschafslag, bakkerij, enz. De kolonie heeft 400 arbeiders- en baumbtenwoningen. Wij komen nu aan de interessante afdeeling der *Bauberatung*, die zich voornamelijk daarnaast in Zaal 32 bevindt. Hier wordt een zeer goed overzicht gegeven van het mit dezer instelling; en niet alleen in tekening doch ook in model kan men zien, hoe in de verschillende steden de Bauberatungsstelle van de ingediende, minderwaardige plannen, smaakvolle ontwerpen gemaakt heeft.

Waar dit onderwerp vermoedelijk spoedig in Nederland aan de orde gesteld zal worden, is deze afdeeling voor ons van bijzonder belang.

In Duitsland bestaan ook instituten, die te vergelijken zijn met onze „Schoonheidscommissie“. Enkele plannen gaan daarbij echter verder als bij ons. Zoo heeft Dusseldorf een „Façade-Kommission“, die veel macht heeft, en niet alleen over gebouwen op Gemeenteterrein, maar ook over die op particulier terrein, dus over alle te stichten bouwwerken te oordeelen heeft over de gevallen. Van bevoegde zijde werd ons medegedeeld, dat de betrekkelijk goede architectuur die algemeen de nieuwere bouwwerken in Dusseldorf vertoont, hieraan voor een belangrijkdeel te dancken is. Blijkt een architect onbekwaam, dan wordt zijn project niet goedgekeurd.

Een voorbeeld, dat ook in Nederland ernstige overweging verdient.

Denzelfden weg teruggaande, gaan wij naar Zaal 34, waar de afdeeling *Verkehrs-Aufzüge* begint. Zoowel het verkeer te land als op het water met Schwebebahnen, trammen, havenaansluitingen, kanalen enz. wordt hier in teekeningen en modellen vertoond. Het modernste, het luchtschip *Zeppelin* is in model aanwezig (63).

In het hoekcafé is een kaart van het *Rhein-Weserkanaal* (64), toonende de hoogteprofielen, waaruit het belangrijk verschil in niveau van het kanaal op de verschillende plaatsen goed is te zien. Eigenaardig is het onderscheid tussen den modernen pneumatische elevator (65) en de historische kraan te Andernach in Zaal 17, in 1554 gebouwd (66) in een merkwaardige architectuur. Het is een uitstekend stadhuis van de ingenieurskunst uit die dagen, goed reconstrueerd is hij tot 1910 in gebruik geweest.

Ten slotte zij nog medegedeeld, dat in Zaal 38 (zie rechter benedenhoek van het kaartje) het bureau van het Verkehrsverein is gevestigd, waar kosteloos alle mogelijke inlichtingen omtrent het verblijf te Düsseldorf gegeven worden.

Is er nog tijd over, dan verdient het aanbeveling door de halfronde Zaal 1b te gaan, langs modellen van kranen en transporthoogbanen, en recht door te steken ten einde een blik te werpen op *Gruppe 2, Gesundheitspflege*. Deze doorlopende kommen wij op den open hol, waar 2 fonteinen lustig springen.

Wij zijn dan in *Gruppe V, Industrie* en raden de excursisten aan, naar *Halle IV* te gaan, waar o.a. twee interessante inzendingen van Ballauf en Wolfferts te zien zijn, bestaande uit rijk en smaakvolgerichte badkamers en andere sanitaire inrichtingen.

Een enkel woord nog over het *Lichtbildtheater*, waarin op pakkende wijze de verschillende gemeentelijke instellingen en bedrijven worden vertoond. Zoo de electrische tram, met verkeerd- en goed instappen, het monteeren der motorwagens, de brandweer, ziekenverpleging, enz. Verder een toepasselijk blijvend drama, het gebruik

van verkeerde melk door een zuigeling en het herstel in de stedelijke zuigelingenkliniek, enz. De architecten zullen zich denkbaar niet te veel laten afleiden door brandweerwagens, spuitende en natberende brandweermannen, de microscopen van het Tuberculose museum; zij doen verstandig als zij, na groep 1 gezien te hebben, *Gruppe IV, Hochbauten* (Raadhuisen, Regeeringsgebouwen, Scholen Musea, Theaters, enz.) gaan bezoeken, welke zich bevindt aan de andere zijde van de hoofdvistibule.

DE DRUCKER-UITBOUW.

In de dagbladen hebben in de laatste weken velen hun mening doen kennen, waarbij de artikelen van de heeren J. Six, Jan Veth en Mr. S. Muller Fz. het meest onze aandacht trokken.

De beide laatsten betoogen met meer en meer klem de noodzakelijkheid van een schifting in het Rijksmuseum, waardoor dan zeer voldoende ruimte voor de Drucker-collecties beschikbaar zal komen. Zeer terecht wijst de heer Veth in een zinner stukken erop, dat er een duidelijke tegenspraak is tusschen de betrekkelijk weinige ruimte, die door de Drucker-uitbouwen geboden wordt en de geuiteenvrees, dat voor het herbergen der Drucker-collecties nogenoeg een geheele vleugel van het Rijksmuseum benodigd zou zijn. De onjuistheid van dit beweren krijgt door deze snedige opmerking van den heer Veth een sterken schijn van opzettelijkheid.

De heer Six doet zich daarentegen kennen als een aanbidder-door-dik-en-dun van steeds nieuwe uitbouwen. In het geval van Dr. Cuypers, waartoe hij daarbij vervallen is, laat zich een der eigenschappen van vleieren, namelijk gevaar voor in 't oog loopende... onjuistheid, niet miskenen.

Men oordeelt door herlezing van wat de heer Six schrijft in het Handelsblad:

„Toen Cuypers de grootsche massa van het Rijksmuseum schiep en de zeldzaam rijke bekroning door de onvolprezen torens, had hij nog geen oog voor de gevoeligheid der Hollandsche schilderkunst. Hij heeft dit eerst later gekregen.

De achtergevel van het gebouw was stiltwijdig bestemd om door aanbouw verlevendigd te worden. (Red.) Reeds dadelijk stond in het zuidoosten de directeurswoning, weldra door de oejenschool met de kap van Warmenhoven gevolgd. De noord-westelijke uitbouw der bibliotheek vond zijn voortzetting in de grillige fragmenten-gebouwen waarbij de ruimten die tusschen de wanden ontstonden reeds beter volleden door licht en door inrichting voor Hollandsche kunst. De hoge triomfboog die de Nachtwachtzaal draagt, gaf daarna een waardigen toegang, alleen minder geslaagd in de bekronende poppen, aan het gebouw, daar waar de stadsontwikkeling geen achterdeur meer toeliet en de zaal zelve roeft het uit hoe overeenstemming tusschen kunstwerk en omgeving is gezocht en gevonden (Red.).

Daarna was nog de Druckeruitbouw een welkomme

(Red.) gelegenheid voor den grijzen kunstenaar om te tonen hoe uitnemend hij nu de Hollandsche kunst in de omgeving wist te vatten, die haar recht doet weervaren, zijn plan te voltooien, af te ronden en het hoofdgebouw, het beeld van hemzelf, te doen verrijzen als een kathedraal uit de lagere huisjes van de stadsmarkt. Maar de gelden waren beperkt en die bouw met zijn bescheiden uiterlijk en edele verhoudingen eindigde op een blinden muur. De bouwmeester, die niet dacht nog een verderen bouw te beleven, plaatste in zijn versche ontstelling (Red.) zuilen en zuilenfragmenten in het ver-

lengde van de as als een blijvende waarschuwing. (Red.) Mijn ergernis over het gepleegde vandalisme is niet minder, maar ik woon dichter bij dan de heer Cuypers. Niet onder 't Rijksmuseum te kunnen doorgaan zonder de bitterheid van die herinnering lijkt mij te veel. Er moeten zelfs mensen zijn op wie dit herhaalde gezicht afstompend werkt. „Sloop maar raak, de oudheid liefhebbers zijn toch met de brokken nog in hun nopjes.“

Zij, die aan den raad der gemeente een adres gezonden hebben om Cuypers tegen zijn eigen plannen te verdedigen, hebben den raad wel op zeer plompe wijze zand in de ogen gestrooid. Zij geven een afbeelding van den toegang tot den doorrit en delken die ten dele toe met een wit papier, alsof er daar voortdurend een reusachtige bouwschutting zou komen te staan! Zij verzuimden te wijzen op wat men ziet als men onder het Museum door naar de nieuwe stad gaat: de rampzalige resten der mooie kapel, de rommel er achter van allerlei bouwdeelen, de blinde muur der Druckerverzameling die om aanbouw schreeuw (of om sloping? Red.) En nog hebben wij den schepper van dit geheel, die zijn plannen gereed heeft, en bereid is ze uit te voeren, om zijn werk te voltooien. (Red.)

Het is waar, hij heeft zich door het rumoer om zich heen, van hen die het beter meenden te weten dan hij zelf, van de wijs laten brengen en zegt nu ook liever een nieuw museum te willen bouwen. Dat komt onvermijdelijk later, hoe men ook schikken mag en schaffen. Maar laat toch de raad van Amsterdam niet verhinderen dat Cuypers zelf nog de laatste hand legge aan zijn werk, dat er zeker niet bij verliezen zal, wat alle betweters ook beweren“.

Tot zoover het artikel van den heer Six. Is het niet treffend te vernemen, dat Dr. Cuypers blijkbaar eraan snakt, het Rijksmuseum verder in te bouwen? dat Dr. C. van de wijs gebracht is door betweters, als hij verklaart „er vierkant tegen“ te zijn, dat hij de bestaande uitbouwen met hun „edele verhoudingen“, hem voorgescreven door de eischen van een commissie van schilddeskundigen, moet vergroten op hoog bevel? Dat zelfs Dr. Cuypers het als de voltooiing van zijn werk heeft te beschouwen?

Het komt ons voor dat de heer Six van de wijs gebracht is bij zijn verlangen om door het vleien van Dr. Cuypers zekere verlegheden met het geval te verbergen.

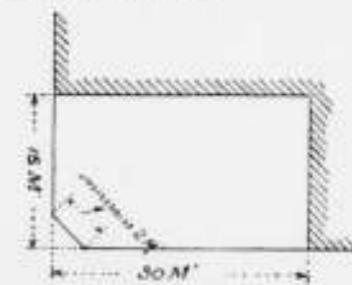
Dit blijkt ook wel door de opmerking van het adres van ons. Bestuur gericht, als zou het „den raad wel op zeer plompe wijze zand in de ogen hebben gestrooid.“ Want dit is ten eenenmale onwaar. De ons adres begeleide afbeelding van den vleugel van het museum, die grootendeels aan het gezicht zal ontrokken worden, is voorzien van een strookje papier, dat nauwkeurig op de foto bedekt, wat door den nieuw uitbouw onzichtbaar zal worden van de plaats af, waar de foto genomen is.

Deze plaats is evenmin opzettelijk zoö gekozen, dat een verkeerde indruk gewekt wordt. Om dit te bewijzen is zij op de begeleide plattegrond duidelijk aangegeven. Wij wijzen de beschuldiging van misleiding dan ook ten stelligste af, en vertrouwen, dat er onder de raadsleden wel niemand zal gevonden worden, die het strookje papier voor de afbeelding van een „reusachtige bouwschutting“ aangezien heeft.

Wij verheugen ons over de afschrik, die onze afbeelding zelfs bij den heer Six blijkt gewekt te hebben. Moge deze ook bij onzen raad zoo sterk zijn, dat hij afzie van medewerking aan de zoo laakkbare poging, het Rijksmuseum opnieuw blijvend te schenden.

PRIJSVRAGEN DOOR DE VEREENIGING BOUWKUNSTEEN VRIENDSCHAP TE ROTTERDAM, UITGESCHREVEN IN 1912-
3ste Prijsstraag. Ontwerp voor een Bioscopetheater.

Gevraagd wordt het ontwerp voor een gebouw ingericht voor bioscoop voorstellingen met daarboven gelegen feestzaal. Het bouwterrein, als op de situatie aangegeven, is gelegen op den hoek van twee hoofdstraten en heeft een afgeschuine hoek, van tenminste 2 M¹; het mag alleen op den begane grond en entresol geheel worden bebouwd, doch op de verdiepingen voor hoogstens ¹₁ van het beschikbare terrein.

Het gebouw moet bevatten:

1. Kelder. Onder een gedeelte van het gebouw, met ruimten voor de centrale verwarming en kolenbergplaats, een ruimte voor een elektromotor en meter, ruime bergplaatsen voor gereedschappen en voor het bewaren van films enz., benevens een diensttrap naar den begane grond.

2. Begane grond. Ruime open vestibule met portiersloge en minstens twee tochtvrije toegangen naar de bioscopenzaal, groot ± 300 M² met ± 500 zitplaatsen, in te delen in twee rangen en enige loges. Deze zaal, met gemakkelijk te bereiken nooddeuren, direct uitkomende aan den straten.

De vloer moet 5 cm per Meter naar beneden aflopen. De afmetingen der zitplaatsen moeten minstens 0.50 × 0.80 M. en de gangpaden minstens 1.10 M. breed zijn. Grenzend aan deze zaal ruime toiletkamers met W.C.s aan te brengen voor dames en heren in verband met een dienstgang van waaruit ook de kelder bereikbaar moet zijn. Verder een cassa met minstens twee loketten en gelegenheid gevend zaal en vestibule te overzien. Een ene vestibule met tochtportaal en hoofdtrap, toegang gevende naar entresol en te verdieping.

3. Entresol. Ruimte voor het orkest, gedeeltelijk uitgebouwd in de zaal, groot ± 25 M². In de as der zaal een cabine, groot ± 32 M², voor het toestel, met bergplaatsen voor films. In deze cabine een luchtkanaal, groot inwendig 0.22 M², reikende tot 1 M. boven het dak.

4. Eerste verdieping. Ruime vestibule met garderobe, in verband met het genoemde trappenhuis en direct van uit de vestibule te bereiken een bar, groot ± 80 M², met buffet, speelkamer, office en lift naar de keuken van den concierge. Boven de bioscopenzaal een feestzaal met tooneel en twee kleedkamers. In deze zaal langs de wanden een aantal kleine boxes met ruimte voor twee of vier personen. De wanden dezer boxes behoeven niet tot het plafond door te lopen. Tusschen de bar en danszaal een portaal, waarop de toiletten met W.C.s voor dames en heren uitkomen. Verder een trap naar de tweede verdieping, bergplaats voor requisietenkasten, enz.

5. Tweede verdieping. Woning voor den concierge, bestaande uit twee kamers en keuken met zolder en dienstdodenkamer.

De begane grond mag hoogstens 1 M. boven het trottoir gelegen zijn; de verdiepingen zijn vrijgelaten, doch zullen voor de zalen een hoogte van 6 M. niet mogen overschrijden.

Gevraagd worden te tekenen: de vijf platte gronden en een doorsnede op een schaal van 1 à 100; de twee gevels op een schaal van 1 à 50 en een perspectief, overgebracht van deze gevelteekeningen.

Uitgeloofd worden:

Een eerste prijs: Zilveren Medaille met Getuigschrift der Vereeniging benevens f. 70.—

Een tweede prijs: Bronzen Medaille met Getuigschrift der Vereeniging benevens f. 30.—

Een derde prijs: Getuigschrift der Vereeniging.

3de Prijsvraag. Ontwerp van een wachthuisje voor de tram.

Gevraagd wordt het ontwerp van een Wachthuisje voor de Tram, groot in grondvlak ongeveer 7,5 M², met toegang breed ± 1,50 M., afsluitbaar door rolui of schuifdeur en voorzien van rustbank(en) en bergruimte voor gereedschappen enz., zoals een vijzel, verbandtrommel enz., welke eventueel onder de bank(en) kan geplaatst worden.

Het huisje wordt gedacht aan alle zijden vrij te staan op een steenen voet met opbouw van hout of metaal, naar keuze van den ontwerper; ook de wijze van afdekking is vrij.

Verlangd worden: de opstanden, platte grond, lengten en breedte doorsneden op een schaal van 1 à 10.

Uitgeloofd worden:

Een eerste prijs: Zilveren Medaille met Getuigschrift der Vereeniging benevens f. 35.—

Een tweede prijs: Bronzen Medaille met Getuigschrift der Vereeniging benevens f. 15.—

Een derde prijs: Getuigschrift der Vereeniging.

3de Prijsvraag. Een Penteekening. Men vraagt een Penteekening van een naar de natuur getekend brok bestaand Bouwweldhouwwerk of Plastiek. De keuze van het onderwerp, doch evenzeer de wijze, waarop het getekend is, zullen bij de beoordeling in aummerking genomen worden.

De teekening moet een grootte hebben van 18 - 24 cm, binnen den rand.

Uitgeloofd worden:

Een eerste prijs: Bronzen Medaille met Getuigschrift der Vereeniging benevens f. 15.—

Een tweede prijs: Getuigschrift der Vereeniging met f. 10.—

Algemeene bepalingen. De behandeling der teekeningen is vrij, doch moet duidelijk en nauwkeurig zijn. Zij mogen op karton opgezet, doch niet in houten lijsten gespannen zijn en, van de te prijsvraag geen grotere afmeting hebben dan 75 - 110 cm.

Alle stukken ter beantwoording der prijsvragen worden vóór of op 1 December 1912 vrachtvrij ingewacht aan het adres van den 1sten Secretaris, Nieuwehaven N.Z. 115. Zij mogen niet in kisten of op andere wijze in hout verpakt worden.

Ontwerpen na dien datum ingezonden, blijven buiten beoordeeling, tenzij aan het Bestuur afdoen kan aangegetoond worden, dat dit buiten de schuld van den inzender mocht zijn geschied.

De teekeningen moeten met een motto gemerkt zijn en verder vergezeld gaan van een gesloten brief, waarin naam, kwaliteit en woonplaats van den Ontwerper en van een tweede dito, waarin een correspondentieadres vermeld is. Op beide brieven en couverts moet het motto der teekening voorkomen.

De ontwerper van eenig antwoord mag zich als zoodanig niet bekend maken voor de uitspraak der Jury.

De Jury voor deze prijsvragen bestaat uit de Heeren:

H. A. J. BAANDERS, Architect, te Amsterdam.

J. J. GORT, — *bij de Gemeente-werken te 's-Gravenhage.*

D. B. LOGEMANN, — *te Rotterdam.*

ADR. OTTEN,

W. F. C. SCHAAP, C.B.I. *Directeur van Gemeente-werken te Arnhem.*

J. HERMAN DE ROOS, Architect te Rotterdam.

(Plaatsvervangend).

Wanneer geen antwoord ter volle bekroning kan worden voorgedragen, heeft de Jury het recht om het Bestuur van "Bouwkunst en Vriendschap" voor te stellen de uitgekoofde prijzen op andere dan bovenstaande wijze te verdeelen.

De Vereeniging behoudt zich het recht voor, gedurende 3 maanden na de publicatie van het Jury-rapport, alle of een gedeelte der antwoorden tot expositie af te staan aan andere Vereenigingen in ons land; gedurende dien tijd mag geen den ontwerpen gereproduceerd worden zonder toestemming van "Bouwkunst en Vriendschap".

De Vereeniging heeft echter het recht de bekroonde antwoorden ter reproducție aan te bieden aan de redactie van eenig plantwerk, zonder dat zij gehouden zal zijn den bekroonde eenig honorarium daarvoor te betalen. De ontwerpen zullen na dien tijd aan de correspondentieadressen worden teruggezonden.

De uitspraak der Jury zal door het Bestuur door middel van de N. R. C. en de bouwkundige bladen bekend gemaakt en de antwoorden publiek tentoongesteld worden, nadat het Jury-rapport zal zijn gepubliceerd in de bouwkundige bladen.

De uitreiking der bekroningen zal geschieden in de Algemeene Vergadering der Vereeniging, die in Januari 1913 zal worden gehouden.

De deelname aan de beantwoording der prijsvragen is voor ieder opengesteld. *Namens het Bestuur,*

ADR. OTTEN, Voorzitter,

J. HERMAN DE ROOS, Secretaris.

Rotterdam, Augustus 1912.

WEEKBLADEN EN TIJDSCHRIFTEN.

HOUKUNDIG WEEKBLAD, 37. — Excusee naar Düsseldorf, met uitvoerige inlichtingen, plattesgronden van de tentoonstellingen/bouwen, afbeeldingen van het Warenhaus Tietz en andere belangwekkende bouwwerken te Düsseldorf.

DE BOUWWERELD, 37. — Watertorens, door J. H. W. Leliman, met enige afbeeldingen. — Herinneringen aan het Heemskutonges, door A. W. Weissman.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Nederl. Landhouvereening: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, II. Ontwerpen van Boerderijen, programma's in No. 10, levering 1 Januari 1913. (Zie vragen en antwoorden in No. 32.)

II. Prijsvraag voor een Aanplakbiljet voor de E. N. T. O. S. te Amsterdam. Programma in No. 33.

III. Prijsvraag Ontwerp van den Omslag voor den Gemotschapskalender 1913. Programma in No. 36.

IV. Prijsvraag door de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam, in 1912: 1°. Ontwerp voor een Bioscoop-theater; 2°. Ontwerp voor een Wachthuisje voor de tram; 3°. Een penteekening. Programma in No. 38.

MEDEDEELING VAN DE REDACTIE.

Wegen plaatgebrek moeten verschillende stukken tot het volgend nummer blijven liggen.

INHOUD: Verslag van de 131ste Ledenvergadering. — Het onderhoud van het Paleis op den Dam. — Stads-ausstellung te Düsseldorf. — "De Drucker-mitbau". — Prijsvragen door de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam, uitgeschreven in 1912. — Weekbladen en Tijdschriften. — Prijsvragen.

ARCHITECTURA

ORGaan VAN HET GENootSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMoesstraat 174/6, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN

BETREFFENDE HET GENootSCHAP.

I. Als gewoon lid wordt voorgesteld de heer A. de Maaker, architect te Haarlem, door de heeren Jos. de Jonge en G. Repko.

II. De reeds op onze ledenvergadering besproken excursie naar de nieuwe Zuidergasfabriek aan den Omval, te Amsterdam, zal — dank zij de welwillende toestemming van de Directie der gemeentegasfabrieken — worden gehouden op Zaterdag 5 October a.s. des morgens ten 10 ure.

Deelnemers worden dus verzocht op dat uur bij de stoompont aan de Utrechtsche zijde tegenover de Zuidergasfabriek samen te komen. JAN DE MEIJER, *te Secr.*

KRONIEK.

I. HET ONDERHOU D VAN HET PALEIS OP DEN DAM.

Het stukje onder bovenstaanden titel van den heer B. in het vorig nummer van "Architectura" heeft beweging gebracht in belangstellende gemoederen. Het doet goed te constateeren dat inderdaad deze belangstelling voor Amsterdam's oude Raadhuis levendig is.

In de "N. Rott. Gourant" schreef een zekere heer X. het volgende:

"Zelden heb ik meer spanning naar uw avondblad uitgevoerd dan vandaag. Zou het? Zou het niet?... 't Heit niet mogen zij! Laat ik koff tekenen.

Ik heb niet teleurstelling gezien, dat niemand het noodig heeft gevonden verslechte aandacht te schenken aan het, door uw blad als "Architectura" overgenomen bericht omtrent den toestand van het Paleis te Amsterdam.

Ik kan natuurlijk niet nagaan in hoeverre die mededeeling juist was voor de waarheid daarvan pleiten natuurlijk de naam van uw blad zowel als die van het weekblad, ... maar ik zou toch willen vragen, indien ook maar de helft waar nu zijn; wanneer inderdaad zo moet worden erkend, dat dit prachtige bouwwerk, publick eigendom, op zo onvoldoende wijze wordt verzorgd, moet daar dan maar in worden hersteld, en kunnen wij dan volstaan met een bericht in de krant af en toe, hoever de verwachting gevorderd is?

Hij moet. U zeggen, dat ik Zondagmorgen eerlijk ontrouwde.

En dat moet ik natuurlijk vragen; wie is de paleisdirectie die zo "welwillend vergunning" gaf en in hoeverre is die verantwoordelijk, verantwoordelijk voor de lekkern, voor het "nieuwe zink"..., voor de moties die in 1908 zo talrijk waren. "Architectura" heeft in 1912 niet nagegaan of het aantal vermeerde was?, verantwoordelijk voor de afgewallen hand en voor de geplaatste grondhouten zandstenen coaten van den "Rijksmuseum" mit arbeiderswoning voorzag? De plaat van onderhoud herstelt bij den Staat der Nederlanden, de paleisdirectie niet aansprakelijk? — de verantwoordelijkheid moet te plaatsen zijn, al is verzuim hier zwaar te straffen en waarschijnlijk nooit goed te maken helst.

Er zouden in verband hiermede gemakkelijk enige "geestige" opmerkingen te plaatsen zijn omtrent het verspillen van subsidie aan

ongewenste scholen, en het onthouden van het snoede, van oude, onschamele kunstgewrichten, maar laat ik alle hotelkheid vermijden. Ik wil alleen vragen, nu niemand anders het doet:

1. Hoe is de toestand?

2. Is daartoe een onderzoek noodig?

3. Van wie moet dat uitgaan?

4. Is er schade?

5. Kan de schade hersteld worden?

6. Wat moet daartoe gedaan worden?

7. Wie heeft verzuim gepleegd, of hoe kan dat in 't vervolg te oefenen worden of — in 't kort samengevat — moeten wij berusten?" Natuurlijk niet berusten!

Gelukkig rekenen w. ons te constateeren dat niet alleen wij niet wenschen te berusten. Er gaan van andere zijden stemmen op. Zie slechts onderstaand citaat uit het verslag der op 11. Woensdag gehouden vergadering van den Gemeenteraad van Amsterdam.

De heer Lambrecht van Rithem vroeg, of B. en W. bereid zijn inlichtingen te geven omtrent den stand van de Paleis-Raadhuiskwestie. Hoe staat het daarmee?

Spreker: acht zich verplicht, die vraag te doen, nu alweer nieuwe uitgaven worden gegeven voor het tegenwoordigen stadhuis. (Dit betreft een voorstel van B. en W. met betrekking tot een verbouwing van het Prinsenhof.)

De burgemeester antwoordde, dat het praatadvies van B. en W. in voorbereiding is. Zij wachten op het juridisch advies van den stadsadviseur omtrent de door de regering geopperde stelling, dat het Paleis op den Dam rijks eigendom is. Dat juridisch advies is nog niet ingekomen.

De heer Posthumus Meyjes vestigde er de aandacht op dat, blijken de stukken steen, die nu en dan van den gevel van het Paleis vallen, dit gebouw niet goed wordt onderhouden.

Wethouder Delprat verzekerde, dat Bouw- en Woningtoezicht zich op de moede van den toestand stellen. Tevens deelde hij mede — dit bij wijze van nieuwte — dat het mogenaamde marmeren beeldhouwwerk in het driehoekig fronton verwaardigd is... niet standstaan.

Uit een en ander blijkt wel, wat wij in den aanhef dezer met vreugde constateerden: de aanwezigheid van onverflauwde belangstelling.

Laat ons hopen dat onder de bescherming dezer belangstelling het oude Raadhuis van Amsterdam veilig zij. Dit betekent niemand mede waakzaam te zijn. R.

II. DE DRUCKER-UTTOUW.

De agenda der jongste Randsvergadering bevatte o.m.:

Voorzetting van de behandeling van het voorstel van B. en W., in de vergrooting van den aanbouw van het Rijksmuseum, waarin de schenkings-Drucker is ondergebracht, met het voorstel van den heer Posthumus Meyjes om geen toestemming te verlenen tot het vergroten van den aanbouw van het Rijksmuseum, waarin de schenkings-Drucker is ondergebracht, doch terrein voor een nieuw museum voor heldenschaatsen en schaatskunst beschikbaar te stellen; de motie van de heer Kl. de Vries, Bossevain en De Jongh, en de motie van den heer Wilhaut, beide houdende een uitvoering aan B. en W., om

* Deze mening bleek later op een misverstand te berusten.

met de regering en den heer en mevrouw Drucker in overleg te treffen inzicht een andere oplossing.

Overbodig is 't te zeggen dat met gespannen belangstelling naar den uitslag dier voortgezette behandeling werd uitgezien. Het onderwerp is echter niet aan de orde gekomen en blijft rusten tot een vergadering acht of veertien dagen later.

Wat is intusschen gebeurd, in het openbaar namelijk, dus voor zoover men met dit gebeuren bekend wordt? Een veertigtal belangstellenden, meest kunstbeoefnaren, hebben instemming betuigd met het adres van ons Genootschap, waarin den Raad ten stelligste en op deugdelijke gronden ontraden wordt mede te werken tot de totstandkoming van de voorgenomen vergroting van den Uitbouw.

Een kleine twintig aanzienlijke Amsterdammers, onder wie boekverkopers en midden-van-aanstaan die van kant houden, hebben zich met een adres tot den Raad van Amsterdam gewend, mede ondertekend door de schilders Basier, Wijnen en Breitner, huisende. De ondergetekenden wenden zich tot Uren Raad met het verzoek verzoek den daar de Regering gewezenen uitbouw van 's Rijks-Museum toe te staan, zog meenen, datzelfs al mocht daardoor de bestaande toestand van het geheel iets minder worden, waarvan zij niet allen overtuigd zijn, het wel voerte te betrachten ware indien door 's Heer Berlage de praktische verantwoording van den heer en mevrouw Drucker voor Amsterdam verloren zou gaan.

Deze heeren wenschen dus dat Amsterdam's Stadsbestuur zal handelen als hij die zijn eerstgeboorte recht verkocht voor een schotel linzen?

Intusschen wordt van verschillende zijden met nadruk gepleit voor een zuivering van de Museumzalen om daar ruimte te maken, waardoor de uitbouw vergroting overbodig zou worden; intussen althans dat men bij een dergelijke regeling niet zou stuiten op den beslissen eisch van de schenkers der kunstschatlen, waarvoor bij sommigen vrees blijkt te bestaan.

Behalve de actie van Dr. Jan Veth, van verschillende zijden gesteund, traden een aantal gezaghebbenden op in de volgenden vorm:

Dr. P. J. H. Cuypers geeft als zijn oordeel,

dat aan den stellig reeds te ver toegestaneen aan- en uitbouw van ons groot monumentale moderne paleis althans geen verdere uitbreiding moet worden gegeven, sprekt voor mij vanzelf. De Raad neme daaren het voorstel van den heer Posthumus Meyjes aan; het daarin uitgedrukte denkbeeld is mij vooral sympathiek, omdat het de mogelijkheid openstelt van de stichting van een nationaal historisch museum, waarvoor het materiaal in overschouw reeds in het Rijksmuseum is te vinden.

Dr. P. J. H. Cuypers geeft als zijn oordeel,

dat de beste oplossing voor de plaatsing der verdere schenkungen van schilderijen door de familie Drucker zou te vinden zijn door het denkbeeld van Dr. Jan Veth te volgen; namelijk zuivering van het Rijks-Museum. Doch een tweede veel betere oplossing zou zijn: het bouwen van een Museum-Drucker op de plaats daartoe door de Gemeente aan het Rijks te staan. Daar vindt men dan volkommen in overeenstemming met de bestaande reken voldoende ruimte verkrijgen voor de meest uitgebreide schenking.

De heer Jos. Th. J. Cuypers:

Werd deze behouding door den Raad goedgekeurd, dan zal men op dien weg voortgaande, bij de natuurlijke verdere vraag om ruimte over een jaar of vijf ook voor het zuidelijke travek dienen te beschouwen! Aldus zal daar dan een "paviljoen" van de Drucker-galerij even goed moeten worden toegestaan.

Zo goed als Amsterdam vroeger verklaard heeft de behouding van den Museumszaal aan den hoek van Jan Luykenstraat en Hobbeistraat niet toe te laten, moet thans den hof tussen bibliotheek en doortrak vrij gehouden worden.

De heer Jon. Ingenohl:

Naar mijn overtuiging zal de Drucker-uitbouw, wanneer hij daar eindelijk staat, nog meer tegenvallen dan de tegenstanders verwachten. Niet alleen om de leermeting van het mitraal op den interessanten Museum-gevel, maar ook om den uitbouw zelve, die, als verlenging van het bestaande Drucker-gebouw, bij zijn betrekkelijk geringe hoogte uit den aard der zaak te gerekt zal doen. Dat Dr. Cuypers het werk zelf zal uitvoeren, is maar een halve getruststelling, waarbij ontrukkelijkheit verklaard, die niet dan niet tegenin te kunnen aanvaarden, en waar wij gedenken hebben wat er van den Rembrandt-uitbouw is terecht gekomen, die hier indertijd eveneens wel zal zijn aangebrongen. De nodig in ons vak is een zeer weinig man, die gaarne iederen van dienst is en men kan het zich voorstellen, dat hij, niet tegenover de familie Drucker, noch tegenover de Regering, zijn eigen schepping zo lang heeft willen schatten, om elken verdere aanbouw in den booy te verklaren.

De "Groene Amsterdammer" heeft aan een klein aantal mannen van erkend gezag in kunstzaken hun mening

gevraagd, welke loffelijke wijze van voorlichting geven leidde tot het volgende resultaat:

De heer K. P. C. de Bazel schreef:

Het schijnt mij in het algemeen ongeoorloofd en onlogisch toe, om ter wille van de bewegbare dingen, een fout te begaan ten opzichte van de onbewegbare en stabiele.

Dat, met den z.g. Drucker-uitbouw, aan het Rijksmuseum een zondige fout is gemaakt in geestelijken, soewel als in stoffelijken zin, wordt door negenmoed geen bevoegd beoordeelaar weersproken.

Uitbreiding van dien aanbouw vergroot en bestendigt dus die fout;

afgescheiden hiervan is die aanbouw op zich zelf een dissonant, niet

monumentaal in overeenstemming met het museum en ook zonder

picturale schoonheid, zoals het z.g. fragwürdig gebouw.

De schoonheid der schilderijen is van de bewegbare dingen gehouden; die crang is nu of ter wille van een bijzondere wijze van openhouden of toonen der schoonheid, het gesloten is de schoonheid van het gebouw en van het stadsbeeld te deprimeren en tenslotte te versleutigen.

Het antwoord kan niet anders zijn dat dat zalks ongeoorloofd is,

juist omdat de schoonheid der schilderijen daarvan eigen blijft en

er misschien een andere wijze gevonden kan worden om die op even

dieftrechte wijze te toetsen; terwijl, wanante men een fout maakt

aan stadsbeeld of gebouw, de schoonheid daarvan onherroepelijk

verloren is.

De heer H. P. Berlage geeft zijn mening aldus:

Het is wel niet meer twijfelachtig, dat sowel de aanbouw van de nachtwachtaals, als de bijbouw van de kunstzaal-Drucker, niet wel dit leeftijd gehad, dat het beter aan de monumentale architectuur en het Museum zou staan, wanneer deze beide niet waren gebouwd.

By den vergraving komt het mij dan ook ondenkbaar voor, dat de Raad de vergroting van de Druckerzaal zal goedgekeuren, maar niet

dat bij hem de ernstige wil er is, te trachten een oplossing te vinden die niet het meest rauwe kunstnietje strookt. Want wanneer die wil er is, is er ook een weg om sowel de Druckercollectie een plaats

en verhuis te geven, die voor zulk een kostbaar bezit worden

vereist, als om het Museum door verdere bijgebouwen tegen een

volledige scheuring te behouden.

Prof. Dr. H. Brugmans:

Dat aan den stellig reeds te ver toegestaneen aan- en uitbouw van ons groot monumentale moderne paleis althans geen verdere uitbreiding moet worden gegeven, sprekt voor mij vanzelf. De Raad neme daaren het voorstel van den heer Posthumus Meyjes aan; het daarin uitgedrukte denkbeeld is mij vooral sympathiek, omdat het de mogelijkheid openstelt van de stichting van een nationaal historisch museum, waarvoor het materiaal in overschouw reeds in het Rijksmuseum is te vinden.

Dr. P. J. H. Cuypers geeft als zijn oordeel,

dat de beste oplossing voor de plaatsing der verdere schenkungen van schilderijen door de familie Drucker zou te vinden zijn door het denkbeeld van Dr. Jan Veth te volgen; namelijk zuivering van het Rijks-Museum. Doch een tweede veel betere oplossing zou zijn: het bouwen van een Museum-Drucker op de plaats daartoe door de Gemeente aan het Rijks te staan. Daar vindt men dan volkommen in overeenstemming met de bestaande reken voldoende ruimte verkrijgen voor de meest uitgebreide schenking.

De heer Jos. Th. J. Cuypers:

Werd deze behouding door den Raad goedgekeurd, dan zal men op dien weg voortgaande, bij de natuurlijke verdere vraag om ruimte over een jaar of vijf ook voor het zuidelijke travek dienen te beschouwen!

Aldus zal daar dan een "paviljoen" van de Drucker-galerij even goed moeten worden toegestaan.

Voor zulk een afscheiding van het groot historische uit 's Rijks-Museum van kunstnietje, heeft zich ook de directeur van het Nederlandsche museum Dr. A. F. F. nuwe twee jaar geloden in een Gal-attikel uitgesproken.

Eveneens is al sinds jaren van verschillende kanten duidelijk gemaakt, hoe in de uitstalling als kunstverzamelingen beoefnde afdelingen van het Rijksmuseum, als zoodanig, een radicale zuivering gewenst is.

Onder den drang nu van de tegenwoordige omstandigheden, door welke ook de aandacht van wijder kring voor het gebouw aan ruimte en de stelsellosheid in het Rijksmuseumgebouw wakker is geworden,

zoogood als Amsterdam vroeger verklaard heeft de behouding van den Museumszaal aan den hoek van Jan Luykenstraat en Hobbeistraat niet toe te laten, moet thans den hof tussen bibliotheek en doortrak vrij gehouden worden.

De heer Jon. Ingenohl:

Naar mijn overtuiging zal de Drucker-uitbouw, wanneer hij daar eindelijk staat, nog meer tegenvallen dan de tegenstanders verwachten.

Niet alleen om de leermeting van het mitraal op den interessanten Museum-gevel, maar ook om den uitbouw zelve, die, als verlenging van het bestaande Drucker-gebouw, bij zijn betrekkelijk geringe hoogte uit den aard der zaak te gerekt zal doen.

Dat Dr. Cuypers het werk zelf zal uitvoeren, is maar een halve getruststelling, waarbij ontrukkelijkheit verklaard, die niet dan niet tegenin te kunnen aanvaarden, en waar wij gedenken hebben wat er van den Rembrandt-uitbouw is terecht gekomen, die hier indertijd eveneens wel zal zijn aangebrongen.

De heer Jon. Ingenohl:

Die heer Ingenohl, directeur van het Friesch museum; H. T. Colenbrander, directeur van het Instituut van 's Rijks geschiedkundige publicaties; Joseph Cuypers, J. A. Feith, directeur van het Groningsch Museum; C. Hofstede de Groot, oud-directeur van 's Rijks prentenkabinet; J. Huisman, hoogleraar in de geschiedenis te Groningen; Jan Kuijper, secretaris van 's Rijks monumenten-commissie; G. W. Kerkamp, hoogleraar in de geschiedenis te Utrecht; S. Müller Fr., directeur van het Utrechtsche museum; J. C. Overvoorde, directeur van het Leidse museum; C. G. Thooft, directeur van het Museum Fodor; Jan Veth, W. Vogelius, hoogleraar in de kunstgeschiedenis te Utrecht.

De "Groene Amsterdammer" heeft aan een klein aantal mannen van erkend gezag in kunstzaken hun mening

Ik hoop echter dat hij deze bescheidenheid zal laten zien, mij bemerkt dat zijne vakgenooten voor het kunstwerk in de bres springen en dat hij dus conduit zal weigeren dit onzige werk aan te vatten, waarmee de Raad onverhoopte de voordracht mocht goedgekeuren. Het nageslacht, dat eerst zijn kunstwerk in zijn volle beteekenis zal kunnen waarderen, zal hem daarvoor dankbaar zijn.

Een betere oplossing zal zeker kunnen worden gevonden, wanneer men slechts wil. Het schijnt mij toe, dat het voorstel Meyjes het meest afdoende is. Daarin is, naast de groote waardering der gemeente voor het rike geschenk, de appreciatie voor het moeite gebouw. Het meest belichaamt.

De heer Herman Robbers:

Met volkomen waardering voor den kunstenaar en de werkelijk voorstelijke ergernis van den heer en mevrouw Drucker, zou ik toch gaarne zien, dat de bouwmeester van het Rijksmuseum gehoor maakte van het recht, hem, tongevoige der nieuwe artiesten, binnendoor toekomend, om een nieuw en zinnig uitwendig te verhogen.

Ik twijfel niet, of er wel een andere manier gevonden kunnen worden om de schoonheid der schilderijen onder volkende bescherming te doen uitkomen.

De heer R. N. Roland Holst:

Neuen wij aan, er wordt voorsteld van een schilderij van Rembrandt of Israël een stuk af te knippen of er een stuk bij te schilderen, om 't makkelijk te maken voor een bepaald wandvlak, om er een Raadslid en of een Staatslid en of een Koningin er een toestemming gaaf.

Maar waarmee dan wel voor het verminderen van ons schoonste bouwkundig kunstwerk van de 19e eeuw? Is de kunsceptie die hieraan ten grondslag ligt soms geringer en minder het beveiligen waard? Zodoende stand van die zaak thans is, worden de leden van den Raad uitwendig voor de vernieling van een groot architectonisch kunstwerk te stemmen, en dat op grond van daaroor andere kunstwerken te zullen kriegen, die niemand haarter echter niet zag, en overwelker kunstwaarde van staatswege geen rapport van deskundigen niet is verschoven, waarop zij zich beroepen kunnen.

Onder deze omstandigheden blindweg voor den vernielenden uitbouw te stemmen, lijkt mij buitenwoon lichtvaardig en daarentegen een zeer gevarens precedent.

Antwoord 1. Neen.

Vraag 2. Moet men aan klasse A ook voldoen om aan klasse B deel te nemen? (Prisvraag voor Ontwerpen van boerderijen op heideontginnings).

Antwoord 2. Neen.

Vraag 3. Waar of voor welke provincie moet deze tekening dienen, wylke elke provincie wel wat verschilt in bouwmateriaal heeft. Het liefst heb ik volgens Noordbr. model.

Antwoord 3. Ieder type is goed, mits het aan de gestelde eischen voldoet.

Vraag 4. Moet voor de grote boerderij, klasse B, alles onder één dak gebouwd worden of mag voor berging van wagens en werktuigen een afzonderlijk gebouw, een zoogenaamde schuur, gebouwd worden? Naar myne mening zal een schuur afzonderlijk bij de woning met stal het doelmatigst zijn en was mijn voornemen aldus in te zenden. Is Uw voorschrift alles onder één dak, dan blijft mijn idee van zelf buiten beschouwing.

Antwoord 4. Alles onder één dak is niet noodzakelijk.

Vraag 5. Mag of moet soms de inzender eener tekening met beschrijving op de tentoonstelling te 's Gravenhage tegenwoordig zijn om desverlangd uitlegging te doen van zijn gemaakte plannen?

Antwoord 5. Het behoeft niet, maar het mag wel.

Vraag 6. Een groot verschil in bouwkosten is de ligging van het gebouw, d.w.z. wordt in het algemeen verondersteld, dat de gebouwen verrijzen op een half uur afstand of drie kwartier van een spoorwegstation of harden weg of mag de begroting gemaakt worden met gewoon grondwerk, doch zonder vervoerkosten der benodigde bouwmateriaal.

Antwoord 6. Er wordt geen begroting der kosten gevraagd, wel een opgave der benodigde bouwmateriaal.

Vraag 7. Mag de balklaag der woonhuizen gerekend worden op een hoogte boven peil of vloer van 2,50 M.

BOEKBESPREKING.

LEERBOEK DER NATUR- EN WERKTUWKUNDE DOOR V. D. WIJNERSSE.

Waar ik bij de besprekking van het "Leerboek der Vastheidsleer" van de hand des heeren v. d. Wijnersse aandrong op voorbeelden aan de praktijk ontleend, is bij het nu verschenen "Leerboek der Natuur- en Werktuuk-kunde" van denzelfden schrijver aan deze praktische voorbeelden een ruime plants verleend.

Genoemd leerboek behandelt de eigenschappen van vaste lichamen, vloeistoffen en gassen op zeer duidelijke en heldere wijze, terwijl al het behandelde door uitgewerkte vraagstukken en voorbeelden aan de praktijk ontleend, wordt verduidelijkt en toegelicht.

Voor het technisch onderwijs en zelfstudie lijkt mij deze wijze van behandeling de meest gewenste, daar eigen aanschouwing in het dagelijks leven het geleerde beter doet onthouden, en in de studie van deze vallen voor den techniker, dien het tenslotte toch om de toepassing te doen is, op deze wijze veel doeltreffender is. E. P. M.

PRIJSVRAGEN.

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE LANDHOUW-TENTOONSTELLING.

Met betrekking tot de prijsvragen voor Ontwerpen van boerderijen op heideontginnings en Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders met klein grondgebruik zijn bij den Secretaris der Keuring-commissie een aantal vragen ingekomen, waarop besloten werd onderstaande antwoorden te geven:

Vraag 1. Moet men aan klasse A ook voldoen om aan klasse B deel te nemen? (Prisvraag voor Ontwerpen van boerderijen op heideontginnings).

Antwoord 1. Neen.

Vraag 2. Moet men zich ook aangeven om deel te nemen aan de prijsvraagtekening?

zoals in deze gemeente (de vrager bedoelt de gemeente zijner inwoning) de bouwverordening slechts vordert en ook naar mijne mening voor arbeiderswoningen voldoende is of zou het bestuur ook voor arbeiderswoningen een hoogte prefereren van 2,65 en 2,80 M.

Vraag 7. Een zolderhoogte van 2,50 M. is voor arbeiderswoningen toelaatbaar, wanneer de bouwverordeningen in de gemeente, gelegen in de streek, waarvoor de ontwerpen bedoeld zijn geen groter hoogte eischen. Groter hoogte verdient echter uit een gezondheids-oogpunt de voorkeur.

Vraag 8. Voor grote hoederijen, klasse B, zou het mij voornehmen zijn een zolderhoogte te nemen van 2,80 M., tenzij Uw bestuur mij beslist opdraagt de zolderhoogte lager of hoger te stellen.

Antwoord 8. Deze zolderhoogte van 2,80 M. is toelaatbaar, wanneer de bouwverordeningen in de gemeenten, gelegen in de streek, waarvoor de ontwerpen bedoeld zijn, geen groter hoogte eischen.

BOEK AANKONDIGING.

Wij vestigen de aandacht op het nieuwe werk van Prof. Dr. H. Brugmans: „Van Raadhuis tot Paleis”, documenten betreffende den overgang van het Amsterdamse stadhuis tot Koninklijk paleis.

Als beginjaar voor de uit te geven documenten is genomen 1807, toen koning Lodewijk het voornemen te kennen gaf zijne residentie naar de Hoofdstad te verplaatsen; als eindjaar 1815, toen de tegenwoordige verhouding tot stand kwam. Enige stukken uit 1848 zullen eenne vormen. Het spreekt van zelf dat de uitgave een zuiver historisch karakter dringt; ook de inleiding, waarin Prof. Brugmans, aan de hand van deze en ook van andere niet gepubliceerde stukken, de geschiedenis van het gebouw van 1807 tot 1815 zal beschrijven, zal natuurlijk aan alle polemiek zijn gespeend.

Het voornemen bestaat den teksto te lichten met platte gronden der verschillende verdiepingen van het Paleis-Raadhuis, en zoo mogelijk niet of weinig bekende afbeeldingen van het gebouw of zijn onderdelen.

Het boek, dat met inleiding en register ongeveer 18 tot 19 vel drukt, dus omstreeks 300 bladzijden zal beslaan, zal in den handel minstens 2,50 kosten. Voor de leden van „Amstelodamum” is het tegen het zeer geringe bedrag van f 1,25 verkrijgbaar tot 1 October a.s.

Onder de vele lofwaardige bemoeieningen van de „Alg. Ned. Wielrijders Bond” behooren ook de adviezen van haar Wegen-Commissie. Deze verzamelt alle gegevens voor wegennetwerk, wegverbetering, wegonderhoud, wegbeheer en stoelbestrijding. Haar adviezen, die zij gratis geeft, worden steeds op prijs gesteld. En dit is geen wonder, als wij zien met welk een ernst zij haar taak optuwt.

Hiervan getuigt het ons toegezonden „rapport omtrent het maken van proefwegen in de Gemeente Wassenaar”, een advies aan Burgemeester en Wethouders der gemeente Wassenaar.

In dit Rapport wordt op grondige wijze den aanleg van een grindweg, een steenslagweg, een teersteenslagweg en een verbeterden klinkerweg naagegaan.

Het rapport ligt op de leestafel ter inzage.

Over het onderwerp „wegen” heeft de Commissie bovendien meerderen besprekingen het licht doen zien. Voor hen, die hierin belang stellen geven wij het lijstje van deze uitgaven, die voor Bondsleden om niet verkrijg-

Koloniaal Instituut te Hamburg.

baar zijn op het bureau dier commissie te 's Gravenhage, Lian Copes van Cattenburgh 64.

1. Onze wegen.
2. Stoelbestrijding.
3. Het onderhoud van grindwegen en het leggen klinkerpuardenpaden.
4. Chloorecalcium of chloormagnesium.
5. Breede of smalle velgen.
6. Het voorkomen van het vernielen en onbruikbaar maken van wegen.
7. Het tweede Wegen-Congres.
8. Over den invloed van de velgbreedte op de trekkracht. De Wegen-Commissie zal het ten allen tijde zeer op prijs stellen, gegevens te mogen ontvangen welke voor haar van belang kunnen zijn.

RED.

INGEZONDEN.

AUGUSTE RODIN OVER KUNST.

Bij Bernard Grasset is onlangs te Parijs een boek van Paul Gsell verschenen, dat „Auguste Rodin” tot titel heeft. Daarin worden gesprekken van den beroemden beeldhouwer met den schrijver vermeld, waaronder de volgende uiting voorkomt.

„Quel original que vous faites! Vous vous intéressez donc encore à l'art! C'est une préoccupation qui n'est qu'ére de notre temps. Aujourd'hui les artistes et ceux qui les aiment font l'effet d'animaux fossiles. Figurez-vous un megatherium ou un diplodocus se promenant dans les rues de Paris. Voilà l'impressions que nous devons produire sur nos contemporains. Notre époque est celle des ingénieurs et des usiniers, mais non point celle des artistes. L'on recherche l'utilité dans la vie moderne; l'on s'efforce d'améliorer matériellement l'existence. Mais l'esprit, mais la pensée, mais le rêve, il n'en est plus question. L'art est mort.”

Hetwelk, overgezet zijnde, betekent:

„Wat zit gij een wonderling! Immers gij stelt nog belang in de kunst! Dat is iets hetwelk in onzen tijd niet meer thuis behoort. Tegenwoordig maken de kunstenaars en zij, die hun bewonderen, den indruk van voorwereldlijke dieren. Denk U eens een megatherium of een diplodocus, die door de straten van Parijs wandelt. Zoo beschouwen ons onze tijdgenooten. Onze tijd is die der ingenieurs en der fabrikanten, maar niet die der kunstenaars. Men wil in het leven van thans slechts wat nuttig is, men streeft er naar het stoffelijk welzijn te verhogen. Maar de geest, de gedachte, den droom, daarnaar vraagt men niet weer. De kunst is dood.”

W.

Mijnheer de Redacteur!

Zondag II, maakte ik voor het eerst een rit met de onlangs geopende lokaalspoor Haarlem—Aalsmeer—Leiden. Ik stapte in aan de halte „Rijksstraatweg”, het kruispunt van de nieuwe baan met den straatweg Amsterdam—Haarlem. Dit haltegebouwtje maakt door de frisse kleur der baksteen, door den aardigen vorm en door het heldere rood der pannen, een prettigen indruk. Trouwens, van de vele anderen, langs de lijn gebouwde woninkjes en stationnetjes, valt hetzelfde te zeggen. Maar de brug over de Haarlemmer trekvaart, o foei, hoe tergend leelijk! Wat 'n bederf voor het landschap. En dat langs een spoorweg waarlangs duizenden komen om van het pittoreske Holland te genieten. Langs een rijweg waarover de automobielen bij tientallen snorren, in 't spooraanbant slotte welke honderden naar een onzer fraaiste Hollandsche polders zal voeren!

Moge dit bouwwerk er toe bijdragen, dat spoedig de tijd kome, waarin het niet ieder meer vrij staat ons platteland naar willekeur te ontseinen!

Waak Heemschut!

C. Visscher.

De Vereeniging van Ned. Baksteenfabrikanten bericht ons, dat de prijzen der Rijnscheen (drieling) belangrijk is verhoogd. De reden daarvan is de mindere productie tengevolge van slechte weergesteldheid. In vergelijking tot andere jaren bleef dit jaar de productie meer dan 20% ten achter.

CENTRALE VERWARMING EN LUCHTVERVERSCHING VAN GEBOUWEN.
door F. C. UNGER, w.t.
(Vervolg van blz. 103.)

Liggings stookplaats. — Warmteafgifte van kelder en schoorsteen. — Gunstige afmetingen leidingen.

Een ander punt, waarmee rekening moet worden gehouden is het vaststellen van de juiste ligging van de stookplaats.

Uit een verwarmings-technisch oogpunt is een centrale ligging de meest gunstige. Dan toch deelt zich de overigen verloren warmte, die door uitstraling en geleiding in de stookplaats ontwijkt, zooveel mogelijk aan het gebouw mede, terwijl ook de schoorsteen, door het middelen van het gebouw omhoog gevoerd, in den regel op gunstige wijze zijn warmte aan de omgeving kan afgeven. Bovendien kunnen de verdeelidingen, welke de warmte van uit den ketel of vuurhaard naar de verschillende vertrekken brengen, zoo kort en zoo gunstig mogelijk van doorsnede worden.

Hoewel wij hier niet in nadere bijzonderheden zullen treden over het stookbedrijf en de stookplaats, mogen toch nog enige punten genoemd worden, die voor de kennis van den bouwkundige van direct nut zijn.

In de eerste plaats zij er op gewezen dat in de stookplaats licht, lucht en ruimte niet mogen ontbreken. Dikwijls wordt hierin bij het maken der plannen niet in voldoende mate voorzien en toch is zulks van veel waarde voor het latere gebruik van de installatie.

Voorts houdt men de stookplaats zooveel mogelijk gescheiden van de overige ruimten van het gebouw, ten einde stof, reuk en warmte te beletten zich op ongewenste wijze te verspreiden.

Een goed trekkende schoorsteen is een hoofdvereischte. In normale gevallen kan men zich voor de keuze der schoorsteenmaten zonder verdere berekening van de volgende cijfers bedienen:

Schoorsteenafmetingen.

Doorsnede in cm. ²	Hoogte in M. te rekenen vanaf het vuur.					
	5	10	15	20	25	30
169	13	18	22	25	28	31
325	24	34	42	49	54	59
509	33	53	65	75	83	91
625	66	81	93	104	115	
950	100	123	142	158	173	

Braadstofbergplaats.

Ten slotte een wens voor de benodigde plaatsruimte voor de brandstof. In den regel gebruikt men als brandstof hooivogencokes, z.g.n. gietcokes, welke per 10.000 K.G. een ruimte van 22—26 M² innemen.

Tydig vaststellen van het Systeem.

Dan dient de bouwkundige de noodige kennis te bezitten van de voornaamste eigenschappen der hoofdsystemen van verwarming, op dat hij reeds bij het maken zijner schetsplannen in beginsel zal kunnen vaststellen, welk systeem in het onderhavige geval het meest in aanmerking komt.

Feitelijk dient hij daarover reeds bij de eerste besprekingen met zijn opdrachtgever overleg te plegen, omdat een verwarmings- en ventilatieinstallatie nu eenmaal tot die zaken behoort en welk één geheel met het gebouw zullen uitmaken en die feitelijk opgroeiën met het bouwwerk.

Dit komt zoowel den kostprijs als eene juiste inleiding van het gebouw en deugdelijke werking der installatie ten goede.

Het is echter regel, dat eerst over de verwarmings- en ventilatieinstallatie gedacht wordt, nadat het gebouwontwerp reeds op allerlei punten vaststaat, en dat men nangewezen is op dit of dat systeem, eenvoudig, omdat het ontwerp geen ander toelat.

Loop der leidingen.

De bouwkundige dient met het oog op het aan- en onderbrengen van pijpen en buisleidingen, in hoofdtrekken de loop daarvan te kunnen vaststellen in verband met het eventueel toe te passen systeem, zoodat later niet tot mindergeschikte of onooglijke oplossingen een toevlucht zal behoeven te worden genomen.

Resumé.

In enkele woorden het bovengezegde te samen vattende: De bouwkundige moet zich door studie zooveel mogelijk de beginselen van de techniek der verwarming en ventilatie eigen maken, opdat de kennis daarvan hem steeds in voldoende mate ter beschikking sta bij het maken van zijne plannen, zoodat hij daaraan van den beginnen af ook ten aanzien van deze aangelegenheid de noodige vorm en kleur kunnen geven en in staat zij werk te leveren op de hoogte van en overeenkomstig met den geest van zijn tijd.

Dit in het oog houdende, zullen thans verschillende punten nader worden besproken.

Warmteberekening.

Een vraagpunt, welks oplossing van het allereerste belang is voor de te maken verwarmings- en ventilatie-

¹ Om het gebruik van grote getallen te vermijden zijn duizendtallen van warmtebedragen te samen gevatt en „kilo-calories“ genoemd evenals in de elektro-techniek daand. Watt te samen Kilo-Watt, worden genoemd.

inrichting, is dat der benodigde hoeveelheid warmte, m.a.w., hoeveel warmte geeft een bouwwerk's winters aan de buitenomgeving af en van welken omvang moet de verwarmingsinrichting zijn, om daarin op voldoende wijze te kunnen voorzien.

Het is niet de bedoeling veel cijfers en berekeningen te geven, doch meer te wijzen op de voornaamste punten, die hierbij op den voorgrond treden en hoe men vooral bij deze kwestie goed moet onderscheiden in hoeverre theorie en praktijk kunnen en mogen samengaan.

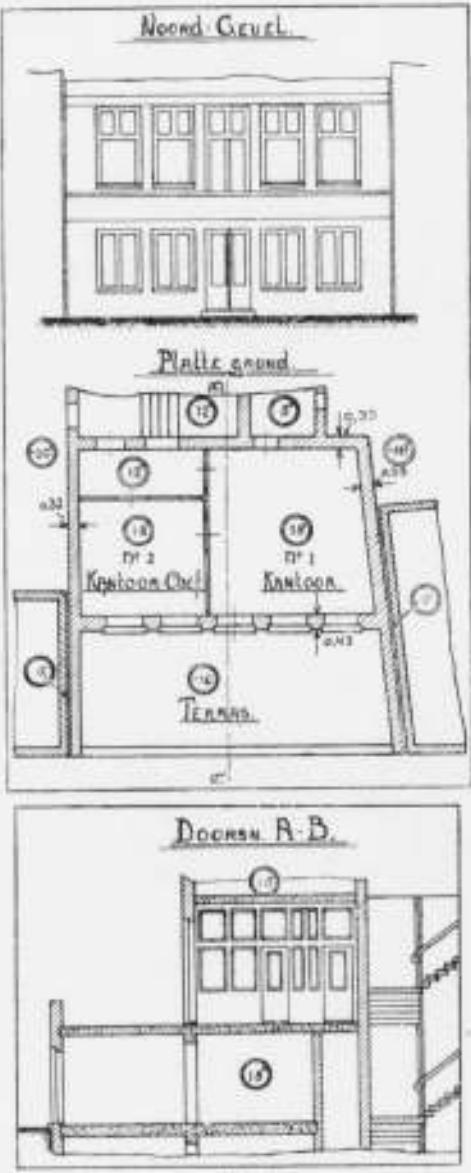

Fig. 2.

Bepaling van het warmteverlies. Oppervlakberekening.
Voor de bepaling van het warmteverlies moet in de eerste plaats een oppervlakberekening worden gemaakt. Daartoe richt men een tabel in, waarin de afklopende oppervlakken van elk vertrek worden opgenomen, dus die oppervlakken welke naar buiten of naar de onverwarmde omgeving warmte afgeven.

Dit tabel kan b.v. eenne indeeling hebben als aangegeven in tabel 1.

In de tabel opgenomen getallen hebben betrekking op het in figuur 1 afgebeelde lokaal. Bij de berekening zijn de cijfers in het algemeen afgerekond.

Transmissiecoefficienten.

Daarna stelt men een tabel samen voor de berekening der eigentlijke warmteverliezen, waarin o.a. de zogenaamde transmissiecoefficienten voor de verschillende bouwstoffen worden opgenomen.

Alvoren eenne dergelijke berekening nader toe te lichten zij het een en ander over deze coefficienten gezegd. Een transmissiecoefficient geeft aan het aantal warmteeenheden, $\frac{1}{h}$, dat door een vierkante Meter afkoelend oppervlak bij een graad Celsius temperatuurverschil tusschen binnen en buiten per uur wordt uitgegeven.

Voor glas is deze coefficient b.v. 5. Is dus de buitentemperatuur 10°C , terwijl het binnen 18°C moet wezen, dan dient er op te worden gerekend, dat iedere vierkante Meter glasoppervlak $5 \times 28 = 140$ W. E. per uur zal ugeven.^{**}

Deze berekening is dus zeer eenvoudig; jammer echter, dat in de praktijk allerlei omstandigheden optreden, die de overeenkomst tusschen de aldus berekende cijfers en de warmteverliezen in de werkelijkheid zeer op losse schroeven stellen.

Allereerst iets over de juistheid der gebruikelijke coefficienten.

Berekening der transmissiecoefficienten.

Een transmissiecoefficient kan op de volgende wijze worden vastgesteld:

Warmte plant zich door een scheidingswand voort op eenne wijze, overeenkomend met de verplaatsing van een vloeistof door een poreuzen wand, d.w.z. er is daarbij temperatuur (druk) verschil noodig. Hoe meer temperatuurverschil, hoe spoediger de warmte door den scheidingswand dringt, terwijl ook de geaardheid van het materiaal van den wand van directen invloed is.

Om door een wand van een bepaald materiaal (fig. 2) per tijdseenheid (b.v. per uur) een hoeveelheid warmte te voeren is een zeker temperatuurverschil noodig om de daarbij optredende weerstanden te overwinnen. Deze weerstanden treden op bij den overgang der warmte uit de lucht op den wand, bij den doortocht door den wand en bij de overgang van den wand in de lucht.

Zij t , het aantal warmteeenheden dat per M^2 wandoppervlak per uur, bij 1 graad temperatuurverschil tusschen wand en lucht, van de lucht op den wand overgaat, $\frac{1}{h}$ het aantal dat van den wand in de lucht overgaat, dan is een temperatuurverschil van $\frac{1}{h}$ resp. $\frac{1}{h}$ graad noodig om de warmteeenheid te doen overgaan van de lucht op den wand resp. van den wand in de lucht. Is t het aantal warmteeenheden, dat per M^2 wandoppervlak per M wanddikte, per uur bij 1 graad temperatuurverschil door den wand heentrekt dan is een temperatuurverschil van $\frac{t}{h}$ graad noodig om een warmteeenheid door den wand van 1 Meter dikte te voeren, en van $\frac{t}{h}$ graad voor voor den wand van c M. dikte.[†] Om dus een warmteeenheid van de lucht aan de ene zijde over te brengen

* Als eenheid van warmtehoeeheid neemt men aan de warmte, welke door 1 K.G. water wordt opgenomen, wanneer het 1 graad Celsius in temperatuur stijgt.

** In het vervolg worden steeds graden Celsius bedoeld, ook al is dit niet nader aangeduid.

$\frac{1}{h}$ en a_1 noemt men uitwendige geleidingscoefficient, terwijl binnendige geleidingscoefficient heet.

op de lucht aan de andere zijde is noodig een totaal temperatuurverschil van $\frac{1}{h} + \frac{t}{h} + \frac{1}{h}$ = t graden.

Omgekeerd stelt $\frac{1}{h}$ het aantal warmteeenheden voor dat per uur en per graad temperatuurverschil tusschen de lucht aan de ene en aan de andere zijde van den wand per M^2 wandoppervlak van lucht op lucht overgaat. Dit aantal noemt men de transmissiecoefficient van de wand en wordt voorgesteld door de letter k .

Dus is $k = \frac{1}{h}$ of $\frac{1}{h} = t = \frac{1}{h} + \frac{1}{h} + \frac{1}{h}$.

Kunnen wij door proefnemingen a_1 , a_2 en t bepalen dan is k te berekenen.

Het moeilijkste zijn a_1 en a_2 te bepalen.

Volgens onderzoeken van Peclat (midden vorige eeuw) is:

$$\frac{1}{h} = 1 + 0.0751 + 0.0056 s (d - a_1)$$

s de coefficient der warmtegeleiding bij aanraking van lucht met een vast lichaam.

$d - a_1$ het temperatuurverschil tusschen het vaste lichaam en de lucht (en omgekeerd).

Hierin zijn weer het moeilijkste te bepalen s en $d - a_1$. Volgens Valerius en Grashof Theoretische Maschinenlehre 1875 blz. 944 is:

$s = 4$ voor ingesloten lucht.

$s = 5$ voor vrije lucht.

$s = 6$ voor krachtig bewogen lucht.

terwijl volgens Rietschel (Leitlinien zum Berechnen und Entwerfen von Heizungs- und Lüftungsanlagen) $s = 0$ voor een muur van 0.22 M dikte 7°C bedraagt bij een binnenstemperatuur van $+20^{\circ}\text{C}$ en een buittentemperatuur van 20°C .

Berekenen wij volgens het bovenstaande de transmissiecoefficient van een constante muur, t.c.M. dik bepleisterd, waarbij voor de geleidingscoefficient s van steen en pleister 0.69 en voor de stralingscoefficient $s = 3.6$ kan worden gerekend dan wordt (fig. 3)

Fig. 2.

Fig. 3.

$$\frac{1}{h} = \frac{1}{a} + \frac{s_1}{a_1} + \frac{s_2}{a_2} + \frac{1}{h}$$

of $k = 1.825$.

Hierbij is $t = 5$ genomen aan de binnenzijde (a_1).

$a_2 = 6$ " " buitenzijde (a_2).

Wordt de gepleisterde muur behangen (fig. 4) dan hebben wij te rekenen met de coëfficiënten van papier waarvan $s = 3.8$ en $b = 0.034$.

Nu krijgen wij:

$$\frac{1}{h} = \frac{1}{a} + \frac{s_1}{a_1} + \frac{s_2}{a_2} + \frac{1}{h} + \frac{1}{b}$$

waarbij b is te stellen op 0.0001 M . (Fig. 3).

Wij vinden ook weer $k = 1.825$.

De invloed van het papier is dus praktisch niet merkbaar. Brengen wij het behangsel op tegelwerk aan, zoodat er een soort spouw ontstaat, terwijl de muur niet bepleisterd is dan hebben wij boven dien te rekenen met de

overgang van de warmte in en uit de lucht van de spouw en we krijgen (fig. 5):

$$\frac{1}{h} = \frac{1}{a} + \frac{s_1}{a_1} + \frac{1}{a_2} + \frac{1}{a_3} + \frac{s_2}{a_4} + \frac{1}{h}$$

Nemen we voor de berekening van $a_1 = 4$, $a_2 = 6$, $a_3 = 10$, van $a_4 = 5$, $d - a_4 = 10$, terwijl het overige blijft als in de vorige berekeningen dan vinden we: $k = 1.27$.

Dus is volgens de berekening:

$k = 1.825$ voor 1 st. muur bepleisterd,

$k = 1.27$ " " met behang of tegelwerk. De eerste coëfficiënt is dus 43% groter dan de tweede.

een zo groot verschil dat het, mits proefondervindelijk bewezen, bezwaarlijk als juist kan te nemen is. Dat men van een transmissiecoëfficiënt niet als van een constante factor kan spreken blijkt uit de veranderlijkhed van de inwendige en van de uitwendige geleidingscoëfficiënt. (Wordt voortgezet.)

VAN ALLERLEI AARD.

STADSSCHOON.

Op de ontwerp-begroting der gemeente Utrecht voor 1913 is een post van f. 1500 uitgetrokken voor het bewaren van het historisch schoon der stad en de bevordering van het artistiek bouwen. B.t.w. merken maar aanduiding hiervan in een nota aan den raad in a.a. op, dat over beide onderwerpen in het aan den raad aangeboden geschrift over den bodemlaagchen stedenbouw van den hand van hem medebed. int. J. P. Fockema Andries vrijuitvoerig gehandeld is en bij wijs beschouwingen zij zijn gemaakte aansluiten.

Het feit dat de overheid zich in die zode osoe regenig niet aan het criterium der gebouwen gelegen heeft laten liggen, heeft zich reeds vroegst geworden, ook in Utrecht, tegen B. en W. verder. Haar onthouding op dit stuk wrekt zich nog dagelegs. In het algemeen kan toch hetgeen in dezen tijd in huizen- en bouwtaak gehandeld wordt, des te roer van een zeer gemakkelijk en doorstaanbaar, die niet aanzicht de in de latste installen jaren gebouwde of herbouwde huizen gedraagt, zal dit moeten erkennen.

Het komt B. en W. voor, dat het gemeentebestuur er ernstig naar moet streven in deze toestand verbetering te bringen. Gelijk in "De bodemlaagchen stedenbouw" is uitgegaan, kan tan zene dwingende verordening op dit ogenblik geen dadelijk heel worden verwacht. Ook zij zijn van oordiel, dat daartoe als het ware eerst de huizen beter moet worden voorbereid. Ditz kan geschieden door die voldoelende middelen, welke verschillende genootschappen daartoe hebben uitgedacht; het organiseren van tentoonstellingen, het bijeenbrengen van een verzameling goede middelen, het houden van lezingen, het uitschrijven van prijswachten, het in het leven roepen van z.g. "Bauerautostellen". Ook hier ter stude worden in die richting voorbereidende maatregelen gestoken, n.a. door het omlangs gestucte Utrechtsche Kunstverbond, met welke voorzieningen honderdjaars reeds overleg is geplecht. Gaarne zouden B. en W. dergelijke pogingen om verbetering in de wijze van bouwen te brengen zo nodig ook financieel stemmen, en zij zullen dat kunnen doen als zij over enige middelen de beschikking krijgen.

De minister van bosbouw en landbouw heeft:

1. ingesteld een commissie, om welke wordt opgeroepen om advies te dienen omtrent de vraag of, en wie ja, welke maatregelen van regeringswege zullen zijn te nemen in zake het kunsts- en recreatie-onderwijs, in verband met de nieuw ingestelde akten MiG, tekenen en boetzaaien;

2. benoemd tot lid en voorzitter dier comissie: A. L. der Kinderen, hoogleraar-directeur der Rijks-Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam;

tot lid en secretaris: B. W. Wierink, voorzitter der Nederlandse Vereeniging voor Teekenmesters, te Amsterdam; tot leden: J. J. Aarts, hoogleraar aan de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam; H. Evers, hoogleraar aan de Technische Hoogeschool te Delft; B. van Heve, hoogleraar aan de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam; T. K. L. Shuyterman, hoogleraar aan de Technische Hoogeschool te Delft; K. P. C. de Bazel, voorzitter van den Bond van Nederlandse Architecten te Haarlem; Jos. Th. J. Cuypers, oud-voorzitter van het Genootschap Architectura et Amicitia te Amsterdam; R. N. Eiland Holst, voorzitter der Nederlandse Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst te Amsterdam;

3^e: bepaald, dat de commissie zitting zal houden te Amsterdam. (S.H.L.)

De tentoonstelling van silhouetten in h. t. Museum v. Kunstnijverheid te Haarlem is Zondag j.l. geopend. Zij blijft open tot 22 October. De tentoonstelling van werken in brons van den Zweedschen kunstenaar Hugo Elmquist, die te Florence woumt, blijft in hetzelfde Museum open tot 31 October a.s.

NATIONALE PRIJSVRAAG VAN HET CENTRAALBLAD DER BOUWBEDRIJVEN.

Op boven genoemde prijsvraag, betreffende „een verhandeling over het gebruik van baksteen versus beton en gewapend beton, voor het maken van gebouwen of gedeelten van gebouwen”, zijn twee antwoorden ingekomen, onder de motto's: „Verhouding van aard, met vriendschap daarbij”, en: „Evolutie”. Volgens de bepalingen, voor deze prijsvraag geldende, sal de jury, bestaande uit de heeren: H. P. Berlage, architect te Amsterdam, G. W. van Heukelom, civiel ingenieur te Roermond, A. C. C. G. van Hemert, civiel ingenieur te 's-Gravenhage, D. J. van Wijk, steenfabrikant te Geldernschen, L. Zwers, architect te Amsterdam en H. Polana, civiel ingenieur te 's-Gravenhage (rapporteur), uitspraak doen voor 15 December 1912.

MEUBELPRIJSVRAAG.

De Bond van Meubelfabrikanten schrijft een prijsvraag uit, waarom een comité is gevormd uit drie leden van den Bond, aangevuld met de heeren A. le Comte, directeur van het Museum Lainhart van Meerten te Delft, R. A. van de Pavert, leenar aan de Rijkschool van Kunsteindustrie te Amsterdam, prof. K. Shuyterman, hoogleraar van de Technische Hoogeschool te Delft. Een tweede lid zal door den heeren worden aangewezen.

De prijzen bestaan uit bedragen van 500, 250 en 100 gulden. Als secretaris van het comité fungert de heer J. A. Pool, B. I. te Haarlem.

ST. JANSKERK TE 'S-HERTOGENBOSCH.

Aan het verslag betrekkelijk de herstellings, aan dit kerkgebouw in 1911 verricht, ontbreken wij het volgende:

De werkzaamheden aan het noord-oostelijk gedeelte van het hoofdkoor werden voortgezet en betroffen de herstelling van drie traveeën van twee stel dubbele schraagbogen.

Aangemaakte de uitvoering dater werken valt op te merken, dat voor wat het architectonische gedeelte aangaat, enige belangrijke vernieuwingen aan schraagbogen, blindtraceringen en lijstwerken moesten worden aangebracht.

In het bijzonder waren de z.g. stoeien der schraagbogen in sterke mate door verweering aangetast, hare vrijstaande bekroningen waren verdwenen als bedekking deed voor sommige gedeelten met scherf in latosten dienst.

De latosten op de gootlijst, bencvens de afdekkingen der schraagbogen, verkeerden in betrekkelijk goede conditie en konden weder op hunne plaats worden aangebracht. Deze gunstige situatie vindt hare verklaring hierin, dat voor de uitvoering dater onderdeelen eerstjes van meer wrijvende steensoorten dan voor het overige gedeelte van den bouw werd gebruikt.

De toestand, waarin het beeldhouwwerk verkeerde, noopte tot meer ingrijpende herstellingen. Deze betroffen in hoofdzak de vernieuwing van een gedeelte der hogels op de ruggen der schraagbogen, van het bladwerk aan de frontaallijsten, alsmede van de waterspauers. Alhewel de oude vormen op vele plaatsen nog slechts fragmentarisch aanwezig waren, verschaffen deze overlijfsels toch nog voldoende

gegevens voor een nauwgeetige vernieuwing. Alvoens tot de uitvoering der herstellingswerken over te gaan, zijn van de voornaamste onderdelen fotografische opnamen geschied. Voorts werd de herstelling der reeks frontaalvullingen boven de lichtvensters van het hoofdkoor voortgezet; zij betrof dit jaar de derde travée van het noordertransept af.

Aangezien de verwerving dieser heidengroep zeer sterk was ingetroeden en ernstige iswendige geheeken zich openbaarden, moest hier noodwendig tot een algemeene vernieuwing worden besloten. De afkomende oude heidewerken zijn in een der bouwlozen opgesteld en hierdoor voor verder verval behoed.

Tevens is voortgegaan met het maken van afdrukken der frontaalvullingen; van die reeds verstaalde gipsafgietsels zijn duplicaten ter plaatse in het rijksmuseum te Amsterdam aan het rijk afgestaan.

STAATSBEGROETING—1913.

Uit de zoveer gepubliceerde staatsbegroting voor 1913 citoeren wij het volgende:

bij de afdeling Kunsten en Wetenschappen is f 900 uitgetrokken om met 1 July 1913 een adjunct-secretaris op f 1800's jaars te kunnen aanstellen bij de commissie tot inventariseering der Nederlandse monumenten.

Voorts werden als nieuwe subsidies uitgetrokken: voor de R.K. kerk en torn te Denekamp f 3500, als eerste termijn van f 7000; voor de R.K. kerk te Harderwijk f 4000 als eerste termijn van f 13.500; voor den torn te Haren f 2100, als eerste termijn van f 8400; voor het raadhuis te 's-Heerenberg f 3000, als eerste termijn van f 9000; voor den torn der Grote Kerk te Steenwijk f 2500, als eerste termijn van f 13.500; voor de Ncl. Herv. kerk te Vliissingen f 9000, als eerste termijn van f 45000; voor de Ncl. Herv. kerk te Oud-Vossemeer f 3000, als eerste termijn van f 11000; voor die te Zuidbroek f 2500, als eerste termijn van f 6000.

GESCHENK VREDESPALEIS.

De Bond van Meubelfabrikanten schrijft een prijsvraag uit, waarom een comité is gevormd uit drie leden van den Bond, aangevuld met de heeren A. le Comte, directeur van het Museum Lainhart van Meerten te Delft, R. A. van de Pavert, leenar aan de Rijkschool van Kunsteindustrie te Amsterdam, prof. K. Shuyterman, hoogleraar van de Technische Hoogeschool te Delft. Een tweede lid zal door den heeren worden aangewezen.

De prijzen bestaan uit bedragen van 500, 250 en 100 gulden.

Als secretaris van het comité fungert de heer J. A. Pool, B. I. te Haarlem.

ST. JANSKERK TE 'S-HERTOGENBOSCH.

Aan het verslag betrekkelijk de herstellings, aan dit kerkgebouw in 1911 verricht, ontbreken wij het volgende:

De werkzaamheden aan het noord-oostelijk gedeelte van het hoofdkoor werden voortgezet en betroffen de herstelling van drie traveeën van twee stel dubbele schraagbogen.

Aangemaakte de uitvoering dater werken valt op te merken, dat voor wat het architectonische gedeelte aangaat, enige belangrijke vernieuwingen aan schraagbogen, blindtraceringen en lijstwerken moesten worden aangebracht.

In het bijzonder waren de z.g. stoeien der schraagbogen in sterke mate door verweering aangetast, hare vrijstaande bekroningen waren verdwenen als bedekking deed voor sommige gedeelten met scherf in latosten dienst.

De latosten op de gootlijst, bencvens de afdekkingen der schraagbogen, verkeerden in betrekkelijk goede conditie en konden weder op hunne plaats worden aangebracht. Deze gunstige situatie vindt hare verklaring hierin, dat voor de uitvoering dater onderdeelen eerstjes van meer wrijvende steensoorten dan voor het overige gedeelte van den bouw werd gebruikt.

De toestand, waarin het beeldhouwwerk verkeerde, noopte tot meer ingrijpende herstellingen. Deze betroffen in hoofdzak de vernieuwing van een gedeelte der hogels op de ruggen der schraagbogen, van het bladwerk aan de frontaallijsten, alsmede van de waterspauers. Alhewel de oude vormen op vele plaatsen nog slechts fragmentarisch aanwezig waren, verschaffen deze overlijfsels toch nog voldoende

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap. — Kroniek. — Boekbespreking. — Prijsvragen. — Boekaan kondiging. — Ingezonden. — Centrale-Verwarming en luchtvervulling van gebouwen. — Van allelei aard. — Prijsvragen.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADRI. MOEN, CORN. SCHUYTSTRAAT 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect” en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkricht”, Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura”: in Nederland f 1.90 per kwartaal; buiten Nederland f 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, items met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura”: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het orgaan wordt wekelijks gratis toegezonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bestaat voor gewone leden f 12.—, voor brittenleden f 7.50 en voor aspirantleden f 5.—. Donateurs zijn zgl. die minstens f 25.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura” en het plaatwerk „De Architect”.

Voor alles betreffende de versending van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgevers.

WET VAN DEN 23STE SEPTEMBER 1912, HOUDENDE NIEUWE REGELING VAN HET AUTEURSRECHT.

Wij Wilhelmina, bij de gracie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, salut! doen te weten: Alsoo wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijc is een nieuwe regeling van het auteursrecht vast te stellen; Zoo is het, dat wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk wij goedvinden en verstaan bij deze:

HOOFDSTUK I.

Allgemeene bepalingen.

§ 1. De aard van het auteursrecht.

Artikel 1. Het auteursrecht is het uitsluitend recht van den maker van een werk van letterkunde, wetenschap of kunst, of van diens rechtvergrijpenden, om dit openbaar te maken en te verveelvoudigen, behoudens de beperkingen, bij de wet gesteld.

Artikel 2. Het auteursrecht wordt beschouwd als een roerende zaak. Het gaat over bij erfopvolging en is vatbaar voor geheele of gedeeltelijke overdracht. Geheele of gedeeltelijke overdracht van het auteursrecht kan niet anders geschieden dan door middel van een authentieke of onderhandsche acte. Zij omvat alleen die bevoegdheden, waarvan de overdracht in de akte is vermeld of niet aard en strekking der gesloten overeenkomst noodzakelijk voortvloeit.

Vertalingen, bewerkingen, muziekschikkingen en andere verveelvoudigingen in gewijzigde vorm van een werk van letterkunde, wetenschap of kunst, op welke wijze of in welken vorm het ook verveelvoudigd kunnen worden.

§ 2. De maker van het werk.

Artikel 3. Is de maker van een werk van letterkunde, wetenschap of kunst, een gehuwde vrouw, dan zal de man gene heilanden, die het auteursrecht op dat werk betreft, mogen verschillen zonder medewerking der vrouw. Van deze bepaling kan ook bij huwelijksche voorwaarden niet worden afgeweken.

§ 3. Het openbaar maken.

Artikel 4. Behoudens bewijs van het tegendeel wordt voor den maker gehouden hij die op of in het werk als zoodanig is aangeduid, of bij gebreke van zulk een aanduiding, degene, di. bij de openbaarmaking van het werk als maker daarvan is bekend gemaakt door hem, die het openbaar maakt.

Wordt bij het houden van een niet in druk verschenen mondelinge voordracht of het uitvoeren van een niet in druk verschenen muziekwerk, geen mededeeling omtrent den maker gedaan, dan wordt, behoudens bewijs van het tegendeel, voor den maker gehouden hij die de voordracht houdt of het muziekwerk uitvoert.

Artikel 5. Van een werk van letterkunde, wetenschap of kunst, heelwel bestaat uit afzonderlijke werken van twee of meer personen, wordt, unvermindert het auteursrecht op ieder werk afzonderlijk, als de maker aangemerkt degene, onder wiens leiding en toezicht het gansche werk is tot stand gebracht, of bij gebreke van dien, degene, die de verschillende werken verzameld heeft.

Als inbreuk op het auteursrecht op het gansche werk wordt beschouwd het verveelvoudigen of openbaar maken van eenig daarin opgenomen afzonderlijk werk, waarop auteursrecht bestaat, door een ander dan den maker daarvan of diens rechtvergrijpenden.

Is zulk een afzonderlijk werk niet te voeren openbaar gemaakt, dan wordt, tenzij tussen partijen anders is overeengekomen, als inbreuk op het auteursrecht op het gansche werk beschouwd het verveelvoudigen of openbaar maken van dat afzonderlijk werk door den maker daarvan of diens rechtvergrijpenden, indien daarbij niet het werk vermeed wordt, waarvan het deel uitmaakt.

Artikel 6. Indien een werk is tot stand gebracht naar het ontwerp van een ander en onder diens leiding en toezicht, wordt deze als de maker van dat werk aangemerkt.

Artikel 7. Indien de arbeid, in dienst van een ander verricht, bestaat in het vervaardigen van bepaalde werken van letterkunde, wetenschap of kunst, dan wordt, tenzij tussen partijen anders is overeengekomen, als de maker van die werken aangemerkt degene, in wiens dienst de werken zijn vervaardigd.

Echter tegen rumans en novellen, in nieuwbladen of tijdschriften verschenen, zonder toestemming van den maker of van zijn rechtvergrijpenden niet worden overgenomen.

Artikel 8. Indien een openbare instelling, een vereniging, stichting of vennootschap, een werk als van haar afkomstig openbaar maakt, zonder daarbij enig natuurlijk persoon als maker er van te vermelden, wordt zij, tenzij bewezen wordt, dat de openbaarmaking onder de bedoelde omstandigheden onrechtmatig was, als de maker van dat werk aangemerkt.

Artikel 9. Indien op of in enig in druk verschenen werk de maker niet, of niet met zijn waren naam, is vermeld, kan tegenover derden het auteursrecht ten behoeve van den rechtbehoudende worden uitgeoefend.

door dengene, die op of in dat werk als de uitgever ervan is aangeduid, of bij gebreke van zoodanige aanduiding, door dengene, die op of in het werk als de drukker ervan is vermeld.

§ 3. De werken, waarop auteursrecht bestaat.

Artikel 10. Onder werken van letterkunde, wetenschap of kunst staat deze wet:

10. boeken, brochures, nieuwsbladen, tijdschriften en alle andere geschriften;

20. toneelwerken en dramatisch-muzikale werken;

30. mondelinge voordrachten;

40. choreografische werken en pantomimes, welke wijze van opvoering bij geschrift of anderszins is vastgesteld;

50. muziekwerken met of zonder woorden;

60. tekenen, schilder, bosch- en beeldhouwwerken, lithografieën, graveer- en andere plaatwerken;

70. aardrijkskundige kaarten;

80. ontwerpen, schetsen en plastische werken, betrekkelijk tot de bouwkunde, de aardrijkskunde, de plaatsbeschrijving of andere wetenschappen;

90. fotografische en kinematografische werken en werken, volgens gelijksortsoortige wijze vervaardigd;

100. werken op van mijverheid toegestaane kunst;

en in het algemeen ieder voortbrengsel op het gebied van letterkunde, wetenschap of kunst, op welke wijze of in welken vorm het ook verveelvoudigd kan worden.

Vertalingen, bewerkingen, muziekschikkingen en andere verveelvoudigingen in gewijzigde vorm van een werk van letterkunde, wetenschap of kunst, zoomeinde verzamelingen van verschillende werken, worden, unvermindert het auteursrecht op het oorspronkelijk werk, als zelfstandige werken beschouwd.

Artikel 11. Er bestaat geen auteursrecht op hetgeen verordend, door de openbare macht uitgevaardigd, noch op rechterlijke uitspraken en administratieve beslissingen.

Evensmin bestaat auteursrecht op hetgeen vanwege of vanwege de openbare macht is openbaar gemaakt, tenzij dat recht, hetzij in het algemeen bij wet, beslist of verordening, hetzij in een bepaald geval bijkoms mededeeling op het werk zelf of bij de openbaarmaking daarvan, voorbehouden is.

§ 4. Het openbaar maken.

Artikel 12. Onder de openbaarmaking van een werk van letterkunde wetenschap of kunst wordt mede verstaan:

10. de openbaarmaking van een verveelvoudiging van het geheel of een

BIJVOEGSEL VAN ARCHITECTURA.

ten aanzien van artikelen, politieke geschilpannen betreffende, nieuwtijdingen of genseconde berichten.

De bepalingen van dit artikel zijn mede van toepassing ten aanzien van het overnemen in een andere taal dan die van het oorspronkelijk artikel.

Artikel 16. Als inbreuk op het auteursrecht op een openbaar gemaakte werk van letterkunde, wetenschap of kunst wordt niet beschouwd het overnemen van enkele korte gedichten daarvan of van enkele korte opstellen of gedichten in bloemlezingen en andere werken bestemd voor het onderwijs of een ander wetenschappelijk doel, alsmede in aankondigingen en beoordelingen in nieuwsbladen en tijdschriften, mits bij het overnomen gedeelte, opstel of gedicht, of bij de aankondiging of beoording, het werk genoemd wordt, waaruit het overnomen is, en de maker, voor zover deze op of in het werk is aangegeven, wordt genoemd. Deze bepaling is mede van toepassing ten aanzien van het overnemen in een andere taal dan die van het oorspronkelijke.

Wanneer het geldt een werk, als bedoeld bij artikel 10, 69, kan onder derselvige omstandigheden en voorwaarden het gansche werk worden verveelvoudigd, mits die verveelvoudiging door hare grootte of door de werkwijze, volgens welke zij vervaardigd is, een duidelijk verschil vertoont met het oorspronkelijk werk; wanneer dan deze werken twee of meer vereenigd openbaar zijn gemaakt, is die verveelvoudiging slechts ten aanzien van daaraan geoorloofd.

Van een in het openbaar gehouden mondelinge voordracht, welke niet reeds in deel is verschenen, kan de zakelijke inhoud als verslag in een nieuwsblad of tijdschrift worden medegedeeld, mits daarbij vermeld wordt slegene, die de voordracht gehouden heeft.

Artikel 17. Als inbreuk op het auteursrecht op een werk van letterkunde, wetenschap of kunst wordt niet beschouwd de verveelvoudiging, welke beperkt blijft tot enkele exemplaren en uitsluitend dient tot eigen oefening, studie of gebruik; en die, waar het geldt een werk als bedoeld bij artikel 10, 69, door hare grootte of door de werkwijze, volgens welke zij vervaardigd is, een duidelijk verschil vermoont met het oorspronkelijk werk.

Dere bepaling is niet van toepassing ten aanzien van het nabouwen van bouwwerken.

Artikel 18. Als inbreuk op het auteursrecht op een werk, als bedoeld bij artikel 10, 69, welke blijvend op of aan den openbare weg zichtbaar is gesteld, wordt niet beschouwd de verveelvoudiging, welke door hare grootte of door de werkwijze, volgens welke zij vervaardigd is, een duidelijk verschil vertoont met het oorspronkelijk werk.

Tegen de aanwijzing door den voorzitter staat geene boogere voorziening open.

Bevat eenzelfde afbeelding het portret van twee of meer personen, dan staat die verveelvoudiging aan ieder hamer ten aanzien van andere portretten dan zijn eigen slechts vrij met toestemming van die andere personen of, gedurende tien jaren na hun overlijden, van hunne nabestaanden.

Onder nabestaanden worden verstaan de ouders, de echtgenoot en de kinderen.

Ten aanzien van een fotografisch portret wordt mede niet als inbreuk op het auteursrecht beschouwd het openbaar maken daarvan in een nieuwsblad of tijdschrift door of met toestemming van een der personen in het eerste lid genoemd, mits daarbij de naam des makers, voor zover deze op of bij het portret is aangegeven, vermeld wordt.

Dit artikel is slechts van toepassing ten aanzien van portretten, welke vervaardigd zijn ingevolge een opdracht, door of vanwege de gepotretteerde personen, of te hunnen behoeve aan den maker gegeven.

Artikel 19. Tenzij anders is overeengekomen is degene, wien het auteursrecht op een portret toekomt, niet bevoegd dit openbaar te maken zonder toestemming van den gepotretteerde of, gedurende tien jaren na diens overlijden, van diens nabestaanden.

Bevat eenzelfde afbeelding het portret van twee of meer personen, dan is ten aanzien van de gansche afbeelding de toestemming vereisch van alle gepotretteerden of, gedurende tien jaren na hun overlijden, van hunne nabestaanden.

Het derde en het laatste lid van het voorgaand artikel zijn van toepassing.

Artikel 21. Is een portret vervaardigd zonder daartoe strekkenle opdracht, den maker door of vanwege d.n. gepotretteerde, of te diens behoeve gegeven, dan is openbaarmaking daarvan door den maker, wien het auteursrecht daaraop toekomt, niet geoorloofd, voor zover een redelijk belang van den gepotretteerde of, na zijn overlijden, van een zijner bloedverwanten of aangehuwden in den tweeden graad, zoo in de rechte linie als in de zijlinie, of van zijn echtenoot tegen de openbaarmaking verzet.

Artikel 22. In het belang van de openbare veiligheid absmede ter opsporing van strafbare feiten mogen afhechtingen van welken aard

nok door of vanwege de justitie worden verveelvoudigd en openlijk tentoongesteld en verspreid.

Artikel 23. Tenzij anders is overeengekomen is de eigenaar van een teeken-, schilder-, bouw- of hechthouwerk of van een werk van op mijverheid toegepaste kunst gerechtigd dat werk zonder toestemming van degene, wien het auteursrecht daaraop toekomt, in het openbaar ten toon te stellen of, met het oogmerk het te verkopen, in een catalogus te verveelvoudigen.

Artikel 24. Tenzij anders is overeengekomen blijft de maker van eenig schilderwerk, niettegenstaande de overdracht van zijn auteursrecht, bevoegd gelijke schilderwerken te vervaardigen.

Artikel 25. Geen wijziging mag in enig werk genoemd in artikel 10, 19, tot en met 69, met uitzondering van bouwwerken, worden aangebracht zonder toestemming van degene, wien het auteursrecht daaraop toekomt. Heeft de maker zijn auteursrecht overgedragen, dan is desniettemin gedurende zijn leven zijne toestemming mede vereischt.

Hetzelfde geldt ten aanzien van de benaming van het werk en van de aanduiding van den maker, voor zover deze op of in het werk voorkomen. Is echter een werk niet onder den waren naam des makers openbaar gemaakt, dan is degene, wien het auteursrecht daaraop toekomt, na het overlijden des makers bevoegd den waren naam des makers op of in het werk te vermelden, indien dese hem daartoe heeft gemachtigd.

De bepaling van het eerste lid is niet van toepassing ten aanzien van wijzigingen van zoodanigen aard, dat de maker of zijne rechtverkringen te goeder trouw kunnen toestemming daaraan niet mogen weigeren. Ook behoort de maker, al heeft hij zijn auteursrecht overgedragen, de bevoegdheid, zoodanige wijzigingen in het werk aan te brengen als hem naar de regels van het maatschappelijk verkeer te goeder trouw geoorloofd zijn.

HOOFDSTUK II.

De handeling van het auteursrecht en bepalingen van het strafrecht.

Artikel 26. Indien aan twee of meer personen een gemeenschappelijk auteursrecht op een zelfde werk toekomt, zal de mitoefening en handhaving van dat recht geschieden hetzij door alle rechtbehoudende gezamenlijk, hetzij te hunnen behoeve door degene, die daartoe is aangewezen door de rechtbehoudende hij onderling goedvinden of, bij gebreke van overeenstemming, op verzoek van den meest gereedenv belanghebbende, door den voorzitter der arrondissements-rochthank van diens woonplaats.

Zijn aldus door twee of meer voorzitters van arrondissementsrochthanks aangewezen gedaan, dan heeft alleen de eerst gedane rechtsgevolgen.

Tegen de aanwijzing door den voorzitter staat geene boogere voorziening open.

Bevat eenzelfde afbeelding het portret van twee of meer personen, dan staat die verveelvoudiging aan ieder hamer ten aanzien van andere portretten dan zijn eigen slechts vrij met toestemming van die andere personen of, gedurende tien jaren na hun overlijden, van hunne nabestaanden.

Onder nabestaanden worden verstaan de ouders, de echtgenoot en de kinderen.

Ten aanzien van een fotografisch portret wordt mede niet als inbreuk op het auteursrecht beschouwd het openbaar maken daarvan in een nieuwsblad of tijdschrift door of met toestemming van een der personen in het eerste lid genoemd, mits daarbij de naam des makers, voor zover deze op of bij het portret is aangegeven, vermeld wordt.

Dit artikel is slechts van toepassing ten aanzien van portretten, welke vervaardigd zijn ingevolge een opdracht, door of vanwege de gepotretteerde personen, of te hunnen behoeve aan den maker gegeven.

Artikel 27. Niettegenstaande de geheele of gedeeltelijke overdracht van zijn auteursrecht blijft de maker bevoegd eenre rechtvaardering ter bekoming van schadevergoeding in te stellen tegen degene, die inbreuk op het auteursrecht heeft gemaakt.

Artikel 28. Het auteursrecht geeft de bevoegdheid voorwerpen, in strijd met dat recht openbaar gemaakt, zoomeinde niet geoorloofde verveelvoudigingen, in beslag te nemen op de wijze en met inachtneming van de bepalingen, voorgeschreven voor het beslag tot revindicatie van roerende goederen, en hetzij dezelve als zijn eigendom op te voorzien, hetzij de vernietiging of onbruikbaarmaking daarvan te eischen. Gelijke bevoegdheid tot inbeslagneming en opvoering bestaat ten aanzien van het bedrag der toegangsbedragen, behaald voor het bijwoonen van eenre voorzicht, eenre op- of uitvoering of eenre tentoonstelling of voorstelling, waardoor inbreuk op het auteursrecht wordt gemaakt.

Indien afgifte wordt gevorderd van de zaken, in het eerste lid bedoeld, zal de rechter kunnen gelasten, dat die afgifte niet zal geschieden dan tegen eenre hepaalde, door den eischer te betalen vergoeding.

De beide voorgaande leden van dit artikel zijn uitsluitend van toepassing ten aanzien van roerende zaken en van de zaken, die door bestemming onder onroerende zaken begrepen worden.

Ten aanzien van andere onroerende zaken dan die in het voorgaand lid bedoelde, waardoor inbreuk op auteursrecht wordt gemaakt, kan de rechter op de voorzicht van den gerechtighele gelasten, dat de gedachte daaraan zoodanige wijzigingen zal aanbrengen, dat de inbreuk op het auteursrecht wordt opgeheven, met veroordeling van den gedachte daaraan bepaalde som gelds als schadevergoeding in geval binnen een bepaalde tijd niet aan 'n rechters bevel is voldaan.

Alles onverminderd de strafvervolging wegens inbreuk op het auteursrecht en de burgerlijke rechtsvoordering ter bekoming van schadevergoeding.

Artikel 29. Het recht, bij het eerste lid van het voorgaand artikel vermeld, kan niet worden uitgesond ten aanzien van voorwerpen,

onder personen berustende, die niet in soortgelijke voorwerpen handel drijven en die voorwerpen uitsluitend tot eigen gebruik hebben verkregen, tenzij door hen zelf inbreuk op het desbetreffend auteursrecht is gepleegd.

De vordering, bedoeld bij het vierde lid van het voorgaand artikel, kan slechts worden ingesteld tegen den eigenaar of berichter van het onroerend goed, die schuld heeft aan den inbreuk op het desbetreffend auteursrecht.

Artikel 30. Indien iemand zonder daartoe gerechtigd te zijn een portret openbaar maakt, gelden ten aanzien van het recht van den gepotretteerde dezelfde bepalingen als in de artikelen 28 en 29 met betrekking tot het auteursrecht zijn gesteld.

Artikel 31. Hij die opzettelijk inbreuk maakt op eens anders auteursrecht, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste vijf duizend gulden.

Artikel 32. Hij die een werk, waardoor hij weet dat inbreuk gemaakt wordt op eens anders auteursrecht, verspreid of openlijk te koop stelt, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste twee duizend gulden.

Artikel 33. De misdrijven in de beide voorgaande artikelen omschreven, worden niet verveld dan op klacht van den maker van het werk, of van degene, die bevoegd is tot handhaving van het auteursrecht op te troeden, of indien twee of meer personen bevoegd zijn, van een hamer.

Artikel 34. Hij die opzettelijk in eenig werk van letterkunde, wetenschap of kunst, waarop auteursrecht bestaat, in de benaming daarvan of in de aanduiding van den maker wederrechtelijk enige wijziging aanbrengt, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste twee jaren of geldboete van ten hoogste vijf duizend gulden.

Artikel 35. Hij die een werk, waardoor hij weet dat inbreuk gemaakt wordt op eens anders auteursrecht, verspreid of openlijk te koop verkoopt, of aan iemand verkoopt, alfevert, ten verkop in voorraad heeft of binnen het Rijk in Europa inviert, als ware dat werk van de hand van degene, wiens naam of teeken hij daaraop of daarin valscherig is aangebracht.

Artikel 36. De door den strafrechter verbeurd verklaarde verveelvoudigingen worden verantwoord; echter kan de rechter bij het vonnis bepalen, dat zij van degene, wien het auteursrecht toekomt, rullen worden aangegeven, indien deze zich daartoe ter griffe aansmeert binnen een maand nadat de uitspraak in kracht van gewijze is gegaan.

Door de afgifte gaat de eigendom van de verveelvoudigingen op den rechtbehoudende over. De rechter zal kunnen gelasten, dat die afgifte niet zal gescheiden dan tegen eenre bepaalde, door den rechtbehoudende te betalen vergoeding, welke ten hante komt van den Staat.

HOOFDSTUK III.

De duur van het auteursrecht.

Artikel 37. Het auteursrecht vervalt door verloop van 50 jaar te rekenen van den dag van het overlijden des makers van het werk, behoorden het bepaalde bij de volgende artikelen van dit hoofdstuk. De duur van het gemeenschappelijk auteursrecht op concreet werk, aan twee of meer personen als gezamenlijke makers daarvan toegekend, wordt berekend van den dag van het overlijden van den langstlevende huner.

Artikel 38. Het auteursrecht op een werk, waarop of waarin de maker niet is aangeduid, of niet op zoodanige wijze, dat zijn ware naam daardoor bekend is, vervalt door verloop van 50 jaar, te rekenen van den laatsten dag van het kalenderjaar, waarin de eerste openbaarmaking van het werk door of vanwege den rechtbehoudende heeft plaats gehad.

C. De misdrijven in de beide voorgaande bepalingen omschreven, worden niet verveld dan op klacht van den maker van het werk, of van degene, die bevoegd is tot handhaving van het auteursrecht op te troeden, of, indien twee of meer personen bevoegd zijn van een hamer.

D. Hij die opzettelijk in eenig werk van letterkunde, wetenschap of kunst, waarop auteursrecht bestaat, in de benaming daarvan of in de aanduiding van den maker wederrechtelijk enige wijziging aanbrengt, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste vijf duizend gulden.

E. Hij die een werk, waardoor hij weet dat inbreuk gemaakt wordt op eens anders auteursrecht, verspreid of openlijk te koop stelt, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste twee jaren of geldboete van ten hoogste vijf duizend gulden.

F. Hij die opzettelijk in een werk van letterkunde, wetenschap of kunst, waarop auteursrecht bestaat, zoomeinde niet geoorloofde verveelvoudigingen worden verantwoord, kan de rechter bij het vonnis bepalen, dat zij van degene, wiens naam of teeken hij daaraop of daarin valscherig is aangebracht, rullen worden aangegeven, indien deze zich daartoe ter griffe aansmeert.

G. De afgifte gaat de eigendom van de verveelvoudigingen over, door middel van inbreuk op het auteursrecht verkeerde verveelvoudigingen kunnen worden verbeurd verklaard.

H. De afgifte van een werk, waarop of waarin de maker van het werk, of van degene, die bevoegd is tot handhaving van het auteursrecht op te troeden, of, indien twee of meer personen bevoegd zijn van een hamer, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste vijf duizend gulden.

I. De afgifte van een werk, waarop of waarin de maker van het werk, of van degene, die bevoegd is tot handhaving van het auteursrecht op te troeden, of, indien twee of meer personen bevoegd zijn van een hamer, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste vijf duizend gulden.

J. De afgifte van een werk, waarop of waarin de maker van het werk, of van degene, die bevoegd is tot handhaving van het auteursrecht op te troeden, of, indien twee of meer personen bevoegd zijn van een hamer, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste vijf duizend gulden.

K. De afgifte van een werk, waarop of waarin de maker van het werk, of van degene, die bevoegd is tot handhaving van het auteursrecht op te troeden, of, indien twee of meer personen bevoegd zijn van een hamer, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste vijf duizend gulden.

L. De afgifte van een werk, waarop of waarin de maker van het werk, of van degene, die bevoegd is tot handhaving van het auteursrecht op te troeden, of, indien twee of meer personen bevoegd zijn van een hamer, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste vijf duizend gulden.

M. De afgifte van een werk, waarop of waarin de maker van het werk, of van degene, die bevoegd is tot handhaving van het auteursrecht op te troeden, of, indien twee of meer personen bevoegd zijn van een hamer, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste vijf duizend gulden.

N. De afgifte van een werk, waarop of waarin de maker van het werk, of van degene, die bevoegd is tot handhaving van het auteursrecht op te troeden, of, indien twee of meer personen bevoegd zijn van een hamer, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste vijf duizend gulden.

O. De afgifte van een werk, waarop of waarin de maker van het werk, of van degene, die bevoegd is tot handhaving van het auteursrecht op te troeden, of, indien twee of meer personen bevoegd zijn van een hamer, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste vijf duizend gulden.

P. De afgifte van een werk, waarop of waarin de maker van het werk, of van degene, die bevoegd is tot handhaving van het auteursrecht op te troeden, of, indien twee of meer personen bevoegd zijn van een hamer, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste vijf duizend gulden.

Q. De afgifte van een werk, waarop of waarin de maker van het werk, of van degene, die bevoegd is tot handhaving van het auteursrecht op te troeden, of, indien twee of meer personen bevoegd zijn van een hamer, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste vijf duizend gulden.

R. De afgifte van een werk, waarop of waarin de maker van het werk, of van degene, die bevoegd is tot handhaving van het auteursrecht op te troeden, of, indien twee of meer personen bevoegd zijn van een hamer, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste vijf duizend gulden.

S. De afgifte van een werk, waarop of waarin de maker van het werk, of van degene, die bevoegd is tot handhaving van het auteursrecht op te troeden, of, indien twee of meer personen bevoegd zijn van een hamer, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste vijf du

Het werk kan, indien het den veroordeelde toebroert, worden verbeurd verklaard.
Poging tot deze misdrijven is strafbaar.

HOOFDSTUK VI.

Overgangs- en Sluitbeperkingen.

Artikel 46. Bij het in werking treden van deze wet vervalt de wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* No. 124), tot regeling van het auteursrecht. Echter blijft artikel 11 van laatsgenoemde wet van kracht ten aanzien van werken en vertalingen, voor bedoeld tijdstip ingezonden.

Artikel 47. Deze wet is van toepassing op alle werken van letterkunde, wetenschap of kunst, welke hetzij voor, hetzij na haar in werking treden voor de eerste maal door of vanwege den maker zijn uitgegeven in het Rijk of in Europa of in Nederlandsch-Indië, alsmede op alle zoodanige niet uitgegeven werken, welker makers zijn Nederlanders of andere Nederlandse onderdaens.

Een werk is uitgegeven in den zin van dit artikel, wanneer het in druk is verschenen of, in het algemeen, wanneer verveelvoudigingen daarvan openbaar gemaakt zijn; de oproeping van een toneelwerk of dramatisch-muzikaal werk, de uitvoering van een muziekwerk, de tentoonstelling van een kunstwerk en het bouwen van een bouwwerk wordt niet als een uitgave in dien zin aangemerkt.

In afwijking van het eerste lid kunnen gene rechten en bevoegdheden tot handhaving van het auteursrecht worden uitgevoerd ter zake van feiten, welke op het tijdstip, waarop zij plaats vonden, noch krachtens enige wetshoofding, noch krachtens tractaat, onwettig waren.

Artikel 48. Deze wet erkent geen auteursrecht op werken, waarop het auteursrecht op het tijdstip van haar in werking treden krachtens een der artikelen 13 of 14 der wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* No. 124), tot regeling van het auteursrecht, was vervallen, noch op werken, waarvan op bedoeld tijdstip het kopierecht vervallen was, krachtens artikel 3 der wet van den 25sten Januari 1817 (*Staatsblad* No. 5), die rechten bepalende die in de Nederlanden, ten opzichte van het drukken en uitgeven van letter- en kunstwerken, kunnen worden uitgeoefend.

Artikel 49. Het auteursrecht, verkregen krachtens de wet van 28 Jun 1881 (*Staatsblad* No. 124), tot regeling van het auteursrecht, zoomde het kopierecht of enig recht van denen aard, onder een vroegere wetgeving verkregen en door genoemde wet gehandhaafd, blijft na het in werking treden van deze wet gehandhaafd.

Artikel 50. Hij die voor 1 September 1912, niet in strijd met de bepalingen der wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* No. 124), tot regeling van het auteursrecht, noch met die van enig tractaat, in het Rijk

in Europa of in Nederlandsch-Indië, hetzij enige verveelvoudiging van een werk van letterkunde, wetenschap of kunst heeft openbaar gemaakt, hetzij in het openbaar een voordracht heeft gehouden, of een op- of uitvoering, tentoonstelling of voorstelling van een werk van letterkunde, wetenschap of kunst, of van enige verveelvoudiging daarvan, heeft gegeven, verliest door het in werking treden van deze wet niet de bevoegdheid om de voor dat tijdstip openbaar gemaakte verveelvoudigingen te verspreiden en te verkopen, of om in het openbaar deelbare voordrachten te houden, of op- of uitvoeringen, tentoonstellingen of voorstellingen te geven.

Dit artikel blijft gedurende twee jaren na het in werking treden van deze wet van kracht.

Artikel 51. Alle akten en geschriften betreffende de geheele of gedeeltelijke overdracht van auteursrecht of betreffende de vergunning tot uitvoering van enige tot het auteursrecht behorende bevoegdheid, die door den gerechtigde en den verkrijger of hunne wettelijke vertegenwoordigers te ramen of ieder afzonderlijk, hetzij in onderhandischen vorm, hetzij ten overstaan van een openbaar ambtenaar, zonder medewerking van derden, worden opgemaakt, zijn vrij van zegel en van de formaliteit van registratie of worden, indien deze formaliteit wordt gewencht, kosteloos geregistreerd. Onder derden verstaat dit artikel niet de echtgenoot van partijen, indien deze gehuwde vrouwen zijn en die echtgenooten medewerken ten einde hunnen bijstand in de akte te verleenen.

Artikel 52. Deze wet kan worden aangehaald onder den titel "Auteurswet 1912".

Artikel 53. Deze wet treedt in het Rijk in Europa in werking op den eersten dag der maand volgende op die, waarin zij afgerekondigd wordt.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministerieele Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te Soestdijk, den 23sten September 1912.

WILHELMINA.

*De Minister van Justitie,
E. R. H. REGOUT.*
*De Minister van Koloniën,
DE WAAL MALEFIJT.*

Uitgegeven den vijfden October 1912.

*De Minister van Justitie,
E. R. H. REGOUT.*

ARCHITECTURA

ORGaan VAN HET GENootSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE
AMSTERDAM. JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ v.h. GEDR. BINGER, WARMoesstraat 174/6, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENootSCHAP.

I. DE 1316e GEWONE LEDENVERGADERING zal gehouden worden op WOENSDAG 9 OCTOBER E.K. des avonds te 8.30 EUR in het GENootSCHAPSLOCAAL IN „PARKZICHT“.

Agenda:

1. Opening en Notulen der 1313de ledengvergadering.
2. Mededeelingen en Ingekomen Stukken.
3. Ballotage van den heer A. de Maaker, architect te Haarlem, als gewoon lid voorgesteld door de heeren Jos. de Jonge en G. Repko.
4. Voordracht van den heer C. Rol over *Elementaire vlakversiering*, toegelicht met lichtbeelden en geïllustreerd door schetsen, tekeningen en ontwerpen van den spreker.
5. Rondvraag en sluiting.

Met het oog op de voordracht van den heer C. Rol is de introductie voor deze vergadering zo ruim mogelijk opengesteld.

JAN DE MEIJER, te Secretaris.

Door het Bestuur werd het navolgend adres verzonden:

Aan den Raad der Gemeente 's-Gravenhage.
Het Genootschap „Architectura et Amicitia“, gevestigd te Amsterdam, geeft met verschuldigde erbied te kennen, dat met belangstelling het verloop der plannen voor een nieuwe schouwburg in uw Gemeente heeft gevuld, dat het ten zeerste zou betreuren, indien de oplossing zou worden gevonden in het bouwen van den nieuwe schouwburg op de plaats van den ouden, dat het tot motiveering hiervan volkomen adhesie bewijst aan het adres van de Afdeeling 's-Gravenhage der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, en de motie aangenomen op de openbare vergadering, 30 September j.l. onder leiding van „Die Hague“ gehouden.

H. A. J. BAANDERS, Voorzitter.
JAN DE MEIJER, 1ste Secretaris.

DE HAAGSCHE SCHOUWBURG.

Men kan niet zeggen, dat in bovenstaande kwestie zij, die de Kunstbelangen hebben te verdedigen, niet op hun post zijn geweest, getuige het enige dagen geleden gezonden adres van de afdeeling 's-Gravenhage der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, wat de volgende uitstekende motiveering onder de aandacht van burgemeester en wethouders gebracht; dat het dat bestuur

bevreemd, dat, waar het gemeentebestuur in de laatste jaren al het mogelijke doet om verruiming en verbetering van de verkeerswegen in de binnenstad te verkrijgen, er bij de bovengenoemde plannen geen poging wordt gedaan om de verkeerstoestanden aan het Korte Voorhout te verbeteren, hetgeen zeer zeker helder in het oog zou springen, indien een juiste situatie-tekening van de omgeving, met aanduiding van de bestaande en nieuwe rooilijnen bij het plan waren overgelegd; — dat zelfs de verkeerswegen rondom het ontworpen gebouw belangrijk minder breed zullen zijn dan bij een theatergebouw noodzakelijk geacht mag worden (in verband hiermee wordt gewezen op den uitgang der hoger gelegen rangen in de brandpoort); — dat het plan van de firma Fellner en Helmer tenegevolge van bovengenoemd euvel tot de conclusie leidt, dat het terrein beslist te weinig ruimte biedt voor den bouw van een door deze gemeente voldoend grooten schouwburg — de geldelijke opofferingen, welke men zich getroost heeft om tot dit plan te geraken, hebben — zegt het bestuur — het grote voordeel gehad, dat door dit plan het tekort aan ruimte aan het licht is gebracht; — dat bovendien het aesthetisch aanzicht van het geheel, met den aanbouw rechts, welke aansluiten moet aan den smallen en onaanzienlijken gevel van het huis op den hoek van de Lange Houtstraat allerminst kan bevredigen, — waarvan de architecten geen verwijf kan gemaakt worden, doch dat ontleend is aan de situatie van het gebouw en den vorm van het terrein; — dat dit laantje te meer te betreuren is, waar men, om dezen gevel te verkrijgen, moet overgaan tot albraak van een bestaenden, in alle opzichten fraaien gevel, die de Lodewijk XVI-bouwtrant in ons land waardig vertegenwoordigt; — dat het mogelijk zal zijn, een geheel vrijstaande, nieuwe schouwburg elders te plaatsen, zonder verhooging der kosten; — dat er door inwendige verbouwing en voorziening tegen brandgevaar andere bestemmingen te over zijn te geven aan het bestaande gebouw (genoemd worden een conservatorium voor muziek, een museum, een kleine schouwburg, enz.); — redenen waarom het bestuur vooroemd het college van burgemeester en wethouders verzoekt, het plan van de schouwburg-commissie niet aan den Raad te uitvoering voor te dragen. Verder is er Maandagavond in de groote zaal van „Pulchri studio“ te 's-Gravenhage een grote openbare vergadering van vele Vereenigingen op het gebied van Kunst en Geschiedenis met „Die Hague“ aan het hoofd geweest. De leiding was aan „Die Hague“ toevertrouwd omdat

— zoals haar voorzitter, de heer Aug. Sassen, mee-deelde — deze vereeniging geheel onbevangen staat tegenover het vraagstuk, en het grootst aantal leden heeft.

Verschillende sprekers voerden over de schouwburgkwestie het woord.

Ten slotte werd een motie aangenomen, waarin als de meening der vergadering wordt uitgesproken, dat zij ten allersterke betrekking zou, indien de gevel van den bestaanden schouwburg (voorheen paleis van Nassau-Weilburg) werd afgebroken, aangezien daardoor een belangrijk architectonisch monument, dat in het klassieke stadsdeel niet kan worden gemist, zou verloren gaan, dat zij bovendien dit afbreken in geen enkel opzicht geoorloofd acht, nu het zou geschieden om daar ter plaatse een schouwburg te bouwen terwijl het beschikbare terrein voor een zoodanig aan heden-dagsche eischen volgend en Den Haag waardig bouwwerk beslist ongeschikt is, hetgeen ook door de gepubliceerde plannen duidelijk gepubliceerde plannen duidelijk wordt bewezen. Aan deze beide sluit zich ons hierboven, onder „Bestuurs-mededeelingen” opgenomen adres aan.

Den 13^{den} September j.l. zond de provinciale Zuid-Hollandsche Archeologische Commissie het navolgend adres:

Nu uit het gepubliceerde ontwerp der architecten Fellner en Helmer voor een bouw van een nieuwe schouwburg op de plaats der tegenwoordige gebleken is, dat bij uitvoering daarvan de zeer fraue gevel van het oude gebouw zou moeten verdwijnen, acht de Provinciale Commissie voornoemd zich verplicht ook harerzijds de aandacht van Uwen Raad te vestigen op de grote esthetische waarde van dit monument, waarop vroeger reeds in adressen van den Oudheidkundigen Bond en de Verfraining-commissie werd gewezen.

Het gebouw als geheel, met zijn eenvoudigen zijgevel en in den tympan met goed allegorisch beeldhouwwerk versierden achtergevel, is merkwaardig als overblijfsel

van het onvoltooid gebleven paleis, dat ten behoeve van den prins van Nassau-Weilburg, naar het ontwerp van den architect Friedrich Ludwig Gunkel, omstreeks 1767 werd opgetrokken. Maar de monumentale voorgevel heeft daarenboven een zeer ongemeene waarde. Afgaen van eenige gemakkelijk tot den oudentoestand terug te brengen wijzigingen in zinen onderbouw, is deze gevel een zoo goed als ongeschonden en zeer mooi voorbeeld van dennaar Lodewijk XVI genoemden bouwstijl, gelijk er op zoo groote schaal, slechts zeer enkele in Nederland zijn aan te wijzen. Bij betrekkelijk eenvoudige behandeling, kenmerkt dit bouwwerk zich door eenegroote voornameid, die het dankt aan zijne statige verhoudingen en aan de groote zorg, waarmede de sober-aangebrachte versieringen zijn uitgevoerd. Het beeldhouwwerk aan de middentraveen der beide voorbouwen, de sierlijk bewerkte balustrade op het middenstuk, en het fraaie smeedwerk der hekkens om de balkons en voor de vensters, geven aan den gevel een vorstelijk aanzien.

Behalve de grootste architectonische waarde echter, dien hij op zichzelf bezit, heeft deze gevel een grote beteekenis voor het stadsgezicht, waarvan hij deel uitmaakt, want hij sluit zich prachtig aan bij de deftige bebouwing van het schoone deel van Den Haag; den Vijverberg en het Voorhout; hij vormt zelfs, als achtergrond van het vergezicht uit het Voorhout, een der hoogtepunten in de samenstelling van dit zoo bijzondere stadsbeeld.

De verdwijning van deze gevel zou daarom niet alleen Den Haag en Nederland verarmen door het verlies van een belangrijk monument — zij zou ook eene ernstige aanranding zijn van die levende schoonheid der stad, die hare grootste aantrekkelijkheid vormt. Het behoud van den gevel wordt dan ook alleen niet door kunsthistorici en oudheidkundigen bepleit: uit de aan dit adres als bijlage toegevoegde uittreksels uit enkele dag- en weekbladen moge blijken hoezeer ook door hedendaagsche architecten daarop de hoogste prijs wordt gesteld.

De provinciale Commissie voornoemd meent in deze omstandigheden met den meesten aandrang aan Uwen Raad te mogen verzicken niet mede te werken tot de uitvoering van een plan, dat, voor zoover het de sloping van den ouden schouwburggevel eischt, niet anders dan een ergelijk vandalisme kan worden genoemd.

De Provinciale Commissie voornoemd:
J.C. OVERVOORDE, Voorzitter.
JAN KALP, Secretaris.

UITTREKSEL UIT ARTIKELEN VAN ARCHITECTEN OVER DEN OUDEN GEVEL VAN DEN SCHOUWBURG TE 'S-GRAVENHAGE.

Van Onzen Tijd, 1910, blz. 67. De oude façade is te schoon, om haar zoo maar prijs te geven, te meer nu in Den Haag zoo langzamerhand de echt-voornamme huizen gesloopt worden om plaats te maken voor nieuwe, welke, qua architectuur, zels niet in de schaduw kunnen staan van de vroegere keurige gevels.... Sober als de façade is in versiering, maar rijk aan pracht van verhouding, representeert zij zijn en duidelijk den aristocratischen smaak, welke in 't algemeen hier te 's-Gravenhage heerschte: de architectuur eenner stad is, en zal altijd blijven, de toetssteen van den smaak en van de karakter-eigenschappen der burgerij. Wij waarschuwen dus nogmaals voor onbedacht vernielen.

Bouwkundig Weekblad, 1910, blz. 615. Voor hen, die zich de bijzondere waarde, de statigheid en de voornaamheid, de uitmuntende verhoudingen en het echte Haagsch karakter van dezen gevel niet goed herinneren, kunnen bijgaande afbeeldingen van dienst zijn om hen onmiddellijk weer tot het besef te brengen, dat het verdwijnen van dat stuk architectuur een verlies van zeer grote beteekenis in het stadsbeeld van Den Haag zou beteeken. Ik zeg hier Haagsch karakter, en dan behoeft ik slechts het complex Korte Voorhout, Voorhout, Kneuterdijk, Vijverberg, Korte Vijverberg en Binnenhof te noemen, om een bij uitstek fraai en eenig Haagsch-stadsbeeld voor oogen te krijgen. In dit gedeelte, dat het schoone punt van het oude 's-Gravenhage is, zijn niet alle huizen even belangrijk en even goed in den toon passend; verschillende nieuwe zijn er gekomen, enkele oude zijn wat verwaarloosd en versjofeld, maar daar

tegenover zijn er weer enige van zoo'n belangrijkheid en zoo'n beheersching van hun omgeving, dat zij vooral de accenten van het complex genoemd kunnen worden, de schoonheid ervan dragen en hoog houden. Ik noem hiervan slechts: het paleis van H. M. de Koningin-Moeder, de Koninklijke Bibliotheek, het paleis in den hoek van den Kneuterdijk, verschillende huizen op den Vijverberg, het complex Regeeringsgebouwen, zich spiegeling in het water, het Mauritshuis, het Gemeentemuseum en..., de oude Haagsche Schouwburg. Waar deze het Korte Voorhout afsluit voor het oog, is juist de Schouwburg niet de minste van deze schoone aristocratische „accenten” en zou een verdwijning bijzonder te bereuen zijn.

Nieuwe Rotterdamsche Courant van 7 Juni 1912, Ochtendblad A. De voorgevel [van den schouwburg], nu verwaarloosd en vervuld, is een der mooiste specimina van den Lodewijk XVI-stijl, die in Den Haag bestaan, en geeft een denkbeeld van den smaakvollen en rijken indruk, dien het paleis bij geheele voltooiing zou gegeven hebben.

De beide avant-corps, waartusschen de halfcirkelvormige gevel naar binnen springt, vormen een bijzonder aantrekkelijk brok architectuur, een uitnemende oplossing voor den paleisbauw, waarvan dit stuk als een onderdeel, een vleugel was bedoeld. De met zorg aangebrachte ornamentatie, zoals de raamomlijstingen der middenpartijen, consoles enz., verhoogen niet weinig het algemeen aanzien en duiden op een zuiver bouwwerk uit het Lodewijk XVI-tijdperk.

Aan de welwillendheid van de Prov. Z. H. Arch. Comm. danken wij bijstaande afbeeldingen.

Ten slotte lezen wij in „Het Vaderland” het volgend bericht:

De Commissie van Toezicht van het Conservatorium heeft n.l. het oog laten vallen op den ouden Schouwburg, en met het gemeentebestuur worden besprekingen gevoerd over het inrichten van dat gebouw als Conservatorium voor de Muziek, waarvoor het na eenige veranderingen, bijzonder geschikt wordt geacht. De schouwburgzaal zelf zou dan worden ingericht als concertzaal voor de openbare lessen.

Koninklijke Hollandsche Schouwburg.

Dat een voorstel in dezen geest in den Raad veel bijval zou vinden, acht „Het Vaderland“ boven allen twijfel verheven, te meer omdat daardoor eene uitgave van 3 à 4 ton voor een nieuw Conservatorium-gebouw zou worden bespaard.

Dit zou, gevoegd bij de plaatsing van den nieuwe schouwburg op een anderen plaats, b.v. „Zorgvliet“ zeker een uitstekende oplossing van het vraagstuk zijn,

RED.

DUSSELDORP.

In geen negen jaar was ik te Dusseldorf geweest. Het stationsplein zag er nog wel uit als vroeger, maar toen wij met de auto de stad inreden vertoonden zich tal van nieuwe gevleugel. Het Breidenbacher Hof, waar ik in 1903 zo goed gegeten had, was nu Palast-Hôtel en „allerersten Ranges“ geworden. Dit bleek uit de prijzen en de blauwe rokken met paarsch fluweel, die de bedienenden droegen.

Het liep tegen zessen 's Maandags, en daar de Magistrant van Dusseldorf de congressisten om acht uur in de Tonhalle zou ontvangen, diende er wat toilet gemaakt. Zou men de traditionele champagne à 1.25 de flesch te genieten krijgen, welke, in ons lieve vaderland, bij zulke gelegenheden geschonken worden? Ingewijden spraken van een koud buffet. Maar nog aan de Nederlandsche gewoonte getrouw lieten wij ons een middagmaal voorzettend, dat de Duitschers voor een avondmaal aanzagen.

En toen naar de Tonhalle, een grote zaal, die op een manier versierd was, welke weinig in den smaak onzer architecten viel. Professor „So und so“ had de zoldering met „frescos“ opgesmukt. „Anstreichermeister“ X had voor rode en witte strepen op de muren gezorgd, en zoo was een kakelbont geheel ontstaan, dat een onzer

de bekentenis ontlokte: „Het concertgebouw te Amsterdam is hier deftig bij.“

Gedekte tafeltjes stonden in de zaal, welker middenaas over haar volle lengte de heerlijkheden van het koude buffet deed aanschouwen. Het leek vreemd, zoo veel congressisten, dat de zaal geheel gevuld scheen. Maar de Nederlandsche consul te Dusseldorf, een Duitscher, maakte ons duidelijk, dat de heeren, aan de zijden der zaal gezeten, zangers waren, die zich aanstands zouden later hooren.

Van de gastheren merkte men niets, doch van een militaire kapel, op de verhooging opgesteld, destemeer. Immers zij maakte een oorverdoovend leven. Toen klonk een trompet-signal, een heer met een grijs vest schreeuwde iets en aanstands togen de zangers naar het koude buffet, waar zij zich te goed deden wat zij konden. Een Nederlandsch congressist sprak toen van barbaren en gebrek aan cultuur. Maar is niet 's lands wijs 's lands eer? spotte een ander lindgenoot, die een beetje „Ochsenmaul“ had, dat de Germanen overgelaten hadden, in triomf medevoerde.

Gelukkig was er goede wijn, met het schenken waarvan de magistratuur niet zuinig bleek. De „Riesling“ uit der stede kelder won het ver van onze vaderlandsche congres-champagne.

De verzadigde zangers spoedden zich nu naar het orkest en droegen tal van koren voor, die het aanhooren wel waard waren. Met de „Wacht am Rhein“ werd het concert besloten.

Wie zal zeggen, waar de Congressisten den avond en den nacht hebben doorgebracht? Sommigen begunstigden het „Palais de la Danse“, anderen wisten en „English Buffet“ te vinden, doch Goethe bleek gelijk te hebben toen hij zei, dat het „ewig weibliche“ grote aantrekkracht bezit.

Des Dinsdags waren de feestvierders dan ook niet vroeg bij de hand. Pas langzamerhand zag men tegen twaalf uur de Nederlanders zich opmaken naar het Kunsthuis, in welks restaurant het gemeenschappelijk noenmaal zou worden gehouden. Er heerschte daar een kameraadschappelijke geest, en viel de „Spiesenfolge“ veelen wat vreemd, scherts en jok gaven ruimschoots vergoeding voor wat er aan fijnproeverij gemist werd.

Na tafel werd wie geen lid van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst was, uitgeleid, daar een vergadering gehouden zou worden.

Lang heeft die vergadering niet geduurd. Toen werd een tocht door Dusseldorf gemaakt volgens een plan, dat de heeren Salm en Gratama met wijs beleid hadden samengesteld en waardoor men alle moderne bouwwerken der stad te zien kreeg.

Aan geld ontbreekt het te Dusseldorf niet. En als geld voldoende was om bouwkunst te maken, dan zou de stad er goed van voorzien zijn. Aan grote gebouwen, die miljoenen en nog eens miljoenen gekost hebben, is geen gebrek. Jammer slechts, dat de kunstwaarde niet evenredig is aan het geld, dat besteed werd. De Dusseldorpse bouwwerken doen denken aan den man, die een hamer nam, om een vlieg op zijn kalen schedel dood te slaan, en zich toen leelijk bezeerde. Ook de berg in baresnood van Phaedrus — welke een belachelijke misst ter wereld bracht, komt in de gedachten.

Tietz, het „Warenhaus“ doet zich van buiten indrukwekkend genoeg voor. Bij het zien der vele lange en smalle vensters denkt men zich het inwendige als één hoge plechtige hal, waar een verheven eeredienst wordt gevierd. Doch zoo gij binnentreedt ziet gij, dat er vier verdiepingen zijn, om betrekkelijk kleine ruimten,

die de volle hoogte hebben, bij wijze van galerijen aangebracht. Die verdiepingen zijn aan de gevleugel, zoo goed en zoo kwad het ging weggekruist.

Mozaïeken en kostbare bouwstoffen ziet men overal gebruikt, en zoo is een omgeving ontstaan, die waarlijk rijk mag heeten. Deze rijke lijst omstuit echter een pover schilderij. Immers overal is niets dan alledaagsche koopwaar aanwezig, wier enige aantrekkelijkheid haar goedkoop is. Zonder zwier in slordig zwart geklede juffers verkopen van alles en nog wat, juist zoals in den winkel van Simpel, dien het volkslied herdenkt. De bezoeksters loopen op de koopjes, en haat „Spottbillig“ doet ze als zuinige Duitsche huisvrouwen kennen. Voor iets fijns of iets moois hebben zij geen smaak, en zoo zullen haar zeker ook de schoonheden van Olbrich's zwanengang niet treffen.

Het zou zelfs begrijpelijk zijn, als ook Tietz zelf voor dat moois minder voelde, dan voor de zoete winst, die hij met haar als lokus maakt. En wat van buiten een tempel lijkt, opgericht tot een verheven eeredienst, blijkt ten slotte slechts aan den dienst van het gouden kalf gewijd.

De Kasernenstrasse bevat verscheidene gebouwen, die, in de laatste jaren gesticht, door hun grote afmetingen de aandacht trekken. Wij stonden in die straat en zagen aan de ene zijde een moderne Romaansche kerk, aan de andere een gevangenis. Maar de kerk was een synagog en de gevangenis het Schauspielhaus.

Wat verder verhief zich het Stahlhof, het „Geschäfts-haus des Stahlsyndikats“; dat blijkbaar de prijzen hoog weet te houden, en enorme winsten maken moet. Want het heeft aan zijn kantoor geen geld gespaard, althans niet wat de voor en zijgevels aangaat, waar alles rode zandsteen is, waarvan geen vierkante meter vlak bleef. „Was sagen sie zu diesen Prachtfassaden?“ vroeg een geestdriftig German. „Mehr Pracht als Fassaden“ was het geestige antwoord.

Een paar banken vertoonden een pak van hetzelfde laken, alleen waren snit en kleur wat anders. In de ene bank heb ik geld gewisseld; bij dit prozaïsch werk stond ik tussen marmer en brons aan een zwaar met koper versierd eikenhouten loket, en terwijl ik mijn marken natelde, keken, als te Ravenna, statige mozaïkfiguren op mij neder, en op de heeren in kantoorjasjes, die achter het loket te pennen zaten.

Tegen vijf uur flaneerden wij langs de Königs-Allee, die in hersfttooi aan een Nederlandsche gracht deed denken, naar de Tonhalle, waar Berlage over het uitbreidingsplan van Den Haag zou spreken. Toen hij had geëindigd juichten wij hem toe.

Des avonds was er feestvoorstelling in den Schouwburg. Men had Carmen gekozen, hetwelk voor Duitschers nu niet bepaald een geschikte opera is. Toen Carmen was doorgestoken tegen wij naar Malkasten, waar wij meenden, dat open hol zou zijn. Maar dat bleek maar tot op zekere hoogte juist. De deur stond open, men kon vrij in het naar den smaak van 1800 gestoffeerde lokaal binnengaan, doch van een ontvangst was geen sprake. Wel had de voorzitter, ter gelegenheid van het feest, een zwart fluweelen „cut-away“ aangetrokken, maar dat was dan ook alles. Een zaalbediende in een zeemansbuisje en met een rode pruik op bracht voor geld en goede woorden bier. De Nederlanders zaten om één tafel en voerden diepzinnige gesprekken. Maar vele van hen bleven niet lang en zochten elders hun fortuin. Den Woensdag hebben wij in het Kunsthuis doorgebracht. Van wat daar te zien is werden in Nederlandsche vakbladen reeds zulke uitvoerige en geestdriftige beschrijvingen gegeven, dat ons een bescheiden stilzwijgen past.

Werken kunnen de Duitschers zeker. Hoeveel vierkante meters papier zouden de ontwerpen voor de prijsvraag ter vergrooting van Dusseldorf wel bedekken? En een bepaalde manier van tekenen met houtskool, welke alle vormen in het onzekere luat, vindt tal van bewonderaars. Hier in Nederland hebben wij het niet gezien, maar het zou mij niet verwonderen, als wij het gauw ingevoerd krijgen. Want aan navolgers is nooit gebrek. Menschen met eigen gedachten zijn daarentegen schaars. Des Woensdagavonds waren wij weder thuis en overpeinsden, wat wij gezien hadden.

BOEKBESPREKING.

Het bekende duitsche: „Reichenbachsches Mathem.-Mech. Institut“ der firma T. Ertel und Sohn, G. M. B. H. te München heeft een klein geschrift uitgegeven, getiteld: „Hundert Jahre Deutscher Präzisions-Mechanik 1812—1912“ waarin een overzicht wordt gegeven van zijn geschiedenis gedurende een eeuw.

Hoewel allereerst op natuurkundig gebied de instrumenten een grooten naam hebben verworven, zoo is toch ook in bouwkundige kringen de naam dezer firma niet onbekend en hier dus meer speciaal voor de verbeelding van meetinstrumenten, waterpastoestellen, theodolieten enz. te noemen. Wij geven daarom enkele aanhalingen uit bovenstaand werkje, dat op onze leestafel ligt.

Allereerst wordt gegeven een overzicht van het samenwerken der drie mannen, wier namen in het begin der 19e eeuw voorzeker op dit gebied mogen genoemd worden: t. w. Fraunhofer, Reichenbach en Utschneider. In 1812 vestigde zich Reichenbach met zijn werkmeester: Ertel, om kort daarna als firmant voor gezamelijke rekening de fabriek te drijven. Enkele levensberichten over beiden volgen en in 1821, bij den dood van Reichenbach zien we Ertel alleen de fabriek voortzetten, zich meer en meer op de perfectionering van zijn instrumenten zich toleggend. Enkele namen zien we nog steeds voortleven, uit de beginperiode van deze constructeurs o.a. „Reichenbachschen meridiankreisen“ enz. Dan volgen een reeks opsommingen van namen dermannen, welke het bedrijf voortzetten en lezen we hoe telkens de fabriek zich uitbreidt, om eindelijk in 1911, over te gaan in een naamloze vennootschap, waarbij de naam van den eersten Ertel bleef voortleven.

W. v. P.

INGEZONDEN.

In de nabijheid van Sassenheim werden dezen zomer proeven genomen om zich te verzekeren hoe een zeer belangrijk buitenhuis bij de omgeving zal passen. Het gehele gebouw werd in doek ter plaatse aangebracht. Ook de inwendige verdeeling daarin.

Bouwheer en architect, de beroemde Peter Berends uit België, konden dus beoordeelen of eenigszins het uitzicht aldus het gunstigst was verkregen, en ook of van buitengezien, de zeer inwendige massa van 't gebouw, op het best aansluit met de mooie boomgroepen der omgeving. Hier is dus n.l. sprake van een „ruimtekunst.“ Hulde aan den bouwheer die zich zulke belangrijke offers wil getroosten, vond de Gemeente Amsterdam die ook voor de omgeving van den Dam.... maar tussschen de Wassenaarsche bosschen is men zelfs be-

ARCHITECTURA

veilig voor de *kritiek* van den wandelaar, maar op den Dam?!!
T.H.

Carnegie overweegt het overbrengen van den tempelbouw op 't eiland Philae, dat telkens door het hooge Nijlwater kunstmatig overstroomt wordt, ... naar Amerika.

CENTRALE-VERWARMING EN LUCHT-VERVERSCHING VAN GEBOUWEN.
DOOR F. G. UNGER, W. I. (Vervolg van blz. 329).

Zoals hiervoor is aangegeven kan de uitwendige geleidingscoefficient worden voorgesteld door de formule:
 $a = 1 + s + 0,0075 (t + 0,0050 s) (d - d')$.

Aangezien $(d - d')$ en t niet constant zijn, kan ook a dit niet zijn, doch zal a afhankelijk zijn van het temperatuurverschil tuschen wand en lucht en van de luchtbeweging. M. n. w., bij windstil weer is de transmissiecoefficient een geheel andere, dan wanneer wind langs het oppervlak strijkt.

Ook de vochtigheid heeft invloed. Zoo vond men voor een verglaasd, nat oppervlak $a = 5,3$ en voor een zelfde droog oppervlak $a = 2,0$.

Tenslotte zij er op gewezen dat aard en kleur van het buitenoppervlak van invloed zijn op het aandeel der straling in de warmteafgifte.

Ook de inwendige geleidingscoefficient is niet constant. Allereerst omdat vochtige wanden beter geleiden dan droge, waarbij de poriën met lucht gevuld zijn. Dit is o.a. van invloed bij het op temperatuur brengen van pas gebouwde lokaliteiten.

Volgens Nusselt is $b_n = b_0 (1 + \frac{t}{273})$ en ook volgens Eberle wordt de geleidingscoefficient groter met de toename der temperatuur.

Daarbij speelt bij poreuze wanden ook de luchtbeweging door die wanden een rol. Boven de neutrale zone dringt de lucht van binnen naar buiten en voert warmte mede, onder de neutrale zone gaat lucht van buiten naar binnen en deze werkt afkoelend.

Voorts is uit proefnemingen met toestellen voor automatische temperatuurregeling, gedaan aan de Technische Hochschule te Charlottenburg tevens gebleken het veranderlijke van de transmissiecoefficient bij veranderlijk temperatuurverschil en wel tengevolge van de stralende warmte der zon, door de wanden opgenomen.

Terwijl de buittentemperatuur bij die proefnemingen, welke op verschillende dagen tuschen 11 en 2 uur over dag plaats vonden, wisselde tuschen -16° en $+7^{\circ}$ bleek de gemiddelde transmissiecoefficient der begrenzende wanden van het lokaal de volgende waarden te hebben,

Temp. verschil. Transmissiecoefficient k.

12	0,474
16	0,828
20	1,032
24	1,175
28	1,275
32	1,347
36	1,415

Dus is $k = 1,18$ voor buiten -4° en binnen $+20^{\circ}$, kleiner dan $k = 1,41$ voor buiten -16° en binnen $+20^{\circ}$. De laatste is bijna 20% groter dan de tweede.

Betrouwbaarheid der transmissiecoefficienten.

Uit het hier medegedeelde kan blijken dat de juistheid der waarden van vele transmissiecoefficienten betwifeld

Kantoor	N	S	LOKAALEN
1	2	binnentemperatuur	
1	3	buitentemperatuur	
2	2	M. lengte	
4	4	M. breedte	
0	26	M. oppervlak	
1	12	M. breedte	
1	0,5	M. hoogte	
1	0,5	M. oppervlak	
1	56	transmissiecoefficient	
1	5	M. oppervlak	
1	5	transmissiecoefficient	
12	5	buitentemperatuur	
15	2	M. lengte	
1	+	M. breedte	
0	+	M. oppervlak	
1	1	M. breedte	
1	1	M. hoogte	
1	1	M. oppervlak	
1	1	transmissiecoefficient	
1	1	M. breedte	
1	1	M. hoogte	
1	1	M. oppervlak	
1	1	transmissiecoefficient	
1	1	M. oppervlak	
1	1	transmissiecoefficient	
1	1	vloer of plafond	
1	1	buitentemperatuur	
1	1	M. lengte	
1	1	M. breedte	
1	1	M. oppervlak	
1	1	transmissiecoefficient	
1	1	inhoud in M.	
1	1	aantal malen	
1	1	Aantal M.	

TABEL I.

ARCHITECTURA

TABEL II.

TRANSMISSIECOËFFICIENTEN VAN BOUWSTOFFEN EN BOUWCONSTRUCTIES.

MUREN EN WANDEN.

1. Baksteen.

Dikte in M. 0,11 0,22 0,33 0,44 0,55 0,66 0,77 0,88
k. 2,5 1,8 1,4 1,2 1,1 0,9 0,8 0,7

2. Baksteen met spouw.

Dikte (zonder spouw) M. 0,22 0,33 0,44 0,55 0,66 0,77 0,88
k. 4,5 3,2 2,8 2,4 2,1 1,9 1,7 1,5

3. Baksteen, binnenzijde betimmerd.

Steendikte in M. 0,11 0,22 0,33 0,44 0,55 0,66 0,77 0,88

Houtdikte in M. 0,01 0,01 0,01 0,01 0,015 0,015 0,015 0,015
k. 2, 1,6 1,3 1,1 1,8 1,5 1,2 1,0

4. Zandsteen.

Dikte in M. 0,30 0,40 0,50 0,60 0,70 0,80 0,90 1,
k. 2,3 1,8 1,6 1,4 1,3 1,2 1,1 1,

5. Kalkzandsteen.

Dikte in M. 0,11 0,22 0,33 0,44 0,55 0,66 0,77 0,88
k. 2,7 2, 1,7 1,4 1,2 1,1 0,9 0,8

6. Gestampt Beton.

Dikte in M. 0,05 0,10 0,15 0,20 0,25 0,30
k. 3,4 2,7 2,3 2, 1,7 1,5

7. Hout.

Dikte in M. 0,01 0,015 0,02 0,025
k. 2,7 2,4 2,1 1,0

8. Kurksteen.

Dikte in M. 0,12 0,25 0,38
k. 1,52 0,92 0,66

9. Gipsplanken.

Dikte in M. 0,03 0,04 0,05 0,06 0,07 0,08 0,09 0,10
k. 3,2 3,01 2,9 2,8 2,64 2,53 2,42 2,33

10. Vlechtdraad met specie (Rubitz).

Dikte in M. 0,04 0,06 0,08 0,10
k. 3,1 2,8 2,5 2,3

11. Gegolfd Plaatijzer.

k. 7,

VLOEREN EN PLAFONDS.

1. Enkel hout en houten balken.

k. 1,6

2. Idem, onderzijds gepleisterd plafond.

k. 1,-

3. Massieve vloer op aarde.

k. 1,4

4. Baksteen gewelf 0,11 M. dik, diepe gedeelten aangevuld en belegd met:

- a. tegels k. = 1,66
- b. gegoten asphalt k. = 1,58
- c. terrazzo k. = 1,60
- d. linoleum k. = 1,66

5. Siegwartbalken, waarop zand, specielang en linoleum, koudere lucht boven onder
k. = 1,30 0,00

6. Betonplaat, boven specelaag en linoleum, onder pleisterwerk.

Dikte beton. d. = 0,10 k. = 1,90
d. = 0,15 k. = 1,95
d. = 0,20 k. = 1,45

7. Geconstrueerde betonyvloer.

k. = 1,80

8. Idem, met plafond.

k. = 1,20

DEUREN.

1. Dennenhout.

Dikte in M. 0,02 0,03 0,04 0,05 0,06
k. = 2,2 1,8 1,5 1,3 1,1

2. Eikenhout.

k. = 3, 2,5 2,2 2, 1,8

RAMEN EN BOVENLICHTEN.

1. Enkel gewoon raam, of groot winkelraam van spiegelglas.

k. = 5,

2. Enkel groot raam van gewoon glas kerkraam.

k. = 5,5,

3. Enkel raam in ijzer of lood.

k. = 5,5,

4. Dubbel raam.

k. = 2,2,

5. Enkel bovenlicht, daarboven buitenlucht.

k. = 5,1,

6. Dubbel " " " " zolderraumte.

k. = 3,0,

7. Dubbel " " " " " " " " k. = 2,1

DAKEN.

1. Cementmastic en asphaltpapier op beschot 0,025 M. dik.

k. = 2,13,

2. Zink of koper op beschot 0,025 M. dik.

k. = 2,17,

3. Leien op beschot 0,025 M. dik.

k. = 2,10,

4. Pannen op latten en aangestreken voegen.

k. = 4,85,

5. Pannen op beschot 0,025 M. dik en kurkisolatie 0,03 M. dik.

k. = 1,00,

6. Houtcement.

k. = 1,30,

7. Gegolfd plaatijzer.

k. = 1,32,

8. Beton 0,08 M. met asphaltpapier.

k. = 10,40,

9. Beton 0,08 M. met asphaltpapier.

k. = 2,00,

10. Idem, idem, met 0,03 cM. kurkisolatie.

k. = 1,30,

		Lokaal		BUITENMUREN	vloer of lont
	Nr.				
	26	25	temp. verschil t_v		
	36	24	coefficient $t_v \times k$		
	10.	11.5	Oppervlak in M^2		
	300	390	warmteverlies in cal.		
	5	10	in pC.	verhouding	
	20	40	warmteverlies	verhouding	
	30	140	coefficient $t_v \times k$		
	0.5	8	oppervlak in M^2		
	25	1120	warmteverlies in cal.		
	5	10	in pC.	verhouding	
	5	115	warmteverlies	verhouding	
0	0	5	temp. verschil t_v	BINNENMUREN	
13	30	29	coefficient $t_v \times k$		
45	4	18	oppervlak in M^2		
8	55	25	warmteverlies in cal.		
		2	vloer of plafond	VLOER OF PLAFTOND	
		9	temp. verschil t_v		
		7	coefficient $t_v \times k$		
		3	oppervlak in M^2		
		400	warmteverlies in cal.		
			warmteverlust		
			warmteverlies door transmissie		
			warmteverlies door ventilatie		
		8	totale warmteverlies		

TABEL III.

mag worden, daar ze op vrij willekeurige wijze zijn vastgesteld en gebaseerd zijn op gegevens, ontleend aan onderzoeken van zeer ouden datum, die van den een op den ander zijn overgegaan, zoodat de verschillende gepubliceerde coëfficiënten geenszins als absolut juist kunnen worden beschouwd. Alleen degelijke en talrijke proefnemingen kunnen het materiaal opleveren, waarop juiste cijfers mogen worden gebaseerd.

Noodzakelijk dienen echter voor onze bouwstoffen de transmissiecoëfficiënten profondervindelijk zoo nauwkeurig mogelijk te worden vastgesteld en ieder bouwkundige moet deze tot zijne beschikking te hebben om daarop eene berekening van de benodigde hoeveelheid warmte te kunnen baseeren.

De cijfers, waarop de berekening van het warmteverlies van een gebouw en van de warmteafgifte der verwarmingstoestellen berust, kunnen en moeten algemeen goed zijn, evenals zulks zijn de cijfers voor sterkeberekening van balken enz. De installeerende firma's ontlenen eveneens hun cijfers aan algemeen bekende gegevens en de bouwkundige mag zich niet ontheven achten van zijne verantwoordelijkheid door garantie te vragen voor het bereiken der voorgeschreven temperaturen, voor zoover dit betreft de juiste berekening van het warmteverlies door transmissie en de warmteafgifte der toestellen.

Graad van nauwkeurigheid der berekening.

Bij deze berekening behoeft men niet angstvallig nauwkeurig te werk gaan, zoals hiervoor reeds werd aangegeven. Daartoe staan de transmissiecoëfficiënten nog op te onzekere basis evenals de toeslag, die men op de berekening geeft met het oog op de ligging der locaties en op het op temperatuur brengen daarvan, welk laatste bovendien dikwijls geheel achterwege blijft; — en welken toeslag men moet geven met het oog op de meer of minder solide bouwwijze of het gebruik van minder dengdelijke bouwmateriëlen, weet wel niemand van te voren aan te geven.

Men beperkt het vragen van eene garantie voor te bereiken temperaturen tot die factoren, welke werkelijk te garanderen zijn, en maakt zelf eene goede transmissieberekening of verlange overlegging daarvan bij de aambieding. Dan behoeft men de opdracht niet zonder meer te gunnen aan den installateur, die het meeste verwarmd oppervlak in zijn aambieding belooft en schakelt men een groot gedeelte uit van het risico dat de vereischte temperaturen niet zullen worden bereikt.

Keuring op temperatuur.

Vooral keure men eene opgeleverde installatie zoo zorgvuldig mogelijk op de vastgestelde temperaturen. Wanneer men dit bij de talrijke installaties die jaarlijks worden gemaakt, voor zoover doenlijk doorvoert, krijgt men de meest betrouwbare gegevens.

Tot nu toe vindt eene dergelijke keuring echter zelden plaats. Eene goede regeling en normalisering van een en ander is zeer gewenscht. Ook al is de verwarming gegarandeerd voor een buitentemperatuur, die slechts bij uitzondering voorkomt, zoo behoeft men voor bedoelde keuring niet op die lage temperatuur te wachten. Zolang de onderzoeken van de warmtetransmissie onzer bouwmateriëlen, van de toeslagpercentages voor invloed van windrichting en verdere ligging van het gebouw, voor het tijdig op temperatuur brengen van vertrekken enz. nog op zich laten wachten, dienen wij er ons mede tevreden te stellen, die gegevens op de in het buitenland gebruikelijke te baseeren, waartoe hier

tot grondslag gekozen zijn de officiële duitsche cijfers, welke voor de riksgebouwen in Pruisen en door de „Verein Deutscher Heizungsindustrieller“ worden aangenomen, aangevuld met die van bekende autoriteiten zoals Prof. Rietschel te Berlijn en anderen.

Opgave der Transmissiecoëfficiënten.

Voor de voornaamste bouwmateriëlen en bouwconstruicties zijn de transmissiecoëfficiënten opgenomen in tabel II.

Tabel voor transmissieberekeningen.

Eene tabel voor de berekening der warmteverliezen kan nu worden samengesteld als weergegeven in tabel III, waarbij de ingevulde cijfers betrekking hebben op het lokaal afgebeeld in figuur 1, en voor zoover noodig dig afgerekend zijn.

Toeslag percentages.

Teneinde den invloed van weer en wind, van de ligging enz. der verschillende buitenoppervlakken in rekening te kunnen brengen, worden verschillende toeslagen op de berekende warmteverliezen gegeven. Deze percentages kan men als volgt kiezen.

a. Hemelsrichting.

n.w. — n — n.o. — o 10%
z.o. — w — z.w. 5%

Ten aanzien van dezen toeslag wordt opgemerkt, dat hij hoofdzakelijk bedoeld is als compensatie van den ongelijken invloed der zonnewarmte. Aangezien de transmissiecoëfficiënten gelden voor wanden die niet door de zon beschoten worden, zou men dus feitelijk geen percentage op de berekening moeten toeslaan, maar daarvan moeten aftrekken, al naar de vertrekken een gunstige ligging hebben, temeer, omdat het bij de lage buittentemperaturen waarvoor de berekening wordt gemaakt, in den regel helder weer is.

Echter is de tijd, gedurende welke de zon 's winters haar invloed kan doen gelden, slechts kort, van 's morgens 9 tot 's middags drie uur, zoodat er vele uren overblijven gedurende welke deze invloed wordt gemist.

Op het westen gelegen vertrekken dienen o.a. een toeslag te verkrijgen, omdat zij 's morgens in het geheel geen zonnewarmte krijgen en dientengevolge de temperatuur langzamer toeneemt.

b. Hoekvertrekken.

Voor hoekvertrekken en vertrekken met tegenover elkaar liggende buitenoppervlakken 10% (van de transmissieberekening zonder toeslagen). Onder hoekvertrekken worden verstaan vertrekken, waarbij de hoekbuitenvanden te samen minstens de helft van de verticale begrenzing uitmaken en de eene hoekwand minstens tweemaal zoo groot is als de andere.

c. Open ligging.

Voor open ligging toeslag 10% (van de transmissieberekening zonder toeslagen).

Onder bijzondere aan weer en wind blootgestelde buitenoppervlakken verstaat men die, waar tegenover op een afstand van minstens 40 M. geen gebouwen, boschen, heuvels enz. worden aangetroffen.

Ook hier moet men er aan denken, dat de bovenste verdiepingen van hoge gebouwen meer aan weer en wind zijn blootgesteld dan de lagere.

Dunne muren en enkele ramen worden door wind meer afgekoeld dan dikke muren en dubbele ramen. Voor

enkele ramen moet men b.v. een tweemaal groter toeslag nemen dan voor dubbele.

Bij slecht bouwwerk doet zich natuurlijk de invloed van weer en wind zeer geden en staan men soms machteloos tegen de grote warmteverliezen, die dan optreden. Ook is de afkoelende werking van den wind bij regen en sneeuw weer veel aanzienlijker dan bij droog weer. Wanneer dan het water langs de buitenmuren en ramen vloeit, krijgen de buitenoppervlakken bijna de temperatuur van den regen, omdat de warmteovergang van den wand op het water zeer snel geschieft.

In bijzondere mate geldt dit voor daken en bovenlichten. Ook zullen de hogere verdiepingen in den regel meer den invloed van zonnewarmte ondervinden dan de lagere.

d. Hoge ruimten.

Voor bijzonder hoge ruimten, voor iederen Meter boven vier Meter hoogte 2% tot een maximum van 20% (van de transmissieberekening zonder toeslagen). Dit geldt niet voor trappenhuizen. Deze toeslag wordt gegeven met het oog op het feit, dat de temperatuur in hoge vertrekken in den regel boven hooger pleegt te zijn dan beneden. Daardoor wordt de warmtetransmissie van wanden en zoldering groter dan bij vertrekken van normale hoogte.

De grootte van genoemd temperatuurverschil wordt bij hoge vertrekken bovendien nog bijzonder beïnvloed door het systeem van verwarming, door de plaatsing der verwarmingstoestellen en de mate van afkoeling van het plafond.

Wanneer dit laatste b.v. direct met de buitenlucht in aanraking komt, kan de temperatuur boven wel lager zijn dan beneden en kunnen zeer hinderlijke koude luchstromen ontstaan.

In geval de verwarmingstoestellen onder de ramen zijn geplaatst, bevorderen zij de gelijkmatigheid der temperatuur over de verschillende hoogten van het vertrek, staan zij daarentegen tegen de binnenwanden, dan werken zij in dit opzicht ongunstig. Een en ander is ook weer het gevolg van verkeerde luchstromingen, zoals later zal worden aangetoond.

En wat hierbij de invloed van eenig systeem betrifft, zoo moet die van de luchtverwarming in dit opzicht als het ongunstigste worden genoemd.

e. Natuurlijke ventilatie.

Voor iederen M^2 inhoud van het vertrek ca. 3 W.E. Deze toeslag heeft het voordeel vooral voor grote vertrekken met geringe transmissie betrekkelijk hoog te worden.

f. Tijdig op temperatuur brengen.

Ten slotte dient nog een toeslag te worden gegeven met het oog op het tijdig op temperatuur brengen der vertrekken, wegens onderbreking of vermindering van het stookbedrijf gedurende nachten of rustdagen.

Deze kwestie wordt in den regel geheel over het hoofd gezien of vergeten, terwijl zij toch in vele gevallen van overwegend belang is, zoodat hierop de bijzondere aandacht wordt gevestigd.

Men moet bedenken dat de aard van het materiaal waaruit de wanden en verdere begrenzingsvlakken zijn samengesteld en de dikte-afmetingen niet alleen invloed op de warmtetransmissie, doch tevens op de warmteabsorptie hebben.

Dunne muren en enkele ramen worden door wind meer afgekoeld dan dikke muren en dubbele ramen. Voor

Een der interessantste Renaissancegebouwen in Italië is de kerk San Francesco te Rimini, die na de verbouwing op last van Sigismondo Pandolfo Malatesta als Tempio Malatestiano aangeduid wordt. De roem der kerk is niet alleen te danken aan de harmonieuze bouwvormen van den grootste bouwmeester Leon Battista Alberti en de beeldhouwwerken van Agostino di Duccio, doch niet het minder aan de omstandigheid dat Sigismondo, de heer van Rimini, de oorspronkelijk aan Poverello d'Assisi gewijde kerk, zijn liefst, de schoon Isotta degli Atti had toegewijd.

Paus Pius II heeft den enveldaalder wegens deze schennis gescomunicéerd. Dit was bekend. Toch tradtusschen verschillende geschiedschrijvers Sigismondo van de moede vrij te pleiten, aantoezend dat het tot duiver aan niemand gelukt is in de kerk een beeld van de schoon Isotta te ontdekken, of zelfs een opchrift ter herinnering. Ook van een andere enveldaal werd hij erigesproken: hij zou namelijk voor de verbouwing matmer hebben gebruikt van een door hem beroofde kerk te Ravenna. Het is later dr. Girolamo Ricci gelukt, dezen ron door documenten uit het archief te Ravenna te bewijzen. Maar van groter belang dan de overlijfselen en die hij nu in het gebouw zelf heeft aan het licht gebracht.

In de eerste kapel rechts zijn namelijk twee guirlanden voor den dag gekomen met de halffiguratische relief beeldjes van Sigismondo en Isotta. Toen Paus Pius den hanvel tegen den tempelscherm uitvaardigde, liet den portret van Isotta wegkrassen, maar nu is er van overgebleven dat men het hoge profiel der schoone vrouw niet enige moeite nog wel kan herdenken. Ricci heeft ook onder een opschrift van verguld brons een ander gevonden, dat oorspronkelijk het grafmonument van Isotta aanzweert, en haar lichamelijke schoonheid in kleinkinde woordeën rimde.

Gek konsthistoerisch gewichtige opmerkingen zijn te voorschijn gekomen, namelijk een opchrift waarin blijkt dat Agostino de gehele in-en uitwendige sculpturale versiering der kerk had uitgevoerd en een ander, aantwijzend dat terwijl Alberti de uitwendige architectuur had ontworpen, voor het inwendige Matteo de Pasti, de bescheiden meester uit Verona is aansprakelijk te stellen.

BESCHERMING VAN NATUUR- EN STADSSCHOON.

Het ministerie van Binnenlandse Zaken in Leiden heeft aan districts- en gemeentebesturen een randschriften gesonden, waarin er op gewezen wordt, dat men er bij den aanleg van fabrieken elektrische installaties, enz., te waken heeft tegen alles, wat aan het typische karakter of het fraai van een landschap schade kan doen. Zoo zal de ingenieur bij den aanleg einer fabriek zich voor alles op de lange hebbens te stellen van de eigenaardigheid der strook, waar de fabriek komt; hij zal rekening hebben te houden met de plantelijke bouwvormen en zooveel mogelijk het bouwmateriaal zou kiezen, in dien de omgeving, waar de fabriek komt, gebruikelijk is. Bouwgroepen zooveel mogelijk gespaard te blijven; bij den aanleg van kanalen vermijde men de stijve rechte lijnen; beplante de levens met boschage's, of legge er weiden aan. Masten voor elektrische geleidingen behoeven zoo aangebracht te worden, dat zij in het landschapsbeeld niet misstaan; ook elektrische draaden brengt men zoo aan, dat zij niet storend werken op den aanzicht van fraue stads- of landschapsplukjes, interessante gebouwen, oude boom, enz. Vooral wake men er tegen de masten voor geleiding op de meeste plekken van een landschap op te richten; en men drage er zorg voor, dat en wat vorm en wat kleur betreft, die masten en de aankleven van die zoowen mogelijk opvalken.

Tel,

Prof. Massil, de bekende Islam-onderzoeker te Weenen en prins Sixtus van Parma, de broeder van marishertogin Zita, hebben een expeditie ondernomen naar de woestijn tussen Syrië en Mesopotamie. De reizigers hebben van Damaskus af ongeveer 3000 K.M. per kaarsel in zoog goed als onbekende streken afgelegd en een nieuwe kaart samengesteld, waarop meer dan honderd namen staan, zij vonden Romeinsche karavaans wegen met grensposten, mijlpalen en wachttorens, verder Parthische en Perzische legerplaatsen. Uit den bloei-tijd van het rijk der Chalifien slagen deken tal van houtenverblijven. Ook vonden de onderzoekers Israëlitische stammen, die daar waarschijnlijk reeds lang leven en zich geheld bij de Mohammedanen aangesloten hebben.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk "De Architect" en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, "Parkzicht", Hobbeinastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad "Architectura": in Nederland f 1.90 per kwartaal; buiten Nederland f 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, Idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad "Architectura": 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het organisme wordt wekelijks Franco toegedragen aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f 12.—, voor kunstlievende leden f 16.—, voor buitenleden f 7.50 en voor aanspiraatsleden f 5.—. Donateurs zijn bij die munstens f 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad "Architectura" en het plaatwerk "De Architect".

Voor alles betreffende de verzending van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgever.

Een geding, dat honderd jaar hangende is geweest, is te Granda gefindigd. De Spaanse rechters moesten uitmaken, wie de eigennatuur was van El Generalife en van het prachtige Alhambra met hare fraue tuinen, welke in den tijd van de Moorse overheersching de zomerverblijfplaats van de Sarasencsche vorsten waren. Een eeuw geleden heeft Grimahal, de toenmalige burgemeester van Granda, de bezittingen toegewezen aan de voorouders van den tegenspoedigen markies de Campotejar.

Kort daarna spande de Spaanse regering het geding tegen de familie aan en verlangde de overdracht van de bezittingen aan den staat als rechtmatig eigenaar. Het hoogste gerechtshof van Salvador heeft nu uitgemaakt, dat El Generalife en het Alhambra aan de Spaanse koninklijke familie behoren en last gegeven aan de bezittingen overvijf jaar daar over te geven. Tegevolge is de markies van Campotejar veroordeeld, om de geheele opbrengst van de verachtensegoeden, die sedert honderd jaar verkregen zijn, aan de kroon te vergoeden. Bovendien zijn alle kosten van het geding te zijnen laste gebracht.

Rotterdam zal een bekend gebouw minder krijgen. Men is begonnen met het afbreken van de Oostpoort, altaar. Uit den poortmuur is reeds de zandsteen gelicht waarop het volgende bekende opschrift is gebeiteld:

Een Graaf van Bossu met de Spanjaards blauwzilver uit jaar secentrich twe April den 9 slach. Laude gier als vriend quam mae sooffrich vermoed veel borgers met jammeryk geelach. Deze steen zal in het gemeentelijk museum van oudheden een plaatsje vinden.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD, 30. Overheid en stadschoonheid. Gewapend beton en bouwkunst niet afbeelden. Het ontwerp algemeen administratieve voorschriften en de aansprakelijkheid van den architect, door Mr. K. J. van Nieuwerkerken. Willem C. Bröuer over zijn werk. De nieuwe Haagsche schoolbouw.

DE BOUWWERELD, 39. Openbare bouwkundige adviesbureau, door J. H. W. Leliman. Kerkelijke siermaak in Zeeland. C. Zetschla. De ruinen in het oude Peru als omstreeks monssoen van der nieuwe wereld. De herbouw van het afgebrande dorp Bockenkirch, Württemberg (met afb.)

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Boerderijen: programma's in No. 9, inlevering 1 Januari 1913. Zie vragen en antwoorden in No. 32.

II. Prijsvraag voor een Aanplakbiljet voor de E. N. T. O. S. te Amsterdam. Programma in No. 33.

III. Prijsvraag Ontwerp van den Omstak voor den Genootschapskalender 1913. Programma in No. 36.

IV. Prijsvragen door de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam, in 1912: 1^e. Ontwerp voor een Bioscopetheater; 2^e. Ontwerp voor een Wachthuisje voor de tram; 3^e. Een pentekening. Programma in No. 38.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap. — De Haagsche Schouwburg. — Dusseldorf. — Boekbespreking. — Ingessamen. — Centrale verwarming- en lichtververing van gebouwen (Vervolg). — Prijsvraag Reclamebiljet E. N. T. O. S. — Van allerlei aard. — Weekbladen en Tijdschriften. — Prijsvragen.

ARCHITECTURA ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUIM, LEIDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMESSTRAAT 1746, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

I. Als Gewoon-Lid wordt voorgesteld de heer J. Luit, bouwkundig teekenaar te Haarlem door de heeren A. W. Weissman en E. Sunier.

II. Ons Genootschap verzond het onderstaand adres:

Aan den Raad der Gemeente Enkhuizen. Het Genootschap "Architectura et Amicitia", gevestigd te Amsterdam, geeft met erbied te kennen,

dat het met leedwezen heeft vernomen uw plan tot stichting van een nieuw gebouw voor den vischafslag op een zoodanige plaats, dat het fraaie gezicht op den Dromedaris en de daarbij staande mooie huisjes zou worden geschaand.

dat dit te meer is te betreuren, waar in uw Gemeente door onoordeelkundig optreden toch reeds zooveel stads-schoon onnoedig is te gronde gegaan. — Wij wijzen in dit verband op het, ons inziens onnoedig dempen der oude grachten en het vullen der niet op één rij staande boomen —

dat het naar onze mening in het belang van uw Gemeente is, het schoon van uw oude, eerwaardige stad, als aantrekkelijkheid voor de vreemdelingen, die ons land om zijn oude steden komen bezoecken, te bewaren, mede ter ontwikkeling van den schoonheidszin uwer gemeenteren.

dat het in het onderhavige geval U gemakkelijk zal vallen voor bovengemeld gebouw voor den vischafslag de plaats van het oude gebouw te bestemmen, of het daar onmiddelijk achter te zetten.

't Welk doende, doet gij wel.

H. A. J. BAANDERS, Voorzitter,
JAN DE MEIJER, 1ste Secretaris.

III. Van den heer A. W. Weissman werd voor onze bibliotheek ten geschenke ontvangen dienstjorste werk: "Geschiedenis van de Nederlandse Bouwkunst". Den schenker is den dank van het Genootschap overgebracht.

JAN DE MEIJER, 2e Secretaris.

RECTIFICATIE.

Door een misverstand is in het vorig nummer (No. 40), in het stukje: "De Haagsche Schouwburg" niet vermeld, dat de beide foto's van de "Rijkscommissie voor de Monumenten" zijn, en dat de opmeting van den heer M. A. van Nieuwerkerken, architect B. N. A. is.

VERSLAG VAN DE 131^e LEDENVERGADERING
VAN HET GENOOTSCHAP "ARCHITECTURA ET AMICITIA",
GEHOLDEN OP WOENSDAG 9 OKTOBER 1912 IN HET
GENOOTSCHAPSLOKAAL IN "PARKZICHT".

Na opening, met een welkom aan de talrijke aanwezige leden en introducees, door den voorzitter, den heer H. A. J. Baanders, werden de notulen der vorige vergadering gelezen. De 1ste secretaris heeft bedenkingen tegen den inhoud van den laatsten zin en meent dat hij deze notulen toch zóó niet kan onderteeken. Discussies leiden er toe het punt aan te houden tot na de voordracht. Medege-deeld wordt dat de volgende adressen verzonnen zijn:

1^e. Een aan het Gemeentebestuur van 's-Gravenhage ter zake van den Schouwburg welk adres reeds in het orgaan gepubliceerd is, 2^e een aan het Gemeentebestuur van Enkhuizen ter zake van het behoud van het plant-lijkh stadschoon in verband met den voorgenomen bouw van een lokaal voor den vischafslag bij den Dromedaris. Dit adres wordt voorgelezen.

Vervolgens bespreekt de voorzitter het heden genomen besluit van den Gemeenteraad van Amsterdam strelende besluit van den Gemeenteraad van Amsterdam strelende

besluit tot het verleenen van toestemming aan de Regeling tot het uitbreiden van den Druckeruitbouw, welk besluit met 33 tegen 10 stemmen genomen is, ten spijt van alle betere inzichten, welke niet zijn nagelaten den Raad kenbaar te maken; allermind door ons Genootschap.

Betreuren kunnen wij nog slechts dat van meerdere aan-wijzingen geen beter gebruik gemaakt werd en met mis-kenning van den bouwstenuaar, wiens houding in deze zaak overigens niet zeer beslist is geweest, het beste wat wij op architectuurgebied bezitten wordt opgeofferd.

naast andere door ons niet erkende overwegingen, aan de alleen zalgmakende schilderkunst.

Verdere ingekomen stukken, benevens de ballotage van een candidaat-gewoon-lid worden uitgesteld om het woord te geven aan den heer C. Rol, voor diens voor-

dracht over "Elementaire Vlakversiering", gevolgd door een serie belangwekkende projectiebeelden naar tekeningen.

Van deze voordracht is geen verslag gemaakt omdat zij welwillend werd afgestaan aan onze redactie en, ver-lucht met eenige reproducties naar schetsen en teekenen van den spreker, in ons blad zal verschijnen.

De spreker oogst een warm applaus waarbij de voorzitter zich aansluit met woorden van dank voor het geno-ten en holde voor den arbeid van den kunstenaar die er zijn taak van maakt zijn talenten dienstbaar te maken van talrijke jongeren die straks het corps onzer kunst-

corps onzer kunstnijveren en sierkunstenaars zullen versterken. De teekeningen aan den wand voltooien den, door de voordracht gevestigden, indruk van de wijze waarop de spr. deze taak opropt en tonnen tot welke resultaten deze opvatting reeds heeft geleid.

Na een korte pauze komt opnieuw het notulen-vraagstuk aan de orde. De gewraakte zin luidt: „Besloten wordt dat de kwestie ('t handelt over het plaatwerk) eerst principieel aan de orde zal worden gesteld en het advies van de commissarissen van het plaatwerk zal worden ingewonnen".

Dit laatste nu wordt bestreden door de heeren De Meijer en Moen wijn besloten werd tot de instelling einer commissie, die zich de belangen van 't plaatwerk zal aantrekken, welk besluit niet ongedaan werd gemaakt door den later uitgesproken wensch om de zaak eerst in principe te bespreken, en het advies te vernemen van het bestuur van het plaatwerk. Tegen bedoeld besluit heeft echter niemand bezwaar, wel tegen de directe uitvoering ervan zonder advies van het plaatwerkbestuur tenevolge waarvan voorbehoud gemaakt werd. Op dit punt was het verslag in ons weekblad onvolledig, en onjuist. De heeren Ingenohl en De Jongh herhalen de betreffende discussies.

Het slot van de historie is dat het woord „Besloten" aan het begin van den bestreden zin veranderd wordt in „Ge-wenscht". Aldus gewijzigd worden de notulen van de 131de vergadering goedgekeurd en ondertekend. Medegeleed wordt dat de voorzitters en secretarissen van de „B.N. A.", „Bouwkunst en Vriendschap" en „A. et A." bijeengeroepen waren tot een vergadering op 11. Maandagavond ter besprekking van de kwestie Kolonial-Instituut. Wegens verhindering van onzen voorzitter waren voor „A. et A." aanwezig de heeren Waleinkamp en De Meijer. De Maatschappij tot Bev. der Bouwk. was niet genoodigd wijk deze reeds aan hure leden een vraag gesteld had en daarmee vooruit gelopen is op het optreden van de Const. Vereenigingen. De heer De Meijer deelt mee dat na besprekking besloten werd in het huidig stadium niet op te treden; doch eerst feiten af te wachten als punt van uitgang einer hernieuwde actie. Algemeen blijkt de vergadering deze mening te delen, tenzij de heer Weissman, absoluut onjuist wordt gevonden dat de Maatschappij afzonderlijk optrad waar de P. P. C. heeft gevraagd aan de Const. Vereenigingen gezamenlijk te handelen. De heer De Jongh vindt aanleiding aanwezig om in de P. P. C. voor te stellen de Maatschappij daarop te wijzen.

Onjuist wordt eveneens genoemd dat de Maatschappij niet is uitgenodigd voor de besprekingen op 11. Maandag. Gereleerd wordt nog door den heer De Jongh dat volgens inzicht van de P. P. C. en den B. N. A., welk inzicht is neergelegd in den door den B. N. A. aangeboden bekende motie, tegenover de betrokken architecten slechts de vraag geldt: „worden de heeren overeenkomstig de geldende regelen gehonoreerd?" Kan deze vraag bevestigend beantwoord worden, dan is de zaak in orde. Na discussie wordt aangenomen dat 't best is af te wachten.

In den loop dezer discussies vindt de heer De Meijer gelegenheid de mening van den heer Jan Stuyt, sprekende over de P. P. C., geuit in de jongste Algem. Vergadering van de Maatschappij, als zou tenevolge van de toekomsting van grotere macht deze commissie moeten optreden, een schandalijke aantijging tegen de P. P. C. te noemen, getuigende van onvoldoende begrip. De heer De Jongh deelt deze opvatting niet en meent dat de heer Stuyt dit ook niet zoo bedoeld heeft.

Medegeleed wordt een schrijven van den Secretaris der Schoonheidscommissie houdende mededeeling van het periodiek optreden door den heer M. J. E. Lippits als lid dier Commissie en uitnodiging aan ons bestuur om in de vacature te voorzien. Het bestuur zal zich van zijn taak kwijten.

Besproken wordt de gehouden excursie naar de Zuidergasfabriek op 11. Zaterdag. Deze inrichting mag op veel belangstelling aanspraak maken; de deelname was echter gering; waarschijnlijk tenevolge van het minder gunstig gekozen tijdstip voor het bezoek.

De heer A. de Mauker, architect te Haarlem wordt met algemene stemmen tot het gewoon lidmaatschap toegelezen.

Tijdens het stemmen brengt de voorzitter het Paleis-Raadhuis in besprekking. Op het verschijnen van het stuk van B. in ons orgaan is er beweging gekomen ten opzichte van dit monument.

Men heeft een steiger zien verschijnen en een tweede wordt gebouwd. Ernstig dreigt thans de restauratiebaai tegen welker vernielzucht ieder onzer wachtaan dient te zijn. Waakzaam ook tegen de opvatting van restaureren zoals die door sommige deskundigen, o.a. ook door Dr. Cuypers, gehuldigd wordt. Mischrikkelijke voorbeelden van dusdanig restaureren worden reeds al te veel aangetroffen.

Verschillende kostbare monumenten hebben er hun kunstwaarde bijgeboet; beter ware geweest zezuinnen natuurlijke dood te laten sterven, dan ze verminkt en opgesmukt den geslachten na te laten. Dat men niet tijdig voorzorgen genomen heeft tegen verval kan niet anders als hoogst naatig, onachtzaam, ergo laakkbaar geacht worden. Reeds in 1885 is vanaf den steiger, die toen om het Onafhankelijkheidsmonument (Naatje) stond, tencinde haan een nieuwel kop te geven, geconstateerd dat de tympan in den voorgevel open voegen en scheuren vertoonde. Is 't wonder dat er 27 jaren later armen en beenen uitvallen?

Tenslotte wordt mededeeling gedaan van het geschenk dat den heer A. W. Weissman ons Genootschap aanbiedt in den vorm van diens jongste boek: „Geschiedenis van de Nederlandsche Bouwkunst". Den heer Weissman wordt onder daverend applaus dank en hulde gebracht.

Na rondvraag volgt hierop sluiting. R.

DE EXCURSIE NAAR DE Z.-GASFABRIEK.

Zaterdag 5 October heeft de gewone jaarlijksche excursie van ons Genootschap plaats gehad en ditmaal naar de in aanbouw zijnde Zuider-Gasfabriek, onder de gemeente Ouder-Amstel.

Van de gelegenheid om dit belangrijk werk en in wording zijnd bedrijf van naderbij te zien, hadden twee bestuursleden twee redactieleden en vier aspirantleden gebruik gemaakt. Het resultaat overtrof wel is waar verre dat van „Enkhuizen-Hoorn", doch toonde o. i. toch ook op af doende wijze dat de keuze van den Zaterdagmorgen voor een excursie nu niet bepaald een gelukkige was geweest. De voorzitter moest dit Woensdagavond beamen en zich daarmede tevens voor zijne afwezigheid verontschuldigen.

Doch ter zake. Onder geleide van de heeren Visser, ing. onder directeur en Termeden, bedrijfs-ingeneur, werd de wandeling over het kolossale fabrieksterrein met z'n haven, z'n villa's en z'n spoorlijnen aangevangen en langs, door, ja zelfs onder de vele technisch en aesthetisch alleszins bezienswaardige gebouwen voorgedragen, een tocht die bijkans volle drie uur vroeg.

Aan de hand van situatie- en werkteekeningen trachtte men ons eerst een weinig in dit uitgebreid gebouwencomplex in te leiden en de diverse onderdelen en derzelver functies nader te demonstreren. Daarna hadden wij gelegenheid het gedemonstreerde van nabij te zien voor zoover een en ander óf in aanbouw óf reeds voltooid was. Veel is nog in wording doch de directie heeft goede moed half 1913 met de exploitatie te kunnen aanvangen. Met grote welwillendheid werden de vele vragen — en het waren er van allerlei aard — door onze geleiders beantwoord en mochten wij voorts van een zeer zaakrijke voorlichting profiteeren.

De heer Jan de Meijer was de tolk der kleine schare, toen hij genoemde heeren aan het einde van dezen belangrijken en leerrijken tocht hartelijk dank zeide voor hun allervriendelijkst geleide.

Adr. M.

VERSLAG VAN DE LAATST GEHOUDEN VERGADERING VAN DE CLUB VAN UTRICHTSCHE LEDEN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Na opening der vergadering door den voorzitter werden de notulen gelezen en goedgekeurd. Ingekomen is de koninklijke goedkeuring op de statuten. Besloten wordt betreffende het eerste punt van de agenda „Uitbreiding Gem. Utrecht", een schrijven tot het Utrechts Kunstverbond te richten met het verzoek dit onderwerp in behandeling te willen nemen.

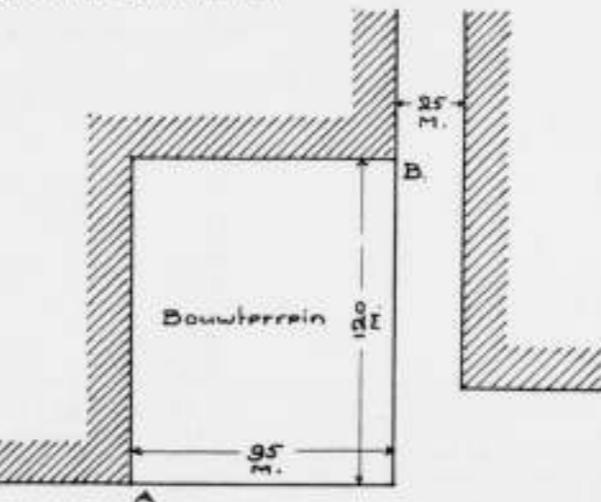
Inzake de tentoonstelling van het werk van Utrechtsche architecten is de vergadering van mening, om kans van slagen te zullen hebben, een niet al te omvangrijke vorm aan deze tentoonstelling te geven, d.w.z. alleen teekenwerk van bouw- en tuinarchitectuur.

Een opgemaakt adres met memorie van toelichting aan de Staten der Provincie Utrecht inzake „vermindering van het natuurschoon door reclameborden" wordt voorgelezen en door de vergadering onveranderd goedgekeurd. Over de wijze van uitvoering loopen de meeningen uit een maar wordt besloten 3 vereenigingen te verzoeken adhesie te betuigen en wel „Vreemdelingenverkeer", „de A. N. W. B. (toeristenbond voor Nederland)" en „Heemschut". C. J. DE HAAS, te Secretaris.

GENOOTSCHAPS PRIJSVRAGEN 1912.

Door het Genootschap „Architectura et Amicitia" worden de navolgende studie prijsvragen uitgeschreven:

I. ONTWERP VAN EEN RAADHUIS VOOR EENE GROOTE GEMEENTE.

Het bouwterrein heeft den vorm en de afmetingen als op de situatie is aangegeven; het ligt met een der korte zijden aan een ruim plein en met de rechthoekig daarop staande lange zijde aan een straat van 25 M. breedte; de beide andere zijden zijn ingebouwd.

Het gebouw moet op dit terrein vrijstaande zijn ontworpen, met dien verstande dat geen deel der gevels aan de beide ingebouwde zijden de terreingrenzen dichter dan 8 M. naderen mag; aan de plein- en de straatzijde moet de verkregen open ruimte bij A. en B. door een muur ofhek op steen voeting, waarin de vereiste poortopeningen, zijn afgesloten. Terugbouw binnen de aan gegeven rooilijnen is toegestaan. Voor uitbouwen, trappen, e. d. mag de grenslijn aan de pleinzijde tot ten hoogste 3 M. worden overschreden.

Het gebouw zal bestaan uit:

a. Souterrain, b. Parterre verdieping gelegen p.m. 1,50 M. boven de straat, c. Hoofdverdieping, d. Boven- en zolderverdiepingen. Het inbrengen van tussenverdiepingen ten behoeve van ondergeschikte vertrekken is toegelaten.

Het gebouw moet de volgende ruimten bevatten:

SOUTERRAIN.

a. Verwarmingskelder,
b. Brandstoffenkelder,
c. Archiefruimte, ± 300 M², met afzonderlijke bergruimte ± 100 M², en werkplaats voor den boekbinder, ± 40 M². De archiefruimte moet in verbinding staan met de na te noemen „Algemene Secretarie".
d. Keuken ± 50 M², bijkeuken 50 M², dienamer ± 30 M², door een trap en drie spitzenliften verbonden met de dienamer bij de feestzaal, hierna te noemen; voorts provisiekamer en wijnkelder.
e. Bergplaats voor p. m. no fietsen.
f. Bergplaatsen voor verschillende doeleinden.

PARTERRE-VERDIEPING.

a. Ruime hoofdvestibule met tochtportaal en portiersloge.
b. Monumentale hoofdtrap uit de hoofdvestibule naar de hoofdverdieping.
c. Groep Burgerlijke Stand en Bevolking, waarin op te nemen:

1. Hal voor het bevolkingsbureau ± 500 M², met ongeveer 25 loketten, welke in verbinding staan met een ruime wachthal voor het publiek.
2. Zes bureaux, elk ± 40 M².
3. Kamer voor den wethouder, ± 35 M², met aangrenzende wachtkamer, toilet en W.C.
4. Bureau voor den hoofdambtenaar ± 25 M², nabij 3 gelegen.
5. Archief ± 40 M².
- d. Drie bureaux voor verkiezingen, elk ± 40 M², met depot ± 40 M²; dit laattste kan in het souterrain zijn gelegen.

e. Twee trouwzalen, tevens vergaderzalen, gelegen nabij de hoofdvestibule, elk ± 90 M², met bijbehorende wachtkamers, tevens vergaderkamers, elk ± 60 M².

f. Groep Belastingen, waarin op te nemen:

1. Betalingsbureau voor belastingen ± 250 M² met 12 loketten, welke in verbinding zijn met een ruime wachthal voor het publiek. (Deze wachthal kan,mits voldoende ruimte biedend, tevens dienen als wachthal voor het Bevolkingsbureau onder c. genoemd, en als wachthal voor het bureau van inschrijving hierna onder f te noemen).
2. Twee bureaux, elk ± 30 M².

g. Groep Militaire Zaken, waarin op te nemen:
1. Drie bij elkaar liggende zalen, nl. een wach-

ARCHITECTURA

- zaal, een lotingzaal en een keuringzaal; hiertoe kunnen dienen drie der onder *e.* genoemde lokalen.
2. In verbinding met de keuringzaal een kamer voor den dokter en een donkere kamer.
 3. Bureau voor den hoofdambtenaar $\pm 35 \text{ M}^2$.
 4. Klerkenbureau, $\pm 60 \text{ M}^2$ grenzend aan 3.
 - 5 en 4 kunnen ook op de bovenverdieping zijn gelegen.
 - h. Pensioen-bureau, omvattende een bureau voor den hoofdambtenaar, $\pm 35 \text{ M}^2$, en een klerkenbureau, $\pm 60 \text{ M}^2$; deze vertrekken kunnen ook op de bovenverdieping zijn gelegen.
 - j. Groep Onderwijs, waarin op te nemen:
 1. Bureau voor inschrijving van leerlingen, $\pm 120 \text{ M}^2$, met 5 loketten welke in verbinding zijn met een wachthal voor het publiek (zie aanteekening onder *f.*)
 2. Archief, $\pm 100 \text{ M}^2$ in onmiddellijke verbinding met 1.
 3. Kamer voor den wethouder, $\pm 35 \text{ M}^2$ met aangrenzende wachtkamer, toilet en W.C.
 4. Bureau voor den hoofdambtenaar $\pm 25 \text{ M}^2$, nabij 3 gelegen.
 5. Klerkenbureau, $\pm 90 \text{ M}^2$ grenzend aan 4, 4 en 5 kunnen ook op de bovenverdieping zijn gelegen.
 6. Politiepost, bestaande uit wachtkamer voor 15 agenten, kamer voor den inspecteur, kamer voor den hoofdagent, en één cachot.
 7. Telefoon-centrale, $\pm 25 \text{ M}^2$.

HOOFDVERDIEPING.

 - a. Traphal en grote vestibule met ruime garderobes, aangrenzende toiletkamers en W.C.'s, en twee bodenkamers.
 - b. Feestzaal, minstens 300 M^2 , waarin muziekgalerij $\pm 40 \text{ M}^2$. Aansluitende aan de feestzaal een buffetzaal met dienkamer, welke naast in directe verbinding moet zijn met de in het souterrain gelegen dienkamer.
 - c. Vergaderzaal voor Burgemeester en Wethouders, $\pm 90 \text{ M}^2$ met toilet en W.C.
 - d. Kamer voor den burgemeester $\pm 50 \text{ M}^2$ in de onmiddellijke nabijheid van *c.*
 - e. In verbinding met *d.* een antichambre en een kamer voor den hoofdbode.
 - f. Wachtkamer voor het publiek $\pm 50 \text{ M}^2$.
 - g. Vertrek voor een stenograaf.
 - h. Trouwzaal $\pm 90 \text{ M}^2$.
 - j. Kamer voor den wethouder, grenzend aan *h.*
 - k. Vergaderzaal $\pm 60 \text{ M}^2$.
 - l. Raadzaal plaats biedend voor 45 leden, tafel voor B. en W., tafel voor 6 ambtenaren en tafel voor 6 stenograafen; genoemde plaatsen op de plattegrondtekening aan te geven. Voorts, al of niet op een galerij gelegen, een publieke tribune $\pm 80 \text{ M}^2$, een gereserveerde tribune met ± 30 zitplaatsen, en een perstribune met ± 20 zitplaatsen met lessenaars; de twee eerstgenoemde tribunes elk met afzonderlijke trap; een der twee trappen kan tevens toegang geven tot de perstribune.
 - m. Antichambre voor de raadsleden $\pm 90 \text{ M}^2$, in directe verbinding met de raadzaal.
 - n. Leeszaal voor de raadsleden $\pm 90 \text{ M}^2$, als voren.
 - p. Bodekamer bij de raadzaal.
 - q. Ruime garderobe voor de raadsleden met toilet en W.C.'s

De zalen *b.*, *c.*, *d.*, *h.*, *j.*, *k.* en *l.* moeten zooveel mogelijk rond de traphal en de grote vestibule zijn gegroepeerd en zoodanig zijn gelegen dat zij bij feestelijke gelegenheden een samenhangend geheel kunnen vormen.

r. Groep Algemeene Secretarie, waarin op te nemen:

 1. Kamer voor den secretaris $\pm 35 \text{ M}^2$, in de nabijheid van de burgemeesterskamer.
 2. Twee bureaux voor hoofdambtenaren elk $\pm 35 \text{ M}^2$.
 3. Bureauruimte $\pm 150 \text{ M}^2$ in aansluiting met 2.
 4. Bureauruimte $\pm 150 \text{ M}^2$, welke kan gelegen zijn op de verdieping, mits in directe verbinding met 3.
 5. Schrijfkamers totaal $\pm 200 \text{ M}^2$ op de bovenverdieping gelegen en in aansluiting met 4.

s. Groep Financien, waarin op te nemen:

 1. Bureau van den gemeente-onvanger $\pm 120 \text{ M}^2$, met ruime kluis.
 2. Wachtkamer voor het publiek met 5 loketten in verbinding met 1.
 3. Spreekkamer $\pm 18 \text{ M}^2$, grenzend aan 1.
 4. Bureau $\pm 35 \text{ M}^2$. Deze lokalen bij voorkeur in gemakkelijk contact met het betalingsbureau voor belastingen, op de parterre-verdieping gelegen.
 5. Kamer voor den wethouder $\pm 35 \text{ M}^2$, met aangrenzende wachtkamer, toilet en W.C.
 6. Bureau voor den hoofdambtenaar $\pm 35 \text{ M}^2$, nabij 5 gelegen.
 7. Klerkenbureau $\pm 125 \text{ M}^2$, grenzend aan 6.
 8. Bureau voor den hoofdinspecteur $\pm 35 \text{ M}^2$.
 9. Klerkenbureau $\pm 125 \text{ M}^2$, grenzend aan 8.
 10. Bureau voor den hoofdverificateur $\pm 35 \text{ M}^2$.
 11. Bureau voor de verificateurs $\pm 70 \text{ M}^2$, grenzend aan 10.
 - 5, 6, 7, 8, 9, 10, en 11, kunnen op de bovenverdieping gelegen zijn.

BOVENVERDIEPING.

Behalve de vertrekken welker ligging op de bovenverdieping facultatief is gesteld en als zoodanig hiervoren zijn aangeduid, moeten op die verdieping zijn ontworpen:

- a. Twee wethouderskamers, elk $\pm 35 \text{ M}^2$, met voor elk aangrenzend bureau voor een ambtenaar $\pm 25 \text{ M}^2$, wachtkamer, toilet en W.C.
- b. Groep Kolonies, waarin op te nemen:

 1. Bureau voor den hoofdambtenaar $\pm 25 \text{ M}^2$.
 2. Klerkenbureau $\pm 75 \text{ M}^2$.
 3. Acht vertrekken voor controleurs elk $\pm 20 \text{ M}^2$.
 4. Wachtkamer voor het publiek, in de nabijheid van 3.
 - c. Koffiekamer $\pm 50 \text{ M}^2$, voor de chefs van afdelingen.
 - d. Twee koffiekamers elk $\pm 90 \text{ M}^2$, voor het personeel.
 - e. Buffet, aansluitend met *c.* en *d.*, keuken en provisiekamer.
 - f. Concierge-woning bestaande uit 2 kamers, 2 slaapkamers, keuken en W.C.; de woning moet een afzonderlijke ingang en trap vanaf de straat hebben; de slaapkamers kunnen ook op de zolderverdieping zijn gelegen.

Op de zolderverdieping kunnen een aantal reservevertrekken, benevens bergplaatsen worden ontworpen. Voorts zijn in het gebouw op te nemen:

 - a. De noodige ingangen, gangen en trappen ten dienste van het publiek en het personeel.
 - b. Twee personenliftten ten gebruik bij den groep „feest en vergaderzalen“, en twee personenliftten vanaf het souterrain tot de bovenverdieping.
 - c. Boden- of portierskamers bij alle voor het publiek bestemde buiten-ingangen, en op elke verdieping bij de trappen onder *a.* genoemd.
 - d. Op elke verdieping, voor het mannelijk en het vrouwelijk personeel afzonderlijk, een voldoend aantal garderobes, toiletkamers en W.C.'s en ten behoeve van het publiek op elke verdieping nabij de bodenkamers, W.C.'s met toilet.
 - e. Op elke verdiepingen twee kleine dienstvertrekken of bergplaatsen.

ARCHITECTURA

Stadhuis te Groningen. Illustratie uit „Geschiedenis der Nederlandse Bouwkunst“, door A. W. Weissman.

Gevraagd worden de volgende tekeningen:

- a. De plattegronden, de gevallen aan plein- en straatzijde en twee doorsneden op schaal van 1 à 200.
 - b. Een belangrijk detail van een der genoemde gevallen, op schaal van 1 à 20.
 - c. Een detail van de feestzaal, op schaal van 1 à 20. De behandeling der tekeningen wordt vrijgelaten. Een memorie van toelichting moet worden bijgevoegd.
- Als eerste prijs wordt uitgekoeld het diploma van het Genootschap met f 30.—. Datum van inlevering uiterlijk 23 November 1912.

piannokast op de schaal van 1 à 10, een perspectiefschets in kleur en enkele details op ware grootte.

Als prijs wordt uitgekoeld het diploma van het Genootschap met f 30.—. Datum van inlevering uiterlijk 23 November 1912.

IV. ONTWERP VAN EEN STEENEN TRAP.

Gevraagd het ontwerp van een steenen trap voor de vestibule van een kantoor-gebouw en de verschillende verdiepingen van dit gebouw met elkaar in verband brengend. De trapruimte is groot 6 x 6 M. en heeft aan twee tegenoverliggende zijden een doorgang, corresponderende met een voorportaal en een gang. De trapruimte ligt aan één zijde aan een binnenplaats, waarvan licht verkregen kan worden en heeft boven dien bovenlicht. De hoogte van den begane grond is 4,20 M. Het materiaal is baksteen en gehouwen steen voor den trapopbouw en gesmeed ijzer voor de leuningen, terwijl de behandeling der wanden wordt vrijgelaten.

Datum van inlevering uiterlijk 8 Februari 1913.

II. ONTWERP VAN EEN WATERTOREN.

Gevraagd wordt het ontwerp van een watertoren waarvan het ijzeren reservoir een diameter heeft van 10 M., bij een hoogte van 8 M., terwijl de bovenkant van het reservoir ligt op 40 M. boven den begane grond. Tussen den wand van het reservoir en den buitenwand van den toren moet voldoende loopruimte overblijven, welke door een smalle trap met den begane grond in verbinding is.

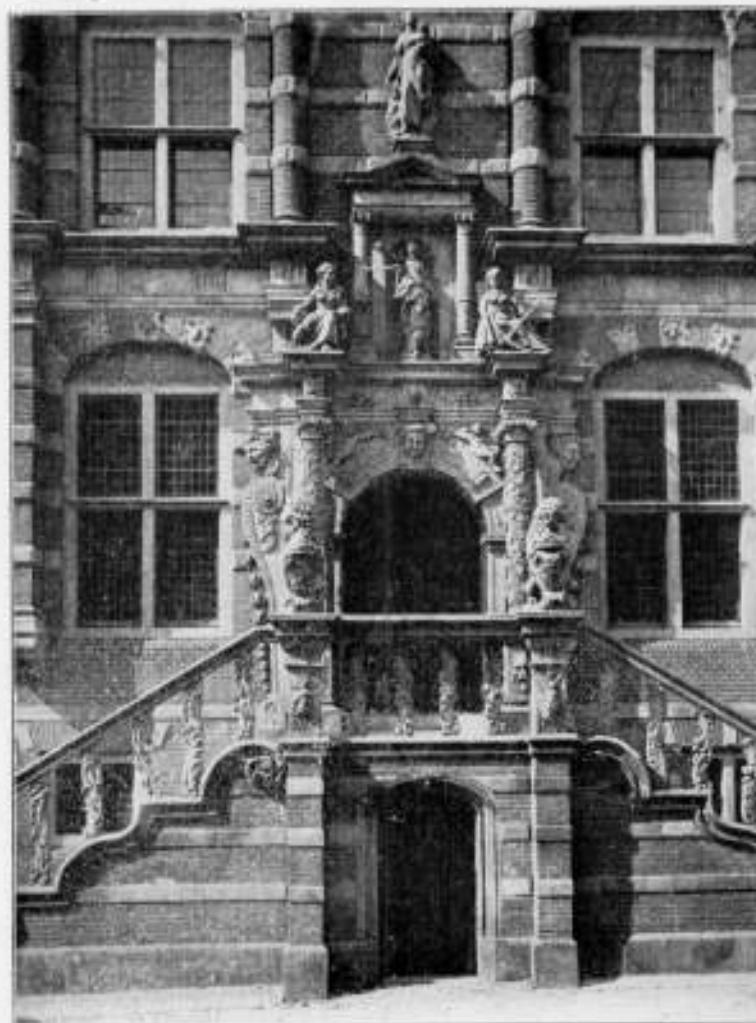
Met deze prijsvraag wordt in hoofdzaak de *aesthetische* oplossing van het vraagstuk beoogd.

Gevraagd worden een aanzichttekening, één verticale en twee horizontale doorsneden waaruit de samenstelling van den toren te zien is, alles op schaal van 1 à 100. De tekeningen in potlood en met kleuren opgewerkt. Als prijs wordt uitgekoeld het diploma van het Genootschap met f 50.—. Datum van inlevering uiterlijk 15 Maart 1913.

III. ONTWERP VAN EEN PIANINOKAST.

Gevraagd het ontwerp van een pianinokast voor een zeven-octaafs instrument, hoog 1,50 M. breed 1,00 M. diep 0,70 M. De kast wordt gedacht in mahoniehout. Er wordt gevraagd: een voor- en een zijaanzicht vande

De grootste afmeting van het schild mag 60 c.M. niet te boven gaan. De ontwerper wordt vrijgelaten den kalender in de hoogte of in de breedte te ontwerpen. De 12 losse maandbladen moeten geheel typografisch uitgevoerd kunnen worden, terwijl de versterking van het schild geschikt moet zijn om mechanisch gereproduceerd te worden.

Ingang van het Stadhuis te Bolsward. (Illustratie uit „Geschiedenis der Nederl. Bouwkunst”, door A. W. Weissman).

De tekst op het schild zal zijn „*Kalender 1913*“. Het geheel moet in één kleur (behalve de papierkleur) uitgevoerd worden.

Het doel van deze prijsvraag is het verkrijgen van ontwerpen die eventueel goedkoop uitgevoerd zouden kunnen worden, maar die door juiste indeeling, groote duidelijkheid, en welbegrepen versiering nochthans een schoon geheel vormen.

De ontwerpen moeten op ware grootte zijn, echter is het leveren van één maandblad voldoende, mits dat indeeling etc. daarop duidelijk staat aangegeven.

Als prijs wordt uitgeleefd het diploma van het Genootschap met f. 40.

Datum van inlevering uiterlijk 9 November 1912.

ALGEMEENE BEPALINGEN.

1°. Tot de mededinging worden toegelaten alle leden van het Genootschap „Architectura et Amicitia“.

2°. Elke inzending moet vergezeld gaan van een gesloten enveloppe waarin naambrief, benevens de verklaring: „De inzender van het motto verklaart dat dit ontwerp zijn geestelijk eigendom is, en de teekeningen door hem zelf zijn gemaakt.“

Op de buitenzijde dezer enveloppe moet een correspon-

dentie-adres vermeld staan en het motto (een getekend kenmerk), dat tevens op alle stukken tot de inzending behorende, moet voorkomen. De naam van den ontwerper mag op de teekeningen en bijgevoegde stukken niet vermeld zijn.

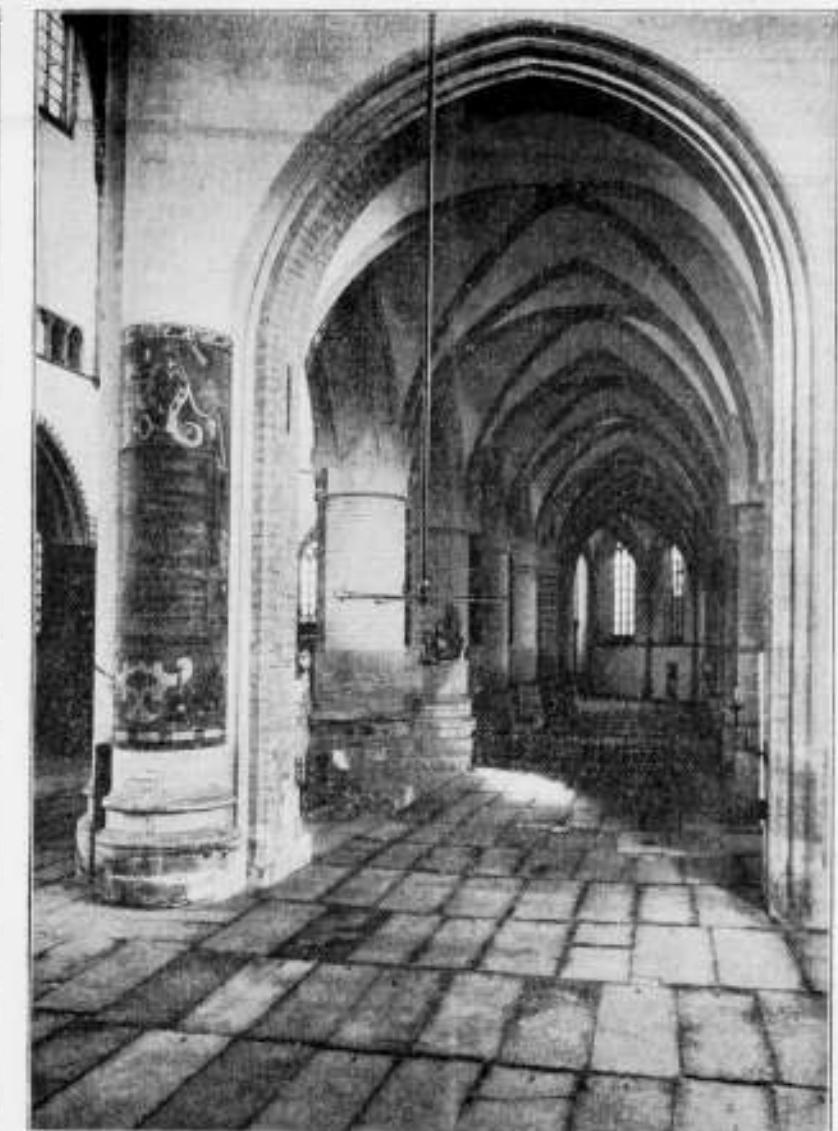
3°. De Jury van deze prijsvragen bestaat uit de Heeren: H. P. BERLAGE NZX., R. W. ROLAND HOLST, PAUL J. DE JOON, C. W. NIJHOFF, en J. E. VAN DER PEK.

4°. Inlichtingen worden uitsluitend schriftelijk gevraagd aan de Jury, p.a. den heer G. J. RUTGERS, „Parkzicht“, Hobbemalaan, Amsterdam; *zes weken voor* den datum van inlevering van Prijsvraag I. en *treve weken voor* de data van inlevering der overige prijsvragen, wordt de gelegenheid voor het vragen van inlichtingen gesloten. De vragen worden met de antwoorden gepubliceerd in „Architectura“; uitsluitend de aldus verstrekte inlichtingen worden beschouwd deel uit te maken van het programma.

5°. Wanneer geen der inzendingen voor volledige bekroning kan in aanmerking komen, is de Jury bevoegd de beschikbaar gestelde sommen geheel of ten deele onder de relatief beste ontwerpen te verdeelen.

6°. De inzendingen moeten op de in bovenstaande pro-

gramma's vermelde data vrachtvrij zijn ingekomen aan

Zinderijbeuk van het koor der St. Bavokerk te Haarlem. (Illustratie uit „Geschiedenis der Nederl. Bouwkunst“ door A. W. Weissman).

het bureau van het Genootschap „Parkzicht“ Hobbemastraat, Amsterdam. De teekeningen moeten *plat verpakt*, dus niet opgerold ingezonden worden.

7°. Inzendingen welke niet voldoen aan de bepalingen van het programma, of die welke na den gestelden datum inkomen, of die waarvan de ontwerper zich *vóór* de uitspraak van de Jury bekend maakt, komen niet voor beoordeeling in aanmerking. Ingezonden teekeningen welke in het programma niet zijn gevraagd, zullen buiten beschouwing blijven.

8°. Alle ontwerpen blijven het eigendom van de inzenders; het Genootschap behoudt zich evenwel het recht voor, in overleg met de inzenders, de ontwerpen waarvan een geldelijke beloning is toegekend te publiceeren in het weekblad „Architectura“ of het Plaatwerk „De Architect“, zonder daarvoor enige meerdere vergoeding schuldig te zijn.

9°. De inzendingen worden vanaf den dag der inzending tot den dag der terugzending verzekerd tegen brand- en

andere schade voor een som gelijk aan het bedrag van den eersten prijs bij elke prijsvraag uitgeleefd.

10°. Gedurende drie maanden na de openbaarmaking van de uitspraak der Jury zullen alle inzendingen voor expositie ter beschikking van het Genootschap blijven; na dien termijn worden de inzendingen vrachtvrij aan de correspondentie-adressen terug gezonden.

11°. De Jury zal haar uitspraak in een uit te brengen rapport motiveeren, en, voor zoover mogelijk, over alle, doch in elk geval over de ontwerpen der laatste schifting meer gedetailleerde beschouwingen leveren; het rapport zal bij de tentoonstelling der ontwerpen worden gepubliceerd.

Na de uitspraak der Jury zal doorhaar de naambrief behorende bij het verfbekroonde ontwerp worden geopend. Voor het openen van de naamlijsten der overige voor onderscheiding in aanmerking gekomen ontwerpen, wordt de toestemming van de inzenders vereist.

BOEKBESPREKING.

"GESCHIEDENIS DER NEDERLANDSCHE BOUWKUNST" door A. W. Weissman, een 4de boekdeel, 442 bladzijden met 185 platen naar teekeningen, schilderijen, prenten en fotografieën, benevens een klapper en een verklaring van in het werk gebruikte uitdrukkingen; uitgave van S. L. van Looy, Amsterdam, prijs 7,50; gebonden 8,50. Tot dusver is de geschiedenis der Nederlandse Bouwkunst slechts behandeld door hen, die over de bouwkunst in het algemeen schreven, en die daarbij uit buitenlandsche bronnen putten moesten. Dat in dergelijke werken aan onze bouwkunst slechts een kleine plaats kan worden gegeven spreekt wel vanzelf. Bovendien was het onderzoek der archieven waarop ten slotte alle geschiedenis berust, behalve op het onderzoek der overgebleven monumenten, tot voor betrekkelijk korte tijd ten opzichte der bouwkunst nog te weinig gevorderd, dan dat het ons veel nader kon brengen tot 't geen ons 't meeste belang inboesemt.

Sedert 1900 evenwel zijn de onderzoekers ook aan de Bouwkunst meer aandacht gaan schenken en verschenen geschriften en studien die veel van wat vroeger in het duister lag, in een helder licht stelden. Wij herinneren slechts aan de werken van Mr. S. Muller Fz., C. H. Peters, Dr. Jan Kalf e.a. als evenzoovele belangrijke bijdragen tot de kennis der geschiedenis onzer Vaderlandsche bouwkunst.

De schrijver van dit nieuwe werk, die een belangrijk aandeel had in de onderzoeken der archieven, heeft van wat gevonden is bij de samenstelling van zijn boek een nuttig gebruik gemaakt.

Ofschoon de schrijver het boek in de eerste plaats voor het beschafnd publiek bestemd heeft vertrouwt hij dat ook de beoefenaars der bouw- en aanverwante kunsten het met belangstelling zullen ter hand nemen. Dit vertrouwen zal onzes inziens niet beschouwd worden. Het boek is gemakkelijk leesbaar en onderhoudend geschreven waardoor het ongetwijfeld velen, die in de geschiedenis onzer bouwkunst belangstellend een goed overzicht daarvan kan geven. Aan de versiering is bizondere zorg besteed. De afbeeldingen, genomen of naer de monumenten zelf, of naar tekeningen, foto's enz., zijn zóó gekozen dat zij niet slechts den lezer een duidelijke voorstelling geven van de bouwwerken die besproken worden, doch ook dat zij tevens aan bepaalde eischen van schoonheid voldoen.

Moge het levenswerk van den schrijver, wiens uitermate vruchtbare pen reeds een rijke productie belangwekkenden arbeid deed verschijnen, die belangstelling ontmoeten, die het verdient.

Eenige illustratiën uit het werk zijn hierbij gevoegd.

VEREENIGING VAN NEDERL. BAKSTEENFABRIKANTEN. TENTOONSTELLING 1913.

Van het Bestuur der Vereeniging van Nederlandse Baksteenfabrikanten ontvingen wij een programma met ontwerp-plattegrond van de Tentoonstelling van *Huis en Tuin*, in Bouw, Inrichting en Aanleg. Bij voldoende deelname zal deze tentoonstelling worden gehouden op een terrein in het Museumkwartier te Amsterdam en duren van 1 Juli tot 31 October 1913.

Ter toelichting bij den plattegrond diene het volgende. Rondom een tuinaanleg met daarin geplaatste tuinversieringen worden twee reekszen loges gebouwd van elk 3-4 M² oppervlak. In deze loges is ruimte beschikbaar voor de exposities van de meest uiteenlopende bouw-

materialeen, zoowel ingedeelten der loges als per gehele loge; men zie daarvoor het programma. Een uitzonderlijke reeks dergelijke loges is beschikbaar voor de kunstnijverheid en meubileering, waarvoor de medewerking zal worden ingeroepen van de Vereeniging van Nederlandse Ambachts- en Nijverheidskunst, terwijl achteraan de loges, de machinegalerij en de afdeling bedrijven in werking zal worden opgericht. In het middengedeelte verrast een flink café-restaurant met daaraan verbonden een vergader- en congreszaal, waarin door speciale inrichting gelegenheid zal zijn lichtbeelden te projecteren.

In het achtergedeelte van het middenterrein wordt gelegenheid gegeven tot tuinexpositie en te midden daarvan zal een complete baksteenmodelwoning worden gebouwd, welke geheel gemeubileerd ter bezichtiging van de bezoekers zal worden gesteld.

Het is de bedoeling om door een zoo matig mogelijk gestelde entree het bezoek zoo groot mogelijk te doen zijn. Voorts zal gezorgd worden voor een geregeld attractie in den vorm van goede muziek in het café-restaurant of in den tuin daarvan en voor attracties van tijd tot tijd in den vorm van lezingen op het gebied der expositie, door feestelijke verlichting van de terreinen op gezette tijden, enz.

De wegen op het terrein zullen op zichzelf deel van de tentoonstelling uitmaken en worden gemaakt als modelwegen van diverse materialen, die voor wegennaambruikelijk zijn.

* Een afdruk hiervan is in dit nummer ingelegd.

TENTOONSTELLING DE VROUW 1813-1913.

Door het bestuur der tentoonstelling "De vrouw 1813-1913" werd eenigen tijd geleden een openbare prijsvraag uitgeschreven voor een aankondiging. De mededeeling werd uitsluitend opengesteld voor Nederlandse vrouwen. Het biljet moet lithographisch in twee kleuren, behalve de papierkleur, door de eerste prijswinster worden uitgevoerd.

De jury bestond uit mevrouw Th. van Duyl-Schwartau, mevrouw Nelly Bodenhein, mevrouw Marg. Verway, mevrouw Baanders-Fockema, den heer Nijhoff, den heer Roland Holst en dr. Mia Buisserstein. Er waren 19 inzendingen. Bij het openen van het nummertje "Paarsch en Groen" bleek de eerste prijs te zijn toegekend aan mej. W. C. Dupont. De tweede prijs, toegekend aan oordt het motto "Kracht tegen kracht", viel mej. Cat. Berlage ten deel.

Alle 19 inzendingen buiten van Donderdag af tentoongesteld worden bij den kamphandel van mr. P. Plantaar, Nieuwe Spiegelstraat 26, Amsterdam.

WEEKBLADEN EN TIJDSCHRIFTEN.

BOUKUNDIG WEEKBLAD, 40. Verslag algemeene Septembervergadering-excursie naar Dusseldorf op 24 en 25 September en van het "Kongress für Städtebau" aldaar. Een naam oud buiten aan den Rijn door Willem C. Brouwer (met enige afbeeldingen) over de inwerking van water op gewapend beton, door D. Kruyff e.d. Stadschool te Arnhem, met afd. van een door de gemeente aangekocht huis, grenzend aan de St. Eusebiuskerk. De nieuwe Haagsche schouwburg (vervolg).

DE BOUWWERELD, 40. Herinneringen aan het Heimscutcongres door A. W. W. (met afd.) C. Zetschke, de ruimen in het oude Peru als oudste monumenten der nieuwe wereld.

DE OPMERKER, 40. Het schouwburgpáán te 's Gravenhage, met plaat van het ontwerp der architecten Fellner & Helmer.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap. — Rectificatie. — Verslag van de 1316e Ledenvergadering. — De excursie naar de Z.-Gasfabriek. — Verslag van de vergadering van de Utrechtsche Club. — Genootschapsprijsvragen 1912. — Boekbesprekings. — Vereeniging van Nederlandse Baksteenfabrikanten-tentoonstelling 1913. — Tentoonstelling De vrouw 1813-1913. — Weekbladen en Tijdschriften.

ARCHITECTURA

ORGAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 36, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEIR. BINGER, WARMESSTRAAT 1746, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

I. DE 1317e GEWONE LEDENVERGADERING zal gehouden worden op WOENSDAG 23 OCTOBER E.G. des avonds te 8.30 UUR in het GENOOTSCHAPSLOKAAL IN „PARKZICHT“.

Agenda:

1. Opening en Notulen der 1316de ledenvergadering.
2. Mededeelingen en Ingekomen Stukken.
3. Ballotage van den heer J. Ligt, bouwkundig teekenaar te Haarlem, als gewoon lid voorgesteld door de heeren A. W. Weissman en E. Sunier.
4. Voordracht van den heer J. E. van der Pek: „Toelichting tot drie Hoofdwerken van Michel Angelo“, met lichtbeelden geïllustreerd.
5. Rondvraag en sluiting.

Met het oog op de voordracht van den heer J. E. van der Pek is de introductie voor den vergadering zo ruim mogelijk opengesteld.

JAN DE MEIJER, 1ste Secretaris.

Als adhaesie aan het adres van de Club van Utrechtsche leden van het Gen. "A. et A." verzond het Utrechtsch Kunstverbond onderstaand adres:

Aan de Staten der Provincie Utrecht,
WellEd. Gestrenge Heeren.

Het zij ons vergund bij en door deze adhaesie te betuigen aan het door de Club van Utrechtsche leden van het Genootschap "Architectura et Amicitia" ingediend adres met memorie van toelichting betreffende de vermindering van natuurschoon door het plaatsen van onaesthetische reclameborden in de Provincie Utrecht.

Met de meeste hoogachting namens het Utrechtsch Kunstverbond, waarbij aangesloten zijn:

de Vereeniging tot bevordering van het Vreemdelingenverkeer voor Utrecht en Omstreken;

het Schilder- en Teekenkundig Genoots. „Kunstliefde“;

de Nederlandse Bond van Vakschoolleeraren en leeraresen, Alfedeling Utrecht;

de Club van Utrechtsche Jeden van het Genootschap "Architectura et Amicitia";

de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Afdeeling Utrecht;

het Boellaerd Fonds;

de Vereeniging tot Bevordering v. Beeldende Kunsten;

De Voorzitter: De 1ste Schrijver:

(w.g.) CAREL J. A. BEGEER. (w.g.) C. J. DE HAAS.

EENIGE OPMERKINGEN OVER DEN AANLEG VAN VILLAPARKEN.

De aanleg van villaparken breidt zich in de laatste jaren zeer uit. Niet alleen worden terreinen te midden van bosch en heide door het verbeteren van verkeerswegen daartoe geschikt gemaakt, maar ook in de onmiddellijke nabijheid van steden worden villaparken aangelegd.

Amsterdam heeft het Willemspark; Utrecht, Haarlem-Arnhem en den Haag mogen op nog belangrijker villaparken wijzen. In gemeenten met veel minder belangrijke kom komen reeds werkelijke tuinsteden tot stand. Oppervlakkig beschouwd lijkt de aanleg van een villapark de eenvoudigst denkbare zaak. Het traceeren van slingerende wegen, en de verdeeling der overblijvende ruimten in ongeveer gelijke vakken, die in afmeting overeenkomen met een vooraf bepaalde maat, die verband houdt met de vermoedelijke koopkracht der toekomstige bouwers, is dan ook een klein kunstje. Als die tekening dan moet in kleur is gezet; rode huizen op groene terreinen doorkrust met gele wegen, wordt ze naar den lithograaf gezonden en spoedig kan de print aan spoorwegstations worden opgehangen ter bevoerde ring van de exploitatie, bv. van een belangrijk stuk heidegrond.

Toch leidt het geen twijfel, dat veel villaparken in de gemeenten met een groot zielenaantal aan ernstig onderlegde en zeer ontwikkelde ingenieurs of andere bouwkundigen wordt opgedragen. De plannen die in zulke gevallen B. en W. ten goedkeuring en ter vaststelling in Gemeenteraden worden voorgelegd, zijn zeker niet zóó lichtzinnig daaraan geworden.

De begrippen die in deze laatste kategorie van villa-parkontwerpen zijn uitgewerkt, kunnen wij dikwijls duidelijk en stelselmatig uitgedrukt vinden in bouwverordeningen en bouwvoorschriften.

Een dier begrippen, welke ik telkens ontmoet, sedert jaren, zoowel in de praktijk van de villabouw als nu weer in een zeer aantrekkelijk boekje door het Gemeentebestuur van 's Gravenhage ter beschikking gesteld, om de exploitatie van het villapark te bevorderen, wil ik hier even critisch bespreken.

Wij lezen daar in de toelichting:

„De villa's moeten op onderlingen afstand van ten minste 10 M. worden gebouwd, terwijl de afstand uit den weg 8 M., voor sommige terreinen 15 M. moet bedragen. — Aan de 10 M. breedte tussenwegen blijft de afstand tussen de gevallen dus nog 26 M. Op deze

"wijze is gewaarborgd, dat de geheele wijk een aangenam en landelijk karakter blijft behouden".

Twee kaarten geven een duidelijk beeld van de plaats die de villa's ten opzichte van elkaar zullen innemen, en hoe het gehele park in de omgeving aansluit. Mooie duingroepen worden gespaard en de boomcultuur met zorg bevorderd. Eénige fotografische opnamen uit de omgeving geven werkelijk een alleraangenaamsten indruk van de geheele huurt. Dit park verkeert dus wel in gunstige omstandigheden.

Nu is het de taak der bouwkundigen om van dat terrein het gunstigste en schoonste geheel te maken, door een weloverwogen tracé der wegen (waarop ik hier niet nader wil ingaan) en daarna de plaatsing van de villa's elk in de gunstigste ligging op zijn bijbehorend terrein, ten opzichte van elkaar en tegenover de wegen.

Opvattingen die ik meen op verschillende gronden te moeten bestrijden zijn deze: 1° dat het ideaal bereikt wordt wanneer alle villa's in alle richtingen even ver van elkaar verwijderd zijn, 2° de onbebouwde ruimte langs de wegen beiderzijds zoo groot mogelijk is.

Deze twee begrippen spreken niet alleen dikwijls uit ontwerp van villaparken, maar zij worden in praktijk gebracht door bouwverordeningen bv. van de Gemeente Bloemendaal, en door de voorschriften der Gemeente 's-Gravenhage voor bovengenoemd villapark. Door een maat vast te stellen waarop de villa's van elkaar verwijderd moeten blijven, bereikt men, wel is waar, dat in de toekomst tusschen de verder van elkaar geplaatste woningen, geen nieuwe bouw het karakter van villa park komt bederven en de voordeelen zoowel hygiënische als asthaetische, te niet doen. Maar in de gevallen waar men een beperkt plan voor zich heeft, is het voor een natuurlijk ontwikkeling van den bouw tevens, veel nuttiger het aantal bouwblokken van zekere maat op het verkavelingsplan vast te leggen. Daarmee wordt de verhouding tusschen bebouwd en onbebouwd oppervlak, waarom het toch eigenlijk gaat in verband met de hygiënische overwegingen, toch bepaald; en de bouwmeester kan dan zijn terrein nog maar omstandigheden verdeelen voor elke villa.

De voorgeschreven afstand van 8 Meter tussen den voorgevel van de villa en de grens van den weg acht ik werkelijk verkeerd, waar deze ook geldt voor lanen en wegen langs welke slechts ondergeschikt verkeer plaats vindt, die dus grenzen aan kleinere bouwblokken,

Een villapark wordt niet voornamelijk aangelegd om den toevalligen wandelaar een ruim gezicht te gunnen tusschen aardige landhuisjes dit bijkomstig doel kan toch worden in 't oog gehouden. Maar allereerst moet er naar worden gestreefd om een groot aantal woningen op de prettigste, gezondste en vrolijkste wijze te kunnen plaatsen op het bijbehorende, niette grootterrein. Als dan verder voor behoorlijke breedte der wegen is gezorgd in verhouding tot het verkeer ook in de toekomst, dan is een afstand van 8 Meter van dezen weg, in den regel voor verdeelings- en zijwegen absoluut verloren rintme bij den tuinaanleg.

Als ik mij hier beroep op de vele buitenwijken van London, waar de cottages vlak aan den weg, of maar op 2 of 3 Meter staan, langs wegen die een allergezelligsten, prettigen indruk maken, dan zal ik daardoor misschien weinig lezers overtuigen.^{*)} Maar elke eigenaar van een

^{*)} In Hanstead zijn sowel voor de bestaande tuinstad, als voor architect Unwin ontworpen uitbreiding de villa's aan den rooilijn of op zerr korten afstand daarvan ontworpen. Het daar benoemde voordeel is de onschonheid der huizen, zoals wij die achter de Amsterdamsche grachthuizen ook kennen.

stukje terrein in een villapark zal het toch wel eens zijn met de volgende redeneering, die door mijne bouwheeren ten minste tot nu toe geheel werd gedeeld: Wanneer de verkaveling in hoofdzaak geregeld is door de diepte van de terreinen, namelijk den afstand van twee wegen midden door gedeeld, en door de koopers een of meer bouwblokken ook met een of meer villa's worden bestemd, is de vraag te beantwoorden: waar moeten de huizen geplaatst worden. Het antwoord daarop wordt beheerscht voor alle vrijliggende woningen niet enkel door een minimum onderl. afstand van 26 M. der villa's, waardoor een aangenamer karakter enz. zou worden gewaarborgd, maar aan meerdere eischen moet worden voldaan, die te dikwerf over het hoofd worden gezien. De inrichting van het huis is voor alle standen onafhankelijk van de min of meer rijk vloeiende middelen, afhankelijk van de oriëntatie. Voor ettelijke jaren heeft de tuinarchitect H. Copijn, dit in A. et A. in een avondvoordracht zoo eenvoudig en klar uiteengezet, dat men mocht verwachten, dat deze regel allerwege reeds in toepassing zou zijn gekomen bij den nieuwe aanleg.

Of de zonnestralen 's morgens, 's middags of 's avonds of in 't geheel niet de kamers bereiken dat beheerscht immers haar karakter! Van de hoeveelheid zonnestralen is (vooral in ons klimaat) waarlijk toch de gezondheidstoestand, de opgewektheid, de geschiktheid om te werken in een vertrek, grootendeels afhankelijk. De woonkamers, daarboven de slaapkamers, moeten tusschen Zuid Oost en Zuid West worden gericht. Het Z. O. heeft daarbij nog hygiënischer voordeelen daar bij ons Z. W. de regenziende is.

De ingangen, trappen, toiletten en keukens die steeds verwarmd en geventileerd worden, moeten dus voor de Noord West tot Noord Oostzijde worden gereserveerd. Uit deze plaatsing volgt ook dat een zekere uitgestrekt heid tuin op 't Noorden voor den bouwer weinig waarde heeft. Niet alleen zal hij daar zijn uitzicht niet zoeken, maar buitenen liggen die deelen in de schaduw van het huis zelf.

Toegangswegen, bergplaatsen, remises moeten dus op 't noorden worden gebracht, terwijl terrassen, verandah's steeds op 't Zuiden (Z. W. tot Z. O.) met de openslaande deuren toegankelijk zijn.

Zijn wij van deze stelregel overtuigd, dan volgt daaruit, dat alleen voor zeer grote tuinen een centrale plaatsing mogelijk is. Zulke centrale ligging vinden wij bij de grote buitenplaatsen vanaf de 18e eeuw. Zoodra echter een der zijden van 't terrein bijzonder aantrekkelijkheid heeft, wordt het huis daarheen geschoven. Langs de Vecht vinden wij de grote huizen dikwijls vlak aan 't water gebouwd, niettegenstaande de Vecht dient tot openbare verhuisweg, worden de buitenhuizen der villa van het ruime uitzicht dicht aan den oever gebouwd. De tuin aan de landzijde won daardoor in belangrijkheid. Nu de trek naar buiten zich verder heeft uitgebreid, en we nu allerwegen groepen villa-bouw zien verrijken, op stukken grond die slechts ± 30 - 50 M. meten, moet een zuiniger methode worden toegepast.

Niet in de gelykheid zijnde nieuwe uitgebreide literatuur over dit onderwerp op te sporen, zij hier alleen opgemerkt, dat Carl Ebert, handelende over Gartenstädte volkommen de bovenstaande opvatting huldigt, op bladz. 145 van Bd. VIII van Lehmann's medizinische Atlanten München, 1909. Hij geeft daarbij een afbeelding die duidelijk en leerrijk is.

Het schijnt een nationale eigendommelijkhed te zijn, om meer dan 't dikwerf redelijk is, te hechten aan zekere

voornaamheid, deftigheid, die wij wellicht van onze acht- tiende-eeuwsche voorouders hebben overgeerfd. Voor het woord deftig is zelfs geen letterlijke vertaling te vinden bij onze buren.

Bij de villabouw doet dit zwak zich sterk gevoelen. De Engelschman met klein vermogen, erkent dat hij's zomers een "cottage" bewoont; maar voor den Nederlander moet ook het "optrekje" met het voornamer woord "villa" worden betiteld. En zoo wil hij dat rond die villa aan alle zijden de tuin zich uitstrek; ook al blijft er op die wijze aan geen der vier zijden een redelijk grasperk over!

Dat de bouwwijze van de meeste buitenhuizen aan hetzelfde eeuvel mank gaat, en veelal door zucht naar voor- naamheid leelijk is geworden, moet voor een deel aan hetzelfde eeuvel worden geweten.

Resumerende kom ik tot de slotsom dat de aanleg van villawijken onder meer door de voorschriften in dezen zin bevorderd kunnen worden.

Bepaling van het aantal bouwblokken, van max. afmeting. Twee, somtids drie zulke blokken kunnen tot een geheel vereenigd worden in verband met de beschikking over het dubbele of drievalige terrein.

De plaatsing door het algemeen plan in zooverre vastgelegd behoudens door den G. Raad goed te keuren afwijkingen dat aan volgende bepalingen wordt voldaan. Langs de smalle verkeerswegen zullen de woningen in arbeiderswijken onmiddellijk aan den publieken weg kunnen aansluiten. In gemeenten waar de terreinen slechts tegen betrekkelijk hoogen kostprijs kunnen worden beschikbaar gesteld.

Woningen voor de meer bemiddelde standen langs wegen van 12 M. op minstens 2 Meter afstand.

Voor woningen langs wegen met een breedte van:

16 M. acht ik 4 M. minimum voortuin.
20 " " 0 " " voldoende.
24 " " 8 " "

Daarbij zij opgemerkt, dat het naar mijn gevoelen geen voordeel maar eer een nadeel is de wegen onnooit breed te maken, zoals bv. in het Zuiderhoutpark bij Haarlem op Heemstede's grondgebied is geschied.

Door het sterk terug zetten der villa, maken deze wegen waarin bijna geen verkeer is, en ook later maar in enkelen drukker verkeer te wachten is, een bepaald vervelende, verlaten indruk.

Door verschil van breedte verkrijgt men verschil van type, verschil van licht en schaduw, in elken weg.

Daardoor wordt een villapark ook aantrekkelijker, zelfs als we tevens vragen minder buitensporige grilligheid in de bouwvormen; waardoor de harmonische overstemming der architectuur aan het oog meer rust en genot zal geven.

Wellicht is 't de vrees geweest dat de Hollandsche kooper dan ook weer verschil van waarde in de bouwterreinen zou zien, en zich weer minder deftig zou voelen aan den smalleren verkeersweg.

Dis is niet alleen maar voor landwegen, maar ook in de stad van toepassing. Om niet ver van huis te gaan: Kalverstraat, Leidschestraat, zijn veel interessanter om door te lopen dan Willemsstraat en Rozengracht, met hun driemaal groter breedte.

Nog veel mooier zijn de dwarsstraten, in de Jordaan voor zoover die een belangrijk object aan 't eind vertoont als b.v. Tichelstraat, ze Anjeliefdewarsstraat en Bloemgracht, met de Westertoren er voor. De Spuistraat is ook te breed voor het type van bebouwing. De goot van het buitenhuis, komt zelden op 12 Meter hoogte meestentijds slechts op 8 Meter; terwijl 10 Meter

reeds voor grote buitenverblijven kan volstaan, die op ruimer terreinen worden gesticht. Waarom dan de villa's in alle richtingen zoo ver van elkaar te verwijderen. De minimum afstand voor lanen, wegen, enz. van 12 Meter zal praktisch nog minder bezwaar opleveren, daar de villa's zelden juist tegenover elkaar zullen staan. Immers in alle gevallen, waarbij de weg niet zuid Noord-Zuid is gericht, zal er volgens het vorenstaande aanleiding zijn, om op de terreinen aan de Noordzijde van den weg de villa's geheel naar achter te schuiven. Wij hebben dan Zuidelijk een bebouwing nabij den weg; Noordelijk op groter afstand. De toepassing der methode zoude in Aerdenhout veel gunstiger toestand scheppen, langs de Zandvoortsche laan en de Noordelijk daaraan parallel loopende weg.

De Zandvoortsche laan is een hoofdweg door wandelaars, wielrijders, rijtuigen en autos-druk bezocht waarin dringend noodzakelijke verbetering reeds is begonnen. Het terugzetten van de rooilijn is hier alleszins gewetigd, om die verbetering mogelijk te maken. De terreinen tusschen dien weg en de Electrische tram zijn pl.m. 60 M. diep.

De weg zijde is de zonnekant, maar tevens komen van die zijde de stofwolken door de autos voortdurend opgejaagd. Breng de villa dus noordelijk zoo dicht bij de afsluiting der spoorbaan, dat de beplanting daar nog juist dicht groet langs de dienstvertrekken, dan houdt ge aan de voorzijde ten Zuiden een mooi zonnig veld voor uwe woonkamers over, door beplanting beiderzijds omsloten.

Zet deze opgaande beplanting ongeveer 2 Meter hoog voort langs de Zandvoortsche laan als ge de stof uit uw tuin wilt bannen, en houdt daarin slechts enkele gedelten voor 't doorkijk.

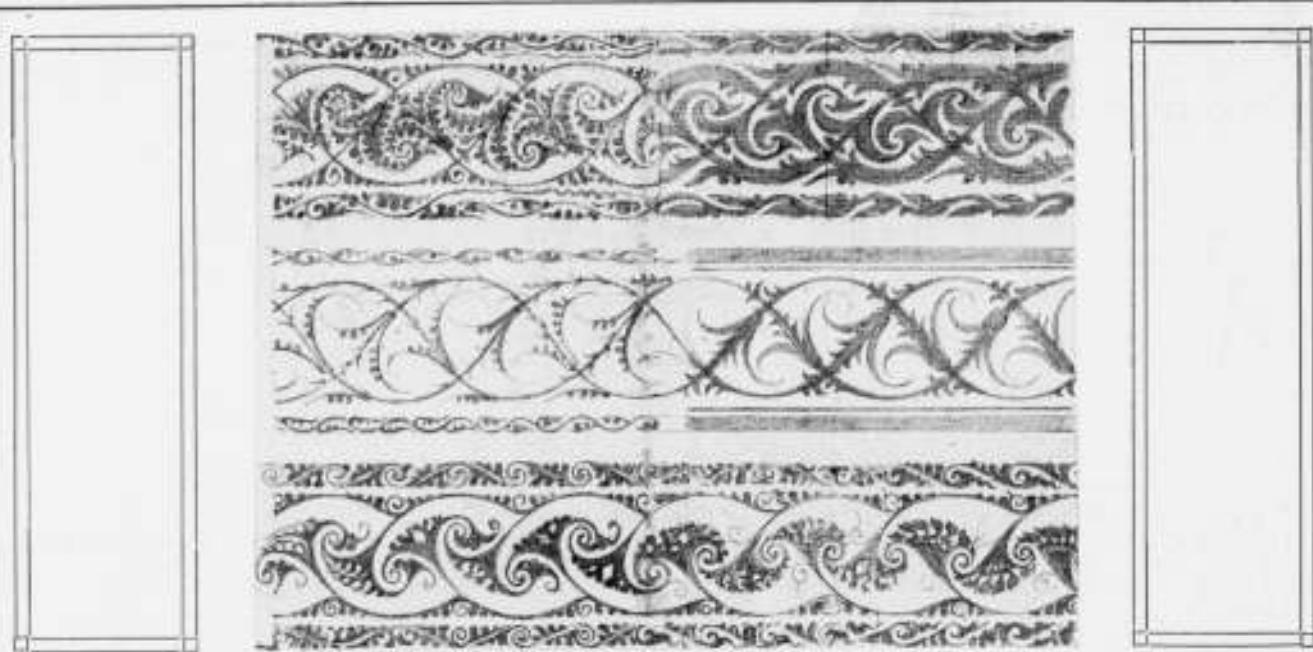
Op het terrein, noordelijk van de Electrische spoorbaan tot aan parallelweg komt de bouwmeester in moeilijkheden met het onverstandige voorschrijf van Bloemendaal: de gevallen moeten op acht Meter afstand van den weg geplaatst worden. Deze 8 Meter zijn voor den tuin verloren, ook zal hier veelal nog een oprit voor rijtuigen moeten worden gemaakt.

Wilt ge op dit terrein van uw tuin genieten, vanuit de woonkamer die natuurlijk aan de zuidzijde wordt geplaatst, dan zoude het huis zoo ver mogelijk naar 't noorden moeten schuiven, om een ruime zonnige vrolijke middenpartij vrij te laten, die door kreupelhout aan West-Oost en Zuidzijde omgeven, om tegen de zandwolken door den dikwerf voortsnelenden electrischen tram Zandvoort - Amsterdam opgejaagd, beveiligd te zijn.

De spoorbaan nog waارlangs hier de villa's slechts op grooten afstanden voorkomen, zouden door verlegging der rooilijn er niet onder gefleden hebben; blijkkens de vele korte bochten en dan nog is hij immers toch niet bestand om later (ten koste der aanliggende tuinen) verbreed te worden. Als ontlasting van het automobielverkeer langs de Zandvoortsche tram is toch zeker niet gedacht, en daartoe ook niet geschikt.

In het Bloemendaalsche Park is deze beperking door die sterk teruggezette rooilijn langs secundaire wegen die gebogen zijn, en vormt voor 't algemeen belang als hinderlijk voor de eigenaars bij die tuinaanleg.

Zij die de tracées ontwerpen moeten niet alleen zelf een duidelijk beeld voor oogen hebben van de aangenameste en gunstigste distributie van tuin en gebouwen, maar door de groeipeering ook, de wellicht nog minder ervaren koopers het duidelijk maken hoe dat plekje grond hun het maximum van natuurgenot zal kunnen schenken. Amsterdam, September 1912. JOSEPH CUIJPER.

DE DRUCKER UITBOUW.

Het weekblad „De Amsterdamer“ (de Groene), het debat in den Amsterdamschen Gemeenteraad en de aldaar genomen beslissing besprekende, noemt het „een zotte geschiedenis“ en ziet daarin alle aanleiding voor een „Lo der Zothedie“.

De schrijver, uitgaande van de overweging dat niemand uit den Raad één van die schilderijen, die te Londen hangen, heeft gezien, en dat alleen de Hoofddirecteur van het Rijks-Museum, „wiens autoriteit allerminst vaststaat“, ze heeft bewonderd, gaat dan voort:

Toen — wij meenen voor het Prado — aan de Spaansche regering, eenige jaren geleden, een collectie werd aangeboden van driehonderd schilderstukken, onder het beding, dat ze alle driehonderd moesten worden ondergebracht in een of meer zalen van dat museum, verklarde de regering, na nauwkeurig en *deskundig* onderzoek, een door haar aangewezen buitengewoon waardevol deel ervan zeer gauw en met grote dankbaarheid te willen aanvaarden. Op het herhaalde aanbod „alles of niets“, antwoordde zij gelaten, correct en met behoorlijke fierheid: „dan maar niets“. Zonder ondankbaar te zijn, toonde zij een eigen mening te hebben.

Spanje is niet rijk, voor schilderijen kan het zeker niet veel besteden, en de Nederlandsche koopman vermaakt zich gauwer met grappen op Spaansche of Portugeesche armoed, maar eenige houding en zelfrespect kan — niet waar? — menig onzer dien Latijnen toch wel afzien. Wij aanvaarden zonder zelfs te durven kijken, en wij oeloeven als contra-præstatie expositiæ ad neternum der ongezienne schilderijen en voltooiing van de Rijks-Museum-schending, met gratis mishandeling van den te zwakken, vijf-en-tachtigjarigen bouwheer.

En, verder aan dien bouwheer denkende, eindigt het artikel aldus:

Nu zullen wij nog moeten zien, dat dr. P. J. H. Cuypers, de nestor der architectuur, zijn eigen werk verder gaat beschermen onder de ogen van de met tegenzin vervulde

kunstbroeders en onder de oogen van hem zelf, die, tot bezinning gekomen, het schennis noemt.
Wij zullen het, meenen wij, niet beleven.
Wij moeten het tenminste zien voor wij het gelooven.
Met vere zou Cuypers' naam genoemd blijven als hij ronduit weigerde.

ELEMENTAIRE VLAKVERSIERING.

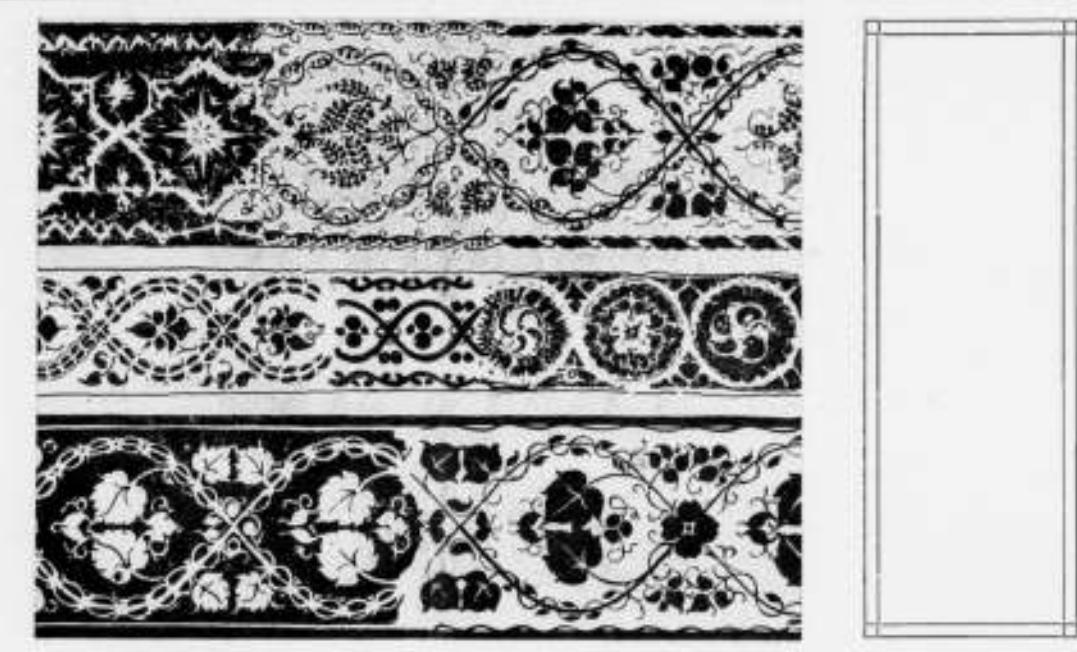
Dames en Heeren!

Het is mij een voorrecht, voor uwe geachte vergadering mijne bevindingen te mogen mededeelen betreffende elementaire vlakversiering. Waar het hier geldt, de grondbeginissen van versiering te bespreken, ligt het wel voor de hand, dat het onderwijs er niet buiten blijft, want ik echter hoop, dat U op de koop toe wilt nemen. Onder vlakversiering dan hebben we te verstaan de versiering van vlakken; en vlakken komen voor aan lichamen of ze maken op zich zelf één algeheel geheel uit. De versiering van een lichaam eischt echter een juist begrip omtrent de bestemming van het lichaam, omtrent zijn bouw, omtrent den aard der materialen, waaruit het is vervaardigd, en vooral van die, welke ter versiering van het voorwerp kunnen worden aangewend.

En aangezien het beantwoorden aan al deze eischen pas na langdurige studie en praktische ervaring verkregen kan worden, lijkt het mij gewencht, de versiering van het platte vlak als *zoodaanig* voorop te stellen. Bij het onderwijs in versiering en bij deze versiering te gebruiken *die* materialen, die door een ieder het gemakkelijkst kunnen worden toegepast, waaronder, potlood, krijt en waterverf behoren, aangebracht op papier.

Het elementair decoratief teekenen bepaalt zich dan, naar ik meen, tot het in een eenvoudige techniek samenstellen van de versiering van vlakke figuren, die veelvuldig voorkomen, voor velerlei doeleinden, op allerlei plaatsen en in verschillende technieken.

Van deze figuren zijn rand, vierkant, cirkel en onbegrenste vlak wel de meest voorkomende. Men vindt deze figuren terug in de wanden van het ver-

trek als behang- of schilderwerk, in het vloerkleed als weefwerk, in de ramen als glas in lood, in de kast als beeldhouw- of inlegwerk. En hoewel iedere techniek hare bijzondere eischen stelt en iedere plaats voor zich een zekere bouw der figuur en een zekere schaal der detaillering verlangt, hebben toch al deze versieringen vele factoren gemeen.

Aan genoemde figuren deze factoren te leeren kennen, die van elke versiering, waar ook aangebracht, hoe en in welk materiaal ook uitgevoerd, een wezenlijk bestanddeel uitmaken, is, naar ik meen, de taak van den leermeester in elementaire vlakversiering.

Tot de belangrijkste van deze factoren reken ik de volgende.

- 1e. De bouw of samenstelling van de versiering overeenkomstig den aard der figuur.
- 2e. De rustige verdeeling van het vlak.
- 3e. De karaktervolle teekening en de eenheid van karakter in alle onderdelen.
- 4e. De overeenstemming in vorm en kleur en de rustige kleurverdeeling.

Om den beginner bekend te maken met deze factoren, moet hij in aanraking worden gebracht met voorwerpen of figuren, waarin deze factoren duidelijk zijn aan te tonen, want ik geloof, dat er onder menschen weinig vinders zijn.

In 't algemeen kan de mensch slechts nabootsen, met rede combineren, en aldus voortbouwen op ontvangen indrukken.

Is het nabootsen het klakkeloos en onbegrepen overnemen van bestaande vormen op allerlei plaats, dan spreekt het vanzelf, dat deze vormen geheel uit hun verband zullen worden toegepast.

Dit overnemen eischt geen hersenpijniging en is daarom een kostelijk middel in de hand van den gemakzuchtige, om zonder veel inspanning een schijnbaar goed resultaat te verkrijgen.

En een heerlijke uitvinding is het voor den winstbejager, om uit anderer wroeten en tobben munten te slaan. Handige atkijkers weten in korte tijd en zonder veel zorgen een ding samen te stellen, in schijn van grote gelijkenis met

des meesters arbeid, in werkelijkheid, zoowel van vorm opbouw als van constructie van veel geringer waarde. En zulk werk is gevangerij voor de hedendaagsche kunstontwikkeling, dan de meest prullerige fabrieksarbeid, want de leugen is er fijner en geslepen en verbergt haar wezen achter een deftig aanschijn.

Er is echter een nabootsen van een andere soort. Een vormenspraak, waarin een mensch is opgegroeid, die hij heeft zien toepassen op velerlei wijzen, zal hem zoo eigen geworden zijn, dat hij die niet ineens kan loslaten.

Gebruikt hij deze vormenspraak in onderling verband, met rede en gevoel, met kennis en beheersching van de stof, dan zal hij zijn vorm met rede opbouwen, aan alle deelen de hun toekomende plaats en grootte gevend; het geheel in vorm en kleur beantwoordend aan de bestemming, en uitgedrukt dus het karakter van het ding.

In de verschillende stijlperiodes zien we één vormentaal, door een ieder gebruikt, evenals ieder mensch van éénzelfde land dezelfde taal spreekt; we zien éénzelfde opbouw van lichamen, toegepast door iederen bouwmeester, evenals we kunnen opmerken, dat er voor een muziekstuk of rede éénzelfde grondvorm door velen wordt aangewend.

Maar het resultaat van het toepassen dezer grondvormen en dezer detailvormen is niet bij allen hetzelfde; — de kunstenaar bereikt een treffend geheel, terwijl de nabootser met gelijke opbouw en gelijke detailleering, door ongevoelde proporties en ongevoeld vorm- en kleurverband, een voor de groote massa helius gelijk, maar voor een fijner voelend mensch afstotend resultaat verkrijgt.

In de verschillende kunstperiodes kunnen we het voortbouwen op en ontwikkelen tot bepaalde typen van vormen uit voorafgaande tijden opmerken; dit is het tijdperk van zoeken, van ernstig en overdacht werken.

Is de tijd van zoeken voorbij en zijn vaststaande typen geschapen, dan wordt dit type door den meester aan zijn leerlingen getoond als het resultaat van zijn werken en streven.

De leerling zal, indien hij zelf meeyoelt, onder den indruk van den ernst en de idealen van zijn leermeester, met deze

typen en vormen in de hand, nog combineeren in doorschijnend verband, en gevoelde verhouding, en hierdoor een reeks van schoone dingen maken; dit is het tijdperk van bloei.

En hierna komen tijden, waarin de traditie verstart tot uiterlijke voorstoornis, zonder begrepen verband, zonder innerlijke bezieling. Dit is het tijdperk van verval.

Op 't oogenblik staan we in het tijdperk van wording, van zoeken en streven, 't heeft dit voor boven het bloei-tijdperk, dat daar is een schoonheidsideaal, en de toekomstdroom is schoonster dan het bereikt. „Bezit" is 't calotje, dat ons kapt bij d' avondkaars. „Maar streven" is de zevennijlenlaars, die voorwaarts stapt.

Echter heeft het dit tegen, dat het nog geen vaststaande typen geschapen heeft, die gemeen goed geworden zijn. Maar achter ons ligt het verleden met zijn talloze vormenspraken, maar ook met *zoovele algemeenheden*: vormen en samenstellingen, die we in de verschillende kunsttijdperken sterk op elkaar gelijkend terugvinden; zoodat wij als beginners een goede ruggesteun hebben aan die voorbijgane tijden, wanneer wij slechts met oordeel zien en vergelijken.

En met den blik voorwaarts, dat wil zeggen, strevend naar eigen vormenspraak, die geschikt is voor eigen tijd, kunnen we leeren van datgene, in het achter ons liggende, wat van alle tijden en voor alle mensen geweest is, is en *wesen zal*.

Daarom lijkt het mij de taak van den leermeester, om naast het opwekken tot zelf samenstellen, zijn leerlingen de ornamenten uit verschillende tijdperken voor te leggen ter bestudeering, en van bestudeeren kan alleen sprake zijn, wanneer men zijn leerlingen alle eigenschappen, die aan een ding zijn waartoe nemen, zowel de goede als de slechte, doet opmerken, en liefst voor een groot deel zelfstandig doet opmerken.

Het doen opmerken kan het best geschieden, door de verschillende eigenschappen aan te tonen; het *zelfstandig* doen opmerken kan geschieden door den leerling te ondervragen naar bouw, karakter, vorm, kleur, verhouding, dit prikkelt de opmerksamheid en wakkert het zelf-denken aan.

Het opmerken van de eigenschappen in een ding stelt echter nog niet in staat, het naar waarde te schatten. Het kan zelfs ontgaarden in een slechts verstandelijk en kleingeestig analyseren.

Daarvoor dient men te waken. Een middel hiertoe is de *vergelijking*.

C. ROT.

peil van hun schoonheidsbegrip steeds verhoogd — en leeren ze ook hoger eischen stellen aan eigen werk. Het helpt niet veel, of men zijn leerlingen al met klem voorzegt, dat het ding, wat ze zien of tekenen, toch zoo verbazend mooi is; men moet het ze laten zien en gevoelen door . . . *vergelijking*.

Want als we bij ons zelf eens nagaan, hoe onze achtung voor het waarlijk schoone gestegen is, naarmate we meer, maar vooral beter, leeren kennen, dan zullen we begrijpen, dat onze leerlingen veel goed moeten kennen, om veel waarlijk lief te hebben.

Nu is een goed middel om bekend te worden met een ding, dat men het van alle kanten met aandacht beziet, en hiertoe kan ons het copiëren dwingen.

Maar dit copiëren kan gedachteloos gebeuren, we kunnen soms tekenen volgens ons „weetje" — zonder met het hoofd in het werk te zitten, toch naschrijvend streep voor streep, kleur voor kleur; en ten slotte ontstaat er een tekening, die waarachtig gelijkt op het model, maar waarin natuurlijk elke bezieling gemist wordt.

Voor zulk copiëren moeten we oppassen; en een goed middel hiertegen is een voorafgaande geheugentekening. Bij een geheugentekening stuiven we op allerlei moeilijkheden; en door te trachten, deze te overwinnen, wordt onze belangstelling gaande gemaakt; we willen weten, hoe die moeilijkheden zijn opgelost in het voorbeeld en worden zoo er toe gebracht, met *aandacht* te copiëren.

Wat eerst onopgemerkt bleef, wordt al werkende treffend soms; de moeilijkheden, die we zelf hebben doorgemaakt en waarvoor we per slot al of niet een oplossing hebben gevonden, zullen ons in opgelost vorm direct treffen in ander werk, en voor ons een openbaring kunnen zijn. Maar dit zal alleen het geval zijn voor hem, die zelf de moeite heeft meegemaakt van het zelf samenstellen.

Het *copiëren* zal een middel kunnen zijn, om met een ding *bekend* te worden; het trachten zelf samen te stellen zal de *liefde* tot het werk brengen, want de liefde tot het werk kan slechts dan ontstaan, als het door strijd en met zelfopoffering verkregen is.

En daarom vind ik het zoo goed, dat de leerling tracht, een versiering zelf samen te stellen.

Hij moet daartoe *gebracht* worden, natuurlijk. En om hem er toe te brengen, moet hij aan de hand van voorbeelden, de factoren, die een goede versiering in den regel bevat, leeren kennen.

(Wordt vervolgd).

INGEZONDEN,

EEN SCHANDELijke AANTIJGING.

In den loop deser discussies vindt de heer De Meijer gelegenheid de mening van den heer Jan Stuyt sprekende over de P. P. C., geuit in de jongste *Algem. Vergadering* van de Maatschappij, als zou tegengevolge van de toekenning van grootere macht deze commissie moeten afdreden, een schandelijke aantijging tegen de P. P. C. te noemen, getuigende van onvoldoende begrip."*)

Minder niet — maar tot mijn grote verwondering ook niet meer! En ik kan mijn oogen nauwelijks gelooven! Ik lees het heldere verslag nog eens over — maar waarlijk de heer De Meijer luat het daarbij. Is dat nu de scherpzinnige wijsgeer die ons in zijn consequente beoogingen der bouwkunst diepste wezen te ontsluieren wist? En hadden wij geen recht ook hier die te zinjer tijd zoo bewonderde logica onverbiddelijk tot hare strenge conclusies te zien leiden. Waar moet het heen met het

*) Aldus in het verslag der 1316e Ledenvergadering van „A. et A." in het vorig nummer.

wel en wee onzer architectenstand als zulke schandalijke aantijgingen ongeworden blijven, wanneer het klaarblijkelijk getuigen van zoo onvoldoend begrip niet afdoende wordt weerlegd! Waarom werd door de vergadering niet een motie van afkeuring aangenomen (door den heer De Meijer opgesteld) tegen de snoodaard die het waagde de schennende hand op te heffen tegen de ongerepteheid der P. P. C., welke zeer zeker achtbare instelling in den korten tijd van haar bestaan reeds zoo veel voor de verheffing van den Architectenstand en haar aanzien tegenover de buitenwereld heeft gedaan. Waarom werd niet door den heer De Meijer voorgesteld een adres te richten tot de constituerende vereenigingen (min één)? waarin met eerbied wordt te kennen gegeven dat de vergadering met leedwezen had vernomen dat er een schandelijke aantijging tegen de P. P. C. was geuit getuigende van onvoldoende begrip?

Waarom is door den heer De Meijer niet uitgemaakt welke Commissie of Vereeniging een schrijven zou richten tot den schandalen aantijger om hem eens ter verantwoording te roepen?

Waarom? Pourquoi? Le terrible pourquoi?

Waarlijk, ook ten dezen opzichte geldt het: In raadselen wandelt de mensch op aard!

Oct. 1912.

JAN STUYT.

JURY-RAPPORT PRIJSVRAAG RECLAMEBILJET E. N. T. O. S.
De jury, bestaande uit de heren prof. A. J. Derkinderen, directeur-hoogleraar der Rijks-Academie van beeldende Kunsten; prof. J. Aarts, hoogleraar aan genoemde academie; G. W. Dijsselhof, schilder en sieraadkunstenaar; H. J. M. Walenkamp, architect, en mr. J. Kalff Jr., lid van het uitvoerend comité der E. N. T. O. S., kwam op 7 October bijeen ter beoordeling van de ingesonden ontwerpen op deze prijsvraag.

Ingesconden waren 90 ontwerpen met de volgende motto's:

1. Motto Holland; 2. Motto K.; 3. Motto Porobous; 4. Motto 't Eerste Licht; 5. Motto Schets I; 6. Motto Anny; 7. Motto Scheepvaart I; 8. Motto Motto; 9. Motto Emulatior; 10. Motto Zee; 11. Motto Arbeid Adelt; 12. Motto Oceania; 13. Motto Arso; 14. Motto 20; 15. Motto 1913; 16. Motto Zeebeet; 17. Motto Simplex; 18. Motto Radiographie; 19. Motto Iastavia; 20. Motto Schipvaag; 21. Motto Haven; 22. Motto Zeher; 23. Motto Corry; 24. Motto R.W.B.; 25. Motto S.; 26. Motto Dolfijn I; 27. Motto Qno Vadi; 28. Motto Gouden Eeuw; 29. Motto Homo Sum; 30. Motto Vaarwel; 31. Motto Aegir gehouden; 32. Motto Vooruitgang; 33. Motto Nationaal; 34. Motto Amsterdam; 35. Motto Vrachtheid; 36. Motto Jan; 37. Motto Schelp I; 38. Motto Motto N.; 39. Motto Oproep; 40. Motto De vlag in top; 41. Motto Schelp II; 42. Motto De Kruisbar; 43. Motto Scheepvaart II; 44. Motto Ad Marinum; 45. Motto Dolsjin II; 46. Motto Viking; 47. Motto Neptunus I; 48. Motto Berlin-Giel-Zwart-Blauw; 49. Motto Pro Patria; 50. Motto De Boeg; 51. Motto Koer; 52. Motto Neptunus II; 53. Motto Katrol; 54. Motto Het Wapen v. Amsterdam; 55. Motto Met volle Zeilen; 56. Motto Duijven; 57. Motto Neptunus; 58. Motto Verd; 59. Motto Joor; 60. Motto Drieestendrak Iris; 61. Motto Wie Wout; 62. Motto I.; 63. Motto Tolhuis; 64. Motto 37; 65. Motto Columbus; 66. Motto De Amsterdamsche Koopvaarer Op Hoop van Zegen; 67. Motto M. R.; 68. Motto Amsterdam-Neptunus; 69. Motto Ebe; 70. Motto Drickleur I; 71. Motto I will try; 72. Motto Fuk; 73. Motto Storm; 74. Motto Sloen; 75. Motto 1913; 76. Motto Scheepvaart III; 77. Motto Luctor et Emergo; 78. Motto Volharding; 79. Motto Dwadik, wacht U; 80. Motto Navigatio; 81. Motto De drie Scheepstrienden; 82. Motto In haast; 83. Motto Maris; 84. Motto Simpel; 85. Motto Labor; 86. Motto Thomasvaer; 87. Motto Neptunus III; 88. Motto Mercurius bedwingt Neptunus; 89. Motto Zwaan; 90. Motto Herleving; 91. Motto Nautie; 92. Motto Schets II; 93. Motto Amsterdam Madjoe; 94. Motto Het Anker; 95. Motto Mercurius; 96. Motto Recht door Zee; 97. Motto Drickleur II; 98. Motto Triton; 99. Motto Entos 1913. Nadat de jury prof. Derkinderen tot haar voorzitter en mr. Kalff tot secretaris had benoemd, werd besloten allereerst uit het grote aantal de minst gelukkige te verwijderen.

Bij haar eerste rondgang legde de jury dus terzijde de nos. 1, 4, 5, 6, 9, 11, 12, 20, 21, 22, 27, 29, 32, 33, 35, 43, 46, 48, 53, 60, 69, 71, 72, 80, 81, 89, 91, 92, 95.

Zij ging, zoals wel niet anders verwacht kon worden, daarbij uit van de mening dat ook een aanschijnbaar aan zekere eischen van compositie, decoratieve constructie en goede smaak heeft te kunnen antwoorden.

Naar haar oordeel kwamen de hier genoemde nummers in deze opzetten al te zeer te kort.

Iij de tweede schifting vielen af de nos. 3, 8, 10, 14, 15, 16, 22, 25, 30, 34, 37, 38, 41, 44, 45, 49, 51, 54, 56, 57, 59, 66, 67, 68, 70, 73, 76, 78, 83, 87, 93, 97, en bij de derde de nos. 2, 7, 12, 16, 19, 20, 31, 39, 39, 42, 47, 50, 54, 55, 64, 65, 73, 75, 77, 79, 82, 84, 85, 86, 88, 90, 94, 96.

Dat dit eerst lig tweede en derde schifting geschiedde, moet beschouwd worden als een teeken, dat de jury in deze nos. wel degelijk qualiteiten kon waarderen. Die van elk afzonderlijk op te noemen, nu het rapport al te uitgebreid maken. De algemeene opmerking moge volstaan dat de inzenders meng goed motief en aantrekkelijke kleurencombinatie hadden gevonden; zij hadden echter weinig geproficiëerd in het recht, dat hun was gegeven, om een schets in te zenden. Huna alles hadden hun kracht gegeven in een op kleine schaal gedetailleerd ontwerp. Dat daarom veel werkkracht vereisen ging, die zooveel beter aan de overdenking van een eigenaardige compositie ware besteed, kan slechts worden betreurd. Wat details aangnat stond nu menig ontwerp beduidend hoger dan als geheel.

In waar wat door de jury zonzen gewaardeerd werd! het menschbeeld was aangebracht, werd soms iets verdienstelijks gegeven, maar werd niet de evenwichtigheid bereikt, welke gewoonlijk alleen als het resultaat van lang en goed nadenken wordt verkregen. De meeste inzenders echter hadden bijna onthouden aan een klare architectonische indeling gedacht en aldus het gevaar eerder te grote evenwichtigheid niet weten te vermijden.

Het was dus in hoofdaard door gebrek aan eenheid en evenwicht of doorverking van gedachte dat de laatst genoemde nummers, niet tegenstaande hun goede eigenschappen, moesten worden ter zijde gelegd. Toen bleven over de nos. 13, 23, 28, 40, 61, 62, 63, 95 en 98, waarin de jury meende genoegzaam de geschilderde qualiteiten saam te treffen om daarmee te doen. En ten slotte beperkte zich de jury tot de nos. 28 (Gouden Eeuw), 40 (De vlag in top), 98 (Triton) en 99 (Entos 1913), omdat men in deze nummers het compleetste meende saam te vinden, wat in het gegeven geval moet worden gevraagd. In een tweede bijeenkomst werden deze vier ontwerpen nogmaals uitvergeerd door de jury besproken.

Van no. 28 (Gouden Eeuw) waardeerde zij het feestelijk karakter; het is als de viering van een gebeurtenis! Maar, is het ook al eenmalig een bijzondig van aspect, en al werden sommige kleurencombinaties onverdeeld, kon dennoch geen bijval verwerven. De tekening van den zijkant van het schip laat wel wat te wensen; de golven zijn niet gelukkig gestileerd en zij gaan te plotseling over in de dolfijnen die den onderrand vormen; na de detailtekening blijkt echter wel dat de ontwerper deze weet te behandelen. Als een nadruk werd beschouwd dat de tekst niet duidelijk is, vooral de woorden „Amsterdam" en „Tolluus-terreinen" en de in redeling geplaatste 19 en 13, en vooral dat die woorden zo maar boven op wappende vlaggen zijn geest. De stijlvolheid werd echter van minder betrekkelijk geacht, omdat het kleurige biljet wel de sandacht van trekken en men zich dan wel de moeite zou geven ook den tekst te gaan ontcijferen. Dat de naam der tentoonstelling niet voluit in den tekst voorkomt, werd verontschuldigd met de opmerking, dat die, tussen haakjes geplaatst in het programma, wel kon worden opgevat als uitlegging der letters E. N. T. O. S. bij uitvoering zou bij wellicht nog aan te brengen zijn. Twijfel werd uitgesproken of het biljet met drie sterren te drukken zou zijn, speciaal het zwart van de ouderdom.

No. 40 (De vlag in top) werd al dadelijk geprezen om de kleur. Tegen het zwart, sterke blauw doet hen geslepen rood meer goed ook in dit biljet, want men ziet feestelijks, doch op voorname wijze dan in no. 28. Wel werd de opmerking gemaakt, dat het geheel eindigs maar een tekening voor enigmalwerk moet denken; ook die glijmaligheden op het rood in den rand dragen daarmee bij. Het schip dat het middelen van het ontwerp vult geeft het doel der tentoonstelling volledigde weer en de letters, hoewel niet altijd fraai van vorm, zijn duidelijk en goed aangebracht.

Betreft werd dat voor de fond van den raad niet van een andere kleur gebruik gemaakt was, dan voor het fond van het middengedeelte; daardoor is er niet voldoende afscheiding. Als officieel zal het ontwerp wel volstaan.

No. 98 (Triton). Opgemerkt werd, dat dat biljet in moer niet volstaat aan het programma, dat het geheel op ware grootte is gerekend, betrekken voor de jury de vergelijking was moeilijk maakt. Toch moedde de jury den ontwerper, die meer gaf dan hij behoefde te geven, daarom niet te moest afwijzen. Zij waardoor in zijn ontwerp een hoewel eenigszins schoolsch toch wel dromedacht gehad en ziet niet gesoogen dat hij zich aan figuren en wel eenigszins symboliserende figuren gewaagd heeft.

De vulling der beide bovenhoeken van het middenvak is echter veel heter geslaagd dan die van de beide onderste. Zwakker is het middengedeelte, zoowel van kleur als van tekening; van een schip in een ziel heeft de ontwerper niet door aanschouwing zooveel kunnen weten, dat hij niet kan styleeren; het hart van de compositie is van het minst belangrijke motief voorzien. Ook de behandeling van

personificaties van wind en zee is niet zeer gelukkig. Het opschrift staat er goed in duidelijke letters. Nu, *Eduo 1913*, jammer is het, dat ook deze ontwerper niet geheld aan de voorzichtigen van het programma voldeed. De enkel details, uitvoerig getekend en op ware grootte, waren door hem niet ingesonden. De jury was echter van mening, dat men ook dit verdienstelijke ontwerp, waarbij het modeljaal beproefd was (het aanklungen der Neptunus en Mercurius-figuren), toch in overweging moest nemen, omdat het zich onderscheidt door eenvoudigen, klarere bouw en beschaafde kleur. Ook in de tekening valt veel te prijzen. Daarentegen werd betwijfeld of het, vergroot, in de open lucht niet flits en ook wel leeg zal doen. Dat de ontwerper die beide figuren kloek in het midden zette, is ondanks het oengraan Walter-Craanachtige in die figuren, te waarderen. Het opschrift is wat dan en al weinig in het ontwerp. Het blijft mocht een aangenam isstuk. Maar waar dit ontwerp mocht vooroordeel moet worden naar het resultaat dat bij definitieve uitvoering op steen zou worden bevestigt, daar moet het niet aanvankelijk zijn door details overvast worden gevoeld.

Na ampele besprekking werd over de biljetten gestemd door het geven van punten. Daarbij werd de volgorde der vier ontwerpen ald 15, 45, 90, 68, 28. Met deze uitslag, waarbij dus Nu, 40, *De Flag in top* den eersten, Nu, 90 *Eduo 1913*, den tweeden prijs verleerd, vereenigde zich de jury.

Bij de mededeeling van het uitslag van het dagelijksch Comité der tentoonstelling, bij moede van den voorzitter prof. Dzirkinderen werd het door de jury betrouwbaar dat de voorafgaande publicaties niet geheld voldeken aan wat wenschelijk geacht moet worden.

Voor een groot deel mag men dat toeschrijven aan het genis einer algemeene regeling van prijsvragen in beeldende kunsten; toch blijft het jammer, dat de ene maal opgegeven maten later moeten worden gewijzigd.

Verblijdend mag het dus voor het comité zijn, dat toch aaneen zich hebben ingespannen om aan den oproep der Prijsvraag gevolgt te geven. En mogen er onder de 90 ingesonden ontwerpen ook nog geen „meesterwerken” gevonden worden, er is toch veel te lovend; het blijkt, dat ook in breedster kringen waarlijk een niet geringe oefening en gave aanwezig is om aan opdrachten van deze aard te voldoen. Met het met den eersten prijs bekroonde biljet kan de tentoonstelling gerust voor den dag komen. De jury moende echter het comité in overweging te moeten geven van al de moeite door de vele inzenders gedaan, nog op andere wijze paraat te trekken, wat dien inzender tevens ten goede zou kunnen. Onder dewen zijn er, speciaal bij hen die figuren gehouwd hebben als dragers van denkbeelden, die wellicht in aanmerking moeden kunnen kunnen om de tympanen in de gevels van de gebouwen der tentoonstelling in overleg met den architect te versieren. Ook moende de jury, dat er zeker wel onder de niet-bekrompte ontwerpen een te vinden is, dat zeer verkleind als reclamebiljet te gebruiken is. En eindelijk om er zelfs onder de ontwerpen wel een gevonden kunnen worden, dat verkleind, zeer goed ma doet als model of titelblad voor den catalogus. De voorzitter verklaarde, dat als op deze wijze van het ingemelde partij werd getrokken, de prijsvraag, wil als een succes voor de kunst in het algemeen mocht worden beschouwd, bij de opening van het saamkrije van den inzender onder motto *De Flag in top* bleek deze te zijn de heer C. Rul, lector aan de Kunsteinderverhiedelkenschool Quellinus te Amsterdam; de inzender van het biljet met het motto *Eduo 1913* was de heer L. Goudsmit te Amsterdam.

VAN ALLERLEI AARD.

DE NIEUWE KERKSTOREN TE DELFT.

Op de ontwerp-begroting van Delft voor 1913 is door B. en W. een post van 7000 uitgetrokken voor de kosten van een plan van restauratie van den Nieuwe-Kerkstoren in historisch getrouwten stijl. De restauratie wordt begroot op f 40000. Hecht de Raad aan deze post zijn goedkeuring, dan zullen B. en W. stappen doen voor rijks- en provinciaal steun, zoodat, naar de gebruikelijke regelen, f 30000 voor rekening der gemeente zullen komen, te dragen in 3 à 4 jaren. De houten van den toren werd in 1420 begonnen en duurde rond 100 jaren.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: Adr. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect” en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. KUTTERS, „Parkschot”, Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura”; in Nederland f 1.60 per kwartaal; buiten Nederland f 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, Idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura”: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat. Het orgaan wordt wekelijks gratis toegezonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f 12.—, voor binnenevende leden f 10.—, voor buitenleden f 7.50 en voor aspirantleden f 5.—. Donateurs zijn 2% die minstens f 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura” en het plaatwerk „De Architect”. Voor alles betreffende de verhandeling van het tijdschrift en de advertenties, wende men zich tot de Uitgevers.

ARCHITECTURA

ORGaan VAN HET GENootSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM. JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMoesstraat 1746, AMSTERDAM.

VERSLAG VAN DE 1317e LEDENVERGADERING VAN HET GENootSCHAP „ARCHITECTURA ET AMICITIA”, GEHOUDEN OP WOENSDAG 20 OCTOBER 1912 IN HET GENootSCHAPSLOKAAL IN „PARKZicht“.

Na de opening deelt de voorzitter, de heer H. A. J. Baanders, mee, dat de heeren Redera en Lippits, leden van het Bestuur, bericht gaven van hunne verbijdring om tegenwoordig te zijn; de eerste wegens ongesteldheid. Verder dat de heer De Meijer eveneens niet aanwezig zal zijn en dat deze als lid van het Bestuur bedankte, waarop bij „ingegeven stukken” zal worden teruggekomen.

Met wijziging der agenda erlangt de heer J. E. van der Pek het woord tot het houden zijner voordracht: „Toelichting tot drie Hoofdwerken van Michel Angelo”. De spreker beschouwde achtereenvolgens de plafondbeschildering in de Sixtijnse Kapel, Het Grafmonument van Paus Julius II en de Grafkapel van de Medicis, na vooraf in het licht te hebben gesteld onder welke geestelijke invloeden deze scheppingen zijn ontstaan. Een resumé van deze voordracht, waarin de geestelijke grondslag van des kunstenaars arbeiden inzonderheid en op zeer bijzondere wijze op den voorgond werd gesteld, verschijnt in het volgend nummer van ons orgaan.

Na een korte pauze wordt de vergadering voortgezet met het lezen der notulen. De heer Weissman vindt dat zijn aandeel in de discussies der vorige vergadering niet volkomen juist is weergegeven.

Na een kleine aanvulling worden de notulen goedgekeurd en gearresteerd.

Voorlezing wordt vervolgens gedaan van den brief van den heer Jan de Meijer waarin deze te kennen geeft zijne functies als secretaris en als lid der redactie-commissie neer te leggen en mededeelt dat hij onmogelijk voor eerst de vergaderingen kan bijwonen.

De voorzitter voegt hieraan toe dat ook de heer Lippits wenscht te worden vervangen als lid van ons Bestuur, en tenslotte dat ook hijzelf in de aanstaande algemene vergadering niet herkiesbaar zal zijn. Spr. beveelt de vergadering aan tijdig uit te zien naar plaatsvervangers in deze functies, niet noodig oordeelende dat nog tusschenlandsche verkiezingen plaats vinden, waarmee de vergadering zich vereenigt.

Verder wordt een brief van de Mij. tot Bevordering der Bouwkunst voorgelezen ter zake van de hangende kwestie Koloniaal Instituut, waarin de Mij. opheldering geeft van haar zelfstandig optreden ingevolge den brief

van de P. P. C. aan de Constituerende Vereenigingen. Den heer De Jongh komt het voor dat er misverstand heerscht ten opzichte van de Constituerende Vereenigingen. Ter zake van de Algemeene Regelen en wat daarmee verband houdt kan er geen sprake zijn van vier verschillende vereenigingen. De C.V. dienen steeds als één corporatie gezamenlijk optreden. Men moet geen behandeling verbrekken; noch de macht afmeten van elke vereeniging afzonderlijk. Juist het verbonden optreden verleend macht aan de dand.

Na nog enige discussie wordt onder refereert door den voorzitter aan het besluit der vorige vergadering vast gehouden aan het denkbeeld: „afwachten van de gevolgen van het besluit der afgevaardigden” als in de zoeven voorgelezen notulen gestipuleerd.

De heer Walenkamp brengt de vraag in besprekking is 't niet van belang voor A. et A. te besluiten geen andere dan openbare prijsvragen te steunen en is 't zelfs niet tegen de principes van het Genootschap dit niet te doen? Spr. wenscht deze vraag aan de orde te zien gesteld en beveelt die dringend in overweging aan; terwijl hij voor A. et A. in 't bizarde alleen de openbare prijsvraag van belang acht overwegende dat ons Genootschap is de vereeniging der jongeren die naast andere middelen uitsluitend in de openbare prijsvraag den weg zullen kunnen vinden tot een zelfstandige positie, wijl deze wel nimmer in de gelegenheid zullen worden gesteld aan een andere dan openbare wedstrijd deel te nemen. (Applaus).

De heer Ingenhous acht voor grootere gebouwen met bijzondere bestemmingen de besloten prijsvraag wel gewenst, ziet voor zoodanige gebouwen gevaren in de openbare; met welke meening de heer Walenkamp 't niet cens is.

Na een korte discussie wordt besloten prijsvraag aangelegheden te zuiner tijd aan de orde te stellen door het pro en het contra door leiders tegenover elkaar te horen stellen. Leden die zich daartoe beschikbaar stellen worden uitgenodigd zich binnen 14 dagen bij het Bestuur aan te melden.

De heer Weissman wil bij de behandeling de restrictie maken dat de kwestie bezien moet worden „voor het Genootschap”; de voorzitter wenscht de zaak algemeen te beschouwen.

De heer De Jongh zet recht dat de Algem. Regelen niet door de P.P.C. doch door de C.V. zijn samengesteld, 't geen volgens spr.'s mening door den heer Walenkamp anders begrepen is.

Mededeeling wordt vervolgens gedaan van de veranderingen in de bibliotheek. Parkzicht stelde f 50.— disponibel voor behangen en verven. Het Genootschap liet kasten bij maken tot een bedrag van f 138.—, waarvan door de Afdeeling f 80.— betaald wordt. A. et A. zal dus plm. f 60 te betalen hebben. De voorzitter vraagt machting voor deze uitgave.

De heer Ingenohl vraagt of de post niet op de begroeting voor 't aanstaande jaar moet worden geplaatst; waarop de voorzitter medeelt dat dit waarschijnlijk niet noodig zal zijn en het bedrag nog wel te vinden zal wezen in de rekening 1912; waarop de machting wordt verleend.

De heer J. Ligt, voorgesteld door de heeren A. W. Weissman en E. Sunier wordt bij ballotage met algemene stemmen als gewoon lid toegelaten.

De voorzitter herinnert aan het voornehmen om een gezellige avond te organiseren met gebruikmaking van ons schimmelspel en vraagt opgaven van leden die tegenen zijn mede te werken.

Op een desbetreffende vraag van den heer Joh. Kromhout deelt de voorzitter mee dat voor hem geen andere reden voor zijn afziening is dan 't feit dat hij geen voldoende tijd meer beschikbaar heeft. De heer De Meijer gaf binnenskamers redenen voor zijn heengaan op; spr. heeft geen vrijheid die aan de vergadering mee te delen en laat dit aan den afgetroeden secretaris zelf over.

Besproken wordt dat de heer W. A. E. van der Pluijm bereid is voorlopig de belangen van de bibliotheek te behartigen; terwijl op verzoek de heer E. Sunier medewerking toelegt, zoodat ten dien opzichte geen bezwaar bestaat de bestuursverkiezingen tot de Algemeene Vergadering aan te houden.

Hieraan volgt sluiting.

R.

ELEMENTAIRE VLAKVERSIERING. (Vervolg van bladz. 350)

De eerste factor, die ik noemde, namelijk deze: dat de versiering in overeenstemming moet zijn met den aard van de figuur, sluit in zich, dat in de versiering de eigenschappen van de figuur treffend moeten worden uitgedrukt; dat dus de punten en lijnen, die deze figuur kenmerken, ook hoofdpunten moeten zijn van de versiering. Zoo zal een goede cirkelversiering geen vierkant moeten zijn met 4 aangeplakte segmenten bijvoorbeeld en omgekeerd een vierkant geen afgesneden cirkel.

De figuur met haar eigenschappen legt dus zekere beperkingen op aan den eenen kant en wijst aan den anderen kant al vanzelf enige te bewandelen wegen aan. De tweede factor: de rustige inleiding van het vlak, is voornamelijk afhankelijk van de orde.

Onder orde versta ik een rangschikking van de deelen om een kern, zoodanig, dat ze alle aan dezen kern ondergeschikt zijn.

In een gezin, waar de vader met vasten hand den teugel houdt, daar zal orde heerschen. De vader, zich bewust dat men zijn woord en raad niet in den wind slaat, voelt zich hierdoor rustig evenals de kinderen, die in den vader den persoon voelen, aan wie ze zich veilig kunnen toevertrouwen.

Is de vader niet de wezenlijke bestuurder van zijn gezin, en hebben de kinderen evenveel in te brengen, als hij, dan ontbreekt de kern, waaromheen zich de deelen groeperen. Er is wanorde in het gezin, en onrust is hiervan het gevolg.

Eveneens is het gesteld met een versiering. Ook deze zal, zonder centrum, uit elkaar vallen. De deelen zullen

met elkaar strijden en het gevoel van onrust teweegbrengen. Wel kunnen verschillende delen van een versiering gelijkwaardig zijn, maar dan moeten ze zich binden tot een machtiger eenheid, zoals bij een boom de bladeren zich vereenigen tot één bladergroep; vele van deze groepen vormen den boom met den stam als kern, die het geheel draagt en bijeenhoudt.

Ook de regelmaat kan er toe bijdragen, om rust te verkrijgen.

In de natuur ontmoeten wij haar in allerlei vorm: in den geregelde loop der hemellichamen, zowel als in de vormen van mensen, dieren, planten en kristallen. En het is juist deze regelmaat, die een grote bekoring van zich straalt. Niet een regelmaat, waarbij het een deel de machinaal gestampte namaak is van het andere, maar een, waarin vrijheid heerscht. Dit is het juist, wat aan het handwerk een zekere charme verleent, die aan fabriksarbeid ontbreekt. Alles, wat tot in de absolute consequentie wordt doorgevoerd, krijgt dit fabrikmaticiteit en mist het levende.

Tot de gedaanten, waarin zich de regelmaat in de natuur voordoet, behoren in hoofdzaak de symmetrie, de herhaling, de straalvorm, de waaiervorm.

De symmetrie komt voor bij mensch en dier, blad en bloem. De herhaling nemen we waar in den groei der planten; en hoewel ze een middel is om schoonheid te verhogen, door het meermalen doen verschijnen van den schoonen vorm, zal ze toch, in te grote mate toegepast, overslaan tot eentonigheid. Om dit te voorkomen, is tegenstelling noodig, zoals die zit in de regelmatige herhaling van den dag — maar — afgewisseld door den nacht. En tegenstellingen welken elkaar op en verhogen elkanders waarde. Zoo is de arbeid het middel, waardoor we de rust genieten. En de rust geeft op haar beurt weer kracht en lust tot den arbeid.

Naast de herhaling in éénzelde richting staat de herhaling in alle richtingen, uitgaande van één punt; dit is de straalvorm, die voorkomt in bovenaanzicht van bloemen, aan sommige zeedieren, en aan sneeuwvlokken. De waaiervorm komt voor aan vele bladvormen, in zijaanzichten van bloemen, en elders.

Evenals in ons leven de orde en de regelmaat de grondslag is van onze lichaams- en gemoedsrust, de afwisseling echter noodig is, om de rust tot een levende te maken, zoo zal ook in onze versiering de orde en regelmaat het gevoel van rust teweegbrengen, de tegenstelling behoeft voor de doade rust.

De figuur met haar eigenschappen legt dus zekere beperkingen op aan den eenen kant en wijst aan den anderen kant al vanzelf enige te bewandelen wegen aan.

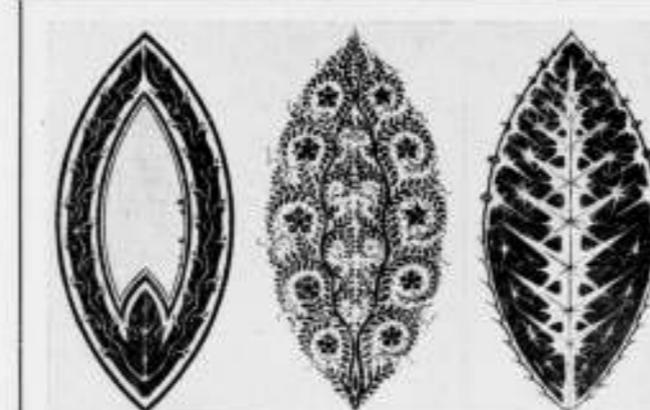
De tweede factor: de rustige inleiding van het vlak, is voornamelijk afhankelijk van de orde.

Onder orde versta ik een rangschikking van de deelen om een kern, zoodanig, dat ze alle aan dezen kern ondergeschikt zijn.

In een gezin, waar de vader met vasten hand den teugel houdt, daar zal orde heerschen. De vader, zich bewust dat men zijn woord en raad niet in den wind slaat, voelt zich hierdoor rustig evenals de kinderen, die in den vader den persoon voelen, aan wie ze zich veilig kunnen toevertrouwen.

Is de vader niet de wezenlijke bestuurder van zijn gezin, en hebben de kinderen evenveel in te brengen, als hij, dan ontbreekt de kern, waaromheen zich de deelen groeperen. Er is wanorde in het gezin, en onrust is hiervan het gevolg.

Eveneens is het gesteld met een versiering. Ook deze zal, zonder centrum, uit elkaar vallen. De deelen zullen

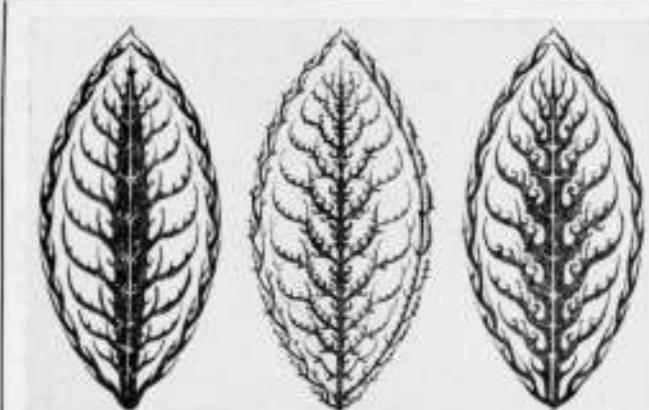
Want hoe vriendelijk noodigt de winkel tot binnengaan, waar de wanden ons als 't ware tegenlachen in hun lichte vrolijkheid. En hoe onaangenaam doet het ons aan, als de kleuren er dor en zwaar zijn.

De zinnebeeldige beteekenis, van verschillende kleuren wijzen er op, dat ze ten allen tijde reeds de uitdrukking waren van zekere gevoelens.

Zoo gold immer het wit als het symbool van smetteloze reinheid of van blijheid; zwart daarentegen als dat van dood en droefheid. Purper was steeds het zinnebeeld van macht en waardigheid. Rood van liefde; groen van hoop of jeugd; goud van bovenaardschen luister.

De werking der kleuren wordt bepaald door harmonie, contrast en verdeeling; en wat voor den vorm hierover gezegd is, meen ik, dat eveneens geldt voor de kleur.

C. Rol.

Want hoe vriendelijk noodigt de winkel tot binnengaan, waar de wanden ons als 't ware tegenlachen in hun lichte vrolijkheid. En hoe onaangenaam doet het ons aan, als de kleuren er dor en zwaar zijn.

De zinnebeeldige beteekenis, van verschillende kleuren wijzen er op, dat ze ten allen tijde reeds de uitdrukking waren van zekere gevoelens.

Zoo gold immer het wit als het symbool van smetteloze reinheid of van blijheid; zwart daarentegen als dat van dood en droefheid. Purper was steeds het zinnebeeld van macht en waardigheid. Rood van liefde; groen van hoop of jeugd; goud van bovenaardschen luister.

De werking der kleuren wordt bepaald door harmonie, contrast en verdeeling; en wat voor den vorm hierover gezegd is, meen ik, dat eveneens geldt voor de kleur.

C. Rol.

RECTIFICATIE.

Door een misverstand plaatste de zetter de clichés de vorige week liggende, in plaats van *vormtoon*. De aandachtige beschouwer zal zulks voor zichzelf al gecorrigeerd hebben.

In de 2e plaats komt op blz. 356,6e regel van boven, voor het woord *vormtoon*, dit moet zijn: *vormteekoon*.

En ten slotte willen wij er nog op wijzen, dat het hierboven afgedrukte slechts een gedeelte van de lezing des heeren Rol weergeeft. Het tweede gedeelte, dat een speciale verduideling van de gegeven projectiebeelden bedoelde te zijn, is op grond van het ontbreken dier projecties achterwege gelaten. Het had in dit geval geen zin en zou zijn doel missen.

RED.

DE LEI VOOR DAKBEDEKKING.

In Februari 1912 verscheen een kleine brochure¹⁾ over de lei als bedekkings materiaal in de bouwkunst, waarvan het onderstaande werd ontleend.

Na een kort bibliografisch overzicht omtrent de lei-industrie en de toepassing van lei in de bouwkunst volgt een algemene beschouwing over de formatie en structuur van lei-stenen en de hiermee verbandhoudende wijze van ontginning en bewerking.

Hier is Autissier die in zijn werk o. a. zegt:²⁾ dat helau te weinig bouwmeesters zich hiervan rekenschap geven, bij de toepassing van leidekking. Over de natuurlijke gesteldheid van de lei zegt hij dat ze gevormd is tengevolge

¹⁾ „Recherches sur les conditions d'essais et de recettes des ardoises de couverture”, Supplément à l’Architecture du 24 fevrier 1912. Société centrale des architectes. Commission du gros-œuvre des constructions.

²⁾ „Etude sur l’industrie ardosière en France”.

En evenals in de natuur, welken gelijksoortige kleuren bij de ons omringende voorwerpen een eenigszins gelijke stemming op.

van een mechanische werking door natuurkrachten veroorzaakt op aluinhouende aardlagen. De splijtbaarheid hangt dus af van de gesteldheid der aardlagen, van den tijd gedurende welken de mechanische werking plaats heeft en de wijze waarop deze gescheert.

Dit verklaart dan ook het verschil in weerstand, elasticiteit, poreusheid, kleur enz., welke men in de leisteen dikwijls van een zelde geologische laag aantreft.

Wat het splijten zelve aangaat, is dit dus een eigenschap welke zekere rotsgronden hebben, n.l. om zich gemakkelijk langsgewijze te laten kloven. Ze bestaan uit delfstoffen met schilferachtige structuur, veelal samengesteld uit kiezel en aluminaire, vermengd met metaal oxyden; en zijn vervolgens ontstaan uit een door de natuur veroorzaakte verandering van structuur, tengevolge van enorme drukking der aardkorst, die de lagen, welke oorspronkelijk horizontaal waren gelegen, hebben doen plooien. De leisteenformatie komt echter niet alleen in deze plooien gedeeltelijk voor, maar eveneens in de massa die zich tusschen de plooien bevindt en welke dus niet is veranderd. Het gevolg hiervan is dus dat de onderling evenwijdige vlakken der leisteenformatie de aardlagen kunnen doorsnijden onder verschillende hoeken, (Fig. 1).

Behalve het splijten volgens deze allereerste structuur, laat zich de leisteen nog gemakkelijk kloven in twee onderling rechthoekige richtingen.

De eene richting is in de lengte (in de Ardennen de naam: longrain gegeven) wat als 't ware te vergelijken is met den draad van het hout en evenals dit is ook de lei in deze richting alleen elastisch. Veelal vormt het splijtvak volgens deze lengte richting met dat der schilfervlakken, een hoek varieerend tusschen 60° à 90° , (Fig. 2).

Zoo komt men dus tot een minimum dikte, en vervolgens in aanmerking nemende de elasticiteit tot een zekere verhouding tusschen dikte en lengte, welke laatste verhouding $1 \text{ à } 80$ of $1 \text{ à } 90$ is, die nog vermeerderd kan worden met 0.005 M .

Zoo vergeleken bij de thans bestaande, ziet men gemiddeld te dunne leien gebezigd worden.

Bijv.:

Vierkante lei.	Tegenwoordig:	Voorgestelde minima:
$297 \times 216 \left(\frac{297}{90} = 3.30 \right)$	2.70 à 3.00	3.00 à 3.30
$297 \times 216 \left(\frac{297}{80} = 3.70 \right)$	2.80 à 4.00	3.70 à 4.00

Engelsch model.

$640 \times 216 \left[\frac{640}{90} = 7 \right]$	4.50 à 6.00	7.00 à 7.50
--	-------------	-------------

Fransch model.

$360 \times 300 \left[\frac{360}{80} = 4.5 \right]$	3.80 à 5.00	4.00 à 5.00
--	-------------	-------------

Hoewel men de lichtheid van leien naar gelang der dikte, dikwijls aangrijpt als een financieel voordeel ook in verband met de kapconstructie, evenals bij pannendak, zoo is dit toch niet vol te houden, voor alles moet men voor een solide dinkdekking zorgen, die de minst mogelijke onderhoud verlangt.

Wanneer men dus een doorsnede vlak loodrecht op het splijtvak bedekt met een vet en men verwarmt een gedeelte hiervan, dan zal de kring, die het gesmolten vet na afkoeling vormt, een ellips zijn, waarvan de groote as evenwijdig aan de kleine, loodrecht op de richting van het splijten is.

Nadat dus de lei in dwarsrichting gespleten ook is, moet men ze nog verder over de dikte kloven en wel met een lange dunne en eenigszins veerkrachtige beitel (z.g. poucette). Een enkele slag splitst reeds in tweeën, vervolgens worden ze nog eens gespleten en nog eens, totdat

¹) Traité théorique et pratique de l'art du bâti par J. Rondelet, t. III.

²) Traité d'architecture par Léon Reynaud.

³) Note sur la résistance du schiste ardoisier d'Angers, par A. Blavier.

⁴) Revue de l'architecture et des travaux publics. Des couvertures en ardoises, par Détain.

⁵) "Les roches", Ed. Janicet.

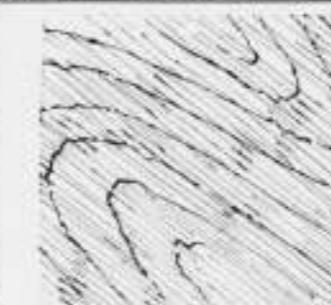

Fig. 1.

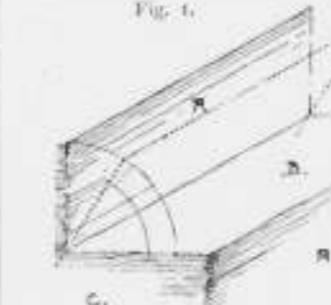

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

der oppervlak, wat hij verklaart uit het spoediger opdrogen, daar de lucht beter kan circuleren. Blijbaar heeft hij het dus over die delen der lei, welke steeds bedekt zijn, daar hier toch eerder het ontbinden der materie plaats heeft, dan bij de vrij liggende delen.

Volgensem, is het dan ook minder het directe water, dat er op valt, dan wel de permanente vocht, aan welke de onderliggende delen meer bloot staan.

Bovendien is dit gevaar des te groter, met het oog op het stuk vriezen.

Zoo zal dus de meer of minder capillariteit bij de lei aanzienlijk, eveneens een rol spelen, en deze hangt dus ten nauwste samen met de dichtheid. Volgens Détain zal een lei van goede kwaliteit, welke gedurende 24 uur voor een strook in het water geplaatst is, niet hoger nat mogen zijn, dan 0.127 boven de waterlijn.

In 't algemeen zullen dus de hardheid en klank van belang zijn hiervoor.

Over de bevestiging van de lei op het dakbeschot, hetzij direct op de bebording of op latten, zien we bij colonel Emery een en ander opgemerkt over de wijze zoals hij, die in de Ardennen ziet toegepast n.l. waar het vlak van de bebording concaaf is. Als hoogte van den pijl wordt gemiddeld aangegeven 0.01 M per Meterkoorde. Op deze wijze krijgen de leien twee steunpunten op iedere lengte doorsnede-lijn. Het geheel is een elastische constructie bij winddruk haar voordeel kan hebben. Fig. 5.

Vooral toch bij daken waarvan de helling minder dan 40° is zal de winddruk, waarvan de richting in het normale geval niet veel afwijkt van de horizontale lijn, en welke bij den bodem dikwijls een golflijn wordt, de leien doen opwaaien niettegenstaande ze op elkaar liggen en vooral bij onvoldoende helling openingen telkenmale geven tusschen deze leien onderling. Hier tegen gebruikt men dus leihaken, die zooveel mogelijk de lei ondersteunen moeten en dan slechts kluwen wanneer ze dik genoeg zijn en wanneer de haak zelve eenigszins veerkrachtig is. De dikte der haken zal dus zooveel mogelijk gelijk aan de dikte der leien zijn, niet minder

echter dan 3 m.M middellijn. Zoo kunnen de leien met een kleine tusschenruimte gelegen worden waardoor de wind kan doordringen onder de leien. In 't algemeen echter worden deze haken, zelfs die van koper aangebracht door het regenwater wat altijd zuren bevat, en hierdoor zullen zich soms de z.g. lei bloemen vormen, die de afschilfering der leien bevorderen hetgeen natuurlijk minder gewenst is. Fig. 6.

De oxydatie is des te sterker naarmate de helling van het dak flauwer is en ook wanneer de haken voor het ombuigen verzinkt zijn. Bij zeer dikke haken zal men deze van lood moeten maken.

De spijkers zijn minder blootgesteld doch worden in olie, vet enz. gedrenkt, wanneer ze tenminste niet verzinkt zijn.

Het ligt hier echter niet op den weg om een handleiding of beschouwing te geven over de wijze van bedekking en was dus de bedoeling zuiver zich te bepalen tot de lei als bedekkings materiaal.

Zoo stelt de commissie: du Gros-Oeuvre des Constructions het navolgende voor in 5 artikels.

Art. 1. De productie zal verdeeld worden in normale leien en buitengewone leien.

Art. 2. De normale zijn die waarvan de lengte in de zin van de geologische lengte richting (longrain) is en waarvan de dikte het minimum zal hebben:

voor gewone leien en het engelsche model $\frac{1}{3} \text{ à } \frac{1}{2}$ der lengte;

Art. 3. Zij zullen voorzien zijn van een officieel stempel van langwerpigen vorm, welke in de lengte richting geplaatst moet zijn, en dat behalve de aanduiding der groeve ook de normale maten zal aangeven.

Art. 4. De kwaliteit en de eigenschappen zullen beproefd worden naar monsters, welke getrokken worden uit de grote opslagplaatsen door een afgevaardigde van de Société Centrale des Architectes.

Art. 5. De proefnemingen van de leien voor bedekking zullen gedaan worden overeenkomstig de vastgestelde eischen, neergelegd in het rapport van P. Larivière aan de: "Commission des méthodes d'essai des matériaux

⁵) Traité de l'art de la charpenterie par le colonel Emery et A. Barre.

de construction (1900) van het ministerie van Publieke Werken."

Vervolgens is hieraan toegevoegd een en ander over het in art. 4 genoemde rapport dat ondertekend is door Pierre Larivière, en waarin onder de algemeene beschouwingen gesproken wordt over de monsters der leien, en die der materie, de weerstand tegen break door buiging, de bepaling der elasticiteit, de oplossing van water en de chemische analyse.

¹⁴ De monsters welke gezonden worden aan een proefstation zullen vergezeld gaan van een schrijven, waarin voorkomt de naam der firma, die der groeve, de laag enz. waar zij uitgetrokken werden, dan zoo spoedig mogelijk voegt men hier aan toe een doorsnede tekening waarder dikte en plaats der lagen op voorkomt. Men geeft de geologische formatie aan, de kleur, het aanwezig zijn van karakteristieke fossielen enz. Dan de wijze van klooven. Het proefstation zorgt voor controle op een en ander. De monsters van het materiaal worden genomen van minstens 6 leien uit dezelfde laag.

De proeven kunnen droog of nat genomen worden, waarmee het proces-verbaal rekening houdt. De droge wijze zal bij 30° à 40° Cel. geschieden.

Over de weerstand bij break door buiging valt hier op te merken dat men de lei plaatsen zal op twee messen (afstand 0.20 M.) om vervolgens te beladen. Men neme hiervoor stukken lei breed 0.05 M. en lang 0.21 M. à 0.22 M. De dikte zal gemiddeld gerekend worden.

Over het bepalen der elasticiteit valt wat de afmetingen betreffen hetzelfde op te merken, de doorbuiging wordt met een microschorf of een daarmee gelijkwaardig instrument gemeten. De elasticiteitsmodulus E wordt

bepaald uit de formule: $E = \frac{2 P l^2}{y i c^3}$ waarin

l = halve afstand der steunpunten.

b = breedte.

c = dikte.

y = pijl correspondeerde met het gewicht P.

Dus bij: $l = 0.20 \text{ M.}$ $b = 0.05 \text{ M.}$ in de formule:

$E = 0.4 \frac{P}{y c^3}$.

Over opslorping door water hetzij in de doorsnede hetzij op de oppervlakte gemeten, wordt boven dien de wens uitgesproken door het comité, om na te gaan hoeveel water gemiddeld opgesloten wordt door een M^2 lei, gehangen aan haken zoals dit in de praktijk plants heeft, een en ander bij minimum helling voor deze daken, bij regelmatige regenval welke op bepaalde tijden nagegaan wordt (bijv. zoals o.a. een toestel van Schlossing aangeeft).

In de Chemische analyse zal men ontleden moeten de hoeveelheid water, silicium, ijzer aluin, kalk magnesium, alkaliën, koolzuur en zwavel.¹⁵

Zoo was die geheel aangenomen door de "Commission du Gros-Oeuvre des Constructions" in haar vergadering van 11 Februari 1912 en ondertekend door den voorzitter A. Vaillant, om als rapport te dienen aan de Société Centrale des Architectes.

Amsterdam, Oct. 1912. WILLEM VAN DER PLUYM.

¹⁴ Men vergelijkt een methode van Prof. Brunner (Lausanne) hiervoor: men neemt een stuk leisteen $0.027 \times 0.05 \text{ M.}$, hangt dit op aan een draad in een glazen vat dat gevuld is met 400 c.M. zwaar voorzichtig water — vervolgens sluit men het af — en laat dit in de gewone temperatuur staan.

Een slechte lei zal na enige dagen, zelfs soms na enige uren gaan afschilferen. Indien nog als een samenhangende massa blijft zal n in ieder geval spraakzaam worden.

Een goede lei blijft vier, vijf à zes weken goed. De lasten soorten zullen zelfs niet aangepast worden in verschillende maanden.

GRAFIKEN TEN DIENSTE VAN HET CONTROLEEREN VAN ONTWERPEN VAN PLATEN EN BALKEN IN GEWAPEND BETON DOOR A. W. C. DWARS EN A. A. VAN DER VOOREN. UITGAVE WED. AHREND EN ZOON. f 1.75.

Tot de opgaven der statica behoort het bepalen der afmetingen van een balk, indien het doorbuigend moment en de toe te laten spanning bekend zijn. Dit geschieft bij balken van hout of ijzer door het toepassen van één formule: $\sigma = M : W$. Het benodigde weerstands-moment W wordt aldus gevonden, waarbij $W = \frac{1}{3} bh^2$ bij een rechthoekig profiel —, en een in tabellen vermelde waarde voor andere profielen heeft. Bij een balk van gewapend beton is het vraagstuk eenigszins omslachtiger. Men heeft dan niet met één, maar met 2 materialen te doen en de benodigde formules hebben dan een minder onschuldige vorm, n.l.: bij een rechthoekigen balk of plaat met enkelvoudige wapening

$$\sigma_x = \frac{2 M}{b x (h - a - \frac{x}{3})} \quad (1)$$

$$\sigma_y = \frac{M}{f (h - a - \frac{x}{3})} \quad (2)$$

$$x = \frac{n f}{b} \left[-1 + \sqrt{1 + \frac{2 b (h - a)}{n f}} \right] \quad (3)$$

bij een T-ligger, als volgt:

$$\sigma_x = \frac{x \cdot \sigma_y}{n (h - a - x)} \quad (4)$$

$$\sigma_y = \frac{f (h - a - x + y)}{M} \quad (5)$$

$$x = \frac{2 n (h - a) f + b d^2}{2 n f + b d} \quad (6)$$

$$y = x - \frac{d}{2} + \frac{d^2}{2(x - d)} \quad (7)$$

Het gebruik van de formules (1) tot (7) vereischt inspanning en bedrevenheid in de behandeling van algebraïsche vormen; twee zaken, waarvan de eerste liefst vermieden wordt en waarvan de tweede weinig voorkomt. Zij vormen een bezwaar voor de toepassing. Indien het mogelijk zou zijn deze berekeningen met behulp van een instrument, als het ware machinaal, te verrichten, dan zou het vraagstuk om de samenstelling van een gewapend-betonbalk te bepalen binnen algemeen bereik kunnen worden gebracht. Een instrument, als hier bedoeld wordt, leveren de in het opschrift van dit artikel vermelde grafieken. Met behulp daarvan is de bewerking los gemaakt van de formules (1) tot (7) en herleid tot eenvoudige deling en het plaatsen van een driehoek op de grafiek.

Meer eenvoud is moeilijk denkbaar; niet alleen, dat deze handeling uiterst vlug verloopt, maar ook is de kans op vergissingen uitgesloten. Dit laatste voordeel moet niet onderschat worden; het is een bezwaar, dat aan alle analytische berekeningen eigen is, en dat zoodoende vermeden wordt.

Het bovenvermelde werk bestaat uit 6 grafische voorstellingen met een korte gebruiksaanwijzing, toege-

licht door voorbeelden. De grafieken zijn duidelijk, op flinke schaal en accuraat getekend. Zij zullen op bureau's, waar gewapend-betonconstructies worden ontworpen of gecontroleerd, een gewaardeerd hulpmiddel worden.*

De Ontwerpers hebben zich op het standpunt geplaatst aan de bouwkundigen een praktisch, zeer bruikbaar instrument te leveren; hoe het geconstrueerd is, wordt in de handleiding bij het gebruik niet vermeld. Het is echter zoo vernuftig in elkaar gezet, dat het de moeite overwaard is, ook op deze wijze de grafieken te bezien, n.l. het theoretische bewijs voor de juistheid op te sporen. Dit kan als volgt geschieden.

Van de betrekking, die tussen 2 veranderlijke groot-heden — b.v. het doorbuigend moment en het ijzerpercentage — bestaat, kan een grafische voorstelling in den vorm van een lijn, gelegen in een plat vlak, gemaakt worden, als wordt aangetoond, dat in die betrekking uitsluitend de 2 gegeven veranderlijken en geen andere veranderlijke voorkomen. In dit geval worden 2 assen getekend, — van de 2 veranderlijke groot-heden treedt de ene op als abscis, de andere als ordinat, en elk punt der lijn, die de betrekking voorstelt, heeft een abscis en een ordinat, die bij elkaar behoren. Bij elke bepaalde abscis behoort een bepaald punt op de lijn en zoo vindt men de gezochte ordinat.

Bij een rechthoekigen balk heeft men in de formules 8 veranderlijken, n.l.: σ_x , M , b , x , h , a , σ_y en f ($n = 15$), terwijl het aantal vergelijkingen 3 bedraagt. Het was noodig de 8 veranderlijken zóó te combineren, dat het aantal zooveel mogelijk werd verminderd. Dit aantal wordt 3 minder door vergelijkingen (1), (2) en (3) in eenigszins anderen vorm te schrijven en wel:

$$(1^1) \dots \sigma_x = \frac{2 M}{b (h - a)^2} \quad (8)$$

$$(2^1) \dots \sigma_y = \frac{f}{b (h - a)^2} \quad (9)$$

$$(3^1) \dots \frac{x}{h - a} = \frac{n f}{b (h - a) f} - 1 + \sqrt{1 + \frac{2}{n f}} \quad (10)$$

en als veranderlijken te bezigen

$$\frac{M}{b (h - a)^2}, \frac{f}{b (h - a)^2}, \frac{x}{h - a}, \sigma_x \text{ en } \sigma_y$$

Om de betrekking tussen $\frac{M}{b (h - a)^2}$ en $\frac{f}{b (h - a)^2}$

d.i. doorbuigend moment en ijzerpercentage, vast te stellen, kan men zich van de vergelijkingen (1¹) en (3¹) bedienen, waarin ook $\frac{x}{h - a}$ en σ_x voorkomen.

Door aan σ_x een bepaalde waarde toe te kennen, vor-

* Op den titel wordt gesproken van "het controleren van ontwerpen"; — in verband met den inhoud is dit een drukfout en zijn de grafieken bestemd voor het controleren van ontwerpen.

men (1¹) en (3¹) 2 vergelijkingen met 3 variabelen, waaruit 1 vergelijking met 2 variabelen is af te leiden. Deze betrekking is derhalve grafisch als een kromme lijn, gelegen in een plat vlak, voor te stellen, maar geldt alleen voor de bepaalde waarde van σ_x . Voor elke andere waarde van σ_x moet dus een andere lijn worden getekend. Vandaar, dat op grafiek no. 1 evenveel lijnen voorkomen, als men zich verschillende waarden van σ_x (betonspanning) denkt.

Datzelfde beschouwing geldt voor de vergelijkingen (2¹) en (3¹) ten oprechte van een bepaalde waarde van σ_y . Voor elke toe te laten betonspanning en voor elke toe te laten ijzer-spanning is een afzonderlijke lijn te tekenen. Elke σ_y -lijn levert met elke σ_x -lijn een snijpunt, waarvoor de grafiek het bijbehorende moment en ijzerpercentage oplevert.

Op overeenkomstige wijze zijn de formules der T-balken behandeld. Hierbij moesten de formules (4) tot (7)

worden vervormd, zoodat de variabelen $\frac{x}{h - a}$

$\frac{y}{h - a}$, $\frac{d}{h - a}$, $\frac{M}{b (h - a)^2}$ en $\frac{f}{b (h - a)}$ versche- nen, alsmede de constanten σ_x en σ_y ; alsook 4 vergelijkingen met 5 variabelen.

Vernuftig is ook de wijze, waarop in grafiek 6 de formule voor de schuifwapening $f = \frac{100 b \tau}{\sigma}$ is in beeld gebracht. Aangezien hierin 2 constanten moesten worden toegepast, b en τ , is gebruik gemaakt

van een hulpprojectie $y = \frac{2000 \tau}{\sigma}$. Hierop zal niet

nader worden ingegaan, aangezien dit betrekkelijk is te leveren, door wie het eerst heeft gevolgd. Deze laatste beschouwingen hebben alleen waarde voor degene, die den wiskundigen grondslag van de aangeboden grafieken wenschen te kennen; voor het werktuigelijke gebruik kunnen zij gemist worden. Van de grootste praktische waarde echter is de buitenwoon eenvoudige wijze, waarop dat hulpmiddel tot de gewenste uitkomsten leidt. Wanneer het waar zou zijn, dat een goede zaak vanzelf haar weg vindt, is het succes van deze grafieken verzekerd.

October '12. VAN DE WIJNERSE.

CENTRALE VERWARMING EN LUCHTVERVERSCHING VAN GEBOUWEN.

DOOR F. C. UNGER, w.t. (Vervolg van blz. 340.)

Op de volgende wijze echter kan men nadere gegevens verkrijgen.

In het vertrek, voor welks wanden men de warmteopname wil bepalen, meet men zorgvuldig de temperatuur der lucht, alvorens met de verwarming te beginnen, evenals de buitentemperatuur en die heerschende in alle omgevende vertrekken. Daarna brengt men de verwarming in werking en blijft op geregelde tijden de temperaturen opnemen in het vertrek en van de omgeving, tevens zoo zorgvuldig mogelijk de temperatuur bepalende van het verwarmingslichaam, hetgeen het beste kan geschieden bij waterverwarming door opname der watertemperatuur voor en achter het verwarmingslichaam.

Met behulp van de verschillende temperaturen kan men dan de warmteafgifte van het verwarmingslichaam bepalen en de warmtetransmissie van het vertrek naar de omgeving.

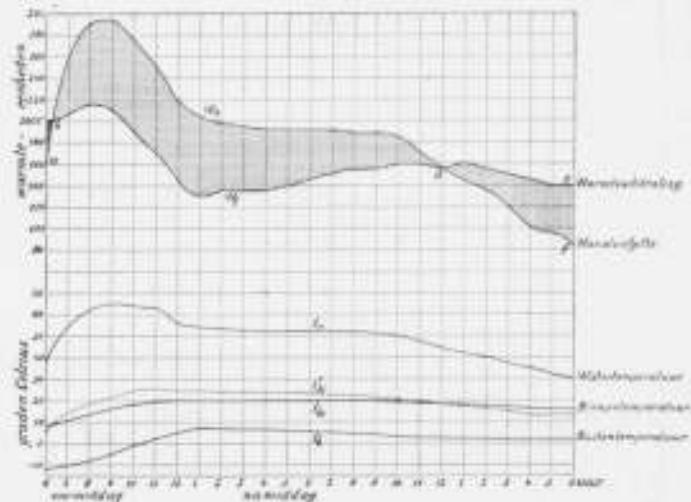

Fig. 6.

In figuur 6 zijn de temperaturen van het water een waterverwarming gedurende een tijdsverloop van 24 uur grafisch weergegeven door de lijn t_1 , terwijl de lijnen t_2 en t_3 de temperaturen buiten en binnen aangeven. De warmte, dientengevolge door het verwarmingstoestel per M^2 . V.O. aan het vertrek afgestaan wordt voorgesteld door de lijn w_1 . Men ziet aan het verloop der lijn, hoe de afgifte in den morgen groot is en gedurende den nacht sterk daalt. De lijn w_1 stelt voor het verloop der warmtetransmissie*) door de wanden, berekend uit het temperatuurverschil van het vertrek en de omgeving en is teruggebracht op de M^2 . verw. oppervlak der verwarmingstoestellen.

Uit de figuur blijkt, dat de verlangde binnentemperatuur van $20^\circ C$. eerst bereikt wordt ten 1 ure n.m. en daarna vrijwel constant blijft tot 9 ure n.m. Gaat men na, hoe het onderlinge verband tussen de warmteafgifte van de verwarmingstoestellen aan het vertrek en van de wanden van het vertrek naar buiten verloopt, d.w.z. het verloop der lijnen w_1 en w_2 , dan ziet men hoe aanvankelijk de lijn w_1 is gelegen onder de lijn w_2 , het gedeelte $a-b$, zoodat de hoeveelheid warmte, die door het vertrek naar buiten wordt afgegeven en voorgesteld wordt door den inhoud van de vertrekken, m.a.w. de wanden en de lucht, benevens de voorwerpen in het vertrek aanwezig houden de meerdere warmte in zich op, hetgeen voortgaat gedurende den geheelen tijd gelegen tussen het verloop der lijnen w_1 en w_2 van b tot d . De geheele inhoud van de horizontaal gearceerde figuur, gelegen tussen de lijnen w_1 en w_2 van b tot d geeft dus aan de hoeveelheid warmte, welke in de wanden van het vertrek enz. is opgehoopt.

Na de snijding der beide lijnen in het punt d begint weer een periode, gedurende welke door de wanden meer warmte naar buiten wordt afgegeven dan door de verwarmingstoestellen wordt toegevoerd, m.a.w. er wordt weer warmte onttrokken aan de voorraad in de wanden enz. verzameld.

Uit het verloop der verschillende lijnen blijkt, dat de inrichting niet behoorlijk wordt bediend en dat zij waarschijnlijk niet het voldoende vermogen bezit om in een verwarming naar den eisch te voorzien. Om een indruk te geven van het verloop der binnentemperatuur zoo de wanden slechts warmte naar buiten afgeven, doch niet in zich ophopen, is de (gestippelde) lijn t_4 geconstrueerd, behorende bij dezelfde watertemperaturen (lijn t_1) en zien wij daaruit de regelende werking, welke het warmteopnemend vermogen der wanden uitoefent. Daar slechts door het verrichten van een groot aantal metingen in gebouwen en vertrekken, van verschillende constructie en ligging, bij verschillende weersgesteldheid de noodige gegevens zijn te verkrijgen om de warmte, benodigd voor het aanwärmen in rekening te kunnen brengen, is het zeer gewenst waarnemingen te doen op een wijze als hier in het kort is besproken.

Het is van belang er hier tevens op te wijzen, dat de meerdere capaciteit, welke een verwarmingsinrichting moet hebben om te voldoen aan de eischen van tijdig op temperatuur brengen, ten goede kan komen aan een andere noodzakelijk te verwezenlijken behoeft bij centraal verwarmde vertrekken, n.l. die der ventilatie. Thans zal op deze kwestie niet nader worden ingegaan, doch zij er de aandacht op gevestigd, dat zoo het op temperatuur brengen van een vertrek geschiedt bij buiten werking gestelde ventilatie-inrichting, d.w.z. bij gesloten luchtafvoerkanaal, later, wanneer de verlangde temperatuur is bereikt en de ventilatie in werking is gesteld, het volle vermogen, waarop de inrichting is berekend, geheel tot zijn recht kan komen.

Met het oog op tijdig op temperatuur brengen der vertrekken heeft men nu de volgende toeslagpercentages vastgesteld:

a) Voor ononderbroken verwarming doch zonder bediening gedurende den nacht en 3 uur opstoken 10 pCt.

b) Voor een dagelijkschen duur der verwarming van 13 tot 15 uur, inclusief 3 uur opstoken 15 pCt.

c) Voor een dagelijkschen duur der verwarming van 9 tot 12 uur, inclusief 3 uur opstoken 20 pCt.

d) Voor een verwarming met zeer lange rusttijden, b.v. bij kerken, feestlokalen en dergelijke niet dagelijks gebruikte lokaliteiten 30 pCt.

Dese toeslagpercentages moeten gerekend worden van de transmissieberekening inclusief alle vooraf genoemde toeslagen voor ligging, invloed van weer en wind enz.

Het spreekt wel van zelf, dat de grootte van genoemde toeslagpercentages vrij willigeurig is, dat elk geval op zichzelf moet worden beschouwd en dat alleen door het nemen van vele proeven ten aanzien van deze kwestie de noodige gegevens kunnen worden verkregen.

Ten slotte ziet er nu hier nog in het bijzonder op gewezen, dat het onzeker is in de te kiezen grootte van de toeslagpercentages ons moet weerhouden bij de aanvankelijk besproken transmissieberekening een overdreven mate van nauwkeurigheid te betrachten.

Wanneer wij dus het aantal warmteeenheden, voor een vertrek benodigd, tot in honderden nauwkeurig hebben vastgesteld, is dit in den regel geheel voldoende.

* Naast fig. 6 staat bij de lijn w_1 aldaarwelijk "warmtestraling", d.w.z. "warmtetransmissie".

Kenze der verwarmingstoestellen.

Na door middel van een transmissieberekening uit de grootte en de soort van het afkoelend oppervlak van een gebouw de hoeveelheid warmte te hebben bepaald, welke voor de verwarming noodig is, dient men na te gaan, welk verwarmend oppervlak in den vorm van verwarmingstoestellen in de verschillende vertrekken zal moeten worden geplaatst.

Hoewel hier al meer het gebied van den verwarmingsinstallateur wordt betreden, dient de bouwkundige zich toch ook van het belang der kwestie meer in 't bijzonder rekenschap te kunnen geven, ten eerste, opdat hij zekerheid hebben, dat de toestellen een voldoend warmteafgevend vermogen zullen bezitten en ten tweede, op dat de meest geschikte soort, vorm en grootte van verwarmingstoestel worden gekozen, met het oog op aanschaffingskosten, plaatsruimte en uiterlijk aanzien. Alvorens hierover in nadere bijzonderheden te treden, dient er op te worden gewezen, hoe men zich de wijze van warmteafgeven door een verwarmingstoestel moet voorstellen, daar hiervan nog meermalen onjuiste begrippen worden aangetroffen. Hierbij worden hoofdzakelijk de plaatselijke, dus in ieder vertrek opgestelde verwarmingstoestellen, m.a.w. de radiatoren enz. van een stoom- of waterverwarming bedoeld.

Warmte kan zich op tweelei wijze van een warm voorwerp mededeelen aan een kouder, n.l. door straling en door geleiding. De warmte der zon komt tot ons uitsluitend door straling, de warmte van het vuur in een vuurhaard wordt gedeeltelijk door straling, gedeeltelijk door geleiding aan de omgeving afgegeven.

Bij de warmteafgifte der radiatoren en andere plaatselijk opgestelde toestellen speelt de geleiding een hoofdrol, d.w.z. de lucht, die het verwarmingstoestel omgeeft, verwarmt zich daaraan terwijl zeer langs strikt, stijgt op en wordt door de toestroomende koude lucht gevolgd. Men kan zich deze luchtcirculatie bij een vrijstaande radiator voorstellen, zoals figuur 7 aangeeft.

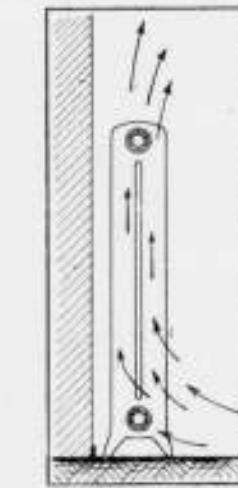

Fig. 7.

De stralende warmteafgifte is bij de geringe temperatuurverschillen, die bij stoomverwarming en vooral bij waterverwarming optreden, minder belangrijk dan de afgifte door geleiding, enmen moet dus alles in het werk stellen om de luchtcirculatie om de verwarmingstoestellen zo veel mogelijk te bevorderen en vooral niet tegen te gaan.

Plaatsing der verwarmingstoestellen.

Hoe is het in dit opzicht in den regel gesteld met de plaatsing der verwarmingstoestellen? Gaan wij daartoe eens na, hoe de lucht in een verwarmd vertrek circuleert.

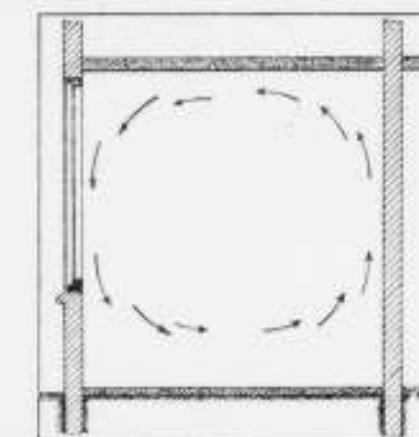

Fig. 8.

In figuur 8 is dit nader aangetoond. Plaats men nu een toestel daar, waar van nature een stijgende luchtcirculatie geneigd is zich te vormen, dan versterkt men de geschatste luchtcirculatie, d.w.z. de koude lucht van de ramen zal erg krachtiger langs den vloer gaan stromen, iets wat door de bewoners onaangenaam zal worden ondervonden. In dergelijke gevallen zijn in vertrekken van $3,5 M$. hoogte met $1\frac{1}{2}$ steens dikke muren en enkele ramen bij strenge koude temperatuurverschillen van $30^\circ C$. tussen vloer en zoldering geconstateerd bij 20° op hoofdhoogte. Bij minder koud weer was het verschil $20^\circ C$.

Plaats men het toestel bij het sterkst afkoelend oppervlak, in dit geval bij het raam, dan zal een luchtcirculatie ontstaan, als geschatst in fig. 9.

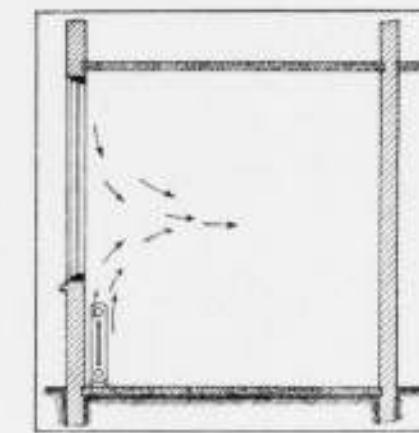

Fig. 9.

Bij vertrekken als zooveel genoemd, werd dan het temperatuurverschil tussen zoldering en vloer op 10° gereduceerd. Ook is dan het brandstofverbruik geringer. De langs het venster vallende en door de reten en kieren binnendringende koude lucht en de stijgende warme lucht ontmoeten elkaar, zij zullen elkaar noodzakelijk tegemoetkomen en in het vertrek stromen, ter-

wij langs den vloer lucht van nagenoeg kamertemperatuur naar het verwarmingstoestel stroomt. Op deze wijze heeft men dus reeds een grote verbetering in de luchtcirculatie gekregen en kan de vallende koude lucht van het raam worden weggenomen. Echter werkt de botsing tusschen warme en koude lucht remmend op de luchtcirculatie langs het verwarmingstoestel en dus op de warmteafgifte, nog beter is daarom de opstelling volgens fig. 10.

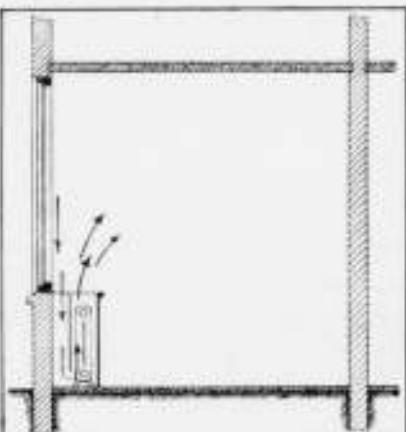

Fig. 10.

Op deze wijze verbetert men de luchtcirculatie, dus de warmteafgifte, voorkomt tochtverschijnselen en ontneemt men om goede redenen de weinig fraue verwarmingstoestellen aan het oog. Eene gunstige combinatie dus van allerlei voordeelen.

Er dient echter nog op te worden gewezen dat het noodzakelijk is de omkasting der toestellen inwendig behoorlijk glad en zonder uitstekende hoeken en kanten af te werken daer er voor alles moet wordenzorg gedragen, dat de lucht ongehinderd en in ruime mate kan circuleren. Meermalen kan men de opmerking hooren, dat men niet begrijpt, waarom men bij het maken der omkastingen op een goede constructieve uitvoering moet letten, zoodat de lucht ongehinderd kan circuleren. De warmte moet er toch uit, redeneert men, niet bedenkende, dat het de lucht is, die als warmtedrager fungert, die moet kunnen toestromen en de warmte van de toestellen afnemend deze met zich voert, de te verwarmen ruimte in. Eene gemakkelijke circulatie is dus een eerste vereischte. Fig. 11 en Fig. 12 doen eene verkeerde en eene

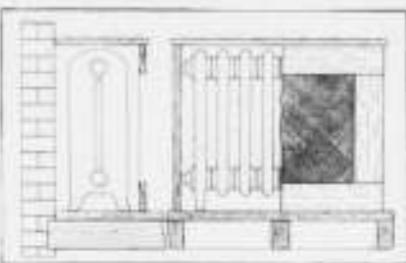

Fig. 11.

goede uitvoering van eene omkasting zien. Nog zij opgemerkt dat plaatsing der toestellen aan de buitenwanden in den regel een duurder pijpleidingnet dus een duurdere installatie met zich brengt.

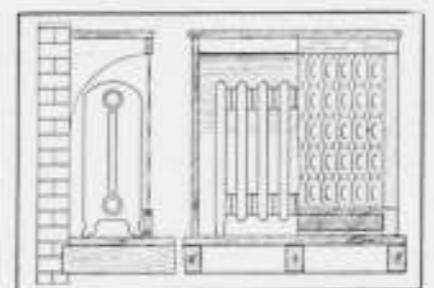

Fig. 12.

Typen van verwarmingstoestellen.

De meest gebruikte typen van verwarmingstoestellen zijn: de radiatoren, de ribbenbus, door samenvoeging van meerdere buizen gevormd tot ribbenkachel, de gladde pijp, deze laantste doorgaans door samenvoeging van meerdere pijpen gevormd tot een pijpslang. Radiatoren genieten in den regel de voorkeur wegens hun uiterlijk aanziend en gemakkelijk te reinigen oppervlakken. Want juist tengevolge van het feit, dat de warmteafgifte hoofdzakelijk geschiedt, doordien de lucht langs de toestellen circuleert, vindt een voortdurend afzetten en meenemen van stofdeeltjes plaats, iets, waarop hier nog de aandacht zal worden gevestigd. Het stof, dat zich op de verwarmingstoestellen afdigt, bestaat voor een zeer groot deel uit straatvuil, dat aan de schoenen gehecht, door de bewoners naar binnen wordt gebracht of ook wel in de lucht zwevende, binnentkomt. Dit stof is hygroscopisch (waterdamp aantrekend) en bevat tal van microorganismen. Een en ander heeft tengevolge, dat bij verwarming de aeroobe mikroorganismen zich ontwikkelen en amoniakgassen afgeven.

Hierdoor krijgt de atmosfeer eene onaangename reuk en oefent zij een prikkelende werking uit op de slimmvliesen der ademhalingssystemen vandaar voor gevoelige mensen. Bij langere verwarming droogt het stof uit en sterven de microorganismen.

Toch heeft men geconstateerd dat de amoniakontwikkeling zich herhaalt na rustperiodes, d.w.z., wanneer het verwarmingstoestel een tijdlang weinig warmte heeft afgegeven.

Vermoedelijk is de oorzaak hiervan te zoeken in de hygroscopische geaardheid van het stof en het zich afzettenden van nieuwe microorganismen gedurende de rustperiode. Men heeft opgemerkt dat de amoniakontwikkeling na na korte rustperioden gewoonlijk minder krachtig is dan langere.

Voorts is uit het onderzoek van deze verschijnselen gebleken, dat geen amoniakontwikkeling intreedt, wanneer de temperatuur der verwarmde oppervlakken blijft beneden 70° C., doch dat die ontwikkeling toenemt, naarmate de temperatuur hierboven stijgt. Bevat het stof veel straatvuil en wel voornamelijk dierlijk vuil, dan treedt reeds ontleding daarvan op bij 65° C.

Tevens is gebleken dat het vochtig maken der lucht de stofontleding eveneens verhoogt en dient men dus hiermede wel rekening te houden bij het gebruik van verdampschalen, zoals men die dikwijls aantreft, geplaatst op de verwarmingstoestellen.

Tenslotte zijn nog medegedeeld, dat zich ook eenige amoniakdamp ontwikkelt wanneer lucht zich langs overigens goed gereinigde verwarmingsoppervlakken beweegt. In het algemeen is gebleken:

- (1e) Dat temperaturen der verwarmde oppervlakken boven 70° C. stofontleding tengevolge hebben.
- (2e) Dat de mate van ontleding stijgt met de temperatuur en met de hoeveelheid stof die zich op de verwarmde oppervlakken bevindt.
- (3e) Dat vochtige lucht de ontleding verhoogt.

- (4e) Dat een amoniakgehalte der atmosfeer 5 mg/m^3 prikkelend werkt op de ademhalingssystemen van gevoelige personen.

Als voorbeeld van een systeem van verwarming, waarbij men zeer duidelijk den onaangename invloed bespeurt van de ontledingsproducten van het stof en straatvuil op de atmosfeer, zij hier genoemd de door middel van een warme voetplaat verwarmde spoorwegrijtuigen. Iedereen moet de bijzonder onfrisse atmosfeer in der gelijke rijtuigen zijn opgevallen.

Is uit het voorgaande gebleken dat de verwarmingstoestellen de lucht in een vertrek met ontledingsproducten van het stof bezwangeren, zoo is daarmede nog niet rechtstreeks nagetoond, dat deze producten niet alleen een onaangename invloed op de ademhalingssystemen, doch ook een schadelijke werking daarop uitoeft. Vooral snog is het direct aantoonbaar van dit laatste niet mogelijk geweest.

Waarschijnlijk doet men daarom het beste aan de aanwezigheid van amoniak in de atmosfeer de zellige betekenis toe te kennen aan die van koolzuur.

In de grootte van het koolzuurgehalte vond Pettenkofer de maat om de meerderen of mindere geschiktheid der lucht voor de ademhaling uit te drukken. Hij heeft aangegeven, dat met het ongeschikter worden der lucht voor de ademhaling het koolzuurgehalte stijgt, doch schreef daarom die ongeschiktheid niet toe aan het koolzuur alleen, doch veeleer aan andere, tegelijk met het koolzuur zich vormende niet direct aan te tonen bestanddeelen.

Zoo ontwikkelen zich ook bij de ontleding van het stof naast de amoniak bestanddeelen, die de lucht minder geschikt maken voor de ademhaling en men streve er dus naar bij die verwarmingsinstallaties, waarbij in het bijzonder gelet moet worden op de kwaliteit van de atmosfeer in de te verwarmen vertrekken, de verwarmende oppervlakken der toestellen zoo zuiver mogelijk en op de lage temperatuur te houden.

Thans volgt hier nog een korte omschrijving van de meest gebruikte verwarmingstoestellen. Er bestaat overigens tegenwoordig een groot aantal vormen en modellen, hetgeen er op wijst dat men er voortdurend naar streeft deze toestellen technisch te volmaken en aesthetisch te verbeteren. (Wordt voorgezet.)

EEN MEUBEL-PRIJSVRAAG.

De Bond van Meubelfabrikanten heeft een prijsvraag uitgeschreven die beoogt ontwerpen te verkrijgen voor de inrichting van een huurhuis van het gewone suite type, met eetkamer en ontvangstkamer beneden, heerenkamer en slaapkamer boven, alle van dezelfde afmetingen. Men gaat uit van het denkbeeld, dat in een of meer dier vertrekken, althans in eetkamer en ontvangstkamer, de meeste belangrijke meubelen in een historische stijl zijn en dus daarin uitsluitend het verdere vertrek behandeld moet worden. Bovendien wordt gevraagd het ontwerp van een hal in een landhuis.

De prijzen bedragen /500, /250 en /100. Teekeningen worden voor 1 Febr. 1913 ingewacht bij den secretaris van het comité den heer J. A. Pool te Haarlem.

De beoordeeling van de in te komen ontwerpen is aan

het comité, bestaande uit 3 leden van den Bond van Meubelfabrikanten in Nederland, aangevuld door de heeren: A. le Comte, directeur van het Meseum Lambert van Meerten te Delft; R. A. van de Pavert, sierkunstenaar, architect, leeraar aan de Kijksschool voor Kunstenverheid te Amsterdam; K. Stuyterman, hoogleraar aan de Technische Hoogeschool te Delft; J. A. G. van der Steur, bouwkundig ingenieur-architect Vredespaleisbouw te 's-Gravenhage.

VAN ALLERLEI AARD.

NATUURSCHOOON.

De Staten van Noord-Holland stelden in hun laatste zitting een verordening vast op het weer van inbreuken op natuurschoon. Deze verordening is thans Koninklijk goedgekeurd door Ged. Staten afkondigd.

De voornaamste artikelen luiden als volgt:

Art. 1. Het is den eigenaar of gebruiker van eenig onroerend goed verboden:

1^e, daarop of daaraan te hechten naaien, getimmerd, borden of andere voorwerpen, bestemd en gebedekt tot reclame;

2^e, het onroerend goed in eenige andere wijze te begeven tot reclame;

3^e, in soever het geldt een reclame niet voorkomende in het landelijke gedachte eerder gemeente;

4^e, in soever Gedeponeerde Staten vrijstelling van het verbod hebben verleend overeenkomstig het in art. 3 bepaalde;

4^b, tot 1 Januari 1914 in soever het geldt een reclame, waarvan blijkt, dat zij op het tijdstip van het inwerkingtreden dieser verordening aanwezig was.

Art. 2. Het verbod is niet van toepassing:

1^e, in soever het geldt reclame voor zaken, die worden vervaardigd of verhandeld, of voor bedrijven, die worden uitgeoefend op of in het onroerend goed;

2^e, in soever het geldt een reclame niet voorkomende in het landelijke gedachte eerder gemeente;

3^e, in soever Gedeponeerde Staten vrijstelling van het verbod hebben verleend overeenkomstig het in art. 3 bepaalde;

4^b, tot 1 Januari 1914 in soever het geldt een reclame, waarvan blijkt, dat zij op het tijdstip van het inwerkingtreden dieser verordening aanwezig was.

Art. 3. De vrijstelling bedoeld in art. 2, 3, kan door Gedeponeerde Staten enkel worden verleend, wanneer naar hun oordeel hierdoor de schoonheid van het omliggende landschap niet wordt geschaadt;

Aan de vrijstelling kunnen voorwaarden worden verhanteid: zij kan te allen tijde worden ingetrokken.

De eerste vervolging te deser zaken geschiedt in de afgelopen week tegen een landbouwer te Haarlemmerliede. Het betrifft n.l. het doen plaatzen van een groot ordinaire bord op diens land aan den Amsterradweg.

WIJZIGING VAN DEN DAM.

Volgens het N. v. d. Dag zal hinsenkart den Raad een voordracht bereiken tot asphalteering en elektrische verlichting van den Dam. Wordt dat voorstel aangenomen, dan zullen bij het opbreken voor asphalteering tevens de tramlijnen verlegd worden, op die manier, dat de rails van het middelein volledig verdwijnen en zijn 13 en 14 langs het paleis lopen. Bij de behandeling der hogenoemde voordracht zal tevens voorgesteld worden, Naatje van haar voetstuk te laten verdwijnen.

MUSEUM VAN KUNSTENVERHEID, HAARLEM.

Het Museum van Kunstenverheid werd gedurende de maand September bezocht door 849 belangstellenden.

Uit de aan het Museum verbonden boekeri, werden 252 boek- en pлаatwerken naar verschillende plaatsen van ons land in benadering verstuurd.

De aan het Museum verbonden School voor Kunstenverheid werd door 147 dagelijkin gezoch, terwijl sich voor den avondensis, die 1 October is begonnen, 82 leerlingen hebben aangemeld.

DE VERGROTING VAN DEN DRUCKER-UITBOUW.

De fragmenten van de N. Zijdschap, welke nu in het geleide van den Rijksmuseum-tuin staan, waar helaas de inleiding van het gebouw der collectie-drucker zal verruilen, worden dan verplaatst, maar het stuk van Jan Luykenstraat bij de Hobbeistraat, achter de grote poort, welke daar staat.

Wanneer met den bouw van het nieuwe gedeelte wordt begonnen, is nog niet bekend.

STADSVERFRAMING EN DE TRAM.

Saar de dagbladen melden heeft de directie van de Gemeentetram besloten, in het komende jaar, het gewichtige jaar 1913, een poging te wagen om onze straten een flaurig aanzien te geven. Daartoe zullen die paden, waaraan de elektrische leidingen zijn bevestigd, voorzien worden van bloemborden, moals bij feestdage gelegenheid reeds is toegepast, en ook zullen aan en op de haltegebouwtjes planten worden aangebracht.

SCHOUWBURGBOUW.

„De Bouwwereld“ besprekt het fraaie gedenkhoofd van prof. Littmann over zijn heide schouwburgen te Stuttgart. Men weet, welke plannen daar zijn verwezenlijkt. De Würtembergische hoofdstad heeft twee zalen voor 1450 en 838 toeschouwers.

Het verdient zeker ernstig aanbeveling te overwegen of dit denkbeeld niet ook voor 's-Gravenhage aanstandig navolging zou verdienen. En mocht men daartoe niet direct besluiten, dan kan het rasdaam zijn reeds bij den bouw van den nieuwren schouwburg, wat ontwerp en plaatskeuze betreft, aanstandsrekken te houden met de mogelijkheid dat de ontwikkeling van het schouwburgwesen — en van de Haagse bevolking — binnen weinige jaren een oplossing als te Stuttgart is toegepast, zou wenselijk maken. Immers, wat in het wel kleiner, maar blijkbaar verder zijnde Stuttgart nu reeds nooit werd geacht en tot uitvoering kwam, zal te eind 1912 ook wel tot onze residentiële doordringen en mag dan niet onmogelijk zijn gemaakt!

DE TEMPEL VAN PHILAE.

Niet Curmegé, maar Pierpoint Morgan is met de Egyptische regering in onderhandeling over den aankoop van de tempels op het eiland Philae, met het doel, dat monumenten naar Amerika over te brengen. Of het er van komen sal is nog niet te zeggen, maar het denkbeeld is niet zoö excentrisch, als het lijkt en zelfs een argas als de Deutsche Bauzeitung redeneert er over als iets, dat wel overweging verdient, want gelijk bekend is worden de tempels op Philae, tegen volge van de afsluiting van den XII in Assuan, niet een tijdje zeker en ondertussen, kunnen aanschaffen.

Van Januari tot midden Juni ligt het eiland thans grootendeels onder water en niet alleen is daardoor het impoante effect verdwenen gegaan, dat het eiland maakte met zijn heiligdommen gelegen in de breedte rivier, die hier door donker rotsen omzoomd wordt, maar het spreekt vanzelf, dat de bouwwerken geducht van het water te lijden hebben en hoe hoog ook gebouwd, het in dezen toestand niet lang zullen uithouden.

De tempels van Philae behoren tot de bestbewaarde van het Nijland en dit geldt vooral van den, door Neoclesius II omstreeks 175 v.C. gebouwden tempel van Isis, die hier niet Osiris, Hathor, Isis en andere goden vereert wordt. De pylonen van deze tempel zijn uitzonderlijk bewaard; de zuilenhoofden met hun grote verscheidenheid van kapiteelen staan nog grootendeels overeind en de wandbeschaving heeft betrekkelijk weinig gelitten.

Zeer bekend is ook het kleine tempeltje, dat wel wordt aangeduid als kiosk van Trajanus en onder dezen kouter door de Romeinen gebouwd, te eigenaardiger omdat de Romeinen hier niet hun eigen moderne bouwwijzen toepasten, maar de oude vormen van de Egyptische kunst.

Mochten deze monumenten nu worden opgeofferd aan de ecosomischen escheren, die aansleiding hebben gegeven tot den huw van den Nijland.

Dat behoeft niet, zo redeneert Pierpoint Morgan, want het is toch noch mogelijk alles af te hopen en elders weder precies om op te bouwen; dat kan een tiental miljoenen kosten, maar die heb ik er voor over.

Inderdaad bevekent men, dat een honderdtal schrijpvrachters nodig sal zijn om de massa gruut naar Amerika over te brengen, nadat alles eerst niet Nijlschuiten naar de haven zal zijn vervoerd.

Daar in de buurt van New-York zal wel een eilandje te vinden zijn waar de monumenten gereconstrueerd kunnen worden en goed bewaard voor het nageslacht, zo niet van het Amerikaansch klimaat een vernieuwend invloed op hun granaat te verwachten is.

Mischien sou het beter een plaats op te zoeken, waar het klimaat mocht mogelijk niet het Egyptische overeenkomst en die is misschien elders in de Vereenigde Staten te vinden, doch dit is voorlopig nogstaat.

Die hoofdkant is het Indiënd, der tempels van Philae. Het middeldauzoo door Pierpoint Morgan aan de hand gegeven mag zeker radicaal en op de late leuten. Men kan het afscreuen, maar wij vragen: „Wie weet er dan wat anders en wat beters op?“

„De Opus.“
De DOROBOEDER.
Vervolledig week Zaterdagavond werd in een vergadering van leden en genodigden van het Kon. Nld. Aanrijkskundig Genootschap, in

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ARIE MOEN, C. H. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkhoofd“, Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“: in Nederland f 190 per kwartaal; buiten Nederland f 10— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, item met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel, bij herhaalde plaatsing rabat.

Het orgaan wordt wiskundig financieel gesponsord aan alle leden van het Genootschap. De juridische contributie voor het ledenaantal bedraagt voor gewone leden f 12,—, voor knestelende leden f 10,—, voor houten leden f 7,50 en voor afdelingsleden f 5,—. Donatoren zijn op die manieren f 20,— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“.

Voor allen betreffende de verhandeling van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgever.

ARCHITECTURA

ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEIDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMESSTRAAT 174/6, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

I. DE 1318e GEWONE LEDENVERGADERING zal gehouden worden op WOENSDAG 6 NOVEMBER e.k. des avonds te 8.30 EUR in het GENOOTSCHAPSLOKAAL IN „PARKZICHT“.

Agenda:

1. Opening en Notulen der 1317de ledenvergadering.
2. Mededeelingen en Ingekomen Stukken. (Zie mededeeling V).
3. Installatie van de heren A. de Maaker en J. de Ligt als Gewone Leden van het Genootschap.
4. Benoeming van acht afgevaardigden naar de Derde (buitengewone) Algemene Vergadering van het „Verbond van Nederlandsche Kunstenaresvereenigingen“ te houden op Zaterdag 23 November, 's namiddags 1 uur in American-Hotel te Amsterdam (zie agenda hierachter).
5. Lezing van den heer Corn. van der Sijs, kunstschilder te 's-Gravenhage, getitled. „De huidige aankondeling en versiering des waden“. toegelicht met voorbeelden. (De spreker opent gaarne de gelegenheid tot debat of samensprekking).
6. Rondvraag en sluiting.

N.B. Met het oog op de lezing van den heer Corn. van der Sijs wordt de introductie voor deze vergadering zoo ruim mogelijk opgesteld.

II. Tot lid der „Commissie van Advies bij de Beoordeling van Bouwontwerpen, ingeleverd bij Aanvraag voor Erfpacht of Koop van Gemeenteterreinen“ is door ons Bestuur aangewezen de heer A. A. Kok, architect te Amsterdam vervanging van den heer M. J. E. Lippits, die periodiek afreed en niet terstand herkiesbaar is.

III. Ingevolge bespreking in de jongste ledenvergadering, hebben de heren H. J. M. Walenkamp en J. J. Heldoorn zich bereid verklaard, het „pro“ van de Openbare Prijsvraag in te leiden en te verdedigen. Het bestuur brengt in herinnering, dat leden uitgenoodigd zijn en worden om het „pro“ en het „contra“ nopens dit onderwerp in te leiden en wacht gaurne bereidverklaringen in. Het tijdstip waarop het onderwerp aan de orde zal worden gesteld is nog onbepaald.

IV. De agenda van de Derde (buitengewone) Algemene Vergadering van het Verbond van Nederlandsche Kunstenaresvereenigingen, te houden op Zaterdag 23 November e.k. des namiddags te 1 uur in American-Hotel te Amsterdam, luidt als volgt:

1. Notulen en ingekomen stukken.

2. Mededeelingen van het Bestuur; o.a. betreffende toetreding der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst tot het Verbond.

3. Voorstellen van de Commissie benoemd tot voorlichting betreffende een te houden Kunstenares-Congres in het voorjaar van 1913.

4. Wenschelijkhed van optreden van het Verbond inzake de Vierjaarlijksche Tentoontelling te Arnhem in 1913 te houden.

5. Mededeelingen betreffende het gestichte Bureau voor Auteursrecht in verband met het in werking treden van de nieuwe Auteurswet.

6. Mededeelingen betreffende het Kunstenarsenhuis.

7. Wat verder ter tafel zal worden gebracht.

V. Bij „Ingekomen Stukken“ zal in de 1318de Ledenvergadering o.m. behandelde worden een brief van het Hoofdbestuur der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst (met bijlagen), welke brief luidt als volgt:

„Weledel Geb. Heeren,
het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst heeft de eer u mede te delen dat het, in opdracht van de j.l. gehouden Alg. September-Vergadering der Maatschappij een adres heeft gericht tot den Gemeenteraad van Amsterdam (waarin de wenschelijkhed van het tot stand komen van een plan voor Groot-Amsterdam wordt betoogd) en een adres tot Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken (waarin de aangedrongen wordt op de stichting van een leerstoel in den Stedenbouw aan de Technische Hoogeschool te Delft). Vertrouwende, dat de behandelde onderwerpen „Uwe sympathie hebben, zal het Hoofdbestuur het zeer op prijs stellen, indien U een adres van Adhesie, of een adres met gelijksoortige strekking, aan genoemde autoriteiten zoudt willen verzenden.

Met de meeste hoogachting, voor het Hoofdbestuur voornoemd:
J. GRATAMA, Secretaris.

Aan dit schrijven zijn de volgende bijlagen toegevoegd:

Aan Zijne Excellentie

den Minister van Binnenlandsche Zaken.
Geeft met verschuldigden eerbij te kennen, het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, in opdracht van de Algemene Vergadering der Maatschappij, gehouden 24 September j.l., dat het wenschelijkhed is, de Technische Hoogeschool te Delft te verrijken met een leerstoel in den Stedenbouw, aangezien een opleiding in dit hoogst belangrijk onderwerp in Neder-

land nog geheel ontbreekt; hetwelk tengevolge heeft, dat er in 't algemeen een groot gebrek is aan voldoend onderlegde krachten voor het maken der bij de wet voorgeschreven uitbreidingsplannen der gemeenten en voor het geven van advies bij de vele, zich in den laatsten tijd voordoende gevallen van stedenbouwkundigen aard.

Het Hoofdbestuur vertrouwt, onder verwijzing naar bijgaande toelichting, dat ook Uwe Excellenie van het grote gewicht en de urgente van een dergelijke leerstoel overtuigd is.

Redenen, waarom het Hoofdbestuur Uwe Excellenie dringend verzoekt, te willen bevorderen, dat een leerstoel, als bovenbedoeld, spoedig gesticht zal worden.

't Welk doende, enz.

voor het Hoofdbestuur voornoemd,
w.g. A. SALM, G. BZN., Voorzitter.
w.g. J. GRATAMA, Secretaris.

TOELICHTING.

Het onderwerp Stedenbouw vraagt in de huidste jaren bijzondere aandacht. Talrijke steden in Nederland zijn in een stadium van snelle en algemene ontwikkeling en uitbreiding, terwijl bijna iedere Gemeente geplaatst wordt voor meer of minder belangrijke vraagstukken van stedenbouwkundigen aard, zoals het verbreden van straten, het omleiden van het verkeer, het bouwen van openbare gebouwen, het behoud van oude monumenten van geschiedenis en kunst, en van fraaie stads- of dorpsgezichten, enz. Dat hierbij de hygiëne een grote rol speelt, is een verblijvend verschijnsel en het zijn vooral de bouwverordeningen, die in deze haart invloed doen gelden. De Regeering, diep doordrongen van de grote nationale betekenis ener goede ontwikkeling der Gemeenten, bepaalde dat gemeenten met meer dan 10.000 inwoners een goed uitbreidingsplan moeten vaststellen.

De vraagstukken, die zich bij den hedendaagschen stedenbouw voordoen, zijn vele, tengevolge van de talrijke eischen van de huidige samenleving, zoowel op hygiënisch, practisch als aesthetisch gebied. Het algemeen belang, dat hierbij betrokken is, is groot; maar eveneens zijn de uitgaven groot, die gemoeid zijn bij de verbetering van het hedendaagsche stedenwezen. Het onderwerp stedenbouw is dus actueel en van de grootste betekenis. Echter, Nederland is niet voldoende voorbereid om de vele zich voordoende vraagstukken op te lossen. Verrast door de snelle ontwikkeling der steden heeft het daarenboven het specifieke, grote belang van het onderwerp in zijn geheel niet tijdig besef. De onderdeelen bouwpolitiek en grondpolitiek mogen als een gelukkige uitzondering genoemd worden. Maar aan het geheele onderwerp als zoodanig, waartoe ook, en niet het minst de aesthetische vraagstukken behoren, heeft Nederland nog geen voldoende aandacht geschenken.

Een beschouwing van de leerrijke Städte Ausstellung te Dusseldorf versterkt de overtuiging, dat ons land in deze achterlijk is. Stedenbouw wordt ten onzent nog niet als een hoogst belangrijk, zeer uitgebreid, wetenschappelijk en artistiek vak beschouwd; er wordt in geïfiebberd. Een wetenschappelijke opleiding er voor bestaat in Nederland niet. De architecten, die geroepen worden uitbreidingsplannen te ontwerpen, moeten door particuliere studie zich op hoogte stellen, terwijl aan vele ambtenaren, meermalen uit den aard der zaak eveneens onvoldoende voorbereid, het maken van een uitbreidingsplan wordt opgedragen. Deze toestand vraagt om verbetering, gezien de grote belangen die op het spel staan, en het ligt op den weg der Regeering, hier in te grijpen.

Iimmers zoals gezegd schrijft de wet voor, dat gemeenten met meer dan 10000 inwoners haar uitbreidingsplan vast moeten stellen. Maar op de vraag, wie zijn onze welonderlegde en talentvolle krachten voor het ontwerpen derzer plannen, volgt geen bevredigend antwoord. Een enkele architect heeft zich er voldoende in bekwaamd, de grootste steden verzekeren zich van de beste krachten; maar talrijk zijn de kleinere plaatsen, die op geheel onvoldoende krachten zijn aangewezen.

Waar de Regeering aan den dienen kant iets voorschrijft, rust aan den anderen kant op haar de verplichting te zorgen, dat aan het voorchrift kan worden voldaan. Van daar dat het op haar weg ligt, gelegenheid tot opleiding in dit vak te geven. Dit kan geschieden door de stichting van een leerstoel in den Stedenbouw aan de Technische Hoogeschool te Delft.

Deze school is hiervoor de aangewezen universiteit, omdat het onderwerp Stedenbouw voor een groot deel van technischen aard is, en gerekend moet worden tot de meest belangrijke vakken; welke tot een opleiding voor Bouwkundig Ingenieur of Architect behooren. De Gemeentewerken worden veelal door Bouwkundig Ingenieurs geleid, en zij komen dus in hun werkkring volop met stedenbouw in directe aanraking. Maar ook de Architecten komen voortdurend voor meer of minder belangrijke vraagstukken van Stedenbouwkundigen aard te staan. Het stichten van een leerstoel in den Stedenbouw is daarom een dringende noodzakelijkheid geworden. En deze leerstoel zal niet alleen den Bouwkundig Ingenieur en den Architect, maar ook de Technische Hoogeschool zelve ten goede komen, daar zij, hiermede verricht, beter kan voldoen aan hare verplichting: af te leveren bekwame technici, die berekend zijn voor hun modernen taak.

Voor het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst
(w.g.) A. SALM, G. BZN., Voorzitter.
(w.g.) J. GRATAMA, Secretaris.

². Aan den Raad der Gemeente Amsterdam, geeft met verschuldigden eerbied te kennen, het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, in opdracht van de Algemeene Vergadering der Maatschappij, gehouden 24 September j.l. te Dusseldorf, dat het wenscheijk is voor Uwe Gemeente een algemeen uitbreidingsplan, omvattend Uwe geheele Gemeente, vast te stellen, waarbij, zonder te veel in details te treden, aangegeven wordt welke beginselen de uitbreiding Uwer Gemeente moeten beheersen en op welke wijze die beginselen moeten worden toegepast.

Genoemde Algemeene Vergadering was van oordeel, dat, waar een dergelijk volledig uitbreidingsplan voor Uwe Gemeente nog niet bestaat, de uitbreidingsplannen voor enkele gedeelten niet onder juiste omstandigheden tot stand komen en niet volkomen naar waarde kunnen worden beoordeeld. Iimmers het zoo hoogst belangrijk onderling verband dier plannen is niet voldoende vastgesteld, datgene wat genoemd kan worden de grondgedachte van Groot-Amsterdam, bevattende een goede regeling van het verkeersnet, aanduidend de verschillende wijken voor handels en industrie doeleinden, en voor bewoning door de verschillende klassen der samenleving; verder aangevend de aanleg van plantsoenen, speeltuinen, parken, enz.-enz. heel deze uitbreiding, zoowel in prachtischen als in aesthetischen zin behandeld. De Gemeente 's Gravenhage heeft het belang van een dergelijk uitbreidingsplan begrepen en zij heeft door den architect Berlage haar plan voor Groot-'s-Gravenhage

laten ontwerpen, verder zij gewezen op steden in het buitenland, o.a. Berlijn, Antwerpen, Dusseldorf, die door zeer goed geslaagde prijsvragen zich het bezit van hare uitbreidingen hebben verzekerd.

Het Hoofdbestuur meent dan ook U met aandrang in overweging te moeten geven te bevorderen, dat een goed plan voor Groot-Amsterdam tot stand zal komen, en het meent dat het uitschrijven van een prijsvraag in deze het beste tot het gewenschte doel zal leiden.

't Welk doende enz.

Voor het hoofdbestuur voornoemd,
(w.g.) A. SALM, G. BZN., Voorzitter.
(w.g.) J. GRATAMA, Secretaris.

VI. Naar aanleiding van het adres d.d. 19 Augustus 1912, dat ons Genootschap richtte tot den Gemeenteraad van Amsterdam ter zake van de voorgestelde uitbreiding van den Drucker-Uitsbouw aan het Rijks-Museum, ontving ons Bestuur het volgend schrijven:

"Burgemeester en Wethouder van Amsterdam, gezien het aan den Gemeenteraad gericht adres, ingekomen 19 Augustus 1912, van het Genootschap „Architectura et Amicitia“ gevestigd te Amsterdam, houdende het verzoek om verdere bebouwing van het plantsoen, behorende bij het Rijks-Museum, niet toe te staan; geven het Genootschap „Architectura et Amicitia“ voornoemd te kennen, dat de Gemeenteraad zich in zijn vergadering van den 9den October 1912 heeft vereenigd met de door Burgemeester en Wethouders ingediende voordracht, d.d. 23 Juli 1912, No. 886, van welke voordracht een exemplaar bij deze beschikking is gevoegd."

Burgemeester en Wethouders voornoemd:
A. ROELL,
Amsterdam, de Secretaris.
24 Oct. 1912. J. A. BAERZA.

VII. Van de Boek-, Kunst- en Handelsdrukkerij v.h. Gebr. Binger, uitgeefster van ons orgaan werd ten vervolge voor onze bibliotheek ontvangen: het tijdschrift „Oud-Holland“, nieuwe bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlandsche kunst, Letterkunde, Nijverheid, enz., onder redactie van Dr. A. Bredius en E. W. Moes, vierde aflevering, dertigste jaargang.

Deze aflevering, die op de leestafel is gedeponeerd, bevat: Een merkwaardig portret van Cornelis Ketel, door Dr. A. Bredius (met een portret). „Iets over de copie van Gerrit Lundens naar Rembrandt's Nachtwacht“ door A. Bredius, „De reden van Louis Jansz“ door Rena Pennink, „Een onbekend Rubens-document“ door Dr. A. Bredius, „De nalatenschap van Joannes Lutma (den jonge)“ door Dr. A. Bredius, „Nalezing der Tresoriers rekening van 's-Gravenhage“ door Eduard van Biema, en „Bladvulling: De Goede Oude Tijd“ door Mr. S. Muller Fzn.

VIII. Als buitenlid is tot het Genootschap toegetreden en als zoodanig door het Bestuur toegelaten de heer P. Doorn, Directeur der Ambachtsschool te Haarlem. Als adspiraat-lid is toegetreden en eveneens toegelaten de heer J. Teixeira de Mattos te Amsterdam.

J. KOOSING, Jr., te Secretaris a. i.

GENOOTSCHAPS-PRIJSVRAGEN.

Vraag 1. Voor den autotoren staat de diameter van het waterreservoir is 10.— M.; moet het reservoir juist een cylinder zijn, of mag het een kubus van denzelfden inhoud wezen?

Antwoord: Het reservoir moet een cylindervorm hebben. DE JURY.

E. W. MOES.

De heer E. W. Moes, Directeur van 's Rijks Prentenkabinet in het Rijks-Museum alhier, werd Woensdagmiddag, terwijl hij naar het Museum op weg was, plotseling zoo ernstig ongesteld, dat hij naar het Wilhelmina-gasthuis vervoerd moest worden, waar hij spoedig daarna overleed.

Sinds 1903 was de heer Moes, die den 5^{den} September 1864 te Amsterdam geboren is, Directeur van het Prentenkabinet. Voordien was hij Adjunct-Bibliothecaris aan de Universiteitsbibliotheek en daarvoor Adjunct-Archivaris te Rotterdam.

De heer Moes heeft een aantal werken op kunstgebied geschreven, waaronder dat over Frans Hals, en sinds

den dood van Mr. De Roever voerde hij met Dr. Bredius de redactie van Oud-Holland.

PRIJSVRAGEN.

Nu in de laatste vergadering de betekenis van prijsvragen voor het Genootschap Architectura et Amicitia ter sprake is gekomen heeft het belang, te weten, hoe men vroeger in dien kring over dit onderwerp dacht. Toen het eerste nummer van het Genootschapsorgaan op 6 Januari 1883 onder redactie der heeren Jan Springer, C. B. Posthumus Meyjes en A. W. Weissman verscheen, had het eerste artikel den titel: „Prijsvragen“. Wij zullen daaruit een en ander overnemen.

Prijsvragen zijn voor den jongen beoetenaar der bouwkunst een noodzakelijk middel om zich in zijn vak te bewaken, om zich een cervollen naam in de wereld te verwerven.

De bouwkunstenaar is onder zijn overige kunstbroeders het meest stiefmoederlijk bedoeld. Zijn toch een paar vierkante decimeters doek, wat penseelen en wat verf volstaan om den schilder beroemd te maken; is een koperplaat en wat etsgereedschap den graveur genoeg om overal, waar beschafde mensen wonen, met ere genoemd te worden; geeft een weinig klei of gips den edelhouthouwer gelegenheid, zijn genie ten toon te spreiden — de architect moet eerst een Maecenas vinden, die zijn denkbedelen doet belichamen, wil hij niet voor een prentjesmaker aangezien worden.

Jongere bouwkunstenaars ondervinden maar al te vaak de waarheid van het spreekwoord: „onbekend maakt onbemind“. Al hebben zij nog zulke degelijke studien gemaakt en zich met bijzonder veel lust aan hun vak gewijd, het zal hun moeilijk vallen, waardeering voor hun talenten te vinden, tenzij zij hier of daar ondergeschikt willen worden.

Prijsvragen zouden veel talrijker kunnen zijn, dan thans bij ons te lande het geval is, *wanneer bij ieder belangrijk staats- of gemeenterijk een openbare prijsvraag werd uitgeschreven*. Het ligt, dunkt ons, alleszins op den weg der regering van rijk, provincie en gemeente, die toch allen de belangen van de gemeenschap, dus ook van de bouwkunstenaars moeten behartigen, voor alles, wat van belang gebouwd wordt, een prijsvraag uit te schrijven, gelijk dit in het buitenland geschiedt.

Het bezwaar, dat men telkens met een ander architect zou moeten werken, zou vervallen, wanneer men aan de technische ambtenaren opdroeg, het bekroonde ontwerp onder leiding van den vervaardiger uit te voeren. Misschien zal men ons tegenwerpen, dat het minder goed slagen van prijsvragen soms is voorgekomen. Maar dan is de gebrekige opstelling van het programma of

een andere reden buiten de prijsvraag om, daarvan de oorzaak. Zoo werden vaak bij de uitschrijving de namen der juryleden niet openbaar gemaakt. Dan schrikte de vrees, dat onbevoegden het geleverde werk zouden beoordeelen, velen af.

Vele voorbeelden liggen ons nog versch in het geheugen van prijsvragen, waar voor een minimum beloonting een maximum van werk werd geëischt. Die prijsvragen hebben natuurlijk geen gunstige uitkomst gehad; maar aan wie is dit te wijten, aan de inzenders of aan de uitschrijvers?

In het buitenland worden eerst algemeene prijsvragen uitgeschreven, waarbij slechts schetsontwerpen gevraagd worden. Aan een zeker aantal medewerkers kan de jury een voor allen gelijken prijs toekeennen. Op deze wijze hebben de deelnemers, die geen prijs verwerven, geen belangrijke kosten, en worden de bekroonden, die nu nog in een besloten prijsvraag om de eer der uitvoering moeten kampen, voor hun moeite beloond.

Zulke besloten eind-prijsvragen zijn heel wat belangrijker, dan de besloten prijsvragen bij ons, waar men slechts een zeker aantal architecten om familie- en andere redenen uitnodigt, en de anderen verzoekt, thuis te blijven.

Soms is ter verdediging van deze handelwijze aangevoerd, dat men zekerheid verlangde van de bekwaamheid en praktische ervaring der architecten, en dat zulke mannen niet aan openbare prijsvragen willen mededoen. Is dit zoo, waarom doen zij dan niet mee? Willen zij als „hors concours“ geen gevaar lopen, van hun voetstuk te tuimelen; is soms de kans om wat te verdienen hun te onzeker; of is lauwheid de reden van hun onthouding?

Wij weten het niet, maar betreuren, dat de ervaring, die men aan mannen met grijzende haren meent te mogen toeschrijven, tevens de oorzaak is, dat men zooveel zeer kundige jongeren uitsluit.

Aan de jury blijft het oordeel over de praktische waarde van het ontwerp en omtrent de bekwaamheid van hem, die als uitvoerder zal optreden.

Men moet voorzichtig zijn bij het kiezen der jury, als haar rapport van beoordeling inderdaad bevredigend zal zijn. Het is nog zulk een gemakkelijk werk niet, een goed rapport op te maken. Al te veel maakt de jury zich in den laisten tijd van haar taak „met den Franschen slag“ af, en meent te kunnen volstaan met het bespreken der bekroonde ontwerpen. Een Nederlandsch architect heeft onlangs beweerd, dat het rapport niet voor de inzenders, maar voor de uitschrijvers wordt opgemaakt. Het is ons echter een raadsel, hoe die architect, van wien toch mag verwacht worden, dat hij het wel meent met de bouwkunst en haar beoefenaars, iets dergeliks kon zeggen.

De bouwkunst in Nederland begint thans te herleven, maar er is nog veel, dat tot nadrukken stamt. Pleit het voor de Nederlandsche architecten, dat zij deelnemen aan prijsvragen, die der kunst onwaardig zijn? Hoewel veel geschiedde, dat niet richtig was, merkte men nooit iets van een algemeene onthouding, ja zelfs maar hoogst zelden iets van protest.

De Nederlandsche architect, van nature reeds flegmatisch, schijnt vaardiger met de trekpen, dan met de schrijfpen en gript deze slechts, om den aannemer zijn bevelen en voorschrijven kenbaar te maken.

Het zal 6 Januari 1913 dertig jaar geleden zijn, dat het artikel, waaruit wij enige grepen deden, verscheen. Voor onze bouwkunst is het beschamend, dat het nog zoo actueel is, en dat wel, trots gemeenschappelijke

actie der lichamen, trots P. P. C., trots vastgestelde prijsvraagsgelen. De enige verklaring, die men geven kan is, dat de menschelijke natuur door alle tijden heen dezelfde is gebleven en blijven zal.

W.

EEN ARCHITECTUURMUSEUM.

Het jongste nummer van „De Bouwwereld“ bevat een artikel onder bovenstaanden titel, dat in breedest kring aanspraak op belangstelling mag maken en in staat is belangstelling te wekken. Gaat om niets meer of minder dan om de stichting van een verzameling bouwkunstontwerpen, studies, modellen, enz. Of dit geval belangstelling verdient? Men behoeft slechts dengenen die zich de moeite gaven, onderzoek in te stellen naar gedocumenteerde gegevens nopens onze 19de eeuwsche bouwkunst te vragen wat hun moeite en tijd hun opleverde om er van overtuigd te worden welke waarde een ook maar eenigszins volledige verzameling schetsen en tekeningen, in die tijden aangelegd, thans zou hebben vertegenwoordigd voor de kennis der historie niet alleen; doch meernog wellicht voor de studie der hedendaagsche architectuur. Wij laten het artikel in extenso volgen en wenschen het de belangstelling die het ten volle verdient.

Als, in 1913, Nederland tot den laisten inwoner, 't zij man of vrouw, tentoonstellend jubileert en jubelend tentoonstelt, zal er bij de architecten misschien stemming zijn om, desnoeds naар de mate hunner bescheiden krachten, als blijvende stichting tot stand te brengen: de kern van een architectuur museum.

Welbeschouwd kon dat verkiezlijker blijken dan menige

tentoonstelling van voorbijgaenden hard en nuttiger. Dit laatste ook in dien zin, dat iedere eensgezinde samenwerking aan een gemeenschappelijk doel het gevoel voor eenheid in de professie zal versterken.

Waar de kans voorloopt wel miniem schijnt dat in eenig kunstmuseum een speciale bouwkundige afdeling tot haar recht kan komen, zou, als ten minste geen op zichzelf staande verzameling de voorkeur mocht vinden, een architectuur museum zich het best aansluiten bij een technisch museum. Trouwens is dat laisten ook aangewezen doordat een veelzijdig architectuur museum toch niet uitsluitend artistiek kon worden opgezet, maar een groot deel der verzameling overwegend technischen konstruktief belang heeft.

Ik zet noode de gedachte van mij af aan een technisch museum van ruimen opzet zoals die, welke elders doen blijken hoe grote betekenis aan de techniek en de technische wetenschap wordt gehecht en waardoor omgekeerd de techniek hare populariteit en hare invloed vergroot.

Te München worden de omvangrijke verzamelingen van het „Deutsche Museum“, dat uitsluitend aan de techniek gewijd is, eerlang vereenigd in een nieuw gebouw — waarin Gabriel von Seidl de kroon zet op zijn werk — omdat daar eerst ten volle tot haar recht te komen. In Wenen is een technisch museum in voorbereiding. Parijs bezit van ouds in het Conservatoire des Arts et Métiers een technisch museum dat, schoon in vele opzichten niet meer op de hoogte van den tijd, toch belangrijk is gebleven, ook in zijn bouwkundige afdeling.

Aan zulke veelomvattende collecties denk ik echter thans niet, al zou het vraagstuk om een „Museum van Nederlandsche techniek en ijverheid“ gekombineerd misschien met handel en scheepvaart tot stand te brengen, voor onze technici en industrieën zeker niet tot onoverkomelijke bezwaren leiden. Het architectuurmu-

seum dat ik mij thans denk is naar de gevorgde plaatsruimte en geldmiddelen van veel bescheidener aard. Desnoeds zou het daarom voor een goed deel door particulieren, door een bouwkundige vereeniging of door een combinatie met eigen krachten verwezenlijkt kunnen worden.

Het architectuur museum zou zich voorloopt in hoofdzaak beperken tot een verzameling van, lieft originele tekeningen en modellen. Daaromheen kunnen zich dan later, als de omstandigheden gunstig zijn, andere aanvullende verzamelingen groepeeren, tenzij — wat wenschelijker ware — het museum van den aanvang af vereenigd wordt met een inrichting die, als de Technische Hogeschool te Delft, reeds groeiende verzamelingen van boeken, foto's, afgietsels, lantaarnplaten en dergelijke bezit, waarmede de tekeningen-verzameling tot een geheel van grote betekenis voor de bouwkundige studie kan samensmelten.

Waar blijven — en blijven — de tekeningen en ontwerpen onzer architecten? Men mag aannemen dat bij kans alle verloren gaan. In de eerste plaats schijnt het dat architecten zelf over het algemeen weinig aan tekeningen hechten na voltooiing van een bouwwerk. De veiling-A. C. Bleys was daarvan indertijd een zeer opmerkelijk voorbeeld.

Een particulier bouwheer bezit doorgaans weinig meer dan een stel revisietekeningen. In archieven en portefeuilles van stichtingen zullen waarschijnlijk vele interessante ontwerpen bewaard zijn, maar ook dat zijn dan doorgaans tekeningen van het uitgevoerde werk. De studies waarin de architect aan zijn fantasie geheel den vrijen loop kan laten, de oorspronkelijke ontwerpen waarin hij zijn ideale conceptie van het gegeven vraagstuk niet heeft moeten besnoeien, blijven zijn eigendom. Hij legt ze ad acta en kijkt er dikwijls niet meer naar om, ook al omdat zij mogelijk aan teleurstelling zouden herinneren. En zonder de zeer bijzondere omstandigheid dat een vriend of familielid in de artistieke nalatenschap van een architect belangstelt, slaan diens portefeuilles den weg naar den papiermolen in.

Dit verschijnsel bepaalt zich niet tot ons land. Het is algemeen. Een Schinkel museum als te Berlijn of een Soane Museum te Londen, waarin het werk van een architect vereenigd bleef, staan vrijwel alleen.

In het museum der Groote Opera te Parijs worden, zoo ik wel heb, vele tekeningen van Charles Gernier tentoongesteld. Terwijl iedere krabbel door een schilder van naam zorgvuldig bewaard blijft, is het de gewone gang van zaken dat de beste concepties van beroemde architecten spoeloos verdwijnen. Het ligt in de eerste plaats op den weg der architecten daarin te voorzien.

De bouwkundige tekening mist handelswaarde, zoo men haar niet als het werk van een algemeen erkend oudmeester eene zekere zeldzaamheidspremie toekent. En zelfs dan is hunne waarde nog relatief gering in verhouding tot de schetsen van een schilder van minder rang en beteekenis dan een koperprint of foto, daargelaten betaalt men ze niet. Inrommelportefeuilles, op veilingen, bij de boekverkopers op de Seinekaden te Parijs en elders zijn voor enkele stuivers interessante en fraai bouwkundige tekeningen of opmetingen te koop.

Eenzelfde verschijnsel trouwens doet zich voor met betrekking tot bouwkundige boek- en plaatwerken. De hedendaagsche, die voor het publiek geene waarde schijnen te bezitten, zijn voor een appel en een ei te koop,

maar eene kleine collectie betreffende onze oude bouwkunst bestaande bijv. uit de Architectura moderna, de „Afbeelding van 't Stadhuis van Amsterdam“, Ving.

boom's en Pieter Post's verzamelde werken en enige meer theoretische boeken die de grondslagen onzer 17de eeuwsche bouwkunst aangaven, vertegenwoordigen — waarschijnlijk meer als rariteiten dan wel als erkende kunstboeken — den inkoopsprijs eener aardige moderne boekern.

Tot zekere hoogte is die waardeering van bouwkundige tekeningen door het publiek verlaarbaar. De bouwkundige tekening als zoodanig en zelfs de opgewerkte perspectief, het „Schaubild“, is niet als kunstwerk bedoeld. Zij is den architect niet einddoel maar middel en mist veel aantrekkelijkheid voor den leken-beschouwer, die zich niet in de voorstelling vermag in te denken. Die engenschap van bouwkundige tekenwerk moge principieel zeer juist wezen, maar het is toch de vraag of zij niet een der redenen kon zijn, die de popularisering der bouwkunst tegenhoudt. Het is intusschen een feit dat in de kunstmusea in het tekeningen- en prentenkabinet de bouwkundige afdeling schijnt te ontbreken, ten minste voor zoover het den nieuwertijd betreft.

Als de Ufficien galerij te Florence een bijzondere zaal met architectonische en decoratieve tekeningen, uitsluitend echter van oude meesters, bezit, dan is dit wel uitzondering. In het Louvre daarentegen heeft de kleine, maar interessante, verzameling „Dessins d'architecture“ — waarbij de meest bekende fransche architecten van den nieuwertijd vertegenwoordigd waren — het gantje waarin zij waren opgehangen, moeten ruimte voor tekeningen van het legaat His de la Salle, hoewel deze misschien geen enkel nummer bezit dat de beteekenis evenaart bijv. van Labrouste's prijsvraagontwerp voor het grafmonument van Napoleon I, een der interessante nummers van de verdreven kollectie. Wie thans in Parijs bouwkundige tekeningen zou willen zien, moet gaan naar de Académie des Beaux Arts, die over de Prix de Rome ontwerpen en de opmetingen en restauraties van klassieke monumenten beschikt, of wel naar de Commission des monuments historiques, welke voornamelijk overmiddeleuwsche bouwwerkengeschiedenis bezit. Maar tekeningen van een der nieuwere gebouwen zal men in het gunstigste geval niet zonder bijzondere moeite kunnen opsporen. En zoo is het overal.

Al blijkt de bouwkundige tekening voor het grote publiek niet „ausstellungsfähig“, daarom heeft zij toch uit anderen hoofde wel degelijk beteekenis — en althans voor den vakman. Terwijl, zoo ik wel heb, de bouwkundige afdeling der T. H. S. te Dresden onder leiding van Prof. Gurlitt, vooral rijk is geworden aan originele oude tekeningen, heeft de Technische Hogeschool te Berlijn een hoogst interessante verzameling oorspronkelijke tekeningen van moderne bouwvakken bijeengebracht en publiek tentoongesteld. Daar is een elders bestaande leenteen tijdig aangevuld.

Eene architectentekening moge echter zijn, slecht gestoffeerd, onartistiek bewerkt zels, zij bezit voor de studie der bouwkunst in ieder geval groter dokumentele waarde dan een koperprint of foto, daargelaten nog dat van het persoonlijke werk een zekere bekoring en bezieling uitgaat welke machinele (en verkleinde) reproductie missen. Daarbij geeft zij volkomen weer wat de ontwerper zich aanvankelijk heeft voorgesteld te bereiken. De tekening is de rechtvaardiging van menig bouwwerk.

Door zich tot uitgevoerde werken te bepalen, zou eene collectie als door mij bedoeld zeer onvolledig wezen. En dat juist voor onzen tijd, waarin de bouwkunst zich naar alle zijden krachtig wil ontvlooien en 't zij op architectisch, 't zij op een verwant terrein (stedenbouw in de eer-

ste plaats) nieuwe gedachte geboren worden, die, hoe interessant zij ook zijn, niet steeds gelegenheid vinden zich praktisch te uiten.

Een jong dichter kan nu eenmaal eerder een uitgever vinden dan een jong architect een principaal. Dientengevolge blijven vele bouwkundige gedachten tot het papier bepaald en verdienend zij althans in dien vorm bewaard te blijven. Voor de ontwikkeling der bouwkunst is de studie der idealen dikwijs belangrijker dan die der uitgevoerde gebouwen, waarbij onder allerlei druk de ontwerper zijn oorspronkelijke gedachten moet prijsgeven. Vooral studies en prijsvraagontwerpen zijn dan ook in dit opzicht van uiterst belangrijk.

Het architectuur museum kan zich echter niet bepalen tot uitsluitend tekeningen. Althans vroeger bezat het model gelijke, zoo niet meer beteekenis dan de tekening. Er is dan ook een groot aantal, ook in konstruktief opzicht uiterst nauwgezette modellen van belangrijke oude dikwijs thans verdwenen of veranderde bouwwerken bewaard gebleven. Blijkens berging en onderhoud in stadhuisen, lokale musea, etc. trekken zij niet zelden zoo weinig aandacht dat men mag hopen de eigenaren tot afstand of bruikleen bereid te vinden.

In de laatste jaren worden opnieuw meer modellen gemaakt en naar alle waarschijnlijkheid zal menigeen het een uitkomst vinden deze ongemakkelijke en breekbare voorwerpen aan een museum te kunnen kwijtraken.

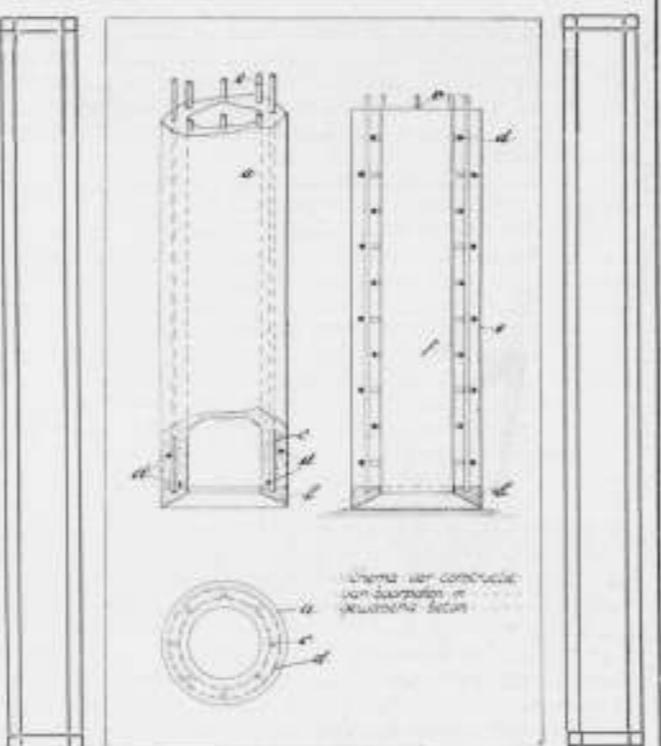
Dat in openbaar en particulier bezit verspreid nog een hoeveelheid materiaal bestaat, die zonder zich aanstands met een reeds genoemde verzamelingen te kunnen meten of wat oude tekeningen betrifft, bijv. met het Sir John Soane's Museum te Londen of de bibliotheek van het Royal Institute of British Architects, toch een uiterst interessant en leerzaam geheel zou opleveren. Men moet het echter bij elkaar brengen; verspreid is de raadpleging en vergelijking bezwaarlijk. Sommeering van onderdeelen die op zichzelf beschouwd eenige waarde bezitten, kan een belangwekkend geheel doen ontstaan. Wij kunnen er ons van overtuigen houden dat een dergelijke stichting op medewerking ook bij de architecten mag hopen, vooral indien zij als gift of in bruikleen verbonden werd aan onze Technische Hoogeschool.

Wie echter neemt het initiatief?

BOORPALEN VAN GEWAPEND BETON.

Op de mededeeling van onzen voorzitter, dat er een nieuwe vinding in gewapend beton gedaan was en wel speciaal betreffende holle fundeeringpalen, zijn wij op onderzoek uitgetogen en kunnen dien overeenkomstig het volgende mededeelen: Door den Heer de Waal — vroeger lid der firma v. Eijk en de Waal, is, in samenwerking met Mr. Hazelhoff Roelfsema patent genomen — zoo hier als in het buitenland — op de vinding van holle fundeeringpalen in gewapend beton, z.g. *boorpalen*.

De bezwaren verbonden aan massieve betonpalen; het inheen of inspuiten derzelven alsmede vele andere technische tekortkomingen en moeilijkheden, hebben deze heeren naar andere middelen doen zinnen met bovengenoemd resultaat. Wij meenen het beste te doen hun zelfven het woord te geven ter bepleiting van het goed rechtder door hen op te sommen voordeelen, uit deze vinding voortvloeiende. Met nadruk voegen wij hieraan toe, dat wij ons thans enkel bepalen tot *mededeelen* en derhalve van elke meeting of conclusie afzien; daarvoor was ons de tijd van onderzoek en voorbereiding te kort. Wellicht vinden wij in het onderstaande aanleiding om nog nader op de zaak terug te komen.

Van deze boorpalen zeggen de uitvinders dan het volgende:

„Het systeem derzer fundeeringpalen en de kenmerkende eigenschappen daarvan zijn in hoofdzak de volgende: De palen zijn vervaardigd uit beton en hebben het voor-komen van buizen, door welker wanden, in hunne volle lengte van het eene tot het andere einde toe, loopen ijzeren staven, door rondgaande staafijzers in onderling verband gebracht. Het geheel van dit ijzerwerk vormt de zoogenaamde bewapening.

Die palen, mitsdien in hollen toestand verkeerende, worden verticaal of in schuine richting in den bodem gedreven in dier voege, dat de grond, waarin zij wegziiken, van onder inringend, door de holte heen naar boven uitgedreven wordt. Aldus daarin gedreven door eigen gewicht, zoo noodig geholpen door belasting of door mechanische kracht, door wegspullen, spoelen of verwijderen op andere wijze van den grond onder het benedeneinde van den paal, baant deze zich een weg in de diepte.

Wenscht men voor fundeeringen of andere doeleinden te bezigen palen van betrekkelijke geringe lengte, zoo worden deze daartoe in één stuk vervaardigd. Dat wil zeggen, men vervaardigt ze aanstands tot de volle lengte en drijft ze aldus in den bodem.

Wenscht men er te bezigen van betrekkelijke grote lengte, zoo brengt men ze stuksgewijze aan, in voege als volgt.

Men vervaardigt eerst een stuk van hierbovenbedoelde lengte, drijft dat in den bodem slechts zoo ver, dat zichtbaar blijft een boven het oppervlak daarvan uitsteekend gedeelte, hetwelk vervolgens in gelijke voege en onder gelijke bewerking tot langer paal wordt optrokken, waarbij de ijzeren staven van het verlengstuk langs de einden der reeds aangebrachte staven worden bevestigd, om aldus parallel aan deze laast voort te loopen. Vervolgens wordt ook het verlengstuk in den grond gedreven, om aldus voort te gaan, tot men het

De betonwanden van dezen koker a worden mitsdien versterkt door ijzerwerk, dat als metalen aders er door heen loopt.

De drie gelijkmiddelpuntige kokers vormen in dit stadium door hunne onderlinge volledige aansluiting voor het oog één geheel.

Echter worden de beide kokers f en e na de versteening van den koker a weder afgenoem, koker e in elk geval en koker f al maar mate onder het werk dit uitvoerbaar blijkt — het een en ander terwijl het toestel zich nog boven den bodem bevindt, maar zoo noodig ook nadat dit reeds geheel of gedeeltelijk daarin is gezonken.

Het toestel, mitsdien al dan niet van de kokers f en e of wel van één hunner ontdaan, verticaal of in schuine richting op den bodem gesteld, daalt vervolgens door eigen gewicht met of zonder behulp van belasting, van mechanisch indrijvende kracht, wegspullen, spoelen of verwijdering van den grond door andere middelen in den bodem en zulks, terwijl de aan het benedeneinde van den paal aanwezige grond of water, voor zoveel noodig door den drang, die het gevolg is dezer dalende beweging, in de holte van den binnenkoker gedrongen, daardoorheen wordt naar boven geperst en aan het oppervlak gekomen, uit de holte naar buiten wegloopt, alwaar hij over het oppervlak van den bodem wordt verwijderd.

Zijn de holle palen tot voldoende diepte in den bodem gedrongen, zoo wordt de inmiddels versteende koker a door buitorting van zand, ander materiaal of weder beton, zoveel mogelijk gevuld.

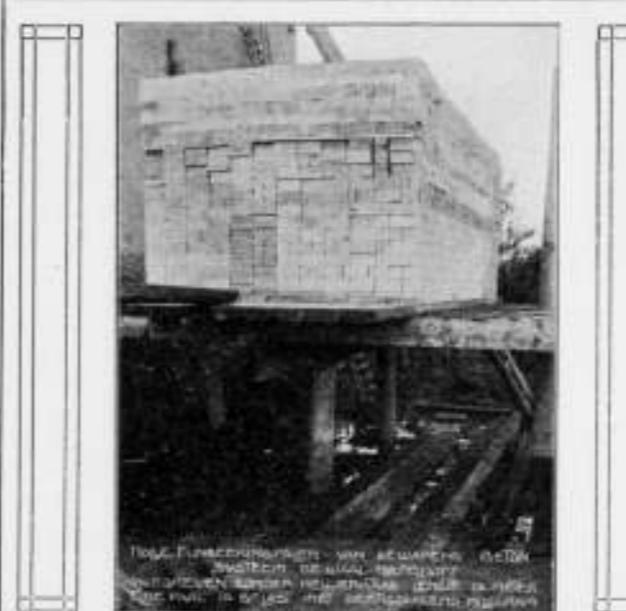
Bij bovenstaande opstelling is aangenomen, dat de fundeeringpalen een ronde vorm verkrijgen. Niets belet intusschen, dat zij geheel of gedeeltelijk, drie- of vierkantig worden gemaakt of halfround of willekeurig van vorm zijn.

Bovenstaande fundeeringpalen zijn bestemd bij bouwwerken de thans algemeen gebruikte houten heimasten te vervangen, niet slechts voor versterking van fundeeringen of voor den bouw van huizen, maar ook voor die van bruggen, kaden, lossteigers, zeepieren, ducdalven, enz. Zulke palen toch zijn constructief zekerder dan houten palen, wijf het juiste steunpunt in den bodem, te weten de vaste grondlaag waarop de paal moet blijven staan, voor elken paal zonder enige moeite uit de opgerichte materie kan worden vastgesteld. Vaststelling der lengte van den paal kan nu plaats vinden onder het werk, immers al naarmate de gesteldheid van den bodem bij het oppersen van den grond den eisch van meerdere of mindere lengte aanwijst. Eene vooraf gissing vast te stellen lengte behoeft hierbij niet langer voor te komen.

Ook is hier overbodig, wat bij houten palen steeds in acht genomen dient te worden, te weten dat zij zorgvuldig lager dan het peilwater moeten worden gehouden, namelijk tot bescherming tegen verrotting. Een groot gedeelte van kostbare herstellingen aan fundeeringen, uit dien hoofde thans onvermijdelijk geacht, kan derhalve vervallen.

UIT HET VERSLAG OMTRÉNT DE BEHANDELING DER GEMEENTE-BEGROETING VOOR 1913 DOOR DEN AMSTERDAMSCHE GEMEENTERAAD.

Bi het hoofdstuk over de kosten van onderhoud van gemeentelijke eigendommen en uitgaven voor gemeentelijke bedrijven komt de heer FAHLS terug op zijn reeds vroeger gemaakte opmerkingen over het Leidscheplein en nogmaals uit hij den wensch dat het stukje gedempte Lijnbaanstraat, waarop het tijdelijk gebouw van Hirsch staat niet tot plantsoen gemaakt maar bebouwd zal worden. Dat zal een goede nooit afsluiting van het Leidscheplein geven. Tevens blijft spr. volhouden dat de Schouwburg in den weg staat. Deze moet verbreed of achteruit gebracht worden, zoodat hij komt te staan in de rechte lijn van het American-Hotel. Thans is het Leidsche-

beongde doel, d.w.z. een voldoende lengte, heeft verkregen.

Is de paal tot een genoegzame lengte in den bodem gedrongen, zoo wordt de holte van den fundeeringpaal gevuld, hetzij met zand of met ander materiaal, of ook weer met beton, hetwelk op zijn beurt verhardt, zoodat in het laaste geval de paal massief wordt.

De wijze, waarop de palen worden vervaardigd, is als volgt:

Een metalen ring, zie tekening onder letter b, wordt in horizontale of schuine richting op den bodem gesteld en strekt tot basis van het te vervaardigen samenviel. Loodrecht op dien ring wordt gesteld een koker, zie tekening onder f, nauwsluitend in de opening van den ring en aan dezen vast verbonden. Die koker is van hout, van plaatijzer of wel van een andere dergelijke stof.

Om dien koker f heen is in den ring, loodrecht op den bovenkant van dezen, en aldus den liggenden rand daarvan loodrecht (hetzij geheel of gedeeltelijk) doorborend, een willekeurig aantal gaten aangebracht, vormende te zamen, althans zoo dit aantal gaten meer dan vier bedraagt, ten naastenbij een kring of kransgelijk middelpuntig met den kokerf. In die gaten worden aangebracht en bevestigd ijzeren staven, zie tekening onder letter c, loopende evenwijdig aan de wanden van gezegden koker f, welke staven met rondgaande staafijzers (deze laatste bestemd om eerstgenoemde staven in onderling verband te brengen) zie tekening onder letter d, te zamen vormen de bewapening van het, straks daarom heen aan te brengen, beton.

Om die staven wordt nu aangebracht een tweede koker, zie tekening onder letter e, met den koker f gelijk middelpuntig en van gelijk materiaal als deze dus, weder hout, plaatijzer of andere dergelijke stof.

Tusschen beide gelijkmiddelpuntige kokers bevindt zich thans een ledige ruimte, behoudens dat daarin voorkomende reeds vermelde ijzeren bewapening. Die ledige ruimte wordt van boven uit aangevuld met beton, hetwelk om het ijzerwerk heen de ringvormige ruimte tusschen de beide kokers f en e aanvult en vervolgens versteend zijnde, zelf wordt een nieuwe koker. (Zie tekening onder letter a.)

plein geen plech, maar een kromme, breede stoep tusschen de huizen. De Schouwburg zou ook op de plaats van het Huis van Bewaring kunnen komen. Dat was een plein maar geen wilskeurigen vorm kan geven, bewijst, zegt spr., het Krijtplein Feth-plein, dat geschikt is om te laten staan, welke onderlinge opvattingen over pleinen bij het Gemeentebestuur bestaan.

Spr. herhaalt eveneens zijn reeds vroeger uitgesproken wensch om het Thorbeckeplein tot plantsoen in te richten, in den tract van het Rembrandtplein. Hij vreest, dat het achterste gedeelte van het Museumplein, als 't straks zal zijn volggebouwd, ook allesbelalve fraai zal blijken te zijn. Ook hier ware 't mochtig gewoest meer ruimte voor plantsoen niet te sparen.

Ten slotte weet spr. er op, dat de Gemeente ook meer invloed moet hebben op den bouw van particulieren, niet in den zin dat iedere bouwer zijn ontwerpen eerst moet laten keuren door een schoonheidscommissie, maar de gemeente had reeds vroeger op bepaalde plaatsen den houtgrond in hand moeten krijgen, voordat zij bij het van de hand doen voorwaarden had kunnen voorschrijven.

Spr. wijst op het Willemsparkkwartier, waar aan den achterkant hooge blokken huizen verrijzen, die den Koninginneweg en de Prins Hendriklaan, waar tot nog toe mocht gehouden wordt, zullen bederven. Dat zou voorkomen zijn als de gemeente destijds al den grond in het Willemsparkkwartier, toen de prijzen nog laag waren, had ingekocht.

De heer VERSCHEURE meent dat de Raad nog eens het denkbeeld moet onder de oogen zien om het middeleindhouwblok op den Dam tegenover het Paleis onthoogend te laten. De straten ser overvinden van dat blok zullen anders te nauw blijken. Reeds nu, terwijl de toestand nog niet eens voltooid is, heeft men 't reeds mochtig geacht even bereden agent op den Dam te plaatsen om het verkeer te regelen. De Raad heeft 't thans nog in zijn macht op een wellicht verkeerd besluit terug te komen. Men zegt dat tegenover het Paleis een ander groot gebouw moet komen, maar Jacob v. Campen heeft er dan toch niet aan over gedacht.

Spr. sluit zich aan bij hetgeen de heer Fabius heeft gezegd over het bouwen aan het achtergedeelte van den Willemsparkweg.

De heer LODEWIJK wijst op den ledijken aantek van het Joh. Vermeerplein, dat geen plein is, maar een leelijk, tochtig hoekje. Zoo ook is het J. W. Bouwmeesterplein een onmisgeijk en onmisgeijk ding geworden.

Een grote gelukkig voor spr. 't vinken als ingevolge den wensch van den heer Fabius het pleintje waarop het tijdelijk gebouw van Hirsch staat, behouwd werd. Er is besloten dat hier plantsoen zal komen en nu moet 't blijven, lieft met een fentijn op den achtergrond. Spr. hoopt dat B. en W. voor het niet gevleit van den vogelaar Fabius niet zullen bewijzen.

Spr. gelooft ook dat 't niet juist is geweest de roulijnen voor de Dambebauing vast te stellen als gebeurd; maar daarvan is niet meer te veranderen. Men had eerst, zoals de heer Fabius wel aangaf, maar niet voorstelde, den bod moeten afbreken en daarna de roulijnen moeten gaan vaststellen.

Het afgeloopen Damplein, dat wij nu zullen krijgen, is misschien wel tweevoudig mooi, maar 't deugt niet voor het verkeer van de beide ritten.

De heer WIRALF is 't eens met den heer Fabius, dat er hier vele voorbeelden zijn van sierchten nieuwbouw, die het stadsbeeld zo vaak verstoren. In andere steden, h.v. te Düsseldorf, ziet de mensche stad er veel beter uit dan bij ons. Men kent daar de zogenoemde Bauherabstellingen, dat zijn commissies, die voordeelen en te beslissen hebben over de gevallen der bouwwerken. Zij stellen hun eischen niet alleen bij bouw op erfgrond, maar ook bij verkoop van gesmeedegrond. Nu laat spr. in het midden van dit laaste ons zo kunnen. Maar wel zou bij de vaststelling van straten en plantsoenen worden voorgeschreven, dat de gevallen worden goedkeurd door B. en W. Men zou ook prijzen kunnen uitvoeren voor de beste gevallen, 't gaat toch dijkwijs somdering mit de gevallen in onze stad; die worden veelal gemaakt door timmerbedrijven of dergelijken, die voor 1/3 à 1/5 voor een bouwer een gevel ontwerp! Een zoedange commissie zou over de medewerking van een ambtenaar van het Bouw- en Woningbouwraad moeten kunnen beschikken. Iets dergelijks heeft men bij ons in 1905 beproefd voor de bouw bij de Ooster-gasfabriek, maar dat was maar geslektig en er werd toch de hand niet aan gehouden.

De heer JULES DE VRIES bezoekt eveneens de wenschelijkhed om de vrijheid van bouwen (dat de gevallen betrifft) te herperken: hij denkt vooral aan de oude stad, in 't bijzonder aan de nooit gemaakte, waar het aspect der oude huizen bederven wordt door daar tussen in geplaatste nieuwe gebouwen.

De heer SUTORUS zegt dat wij wat oude verkeerswegen betreft in een impasse verkeeren. De grondslag daarvoor is gelegd den 7den Oct. 1896, toen de raad, tegen sprekers waarschuwing in, besloot de beurs op het Damrak te bouwen. Spr. heeft toen gezegd: als wij dan zelf geen mooie verkeerswegen kunnen maken, leg daarvan dan geen beledingen in den weg voor de nakomelingschap. Men heeft dat later nog vertergd door toestemming te geven tot den bouw van "De Eijenkorf". Men heeft grote kosten gemaakt voor de verhouding

van de Paleisstraat en ten slotte wordt de straat bij het Paleis maar 13 M. breed! Ook de nieuwe Vijgendam is te nauw. Men schijnt hier ruimtevers te hebben! Dan beweert weer de heer Fabius, die het gedempte stukje Lijnbaanstraat wil bebouwen! Men speekt van intimiteit van den Dam, die geschaadt zal worden door vervanging van het plein! Spr. ziet de heeren die zoospreeken willen vertrekken naar... het Regimentshof! Daar heerscht intimiteit! (Gelach). Men daar heeft men voor het moderne verkeer niets aan. Men was indertijd ook zo tegen demping van zo'n ellemig klein grachtje als de Reguliersgracht. (Gelukkig, Rot. Antiquiteiten zijn nou in een museum, maar behoren niet thuis in het midden van een moderne stad. Hierna komt de wet, van P.W., de heer DELPHAT aan 't woord. Spr. heeft van den heer Fabius gehoord dat de Stadschouwburg niet op zijn plaats staat; maar daarvan is op 't oogenblik niets te doen. Spr. herinnert er tevens aan dat bij Raadsbesluit is besloten het stukje Lijnbaanstraat, waarop het tijdelijk gebouw van Hirsch staat, niet te bebouwen.

Spr. komt op de grote Damquaestie. Het gebouw over het Paleis

kan niet verstandig worden ten behoeve van een nu wenschelijk geachte grondte breedte van de rijstraten. Spr. heeft daarover nogmals het gevoelen der Damcommissie gevraagd en daar' ontraadt, vooral niet een aesthetisch oogpunt, om nu nog wijziging in het plan te brengen. Als de ruimte op den Dam niet voldoende is meent zij, moet verbetering gezocht worden in de breedte-richting, gelijk de commissie reeds vroeger wenschelijk heeft geacht.

Spr. erkent dat er in het laaste gedeelte van het Willemsparkkwartier niet altijd fraai gebouwd wordt, maar de vergunningen aan de hierbij betrokken bouwmaatschappijen zijn indertijd gegeven door het gemeentebestuur van N. Amstel en later heeft de stad er nog aan verbeterd wat mogelijk was. Men heeft geklaagd over het Joh. Vermeerplein, maar dat is geen plein, maar een kruising van twee wegen. Het J. W. Bouwmeesterplein zal, als 't voltooid is, wel mede vallen, meent spr.

Met betrekking tot een keuringscommisie voor gevallen als de heer Wilhaut wil, deelt spr. mee, dat de "Vereeniging tot bevordering van het Stadsleven" heeft aangeboden, onder leiding van de Schouwheidscommissie zich met deze zaak onledig te houden.

De VOORZITTER zegt, dat met betrekking tot den Dam B. en W. moeten weten wat hun te doen staat. Mogen zij de onderhandelingen over de bebouwing van het Dam-block voortzetten of niet? Daarover zouden zij toch gaarne een uitspraak van den Raad hebben.

De heer HENDRICKS zegt dat hij op de straten door hem omwikkeld de gronden, n.l. dat de Raad nog eerst eens moet gaan kijken, geen voorval doen kan.

De VOORZITTER berhaalt dat B. en W. na de opmerking in het algemeen verslag, gelijk is medegedeeld, nog eens het oordeel van de Damcommissie hebben ingewonnen en dat deze niet is voor wijziging. Als er dus geen tegenspraak van den Raad komt, achien B. en W. zich gemachtigd met de onderhandelingen voort te gaan. Het blijkt dat de Raad die zienswijze deelt.

VAN ALLERLIJ AARD.

JAARBOEKJE VOOR BEELDENDE KUNSTEN.

Bij den Larenschen Kunsthandel te Amsterdam is in voorbereiding, om einde desjaars of begin volgend jaar te verschijnen, een Jaarboekje voor Beeldende Kunsten, samengesteld door N. van Haren; daarin zal worden opgenomen behalve een jaaroverzicht der beeldende kunsten, alles wat voor den kunstenaar en den kunstminnende van belang is te weten. Met het schrijven van het overzicht hebben zich belast: voor bouwkunst J. Gratama, voor schilderkunst en grafische kunsten Cornelis Veth, voor beeldhouwkunst Tijlke Visser en voor Kunstnijverheid R. W. P. de Vries Jr. Laatstgenoemde heeft tevens de zorg voor het uiterlijk van het boekje op zich genomen.

WEEKBLADEN EN TIJDSDRIFTEN.

HOUWKUNDIG WEEKBLAD, 43. Adres aan den raad betreffende het uitbreidingsplan voor Groot-Amsterdam. Adres aan den minister van Binnenlandse Zaken betreffende een leerstoel in den stedenbouw aan de Technische Hoogeschool te Delft. Examen bouwkundig opzichter 1912; de opgaven met desbetreffende figuren. Rembrandtplein: besprekking van het advies van B. en W. inzake het verzoek tot wijziging van het Rembrandtplein, door F. J. Rubatz. De prijsvraag voor het reclamebiljet van E. N. T. O. S. (met afb.) door J. G.

DE BOUWWERELD, 43. Twee advertenties. Italiaansche kunst in het Noorden. Drieën de moeke!; met afb. van het und Amsterdamse huis hock Prinsen- en Broaersgracht, door C. V.

BUITEN, 43. berat, evenals het vorige nummer vele goede foto's van het Cossutta gathuis en Heringa state te Marsum.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap, — Genootschapsprijsvragen, — E. W. Moes!, — Prijsvragen, — Een Architectuur-museum, — Bonpalen van gewapend beton, — Uit het Gemeenteverslag van Amsterdam, — Van allerlei aard, — Weekbladen en Tijdschriften.

ARCHITECTURA

ORGaan VAN HET GENootSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. L. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUIM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMoesstraat 1746, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENootSCHAP.

I. Als gewoon lid wordt voorgesteld de heer J. J. Hellevoorn, architect te Amsterdam, thans buitenlid, door de heeren G. J. Rutgers en J. Rooseng Jr.

II. Als buitenlid is toegetreden de heer A. Visser, civiel ingenieur te Hoorn.

III. Voor de bibliotheek van het Genootschap werd ten geschenke ontvangen: "Dr. Popa Gasthuis en Heringa State te Marssum" van den auteur A. W. Weissman, architect-ingeneur te Amsterdam.

IV. In de vragenbus werd de volgende vraag gevonden: "Wat is de symbolische betekenis des omslages van de Architect?"

J. ROOSING JR., te Seer, a.s.

VERSLAG VAN DE 131Se LEDENVERGADERING VAN HET GENootSCHAP "ARCHITECTURA ET AMICITIA", GEHOUDEN OP WOENSDAG 6 NOVEMBER 1912 IN HET GENootSCHAPSLOKAAL IN "PARKZICHT".

Met een welkom aan-introducties en leden, inzonderheid aan den spreker voor dezen avond, opent de voorzitter, de heer H. A. J. Baanders de vergadering en deelt mede op verzoek van den heer Corn. van der Sluis de volgorde in de agenda zal worden gewijzigd en deze allereerst het woord zal erlangen tot het houden van zijne lezing over "De huidige aankleding en versiering der wanden."

Ter toelichting zijn eenige behangselpatronen; slechte betere en goede voorbeelden voor wandbekleding; behalve enige wandversierselen opgehangen.

Spreker behandelde na een kort historisch overzicht in hoofdzak de papieren wandbekleding van den laatsten tijd, besprak daarbij de heerschende gewoonten, waarnaar bij de keuze van behangels veelal klakkeloos gehandeld wordt zonder behoorlijke overwegingen van

het hoe en het waarom, waardoor het resultaat beneden de normen van redelijk gestelde praktische en aesthetische eischen blijft. Gevolg is o. m. dat de wand, die behoort te zijn een rustig fond voor het interieur, een zeer ongewenste invloed heeft op de stemming en de waarde der onderdelen van het interieur, als meubelen, wandversiering, enz. benadeelt.

Als gevolg van het ijveren eener jonge kunstnijvere generatie ontstaan betere inzichten en daarmee betere producten in den handel. Spreker wijst in dit verband op de aanwezige voorbeelden volgens ontwerpen van prof.

Peter Behrens, welke zonder bepaald een effen fond te vertonen toch een nuttig en aangenaam aandoend geheel vormen met den afdrukkenden, iets rijkere gevoerde rand.

De versiering der wanden bespreekt, toont spr. aan dat voor de beursen der kleine huiden, zoowel als voor de beter voorziene, gepaste en niet-lekkere voorwerpen te bekomen zijn, getuige de goede reproducties met behoorlijke en goed geconstrueerde omlistingen aan den zielwand gedemonstreerd.

Van de geboden gelegenheid gebruik makende vraagt de heer Vorkink of de heer Van der Sluis meent dat een met verstekken verbonden lijst niet goed geconstrueerd zou zijn, de spr. had dit terloops besproken in vergelijking met de gat-en-pen-verbinding; waarop de heer Van der Sluis wijst op de staallijsten welke men gewoon is in 't verstek af te zagen en tegen elkaar te lijmen, in welke geval van geen constructie sprake is. Overigens is spr. geenszins van mening dat een verstekverbinding niet behoorlijk te construeren zou zijn.

De heer Rutgers, vraagt waarom de rand als afsluiting van het georneerd papier juist over de deuromlijstingen moet worden aangebracht. Is dit voor hoge en lage kamers, voor grote en kleine, steeds aan te houden, of

spreken de verhoudingen daarin ook een woordje mee? De heer Van der Sluis antwoordt dat voor deze handelwijze, n.m.l. het plaatjen van den afdrukkenden rand over de deuren heen, verschillende redenen zijn: b.v. het verkrijgen van een gesloten lijn langs de wanden rondom, het omsluiten van de eigenlijke woonruimte in de kamers die in vele gevallen te hoog en daardoor niet gezellig zijn; verder wordt de plaatsing van de wandversierselen opgehangen.

Spreker behandelde na een kort historisch overzicht in hoofdzak de papieren wandbekleding van den laatsten tijd, besprak daarbij de heerschende gewoonten, waarnaar bij de keuze van behangels veelal klakkeloos gehandeld wordt zonder behoorlijke overwegingen van het hoe en het waarom, waardoor het resultaat beneden de normen van redelijk gestelde praktische en aesthetische eischen blijft. Gevolg is o. m. dat de wand, die behoort te zijn een rustig fond voor het interieur, een zeer ongewenste invloed heeft op de stemming en de waarde der onderdelen van het interieur, als meubelen, wandversiering, enz. benadeelt.

De heer Wormser herinnert er aan dat de spreker een kwadratische verdeeling in de wandbekleding voor dezen avond heeft voorgesteld, wijst er op dat in de getoonde voorbeelden het ornament op kwadraten is getekend en vraagt opheldering, ook voor het geval dat een kamer te hoog zou zijn in verhouding tot zijn oppervlakte; waarop de heer Van der Sluis als zijn mening geeft dat in 't algemeen de wand meer een opgaand dan een liggend motief vraagt, en desondanks het kwadrant als grondslag voor het ornament niet onmogelijk noch onbruikbaar is. Een te hoge kamer is op andere wijze goed te houden, o.a. door het beplakken met twee kleuren, boven licht en onder donkerder.

Na nog een paar vragen en antwoorden dankt de voor-

ARCHITECTURA

zitter den spreker er aan herinnerde dat door onderscheidene Hollandsche kunstenaars op dit gebied belangrijke producten geleverd zijn en spreekt den wensch uit dat de heer Van der Sluis bij een volgende gelegenheid ook deze in behandeling zal willen brengen.

Met applaus sluit de vergadering zich aan bij des voorzitters woorden van dank.

Medegedeeld wordt, dat wederom van den heer A. W. Weissman een geschenk voor de Genootschapsbibliotheek is ontvangen in den vorm van diens werk getiteld: „Het Gasthuis van Dr. Popta en Heringa State te Maastricht”, uitgegeven door voogden der stichting ter gelegenheid van haar tweede eeuwfeest, welk werk niet in den handel is. De voorzitter betuigt den heer Weissman zinen dank zich verheugende in de zich herhalende bewijzen van belangstelling voor ons Genootschap. Applaus!

Na een korte pauze wordt de vergadering voortgezet met de lezing der notulen, die vervolgens onveranderd worden goedgekeurd. Ingekomen is een schrijven van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst houdende uitnodiging, adhesie te betuigen, 1°, aan een adres dier Maatschappij gericht tot Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken aandringende op de stichting van een leerstoel in den Stedenbouw aan de Technische Hoogeschool te Delft, 2°, aan een adres gericht tot den Gemeenteraad van Amsterdam in overweging gevende te bevorderen, dat een goed plan voor Groot-Amsterdam tot stand zal komen en daartoe een prijsvraag uit te schrijven. Beide adressen met toelichting op het eerste, zijn gepubliceerd in No. 44 van ons Orgaan. Aan de orde is het eerstgenoemde adres.

Den heer Weissman komt 't gevaarlijk voor de plaats van de leerstoel aan te duiden. Amsterdam ware wellicht beter dan Delft. In anderen kring, bedoeld, wordt de B. N. A., werd de cursus van A. et A. genoemd. Spr. stelt voor het adres te steunen, doch niet te spreken van Delft. De heer De Groot meent dat men op deze wijze den Minister in een moeilijk parket plaatst. De heer Van der Pluym wijst er op dat dezer dagen een artikel verscheen voor een Architectuur museum waarin ook Delft genoemd wordt. Alles wijst naar Delft.

De heer Ingenohl, den heer Weissman aanvullende, zegt dat de B. N. A. niet heeft willen doen uitkomen dat de leerstoel eventueel te Delft moet komen, doch 't zij te Delft, 't zij te Amsterdam, en acht Delft niet de aangezwezen plaats.

Heeft daar een technisch student enige colleges bijgewoond dan zijn de autoriteiten verantwoord tegenover het publiek wanneer zij dien student, na zijn diplomering, benoemen in functies waarbij Volkshuisvesting en Stadsuitbreiding aan de orde zijn, terwijl de functionaris geen waarborgen bezit voor de behoorlijke vervulling van zijn taak. Met deze overweging heeft de B. N. A. naast Delft ook Amsterdam genoemd.

De heer Van der Pluym herinnert er aan dat volgens de wet aan de Rijks-Academie Bouwkunst wordt gedoceerd. Deze Academie kan dus ook Stedenbouwkunst geven. De heer De Groot meent dat een buiten gewoon hoog leeraar zou kunnen worden benoemd; terwijl de voorzitter onderstelt dat het den Minister niet moeilijk zal vallen bij de reorganisatie der Academie een leerstoel in te stellen. Besloten wordt hierna een zelfstandig adres bij den Minister in te dienen.

Vervolgens is het adres van den Gemeenteraad van Amsterdam aan de orde.

PRIJSVRAAG VOOR EEN UITBREIDINGSPLAN.

Aan den Gemeenteraad is het volgend adres gesonden: „Geft met verschuldigen eerbied te kennen, het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, in opdracht van de Algemeene Vergadering der Maatschappij, gehouden 24 September j.l. te Dusseldorf,

dat het wenschelijk is, voor uw Gemeente een algemeen uitbreidingsplan, omvattend uw gehele Gemeente, vast te stellen, waarbij, zonder te veel in details te treden, aangegeven wordt welke beginzelen de uitbreiding uwer Gemeente moeten beheersen en op welke wijze die beginzelen moeten worden toegepast.

Genoemde Algemeene Vergadering was van oordeel, dat, waar een dergelijk volledig uitbreidingsplan voor uw Gemeente nog niet bestaat, de uitbreidingsplannen voor enkele gedachten niet onder juiste omstandigheden tot stand komen en niet volkomen naar waarde kunnen worden beoordeeld.

Immers het zon hoogst belangrijk onderling verband dier plannen is niet voldoende vastgesteld, datgene vast genoemd kan worden de grondgedachte van Groot-Amsterdam, levattende een goede regeling van het verkeer, en het daarbij behorend verkeersnet, aansluitend de verschillende wijken voor handels- en industrie doeleinden, en voor bewoners door de verschillende klassen der samenleving; verder aangegeven den aanleg van plantsoenen, speeltuinen, parken, enz. enz., heel deze uitbreiding, zowel in praktischen als in aesthetischen ten behandel. De gemeente 's-Gravenhage heeft het belang van een dergelijk uitbreidingsplan begrepen en zij heeft door den architect Berlage haar plan voor Groot-'s-Gravenhage laten ontwerpen; verder nu gewen op steden in het buitenland, o.a. Berlijn, Antwerpen, Dusseldorf, die door zeer goed geslaagde prijsvragen zich het best van hare uitbreidingen hebben verzekerd.

Het Hoofdbestuur meent dan ook u niet aandrang in overweging te moeten geven te beslissen, dat een goed plan voor Groot-Amsterdam tot stand zal komen, en het meent dat het uitschrijven van een prijsvraag in deze het beste tot het gewenste doel zal leiden".

De heer De Jongh vraagt: kunnen wij deze actie wel steunen, terwijl wij weten dat dit onderwerp in handen is van een onzer leden?

De voorzitter: „Wat de heer Berlage gedaan heeft betrof Zuid; na de te verwachten annexatie zijn meerdere plannen aan de orde." Spr. acht dus geen bezwaar om deze reden aanwezig.

De heer Ingenohl acht het onderwerp niet geschikt voor een prijsvraag wegens de vereischte langdurige voorstudie en het noodzakelijk overleg met vele personen en diensten; terwijl den heer De Jongh ter staving van dit denkbeeld herinnert aan de groote moeilijkheden bij den geringen omvang van de Damprijsvraag.

De voorzitter acht deze bezwaren niet overwegend, meent dat onderschikte details vermeden kunnen worden en men zich dient te bepalen tot ten grooten opzet. Na nog enige discussie wordt de vraag in stemming gebracht. De uitslag is 14 voor, 5 tegen, 3 blanco. Aldus is besloten te adresseeren, terwijl de redactie aan het Bestuur wordt overgelaten.

Van een langen brief van de P. P. C. aan de C. V. wordt de hoofdstrekking meegedeeld. Vervolgens wordt deze brief ter publicatie in ons orgaan bestemd en de behandeling uitgesteld tot de volgende vergadering.

Medegedeeld wordt dat op 16 November een Buitengewone Algemeene Vergadering van den Bond Heemschut is geconvoeerd. O. m. komt op de agenda voor voorziening in twee vacatures in het Bestuur en de keuze van een voorzitter uit het voltallige Bestuur.

Candidaten, door de afgevaardigden van „A. et A.", te steunen, zullen zijn de heeren J. van Gilse Rotterdam en Mr. K. Hazelhof Roellsema te Amsterdam; ook wordt de candidaat voor den voorzitterszetel genoemd.

Verder wordt meegedeeld dat het Verbond van Nederl. Kunstenaarsvereenigingen in deze maand vergadert, naar welke vergadering „A. et A.". 8 afgevaardigden heeft te zenden.

Besloten wordt dat de voor de vorige vergadering aangewezen leden thans weer „A. et A." zullen vertegenwoordigen.

ARCHITECTURA

Op zijn gewone welsprekende wijze installeert de voorzitter vervolgens den heer A. de Maaker als gewoon-lid (de heer J. de Luitg is niet aanwezig).

Bij de rondvraag brengt de heer Ingenohl het nieuwe seinhuis voor het Centraal Station in bespreking. Het heeft spr. verwonderd dat daarover nog niets gehoord is. Spr. noemt dit product van gemeentelijke bouwkunst onder leiding van den aesthetisch adviseur absolute onzin en stelt voor in een adres aan den Gemeenteraad er op aan te dringen niet op den ingeslagen weg voort te gaan. De heer Weissman wenscht het oordeel aan den tijd over te laten; terwijl de heer Moen den heer Ingenohl in overweging geeft zijn mening in 't openbaar, in ons blad, te uiten. De heer Ingenohl wenscht eerst den steun van vakgenoten, acht optreden echter noodig, te meer daar de burgemeester zich ter zake van den Hortushouw beroept op den aesthetisch adviseur. Opgemerkt wordt dat de capaciteiten van den heer Van der Meij niet zijn af te meten naar deze kleine opgave en dat hij niet aansprakelijk mag worden gesteld voor den Hortushouw; de burgemeester heeft zich in de raadsvergadering vergist toen hij zich op den aesthetisch adviseur beroep; wel ontwerp de heer Van der Meij het gebouw dat aan de Middelaan komt.

De voorzitter meent dat men niet te gauw moet oordeelen, de heer V. d. Meij begint pas, men wacht een paar jaar.

Als verschenen zullen zijn het Scheepvaarthuis, het Paviljoen van De Hoop e.a. kan men oordeelen. Wij moeten appreccieren de lofwaardige pogingen van den directeur van P. W. die de functie hielp creëren en den heer V. d. Meij daarvoor koos als gevolg van vroegere kennismaking.

De heer Plate is van oordeel dat het station van de Noord-Hollandsche Tram meer schade doet dan het seinhuisje. Na discussies trekt de heer Ingenohl zijn voorstel in. De heer De Jongh wijst er op dat het Genootschap onafgebroken actief dient te blijven. Van schoonheidszin is van gemeenteweg niets te verwachten. Tal van voorbeelden zijn aanwezig om dit te bewijzen. In besprekking komt daarbij het binnen rooilijnen bouwen ten gevolge van gewenst hoog bouwen, waartegen de gemeente krachtens de bouwverordening geen bezwaar maakt.

De voorzitter, herinnerende aan andere dergelijke gevallen, waarbij het resultaat veel gunstiger was dan in de Kalverstraat, gelooft dat bepalingen ten opzichte van schoonheid niet algemeen te handhaven zijn; schoonheid is niet te reglementeeren, bovendien moet de gelegenheid tot groei opengelegd worden.

De heer Plate informeert naar de reden van het plotseling verdwijnen van den ien secretaris, waarop de voorzitter antwoordt dat de heer De Meij dit zelf beter zal kunnen verklaren dan ieder ander. In de bestuursvergadering werden vertrouwelijke mededeelingen gedaan; spr. heeft geen vrijheid daarmontrent mededeelingen te doen.

De heer Adr. Moen bespreekt de a.s. bestuursverkiezing in ons Genootschap. Spreker geeft het denkbeeld in overweging de functie van den algem. administrateur nader te regelen en stelt zich voor dat het Genootschap zou kunnen besluiten tot de benoeming van een algem. secretaris, dus een gesalarieerd bestuurslid; mocht het Genootschap hier niet mede accoord gaan, dan zou zijn tweede denkbeeld in overweging genomen kunnen worden, n.l. het benoemen van een schrijver tem dienste van het secretariaat en de redactie. De heer A. W. Weissman vraagt uitstel van behandeling van deze voorstellen.

De voorzitter acht 't wenschelijk, dat de heer Adr. Moen zijn voorstellen schriftelijk zal indienen, terwijl spreker

't in ieder geval wenschelijk acht, dat de persoon in kwestie, iemand is, die het Genootschap vertegenwoordigen kan, dus niet een gewoon schrijver.

De vergadering acht 't wenschelijk, dat schriftelijke in dienst van deze voorstellen wordt afgewacht.

Na rondvraag en opening der vragenbus, waarin een vraag gevonden wordt, sluit de voorzitter onder dank de belangrijke vergadering.

R.

Fig. 1. Schoorsteenbouw van een zitkamer in eikenhout, ontworpen door K. P. C. de Hazel.

een stemmingsbeeld ontstaat. Want de interieurkunst is voor alles stemmingskunst. De mensch brengt een goed deel van zijn leven, en zeker niet het minste, door in zijn huis, in zijn vertrekken, en dit huis en deze vertrekken kunnen daardoor van grooten invloed zijn op zijn welbevinden. Erkent men het grote gewicht van het interieur in dezen zin, dan moet men er zich wel over verwonderen dat de mensch het meer dan een halve eeuw zoo goed als zonder interieurkunst heeft kunnen doen, en dat wel juist in een tijd dat de intellectuele ontwikkeling zulk een hoogen vlucht heeft genomen, in dien van de wonderwerken op het gebied van wetenschap en techniek, en ook in dienzelfden tijddat de vrije schilderkunst tot ongekenden bloei geraakte, dat dus én verstand én hart ontvankelijk waren, maar niet in dien zin dat beide tot elkaar konden komen om te zamen datgene te scheppen waaraan de mensch toch zoo groote behoeft had: een goed en mooi binnenhuis. Dat er een interieurkunst was of zou kunnen zijn, men wist het zelfs niet meer. Meende men voor het uiterlijk van zijn huis nog een deskundig bouwmeester nodig te hebben, voor de binnenuitmate dacht men het wel met een koopman in meubelen te kunnen afdoen of wel, men vulde zijn vertrekken met een samenraapsel van de meest heterogene bestanddelen, die men hier en daar kocht of, nog erger, van vrienden en kennissen ten geschenke kreeg, en zoo schiep men een beeld van zoö grote wanorde en zoö verregaande smakeloosheid, dat het een wonder mag heeten hoe een beschafd mensch — en aan beschaving op verschillend gebied heeft het de tweede helft der negentiende eeuw toch niet ontbroken — het erin kon uit houden. En toch hebben onze ouders het in deze interieurs uitgehouden en de meeste mensen houden het er nog in uit, omdat — ja omdat, naar het schijnt, het schoonheidsgevoel van de mensen partiel tijdelijk ten gronde kan gaan, wanneer de factoren,

die dit schoonheidsgevoel kunnen opwekken en onderhouden, blijven ontbreken. Hoe geheel anders hadden onze voorouders ons dat geleerd. Wie, te midden van de verwarring, nog oog had voor de stemming die van een goed en mooi interieur kan uitgaan, kon zich niet onttrekken aan de bekoring die er lag in de kamer uit den oude tijd, een enkele maal nog van geslacht op geslacht overgegaan, een ander maal in de musea opgeborgen en aldus voor het nageslacht bewaard. Er was iets dat weldadig aan deelde in deze oude vertrekken, iets dat tot rust, tot kalmte, tot vreugde stond. Er was iets van zelf sprekends in deze gevulde ruimten, iets natuurlijks, iets eenvoudigs, iets bij alle voornaamheid, iets gevonden, iets als, iets dat was om jaloersch op te worden, omdat het in de eigen interieurs zoo geheel en al ontbrak en zoo kon het dan ook gebeuren, dat zij, die dit ontbrekende nog voelden, een poging aanwendden om het bekoorlijke oude vormelijk na te maken, in de hoop dat deze namaak weer dezelfde stemming zou kunnen opwekken als het voorbeeld uit vervlogen tagen. Maar dit laatste was toch niet goed mogelijk, want de tijden en zeden en gewoonten waren intusschen veranderd, en wat bij een zeventienden- of achttienden eeuwer paste, sloot zich niet meer aan bij den modernen mensch met zijn nieuwe opvattingen en nieuwe gewoonten, zijn nieuwe levensscheinen en nieuwe levensbehoeften, zijn nieuwe materialen en nieuwe technieken, zijn nieuwe hulpbronnen en nieuwe vervoermiddelen. Het karakteristieke van de oude interieurs was juist geweest dat ze een spiegelbeeld gaven van den eigen tijd, en numochten ze ons twintigste eeuwers, nog treffen door hun opvatting, door hun harmonie, door hun eenheid in verhouding, schaal, vorm en kleur, het meest kenmerkende, het essentiele van hun wezen konden ze pas terugkrijgen wanneer we ze weer gevuld dachten met hun eigen bewoners, met de

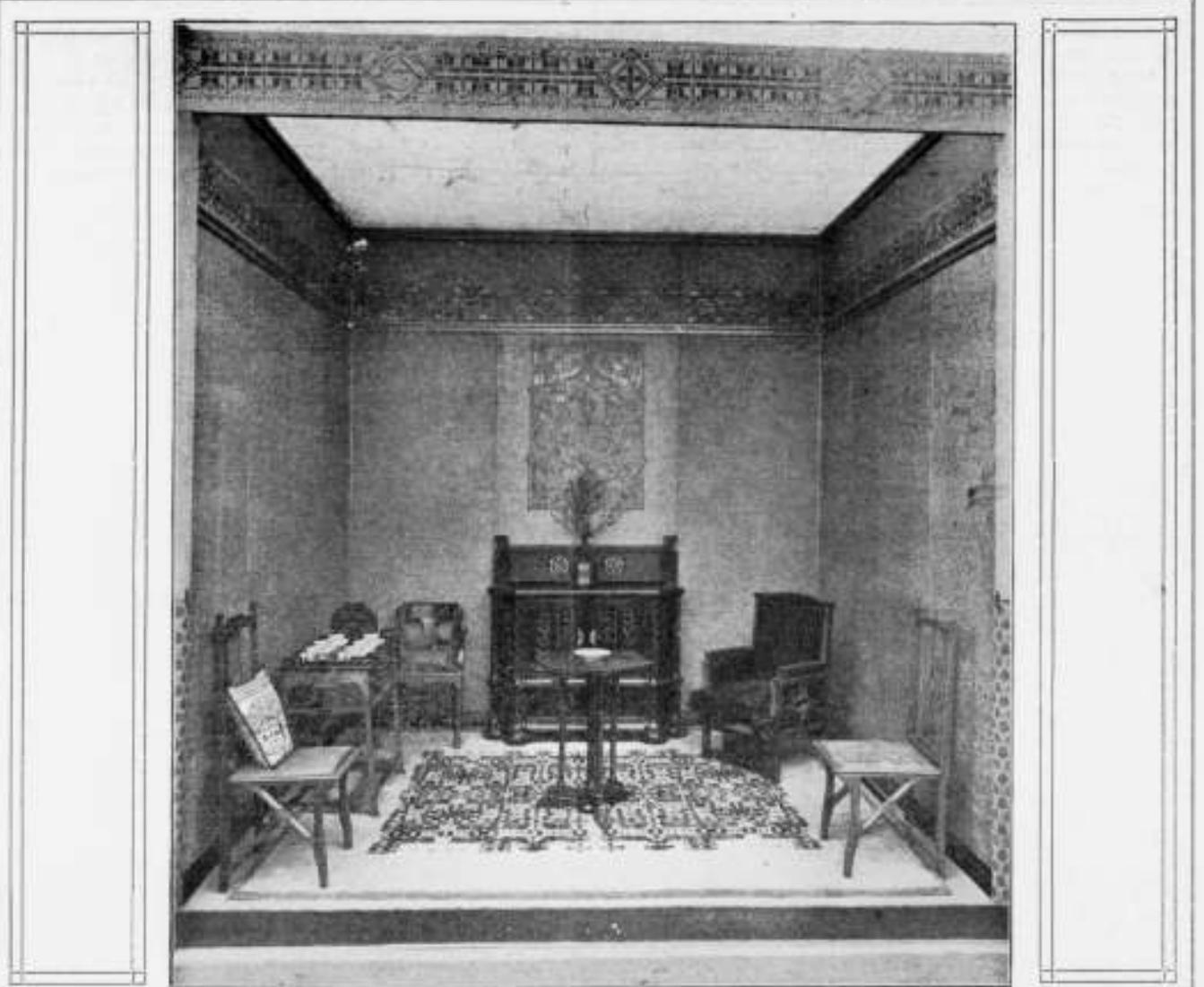
Fig. 2. Woon- en eetkamer in Cuba-Mahonhout, ontworpen door C. W. Nijhoff.

mensen voor wie ze gemaakt waren, die erin waren opgegroeid en er in geleefd hadden en ze juist door dit leven ook het leven hadden ingeblazen. En die menschen waren niet wij en ook niet onze ouders, maar de verdere voorgeslachten, zij die leefden voor het tweede vierde deel van de negentiende eeuw. Zoo waren dan beide opvattingen verkeerd. Eenerzijds kon een toevallig samenraapsel van onbeduidendheden moeilijk met den naam van interieurkunst worden bestempeld, anderzijds mocht een vormelijke copie van een vroeger stemmingsbeeld toch niet voor een zuiver stemmingsbeeld worden aangezien. Om weer tot een echte interieurkunst, tot een waarachtig stemmingsbeeld te kunnen komen, moest men terugkeren tot de bronnen daarvan, en hiervan uitgaande zou het misschien mogelijk blijken weer een zuivere interieurkunst op te bouwen, een kunst, die voor den modernen mensch zou kunnen zijn wat de zoogenaamde historische stijlen eenmaal waren voor hen, die leefden en dachten en gevoelten in de tijden die aan deze historische stijlen het aanzien hebben gegeven.

Als vanzelf dringt zich dus de vraag op wat dan wel de grondslagen van de interieurkunst, dus ook van onze interieurkunst, kunnen zijn.

Het interieur is een ruimte gevuld met een aantal lichaamen, die elk een deel van deze ruimte innemen. Deze interieurruimte en de zich daarin bevindende voorwerpen worden afwisselend door natuur- en door kunstlicht beschenen, terwijl dit natuurlicht voor het grootste gedeelte teruggekaatst licht is en het kunstlicht meerendeels uit een centrale bron voortkomt. Een enkele maal, maar dit is een uitzondering, valt het daglicht van boven in, gewoonlijk geschiedt dit van terzijde, door de vensters, soms is ook het kunstlicht verspreid. De interieurkunst stelt dus in de eerste plaats de studie van de ruimte aan

de orde en wel in dubbel zin. Want de beschouwer bevindt zich *in* het interieur, dus ziet de ruimte werking van het interieur van binnen, maar hij bevindt zich buiten de meubels, dus aanschouwt de ruimte werking van de meubels van buiten. Deze dubbele ruimtestudie onder zoo verschillende verlichting is, hoe eenvoudig zij ook moge lijken, buitengewoon moeilijk, en er zijn jaren van ervaring noodig alvorens de, zels zeer talentvolle, interieurkunstenaar zich in de ruimte werking en de lichtwerking voldoende heeft kunnen indenken. Verhouding, schaal, vorm en kleur spelen in het interieur een rol van betekenis en bepalen voor een goed deel de aesthetische werking ervan. Elk gevoelig mensch ondergaat gewaarwordingen, die op verhouding, schaal, vorm en kleur betrekking hebben en al weet de gevoelige beschouwer nu niet waarom deze gewaarwordingen van meer of minder aangenamen aard zijn, en al kan hij de grenzen niet trekken tussen deze factoren, de interieurkunstenaar heeft ze wel degelijk in hunne grondslagen te onderzoeken, om bewust in zijn werk datgene te leggen, wat de beschouwer weer onbewust in zich zal opnemen, en waardoor bij hem een stemming zal worden opgewekt, die voorzien was en berekend door degenen, die de gave hadden om stemmingen in levenloos materiaal te vertolken. Vooral voor goede verhoudingen is de mensch uiterst gevoelig en eigenlijk sluiten de goede verhoudingen vanzelf de goede schaal, den goede vorm en de goede kleur in zich. Maurzels ook daar, waar dit mogelijk niet geheel en al het geval mocht zijn, waar dus de schaal niet geheel juist is, de vorm niet geheel uitgedacht, of de kleur niet geheel getroffen, kan de lichaamsverhouding voor zich nog weer een factor van hooge betekenis zijn, zoodat men wel baast zou kunnen zeggen dat bij een niet getrokken lichaamsverhouding alle verdere arbeid vergeefs genoemd kan wor-

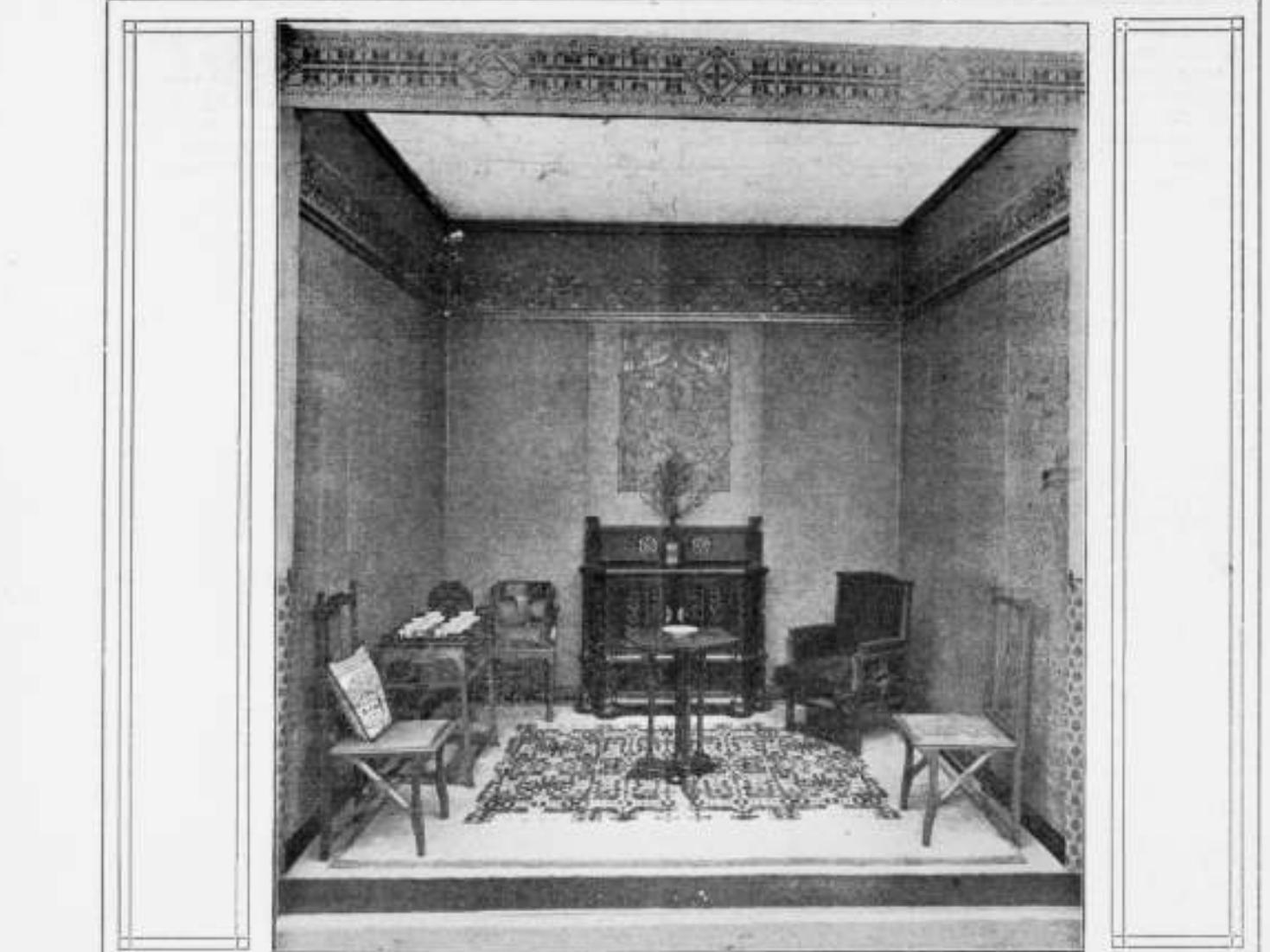

Interieur, ontworpen door C. A. Lioen-Cachet.

den en deze dus als het eigenlijk fundament van de aesthetische werking van het interieur kan worden beschouwd. Of dan de fantaisie niet de eigenlijke grondslag is van de interieurkunst en zelfs van de architectuur in haar geheelen omvang? Wanneer het waar is dat de interieurkunst een stemmingskunst is, dan zal het wel even waar zijn dat er fantasie noodig is om de aan de orde komende stemmingen te vertolken. De interieurkunstenaar kan onmogelijk een ander in stemming brengen, zonder zelf gestemd te zijn, kan niet een ander roeren zonder zelf geroerd te wezen, en de beelden, die de ontroering opwekt, kunnen niet kunstmatig worden opgeroepen, maar komen ongevraagd, als de kinderen van de fantasie. De fantasie is dus de hoogste factor op het gebied van de interieurkunst, die factor welke het oer-denkbild, de oer gedachte als het ware vastlegt, terwijl alles wat daarop volgt, als de aesthetische en technische daad, slechts de meer of minder geslaagde uitwerking is van het beeld dat de fantasie heeft ingegeven. Maar juist daarom kan de fantasie niet als de algemeen erkende grondslag

van de interieurkunst gelden, want de grondslagen van deze kunst steunen op algemene waarheden, die door de natuur, het leven en de wetenschap worden voorgehouden aan allen die de wetten van natuur, leven en wetenschap trachten te doorgroenden, terwijl de fantasie een gave is, aan enkele bevorrechten geschenken, om haar te leeren beheerschen en te gebruiken tot vreugde van zich zelven en van anderen; maar ook als een zeer zeldzaam iets, dat, in zijn zuiverste wezen, de kracht bezit om door een enige en kenmerkende daad het kunstgehalte in zijn geheel hoger op te voeren en op nieuwe wegen te leiden, zoodat soms voor een heel geslacht een nieuw pad is gebaand geworden, een wijdere horizont is geopend, waarop men veilig gaan kan en verder zien kan dan tot dusver het geval was geweest.

De interieurkunstenaar is een stemmingskunstenaar. Rust, kalmte, tevredenheid, vertrouwelijkheid, weelde, prachtlevendheid, vreugde, uitgelatenheid, verdriet, ingestogenheid, ernst, plechtigheid, wereldscheld, verhevenheid, alle menschelijke gewaarwordingen kunnen door hem in een stemmingsbeeld worden vertolkt. De

Interieur, ontworpen door C. A. Lioen-Cachet.

ruimte, de verhouding, de vorm, de kleur en het licht zijn tot zijn beschikking en hij gebruikt ze als een solied en schoon instrument, waarpop hij zijn fantaisie uitspeelt om het doode materiaal te doen leven. En de beschouwer, hij bemerkt den opzet niet en kent ook de wegen niet, die de interieurkunstenaar is gegaan om zijn doel te bereiken. Hij ondergaat de stemming en voelt er zich wel bij. Maar hij ondergaat deze stemming in zuiveren zin. Hij komt niet onder den indruk van een bepaalde vorm, omdat hij geleerd heeft dat bepaalde vormen bepaalde aandoeingen kunnen opwekken, of omdat hij van te voren is ingelijst geworden omtrent zekere dingen, waaraan men bepaalde bedoelingen heeft vastgeknoot: als Gothisch = ernstig, Oud-Hollandsch = delftig - gezellig, Baroc = prachtlevend, Rococo = sierlijk), maar omdat in den interieurkunstenaar iets is omgegaan dat door een daadlevend is geut geworden, en de innerlijke kracht van deze uiting zoo groot was, dat ze kon nawaerken op anderen, wier gevoel, gestemd als de kunstenaarsziel, mede kon trillen waar deze was bewogen geworden.

Wordt voortgezet.

C. W. NIJHOFF.

PERMANENTE PRIJSVRAAG-COMMISSIE.

Van de P. P. C. ontving ons Bestuur onderstaand schrijven, dat op de e.v. vergadering van ons Genootschap in behandeling zal komen. Het luidt:

Aan de Besturen der Constituerende Vereenigingen. Wel Ed. geb. Heeren,

Hoewel de P. P. C. sedert haar schrijven van 31 Juli j.l. feitelijk buiten de kwestie betreffende de concurrentie voor het Koloniaal Instituut staat, meent zij toch in het leit, dat al wat sedert dien, danrover in de Vereenigingen is te berde gebracht een gevolg te achten is van haar oorspronkelijk optreden, aanleiding te mogen nemen om haar gevoel omtrent een en ander aan U kenbaar te maken, en dit te meer waar twee der C. V. door het zenden van afschrift der tusschen de Vereenigingen gevoerde corresponderende blik gaven haar op de hoogte van het verhandelde te willen houden.

Zij neemt dan de vrijheid het navolgende onder Uw aandacht te brengen, om, zoo mogelijk te bevorderen dat in den vervolge vruchtbarder zal kunnen gewerkt worden in gevallen als die van de concurrentie voor het Koloniaal Instituut dan hierbij is geschied.

Uit de gevoerde corresponderende blijkt allerwege het bestaan van een hopeloze begrijpsverwarring omtrent de kern van de kwestie en de wijze waarop deze opgelost behoort te worden, beginnende met het antwoord der Heeren Cuypers, v. Nieukerken en Ouendag aan de P. P. C. en doorlopend tot de laatste briefwisseling tusschen de Maatschappij t. b. d. Bouwkunst en den Bond van Ned. Architecten.

Om een beknopt beeld van het verloop der kwestie te bekomen moge hier een résumé van de briefwisseling daarover volgen.

De hoofdmomenten daarin zijn, nadat de dagbladen de opdracht aan de Heeren Cuypers, v. Nieukerken en Ouendag hadden gegeven de volgende:

1°. Het schrijven der P. P. C. van 10 Juni 1912 aan genoemde heeren verzoekende inlichtingen omtrent de voorwaarden waarop de concurrentie was uitgeschreven.

2°. Het antwoord daarop van 14 Juni waarin genoemde heeren verklaren dat niet van een prijsvraag sprake is en de zaak buiten de bemoeienis der P. P. C. valt.

3°. Het schrijven der P. P. C. van 29 Juni aan de C. V.

waarin van de correspondentie voornoemd wordt kennis gegeven en nadere instructies worden verzocht.

4°. De Vergadering van 3 Juli van afgevaardigden der besturen der C. V. waarin de P. P. C. wordt opgedragen zich andermaal tot bovengenoemde heeren te wenden met de vraag of, indien van geen prijsvraag sprake is er dan voldaan is aan de bepalingen van de honorarium-tabel.

5°. Het schrijven der P. P. C. van 31 Juli waarbij zij verklaart bij nader inzien de opdracht niet te moeten aanvaarden daar zij zich daarmee op een terrein zou begeven dat niet het hare doch der C. V. zelve is.

6°. Het schrijven van 30 Augustus van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst aan de heeren v. Nieukerken en Ouendag, welk schrijven echter zonder ruggesprak met de andere C. V. werd opgesteld en verzonden.

7°. Het schrijven van den B. N. A. van 15 September aan de andere C. V. met verzoek om van gedachte te wisselen over het eventueel tot de heeren v. N. C. en O. te richten schrijven.

8°. Het antwoord hierop van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst d.d. 21 September, waarbij kennis gegeven wordt dat zij zich reeds tot die heeren wendde (zie 6°) doch bereid is andermaal te confereeren.

9°. Het schrijven van den B. N. A. van 24 Sept. aan de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, waarin deze zijn verwondering uitspreekt over de handelwijze van de Maatschappij.

10°. De vergadering van de drie andere C. V. d.d. 7 October en het besluit de zaak voorlopig te laten rusten.

11°. Het schrijven van de M. t. b. d. H. d.d. 14 October waarin deze haar standpunt uiteenzet.

Gedurende 1° tot 3° had de zaak een normaal verloop. De eerste verkeerde stap werd gedaan bij 4°. Nadat n.l. de P. P. C. van de Heeren C. v. N. en O. ten antwoord had gekregen dat de hun gegeven opdracht buiten de bemoeienis van de P. P. C. viel en deze de kwestie daarna aan de C. V. endosseerde, had een vergadering van bestuursafgevaardigden plaats waarin aan de P. P. C. werd opgedragen zich tot de heeren C. v. N. en O. te wenden met een vraag die niet tot hare competentie behoorde; welke opdracht dan ook door haar bij nader inzien niet werd aanvaard.

Met het onder 6° genoemde schrijven van de M. aan de heeren O. en v. N. wordt echter eerst met recht verwarring geboren, niet om den inhoud, welke de P. P. C. volkomen juist acht, doch om het feit dat, door het afzonderlijk optreden der M. zonder voorafgaand overleg met de andere C. V. en in de motieven die de M. blijkens de sub 8° en 12° genoemde stukken daarbij hebben geleid, wordt uitgeschakeld het begrip van Constituerende Vereeniging, als onderdeel van het quatuor, dat zich bij de samenstelling der A. R. moreel verbond om *gemeenschappelijk* de eeuwen op prijsvraaggebied te bestrijden. Het komt de P. P. C. voor dat het *machtbegrip* waarbij de leden eenen organisatie gedwongen zouden kunnen worden zich aan de vastgestelde regelen tegen hun wil te onderwerpen, zoals dat door de M. bij de verklaring van haar standpunt, op den voorgaande wordt geschoven niet aanvaard kan worden. Waar de middelen tot zulk een dwang ten eenenmale ontbreken kan van een macht in die betrekenis geen sprake zijn.

Er zal niet anders in deze richting gedacht kunnen worden dan aan een moreelen drang die de leden dringt om zich vrijwillig naar de Vereenigingsregelen te voegen, uit overtuiging, dat daardoor alleen het gemeenschap-

pelijk vakbelang gediend en het aanzien der vakbeoefnaren verhoogd kan worden.
Die drang kan wegens zijn moreel karakter door de organisatie zelfs worden uitgeoefend op hen die duur van geen lid zijn en zal op den duur van groter invloed blijken dan die van strafbepalingen, die hoewel zij voor uiterste gevallen niet gemist kunnen worden haart doel missen waar de betrokkenen zich door het uitbreken uit de organisatie kunnen onttrekken. En waar de bevoegdheid der C.V. erkend werd om *gemeenschappelijk* regelingen te maken, zal de bevoegdheid om *gemeenschappelijk* op de naleving daarvan bijbare leden aan te dringen wel niet aangevochten kunnen worden, en evenmin ontkend de morele verplichting dier leden om zich daarnaar te richten.

Moet van die bevoegdheid gebruik gemaakt worden dan zal een *gemeenschappelijk* optreden, dat op een in ruimere kring gevoelde noodwendigheid wijst, meer kans hebben eenigen indruk achter te laten dan wanneer de gemeenschap verbroken wordt ter wille van zeer problematische machtsoverwegingen.

Waar het blijkt zeer moeilijk is zijn om alle vakgenooten te doordringen van de noodzakelijkheid, niet alleen van het in het leven roepen van wetten en regelingen betrekkelijk de uitoefening van het beroep, maar ook van die om zich daarnaar te voegen, zells indien het persoonlijk belang minder gediend wordt, daar is het de taak der Vereenigingen om in gemeenschappelijke actie haar invloed ten goede te doen gelden en zich er op toe te leggen, bij elke overtreding opnieuw op die noodzakelijkheid te wijzen, minder om daaroor tot het opleggen van een straf te komen dan om langzamerhand het besef te wekken dat de Vereenigingen zich niet voor met aangordenden om verbetering in de verhoudingen op valgebied te brengen ten algemeenen nutte, en den ernstigen wil hebben dat doel te benaderen.

Is dus het afzonderlijk optreden der Maatschappij waardoor aan het effect dat bereikt had kunnen worden te kort is gedaan, te betreuren, dat der andere C.V., die de zaak geruimen tijd op haar beloop lieten, verdient evenmin bewondering.

Eerst den 15den September toch nooddigt de B.N.A. de andere C.V. uit tot eene samenspreking en als in antwoord daarop de M.t.b.d.B. bericht dat zij zich reeds tot twee der Heeren wendde, heeft daarna eene conferentie plaats van de overige C.V., waar besloten wordt voorlopig geen stappen meer te doen, doch de loop van zaken niet te wachten en die wellicht later daarop terug te komen.

Al kan de P.P.C. zich voorstellen dat het de andere C.V. niet aanlokte, na de nieuwe door de Mij geschapen moeilijkheid, verder op de zaak in te gaan, dan is het haar toch niet duidelijk, wat van deze onthouding kon verwacht worden, en is zij van mening dat eene verdere afwikkeling der kwestie had kunnen plaats vinden.

Behalve de reeds bovengenoemde begripsverwarring blijkt ook uit het verloop van het geheele geval een gebrek aan leiding.

Het afwisselend optreden der C.V. bewijst dat de actie der C.V. in gevallen als het onderhavige niet behoorlijk geregeld is.

Na het schrijven der P.P.C. van 29 juni heeft de zaak waar het om ging gedobberd, en heeft nu eens de ene dan weder de andere C.V. een oogenblik de leiding genomen om te trachten tot eene oplossing te komen.

Het komt de P.P.C. voor dat hierin verandering behoort te komen en dat althans voor de gevallen de A.R. betreffende een vaste regel gevolgd dient te worden

waarbij een der C.V. (het oudste) de verantwoordelijke leiding heeft.

Niet alleen echter voor wat betreft de door de A.R. beheerschte of daarmede nauw verbonden aangelegenheden, maar ook voor de handhaving van andere regelingen op de uitoefening van het beroep betrekking hebbende zou eene door de C.V. gemeenschappelijk overwogen regeling van nut zijn opdat in de duur voor in aanmerking komende gevallen een vaste procedure gevolgd kan worden en het optreden van een of andere C.V. niet van het toeval afhankelijk ware.

Indien in deze richting iets uit de kwestie Koloniaal Instituut mocht voorkomen dan zou zij ook nog haar nuttige zijde hebben gehad.

De P.P.C. kan uit den aard der zaak U slechts voorstellen doen voor wat haar domein betreft en geeft U dan in overweging de leiding van Je met haar te voeren correspondentie, over aangelegenheden de toepassing der A.R. betreffende op te dragen aan de oudste der C.V. en daarvoor eene speciale regeling te maken.

Voor wat betreft het optreden der C.V. voor de handhaving van andere regelingen dan de A.R. op de uitoefening van het beroep betrekking hebbende moet de P.P.C. zich beperken tot het uitspreken der wenselijkheid dat ook daarvoor door de C.V. gemeenschappelijk eene regeling wordt getroffen.

De Permanente Prijsvraag-Commissie.

A. SALM G. BZN. *Voorzitter.*
A'dam 1 Nov. 1912. C. N. VAN GOOR. *Secretaris.*
P. J. DE JONGH. *Prijsvraagmeester.*

BOEKAAANKONDIGING.

De bouwkundige opzichter, door L. CUSIUS; tweede omgewerkte druk, Js. BOOTSMA, 's-Gravenhage, prijs f. 0.80. Met niet genoeg waardeering kunnen wij dit klein en eenvoudig boekje aanbevelen. Het behandelt wat de opzichter op een werk doen en ook wat hij laten moet, waar hij bij de uitvoering maar heeft te zien en hoe hij zich heeft te gedragen jegens allen die verder bij het werk betrokken zijn. De architecten zullen een goed werk doen, wanneer zij een nog eenigszins jeugdig opzichter naar een werk sturen hem dit boekje in den zak te schuiven.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders; B. Ontwerpen van Boerderijen; programma's in No. 9, levering 1 Januari 1913. (Zie vragen en antwoorden in No. 34).

II. Prijsvragen door de Vereeniging Bouwkunst en Vrienden Rotterdam, in 1912: 1°. Ontwerp voor een Bioscoop-theater; 2°. Ontwerp voor een Wachthuisje voor de tram; 3°. Een penteekening; programma in No. 38.

GENOOTSCHAPSPRIJSVRAGEN (programma's in No. 41).
a. ontwerp van een badhuis voor een grote gemeente. — Inzendig 8 Februari 1913.

b. ontwerp van een watertoren. — Inzendig 15 Maart 1913.
c. " " pianokast. — " 25 Nov. 1912.
d. " " steenen trap. — " 14 Dec. 1912.
e. " " kalender. — " 9 Nov. 1912.
f. " " den Omslag voor den Genootschapskalender 1913. — Inzendig 1 Dec. 1912.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap. — Verslag van de 131^e Ledenvergadering. — De Nederlandse Interieur-kunst. — Permanente Prijsvraag-Commissie. — Boekaaankondiging. — Prijsvragen.

ARCHITECTURA ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE
AMSTERDAM. JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- EN HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMESSTRAAT 174/6, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

I. De 131^e GEWONE LEDENVERGADERING zal gehouden worden op WOENSDAG 20 NOVEMBER 1912, des avonds te 8.30 UER in het GENOOTSCHAPSLOKAAL IN „PARKZICHT“.

Agenda:

1. Opening en Notulen der 131^e Ledenvergadering.
2. Mededeelingen en Ingekomen Stukken.
3. Voordracht van den heer Willem C. Brouwer, ceramist te Leiderdorp, getiteld: „Een pootje over Bouwvaarderwerk en Bouwbeeldwerk“, toegelicht met lichtbeelden.
4. Ballotage van den heer J. H. Hellendoorn, architect te Amsterdam, thans buitenlid, voorgesteld als gewoon lid door de heeren G. J. Rutgers en J. Roosink Jr.
5. Rondvraag en Sluiting.

II. Ons Bestuur is als gewoon-lid toegetreden tot de Vereeniging „Het Nederlandsch Openluchtmuseum“.

III. Ons Bestuur verzond de volgende adressen :

1°. Aan de Provinciale Staten van Zeeland. Het Bestuur van het Genootschap „Architectura et Amicitia“ te Amsterdam verzoekt Uw college hierbij met den meesten aandrang de voordracht van Gedeputeerde Staten Uwer provincie tot vaststelling eener Verordening tot het weren van inbreuken op natuurschoon aan te nemen.

Amsterdam, w.g. H. A. J. BAANDERS, Voorzitter,
14 Nov. 1912. w.g. J. ROOSINK JR., Secretaris a.s.

2°. Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Geeft eerbiedig te kennen het Bestuur van het Genootschap „Architectura et Amicitia“ te Amsterdam, in opdracht van zyne 131^e Gewone Ledenvergadering gehouden op 6 November j.l.,

dat het wenschelijk moet worden geacht voor Uwe Gemeente een algemeen uitbreidingsplan vast te stellen; waarbij zonder te veel in details te treden aangegeven wordt welke beginselen de uitbreiding Uwer Gemeente moeten beheerschen en op welke wijze die beginselen moeten worden toegepast; evenwel het onderwerp zoodanig in acht te nemen dat in de voorbereiding zijnde reorganisatie en uitbreidingsplan van de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten aldaar.

Waar toch dit onderwerp bij de tegenwoordig velerzijds aan de orde zijnde vraagstukken betreffende volkshuisvesting en stadsuitbreiding moet worden betrokken; waar toch de wet de gemeenten met meer dan 10000

inwoners de plicht oplegt uitbreidingsplannen vast te stellen;

waar de toename van het verkeer in de grootere gemeenten met gebruikmaking van hedendaagsche vervoermiddelen, en de eischen nopens hygiëne gesteld tengevolge van het huidig inzicht, verruiming in de oudere steden en in niet-moderne stadswijken noodzakelijk maakt;

waar bovendien bij de behandeling dezer onderwerpen meer en meer de nadruk wordt gelegd, naast de eischen der praktijk, op de eischen nopens den welstand en vooral het eerbiedigen van aanwezig merkwaardig stadschoon op den voorgrond treedt;

waar verder erkend moet worden dat het onderwerp Stedenbouw en Stadsuitbreiding tot heden in ons land nog slechts een gering onderdeel uitmaakt van het leerprogramma van een op particulier initiatief opgerichte Cursus voor Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderricht;

daar moet tevens erkend worden dat de instelling eener leerstoel in Stedenbouw en Stadsuitbreiding een dringende noodzakelijkheid is geworden.

Redenen waarom het Bestuur vooroemd Uwe Excellecience met nadruk verzoekt te willen bevorderen dat een leerstoel als voren bedoeld gesticht werde.

Welk doende, doet Gij wel!

Het Bestuur vooroemd,

Amsterdam, w.g. H. A. J. BAANDERS, Voorzitter,
14 Nov. 1912. w.g. J. ROOSINK JR., Secretaris a.s.

3°. Aan den Gemeenteraad van Amsterdam,

Geeft eerbiedig te kennen het Bestuur van het Genootschap „Architectura et Amicitia“ te Amsterdam, in opdracht van zyne 131^e Gewone Ledenvergadering gehouden op 6 November j.l.,

dat het wenschelijk moet worden geacht voor Uwe Gemeente een algemeen uitbreidingsplan vast te stellen; waarbij zonder te veel in details te treden aangegeven wordt welke beginselen de uitbreiding Uwer Gemeente moeten beheerschen en op welke wijze die beginselen moeten worden toegepast; evenwel het onderwerp zoodanig in acht te nemen dat in de voorbereiding zijnde reorganisatie en uitbreidingsplan van de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten aldaar.

Waar toch dit onderwerp bij de tegenwoordig velerzijds aan de orde zijnde vraagstukken betreffende volkshuisvesting en stadsuitbreiding moet worden betrokken; waar toch de wet de gemeenten met meer dan 10000

uitnemend geslaagde openbare prijsvragen zich het bezit van hare uitbreidingsplannen hebben verzekerd; dat de meerderheid van voormalige Ledenvergadering van mening is dat laatstgenoemde handelwijze tot het beste resultaat zoude leiden, Redenen waarom het Bestuur voornoemd Uwen Raad met nadruk in overweging heeft te willen bevorderen dat een goed plan voor de uitbreiding van Amsterdam tot stand kome.

'Welk doende doet Gij wel?
Het Bestuur voornoemd,

Amsterdam,
14 Nov. 1912.

w.g. H. A. J. BAANDERS, Voorzitter,
w.g. J. ROOSING JR., Secretaris a. i.

IV. GENOOTSCHAPSPRIJSVRAAGEN 1912.

Op de prijsvraag voor het ontwerp van een kalender zijn 5 antwoorden ingekomen onder de navolgende motto's:

1. Motto Sepia. 2. Motto Cliché. 3. Motto Van Z tot Z.

4. Motto in 't avonduur. 5. Motto 1913.

Als buitenlid is tot het Genootschap toegetreden de heer G. Hartstra, Ambtenaar bij het Bouw- en Woningtoezicht te Bussum.

J. ROOSING JR., Secretaris a. i.

MEDEEDELING DER REDACTIE.

Van den Heer KEPPLER mochten wij het manuscript zinner in het Genootschap gehoudene voordracht: „de Architect en het woningvraagstuk" ontvangen, dat, wegens plaatsgebrek, nog één week moet blijven liggen.

RECTIFICATIE.

Nu in het verslag der 1318e ledenvergadering o.m. ook het door mij in overweging gegeven denkbeeld gerelevereerd wordt, n.l. om de functie van den Algem. Administrateur nader te regelen, stel ik er prijs op, nog voor de behandeling der door mij ingediende voorstellen op een der eerstvolgende vergaderingen, te verklaren, dat de woorden: „dus een gesularieerde bestuurstad" niet van mij zijn. Wellicht zijn ze door een ander geuit.

ADR. MOEN.

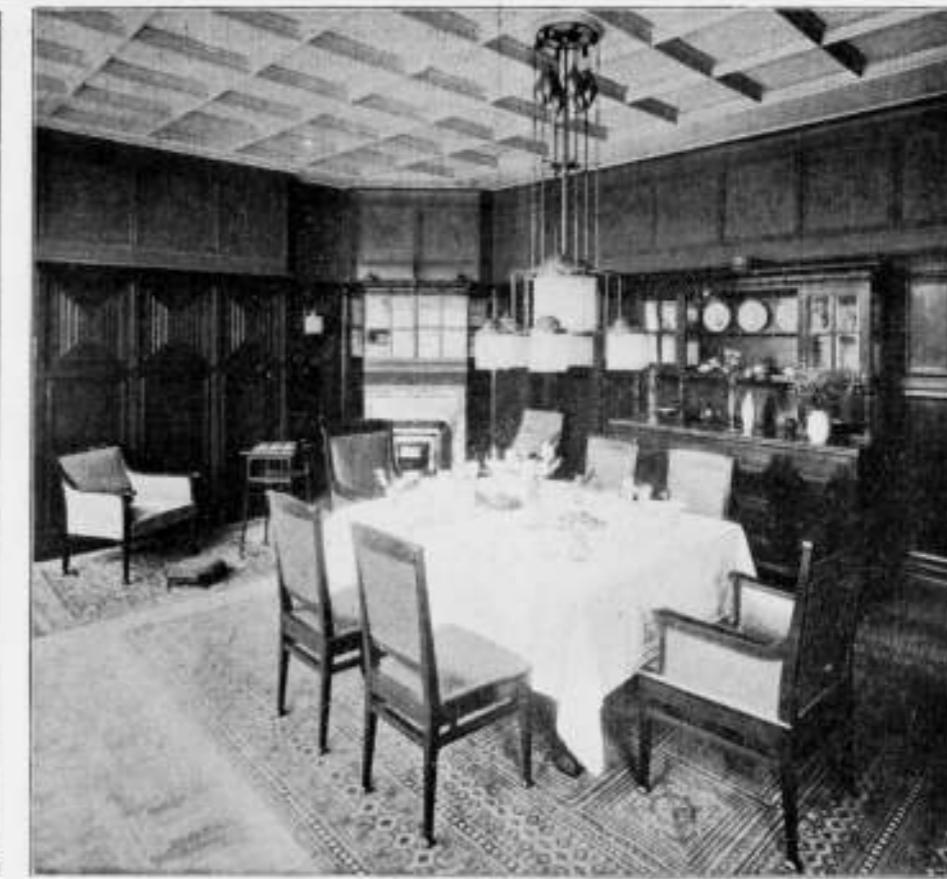
DE NEDERLANDSCHE INTERIEURKUNST OP DE „IDEAL HOME EXHIBITION" TE LONDEX, April 1912. (Vervolg van pag. 385.)

Na de studie van de ruimteverwerking, van verhouding, vorm, kleur en licht, komt die van het doode materiaal en zijn bewerking aan de orde en zij mag gelden als een volgende grondslag, waarop de interieurkunst wordt opgebouwd. Dat de kunst de slavin moet zijn van de materie is zeker te veel gezegd, maar dat de materie en haar bewerking van grooten invloed zijn op de kunstprestatie kan moeilijk ontkend worden. Het materiaal te kennen, naar zijn aard te behandelen en naar de goede regelen van het ambacht tot een technisch-constructief geheel samen te stellen en op te bouwen, is een zaak van het hoogste belang en er is moeilijk een goede interieurkunst denkbaar, die niet in een zuivere ambachtskennis haar steun en wortel vindt. Maar het staat aan het juist en oordeelkundig inzicht van den interieur-kunstenaar om te weten en te voelen hoever de invloed van het materiaal en zijn bewerking mag gaan, want de grens, waar de technisch-constructieve vorm raakt aan den aesthetischen vorm, is niet met wiskundige zekerheid aan te geven. Het verstand eischt wel eens waar het gevoel niet wil en het gevoel wil wel cens waar het verstand zwijgt. Een verstandskunst is onbestaanbaar en een kunst, die los is van elk verstand, heeft geen levenskracht. Verstand en gevoel zullen dus samen moeten

gaan, en wel in dien zin, dat de interieurkunstenaar zoo innig doordrongen is van den aard van zijn materiaal en van den juisten technisch-constructieven opbouw, dat hij reeds in den eersten opzet, als een vanzelf sprekend iets, dit materiaal en dezen technisch-constructieven opbouw in zijn aesthetischen vormontwerp opneemt en verwerkt, zoodat beide als het ware gelijktijdig geboren worden. Zijn schepping zal dan niet zijn een stuk kunst, dat ook wel geconstrueerd kan worden, evenmin een constructie, waaraan ook wel een kunst karakter verleend kan worden, maar een wel gebouwd en schoon organisme, dat wel gebouwd is, omdat het schoon is, en schoon, omdat het welgebouwd is, en waaraan elke bijgedachte aan iets, dat er later aan toegevoegd zou kunnen zijn, ten eenenmale ontbreekt.

En als laatste grondslag van de moderne interieurkunst kan de bruikbaarheid genoemd worden. Alles, wat zich in een interieur bevindt aan gebruiksvoorwerpen, heeft een gebruiksdoel en het ligt voor de hand dat een voorwerp met een gebruiksdoel ook zoo goed mogelijk aan dit doel zal moeten beantwoorden. Reeds in het feit dat een gebruiksvoorwerp den aard van het gebruik op het eerste gezicht verrukt, ligt iets dat aangenaam stemt, iets dat omtrent de bedoeling en het karakter van het voorwerp geruststellend werkt, en waar nu dit gebruik bij de gebruiksvoorwerpen uit het interieur zoo goed als dagelijks terugkeert, daar is ook het goede, gemakkelijke en genietbare gebruik een zaak van groot belang en van verre strekking. In het in de hoogste mate voldoen aan de eischen van het gebruik ligt zelfs iets, dat aan de schoonheid grenst en de meest treffende voorbeelden hiervoor zijn zeker wel die gebruiksvoorwerpen, welker vormen alleen door het doelmatig gebruik zijn ontstaan, maar waarbij deze gebruikseisch dan ook op de meest directe en zakelijke wijze, door een jaren-soms eeuw-lange bestudeering van dat gebruik, is opgelost geworden. Deze uiterst doeltreffende en daarom bijna schoone gebruiksvormen kan men, waar het oude voorwerpen betreft, vinden bij tal van werktuigen van den land- en scheepsbouw, en waar het nieuwe voorwerpen betreft, bij tal van machines.

Niet dus in een ongebreidelde fantaisie is de grondslag van de moderne interieurkunst te zoeken en evenmin in den namaak van wat eenmaal reden van bestaan had en schoon was. De grondslagen van de moderne interieurkunst liggen in de studie van de ruimteverwerking, in die van de verhouding, den vormontwerp, de kleur en het licht, in de kennis van het materiaal, in den ambachtelijk zuiveren opbouw, in de soliditeit en de bruikbaarheid en eindelijk, en niet het minst, in de studie van het eigen leven. Dat de arbeid onzer voorouders ons daarbij zeer veel kan leeren zal wel altijd een grote waarheid blijven, maar dan zal deze arbeid voor ons een les moeten zijn hoe in bepaalde tijden, onder bepaalde omstandigheden, door bepaalde mensen soms zeer mooie dingen konden worden gemaakt en hoe dus ook wij, andere mensen, in andere tijden en onder andere omstandigheden moeten trachten desgelyks te doen. Nu de betekenis van de interieur- en meubelkunst als stemmingkunst is genoemd en op de grondslagen van de moderne interieur- en meubelkunst is gewezen gevonden, zal ook als vanzelf, zij het dan ook zeer in het kort, de verhouding van het publiek tegenover deze kunst en den interieurkunstenaar, en, in verband daarmede, die van den kunstenaar-ontwerper tegenover den fabrikant-uitvoerder, ter sprake dienen te komen. Het publiek weet ternauwernood dat er een interieur- en meubelkunst is en heeft dus al even weinig begrip ervan

Eetkamer in Citha-Mahonichout, ontworpen door W. Penaat.

dat er kunstenaars zijn, die zich hiermede bezig houden. Waar het zich nog enig denkbeeld heeft gemaakt van de inrichting van een interieur, daar is het meermalen van mening dat de bouwmeester, die het ontwerp voor het huis heeft gemaakt, ook de aangewezen persoon is om den inhoud van het interieur te scheppen, of, wan neer het deze mening niet is toegedaan, dan is het overtuigd dat de grote meubelmagazijnen daar zijn, om aan alle eischen van een stijlkundigen inhoud van het interieur te voldoen.

Wat nu de bouwmeester betreft geloof ik niet aan de waarheid te kort te doen als ik beweer dat ons vaderland vele bekwaame architecten rijk is, die uitstekend een huis kunnen bouwen, en zelfs enkele, die de bouwkunst als kunst begrijpen en wier bouwkunstige werken als kunstwerken waard zijn. Maar evenmin zal ik bezijden de waarheid zijn wanneer ik zeg, dat er onder deze bouwmeesters maar zeer weinige zijn, die de meubelkunst beoefenen en haar machtig zijn. Maar al te dikwijls zijn de bouwmeesters de mening toegedaan, dat zij zich in dezen zin bewegen, wan neer ze hun bouwkunst op de meubelkunst overbrengen en toch is dit onjuist. Bouw- en meubelkunst hebben, als loten van eenzelfden stam, vele punten van overeenkomst, maar bij al deze overeenkomst zijn ze toch in haar aard weer zóö verschillend, dat maar zelden in één persoon de gaven voor beide in gelijke mate vereenigd wordt aangetroffen. Het kan natuurlijk niet in de bedoeling van dit artikel liggen op de overeenstemming en het verschil der kunsten nader in te gaan, maar wellicht is het toch

goed enige punten aan te geven, waarin bouwkunst en meubelkunst van elkaar afwijken. Zij zijn o.m. de volgende:

a. Aan een gebouw neemt elk deel zijn vaste plaats in het geheel in, terwijl het mobilair van een interieur uit vele losse delen bestaat, die zoowel in het geheel als afzonderlijk tot hun recht zullen moeten komen;

b. De beschouwer neemt ten opzichte van het gebouw een ander standpunt in dan ten opzichte van het mobilair, waardoor de werking der massa's, der vormen en der details een andere zal zijn. Terwijl het gebouw zich in drie tempo's laat beschouwen n.l. als totaalmassa, als een uit verschillende grondlichamen opgebouwde samenstelling en als een in details ingedeelde reeks grondlichamen, laat het meubel zich in-eens zien, in zijn hoofdopbouw en in zijn detailleering;

c. Het meubel komt door zijn dagelijks gebruik zóö dicht in aanraking met den menschen en het menschelijc lichaam het sterkst is dit het geval bij de zitmeubels, dat het zich in veel sterker mate, dan dit bij het gebouw het geval is, bij den schaal van den mensch zal aansluiten. Waar bij een gebouw nog een absolute en een betrekkelijke schaal denkbaar is, daar is bij het meubel slechts één schaal mogelijk en wel zulk een, die in direkt verband staat met de afmetingen en de onmiddellijke nabijheid van den mensch.

d. Het gebouw wordt anders verlicht dan het meubel. Terwijl het gebouw, tenminste op driekwart van zijn zijvlakken zonlicht kan ontvangen, krijgt het meubel zóö goed als nooit zonlicht, meestal teruggekaatst licht

Serie, ontworpen door A. P. Smits en H. Fels.

en bovendien kunstlicht. De werking van het licht met het oog op de kleur en de schaduwwerking is dus bij een gebouw anders dan bij een meubel, en e. De begrippen „drager” en „gedragen worden” zijn bij een gebouw uit een technisch-constructief oogpunt anders gesteld dan bij een meubel. Het meubel heeft zijn eigen samenstelling als meubel, in verband met het materiaal hout. Het meubel is geen klein bouwwerk.

Zelfs zijn er in de kunst van houtbewerking nog drie graden te onderscheiden, die elk hun eigen eischen stellen, de timmerkunst, de schrijnwerkkunst en de meubelkunst. Een moeilijke vraag zou nu nog kunnen zijn bij wie eigenlijk het schrijnwerk van het interieur behoort, bij den bouwkunstenaar of bij den meubelkunstenaar. Het schrijnwerk van het interieur (zoldering, wanden en vloeren) wordt gewoonlijk door den architect ontworpen, maar is meermalen niet geschikt om als omlisting van een ameublement te kunnen dienen. Dit is ook vrijwel onmogelijk, wanneer de architect zich niet een juist denkbeeld heeft gemaakt van het mobilair dat in het vertrek zijn plaats zal kunnen vinden, en zelfs wanneer dit wel het geval is, zal het nog zeer moeilijk blijven de noodige overeenstemming tusschen de binnenumitectuur en het mobilair tot stand te brengen, wanneer het ontwerp van beide niet van dezelfde hand is. Bij huurhuizen, in welker vertrekken steeds andere meubels geplaatst worden, is het natuurlijk dat de architect de binnenuimte schept, die zich zoo goed mogelijk voor velerlei inrichting moet leenen; maar waar het gaat om een stijlvolle binnenuimte, die aan den bewoner en eigenaar een beeld van een harmonisch geheel zal hebben te geven, daar zullen de binnenumitectuur en het mobilair niet van elkaar gescheiden kunnen worden en ligt het, dunkt mij,

op den weg van den interieur- en meubelkunstenaar om beide te ontwerpen.

En wat nu de grote meubelmagazijnen of werkplaatsen betreft, waar het publiek de inrichting zijner kamers bestelt, en uit de vele modelkamers zijn keuze doet of een keuze samenstelt, — de ervaring leert dat deze meubelmagazijnen en werkplaatsen meermalen uitstekend geconstrueerd werk voortbrengen, maar dat de kunst bij dit werk ook heel dikwijls zoek is, wanneer men tenminste onder kunst datgene wenscht te verstaan wat boven als zoodanig is aangeduid geworden. Slechts waar deze magazijnen of werkplaatsen samenwerken met een interieur- en meubelkunstenaar — en dit komt enkele malen voor — daar is de weg geopend om tot een zuivere interieur- en meubelkunst te kunnen geraken en zelfs zou deze kans ook daur kunnen bestaan waar de fabrikant interieur- en meubelkunstenaars in zijn dienst heeft, wanneer hij dan aan deze zooveel ruimte van beweging zou kunnen lat-en, als de kunstenaar behoeft om kunst te kunnen geven. Maar dit geschieht veelal niet, want de fabrikant richt zich naar de luimen van het publiek en het publiek is een slechte raadgeefster in kunstzaken. Zoo wordt dan een mistoestand geboren en de interieur- en meubelkunst is er de dupe van.

Waar er echter interieur- en meubelkunstenaars zijn, die zelfstandig arbeiden of, in royalen zin, samenwerken met den fabrikant-uitvoerder, daar bestaat de mogelijkheid dat iets voortgebracht wordt hetwelk en uit een esthetisch- en uit een technisch-oogpunt kan worden aanvaard en daar ligt het dan ook voor de hand, dat elk van de voortbrengers zich datgene van de eer van dezen arbied ziet toegewezen, waarop hij door zijn daad werkelijken arbeid aanspraak mag maken en waarvoor hij aansprakelijk gesteld kan worden. Zoo

Keuken, ontworpen door Jan de Meyer.

komt dan de eer van het ontwerp aan den kunstenaar ontwerper, die van de technische uitvoering aan den fabrikant-uitvoerder. En waar men nu mocht vragen of dit alles niet van zelf spreekt en of de een zich misschien den arbeid van den ander zou willen toecigenen, daar moet het antwoord helas zijn dat dit meermalen aldus is en dat lang niet altijd aan den ontwerper van een stuk toegepaste-kunst, dus aan hem of haar, wiens geestesproduct door het kunstgehalte in de eerste plaats zijn waarde heeft verkregen, de eer van het ontwerp wordt gegund en maar al te dikwijls voor de ontwerpers worden aangezien, die aan dit ontwerp part nog deel hebben.

Bij de inzending van de „Groep van Nederlandsche Kunstnijveren” op de „Ideal Home Exhibition” te Londen is gepoogd in dit opzicht een zuivere toestand te scheppen door en den kunstenaar-ontwerper en den fabrikant-uitvoerder in hun rechten te erkennen. Waar de tentoonstelling eene kunsttentoonstelling wilde zijn, lag het ook voor de hand dat zij, die deze kunst het aanzien hadden gegeven, dus de kunstenaars-ontwerpers, de voorbereiding, den opzet en de leiding van de exposities in handen hielden. Waar het de bedoeling was een aantal interieurs te scheppen, die een zooveel mogelijk harmonisch geheel moesten vormen, daar was het natuurlijk dat het aantal deelnemers werd beperkt en dat zich zooveel mogelijk diegenen aansloten, waarvan men mocht verwachten dat hun arbeid, hoe persoonlijk ook, zou zetten in zekere algemene beginselen op aesthetisch en constructief gebied, die door dezen kring als juist en goed worden aanvaard. Op deze wijze zou het mogelijk zijn den vreemdeling een zoo zuiver mogelijk beeld te geven van een deel der Nederlandsche Nijverheidskunst. Dat dit beeld niet volledig zou kunnen zijn lag dus voor de hand, maar beter een onvolledig, maar zuiver, beeld dan een volledig en onzuiver exemplaar. Dat zelfs deze poging in alle

opzichten zou slagen was niet te verwachten, maar het vele goede in de poging is toch niet onopgemerkt voorbij gegaan. Ook waren de omstandigheden den exposanten niet bepaald gunstig. De voorbereidende arbeid werd in zeer korte tijd verricht, de plaatsruimte maakte de indeeling niet altijd gemakkelijk, de kosten moesten door enkele worden gedragen, de moeite en zorgen waren zonder tal. Toch trok de inzending de aandacht van vreemdeling en landgenoot door zijn stemming en door zijn beschouwd karakter. De grote werkkraacht die nodig was voor het voorbereiden, uitvoeren en leiden der tentoonstelling van „Nederlandsche Nijverheidskunst” op de „Ideal Home Exhibition” te Londen is uitgegaan van den interieur- en meubelkunstenaar W. Pennat te Blaricum, die als Voorzitter van de „Groep van Nederlandsche Kunstnijveren” was opgetreden. De zeer vele, en niet altijd aantrekkelijke, werkzaamheden van het Secretariaat werden vervuld door Meijuffrouw B. Bake, sierkunstenares te Bloemendaal, terwijl het penningmeesterschap door ondergetekende werd waargenomen. Aan de beslommeringen der opstelling namen C. Ooschot, directeur van „de Ploeg” en H. W. Pennat, directeur van „de Woning” in ruime mate deel. De lijst van kunstenaars en kunstenaressen, welke de tentoonstelling door hun arbeid mogelijk maakten, bevatten de volgende namen: Meijuffrouw J. O. van Rechteren Altenate Apeldoorn (borduurwerk), Meijuffrouw B. Bake te Bloemendaal (batikwerk), K. P. C. de Bazel te Bussum (interieur- en meubelkunst), H. J. Bouhuys te Deventer (tapeten), W. C. Brouwer te Leiderdorp (aardewerk), Meijuffrouw W. Drupsteen te Amsterdam (illustratie), H. Ellens te Noordwolde (vlechtkunst), Mevrouw Dijsselhof-Kenchenius te Haarlem (naaldwerk), G. W. Dijsselhof te Haarlem (batikwerk), J. Eissenloeffel te Blaricum (metaal- en emailwerk), J. de Graaff te Laren (meubelkunst), Th. v.

Hoytema te 's-Gravenhage (lithografie), C. J. Lannoijte te Gouda (aardewerk), Ch. Lebeau te Haarlem (damast), C. A. Lion Cachet te Vreeland (interieur- en meubelkunst); R. C. Mauve te Scheveningen (meubelkunst); Jan de Meijer te Amsterdam (interieurkunst); Bert Nienhuis te Hagen in Westfalen (metaalwerk); Meijuffrouw E. Nierstrasz te Oosterbeek (naaldwerk); C. W. Nijhoff te Amsterdam (interieur- en meubelkunst); C. Ooschoot te Amsterdam (beeldhouwwerk); W. Penaat te Blaricum (interieur- en meubelkunst); Meijuffrouw A. Philips te Haarlem (naaldwerk); Meijuffrouw E. S. van Reesema te Oosterbeek (naaldwerk); M. D. Rensente Deventer (tapijten). Rn. Roland Holst te Laren (decoratieve teekenkunst); G. Rueter te Sloterdijk (lithografie); A. P. Smits en H. Fels te 's-Gravenhage (interieur- en meubelkunst); J. C. Veldheer te Bergen (houtsnede) en Tijpke Visser te Alkmaar (beeldhouwwerk).

De enkele opgenomen illustraties (een meer uitgebreide serie komt voor in het plaatwerk „de Architect“) stellen voor: Schoorsteeninbouw van een zitkamer in eikenhout, ontworpen door K. P. C. de Bazel te Bussum, uitgevoerd door de kunstwerkplaats „de Ploeg“ te Amsterdam; Woon- en Eetkamer in Cuba-mahoniehout, ontworpen door C. W. Nijhoff te Amsterdam, uitgevoerd door de firma's J. H. Haag & Zn., J. W. G. Lasance en door A. F. v. d. Weij te Amsterdam; Wandbekleding in eternit en verschillende meubels, ontworpen door C. Lion Cachet te Vreeland; Eetkamer in Cuba-mahoniehout, ontworpen door W. Penaat te Blaricum, uitgevoerd door de kunstwerkplaats „de Woning“ te Amsterdam; Serre met rieten meubelen, ontworpen door A. P. Smits en H. Fels te 's-Gravenhage, uitgevoerd door de Kon. Ned. Mandenfabriek H. van Vliet te 's-Gravenhage; Keuken, ontworpen door Jan de Meijer te Amsterdam.

C. W. NIJHOFF,

SCHILDER- OF BOUWKUNST?

In het „Bulletin van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond“ (5e jaargang, No. 5, October 1912) schrijft Dr. C. Hofstede de Groot enige opmerkingen^{*)} aanstaande het verschenen werk: „De voormalige Baronie van Breda“ door Jan Kalf, waarin hij, behalve een meer critisch gedeelte aangaande tekeningen, betrekking hebbende op bovengenoemd werk, ook als inleiding zijn mening zegt over de prioriteit der Nederlandsche schilderkunst boven de bouwkunst, beeldhouwkunst en kunstnijverheid, wat wettelijk minste uit het volgende kunnen zien:

„Nederlands glorie is de schilderkunst. Zonder gevaar van tegenspraak kan men zeggen, dat hare betekenis verre uitgaat te van alle andere beeldende kunsten te kunnen. Wij vinden weinig of geen plaats lammen in het oog der wereldgeschiedenis der beeldende kunsten, indien wij niet onze schilderkunst en daarmee nauwverbonden de prentenkunst gelast hadden.“

Ik bewijs in geringe deel het plaatje belang der overige kunsten. Ik wil niet het minste aan hunne geschiedkundige waarde voor ons eigen volk te kort doen. Maar toch meer ik voor de schilderkunst een eerste plaats te mogen vragen, waar het de beschrijving der Nederlandse monumenten van kunst betreft. Wat moet een luststaander denken, indien hij niet dat de Nederlander zich als een der laatsten onder de beschaaide volkeren Europa's opmunt, de gedenktekenen zijner kunst te beschrijven, en dat de schilderkunst daarbij in 't gedrang staat? Moet hij niet denken: dat dat andere, die beschrijving van bouw- en beeldhouwkunst, van kunstnijverheid en wat dies meer zij, hoe voortreffelijk, hoe gewichtig en hoe belangwekkend ook, gaf ik U gaarne tot geschenken, indien ik slechts van U kreeg wat de wereld belang inboemt, de nauwkeurige beschrijving Uwer schilderkunst.“

Dr. Jan Kalf beantwoordt dit schrijven, waarin we den bekenden kunsthistoricus weer voor de zoveelste maal

^{*)} De schilderkunst in de Nederlandse monumenten van Geschiedenis en Kunst.

de lans zien breken voor het goed recht der bouw- en rijverheidskunst, wanneer hij schrijft:

„Dr. Hofstede de Groot voert in zijn stukje enen „buitenaarder“ ten tooneel, wiens extravagante censuurheden niet zonder beantwoording mag blijven. Ik geloof gaarne, dat er, behalve ook binnen onsce grenzen, nog liezen bestaan, die zóó uitsluitend al hunne aandacht aan onse schilderkunst gaven, dat zij geen oog meer behielden voor onse architectuur en kunstnijverheid. Maar ook Dr. de Groot zal toch wel niet willen beweren, dat een beschrijving van onse bouwwerken en onse gebruikskunst alleen door getijdsche behandeling onse schilderkunst van universel belang zou kunnen worden.“ En het schijnt zelfs nader, te geloven, door de monumentenbeschrijving, gelijk die thans van Rijksweg te is onderzomen, een „nauwkeurige beschrijving van onse schilderkunst te leveren.“ Deze monumentenbeschrijving toch heeft zich te bepalen tot hetgeen in Nederland aanwezig is en neemt niet op al wat in behoorlijk geschatte verhouding bewaard wordt. Voor de schilderkunst is dit beperkt tot hetgeen in enkel kleine musea, in kerken, raadhuisen, gestichten en in oobschreven particuliere verzamelingen voorkomt. En dit alles bij elkaar, waarvan verreweg het meeste bovenstaan aan onse schilderkunst-specialisten allicht reeds bekend is, kan niet den aard der zaak zelfs een flauw denkbied geven van de betrekking onzer oude schilderkunst.

De enkele opgenomen illustraties (een meer uitgebreide serie komt voor in het plaatwerk „de Architect“) stellen voor: Schoorsteeninbouw van een zitkamer in eikenhout, ontworpen door K. P. C. de Bazel te Bussum, uitgevoerd door de kunstwerkplaats „de Ploeg“ te Amsterdam; Woon- en Eetkamer in Cuba-mahoniehout, ontworpen door C. W. Nijhoff te Amsterdam, uitgevoerd door de firma's J. H. Haag & Zn., J. W. G. Lasance en door A. F. v. d. Weij te Amsterdam; Wandbekleding in eternit en verschillende meubels, ontworpen door C. Lion Cachet te Vreeland; Eetkamer in Cuba-mahoniehout, ontworpen door W. Penaat te Blaricum, uitgevoerd door de kunstwerkplaats „de Woning“ te Amsterdam; Serre met rieten meubelen, ontworpen door A. P. Smits en H. Fels te 's-Gravenhage, uitgevoerd door de Kon. Ned. Mandenfabriek H. van Vliet te 's-Gravenhage; Keuken, ontworpen door Jan de Meijer te Amsterdam.

C. W. NIJHOFF,

BOEKBESPREKING.

Bij de uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel (K. GROESBEK en PAUL NIJHOFF) verscheen in één band, aflevering 1-4 van de „Kasteelen, Buitenkastelen, Tuinen en Parken in Nederland“, met tekst van H. JONGSMA.

Gezien den betrekkelijk geringen prijs van het geheel, geeft dit werk veel (voor zoover we uit deze 4 eerste afleveringen kunnen nagaan), in tal van afbeeldingen, nu eens het bouwkunstig schoon, dan weer meer het schilderachtige op den voorgrond plaatse.

Wel hadden we gaarne gezien, dat de boekverzorging wat beter geweest ware, daar toch voorzeker tegenwoordig dit ook meer en meer een eisch wordt. De verdeling n.l. van de illustraties ten opzichte van het papier is niet gelukkig te noemen, evenmin de verdeeling van het drukwerk van den tekst met de povere vignetten; het moge van ondergeschikten aard zijn, toch diene men er wel degelijk rekening mee te houden.

De reproducties zijn over het algemeen goed en met zorg gekozen.

De teks, die voornamelijk een kort en zakelijk historisch overzicht geeft, maakt hier en daar kleine escapades, die ons wel eens minder geschikt voorkomen; het „eigenaardig“ is het dat men juist in deze dagen de weg-gepleisterde natuurkleur van den baksteen weer gaat waarderen“, is iets, wat misschien een 50 jaar vroeger waarheid voor Holland bevatte, thans is het minder juist en ook minder goed dergelijke beweringen te verkondigen aan het algemeen publiek, voor wie dit werk toch meer geschikt is dan voor speciale kringen. Maar het ligt niet op onzen weg hier, waar de tekst als een kleine beschrijving van historische feiten gegeven en in algemeen zin juist is, in nadere beschouwing te komen.

Handleiding voor de berekening en uitvoering van een voudige gewapend betonconstructies met toepassing der gewapend betonvoorschriften van het koninklijk instituut van ingenieurs door B. A. VERHEY, civielingenieur, uitgever L. J. VEEN Amsterdam.

In gemakkelijk leesbare verhandelingen behandelt dit boek wel ongeveer alles wat een architect of tekenaar — die zelf zijn gewapend betonconstructies wenscht te berekenen en te tekenen — van dit materiaal weten moet. De eerste afdeeling behandelt de eigenschappen van gewapend beton en hare samenstellende materialen; de tweede afdeeling het wiskundige gedeelte, toegelijkt met voorbeelden; de derde afdeeling tal van praktische zaken betreffende de uitvoering en de meest gebruikte constructies voor funderingen, vloeren en trappen.

Voor zelfstudie meenen wij dit boek zeer te kunnen aanbevelen, toegerust met enige algemene ontwikkeling en bouwkundige vakkennis benevens enige wiskundige kennis is dit boek — ook voor jongeren — zeer goed alleen door te werken en kan het bij het ontwerpen en berekenen der gewapend betonconstructies steeds eene goede handleiding blijven. Van de figuren zijn eenige minder goed getekend of op te grote of te kleine schaal gereproduceerd.

Van de Drukkers- en Uitgeversmaatschappij C. MISSET te Doetinchem ontvingen wij bundel I van *Spikkelingen op technisch-hygiënisch gebied*, door J. VAN DER BREGEN, c. i. en bevattende: *Bouwhygiëne, Woningbouw met Rijkssteden en Plattelandstrygione*, prijs f. 0,75. Doel van den schrijver is het grote belang der Gezonwdheid en Woningwet voor de Volksgezonwdheid onder de oogen te brengen van diegenen, welken met die wetten in aanraking komen, te wijzen op de noodzakelijkheid van toezicht op uitvoering van de bouwverordeningen alsmede op de fouten in vele dier verordeningen en daardoor de volkswelvaart te verhogen. Moge zijn poging door dit werkje vervuld worden!

Beknopt leesboek voor den timmerman door H. S. WIJKER, opzichter-tekenaar 1^e klasse bij P. W. en leeraar aan „Concordia Internos“ en J. KAPER, leeraar aan de ambachtschool, uitgave S. L. VAN LOOY, Amsterdam, prijs f. 3.—. Van dit boek zond men ons de eerste aflevering, bevattende: houtverbindingen, kozijnen met deuren en ramen, gerangschrift volgens de gebruikelijk methodische volgorde. Dit eerste gedeelte ziet er zeer goed uit. De tekeningen zijn zeer netjes en duidelijk, de taal eenvoudig. Het geheel belooft een goed leerboek te worden. In hoeverre het beter zal zijn dan de bestaande werken zal later te beoordeelen zijn.

INGEZONDEN.

In „Architectura“ van 2 November 11. las ik iets over „Boorpalen van gewapend beton“. Dit zou een „nieuwe vinding“ zijn, waarop door de heeren de Waal en Hazelhoff Roelofse patent is genomen.

Ik vermoed, dat dit patent nog niet verleend is en ook wel niet verleend zal worden. Immers is hiervaneen „nieuwe vinding“ m. i. geen sprake.

Bedoelde funderingswijze is niet anders dan hetgeen men reeds jarenlang kent onder den naam van eene fundering op putten; alleen is bij het aangevraagde patent vermoedelijk de middellijn van de put iets kleiner gedacht dan gewoonlijk wordt toegepast.

Om slechts één voorbeeld te noemen van een aldus uitgevoerde fundering: de kantmuur langs den vis-

schershaven te IJmuiden, (ontworpen door den ingenieur Sanders) waar geheel gelijksortige putten als de in de patent-aanvraag bedoelde, zijn gebruikt.

G. J. MEIJERS, c. i.

VARIA.

(Uit de les in hydraulica).

De dynamische druk in een buisleiding is groter naar gelang de snelheid der vloeistof geringer is. Wanneer, in verband met den vorm der buis, de snelheid op een punt zeer groot wordt, kan zelfs die druk negatief worden, m. a. w. kan er een zuiging ontstaan.

(Historisch).

VEREENIGING „HET NEDERLANDSCH OPENLUCHTMUSEUM“. De Vereeniging „Het Nederlandsch Openluchtmuseum“ zond ons onderstaand schrijven, dat hier gaarne een plaats wordt ingeruimd en welker strekking met kleins in de belangstelling onzer leden woudt aanbevelen. Het luidt:

Daer dagen is weliswaar de naam van de pas opgericht Vereeniging „Het Nederlandsch Openluchtmuseum“ op vele lippen, maar, obschoon in verschillende tijdschriften het doel en de inrichting van dit museum besproken werd, zijn er toch nog velen, die er een fauw, een verkoort, zelfs geen denkbeeld van hebben.

Wellicht is het daarniet goed er een kant woudt aan te wijzen. Sel U voor een groot terrein, waarpel al het eigenaardig Nederlandsche van den vroegsten tijd tot nu toe, zoover het in verband staat met de levenswijze op het platteland, is uitgestald, dan hebt gij „Het Nederlandsch Openluchtmuseum“.

Aan dit begrip „Nederlandsch“ is een grote afwisseling van terruin

hoog en laag —, arm en rijk aan water, en een belangrijke verschiedenheid van volkstammen verbonden.

Dit stam-verhouding niet mit alleen in de wijze van zoeken naar bescherming tegen weersinvallen, maar ook in het hebben en gebruiken van voorwerpen tot nut en toe genoegen.

Bij de eenvormige eschen van gezondheidsleer en meerdere gerechtigheid, dreigen echter alfs de laatste sporen van verschil te verdwijnen en daarmee een stuk ontwikkelingsgeschiedenis van het Nederlandse volk.

Om dien ontwikkelingsgang te kunnen volgen en nagaan, is het, evenals bij elke geschiedenis, nodig hem weer te geven; in dit geval niet násluitend in geschriften, die slechts een doel van Nederland's volk losst, maar ook in een instelling, die voor ieder een aanschouwelijke geschiedenis voorstelt, door op een plaats in een passende omgeving al het verbindende eigenaardig Nederlandsche te vereenigen. Zorgvuldig moet hierbij elke verspreiding vermieden worden, omdat evenals in een goed geschreven boek, geen hoofdstuk gemist kan worden zonder schade voor het beeld en een verliesken van den samenhang.

Wat bevat nu dit Nederlandsch Openluchtmuseum, dat opengeslagen prentboek en relief?

Wanneer men de huizen- en dorpshuizen in verschillende streken van Nederland bezicht heeft, zal het reeds den oppervlakkigen bezoeker getroffen hebben, dat niet alleen de omgeving en de plaatting der gebouwen onderling, maar ook de groepering en indeeling van de onderdelen der huizen een grote verschiedenheid afdwingen. Wanneer men in de huizen een nog op bewoners en huistaad staaf, vertoont deze een grote afwisseling.

Die verschiedenheid voert thans een zware strijd om haar bestaan, haalt laatste sporen dreigen te verdwijnen.

Eischen van volksgeschiedenis, sucht tot navolging bestoken haart van alle ziden. En toch heeft die verschiedenheid grote waarde; vandaar, dat zij moet vastgelegd worden in „Het Nederlandsche Prentboek en relief“.

Die verschiedenheid spreekt in den huisaanzicht, in de kleeding, in de versieren, in het huistaad en in de gerechtigheden van verschillende stammen, die eens gescheiden, thans het Nederlandse volk uitmaken.

„Het Nederlandsch Openluchtmuseum“ moet, wil het aan zijn doel beantwoorden, een archief van frische, levende stukken vormen, waarin den geleerde, de kunstenaar en de practicus materiaal tot studie, tot navolging en tot ontwikkeling vinden.

De geleerde, de landman, ieder kunstenaar, hetzij hij bouwmeester, schilder, beeldhouwer of kunstschilder is, vindt hier een uitgebreid veld van onderzoek.

Elk oog kan zich in het openluchtmuseum verlostigen aan het vele belangrijke en schoone, dat hier verzameld is.

Het Openluchtmuseum vormt een schakel tuschen het weide en het heden, daar het een volledig beeld vertoont van hetgeen het Nederlandse volk in al zijn schakeringen en in alle tijden uitdaagt, om ten plattelande zich te beschermen tegen invloeden van weer en wind; om zijn woningen in te richten en te versieren;

om het hovenier te voorzien en de voorwerpen handig voor het werk; — om de kleeding te schikken naar klimaat en schoonheid.

Dit platteland ontloede meestal zijn beeldvormen aan die dat steden en hield hieraan met grote taakheid vast, waardoor het mogelijk wordt ook den ontwikkelingsgang in de beschaving van den stedeling nu te gaan tot in vroegere tijden, dan dit in de steden zelf mogelijk is.

Arnhem is als plaats bij uitnemendheid gekozen voor dit museum. Niemand vindt men hoog en laag terren niet zijn waterpartijen in zo'n aantrekkelijke omgeving; men vindt hier in de nabijheid twee lichamen — de Nederlandse Heelmaatschappij te Arnhem en de Rijks land-, tuin- en boschbouw-inrichtingen te Wageningen — die groot belang hebben bij deze stichting.

Geen plaats en omgeving in Nederland kan een zo sterk vreemdelingenverkeer in de sommermaanden aanwenden als Arnhem.

Dat hebben de stichters allen begrepen, vandaar dat na de uitpraak: „Nederland moet een Openluchtmuseum hebben”, geen enkele stem zich verhief om het Nederlandsch Openluchtmuseum elders dan te Arnhem te vestigen.

Het Nederlandse volk toont belang te stellen in z.s.v. Openluchtmuseum, daar het op alle wijzen te steunen. De kosten aan het lidmaatschap verbonden kunnen zo gering zijn, dat niemand de meeste Nederlanders lid kunnen zijn. De Nederlandse in het algemeen kan deze Nationale zaak steunen door het schenken van voorwerpen van hem van geringe of geringe waarde, doch belangrijk voor het Museum.

Aan U in de eerste plaats om die belangstelling te bewijzen door het inschrijvingsbijdrage te vullen en te vinden van der onderstaande leden van het bestuur der vereniging en bovendien anderen op te wiken tot het lidmaatschap toe te treden.

Het Bestuur:

Mr. A. J. A. A. Baron VAN HEEMSTRA te Arnhem,

Ecc. Voorzitter

F. A. HOOFER te Hattem, *Voorzitter, e.a.*

De Commissie van Bijstand:

Dr. H. BLINK te 's-Gravenhage, *e.a.*

BAUFACHAUSSTELLUNG LEIPZIG 1913.

Volgens een ingekomen bericht van de Internationale Bauausstellung Leipzig 1913, is de termijn voor aanmelding verlengd tot 1 Januari 1913. Tevens werd vermeld dat reeds op 1 ogenblik voor rond 1 miljoen Mark aan plasserante was gescreven.

VAN ALLERLEI AARD.

MUSEUM VAN KUNSTNIJVERHEID TE HAARLEM.

Het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem werd gedurende de maand October besocht door 625 belangstellenden. Uit de aan het museum verbonden boekery werden 290 boeken en plaatwerken naar verschillende planten van ons land in bruikleen verleend.

De aan het museum verbonden School voor Kunstnijverheid werd door 183 vrouwelijke en mannelijke leerlingen bezocht.

GESCHENK VOOR HET VREDESPALEIS.

Het bestuur van de Peace Society heeft, naar het Vad. meldt, binnent een marmeren borstbeeld van s. g. Koning Edward aan het Vredespaleis te schenken.

Het borstbeeld is het werk van A. Beuse-Joy; de totale kosten zullen 1000 pd. bedragen, van welke Sir William Mather reeds 260 pd. heeft toegezegd.

BEHOUD VAN NATURENSCHOON.

Naar aanleiding van een desbetreffend verslag van den A. X. W. B. Taeistenbond van Nederland, stellen God. Staten van Zeeland aan de Provinciale Staten voor, over te gaan tot vaststelling ener verordening tot het wezen van instrekken op naturenschoon. Het ontwerp is behoudens twee kleine uitzettingen, van Gedecideerde Staten van Noord-Holland overgenomen en besloten de ontstiering van het platteland door het plaatsen van reclameborden tegen te gaan.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect” en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkzicht”, Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura” in Nederland f 1.90 per kwartaal; buiten Nederland f 10.— per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, item met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura” f 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het orgaan wordt wekelijks gratis toegevoegd aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f 12.—, voor kunstlickeerde leden f 10.—, voor buitenleden f 7.50 en voor aspirantleden f 5.—. Donateurs zijn zij die minstens f 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura” en het plaatwerk „De Architect”.

Voor alles betreffende de verkoop van het tijdschrift en de advertenties, vende men zich tot de Uitgever.

“DE BIJENKORF”.

De Dam-commissie heeft hare goedkeuring gehecht aan het gewijzigde plan voor het te stichten magazijn „De Bijenkorf”. Dit plan onderscheidt zich van het oorspronkelijke ontwerp, doordat nu op het middelste paviljoen — het gebouw zal bestaan uit drie paviljoenen — een 50 meter hoge toren zal verrijzen.

De hoek-paviljoenen zullen 37 meter hoog worden, dit is 1 meter lager dan de torens. Het gebouw, dat in renaissance-stijl wordt opgetrokken, zal aan de zijde van het Damrak een gevel-hoedeck hebben van 120 meter. Niet minder dan 18 uitstakramen zullen aan die zijde gemaakt worden, terwijl ook ter weerszijden van de ingangen aan den Dam en de noordzijde van het gebouw aan het Damrak twee stalag-kosten zijn oostwijken. Boven de vierde verdieping wordt het gebouw omgevold door een knoeplijst, met frontons.

De beeren van den Bosch en Crevels hebben op „de der ware grootte een model in gips gemaakt, dat in het tijdelijk gebouw van „De Bijenkorf” te beschouwen is.

HET MUSEUM SIX EN DE VIJFELSTRATAAT-VERBREIDING.

Bij B. en W. is bereikt ingekomen van den minister van Binnenlandse Zaken, dat bij hem geen bezwaar bestaat tegen de ontwerpsplannen van de Vijfelastraat, mits ten aanzien van het museum toebehorende aan Hr. Six een bevrugende oplossing wordt gevonden. Alvorens verdere stappen te doen heeft de minister daarom B. en W. verzoekt opnieuw onderhandelingen met Hr. Six aan te kopen. Den werden daarop heropend en zijn thans nog gaande. Is men wel ingelicht, dan zal het resultaat hiervan zijn, dat Hr. Six zijn eigen-dommen aan de Vijfelastraat aan de gemeente overdraagt. Mocht dit evenwel niet het geval zijn, dan wordt toch met de ontzetting voortgaan gemaakt en het wetsontwerp toe ontzetting van de verschillende perceelen van de Vijfelastraat kan dan ook binnenskoort worden tegemoet gerien. In het laatste geval zal het stukje grond ter lengte van ongeveer drie meter, dat, zoals men weet, zal overblijven tussen het Six-Museum en de nieuw vast te stellen rooilijn, door een muur of lage aanbouw van de Vijfelastraat worden afgesloten.

* Wegens plaatsgebrek eerst helden opgenomen.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

45. De strafzaak te Almelo, in verband met de moordelijkheid van een wettelijke regeling van het architectencafé, door G. Versteeg. Enkele opmerkingen over Dusseldorfse uitbreidingsplan door L. Zwaar. Het Rembrandtpantsoneel door J. D. Landre. De herziening der woningwet, door J. H. Schaadt.

DE BOUWWERELD.

45. Tentoonstellingskunst Zuid-Nederland, door B. von Bruecken Fock, met afbeeldingen van stadhuis en kerk te Geer. Stadsuitbreiding Amsterdam 17e eeuw — Rotterdam 20e eeuw.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Nederl. Landsbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Boerderijen; programma's in No. 9, intreding 1 Januari 1913. (Zie vragen en antwoorden in No. 32).

II. Prijsvragen, door de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam, in 1912: 1. Ontwerp voor een bioscoop-theater; 2. Ontwerp voor een Wachthuisje voor de tram; 3. Een pentekening. Programma's in No. 38.

GENOOTSCHAPSPRIJSVRAGEN programma's in No. 41.

a. ontwerp van een raadhuis voor een grote gemeente. — Intreding 8 Februari 1913.

b. ontwerp van een watertoren. — Intreding 15 Maart 1913.

c. " " stenen trap. — 14 Dec. 1912.

d. " " den Omslag voor den Genootschapskalender 1913. — Intreding 1 Dec. 1912.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap. — Rectificatie. — Mededeeling der relaties. — De Nederlandse Interieurkunst (Vervolg). — Schilder- of bouwkunst. — Boekbesprekings. — Ingewonden Varia. — Vereeniging „Het Nederlandse Openluchtmuseum”. — Baufachausstellung Leipzig 1913. — Van allerlei aard. — Weekbladen en Tijdschriften. — Prijsvragen.

ARCHITECTURA

ORGaan VAN HET GENootSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM. JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEIDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEHR. BINGER, WARMoesstraat 174/6, AMSTERDAM.

VERSLAG VAN DE 131e GEWONE LEDENVERGADERING VAN HET GENOOTSCHAP „ARCHITECTURA ET AMICITIA”, GEHOUDEN OP WOENSDAG 20 NOVEMBER 1912 IN HET GENOOTSCHAPSLOKAAL IN „PARKZICH”. De voorzitter, de heer H. A. J. Baanders, opent met een woord van welkom de vergadering, deelt mee dat met het oog op de aangekondigde voordracht de volgorde in de agenda zal worden gewijzigd en geeft het woord aan den heer Willem C. Brouwer van Leiderdorp tot het houden zijner causerie: „Een praatje over Bouwwerk en Bouwbeeldwerk”.

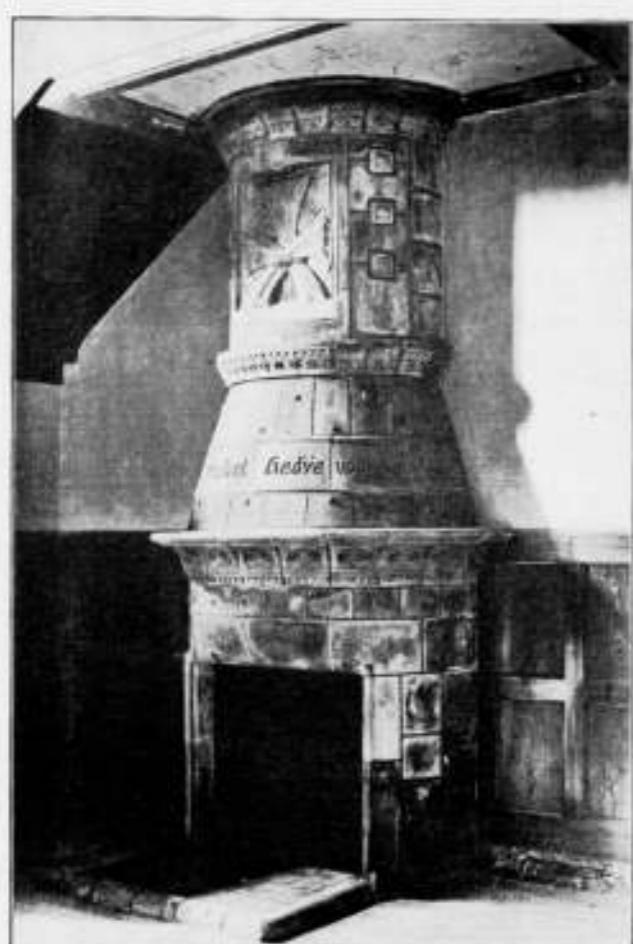
Na voor enkele oudere leden het een en ander opgediept te hebben uit zijne herinnering van voor 14 jaren, toen spreker voor 't eerst in eene vergadering optrad, en wel in die van ons Genootschap, bracht hij lof aan die jongeren welke zijn blijven staan voor hunne pas ontloken beginnelen, ook al werd hun het leven en het werken, nu juist niet zeer gemakkelijk gemaakt. Vooral door diegenen niet, die aan de allereerste uitingen dier jongeren onvervuld maar allerlei eischen gingen stellen, om van de kritiek en verdere bemerkingen niet te spreken, welke amper te stellen zouden zijn aan een veel

Links: Aap, hockfiguur in gele terra-cotta aan een Woonhuis te Bandung N. O. I.

Rechts: Overkringsonniet „Lecu” met diamantknoppen en overhoeksch steentje in graniet terra-cotta a. c. Woonhuis te Dordrecht.

Links: Schouw in gele terra-cotta in een landhuis te Halfweg.

Rechts: Schoorsteenbekroning in rodeen terra-cotta aan een parkhuis in het Wilhelminapark te Amsterdam.

en vormingen welke onder de juiste technische bewerking als van zelf onder de vaardige hand ontstaan, herinnert spr. er aan dat het geboeteerde model, als dienende voor het afgieten van meerdere exemplaren, ook door dit feit sterk beïnvloed wordt. Zal nml. het product zijn herkomst eerken, dan zal, zoowel de geaardheid van de klei als materiaal, en de eischen die dit materiaal aan zijn bewerker stelt, de techniek van de verdere bewerking, d.i. „het afgieten“ tot uiting behoren te komen. De gedachte „terugwerking uit de lossende mallen“ is onafscheidelijk verbonden met den vorm van elk product. In een grote serie projectiebeelden vertoonde de spr., al toelichtende, de talrijke schoone voorbeelden van terra-cotta voortbrengselen van oud Noord-Italië. Van zelf spreekt dat een kunstenaar als Lucca Della Robia in dit verband genoemd werd en zijn kunst vertoond in een aantal lichtbeelden. Terloops herinnerde spr. aan de eigenaardige, op zichzelf bizondere schoonheid van de zandsteen-versieringen der Hollandsche Renaissance, welke beschouwing hem woorden als „fotografie in steen“ in den mond gaf. *Bontsemeren* was *bootserren*, nabootsen. Dat werk, dat de kenmerken droeg van te zijn gemaakt in ateliers, bleef atelier-beeldwerk, dat wel vaak zeer statuair, nimmer bouwkunstig was. Spr. trachtte aldus zijn gehoor nader te brengen tot het begrip *bouwbeeldwerk*, zonder zich te zeer te laten verleiden tot het spreken over bouwde- werk alleen, waarna hij, dit spreekt immers van zelf, geheel vervuld is.

Om te komen tot de voortbrengselen van onzen eigen tijd, herinnerde spr. aan het: „men moet het oude ontginnen om het nieuwe te beginnen.“ Daarom ook heeft hij de talrijke oude voorbeelden laten zien, om op te merken, te vergelijken en betrekking te zoeken; vervolgens een uitgebreide serie van de nieuwe en nieuwste. In de eerste plaats Brouwer's werk aan het V redespaleis, dat er in belangrijke mate toe heeft bijgedragen dat Brouwer werd wat hij is en, wat belangrijker is, dat de Hollandsche bouwceramist zich heeft kunnen tonen in zijn prestaties. De talrijke opgaven, verbonden aan deze veelomvattende opdracht, gaf hem duartoe de gelegenheid. De soliditeit van het materiaal, waarvoor sommigen aanvankelijk vreesden, heeft in allerlei omstandigheden bewezen buiten bedenking te staan. Dat én de prestaties van Brouwer's fabriek én praktische bruikbaarheid van zijn product na moeilijke tijden vertrouwen hebben gewekt, bewezen de collectie platen in de lantaarn en de afbeeldingen aan den wand, vertoonende détails van werken van onderscheidene architecten over heel ons land. Men moge van Brouwer's materiaal denken wat men wil, men moge het mooi vinden of niet; een verblijdend teeken kan ieder zien in het feit dat onderscheidene Gemeente-werken, de Spoorwegen en zelfs de Rijksbouwmeesters dezen arbeid waardeeren, getuige de talrijke grootere en kleinere opdrachten waaraan werd voldaan. Ten slotte dient gewezen te worden op enkele voorbeel-

den van kleur- en bewerkingsmogelijkheden welke in de zaal waren tentoongesteld, aantoonende dat de bouwbeeldwerkproductie tot het leveren van groote verscheidenheid in staat is.

De spreker oogst applaus der vergadering. De voorzitter den spreker dankend voor zijne belangwekkende mededelingen spreekt zijn bewondering uit voor het bewonderwaardig vele dat de heer Brouwer heeft weten te bereiken op het gebied dat hij nu een veertiental jaren geleden betrad en verheugt er zich over dat 's heeren Brouwer's streven waardeering vindt in een mate als waarvan het gedexposeerde, hedenavond blijkt geeft. Een herhaald applaus getuigt van de instemming der vergadering.

Met het oog op het gevorderduur, de heer Brouwer nam den geheelen avond in beslag, wordt de behandeling der agenda tot de volgende vergadering uitgesteld. R.

GEN. „ARCHITECTURA ET AMICITIA“. CONCEPT BEGROETING 1912.

	Ontvangsten	Uitgaven
Contributies	fl 4400,-	—
Gebruik projectielantaarn	— 175,-	—
Opbrengst kalender	— 200,-	—
Subsidie V. en H. B. O.	fl 8250,-	—
Renterekkening	— 40,-	—
Terug te ontvangen op het voor- schot aan het plaatwerk „De Architect“	fl 800,-	—
Weekblad Architectura en on- kosten redactie	fl 800,-	—
Lokaalhuur	— 500,-	—
Salarissen	fl 1425,-	—
Onkosten bestuur	— 200,-	—
Lezingen	— 50,-	—
Porti en incasso	— 100,-	—
Assurantie	— 30,-	—
Huldeblijken	— 50,-	—
Drukwerk	— 100,-	—
Lidmaatschappen	— 130,-	—
Rente	— 100,-	—
Prijsvragen	— 400,-	—
Bibliotheek en leescirkel	— 210,-	—
Subsidie V. en H. B. O.	fl 8450,-	—
Belastingen	— 20,-	—
Aflissing leening 1886, 1905 en 1910	— 750,-	—
Afschrijving onkosten elde- lustrum	— 33248 ⁵	—
Afschrijving oninbare contri- butie	— 25,-	—
Afschrijving bibliotheek	— 200,-	—
Nadeelig saldo	748 ⁵	—
	<i>fl 13872.48⁵</i>	<i>fl 13872.48⁵</i>

AANKONDIGING.

NAAM. VENNOOTSCHAP: MAATSCHAPPIJ TOT EXPLOITATIE VAN HET PLAATWERK „DE ARCHITECT“ TE AMSTERDAM. De algemeene vergadering van aandeelhouders zal wor-den gehouden Zaterdag den 7de December 1912 ten Kan-tore van de N.V. bovenvermeld, Parkzicht, Hobbema-straat te Amsterdam, des namiddags te 3½ ure.

Agenda:

- Verslag van de directie omtrent de handelingen der vennootschap gedurende het afgelopen jaar.

2^e. Balans en winst- en verliesrekening. Deze stukken liggen gedurende 8 dagen voor aandeelhouders ter in-zage ten Kantore van de Vennootschap.

3^e. Verkiezing van een Commissaris wegens periodieke aftreding van een door het lot aan te wijzen lid van den raad van commissarissen. De aftredende is terstond her-kiesbaar.

4^e. Behandeling van eventuele voorstellen van directie, commissarissen en aandeelhouders.

N. B. Voorstellen door aandeelhouders te doen, kunnen dan alleen in behandeling worden genomen, indien zij uiterlijk 8 dagen voor het houden der vergadering ten kantore der vennootschap zijn ingeleverd.

EEN poging tot behoud van Utrechts Schoon.

Door de heeren De Haas en Heusinkveld is onderstaand adres verzonken:

Aan den Raad der Gem. Utrecht.
Geven ondergetekenden met den meesten eerbied te kennen;

dat zij gelezen hebben de advertentie tot oproep der gegadigden voor 't slopingswerk van de molens op 't Paardenveld alhier;

dat zij in het Utr. Prov. en Sted. dagblad van Zondag 10 Nov. j.l. een uiteenzetting gegeven hebben van een nieuw stadsbeeld met het behoud der bestaande molens voornoemd;

dat zij gelezen hebben het ingezonden stuk van een Utrechter, geboren in de schaduw der bedreigde molens, voorkomende in de middaguitgave v. h. „Utr. Prov. en Sted. dagblad“ van Dinsdag 12 Nov. j.l.;

Geven den Raad in overweging b.v. door een beton-onderbouw met eenen spiraalvormigen opgang, (omme-gang) en voorzien van eenen gemetselden buitenmantel de molens op zoodanige wijze toch aan hun doel te laten beantwoorden en waardoor de omliggende heuvels geslecht kunnen worden;

dat zij meenen te moeten verzoeken het slopingswerk niet te laten gebeuren, maar zulke maatregelen te nemen dat de molens in het bestaande of toekomstige stadsplan blijven bestaan.

n. g. D. J. HEUSINKVELD,
w. gr. C. J. DE HAAS.

(De twee dagbladen in het Adres genoemd, liggen ter lezing in de bibliotheek — Red.)

Het Utr. Kunstverbond sloot zich bij dit verzoek aan en requiesteerde als volgt:

Aan Burgemeester en Wethouders
der Gemeente Utrecht.

Welf. Gestrange Heeren!

Het zij ons vergund bij en door deze adhesie te betuigen aan het door de heeren D. J. Heusinkveld en C. J. de Haas ingediend adres, betreffende de sloping der molens de „Rein en Zon“ en de „Meiboom“ aan 't Paardenveld.

Alhoewel in de Raadszitting van Donderdag j.l. het besluit gehandhaafd werd om tot sloping over te gaan verzoekt het Utrechtsch kunstverbond Uw college de vergunning aan den in aanmerking komenden inschrijver voorloopig niet te verleenen en alsnog in overweging te nemen of de sloping niet vermeden kan worden.

Met de meeste Hoogachting namens het Utr. Kunstverbond waarbij aangesloten zijn:

De Vereeniging tot Bevordering v. h. Vreemdelingen Verkeer voor Utrecht en omstreken.

De Club van Utrechtsche leden van het Genootschap „Architectura et Amicitia”; Het Schilder- en Teekenkundig Genootschap Kunstliefe; De Ned. Bond van Vakschoolleeraressen en leeraressen; De Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst Afd. Utrecht; Het Poellaerd Fonds; De Vereeniging tot Bevordering v. Beeldende Kunsten; De Vereeniging Openbare Leeszaal.

De Voorzitter, *De 2e Schrijver,*
w. g. CAREL J. A. BECKER. *w. g. L. RONNER.*

DE ARCHITECT EN HET WONINGVRAAGSTUK.

Met het woningvraagstuk, het vraagstuk omvattende in hoofdzaak de huisvesting van de arbeiders, immers het overgrote deel der woningen zijn arbeiderswoningen — hebben de architecten zich maar zelden beziggehouden. De huisvesting der meer welgestelden heeft zeer zeker meer de aandacht der bouwmeesters gevraagd. Naast de villa's der rijken, waren het hunne kantoren e. d. — hunne burchten — die de vaardige hand van de architecten vroegen.

De stedenbouw is niet altoos onverschillig gadegeslagen door de architecten, doch tijdens den opbloeij der steden in de laatste helft der voorgaande eeuw en ook nu nog is van den invloed van waarachtige bouwmeesters, van kunstenaars, zoo goed als niets te bespreken. Beziet men de uitbreidingen der steden, de z. g. „nieuwe stad” van vele fraue oude hoofd- en provincieplaatsen in binnen- en buitenland, dan gruw men van den smakelozen stadsaanleg. En mocht hier en daar iets beters tot stand zijn gekomen, dan is dit vooral te zoeken in en bij de verkeerswegen en bijna nooit in de woonkwartieren. En op die uiterst leelijke en onoordelijkendig samengestellde stratenplannen, zijn gebouwen opgericht, zoosmukeloos, zoo wanstaltig, dat het stratenbeeld slechts te verbeteren is door algeheelen nieuwbouw.

In de laatste tientallen van jaren is men zich in Nederland naar duitsch model op de verfraaiing der steden gaan toeleggen. Plantsoenen, pleinen, verkeerswegen worden ontworpen, maar weinig wordt rekening gehouden met de eischen aan woonkwartieren te stellen, de ontwerpers der uitbreidingsplannen zijn maar al te vaak in het geheel niet op de hoogte van het woningvraagstuk en scheppen woonkwartieren, zonder te weten, wat zulke kwartieren eischen.

Toch moeten bij het ontwerpen van uitbreidingsplannen in de allereerste plaats de eischen van „het wonen” gelden. Alle andere eischen, die aan een uitbreidingsplan zijn te stellen, moeten zich aanpassen aan die eischen.

In Duitschland, vooral in de zich sterk ontwikkelde industrie-gemeenten, voelt men dat meer en meer. In Engeland heeft men veel aandacht van overheidswege moeten wijden aan de volkshuisvesting. De uitbreidingen van Engelsche gemeenten zijn maar al te vaak leelijk, doch gaat men door de woonwijken, dan voelt men wel dat „het wonen” niet onverschillig voor de overheid is geweest. Thans volgt men ook in Engeland Duitschland na, en aan den uiterlijken stadsaanlag wordt meer zorg besteed. Vrijwel jaarlijks worden er prijsvragen voor arbeiderswoonwijken uitgeschreven en wordt het bekroonde plan gebouwd met een tentoonstelling van werkelijke arbeiderswoningen. Zij die in de laatste jaren die woonwikkentoontellingen te Sheffield, New-Castle, Swansea hebben gezien, zullen moeten getuigen, dat het

belang van goede, smaakvolle woonwijken in Engeland wordt gevoeld.

De getrapte bouwverordeningen, de z. n. bouwverordeningen kunnen veel bijdragen, tot een goed en schoon uitbreidingsplan. Maar de architecten beschouwen de bouwverordening altoos meer als een keurslijf, dat hun bewegen belemmt; maar al te vaak zien zij het belang van zóó'n verordening niet in en trachten ook niet verbeteringen in zulke verordeningen aan te brengen.

Toch zal het uitbreidingsplan en de bouwverordening tezamen, moeten bekeken worden. Het te ontwerpen plan moet niet in het buis van de bestaande bouwverordening gewrongen worden, neen de bouwverordening en het plan moeten zich samen ontwikkelen.

Zal dus een architect medewerken aan een uitbreidingsplan dan moet hij de grondgedachten van de bouwverordening ernstig bestudeerd hebben.

Om nu bij de hoofdstad te blijven, daar zien wij, dat de architecten op de uitbreiding der stad zeer weinig invloed hebben gehad. Alleen het plan-Zuid en de Transvaalbuurt zijn door een architect ontworpen. Deze beide plannen van den heer Berlage zijn bekend genoeg. Naast deze twee is er nog een ontwerp, voor een arbeidersbuurt, van den heer v. d. Pek. Andere plannen waar in architecten gemoeid zijn geworden, bestaan er niet.

Het plan van de Transvaalbuurt heeft twee bouwverordeningen over zich zien heen gaan, 't Past bij beide, de bebouwing, die de ontwerper zich bij het plan heeft gedacht, is niet ontstaan. De heer Berlage, doet verstandig die buurt niet te gaan aanschouwen. Tusschen de bebouwing en het plan ligt niet het minste verband. 't Is een waarschuwing voor de uitvoering van andere plannen. Het plan Zuid zal wel wijzigingen moeten ondergaan, een verband tussen dit plan en de bouwverordening bestaat niet. Past men niet op, dan zal bovendien een afgrisjelike bebouwing daar verrijzen. De Zuidelijke uitbreiding van de stad behoeft ook niet in hoofdzaak uit vier-verdiepingshuizen te bestaan, er kunnen deelen worden ontworpen voor drie-verdiepingentwee verdiepingshuizen, maar dan moet de verkaveling, de wijze van bestrating e. d. daarmee verband houden. Maar dan moet ook de Bouwverordening mede wijzigingen ondergaan.

De constructie van lage bebouwing kan in de Amsterdamse verordening gewrongen worden, maar met 't oog op lage bebouwing is die verordening niet gemaakt. Bovendien zullen er dan in de Bouwverordening meer zones moeten worden opgenomen. Zullen de architecten eenigen invloed hebben op de uitbreiding der stad, dan moeten zij op de hoogte zijn van vele zaken het woningvraagstuk betreffende.

Naast Zuid en de Transvaalbuurt, leveren de Staatsliedenbuurt en de Indische buurt afgrisjelike bebouwingsplannen op. Het plan thans voorgesteld voor de Spaarndammerbuurt mist ook veel, dat schoon heet. Maar de architecten hebben nooit hun stem verheven tegen vaststelling van zulke plannen, nooit hebben zij getracht Amsterdam te bevrijden van de slechte stratenplannen met de vier-verdieping-arbeidershuizen. Noot hebben zij, krachtig hun geluid in deze aangelegenheden doen horen.

Ja, nu, in Oct. 1912, op een vergadering te Dusseldorf gedurende de stedenbouwtentoonstelling, is men blijkbaar onder den geweldigen indruk van wat in Duitsche gemeenten is gedaan, wakker geschud en heeft het Hoofdbestuur der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst het bekende adres (Zie Architectura No. 44 en 45), aan den Gemeenteraad van Amsterdam gezonden. Deze blijk van belangstelling komt feitelijk eind jaren

te laat. Behalve voor de Indische buurt zijn voor alle andere stadsdelen plannen reeds vastgesteld of volgens de kranten in voorbereiding. Maar niettemin is het een verblijdend teeken, dat de belangstelling van de architecten gewekt is voor den modernen stedenbouw. Denieuwe stad van Amsterdam, die jaarlijks een 8000 mensen moet opnemen heeft zich in de laatste rotallen van jaren zonder de hooggewaardeerde belangstelling der bouwmeesters ontwikkeld.

Wat het bouwen van de huizen zelf betrifft; dit is maar hoogst zelden door een architect geschiedt. Het overvloedige deel van de woonhuizen van Amsterdam zijn eigenbouwers-huizen, gemaakt naar ontwerpen van hongerlijdende projectenmakers.

Vol illusie is dan ook door hen, die zich met het woningvraagstuk ingelaten hebben, het denkbeeld opgevat, dat de arbeiderswoningen, te bouwen door Bouwvereenigingen, krachtens de woningwet, opgericht moeten worden door Architecten. Op een enkele uitzondering na, hebben de Architecten eerst weinig belangstelling voor dit denkbeeld getoond. Zij moeten er „warm” voor gemaakt worden. Maar het resultaat is, dat het overvloedige deel der ± 3000-woningen welke voltooid, of in aanbouw zijn, of waarvan de oprichting in voorbereiding is, door architecten gebouwd of zullen gebouwd worden. Een bedrag van 7 à 8 miljoen is daarmee gemoeid.

Het pogen om de Architecten bij het woningvraagstuk te betrekken is echter met weinig lieide ontvangen.

Een prijsvraag slaaide vrijwel niet, omdat men regels wilde toepassen, die in werking traden na het uitschrijven van de prijsvraag. De Architecten-organisaties voelden niets voor het terrein, dat zij konden veroveren. De bouw van gewone woonhuizen, tot nu toe domein van Jan Rap en zijn maat, werd hen toegeworpen. Thans nog zijn de werkzaamheden der bouwvereenigingen gering, maar die groeien meer en meer. Als de ontwikkeling zich in de eenmaal ingeslagen weg voortzet, dan zullen de bouwvereenigingen eigenbouwers gaan verdringen, en de bouwvereenigingen zullen meer en meer de hulp der architecten kunnen vragen.

Algemeen begreep men in die dagen eigenlijk niet waarom het ging, zells hoerde men wel eens: een winkelier moet ook aan onze eischen voldoen bij het verstaan van zijn winkel, waarom nu die bouwvereenigingen ook niet. En toch vele architecten hebben nooit arbeiderswoningen gebouwd en nooit een studie van de volkshuisvesting gemaakt.

Het optreden ontstemde zeer; thans echter schijnen de architecten, nu zij den omvang van het aantal op te richten woningen gaan besefsen, zich wat vriendelijker tegenover de bouwvereenigingen te stellen. Vermoedelijk zijn er ook, die het belang van een goede volkshuisvesting begrijpen en met liefde daaraan hunne krachten willen wijden.

Er is thans een voorstel aanhangig om van gemeente-wege 2000 woningen te bouwen. 't Is niet bekend of dat voorstel gunstig ontvangen zal worden. Maar stelt eens dat de gemeente er toe overging van gemeente-wege duizenden woningen te bouwen. Wat zou hier een schoone taak voor tal van architecten zijn weggelegd, immers deze duizenden woningen te doen ontwerpen door een gemeentedienst zou onjuist gezien zijn, deze geweldige complexen woningen te doen bouwen naar de opvatting van één architectenbureau zou niet bevredigen.

Waaronder niet eerst een prijsvraag uit te schrijven en dan de 5 of 6 beste inzenders plannen laten uitwerken? Deze opvatting is niet nieuw, in Dusseldorf bouwt de gemeente thans arbeiderswoningen met acht Archi-

tecten. Gemeentelijke controle is er natuurlijk. Als dat ook hier in Amsterdam was te bereiken, wat zou dat niet uitstekend werken, op de scheppingskracht van vele architecten. Maar dan moeten de Architecten hun belang ook inzien en moeten zij begrijpen wat de arbeidersklasse eischt en bekoorlijk vindt. Dan moeten zij bij eventuele prijsvragen en bij eventuele plannen niet wat een Zeeuwsche boer noemt: „Hun achtersten tegen de kribben gooien”.

Behalve het belang, dat de architecten dienen te stellen in de uitbreidingsplannen en in den bouw van arbeiderswoningen is er nog een derde punt; en wel de arbeid van de Schoonheidscommissie.

Als men ziet welke gevels, welke gebouwen, gebouwd zijn, die met den toetssteen der Schoonheidscommissie in aanraking zijn geweest, dan staat men verstomd over de slappe van dit College.

Bovendien zijn er uitbreidingsplannen, bijv. in de Transvaalbuurt waarbij bepaald is, dat de gevels uit een oogpunt van welestand door het gemeentebestuur moeten worden goedgekeurd. De Schoonheidscommissie ziet deze gevels niet, maar dringt ook niet aan op uitvoering van het desbetreffende Raadsbesluit waarbij dat stratenplan is vastgesteld.

De Architecten zouden moeten eischen grotere macht aan de Schoonheidscommissie. Hier uit te vinden over het nut van een instituut dat in Duitschland Bauberatungssstelle heet, is minder gewenscht. Het goedrecht van zóó'n instituut zullen de Architecten niet kunnen vernietigen. De praktijk in vele Duitsche steden doet zien wat te bereiken is.

Maar de Schoonheidscommissie kan met of zonder Beratungssstelle zeer veel schoons doen ontstaan.

Als de Architecten zich op het Woning-vraagstuk wenden en het grondig onder de knie krijgen, dan zullen zij er zeer zeker bevrediging in vinden en bovendien zullen zij een goed en schoon werk verrichten.

KEPPLER.

Het was in de 1305^e Gewone Ledenvergadering op 10 Januari I.I. dat de heer A. Keppler over bovenstaand onderwerp een voordracht hield, die de algemeene belangstelling had. De voorzitter, bij ontstentenis van den heer Baanders leidde de heer Walenkamp deze vergadering, verzocht toen den spreker zon rede voor ons orgaan te willen bewerken, aan welk verzoek thans welwillend is voldaan.

Hieronder volgt een kort verslag van de discussies waartoe deze voordracht aanleiding gal.

De voorzitter, den spreker dankende, zegt dat de volkswoningbouw inderdaad is in de handen van bouwers en speculanten; de architecten waren tot heden niet in staat dit vraagstuk te beheersen, werden daarin gehinderd door allerlei toestanden.

De heer Weissman zegt, dat hij den spreker met genoegen heeft gehoord. Maar hij meent, dat de heer Keppler te ver gaat, wanneer hij den architecten alleen de schuld geeft van de onbevredigende toestanden. Veel meer schuld treft de gemeentebesturen, wier grondpolitiek tot dusver een kruidentierspolitiek is geweest.

Zelfs het gemeentebestuur der hoofdstad vraagt nog te veel, hoe men uit de beschikbare terreinen het meest onmiddellijk voordeel zal kunnen trekken. Door die opvatting kwamen zells de meeste terreinen achter het Rijksmuseum in handen van speculatiebouwers. Deze heeren laten hunne ontwerpen niet opmaken door architecten, doch wenden zich tot onbevoegden, die voor zeer

weinig geld een ontwerp vervaardigen. Zulke ontwerpen komen dan bij de schoonheidscategorie. En het is te begrijpen dat dit lichaam, al keert het die ontwerpen telkens en telkens weder af, toch niet kan bereiken, dat de opdracht aan goede architecten gegeven wordt, hetwelk de enige waarborg zou zijn voor behoorlijke ontwerpen, en, vooral, voor behoorlijke uitvoering daarvan. Van architecten, die werkelijk dien naam verdienen, kan niet worden verwacht, dat zij onder de markt zullen werken. Zij zijn verplicht, zich aan de honorariumtabel te houden.

Voor de volkshuisvesting zou de gemeente Amsterdam meer kunnen doen, vooral door het geven van steun aan lichamen, die zich ten doel stellen, woningen te verschaffen aan hen, die slechts weinig huur kunnen betalen, en welke woningen dus minder opbrengen, dan voor het behoorlijk rentegevend maken van het besteedde kapitaal wordt vereisch.

Met prijsvragen zal ten bate der volkshuisvesting slechts dan iets bereikt kunnen worden, wanneer men zich houdt aan de regelen, door de bouwkundige lichamen na veel overleg vastgesteld. Immers doet men dit niet, dan zullen architecten „van fatsoen“ niet deelnemen. Philanthropie mag van den architect niet geschild worden.

De voorzitter herinnert er aan dat de Gemeente in één opzicht wel medewerking verleend, dat is n.m.l. ten opzichte van de Vereenigingen die zich den Volkswoningbouw ten doel stellen.

De heer de Meijer zegt, in verband met de opmerking over het Museumterrein als prooi van de eigenbouwers, dat er van gemeentewege geen grond beschikbaar is gehouden, alleen bestemd voor den bouw van heerenhuizen.

Op 't Museumterrein, *alleen* bestemd als heerenhuizenkwartier, wordt nu door de Gemeente ook al grond in handen van eigenbouwers gegeven.

Hierdoor krijgen wij toch zeker geen goed stadsbeeld! Want de eigenbouwers die voor zijn eigen voordeel bouwt bouwt liever huizen voor meer dan één gezin. Een dergelijk huis neemt moeilijk het karakter van „heerenhuizen“ aan.

Wat er dan ook van het stadsbeeld op sommige delen van het Museumterrein is terecht gekomen bij de gevolgde regeling van bebouwing, kunnen wij nu gaan bewonderen. Grote tweegezinswoningen met geportlande zijgevels naast kleinere ééngezinswoningen.

De Gemeente geeft den eigenbouwer, die grond aanvraagt, voor dat hij een lastgever heeft, een onredelijke voorkeur boven den architect, die alleen werkt in opdracht van een lastgever.

De heer Van der Pluym zegt dat behalve het gemeente-bestuur ook het Rijk zelve niet voorgaat en verwijst naar de aanstaande museumuitbouw. Wat moet de eigenbouwer daarvan zeggen?

De heer Keppler, reprezenterende, antwoordt den voorzitter en den heer Weissman dat naar zijne mening de architecten buiten dit onderwerp zijn blijven staan als gevolg van minder krachtig georganiseerd optreden hunnerzijds. Dat de volkshuisvesting prooi is van den eigenbouwer is het gevolg van den heerschenden volksgeest, deels ook van de samenstelling der overheid. De schoonheidscategorie zou zegenrijk kunnen werken, doch moet dan echter meer macht hebben.

Goedkoope woningen moeten er zijn en moeten gebouwd worden met overheidsteun; havens, hooggescholen, etc. genieten ook dien steun.

De heer De Meijer merkt nog op:

Het onjuiste is, dat de Gemeente zegt de „architect“

niet te kennen. Voor haar bestaat er geen onderscheid tussen „architect“ en „eigenbouwer“. Dit is treurig genoeg. Indien de architectenwereld zeer sterk was (zoals de medische wereld) kon de Gemeente dit niet zeggen. De architecten hebben nog te weinig vakbegrip, omdat er onder de architecten nog te weinig werkelijke architecten zijn.

De heer Weissman meent, dat nog niet algemeen bekend is, hoe, ingevolge de Woningwet, het Rijk, onder waarborg der Gemeentebesturen, geld voor het bouwen van volkswoningen beschikbaar stelt. Maar dit geld moet een behoorlijke rente opbrengen, en daarom is het niet mogelijk, woningen met zeer lage huren, waaraan in de grote gemeenten de meeste behoeft bestaat, te bouwen. De gemeenten zouden hierbij een subsidie moeten geven. De heer Keppler deelt mee, dat een dergelijk geval in voorbereiding is.

R.

PRIJSVRAGEN EN STADSUITBREIDING.

Nu het artikel Prijsvragen weder op het tapijt is gebracht met de bedoeling in één der komende vergaderingen hierover ernstig van gedachte te wisselen en het mij als buitenlid niet mogelijk is deze vergadering bij te wonen, wenschte ik mijne inzichten aangaande het bovengenoemde hieronder kenbaar te maken.

Zoals reeds door anderen is geopperd acht ook ik een geheele omwerking van de voorschriften voor het uitschrijven van prijsvragen beslist noodzakelijk, zullen zij doel treffen en populair worden.

Mijnsinziens zou hoofdzakelijk op den voorgrond moeten treden de schets-prijsvraag en niet de volledig-uitgewerkte, waarop in genoemde voorschriften te veel het zwaartepunt is gelegd.

Zoals de opzet der voorschriften nu luidt, heeft men te veel vastgehouden aan de manier van uitschrijven voor studie-prijsvragen door Bouwkundige-Vereenigingen en heeft men te weinig rekening gehouden met de praktijk, waardoor zoo menige prijsvraag is mislukt of niet aan de verwachting heeft beantwoord.

Uitgewerkte-prijsvragen hebben hun nut voor jongelui die studeeren, doch voor den man in de praktijk is zoo iets een reden om de oproeping voor kennisgeving aan te nemen.

Ieder die met mij destijs de tentoonstelling heeft bezocht van de honderde volledige plannen ingezonden op de prijsvraag tot het verkrijgen van een ontwerp voor één, zegge één, Vredespaleis, moet het met mij betrekken dat hier zooveel arbeid onvruchtbaar is gebleven en men rilt bij de gedachte aan het kapitaal dat is uitgegeven door de gezamelijk mededingers waarbij de sommen uitgekeerd aan de prijswinners een footje lijkt. De ge-waarwordingen die men heeft opgedaan bij het bezoek aan deze tentoonstelling zou een heilzame remedie dienen geweest te zijn tegen het uitschrijven van uitgewerkte-prijsvragen.

Het is dan ook geen wonder dat de mededeling aan openbare prijsvragen niet zoo algemeen is als men dit wel zou wenschen, daar de bezwaren aan de mededinging verbonden legio zijn. Een architect in dienstbetrekking kan er niet aan meedoen daar hem dienstijd ontbreekt en meestal ook het geld om, met weinig kans op succes, zich hulp te assumenten; een architect zonder werk en zonder kapitaal verkeerd bijna in de zelfde omstandigheden aangezien in vele gevallen het te leveren werk niet alleen door hem zelf in den bepaalden tijd kan worden afgewerkt; een architect met veel werk en die gewoon is zelf mede te werken verkeert in gunstiger conditie doch heeft in de meeste gevallen wel wat beters te doen;

dan rest ons nog de architect met veel werk en die alles aan zijn personeel overlaat, deze zou er wel aan kunnen medeozen, in zooverre dat hij zijn personeel aan het werk zet. De beide laatste categorieën vermeerdert met de kapitaal-krachtige architecten zijn dan de enige welke aan dergelijke prijsvragen kunnen medeozen, doch de uitkomst heeft geleerd dat het niet vaststaat dat allen die, zoals boven gezegd is, kunnen, daarom ook willen.

Terloops zij hier opgemerkt dat een der medewerkers aan de besloten prijsvraag voor het Rotterdamse stadhuis mij enige maanden geleden mededeelde met zijn ontwerp klaar te zijn en dan nu ook het nutteloze inzag om dit ontwerp nu nog eens volledig uit te werken, doch het voorschrijf is nu eenmaal zoo; de gemeente Rotterdam had zich veel kosten kunnen besparen.

Neemt men bij uitgewerkte prijsvragen nog in aanmerking de omvangrijke taak welke bij dergelijke prijsvragen voor de jury is weggelegd en de hoekkosten voor prijzen en premies, dan is het duidelijk dat dergelijke prijsvragen noch bij architecten, noch bij besturen, corporatiën of particulieren populair kunnen worden.

Stelt men nu tegenover de uitgewerkte-prijsvraag de schets-prijsvraag dan springen dadelijk de vele voordeelen duidelijk in 't oog.

Een schets-prijsvraag heeft alles voor: 1^e ieder, tijd of geen tijd, geld of geen geld, personeel of geen personeel, ieder kan er aan meedoen; 2^e de mededeling is buiten kijf meer aantrekkelijk; 3^e de taak der jury is lichter, wijl elk ontwerp beknopt en daardoor overzichtelijker is en ten 4^e de kosten zijn geringer en daardoor het uitschrijven van prijsvragen aannemelijker.

Om nog eens op de prijsvraag voor het Rotterdamse stadhuis terug te komen; wat had men 't zich toch veel gemakkelijker kunnen maken door het uitschrijven van een schets-prijsvraag, dan had men kunnen zien wie voor een ernstig mededeling in aanmerking zou komen, doch nu heeft men gedeeltelijk in 't duister gestaag. Het is voor de stadhuis-commissie een heel zware taak geweest om de uitverkorenen uit te zoeken, van de Rotterdamse architecten vertrouwde men er geen een en heeft ze daarom twee aan twee gekoppeld (twee weten immers meer dan één, ook op kunstgebied). Deze keuze heeft men zoo onverstandig gedaan dat men onder meer twee heeft te zamen gevoegd die absoluut niet bij elkaar passen, zoodat de ene helpt van 'zo'n' tweespun zich moet terugtrekken; doch degene waarop men dadelijk het allereerst 't oog op had moeten laten vallen, als zijnde 't dichtst nabij, aan dezen heeft men niet gedacht; waarschijnlijk zal de lezer wel begrijpen dat hiermede bedoeld wordt de Heer van der Mey, de Rotterdamse Prix de Rome.

Hoe is 't mogelijk dat de stadhuis-commissie, waarin toch ook architecten zitting hebben, architecten heeft uitgenodigd waarvan men weet dat zij verre ten achter staan bij andere uitgenodigden, alleen om het vas-gestelde getal vol te maken en dat men dezen Rotterdamer heeft vergeten.

In verband met de ontwerpen voor Rijks- of Gemeentegebouwen waarvoor men nu eenmal om bijzondere redenen besloten heeft geen prijsvraag uit te schrijven doch toch ook wel eenige kunstwaarde mogen bezitten zou het m.i. toch wel gewenscht zijn wanneer de betreffende besturen eens ernstig in overweging zouden willennemen dergelijke werken op te dragen aan architecten welke de Prix Rome behaald hebben; deze hebben toch blijk gegeven van een meer dan gewoon talent, hebben tijd, moeite en kosten geofferd om tot bovengenoemde onderscheiding te geraken en het Rijk heeft door zijn jaarlijksche toelagen ook het zijne er toe bijgedragen hen op

een hoger trap van architectonische ontwikkeling te brengen. Het behalen van den Prix de Rome zou meer doel hebben en de gemeenschap zou van de gedane rijkstuigaven in esthetischen zin profijt hebben.

Nu ik toch over prijsvragen en Rotterdam bezig ben en naar aanleiding van de tentoonstelling te Dusseldorf het maken van plannen voor stadsuitbreiding weder ter tafel is gekomen, wil ik nog even relevéren dat in een der laatst gehouden vergaderingen van den Rotterdamschen raad een der leden voorstelde voor de uitbreiding der stad een volledig plan te maken, welk voorstel tot mijn groote verwondering door den Burgemeester, die al veel blyken heeft gegeven van een ruime opvatting en den ernstigen wil heeft getoond Rotterdam ook als woonstad vooruit te helpen, heftig werd bestreden. Hopelijk komt ZEDELACHTH, hierop nog eens terug wanneer zijne zienswijze door goede voorlichting veranderd is. Zijn opvatting is thans dat men naar behoeft een stuk grond in exploitatie moet brengen en daarop straten laai aanleggen zoals het nu eenmaal uitvalt in verband met hoofdverbindingswegen, stations, spoorwegen, havens en handels- en industriele inrichtingen; precies zoals het tot nu toe is gegaan en waarvan men de resultaten kan zien n.m. een tracering van wegen en straten waarin elke hoofdgedachte ontbreekt. Zoo is er een tijd geweest dat men alles recht en vierkant maakte gevolgd door een periode dat gebogen en schuin de boventoon voerde, doch aan een systeem dat zich aangepaste aan de hoofd-vorm (een driehoek) van de oude stad heeft men blyker niet gedacht.

Met het treurige resultaat dat met de uitbreiding van Rotterdam op deze wijze bereikt is voor oogen, kan het niet anders of ieder gemeente-bestuur moet allengs doordringen worden van het besef dat het een gebiedende noordzakelijkheid is vooraf de lijnen der hoofdwegen vast te stellen, opdat er in de uitbreiding hunner stad systeem komt en een stad geen doolhof wordt.

Hoe had Rotterdam, niet alleen door haar rivier, doch ook als stad mooi kunnen zijn; stel u voor een betrekkelijk kleine oude stad in driehoekvorm, met aan elken hoek een hoofd- en kruispunt en dit geheel verder uitgewerkt, zoodat het een geheel bleef en niet, zoals nu, een aan elkaar gezette reeks van op diverse wijzen doorsneden lappen.

Ook voor plannen van stadsuitbreiding acht ik het uitschrijven van prijsvragen nuttig, als leiding tot de beste oplossingen. De oplossingen dient ugaand te kunnen leggen en is het niet aan te nemen dat één persoon dadelijk de beste en schoonste oplossing op papier brengt, te meer men aan het reeds bestaande voor een groot gedeelte gehouden is.

Ondergetekende acht het dus zeer gewenscht dat het uitschrijven van prijsvragen zooveel mogelijk bevorderd werde, doch dan alleen in den geest zoals hierboven is verdedigd.

Rotterdam, November 1912.

H. A. SCHRAM.

NIEUWE UITGAVEN.

Bouwkundig vragenboek, bevattende vragen, opgaven en mededeelingen betreffende het *Mouddeling examen voor Bouwkundig Opzichter*, ingesteld door de Mij. tot bevordering der Bouwkunst, tevens te gebruiken als leidraad bij het geven van Bouwkundig onderwijs door C. Visser, adj.-insp. Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam. Uitgave van E. E. Kluwer te Deventer.

Om de eischen van een examen te leeren kennen, zich daarvoor voorbereidend of iemand daartoe opleidend, heeft dit boekje zeer veel nut, daar het beter dan de schriftelijke opgave, de zwaarte van het examen weer geeft. Het is dus ook niet moeilijk te profeteeren, dat deze uitgave zeer licht zijn weg zal vinden en velen oockreeds aangestelde bouwk. opzichters, zal doen gevoelen, hoe veel of hoe weinig, zij hun valk kennen. A. H.

CENTRALE-VERWARMING EN LUCHT-VERVERSCHING VAN GEBOUWEN.

door F. G. UNGER, w. t. (Vervolg van blz. 369).

a. Radiatoren.

Radiatoren worden in allerlei vormen gemaakt. Door het aannezen van meerdere ledens vergroot men op een eenvoudige wijze het verwarmend oppervlak, maakt men den radiator langer, terwijl men voorts een keuze kan doen uit radiatoren waarvan de ledens uit een of meer kolommen kunnen bestaan, zoodat de breedte verschillende gekozen kan worden.

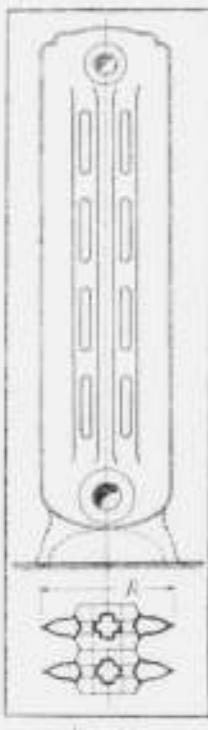

Fig. 14.

Ribbenbuizen (fig. 14) worden gemaakt met een verwarmend oppervlak, dat varieert van $1,25 \text{ M}^2$ tot $2,5 \text{ M}^2$. V. O. per M. lengte.

Fig. 14.

Ribbenkachels worden samengesteld uit daarvoor speciaal gevormde ribbenbuizen, welke op elkaar gestapeld en onderling verbonden worden. (fig. 15). Men plaatst in

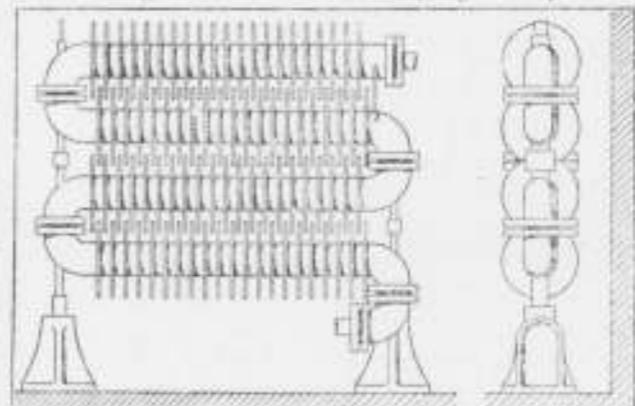

Fig. 15.

den regel niet meer dan 6 buizen op elkaar, omdat bij groter aantal de bovenste niet in voldoende mate warmte kunnen afgeven aan de reeds sterk verwarmde lucht. De lengte van een ribbenkachel varieert van $0,60 \text{ M}$ tot $1,20 \text{ M}$.

c. Pijpslangen.

Deze toestellen leenen er zich goed toe overeenkomstig de beschikbare plaatsruimte te worden gevormd. Pijpslangen worden in den regel van $1\frac{1}{2}$ " of $2"$ huis gemaakt. Ook hier leggen men niet te veel pijpen boven elkaar, daar dan de bovenste geen voldoende effect hebben. (Fig. 16). Hooger dan 1 M , dient men ze niet te maken.

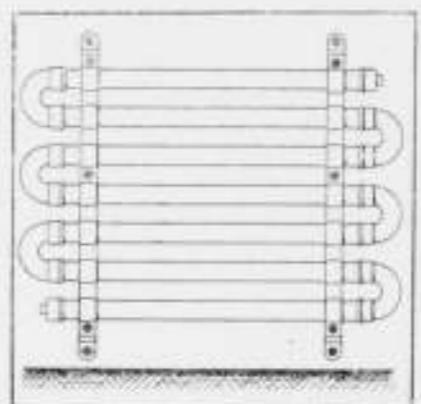

Fig. 16.

Plaatsruimte ingenomen door bovenomschreven verwarmingstoestellen.

Natuurlijk speelt de prijs dezer diverse typen van ver-

b. Ribbenbuizen.

Ribbenbuizen (ribbenkachels) bieden veel verwarmend oppervlak in een klein bestek.

warmingstoestellen bij het maken van een project een belangrijke rol, terwijl voorts de benodigde plaatsruimte van belang is. Over dit laatste zullen nog enige aanwijzingen worden gegeven.

Stel, wij hebben bij een stoomverwarming een warmingstoestel nodig van een bepaalde capaciteit. Welke plaatsruimte wordt er nu ingenomen, wanneer wij achtereen volgens radiatoren, ribbenbuizen of pijpslangen loezen.

Het warmteafgevend vermogen van deze toestellen is niet gelijk, hetgeen zijn oorzaak vindt in de meer of minder hoge oppervlaktemperatuur en den meer of minderen weerstand die dit oppervlak aan de er langs stroemende lucht biedt. Zoo is natuurlijk de oppervlaktemperatuur van een gladde pijp, waarbij de stoom direct met alle delen van het oppervlak in aanmerking komt veel hoger dan die van de ribben van een ribbenbuis, die uit massiel gegoten ijer bestaat, en dus slechts door inwendige geleiding de warmte van de stoom ontvangt. Het warmteafgevend vermogen verhoudt zich ongeveer als volgt:

Gladde pijpslang 3; Radiator 2; Ribbenkachel 1, m.a.w. een pijpslang met 1 M^2 verwarmend oppervlak geeft evenveel warmte af als een radiator met 2 en een ribbenkachel met 3 M^2 . V. O.

Een pijpslang van 1 M^2 bestaande uit 6 windingen boven elkaar van $2"$ pijp wordt $0,9 \text{ M}$. lang, $0,05 \text{ M}$. hoog en $0,05 \text{ M}$. breed, beslaat dus een grondvlak van $0,054 \text{ M}^2$. Een radiator van $2,10 \text{ M}^2$, bestaande uit 6 ledens van 3 kolom en $0,66 \text{ M}$. hoog wordt $0,44 \text{ M}$. lang en $0,257 \text{ M}$. breed (om de voeten gemeten), beslaat een oppervlak van $0,11 \text{ M}^2$.

Een ribbenkachel van 4 M^2 , bestaande uit 4 buizen te samen $0,71 \text{ M}$. hoog, wordt $0,685 \text{ M}$. lang en $0,154 \text{ M}$. breed, beslaat dus een oppervlak van ruimo.1 M^2 dus per 3 M^2 , een oppervlak van $0,08 \text{ M}^2$.

Bij wagenoog gelijke capaciteit en hoogte verhoudt zich de plaatsruimte als volgt:

Rijpslang van $2"$ pijp $0,054 \text{ M}^2$.
Radiator $0,11 "$

Ribbenkachel $0,08 "$

De radiator neemt dus gemiddeld 2 maal zooveel plaats in als de pijpslang en de ribbenkachel 1,5 maal.

Warmteafgifte der toestellen.

In het algemeen is de warmteafgifte van een toestel direct afhankelijk van het temperatuurverschil tusschen het warmteafgevend medium in het toestel en de lucht daarbuiten. Bij de behandeling van de verschillende verwarmingssystemen zullen nadere aanwijzingen worden gegeven over enige coëfficiënten van warmteafgifte. Hier zij echter vast de aandacht gevestigd op eenige bijzondere invloeden, waardoor de warmteafgifte wordt gewijzigd.

1e. Door de luchtsnelheid. Hoe sneller de lucht langs een verwarmingstoestel stroomt, hoe meer warmte door het toestel wordt afgegeven.

2e. Door den vochtigheidsgraad van de lucht. Met toename van de vochtigheidsgraad daalt de warmteafgifte.

3e. Door den plaatsing van het verwarmingstoestel.

Wanneer de toestellen tegen de koudste wanden worden geplaatst, is de warmteafgifte het grootste. Dit is een gevolg van de lagere temperatuur van de lucht in de nabijheid van de koudste wanden. Vandaar ook weer de gunstige plaatsing van een verwarmingstoestel tegen de buitenwanden.

4e. Door omkleeding of bedekking der toestellen. Het ligt niet in den aard dezer verhandeling, het uiterlijk

aanziend der verwarmingstoestellen te toetsen aan de eischen der aestetica, doch zij alleen gewezen op het feit dat de verwarmingstoestellen en leidingen dikwijs aan de directe waarneming worden onttrokken door de bijzondere plaatsing of door ze te omgeven met de een of andere omkleeding.

Aangezien dit punt van principieel belang is, zij hierover nog een enkel woord gezegd.

Geen aestetisch bevredigende oplossing is voor een goed constructie te vinden, zonder dat men zich vooraf een goede inrichting voor centrale verwarming is.

Eene inrichting voor centrale verwarming is een zoodanige, waarbij de warmte uit een elders gelegen bron wordt aangevoerd te gewensterd plaatse.

In beginsel vraagt centrale verwarming geen plaatselijk zichtbare verwarmingstoestellen en wij denken bij de uitdrukking „centraal verwarmd gebouw“ eigenlijk altijd aan een overal gelijkmatig verwarmd geheel en niet aan de gezellige schouw, waarvoor men zich behaaglijk neerzet.

Wanneer de bouwkundige zich met dit beginsel vertrouwd maakt, zal hij zeker voor ieder geval oplossingen weten te vinden, die niet in strijd zijn met het begrip „centrale verwarming“.

Uit een technisch oogpunt kan tegen de omkleeding van verwarmingstoestellen geen bepaald bezwaar worden gemaakt, mits men er rekening mede houdt, dat de warmteafgifte al naar den aard der omkleeding sterk verminderd en dus de grootte der verwarmingstoestellen dienovereenkomstig vermeerderd moet worden.

Uit een oogpunt van hygiëne wordt tegen dergelijke omkleedingen wel geprotesteerd. Natuurlijk bieden omkleedingen veelal een goede gelegenheid aan het stof om er zich in op te hopen, vooral doordien dit voortdurend door de langs den vloer toestroomende lucht wordt aangevoerd.

Een doelmatig geconstrueerde, goed inwendig toegankelijke omkleeding kan echter aan bezwaren ten opzichte der hygiëne in vele gevallen tegemoet komen.

Ten aanzien van de vermindering der warmteafgifte door verschillende soorten van omkleeding is onze tot dusver zeer gebrekige kennis veel verricht door de uitkomsten van een geheel reeks proefnemingen, aan het laboratorium der technische hogeschool te Berlijn gedaan.

Bij de nadere besprekking der warmteafgifte der toestellen voor stoom- en waterverwarming zullen de cijfers dier zeer belangrijke uitkomsten worden medegedeeld.

BOND „HEEMSCHUTT“.

Zaterdagmiddag is in het gebouw der Maatschappij van „Huis-kunst“ een buitengewoon algemeene vergadering gehouden van heemsgenoemde Bond, waarbij waren de afgewaardeleden van 12 aangesloten vertegenwoordigd.

De voorzitter, de heer G. A. Pos, bracht in den aanvang een woordige halte aan wijlen den heer E. W. Moes, vice-voorzitter, van den Bond. Sir, herinnerde, dat de heer Moes reeds deel had gehad aan de oprichting en dat hij daarna zitting had verkregen in het bestuur, waarin hij, evenals in andere kringen, blijk had gegeven van zijn grote werkkracht en zijn vethzige kennis.

Nas. a. melding van een mededeling in de notulen werd door Dr. Jan Kalf opgemerkt, dat aan het behoud van het kerkje te Kink nog niet behoeft te worden gewantsopt, nadat pogingen daartoe wellicht goed succes hadden.

Mitsliet werd besloten in dien zin stappen te doen.

In de beide vacatures in den bestuur, door het bedanken van den heer A. Le Coate te blijft zij door het overlijden van den heer E. W. Moes, werden gekozen Mr. K. Hazelaar Roelfsema, te Amsterdam, en de heer W. Croockowitz Witten, te Amersfoort.

Tot voorzitter nit het thans volftig bestuur werd gekozen Prof. Dr. H. Engmann te Amsterdam.

De voorzitter bracht hiéde aan mev. W. Ilama te Leeuwarden, die na twee jaar het prezatuun te hebben vervuld had gemeend te moeten aftreden, omdat de grote afstand van zijn woonplaats tot het centrum van het land praktische lasten mocht opleveren.

Volgens mededeeling van den voorzitter is de commissie voor bouwkundige adviezen samengesteld uit de heren Jan Stuyt, H. van der Kooij, Meyburg, Alfs, Otten en Maurits Plate, respectievelijk aangewezen door de Mij. t. Her., der Bouwkunst, de Bond van Ned. Architecten, Bouwkunst en Vriendschap es Architectura et Amicitia. Een der aansweringen vestigde de aandacht op het zogenoemde oude raadhuis (oude pastorie zie foto — Red.), te Bergen bij Alkmaar, dat moet slopen wordt beheereld. Na enige gedachtenwisseling werd besloten te trachten enig geld hijsen te brengen om dit belangrijke monumentje van 1655, dat nu ter plaatse wil bestemmen voor museum, te behouden.

Dr. Jan Kalf stelde de vraag of het niet mogelijk was te verhindern dat de moeite grachten worden ontstaan door een soort van reclame-schip, als thans is vastgegaan in de Keizersgracht bij de Leidsestraat. Spr. achtte het wenselijk, dat althans in de hoofdstad, waar de Bond "Heemschut" zijn ziel heeft, dergelijke ontsnappingen bij politieverordening werden verboden.

Waar besloten reclame paviljoen ook 3 maanden in den Haag gelegen heeft, vertrouwde de vergadering dat 't nu ook wel spoedig uit Amsterdam zal verdwijnen, omdat geen verdere stappen noodig werden geacht.

De heer Jans uit Nijmegen vestigde de aandacht der vergadering op de reclame ontvoering op het Marktplaats te Nijmegen en vroeg of Hermanshut een kanszaa pogen dat ook de Prov. Staten van Gelderland enkele verordening tot weering der reclameontvoering doen vaststellen.

De voorzitter verklaart dat een dergelijke verordening alleen kracht heeft op de zog. onbeschouwde kom, in dit geval is een gemeentelijke verordening noodig, waar de Gemeente Nijmegen een dergelijke bepaling heeft uitgevaardigd en trouw spr. dat doet daar te binnenvallen ook het hollands reclamebord verwijzen zal.

Ten slotte vroeg de secretaris der Bond mede dat de bouwkundige commissie in studie zal nemen of ook in ons land een centraalbureau voor bouwkundige adviezen mogelijk is. Waarna de vergadering onder danksgroeting tot de aanwezen gesloten wordt. — J. R. Jr. red.

"Inmiddels is dit oude water-architectuur reeds uit elkaar genomen en per schuit verzonken!"
Red.

ONTSIERING VAN BERGEN.

„Er is in het hoge Noorden van Noord-Holland een veelbeschenkt noed — het Dorpje Bergen — dat zich in de gunstige stelling bevindt, behalve een overhoofd van natuurschoon, ook een allerleukste dorpsminne te hebben. Een oude kerk, waarvan slechts nog het koor bruikbaar is, staat te midden van dat mons dorpspleintje, dat onzondig is door een rij nederige huizen, waarvan meer dan een half genoeg bouwkundige waarde heeft om vernietiging daarvan in alle opeichten te betreuren. En als een onde gezige van het krijgsbedrijf, dat om deze kerk gewoest heeft, bevindt zich aan de Noordzijde der kerkring een leventide-cetswisch huis uit 1655, met een bijzonder fraai voorgevel, waarin nog sporen zijn overgebleven van gothische bouwgezichten. Dit huis is nu eigendom der gemeente Bergen en zou elkeen meenen, dat reeds voortgang maatregelen genomen waren, om deze kostelijke natuurschoon van vroeger bouw schoon te behouden voor algemeen verval.

In Bergen schijnt de Gemeenteraad in star-zich-blindstaan op het moment, niet te kunnen begrijpen, dat een wijziging van het oorspronkelijk niet met zich heefende te lenigen de totale vernietiging van het huis — dat aan het dorp zijn beziende schoonheid gaf en nog immer blijft geven.

Niettegenstaande alle leeuwardige pogingen, die de burgemeester ondernam, om het aziërische huisje te reddien, namen die vrienden vaderen het niet zeer wigt, beslist dit treffend bouwwerkje te slopen, indien niet voor het einde deze maand door particulieren de kosten van herstelling worden bijeengebracht.

Uit de toelichting van het bestuur blijkt nog, getwige die vriendelijke overdracht van de kosten der herstellingen aan enige "kunstverenden", de erkenntenis, dat ook in der Raadsleden ogen dit bouwwerk een "kunstwerk" is. Voor de herstelling van een zo aardig herstel hebben ze echter geen geld over, doch zijn welwillend bereid een ander toe te staan het op eigen kosten te repareren, terwijl het natuurlijk toch eigendom der gemeente blijft. Komt er evenwel geen geld, zeggen de heeren Raadsleden, dan vernietigen wij moedwillig datgene wat, in onze ogen kunst is".

Dit artikelje in het "Vad" trok mijne aandacht, temeer daar ieder onzer het idyllisch plekje kent, dat thans

dreigt geschonden te worden! en dan waarom?... omdat de Gemeenteraad van Bergen geen gevoel voor kunst heeft?... helaas, neen!... slechts uit zucht om dit schoons te willen vernietigen?... uit verkeerd begrepen machtsgevoel, uit het niet begrijpen hoe men iets, dat hem in bruikleen gegeven is moet behandelen?

Dat "Heemschut" op zijn hoede zij!

NASCHRIJF. Zoals blijkt uit het in dit nummer voorkomen verslag van de vergadering van Zaterdag j.l. van "Heemschut", heeft dit onderwerp reeds een punt van besprekking uitgemaakt en zal getracht worden gelden bijeen te brengen, teneinde dit monumentje te behouden. Wel goed overlegd door Bergen's gemeenteraad, die op deze wijze gratis een zijner merkwaardigheden uit zijn vervallen toestand ziet herrijzen!

A. H.

DE SCHAPENDUINEN.

Ten vorige jare berichtten de Prov. Staten verzoekschriften tot behoud van de schone omgeving aan den straatweg welke langs het gesticht Meerenberg loopt, wegens den bouw van enige ambtswoningen recht tegenover het gesticht, waarvoor boschages gekapt hadden moeten worden. Thans vragen Gedep. Staten /83.000 voor den verdere aanbouw van ambtswoningen aan den straatweg, waarbij rekening zal worden gehouden met de schone omgeving. Het bestaande gebouwtje en de geacclimatede gesteldheid van het terrein, zullen, aldus Ged. Staten, uiteraard zoveel mogelijk gespaard worden. Het college vertrouwt, dat nu de zandvlakte rondom de eerst gebouwde woningen voor plantsoen in opkomst heeft plaats gemaakt, de Staten een gunstiger oordeel dan ten vorigen jare, over de tot dusver gevulde wijze van bouwen sal kunnen uitspreken.

Verleden jaar is mede door ons genootschap een actie begonnen om te protesteeren tegen de ergerlijke wijze waarop Ged. Staten de "Schapenduinen", in een arbe-

derswoonbuurt trachtte te herschaffen. Volgens bondgenooten bericht uit het "N. v. d. D." vragen thans Ged. Staten weer verlof tot verdere bebouwing met een quasi belofte het een en ander te zullen aanpassen bij het terrein, doch inderdaad ons toeroepend: "Zie eens hoe mooi het plantsoentje rond de huizen geworden is; als wij het weer zoo doen, dan zal men daar toch zeker wel niets op aan te merken hebben!" 't Is te hopen; doch een oogje in 't zeil te houden zal toch zeker niet ondienstig zijn.

A. H.

Het "Handelsblad van l.l. Dondermorgen" bevat het volgend ingezonden stuk:

NOG EENS- DE SCHOONHEIDSCOMMISSIE.

Aan de Redactie:

In een ingezonden stuk in uw ochtendblad van 18 Febr. 1912 heb ik gewezen op het gevaar van de uitbreiding der bevoegdheid van de Schoonheidscommissie. Sedert is hieromtrek niets meer verlaaid. Nu uit uw arsenaal van Woensdag 15 Nov. j.l. echter blijkt, dat er plannen aanhangig zijn, om de werkzaamheden der Schoonheidscommissie te koppelen aan die van de Commissie voor het Stadschap, acht ik mij vergaicht u te vertellen het volgende in uw blad op te nemen.

In plaats van de Schoonheidscommissie schijnt het thans de bedoeling te zijn de Commissie voor het Stadschap nu voorn te brengen; ten minste ik lees, dat de Schoonheidscommissie zou samenwonen met de Commissie voor het Stadschap in dien zin, dat de laatste als werk-commissie van de eerste zou optreden. Heeft b.v. de Schoonheidscommissie bedenkingen tegen een ingeleverd ontwerp, dan zou hij het ontwerp in handen stellen van de Commissie voor het Stadschap, welke dan in overleg met den ontwerper, die door de Schoonheidscommissie gewenste wijzigingen zou aanbrengen.

Ik stel nu de vraag: Is het belang der bouwkunst niet zo'n maatregel gediend?

In plaats van met een commissie, val de bouwkunstenaar nu niet in orde te duen krijgen; zijn ontwerp wordt niet alleen gekeurd door architecten, maar, zoals de Commissie voor het Stadschap thans is samengesteld, zullen nu ook nog twee kunstschilders, een civiel ingenieur en een museum-conservator daarin gemoeid worden.

Het komt mij voor, dat met grooten nadruk dient te worden beoogd, in welke verkeerde richting men de bouwkunst stuurt.

Stel u voor dat men de literaire kunst in Nederland wil bevorderen, en nu den volgenden maatregel neemt: Een commissie van letterkundigen heeft tot taak het handschrift van iederen schrijver te keuren, voordat het in druk mag verschijnen. Heeft de commissie bewaren, dan zal een werkcommissie, waarvan ook een paar beeldhouwers, een uitgever, en de stadsarchivaris deel nemen, niet den schrijver overleggen, welke verbeteringen hij heeft aan te brengen, opdat hij zijn werk zal mogen publiceren.

O, denk a. het geval, dat men de schilderkunst wil opvoeren, en nu besluit, dat geen schilder van werk zal mogen maken, alvorens de schets gekeurd is door een commissie van collega's, en waarin ook op verbetering is aangedrongen door een werkcommissie, waarin ook enige architecten, een leeraar in de perspectief en een museumdirecteur zitten hebben.

Of men wil de beeldhouwkunst verblijven, en nu worden in de werkcommissie benoemd enige schilders, een anatomist en de bezoeker een marmergroep.

Mijnschoer de Redacteur waar gaan wij heen?

begrijpt men dan niet: dat als de hoofdstad niet zulke ondoordachte heden voortgaat, de andere steden zullen volgen?

Is men dan niet wijs genoeg om te beslissen, dat wat hier in Amsterdam gaat gebeuren niet anders is dan het aan handen leggen der bouwkunst, waarvan het gevolg moet zijn, dat men minderwaardig werk als verbeterd waar het beste verklaart?

Er is voor jaren op geweten, dat Nederland moet trachten groot te worden in de dingen, waarin een klein land groot kan zijn. Bij bevoerding der censuur op bouwwerken, zoals dat thans staat te geschieden, kan ons kleine land groot worden in..... middelmatigheid en onbenulligheid.

U dankend voor de plaatsname,

J. E. VAN DER PEK.

DE PROVINCIALE ZUIDHOLLANDSCHE ARCHEOLOGISCHE COMMISSIE.

De Provinciale Zuid-Hollandse Archeologische Commissie te 's-Gravenhage, heeft onderstaande adressen aan de 2e Kamer en aan den Minister van Waterstaat gericht, inzake de verbouwing van het Departement van Binnenlandse Zaken.

I.

Aan de Tweede Kamer Der Staten-Generaal.

De Provinciale Zuid-Hollandse Archeologische Commissie heeft naar aanleiding van het bij Uwe Kamer ingediende wetsontwerp tot verbouwing der Staatsbegroting voor 1912, strikkende toevoeging en uitbreiding den Departementen van Binnenlandse Zaken en van Waterstaat op het Binnenhof te 's-Gravenhage, een adres gericht tot Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat, waarin zij wijs op de ernstige bewaren, die van archeologisch en aesthetisch standpunkt zijn aan te voeren tegen het ontwerp der verbouwing van het Departement van Binnenlandse Zaken.

De Commissie veroorlooft zich van dit adres aan Uwe Kamer bij dezen een afdruk te doen toekennen.

Het Binnenhof is ongetwijfeld het belangrijkste monument der geschiedenis van Nederland en heeft Uwe Kamer dan ook schatten beschikbaar gesteld voor de herstelling van een deel der gebouwen, waaruit het bestaat.

De gebouwen aan de zijde van den Hofvijver maken daarmee deel uit van een der schone stadsgezichten.

Bij den bouw van het Departement van Waterstaat heeft liefst twaalf de historische als de aesthetische waarde van het Binnenhof reeds veel geleden en de thans aanhangige plannen bedreigen het laatstovergebleven deel van dit schitterend front.

Onder verwijzing naar de in haast bovenvermeld adres aangevoerde bewaren, acht de Provinciale Commissie vooroordig zich daarom verplicht Uwe Kamer met den meest ernstigen nadruk te verzekken dat daarmee te ledigen, dat de ontwerpen aan een nader onderzoek worden onderworpen.

De Provinciale Commissie vooroordigt:

J. C. OVERVOORDE, Voorzitter,
JAN KALF, Secretaris.

II. Aan zijn Excellentie den Minister van Waterstaat.

Naar aanleiding der plannen tot verbouwing en uitbreiding van het Departement van Binnenlandse Zaken op het Binnenhof te 's-Gravenhage acht de Provinciale Archeologische Commissie zich verplicht het volgende onder de aandacht van Uw Excellentie te brengen:

I. Het tegenwoordige Departementsgebouw heeft ogevonden den vorm van een rechthoekig trapezium, waarvan de schuine zijde aan den kant van het Binnenhof ligt. Toen men in de eerste helft der zeventiende eeuw deze rooilijn vaststelde en daaralangs een verkeersweg legde, heeft men bij den bouw der twee nog bestaande poorten — de Binnenpoort en de Grenadierspoort — deze verhinderd halve volgens de as van dien weg geprojecteerd. De daardoor ontstane scheve grondvorm van huizen aansluit in ook bij den opbouw tot uitdrukking gebracht en tot in de details consequent volgehouden, waardoor deze beide poorten voorbeelden zijn van logisch verantwoorde architectuur. Het verbouwingsplan wil echter de schuine zijde van het Departementsgebouw vervangen door een rechte en zal daardoor het motief, dat zoowel de plaatsing als den aanleg en de vormgeving der fraaie poorten beheerscht, geheel onrichtbaar maken. Uit aesthetisch oogpunt kan deze wijziging niet worden gekeurd en van praktisch standpunkt is zij evenmin aanbeveling waardig, daar zij een belangrijk deel van het bouwterrein omgevallen.

Stel u voor dat men de literaire kunst in Nederland wil bevorderen, en nu den volgenden maatregel neemt: Een commissie van letterkundigen heeft tot taak het handschrift van iederen schrijver te keuren, voordat het in druk mag verschijnen. Heeft de commissie bewaren, dan zal een werkcommissie, waarvan ook een paar beeldhouwers, een uitgever, en de stadsarchivaris deel nemen, niet den schrijver overleggen, welke verbeteringen hij heeft aan te brengen, opdat hij zijn werk zal mogen publiceren.

O, denk a. het geval, dat men de schilderkunst wil opvoeren, en nu besluit, dat geen schilder van werk zal mogen maken, alvorens de schets gekeurd is door een commissie van collega's, en waarin ook enige architecten, een leeraar in de perspectief en een museumdirecteur zitten hebben.

Of men wil de beeldhouwkunst verblijven, en nu worden in de werkcommissie benoemd enige schilders, een anatomist en de bezoeker een marmergroep.

Mijnschoer de Redacteur waar gaan wij heen?

Bij den bestaat thans uit vijf gebouwen, n.l. van West naar Oost gaande:

a. een smal en hoog gebouw, reeds in de veertiende eeuw vernield;
b. een eveneens nog uit de middeleeuws dagteekenend gebouwtje met trapgevel;

c. een gebouw uit de zeventiende of achttiende eeuw;

d. een breder gebouw, uit de achttiende eeuw;

e. een laag-middeldeutsch achthoekige toren.

Volgens het ontwerp zullen de onder a, b en c genoemde gebouwen worden behouden en gescreust, doch die, als c en d vernield, afgebroken en vervangen door nieuwe gebouwen van geheel andere indeling. Deze beide gebouwen, in het einde der zeventiende en het begin der achttiende eeuw gesticht voor den Raad van State, bevatten oorspronkelijk de vergaderzaal, de secretarie en een kamer voor den secretaris van dit College, en waren toegankelijk door een hofbaar tevens eniger aanwezig, en nog bestaand, steenpoort uit 1609, die leide naar een insgelijks bewaarde, monumentale opengevallen en rijk versierde voorhal, in 1687 aangelegd.

Terwijl de onder a b en c genoemde gebouwen alle veel van hunne oorspronkelijke vormen hebben verloren, heeft het gebouw van den

Raad van State uitwendig een sober achtende-eenwisch karakter en inwendig zijn smaakvolle voorhal bijna ongeschonden bewaard. In hier aanwezige vertrekken, laatselijk in gebruik als nachtkamer voor de audiënties, kamers voor den Secretaris-Generaal en voor enige ambtenaren, zijn alle van zeer goede afmetingen, sodat juist deze ruimten zonder veel lastzaar bedienden kunnen blijven. Zon wel ter wille van de fraaie voorhal, *voortaan is het uiterst project nergens plaats* is aangegeven, als voor het silhouet en het gebeelc axissen aan den Hofvijver, en de sloping van deze gebouwen zec se betrekken zijn.

III. Voor soover bij de boven onder a en c genoemde gebouwen in het ontwerp een restauratie in vroegerin toestand is beproefd, zijn van archeologisch standpunt eveneens bedekkingen te maken. Waar den Veertiendaagse-tuinen nuw de middeleeuwse kanteling en het spietuurte weder worden aangebracht, is het o. a. daarmede niet in overeenstemming, dat aan de vensters in dienselfden toren een vroeg-seventiendaagse karakter wordt gegeven. Men kan het bestaande verblijden, of den ouder toestand herstellen, maar niet een oud gehouw gedaalde in zijn oorspronkelijke gedaante terugbrengen en het gedaalde vermeiden in de vormen ener geheel willekeurig gekozen, latere periode.

Om de hier aangegeven redenen zou de Provinciale Commissie voorneemt het ten eerste betrachten, indien de plannen tot verbouwing en vergroting van het Departement van Binnenlandse Zaken ongewijzigd tot uitvoering kwamen.

Zij vindt daarom vrijheid om Uwe Excellentie met nadruk te verzoeken deze plannen aan een nauwkeurig onderzoek te onderwerpen:

De Provinciale Commissie voorneemt
J. C. OVERVOORT, Voorzitter.
JAN KALF, Secretaris.

VAN ALLERLEI AARD.

EXAMENVRAGEN.

Bouwkundig Opdrichter. — Bouwkundig Teekenaar en — Uitvnder van Bouwwerken (Onderbaas) van de Examens, ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkonst, zijn in boekvorm verkrijgbaar voor de jaren en tegen de prijzen als hieronder is aangegeven.

Bouwk. Opdrichter 1912 en 1913 à f 0,85; 1910 à f 0,50.

Bouwk. Teekenaar 1912 en 1913 à f 0,30; 1910, 1909, 1908, f 0,30.

Uitvnder van Bouwwerken (Onderbaas) 1912 en 1911 à f 0,50. Het bedrag moet vooruit per postwissel overgemaakt worden aan het bureau der Maatschappij, Marnixstraat 202, Amsterdam.

TECHNISCHE HOOGESCHOOL.

Zij, die wenschen deel te nemen aan het ingenieurs-examen voor bouwkundig ingenieur, dat zal worden afgenoemt in Januari 1913, moeten zich daarvoor schriftelijk aanschaffen voor 7 December a.s., bij den secretaris der afdeling, prof. T. K. L. Sluyterman, p.a. hoofdgebouw der Technische Hoogeschool te Delft.

Formulieren verkrijbaar in den boekhandel van J. Waltman Jr. sidaart.

DAMREBOUWING.

Door het Raadslid Sutorius is een voorstel bij den Gemeenteraad ingediend. Indende: De Raad, van oordeel dat het midden-bouwterrein aan den Dam voorlopig ter beschikking van de gemeente behoeft te blijven, besluit dit terrein uit te zonderen van de voorverkoop of erfachtautgaaf aangewezen grondstukken.

In zijne toelichting zegt de voorstel: Van verschillende zijden werd de wenschelijkheid betracht, dat de gemeente de grote beschikking over het midden-Damterrein behoudt, totdat de voltooiing der gebouwen op reeds afgestane en nog ter beschikking beschikbare grondstukken op en aan den Dam en omgeving een helder beeld val bieden van den nieuwe toestand (ook op verkeersgeluid), om daarna te beslissen omtrent vorm en omvang van het op genoemd middenterrein te stichten gebouw. In de c.v. Raadszitting zal dit voorstel in behandeling komen.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: Adr. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parkzicht“, Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“ in Nederland f 1,90 per kwartaal; buiten Nederland f 1,60 per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent, idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het orgaan wordt wekelijks gratis toegezonden aan alle leden van het Genootschap. De jaartijds contributie voor het ledenaartschap bedraagt voor gewone leden f 12,—, voor kunstlievende leden f 10,—, voor aspirantleden f 5,—. Donateurs zijn in die minstens f 20,— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plaatwerk „De Architect“.

Voor allen betreffende de verspreiding van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgevers.

In de Akademie van Opschriften en, te Parijs heeft graaf Begouen, de bekende beoefenaar der prae-historie, enige mededelingen voorgedragen over een ontdekking den 20 October gedaan in een hol in het district Montesquieu-A�entes (Ariège), dat bekend staat als de Tus Diboubet. In datzelfde hol had graaf Begouen reeds vroeger prae-historische afbeeldingen op de muren ontdekt, van welke ontdekking in Augustus door Salomon Reinach mededeeling was gedaan in de Akademie.

Bij voortetting van het onderzoek in het hol vond Begouen, die er den 20 October met zijn zoons een onderzoeksstoet in uitvoerde, niet den weg versperd door een muur van drapskeenbegels. Door deze muur werd een gat gehouden en daardoor kwamen de onderzoekers in een hol, waarin zij twee kleibeldjes aantroffen, onderscheiden een bisonster en een bison-koe voorstellende. De beldjes moeten vroeger geplaatst zijn geweest op een stuk rots, dat van den wand was komen tuimelen; gelukkig waren zij door den val maar weinig beschadigd; het waren relief-beeldjes, slechts aan een zijde volledig gedraaid.

Graaf Begouen heeft ook nog een derde kleibeldje gevonden; maar dat was zo nu gedraaid, dat het onmogelijk is uit te maken wat het voorstelt.

Bij het doorwandelen van de uitgestrekte gangen van het hol, vonden de onderzoekers verscheiden inskriften van beren-klaauwen en menschenvoeten.

Naar het schijnt zijn de door graaf Begouen gevonden kleibeldjes de eerste prae-historische vondsten van dien aard, welke nog ooit zijn gedaan.

Ter vergadering van de Akademie werd de ouderdom der beldjes op 20.000 jaar geschat.

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD, 46. Verslag hoofdbestuursvergadering, 6 Nov. — Het ideale huis op de tentoonstelling in Olympia te Londen. Sociale hygiëne en techniek door J. C. H. Keurschot.

De BOUWWERELD, 46. Twee advertenties, of „de architect in de timmermansaffaire“. — Volkshuisvesting te Amsterdam, door J. H. W. Leliman. — Officieren-sociëteit te Rotterdam, ontwerp Mr. D. A. Vermeer Jr.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen ingeschreven door de Kon. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Boerderijen; programma's in No. 9, inlevering 1 Januari 1913. (Zie vragen en antwoorden in No. 32.)

II. Prijsvragen door de Vereeniging Bouwkonst en Vriendenchap te Rotterdam, in 1912 1°. Ontwerp voor een Bioscoop-theater; 2°. Ontwerp voor een Wachthuisje voor de tram; 3°. Een pentekening. Programma in No. 41.

GENOOITSCHAPSPRIJSVRAGEN (programma's in No. 41).

a. ontwerp van een raadhuis voor een grote gemeente. — Inzending 8 Februari 1913.

b. ontwerp van een watertoren. — Inzending 15 Maart 1913.

c. ontwerp van een steentrap. — 14 Dec. 1912.

d. ontwerp den Omslag voor den Genootschapskalender 1913. Inzending 1 Dec. 1912.

INHOUD: Verslag van de 1310e Gewone Ledenvergadering. — Congreg-Broeding — Aankondiging. — Een pagina tot behoef van Utrecht's schoon. — De architect en het woningvragestuk. — Prijsvragen en stadsuitbreiding. — Nieuwe Uitgaven. — Centrale verwarming en lichtvervulling van gebouwen (Slot). — Bond „Heimscult“. — Ontsluiting van Bergen. — De Schapenduinen. — Nog eens: de Schoonheids-commissie. — De Provinciale Zuidhollandsche Archeologische Commissie. — Van allerlei aard. Weekbladen en Tijdschriften. — Prijsvragen.

ARCHITECTURA

ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, J. DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEIDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMOUSSSTRAAT 1745, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP

I. De 1320e GEWONE LEDENVERGADERING zal gehouden worden op WOENSDAG 4 DECEMBER E.K. des avonds te 8.30 TUR in het GENOOTSCHAPSLOKAAL IN „PARKZICHT“.

Agenda:

1. Opening en Notulen der 1318e en 1319e Ledenvergaderingen.

2. Mededeelingen en Ingekomen Stukken.

3. Ballotage van den heer J. J. Hellendoorn te Amsterdam, als gewoon lid, voorgesteld door de heeren J. Roosang Jr. en G. J. Rutgers.

4. Aanwijzing van een lid van den *Raad van Commissarissen* der N.V. Maatschappij tot Exploitatie van het Plaatswerk „De Architect“, wegens periodieke aftradig van een der drie commissarissen, die echter herkiesbaar is.

5. Benoeming van een *Verificatie Commissie*, bestaande uit drie leden, voor onderzoek van de rekening en verantwoording van het Genootschap over 1912.

6. Aanwijzing van een lid van een voorlopende commissie van advies in zake de *Intern. Bauaufsatzstellung* te Leipzig in 1913, in te stellen in samenwerking met de Nederlandse Vereeniging van Exposanten en in overleg met de Afdeeling Handel van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel.

7. Besprekking van de voorbereiding tot de oprichting van een *Architecturmuseum*.

8. Besprekking van de reorganisatie der Schoonheidscommissie.

II. Als buitenlid is tot het Genootschap toegetreden en als zoodanig door het Bestuur toegelaten de heer F. G. Unger, werktuigkundig ingenieur te 's-Gravenhage, docent aan de Afdeeling V. en H. B. O.

III. Van de heer J. H. W. Leliman, bouwkundig ingenieur te Amsterdam, werd in dank voor onze bibliotheek te geschenken ontvangen geschreven: „Volkshuisvesting te Amsterdam“, overgedrukt uit „De Bouwwereld“ 1912.

IV. *Afdeeling Voortgezet en Hooger Bouwkonst-Onderricht*. Na voltooiing van den driejarigen Cursus werden op voordracht van het Afdeelingsbestuur, gehoord de docenten, diploma's toegekend aan de heeren J. van Laren te Amsterdam, D. A. van Zanten te Hilversum, J. Kooymans te 's-Gravenhage en G. L. J. Schönbeck Jr. te Amsterdam.

Deze diploma's, zoomede die welke zijn toegekend aan

de heeren D. Saal te Zwaag, W. Noorlander te Amsterdam en J. Coenraad te Zaandam, zullen worden uitgereikt in de 1321ste Gewone Ledenvergadering, tevens Algem. Vergadering, op Woensdag 18 December e.v. J. Roosang Jr., te Seer. a.d.

RAPPORT VAN DE JURY IN ZAKE PRIJSVRAAG VOOR EEN WANDCALENDER.

Ingekomen waren vijf ontwerpen onder de volgende motto's:

1. Sepia; 3- 1913; 5. Van Z. tot Z.
2. In 't Avonduur; 4. Cliché;

Door de jury werden No. 1 en No. 2 ter zijde gelegd. In deze twee ontwerpen miste de jury te zeer de werkelijke artistieke opvatting van verdeeling en ornamentatie, en achtereind ontwerpen te schraal van tekening en te zwak van verdeeling om voor een prijs in aanmerking te komen.

Hoewel No. 3 aanzienlijk beter werd geacht en de jury de duidelijkheid van dit ontwerp alhans kon loven, als ook de juiste opvatting van middenstuk met een goed afsluitend kader, kwam dit ontwerp de jury toch te een-tonig en te schoolsch voor, terwijl ook, naar de mening der jury de geschildpte rand het ontwerp zeer schaadt.

Aldus bleven over de ontwerpen 4 en 5. In het ontwerp No. 4 waardeerde de jury het rustige algemeene aspect maar betreerde het dat de ontwerper een lege onopgeloste ruimte beneden in het ontwerp liet, en het bovengedeelte van de compositie te overladen werd met kleine vormen en letters, die op zich zelf eenigszins zijn van vorm en de duidelijkheid ongetwijfeld verminderen.

Aldus besloot de Jury eenparig aan No. 5 „van Z. tot Z.“ den eersten prijs toe te kennen.

Het kwam de jury voor dat de groote verdeeling van dit ontwerp te loven was, als ook de plaatsing en vormgeving der dagletters, ook het midden motief der kopversiering leek de jury geslaagd, maar minder kon de jury zich vereenigen met de twee zijmotieven der kopversiering die door de jury te groot en eenigszins zindelig werden bevonden. Ook de kleur van het datum-

schild achtte de Jury niet gelukkig gekozen. Maar want zooveel deugden in dit ontwerp vielen op te merken, kwam het de jury voor dat de bezwaren tegen sommige onderdelen van het ontwerp, haar niet mocht weerhouden den maker den eersten prijs toe te kennen.

Bij opening van het naambriefje bleek de vervaardiger te zijn de heer W. Bogaert te Haarlem.

ROLAND HOLST, Rapporteur.

DEBET	Balans per 25 September 1912	CREDIT	
Kassa, aanwezig.	f 217.18	Projectielantaarn:nog te betalen	f 184.50
Subsidies: nog te innen:		Inrichting lokalen	" 327.55
2 ^e helft gemeente Amsterdam	f 1650.—	Quellinusschool	" 105.—
Bijdrage van het Genootschap „Architectura et Amicitia”.	" 200.—	Drukwerk: Jaarverslag	f 105.—
	" 1850.—	Prospectus	" 105.—
Kas-Vereeniging in deposito	" 16.25 ^b		" 210.—
		Leermiddelen:	
		Verhandeling over Centrale	f 90.—
		Verwarming en Ventilatie	" 90.—
		Verhandeling over Geweltbouw	" 232.—
		Aankoop-Bibliotheek	" 80.—
		Aanschaffen-Bibliotheekkast	" 14.25
		Docenten	" 506.25
		Honoraria-Docenten	" 725.—
		Handteekenzaal: Verbetering	" 80.—
		der verlichting	" 50.13 ^b
		Saldo	f 2083.43 ^b
UITGAVEN	Rekening over den Cursus 1911-1912	ONTVANGSTEN	
Honoraria-Docenten	f 6175.—	Cursusgelden	f 1050.50
Leermiddelen	" 716.56	Subsidies en bijdragen:	
Salaris-Administrateur	" 600.—	Genootschap „Architectura et	
Reis- en verblijfkosten-Docenten	" 346.16	Amicitia"	f 200.—
Administratiekosten	" 295.61	Particuliere bijdragen	" 420.—
Projectielantaarn	" 414.06 ^b	Staat der Nederlanden	" 3300.—
Salarissen-Concierges	" 210.—	Provincie Noord-Holland	" 1650.—
Inrichting lokalen	" 475.34	Gemeente Amsterdam	" 3300.—
Onvoorzien	" 74.35 ^b		" 8870.—
Transport- en andere onkosten	" 7.10	Saldo Cursus 1910-11	" 94.65 ^b
Drukwerk	" 448.14		f 10015.15 ^b
Advertenties	" 122.69		
Handteekenzaal: verbetering verlichting	" 80.—		
Voordeelig saldo	" 50.13 ^b		

H. J. M. Walenkamp, architect te Amsterdam.
Dr. Jan Kalf, historicus te 's-Gravenhage.
Jhr. Prof. Dr. J. Six, hoogleraar te Amsterdam.
Prof. Dr. W. Vogelsang, hoogleraar te Utrecht.
R. N. Roland Holst, doc. schilder te Laren (N.H.).
W. J. M. van de Wijnpersse, leeraar aan de Middelbare Technische School te Utrecht.
A. W. C. Dwars, directeur der M. T. S. te Utrecht.
F. G. Unger, werktuigk. ing. te 's-Gravenhage.
C. D. Naagtglas Versteeg, electr. ing. te Amsterdam.
Mr. E. H. P. Rosenboom, rechtsgeleerde en architect te Amsterdam.
Mr. E. I. C. Goseling, rechtsgeleerde te Amsterdam.
W. C. Brouwer, keramist te Leiderdorp.
J. H. Kremer, textielkundige te Hengelo (O.).
K. van Leeuwen, sierkunstenaar te Amsterdam.
J. W. le Nobel, glasschilder te Amsterdam.
F. 's Jacob, civiel-ingeneur te Amsterdam.
J. Gratama, bouwkundig ingenieur te Sloten.
J. E. van der Pek, architect-ingeneur te Amsterdam.
Jan de Meijer, architect te Amsterdam.
K. P. C. de Bazel, architect te Bussum.
C. W. Nijhoff, architect en directeur der Kunstnijverheidsschool „Quellinus“ te Amsterdam, en

J. Kuyper, heraldicus en hoofdleeraar aan de Academie Beeldende Kunsten te 's-Gravenhage.*
De Deelnemers.
Voor deze cursus waren 70 deelnemers ingeschreven; namelijk 23 voor het eerste, 16 voor het tweede en 14 voor het derde jaar; terwijl zich buiten een aantal uitsluitend voor het architectonisch handteeken hadden aangemeld, 5 alleen de lessen voor meubel- en interieurkunst volgden en aan een aantal op grond van hunne voorafgegaane studie werd toegestaan die colleges bij te wonen welke zij voor hunne verdere vorming noodig achten.
Na voltooiing van den drie-jarigen cursus werden door het Bestuur van het Genootschap op voordracht van het Bestuur der Afdeeling, gehoorde de docenten, diploma's toegekend aan de heeren W. Noorlander te Amsterdam, J. Coenraad te Zaandam en D. Saal te Zwaag (N.H.).
De Leerstof.
De oorzaak der veranderingen in het docentencorps ligt, dit spreekt van zelf, in de wijzigingen welke in de verdeeling en in de behandeling van de leerstof werden aangebracht.

* Laatstgenoemde is sedert overleden.

ONTVANGSTEN	Begroting voor den Cursus 1912-1913, Boekjaar 1913	UITGAVEN
1. Cursusgelden: 1e jaar 25 deelnemers f 25.—	f 625.—	1. Honorarium Docenten: 1e jaar 92 colleges à f 25.—
2e jaar 15 deelnemers f 15.—	" 225.—	2e jaar 92 colleges à f 25.—
3e jaar 10 deelnemers f 10.—	" 100.—	3e jaar 92 colleges à f 25.—
	f 950.—	f 6900.—
2. Subsidien en bijdragen: Genootschap „Architectura et Amicitia“	f 200.—	1a. Architectonisch handteeken nen 24 colleges à f 25.—
Particulieren	" 375.—	" ,600.—
Staat der Nederlanden	" 3300.—	2. Reis- en Verblijfkosten docenten.
Provincie Noord-Holland	" 1650.—	" 250.—
Gemeente Amsterdam	" 3300.—	3. Leermiddelen (f 75.— per jaargroep)
	8825.—	" 225.—
	f 9775.—	4. Administratiekosten: Bureau-onkosten, porto, incasso, enz.
		f 175.—
		Drukkosten
		" 100.—
		Advertentiekosten
		" 100.—
		" 375.—
		5. Projectielantaarn, gebruik, bediening en aanschaffing van platen
		" 300.—
		6. Zaalhuur, verlichting, ver- warming
		" 300.—
		7. Salarissen: Administrateur
		f 600.—
		Concierges der Rijks-Aca- demie en der Kunstnijver- heidsschool „Quellinus“
		" 215.—
		" 815.—
		8. Diversen en onvoorzienen
		" 10.—
		f 9775.—
		7a. Aan de technische vakken sub 25 en sub 26, „Statica“ en „Cewapend beton“ werd uitbreiding gegeven, zoals in 't algemeen met technische vakken het geval zal zijn zoodra over meer tijdruimte kan worden beschikt.
		8a. Sub 27 „Hygiëne, Verwarming, Ventilatie“ werd gesplitst in sub 27 ^a „Verwarming“ en „Ventilatie“ en sub 27 ^b „Riolering“ en gedoceerd, respectievelijk door de heren F. G. Unger en F. 's Jacob. Hieraan zullen nog worden toegevoegd: „Watervoorziening“ en „Verlichting“.
		9a. Sub 34 „Meubelkunst“ onderging uitbreiding; terwijl door den docent voor dit vak, den heer C. W. Nijhoff, tevens sub 13 „Interieurkunst“ (vroeger „ruimtekunst“) gedoceerd werd.
		10a. Sub 5 „Architectonisch Handteeken“ moest bij den aanvang van den cursus naar de studiejaren gesplitst worden wegens te grote toeloop van deelnemers in verband met de beschikbare localiteit. Als gevolg hiervan werd het aantal lessen, gegeven door den docent K. van Leeuwen, uitgebreid tot 31. In de volgorde der colleges werd voor enkele noodzakelijke gevallen afgekeken van het lesrooster, soms in het belang van de verdeling der leerstof, anderstijds wegens verhindering van den betrokken docent.
		De Locaties. De twee localen in de Rijks-Academie waren gedurende den geheelen cursus beschikbaar met uitzondering van één dat telkens op den 1 ^{ste} en 4 ^{de} Maandag van elke maand voor den dienst der Academie zelve noodig bleek te zijn. In deze localen werd overeenkomstig het lesrooster regelmatig vier malen per week gedoceerd.

Tengevolge van de gedurende den vorigen cursus gevoelde behoefté werd voor dezen cursus de beschikking gevraagd en verkregen over twee localen der Kunstnijverheidsschool „Quellinus“. In deze localen werd zonder onderbreking vier malen per week gedoceerd, en bovendien op twee Zaterdagen van elke maand.

Voor de lessen in Architectonisch Handtekenen werd onafgebroken gedurende acht maanden gebruik gemaakt van het Genootschapslocal in Parkzicht dat voor dit doel zooveel mogelijk ingericht en van verlichting voorzien werd; welke verlichting echter te wenschen overlaat en verbetering behoeft.

De Financieën.

De financiële toestand der Afdeeling kan blijken uit de hierbij gevoegde rekening en balans op 25 September 1912 bij welke stukken is gevoegd een begroting voor den Cursus 1912-'13 (kalenderjaar 1913) sluitende in ontvangst en uitgaven met een bedrag groot f 9775,-; op welke begroting voorkomen de volgende aangevraagde en gedeeltelijk toegezegde subsidies en bijdragen, t.w.v.:

van Particulieren	f 375,-
van het Genootschap A. et A.	200,-
van den Staat der Nederlanden	+ 3300,-
van de Provincie Noord-Holland	+ 1650,-
van de Gemeente Amsterdam	+ 3300,-

Met betrekking tot de rekening over den afgelopen cursus, kalenderjaar 1912, kan nog worden medegedeeld dat deze belangrijk afwijkt van de in het vorig jaar vastgestelde begroting.

Op deze begroting kwamen o.m. de volgende aangevraagde subsidies in voor, t.w.v.:

van den Staat der Nederlanden	f 3700,-
van de Provincie Noord-Holland	+ 1850,-
van de Gemeente Amsterdam	+ 3700,-

De subsidies zijn evenwel niet tot de genoemde bedragen verleend geworden, doch respectievelijk teruggebracht tot f 3300,-, f 1650,- en f 3300,-, zoodat de Afdeeling over f 1000,- minder te beschikken had dan geraamde was. Als gevolg hiervan zijn onderscheidene uitgaven beperkt moeten worden. Daartegenover staat echter een vermeerdeing van inkomsten uit de bronnen: „particuliere bijdragen“ en „cursusgelden“, respectievelijk tot bedragen van f 420,- en f 1050,-, t' geen ten slotte tot een batig saldo heeft geleid ten bedrage van f 50,-.

Tenslotte kan worden medegedeeld, dat de rekening over het boekjaar 1912 na onderzoek werd accoord gevoerd door een door de Algemeene Vergadering benoemde Verificatie-Commissie, bestaande uit de heeren W. J. M. van de Wijnpersse en E. H. P. Rosenboom.

G. J. RUTGERS, Administrateur.

OMSLAG JAARVERSLAG AFD. VEN. H. B. O. Het jaarverslag en een prospectus van de afd. V. en H. B. O. — voorbeelden van keurig drukwerk — zijn in een omslag gestoken, ontworpen door den heer Walter van Diedenhoven.

Aan het Nov.-nummer van „De Witte Mier“, waar dit steendrukje als bijlage is opgenomen, is, ontleenen wij de volgende toelichting daarbij:

Het steendrukje, dient oorspronkelijk tot omslag van twee kleine geschriften, onlangs uitgegeven: een jaarverslag en een prospectus van de afdeeling „Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderricht“, van het genootschap „Architectura et Amicitia“ te Amsterdam.

Het verband met de zaak, terwille waarvan deze uit-

gaven geschiedden — het academische bouwkunst-onderricht van het genootschap „A. et A.“ — zocht ik in mijn voorstelling in het algemeen te behouden door twee momenten der menschelijke geestesontwikkeling te symboliseren; mijn beperkt bestek wees mij als vanzelf den vorm: het schoone ontlijken lijk een openbloeiende bloem, het innige rijpen lijk een volgroeide vrucht.

Behalve een eenvoudig geometrisch indeelings-schema, dat ik later met een krabmes accentueerde, is alle ornament onmiddellijk met krijt, pen en penseel op den greindiensteen getekend en gewassen.

De letters zijn met gom afgedekt geworden, de lettervakjes met terpentintische behandeld: de letters zijn daarna, waar nodig, gecorrigeerd met het krabmes.

Het omslag, gedacht voor een boekje, dat in den zak moet kunnen worden gedragen, is oorspronkelijk gedrukt op de zwartste soort van 't papier van bijgevoegd adres: het z.g. Banzay papier, een imitatie Japansch van de firma G. H. Bührmann. Er werden twee verschillende oplagen gemaakt, een in een kleurencombinatie blauw-en-paars, en een in een kleurencombinatie bruin-rood-en-oranje, de eerste voor het prospectus, de tweede voor het jaarverslag.

Alle drukken werden op de handpers gemaakt; het drukken volgens het nauwgezet vastgesteld kleurenschema eerder met zorg gemaakte proef en bovendien van een steen, die door zijn bewerking de gewone rappe ruwhed van een drukkers-werkplaats slecht verdragen kan is voor den Hollandschen steendrukker geen illidaagsche arbeid. Aan de firma Dieperink & Co., te Amsterdam, in het bijzonder aan den directeur dier firma, die zich zeer voor de verbetering van zijn schoone vak warm maakt, ben ik dan ook veel dank schuldig voor de moeite, die hij zich steeds geeft om zoo veel mogelijk uit een steen te doen horen wat er in zit".

INGEZONDEN.

Geachte Redactie.

Vergun mij een enkel woord naar aanleiding van het artikel: „Prijsvragen en studiussubsidies“ van den heer Schram in het vorige nummer van Uw blad.

Het is niet mijne bedoeling het stuk in zijn geheel te onleden en te beantwoorden, daar er zooveel onderwerpen in behandeld worden die, wel is waar in min of meer verwijderd verband met elkaar ontstaan, doch die elk voor zich een aparte uitvoerige beschouwing zouden behoeven waartoe mij op 't oogenblik de tijd, en U wellicht de ruimte in Uw blad ontbrekt.

Ik wil in hoofdzak aanroeren wat in het stuk meer rechtstreeks de „prijsvraagregelen“ en hare toepassing raakt met het speciale doel nog eens weer 't licht te laten vallen op de verkeerde inzichten, die daaromtrent in de bouwkundige (om niet te spreken van de duurbuit staande) wereld heerschen.

Het komt mij voor, dat de heer S. even als zoovele onzer valgenooten geen juist begrip heeft.

1°, omtrent het doel waarvoor de A.R. werden opgesteld, 2°, de overwegingen die er den stoot toe gaven,

3°, den inhoud der regelen.

Ook hem schijnt door het hoofd te spoken, dat het doel der A.R. is of behoort te zijn de prijsvragen wat hij noemt: „populair“ te maken, doch niets heeft minder dan dat, voorgezet bij hare samenstelling, en dat is niet verwonderlijk, daar dit doel nooit bereikt zou kunnen worden door het vaststellen van regelen.

Bij elke regeling toch wordt de vrijheid van den eerling

ten bate van het algemeen aan banden gelegd en dit is niet het middel om populariteit in de hand te werken.

Wil men prijsvragen populair maken, dan moet men geen regelen stellen, doch indien de vrijheid gegeven om deze uit te schrijven op zijn eigen wijze, hem vrij laten, zijn eischen zoo hoog en zoo laag te stellen als hem goed dunkt, en hem geheel zelfstandig te laten beslissen over bedrog en verdeeling van prijzen en over de waarde en den eigendom der inkomende antwoorden.

Het doel der A.R. was echter juist om aan de gevolgen van die vrijheid, waarvan reeds zoo vaak de mededingers in prijsvragen het slachtoffer waren geworden paal en perk te stellen, maar boven dien om bij prijsvragen bij welken uitschrijving betere beginselen voorop staan een juiste toepassing daarvan te waarborgen, en leiding te geven aan uitschrijvers en mededingers, doch vooral om aan de jury een houvast te verschaffen bij hare voorlichting, bij het samenstellen van programma's en bij de beoordeling der prijsvraag-antwoorden.

Bij de samenstelling werd uitgegaan van de volgende beginselen (zeer verkort):

1°, dat een prijsvraag uitschrijven, door het uitschrijven van een prijsvraag bedoelt zijn eigen of het door hem vertegenwoordigde belang te dienen;

2°, dat het rechtmatig is te achten dat hij de daardoor gevraagde arbeid honoreert, en daarmee een vergoeding geeft voor de kans die hij heeft, om door vergelijking van een keuze uit een aantal ontwerpen een zoo goed mogelijke oplossing te verkrijgen van het vraagstuk, waarvoor hij de prijsvraag uitschreef.

3°, dat het oordeel over architectonisch werk ten slotte tot de bevoegdheid van den architect behoort en de invloed van den prijsvraag-uitschrijver bij de beoordeling zich dus heeft te bepalen tot louter verstandelijke overwegingen, raken de praktische bruikbaarheid van het ontwerp,

Deze beginselen, die in de A.R. consequent zijn uitgewerkt, zullen door elk architect, en kunnen door elk loyaal prijsvraag-uitschrijver onderschreven worden, en nu hoort men wel nu en dan zeggen, dat de A.R. te streng zijn en te veel afschrikken, doch bij mijn weten zijn nog nimmer de bepalingen der A.R. aangewezen, welke tot die exclamaties aanleiding gaven. Wellicht dat de heer S. daarmee nu, zonder in conflict te komen met bovennoemde beginselen, eens een begin wil maken.

Ik ben er zeker van dat, indien zijn opmerkingen behoorlijk gemotiveerd en gegrond blijken te zijn, de Constituerende Vereenigingen de gewenschte wijzigingen in de A.R. zullen aanbrengen.

Een andere dwaling van den heer S. ten opzichte der A.R. is zijne meening dat de strekking daarvan op een bepaalde soort van prijsvragen, die hij uitgewerkte prijsvragen noemt, zou wijzen.

De A.R. spreken zich te dezen opzichte in geen enkele richting uit. Zij geven slechts algemeene regelingen die zoowel voor grote als kleine, voor openbare als gesloten voor uitgewerkte als voor schetsprijsvragen gelden, en die gebaseerd als zij zijn op bovennoemde beginselen, ook voor alle genoemde soorten van prijsvragen gelden kunnen.

Het verwijt van den heer S. is aan 't verkeerde adres, het behoort gericht te zijn tot de prijsvraag-uitschrijvers die den vorm van de prijsvraag hebben te kiezen. De A.R. hebben daarop niet den minsten invloed.

Wat de heer S. verder omtrent de wenschelijkheid van schetsprijsvragen in 't midden brengt, gaat buiten de A.R. om en zou dus verder door mij buiten beschouwing

kunnen gelaten worden, ik wil er echter toch even op ingaan om op een enkel misverstand te wijzen.

Het is wel juist dat voor prijsvragen die zeer grote gebouwen tot onderwerp hebben, schetsprijsvragen goede diensten kunnen bewijzen, (zoals art. 2 der A.R. niet zoo vele woorden erkent), en grote hoeveelheden voor het doel, onnoedige arbeid kunnen voorkomen, doch de heer S. verliest uit het oog dat een *schets*-prijsvraag alleen als voorbereiding tot een *eind*-prijsvraag kan aanvaard worden. Immers in de schetsprijsvraag zijn te veel toevallige elementen dan dat deze, tot een eindoordeel zou mogen leiden, en dit in de eerste plaats juist bij die belangrijke onderwerpen, waarbij een schetsprijsvraag als voorbereiding in aanmerking kan worden genomen.

De schetsprijsvraag dient dus wel gevolgd te worden door de eindprijsvraag, waarbij *av./nauwkeurig* uitgewerkte plannen gevorderd worden, waarnaar niet het oog op de meestentijds gelimiteerde bouwsum, een begroting te maken is, waaraan men tenminste *enige* houvast heeft; en behalve voor zulk een begroting is het uitgewerkte plan ook noodig omdat, vanuit de samensetzung daarvan eerst blijkt of het schetsplan uitvoerbaar is.

Kosten worden dus niet gespaard, daar zoowel voor de schetsprijsvraag als voor de eindprijsvraag premies betaald moeten worden in overeenstemming met den gevorderde arbeid.

Toegestaan op de Rotterdamsche raadhuisprijsvraag staat het te bezien of niet een hoger bedrag aan premies zou noodig zijn geweest, dan *nu* daarvoor beschikbaar is gesteld.

Wat de mededinger in de Rotterdamsche prijsvraag U als nutteloze arbeid afschilderde, is een praktische noodzakelijkheid waaraan in geen geval te ontkomen is bij een prijsvraag-en kan ook alleen nutteloos genoemd worden door hem, die meent, dat niet het maken van het schetsontwerp waarin de artistieke idee van den ontwerper is neergelegd, diens arbeid eigenlijk is afgelopen.

Het komt mij echter voor dat, waar het er bij de uitwerking van het schetsontwerp op aankomt zich in alle details rekenschap te geven van de mogelijkheid, en het hoe der uitvoering van het geconcepioneerde, daarin een een ontwikkelend element is gelegen van niet te onderschatten waarde, dat zoowel den ontwerper als zijn ontwerp ten goede komt, en waar door die arbeid, objectief genomen, zelfs niet nutteloos is te achten.

Dat verder de arbeid van de jury bij beoordeling van schetsontwerpen lichter zal zijn, dan die bij uitgewerkte ontwerpen, is ook gemakkelijker beweerd dan bewezen. Hoe schetsmatiger een ontwerp is getekend, hoe meer dus *gerade* moet worden, hoe minder zekerheid de beoordeelaar voor zich zelf omtrent de waarde van een ontwerp heeft. Bovendien bestaat de kans bij schetsontwerpen, dat de *wijze* van voorstellen zijn invloed bij de beoordeling meer dan wenschelijk is, doet gelden, wat evenmin aan een juiste beoordeling kan ten goede komen. Een charmante schets van een minderwaardig architectonisch product, behoudt zijn charme zoowel voor den leek als voor den deskundige, en wellicht voor de laatste niet het minst, hoe objectief men ook tracht zich daartegen over te stellen.

Het verdere in het stuk van den heer S. zal ik, daar het voor mijn doel niet ten zake doet, onbesproken laten waarmee ik echter allermind wil te kennen geven, dat ik met het daarin beweerde instem.

Rotterdam 26 November 1912.

C. N. VAN COOR.

VAN ALLERLEI AARD.

FRANSCH BOUWKUNST IN DE MIDDELEEUVEN.

Mes meilt mi den Haag aan de N. R. Crt.

In de derde van zijn geschriften heeft de heer Michel de grote Franse kathedraalen bestudeerd en daarbij doen uitkomen hoe de geest van den tijd telkens in den bouw terug te vinden is. Driede het streven om het schip te verhogen, om de basiliek te vergroten de kerken minder massief, lichter, fier, als oproepend naar omhoog worden, in de constructies, die buiten de grote lijnen van den houten liggen, in de versieringen van Capitole, in de tempels en de friezen werd het meer en meer merkbaar, dat die beeldhouwers in hun beeldhouwen niet steeds de belichaming van een geestelijke figuur gingen zien maar ook levenskracht en dat dat hen er toe bracht het object zo te vermenigvuldigen, dat kleedstadschap, vorm en uitdrukking aan het dagelijks leven ontleend konden worden. Vooral was dit uiteindelijk bij de kerken, die niet standaard voltooid waren. Zoals bij de Chartres, waarvan de torens zelfs vier entwint in onderlaant verschillen en de centrale gebouw in de tien eeuw, toen de gotiek nog van Romaanse invloeden niet vrij was en de ander in de jaren, in welke de gotische floriboriant de renaissance het hoofd reikte.

Ook die te Amiens vertoont in den gevel duidelijk het verschil van de tijden; en . . . van de beurzen, waaruit de bouw betaald werd. Het onderste deel, tot aan de Galerie des rois, is een schitterend stuk spiegelsche kunst, dat bovenaf, twee eeuwen later tot stand gekomen, laat zien, dat de gotiek haar hoogtepunt reeds voorbij was en dat de tijden daarder werden.

In een reeks schitterende beelden heeft de heer Michel het verweeldeelijken van de beelden van den Christus, van Maria en van heiligen aangestuurd. Meer dan ooit is in de middeleeuwsen strijd geweest over de vraag of Christus mocht of leelijk was en de meningen van de verschillende bouwmeesters zijn in de beelden te onderscheiden.

Het stadsmeester-naar-het-leven-sien van de beeldhouwers deed de figuren — gelijk reeds gezegd is — minder ideeën worden en ten slotte ging de liefde voor de natuur soms zoover, dat het geestelijke mengsel uit de beelden verdween.

Als voorbeeld daarvan noemde de heer Michel de Maria te Reims. De glimlach op het gelaut vermoedt dus duidelijk „un certain plaisir de plaisir", dat men, heel onverbindig, deze Maria in subtiele picardie genoemd heeft. En in denzelfde kerk is een relatieplan te vinden die zijn ontdekker verbaasd deed uitroepen „Mais, c'est Coquelin . . .".

De tegensanger van dit beeld stond de tong uit . . . Maar dit zijn slechts uitvoeringen. Al mocht het wel eens lijken, dat de wegwijsheid van den meester te sterk was, verreweg de meeste groepen en reliëfs zijn evenzoovele bewijzen voor het oprechte godsdienstgevoel van hun vervaardiger, wi u het daarbij aan fantasie niet heeft ontroeren, getuige de vernuftige wijze, waarop voorstellen van de maanden, van de deugden en de ondeugden, van het laaische ongedeel, van het gaan van reken naar hemel of hel in steen aanschouwelijk gemaakt werd. De kathedralen van Chartres, Paris, Bourges, Amiens en Reims hebben alle beelden, even fijn van gevoel als schitterend van techniek en de heer Michel heeft daar bij lichtbediening weer goestig en losjes en vaak niet geschrifft van verleid.

HET HUISE VAN 1655 TE BERGEN/N.H.

Naar mij vermoeden is de oude pastorie, waarvan wij vorige week een afbeelding gaven, door de gemeente Bergen — als eigenaresse — onder zekere voorwaarden afgestaan aan den Heer J. Sterken te Bergen, die het zal restaureren, en zodoende voor het nageslagdaat te behouden. Een belangrijk aandeel in deze zaak heeft de bekende schilder en houtgraveur J. G. Veldheer, eveneens te Bergen, gehad.

INHOUD OP NATURSCHOON.

Evensal de Prov. Staten van Noord-Holland hebben nu ook de Staten van Zuid-Holland het voorstel van Ged. Staten tot vaststelling ener verordening tot het wesen van inlichtingen op naturschoon, aangenomen. Ook Ged. Staten van Zuid-Holland hebben een verordening ingefoerd tot het wesen van ontsierende reclames.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: Adr. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plantwerk „De Architect" en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. KUTIJN, „Parkzicht", Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura": in Nederland f 1,90 per kwartaal; buiten Nederland f 1,60 — per jaar bij vooruitbetaling.

Loose nummers 20 cent, Idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura": 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het orgaan wordt wekelijks gratis toegedragen aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijks contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f 12,—, voor kunstlerende leden f 10,—, voor studentenfleden f 7,50 en voor adspiraantfleden f 5,—. Donateurs zijn zij die minstens f 20,— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura" en het plantwerk „De Architect".

Voor alles betreffende de verzending van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgevers.

Het Koninklijk Paleis op den Dam wordt inwendig aan een „linker renaissante" onderworpen. Men zal beginnen met den kap. Een grote houtverblijf steigerhoud is reeds ten aanzien van een tafelijk publiek naar de vierde verdieping gedirigeerd.

SCHOOL VOOR KUNSTNIJVERHEID HAARLEM.

Wegens de voortdurende toename van leerlingen, die voor 't Bouwkundig vak wenissen te worden opgeleid, zal het onderwijs der bouwkundige afdeling voor den Carsus 1913 weder eenen aanzienlijke uitbreiding ondervangen.

Werd de beide eerste klasse ten behoeve van het voorbereidend onderwijs dieser afdeling, reeds over 1912 op degelijke grondslagen gevestigd, over 1913 zal zulks eveneens voor de beide daarsupergenoede, die ze en de klasse, plaats hebben, zoodat de leerlingen, die deze vier klassen niet vóór hebben doorlopen, de zekerheid hebben in de praktijk-matige diensten te kunnen bewijzen en, neschou het aesthetisch karakter van af het begin het onderwijs hijsig beheerschen, zal later een vijfde klasse daaraan worden toegevoegd, om in het latere het meer decoratieve interieur en de compositie te beheerschen. Tevens zal een praktische werkplaats aangeboden voor de eerstgenoemde klasse, der afdeling houtbewerking worden ingericht. De Directie stelt alle mogelijke pogingen in het werk om de bouwkundige afdeling op de meest degelijke en praktische wijze in te richten en vleit zich daar door aan de hoge eschien, die men hadden dage aan de opleiding der houtkundigen stelt, tegemoet te komen.

Die nieuwe cursus zal 6 Januari beginnen.

WEEKBLADEN EN TijDSCHRIFTEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD, 47. Muurschilderingen van Roland Holst: het nieuwe muurschilderij van Hirsch, Kroniek XLVI door J. Geramus. — Oberkircher Zundert, een waarschuwing. Sociale hygiëne en techniek, door Keuringsch.

DE BOUWWERELD, 47. Volksbouwvesting te Amsterdam, door J. H. W. Lehman. — Onttaakeld Dordrecht, door M. J. C. van Eyck.

Afbeeldingen van een herenhuis en een wiskundius van den architect G. Hoekzema te Groningen, bekroond in den te Groningen uitgeschreven gevleidwedstrijd.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kam. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Buurderijen: programma's in Nr. 9, inlevering 1 Januari 1913. (Zie vragen en antwoorden in Nr. 32.)

II. Prijsvragen door de Vereniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam, in 1912: 1^e. Ontwerp voor een Bioscoop-theater; 2^e. Ontwerp voor een Wachthuisje voor de tram; 3^e. Een pentekening. Programma in Nr. 38.

III. Prijsvraag van den Bond van Metaalfabrikanten in Nederland. Programma in Nr. 48.

GENOOTSCHAPSPRIJSVRAGEN: programma's in Nr. 41.

a. ontwerp van een raadhuis voor een grote gemeente. — Inlevering 8 Februari 1913.

b. ontwerp van een watertoren. — Inlevering 15 Maart 1913.

c. " " " steentrap — " 14 Dec. 1912.

d. " " " den Omzag voor den Genootschapskalender 1913. — Inlevering 1 Dec. 1912.

MEDEDEELING DER REDACTIE.

Verschillende stukken moeten tot een volgend No. blijven liggen.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap, — Rapport van de Jury in zake prijsvraag voor een wandkalender. — Programma van de prijsvraag. — De schoonheidscommissie in den bond. — Verbond van Nederlandse kunstenaarsvereenigingen. — Vierde Jaarverslag afdeling voortgeest- en Hooger bouwkundonderricht. — Omslag Jaarverslag afd. V. en H. II. O. — Ingemonden. — Van allerlei aard. — Weekbladen en Tijdschriften. — Prijsvragen. — Mededeeling der Redactie.

ARCHITECTURA

ORGaan VAN HET GENootSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUTVSTRAAT No. 10, TE AMSTERDAM. JAN DE METER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUIM, LEDEN.

UITGAVIE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMoesstraat 1746, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENootSCHAP.

GENootSCHAPSPRIJSVRAGEN 1912.

Op de prijsvraag voor het ontwerp van een *Plano-kast* kwamen drie antwoorden in onder de volgende motto's:

1. Melody. 2. Six. 3. Kate.

Op de prijsvraag voor het ontwerp van den *Genootschapskalender 1913* kwamen veertien antwoorden in onder de volgende motto's:

1. The Year. 6. Centrum. 11. Evenwicht.

2. A. et A. 7. Eenheid. 12. '13.

3. 12 plus 1. 8. Anno 1913. 13. Zwart op blauw.

4. Jarda. 9. A. et A. II. 14. Haak in Driehoek.

5. Venushaar. 10. Giotto. (geteekend)

Van No. 5 ontbreekt het correspondentie-adres.

J. ROOSING JR., te Secretaris a.d.

Amsterdam, 5 December 1912.

Aan Edelachtbare Heeren Burgemeester en Wethouders van Amsterdam. Edelachtbare Heeren.

Naar aanleiding van berichten, die de geruchten omtrent eenige voorgenomen reorganisatie der „Schoonheidscommissie" met enige stelligheid bevestigen, heeft het Genootschap „Architectura et Amicitia", ingevolge opdracht van zime gisteravond gehouden ledenvergadering, de eer U Edelachtbare beleefd te verzoeken geene wijzigingen in de organisatie van deze Commissie te brengen dan na overleg met de vereenigingen door wie het meerendeel der leden wordt benoemd.

Het Genootschap vertrouwt, dat Uw College de billijkheid van dit verzoek zal inzien, waar de instelling en de samenstelling van de „Schoonheidscommissie" steeds geschied is in samenwerking met bovenbedoelde vereenigingen.

Met de meeste hoogachting,

Namens het Genootschap „Architectura et Amicitia"

w.g. H. A. J. BAANDERS, Voorzitter.

w.g. J. ROOSING JR., te Secretaris a.d.

Amsterdam, 5 December 1912.

Aan de Provinciale Staten van Gelderland.

Geeft eerbiedig te kennen het Genootschap „Architectura et Amicitia" te Amsterdam, in opdracht van zime 1320^e Ledenvergadering gehouden op Woensdag 4 December j.l.; dat het kennis heeft genomen van de in gevorderden

staat van voorbereiding verkeerende plannen tot overbrugging van de Waal te Nijmegen;

dat het Genootschap het ten zeerste zoude betreuren, indien deze plannen tot uitvoering kwamen met opoffering, althans belangrijke benadeeling, van het binnen onze vaderlandsche grenzen eenig rivier en vergezicht;

dat thans van af de aangrenzende stadsdeelen in die gemeente door elken bezoeker bewonderd wordt;

dat het Genootschap Uw College om die reden alsmede in overweging geeft te willen bevorderen, dat de voorgenomen Waaloverbrugging plaats vindt op zoodanige wijze, dat voormalde benadeeling, die tevens moet worden geacht eene niet te onderschatten benadeeling van het gemeentebelang te zijn, vermeden wordt.

T Welk doende, doet Gij wel.

Het Genootschap „Architectura et Amicitia"

w.g. H. A. J. BAANDERS, Voorzitter.

w.g. J. ROOSING JR., te Secretaris a.d.

VERSLAG VAN DE 1320^e GEWONE LEDENVERGADERING VAN HET GENootSCHAP „ARCHITECTURA ET AMICITIA", GEHODEN OP WOENSDAG 4 DECEMBER 1912 IN HET GENootSCHAPSKAAL IN „PARKZICHT".

Na opening door den voorzitter, den heer H. A. J. Baanders, werden de notulen der beide voorgaande vergaderingen voorgelezen en onveranderd goedgekeurd.

De heer Ingenohl, hoewel geen aanmerking willende maken op deze notulen, zou wenschen dat sommige besprekingen wat omzichtiger verslagen werden. Met dezen wensch, die door den voorzitter wordt onderschreven, zal voortaan rekening gehouden worden.

Ingekomen is een schrijven van den heer A. J. Joling, verband houdende met de aanwijzing van een lid van den Raad van Commissarissen der N. V. Mij. tot Exploitatie van het Plaatwerk „De Architect" dat bij het bestreden punt zal behandeld worden. Verder een brief van den heer A. Redert houdende mededeeling dat hij zich na de a.s. Algemeene Vergadering niet verder voor een bestuursfunctie beschikbaar stellen wesen te drukke bezigheden.

Vervolgens van den heer Adr. Moen de reeds vroeger toegezegde voorstellen, met een toelichting, tot regeling van de algemeene administratie, welke op voorstel van het Bestuur onaangeroerd blijven tot na de aanstaande verkiezingen, wijl de toepassing wordt opgelegd aan het optredend bestuur. In afwachting daarvan wenscht de vergadering thans geen kennismaking van den inhoud.

Daarna zijn aan de orde een brief van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en een van den Bond van Nederlandsche Architecten, beide handelende over dende met den brief der voorlopige commissie aan de Constituerende Vereenigingen, welke laatste brief in een der voorgaande vergaderingen ter kennis is gebracht en in de Permanenten-Prijsvraag-commissie en verband houdt het orgaan gepubliceerd. In dit verband deelt de voorzitter mee, dat op 10 December e.c., over deze zaak vermoedelijk een besprekking zal worden gehouden door de voorzitters en secretarissen der Constituerende Vereenigingen en geeft daarom in overweging de behandeling zouden zijn. In dit verband worden ook behandeld het rapport over de Commissie voor het Stadsschoon, uitgebracht door onzen afgevaardigde den heer J. de Meijer, waaruit blijkt dat de Commissie een groot aantal gevallen behandeld en fotografieën liet maken; doch tevens dat sedert een jaar niet werd vergaderd. Over de bedoelde reorganisatie-plannen bevat dit rapport niets. De heer Joling, lid der Commissie voor het Stadsschoon, doet enige mededeelingen; doch omtrent reorganisatie is ook dit lid niets bekend.

Aan de orde is thans de aanwijzing van een lid van den Raad van Commissarissen van het Plaatwerk de Architect wegens aftreding van een der commissarissen die terstond herkiesbaar is. Het lot bepaalt dat de heer A. A. Kok aftreedt, die evenwel bij acclamatie opnieuw wordt aangewezen. De algemeene vergadering van aandeelhouders op Zaterdag 7 December zal dus den heer A. A. Kok herkiezen.

Tot ledien der Verificatie-Commissie voor het onderzoek van de rekening en verantwoording van den penningmeester van het Genootschap over 1912 worden vervolgens benoemd de heeren J. H. Walle Jr., Maurits Plate en A. Redert.

Tot lid van een voorloopige commissie van advies in zake de Intern. Bauhausstellung te Leipzig in 1913 te houden, welke commissie wordt ingesteld in samenwerking met twee Vereenigingen van Exposanten en in overleg met de Afdeeling Handel van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, wordt nu gedachtenwisseling de heer A. W. Weissmann aangewezen, die aanneemt over de voorloopige besprekkingen rapport uit te brengen.

Voor de pogingen die gedaan zijn en worden om te geraken tot de oprichting van een Architectuur-museum blinkt veel belangstelling aanwezig te zijn. Gereleveerd wordt dat het idee uitging van den heer J. H. W. Leliman die aan dit denkbeeld uiting gaf in een artikel in de „Bouwwereld“, het nemen van het initiatief overlatend aan anderen. In „A. et A.“ heeft dit denkbeeld weerklank gevonden; vandaar dat het onderwerp op de agenda verscheen. Ter inleiding herinnert de voorzitter eraan hoe belangrijke tekeningen op architectonisch gebied, zowel als modellen, maquettes en studies verloren gaan omdat niemand zich het lot van zulk waardevol studie-materiaal aantrekt dat inderdaad een kostbare verzameling zoude kunnen vormen.

Uit de hierop volgende discussies blijkt ten duidelijkste dat alle aanwezigen evenzeer doordrongen zijn van de wenschelijkheid van het bezit eener gelegenheid om de genoemde stof, en zooveel, meer bijeen te brengen. Hoe men tot zulk een bezit moet geraken is voor velen nog niet recht duidelijk, vandaar de wensch om een Commissie in te stellen die voorloopig gegevens zal verzamelen, inlichtingen inwinnen en pogingen doen ter verkrijging van medewerking van zustervereenigingen en andere leghamen en instellingen. Zoodra omtrent een en ander gegevens verzameld en rapport uitgebracht zal zijn, kan worden besloten tot het al of niet instellen eener commissie tot voorbereiding van de oprichting van het gewenste museum, zij 't dan voorloopig op bescheiden-

schaal. Diverse bronnen worden reeds genoemd en het vertrouwen op welslagen komt de vergadering gewettigd voor. Tot ledien der voorloopige commissie worden benoemd de heeren Jon. Ingenohl, J. H. de Groot en W. A. E. van der Phuym.

Aan de orde is thans de besprekking van de reorganisatie der Schoonheidscommissie. De voorzitter releveert ter inleiding de artikelen van den heer J. E. van der Pek die in de dagbladen verschenen zijn en 't geen de bladen zelf over dit onderwerp publiceerden, mede naar aanleiding van geruchten omtrent plannen welke in voorbereiding zouden zijn. In dit verband worden ook behandeld het rapport over de Commissie voor het Stadsschoon, uitgebracht door onzen afgevaardigde den heer J. de Meijer, waaruit blijkt dat de Commissie een groot aantal gevallen behandeld en fotografieën liet maken; doch tevens dat sedert een jaar niet werd vergaderd. Over de bedoelde reorganisatie-plannen bevat dit rapport niets.

De heer Van der Pek herinnert aan het ontstaan der Schoonheidscommissie ingevolge den wenscher bouwkunstige corporaties, en de benoeming harer leden door deze corporaties. Gaat 't aan, vraagt spreker, dat de Commissie thans zich zelve reorganiseert, of daartoe voorstelt doet, terwijl de vereenigingen er niets van weten? Constateerende dat de weinige gegevens geput zijn uit officiële bron (woorden door den Wethouder voor de Publieke Werken gesproken in de vergadering van den Gemeenteraad) herhaalt spreker: „is de voorzitter van dit alles op de hoogte? hebben de door „A. et A.“ benoemde leden der Commissie iets gerapporteerd, zorgdragende dat hunne vereeniging kennis droeg van de daden harer afgevaardigden? Zoo niet dan stel ik voor den weg te bewandelen die de B. N. A. reeds ging; n.l. adresseeren aan B. en W. van Amsterdam.“ Hierop volgen uitgebreide discussies, waarbij sommige eden in de gelegenheid zijn mededeelingen te doen met groter zekerheid dan die welke gegrondigd zijn op de lopende geruchten. De heer Weissmann acht zich als lid der Commissie gehouden te zwijgen, doch beveelt aan naar de aanhangige plannen te vragen alvorens te adresseren. De heer Ingenohl steunt het voorstel van den heer Van der Pek, uit goede bron wetende, dat inderdaad belangrijke veranderingen in gevorderden staan van voorbereiding zum en het niet in de bedoeling schijnt te liggen de Vereenigingen vooraf advies te vragen; de Commissie van Bijstand voor de P. W. heeft de bij haar ingediende plannen namelijk reeds goedgekeurd. Spr. vestigt er den aandacht op dat de voorstellen tot reorganisatie uitgingen van de Commissie zelve, B. en W. dus in de meening verkeeren dat alles volmaakt in orde is, terwijl de leden naleten de vereenigingen te raadplegen. Ten slotte wordt besloten aan B. en W. te adresseren en te verzoeken geen wijzigingen aan te brengen alvorens de vereenigingen, die de leden der Schoonheidscommissie benoemden, zullen zijn gehoord, en verder dat den door A. et A. benoemde leden inlichtingen zullen worden gevraagd. Dit geldt ook voor de Commissie voor het Stadsschoon. Van het schrijven aan B. en W. van Amsterdam zal kennis gegeven worden aan de Mij. tot Bevordering der Bouwkunst en aan de Afdeeling Amsterdam der Maatschappij.

Vervolgens geeft de heer Weissman een kort verslag van het verhandelde in de vergadering van den Bond van Nederl. Kunstenaarsvereenigingen, en verbindt daarvan eene mededeeling omtrent eene actie van den Bond

Heemschut tegen de overbrugging van de Waal bij Nijmegen, op een wijze die het natuur- en stadsschoon zeer schaadt; terwijl er mogelijkheid bestaat de Waaloverbrugging tot stand te brengen met vermindering dierschade. Na inlichtingen en discussies wordt besloten te adresseren aan de Provinciale Staten van Gelderland, te kennen gevende dat het Genootschap het ten zeerste zoude betreuren indien die plannen tot uitvoering kwamen met opoffering althans belangrijke benadeeling, van het eenig rivier- en vergezicht, alsoog in overweging gevende te willen bevorderen dat de Waaloverbrugging plaats vindt op zooslainge wijze dat voormalige benadeeling verne- den wordt.

Nog wordt besloten, en zulks naar aanleiding van betreffende inlichtingen van enige leden, dat de Monumentencommissie zal worden attent gemaakt op de wijze waarop de „herstelling“ van het Paleis-Raadhuis ondernomen wordt.

Enkele mededeelingen, volgens welke door Dr. P. J. H. Cuypers aan den Gemeenteraad van Vlissingen geadopteerd heeft de afgebrande St. Jacobstoren en spits in de oorspronkelijke 17e eeuwsche vormen te reconstrueren in cementijzer, bekleed met terra-cotta, wekten grote verbazing. Ook dit geval zal onder de aandacht der Monumentencommissie gebracht worden. — Hierop volgt sluiting der zeer geanimeerde vergadering.

De volgende vergadering, de algemeene, vangt aan om half acht. R.

SCHILDERRINGEN VAN ROLAND HOLST.

1 Is eenige weken geleden dat belangstellenden de uitnodiging ontvingen drie nieuwe schilderingen van den kunstenaar R. N. Roland Holst te komen bezoeken welke geplaatst zijn in de bestuurskamer van het gebouw van den Algemeene Nederlandsche Diamantbewerkersbond aan de Fransche Laan No. 6 te Amsterdam.

Wie van deze vriendelijk verstrekte gelegenheid gebruik gemaakt heeft kunnen beseffen wat het zeggen wil dat het Bestuur van den A. N. D. B. thans voor iederen weg opent om 't zij kennis te maken met de talrijke schilderingen in dit gebouw aanwezig en door den bovengenoemden kunstenaar verfaardigd. 't zij niet betrekking tot de oudere de kennis te vernieuwen en het jonge drietal voor 't eerst aan te treffen in al zijn luister op de plaats waaryoor het bestemd en gemaakt is, om geven door den bruin eikenhouten wand van de door Berlage ontworpen binnenvloer.

Deze gelegenheid is geopend gedurende de maand December op alle Zaterdag en Zondagmiddagen van 2 tot 5 uur tegen betaling van een klein entree, waarvan de opbrengst ten goede zal komen aan het Diamantbewerkers Koperen-Stelen Fonds „Nieuwe Kracht“, dat zorg draagt voor de verpleging van aant tuberculose lijdende diamantbewerkers.

Wat de nieuwelingen betrifft kan de toelichting dienen dat deze werden verfaardigd in opdracht van de jongeren in de diamantbewerkerswereld die het Bestuur van den A. N. D. B. wenschte te huldigen na de verkrijging van den achturen dag en zulks in den vorm van een waardige aankleeding der bestuurskamer.

Verder volgt hier een citaat uit enige mededeelingen die de kunstenaar na de voltooiing der opdracht aan zyne lastgevers deed door middel van hun orgaan „Het Jonge Leven“.

„Mijn gedachtegang bij het ontwerpen dezer schilderingen, is in het kort aldus geweest.

Dadelijk stond bij mij vast, dat zij geen beelden van strijd moesten geven. Daar toch waar uw hoofdbestuurders

altijd samen zullen komen, juist om zaken, den strijd raken, te bespreken, daar mogen andere beelden hen omringen, dan die aan den strijd ontleend zijn, en deze beelden mogen nochtans door de kracht dertegenstelling juist hun strijdend beleid tot steun worden.

En waar het huldeblik door de jongeren werd aangeboden, wenschte ik, dat iets van de jongheid der gevers en het geluk dat wij wenschen dat de jeugd zal omringen, in de te schilderen figuraties tot beeld zou worden. Drie vakkens waren voor beschildering bestemd; dit toch, was allerminst willekeurig bepaald, maar door den architect Berlage en mij aldus besloten, omdat waar de achturen dag het etmaal in drieën deelt, deze verdeeling, aange- nomen en voortgezet in den bouw van de kamerbestemming, den schilder als van zelf reeds een basis had voor zijn compositie.

Zoo kwam ik ten slotte tot de volgende oplossing:

„De sterke uren“ zoo heb ik getiteld het val, waarop een jong man voorgesteld is, die in geknielde houding zich gereed maakt voor de dagtaak, opziende naar de verte, in gedachte zijn daden vooruitlopende, terwijl hij zijn schoen dicht bindt. Rond hem trekken de morgen nevels op, de nacht scheurt, de sterren verbleken, het licht stijgt, en de morgenwind steekt op. Naast deze compositie heb ik mij die van „de diepe uren“ gedacht, de nachtelijke uren, die onze wakende gedachten voeren naar de oneindigheid en hare raadselen. Vandaar het figuur, dat opziet naar de sterrenbogen, zonder nochtans gezenuum te zijn, waar de nardsche lietde, als een vrouwengitaar in zwart rood, peinzend naast hem is gezeten. En tegenover deze composities dacht ik mij de compositie van „de zachte uren“, waar 't pralend licht daalt, de nevelen over de aarde komen, en een zoet heimwee die harten van de peinzenden in die zachte avondelijke uren binnenstroont.

Hier is een vrouwengitaar languit liggend uitgebeeld, mijmerend opzind uit haar boek, ..., de vrucht van kennis, die niet gansch bevredigt — en naast haar de vruchten der aarde, die niet gansch voeden, hen in wie een groter verlangen leeft.

Bij aandachtige beschouwing zal het u treffen, dat deze drie composities gebouwd zijn op enkele zellides, hoewel variërende lijn- en kleurrhythmen. Hierdoor achtende ik alleen mogelijk een band tussen de van onderwerp verschillende composities te behouden, zoodat zij, naar ik hoop, ook zichtbaar bij elkaar behoren. De compositie van „de zachte uren“, als hebbend geen pendant, werd geheel ontworpen op een horizontaal lijnenverloop, in tegenstelling tot de twee composities die elkaar flankeren en die op een gelijk van uit hoeken steigend lijnenverloop zijn gebouwd.

En thans, mijn jonge opdrachtgevers, nogmaals herhaal ik, dat deze uitlegging niet anders is dan een sleutel. De gedichten die aan deze schilderingen ten grondslag liggen, gij hebt recht ze te kennen, maar wilt vooral onthouden, dat er in aansluiting tot deze gedichten schoone zoolw als lelijke schilderingen zijn te maken, en dat het op de schoonheid der schilderingen alleen en uitsluitend aankomt.

Ik hoop dat ook door u mijn schilderingen schoon zullen worden bevoonden; ik heb er, dat verzekert ik u, met mijn beste krachten aan gearbeid."

WERKEN VAN JAN EISSENLOEFFEL.

In een der zalen van den Kunsthandel Wed. G. Dorens en Zoon, Rokin 56 te Amsterdam, is een collectie werken tentoongesteld.

De collectie die, nuar ons werd medegedeeld, meerderdeels bestaat uit werken in brons met email-versieringen bevat o.m. eenige klokken, lampen, een vnas, een paar wandschalen, een juwelenkistje en een paneel uit een betimmering.

De expositie die gedurende den geheelen dag toegankelijk is, duurt tot en met Zaterdag 14 December.

BESTELGOEDERENKANTOOR VAN DE HOLLANDSE SPOORWEG MAATSCHAPPIJ AAN DEN NIEUWEZIJDS VOORBURGWAL No. 287. TE AMSTERDAM.

Het bestelgoederenkantoor van de H. IJ. S. M. aan de Nieuwezijds Voorburgwal 287 te Amsterdam werd van November 1911 tot April 1912 gebouwd op de bestaande fundamenten van het tot even onder straathoogte afgebroken vroegere perceel, dat aanzienlijk veel hoger dan het nieuwe was.

Het bevindt op den begane grond het goederenlokaal met twee kantoren en daarboven een woning voor den ambtenaar van dit bestelkantoor.

De voorgevel is op een borstwering van Oostenrijksch graniet opgetrokken van helderrode hardgrauwe gevelsteen, geleverd door N. V. Steenfabrieken voorheen J. W. Van der Els te Zalt-Bommel, met zeer spaarzame toepassing van bricorna voor versiering. Behalve eenige Obernkirchner zandsteen voor afdekking van pinakels en geveltop zijn alle waterkeerende delen: topgevelafdekking en raamdecoratie van nageperste profielsteen gemaakt. De kozijnen zijn van Amerikaansch grenen hout en voor ieder vertrek tot een geheel aaneengekoppeld. Daar zij als dragende constructie dienst doen is het zware kozijnhout vol in het gezicht gelaten en gelijk met het gevelvlak geplaatst, terwijl de bovendecors, behalve met de gebruikelijke hoden strook, tegen inwatering met een rollaag van profielsteen met waterhol zijn afgedekt. De put van den begane grond heeft ramen en deuren van eikenhout. De kozijnen van de verdiepingen hebben de hier gebruikelijke schuiframen, waarbij voor doelmatige ventilatie door schuivende onder- en bovenramen is gezorgd. Deze ramen zijn wit geschilderd. Het bestelgoederenlokaal heeft over het niet opgetrokken gedeelte een zichtbare houten bekapping, algedekt gedeeltelijk met rode Hollandsche pannen en gedeeltelijk met een over de gehele lengte doorlopende met draadglas bezette lantaarn. De wanden zijn ter hoogte van 2 M. van hardgrauwen steen schoongewerkt en gevoegd. Daarboven zijn zij geschuurd en met alle overige bepleisteringen in het gebouw met matolin-watervlak gesausd. De kap boven de woning is eveneens met de gewone rode Hollandsche pannen gedekt, die eveneens blijken te voldoen als alle panvormen, die in den laasten tijd ingevoerd zijn. Aan den gevel is een uithangbord aangebracht, ingericht voor inwendige electrische verlichting.

In het algemeen zijn slechts die materialen en constructiewijzen toegepast, die sedert onheugelijke tijden hier inheemsch zijn, zonder echter in het minst daarbij te willen aansluiten aan oude stijlvormen, die hunnen tijd gehad hebben. Van die hier gebruikelijke materialen zijn die soorten gekozen, die thans beschikbaar en gemakkelijk verkrijgbaar zijn: graniet, nageperste profielsteen, bricorna, Amerikaansch grenen.

De eerste opzet voor den gevel, die na de vaststelling van de inwendige indeeling door den heer N. D. Koene opzichter-teekenaar bij de H. IJ. S. M. werd geteekend, scheen mij voor een utiliteitsgebouw als dit zoo goed geslaagd te zijn, dat bij dit werk mijne leiding zich heeft

bepaald tot besprekking bij het uitwerken van het plan omontwerp detail en te kiezen materialen. De detailtekeningen werden in hoofdzaak door den heer N. D. Koene geteekend, terwijl het dagelijksch toezicht op de uitvoering op nauwgezette wijze werd uitgeoefend door den heer W. C. Scherjon, opzichter-teekenaar bij de Maatschappij. Het werk werd onder ongunstige weersomstandigheden in betrekkelijk korten tijd en in de beste verstandhouding met de Directie uitgevoerd door den aannemer J. Bas te Amsterdam. J. G. WATTES B. L.

PRIJSVRAAG VOOR EEN RECLAMEBILJET. TEVENS GESCHIKT VOOR PRENTBRIEFKAART EN SLUITZEGEL.

CITGESCHREVEN DOOR DE VEREENIGING TOT BEVORDERING VAN HET VREEMDELINGENVERKEER TE 'S-GRAVENHAGE, SCHEVENINGEN EN OMSTREKEN.

I. Gevraagd wordt: cene tekening voor een Reclameplaat, groot 1 - 0,70 M., (in welk formaat de reproductie zal plaats vinden) waarvan het beteekend oppervlak niet kleiner mag genomen worden als 0,90 - 0,60 M., terwijl de langste maat als hoogte maat wordt bedoeld.

II. De Compositie moet zoodanig zijn opgevat, dat hiervoor op kleine schaal een reproductie mogelijk is voor prentbriefkaart en sluitzegel:

a. voor een prentbriefkaart 9 - 12 cm.
b. voor een sluitzegel ongeveer 3 - 4 cm.

III. Op de plaat moet met duidelijke, leesbare letters de naam en het adres der Vereeniging te lezen zijn.

IV. De uitvoering moet zijn bij voorkeur in vlakversiering, terwijl de ontwerper vrij gelaten wordt in de groepeering van den tekst.

De ontwerper heeft de beschikking over drie kleuren.

V. De plaat moet zoa parkend mogelijk weergeven het karakter der Vereeniging.

VI. De mededinging staat open voor alle Nederlanders.

VII. Alle ontwerpen worden franco ingewacht aan het adres van: het Bureau Plaats za, voor of op den 1er Februarie 1913.

Zij mogen geen handtekening dragen, doch moeten voorzien zijn van een motto of kenteken, en vergezeld zijn van:

Twee voorhoede gesloten omslagen waarin:

a. een verklaring van den ontwerper huidende: Ondergetekende, inzender van het ontwerp motto ... verkiert dat dit ontwerp zijn geestelijk eigendom is.

b. Een correspondentie adres. Dit omslag zal voor de uitspraak door de Jury worden geopend om, wanneer nodig, door tusschenkomst van den Correspondent met den Ontwerper in briefwisseling te treden.

Het schrift op de tekeningen, van bijbehorende stukken en eventuele correspondentie, mag niet zijn het handschrift van den Ontwerper.

Niet bekroonde ontwerpen zullen binnen 3 maanden na de uitspraak der Jury, franco worden teruggezonden aan de correspondentie adressen.

De bekroonde ontwerpen blijven eigendom der Vereeniging, welche daardoor het uitsluitend recht van reproductie en uitgave voorbehoudt.

Aan de vervaardigers dezer ontwerpen zal, in overleg met de Jury, gelegenheid gegeven worden, hunne handtekening alsnog op hunne ontwerpen te plaatsen en zal de ontwerper van het uit te voeren bekroonde ontwerp verplicht zijn toezicht te houden op de uitvoering van zijn project.

VIII. Voor deze prijsvraag worden uitgeloot:

Een eerste prijs à f 600.— en een tweede prijs à f 200.— Respectievelijk uit te keeren binnen een maand na toekenning door de Jury.

Deze prijzen zullen worden toegekend door een Jury, bestaande uit de heeren: F. Arntzenius, M. M. Couvée Jr., J. Jurriaan Kok, Willy Martens en Joh. Mutters Jr.

Aan de Jury is het recht voorbehouden de uitgeloste prijzen op andere wijze, doch over ten hoogste 2 ontwerpen, te verdeelen, voor het geval zij mocht meenen, dat daartoe aanleiding bestaat, maar is gehouden het gehele uitgeloste bedrag in elk geval toe te wijzen.

Eventuele wijzigingen kunnen door de Jury als voorwaarde gesteld worden, bij de toekenning van den Eersten Prijs, voor het uit te voeren Ontwerp.

Zij zal hare bevindingen in een beknopt gemotiveerd Rapport neerleggen, waarbij zij echter het recht heeft bij eventuele ruime inzending de ontwerpen groepswijze te beoordeelen.

IX. De uitslag van de bekroningen zal in de vakbladen worden bekend gemaakt.

De Vereeniging behoudt zich het recht voor alle ingekomen Ontwerpen in Den Haag en desgewenst ook elders tentoontstellen en het Jury-Rapport daarbij ter inzage te leggen.

Van den dag van ontvangst tot den dag der terugzending zullen alle ingekomen Ontwerpen voor een bedrag

van f 100.— elk door de Vereeniging tegen Brand- en Waterschade worden verzekerd.

De antwoorden moeten worden ingezonden — plat verpakt — en voor zoover ze niet direct op carton geteekend zijn, op stevig carton opgezet.

Namens de Vereeniging tot bevordering van het Vreemdelingenverkeer te 's-Gravenhage,

Mr. A. FRIE, Voorzitter.

De Jury:

F. ARNTZENIUS, J. JURRIAAN KOK,

M. M. COUVÉE JR., WILLY MARTENS,

JOH. MUTTERS JR.

Den Haag, 25 Nov. 1912.

DE TWEEDE „DENKMALPFLEGETAG“ TE HALBERSTADT.

Dit verslag dat Dr. J. Kalf geeft van den 12de Denkmalpflegetag te Halberstadt gehouden, in het Bulletin van den Oudheidkundigen Bond, houdt onder veel meer hartigenswaardigs, ook gesprokken over de in Oostenrijk en Duitschland heerschende of leidende geest bij het Ambacht en Technisch Middelaar Onderwijs.

Deze mededeelingen acht ik wel de overweging waard van allen die belangstellend in de hedendaagsche ontwikkeling, opbrenging en vooruitgang van onze bouwkunst. Daaronder reken ik niet alleen de overweging waard van allen die belangstellend in de hedendaagsche ontwikkeling, opbrenging en vooruitgang van onze bouwkunst. Daaronder reken ik niet alleen de overweging waard van allen die belangstellend in de hedendaagsche ontwikkeling, opbrenging en vooruitgang van onze bouwkunst. Daaronder reken ik niet alleen de overweging waard van allen die belangstellend in de hedendaagsche ontwikkeling, opbrenging en vooruitgang van onze bouwkunst.

Geecht nieuw is deze gedachtegang niet, maar werd toch tot korte jaren geleden nog weinig geduld in ons vaderland. Toen werd namelijk het bouwkundig onderwijs maar al te zeer los van alle bestaande ons omringende voorbeelden bewerkt. De verspreiding van goedkoop, maar waardeloze reproducties van architectuurmodern, wat in 't binnen- en buitenland, bood nu voor de hand liggend, maar ongezond studiemateriaal.

Nu echter zicht een welgeslaagd Congres van Bouwkunst de beweging voor het behoud van 't stedenschoon de algemeene instemming daarmee mag worden afgeleid, is het wel niet meer aan twijfel onderhevig, dat het bewaren en harmonisch ontwikkelen van de bestaande architeturbeelden door de natuur werden verfijnd, als een bepaalde noordzakelijkheid voor onze verdere cultuur wordt erkend.

Ik laat hieronder het woord aan Dr. Kalf.

De tweede inleider, de architect en Oberlehrer Scriba uit Hildesheim, behandelde hetzelfde onderwerp voor Duitschland. Hij betoogde, dat ook de kleinste bouwwerken doelmatig moeten zijn en het schoonheidsgevoel bevredigen. Men moet daarom de leerlingen ontvankelijk maken voor de schoonheid in het werk der oude meesters, opdat zij leerden in gelijken geest te ontwerpen.

Zij moeten leerlingen zichtsluitend te bedienen van vormen, die aan hun doel beantwoorden; te scheppen van binnen uit; zich te verdiepen in de eischen einer opdracht; tegevolijk makken voor de schoonheid in het werk der oude meesters, opdat zij leerden in gelijken geest te ontwerpen. Zij moeten leerlingen zichtsluitend te bedienen van vormen, die aan hun doel beantwoorden; te scheppen van binnen uit; zich te verdiepen in de eischen einer opdracht; tegevolijk makken voor de schoonheid in het werk der oude meesters, opdat zij leerden in gelijken geest te ontwerpen.

Van den dag van ontvangst tot den dag der terugzending zullen alle ingekomen Ontwerpen voor een bedrag

valdeeraar weten, welke kunst in dezen vorm kan opgewekt worden. De schijnbare beperking van de leerstoof geeft geen verlichting, want het is het moeilijkst met eenvoudige middelen een logisch verantwoord en goed bouwwerk te maken. Sinds 1908 zijn daarom in Pruisen de vroegere vier klassen der Bougewerkscholen tot vijf uitgebreid, en de onderwijsmethode is geheel veranderd. Naar een gegeven schets wordt met de leerlingen een klein bouwwerk langzaam van binnen naar buiten ontwikkeld en de verschillende daarbij voorkomende constructieve en formele onderdelen worden in innigen onderlingen samengebracht. De opgave wordt met ieder semester groter van omvang gemaakt; in het derde semester komt een of ander landelijk gebouw aan de orde. Geen andere vormen worden onderwezen dan inheemsche: in het zuiden van Pruisen Frankische, in het westen Bergsche, in het noordwesten Neder-saksische, in het oosten Oud-saksische. Naast deze werkzaamheden, die het leervak "bouwkundig teekenen" vormen, moet de leerling bij het onderwijs in de architectonische vormleer kleine opmetingen maken van stedelijke en landelijke woningen, en aan de hand daarvan opstanden ontwerpen voor gegeven plattegronden. Hij leert daarbij het uiterlijk zoo te maken, dat het de inwendige inrichting tot uitdrukking brengt, en zich harmonisch bij de omgeving aansluit.

Met het oog op dit laatste worden de leerlingen op het excursies opmerkzaam gemaakt op het rustige en meestal gesloten aspect der afzonderlijke gebouwen en van den dorpsuitleg, in de steden op de schoone werking van een straatgeheel en de sobere behandeling van burgerwoningen en houtnedéitals. Ook het aldus geleerde moet toegepast worden bij opgaven in de hogere klassen. Er worden ook opstellen gemaakt over het gezien; bij de bouwstofleer valt de nadruk op de behandeling van ieder materiaal naar zijn eigen aard; handtekenen, beschrijvende meetkunde en boetseeren dienen zowel om het ruimtevoorstelvermogen op te wakken als om, door het teekenen en modelleeren van oude gebouwen met al hunne onderdelen — trappen, deuren, vensters — begrip en liefde voor de monumenten te kweken.

Al wat beide sprekers hadden verhaald, werd door de reeds vermelde tentoonstelling ruimschoots toegelicht. Er waren daar voortreffelijke opnamen — zowel modellen, (maquettes) als tekeningen — van oude gebouwen, maar ook allerlei ontwerpen voor nieuwe, waaruit bleek, dat de opleiding, die volgens de gehoorde uiteenzettingen wel eens wat af te cenzigd historisch leek, bij de beste leerlingen toch wel degelijk den lust tot zelfstandigheid had opgewekt, dat ten slotte meer de goede beginselen dan de vormen van oude werken waren gevuld.

Joséph Th. J. C. LIPPIES, B. N. A.

VERWANTSCHAP TUSSCHEN SYSTEEM EN WERKSTUK.

Wair, dus oprocht te zijn, eischt wil en overtuiging. Niet het: „wat ik was”, maar „hoe ik wezen zal” behoort de stelfregel van ’t leven te zijn. Het kunstwerk vraagt ditzelfde.

Uit het daargestelde moet blijken het streven naar hoger op, lijnen en kleuren behooren een ontwikkelingsysteem te ontraden en wier ontwikkeling in volgende kunstwerken juister omlijnd zullen worden, doch wederom te dienen als grond voor verdere vooruitgang. Toch dient een basis in elke fase zich te openbaren,

De grond van ons leven kan b.v. waarheid, liefde, eenheid zijn. De grond van een werk eveneens. De rangschikking der vormen geschiedde dan in overeenstemmingen opzichte van die basis, en op welk grondsyteme de schepper ook werkt, het werk zal van de volheid der onderdelen getuigen en zullen deze (die onderdelen) wederom opgelost worden in de eenheid van het werk. Gebouwd op een eigen systeem ontstaat een oorspronkelijkheid als uiting van gezocht oprechtheid. Verschillende dier systemen kunnen den grond van een volkskunst zijn en zullen de daargestelde scheppingen een kunst van eigen tijd geven, waarin de meest uiteenlopende gedachten samengebracht kunnen worden. Dus diene ieder kunstenaar zijn eigen en zelfstandige basis te vormen en al zijn te volbrengen werk in dat raam te meten.

Geen geleerd systeem kan de basis van een volkskunst worden, want de dorheid welke daaruit ontstaat doet de ware frischheid en den levenskracht van kunst verloren gaan. Alle grote kunstuitingen spreken van voorgeknopte opmetingen maken van stedelijke en landelijke woningen, en aan de hand daarvan opstanden ontwerpen voor gegeven plattegronden. Hij leert daarbij het uiterlijk zoo te maken, dat het de inwendige inrichting tot uitdrukking brengt, en zich harmonisch bij de omgeving aansluit.

Met het oog op dit laatste worden de leerlingen op het excursies opmerkzaam gemaakt op het rustige en meestal gesloten aspect der afzonderlijke gebouwen en van den dorpsuitleg, in de steden op de schoone werking van een straatgeheel en de sobere behandeling van burgerwoningen en houtnedéitals. Ook het aldus geleerde moet toegepast worden bij opgaven in de hogere klassen. Er worden ook opstellen gemaakt over het gezien; bij de bouwstofleer valt de nadruk op de behandeling van ieder materiaal naar zijn eigen aard; handtekenen, beschrijvende meetkunde en boetseeren dienen zowel om het ruimtevoorstelvermogen op te wakken als om, door het teekenen en modelleeren van oude gebouwen met al hunne onderdelen — trappen, deuren, vensters — begrip en liefde voor de monumenten te kweken.

Beiden behooren bij en door elkaar verwerkt en juist dit proces geeft het levendige aan het werkstuk, waardoor een kunstwerk ontstaat. Zonder ’t laatste zou uit het eerste een dor systematische samenstelling groeien en uit het tweede een onsaamhangende, zondoende onrustige, willekeur. Geen voorrecht aan een van beiden wordt gesteld, doch slechts het zich geven aan den basis van eigen te volbrengen taak zal aan het volbrachte werk een samenstelling en een volledigheid geven.

C. J. DE HAAS.

INGEZONDEN.

Aan de Redactie van „Architectura“
Geachte Redactie. —

Wil mij toestaan over eenige ruimte in Uw blad te mogen beschrijven. Bij ’t vele, dat in de bouwkundige wereld geschreven en gedaan wordt, zou ook ik gauwe eens minee meening willen uiten en wel nuar aanleiding van wat ik zou wenschen te noemen: het sollen met de kunst. O, ik weet ’t zeer wel en verblid me er in met allen, dat de laatste jaren ons een tijd van herleving der bouwkunst hebben gebracht; een opbloeij, grootendeels te danken aan de omstandigheid dat veler oogen zijn opengegaan voor het verval, waarin die kunst allengs was geraakt. Toch blijft de blijdschap tot feit der intrede in die nieuwe periode beperkt, want wel kwam de nieuwe dag, maar hooger dan in de vorigen steeg de zon nagenoeg niet. Immers, hoe weinigen der nieuworen schonken wat nieuws van eigen oorsprong? Wel streefde men daarnaar, maar welk werk der nieuwe bouwmeesters toonde zich alsdan uiting eener nieuwe gedachte, die de meesten wist te bekennen? Men heeft erkend, dat het nog steeds een gestadig zuilen was maar eigen kunst — naar — zoals de geschiedenis der bouwstijlen ’t demonstreert — een opvolging, een ontwikkeling van stijlen.

Wanneer zal nu de tijd komen van een kunstuiting voor ’t nageslacht, de kunst der XXe eeuw? Nadert hij: tot heden zie ik geen nieuwe lente en hoor ik geen nieuw geluid. Helaas!

De publieke opinie zegt ’t openlijk, dat men terugwenscht wat men eens zag; liever een copie van ’t oude dan van ’t nieuwe een product. Klinkt dat woord dier onpartijdigen voor de beoefenaars der bouwkunst onzer dagen niet als een snijdende aanklacht?

Wie onzer bouwkundigen hebben bij de opdracht geven den thans het witte voetje?

Die bouwmeeester-kunstenaar, die gebouwen optrekt in Oud-Hollandsche, in Renaissance stijl.

Copieën van ’t oude geven ze en toch geen zuivere. Op de plaats van de vetaars in de oud-nieuwe Instaarn gloeit ’t Philips-lampje; en ’t oude zonlicht kantoeftreden, ech antiek, door ’t glas, in lood gevatt, . . . tenminste aan den bovenkant, want het onderraam in ’t kruiskozijn biedt door het nieuwste spiegelglas ’t vrije gezicht op de schouw, waarin de eiken-sierblokken de eer der verwarming aan de radiatoren moeten ustaan. Ik behoeft niet te vreezen, dat ik den schijn op me laadt, met dit voorbeeld, iemand in naaste omgeving aan te vallen, want ieder vindt in eigen kring voorbeelden daarvan te over. ’t Is een teeken des tijds.

Maar wat erger nog is: hoe vaak treft ons niet de aanwijzing van dezen en genen als een „Kunstenaar“. Wat al grote woorden voor kleine gedachten.

Is ’t getal der kunstenaars bij de Gratie Gods dan niet klein? Te oordeelen naar ’t geen we tegenwoordig horen, zeker niet. Ze schijnen, als de eikenschors, bij ’t pond gewogen te worden.

’t Is te hopen, dat die nevel spoedig mag opklaren — en men hierin ook toone den ouden tijd te waardeeren; dat men als vroeger zegge: kunstenaar: Goed, maar toon mij uw artistieke dan uit uwe werken, eigen werken van eigen tijd!

U geachte Redactie dankend voor de mij gegeven gelegenheid, teeken ik.

Hoogachtend,
Uw dw.
E. J. VAN SCHAIK JR.

Utrecht, November 1912.

VERBOUWING VAN HET BINNENHOF.⁵

Aan het verslag van het „alg. Handelsblad“ van de vergadering der Kamer van Maandag 25 Nov. LI ontheemt wij het volgende:

Aan de orde is de Drunderdagavond afgelopenen voortsetting van de Algemeene Beschouwing over het wettontwerp: Aanvulling en verhoging van het Nc. Hoofdstuk der Statutenlegging voor het dienstaar 1912, waarbij door de Commissie van Rappartees bestaande uit de heeren De Stuers, Kuys de Beerenbosch, Van der Voort van Zijp, De Vlaet en Helsinghe de volgende nota is voorgesteld:

„De Kamer, overwegende dat tegen het ontworpen plan voor de verbouwing van het Departement van Binnenlandse Zaken, terwijl men gebouwt had de Kamer daar zijdelijk onder te brengen, Minster HEEMSTEK: Waar moet dan dat arme Binnen. Zaken blijven?

De heer DE VELDT: Daar heb ik wel een oplossing voor. De Minister zal aan de moeite niet zijn om een alternatieve bouwing van den Minister te vinden, die wij niet kunnen aanvaarden. Binnen drie weken kan het gevraagd worden den Minister benoemd. De vertraging zal ongeveer twee maanden duren, niet zo veel. Dat was een bekend woord te gebruiken in den moest volstreken en absoluut“ overbreken. Intrekking van het ontwerp mocht na aanname van de moeite der Commissie van Rappartees in geen enkele opzicht gerechtvaardigd zijn.

De Minister van Waterstaat, de heer REIJER, zegt dat de heer De Stuers wat onteindt over de wijze, waarop de Minister zijn personeel in dienst van beiden gehaakt. De Minister herinnert er aan, hoe de heer De Stuers dikwijls hem Minister scherp aanziet, zinsuur dat de Minister daarmee ook boos werd. De heer De Stuers sprak: „Dien dag op voor hem ingewoon kalme wijze, op recht zichtten toon, daardoor werd men in de dwaling gebracht, dat alles wat sloe heer De Stuers niet, niet doodskeindig was! Daarom kreeg de Minister een aangelegd indruk van den heer Kuys en vermoedelijk ook de heer De Stuers zelf. De Minister noemde na enige overvraagde plannen op in de rede van den heer De Stuers.

Wat het advies van dr. Cuypers betreft, het moet den Minister beduiden, dat diens achterwaardigen maar moeilijk zijn gehangen aan in den

enigen druk, althans indruk, te oefenen op de Kamer. Spr. gevoel voor verhuising van de Tweede Kamer en ruigt hieraan toe, dat ook ic de Minister daarvoor persoonlijk heel gevoel en doet. De Minister stelt spr. voor als immunit, die aan critische passie laboreert. De Minister gelykens zelf een beleidende verluchtmaking.

De VOORZITTER kamert en verzoekt dit woord niet te gebruiken. De heer DE STUERS: Hebt u hierover immunit?

De VOORZITTER komt ook tegen den uitrukking op. De heer DE STUERS: Wat wilt u dan? De Minister sei toch, dat bij spr. persoonlijke consideraties inectellen. Dat is een immunit. De VOORZITTER sagt weer den haan vallen.

De heer DE STUERS: Het is een geschrift, die mij niet bespaart. Daarvoor sta ik te hoog. Het publiek weet nu, wat ik bedoel en waarover ik mijn immunit niet spreken. In het wond, dat daarom gelykten mag worden, zit het niet. De Minister moet zich te hogen achten voor zulk een houding.

Spr. verdedigt daarna nog eens zijn standpunt, dat verbetering van het voorgestelde voorgestel en dan doet het er per slot van rekening niet toe of spr. laboreert aan critische passie, ja dan men.

De Minister bespeert zich op de instemming van den heer Cuypers met zijn plannen. Dit verwoorden spr. Hij heeft tot nu, dat de Minister zijn rapport van de Commissie voor de Grafelijke Zalen achterhield, omdat anders de heer De Stuers er op zou kunnen. Vast staat, dat de plannen in huis geheld niet door de Commissie zijn toegelaten. Verder, dat ontrent de moeite geen ontemmenheid heeft bestaan, en dat de heer Cuypers, waarop de Minister zich aan heeft gespannen voor het behoud van de bestaande roulin heeft verklaard. Beweging?

Minister REIJER: dat is sterk.

De heer DE STUERS zegt verder o.a. nog, dat het rapport gemaakt werd door den secretaris, die het plan ontwerp en dat dr. Cuypers niet alles aan spr. medeleed, niet eens het rapport ter beschouwing heeft onder de ogen gekregen. Verschillende omstandigheden zijn niet overwogen, verschillende bewaren niet volhende wierleg. Er is niet gerekend op hurens voor den Rijkshoukundige niet in het departement zal gehuisvest zijn. Wanneer men nu toch 6 ton goede gnat uitgeeft, dat men dan ook hieraan denken. Dat spant meteen de heer uit van het gebouw, waar men thuis logeert.

Van gien bureau is het zo nu en dan dat het bij Binnen. Zalen is onvergeldacht, als dat van den Rijkshoukundige, spr. west dat niet eigen ervaringen, onwiskel, visser nog eens een bewaren tegen het plan van den Minister, welke hij onverwakt handhaalt. Publiek et. er in dezaa quae niet, is ook niet de bedoeling der moeite. De Kamer heeft het recht, om de plicht onder enkele omstandigheden te verluchten, dat de te berde gebrachte bewaren behoorlijk worden ondervonden. De Minister maakte eerder van de moeite een caricaat. De Commissie van Rappartees maakte het den Minister een gemakkelijk mogelijk. Maar dan moet de Minister ook niet een ander ondervinden en beginnen niet te zeggen dat in soer gevall bij dat vasthouden aan allerlei onderdelen van het plan. De Kamer ga onder deze omstandigheden niet met de moeite, die slechts bespot op te komen voor de rechten der Kamer.

De heer DE VELDT: implieert, dat bewaren herhaald, onder opmerking, dat de voorstellers van de moeite niet zulk een atmatische houding van den Minister hadden verleden. Telaarstelling had het niet gewekt dat Binnen. Zalen in beslag was genomen door Binnen. Zaken, terwijl men gebouwt had de Kamer daar zijdelijk onder te brengen.

Minister HEEMSTEK: Waar moet dan dat arme Binnen. Zaken blijven?

De heer DE VELDT: Daar heb ik wel een oplossing voor. De Minister zal aan de moeite niet zijn om een alternatieve bouwing van den Minister te vinden, die wij niet kunnen aanvaarden.

Binnen drie weken kan het gevraagd worden den Minister benoemd. De vertraging zal ongeveer twee maanden duren, niet zo veel. Dat was een bekend woord te gebruiken in den moest volstreken en absoluut“ overbreken. Intrekking van het ontwerp mocht na aanname van de moeite der Commissie van Rappartees in geen enkele opzicht gerechtvaardigd zijn.

De Minister van Waterstaat, de heer REIJER, zegt dat de heer De Stuers wat onteindt over de wijze, waarop de Minister zijn personeel in dienst van beiden gehaakt. De Minister herinnert er aan, hoe de heer De Stuers dikwijls hem Minister scherp aanziet, zinsuur dat de Minister daarmee ook boos werd. De heer De Stuers sprak: „Dien dag op voor hem ingewoon kalme wijze, op recht zichtten toon, daardoor werd men in de dwaling gebracht, dat alles wat sloe heer De Stuers niet, niet doodskeindig was! Daarom kreeg de Minister een aangelegd indruk van den heer Kuys en vermoedelijk ook de heer De Stuers zelf. De Minister noemde na enige overvraagde plannen op in de rede van den heer De Stuers.

Wat het advies van dr. Cuypers betreft, het moet den Minister beduiden, dat diens achterwaardigen maar moeilijk zijn gehangen aan in den

⁵ Wegen plaatgetrouw eerder heden opgenomen.

steek liet, blijktens de mededeling van den heer De Stuers van heilenaafond over diens mening. Verder wil hij er niets van zeggen. Alleen dit: wanneer de Minister 85 jaar oud zou zijn, zou hij niet gaarne rancie krijgen met den heer De Stuers over een roostijn. De Minister heeft wellicht niet de grootst mogelijke grootmoedigheid jegens den heer De Stuers in zijn rede gehemekt. De uitdrukking "antiquiteiten-welvilsteding" was het antwoord van den heer De Stuers, gebezigd onder de besoeding hem daartoe te kwetsen, neemt de Minister gaarne terug, nu andere achtereenvaardige menschen daarvan krenkende blikken te zien.

De Minister verdedigt daarna zijn ontwerp nog eens tegenover de daartegen aangevoerde bewijzen. De heer De Stuers schoot sterk te staan, doordat hij vele bijzonderheden aantrof waarmee de Minister reeds in de Memoire van Antwerpen verbaard had, dat dit aangelegenheden van huishoudelijk aard waren, ter voorbereiding van den Minister. Daaroor kan de Minister zich best begrijpen, dat men Denderlagavond j.l. den indruk kreeg, alsof de Minister stuk stond, en dat het ontwerp slecht voorbereid was. Maar dat is onderdaan niet het geval, gelijk de Minister met verschillende voorbeelden aantoon. Dat de secretaris van de Commissie voor de Grafelijke Zaken tevens ontwerper is van het plan komt den Minister een gunstige omstandigheid voor. Een beslissende stem heeft hij niet gehad in de Commissie, wier deskundige voorlichting hij juist wou doorlaten bij tevens de ontwerper was van het plan. Om op tijd klaar te kunnen, in verband met de uitvoering van huishoudelijke zaaken en hofhoud moet men zelfs reeds voorbereidende maatregelen nemen. Tot overleg verklaarde de Minister zich reeds bereid. Intussen de mocht niets anders bedoeld, dan de heer Luhman en, dan heeft hij geen beraar tegen die instelling, dan hoeft de motie dat niets te maken met aanname van het ontwerp en blijft alleen over het alsoog horen van deskundigen, onder de Kamer daarin te kennen.

De Minister van Bouw, Zaken vindt het niet correct van dr. Cuyvers — de Minister zegt dit met alle hoogachting voor den persoon van dr. Cuyvers — om bij den heer De Stuers een aparte nota, afwijken van het rapport, in te dienen. Die nota had bij het rapport gevoegd moeten worden. De critiek op het ontwerp uitgedend acht de Minister niet voordeuren.

Minister Roosd. zegt, dat het zijn besoeding is absolut vrij te blijven omtrent begin bij aan de Kamer zal hebben mocht te deelen. De motie wordt z. h. st. aangenomen evenals het wetsontwerp, waarna de vergadering gesloten wordt.

VAN ALLERLEI AARD.

HET MAURITSHUIS.

Op het Mauritshuis, bij het zg. torntje is men thans bezig met de werkzaamheden voor het masken van een houten schutting, ten einde na te gaan de beurten, die ten aanzien van het licht van enkele valen van het Mauritshuis zijn gesperpt, als zou dit licht door de voorgenoemde verlaat van het Departement van Binnenlandse Zaken worden geschonden, en ons na te gaan, tot welke grens men moet gaan, om de beschijting der schilderijen niet te benadeelen.

"Van".

DE MONUMENTEN-COMMISSIE.

Men schrijft uit Brussel aan de N. R. Cr.:

Het is altijd een pretig iets, wanneer blijkt dat mochte en kosten aan een mak besteed, op prijs gesteld worden in ruimer kring. Daarom willen wij hier de aandacht vestigen op het eerst waardereerd oordeel van den Gentsche boogleraar A. De Ceuleneer in de jongst verschoven afferentie der Bulletin de la commission sociale d'art et d'archéologie over het werk onder monumenten-commissie; want voor hen, die indertijd deze zaak op hadden zetten, als voor de leden der commissie, die dan hun ziel en kracht aan geven, kan deze lief uit het naburige en verwaante België niet anders dan welkom zijn en tevens, om nodig, een aansporing om op den ingeslagen weg voort te gaan.

Na een overzicht te hebben gegeven van de enkele pogingen in België tot inventariseering van kunstwerken gedaan en van uitgeven de monumenten-commissie's in Frankrijk, Duitschland en Oostenrijk vertrouw, behouden secr., over uitvoerg geschiedenis, inrichting en werklage der Nederlandse commissie en geeft ons waarin haare plann, z.c. terecht, van het Duitsch afwijkt. De juiste beschrijving der monumenten in de historie van Breda door dr. J. Kalf wordt dan zeer uitvoerig beschreven en in alle oprichten toegepast.

Dat Prof. de C. dit alles op schrift stelde om zijn landgenooten op te wekken tot het onderneemmen der Belgische inventariseering naar Hollandsch voorbeeld, vermoede gij reeds. Hij doet dit dan ook aan het slot van zijn opezel, dat wij hier willen vertalen.

Den ik — zegt hij — zo uitvoerig geweest over het werk van Dr.

Kalf, ben ik in moeile bijzonderheden getreden, dan is dit geweest om er de verdiensten en de hoge wetenschappelijke waarde meer van te doen uitschijnen. Ik beschouw doen inventaris als het beste wat tot heden toe op dit gebied geleverd is: het is een werk dat men niet recht beslopend kan noemen.

De er aan ten oefter gelegde onkosten zijn zeker groot geweest, maar men sul daarmee een onvergankelijk, wetenschappelijk gedachten geschiek hebben voor de Nederlandse kunststichtingen, en voor mijn land hoop ik, dat wij het voorbeeld ons daar enige Noorderburen gegeven, zullen volgen. België is veel rikker aan kunstwerken; ondanks alle verliezen, door ons in den loop der oorlog geleden, bewaren onze kerken schatten van heel wat groter waarde en belang.

Zeker, Nederland bezit musea, vooral van schilderijen, die ten minste

even rijk zijn als de onze, maar in het Noorden zijn oude gebouwen

betrrekkelijk dus gezien, terwijl zij in België nog in grootste getale bewaard blijven. De onkosten, hou groot daar ook mogen zijn, mogen hen niet terughouden, want het heel van het vaderland is toevertrouwd; men bestudeert immers belangrijke sommen voor nieuwe bouwwerken en daarvan heeft men geluk, men belooft rijkelijk schilders en heilhouwers en vervalt daardoor niet anders dan een plicht, wagt de kunst kan niet bloeien en vooruitgaan tenzij onbekrompen gesteund, want wij moeten er ook een eer in stellen de werken bekend te maken van hen, die in vroegere tijden met zooveel talent gewerkt hebben, en ons land is rijk genoeg om een kunstverleden te kunnen verheerlijken. Wat in Holland kan gescheiden, moet bij ons ook kunnen.

En zondanig gedachtenken zoö historiën niet alleen een daal van oanklachtend zijn tegenover die ons de werken van hun genoeghebbes nagelaten, maar zoö tevens als leerling dienen voor de kustenmaats van het tegenwoordige geschrift en aldus medewerken tot den vooruitgang der kennis in ons vaderland. En als ik hier om uitvoerig heb stilgestaan bij den Nederlandse inventaris, dat is het in de eerste plaats ons hulde te brengen aan hetgeen Dr. Kalf en zijn medewerkers op zoö voldumakte wijze hebben tot stand gebracht, maar tegen ons aan te geven wat ons te doen staat en welk groot belang wij en hij behalen zouden hem voorbeeld te volgen. Mogen deze weinige bladlijnen tot dit doel iets bij kunnen dragen.

MUSEUM VAN KUNSTENHEDEN, HAARLEM.

Het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem, werd gedurende de maand November bezoekt door 511 belangstellenden. Uit de aan het Museum verbonden Boekerie werd 240 boeken en plaatwerken naar verschillende plaatsen van ons land in bruikleen verstuurd: terwijl de aan het Museum verbonden School voor Kunstnijverheid door 184 vrouwelijke en mannelijke leerlingen werd beoefend.

WEEKBLADEN EN TIJDSCHRIFTEN.

HOEKUNDIG WEEKBLAD., 48. Vergaderingsverslag. — Enige proeven van moderne Nederlandse Indische Bouwkunst, door C. L. E. Merell, c.l. (met afbeeldingen). — Het auteursrecht op werken der bouwkunst, door Mr. H. L. de Beaufort. — In herlaat van den St. Jacobshof te Vlissingen wenschelijk? door B. van Brueken Fock. **DE BOUWWERELD.**, 48. Richard Norman Shaw, geb. 7 Mei 1851, overleden 17 Nov. 1912 te Hampstead. — Een Nederlandse prijsvraag voor 50 jaar, door W. Ambachtsmeester voor den burgemeester van Enschede (met afbeeldingen). — Volkshuisvesting te Amsterdam vervolg door J. H. W. Lehman, lat.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Boerderijen: programma's in No. 4, inlevering 1 Januari 1913. *Zie* vragen en antwoorden in No. 32.

II. Prijsvragen door de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam, in 1912: 1^e. Ontwerp voor een Bioscope-theater; 2^e. Ontwerp voor een Wachthuisje voor de tram; 3^e. Een pentuckening. Programma's in No. 35.

III. Prijsvraag van den Bond van Meubelfabrikanten in Nederland. Programma in No. 48.

GENOOTSCHAPS-PRIJSVRAGEN (programma's in No. 43).

a. ontwerp van een raadhuis voor een grote gemeente. — Inlevering 8 Februari 1913.

b. ontwerp van een wateroren. — Inlevering 15 Maart 1913.

c. * * * steentrap. — 14 April 1912.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap. — Verslag van de 1320ste Gewone Ledenvergadering. — Schilderijen van Roland Huib. — Werken van Jan Eissenhoef. — Bestelkantoor van de H. H. S. M. aan de N. Z. Voorburgwal te Amsterdam. — Prijsvraag voor een Reclamehaljet, tevens geschikt voor Prentbriefkaart. — De Twalfde "Denkmalplegtag" te Halberstadt. — Verwantchap tussen systemen en werkstuk. — Ingesconden. — Verbonning van Binnenlandsche Zaken. — Van allerlei aard. — Weekbladen en Tijdschriften. — Prijsvragen.

ARCHITECTURA

ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUVEN, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMoesstraat 1746, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN

BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

I. De 1321ste GEWONE LEDENVERGADERING tevens 57ste ALGEMEENE VERGADERING, zal gehouden worden op WOENSDAG 18 DECEMBER E.K. des avonds te **half acht** in het GENOOTSCHAPSLOKAAL IN "PARKZICHT".

Agenda:

1. Opening en Notulen der 1320ste Ledenvergadering.

2. Mededeelingen en Ingekomen Stukken.

3. Uitreiking der diploma's van de Afdeeling Voortge-

4. Aanwijzing van een lid der Commissie tot voorbereiding einer Internationale Tentoonstelling van Bouw-Nijverheidskunst in 1914.

zet- en Hooger-Bouwkunst-Onderricht aan zeven deelnemers aan den cursus 1908—1912.

5. Verslag omtrent den toestand en van de handelingen van het Genootschap gedurende het jaar 1912, uit te brengen door den 1sten Secretaris a. i.

6. Verslag omtrent het Weekblad "Architectura" over het jaar 1912, uit te brengen door den Secretaris der Redactiecommissie.

7. Verslag omtrent het "Plaatwerk De Architect" over het jaar 1912, uit te brengen door den Directeur der N. V. Maatschappij tot Exploitatie van het Plaatwerk "De Architect."

8. Verslag omtrent den financiëlen toestand van het Genootschap, uit te brengen door den Penningmeester.

9. Verslag van de Verificatie-Commissie omtrent haar onderzoek naar het financieel beheer en de rekening en verantwoording van den Penningmeester over het boekjaar 1912.

10. Verslag omtrent de Genootschaps-Bibliotheek, uit te brengen door den Bibliotheekaris.

11. Verslag omtrent den toestand en van de handelingen den Club van Utrechtsche leden van het Genootschap, uit te brengen door den Secretaris dier Club.

12. Vaststelling van de begroting voor het jaar 1913; waarvan het concept gepubliceerd is in No. 47 van ons orgaan.

13. Uitloting van 20 obligaties der leening 1910.

14. Verkiezing van vijf bestuursleden, waarvan twee leden wegens periodieke aftreding, n.l. de heeren Jan de Meyer en J. Roosing Jr., en wegens bedanken van de heeren H. A. J. Baanders, M. J. E. Lippits en A. Redert.

15. Verkiezing van een voorzitter uit het volstaig bestuur.

16. Verkiezing van twee leden der Commissie van Re-

dactie wegens periodieke aftreding van de heeren Jan de Meyer (die bedankte in Oct. j.l.) en Adr. Moen.

17. Rondvraag en sluiting.

II. Op de 1320ste ledenvergadering is als gewoon lid toegelaten en geïnstalleerd de heer J. J. Hellendoorn, architect te Amsterdam.

III. De ontwerper van het gekozen ontwerp voor het omslag van den Genootschapskalender 1913 bleek te zijn de heer G. J. Rutgers, architect te Amsterdam.

IV. Als gewoon lid van ons Genootschap wordt voorgesteld de heer W. Noorlander, architect te Amsterdam, door de heeren G. J. Rutgers en J. Roosing Jr.

J. Roosing Jr., te Secretaris a. i.

V. Ingevolge het besluit der laatste ledenvergadering werd het volgende schrijven verzonden:

Aan de Rijkscommissie voor de Beschrijving der Nederlandse monumenten van Geschiedenis en Kunst te 's Gravenhage.

Mijne Heeren.

Ingevolge opdracht der 1320ste ledenvergadering heeft het bestuur van het Genootschap Architectura et Amicitia de eer U beleefd te verzoeken ons wel te willen mededeelen, aan welke deskundigen, al of niet in een college vereenigd, de verzorging in technischen, historischen en aesthetischen zin van het Koninklijk Paleis op den Dam, alhier, toevertrouwd is en aan wie deze deskundigen verantwoording van hun doen en laten verschuldig zijn.

De omstandigheid, dat zich in den laatsten tijd zekere kenteekenen hebben voorgedaan, die, hoewel dan wellicht een gevolg van een ongunstigen samenloop van verschillende oorzaken, zouden kunnen leiden tot aanstoting van het rustige vertrouwen omtrent de goede verzorging van het gebouw, heeft ons genootschap geleid tot het verzoeken van bovenstaande inlichting.

18. Verslag omtrent den toestand en van de handelingen den Club van Utrechtsche leden van het Genootschap, uit te brengen door den Secretaris dier Club.

19. Verslag omtrent de Genootschaps-Bibliotheek, uit te brengen door den Bibliotheekaris.

20. Verslag omtrent den toestand en van de handelingen den Club van Utrechtsche leden van het Genootschap, uit te brengen door den Secretaris dier Club.

Bij voorbaat voor uw antwoord beleefd dankend, verblijven met de meeste hoogachting

Voor het Genootschap voornoemd
(w. g.) H. A. J. BAANDERS, Voorzitter,
(w. g.) J. ROOSING JR., te Secretaris a.s.

Het Bestuur heeft gemeend, dat het, hoewel in de opdracht der vergadering niet uitgedrukt, niettemin overeenkomstig de bedoeling zou zijn, indien bovenvermelde inlichtingen mede verzocht werden aan Z.E. den Minister van Binnenlandsche Zaken en aan het Gemeentebestuur van Amsterdam.

In dezen geest heeft het bestuur dienstvolgens gehandeld.
HET BESTUUR.

JURRY-RAPPORT BETREFFENDE DEN GENOOTSCHAPSKALENDER 1913.

Ingekomen waren 14 antwoorden onder de navolgende motto's:

1. The Year.	6. Centrum.	11. Evenwicht.
2. A. et A.	7. Eenheid.	12. '13.
3. 12 plus 1.	8. Anno 1913.	13. Zwart op blauw.
4. Jarda.	9. A. et A. II.	14. Haak in Driehoek,
5. Venushaar.	10. Giotto	(geteekend).

Door de jury werden bij eerste schifting ter zijde gelegd de ontwerpen onder de motto's Eenheid, Centrum, Haak in Driehoek (geteekend) en '13, als zijnde te zwak van compositie. Motto Evenwicht werd ter zijde gelegd, daar de afmetingen niet overeenkomstig het programma zijn. Bij de tweede schifting werden ter zijde gelegd de motto's Jarda, waarbij de versiering te veel aan stukwerk doet denken.

Anno 1913, heeft eene te elementaire versiering, de letters zijn slecht.

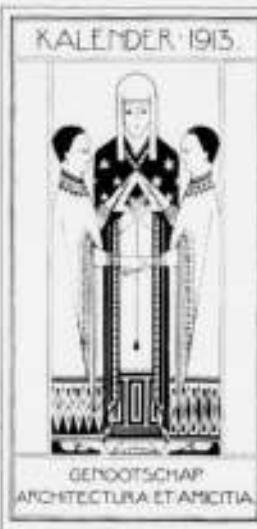
The Year, de verdeeling werd niet gelukkig geacht en is ook niet gemotiveerd.

A. et A. II is zwak van compositie, de kleurschets is niet gelukkig geslaagd.

Over bleven de navolgende vijf ontwerpen, die in onderstaande volgorde werden ter zijde gelegd:

13. Zwart op blauw is onsaamhangend van compositie, de versiering draagt een silhouetachtig karakter.

5. Venushaar, de letters op de voorzijde zijn onzuiver van tekening, het verschil in grootte der letters van de woorden "Architectura" en "et Amicitia" en het onder-

Motto "Giotto".

Het hof van Bouman te Groningen. Middenpartij.

ling verband is niet gunstig; de versiering van de achterzijde is evenmin gelukkig te noemen.

10. Giotto is hij van tekening met een houtsnededachtig karakter en herinnert aan de Architecturaperiode van 20 jaren geleden, ook de achterzijde is goed in het karakter gehouden, doch werd minder waardig geacht dan de beide volgende ontwerpen.
3. 12 plus 1 en 2. A. et A.

Motto "A. et A." ontw. Fr. Hulsbosch.

Het hof van Bouman te Groningen, staande bij de Maagdenbrug.

In het eerste is getracht meer het karakter van ons Genootschap tot uiting te brengen, 't aantrekkelijke in dit ontwerp is voorts de teekenwijze en de mede daardoor ontstane versiering, minder goed werd de zwartheid der lichtbundels bij den toren genoemd.

2. A. et A. vertoont een fijn en beschafd ontwerp, zowel wat de versiering als de letters betreft, wellicht had het architectuur-motief in het midden door uitsparing van wit aan duidelijkheid kunnen winnen, verder zijn enkele cijfers minder goed.

De eenvoudige omlijsting op de achterzijde is juist gevuld bij het karakter van het geheel.

Daar de beide laatste ontwerpen qualiteiten bezitten, die gelijkwaardig zijn te noemen, werd besloten bij loting het ontwerp voor bekroning en uitvoering aan te wijzen.

Op deze wijze werd gekozen motto 12 plus 1.

J. ROOSING JR., Rapporteur.

HET HOF VAN BOUMAN TE GRONINGEN.

In de achttiende eeuw was Joan Albert Sichterman de rijkste inwoner van Groningen. Hij had zijn fortuin gemaakt in Bengalen, dat toen nog aan de Oost-Indische

Compagnie behoorde, en daarom werd hij in de wanding „den Bengaalschen Sichterman" genoemd.

De rijkard liet in 1779 aan de Ossenmarkt te Groningen een prachtig huis bouwen, waarvoor, na zijn dood, geen bewoner meer gevonden kon worden. Daarom werd het in tweeën gesplitst; de tegenwoordige bewoners zijn de heeren Tjarda van Starkenborch en Van Munster.

Toen de verandering plaats had, liet de dochter van den heer Sichterman, die met den heer Van Iddekinge gehuwd was geweest, de middenpartij van het huis aan de Ossenmarkt afbreken, en stelde die weder op als middenpartij van haar eigen huis, bij de Maagdenbrug staande, hetwelk men „het Hof van Iddekinge" noemde. Toen dit huis omstreeks 1850 in eigendom van een heer Bouman overging, noemde men het „het Hof van Bouman".

Dit „Hof van Bouman", hetwelk een aanzienlijke oppervlakte grond heeft, is 15 November 1912 aangekocht door de fabrikanten Scholten, die een deel van het oppervlak willen gebruiken voor het vergroten hunner aangrenzende fabriek, en het overige willen bestemmen voor den aanleg eener straat, waaraan als verkeersweg grote behoefté bestaat.

Het modepaleis Hirsch & Co aan het Leidscheplein.

Bij den verkoop is bedoelen, dat, als het huis wordt afgebroken, de middenpartij moet worden geschenken aan het Groningsche Museum, om, zoo mogelijk, haar oude plaats aan de Ossenmarkt te herkrijgen. De conservator van dat Museum is reeds met de heeren Tjarda van Starkenborch en Van Munster in onderhandeling getreden, om dit doel te bereiken.

Onze afbeeldingen doen zien, hoe fraai die middenpartij is. Men werkte hier te lande toen nog in den stijl, naar Lodewijk XV genoemd, en die, in Frankrijk, alleen voor binnenversiering gebruikt werd.

De gebezigde vormen zijn die, waarvan men vooral te Amsterdam, dat tusschen 1750 en 1780 zeer bloeide, bij het bouwen van gevels veel gebruik heeft gemaakt. De deuren zijn prachtig besneden, gelijk ook met het venster daarboven — te Amsterdam, zeer karakteristiek, snijraam genoemd — het geval is. Het balcon wordt door hermen, als negers opgevat, gedragen. Als een staaltje van wat de smeden in den tijd der gilden vermochten, verdient het balconhek, waarin de initialen J. A. S. op fraaie wijze zijn aangebracht, opmerking. Op zijn oorspronkelijke plaats gesteld zal het fraaie geheel nog beter voldoen dan nu.

A. W. WEISSMAN.

HET KAN VERKEEREN.

1862.

Toute forme qui n'est pas indiquée par la structure doit être repoussée.

1912.

De houten spits van den St. Jacobstoren te Vlissingen, in 1911 verbrand, zal, volgens een ontwerp van Dr. Cuypers in den ouden vorm worden opgetrokken, doch van gewapend beton, met terra-cotta bekleed.

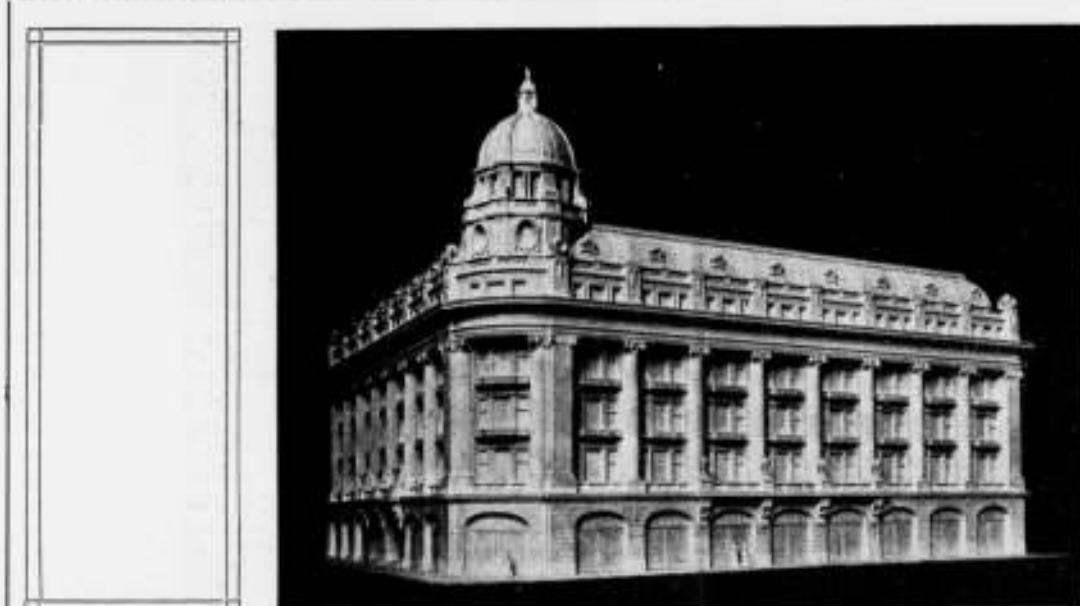
HET MODEPALEIS VAN HIRSCH & CO. TE AMSTERDAM.

De Heer J. Gratama, B. I. schrijft in „de Groene“ van Zaterdag j.l. een beschouwing over het nieuwe gebouw van Hirsch, waaruit wij het volgende citeeren:

Het Leidscheplein, dat bij een takvoller bebouwing tot een goed en Amsterdamsch plein had kunnen groeien, wurde door het geweldige gebouw met zijn grote verhoudingen, zijn kolossale zuilen en zijn volkomen karakterloze, internationale architectuur, op belangrijke wijze geschaduwd. In plaats van de schilderachtige detailleering, kenmerkend voor geheel Amsterdam, en ook terug te vinden in den Stadschouwburg en zelfs in het American Hotel, heeft het Hirschgebouw een massale architectuur, die in dit milieu veel te groot van schaal is. Was het nu een belangrijk kunstwerk, dan zou iets van het gestichte kwaad vergoed zijn. Het is echter een log gevante, dat te middelmatig is om slecht, te levenloos is om kunstvol genoemd te worden.

Londen is zijn vaderstad; zijn architectuur is bedenkelijk, namelijk Lodewijk XVI, en in dit soort nog talentloos. Ieder bouwkundige met enige ontwikkeling kan uit stijlboeken een dergelijke gevel samenstellen. Heel die architectuur van halfzuilen met zware kroonlijst er boven, zonder verband met de daarachter zich bevindende verdiepingen, is overbodig; zij is geheel een schijnvertoning, waarbij de prachtige idee der Grieksche zuilsetting is verkracht en verneveld tot een zieloos decor. Staat dus de stijlnamaak-architectuur-opvatting van het Hirschgebouw bij onzen tijd ver ten achter, zells in haar soort is zij zonder beteekenis. Elk persoonlijk inzicht, elk kunstvol accent ontbreekt. Niet het minste spoor van enige verwantschap met ons modern leven is te vinden. Het is alles even talentloos. We behoeven slechts aan grote meesters als Otto Wagner, te Weenen, ja aan alle echte Lodewijk XVI-architecten te denken, om ons te herinneren, wat met klassieke motieven te bereiken is. Dat het Hirschgebouw zoo karakterloos van architectuur is, wordt te meer begrijpelijk als we lezen, hoe het tot stand is gekomen.

Een zuivere copie van een Londensch voorbeeld moet gewijzigd worden, daar de Schoonheidscommissie dit brutalistische plaatje niet wilde toelaten. De architectuur werd er natuurlijk niet beter op; over de zuilen werd de

Moquette van het modepaleis Hirsch & Co; enkele details, n. a. ingang en consoles zijn gewijzigd.

zware kroonlijst gelegd, die feitelijk het einde van den gevel en den voet van het dak moet aanduiden. Daarboven is echter een attiek met nog eens een balustrade aangebracht, waardoor alle begrip verloren ging. De toren is van eigen vinding, maar is zonder samenhang met den gevel, in zijn kleinheid schaadt hij het silhouet, wat zoowel van uit de Leidsestraat als van af het Leidse Bosje opvalt.

Het was heter geweest, hem weg te laten. Het inwendige toont al even weinig talent als het uitwendige; het is van die nietszeggende zoetsappige middelmatrijgheid, die zeer dicht bij de smakeloosheid staat; datgene wat kunst haar waarde geeft: het leven, ontbreekt geheel.

Er is ook niet de minste poging gedaan, aan het nieuwe materialen, dat in het geheele interieur is toegepast: gewapend beton, een eigen vorm te geven. Integendeel, in de bepleistering zijn voegen getrokken, alsof alles opgebouwd is uit zandsteen! Een dergelijke architectonische leugen bewijst wel afdoende, hoe zeer dit gebouw het betere van den modernen tijd mist.

Amsterdam heeft dus allerminst reden zich over dezen belangrijken nieuwen bouw te verheugen; maar ook de firma Hirsch en Co. heeft hiertoe geen reden. Immers, een werkelijke ruimziend modern zakenman had de kunst weten dienstbaar te maken aan zijn bedrijf. De zaken-blik van een Wertheim en een Tietz, die door de allerbeste bouwkunstenaars hun wereldvermaarde warenhuizen te Berlijn en te Dusseldorf lieten bouwen, toont de firma Hirsch niet te hebben.

De prachtige hal in het warenhuis Tietz te Dusseldorf, gebouwd door Olbrich, is de sterkst werkende reclame van deze zaak; ieder vreemdeling, die in Dusseldorf komt, gaat haar zien.

Dit warenhuis is een uitmuntend voorbeeld van moderne architectuur; en treffend is hoe, ondanks zijn grootheid, door een juiste, niet te grote schaal in de onderdelen, het gebouw goed bij de omgeving aansluit.

Olbrich was een eminent kunstenaar, met een buitengewoon decoratief talent. Een dergelijk architect zou voor

Hirsch een gebouw van geraffineerde schoonheid gezet kunnen hebben.

Want ook een modepaleis kan zijn eigen schoonheid hebben. Bevat de mode niet een bijzonder levenselement, kan zij niet geestig, sierlijk, brutal coquet of zinnelijk zijn?

Maar om dit architectonisch uit te kunnen beelden, moet men een kunstenaar zijn.

De firma Hirsch heeft het echter niet aangedurfd, zich met een scheppende geest te verbinden; zij wenschte blijkbaar zelf in alles de leiding te hebben.

Zij heeft nu loon naar werken; een architectonische berroemdheid en haar reclame, zoals het Warenhuis-Tietz bezit, is bij het Hirsch-gebouw uitgesloten.

PRIJSVRAGEN BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP.

Naar aanleiding van deze prijsvragen zijn ingekomen: Voor een bioscopentheater, 30 inzendingen onder de motto's: Etude, Feestgebouw, Rio, c' es ca, veni, vidi, des cartes, Humbug, Max, Rotterdam, Opus, Ecce, Tolo. Een ieder meent zijn uil een valk te zijn, Onesime, Allegonda, B en V, twee vierkanten waar tusschen een cirkel geteekend), Revanche, Capito, Mei, Ontspanning na arbeid, B en F, Apollo, Riek, B, 3 vierkanten in elkaar (geteekend) V.L.O.S.T, Rotterdam (met wapen) en Noen.

Voor een wachthuisje voor de tram, 28 inzendingen onder de motto's: Ken uw tijd, Rival, Quo Vadis, Na den dagtaak, Arbeid adelt, Snappers, Studie, Kracht, Kievit, Uit den drup, Sinus, Snel, Juw, A.B. Radja, Wilskracht, Rie, J. J., Voila, ondergaande zon (geteekend), J. Fr. M., J. Zooveel huisjes, zooveel kruisjes, I, in cirkel, Rendezvous, Stop, Binnen zijn de besten en Initiatief.

Voor een penteekening naar een bestaand brok bouwbeeldhouwwerk, 12 inzendingen onder de motto's: Schiedam, Rozelaerke, Heemschat, Behoudt goed oud, Pen en inkt, 't Is soó, Suum cuique pulchram est, Zutphen, Praeter sunt et imputantuur, Anno 1574, Moederliefde en C. J. E.

De Jury bestaande uit de heeren J. J. Gort, D. B. Loge,

mann, Alb. Otten, W. F. C. Schaap en J. Herman de Roos (plaatsvervanger voor den Heer H. A. J. Baanders), kende de volgende bekroningen toe:

te prijs, zilveren medaille met getuigschrift benevens / 70.— Motto Noen, inzender de Heer Jan Molenschott Jr. Watergraafsmeer.

deze prijs werd niet toegekend doch aan de 3 volgende inzendingen werd elk een bronzen medaille met getuigschrift benevens / 10.— toegewezen n.l.:

motto „een ieder meent zijn uil een valk te zijn” inzender de Heer B. Buurman te Rotterdam.

motto: „feestgebouw” inzender de Heer B. van den Nieuwen Amstel te Amsterdam.

motto „Max” inzender de heer Fr. Hulsbosch te 's-Gravenhage.

Voor een wachthuisje voor de tram:

te prijs, zilveren medaille met getuigschrift benevens / 35.— motto: „zooveel huisjes, zooveel kruisjes” inzender de Heer B. Buurman te Rotterdam.

2e prijs bronzen medaille met getuigschrift benevens / 15.— motto: „Voih” inzender de heer C. Barentsen te Rotterdam.

3e prijs getuigschrift motto: „binnen zijn de besten” inzender de heer J. v. d. Spek te Delft.

Voor een penteekening:

1e prijs, bronzen medaille met getuigschrift benevens / 15.— motto: „Moederliefde” inzender de Heer J. Schipper te Zaandijk.

2e prijs getuigschrift met / 10 motto: „t Is so” inzender de Heer Job. Briedé te Haarlem.

Het Juryrapport wordt'n volgend nummer opgenomen.

BOEKBESPREKING.

BEKNPT LEERBOEK DER WATERBOUWKUNDE DOOR M. B. N. BOLDERMAN EN A. W. C. DWARS, AMSTERDAM. L. J. VREEN.

Het is niet te ontkennen, dat de boekenmarkt voor den middelbaren technicus in de laatste vijf jaren wel ruim voorzien werd en speciaal over Waterbouwkunde kennen we drie nieuwe en uitgebreide werken, waarin deze interessante afdeeling der techniek in haar geheel behandeld wordt.

Als dus nog een nieuw werk op dit gebied wordt aangeboden en daarbij gezegd wordt, dat het in een leemte zal voorzien, dan wetigt dit het vermoeden, dat een speciaal terrein of een nieuwe weg zal worden betreden. En inderdaad lezen we dan ook in de voorrede van het hierboven genoemde Leerboek der Waterbouwkunde, dat dit werk in de eerste plaats bestemd is voor het waterbouwkundig onderwijs en dan voor de beginners: voor de jongelui, die tot dusverre weinig of geen ervaring hadden op waterbouwkundig gebied en daardoor de stof in de bestaande boeken nog niet kunnen verwerken, indien zij zich voor waterbouwkundig opzichter willen bekwamen.

Het boek zal dus *envoudig en practisch* worden, mogen we hieruit opmaken. Voorwaar twee mooie eigenschappen van een leerboek! In overeenstemming met het doel der uitgave komt daarbij nog de lagere prijs als derde bondgenoot.

Het is mij niet bekend, of de leemte, op welke de schrijvers hun uitgave motiveeren, door meerderen gevoeld wordt, maar ik wil dit gauw aannemen, waar in de voorrede tevens — zeer tot mijn verbazing — wordt gezegd, dat vele inrichtingen van onderwijs zich bij gebrek aan een geschikt leerboek, moeten behelpen met het geven van dictaten in deze materie.

Wat de inhoud betrifft, zullen we ons van een definitief oordeel onthouden tot het werk compleet is. Het is natuurlijk niet mogelijk, in de aangekondigde 450 bladzijden de waterbouwkunde, zels voor den middelbaren technicus, voldoende volledig te behandelen. Beknopt zal het werk dus zeer zeker ook worden en zelfs deze eigenschap zal een goede kunnen blijken te zijn.

In den inhoud vinden we 11 hoofdstukken genoemd: Voorbereidende werkzaamheden, Grondwerken, Funderingen, Beschouwingen en Bekleedingsmuren, Dijken, Sluizen, Bruggen, Rijswerken, Land- en Waterwegen, Dijken, Duinen en Strandhoofden, Inpoldering en Droogmakerijen.

De eerste aflevering omvat de eerste twee hoofdstukken. En over den inhoud daarvan zou men verschillend kunnen oordeelen. Eenerzijds acht ik het werk uitstekend begonnen, anderzijds evenwel zijn tekortkomingen te constateeren.

Tot de goede zijde van het Leerboek reken ik de eenvoudige en beknopte verwerking der stof, den praktischen zin, die bij de behandeling heeft voorgezet. Ook ziet men met genoegen dat onderwerpen behandeld zijn, die inderdaad in de meeste leesboeken ontbreken; inzonderheid inzake grondwerken.

Wat de gebreken van het werk betrifft — het zou mij gemakkelijk vallen een lange lijst van bemerkingen neer te schrijven. Ik vrees echter daar weinig nut mee te stichten en daarom zal ik me tot een principiële aanmerking bepalen, welke in de hieronder aangehaalde details nader is gerechtvaardigd.

Naar mijn mening n.l. bevat het werk veel, waarbij *een bizarer geest tot een algemeenheid* is gebracht. Men voelt het gevraagde van deze methode voor een *algemeen* leerboek. In het hierbesproken werk worden dan soms ook waarheden gedeclareerd, die ik niet gaarne in algemeen zin zou onderschrijven.

Bij den praktischen geest van het boek hebben de schrijvers b.v. gemeend, ook te moeten aanduiden, hoe een werkman de schop vasthouwt. M. i. overbodig, maar nu de beschrijving tevens onvolledig en onjuist is, acht ik ze bescheidenlijk. Daarbij wordt n.l. gezegd hoe een *rechtisch* werkman de schop hanteert; er zijn echter ook *linksche* en het is niet juist, dat de arbeiders elkaars hinderen als ze niet alle in dezelfde richting werken. Het tegendeel is waar. Juist linksche en rechtische arbeiders kunnen en moeten voor een voordeeliger werkwijze vaak gecombineerd werken. Ik noem b.v. het laden van kipkarren, het graven van grond in het algemeen en nog een ander speciaal geval: het aanstampen van dwarsliggers bij den aanleg van spoor- en tramwegen.

Op pag. 38 wordt de raad gegeven, bij droog weer de losgesneden en opgestapelde zoden te begieten en met matten tegen te sterken zonnebrand te beschutten. Is dit wel een practisch advies? Zou dit voor kilometers lange kanaal- en rivierwerken te volgen zijn? Zoo is ook de ontgraving en het vervoer van grond te zeer „gemasseerde” in dit boek. De aangegeven werkwijzen zijn waarlijk niet de enig mogelijke. Ieder aannemer heeft weer een speciale methode en voor elk bizarer geval volgt men de meest geschikte wegen. Geen twee gevallen zijn volkomen gelijk in de praktijk, algemeene regelen zijn niet te geven, wel kunnen voorbeelden in algemeen zin beschreven worden.

In § 6a is er geen rekening mee gehouden, dat zeer veel fundeeringputten bij kanalen- en rivierwerken met de baggermolens worden gemaakt. En bij de beschrijving der baggermolens in § 8a is een verouderd systeem beschouwd, de verondieping van 25 c.M. door morsgrond

architecten voor hun stand gesproken. Als hier ook eens een ingenieur sat! Geroep: de heer Van der Waerden!

De heer VAN DER WAERDEN: De opleiding der architecten was ennuual, zoo in Delft en nu is het nog zoo. Ik voor mij zou in dit geval ook de voorkeur geven aan een architect.

Eindelijk werd tot stemming overgegaan. Het amendement Posthumus Meyjes werd aangenomen met 22 stemmen tegen.

DE AMSTERDAMSCHÉ SCHOONHEIDS-COMMISSIE.²⁾

Wij hebben in een ouer vorige nummers vermeld, dat door de Amsterdamsche leden van den bond van Nederlandse Architecten aan het bestuur van den bond gescreven is, een schrijven te richten tot B. en W. der gemeente, houdende verzoek gedaan wijzigingen te brengen in de instructie of in de organisatie van de Schoonheidscommissie, of voorstellen daarmee te doen, zonder dat vooraf de bond in de gelegenheid zal worden geschild om van bedoelde wijzigingen kennis te nemen, en daarover met hem overleg en zijn gepleegd. Men schrijft thans over dit geraal dat Amsterdam aan de N. R. C.: Het betreft hier een eigenaardige quæstie, bij de geschiedenis waarvan wij even wenschen stil te staan, omdat er — naar wij vernamen — grote ergernis en ontstemming heerschen bij een deel der Amsterdamsche architecten. Het bovenvermelde schrijven is daarvan het uitvoerel.

De Schoonheidscommissie, officieel geschoold als commissie van advies bij de beoordeling van bouwwerken bij aanvraag van gemeenteraden in erfpacht of kong., is in 1897 door B. en W. ingesteld, op verzoek van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en het Genootschap „Architectura et Amicitia”. Blijkens de instructie was zij bedoeld als een commissie van advies „die, buiten bezwaar van de gemeentekas, desgevraagd B. en W. adviseert, in de eerste plaats op de beoordeling van bouwwerken, ingeleverd bij aanvraag voor pacht of koop van terreinen achter het Rijks-Museum, en, zoo B. en W. dit nodig oordeelen, ook bij de beoordeling van bouwplannen, ingediend bij een aanvraag voor koop of erfpacht voor andere, dan hovengenoemde terreinen in de gemeente Amsterdam”. De instelling der commissie door B. en W. geschiedde dus op verzoek van de voornaamste organisaties van belangbeklenden hier ter stede, en had ten doel: een daam op te werpen tegen den strooit van leeflijkheden, welke de eigenbouwers over de stad hielden. Men vreesde dat ook de Museumterreinen op die wijze bedreven zouden worden, waarom in 1897 „Bouwkunst” en „Architectura” de handen ineensloegen. Er was toen juist een begin gemaakt met den bouw van de Jan Luykenstraat, en dit begin stond weinig hoopvol voor het vervolg. Bovendien had men in deze straatlaart — het aangrenzende hokkiet van Amsterdam — de waarschuwende voorbeelden als voor ‘t grappen. Ter rechterzijde van de Museumterreinen lag — en ligt helaas nog — de centrale, rochtijng P.C. Hoofdstraat, en aan de linkerszijde de sombere, troosteloze huizen IJ, II. Reden te over om eenige zekerheid te verlangen voor wat betreft den bouw van de schoonste wijk van nieuw-Amsterdam.

Gelijk gesteld willigen B. en W. het verzoek der beide bouwmeesterschappen in, en de Schoonheidscommissie ontfond, waarin tincting helpten de vertegenwoordigers van het hoofdhostuur der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, de afdeling Amsterdam der Maatschappij, het Genootschap „Architectura et Amicitia”, en de Bond van Nederlandse Architecten, terwijl een der leden wordt aangewezen door het college van B. en W. In de afgelopen veertien jaren heeft de Schoonheidscommissie ongetwijfeld goed werk gedaan. De zittingen van den statenderen wanmak der eigenbouwers werden met vrucht bestreden, en daarover zullen zich ongetwijfeld ook de Amsterdamsche leden van den bond van Nederlandse architecten, die thans zoal ontfond blijken te zijn verheugd hebben.

Er is echter voor hen, bij al het goede dat zij van de werkzaamheid der Schoonheidscommissie zouden willen zeggen, een „maar” — een „maar” dat nog geaccentueerd wordt door de voorgenomen organisatie der Schoonheidscommissie. Officieel is nog niet bekend gemaakt hoe B. en W. zich die reorganisatie eigenlijk gedacht hebben. Verschillende courantenberichten hebben echter wel eenig licht verlicht. De stoot tot de reorganisatie is gegeven door de Schoonheidscommissie zelve, en B. en W. gaan in deze das gehele vrijuit, terwijl de leden van de Schoonheidscommissie zich tegenover de vereenigingen welke hen afvuldigen, zullen hebben te verantwoorden over de secundaire vraag of zij hunne bevoegdheid hebben overschreden toen zij het initiatief namen tot reorganisatie der Schoonheidscommissie, zonder daarin de organisaties te kennen. Dat is een zaak van interne aard.

Het gaat thans vooral om de wijze waarop de reorganisatie zal geschieden. Het voorstellen van B. en W. zou moeilijk zijn de werkzaamheden der Schoonheidscommissie te koppelen aan die van de

2). Zeer tot onzen spijt kan dit artikel de vorige week, wegens plaatsgebrek, niet meer worden opgenomen.

RED.

commissie voor het stadschouw, dat is een, in Maart van het vorige jaar hier ter stede door afgevaardigden van verschillende verenigingen opgerichte commissie, welke tracht te verjedelen dat, zonder noodzaak, stadschouw verloren gaat, en wil bevorderen dat bouwwerken zo worden opgetrokken, dat zij zich aangaan aan het stadsbeeld waarvan zij deel uitmaken. De reorganisatie der Schoonheidscommissie ziet in hierin bestaan, dat beide commissies moeten samenwerken, en wel zoodanig, dat de commissie voor het stadschouw als "werkcommissie" der Schoonheidscommissie zou optreden. Heeft hij? — aldus een bericht in een der bladen "de Schoonheidscommissie" bedenkingen tegen een ingeleverd ontwerp, dan zal zij het ontwerp in handen stellen van de commissie voor het stadschouw, welke dan, in overleg met den ontwerper, de door de Schoonheidscommissie gewenschte wijzigingen zou aanbrengen.

In de allereerste plaats blijkt er nu bij vele architecten bedenking rijt geresen tegen de sol, welke aan de commissie voor het stadschouw zou worden toediept. Den commissie bestaat op het ogenblik uit drie architecten, twee kunstschilders, een civiel ingenieur en een museumconservator, en wordt daarom niet de meest bevoegde gerecht voor de haat op te dragen belangrijke taak, vooral waar haar samstellung zeer toevallig schijnt te zijn.

Het hoofdzaakwaar gaan echter tegen de uitbreiding van de hevoegheid der Schoonheidscommissie (gecombineerd met de commissie voor het stadschouw) als censuur over de houwkunst. De werkzaamheid der Schoonheidscommissie heeft zich nanselig niet alleen bepaald tot den revolutionaire bouw. Waar de greis tusschen bouwer en bouwmeester niet altijd duidelijk is, heeft de werkkring der Schoonheidscommissie zich lieverledig onthouden. Het gevolg hiervan was, dat de commissie^{*}, thans haar noerdeel van over het werk van mannen, die op dezelfde hoogte staan als hare leden, ja de kans bestaat, dat zij een ontwerp te beoordeelen zal krijgen, waarvan de geest zal gaan boven het gemiddelde van de geestelijke gaven harer leden.

Op deze wijze moet de houwkunst noodzakelijk geschaad worden. Voor een goede ontwikkeling der kunst behoort de kunstenaar volledige vrijheid te hebben om zijn gedachten te uiten, en het ligt voor de hand, dat juist de goede kunstenaars, die nieuwe gedachten wenschen te ontwikkelen, in botsing komen met een Schoonheidscommissie, die, hoe ook samengesteld, moet de waardering leveren voor een objectieve beoordeeling van nieuwe begrippen. Om een voorbeeld te noemen: Was bij het indienen van het ontwerp der Amsterdamsche Beurs de uitspraak ener Schoonheidscommissie van invloed geweest op het al of niet ingewijzigd nemen van het ontwerp, dan kan men ervan verzekerd zijn, dat de Beurs niet zogé geworden was *zij* een frisse uitgave van nieuwe gedachten.^b

WEEKBLADEN EN TIJDSCRIFTEN.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD, 49. Enige proeven van moderne Nederlandse indische bouwkunst (met afd.), door C. E. J. Meyl, c.l. Het onderwijs in stedenbouw aan de T. H. S. te Delft, door C. H. Schwagermann. Een blydensgeschiedenis in de residentie, door Mr. S. J. van Lier. Volk- en schoolboden, (met afd.), door H. J. P. Oberkirchner standstreep, ingesloten stuk door G. W. Sanches, met bladschrift door A. Salim Gilan.
DE BOUWWERELD, 49. Volksbuitenvesting te Amsterdam, door J. H. W. Leijman. Gemeentelijke steun aan de tuinstadbeweging in Duitschland, door P. B. S. Een architectuurmuzeum, door R. J. Kerkhof.

PRIJSVRAGEN.
I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Nederl. Landschapsvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landarbeiders, B. Ontwerpen van Boerderijen: programma's in No. 9, inlevering 1 Januari 1913. Zie vragen en antwoorden in No. 32.
II. Prijsvraag van den Bond van Meubelfabrikanten in Nederland. Programma in No. 48.
III. Prijsvraag voor een reclamebiljet, tevens geschikt voor Prentbriefkaart en Sluitzegel, uitgeschreven door de Vereniging tot Bevordering van het Vriendelingsverkeer te 's-Gravenhage, Scheveningen en Omstreken. Inlevering franco aan het Bureau Plaats 1a, Den Haag. Programma in No. 49.

GENOOTSCHAPSPRIJSVRAGEN: programma's in No. 45.
a. ontwerp van een raadhuis voor een grote gemeente. — Inzending 8 Februari 1913.
b. ontwerp van een wateroren. — Inzending 15 Maart 1913.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap, — Juryrapport betreffende den Genootschapskalender 1913. — Het Hof van Booman te Groningen. — Het kan verkozen. — Het Modepalais van Hirsch & Co. te Amsterdam. — Prijsvragen Bouwkunst en Vriendschap. — Boekbesprekking. — De Schapendansen. — De Amsterdamsche Schoonheidscommissie. — Van allerlei aard. — Weekbladen en Tijdschriften. — Prijsvragen.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADR. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk "De Architect" en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, "Parkzicht", Hobbeistraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad "Architectura" in Nederland f 1.00 per kwartaal; buiten Nederland f 1.00 per jaar bij vooruitbetaling. Losse nummers 20 cent. Idem met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het werkblad "Architectura": 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het orgaan wordt wekelijks franco toegeonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f 12.—, voor baleinden f 7.50 en voor aspirantleden f 5.—. Donateurs zijn zij die minstens f 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad "Architectura" en het plaatwerk "De Architect".

Voor alles betreffende de verlening van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgevers.

ARCHITECTURA

ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, IAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLUYM, LEIDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMoesstraat 1746, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN

BETREFFENDE HET GENOOTSCHAP.

I. Als gewoon lid van ons Genootschap wordt voorgesteld de heer T. van der Laars, leeraar aan de Rijkschool voor Kunstnijverheid en docent aan de Afv. Voortgezet en Hooger Bouwkunst-Onderricht te Amsterdam, door een schrijven houdende uitnodiging tot aanwerving van een lid der P.P.C. ter vervanging van den heer Paul J. de Jongh, die periodiek afreed en niet herkiesbaar is. De candidaat, door de P.P.C. ingevolge haar Huish. Reglement voorgesteld, is de heer H. G. Jansen, die bij acclamatie wordt gekozen.

II. Als aspirant leden wenschen toe te treden de heeren A. Eibink en W. K. Kramer, te Amsterdam die als zoodanig door het bestuur zijn toegelaten.

III. Op de 132^e ledenvergadering is de heer H. G. Jansen, architect te Amsterdam, gekozen als lid der Permanente Prijsvraag Commissie, wegens aftrad en niet herkiesbaar zijn van den heer Paul J. de Jongh.

b. Ingevolge het besluit der vergadering van voorzitters en secretarissen der navolgende verenigingen n.l. de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst, Bouwkunst en Vriendschap, de Bond v. Ned. Architecten, de Ned. Ver. v. Ambachten en Nijverheidskunst en ons Genootschap gehouden op 10 Dec. j.l. werd op onze jongstleden gehouden algem. vergadering de heer W. Kromhout Czn., architect te Rotterdam, gekozen als onze vertegenwoordiger in de Commissie van voorbereiding voor de in 1914 te houden tentoonstelling van Bouw- en Nijverheidskunst.

c. Op de j.l. gehouden algemene vergadering zijn twintig obligaties der lening 1910 uitgeloot, zijnde de na volgende nummers, in volgorde genoemd, 10, 13, 17, 22, 41, 45, 53-54, 55, 56, 73, 76, 78, 107, 108, 122, 123, 124, 130 en 134.

IV. Op de Genootschapsprijsvraag: "Ontwerp van een steenen trap", is een antwoord ingekomen onder het motto „Entree". — J. Roosink Jr., te Secretaris a. i.

VERSLAG VAN DE 132^e GEWONE LEDENVERGADERING, TEVENS 57STE ALGEMEENE VERGADERING, VAN HET GENOOTSCHAP "ARCHITECTURA ET AMICITIA", GEHOUDEN OP WOENSDAG 18 DECEMBER 1912 IN HET GENOOTSCHAPSLOKAAL IN "PARKZICHT".

De voorzitter, de heer H. A. J. Baanders opent de vergadering met een hartelijk welkom, inzonderheid aan de heeren docenten onzer Afdeeling V. en H. B. O., die deze vergadering als genodigden bijwonen, en aan de gediplomeerde deelnemers aan den cursus, die hedenavond de hun toegekende onderscheidingen zullen ontvangen. Na voorlezing worden vervolgens de notulen der vorige vergadering onveranderd goedgekeurd.

Ingekomen is een schrijven van de Mij. tot Bev. der

Bouwk., houdende mededeeling dat de heer A. Salim GBzn. werd aangewezen als lid der voorlopige Commissie voor de Vierjaarlijksche Architectuur- en Kunstnijverheidstentoonstelling in 1914.

verder een schrijven houdende uitnodiging tot aanwerving van een lid der P.P.C. ter vervanging van den heer Paul J. de Jongh, die periodiek afreed en niet herkiesbaar is. De candidaat, door de P.P.C. ingevolge haar Huish. Reglement voorgesteld, is de heer H. G. Jansen, die bij acclamatie wordt gekozen,

vervolgens brieven van Prof. A. J. der Kinderen, van den voorzitter der Afdeeling, den heer C. W. Nijhoff, die wegens lichte ongesteldheid verhinderd is, en van een 8-tal docenten, mededeelende dat zij de vergadering niet kunnen bijwonen, alsmede van de heeren W. Noorlander en D. Saal, die buitenlands verkeeren.

De voorzitter herhaalt de reeds in het orgaan geplaatste mededeeling dat ons bestuur tegelijk met den in 't blad aangedrukte brief aan de Rijks-Monumenten-Commissie een schrijven van dezelfde strekking richtte tot Z.E. den Minister van Binnenlandsche Zaken en tot Heeren Burgemeester en Wethouders van Amsterdam, teneinde de meest volledige inlichtingen omtrent de herstellingen aan het Paleis-Raadhuis in te winnen. De vergadering stemt uitlamen met dezen maatregel in.

De heer Dr. Jan Kalf, Secretaris der Monumenten-Commissie, aanwezig als lid van het bestuur der Afdeeling V. en H. B. O., deelt, zonder vooruit te willen loopen op het antwoord der Commissie, mede dat voorlopig geen redenen tot ongerustheid omtrent de herstellingen van het paleis aanwezig zijn.

Het gewone onderhoud van de Koninklijke Paleizen is opgedragen aan de intendance, die daarvoor beschikt over een jaarlijksch bedrag; bij de grondwet bepaald. Voor Amsterdam is Ihr. Six met deze verzorging belast. Mocht nu het beschikbare geld ontoereikend blijken, wat zeer vermoedelijc bij buitengewone herstellingen het geval zal zijn, dan is geen andere maatregel mogelijk als deze, dat de Minister de benodigde som aanvraagt aan de Kamers der S. G. V. oórd dat de regeering daartoe overgaat, zal zij zich wel laten adviseeren door ter zake bevoegde personen. Niets kan dus onverhoeds plaats grissen en van eenige opdracht, waaraan uit de lucht gegrepen courantenberichten gewagen, kan geen sprake zijn.

Voor ongerustheid is dus geen grond aanwezig. Desgevraagd zal de regeering te harer tijd kunnen antwoorden op de vraag welke personen door haar om advies zullen worden gevraagd.

De voorzitter dankt den heer Kalf voor diens mededelingen die inderdaad in staat zijn alle ongerustheid, gevolg van heerschende onzekerheid, kan wegnehmen. Met vertrouwen kunnen wij thans de maatregelen tegemoet zien, die zullen genomen worden.

Relevante aan ons adres aan B. en W. van Amsterdam ter zake van de Schoonheidscommissie en aan de brieven aan de twee door „A. et A.” benoemde leden dezer commissie, waarvan mededeeling gedaan werd aan de overige constituerende verenigingen, deelt de voorzitter mee dat de Mij. tot Bey. der Bouwk. onze inzichten en die van den B. N. A. niet deelt en ons uitnodigt tot een besprekking op 19 December. De vergadering benoemt de heeren H. A. J. Baanders en G. J. Rutgers tot afgevaardigden naar deze bijeenkomst die in opdracht hebben het door de vorige vergadering ingenummerd standpunt te handhaven.

Tenslotte wordt een brief voorgelezen van den heer H. P. Berlage, lid der S. C., houdende mededeeling dat ons schrijven aan de twee leden dier commissie zal worden behandeld in de eerstvolgende vergadering der S. C. Aan de orde is daarna de uitreiking der diploma's van de Afdeeling V. en H. B. O.

De voorzitter acht, zoover zijne herinnering strekt, dit oogenblik een der belangrijkste momenten in ons Genootschapsleven. Spr. herinnert aan het feit dat tot voor 1908, buiten Delft, geen enkele gelegenheid bestond die onze jongeren in staat kon stellen zich de ontwikkeling der wetenschap en kunstvaardigheid eigen te maken in dié mate en vorm als gewenscht en noodig was, en die tevens zou zijn aan te passen aan hunne maatschappelijke omstandigheden. Dat toen uit het verlangen der jongeren de idee ontsproot en tot ripheid kwam van een Instituut te stichten dat aan de gevouwe behoefté zou kunnen voldoen, was een evenement in de bouwkunstige wereld.

Voor het nemen van het initiatief en het verwzenlijken der plannen kunnen wij aldus de spreker, den heer W. Kromhout, de geestelijke vader onzer afdeeling, niet genoeg dankbaar zijn. Veel is gedurende de laatste jaren gedaan om de positie van den architect te verhogen. Een nieuwe vereniging werd zelfs in het leven geroepen, die zich speciaal stelde voor de belangen der maatschappelijke positie; evenwel ons Genootschap bleef niet achter waar het vertegenwoordigd in de daad der oprichting van den cursus voor Voortgezet- en Hooger-Bouwkunst-Onderricht, zich de bevordering der geestelijke belangen tot taak maakte.

Thans is het Genootschap zoover gevorderd en zijn zondig resultaten verkregen dat aan een 7-tal deelnemers het diploma is toegekend en zal worden uitgereikt, en dit moment acht ik van groot gewicht.

Wij hebben, ging spr. voort tot de gediplomeerden, de heeren D. A. van Zanten, J. van Laren, J. Kooijman, J. Coenraad en G. J. L. Schönbeck Jr., de heeren W. Noorlanden en D. Saal konden wegens verblijf buitenlands niet aanwezig zijn) wij hebben een grote verwachting van U. Met de meeste zorg en na herhaald wikkelen en wegen op grond van nauwgezet onderzoek is U het diploma der Afdeeling toegekend; zelfs de bewoordingen waarin omtrent U getuigd wordt in den tekst van het diploma zijn, zijn dan na rijk berand aldus gesteld. Met de toekenning wordt U een grote verantwoording opgelegd. Van U wordt verwacht dat gij doordringen zult van het gewicht dier verantwoordelijkheid, maar van U wordt meer verwacht. Op U rust de taak van het hoog houden van den architectenstand, den naam en het aanzien van den architect; vooral in ideënzin. (Applaus) Hierna had de uitreiking plaats.

Vervolgens sprak de heer W. Kromhout ongeveer als volgt: Het is met een bizondere waardeering dat ik de woorden van den voorzitter heb aangehoord. Bij het verlaten van mijn functie als voorzitter van A. et A. en van de Afdeeling, verkeerde ik in de noodzakelijkheid iets als een geadopteerd kind achter te laten. Ik heb de overtuiging dat ik het aan goede zorgen overliet en bendaarover zeer verheugd. Ik dank den voorzitter voor zijne hartelijke woorden en betreur het dat de heer Nijhoff, de voorzitter der Afdeeling, hier ontbreekt (geroep: 't is wegens ongesteldheid) om ook hem dank te betuigen, en hoop dat die tot hem zal doordringen, ondanks de lichte ongesteldheid, en tot de gediplomeerden het woord richtende spt. Houdt vooral het begrip architect zijn. Er is geen mooier, geen verhevener vak dan het onze. Het heeft een idiele, daarnaast een materiële zijde; de laatste is niet weg te cuferen; de eerste is het echter die bestemd is als drager door het leven. Geen smet mocht gij op U laten kleven. Slechts dan kunt gij geacht worden te zijn de ware zonen van A. et A. en kweekelingen onzer Afdeeling en als zoodanig de waardeering vinden die U naast den arbeid, die U had te verrichten voor de bereiking van de U toekende onderscheiding, kracht zal geven en een goede basis voor de betekenis van U. We verdere ontwikkeling. (Applaus).

De heer J. van Laren brengt namens de gediplomeerden dank in de eerste plaats aan den heer W. Kromhout en hun die hem steunden in de eerste levensdagen der Afdeeling; vervolgens dankt spr. heuren docenten, het Dagelijksch Bestuur en het Genootschapsbestuur en allen die direct of indirect hebben medegewerkt aan de vorming der kweekelingen van de Afdeeling, waarvoor zij zeer erkentelijk zijn. De voorzitter aanvaardt gaurne dezen dank, brengt op zijn beurt warme hulde aan docenten, bestuurders, autoriteiten en vooral ook aan Professor A. J. der Kinderen, die alle te zamen ons in staat stelden, het verkregen resultaat te bereiken. (Applaus) Thans is aan de orde de benoeming van een lid der voorlopige commissie voor de vierjaarlijksche Architectuur- en Kunstnijverheids Tentoonstelling in 1914.

De heer Walenkamp brengt verslag uit van de besprekingen met de besturen der betrokken verenigingen; de heer Berlage licht dit nader toe. Elk der 5 verenigingen zal 1 lid afvaardigen. De commissie moet spoedig een plan en begroting voorstellen. Na aanzoek door den voorzitter wordt benoemd de heer W. Kromhout, die onder applaus accepteert.

Achterenvolgens worden met wijziging van de volgorde hierna uitgebracht: het Verslag omtrent den toestand en van de handelingen van het Genootschap gedurende het jaar 1912 bij monde van den heer J. Roosing Jr., het Verslag omtrent het Weekblad „Architectura” door den heer Adr. Moen, het Verslag omtrent het Plaatwerk „De Architect” door den heer G. J. Rutgers, het Verslag omtrent den financieelen toestand van het Genootschap door den heer A. A. Kok, het verslag van de Verificatie Commissie omtrent haar onderzoek naar het financieel beheer en de rekening en verantwoording van den Penningmeester, bij monde van den heer Maurits Plate, het Verslag omtrent de Genootschap-bibliotheek, bij ontstentenis van den heer M. J. E. Lippits, door den heer A. Redert, en ten slotte het Verslag omtrent den toestand en van de handelingen der Club van Utrechtsche Leden.

Al deze verslagen worden onder herhaald applaus en dankzegging aan de betrokkenen voor kennisgeving aangenomen en bestemd voor publicatie in ons orgaan.

In het bijzonder wordt hulde gebracht aan de kleine, maar buitengewoon actieve Club, die het gelukt is in dat uitermate saai Utrechtbeweging gaande te maken. (Applaus). Vervolgens worden de 20 volgende obligaties van de leening 1910 uitgeloot; t.w. de nummers 76, 41, 54, 78, 17, 130, 10, 50, 55, 45, 73, 124, 107, 53, 123, 13, 122, 108, 134 en 22. Daarna is aan de orde de verkiezing van vijf leden van het bestuur wegens periodieke aftreding van de heeren J. de Meijer en J. Roosing Jr. en wegens bedanken van de heeren H. A. J. Baanders, M. J. E. Lippits en A. Redert. De heer Roosing is herkiesbaar.

Als candidaten worden genoemd de heeren Jon. Ingenohl, J. H. de Groot, J. Roosing Jr., W. A. E. van der Pluym, G. J. Rutgers, Maurits Plate, H. van Jaarsveld, G. F. Lacroix, Adr. Moen en Jos. Herman.

Uitgebracht worden 51 geldige stemmen. Bij eerste stemming worden gekozen de heeren W. A. E. van der Pluym met 44, J. Roosing Jr. met 41, G. J. Rutgers met 36 en J. H. de Groot met 28 stemmen; terwijl op den heer Jon. Ingenohl 24 en op den heer Adr. Moen 25 stemmen worden uitgebracht, zoodat herstemming tusschen de twee laanstgenoemden plaats vindt.

Uitgebracht worden 29 stemmen op den heer Moen en 21 op den heer Ingenohl. Eerstgenoemde is dus gekozen. Thans wordt uit het 7-tal bestuurders bestaande uit de heeren Walenkamp, Kok, Van der Pluym, Rosing, Rutgers, De Groot en Moen, de voorzitter gekozen.

Bij eerste stemming werden 50 geldige stemmen uitgebracht, waarvan 25 op den heer Walenkamp en 11 op den heer De Groot; terwijl de overige stemmen verdeeld zijn. Bij tweede stemming worden uitgebracht, van een gelijk totaal aantal, 26 op den heer Walenkamp en 19 op den heer De Groot. Eerstgenoemde is dus gekozen en aanvaardt voorloopig de benoeming onder applaus.

Aan de orde is vervolgens de verkiezing van 2 leden der Commissie van Redactie. Uitgebracht worden 32 stemmen; waarvan 18 op den heer J. de Meijer en 16 op den heer Maurits Plate, die dus beide gekozen zijn. Eerstgenoemde accepteert, de tweede bedankt.

De herhaalde stemming wordt uitgesteld. De heer A. A. Kok geeft te kennen dat hij als lid der Redactie wenscht te bedanken. Voorgesteld wordt in de vacature (1 lid uit het bestuur) te voorzien en deze verkiezing te verbinden aan die van den heer Moen, die periodiek aftreedt.

De heer Rutgers heeft tegen deze wijze van verkiezen bezwaar op grond van onzer statuten, bovendien komt de voorziening in de vacature Kok niet op de agenda voor. Dit bezwaar wordt niet gedeeld. Overgegaan wordt tot stemmen. Uitgebracht worden 23 geldige stemmen, waarvan 21 op den heer Moen, die dus gekozen is en de benoeming aanvaart.

De concept-begroting 1913, gepubliceerd in No. 47 van ons orgaan, wordt door den penningmeester post voor post voorgelezen en toegelicht. Na besprekking van enkele punten wordt de begroting overeenkomstig het concept goedgekeurd en vastgesteld.

De aftredende voorzitter neemt met even hartelijke als welsprekende woorden afscheid van de collega's, bestuurders en leden der redactie, hun alle dankend voor de aangename wijze van samenwerken, waardoor permanent een opgewekte toon in deze colleges heerschte. Niet dan noode en onder invloeden van buiten neemt spr. met eenige weemoed afscheid en zegt toe een trouw lid van A. et A. te zullen blijven. (Applaus).

De nieuwe voorzitter brengt dank en hulde aan zijn eminente voorganger, dienstoewijding en energie prijzende waar het gold de belangen van A. et A. en zijne leden. Vooral stond hij steeds op de bres voor de jongeren, ge-

tuige o.m. zijne bemoeïngen in de voorbereiding tot de oprichting van een monument op den Dam, onderdeel van plan 1913. Aan des heeren Baanders' persoonlijk optreden is het te danken, dat dit monument zal worden gemaakt naar een ontwerp, dat het resultaat zal zijn einer Openbare Nationale Prijsvraag.

Met luid applaus sluit de vergadering zich bij deze met warmte uitgesproken woorden aan; waarna sluiting volgt, om onder het genot van enige welverdiende verkwikking het opgewekt samenzijn nog een uurtje voort te zetten. R.

GEN. „ARCHITECTURA ET AMICITIA”.

BEGROTING 1913 GOEDGEKEURD IN DE ALGEMEENE VERGADERING VAN 18 DECEMBER 1912.

	Ontvangsten	Uitgaven
Contributies	f 4400.—	
Gebruik projectclantaarn	175.—	
Opbrengst kalender	200.—	
Subsidie V. en H. B. O.	8250.—	
Renteraking	40.—	
Terug te ontvangen op het voor- schot aan het plantwerk „De Architect”	800.—	
Weekblad „Architectura” en omkosten redactie	800.—	
Lokaalhuur	500.—	
Salarissen	1425.—	
Onkosten-bestuur	200.—	
Lezingen	50.—	
Porti en incasso	100.—	
Assurantie	30.—	
Huldeblijken	50.—	
Drukwerk	100.—	
Lidmaatschappen	130.—	
Rente	100.—	
Prijsvragen	400.—	
Bibliotheek en leescirkel	210.—	
Subsidie V. en H. B. O.	8450.—	
Belastingen	20.—	
Aflissing leening 1886, 1905 en 1910	750.—	
Afschrijving onkosten elfde lustrum	332.48*	
Afschrijving oninbare contri- butie	25.—	
Afschrijving bibliotheek	200.—	
Nadeelig saldo	7.48*	
	f 13872.48*	f 13872.48*

DE ST. JACOBSTOREN TE VLASSINGEN.

Hieronder laten wij volgen het rapport, door Dr. P. J. H. Cuypers uitgebracht aan het Gemeentebestuur van Vlissingen over de „herstelling” van den St. Jacobstoren, aldaar, benevens een paar brieven tusschen B. en W. en Dr. C. over dit rapport gewisseld. Bij het rapport behoort een tekening waarvan wij niet in de gelegenheid zijn eene reproductie te geven. Het rapport is evenwel duidelijk genoeg, als men zich even aan den stijl gewend heeft.

Wij brengen in herinnering, dat de gemetselde toren niet, doch de houten spits, waarover het rapport uitsluitend handelt, geheel door brand vernietigd is. De gemetselde toren moet alleen hersteld en de spits vernieuwd worden. De publicatie van het kort na den brand gemaakte ontwerp tot wederopbouw van de spits gaf ons

Genootschap aanleiding, het Gemeentebestuur uit te nooddigen hiermede een met dergelijk restauratie-werk vertrouwd architect te belasten, waarbij wij gelegenheid hadden op te merken, dat B. en W. er blijkbaar niet aan gedacht hadden, dat de spits ook uit te voeren zou zijn in vormen, die meer aan onzen tijd eigen zijn, dan de 17^e eeuwsche.

Deze laatste gedachte gaf aanleiding tot de bekende polemiek tusschen den Heer De Stuers en onzen (toenmaligen) voorzitter. Bovendien was immiddels door een handig reclame-makenden cementijzer-fabrikant bij het Gemeentebestuur van Vlissingen het idee geopperd, de spits in cement-ijzer te doen herbouwen, waarover het oordeel van tal van bekende ingenieurs en valgenooten vernomen werd. Vervolgens besloot de Raad op voorstel van het Dagielskisch Bestuur, het advies van Dr. Cuypers in te winnen, met het gevolg, dat het hiermavolgende rapport, dat wij letterlijk afdrukken, verscheen.

HERSTELLING VAN DEN ST. JAKOBSTOREN TE VLASSINGEN.
De St. Jakobstoren is met de daaraan verbonden kerk zeker wel het voornaamste en een der oudste gebouwen van Vlissingen.

De sierlijke spits, die in de verte zoowel van zee als van landzijde wordt gezien, vertegenwoordigt de stad Vlissingen in het land op waardige wijze.

Op den 27 Meter hogen massalen vierkanten onderbouw verheft zich de rijk in vorm ontwikkelde spits in vijf verdiepingen in de hoogte.

Boven dit massieve metselwerk is een brede afdekking die een galerij vormt rond de spits; terwijl het kapwerk van zo is samengesteld, dat binnen de acht stijlen een vertrek voor den torenwachter verkregen wordt; dat aan vier zijden van een venster voorzien is, boven dit vertrek dat slechts 2,50 hoog is, komt de speelkamer voor het enlijf, terwijl hier tevens aan de buitenzijde de cijferplaten van het uurwerk hunne plaats vinden. Boven dezen achtkant worden de stijlen zoover ingetrokken om boven deze verdieping wederom een gaanderij met balustrade te kunnen vormen.

Boven de roostering der speelkamer is de ruimte voor de klokken van het carillon die 3 of 4 verdiepingen innemen. Op deze hoogte heeft de spits slechts een doorsnede van 5 meter waarover den torenhelm geconstrueerd is. De koningsstijl vormt de as van dezen helm en die door een windkruis en haan op een hoogte van nagenoeg 20 meter bekroont is.

Oischoon de spits die van een later tijd dagteekent, dus later dan de gotische onderbouw, zoo zijn de verbouwingen van dezen met betrekking tot de hoogte en de breedte volkomen harmonisch, zoodat wanneer de spits tegelijkertijd als den onderbouw ware gebouwd, de hoofdafmetingen ook volkomen met deze in overeenstemming zouden zijn.

Dit alles zijn redenen waarom de oude vorm moet behouden blijven.

Wat nu betreft den herbouw van de spits in de voorgestelde materialen zij het volgende opgemerkt.

Daar het meermalen is voorgekomen, dat de spits van de St. Jacobstoren door brand vernield is geworden, heeft het gemeentebestuur den eisch gesteld, dat de nieuwe spits zoude bestaan uit onbrandbare materialen; om daaraan te voldoen wordt onderstaande structuur voorgesteld.

Hieruit blijkt dat het U niet bekend was dat de spits van de St. Jacobstoren voorheen nimmer door brand vernield werd. Wel was zulks het geval met verschillende andere openbare gebouwen als het stadhuis, de Middelkerk en de Fransche kerk, de Oostkerk, (tweemaal) het Prinsenhuis, 's Lands zeemagazijn en het weeshuis.

Het motief waarom wij herbouw in onbrandbaar materiaal in ons oorspronkelijk voorstel aan den Raad wenschelijk hebben genoemd, is dat de toren staat in een dicht bevolkte buurt en in de onmiddellijke nabijheid van huizencomplexen waarvoor een toren met houtwerk

menigvuldighegger verschillende onderdeelen een groot gevaar voor brand opleveren.

De uitwendige vorm is volkomen behouden in den bovenbouw; alleen is er ene wijziging ten goede bij den overgang vierkant tot den achtkant.

De beroen of contreforten waren niet behoorlijk afgedekt daarom zijn de deksteen in zandsteen op de baksteen teruggevonden ontworpen.

Ten beveiliging van het metselwerk is een bedekking in betonijzer voorzien, die tevens als onderlaag voor de galerij bestemd is. Deze betonplaat draagt op de ringmuur en daar waar een oversteek noodig is zijn kraagstenen van zandsteen aangebracht op regelmatige afstanden. Deze dekplaat dient tevens als goot voor den afvoer van het regenwater dat door buizen door de muur naar binnen gebracht wordt en in een reservoir geleid moet worden. Deze dekplaat wordt ook voorzien van de verbindingen voor de balustrade, die in terracotta worden uitgevoerd. De structuur van de te en ze verdieping is duidelijk aangegeven met de gewenschte profielen; terwijl de vlakke afstanden met leien worden gedeckt. Voor de 4 zijden waar geen wijzerplaten komen heeft elk dezer zijden een klein lichtraam. De vier zijden waartegen de cijferbladen geplaatst worden zijn met lood bekleed evenals de kroonlijst onder de dekplaat.

De kleine balustrade op de 2e verdieping is ook van terracotta. De achtstijlen der 3e verdieping zijn ook van terracotta, terwijl deze in het midden door een laag van betonijzer aan elkander verbonden zijn.

De kroonlijst met dekplaat is van betonijzer en vormt zooodende het grondvlak voor de 4e verdieping of bovenste achtkant, die ook met kroonlijst en voetstuk voor de bekroning „Helm“ een geheel maakt. Daar de St. Jakobstoren een merkwaardig fraai voorbeeld van bouwkunst is van een torenspits uit de Renaissance tijd, dat zijn silhouet en afmetingen volkomen in harmonie is met de gotische onderbouw in zijn geheel, zoo dient de herbouwing overeenkomstig de oude vorm ook daarom bewaard te blijven.

De Architect der Rijks Museumgebouwen, Roermond, 9 Sept. 1912. (w. g.) P. J. H. CUYPERS.

A. Nr. 787.
Betreffende advies in zake herbouw van den St. Jakobstoren.

14 October 1912.

Terwijl onze gemeente-bouwmeester het bestek en de begrotingen opmaakt voor den herbouw van den St. Jakobstoren alhier, welke stukken wij nader aan Uw oordeel zullen onderwerpen, zijn wij bezig om een voorstel aan den Gemeenteraad op te stellen. Wij staan daarbij echter op de navolgende zinscède van Uw rapport: Daar het meermalen is voorgekomen dat de spits van de St. Jakobskerk door brand vernield is heeft het gemeentebestuur den eisch gesteld dat de nieuwe spits zoude bestaan uit onbrandbare materialen; om daaraan te voldoen wordt onderstaande structuur voorgesteld. Hieruit blijkt dat het U niet bekend was dat de spits van de St. Jakobstoren voorheen nimmer door brand vernield werd. Wel was zulks het geval met verschillende andere openbare gebouwen als het stadhuis, de Middelkerk en de Fransche kerk, de Oostkerk, (tweemaal) het Prinsenhuis, 's Lands zeemagazijn en het weeshuis. Het motief waarom wij herbouw in onbrandbaar materiaal in ons oorspronkelijk voorstel aan den Raad wenschelijk hebben genoemd, is dat de toren staat in een dicht bevolkte buurt en in de onmiddellijke nabijheid van huizencomplexen waarvoor een toren met houtwerk

en zijn duizenden kilo's aan klokken een voortdurend gevaar oplevert.

Wanneer U evenwel deze mening niet deelt en van oordeel zijt dat een toren met houtwerk de voorkeur verdient, dan zijt U natuurlijk volkomen vrij om zulks voor te stellen en zullen wij ons bij U gevoelen neerleggen. Mocht U evenwel met ons van mening zijn dat nu de tegenwoordige techniek ons in staat stelt om den ouden vorm van den St. Jakobstoren te bewaren met verwijdering van het brandgevaar dat aan de vroegere constructie was verbonden, dan verzoeken wij U beleefd zulksook in Uw rapport als Uw oordeel te willen kenbaar maken.

B. en W. van Vlissingen.

No. 5010
Bericht op schrijven van
12 Oct. 1912. Nr. a 787
betreffende advies in zake
herb. v. d. St. Jakob-
storen te Vlissingen.

Amsterdam, 19 Oct. 1912.

In antwoord op Uwe missieve in margine dezer vermeld geef ik U in overweging in Uwe toelichting tot het plan als mijn oordeel mede te delen:

Dat Dr. P. J. H. Cuypers medeganeerde met de overweging van B. en W., die in een dichtbebouwde buurt met een houten torenspits, waarin een groot gewicht aan klokken wordt gehangen, niet wenschen zulk een gevarevolle toestand opnieuw te scheppen," te meer daarin kan mede gaan aangezien de vorm der spits in verschiedenen onderdeelen volstrekt niet bepaald wijst op de eigenaardigheden van een houtconstructie.

De Architect der Rijks Museumgebouwen,
(w. g.) Dr. P. J. H. CUYPERS.

Aan
de Edelachtbare Heeren
B. en W. van Vlissingen.

De argumentatie, die in het rapport aan den dag wordt gelegd, is er niet een, als men het oog op het belang van de zaak mocht verwachten. Zeer kenmerkend in dit opzicht is de zin: „Dit alles zijn redenen waarom de oude vorm moet behouden blijven“. Want men zal in het rapport te vergeefs naar deze „redenen“ zoeken — zelfs de minste schijn van een aangevoerd motief ontbreekt. De quæstie over den vorm van de spits, waarover desdus onze mening reeds duidelijk uitgesproken is, kunnen wij thans wel terzijde laten. Men heeft besloten de spits naar de voorhanden zijnde oude opmetingen en modelleien te reconstrueeren onder miskenning van het goed recht van onzen tijd te tonen wat hij zell vermogen — dit zij zoo.

Maar wat te denken van pogingen, om die 17^e eeuwsche vormen te herhalen in den 20^e eeuwsche materiaalsoort? Wij lezen in een laatste brief van Dr. C., dat hij met de overwegingen van B. en W. (om een cementijzeren toren te maken in 17^e eeuwschen stijl) te meer kon meegaan „aangezien de vorm der spits in verschiedenen onderdeelen volstrekt niet bepaald wijst op de eigenaardigheden van een houtconstructie“.

Mogen wij misschien nog eens vernemen: wijst de vorm der spits dan wellicht in meerder mate op de eigenaardigheden eener cement-ijzerconstructie?

Het komt ons voor dat Dr. C. aan het duidelijke verlangen van het gemeentebestuur van Vlissingen, om een cement-ijzeren toren te krijgen, geen voldoende weerstand heeft kunnen bieden. Dit is dan ook welbegrijpelijk, als wij den hoogen leeftijd van den adviseur, die toch al

vijf en tachtig jaar oud is, in aanmerking nemen. Had Dr. Cuypers bovenstaand rapport uitgebracht in den bloei zijner jaren, voorzeker had hij omtrent de hem toekomende groote reputatie, een hoogstaand kunstenaar te zijn, eenigen twijfel gewekt. Thans is dit niet meer het geval. De eerbied, dien wij allen aan Dr. Cuypers verschuldigd zijn wegens de buitengewone gaven, die hij in zijn werkzaam leven heeft ten toon gespreid, is onverwoestbaar. Met ontzag zal het nageslacht blijven opzien tot wat deze enkeling wrocht, nog lang nadat de grafsteen van autoriteiten in Staten-Generaal of Gemeenteraden (of redacties), die zich smalend over hem dorsten uiten, zullen zijn verhakt tot „gootsteenjes voor heeren“, om een bekend te gebruiken.

Maar blaam treft hen, die thans nog, aan den diepen avond zijns levens, van den stokouden kunstenaar krachten vergen, die hij volgens redelijk en menselijk begrip niet meer schenken kan. Zij zijn het, die het grote, onbeperkt verschuldigd respect aantasten, die bij duizenden het genot eener ononderbroken bewondering voor groothed schaden, die aan sensatie-zuchtigen de gelegenheid biedt tot het uitpluizen van wat zij aanduiden als een psychologisch proces, waar hun niets dan eerbiedig opzien zou passen.

De Vlissinger quæstie geeft ons een goede aanleiding, dit eens te uiten. X.

EENE BOUWKUNDE-TENTOONSTELLING TE UTRECHT, MAART 1913.

Voor eenigen tijd werd door de leden van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst Afd. Utrecht en de club van Utrechtsche leden van het Genootschap „Architectura et Amicitia“ besloten tot het houden van een tentoonstelling van het werk van architecten, bouwkundigen, enz. woonachtig in de prov. Utrecht. In gevolge bovenstaand besluit heeft op 11 Dec. jl. ter dijk een commissie vergadering plaats gehad, waarbij behalve de afgevaardigden van voorgenomen vereenigingen ook aanwezig waren de vertegenwoordigers van het Utrechtsch Kunstverbond. In deze vergadering is besloten, dat de tentoonstelling zal worden gehouden in de maand Maart 1913 en zal bestaan uit tekenwerk, foto's, werkstukken, enz. welke op het bouwvak betrekking hebben.

De bedoeling is de tentoonstelling uit drie afdeelingen te doen bestaan nl.:

1e afdeeling: een overzicht van uitgevoerde werken van architecten door tekeningen, foto's, schetsen, werkstukken, enz.

2de afdeeling: inzendingen van tekeningen, schetsen, studiën (bij voorkeur gewassen tekeningen) van onuitgevoerde werken van architecten. Indien mogelijk ook inzendingen van werkstukken.

3de afdeeling: inzendingen van tekenwerk van uitgevoerde en niet uitgevoerde werken van bouwkundigen in 't algemeen, waardoor in deze afdeeling ook kan worden ingezonden door eigenbouwers.

De inzendingen zullen Alvorens te worden toegelaten aan de beoordeling van een bevoegde jury worden onderworpen.

Zoo spoedig mogelijk zal aan de architecten en bouwkundigen in de provincie Utrecht enkele circulaire worden gezonden met verzoek om opgaaf der verlangde plaatruimte, waardoor men wenscht te beschikken. Zij die deze circulaire onverhoop niet mochten ontvangen zal deze na aanvraag bij een der ondergetekenden, worden toegezonden, waarna zal worden bepaald in welke-

bouw de tentoonstelling in de stad Utrecht zal worden gehouden.

Inmiddels zijn reeds inlichtingen te bekomen bij den

1ste Secretaris v. d. Maatschappij tot Bev. der Bouwkunst, Afd. Utrecht, M. E. Kuiler, Catharijnesingel 1, Utrecht, en

den stedenbouw werde voorzien in een belangrijke leemte in de opleiding onzer civiel- en bouwkundige ingenieurs.

't Welk doende,

Namens het Bestuur der Sociaal Technische Vereeniging van Demokratische Ingenieurs en Architecten.

(w. g.) P. BAKKER SCHUT, c. i. Voorzitter,
(w. g.) W. C. VAN MANEN, c. i. Secretaris.

SOCIAAL TECHNISCHE VEREENIGING VAN DEMOCRATISCHE INGENIEURS EN ARCHITECTEN.

Door de Sociaal Technische Vereeniging van Demokratische Ingenieurs en Architecten is onderstaand adres verzonken:

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken,

's-Gravenhage, 13 December 1912.

Geeft met verschuldigden eerbied te kennen: het Bestuur der Sociaal-Technische Vereeniging van Demokratische Ingenieurs en Architecten (goedgekeurd bij Koninklijk Besluit van 14 October 1904 No. 49);

dat adressant heeft kennis genomen van het adres van het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst dd. 24 Oct. jl. aan Uwe Excellentie, in zake een leerstoel in den stedenbouw aan de Technische Hoogeschool te Delft;

dat door adressant bereids in Januari 1905 op onderwijs in dit leervak werd aangedrongen, toen door hem in een adres aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal werd verzocht „de Stedenbouw“ op te nemen onder de verplichte aan de Technische Hoogeschool te doceeren leervakken; dat volgens de door adressant verkregen inlichtingen thans aan de Technische Hoogeschool-onderwijs in den stedenbouw niet geheel ontbreekt, aangezien met name door Prof. Mr. Valkenier Kips op zeer te waardeeren wijze op zijn colleges over Administratief Recht meerdere tot den stedenbouw behorende onderwerpen ter sprake worden gebracht;

dat niettemin de vestiging van een leerstoel in dit voor onze samenleving zoo buitengemeen belangrijk vak zeer wenschelijk moet worden gesoordeld, opdat behalve de staatkundige en sociale, ook de hygiënische, technische en aesthetische zijden van het vraagstuk der stadsuitbreiding ten volle tot haar recht kunnen komen;

dat de vestiging van een leerstoel als hier bedoeld wordt, van belang is niet alleen voor de a.s. bouwkundige ingenieurs, gelijk het bovenvermeld adres van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst schijnt te bedoelen, maar dat ook zeer in het bijzonder de voor civiel-ingenieur studeerenden, van wie een belangrijk gedeelte in leidende betrekkingen bij grootere en kleinere gemeenten zal werkzaam zijn, met deze aanvulling van het technisch hoger onderwijs zeer zouden zijn gebaat;

dat buiten dien de benoeming van een hoogleraar inden stedenbouw ook uit een meer algemeen oogpunt van gewicht is, aangezien daardoor de kennis van de stedenbouwkundige aangelegenheden in ruimeren kring zoude kunnen worden verspreid en de belangstelling daarvoor kunnen worden vermeerderd, zoodat deze kennis aan zeer velen, die, direct of indirect, op de uitbreiding onzer steden invloed kunnen uitoefenen, ten goede zoude komen.

Redenen waarom adressant zich tot Uwe Excellentie wendt met het gebiedig verzoek het daarheen te willen leiden, dat door de benoeming van een hoogleraar in

TENTOONSTELLING „HUIS EN TUIN 1913“.

De tentoonstelling „Huis en Tuin, in bouw, inrichting en aanleg“, waarvoor 't initiatief genomen is door de Vereeniging van Nederlandse Baksteenfabrikanten, begint meer een vasten vorm aan te nemen.

De definitieve Tentoonstellingscommissie is gevormd en bestaat uit de volgende Heeren: D. J. van Wijk, Voorzitter; M. J. van Löben Sels, Ondervoorzitter; M. Th. Omzelle, Penningmeester; J. Terwindt; A. Smits; C. J. Hendriks; Jul. Arntz; L. Zwiers; H. Wijers; J. M. Lob; W. C. van Dusseldorf; D. C. den Ouden; W. Kroese; W. J. van der Elst en I. C. F. Laurillard, terwijl als Secretaris is toegevoegd de heer J. H. Janson.

In herinnering wordt gebracht, dat deze Tentoonstelling een oppervlakte van ruim één hectare zal beslaan en uit de volgende groepen zal bestaan:

a. bouwstoffen;	f. meubileering en stoffering;
b. hang en sluitmiddelen;	g. keukeninrichting;
c. verwarming en verlichting;	h. litteratuur en instrumenten der bouwtechniek;
d. ventilatie;	i. aanverwante bedrijven in werking;
e. watervoorziening en afvoer;	k. tuinaanleg en versiering.

Het ligt in het voornemen o. a. de baksteenfabrikatie; de houtbewerkingsmachines; het mechanisch keuren van bouwstoffen; het vervaardigen van tegels en vele andere fabrikaties in volle werking den bezoekers te tonnen, waardoor aan deze tentoonstelling een bijzondere aantrekkelijkheid zal worden verleend.

Ook zal er gelegenheid bestaan de fabrikatiemijnen cinematografisch te vertonen, daar een bioscooptheater op het terrein een plaats zal vinden.

Ter gelegenheid der Tentoonstelling zal een prijsvraag worden uitgeschreven voor het ontwerp van een dorpschool met onderwijzerswoning.

Voor de kunstnijverheid is een geheel afzonderlijk gebouw ontworpen, waarin naar de commissie hoopt, de beste onzer kunstnijveren hunne scheppingen tentoon zullen stellen.

NATIONALE PRIJSVRAAG VAN HET CENTRAALBLAD DER BOUWBEDRIJVEN.

Op deze prijsvraag, waarbij gevraagd werd „een verhandeling over het gebruik van baksteen versus beton en gewapend beton, voor het maken van gebouwen of gedeelten van gebouwen; een verhandeling die het onderwerp uit aesthetisch, technisch en economisch oogpunt moet beschouwen en ten slotte tot een of meerderre conclusies moet leiden.“ zijn vóór den vastgestelden datum *twee* antwoorden ingekomen, onder de motto's:

„Verschil van aard
Vaak vriendschap baart“

en „Evolutie“.

Het door de Jury uitgebracht rapport luidt als volgt:
Op Woensdag 20 November 11, heeft de Jury voor de

bovengenoemde prijsvraag te Amsterdam vergaderd. In de samenstelling der Jury is sedert het uitschrijven der prijsvraag een verandering gekomen. De heer A. C. C. van Hemert werd vervangen door den heer W. C. van Manen. Hiervan is tijdig in het Centraalblad als het betreft de oude bouwkunst van Nederland herkennis gegeven, terwijl er geen bezwaren tegen zijn vervanging zijn ingebracht.

Het aantal deelnemers aan de prijsvraag is ver beneden de algemeene verwachting gebleven; slechts twee antwoorden kwamen in. Niet alleen over de geringe deelname was de Jury algemeen teleurgesteld, maar ook de hoedanigheid der antwoorden was minder dan zij rede lijkere wijze mocht verwachten. Uit de antwoorden bleek niet, dat er van het onderwerp enkele bijzondere studie was gemaakt, terwijl van eigen waarneming of persoonlijke inzichten weinig viel te bespeuren. Een logische gedachtengang was dikwijls ver te zoeken en over het algemeen achpte de Jury de ingekomen antwoorden weinig wetenschappelijk. Wel is waar is het woord „wetenschappelijk“ in het programma niet genoemd, maar in de bewoordingen daarvan, speciaal in het feit, dat gevraagd werd een „verhandeling“, ligt opgesloten, dat gewenst werd een wetenschappelijke behandeling van het onderwerp. Ook de volledigheid der antwoorden laat veel te wenschen over; aan sluizen, bruggen, viaducten en den geheelen utiliteitsbouw is naargenoech geen aandacht gewijd, terwijl op sommige punten de antwoorden zeer aan de oppervlakte blijven, op andere punten daar entegen noodeloos in details wordt getreden, waarbij bovendien de Jury den indruk heeft gekregen, dat veel aan bestaande werken is ontleend. Iets bijzonders kon men in geen der beide antwoorden ontdekken, terwijl toch juist de bedoeling der prijsvraag is iets te krijgen, uitstekende boven het middelmatige. Opzet en bewerking der beide antwoorden gaven der Jury aanleiding hare teurstelling uit te spreken over het feit, dat niet personen, die het onderwerp volkomen meester waren, op deze prijsvraag hunne krachten hebben beproefd.

Aan den anderen kant valt niet te ontkennen, dat het geven van ene verhandeling, als de Jury zich die voorstelt, niet gemakkelijk is, en een grote studie vereist; en dat men, waar ieder geval op zich zelf staat, in ene verhandeling moeilijk ontkomt aan het stellen van algemeenheid. Amsterdam, Dec. 1912.

W. v. D. P.

¹ Het werk, dat niet in den handel is werd door den schrijver geschoten van A. et A. en bevindt zich in de bibliotheek.

VAN ALLERLEI AARD.

HET PALEIS-RAADHUIS VAN AMSTERDAM.

Naar het „Hbl.“ vermeent is bij het onderzoek van het Paleis op den Dam, welk onderzoek met behulp van een rotsvanger heeft plaats gehad, gelijc dat thans aan de onderste kroonlijst meer dan 200 consoles onthullen. Zoals men weet zijn er in den loop der jaren reeds verscheidene door houten vervangen. Ernstig wordt nu overwogen of op deze wijze zal worden voorzorgsmaat dan wel of het mogelijk is de middelen te vinden om de verlorenen consoles door nieuwe van zandsteen te doen vervangen.

Wat er met het beeldhouwwerk in den tympanon zal gebeuren is ook nog niet zeker. De grote steiger aan den voorgevel is thans gereed en deze zal vermoedelijk het eerst dienst doen om aan een commissie van deskundigen de gelegenheid te geven den toestand van de beeldhouwwerken te bespreken. Wie in deze gelegenheid zullen worden van voorlichting te dienen wordt met grote belangstelling afgewacht. De grootste moeilijkheid blijft echter het vinden van de voor de restauratie noodzakelijke middelen.

Zeer merkwaardig deze moeilijkheid. 't Zal, nu 't op hetalen aankomt, de vraag zijn: „wie is de eigenaar? en wie is des tot het onderhoud gehouden?“ Zolang deze vraag onzekerheid overlaat, zal men onderdaad mocht hebbet met het vinden van de nodige middelen. Mogelijk kan de noodzakelijkheid van dit vinden, het moeten-vinden, thans de beantwoording der vragen waarom het gaat enigszins bespoedigen. Het verval mit dan nog heelzaam kunnen worden.

Naar hetzelfde blad bericht, is het geschrift van professor H. Brugmans over de Paleis-Raadhusquaestie ter perse en kus de verschijning ervan

BOEKBEORDEELING.

Het gasthuis van Dr. Popta en Heringa State te Marssum, door A. W. Weissman.

H. P. BERLAGE. D. J. VAN WIJK.
G. W. VAN HEUKLOM. L. ZWIERS.
W. C. VAN MANEN. H. POLANO,
Rapporteur.

in het begin van het volgende jaar, naar men hoopt reeds in Januari, woudt tegemoet gezien. Op de publicatie van dit geschrift — een uitgave van de Vereeniging Amstelodamum — wordt gewacht voor het uitbrengen van juridisch advies omtrent de juistheid van de door de regering geponeerde stelling, dat het Paleis rijkseigenheid is.

Zoals de burgemeester in de raadszitting van 25 September heeft meedegedaan, wachten B. en W. met hun praesenties over den brief van minister Bleemsterk, waarin de genoemde stelling wordt gescrewd, tot zij dit juridisch advies ontvangen hebben.

DE PALEIS-RAADHUISKWESTIE IN DE TWEEDE KAMER.

Uit het verslag, voortkomende in het „Alg. Handelsblad“, knippen wij: De heer De Stuers vertoont, dat de Kamer voldoende dromtrouw is van de politiek. (ziek). Hij vraagt de aandacht voor een andere kwestie, het Amsterdamsche Raadhuis, thans provisionele Koninklijke Paleis (ziek). De Amsterdamsche raad heeft niet groote meerderheid teruggave van het paleis aan de gemeente gevraagd. Daarop heeft de minister afwijzend beschild, niet een leesje op het karakter van Amsterdam als hoofdstad des Rijks.

Dit leesje wordt gedaan om aan te tonen, dat er een *soort* paleis noodig is; dat het tegenwoordige paleis rijkseigenheid is, en dat de gemeente het geld voor een nieuw paleis moet geven. Het opwerpen van de juridische questione van eigenheid schaft de mak op de lange baan en verlaakt den minister en helas ook den burgemeester van Amsterdam jaren van rust. Allerlei adviezen zullen worden ingewonan van staats- en handelsadvocaten, en immiddels zal de belangstelling, — nu hoopt men, verlaagd zijn, — verflauwen.

In al dien tijd zal het gebouw op den Dam *misbruikt* worden als paleis, hoofdwacht en bureau van den plaatselijke commandant. De pluchten, de eer en de goede trouw leggen der regering een andere handelwijze op. Er is ook een moestie kant aan de zaak: het staat vast, dat de gemeente voor haar geld het gebouw heeft laten bouwen.

Lodewijk Napoleon heeft dit gebouw aan de gemeente ontfond. Hij

echte ontrukking van het maalstroom brengt, en toen is de

„comédie“ afgespeeld, waarbij de burgemeester „plechtig het paleis aan Lodewijk Napoleon afstond“.

Die feiten zijn onomstotelijk vast, en als de gemeente Amsterdam nu haar eigenheid teruggeeft, dan moet de regering het hoogste rechtsgrip laten gelden: dan moet zij inzien, dat het hier geldt om een *nationaal* zaak.

In 1913 zal het een wankelaar zijn, als H. M. de

Koningin de huide van Haar volk in ontvanger neemt vanuit een

gerofde wooning. De gemeente Amsterdam weet, blijkens haar historie, wel Keizerlijk en Koninklijk te handelen. Maar zij, die Amsterdam

het paleis willen teruggeven, hebben te doen met een *latente* teguwerking. Ook in 1873, en in 1890, ook in 1907 zijn er acties geweest om Amsterdam het kapitaal terug te leveren. In 1907 hebben B. en

W. een commissie benoemd om te onderzoeken, of het paleis voor

raadhuis geschikt was, en... tot grote teleurstelling van B. en W., was het volkomen gesloten! Toen heeft men aan de hoge regering gevraagd, of er bij haare voorname bestinden om het paleis aan Amsterdam terug te geven. „Ook nu werd de zaak verlaagd en later opnieuw, door aan de „Diamcommisie“ te vragen, of tegenover het paleis geen stadhuis was te bouwen. Eindelijk heeft men der regering gevraagd om de teruggeve te bevorderen. Zoo verschijnen de oplossing. Spr. vindt goed en baai, dat de gemeente Amsterdam haar raadhuis terugkrijgt. Amsterdam heeft in de zaak de moedig rol: de regering heeft te zorgen, dat *zij* niet de *ledige* rol speelt. Spr. zegt tot de regering: blijf waakzaam in het belang van de nationale zaak.“

De Minister v. Fin. Zaken, de heer Heemskerk, antwoordde hierop o.m. dat „De Amsterdamsche raad spr. een brief geschreven heeft; spr. heeft geantwoord; heeft de raad nog iets te zeggen, dan kan hij weer schrijven“ (ziek). De minister wil de zaak immiddels niet met den heer De Stuers gaan behandelde.

DE EERSTE.

Het O. M. bij het koninggerecht te Haarlem oordeelde f. 3 boete tegen een heer, die na de inwerkingtreding der verordening tegen het maken van inbreuk op het natuurschoon, op zijn land aan den weg Haarlem—Amsterdam nog een reclamebord heeft geplaatst voor autohandel. Dit is de eerste verzoeding in verband met deze verordening.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap. — Verslag

van de 152de Gewone Ledenvergadering. — Genootschap „Architectura et Amicitia“. — De St. Jacobstoren te Vlissingen. — Een Bouwkundige Tentoonstelling te Utrecht, Maart 1913. — Sociale Technische Vereeniging van Democratische Ingenieurs en Architecten.

Tentoonstelling „Huis en Tuin 1913“. — Nationale Prijsvraag

van het Centraalblad der Bouwbedrijven. — Boekbesprekings.

Van allerlei aard. — Laatste Berichten. — Prijsvragen.

PRIJSVRAGEN.

I. Twee prijsvragen uitgeschreven door de Kon. Nederl. Landbouwvereniging: A. Ontwerpen van Woningen voor Landbouwers, II. Ontwerpen van Boerderijen; programma's in No. 9, inlevering 1 Januari 1913. — Zie vragen en antwoorden in No. 32.

II. Prijsvraag van den Bond van Metaalfabrikanten in Nederland. Programma in No. 48.

III. Prijsvraag voor een Reclamebiljet, tevens geschikt voor Preusbrievenkaart en Sluitzegel, uitgeschreven door de Vereeniging tot Bevordering van het Vroedehengenoverkeer te 's-Gravenhage, Scheveningen en Omstreken. Inlevering Franco aan het Bureau Plaats te Den Haag. Programma in No. 49.

GENOOTSCHEAPS-PRIJSVRAGEN: programma's in No. 41. a. ontwerp van een raadhuis voor een grote gemeente. — Inlevering 8 Februari 1913.

b. ontwerp van een watermolen. — Inlevering 15 Maart 1913.

DE EERSTE.

Het O. M. bij het koninggerecht te Haarlem oordeelde f. 3 boete tegen een heer, die na de inwerkingtreding der verordening tegen het maken van inbreuk op het natuurschoon, op zijn land aan den weg Haarlem—Amsterdam nog een reclamebord heeft geplaatst voor autohandel. Dit is de eerste verzoeding in verband met deze verordening.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Bieljet: Adr. MOEN, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plantwerk „De Architect“ en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, „Parlyzicht“, Hobbeistraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad „Architectura“: in Nederland f. 1.00 per kwartaal; buiten Nederland f. 1.00 — per jaar bij vooruitbetaling.

Loose nummers 20 cent, item met bijlagen 30 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad „Architectura“: 25 cent per regel. Bij herhaalde printaats rabat.

Het orgaan wordt wekelijks Franco ingezonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f. 12.—, voor houtenleden f. 7.50 en voor aspirantleden f. 5.—. Donateurs zullen z. die minstens f. 20.— per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad „Architectura“ en het plantwerk „De Architect“.

Voor alles betreffende de verzending van het tijdschrift en de advertenties, wende men zich tot de Uitgevers.

ARCHITECTURA

ORGaan VAN HET GENootSCHAP

ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: H. A. J. BAANDERS, VOORZITTER, ADR. MOEN, SECRETARIS, CORNELIS SCHUYTSTRAAT No. 30, TE AMSTERDAM, JAN DE MEIJER, A. A. KOK, A. A. HES, M. J. HACK EN W. A. E. VAN DER PLEUM, LEDEN.

UITGAVE VAN DE BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER, WARMoesstraat 1746, AMSTERDAM.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE HET GENootSCHAP.

Ons Bestuur verzond het volgende adres:

Amsterdam, den 23^{den} December 1912.

Aan de Eerste Kamer der Staten-Generaal,

Geeft met verschuldigden eerbied te kennen, het Bestuur van het Genootschap „Architectura et Amicitia“, dat het volle instemming betuigt met het door het Bestuur van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond gezonden adres, betreffende de verbouwing van het Departement van Binnenlandsche Zaken, en dat het derhalve bij Haar aandrang ernstig rekening te houden met de in dat adres uitgedrukte wenschen, die door zeer velen worden gedeeld.

Het welk doende, enz. Het Bestuur, voornoemd:

w.g. / H. J. M. WALENKAMP, Voorzitter,

w.g. / G. J. RUTGERS, Secretaris.

Als gewoon lid wordt voorgesteld de heer A. L. Otto, bouwkundige te Amsterdam, thans buitenlid, door de heeren W. N. van Vliet en A. A. Hes.

G. J. RUTGERS, Secr.

GENootSCHAPSPRIJSVRAGEN.

Vraag 1. Wordt voor de prijsvraag van een Raadhuis ook de plattegrond-teekening van de zolderverdieping vereisch, of mag deze worden weggeleggen?

Antwoord. Een teekening van den plattegrond der zolderverdieping moet worden ingezonden. — De Jury.

HET BINNENHOF.

Door het Bestuur v. d. Ned. Oudheidk. Bond is onderstaand adres aan de eerste kamer der Staten-generaal verzonden:

Geeft met verschuldigden eerbied te kennen: *Het Bestuur van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond*,

dat het met leedwezen heeft kennis genomen van de plannen tot verbouwing van het Departement van Binnenlandsche Zaken op het Binnenhof en dat wel voornamelijk omdat:

1°, daarbij de rooilijn aan de Binnenhofzijde tusschen de beide Poorten haar schuinloop zal verliezen waardoor het rationeel verband tusschen die rooilijn en den eigenaardigen, eveneens schuin bouw dier beide Poorten zal worden verbroken, hetgeen met een juist begrip en eene rechtmatige waardeering onzer oude architectuur niet overeen te brengen is;

2°, daarbij aan de Vijverzijde de, van de historische ontwikkeling van het Binnenhof op zoö treffende wijze getuigenis allegende gevels zullen worden gerestaureerd,

en worden afgebroken, instede van met eerbied en zorg te worden gerestaureerd, en worden vervangen door een nieuw geheel dat wel den schijn einer restauratie heeft, maar dat inderdaad noch op fraue, noch op waardige wijze in de plaats zal treden van dit bij uitstek historisch gebouw;

3°, daarbij aan de zijde van het Mauritshuis een gevels ontworpen die het voor de beste derdaartentoongestelde schilderijen onmisbare zuidelijke en westelijke licht zal onderscheppen, en die ook voor een deel aan de vrije ligging van het Torentje een einde maken zal, en

4°, daarbij een kunstvol en rijk van sijn werk voorzien portaal uit het laant der 17de eeuw en een zich daarbij bevindende vroeg 18de eeuwsche poort, zullen worden afgebroken en verwijderd.

Dat het onnodig acht Uw College te herinneren aan de grote beteekenis als historisch monument van het Binnenhof, meer dan eenig ander ten nauwste verbonden aan de ontwikkeling van ons volksbestaan, eene beteekenis, welke het wenschelijk maakt juist van het zoö sprekend historisch karakter van dit monument zoo min mogelijk te doen verloren gaan.

Redenen, waarom dit Bestuur er bij Uwe Kamer met ernstigen nadruk op aandringt, dat Zij bij de behandeling van het betreffende wetsontwerp van Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat de uitdrukkelijke verklaring zal vragen, dat bij ten uitvoerlegging der verbouwing aan de bovengenoemde grote bezwaren geheel zal worden tegemoet gekomen.

Niet twijfelende aan uwe medewerking.

Namens het Bestuur van den

Nederlandschen Oudheidkundigen Bond,

Mr. DR. J. C. OVERVORDE, Voorzitter,

Dr. H. E. VAN GELDER, Secretaris,

Corn. Jolstraat 32, Scheveningen.

RIJKS ACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN.

Op Donderdagmiddag van vorige week had in een der schilderzalen van de Rijks academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam de plechtige uitreiking der erepenningen, toegekend in den wedstrijd voor den z.g. Prix de Rome, plaats.

Een groot aantal autoriteiten, bestuurders van kunstlichamen, belangstellenden, enz. hadden gevolg gegeven aan de uitnodiging van den hooleerbaar directeur Prof. A. J. der Kinderen, om tegenwoordig te zijn bij boven- genoemde uitreiking.

De heer Mr. G. M. den Tex, lid der Commissie van Toezicht, leidde de plechtigheid en heette de aanwezigen welkom en mede den heer A. H. Tieri, die met zijne leerlingen van het Conservatorium eenige zangnummerster opluistering van de plechtigheid ten gehoore zou brengen. Het zangkoor bestaande uit een vijftwintigtal dames zong met veel geestdrift Psalm 23 van F. Schubert; vervolgens kreeg de heer Mr. N. Beets het woord en hield een voordracht over Jacob Cornelisz. van Oostzaan. Amsterdamse schilder uit het begin der 16e eeuw. Van dezen schilder wordt een statue, ontworpen door den heer B. M. A. Ingen-Housz, ingevolge opdracht van het Gemeentebestuur, geplaatst in een der gevallen van het Suasso-museum. Het in gips gegoten beeld was opgesteld in de aula van de Academie en werd na het officieel gedeelts- dezer bijeenkomst in oogenschouw genomen. Na de voordracht van Mr. Beets bracht het zangkoor ten gehoore een Oud-Hollandsch lied, vervolgens werden de eerepenningen door den heer Mr. G. M. den Tex uitgereikt en wel nam de heren B. M. A. Ingen-Housz, F. Hogerwaard en Th. van Reynen goudene eerepenning en aan de heren A. J. J. Verschauren en H. L. Krop de zilveren eerepenning.

Ten slotte werd door het koor besloten met een zeer geslaagd zangnummer 't z.g. Jûbelchor van G. F. Händel. De voorzitter dankte achtereenvolgens de aanwezigen en speciaal den heer Tieri en het dameskoor voor de medewerking aan deze plechtigheid betoond.

In de aula was gelegenheid behalve het reeds genoemde beeld nog een copie van de hand des heeren F. Hogerwaard te bezichtigen n.l. van een werk van Velasquez uit het Prado museum te Madrid, voorstellende de overgave van Breda.

Tevens werd door leerlingen der academie de tea gepresenteerd en in een der bijzalen was door den heer Mr. N. Beets een keurige tentoonstelling georganiseerd van houtsneden door Jacob Cornelisz. vervaardigd.

J. R. Jr.

VERSLAG VAN DEN TOESTAND EN VAN DE HANDELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP "ARCHITECTURA ET AMICITIA" GEDURENDE HET JAAR 1912, UITGEBRACHT IN DE 57STE ALGEMEENE VERGADERING OP 18 DECEMBER 1912.

DE ZIELTÉ.

Het Genootschap bleef gevestigd in de bovenzalen van het gebouw "Parkzicht" aan de Hobbemastraat te Amsterdam. De beschikbare localiteit werd uitgebreid met een kamer die als bergplaats dient voor oudarchief, modellen voor het bouwkundig handtekenen, tijdschriften, enz. Tengevolge dezer uitbreiding werd de jaarlijksche huursom verhoogd tot / 600,—, verlichting, verwarming enz. inbegrepen.

DE LIEDEN.

Het ledental bedroeg in totaal op 1 December 1911 434 en is gedurende het afgelopen jaar wederom belangrijk gestegen. De lijst bevat namelijk in de verschillende rubrieken thans totaal 159 leden, vertegenwoordigd door 447 personen, welk aantal als volgt is verdeeld; t.w. 7 Buitengewone Eereleden tegen 7 in 1911.

8 Eereleden, waarvan 2 tevens Gewoon, 1 tevens Buitenlid en 2 tevens Donateur, tegen 8 in 1911.

11 Donateurs, waarvan 2 tevens Eerlid en 9 tevens gewoon lid, tegen 13 in 1911;

164 Gewone leden, waarvan 2 tevens Eereleden en 9 Donateurs, tegen 140 in 1911;

197 Buiteneden, waaronder 1 Eerlid, tegen 207 in 1911;

47 Kunsthoudende leden, tegen 51 in 1911;

16 Aspirant-leden, tegen 10 in 1911, en 9 Vereeniging leden, tegen 8 in het vorig jaar. Gedurende dit jaar traden in de verschillende rubrieken 52 (in 1911 42) leden toe; terwijl 19 met of zonder opgave van redenen voor het lidmaatschap bedankten of van de lijst werden afgeweerd en 4 leden overleden.

HET BESTUUR.

Gedurende het afgelopen jaar vonden geen veranderingen in de samenstelling van het bestuur plaats. Bij het begin van het jaar verwisselden twee leden onderling van functie. De heer A. A. Kok, die gedurende het voorgaande jaar plaatsvervarend lid was, werd voor dit jaar met de zorg voor de financiën belast; terwijl omgekeerd de heer A. Redert, die gedurende twee jaren de kas hield, plaatsvervarend lid werd. Alzoo bestond het bestuur uit de volgende heeren die de achter hunne namen vermelde functies bekleedden:

H. A. J. Baanders, Voorzitter; H. J. M. Walenkamp, Tweede-Voorzitter; Jan de Meijer, 1e Secretaris; J. Roosink Jr., 2e Secretaris; A. A. Kok, Penningmeester; M. J. E. Lippits, Bibliothecaris, en A. Redert, plaatsvervarend lid.

In October jl. bedankte de 1e Secretaris, in welke vacature in de Algemene Vergadering zal worden voorzien. Dat het bestuurscollege spoedig door een ander vervangen zal zijn, blijkt uit de agenda dezer vergadering, die niet minder dan vijf verkiezingen aan de orde stelt.

Moge straks Uwe keuze van dien aard zijn dat de bestuurders een college vormen berekend voor den taak en de roeping van ons Genootschap en de handhaving zijner positie in de rij der zustervereenigingen en in de gemeenschap.

Ter behandeling der Genootschappelijke zaken en ter voorbereiding der ledenvergaderingen werden gedurende dit jaar 21 bestuursvergaderingen belegd.

DE REDACTIE.

De Commissie van Redactie was gedurende het afgelopen jaar samengesteld uit de heeren:

H. A. J. Baanders, Voorzitter; Adr. Moen, Secretaris; A. A. Hes; Jan de Meijer; A. A. Kok; M. J. Hack, en W. A. E. van der Pluyt, leden.

Mutaties kwamen in deze Commissie niet voor.

Nadat de heer P. Vorkink, in de 56ste Algemene Vergadering als lid gekozen, voor de functie bedankt had, wees de vergadering van 10 Januari 1912 den heer W. A. E. van der Pluyt aan, waarmee de Commissie vol-tallig was.

Een verslag van de handelingen dezer Commissie, tevens omtrent ons Orgaan, wordt door haren secretaris uitgebracht; terwijl met betrekking tot het Plantwerk "De Architect" de directeur der N. V. verslag zal doen.

Aan het bestuur en de Commissie van Redactie was de algemeen administrateur, de heer G. J. Rutgers, toegevoegd.

KALENDER.

Overeenkomstig onze traditie verscheen in het begin van dit jaar onze Genootschapskalender met een oplage van 2000 exemplaren.

DE SCHOONHEIDS-COMMISSIE.

In deze Commissie hadden ingevolge benoeming, respectievelijk door de leden en het bestuur, zitting de heren H. P. Berlage Nzn. en M. J. E. Lippits. Met ingang van 1 November jl. werd laatsgenoemde, die per periode aftrad en ingevolge het reglement niet terstand herkiesbaar was, vervangen door den heer A. A. Kok, als zoodanig benoemd door en uit ons bestuur.

ARCHITECTURA

De Commissie bestaat thans uit de heeren: K. P. C. de Bazel, benoemd door den B. N. A.; A. Salm GBzn., benoemd door B. en W. van Amsterdam; F. W. M. Poggenbeek, benoemd door de Mij. tot Bev. der Bouwk.; A. W. Weissman, benoemd door de Afd. Amsterdam dier Mij.; H. P. Berlage Nzn., benoemd door het Genootschap A. et A. en A. A. Kok, benoemd door het bestuur van A. et A.; terwijl het Secretariaat wordt waargenomen door den heer J. W. C. Tellegen, Directeur van het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht. **DE COMMISSIE TOT BEHOUD VAN HET STADSSCHOON.**

Deze ten vorige jare ingestelde Commissie bestaat uit de heeren:

C. W. H. Baard, Voorzitter, benoemd door het Kon. Oudheidk. Genootschap; M. B. N. Boiderman, Secretaris, benoemd door de Afd. Amsterdam van de Mij. tot Bev. der Bouwk.; C. M. Garms, benoemd door de Vereeniging St. Lucas; Ed. Karssen, benoemd door de Mij. Arti et Amicitia; A. J. Ioling, benoemd door de Kath. Kunstkring De Violier; G. van Arkel, benoemd door de Vereeniging Amstelodamum; Jan de Meijer, benoemd door het Genootschap A. et A.

Omtrent de handelingen der Commissie bracht de heer Jan de Meijer een kort verslag uit dat hierna volgt.

DE PERMANENTE PRIJSVRAAG-COMMISSIE.

In deze Commissie kwamen geen veranderingen voor, zoodat zij bleef bestaan uit de heeren A. Salm GBzn., C. N. van Goor en Paul J. de Jongh; respectievelijk Voorzitter, Secretaris en Penningmeester. Het Jaarverslag uitgebracht door den Secretaris is aan dit verslag toegevoegd.

DE VRAGENHES-COMMISSIE.

In deze Commissie kwam gedurende het afgelopen jaar geen verandering; zoodat zij bleef bestaan uit de heeren: H. G. Jansen, Paul J. de Jongh en A. W. Weissman.

DE ZAALCOMMISSIE.

Ook deze Commissie bleef gedurende dit jaar onveranderd. Zij bestaat uit de heeren A. A. Kok, als lid van het bestuur, K. Tholens en G. Repko.

COMMISSIE VOOR DE BESTUDEERING VAN DE GEMEENTELIJKE VERORDENINGEN OP HET BOUWEN.

In deze Commissie, die in onderlinge samenwerking der bouwkundige lichamen werd ingesteld, heeft voor ons Genootschap de heer H. G. Jansen zitting.

In een kort verslag omtrent de handelingen dezer Commissie deelt de heer H. G. Jansen het volgende mee: De Commissie heeft zich in 1911, na hare instelling gesplitst in drie Sub-Commissies, die elk een deel van de stof in studie hebben genomen, met welken arbeid zij nog niet gereed kwamen.

COMMISSIE TOT ONDERZOEK NAAR DE MOGLIJKEHID VAN DE oprichting VAN EEN ARCHITECTUUR-MUSEUM.

Deze Commissie, de jongste, werd ingesteld door ons Genootschap in zijn 132ste ledenvergadering op 4 December jl.

Tot leden werden benoemd de heren Jon. Ingenohl, J. H. de Groot en W. A. E. van der Pluyt.

COMMISSIE VOOR DE HERZIENING DER STATUTEN EN VAN HET HUISHOUDELIJK REGLEMENT.

Deze Commissie bestaande uit de heren Paul J. de Jongh, H. J. Walle Jzn., W. N. van Vliet, H. A. J. Baanders, A. A. Kok en J. Roosink Jr., heeft het voornaamste deel harer taak volbracht.

^a Bij plaatsgebrek zal dit in 't eerst volgend nummer opgenomen worden.

Op de herziene Statuten werd reeds in den loop van dit jaar de Koninklijke bewilliging verkregen; echter rest nog de herziening van het huishoudelijk reglement.

COMMISSIE VAN ADVIES VAN DEN BOND HEEMSKUT IN ZAKEN BETREFFEND BOUWKUNST.

Deze Commissie is samengesteld uitleden van vier bouwkundige vereenigingen, leden van den Bond Heemschut, en bestaat thans uit de heren Jan Stuyt, aangewezen door de Mij. tot Bev. der Bouwk.; Herm. van der Kloot Meijburg door B. N. A.; Alb. Otten, door de Ver. Bouwkunst en Vriendschap en Maurits Plate door het Genootschap „A. et A.”

Tenslotte rest nog te vermelden de groep van afgewezenen naar de Algemene Vergaderingen van het **VERHOLD VAN NEDERLANDSCHE KUNSTSCHAARSVEREENIGINGEN.**

In deze vergaderingen werd ons Genootschap vertegenwoordigd door de heeren:

H. A. J. Baanders, R. N. Roland Holst, M. J. Hack, K. P. C. de Bazel, J. Gratama, Jan de Meijer vervangen door J. Roosink Jr., G. J. Rutgers en S. H. de Roos; terwijl de twee eerstgenoemden werden aangewezen om zitting te nemen in het Algemeen Bestuur van het Verbond.

DE EXCURSIES.
Gedurende de voorgaande wintercampagne werd besloten tot het (zo mogelijk) organiseren einer excursie naar het Vredespaleis, echter werd geen toestemming tot een bezoek verkregen onder mededeeling dat het stadium, waarin de bouw verkeerde geen bezochten toeliet.

In September werd een bezoek gebracht aan de bijna voltooide Zuidergasfabriek te Amsterdam; aan welk bezoek echter door slechts weinigen werd deelgenomen.

DE TENTOONSTELLINGEN.

Gedurende enige weken werden in de Genootschapszaal de antwoorden tentoongesteld op de door de Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap” te Rotterdam uitgeschreven prijsvragen; welke expositie werd gevolgd door die van de antwoorden op de Genootschaps-prijsvragen van 1911.

Verder werden de antwoorden op de beide J. H. Leliman-Prijsvragen tentoongesteld en vond tevens de uitreiking der bekroningen in deze prijsvragen plaats.

DE PRIJSVRAGEN.

De hierboven genoemde J. H. Leliman-Prijsvragen werden in 1911 uitgeschreven door de besturen der afdeling Amsterdam van de Mij. tot Bevordering der Bouwkunst en van ons Genootschap, dijntoe in staat gesteld door een aanzienlijke bijdrage. In de prijsvraag A. werd het ontwerp voor een Museum voor Moderne Kunstnijverheid gevraagd, in de prijsvraag B. de „Afsluiting van het Leidsche Plein”. De Jury bestond voor prijsvraag A. uit de heren: W. Kromhout Czn., K. P. C. de Bazel, A. le Comte, Jan Stuyt en J. Limburg, voor prijsvraag B. uit de heren A. W. Bos, Leonard Springer en H. J. M. Walenkamp.

Op de eerste kwamen 24 antwoorden in, op de tweede 11. In de eerste werden bekroond de heren: F. J. Kubats en H. F. Mertens met den eersten prijs, en met een premie de heer J. Klijnen, de heer M. E. van de Wal, en de heren J. K. Meissche en P. Schmidt; in de tweede de heer J. Crouwel Jr. met den tweeden prijs, de heer G. J. Rutgers met de premie, terwijl het bedrag van den niet toegekenden eersten gelijkelijk werd verdeeld over de ont-

werpen ingezonden door de heeren J. P. L. Petri, Joh. D. Lootjen, P. Kramer en de onbekend gebleven inzender van het ontwerp onder het motto: „Doornroosje”. De uitreiking der bekroningen had plaats in de vergadering van 1 Mei 1912.

In 1911 werd een aantal studieprijsvragen uitgeschreven met de volgende onderwerpen: *a*, een Ambtswoning voor den burgemeester eener groote gemeente, *b*, een Ontvanggebouw voor eene bloemententoonstelling, *c*, een Hoofdingang voor een deftig woonhuis, *d*, een Glas-in-lood-venster voor een trappenhuis, *e*, een Patroon voor een behangselpapier en *f*, het omslag voor den Genootschapskalender 1912.

Met uitzondering van de onder *d*, genoemde, zijn al deze prijsvragen als geslaagd te beschouwen. De jury bestond uit de heeren H. P. Berlage, Jan Stuyt en H. A. J. Baanders. De bekroningen werden toegekend als volgt:

a, de eerste prijs aan den heer Maurits Plate, de tweede aan den heer Th. Philippi.

b, de eerste prijs aan den heer N. Lansdorp; de tweede aan den heer J. M. Vink;

c, de eerste prijs aan den heer C. J. Blauw; de tweede aan den heer C. A. C. Rotgans;

Voor *d*, werden geen bekroningen toegekend.

e, de eerste en de tweede prijs aan den heer W. Bogtman.

Voor de laatste bestond de Jury uit de bestuurders.

In 1912 werden de volgende Genootschapsprijsvragen uitgeschreven.

a, het Omslag voor den Genootschapskalender 1913;

b, het Ontwerp voor een Raadhuis eener groote Gemeente;

c, het Ontwerp voor een Watertoren;

d, het Ontwerp voor een Pianokast;

e, het Ontwerp voor een Steenen Trap en

f, het Ontwerp voor een Wandkalender.

Voor eerstgenoemde bestond de Jury wederom uit het bestuur; voor alle overigen uit de heeren: H. P. Berlage, R. N. Roland Holst, Paul J. de Jongh, C. W. Nijhoff en J. E. van der Pek.

Op de onder *a*, genoemde prijsvraag kwamen 14 antwoorden in. Bekroond en voor uitvoering aangewezen werd het ontwerp van den heer G. J. Rutgers.

Op de onder *b*, genoemde kwamen 5 antwoorden in, waaruit dat van den heer W. Bogtman bekroond werd; terwijl voor de onder *d*, en *e*, genoemde respectievelijk 3 en 1 ontwerpen in kwamen. Deze zijn nog niet beoordeeld; terwijl de antwoorden op de onder *b*, en *c*, genoemde prijsvragen in 1913 worden ingewacht.

DE VERGADERINGEN.

Gedurende het jaar 1912 werden 16 gewone Ledenvergaderingen gehouden. Volgens de presentielijsten werden zij gemiddeld door ruim 29 leden en 2 introduceuses bezocht. (Over 1911 bedroegen deze cijfers 22 en 1).

Uit de handelingen zij het volgende gememoreerd:

1305de Vergadering op 10 Januari:

Voordracht van den heer A. Keppler, „De Architect en het Woningvraagstuk”, Verkiezing van een lid der Commissie van Redactie.

1306de Vergadering op 24 Januari:

„Kunstbeschouwing over diens werk”, door den heer K. P. C. de Bazel, toegelicht met lichtbeelden. Toetreding tot de Vereeniging tot Bevordering der Vakopleiding in Nederland.

1307de Vergadering op 7 Februari:

Voordracht van den heer A. W. Weissman: „In Italië”.

1308de Vergadering op 21 Februari:

„Causerie van den heer Jos. Th. J. Cuypers, Tentoon-

stelling van de antwoorden op de J. H. Leliman-prijsvraag B., Discussies over de Dambebouwing.

1309de vergadering op 6 Maart:

Voorzetting der discussies over de Dambebouwing.

1310de vergadering op 20 Maart:

Behandeling van de door het bestuur voorgestelde motie inzake de Dambebouwing, Tentoontelling van de antwoorden op de prijsvragen van „Bouwkunst en Vriendschap”.

1311de vergadering op 3 April:

Voordracht van Prof. Dr. H. Brugmans „Een bezoek aan een Nederlandsche Stad in de Middeleeuwen”.

1312de vergadering op 17 April:

Goedkeuring der Herziene Statuten, Bepaling van de onderwerpen der Genootschapsprijsvragen 1912, voordracht van den heer E. Flessemann Jr. „Electriciteit in het Woonhuis”.

1313de vergadering, gecombineerd met de vergadering van de Afd. Amsterdam der Mij. tot Bev. der Bouwk.; op 1 Mei: Uitreiking der Onderscheidingen in de J. H. Leliman-prijsvragen, en in de Genootschapsprijsvragen 1911, tentoonstelling van de bekroonde ontwerpen.

1314de vergadering op 11 September:

Overzicht van het Zomerreces, Bespreking Koloniaal Instituut, Mededeelingen betreffende de Stedenbouw-Tentoontelling te Dusseldorf.

1316de vergadering op 18 September:

Benoeming van een lid (den heer Maurits Plate) der Commissie van Advies in zaken betreffende Bouwkunst in den Bond Heemschut. Deze vergadering spreekt met algemene stemmen uit dat het ongeoorloofd is mede te werken aan prijsvragen, die niet door de P. P. C. gecontrasigneerd zijn. Bespreking van de kwestie Koloniaal Instituut.

1316de vergadering op 9 October:

Voordracht van den heer C. Rol: „Elementaire Vlakversiering” met lichtbeelden. Besprekingen over het Plaatwerk, de kwestie Koloniaal Instituut en het onderhoud van het Paleis-Raadhuis.

1317de Vergadering op 20 October:

Voordracht van den heer J. E. van der Pek: „Toelichting tot drie Hoofdwerken van Michel Angelo”, Bespreking van de kwestie Koloniaal Instituut. Besluit tot het in een vergadering in 1913, tegenover elkaar stellen van het pro en het contra nopens de openbare prijsvraag.

1318de Vergadering op 6 November:

Lezing van den heer Corn. van den Sluijs: „De huidige aankleding en versiering der wanden”. Besprekingen over de wenschelijkheid van het instellen eener leerstoel in den Stedenbouw en van het opmaken van een plan van Groot-Amsterdam. De vergadering geeft eenparig als hare meening te kennen dat dit plan het best kan verkregen worden door het uitschrijven eener openbare prijsvraag.

1319de Vergadering op 20 November:

Causerie van den heer Willem C. Brouwer over bouw-aardewerk en bouwbeeldwerk.

1320de Vergadering op 4 December:

Behandeling van een schrijven van den B. N. A. terzake van de P. P. C.; verkiezing van de Verificatie Commissie, benoeming van den heer A. W. Weissman tot tegenwoordiger van A. et A. bij de voorlopige besprekingen betreffende de Intern. Baufachausstellung te Leipzig in 1913. Bespreking van de wenschelijkheid van de oprichting van een Architectuur-Museum en instelling van eene Commissie tot onderzoek naar de mogelijkheid daarvan. Besprekingen betreffende de reorganisatie der Schoonheids-Commissie. Besprekingen nopens de Waal-

overbrugging te Nijmegen, de herstelling van het Paleis-Raadhuis en den herbouw van den Vlissinger St. Jacobstoren.

1321de Vergadering, tevens 57ste Algemeene Vergadering op 18 December: de agenda voor dezen avond.

HET OPTREDEN NAAR BUTTES. (DE ACTIE).

Behalve door andere middelen trad het Genootschap op met het verzenden van de volgende adressen:

22 Januari aan de Vereeniging „De Ambachtsschool voor Hilversum en Omstreken” wijzende op de wenselijkheid van het uitschrijven eener prijsvraag voor haar schoolgebouw.

23 Februari aan den Gemeenteraad van Zaandam ter zake van de bebouwing van den Dam aldaar.

29 Maart aan den Gemeenteraad van Amsterdam ter zake van de Dambebouwing te Amsterdam.

— Juni aan Hunne Excellenties de Ministers van Binnenlandsche Zaken, van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Waterstaat, van Landbouw, Handel en Nijverheid, van Oorlog, van Marine, van Financien en van Koloniën.

— Augustus aan den Gemeenteraad van Amsterdam ter zake van den Drucker-Uitbouw aan het Rijks-Museum.

— October aan den Gemeenteraad van 's-Gravenhage ter zake van de plannen tot sloping van den Schouburg aldaar.

— October aan den Gemeenteraad van Enkhuizen ter zake van een plan tot oprichting van een gebouw voor den vischafslag in de omgeving van den Dromedaris.

14 November aan de Provinciale Staten van Zeeland ter zake van eene verordening tot wering van abreuken op natuurschoon.

14 November aan Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken betreffende de wenschelijkheid van het instellen eener Leerstoel in den Stedenbouw en Stadsuitbreiding.

14 November aan den Gemeenteraad van Amsterdam betreffende wenschelijkheid van het doen vervaardigen van een plan voor Groot-Amsterdam.

5 December aan Burgemeester en Wethouders van Amsterdam ter zake van de voorgestelde reorganisatie der Schoonheids-Commissie.

5 December aan de Provinciale Staten van Gelderland ter zake van de voorgestelde Waaloverbrugging te Nijmegen.

14 December aan de Rijks-Commissie voor de Beschrijver Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, aan Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken en aan Burgemeester en Wethouders van Amsterdam houdende verzoek om inlichtingen betreffende de herstellingen aan het Kon. Paleis op den Dam.

LIDMAATSCHAPPEN.

Het Genootschap bleef lid van of trad toe tot de volgende corporaties:

den Bond Heemschut tot behoud van de schoonheid in Nederland, het Verbond van Nederlandsche Kunstenaresvereenigingen, de Vereeniging voor Tentoontstellingsbelangen, de Vereeniging tot Bevordering van de Vakopleiding voor Handwerklieden in Nederland, de Nederlandse Vereeniging „Schoonheid in Opvoeding en Onderwijs” en de Vereeniging Het Nederlandsch Openlucht-Museum.

AFDEELING VOORTGEZET-EX HOGER-BOUKUNST-ONDERWIJK.

Omtrent deze afdeeling is onlangs verslag uitgebracht en gepubliceerd in ons orgaan. Ik meen hier te kunnen volstaan met naar dat verslag te verwijzen.

Tenslotte wens ik de volgende punten te memoreeren, die 't zij afgedaan of in behandeling zijn: de prijsvraagregelingen in verband met de prijsvragen van het Rotterdamse Stadhuis, het Stadion en het Koloniaal Instituut te Amsterdam,

het Congres en de Tentoontelling van Handenarbeid, waarvan „A. et A.” lid was,

de inhuldiging van Dr. P. J. H. Cuypers op diens 85ste verjaardag op 16 Mei j.l.,

het nog in bewerking zijnde monument voor wijlen den heer J. Kuyper, hoofdleeraar aan de Academie te den Haag en docent aan de Afdeeling V. en H. B. O., de uitbreiding onzer localiteiten in Parkzicht en het daarmee verhandelend gewijzigd huurcontract, de aankleeding en meubilering onzer bibliotheek, ons aandeel in de voorbereiding tot de tot stand-coming van het Kunstenhuis,

ons aandeel in een proefneming met brandvrije rietbedekking te Arnhem, de reorganisatie van de Amsterdamsche Schoonheidscommissie, en ten laatste onze poging om te komen tot de oprichting van een Architectuur-Museum.

Onderwerpen te over om in het komende Genootschapsjaar met levendige actie te beginnen.

J. ROOSING JR., te Secretaris, a.i.

JAARVERSLAG BETREFFENDE HET WEEKBLAD „ARCHITECTURA“ OVER 1912.

DE REDACTIE.

Bij den aanvang van het verslagjaar was hare samenstelling als volgt:

H. A. J. Baanders, *Voorzitter*; Adr. Moen, *Secretaris*; Jan de Meijer, A. A. Kok, A. A. Hes en M. J. Hack, *Leden*.

In de vacature-La Croix, nog enige weken bestendig door het niet aanvaarden zijner benoeming door den heer Vorkink, werd voorzien door de benoeming van den heer W. A. E. v. d. Pluym, die zich die benoeming liet welgevallen.

Gedurende het jaar kwam verder geen wijziging meer voor. Thans, aan het einde evenwel, gaan enkelen weer heen en zult U zo straks in die ontstane vacatures moeten voorzien. Wij hopen van harte, dat de nieuwe redactieleden met even veel liefde en toewijding de belangen van ons orgaan zullen willen en zullen weten voor te staan, als de afgreden dat steeds in zo ruime mate hebben betoond.

HET ORGAAN.

Aan het uiterlijk werd ook dit jaar weer alle aandacht besteed en, naar wij met alle bescheidenheid durven zeggen, niet zonder succes. 't Is waar, het had nog wel anders, wel veel beter kunnen zijn, de redactie zij de eerste om die volmondig te erkennen; evenwel is toch steeds met de meeste zorg getracht, wat te zijn en wat te kunnen „toonen”, n.l. in den vorm van goede illustraties.

Niet minder dan ruim 100 stuks*) sieren den 20ste jaargang, die wij in de allereerste plaats danken aan hen die, hetzij tekening, hetzij foto, bereidwillig ter reproductie astonden. Ook het belangloos ter beschikking stellen van diverse cliché's kwam nog al eens voor. Wij denken hierbij aan die van de prijsvraag van een burgerwoonhuis, van de Vereeniging van Nederl. Baksteenfabrikanten; aan die der Dusseldorfsche Tentoontelling, van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, alsmede aan die der Nieuwe Effectenbeurs te

*) Waarbij nog komen een 4-tal stuks die, op verzoek reeds aangeleverd, tot op heden nog niet zijn geplaatst.

Amsterdam, van den architect Jos. Th. J. Cuypers en van de „Bijenkort”, van den architect J. v. Straaten. Een en ander stelde de Redactie in staat met slechts geringe kosten een wekelijksche aflevering dubbel aantrekkelijk te maken.

Nogmaals betuigen wij allen onzen welgemeenden dank voor hunne belangeloze medewerking.

Ook de toevoer van copy was dit jaar ruim voldoende, ja bijkans verrassend. Van een „komkommertijd” is der Redactie dan ook *niet* gebleken, ja moet zij „helaas” vele malen het, wegens plaatsgebrek moesten verschillende stukken tot een volgend nummer blijven liggen inlassen en dit, niettegenstaande aan menig nummer 4 extra pagina's waren toegevoegd.

Dit resultaat danken wij enkel aan de krachtige medewerking onzer leden en wenschen wij hier met groote erkentelijkheid te memoreren de artikelen der heeren: Weissman, Walenkamp, v. d. Pek, Paul de Jongh, Jan Stuyt, v. Diedenhoven, Nijhoff, de Bazel, Hellendoorn, de Haas, Gerber, Jos. Cuypers, Ingenohl, Rutgers, Roosink e. v. a., zoomde de technische artikelen van de heeren v. d. Wijmersse en Unger. Ook van de zijde der Redactie verscheen menig artikel, speciaal van de hand der heeren v. d. Puyym, de Meijer en Hes.

Maar toch, hoe goed het thans ook *begint te gaan*, het kan nog veel beter. Wij zijn er nog lang niet. Waar blijven b.v. onze talrijke buitenleden met hun schat van ervaring? Laten zij zich gaan beschouwen als *plaatselijker vertegenwoordigers van ... Architectura* en alles, wat het melden waard is, terstond onder den aandacht der Redactie brengen. Het afgelopen jaar gaf reeds menig bewijs van de activiteit dier leden. Wij stellen er dan ook prijs op te verklaren, dat de 21e jaargang bij voorbaat grootdeels voor hen gereserveerd is.

Ook de ledigen „bij het vuur” worden met aandrang tot medewerking uitgenodigd en dusdoende, op zeer zachte en vriendelijke wijze nog even herinnerd aan hunne vrijwillig op zich genomen plicht: het Genootschap — dus ook het orgaan — *te dienen*. Laten vooral de jongeren nu eens meer naar voren komen en wat van hun werk voor het blad afstaan. Een goed voorbeeld ten dezen gaf het vorig jaar ons aspirant-lid Zietsma met zijn 22-hoek en wie denkt niet dadelijk aan de kranige, handig-rake schetsen van ons lid de Klerk? Dergelijke schenkingen vormen een aanwinst voor ons orgaan.

Ten slotte — doch daarom niet minder goed gemeend — een woord van vriendelijken dank aan H.H. Uitgevers voor hunne aangename samenwerking en onvermoeid streven om het orgaan steeds meer te doen zijn: een waardig representant van het Genootschap. Een berroep op hunne medewerking, in vaak spannende momenten, miste nooit. Ook het personeel ter zetterij onze hulde voor z'n gave van „raden en weten”. Onder aanbeveling *tidig de copy voor den nieuwe jaargang van U te mogen legemoet zien*, gaan wij vol vertrouwen 1913 tegen.

Voor de Redactie:
ADR. MOEX, Secretaris,
Amsterdam, 18 December 1912.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Diploma Bouwkundig Opzichter.

Op Maandag 24 Februari 1913 en volgende dagen zal worden afgenoemt het examen voor het *Diploma van Bouwkundig Opzichter*, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministeriële beschikking. Zij, die op 1

Maart 1913 den leeftijd van 23 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.

Diploma Bouwkundig Teeknaar.

Op Maandag 10 Maart 1913 en volgende dagen zal worden afgenoemt het examen voor het *Diploma van Bouwkundig Teeknaar* ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministeriële beschikking. Zij, die op 1 Maart 1913 den leeftijd van 23 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.

Diploma van Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas). Op Maandag 31 Maart 1913 en volgende dagen zal worden afgenoemt het examen voor het *Diploma van Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas)*, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministeriële beschikking. Zij, die op 1 Maart 1913 den leeftijd van 25 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.

De examens worden afgenoemd in het Gebouw der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Zij, die deze of een derzer examens wenschen af te leggen, moeten schriftelijk hiervan mededeeling doen voor 15 Januari 1913 aan het Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam.

De Candidaten zullen in groepen worden ingedeeld; aanhen, die zich hebben aangemeid, zullen alle vereischte inlichtingen tijdig worden verstrekt.

Eerst na afloop van alle examens wordt de uitslag bekend gemaakt.

NIEUWE UITGAVEN.

HET STUCADOORSVAR VOORHEEN EX THASS door A. W. Weissman, uitgegeven door den Nederlandschen Stucadoorspatroonsbond bij de firma Ruygrov & Co, te Haarlem, prijs f 0,50.

Van 27 September tot 6 October van dit jaar werd in het Gebouw van Kunsten en Wetenschappen te Rotterdam een Nationale Vaktentoonstelling van het Stucadoorsbedrijf gehouden ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van voornoemden Bond, die daardoor heeft trachten aan te tonen, dat het den hedendaagschen stucadoor, zoowel patroon als gezel, niet aan vakbekwaamheid ontbreekt. Op uitnodiging van het Uitvoerend Comité van deze Tentoonstelling hield de heer Weissman een lezing over bovengenoemd onderwerp, toegelicht met lichtbeelden waarvan een viertal van Oud-Romeinsche stucadoorswerken, gevonden in de villa „Farnesina” te Rome, in dit boekje gereproduceerd zijn.

Den heer H. Doijng, redacteur van het orgaan van den Ned. Stucadoorspatroonsbond werd opdracht gegeven deze lezing in brochurevorm uit te geven en den Belangstellenden aan te bieden, daar, zoals genoemde heer in het voorwoord zegt, deze uitgave *niet alleen* voor de leden, maar ook voor stucadoorsgezel, H.H. Architecten en voornamelijk voor diegenen welke later bouwen, bestemd is, opdat aller belangstelling in het vak levendig wordt.

Uitgezonderd het omslag, dat een weinig kleurloos is, ziet het boekje er goed verzorgd uit en komen de reproducties ook zeer goed tot haar recht. Zoals de titel aangeeft, was het onderwerp juist iets geschikt voor den heer Weissman, die een zeer duidelijk beeld wist te geven van den ouden gilden tijd met zijne rechten en plichten en dien grijsen tijd toest aan het heden, terwijl de ontwikkelingstijd van toen tot nu ook duidelijk behandeld wordt.

Met een ernstig woord tot de stucadoors om hun vak goed te leeren kennen, opdat zij weer vakkunstenaars worden en hun vak weer toekomst verkringe, besluit het boekje dat door zijn aangename schrijfwijze en de gelijken inhoud zeker velen een genoegen zal verschaffen.

A. H.

I. Het werk: „Handleiding voor woningbouw vereenvoudiging” uitgave v/h Centr. Bureau voor sociale adviezen moet reeds een tweeden, herziene druk beleven. Wel een bewijs dat de arbeid der Heeren Mr. D. Hudig Jr. en H. C. A. Henny met grote belangstelling ontvangen is en naar waarde geschat wordt. Ja in een reeds lang gevoelde behoefte voorziet.

II. *Betonkalender 1913*, f 1,50 met bijlage ad f 0,50 uitgever L. J. Veen te Amsterdam.

Het nieuwe materiaal schijnt een nieuwe (eigen) kalenderuitgave van noode te hebben.

In een 5 tal hoofdstukken wordt alles inzake beton en gewapend beton nauwkeurig omschreven, terwijl een uitgebreide advertentielijst op menige vraag een afdoend antwoord zal weten te geven.

III. *van Gendt's Bouwkalender 1913*, f 1,50, met bijlage ad f 0,50 uitgever L. J. Veen te Amsterdam.

Deze uitgave nog te bespreken of aan te bevelen lijkt ons geheel overbodig. Ze is reeds dermate ingeburgerd, dat ons haart niet verschijnen zou opgevallen zijn.

INGEZONDEN.

DE NATIONALE PRIJSVRAAG VAN HET CENTRAALBLAD DER BOUWBEDRIJVENS.

In het zeer beknopt rapport der Jury^{*)} voor deze prijsvraag, dat ook gepubliceerd is in het nummer van 21 December II, van dit Weekblad, komt woordelijk voor: „Ook de volledigheid der antwoorden laat veel te wenschen over; aan sluizen, bruggen, viaducten en den geheelen utiliteitsbouw is nagenoeg geen aandacht gewijd”.

Nu luide de prijsvraag woedelijk:

Men vraagt een verhandeling over het gebruik van baksteen versus beton en gewapend beton, voor het maken van gebouwen of geweven van gebouwen (de cursieveering is van ondergetekende).

Iedereen, die Hollandsch kent, wenscht ik nu deze vraag voor te leggen:

Zijn sluizen, bruggen en viaducten, gebouwen?

Neen, immers!

Er zal wel niemand zijn, behalve de juryleden, die deze vraag bevestigend durft beantwoorden.

Heeren Jury^{*)} den! Vergun mij, wien het volgens uw rapport mangelt aan logischen gedachtengang, toch even dit te zeggen:

Een sluis, een brug, een viaduct, is geen gebouw.

Duidelijk staat in de prijsvraag uitgedrukt, dat het slechts gaat om de toepassing van baksteen en beton in de Burgerlijke Bouwkunde.

Bij een dusdanige beoordeeling wenscht ondergetekende de natuurlijk geen f 40 te ontvangen als „blik van aanmoediging”.

U, geachte Redactie beleefd dankzeggend voor de verleende plaatsruimte,

De inzender van het motto „Evolutie”.

* De Jury bestond uit de heeren: H. P. Berlage Nan., G. W. van Hendelom, W. C. van Manen, D. J. van Wijk, L. Zwiers en H. Polano, rapporteur.

DE RESTAURATIE VAN HET PALEIS-RAADHUIS.^{*)}

„Er gaan geruchten — en op grond hiervan werden reeds onredelijke uitgesproken — dat de noodzakelijke restauratie van het gebouw buitenfront in den Daagveyl van het Raadhuis-Paleis, zou zijn opgedragen aan de steenduwsersfirma Cuypers & Co, te Roermond.

Het wezen ons geraden, deze geruchten met eenig scepticisme te begrijpen. Men kan moeilijk aannemen, dat de personen, die voor het onderhoud der koninklijke paleizen aanpraktijk rijn, voor een soort onderhoud en belangrijkwerk gehoor op eigen verantwoording een onderhandsche opdracht zouden geven. Laten we waarschijnlijk de benoeming einer statige commissie van niet gezag beklede personen, op wier advies de beste wijze van restauratie kan worden gekozen. Het beroep op een zindelijke commissie schijnt in dit geval te meer geboden, waar het geldt een nationaal monument, over welks bezit twijfel is gerezen, en het beheer daarvan berust bij de Koningin, van wie niet aangenomen kan worden, dat zij iets zal willen doen of toelaten, wat tegenover den lateren rechtvertrouwende moeilijk zou kunnen worden verantwoord.

Het gezag van dr. P. J. H. Cuypers, wiens relaties met de Roermondsche aannemersfirma noch kent, zou in deze aangelegenheid zeker met als hoogste autoriteit mogen gelden.

Zoedanige opvatting strookt ook onderdaad met de informes, welke gelegenheden hadden te winnen. Men weet ons ontfreest de werksaamheden aan het Raadhuis-Paleis volkomen gerust te kunnen stellen. Noch aan de inrichting van dr. Cuypers, noch aan iemand anders in een opdracht verleent, en de personen, met het onderhoud belast, zijn zich van het belang en de bijzondere delicatezessen der zaak volkomen bewust. Van onzen kant nemen wij de vrijheid aan te dringen op een spoudige benoeming der commissie van onderzoek naar Quellius' beeldhouwwerk, om aan alle singerheid en ongemotiviteit alarm te vrezen.

Aldus de „Kunst”-medewerker van het Alg. Handelsblad. Dr. Cuypers antwoordde hierop als volgt:

Met belangstelling zag ik in uw avondblad van 17 Dec. II, te blad, dat uw medewerker voor „Kunst” voor ’t afgelopen halfjaar van Quellius' beeldhouwwerk van Campens bovenstaan nu veel vucht, en nu werkzaam blijft toezien.

Ik beveel niet, of de steeds groeiende belangstelling van vele zaken voor deze kunstwerken zal bestaan in hoede kunnen uitvoeren.

Veroorloof mij even medewerker de lering aan te geven van een artikel in het *Algemeen Handelsblad* van zijn voorganger, den heer Martin Kalf, 5 Mei 1898 terwijl ik hem tevens helemaal in ’t aanstaande voorjaar tot een bezoek aan de werkplaatsen van bedoelde aannemersfirma te Roermond.

In de veronderstelling, dat uw medewerker naast de kunst, ook nog enige aandacht zou willen wijden, aan het wederopbouwambacht, zou ik hem graag hier laten zien; hoe sedert 1853 tot heden door de *Stekhovenfirma* niet alleen dat ambacht heeft gevonden, maar ook daarmee in verband gebracht; ook timmeren en schilderwerk met name overleg samens te brengen.

Mijn relaties tot dat werk zal ik hem duidelijk kunnen maken.

Uw bemoedigende,
P. J. H. CUYPERS.

De Redactie van genoemd blad deed ten slotte bovenstaand antwoord van een onderschrift vergezeld gaan, waarmede wij, onmoedig haast, dit nog eens te zeggen, volkomen accoord gaan.

Bedoeld onderschrift luidt:

„In warme en hartelijke waardering van den groeten bouwmeester, die ons hovingaard schrijven heeft gevonden, doen de tegenwoordige kunstdirecteuren van het „Handelsblad” echter niet onder voor hun voorganger of voor tiggenooten, die allen den eminenten kunstenaar achten entrotse zijn op hun landgenoot.

Wat wij geschreven hebben is echter allerminst in strijd met die gevoldens van waardering en bewondering. Men kan een groot geleerde huldigen en toch meenen, dat de wet, die voorschrijft dat hij op 70-jarigen leeftijd zijn ontslag neemt als hoogleeraar, een goede is. Wij weten zeer goed dat vele, die verre de zeerst gepasseerd zijn, so werkkraft en gresskracht jongeren beschamen — en erkennen dadelijk, dat ook de heer Cuypers tot die bevoordechten behoort. Dr. P. J. H. Cuypers is thans echter 85 jaren oud en wij betrouwmen het, dat indien advies over enig belangrijk bouwwerk gewenst wordt, zo veel in de eerste plaats geneigd zijn zich te wenden tot den grootsten Nederlandse bouwkundige, met voorbijgang van jongere krachten”.

* Wij verwijzen hierbij naar het ingezonden stuk van den heer H. A. J. Baanders, voorkomende onder „Laatste Berichten”. — RED.

OVER NIEUWERE SYSTEMEN VAN VENTILATIE, VERWARMING EN KOELING IN OPENBARE GEBOUWEN, door L. B. HUGGEN, C. I.

Het ventilatie-vraagstuk, dat veel bekijken is door rijp en groen, aan welks juiste oplossing wel eens getwijfeld is en waaraan zelfs door vakkennen vreemde beschouwingen zijn gewijd, nadert in de jongste jaren zijne algehele voltooiing.

Wie ergert zich niet bij voortdurend over te grote hitte of droogte rondom zijn volbloedig „ik“ of over tocht en koude op zijn „bloedarmen schedel“? Het ieder naar den zin te maken is niet gemakkelijk. Daartoe wordt veel praktische kennis vereischt voor het maken van ventilatie-plannen en bovendien veel theorie voor de nauwkeurige uitvoering daarvan. Niet dus, zoals bij vele andere ingenieurswetenschappen het omgekeerde! Misschien moeten wij in deze richting zoeken naar de verklaring van het langzame totstandkomen van iets werkelijk goeds op dit gebied.

Alvorens nader te beginnen met een beschrijving van de nieuwere methoden van ventilatie, is het niet overbodig voor den lezer, zich eens rekenschap te geven, van welke hoedanigheden goede lucht moet zijn en hoe deze moet zijn samengesteld met betrekking tot het vochtigheids- en koolzuurgehalte. Hierover heerschen nog wanbegrippen en worden door overigen goed ontwikkelde mensen verkeerde adviezen gegeven.

Wanneer men afziet van ziekenhuizen en andere bijzondere gebouwen, dan kan met een zaalventilatie van 15 tot 25 cubieke meters luchtverwisseling per hoofd per uur zeer wel volstaan worden. Daarbij is vooropgesteld, dat niet meer lucht noodzakelijk is, om den graad van vochtigheid in het vertrek binnen zekere grenzen te bewaren. De versche lucht moet evenwel de mensen goed kunnen bereiken. Dit nu is juist de taak van een goed ventilatie-systeem. Menigeen vergeet, dat de mensch slechts een bepaald quantum lucht *kan* inademen. Zij openen willekeurig deuren en vensters, bederven daarmee de werking van een goed overwogen ventilatie-inrichting, om vervolgens met zelfgenoegzaamheid te verklaren, „dat de geleerde heeren er niets van weten“. Niet zoozeer overdreven grote hoeveelheden versche lucht doen aangenaam aan; eerder een beperkte luchtverversing van goede hoedanigheden. De lucht mag niet te vochtig zijn, rook en stank dienen snel verwijderd te worden en de luchtbeweging mag men vooral in den zomer wel eenigszins aan den lijve waarnemen.

Bij ietwat verhoogde kamertemperaturen, zoals dit in sterk bezette zalen steeds het geval is, lette men er op, dat de relatieve vochtigheid der lucht eerder te lang dan te hoog zij. Schadelijke verschijnselen tengevolge van te vochtige lucht zijn o.a. onbehaaglijkheid door warmteophooping in het lichaam, hoofdpijn en flauw vallen. De natuurlijke afkoeling van ons lichaam „het zweeten“ wordt belemmerd. Rook en koolzuur doen het overige. Zonderling genoeg bezitten wij geen zintuig voor vochtigheid van lucht en komt het herhaaldelijk voor, dat verdampingsbakken geëischt worden inderdaad te vochtige vertrekken en wel onder verklaring, dat de „lucht zoo droog is“. Een hygrometer (vochtigheidsmeter) is daarom even nuttig als een thermometer. Hoe weinigen bedienen zich evenwel van zulk een instrument? Onbewust wordt in Nederland met de vochtige luchtgeesteldheid rekening gehouden, door het genoegen nemen met lage kamertemperaturen. Een vreemdeling (geen Engelschman) voelt zich hier te lande aanvankelijk steeds

huiverig en onbehaaglijk. Hij is aan hogerwarmtegraad gewend. In Amerika leeft men genoeglijk in kamertemperaturen van 70-75° Fahr. en kan men daarin ongehinderd werken. Dit alleen, wijl de lucht relatief droog is.

Een volwassen mensch scheidt per uur ongeveer 0.06 KG. water af; gasvlammen produceren 1 KG. waterdamp per cbm. verbrand gas. In een zaal met 500 personen en voorzien van gasverlichting kunnen op deze wijze tot 50KG. waterdamp per uur vrijkomen, welke wederom verwijderd moeten worden, indien men de vochtigheidsgraad der lucht binnen en buiten gelijk wenst te houden. Slechts op betrekkelijk weinige dagen is dit hier te lande niet noodig, namelijk bij zeer droge luchtgeesteldheid.

Zoo mogelijk ga men met de relatieve vochtigheid niet hoger dan 60%, terwijl bij een kamertemperatuur van 65° Fahr. zelfs 40% wenschelijk is. Kunstmatige luchtbevochtiging vervult hier dus geen belangrijke rol bij de ventilatie. Integendeel, men zal bij koelinrichtingen voor publieke ruimten bijzonder rekening dienen te houden met vochtigheid, door condensatie ontstaan!

In vertrekken, waarin rooken toegestaan is, moet de ventilatie daarop ingericht zijn. Sigarenrook bestaat in hoofdzaak uit aschdeeltjes, die fijn verdeeld en verzadigd met waterdamp uit den mond der rookers treden. Aanvankelijk stijgt de rook, verliest daarbij aan temperatuur en blijft ten slotte hangen als de bekende zweefnevel. Door middel van toevoer van warmte kan men den nevel opnieuw doen stijgen en vervolgens verwijderen. Waar geen warmte meer bruikbaar is, moet men zijn toevlucht nemen tot electro-afzuig-ventilatoren. Of wel zeer grote hoeveelheden op kamertemperatuur verwarmde lucht kunnen in het vertrek geblazen worden en de rook opnemen. (verdunnen). Op het gebied van rookafvoer worden thans door mij speciale proeven genomen.

Onder de andere onaangename bijmengselen van lucht noem ik: koolzuur, menschen- en etenslucht en parfumeriën. Het eerste gas dient met de bedorven lucht weggevoerd te worden. Bij voldoende mate van luchtverversing veroorzaakt dit geen bijzondere moeilijkheid. De laatste toegaven hechten zich ook aan de wanden en meubelen. Een restaurant b.v. kan des morgens zeer onsmakelijk rieken naar spijzen van den vorigen dag. Ook herinnert U een ledige schouwburg aan de ijdelheden der schoone sexe.

„Aromatische aanklefselen“ kunnen slechts onvoldoende door veel luchtverversing verwijderd worden. Daarvoor is evenwel een nieuw hulpmiddel van toepassing, namelijk het ozoniseren der lucht. Met behulp van zeer kleine toestellen, kan men de drie-atomige zuurstof zeer grote diensten laten bewijzen. Volgens Siemens en Halske kan men 1000 cbm. lucht ozoniseren met circa 100 Watt stroomverbruik. Indien dus organische stoffen te verwijderen zijn, kan men deze met ozon oxydeer en is het zelfs mogelijk, dit goedkooper en vollediger te doen, dan met behulp van het hoog opvoeren der gewone ventilatie. Bovendien worden pathogene ziektekrommen gunstige gevallen door middel van ozongedoed. Een weldadige werking op de door warmte en slechte lucht geplagde mensheid oefent ook een lichtelijk bespeurbare luchtbeweging uit. Reeds eeuwenlang plegen lieve handen den wanier te hanteren! Waarom zou onze kunst niet een kleine algemeene zephyr in het leven kunnen roepen? Deze moet echter volstrekt niet verwacht worden met het begrip tocht! Het is niet gemakke-

lijk de juiste toe te laten maat van luchtbeweging te bepalen, doch indien men hierin slaagt, kan een gesloten zaal des zomers een zeer aangenaam verblijf opleveren.

Men ziet, dat goede ventilatie aan vele eischen moet voldoen en dat de vochtige weergesteldheid hier te lande haar minstens even noodzakelijk maakt als elders. Wij moeten evenwel constateeren, dat de belangstelling voor dit onderwerp hier zeer gering is. Vele Nederlandse ingenieurs en architecten hebben zell's geen elementair begrip van kunstmatige luchtverversing met verwarming.

De nieuwe methoden van ventilatie berusten alle op het inblazen onder overdruk van versche voorgewarmde resp. voorgekoelde buitenlucht. Zelfs oppervlakkige beschouwingen leiden tot de gevolgtrekking, dat het kweken van een geringen manometrischen overdruk in de vertrekken het ontstaan van tocht tegengaat. Steeds toch, zal in dat geval de lucht van binnen naar buiten haargewen trachten te vinden en niet omgekeerd!

Ook is het duidelijk, dat vele kleine, doch verspreid gelegen uitstroomingsopeningen een gunstige luchtverdeling bewerkstelligen. Hier tegen is dikwijls gezondigd en zijn inrichting ontstaan, die sterke platselijke luchtstroomingen in 't leven riepen en daarmee natuurlijk tochtverschijnselen. Naarmate het betreffende lokaal hoger is, wordt dit gevaar evenwel minder.

Of de lucht beneden, dan wel boven ingevoerd wordt, doet betrekkelijk weinig ter zake. Dit onderwerp heeft al heel wat pennen in beweging gebracht. De praktijk kan evenwel wijzen op goede uitvoeringen naar beide methoden (behoudens sterke rookgelegenheid).

In 't algemeen moet gestreefd worden naar iets, wat ik „filteren“ der lucht zou willen noemen. Bedorven en versche lucht moeten zich amalgameeren en te samen afgevoerd worden. Bespiegelingen over te verwachten luchtstroomingen in een vertrek zijn zeer onvruchtbare en komen zelden in de praktijk. Vertrekken met eenigszins ruime hoogteafmetingen vertonen zeer snelle fusie der luchtlagen. Ieder persoon vormt bovendien een warmtebron en doet een kolom lucht opstijgen. De aanwezigheid van vele personen (d. w. z. grote behoefte aan luchtverversing) vormt dus een ondersteuning van een overigens goede ventilatie.

In theater- en concertzalen kan de versche lucht zeer verdeeld onder de zitplaatsen worden ingevoerd en boven worden afgevoerd. Daarbij worden echter stofdeelen van schoenen enz. medegevoerd. In café- en danszalen vertoont zich dit eviel in nog sterker mate. Van daar, dat bijna alle moderne luchtverversing van boven naar beneden geschiedt. Op welke wijze het inblazen en afvoeren van lucht plaats zal hebben, moet voor ieder geval afzonderlijk bestudeerd worden.

Indien de ventilatielucht tevens dienst moet doen als warmtedrager in den winter, moet met zeer veel overleg te werk worden gegaan. Het kan namelijk voorkomen, dat sommige delen van de zaal of zalen zeer veel warmte noodig hebben (serres); andere daarentegen weinig.

Ten behoeve der verwarming zijn dus geheel verschillende hoeveelheden warme lucht op verschillende punten van een zelfde complex nodig; terwijl voor de ventilatie misschien tegengestelde eischen van luchthoogteveelheid te boeken zijn. Het noodzakelijk gevolg is oververhitting op de één- en ondertemperatuur op de andere plaats.

In deze gevallen moet plaatselijke verwarming in den

1 Het weekblad „de Ingenieur“ neemt geen artikelen over dit onderwerp aan.

vorm van radiatoren toegepast worden. Deze zijn ontbeerlijk op de meest aan afkoeling onderhevige plaatsen.

De algemene scheiding van verwarming en ventilatie is daarom bijna in ieder geval hoogst wenselijk.

De Amerikanen verzuimen dit dikwijls en olschoon zij de grondleggers zijn, van ventilatie door middel van ingeblaasde lucht, hebben de Duitse specialiteiten grote verbeteringen aangebracht en betere resultaten bereikt! De scheiding van verwarming en ventilatie is mede van het grootste belang voor de zuinigheid van het bedrijf.

Bij tijdelijke geringe behoefte aan versche lucht of bij het voorwarmen van de ruimten is het dan niet noodzakelijk de ventilatoren in werking te stellen. Is scheiding ondoenlijk, dan moet in ieder geval gezorgd worden voor een lucht-circulatie-mogelijkheid tusschen zaal en ventilator. Men kan dan tenminste de zaallucht steeds opnieuw aanzuigen en hoger verwarmen en men is aldus niet gedwongen de koude buitenlucht te verwarmen en warm af te voeren uit een ledige zaal. Zoodra de bezoekers komen, kan weder met versche lucht worden gewerkt en met gesloten circulatie-kanalen.

Eene goede ventilatie-inrichting omvat vele onderdelen welke eerst sedert zeer korte jaren in toepassing zijn gekomen of een bruikbare graad van volkomenheid hebben bereikt. De zeer originele gedachtengang van den ingenieur O. Krell te Nürnberg heeft een grooten stoot aan de ontwikkeling van onze kunde op dit gebied gegeven. Een door hem uitgevoerde aanleg in het nieuwe theater te Nürnberg kan men als voorbeeld beschouwen van tal van andere goed geslaagde inrichtingen.

In dit theater wordt alleen lucht ingeblazen (van boven naar beneden) en zijn geen afvoerkanaal nodig gebleken (tot 100.000 cbm. lucht per uur inblazen).

Ja, het heeft zelfs moeite gekost dit gebouw voldoende dicht te bouwen, zoodat er overdruk bleef bestaan. Daarbij moet de neutrale zone van luchtdruk beneden den vloer van parterre blijven. Alle vroeger geprojecteerde afvoerkanaal zijn later dichtgemetseld. Hier diene men in 't oog te houden, dat in den schouwburg niet geroekt wordt.

De afvoer der 100.000 cbm. lucht per uur geschiedt uitsluitend door de poriën van het gebouw en door de nevenvertrekken. Men kan zich dit aldus verklaren, dat dat aldus na het in werking brengen der ventilatoren een opstuw van lucht in het gebouw plaats vindt. Daarom is overdruk het gevolg en gaat de lucht zich door de poriën en nadelen uit weg naar buiten zoeken. Naarmate de overdruk toeneemt, vermeertert ook de snelheid der lucht in de poriën, totdat een evenwicht bereikt is en evenveel lucht wordt aangebracht als afgevoerd.

De versche buitenlucht, welke voor de ventilatie dienen zal, moet, indien eenigszins mogelijk, bovenaards genomen worden. Hier is de lucht het zuiverste, tenzij veel schoorsteen in de nabijheid zijn. Vanuit de versche luchtschacht doet men goed de lucht eerst in een grote rustkamer te leiden. Hier verliest zij hare snelheid en laat de grovere stofdeelen vallen. Desnoods kan deze luchtkamer door een lucht-filter van wol of neteldoek vervangen worden. Hiermede schept men zich evenwel een onderdeel, dat voortdurend reiniging en onderhoud behoeft.

Vanuit de rustkamer passeert de lucht de ventilatoren. De ventilatoren zuigen dus de lucht aan en persen haar verder door het gebouw. De veel gebruikte schroefventilator ruimt langzamerhand hare plaats in voor den z.g. hoogdruk-ventilator. Het nuttig effect van het eerste type is bijzonder klein en daalt vaak tot 15 pCt., terwijl

het zeer moeilijk is daarmede drukverliezen in de lucht-leidingen te overwinnen. De aanschaffingsprijs is veel geringer dan die van den centrifugaal-ventilator, doch men moet dit voordeel meestal in den vorm van meerder krachtverbruik zeer duur betalen.

Het kiezen van den juisten ventilator in een zeker geval is zeer moeilijk. Het wäre te wenschen, dat dit alleen door hen geschiede, welke hiervan speciale studie hebben gemaakt. Onder dezen tellen wij volstrekt niet alle verwarmingsspecialiteiten, welke wel eens een evenvoudige ventilatie-inrichting uitgevoerd hebben.

De statische en dynamische drukverliezen van kanalen en werktuigen te bereiken, kunnen verschillende wegen worden ingeslagen. In de verwarmingsluchten achter den ventilator kan men koud water of een koudmakend mengsel (zomer) doen circuleren. Ook bereikt men hetzelfde doel met inblazen van hijn verdeeld water in de luchtkamer. Dit water verdampft tamelijk volledig en onttrekt de daaropvolgende verdampingswarmte aan de lucht. De lucht koelt dus af.

b. De totale verdrift is evenredig met het kwadraat van het aantal omwentelingen.

c. Het krachtverbruik is evenredig met de derde macht van het aantal omwentelingen.

De ventilatoren mogen niet te hard loopen, teneinde hinderlijk geruisch te vermijden. Een waaiertromtreksnelheid van 15 Meter per seconde vormt ongeveer de grens waarbij de lucht in hinderlijke trilling geraakt. Het aantal omwentelingen van den waaijer doet feitelijk minder zake. Toch zal het direct gekoppelen met snellopende electro-motoren veelal niet doenlijk zijn. Het "brommen" van den motor verbiedt dit, alsmede bij draaistroommotoren de onmogelijkheid tot toerenregeling. Vervolgen wij thans weder den weg van de ventilatie-lucht:

Direct achter den ventilator worden meestal de verwarmings-, resp. de verkoelingsluchten geplaatst. Deze moeten in afstelbare groepen verdeeld worden, zoodat men de regeling van warmte of koude geheel in de hand heeft. Nog beter, ik zou bijna willen zeggen, onontbeerlijk zijn automatisch werkende warmteregelaars. Daar mede worden de afsluiters der groepen niet met de hand doch indirect, door middel van voor warmte gevoelige lichamen geopend of gesloten.

De gevoelige lichamen kan men op grooten afstand in de te ventileeren lokalen nabrengen. De meerdere kosten van deze toestellen zijn snel terugverdiend in den vorm van brandstofbesparing en van minder benodigd personeel.

De verwarmde, eventueel ook bevochtigde lucht moet door kanalen naar de uitstroomingsopeningen in de vertrekken van bestemming geblazen worden. Deze kanalen moeten beslist toegankelijk zijn voor de reiniging. Op den duur toch, scheidt zells gefiltreerde lucht nog stof af, dat zich langzaam ophoopt. Bij zeer verhoogde luchtemperaturen gaat deze stof zells "droog-distilleren" en wordt, onzre frisse ventilatielucht „brandiger". De lucht mag dus niet te veel worden verhit. Zoals we reeds zagen, kan men het beste binnen critieke grenzen blijven door scheiding van ventilatie en verwarming. Het doelmatigste zijn temperatuurverschillen tusschen versche- en zaallucht van slechts enkele graden celcius. Temperaturen van 40° C. moeten feitelijk nooit voorkomen.

Het uitstroomen van lucht in de vertrekken mag in geen geval met grote snelheid geschieden. Hier vormt 1 meter per seconde reeds de uiterste grens, tenzij de ruimten zeer hoog zijn. Ook de uitstroomingsrichting is

van invloed op het ontstaan van tochtverschijnselen en moet in juist verband met de zoldering constructie worden bepaald. De lucht moet zich zooveel mogelijk waaiervormig kunnen uitspreiden en in deze beweging niet gehinderd worden door balkconstructies enz. Al deze kleinheden zijn van groot gewicht voor de ongestoorde functien en maken een voorafgaande en innige samenwerking tusschen ingenieur en architect noodzakelijk.

Een der voornaamste voordeelen eener overdruk-ventilatie-inrichting is de mogelijkheid tot ventileeren gedurende den zomer en tot koelen. Om dit doel met behulp van dezelfde installatie te bereiken, kunnen verschillende wegen worden ingeslagen. In de verwarmingsluchten achter den ventilator kan men koud water of een koudmakend mengsel (zomer) doen circuleren. Ook bereikt men hetzelfde doel met inblazen van hijn verdeeld water in de luchtkamer. Dit water verdampft tamelijk volledig en onttrekt de daaropvolgende verdampingswarmte aan de lucht. De lucht koelt dus af.

Voorts is het mogelijk kleine zalen met behulp van ijsblokken te koelen. Deze worden gelegd in de luchtovervoerkanaal.

Ten slotte wil ik wat langer stilstaan bij het koelen met behulp van nachtlucht. Daartoe wordt de ventilator des nachts in werking gesteld en de koude nachtlucht door de lokalen geperst. Aldus worden de wanden verscheiden graden afgekoeld. Vooral in massive gebouwen, waar de luchtovervoerkanaal en zwaar gebouwde kelders liggen, is groot succes te verwachten. Belangrijke hoeveelheden "koude" worden vastgehouden en dienen den volgenden dag tot koeling van de warmere buitenlucht. Het streven, om steeds lichtere gebouwen op te richten is uit dit oogpunt bezien, dus geenszins toe te juichen. Om nog grotere resultaten te bereiken zou ik willen voorstellen in belangrijke vergaderzalen (tweede kamer en raadzaal enz.) een minstens 22 c.M. zware steenen voering aan te brengen. Deze voering is met behulp van een isolerende spouw van de buitenmuren te scheiden. De aldus verkregen steenen accumulator zal zoowel in den winter als in den zomer grote diensten bewijzen en de temperaturen binnen uiterste grenzen houden.

Later zal ik een naar de hierboven gegeven hoofdregelen uitgevoerde ventilatie-aanleg beschrijven en het stuk met afbeeldingen verluchten. Thans hoop ik enige belangstelling in deze werken te hebben gaande gemaakt.

VAN ALLERLEI AARD.

DE VLISINGER TOREN.

In de Vrijdagmiddag gehouden vergadering van den gemeenteraad van Vlissingen werd de quæstie van herbouw der St. Jacobstoren behandeld, en verklarde de heer Staversman, dat het rapport ter dezer zake van Dr. Caypers hem zeer is tegengevallen. Het was dan z.i. ook niet verstandig, nog raad te vragen aan den oude man, die niet meer dientelijc is als in den tijd, dat hij zijn wereldreputatie veroverde.

De heeren Staversman, Huson en Krieger stelden voor herbouw in hout, hetgeen minder zal kosten dan in beton, en mogelijk maakt, dat men direct een carillon in den toren kan zetten zonder kosten te maken boven de assurantiepenningen.

De heer Van Niftrik, Wethouder van Fabricage, verdedigde in den houding van B. en W. en wierp een beschuldiging, also zo hij getracht hebben Dr. Caypers te beïnvloeden, verre van zich. Spr. deed uitkommen, dat vroeger de toren aan onderhoud heeft gekost; o.a. werd ongeveer 500 gulden eraan besteed in den historischen tijd toen De Ruyter erop klom.

De heer Staversman achtte dat van zeer weinig belang, want ook aan beton zullen onderhoudskosten komen. Hiervan is spr. overtuigd. De heer Van Niftrik wees er o.a. nader op, dat blykens de mening van enige raadsleden Dr. Caypers ophoudt een groot man te zijn, als hij adviezen uitbrengt die tegen de mening van anderen in strijd staan.

Het voorstel van B. en W., herbouw in den oude vorm in beton, met bekleeding van terra-cotta, werd ten slotte verworpen met 12 tegen 6 stemmen.

Vervolgens werd zonder stemming aangenomen een voorstel tot herbouw in den oude vorm, en in het oude materiaal, doch daarbij rekening te houden met de kans op brandgevaar.

De torenquaestie is met deze beslissing evenwel nog niet van de baan, maar nu moeten Berg, en Weth, kommen met nieuwe plannen voor wederopbouw in de oude vorm in hout, met inachtneming van de noodige maatregelen ter voorkoming van brandgevaar.

Door Berg, en Weth, werd in hun oorspronkelijk voorstel, ook voorgesteld nog niet over te gaan tot het plaatsen van een carillon.

Tegen dit voorstel nu werden in Raad reeds verschillende bewaren geopperd en het bleek wel dat, hoewel duidelijk niet gezegd, dat over te gaan tot het plaatsen van een carillon in wenschen geplaatst te zien.

Nu evenwel Berg, en Weth, nieuwe plannen moeten ontwerpen zullen er allicht weer een paar maanden moeite heengaan, alvorens met den herbouw van de evenens afgebrande St. Jacobsterk gaan.

Het intussen wat later. Na een jaar van bouwen is men reeds zoover gevorderd dat de eerste helft van de kap voltooid is en met hout bekleed en de kruisgatten zijn gestold. Men rekent dat over ongeveer drie maanden de tweede helft zal zijn gesteld en dan met de inwendige afdrukking al kunnen worden aangevangen.

De 10 kapellen welke in de kruiskerk werden aangetroffen zijn van de witte kalklaag ontdaan en worden thans opgemetseld in hoksteen in levendige kleuren, afwisselend van rood tot geel.

Men is ook reeds begonnen met het behakken der kapacelen.

GEbruIK VAN TRAS BIJ GEWAPEND BETON.

De heer E. Jacobs C.-A. schrijft in "De Ingenieur" over het resultaat van een reeks proeven betreffende den invloed van tras in gewapend beton:

"In den laatste tijd lugt meer en meer het denkbeeld ingang te vinden, in metalmortels aan het bindmiddel portland-cement een zeker percentage tras of andere hydraulische toeslag toe te voegen". Men gaat bij deze wijze van doen, die dus lijstelijk ingaat tegen het door de portlandcementfabrikanten sterk gepropageerde systeem van portlandcementkalkmortels, van het zeer rationele standpunt uit, dat de in het portlandcement in niet onbelangrijk percentage aanwezige vrije kalk door een gegeven toeslag dient te worden gebonden.

"In verschillende gevallen toch is geconstateerd, dat het loslijke minuutsdag, dat zich o.a. bij de portland-cementkalkmortels overhardnekkig voordoet, en op den duur dikwijls tot afschuren van de steen en tot minuutkanker aanzienlijk geeft, ook — zij het in veel mindere mate — bij gebruik van portland-cementmortel optreedt, een bewijs, dat ook zonder een extra toevoeging van kalk, de hoeveelheid vrije kalk, in portlandcement nog te groot is.

"Waar het bewaar zich niet alleen bij metalmortels voordeel, maar ook bij beton (zg. waterdicht beton) z.t. en het uitloopen van het beton bij betonizer — afgescheiden van andere overwegingen — in sterk blootgesetzde boswachters op den duur slecht voor de constructie moet zijn, lag het denkbeeld voor de hand, of wellicht ook in gewapend beton de tras niet met succes zou kunnen worden toegepast.

"Terloops is opgemerkt, dat bij vermindering van de portland-cement met de goedkoopere tras, de prijs van het beton 'benedict' nog wordt verlaagd.

"Naar aanleiding van een onderhoud met Prof. van der Kloes, die vermindering van portland-cement met tras op boven genoemde gronden sterk voorstaat, rijpte het denkbeeld, ten dezer enige proeven te doen.

"Als hoofdstuk werd natuurlijk gekozen een serie proeven op doorbringing van gewapende balken van verschillende mengverhouding en leeftijd, terwijl deze proeven gecompleteerd werden door doorhangingsproeven op ongewapende balken, drukproeven en afsluivingsproeven.

"Gestreden werd er maar, in alle opzichten moeielijk de praktijk mogelijk te maken".

¹⁾ Getrouw h.v. het meer in zwang komen van het z.g. ijzer-portlandcement, waarin tot 30 p.C. slakkemeel wordt toegevoegd; hoewel dit in het algemeen voor mestwerk niet toegestaan is, wordt het wegens de chemische samenstelling van verschillende slakkensaarten voor gebruik in gewapend beton gewaardeerd.

²⁾ Zooover ik weet werd dit het eerste waargenomen door Prof. van der Kloes, die op deze zaak in enkele geschriften de aandacht vestigde. Nadien best in toevaligerwijze in de gelegenheid geweest, den werking bij z betonbruggen waar te nemen: de spoorbare zouten uit het beton hadden zich door in centimeters-lange piegels aan de onderszijde afgezet.

Wij verwijzen verder naar het interessante stuk, maar nemen hier over de conclusies die uit de proefmeting werden getrokken.

"Hoewel met de bovenbeschreven serie proeven niet meer dan een aanwijzing is verkregen, in welke richting kan worden gestuurd, is deze aanwijzing toch reeds vrij duidelijk.

"De gevolgtrekking, dat bij balken met hogstens zpc. wapening (+ 200 K.G.C.M. overspanning), tegen + 20 K.G.C.M. was, betrouwbaarheid, welke zelden wordt overgeschreven, om beton van $\frac{1}{2}$ à $\frac{1}{4}$ portland-cement, 1/4 tras, 2 zand, 2 grond in het algemeen even haalbaar is als beton met zuiver cement, ligt voor de hand.

Daar bij zorgvuldige handmeting bijnaam reeds een voldoende verdeling van portland-cement en tras wordt verkregen, is men bij het toepassen van portlandcement met tras in dezen vorm niet afhankelijk van de verschillen van bepaalde fabrikanten, maar kan men het handmiddel op het werk niet als eniger bekende grondstoffen in de juiste verhouding samenvoeren.

Bedenkt men, dat bij een handmiddel, bestaande uit 1/4 portlandcement en 1/4 tras het uitloopen van het beton in sterk blootgestelde constructies vrijwel geheel zal worden voorkomen, dan schijnt de hier behandelde quaestie wel de overweging waard.

Tegen het gebruik van tras bij gewapend beton kan nog één punt worden aangevoerd, en wel dat door binding van de vrije kalk in het cement de roestende eigenschap van het beton wellicht vermindert.

Underdaan werd waargenomen, dat bij gebruik van roestige staven in de balken met het hoge trasgehalte, deze staven bij het slopen der balken niet geheel roestvrij waren, netgeen bij de cementstaven wel het geval bleek. Bij de balken met het laagste trasgehalte was het verschijnsel minder opvallend.

In elk geval echter was zelfs bij de balken van 5 maanden een twofolding van het oxydatieproces aanzienlijk merkbaar.

"Ik meen dus, dat dit punt niet van belang is te achtelen: trouwens is het door een enigszins proefneming gemakkelijk uit de wereld te helpen. Wellicht kom ik daarop nader nog eens terug".

BOUW BINNENL. ZAKEN — MAURITSHUIS.

In een ouer jorger nummers hebben wij reeds bericht, dat op de plaats van den nieuw te bouwen zijgevel voor het nieuwe ministerie van Binnenlandsche Zaken van de zijde van het Mauritshuis een houten stellage is opgericht, die, bekleed zijnde, de muur- en dakvlakken aangeeft; waardoor nauwkeurig kan worden neergegaan, in hoeverre het licht in de salen van het Mauritshuis eventueel door de verhuring van de houten stellage kan worden gebruikt.

Nu zijn, volgens "Het Vaderland", de rood steen geleide doeken tot de volle hoogte opeengeschoven in tegenwoordigheid van den Minister van Waterstaat, den heer Regoer, waarna men in het Mauritshuis onmiddellijk kan constateren, dat, leunend de houten toestand volgens het door den Minister aangeboden en door de Kamer aangenomen plan van nieuwgebouw, het licht in het Mauritshuis aan de zijde van het Torentje aanzienlijk zou verminderen. De nieuw opgetrokken gebouwen zullen dus aan deze zijde aanzienlijk lagere hoeveelheid opgetrokken worden dan in het voorneem lag en de voor genomen bouw aanzienlijk worden gewijzigd, wil het licht in het museum niet ernstig door den houten linden.

De wand op de tweede verdieping, ingenoemd door de Rembrandts, ondervond in hoge mate het nadere van het oesterschepen van het licht toen het dock was opgehaald.

Hieraan zijn opnieuw proeven genomen om na te gaan den invloed, dien de verhoging van het gebouw van Binnenlandsche Zaken heeft op het licht in het Mauritshuis.

Als resultaat daarvan is besloten tot een belangrijke verlaging van het ontwerpgebouw.

TENTOONSTELLING VAN IKATWEEFSELS.

Dé tentoonstelling der Ikatweefsels, welke thans in het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem geopend is, vult geheel de rotunde en het trappenhuis van genoemd museum. Beide lokalen zijn met een groot aantal durek kleden bedekt en men staat verbaasd, of schijn er in het algemeen een zekere eenvoud heeft, soch een grote verscheidenheid van kleur en teekening te ontmoeten.

De tentoongestelde doeken dienen bij de inboorlingen niet alleen voor kleeding, doch ook voor andere doeklen, zoals de Laat Pathoe, de Rekoë of vrouwrokken, welke tevens voor het inwikkelen van vrouwelijke dienst doen, terwijl 5 of 10 dure doeken met de doden worden begraven. Onder de Laat's zijn ook die, waarmee voorstinten zich bij feestelijke gelegenheden toeden.

De Hinggo Ronhoe's der maatschappij dienen tevens ter betaling van den huwelijk en bij begrafenissen worden er eveneens 5 of 10 dure doeken besteld.

Voor ons hebben deze doeken een grote bekoring door hunne moe kleden en hennep eigenaardigheden weefdaad. De tentoonstelling bestaat eveneens twee stel kettingen van omringende en plaatse gelede draden, almede een weefstoel, waarvan de ketting niet teekening

en klerken, voor het weven is voorbereid, zoodat men uit de schriflike toelichting, die aanwezig is, een duidelijk beeld van ikatweven verkrijgt.
De talrijke verscheidenheid der weefsel, voerstaan in een betrekkelijk klein centrum, leveren een bewijs van de rijke fantasie hunner vervaardigers.

AMSTERDAM-ZUID.

Het gerechtshof heeft op 6 deser uitspraak gedaan inzake de ontgaangspostenrederen van de gemeente Amsterdam tegen eigenaars van perceelen, begrepen in het ontgaangsgaan-Zuid. De rechthuiskantoor heeft vanmorgen van 30 April jl. de gemeente in alle 23 proceederen *advocaat-onikaal* verklard in haar vordering. Van de vondsten ging de gemeente in appèl. Na de voor het hof gevoerde pleidooien op 3 Oct. jl. naast de procureur-generaal op 1 November jl. een conclusie tegemoetgesteld en van de vondsten van de rechthuiskantoor, welke om, onder vernietiging van de beroepen vonnissen, appellante wel ontvankelijk te verklaren in haar vordering en de taken terug te wijzen naar de rechtbank.

Het hof, integraal doende, vernietigde — *conform de conclusie van het O.M.* — de beroepen vonnissen, verklarde appellante ontvankelijk in haar vordering, verwoes de zaken terug naar de rechtbank en reserverde de uitspraak niettemin de kosten tot de einduitspraak.

* * *

De Woningbouwvereniging Amsterdam-Zuid heeft tot R. en W. het verzoek gericht te willen bevorderen, dat aan haar voor den bouw van arbeiderwoningen op een van de gronden in erfplaats te verkrijgen terreinen, gelegen aan de Trompetstraat, een tientaldaagse voorlopig van f 250.000 wordt verleend.

Het voorstellen bestaat, op dat terrein te bouwen 26 perceelen, bevattende in totaal 104 woningen.

Door het maken van een steenen binnentrap zullen nuwel de woningen op den begane grond, als de woningen eenhoog een vrijen toegang hebben, terwijl de binnentrap slechts door twee gommen zal worden gebruikt.

Van de 104 woningen zullen er 88 bevatten een woonkamer, een keuken en twee slaapkamers, elke slaapkamer ruimte biedend voor twee ledikanten; bovenonds zal bij de woningen driehoog een op de solderraad te maken slaapkamer behouden.

De huurprijs van deze woningen zal gemiddeld f 3,47 per week bedragen.

Van de overige 16 woningen zullen die op den begane grond een woonkamer, een keuken en drie slaapvertrekken hebben; de woning een of tweehoog een slaapkamer minder, en de woningen driehoog met inbegrip van twee slaapvertrekken op den soldier, drie slaapvertrekken.

Diese woningen zullen een huur moeten ophalen van gemiddeld f 3,88 per week.

Daar vooral in het midden gedrechte der gemeente behoeft bestaat een goede woning tegen om niet te hoge huurprijs, success R. en W., dat er termen zijn, het voorgeschreven verzoek in te willigen.

MEERDER DAN HIRSCH.

Voor een groot verkoopluis is het niet onverschillig wie het bouwt. Er moet van een schone architectuur waardevolle reclame uit. Daar hebben in Duitsland de Tietze en Wertheims tot hun voorbeeld staan — maar deske daan het merkwaardige warenhuis van Tietze in Dusseldorf, dat iedere vreemdeling bemacht om de architectuur — en anderen spiegelen sich aan hun voorbeeld.

Zoo is thans voor een warenhuis te Neurenberg een prijsvraag uitgeschreven met beloningen van 10000, 7000, 4000 en 2000 Mark, terwijl nog twee ontwerpen voor 1000 Mark aangekondigd zullen worden. Zulk geld brengt zo'n restje op; voor het stadschap, maar niet, en daar een eakenmenschen licht gevoeliger voor, voor de zaak.

Aldus het "Handelsblad". Jammer maar, dat Amsterdam zich *afzondering op dat regel* moet laten valgallen.

KOLONIAAL MUSEUM.

De overdracht van het Koloniaal Museum van de Maatschappij van Nijverheid aan de vereniging Koloniaal Instituut en, naar Haarlem-Dijk, meldt, op 2 Januari des melaats te 12 uur in de raadszaal

van het Paviljoen te Haarlem op eenigszins plechtige wijze plaats hebben. Tot bijwoning daarvan zijn, behalve de verschillende besturen, uitgenodigd o.a. de minister van koloniën, de commissaris der Koningin in Noord-Holland en de burgemeester van Amsterdam, benevens de voorzitter van het dep. Haarlem der Maatsch. van Nijverheid. Na de overdracht zal het hoofdbestuur der Maatschappij van Nijverheid een noemnaam aanbieden.

LAATSTE BERICHTEN.

(Ontvangen na het ter perse gaan van dit nummer).

Aan de Redactie van "Architectura" te Amsterdam. Mijnheeren.

Omtrent de wijze waarop het Koninklijk Paleis wordt gerestaureerd, vermeldt "Het Volk":

"De heer H. A. J. Baanders, voorzitter van het architectengenootschap "Architectura et Amicitia", wilde er hom of kuit van hebben. Vrijmoedig ging hij het paleis binnen en drong door tot op den steiger. Daar was hij getuige van het ergerlijkest denkbare vandalisme. Gewone steenhouwers waren daar duchtig aan het werk met beritel en hamer. Zij waren gezonden door de firma Cuypers & Co., een soort inrichting voor kunstambacht te Roermond, waarbij de architect Cuypers ten nauwste is betrokken.

De werkliden hadden de opdracht om alle uitstekende stukken van het beeldhouwwerk die verweerd leken, af te kappen. En daarmee waren zij nu lustig bezig. Beenen en armen, die niet heelmaal graaf meer waren, werden afgeslagen en de stompjes bestreken met portlandcement. De afgekapt stukken moesten naar Roermond worden gestuurd, daar zou men er nieuwe armen en beenen voor in de plaats maken, die later met bronzen doeken aan de stompjes zouden worden gekramd.

Toen de heer Baanders dat gezien had, sloeg hij dadelijk alarm en "Architectura" zond de bekende adressen, waarin om opheldering wordt gevraagd".

Ik behoeft U wel niet te verzekeren, dat bovenstaande mededeelingen geheel beziend de waarheid zijn. Ik ben niet op den steiger voor den tympan en dus evenmin getuige geweest van een vandalisme, als hierboven beschreven wordt, en dat zeer zeker wel niet plaats gehad heeft. Ook van eenig plan tot het aanmaken van nieuwe armen en beenen is mij niets bekend.

Ik wensch het bericht dus ten stelligste tegen te spreken, zoowel in het belang van de zaak, als om mijn naam en die van ons Genootschap los te maken van geheel onjuiste mededeelingen.

Vertrouwende, dat U het bovenstaande in het deze week verschijnende nummer van ons weekblad zult willen oppnemen, verblieve.

Hoogachtend,
UED. dw. H. A. J. BAANDERS.

INHOUD: Mededeelingen betreffende het Genootschap. — Genootschapsprijsvragen. — Het Biemhof. — Rijksacademie van Beeldende Kunsten. — Verslag van den toestand, enz. van "A. et A." gedurende het jaar 1912. — Jaarverslag betreffende het Weekblad "Architectura" over 1912. — Maatschappij L. Rev. d. Bouwkunst. — Nieuwe Uitgaven. — Ingezonden. — De restauratie van het Paleis-Raadhuis. — Over nieuwere systemen van ventilatie, verwarming en koeling in openbare gebouwen. — Van allerlei aard. — Laatste Berichten.

CORRESPONDENTIE-ADRES: Voor de Redactie: ADEMOES, Corn. Schuytstraat 30, Amsterdam; Voor het plaatwerk "De Architect" en voor de Administratie van het Genootschap: G. J. RUTGERS, "Parkzicht", Hobbemastraat, Amsterdam.

ABONNEMENT op het weekblad "Architectura" in Nederland f 190 per kwartaal; buiten Nederland f 10,- per jaar bij vooruitbetaling. Leest nummers 20 cent, lidmaatschap 50 cent.

ADVERTENTIEN in het weekblad "Architectura": 25 cent per regel. Bij herhaalde plaatsing rabat.

Het orgaan wordt wekelijks gratis toegezonden aan alle leden van het Genootschap. De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap bedraagt voor gewone leden f 12,-, voor kunstherenden leden f 10,-, voor buitenleden f 7,50 en voor adverteerders f 5,-. Donateurs zijn in dien instemt f 20,- per jaar bijdragen. Zij ontvangen gratis het weekblad "Architectura" en het plaatwerk "De Architect".

Voor alles betreffende de verkoop van het tijdschrift en de advertentien, wende men zich tot de Uitgever.